

РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ

30 СР 929

НЕНАДОВИЋ К.Н.

Живот и дела

6000000190

COBISS

ПЕСКОВАЦ

К.Н. Ненадовић

Живот и дела
Великој Ђорџа Петровића
Караџорџа

у Бечу, 1884

11111111

Сигнатура

21.838

~~12.479~~

92

Презиме и име писца,

Венедикт

Холснакшиц

НАСЛОВ ДЕЛА

Живот и дела великог

Борба Петровића

Место и год. издања

Београд, 1884 год.

Број карте
читаоца

Датум
враћања

Примедба

Број карте
читаоца

Датум
враћања

Примедба

Handwritten text, possibly a signature or initials, located in the top left corner of the brown section.

Возна

190

929 каратопте

Истомы Хану

4 Cory, 1884

ЖИВОТИ И ДЕЛА
ВЕЛИКОГ ЂОРЂА ПЕТРОВИЋА
КАРА-ЂОРЂА

Врховног Војводе, ослободиоца и Владара Србије
и
ЖИВОТ Његови Војвода и јунака
Као градиво за Србску Историју
од године 1804 до 1813 и на даље.

Сабро написао и издо
Константин Н. Веснадович
Краљев Срб. Армије, Јунак и у пензији.

ЊИГЛА II
Са 19. анотграфски слика.

У БЕЧУ.
У Штампарији Јована Н. Вернаја
1884.

У Београду
У Београду
У Београду

Кладово 1810.

Силнога је пухором Душана,
Негда цинлог' Мареу соперника,
Ускитљелим с' Гербѣановић' крвају,
Стењ Србине діетића зачео;
Породи га кришом и пребіез'ма,
Одгаи га сузам' и пеленом,
Па га шаље на Олимпа песак. . .
Да прокуша шам' јунаштво свое,
Те да мајци ошповидіет' дође,
Коликосе на њ' ослонит' може.

Љубра Љубовић

Право преватања прештампавања и пресликавања слика, како у целини,
тако и у појединости задржава писац ове књиге.

СНѢМЕНИЦА.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСКОВЦА

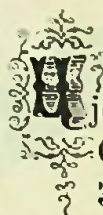
Бр. 21.838

Одељење _____

Струка _____

91

ПОБУД.

енитеља срдац' безлобија,
Свештеницма природнога твора,
Завјерцима л' светости сушчега
Та божница појавну се кадишто,
Пак и мени објетнику њену:
Сјем тежења к' ње сушчеству јарке,
Најкрепчег' ми од' раздражја сваког',
Захтјех чувством оживотит својска,
Мила, жаљпа Сербства дјејствовања,
Што вѣк ови сприознатипласу,
И нравствењу Венус отличија;
О Сербаку л', свреженици честни,
И потомство сва надеждо љепша,
Буди стало незаборављиву!
Утјеха је спомињати предке,
Пробитачно верлости се грејат',
Што поноса човечија зубљу
Сама ужди у суђењем редким;
Та узајми који немаш уши,
А десиш се на свијету нгда,
Пак обрати' ка збиљости хукма!

Чубра Чојковић.

ПРЕДГОВОР ИЛИ ОБЈАСНЕЊЕ СПОМЕНИЦЕ И ЖИВОТОПИСА.

Пре него што читаоц ове књиге одпочне исту проучавати, за нуждно налазимо упутити га, да ниже сљедујуће прочита, које ће му служити као објаснење исте, а у главном содржине у *Споменици*, а и у другом које чему. И тако:

I. Србија је за Кара-Ђорђево владавије подељена била на 21 нахију-округа. У споменици стављено је 19 нахија, јер Гроцка са њеном околином, која је засебно сочинјавала „*Грочанску нахију*“, спојена је и утеловљена доцније у нахију Београдску. Тако исто и „*Сокоска нахија*“ била је за Кара-Ђорђево владавије за себе, а поделом дошло је од ње један део под *Ужичку*, а један под *Подринску* нахију, и њин обстанак уништен је, и тако ми смо њихове знатне помене уврстили у нахије, у које су оне утеловљене. Покрај ови била је засебна нахија „*Кладовска*“ и „*Поречка*“, које су тако исто поделом дошле, неки од њи део под *Пољаревацку*, а неки под *Краинску* нахију, као што данас постоје. Но ми смо њи оставили засебно, као што су за Кара-Ђорђа постојале, и тако у Споменици има 19 нахија (а у књиги само 17, почем из *Кладовске* и *Гургусовачке*-Књажевачке нахије нисмо могли животописе славни људи сочинити), а то је две више нахије него што је Србија пре рата 1877. год. са Турском имала, и то 17. нахија.

Свака нахија за Кара-Ђорђа подељена је била на кнежине — срезове, а ове по војеној струци на капетаније, а по политичкој — грађанској струци на општине. Нахијама управљале су Војводе I. реда, који су имали под својом влашћу једну, две а и по четири нахије; но такви није њи више било него 4—5 Војвода. Срезовима заповедале су II. реда Војводе, Капетанијама Капетани и Буљукбаше, а општинама Кметови; но сви ови стајали су под влашћу Војводе I. реда до 1811. године. Али у почетку ово на скупштини уредбом укинута буде Госпо-

дарство Војвода првог реда, и тад све млађе Војводе добију у својим војводствама подједнаку власт и остану под непосредном заповешћу земаљског Совета и Кара-Ђорђа, којима је у време ратовања одређиват и постављат нарочити главни Командант, под чију су власт искључно Војводе II. реда, Капетани и војници подпадали, али ти Команданти нису се мешали у грађанске власти, које су стајале под непосредном управом Совета и земаљског великог суда.

II. Сви готово нисци до данас о пропасти Србије 1813. год. писали су и тврдили, да су у то несрећно по Србе време све готово Србске Војводе и друге народне старешине, за снасти свој живот од Турског варварства у Аустрију пребегле, и да је после тог већи део њи у Русију отишо. Но то тврђење писаца посве је неосновано. Ми смо се постарали, те смо истражили, узнали и нашли да је у Аустрију осим простог народа и омањи старешина по паденију Србије пребегло 50 људи, које Попечитеља, Советника, Војвода I. и II. реда, Кнезова Капетана и свештени лица, од који су 19. њи 1814. год. испраћени отишли заједно са Кара-Ђорђем у Бесарабију, Руске области, те су ту становали до 1830. год., а неки и до 1831. год., а потом се у Србију по захтеву Руског двора повратили. Заоставше у Аустрији пребегше Војводе и неке старешине на броју њи 31., како је устанак Србски попово 1815. год. прво под Војводом „*Арсенијем Ломом*“ на Цветни Четвртак 8. Априла букнуо, сви су одма прешли у Србију, противу Турака дизали народ, с Турцима се тукли и из Србије ји прогонили, докле и мир у месецу Јулу са Везиром Марашли-Али-Пашом у Ђурији није закључен.

Ради ове истине и бољег схваћања ми смо оне све Војводе и друге старешине, које су по паденију Србије 1813. год. у Аустрију пребегле, а потом се у Србију до 1815. год. повраћале, са једном звездом (*), а оне који су 1814. год. у Русију отишле и 1830—1. год. у Србију се повратиле, са две звездице (**) на крају презимена њповог свакога означили.

Остале све друге Војводе Кнезови и други јунаци у Споменици именовати, који са звездицама означени нису, нигди из Србије бегали ни удаљавили се нису, него су сеса Капетанима, другим старешинама и јуначким Србима по шумама, гудурама и пећинама од Турака крили, живот свој чували и договоре један с другим, а и са старешинама у Аустрији пребеглим тајно водили, да се опет противу зулумћара Турака подигну,

докле се 1814. а потом и 1815. год. нису и подигли и сви противу Турака сложио војевали.

III. Ова *Споменница* од 660. славни људи, из ког броја и животописе од 206 људи израдили смо и саставили из више разни печатани књига, списка и причања стари људи из доба Кара-Ђорђевог, које нас је великог труда стало, и доста смо добро своју цел постигли, почем смо околико имена ископили и животописе од многи њи написали. Но тврдити се неможе, да није још много остало славни људи и јунака из Кара-Ђорђевог ратовања, који нису у ову *Споменницу* увршћени. Тако се овим моле будући писци и спремаоци градива за Србску повестницу, да они међу број у *Споменници* овој означене славне и заслужне људе које пронађу уврсте и оне, који по нашем незнању нису увршћени, а и животописе написат није.

IV. Покрај овога при свем нашем труду, писмо у стању били, да у свакој пахији — округу подпуно означимо, него колико смо означили, колико је било у време ратовања Срба под великим Кара-Ђорђем, *пошта, шанчева, шопова, војске*, а нарочито *бојни места*, него смо ји по недостатку са почивком — означили. Ову допуну могли би ма уколико учинити г. г. Свештеници и Учитељи живећи по Србији, распитивањем стари још живећи људи, као и о многом другом које чему, које би служити могло као градиво за Србску повестницу, могли би пребележити. — И имамо пуку надежду, да ће то и учинити из поштовања стари њови предака, ослободноца Србије.

На последку узимамо себи слободу рећи читаоцима „*Животописи*“ славни људи у овој књиги, да ће у истима наћи много занимљиви ствари, а по већој части најточнију Историју ратовања Срба под Кара-Ђорђем.

Поред овог нашег објаснења и овом приликом неможемо да не упозоримо читаоце ове књиге, да, когод нађе да што неодговара данашњег времена правопису, нека нам опрости, јер смо навикли на стари правопис; можда ће се наћи такви погрешака, а штампарски више, но они нека не узму то да им се наш правопис намеће, јер ми нисмо ову књигу написали само за веште у правопису људе, него за писце Србске Историје као „*градиво*“, и често за Србски народ, који ће нас разумети моћи, и упознати се са личностима и делима стари наши славни бораца, који се јуначки борили за ослобођење Србије од 1804—1813. године.

У осталом нека читаоци ове књиге буду уверени, да нас при писању, исте није руководио никакови посебни интерес, нити лична мржња, него смо узели себи за правац и заветину, те смо истину у колико смо у стању били о свакој личности исказали, па било коме право или неправо; мисмо учинили што нам је савест наша налагала, те смо истину исказали и право рекли, и неће мо никоме зато узмаћи, ако и вели Србска изрека: „*Право реци, па гледај те ушеци!*“ него остајемо на месту, па белеги! — Јер ако не би смо ми сад истину казали, то би се ма кад нашло други људи, који би „*свешту истину*“ на видик света изнели. Значајна и неумитна Србска изрека вели: „*Заклела се земља рају, да се свачије шајне и дела знају!*“ —

У Бечу, на Свето Срећење Господње 1884. год.

Константин Н. Ненадовић,

Краљевине Србске Артиљеријски Капетан

I. класе у пензији.

СПОМЕНИЦА.

Од србски советника, попечитеља, судаца, свештени лица, кнезова, учитеља, ученика, војвода, биибаша, капетана, буљукбаша, барјактара, јупака и голи спинова, и други заслужни лица Срба и Руса, који у рату за ослобођење Србије под владом Кара-Ђорђа од 1804. до 1813. год. изгинуше, или доцније од напорни трудова њихови помреше. Вечна слава и успомена имену њиховом, нек благодарност Срба вечно потиче од рода на род; Бог нека буде милостив душама њиховим „амин“!

Покрај ови, означење за успомену нахија и по нахијама: надлежатељстава, школа, пошта и други завода; колико је у којој нахији било градова, шанчева. тонова, војвода, војске и бојни места.

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
		1. Београд престолница Србска. Главни нахијско, а и Србије место Београд и у њему: а.) Правитељствујушчи Совет Србски 1. б.) Велики земаљски народни суд 1. в.) Београдски магистрат 1. г.) Велика школа и 2 мање основне школе и Богословија, свега 4. д.) Поште у Београду главна, у Борку, Рогачи, и? 4. е.) Тврдиња Београд 1. ж.) Топова у Београду лежећи градски 270, војени лаки (пољски) 7 и код војвода на рукама 5, свега 282. з.) Војвода у Београду, са командантом градским 2. и.) у Београду посаде 500, у ујезду (за поход) 2500, свега 3000. н.) Шанчева: у Савамали 3, на Врачару 3, Мокром луку 2, у Кумодражи 1, сирам Београдског Града преко Дунава у Аустријској Ади 2 и око Београдског Града Калемејданом од данашње Семинарије до Дунава обсадни ров 1, свега 12.			

У опште содржај књиге ове.						
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.	
		а.) Војни места: осим речени шапчевци 12; било је око Београда свуда Врачаром више пута, док Београд 1806. није освојен, које се не да опредјелити. — А било је бојева и на овим местима: у Мокром Лугу, Топчидеру, Макишу, код Бели вода, у Игаркову, Жељезнику и Елеклугу, свега 7				
		2. Правителствујушчи Совет.				
1.	Вој. дела	Младен Миловановић	Ботунја	Нахије Крагуј.	1	
2.		Јаков Стев. Ненадовић	Бранковине	„ Ваљев.		
3.		Сима Марковић	Борка	„ Беогр.		
4.		Доситије Обрадовић	Чакова	Баната, Умро је у Београду 21. Март. 1811		
5.	Просвете	Иван Југовић	Сомбора	Бачке Аустр. Умро је у Сомбору 1813	2	
6.		Спољни д.	Милко Радоњић	Рудничке		
7.	Пред. Совета	Матија А. Ненадовић	Бранковине	Ваљевске		
8.		Весла Велимировић	Љубињци	„		
9.		Која Ивановић	Свилеуве	Шабачке		
10.		Јован Протић	Пожаревца	Пожарев.		
11.		Милија Здравковић	Ломнице	Буприске		
12.		Веласав Станојловић	Јагодинске	Јагодинске		
13.		Аврам Лукић	Заблаћа	Чачанске		
14.		Васа Јовановић Петроман	Уничке	Уничке		
15.		Божа Грујевић	Руме, Ср. Ау.	Умро је у Београду 1807	5	
16.		Милан Грујевић	Руме, Ср. Ау.	Умро је у Беог.	7	
17.		Јеремија Гагић	Панчева	Баната Аустр.		
		Гагић је био трговац у Панчеву, прешо у Србију, био неко време секретар у совету, затим је одиштен, а на његово место доша Стеван Вилиновић.				
18.		Стеван Вилиновић	Јагњила	Нахије Крагуј.		

У обште содржај књиге ове.

У оште содржај књиге ове.						
Текући број	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
3. Велики народни Земаљски суд.						
19.	Пресед. суда.	Илија Марковић	Групића	Шабацке	Нахије	
20.	Чланови Совета и суда	Јако Ђурђевић	Коњске	Смедерев		
21.		Павле Поповић	Вранића	Београдске		
22.		Стојан Павловић	Бершића	Рудничке		
23.	Секр. Суда	Гаврило Вујановић	Аустр. Унг.	—		
24.	" "	Гаврило Николајевић	Аустр. Унг.	—		
4. Велика школа.						
25.	Управ. велике школе и Богословије	Доситије Обрадовић	Чакова	Аустро-Унгар.	Професори велике школе	
26.		Иван Југовић	Сомбора	" "		
27.		Миљко Радоњић	Рудничке			
28.		Лазар Војновић	Нах. Ужичке			
29.		Милиша Поповић	Аустро-Унг.			
30.		Глиша Живановић	Аустро-Унг.			
31.		Сјажа Милутиновић	Сарајева	Босне. Умро у Београду 30. Дек. 1847.		
31a		Јован Миљковић	—			
32.	Учит. Богосл.	Вифентије Ракић	Земунa	Умро је 1824.		
5. Ученици велике школе.						
33.	Учен. вел. шк.	Алекса Кара-Ђорђевић	Тополе	Нахије Крагуј.	Ученици велике школе	
34.		Умро је 1830 у Кишиневу у Бесарабији као Поручик Царско-Руске Гарде. Види у I. књ. од стр. LV1.				
		Лазар Арсенијевић	Буковика	Нахије Крагуј.		
		Умро је 15. Јан. 1869 у Београду као пензионисани члан Совета и Министар.				
35.		Јовица Миловановић	Ботунa	Нахије Крагуј.		
Умро је 1839. у Београду; посто је био и војводи 1811. и био је над посадом Београдском заповедник.						

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
36.	Учешници	Милоје Божић	Чумића	НахијеКрагуј.	27	
		Умро је у Београду као члан апелационог суда за владе Књ. Александра Кара-Ђорђевића.				
37.		Срећко Поповић	Трнаве	НахијеКрагуј.		
		Умро је 1860. у Крагујевцу. Каји је био каоПредседник окруж. суда за владе Књ. Алек. Кара-Ђорђевића.				
38.		Божко Тадић	Ваљева	НахијеВаљев.		
		Умро је у Београду као члан апелационог суда за владе Књ. Александра Кара-Ђорђевића.				
39.		Лука Н. Ненадовић	Бранковице	НахијеВаљев.		
		Умро је 1811. у Београду као ученик у 17. год. свога живота, и сарањен у Бранковини код цркве.				
40.		Лазар Поповић	Вранића	Н а х и ј е		Београдске
41.		Максим Ранковић	Остружнице			"
42.		Радован Дољанац	Остружнице			"
43.		Стеван Новаковић	Смедерева			Смедерев.
44.		Милан и Иван Стојковић	Кличевца			Пожарев.
45.		Ђока Јов. Протић	Пожаревца			"
46.		Милосав Здравковић	Домнице			Ћуприске
47.		Гаврило Вићентијевић	Роготе			Сокоске
48.		Вук Стеф. Караџић	Тршћка			Подринске
6. Београдски Магистрат (Суд).						
49.	Преде. Суда	Ник. Дели-Георгијевић	Срема	Аустро-Унг.	27	
50.	Чланови	Капет. Радич Петровић *	"	"		
		По Ђурђевудну 1816. издога је Кнез Милош Обреновић везиру Марашлији, те га је погубио.				
51.		Павле Сретеновић *	Лисовића	Нахије Беогр.		
52.	Секретар	Неша Н.	—	—		
53.	"	Василије Матијашевић	—	—		
7. Београдска Варошка полиција.						
54.	Варошки Кан.	Коста Игњатијевић	—	Аустро-Унг.		

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.		Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо в од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
55.	Варошки	Капетан.	Крага Патријаршанин	—	Аустро-Унг.	
56.		Полицај.	Јевта Христић	Тријеста	Приморја	
57.		Секретар.	Алекса Недељковић	—	Аустр. Унгар.	
58.	Команд. Београдског Града	Војводе II. реда	8. Београдског Града особље.			31
			Ђорђе Миладин. Гузоња	Жељезника Нахије Беогр.		
			<i>Убијен је мучки 1817. на путу у Рудничкој нахији.</i>			
59.	Ком. Бео.		Јовица Миловановић **	Ботуња	Нахије Крагуј.	32
60.	I. Тополив.		Миласав Петровић	Баната	Аустр. Угар.	32
61.	II. "		Тома Милиновић **	Морпиња	Боке-Которе.	34
		<i>Умро је 1845. у Аскерману у Бесарабији Руске области</i>				
61a	—		Топчибаша Павле Н.	—	—	
9. Београдски Капетани Екзерцир Мајстори.						
62.	Капетан	Жикић	Крајине	Далмац. Ауст.	38	
		<i>У боју 1807. смртно је рањен на Делиграду, однетен и умро у Манас. Св. Роману.</i>				
63.	Капетани	Мијаило Ђурковић	Ваје, у Бач.	Аустр. Унгар.	38	
64.		Коста Глигорјевић	—	" "		
65.		Михаило Костић Хрват	Карлштата	Хрватске		
66.		Зрић Н. Хрват	Глипе	"		
67.		Прока Славонац	Пакраца	Славоније		
68.		Јевта Н. Сремац	—	Срема Аустр.		
69.		Димитрије Симоновић	—	" "		
70.		Лајтенант	Ђорђе Симић	Срежнице		
71.	Капелмајстор	Аксентије Н. Добошар	—	Аустр. Унгар.	827	
72.	Ађутант	Јаков Јакић *	—	—		
10. Правителства разно особље.						
73.	Ритмајстор	Петар Нова. Чардаклија	—	Умро 1808. у Београду.	43	
74.	—	Јован Новаковић Чард.	—	—		

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. ље-гов на страни.
75.	Толмач	Петар Ичко	Катранице	Турске. Умро 1809. у Беогр.	47
76.	Главни Курир	Риста Петровић	Тријеста	Приморје	49
77.	Писмоноша	Сле. Ђура Милутиновић	Васојевпћа	Ерцеговине. Умро је 1843. у Београду	
78.	—	Гаја Николајевић	—	—	
79.	—	Стеван Живковић	—	—	
80.	Главни Докт.	Ећим Тома Костић	—	—	51
81.	Доктор	Јован Н.	—	—	
82.	Ћумрукџија	Наум Ичкоглија	—	—	
83.	Личер. тргов.	Стеван Живковић	Пријавора	Нах. Ћурписе.	
Умро је 1835—6 у Полтави у Русији.					
84.	Бинбаша Голи синова	11. Сава-Калијско Свето-Андрејски велики јунаци I. реда.			55
		Конда Н.	Поломља	Арбаније.	
		На Свете Троице 1807. погинуо је у боју на Лозници.			58
85.	" "	Узуи-Мпр. Апостоловић*	—	Старе Србије	
		Умро је 1872. у Београду.			
86.	Саванскији војини јунаци I. реда	Никола Стамболија	—	—	
87.		Никола Сремац	—	—	
88.		Драгић Н.	—	—	
89.		Младен Н.	—	—	
		Ова сва четири јунака са Кондом и Узуи-Мирком на Св. Андреју 30. Појемора 1806. год. умали су у Сава-калију, отворили је и ту славно изгинули, осим јединог Младена што је жив осто; онди о њима у живопису Конде и Узуи-Мирка на стр. 55 и 58 ове књиге.			
90.	Митрополит	12. Митрополија Београдска.			65
		Леонтије Јамбровић**	Једрене	Турске.	
		Умро је у Кишиневу у Русији биле 1826.			

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
91.	Калуђер	Мата Н.	Жабара	Нах. Крагујев.	
		<i>Кад је Кара-Ђорђе усто противу Турака, Дахије и Митрополити шљали су калуђера Мату у Топољу са 6 стари Турака безе браде, Кара-Ђорђу, а заштити и подруги и трећи пуш водили су га у Дрлупе и Паланку, те је молио Кара-Ђорђа да умири народ. Но Мата јасно је пред Турцима и Леонтијејем скламо Кара-Ђорђа на мир, а наслано говорио му је да се немири са Турцима. Шта је с њиме било незна се.</i>			
92.	I. Агент штат. Савет. Генер.	13. Агенција Руска у Београду. Копст. Копст. Родофин.		Русије. Умро је у Русији	65
93.	II. Аг. кол. Со.	Теодор Недоба	—	Русије. Умро је у Русији	65
94.	Титул. Сов.	Мелинков	—	Русије	
95.	Архимандрит	Спиридон Филиповић	Далмације	Аустрије.	85
		<i>Умро је у Хотину Руске Бесарабске области.</i>			
96.	Кол. Ассесор	Симо Орловић	—	—	
97.	Гувер. Секр.	Прокуровић	—	—	
98.	Капетан	Лазар Павковић	—	Умро је у Русији	87
99.	"	Теодоровић	—	—	
100.	Чинovníк	Томпћ	—	—	
		14. Руски официри, који су у Србији за слободу Србску од 1807—1812 Војевали.			
101.	Капетан	Угришић Требињски	—	Русије	88
102.	Генерал	Иван Иванов. Исаијев	—	Рус. Умро је у Влашк. 1810.	90
103.	Полковник	Турчанинов, Жељтухин, Курта, Вакс, Ђебов, Ахт, Атанасијев. Ови сви Полковници били су у боју при освајању Кладова под командом Генерала Исаијева, гди је Атанасијев 9. Јула 1809. погинуо код Кладова: види Исаијев животопис.			90

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
104.	Генерал Граф	Цукатов		Русије	91
105.	Полковник	Орурк	—	"	92
106.	Полк. Козачк.	Никшић	—	"	95
107.	Корпус. Ком. Генерал	Зас	—	"	830
108.	Полковник	Цвилењев	—	"	830
109.	Полк. Барон	Дибич	—	"	95
110.	Генер.-Мајор	Балла	—	"	831
111.	Полковник	Константин Полтурецки	—	"	831
112.	Генерал Граф	Марко Константин. Ивелић	—	"	831

А.) ШУМАДИЈА.

I. Београдска (и Грочанска) нахија.

111

Ове су се нахије у Кара-Ђорђево доба делиле на две: на Београдску, гди је њена средоточна управа била, као што је наведено у Београду, и на Грочанску, које је средоточна управа била у Гроцкој. Дакле:

а.) Главно нахијско место Гроцка и у њој магистрат	1
б.) Школа	1
в.) Поште у Гроцкој, Рипињу и Ропчеву.	3
г.) Војвода	9
д.) Војске	2.000
е.) Топова пољски	3
ж.) Шанчева	—

з.) Бојни места у селу Дрлунама 11.—12. Фебруара 1804. Лештанима, Соноту, испод Космаја, испод Кумодражи, све 1804. године, свега

4

113. Обор-Кнез

Стеван Андреј. Палалија Бегаљнице Среза Грочан

Погубљен је око пола Јануара 1804. од Дачија, и сарањен код Манас. Рајиновца с источне стране цркве. На гробу његовом и данас стоји плоча жена плоча са овим надписом: „Здѣ почива рабъ Божији Стеванъ Андријевикъ Обор Кнезь Бегаљнички. Пострада и погибе за ристинне. Богъ да прости пѣмѣ душу. Подписа ову плочу Мѣя Ликовикъ 1804.“ По ова је плоча сва изљуската, као да је се на њој вапшаложила.

У обште содржај књиге ове.

У обште содржај књиге ове.						
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и кој реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
114.	Обор-Кнезови	Стеван Катић	Рагаче	Срез. Космаје.	832	
115.		Милоје Н.	Губереваца	" "		
116.		Марко Н	"	" "		
117.		Марко Н.	Калуђерице	Срез. Врачар.		
118.		Станоје Михапловић	Зеока	Среза Колуб.		
119.	Буљукбаша	Јанко Гагић	Болеча	Срез. Грочан.	832	
<i>Ови су сви, као и Кнез Паламија и Јанко Гагић, после половине Јануара 1804. пред устанак Кара-Ђорђеа на Турке, од Београдски Дахија изненадно које побијени, а које изсечени. О њиховом животу нема се података.</i>						
120.	Поп. нар. касе Члан Совета Војв. I. и Кнез	Сима Марковић *	Горка	Срез. Посавс.	111	
<i>Умро га је 9. Марта 1817. Кнез Милош Обреновић и предо Везиру Марашлији, те га је погубио.</i>						
121.	Чл. Сов. и чл. вел. зем. су. Ки.	Павле Поповић	Вранпча	Срез. Посавс.	115	
<i>Умро је 8. Децембра 1816. код своје куће.</i>						
122.	Кнези Војв. II.	Аксентије Мпладиновић	Чпбутков.	Среза Колуб	118	
<i>Умро је 23. Јануара 1822. код своје куће.</i>						
123.	Посав. Кнез	Ранко Марковић	Остругице	Срез. Посавс.	124	
<i>Погинуо је 1816. у Ресави мучки, од кога незна се. Но био је добар јунак и војево је од 1804—1813.</i>						
124.	Обор-Кнез	Марко Чарапић	Бел. Потока	Срез. Врачар.		
<i>Погинуо је Јануара 1804. од Београдски Дахија, кад су и други Кнезови изгинули.</i>						
125.	Војводе II. реда	Васа Чарапић	Бел. Потока	Срез. Врачар		
<i>Погинуо је 30. Поје.бра 1806. од Турака у боју при отимању Београда.</i>						
126.		Танасије Чарапић	Бел. Потока	Срез. Врачар.	129	
<i>Погинуо је 1810. од Турака на Праову у боју.</i>						
127.	Г р о ч а н с к е	Илија Чарапић **	Бел. Потока	Срез. Врачар.	131	
<i>Умро је 1839. у Београду код своје куће.</i>						
128.	—	Ђорђе Чарапић	Бел. Потока	Срез. Врачар.	131	

У обште содржај књиге ове.

Титул број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
129.	—	Петар Чаранић	Бел. Потока	Срез. Врачар.	
		<i>Ова су оба брата Чаранића погинули 1826. код миове куће од Кнеза Милоша Обреновића, који је посто свог брата Јована, те и ње кућу заимало и побио ји.</i>			131
130.	Гроч. Војв. II.	Вићентије Петровић	Кораћнице	Врачарског.	
		<i>Умро је 31. Октобра 1822. код своје куће.</i>			134
131.	I. реда	Јанко Катић	Рогаче	Срез. Космаје.	
		<i>Погинуо је Јула 1806. од Турака у боју у Месарцима Шабачке нахије из преваре.</i>			134
132.	II. "	Марко Катић	Рогаче	Срез. Космаје.	
		<i>Погинуо је 1810. на свадби од окинуте пушке.</i>			139
133.	II. "	Никола Катић	Рогаче	Срез. Космаје.	
		<i>Незна се о смрти његовој.</i>			140
134.	Капетан	Драгић Петровић	Ропочева	Срез. Космаје.	
		<i>Умро га је 9. Марта 1817. Кнез Милош Обреновић и пред га Везиру Марашлији, те га је погубио.</i>			140
135.	Грочански	Живко Мяхаповић *	Умчара	Сре. Грочане.	
		<i>Умро је 17. Децембра 1835. код своје куће.</i>			142
136.	Колубар.	Мијаило Ђуровић	Венчана	Колубарског.	
	"	<i>Умро је код своје куће. А за сво десетогодишње војевање Кара-Ђорђево храбро је војевао. Па пред III. устанак 5. Марта 1815 био је на збору и договору у Рудовцима, гди је Војвода Јома са другима био, и гди су решили и заверили се да наново на Цети устану противу Турака. (Мемори Проте стр. 344.)</i>			
137.	Посавски	Милош Станковић	Остружнице	Срез. Посаве.	
138.	"	Вићентије Станковић	"	"	
139.	"	Никола Станковић	"	"	
		<i>Милош умро је код своје куће. А на његово место пошто је капетаном његов брат Вићентије, а кад и он умре, на његово место постављен буде Никола. Сва три ова брата били су добри јунаци и војеваали су храбро за ослобођење Србије под Кара-Ђорђеви. А Никола био је са Капетаном Јовићем и при освајењу Палежа 1815. по после тог одма некако дочена га Сулејман-Паша и посече.</i>			

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
140.	Пос. Капетан	Милован Н.	Јасенка	Срез. Посаве.	
141.	" "	Петко Н.	Вреоца	" "	
142.	Врач. Бу. љуб.	Лаза Н.	Велик. Села	Врачарског.	
143.	Кос. "	Радоје Марпикоклић	Рапидовића	Космајског.	
		<i>Умро је код своје куће. Он је 4. Фебруара 1804. јавио Кара-Ђорђе, како неки Тома из Вичана одвараћа Србе да не устају противу Турака. Ког дана Кара-Ђорђе дође на конач у Вичане да га казни. Но Тома чује, па утече. А Кара-Ђорђе поштера му сина у војску и заповеди Вичанцима те једног Турчина убију и о кућни врата Томинова обесе, и све Вичанце на војску поштера.</i>			
144.	Барјактар	Никола Ницовић	Прогореоца	Колубарског.	
	Колубарски	<i>Умро је код своје куће. Но он осим што је добар јунак при ослобођавању Србије за Кара-Ђорђа био. Био је и у Рудовцима 5. Марта 1815., гди су се договорили на скупу и заклети да на Цети и по шреки нут устану противу Турака, које су и учинили.</i>			
145.	Прота	Алекса Лазаревић	Шопића	Сре. Колубар.	145
146.	Поп	Марко Суша	Остружнице	Срез. Посаве.	
147.	Учитељ	Никола Николајевић	"	" "	
	К	<i>Погинуо је Појесира 1821. у Брусници од Кнеза Милоша Обреновића, који је заповедио брату свом Јовану, те су га у лову убили.</i>			146
148.	Скелеција	Ђорђе Остоић	Остружнице	Срез. Посаве.	152
149.	Вел. јун. I	Милосав Чамџија	Борка	" "	
	В	<i>Погинуо је Априла 1815. од Турака, при освајању Палежа.</i>			156
150.	"	Аћим Дољанчевић	Остружнице	Срез. Посаве.	
	П	<i>Позна се кад је умро. Но кад је Кара-Ђорђе 28. Априла 1804. по позиву Генерала Женеја у Земун прелазно са 16 главни Срба да ји Женеј са Турцима помири. Дољанчевић је код Топчидера знала 10 кућа-колеба празни од кривине, по заповести Кара-Ђорђа да се неби дошло до измирења. (Мемоари Проте стр. 86—87.)</i>			

У обште содржај књиге ове.

У обште содржај књиге ове.							
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и кој реда.		Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.		Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
151.	Колубарски појинци	Сердар Сима		Даросаве	Среза Колуб.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	
		Погинуо је 9. Марта 1804. на Биточини у боју од Турака. Он је био побратим Кара-Ђорђевић и велики јунак. Како је Кара-Ђорђе усто противу Турака Сима му је одма у војску прискочио и био је на скупу у Орашју на Сремење Господње 2. Фебруара 1804. год.					
152.		Мијанло Лазаревић		Шопића	Среза Колуб.	Кад је Кара-Ђорђе у почетку Априла доша са војском под Београд, Мијанло је са Кара-Ђорђевић и са 16 других главара прелазио 28. Априла 1804. у Земун по позиву Ф. Маршал-Лајтенианта Икенија да би ји са Дачијама помирио.	
153.		Јован Ђауровић		Барошевица	Среза Колуб.	Погинуо је 12. Фебруара 1804. на Дрлунцама од Турака, кад је Дачија Атанлија излазио из Београда да се мирн са Кара-Ђорђевић. Он је шад момак Кара-Ђорђевић био.	
154.		Милован Шишић		Крушевице	Среза Колуб.		
155.	Посавски појинци	Павле Маринковић		Вреоца	" "		
156.		Јован Суша		Остружнице	" Посаве.		
		Ова су сва три јунака помири код своји кући.					
157.		Јанко Јевтић		Дрлуне	Срез. Космаје.		
158.		Илија Н.		Губереваца	" "		
159.	Врачаре.	Веса Н.		Калуђерице	Срез. Врачаре.		
160.		Војин Н		Пипосаве	" "		
		Војин је рањен 1810. у боју на Варварину од Турака и од ране умро је код своје куће.					
161.	Космај.	Милосав Кујунџија		Спбнице	Срез. Космаје.	Рањен је у боју на Лешњици од Турака, однесен у Зворник и ту је од ране умро.	
II. Смедеревска нахија.							
а.) Главно нахијско место Град Смедерево и у њему магистрат 1							
б.) Школа 1							
в.) Поште у Смедереву, Коларима и Паланки, свега 3							

У опште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
		г.) Војвода 5 д.) Војске из све нахије 3.000 е.) Топола 10 ж.) Шанчева у Смедереву на Редуту 1 и код Цркве 1. на Морави 2, свега 4 з.) Бојни места: у Смедереву Маја 1804. и 1805., гди је и Смедеревски Град 14. Нојембра освојен и Паланци 1805. године 1, свега 3				
162.	П о д у н а в с к и	Бисбашиа	Станко Арамбашкић	Колара	Среза Подун.	157
			Убијен је од Турака у Смедереву 1799. год.			
163.		Вуљуб.	Теован Н.	Сеоне	Среза Подун.	
			Убијен је од Диџија у Јануару 1804.			
164.		Кнез	Обрад Н.	Крепе	Среза Подун.	
			Кад је Кара-Ђорђе 1804. освојио Пожаревац и дошо противу Смедерева, гди му се Турци покоре и с њиме мир уговоре, тад Ђушу Вулићевића и Обрада Кара-Ђорђе постави за старешине у Смедереву. Шта је даље са Обрадом било не зна се.			
165.		Јасен. Кнез	Радојко Н.	Селевца	Среза Јасенич.	
166.		Члан Совета и чл. вел. зем. с.	Јанко Ђурђевић	Коњске	Среза Подун.	
			Јанко је од први Советника, који је изабрат на скупштини у Борку 1805. кад је Совет установљен, и био је од 1811. до 1813. и члан великог земаљског суда, а даље шта је с њиме било и да ли данас има своји потомака не зна се.			
167.		Јасен. Војв. II.	Станоје Главаш	Селевца	Среза Јасен.	158
			Погинуо је од Турака у Паланки 1815. год.			
168.		Смеде. Вој. II.	Ђуша Вулићевић	Азање	Среза Јасен.	162
			Погинуо је од Турака у Смедереву 1805. год.			
169.		" " II.	Вуница Вулићевић **	Азање	Среза Јасен.	473
			Умро је код своје куће 11. Марта 1828. види у I. књиги страну.			
170.		Команд. града Смедер. Вој.	Вуле Илпић **	Колара	Среза Подун.	163
171.		Надз. у граду Смедер. Вој.	Милоје Јевтић	—	—	
			Не зна се даље ништа о њему.			

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
172.	Подун. Бинб.	Милован Н.	Липа	Среза Подун.	165
173.	" "	Јеремија Н.	"	" "	
174.	" "	Врета Н.	Колара	" "	
О овим трима Бинбашима не зна се даље ништа.					
175.	Смедер. учит.	Јован Ранчић	Брестовца	Нах. Ђуприс.	169
Учио је прво књигу у Манас. Миљкову у Ресави. 1788. пребегне у Банат, гди је у Паланки служио школу учио. После неког времена врати се у Србију, те буде учитељ код Крњевачке цркве, а зими 1806. дође у Смедереву, те је ту учитељово и децу учио.					
176.	Писар Вучини	Милоје Поповић Ђак	Кусадка	Среза Јасен.	
Погинуо је у Баточини 1824. од Кн. Милоша Обреновића.					
177.	" "	Анта Протић	Смедерева	Среза Јасен.	833
Умро је у Смедереву 29. Нојембра 1854. год.					
178.	—	Кара Павле Спмоновић	Смедерева	Среза Јасен.	833
179.	Ајдук	Милован Н.	Плане	Срез. Орашк.	
180.	"	Милета Н.	Глибовца	Среза Јасен.	
181.	"	Милосав Н.	Лапова	" "	
Сва три ова ајдука јунака осветника били су у чети Арапбате Станоја Главаша, још пре устанка Кара-Ђорђевог противу Турака. И кад је Кара-Ђорђе 1804. устао противу Турака, одма под Главашем дошли су у Орашац Кара-Ђорђу и 2. Фебруара били су при избору, а за тим и ишли су уз Кара-Ђорђа свуда, и били су при освајању Јагодине 12. Марта, гди су у робство ишли и опет из истог избаве се, а после једнако су противу Турака јуначки војевали, и гди су и кад изгинули или поумрли не зна се.					
182.	Војник	Ђор Стојан Ђирковић	Крњева	Срез. Орашк.	833
183.	"	Павко Н.	Сараоца	" "	
Били су добри јунаци за Кара-Ђорђевог војевања. Кад букне III. устанак Срба 1815., они оба скупе					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
		једну малу чету људи и стану нападати на Турке у Смедересу, и кад ји се мало по умножи они нађу и ископају из земље један топ Кара-Ђорђевог од 8 п калибра и кару пуку топовски бојни фишека, које је све то припадници Србије 1813. законито било, и довуку Смедереву код Говеђе баре, ископају једно танче и ту га снесах, кога су чули. (Истор. Милутиновића стр. 174 и 290).			
		III. Јагодинска нахија. а.) Главно нахиско место Јагодина и у њој Магистрат 1 б.) Школа 1 в.) Поште: у Јагодини и 2 г.) Војвода 4 д.) Војске — е.) Топова — ж.) Шанчева: у Јагодини 2, у Белици 1, у Таборишту 2, у Јасици 3, у Варварину 3, свега 11 з.) Бојни места: у Јагодини 12. и 16. Марта 1804. у Белици, Таборишту, Липару и Црном вр'у 1809., у Јасици 26. Августа 1810., и Варварину 6. Септембра 1810. год., свега 8			172
184.	Капетан	Коча Н.	Пањевца	Среза Беличк.	
		<i>Он је на колац набијен 1788. у Текији од Турака.</i>			172
185.	Члан Совета	Вукоман Н.	Сабанте	Среза Левачк.	
		<i>Кад је 15. Августа 1805. у Борку на скупштини Совет установљен, мало доцније изабрат је и старац Вукоман за Советника, но пошто он умре, на његово место доша је Велисав Станојловић.</i>			
186.	" "	Велисав Станојловић**	Трешњевци	Среза Беличк.	833
187.	Левачки Кнез	Петар Вукомановић	Сабанте	" Левачк.	
		<i>Он је по устанку Кара-Ђорђевог на Турке постао кнезом у Левчу, и он држи се да је био син Вукоманов. Но он није задуго кнезово него је у скоро умро.</i>			
188.	Темнић.	Јевта Кисовић	Бачнице	Среза Темнић.	
		<i>Био је добар јунак и ваљан старешина.</i>			

У обште содржај књиге ове.

Темни број	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
189.	Темн. Кнез	Јевта Н.	Обрежа	Срез. Темнић.	
		<i>Он је одма по писму Кара-Ђорђевић из Орашца 2. Фебруара 1804. писаног му одлучио дизаши народ на оружје противу Турака у Темнићу, а заштити био је у боју на Јагодини 16. Марта, а и у други више бојева, био је добар јунак и старешина. Он је при отимању Београда од Турака у боју 30. Новембра 1806. погинуо.</i>			
190.	Војвода Н.	Стеван Јаковљевић	Белушића	Среза Левачк.	173
191.	" Н.	Јован Јаковљевић	"	" "	
		<i>Они су били рођена браћа; заједно устали су 1804. противу Турака и били су велики јунаци. Но 1814. кад Хаџи-Продан устане противу Турака и они дигну нахију Јагодинску. Но кад Кнез Милош Обреновић пристане уз Баја-Пашу и устанак угаше, премали себи оба Јаковљевића, које Баја-Паша спушта у ланце, одведе ји у Београд и на коље ји живе Сулејман-Паша набије.</i>			173
192.	" Н.	Илија Вукомановић	Сабанте	Среза Левачк.	
		<i>Биће да је син Вукоманов; умро је код своје куће 1825. год.</i>			
193.	Бинбаша	Никола Бабовић	Грабовца	Среза Левачк.	
194.	Прота	Милосав Дробњак	Рековца	" "	
195.	Војвода Н.	Милоје Теодоровић	Цриче	Среза Беличк.	176
		<i>Умро је код своје куће 1832. год.</i>			
196.	Капетан	Гаја Н.	Шиниља	Среза Беличк.	
197.	"	Бошко Н.	—		
198.	"	Марјан Јовановић	Ланшита		
199.	Буљукбаш	Мијалко Н.	Јагодине		
200.	Војвода Н.	Стеван Кара	Варварина	Среза Темнић.	
		<i>Погинуо на Бањи у боју 1809. год.</i>			
201.	Буљукбаш.	Радован Н.	Бошњана	Среза Темнићког.	
202.	"	Мијушко Н.	Сиљевца		
203.	Капетан	Мијаило Шапоњих	—		
204.	Барјактар	Милета Радојковић	Катуна		
		<i>Умро је код своје куће 26. Септембра 1852 год.</i>			178

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
205.	Темн. Прота	Стојан Протић	Варварина	СрезаТемнић. <i>Набијен је на колац у Београду од Сулејман-Паше 1814 год.</i>		
206.	Манае. Каленићског Пругм.	Никивор Н.	Каленића	СрезаТемнић. <i>Посечен је у Београду од Сулејман-Паше 1814. год.</i>	184	
IV. Крагујевачка нахија.					185	
а.) Главно нахијско место Крагујевац и у њему Магистрат 1. б.) Град Топола као резиденција Кара-Ђорђева 1. в.) Школа у Крагујевцу 1 и у Тополи 1 .. 2. г.) Поште у Крагујевцу, Тополи, и Баточини 3. д.) Војвода 12. е.) Војске — ж.) Топова у Крагујевцу и Тополи 3. з.) Шапчева: у Тополи под Опленцем 2. и.) Војни места: у Врбници, Сибиници и Баточини 1804. и Буковорцу, свега 4.						
207.	Буков. Прота	Танасије Антонијевић	Буковика	Среза Јасен. <i>Умро је код своје куће 1894.</i>	185	
208.	Манае. Благо-вешт. Архим.	Глигорије Студеничанин	Благовешт.	Среза Груж.		
209.	Манае. Драче Калужер	Максим Н.	Драче	" "		
210.	Преседн. Сов. Попе.вој Вој. I.	Младен Миловановић**	Ботуња	Срез. Крагује. <i>Убијен је мучки у Очкојгори у Ужичкој нахији, од Кнези Милоша Обреновића Јуна 1822. год.</i>	187	
211.	Јасенички	Обор-Кнез	Марко Н.	Орашца	Среза Јасен.	834
212.		Кнез	Мата Н.	Липовца	" "	
<i>Погубљен је код своје куће од Дахија 1804 год.</i>						
213.		"	Матија Јовичић	Тополе	Среза Јасен.	199
214.	"	Теодосије Маричевић	Орашца	" "	<i>Погинуо је у Орашцу од Кара-Ђорђа Априла 1805. год.</i>	201

У обште содржај књиге ове.

Титул брoј.	Шта је који био, каквог чина и званија, и кој реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак онне живота његовог.	Види живог. његов на страни.
215.	Гружан. Кнез	Теодосије Н.	Кипћа	Среза Јасен.	
		<i>Теодосије био је Кнез Гружански за владе Турске, а после и за Кара-Ђорђа, заосто је и био до 1813. На кад је Хаџи-Продан 1814. усто противу Турака он је онда на страни Турака био. А кад и по трећи пут 1815. устану Срби противу Турака он је и тад на страни Турској био, што у Крагујевцу те Муселиму за устанак јавно, тако исто је и Кнез Милош Обреновић у Брусници, за устанак јавно Амин-Бегу. (Историја Милушиновића стр. 81. и 145.)</i>			
216.	Јененич. Кнез	Ђука Н.	Јагњила	Срез. Јенен.	835
217.	Беог. Бећара-гол. син. Вој. П.	Милоје Петровић	Триаве	" "	
		<i>За многа почињена зли дела убијен је по заповести Кара-Ђорђа у Граду Шабачком 2. Априла 1810. год.</i>			204
218.	Круше. нахије Жупски Вој. П.	Павле Цукић *	Крчмара	Срез. Јенен.	
		<i>Убијен је у Рогачи на путу мучки 1816. год. по наредби Кнеза Милоша Обреновића.</i>			207
219.	Круше. нахије Жупски Вој. П.	Милош Сарановац **	Саранова	Срез. Јенен.	
		<i>По инденију Србије 1813. пребацио је у Аустрију; одатле 1814. са другима отишао је у Русију, уживо издржање од Руске владе као и друге војводе у Хотинку; а затим 1830. вратио се у Србију и био доцније магационер у Крагујевцу и ту је 1841. год. и умро. Био је добар ратник, паметан човек, и од нарави био је врло шалов.</i>			
220.	Јенен. Вој. П.	Благоје Мартиковић	Триаве	Срез. Јенен.	
221.	" " П.	Божа Радојевић	Чумпћа	" "	
		<i>О овом Божи нема података, но биће да је он Ошац Милоја Божића који је се у великој школи у Београду учио; а доцније 1846. био је члан Апелационог Суда, и у Београду умро, од ког је остало три сина и више унука.</i>			
222.	Јенен. Капет.	Марко Вилиновић	Јагњила	Срез. Јенен.	835
223.	" "	Стеван Вилиновић	"	" "	835

У обште содржај књиге ове.

У опште содржај књиге ове.					
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
224.	Лепен. Канет.	Живан Цукић	Крчмара	Среза. Лепен.	Среза. Лепеничкиг.
		Живан рођени је брат војводе Насли Цукића, ког је Кнез Милош Обреновић 1816. до мучки убио, па после нареди те убију и Живана.			
225.	Лепен. Бинб.	Сава Н.	Трнаве		
		Погинуо је у боју на Букоровцу.			
226.	Лепеничке Буљубаше	Радоје Трнавац	Трнаве		
227.		Гавра Н.	Жабара		
		Умро је код своје куће.			
228.		Радован Радошевић	Жабара		
		Био је у више бојева, а 1809. био је у боју и на Сјеници, гди је убио и неког Јашинина, који је уз Турке много досађивао Србима. И почео је Радован био врло глат-гласовит, наређен је те је војсци раздао барут и вико: „удрите браћо, удрите“, и тим Србе свима куражио.			
229.	Гружанске Војводе П. реда	Милош Марпиковић	Оплаћна	Срез. Гружан.	213
230.		Јован Димитр. Добрача	Добраче	" "	
		Умро је код своје куће Децембра 1839. год			
231.	Гружански Канетани	Петар Огашевић*	—	Срез. Гружан.	215
232.		Мијанло Оташевић	—	" "	
		Из ког су села незна се. Петар умро је код своје куће 1825. год. а Мијанла Оташевића уморили су Турци у Зворнику 1815. год.			
233.		Милован Н.	Кнића	Срез. Гружан.	
		Био је брат Кнеза Теодосија из Кнића.			
234.		Милсав Н.	—	Нез. се даље.	
235.		Станко Милчевић	Витановаца	Срез. Гружан.	
		Станко осим што је храбро ратовао за време десетогодишње војне под Кара-Ђорђеви. он је и у П. устанку 1814. под Хаџи Проданом, у друштву са Тодором Вучићем, Перитићем и Петром Туцаковићем, на Јонату у Чачанској нахији потучо многе Турке. А после, кад је се Вучић у Книћу предао Кнезу Милошу Обреновићу и Баја Панти, незна се даље шта је са Станком било. (Историја Мулутиновића стр. 72 и 82.)			

У обште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други звања, и име и презиме славни људи	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Видишот. његов на страни.
236.	Гружански	Капетани	Ђорђе Ницовић	Кипћа Срез. Гружан.	
			<i>Погинуо је у Црној Врџи у боју 1809. год.</i>		
237.		"	Јован Цветић	Гуицата " "	
			<i>Погинуо је у боју при освајању Сјенице 1809. год.</i>		
238.	Гружански	"	Радоје Н.	Коњуше Срез. Гружан.	
239.		"	Јован Бабић	Годачпце " "	
240.	Крагујевачки	Војвода П.	Димитрије Парезан	Брзана Среза Крагуј.	
			<i>Погинуо је у боју на Делиграду 1812. год.</i>		
241.		Бинбаша	Илија Н.	Крагујевца " "	
			<i>Погинуо је у боју на Бањи 1809. год.</i>		
242.	Крагујевачки	Буљукб.	Ђорђе Н.	Комарница " "	
			<i>Погинуо је у боју на Јагодини Марта 1804. год.</i>		
243.		Војводе П. реда	Алекса Јаковљевић	Орашца Срез. Јасенич.	
244.			Стеван Гајић	" " "	
245.			Гаја Осгопић	" " "	
			<i>Погинуо је у боју на Мишару 1. Августа 1806. год.</i>		
246.	Крагујевачки	"	Петар Кара	Орашца Срез. Јасенич.	
247.		Капетан	Јован Крстовић	Буковпка " "	
			<i>Како је усто Кара-Ђорђе противу Турака, Крстовић је одна доша са Буковичким Протои Танасијем Антонијескићем у Орашац и 2. Фебруара 1804. био је на Скупштини при избору Кара-Ђорђа. Он је био добар јунак, а гди је погинуо или умро незна се.</i>		
248.		Капетани	Мата Каратошић	Коњара Срез. Јасенич.	
			<i>Био је у Орашцу 2. Фебруара 1804. на Скупштини, и био добар јунак; даље се о њему незна.</i>		
249.			Ранко Матеић	Тополе Срез. Јасенич.	
			<i>Умро је код своје куће 1874. као члан државног Савета у пензији.</i>		
250.	Крагујевачки	Буљукбаш.	Димитрије Радовић	Врбице Срез. Јасенич.	
			<i>Био је 2. Фебруара 1804. у Орашцу на Скупштини; био је јунак и посто Буљукбашом; даље се о њему незна.</i>		
251.	Крагујевачки	"	Лаза Н.	Врбице Срез. Јасенич.	

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
252.	Јасен. Барјак.	Тодор Ђурић	Трешњев.	Срез. Јасенич.	
253.	" "	Сима Милосављевић	Паштрме	" "	217
		<i>Умро је у Крагујевцу 5. Августа 1836.</i>			
254.	Ј а с е н и ч и н и ц и	Јован Ризнић	Бање	" "	
		<i>Убио је 28. Фебруара 1805. при освајању Рудника. Ужичког Муселима Алила-Џавића. (Глас. 4. стр. 143. а кад је умро не зна се.)</i>			
255.		Милутин Са. Гарашанин	Гараша	Срез. Јасенич.	221
		<i>Убијен је у Барајесу 20. Августа 1842. по налогу Књаза Михаила Обреновића.</i>			
256.		Мата Н.	Липовца	Срез. Јасенич.	
257.		Радован Гарашанин	Гараша	" "	
		<i>Погинуо је од Турака у боју на Шабцу.</i>			
258.		Петроније Н.	Липовца	Срез. Јасенич	
259.		Стеван Н.	Пласковца	" "	
		<i>Погинуо је у боју при отимању Смедерева 14. Новембра 1805. године.</i>			
260.	Ј а с е н и ч и н и ц и	Иван Н.	Пласковца	Срез. Јасенич	
		<i>Погинуо је у боју при освајању Чачка 1805.</i>			
261.		Благоје Н.	Маслошева	Среза Јасеничког.	
262.		Мирован Ђурић	Страгара		
263.		ГајаНан. Воденичаровић	Тополе		
264.		Риста Ђурђевић	"		
265.		Михаил Милошевић	"		
266.		Драгутин Н.	—		
267.		Милош Кабадарац	—		
268.		Милутин Н.	Овешта	Среза Јасенич.	
269.	Кругујевач. Магист. писар	Милош Н.	Триаве	" "	
270.	Кругујевач. Магист. писар	Јован Илић	Кругујевца	" Гружан.	
271.	У Бањи учит.	Ђорђе Петровић	—	" Јасенич.	

У обште содржај књиге ове.

Тексту број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и кој реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.	
Кара-Ђорђево лично особље.						
272.	Секретар I.	Јанићије Дими. Ђурић**	Страгара	Срез. Јасенич.	231	
Умро је у Београду после 1842. као члан Савета.						
273.	" II.	Паута Радовановић	—	Незна се одакле.	233	
274.	Писар I.	Стеван Јевтић	—			
275.	" II.	Стојан Ненадовић	—			
276.	" III.	Стеван Вилиповић	Јагњпла	Срез. Јасенич.		
Умро је у Београду.					233	
277.	Секретар III.	Наум Крниар	Тесалије	—	836	
278.	Рачуновођа	Милан Марковић	—	Незна се.		
Кара-Ђорђеви лични послуживци или гарда.						
279.	Буљукбаша I.	Петар Јокић*	Тополе	Срез. Јасенич.	234	
Умро је у Тополи код своје куће 24. Јануара 1852.						
280.	" II.	Милован Гараманин	Диповца	Срез. Јасенич	236	
Био је на Скупштини у Орашцу 2. Фебруара 1804. даће о њему незна се.						
281.	Барјактар	Танасије Раић	Страгара	Срез. Јасенич.		
Погинуо је на Чачку у боју 4. Маја 1815.						
282.	Ови су сви били војници или телохранитељи Кара-Ђорђеви, који су уз њега по два три или по више	Алекса Дукић	Бање	Срез. Јасенич.		
Био је у Орашцу 2. Фебруара 1804. при избору Кара-Ђорђа.						
283.		Гаврило Ђурић	Тополе	Срез. Јасенич.		
Убио је С. Марша 1804. код Београда у боју Асан-Агу, нуселина Крагујевачког.						
284.		Мијанло Радоичић	Тополе	Среза Јасеничког.		
285.		Матијаш Милошевић	"			
286.	Радоица Благојевић	"				
287.	Јевта Марјановић	"				

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и кој реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
288.	Или ишли, запознати његове разности, у бојевима с њиме бинали; све су то били наборни кућени људи, све јунаци, бољи од бољег. О њима неможе се појединце животног начинити. А о Вучику имао би се цела књига написати; тако остављамо то другоме да учини.	Милош Кара	Тополе	С р е з а Ј а с е н и ч к о г .	
289.		Миша Милутиновић	Овсишта		
290.		Никодије Јаја	"		
291.		Аша Марјанић	Маслошева		
292.		Антоније Шева	Бање		
293.		Сретен Томковић	"		
294.		Теован Томковић	"		
295.		Павле Зец	Липовца		
296.		Лаза Анђчић	Вел. Врбице		
297.		Алекса Јаковљевић	Орашца		
298.		Петар Андрејин	"		
299.		Илија Ацић	Божурђе		
300.		Сима Глишић	Страгара		
301.		Јанко Ђурђић	Блазнаве		
302.		Тодор Чупић	Брезовца		
303.		Тома Вучић Перпишић	Вучковце	Срез Гужан.	
304.		Стеван Н.	Пчелица	"	
305.		Урош Новковић	Жабара	Среза Јелачићког.	
306.		Лаза Вилиповић	"		
307.		Вићентије Вилиповић	"		
308.		Јанко Рачанин	Раче		
309.		Јован Вишевац	Вишевца		
310.		Петар Илијев Војновић	—		
311.		Радован Сења	—		
312.		Имраор Нења Срећковић	—		
V. Рудничка нахија. а.) Главно нахиско место Брусница и у њој Магистрат. 1. б.) Школа у Брусници 1. в.) Поште у Брусници и? 2.					
					240

У обште содржај књиге ове.

Титул број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот ње- гов на страни.
		г.) Војвода..... 7. д.) Војске..... — е.) Топова..... — ж.) Панчева..... — з.) Бојни места на Руднику 28. Фебруара 1804. гдије Град и варош тог дана освојена, и на Руд- ничким горама, свега..... 2.			
313.	Попеч. снољ. де.л.ч.л.Совета	Миљко Радоњић	—	Руднич. нахи.	240
		<i>Уко.и је месту, гди и кад умро не зна се. Види животопис.</i>			
314	Судија в. зем. суд.ч.л.Совета	Стојан Павловић	Бершћина	Среза Црног.	
		<i>Нема о њему даљи података.</i>			
315	Руднич. Вој. I	Милан Обреновић	Бруснице	Среза Црног.	240
		<i>Умро је у Букурешту у Влашкој 29. Декембра 1810.</i>			
316.	Каранов.	Антон. Ристић-Пљаквић**	Каменице	Среза Црног.	248
		<i>Умро је у Чернецу у Малој Влашкој 1832 год.</i>			
317.	Качерски	Арсеније Лома	Драгоља	Среза Качере.	254
		<i>Погинуо је од невере Турчина 11. Априла 1815.</i>			
318.	Моравски	Лазар Мутап	Прислопице	Среза Мораве.	264
		<i>Ранен на Чачку, и од ране умро је код своје куће Маја 1815 године.</i>			
319.	Црногор.	Милић Дринчић	Теочина	Среза Црног.	275
		<i>Погинуо је у боју на Дубљу 14. Јула 1815.</i>			
320.	Моравски	Јован Курсула	Цветака	Среза Мораве.	279
		<i>Ранен је смртно на Делиграду, и умро код своје куће 16. Августа 1813.</i>			
321.	Ком.Г.Ужи. и Ужи. Ки.	Рака Левајац	Д. Горјевце	Среза Мораве.	283
		<i>Умро је код своје куће 17. Октобра 1833.</i>			
322.	Ком.Г.Ужи. и Ужи Ки.	Никола Карамарковић**	Луњевице	Среза Црног.	285
		<i>Умро је у Хотину у Бесарабији 1816.</i>			
323.	Црногор.	Јоксим Карамарковић	Луњевице	Среза Црног.	
		<i>Погинуо је на Равну убоју Августа 1813. године.</i>			

У обште содржај књиге ове.

У обште содржај књиге ове.					
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и аванија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опште живота његовог.	Види живот. његов на страни.
324.	Манаас. Благовешт. Архим.	Глигорије Радончић	Благовешт.	Среза Моравс.	286
Кад је умро не зна се: види животопис.					
325.	Манаас. Никоља Нгуман	Аци Атанасије	Никоља	" "	287
Жив је набијен на колац у Београду 1814. од Сулејман-Паше.					
326.	Буљукбаша	Гаврило Буђевац	—	—	
Погубљен је Јануара 1804. од Сали-Аге Рудничког-Бика.					
327.	"	Јован Лазич	Сврачковца	Среза Црног.	
Он је за сво време дасетогодишње војне под КараЂорђе.м војовао, а 1815. био је у боју на Чачку и Дубљу. Кога је после тога Кнез Милош С. Јануара 1825. акто.м под броје.м 24. поставио за неограниченог Кнеза над 12 села око Рудника, који је старешовао по својој вољи како је хтео и у.нео.					
Б.) МАЧВА. VI. Ваљевска нахија. а.) Главно нахиско место Ваљево и у њему Магистрат 1. б.) Кула Јакова Ненадовића као тврдиња.. 1. в.) Школа у Ваљеву 1. г.) Поште у Ваљеву, Боговађи, у Убу и Палежу 4. д.) Војвода..... 10. е.) Војске из све нахије 7.000. ж.) Топова обсади 2, пољски 7, свега 9. з.) Шапчева на Кличевцу 1, у Врани 1, на Белину 1, у Чучугама, 1 на Палежу код Колубаре 2, у Забрежју 2, на Братачићу 1, на Остружњу 1, на Буковици 1, свега 11. и.) Војни места у Ваљеву 28. Фебруара 1804. на Чучугама 1806. Братачићу 1806. и 1809. на Буковици 1806. и 1809. и Остружњу 1809. свега . 3.					
328.	Манаас. Богов. Архимандрит	Хаци Рувим	Баб.-Луке	Среза Тамнавског.	288
Посечен је 29. Јануара 1804. у Београду од Дачија.					

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
329.	Ман. Моравац. Архимандр.	Хаџи Ђера	Мораваца	Среза Колубарског.	290
		<i>Посећен је 25. Јануара 1804. у Моравцима од Дахије Фочића.</i>			
330.	Подгорски Обор-Кнез	Илија Ђирчанин	Суводања	Среза Подгорског.	291
		<i>Посећен је 23. Јануара 1804. у Ваљеву на Колубари од Дахије Фочића.</i>			
331.	Тамн. и Посав. Обор-Кнез	Алекса Стев. Ненадовић	Бранковине	Среза Тамнавског.	298
		<i>Посећен је 23. Јануара 1804. у Ваљеву на Колубари од Дахије Фочића.</i>			
332.	Поп. внут. дел. члан и пред. Сов. и Ком. и ваљ. Вој. I. ред.	Јаков Стев. Ненадовић**	Бранковине	Срез. Тамнав.	328
		<i>Умро је 1836. у Београду, кога је кажу доктор Кунберш по налогу кнеза Милоша Обреновића отрпо.</i>			
333.	I. Пред. Сов. Војв. I. Прота	Матија Алек. Ненадовић	Бранковине	Срез. Тамнав.	362
		<i>Умро је 29. Нојембра 1854. у Ваљеву код своје куће.</i>			
334.	Тамнавски	Јеврем Ја. Ненадовић**	Бранковине	Срез. Тамнав.	401
		<i>Умро је 6. Априла 1867. у Београду код своје куће.</i>			
335.	Посавски	Сима Алек. Ненадовић	Бранковине	Срез. Тамнав.	413
		<i>Погинуо је 14. Јула 1815. на Дубљу у боју, по кажу од србске пушке.</i>			
336.	Тамн. војник	Никола Алек. Ненадовић	Бранковине	Срез. Тамнав.	
337.	" "	Петар Алек. Ненадовић	"	" "	430
		<i>Никола умро је 12. Септембра 1845. а Петар 1830. код своје куће у Бранковини.</i>			
338.	Ваљевски	Миливоје Тадић	Ваљева	Срез. Тамнав.	449
		<i>Незна се гди је умро, види животопис на стр.</i>			
339.	Сокоски	Петар Мол. Николаревић*	Баб.-Луке	Срез. Тамнав.	450
		<i>Предо га Јуна 1816. Кнез Милош Обреновић везиру Марашлији, те га је уморио.</i>			
340.	"	Максим Кретић *	—	Босне.	476
		<i>Умро је 1852. у Соваљку, Среза Посавског код своје куће.</i>			

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
341.	Рачан. Вој. II	Кара-Марко Васић	Осата	Босне.	478
		<i>Незна се кад је и гди умро, или погинуо.</i>			
342.	Члан Совета	Веса Велимировић	Љубинића	Среза Посаве.	479
		<i>Кад је и гди умро незна се.</i>			
343.	Тамнав. Киса	Пеја Јанковић	Забрдице	Срез. Тамнав.	480
		<i>Погинуо је Јули 1806. у боју на Брашачику.</i>			
344.	Членови	Петар Читак	Мушића	Среза Колуб.	
345.	"	Јован Рабас	Рабаса	Срез. Тамнав.	
346.	Писар. Пон	Мата Ђурђевић	Близоња	" "	
347.	" "	Сава II.	Купицова	Срема Аустр.	
	Ваљевског Магистрата	<i>Петар Читак и Јован Рабас кад су померли незна се, по они су у Рељином пољу на Скупштини у почетку Маја 1804. први изабрали за чланове суда, а за писара додат им је пон Мата Ђурђевић из Близоња; прво Суд је установљен у Кличевачком шанцу код Ваљева, а доцније пренет је у Ваљево. Они су прво судили по Јустиниановом и Мојсеовом закону, које им је Прота Пенадовић до 15 пунктова из Корнудије извадио. После имали су за писара Пона Саву који је доцније Владика Шабачки био, а после дошао им је за секретара и Новаковић из Осека. Шта је са овим људма доцније било и какова и је судбина гонила незнасе. Види Мемоаре Проте Пенадовића стр. 28. 85. 88. 89. 192 и 283.</i>			
348.	Секретар	Петар Новаковић	Осека	Аустр.-Угар	482
349.	Ваљ. учитељ	Јован Рузмир	Срем Карло.	" "	
		<i>Он је био у Кара-Ђорђево доба учитељ у Ваљеву. Године 1813. пребеге је у Аустрију са другим Србима, а 1815. кад су Срби опет устали противу Турака он је са Војводином Петром Мокром из Срема вратио се у Србију и на Забрешју чебану прибављајућу пришао; даљесе о њему незна.</i>			
350.	Ваљ. вар. Кан.	Милосав Н.	Душљаја	Срез. Тамнав.	
351.	—	Манојло Н.	Кличевца	" "	
352.	Тамн. Буљук.	Живан Јеротић	Близоња	" "	
		<i>Ови сва три били су у Ваљеву 23. Јануара 1804. кад је Даруја Фочић Кнеза Алексу и Бирчанина</i>			

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
		<i>носеко. Алекса је преко Милосава оставио аманет својим брату Јакову при часу погубљена, да неверује Турцима и да га освети. После погубљена Манојло узео је обезглављено тело Алексина и на својим колима отеро у Бранковину, те је укопато. А Јован укро је са шибља поћу испред Фочића са Чардака Алексину главу, метнуо је у недра, закрио гуњем и однео у Бранковину, те је трећи дан код тела Алексиног укопаша. Ова сва три, кад је устанак у Ваљеву 15. Фебруара одпочет, полетили су у бој и доцније били су Турке и светили изсечене своје Кнезове. Мемоари Проте Пенадовића стр. 54. 57. 71.</i>			
353.	Т а м н а в с к а м	Живко Дабњи	Јаутине	Срез. Тамнав.	483
354.		Гаја Дабњи	"	" "	483
		<i>Јованко је погинуо 25. Маја 1807. у боју код Лознице од Турака на св. Тројице. А на његово је место постављен његов брат Гаја за Капетана.</i>			
355.		Васиљ Павловић	Бајевца	Срез. Тамнав.	484
		<i>Незна се гди је погинуо или умро.</i>			
356.		Арсеније Раонић	Лознице	Срез. Тамнав.	
		<i>Погинуо је 25. Маја 1807. у боју од Турака код Лознице на св. Тројице.</i>			
357.		Никола Раонић	Лознице	Срез. Тамнав.	
		<i>Посечен је Фебруара 1815. од Сулејман Паше.</i>			
358.		Ђорђе Крстивојевић	Забрнице	Срез. Тамнав.	
359.		Милован Зујаловић	Тулара	" "	
		<i>Погинуо је 14. Јула 1815. од Турака у боју на Дубљу.</i>			Среза Тамнавског.
360.		Која Михаиловић	Тулара		
361.		Јурина Михаиловић	"		
362.		Ђура Н.	Црв. Јабукџе		
363.		Павле Н.	Вуконе		
		Ранко Н.	Вуконе		
	<i>Незна се гди је који погинуо или умро. Кад је Јаков Пенадовић 20. Априла 1804. освојио Град Шабач, тад је у истој поставио Павла за команданта и дао му 20. момака ради одржања реда у Граду. Мемоари Проте стр. 83.</i>				
364.					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Где је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
365.	Лајтнант-Подпоручици	Петар Јеремић	Ракара	Колубаре.	
366.		Лаза Илић	Јабучја	Тамнаског	
367.		Мали Јанко	Оглађенов.	Подгорск.	
368.		Милисав Милошевић	Орашца	Посавског	
369.	Стражм.-нар.	Ђока Мићановић	Клипаца	Подгорск.	
370.	Фендрих	Поп Ђука Н.	Орашца	Посавског	
371.	"	Јован Вујадиновић	Товарника	Славоније	
Они сви официри од броја 365—371. војевали су у Немачкој војни од 1788. противу Турака са Кнезом Алексом Ненадовићем из Бранковине, који је био Поручник у Аустријској војсци. И после закључења мира Аустрије са Турцима, 1791. вратио је се у Србију Кнез Алекса и с њиме Подпоручици Петар Јеремић и Лаза Илић, а други отишли су сви осим Вујадиновића, који је погинуо у боју на Калкану код Сокола, отишли су са Аустријанцима противу Француза и они су изгинули, осим што је Јанко осто жив и повратио се у Србију, и он је 1. Августа 1806. погинуо у боју на Мишару. А остали осим Кнеза Алексе, ког је Фочик 23. Јануара 1804. у Ваљеву посеко, од почетка устанка Кара-Ђорђевог на Турке 1804, храбро за слободу Срби војевали су, а гди је који погинуо незна се. Мемоари Проте Ненадовића види стр. 6. 7. 12. и 27.					
372.	Официр	Арса Андрејевић	Ваљева	Тамнавск.	486
373.	Посав. Буљук.	Никола Арсенијевић	Вукићевце	Посавског	
374.	Тамнавске Буљукбаше	Живан Петровић	Каленића	Тамнавск.	487
375.		Митар Јанк. Мањеница	Забрдице	"	
		Види животопис Живана Петровића и Мањенице.			
376.		Ђука Н.	Орашца	Тамнавск.	
377.		Лаза Н.	Трлића	"	
378.		Клићан Н.	Златарпћа	"	
379.	Посав. Буљук.	Иван Н.	Мислоћина	Посавског.	
Ова сви три Ђука, Лаза и Клићан пред саму војну Аустрије са Турцима 1788. год. као својевољци-фрајкорци, екзерцирали су се по више Варадина					

У обште содржај књиге ове.

У опште содржај књиге ове.						
Титул број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. ље-гов на страни.	
		у Калисници, а после војевали су противу Турака са Аустријанцима, под Кнезом Алексом, и после закључења мира 1791. вратили су се у Србију и били су Буљукбаше код Кнеза Алексе; даље о њима нема података. Мемоари Проте стр. 6.				
380.	Ваљ. Буљук.	Муја и Алија Браћа	Ваљева	Срез. Тамнав.	490	
381.	Топџија	Мата Немац.	Новогсада	Аустр. Унгар.	492	
382.	Војен. лифер.	Пуљевих	Руме	" "		
383.	Тамн. Барјакт.	Дамњан Миленковић	Котешнице	Срез. Тамнав.	839	
		Погину је 20. Јула 1805. у боју при опш. нап. Ужица.				
384.	Т а м н а в с к и в о ј и н и ц и	Андрија Милошевић	Котешнице	Срез. Тамнав.	494	
385.		Дамњан Марковић	Бранковине	" "		
		Оба били су помаци код Јакова; кад су погинули изва се.			494	
386.		Сава Савковић	Котешнице	Срез. Тамнав.	839	
387.		Лука Н.	"	" "		
		Године 1804. кад су Ваљевци устали противу Турака и Ваљеву обкопили, у ком је био заповедник Поруч. Алија са Турцима, Лука је по наредби Проте Ненадовића под својом командом 26. Фебруара одвео 200. њомака од Ваљева Јакову Ненадовићу у Свилеуцу у помоћ, те су Турке 28. Фебруара разбили. Мемоари Проте стр. 69.				
388.		Живан Н.	Котешнице	Срез. Тамнав.		
389.		Глиша Павић	Бранковине	" "		
		Глиша је био Кмет Бранковачки; даљи података о њему нема. Мемоари Проте стр. 203—204.				
390.		Т а м н а в с к и в о ј и н и ц и	Нанта Павић	Бранковине	Среза Тамнавског.	838
391.			Сила Павић	"		838
392.			Марко Хаџић	Баб.-Луке		
393.			Мата Ђурђевић	Близоња		
394.			Павле Марковић	Такова		
395.	Тамн. војник		Матија Марковић	"		
		Нон Марко био је у једној кући род са Хаџи Рукимом и Петром Молером, и имао је сина поим Софро-				

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и аванија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опише живота његовог.	Види живот. његов на страни.
		нија, а овај имао је сина Гају, који је био срезки писар. од ког и данас има постомака у Бабиној Луци. Ова сви три Свештеника Поп Марко, Маша и Павле били су у бојевима противу Турака. А за Пона Павловић браћом Матијом била је удаша Кнеза Алексе Пенадовића ћи имено Марија, од које и данас у Такову има постомака. Мемоари Проте стр. 4. и 132.			
396.	Попови	Леонтије Н.	Уроваца	Среза Посаве.	
397.	"	Живко Н.	"	" "	
398.	"	Сретен Н.	"	" "	
		Овај честити Свештеник Леонтије како је Прота Пенадовић 17. Фебруара 1804. сашо у Посавину и позва Србе на устанак, на одакле отишо преко Саве у Земун да баруша добави. одма је са другим главним људма усто противу Турака, гди је се скупило Посаваца до 1.000 људи под оружјем; а после за њим Поп Живко и Сретен, који су доцније једнако у частвовали у бојевима за ослобођење Србије. Мемоари Проте стр. 60. 65. 67.			
399.	Буљукб.	Псапло Лазих	Уроваца	Среза Посаве.	
		Погинуо је у боју на Белину од Турака 25. Фебруара 1804.			837
400.	"	Бранко Николић	Грабовца	Среза Посаве.	
		После Немачког рата 1791. Бранка је Кнез Алекса Пенадовић код Грабовачке цркве постапио за среског Кмета, на после њега постапио је Кнез Алекса за Кмета Петра Ерића из Звечке. Мемоари Проте стр. 274.			
401.	Капетан	Петар Ерић	Звечке	Среза Посаве.	495
402.	Војн. јунак	Владија Н.	Забрежја	" "	
403.	" "	Јанко Зазих	Скеле	" "	
		Кад је Јакон Пенадовић сиковца свој: Проту Матију 15. Фебруара 1804. посла са Бранковачког Виса у Земун да прибави баруша за војску, Прота је ударио преко Посавине и 17. Фебруара у зео Владију са собом и спустили се низа Саву у Земун гди њм је Живковић прибавио нешто баруша, а шако и Јанко Зазих, који је убио шурчина и у Земун пребего. донео му је 9 фунти			

У опште садржај књиге ове.

У о б ш т е с о д р ж а ј к њ и г е о в е.						
Титул брoј.	Шта је који био, каквог чина и звања, и којег реда.	Име нахија, надлежатељстана и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
		барута, на се Еладија омет са Протом у Србију преко Бољеваца вратио: даље о Еладији и Зазичу не зна се. Мемоари Проте стр. 61. 62.				
404.	Посавски војници јунаци	Јован Зазич	Скеле	Среза Посавског.		
405.		Урош Скељанин	"			
406.		Марко Матић	Грабовца			
407.		Пантелија Ушћанин	Ушћа			
408.		Стеван Брдар	Кожуара			
409.		Рајко Антонијевић	Вуконе			
		О овим јунацима нема довољно података.				
410.	Боговађског Манаст. Пгум.	Василије Жарко	Пађуа	Среза Колубарског.	497	
411.	Боговађског Манаст. Пгум.	Авакум Н.	Рожанаца		499	
412.	Обор-Кнез	Никола Грбовић	Мратишића		504	
413.		Милован Ник. Грбовић			505	
414.		Радован Ник. Грбовић			506	
415.		Стеван Ник. Грбовић			505	
416.		Војвода П.			Лука Ник. Грбовић	506
					Помирли су сви Грбовићи код своје куће у Мратишићу.	
417.	Капетан	Јовица Милутиновић*	Санковића	Среза Колуб.	508	
		Умро је 1846. у Руни у Срему.			508	
418.	Капетани	Гаја Петровић	Шушеоке	Среза Колубарског.		
419.		Живко Санћ	Кад.-Луке			
420.		Никола Кутлача	Заруба			
421.		Марко Радомировић	Стојинића			
422.		Мартин П	—			
		Гаја је погинуо 1813. у боју на Засавици, а сви Капетани као: Гаја, Живко, Никола, Марко, Мартин и Јовица Милутиновић били су под Командом Војвода Грбовића и храбро војевали су од почетка устанка Срба под Караџорђевићем од 1804. год., а за посебан животнипис њих немамо података; тако не зна се гди су				

У обште содржај књиге ове.

Титул број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
		померли или изгинули, као и дали данас кога од њиховог потомства има. Мемоари Проте стр. 274.			
423.	Подгорски Кнез и Војв II.	Милић Кедић	Суводања	Среза Подг.	514
		Рањен 25. Априла 1809. у боју од Турака на Прибићецу код Сребрнице, донешен у Баурић и ту је умро.			
424.	Подг. Војв. II.	Димитрије Мил. Кедић	Суводања	Среза Подг.	516
		Позна се гди је умро.			
425.	П о д г о р с к и К а н е с т а н и	Бранко II. Бирчанин	Суводања	Среза Подг.	516
		Погинуо је 1832. у Ваљеву мучки од Кнеза Милоша Обреновића.			
426.		Јован Симић Бобовац	Бобове	Среза Подг.	517
		Погинуо је 1832. у Ваљеву мучки од Кнеза Милоша Обреновића. Види Кнежевину Србију од Милићевића стр. 381. 399.			
427.		Креман Пирга	Ребеља	Среза Подгорског.	
428.		Стеван Миличанац	Миличанинц.		
429.	Рајко Милковић	Делића			
430.	Максим Вилиповић	Гор.Букови.			
431.	Никпвор Петаковић	" "			
		Ови сви Канешани као: Бранко II. Бирчанин, Бобовац, Креман, Стеван, Рајко, Максим Никпвор и Мијанло Недић били су под Командом Војводе Кедића, о којима нема се података гди су изгинули или померли, осим прве двојице и Максима Вилиповића, који је 1813. погинуо од Турака у боју на Засавици. Мем. Проте стр. 275.			
431a.	Велик јунак	Сима Слома Цар	Ваљева	Среза Тамн.	518
432.	Подгорски	Дамњан Недић	Осечне	Среза Подг.	
433.	"	Глигорије Недић	"	" "	518
434.	Тамнаски	Дамњан Котешанин	Котешнице	Среза Тамн.	518
435.	Подгорски	Дамњановић Панта	Остругња	Среза Подг.	518
		Ова сва четири јунака у крвавој битки са Турцима на Чокешини 18. Априла 1804. год. под командом Јакова Ненидовића славно изгинули су!			
436.	Подг. Буљук.	Мпјанло Недић	Осечне	Среза Подг.	520

У опште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види животопис-гов на страни.
		VII. Шабачка нахија.			521
		а.) Главно нахиско место Град Шабац и у њему Магистрат..... 1. б.) Школа у Шабцу 1. в.) Поште: у Шабцу, на Дубоком, у Коцељеви и Лешњици, свега 4. г.) Војвода..... 5. д.) Војске..... 4.000. е.) Топова у Граду, Градски 9, пољски 4, свега 13. ж.) Шанчева на <i>Дугом-Воку</i> 1, у <i>Свилену</i> 1, <i>Белину</i> 1, у Шабцу на Бану код Тејиног стана 2, код <i>Црвени Јабучи</i> 1, на <i>Думачи</i> 2, на <i>Мишару</i> 1, у <i>Крњићу</i> 1, у <i>Јеленчи</i> 1, у <i>Варни</i> 1, код <i>Жиче</i> 1, на <i>Жичко-и-пољу</i> 2, у <i>Лешњици</i> 4, на <i>Прудови</i> на код Дрине 1, на <i>Али-Агино</i> и <i>Салашу</i> 1, у <i>Добрићу</i> 1, на <i>Дубоком</i> 1, у <i>Јаловику</i> 1, на <i>Црној-бари</i> 1, на <i>Расну-Засавици</i> 2, свега 26. з.) Бојни места осим речени шанчеви билоје: прво на <i>Белину</i> 23. Фебруара 1804, а за тим и 1805 и 6. год. на <i>Свилену</i> 1804. при освојењу ва- роши <i>Шабца</i> 7. Марта, и <i>Града</i> 20. Априла први пут 1804. на <i>Чокешини</i> 18. Априла 1804. а после ови био је бој на <i>Јеленчи</i> 1805. на <i>Салашу Црно-</i> <i>барско</i> и, на Новом Селу, на <i>Клењу</i>, на <i>Голотмбру</i> код <i>Лешњице</i>, на <i>Дреноцу</i> у <i>Глушци</i> на, <i>Богатићу</i>, на <i>Дугом-мисама</i>, у <i>Китову</i> 1806. на <i>Парашници</i>, на <i>Дубљу</i> 15. Августа, на <i>Добраси</i> 31. Јануара 1806. на <i>Орашцу</i> и <i>Шеварицама</i> 1806. на <i>Брашници</i> код Цера 15. Авгус. 1811. (и на многим другим местима) свега 20.			
437.	Шабач. Влад.	Медентије С. Никшић*	Брезове	Округ. Чачан.	521
438.	Шаб. Вл. Бан.	Милета Николић	—	—	
439.	" " "	Мита Зубанов	—	—	
		<i>Мелетије убијен је 16. Јуна 1816. по налогу Кнеза</i> <i>Милоша Обреновића заједно са Ђаконом, Ми-</i> <i>летом од 18 год. и Ђаком Милом од 16 год.</i> <i>стари. Види животопис.</i>			521
440.	Попеч. Правд. Председ. вел. земаљск. Суда и Члан Совета	Илија Марковић*	Грушића	Среза Поцере.	531
		Умро је 5. Јануара 1837. у Шабцу код своје куће.			

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
441.	Члан Совета	Која Ивановић	Свицеуве	Посаво-Тамн.	
		<i>Кад је Совет установљен под Кара - Ђорђевић 15. Августа на Велику Госпођу 1805. у Борку, Која је изабран и постављен за члана Совета, и био је и заседао прво у Вољави, затим у Боговађи, после у Смедереву, и кад је Београд 1806. год. 30. Појемра освојен и Совет се 1807. преселио у Београд, и он је отишао. Шта је даље с њиме било не зна се. Види Мемоаре Протине о у становљениу Совета стр. 140. 177. 187. 189.</i>			
442.	Мачвански	Андрија Витохировић	Дреновца	Среза Мачва.	
443.	"	Остоја Спуж	Шабца	" "	
444.	Тамнавски	Станко Н.	Бошњака	" Тамнав.	
445.	Посавски	Тодор Н.	Жабара	" Посаве.	
		<i>Године 1804. кад је Јаков Ненадовић разбио Турке на Бељину 23. Фебруара и на Свицеуви 28-га и отишао противу Шабца, тад Андрија, Остоја, Станко и Тодор подигли су народ и дошли Шабцу, ког је варош 7. Марта узета. А после кад је Јаков по позиву Кара-Ђорђевић 6. Маја, кренуо Ваљевску, а и Шабачку војску, и отишао под Београд, сви они са Јаковом заједно са војском отишли су на Врачар. И после, кад су доцније уређени судови у земљи, они су били чланови Магистрата. Даље се о њима не зна. Мемоари Проте стр. 68. 73. 82. 89. 92. 271.</i>			
446.	Семберице.	Иван Кнежевић	Дворова	Бељин. Босне	533
		Умро је у Шабцу.			
447.	Обор-Кнез	Ранко Лазаревић	Свицеуве	Сре.Пос.-Там.	
		<i>Погинуо је 2. Марта 1800. у Шабцу од Бега Нов-љанина.</i>			538
448.	Капетан	Марко Р. Лазаревић	Свицеуве	Сре.Пос.-Там.	
		<i>Погинуо је 22. Септембра 1844. у Шабцу од Кнеза Милошевић бунџија названи кашана.</i>			542
449.	Прота	Павле Лазаревић	Свицеуве	Сре.Пос.-Там.	
		<i>Посечен је Марта 1815. од Сулејман Паше. Даљи података о њему нема. Мемоари Проте стр. 319.</i>			

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Где је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
450.	Ком. Гр. Шаб. и Тамн. Војв. I.	Поп Лука Лазаревић ** <i>Умро је 29. Априла 1852</i>	Свислеуве <i>код своје куће у Шабцу.</i>	Ср. Пос.-Там.	543
451.	Посаво-Тамнишки Канетан	Ђука Лазаревић	Свислеуве	Ср. Пос.-Там.	569
452.		Бакал Милосав ** <i>Умро је 1823. у Шабцу.</i>	—	Ерцеговине	
453.		Тоша Бојанић <i>Умро је 1838. у Шабцу.</i>	Требиња	Ерцеговине	571
454.		Секула Гавриловић <i>Био је у боју на Мишару 4. Аугуста 1806. Дале се о њему незна. Гласник III. стр. 132.</i>	Мнокуса	Ср. Пос.-Там.	573
455.	Пис. доци. чл. Сов. и Капућ.	Лаза Теодоровић <i>Умро је 1846. у Цариграду као Капућезаја Србски.</i>	Свислеуве	Ср. Пос.-Там.	
456.	Каонског Манасти. Пгуман	Макарције Н. <i>Гди је умро незна се.</i>	Каона	Ср. Пос.-Там.	578
457.	Вел. нар. песник	Вилин Вишњић <i>Умро је у селу Грку у Срему.</i>	Међаша	Зворнич. нах.	579
458.	Четни јунак	Јован Томић Белов <i>Погинуо је 1810. у боју на Голом-брду код Лознице.</i>	Црниљева	Ср. Пос.-Там.	583
459.	Мегданџија	Глувац Мијаило <i>Погинуо је 1810. од тона у Шабачком Граду.</i>	Каменице	Ср. Пос.-Там.	585
460.	Јунак	Петар Н.	Мрђеновица	Ср. Пос.-Там.	586
461.	Битогски	Прота Ник. Смиљанић * <i>Отрочио га је 1815. Шинтарац у Манастиру Каону по заповести Кнеза Милоша Обреновића.</i>	Бадовинаца	Срез. Мачван.	
462.	Мачвански	Стојан Чупић * <i>Издао је Јуна 1815. Турцима, те су га у Зворнику удасили.</i>	Сал.-Ноћај.	Срез. Мачван.	592
463.	Прекодри.	СимаКатићПрекодрине.* <i>Гди је умро незна се.</i>	—	Босне	611
464.	Мачва. Канет.	Илија Срдап * <i>Умро је 1835. у Приавору код своје куће.</i>	Приавора	Срез. Мачван.	613

У обште содржај књиге ове.

У опште содржај књиге ове.						
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и аванија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот, његов на страни.	
465.	М а ч в а н и К а н е т а н и	Зека Буљукбаша	Спрече	Босне	617	
		Погинуо је 1813. на Засавици секући Турке. Гласник III стр. 135.				
466.		Бјелић Игњатије	Црне-Баре	Срез. Мачван.	618	
		Незна се.				
467.		Илпја Буљукбаша	Ђулбени	Босне		
468.		Остоја Пушибрк	Незна се	Незна се		
469.		Марпико Смић	" "	" "		
470.		Васиљ Шумајац	" "	" "		
471.		Јован Латковић	" "	" "		
472.		Јовица Никовић	" "	" "		
473.		Мијаило Кара	" "	" "		
474.		Мијаило Шиша	" "	" "		
475.		Степан Гагулић	" "	" "		
476.		Степан Качкић	" "	" "		
477.		Ђорђе Н.	Бјелогрић	Срез. Мачван.		
478.		Мијаило Ковић	—	Срез. Мачван.		
		Ово су Канетани били Војводе Чупића. О свима овим Канетанима тешко је поједице животних сочиници и славна дела њихова описати. Но није ни потребе: нека читаоц прочита песну „Хвала Чупићева“ у Чупићевом животномису, у којој је ни славни песник Витић описо и славна јунаштва њиха осласно и обезмјертно, па је довољно да се о именима и делима њиховим више и неговори, тако и чинимо.				
479.	Мачванске Буљукбаше	Живан Смић	Равића	Срез. Мачван.		
		Живан је живио до 1846. песну је осечена рука на Буковици у Босни. Гласник III стр. 134.				
480.		Ненад Н.	Дворова	Срез. Мачван.		
		Погинуо је 1813. јуначки бијући се на Засавици. Гласник III стр. 135.				
481.		Лука Н.	Табановића	Срез. Мачван.		
482.		Живан Чоњага	—	" "		

У опште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
483.	Војвода II.	Милош Стојићев. Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	625
		Погинуо је 1811. код Мешковића од хајдука Преле.			
484.	" II.	Јанко Стојићев. Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	637
		Заробљен је 1813. у Лешници од Турака.			
485.	Канетан	Ђука Стојићев. Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	638
		Убијен је 22. Септембра 1844. у Шабцу од Кнеза Милошеви названи Канана.			
486.	"	Ђука II. Марковић *	Грушића	Срез. Поцере.	640
		Кад је умро нема дана.			
487.	Пошкар. Вој. II.	Ципицар Јанко Поповић **	Орпда	У Турекој	641
		Умро је 24. Августа 1833. у Турији.			
488.	Сокоц. Вој. II.	Ципицар Марко Костић	Белицији	У Турекој	643
		Умро је 10. Фебруари 1822. у Шабцу.			
489.	Хајдук	Марко Штитарац	Штитара	Срез. Мачван.	643
		Велики крсник умро је 17. Септембра 1830.			
VIII. Подринска нахија.					651
(Звана Зворничка, Сокоцка нахија.)					
а.) Главно нахиско место Лозница, и у њој магистрат 1					
б.) Поште: у Лозници, Круњу и Симиниом-брду свега 3					
в.) Војвода 3					
г.) Војске 1.500					
д.) Топова тешки 6, лаки 2. свега 8					
е.) Шанчева: у Лозници 2, Круњу 1, Тичару 4, Ракитосаци 1, Сикирићу 1, Рађево-пољу 1, на Брачницу 1, на Руњанина у Јадру 2, свега . . . 13.					
ж.) Бојна места била су на истим местима гди су и шанчеви, гди је бојева било у више пута, и на Грчари.					
Сокоцка нахија.					
А данас је подељена и подиала под Подринску нахију, а нешто села и под Ужичку нахију. А у време Кара-Ђорђево Сокоцка нахија била је сама за себе, и уређена је овако:					
а.) Главно нахиско место Баурић и у њему магистрат 1					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
		б.) Поште: у Баурићу и Рожњу 2 в.) Војвода 3 г.) Војске 1.500 д.) Шанац: у Баурићу 1, Рожњу 3, на Мрчком 1, Торнику 1, свега 6 е.) Бојна места била су на истим местима гди су и шанчеви, гди је бојена било у више пута, код Овчана 1811. и на Жељину.			
490.	Сокоц. Вој. II.	Благоје Маринковић	—	Сокоског	
491.	" " II.	Благоје Петровић	—	"	
492.	" " II.	Милутин Васић	—	"	
493.	Тронош. Ман. Архимандрит	Стеван Јовановић	Текериша	Срез. Јадран.	651
		<i>Отрочан је 1799. од Турика у Зворнику.</i>			
494.	Члан Совета	Јевта Савић Чотрић *	Тршића	Срез. Јадран.	653
		<i>Кад је умро незна се.</i>			
495.	Рађевск. Кнез	Крста Игићатевић	—	Среза Рађевс.	
496.	" "	Новак Н	—	" "	
497.	Вој. II. реда	Анта Богђевић	Клубаца	" "	656
		<i>Умро је Априла 1813. у Лозници од природне сироти.</i>			
498.	" II. "	Богосав Ан. Богђевић *	Клубаца	Среза Рађевс.	659
		<i>Кад је умро незна се.</i>			
499.	Капетан	Панта Илић	—	Среза Рађевс.	
500.	Харамбаша	Ђорђе Турчија Турта	Босуца	Аустрије.	660
		<i>Погинуо је 1804. од Јикова Ненадовића за одпадничество и самовољство.</i>			
501.	Ајдук	Тодор Бојновић	Г. Добрића	Срез. Јадран.	667
		<i>Обесити су га Турци 1813. у Зворнику.</i>			
502.	Војник	Пеца Н.	Клубаца	Срез. Јадран.	840
		<i>Умро је 1851. код своје куће.</i>			
		В.) РУЈНО, СТАРИ ВЛА И РАШКА.			
		IX. Ужичка нахија.			670
		а.) Главно нахијско место Град Ужице и у њему Магистрат 1			

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак онис живота његовог.	Види живот. ње- гов на страни.
483.	Војвода II.	Милош Стојићев. Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	625
		<i>Погинуо је 1811. код Мешковића од хајдука Преле.</i>			
484.	" II.	Јанко Стојићевих Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	637
		<i>Заробљен је 1813. у Лешњици од Турака.</i>			
485.	Канетан	Ђука Стојићевих Поцер.	Врањске	Срез. Поцере.	638
		<i>Убијен је 22. Септембра 1844. у Шабцу од Кнеза Милошески названи Кашана.</i>			
486.	"	Ђука II. Марковић *	Грушића	Срез. Поцере.	640
		<i>Кад је умро нема дата.</i>			
487.	Пожар. Вој. II.	Ципицар Јанко Поповић **	Орпда	У Турској	641
		<i>Умро је 24. Августа 1833. у Турији.</i>			
488.	Сокоц. Вој. II.	Ципицар Марко Костић	Белицији	У Турској	643
		<i>Умро је 10. Фебруара 1822. у Шабцу.</i>			
489.	Хајдук	Марко Штитарац	Штитара	Срез. Мачван.	643
		<i>Велики крајик умро је 17. Септембра 1830.</i>			
VIII. Подринска нахија.					651
(Звана Зворничка, Сокоцка нахија.)					
а.) Главно нахијско место Лозница, и у њој магистрат 1					
б.) Поште: у Лозници, Круњу и Симином-брду свега 3					
в.) Војвода 3					
г.) Војске 1.500					
д.) Топова тешки 6, лаки 2, свега 8					
е.) Шанчева: у Лозници 2, Круњу 1, Тичару 4, Ранитовачи 1, Сикирију 1, Рађесом-пољу 1, на Брачичију 1, на Руњанина у Јадру 2, свега . . . 13.					
ж.) Бојна места била су на истим местима гди су и шанчеви, гди је бојева било у више пута, и на Грничари.					
Сокоцка нахија.					
А данас је подељена и подиала под Подринску нахију, а нешто села и под Ужичку нахију. А у време Кара-Ђорђево Сокоцка нахија била је сама за себе, и уређена је овако:					
а.) Главно нахијско место Баурић и у њему магистрат 1					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види животље-гов на страни.
		б.) Поште: у Баурићу и Рожњу.....	2		
		в.) Војвода	3		
		г.) Војске ...	1.500		
		д.) Шанац: у Баурићу 1, Рожњу 3, на Мрчком 1, Торнику 1, свега	6		
		е.) Бојна места била су на истим местима гди су и шанчеви, гди је бојева било у више пута, код Овчана 1811. и на Жељину.			
490.	Сокоц. Вој. II.	Благоје Маринковић	—	Сокоског	
491.	" " II.	Благоје Петровић	—	"	
492.	" " II.	Милутин Васић	—	"	
493.	Тронош. Ман. Архимандрит	Стеван Јовановић <i>Отрочан је 1799. од Турика у Зворнику.</i>	Текериша	Срез. Јадран.	651
494.	Члан Савета	Јевта Савић Чотрић* <i>Кад је умро не зна се.</i>	Тршића	Срез. Јадран.	653
495.	Рађевск. Кнез	Крста Игњатијевић	—	Среза Рађеве.	
496.	" "	Новак Н	—	" "	
497.	Вој. II. реда	Анта Богђевић	Клубаца	" "	656
		<i>Умро је Априла 1813. у Лозници од природне смрти.</i>			
498.	" II. "	Богосав Ан. Богђевић* <i>Кад је умро не зна се.</i>	Клубаца	Среза Рађеве.	659
499.	Јадрански Капетан	Панта Илић	—	Среза Рађеве.	
500.	Харамбаша	Ђорђе Турчија Турта <i>Погинуо је 1804. од Јакоса Ненадосића за одадничество и самопољство.</i>	Босуца	Аустрије.	660
501.	Ајдук	Тодор Бојновић <i>Обесити су га Турци 1813. у Зворнику.</i>	Г. Добрића	Срез. Јадран.	667
502.	Војник	Пеца Н. <i>Умро је 1851. код своје куће.</i>	Клубаца	Срез. Јадран.	840
		В.) РУЈНО, СТАРИ ВЛА И РАШКА.			
		IX. Ужичка нахија.			670
		а.) Главно нахиско место Град Ужице и у њему Магистрат			1

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
		б.) Школа. 1 в.) Поште: у Ужицу. — г.) Војвода. 4 д.) Војске из све нахије. — е.) Топова у Граду, градеки и пољски — свега — ж.) Шанчева око Града Ужица 3, на Пљескосу и Набљаку 2, у Бајној Башти 2, у Златибору на Таламбасима 1, на Торнику планини у врх Златибора 1, на Овчину 1, у селу Лубанама повише Ужица 2, на Мучку планини више Ариља 1, на Пониксима западно од Ужица 2, на Бранској гласици у Кремнима под Шарганом 2, на Лисима 1, у Радљесу 1 и у Кушима 3, свега 22 з.) Бојни места осим ови шанчеви било је на Ужицу први пут 20. Јула 1805. и други пут 26. Јуна 1807. одакле су Турци у Босну протерати, а по том на Рачи 1807. Запозљу на Расници, по вр Златибора, на Кукушници, 1809. Глушцима, и Глуначу, свега 7			
503.	Арх. Рачанск. Вод. Сок. пот. Влад. Шабач.	Хаџи Мелентије Стеван.*	Бирча	Ерцегошине	670
		Умро је 27. Марта 1824. у Манастиру Рачи.			
504.	Члан Совета	Васпиље Јован. Петров.	—	—	673
		О Петровачу ништа се друго не зна, него да је био под Кара-Ђорђеви члан Совета.			
505.	Магистратски Кисаон	Васпиље Јовановић	—	—	
		Погинуо је 1815. у Ужицу, даље се о њему не зна.			
506.		Јапко Н.		—	
507.		Алекса Кукић	—	—	
		Кукић је подписао између 10 Војвода на ону молбу одправљену Султану из Остругнице 12. Јануара 1806. Види Голубицу V. на стр. 135—142.			
508.	Ком. Ужич. гр. Црног.	Алекса Поповић	Субјела	Срез. Црног.	673
	Војводе Ц. реда	Посећен је 1815. у Ужицу.			
509.		Златиборс.	Мпјанло Радовић	Равић	Срез. Златиб.
		Умро је 1822. у Расници код своје куће.			
510.	Рујански	Милош Теш. Мих. Обрен.	Ср. Добрић.	Срез. Златиб.	327
		Види жисотније његов у књизи I. од стране.			

У обште содржај књиге ове.

У опште содржај књиге ове.						
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
511.	Старовлашки Војвода II.	Петрошче Шиша	Стар. Влаха	Ерцеговине.	678	
		Погинуо је 1813. од Турака на Засавици у Мачви.				
512.	Пожешк. Кан.	Јован Митровић Демир	Драженов.	Срез. Пожеш.	679	
513.	Старов. Бинб	Станоје Пуцар	Старог-Влаха.	Херцеговине.		
514.	Старовлашки јунаци	Ипперчић				
515.		Ђилас високи				
516.		Воја мали				
517.		Ђаповић Крути				
518.	Пожешки	Подруг Мијанло	—	Срез. Пожеш.		
519.		Каљевић	—	" "		
		Ови сви јунаци као ласови били су Старовлашани и војевали су под командом Војводе Петронија Шише, који је на Равњу у Мачви 1813. погинуо, и биће да су и ови велики јунаци сви, као за-сереници да сачувају разбегнувши се своју браћу од смрти, славно изгинули.				
520.	Вожешки	Паита Марпиковић	Радаповаца	Срез. Пожеш.		
		Погинуо је 1813. на Равњу са своја два брата и два сина.				
521.	Цри. Барјакт.	Радован Марковић	Косјерпћа	Среза Црног.		
		Погинуо је 1813. на Равњу; њему су прво Турци одсекли десну руку, у којој је држао барјак, но он је после узео га у леву и није дао барјака докле погинуо није.				
522.	Рачанск. Бу.л.	Радован Којадиновић	Заовица	Среза Рачанс.		
		Погинуо је 1813. на Равњу у Мачви заклањајући разбегнуте Србе; кажу кад су Турци сви упали у шанак, он је сео и почео: „и мали данас јунак, да посече Радована Буљубашу.“ Турчин се на леми кнему, а он га несврдано и обори, на ком је било 44 зарезотине, јер је толико из њега убио Турака; но за тим изсечен буде.				
Х. Чачанска нахија.						686
а.) Главно нахијско место Карановац и у њему Магистрат.						1

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.
		б.) Школа 4 в.) Пошта у Карановцу и Чачку... 2 г.) Војвода 9 д.) Војске из све нахије — е.) Топова — ж.) Шанчева у Карановцу 2, Чачку 2, у Кутима 1, у Лисима 1, у Радаљеву 1, у Студеници 1, на Горњем Ибру 1, и на Боровој стени код Јелице 1, свега 10. з.) Бојни места осим ови шанчеви било је у селу <i>Донашу</i> , трећи дан тројица 1806. на <i>Љубињу</i> 24. Марта 1805. и на другим местима. —			
523.	Чл. Сов. Вој. 1.	Аврам Лукић	Заблаћа	Срез. Пожеш.	686
		<i>Умро је од Турака Јула 1815. у Зворнику.</i>			
524.	Војводе П. реда	Милутин Илић	Гуче	Срез. Драгач.	690
		<i>Умро је 14. Јануара 1814. у Манастиру Све. Тројице.</i>			
525.		Ђока М. Протић Илић	Гуче	Срез. Драгач.	693
		<i>Посечен је 16./17. Јуна 1815. од Турака код Сјенице.</i>			
526.		Милић Радовић	Каона	Срез. Драгач.	694
		<i>Убио га је Кнез Милош Обреновић.</i>			
527.	Капетан	Новак Бошковић	Горачића	Срез. Драгач.	
		<i>Погинуо је 1813. у боју на Делиграду. Он је био добар јунак, био је у више бојева, а највише бацио је се у Делиграду.</i>			
528.		Сима Радовић	Каоне	Срез. Драгач.	694
		<i>Сима био је брат Војводе Милића Радовића и под њим је јуначки војовао. Види даље о Сими у његовог брата жисотопису.</i>			
529.		Максим Цриковић	—	Срез. Драгач.	
		<i>Незна се из ког је села; он је био Канешан у Драгачеву за Кара-Ђорђа. Године 1815. кад устану Срби противу Турака, Максимову снау заробе Турци и одведу у Чачак, и кад Таја-Паша погине и Турци стану се сиремаши да из Чачка беже, Цриковића снаа пође из Чачка побегне, дође Србима на Љубић у логор, и каже им да се Турци сиремају да из Чачка беже. Историја Милутиновића. стр. 278.</i>			
530.	Драгачевски	Поп Никола Н.	Мрсаћа	Срез. Драгач.	
		<i>Никола је био Абушакт код Војводе П. Јакића и добар рашоборац. По 1814. кад је Хаџи-Продан</i>			

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот његов на страни.	
		у сто противу Турака, он је тад био Турска удворица и заједно са Муселимом Карановичким ишо и позиво Србе на предају и служио у ползу Турака. После године 1815. оиет незна се да је са Срби на противу Турака ишо. Али доцније по заповести Кнеза Милоша Обреновића убио је мучки Војводу Милића Радовића, главу му осеко и у Пожаревац је Кнезу Милошу одио. Историја Милушиновића стр. 52. 69. Србијанка III., стр. 108, и кнежев. Србија од Милићевића стр. 668. и 672.				
531.	Војвода II.	Поп Вилип Петровић	Брезове	Срез. Студен.	697	
		18. Октобра 1820. убио га је у његовој кући на слави Св. Луке, Тома Пауновић из Горичана по заповести Кнеза Мил. Обреновића. Кнеж. Србија 667.				
532.	" II.	Ћос Марко	Студенице	Срез. Студен.		
533.	Војници јунаци	Ђорђе Митровић	Вранеша	" "	699	
		Погинуо је у боју на Железнику.				
534.		Јаћин Шућур	Грачаца	Срез. Студен.		
		Одликовано је се у боју на Масрићима код Сјенице 1809., гди је и једну Туркињу заробио и после је неспремицу родбини њеној одиустио.				
535.		Ђиро Шућур	Грачаца	Срез. Студен.	699	
		Одликовано је се у боју на Железнику против Осман-Паше.				
536.	Бинбаша	Пуша Н.	—	Срез. Студен.		
		Убијен је 1815. у кући од Турака.				
537.	Кнез Вој. II.	Максим Рашковић	Штитковца	Старог-Влаха.	699	
538.	Кнез	Јован Рашковић	"		699	
539.	"	Ник. Јованов Рашковић	"		699	
		Кад су и гди ова браћа Рашковићи по.пр.и незна се.				
540.	Војвода II.	Хаџи-Продап Глигориј.	Сјенице	Ново Пазарск.	317	
		Овог славног Војводе види жикотонис у I-ој књизи. од стр.				
541.	Капетан	Никола Глигоријевић	Сјенице	Ново Пазарск.		
542.	"	Мјанло Глигоријевић	"	" "		
543.	"	Гаврило Глигоријевић	"	" "		

У опште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
		<i>Гаврило погинуо је 1813. од Турака у Почеру, о Николи, Мијаилу и Гаврилу. Види у животопису Хаџи-Продановом у I-ој књизи од стр.</i>			317
544.	Старов. Барј.	Јосиф Алтобабић	—	—	
		<i>Алтобабић био је барјактар код Хаџи-Продана у време Кара-Ђорђево, и после пропасти 1813. једнако је код њега био. Кад је Хаџи-Продан 1814. усто противу Турака и он је с њиме био у Манастиру при устанку. Да ли је и њега грозна смрт Сулејман-Пашиног коца постигла незна се.</i>			
545.	Карановски Вјвода II.	Радослав Јелачанин.	Карановца	Сре. Каранов.	701
		<i>Кад је умро или погинуо, и гди незна се.</i>			
546.	М а н а с т и р а	Пајсије Ристовић	Трнавe	Срез. Трнавс.	
		<i>Набијен је жив на колац 1814. од Сулејман-Паше у Београду.</i>			702
547.		Димитрије Ристовић	Трнавe	Срез. Трнавс.	
		<i>Набијен је жив на колац 1814. од Сулејман-Паше у Београду. Види животопис Пајсијев.</i>			702
548.		Стеван Ристовић	Трнавe	Срез. Трнавс.	
		<i>Млађи брат Игумана Пајсија и Димитрија. Хасан-Ага Тоска спасао је Стевана од смрти. Види животопис Пајсијев.</i>			702
549.	Калуђер.	Бенадије Шувак	Грабовца	Бања-Лучког.	
		<i>Умро је у Славонији 1818. године.</i>			710
550.	Ћак	Стојан Бенадин син	Грабовца	Бања-Лучког.	
		<i>Умро је у Славонији 1818. Види животопис његовог оца Бенадије.</i>			710
551.	"	Авакум Н.	Моштапице	Бања-Лучког.	
		<i>Набијен је жив на колац 1814. од Сулејман-Паше у Београду. Види животопис Бенадијев.</i>			710
552.	Писар	Теофило Палалић	Атенице	Срез. Трнавс.	
		<i>Набијен је жив на колац 1814. од Сулејман-Паше у Београду.</i>			713
553.	—	Борисав Палалић	Атенице	Срез. Трнавс.	713

У опште садржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и којег реда.	Име нахија, надлежатељстава и други запода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. опис на страни.
554.	Трнавски Поп	Радован Вујовић	Трнава	Трнавског.	714
555.	Сјенички Поп	Сима Сјеничанин	Сјенице	Сјеничког.	714
		<i>Не зна се шта је са овим свештеницима било. Види жисотопис.</i>			714
		XI. Крушевачка нахија.			715
		а.) Главно нахиско место Крушевац и у њему Магистрат..... 1 б.) Школа 1 в.) Пошта у Крушевцу..... 1 г.) Војвода 8 д.) Војске из све нахије, као и из Лесковачке, Вучитрискe и Прокупачке (види Кара - Ђорђевог протокола регистар на стр. 81.) 3.000 е.) Топова — ж.) Шанчана у Крушевцу 2, у Петку 1, у Јасици 2, у Топољаку 1, у Кожећини 1, Шилековцу под брдом Ђуковцем 1, у Шафранима 1, и Рогозној 1. између Ибра и Укупа 1. свега 11. з.) Бојни места осим шанчевни било је на Ражаници, Желику, Лопашу и код Провалије између села Беласице и Здравине.			
556.	Крушевачке војводе II.	Чолак-Анта Симоновић**	Призрена	Старе Србије.	715
		<i>Умро је 1853. у Крагујевцу.</i>			
557.		Петар Ђукић	—	—	725
		<i>Погинуо је 1813. у боју на Делиграду од Турака.</i>			
558.		Милош Ђукић	—	—	
		<i>Нема података.</i>			
559.		Андреја Илић	Шилеговца	Срез Крушев.	
		<i>Нема података.</i>			
560.	Јошанич.	Димитрије Кујунџија	Штитковца	Ново-Пазарс.	729
		<i>Гди је и кад умро не зна се.</i>			
561.	Курилов.	Коста-Бег Кујунџија	Штитковца	Ново-Пазарс.	729
		<i>Посеко га је 1813. Сулејман-Паша у Београду.</i>			
562.	Капетан	Дели-Милосав Кујунџиј.	Штитковца	Ново-Пазарс.	729
563.	"	Илија Димитр. Кујунџија	"	" "	729

У обште содржај књиге ове.						
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.	
564.	Жупске Војводе II. реда	Нешко Н.	—	—		
		Незна се даље о њему.				
565.		Здравко Н.	Ђуница	—		
		Нема података. Гласник III. стр. 143.				
566.		Ђорђе Спмић	Крушевца	Срез. Крушев.		
		Умро је 8. Авг. 1827. у Београду и саракен у Манасти. Раковици. Кара-Ђорђевог Прот. Регис. стр. 81.				
567.	Жупски Барј.	Сузабана Јово	Сарајева	Босне		
568.	Кр. Мар. Кнез	Јован Маринковић	—	—		
Г.) ТИМОЧКА КРАИНА. XII. Алексиначка нахија. а.) Главно нахијско место Ражањ и у њему Магистрат 1 б.) Пошта у Ражању и Алексици 2 в.) Војвода 7 г.) Војске из све нахије — д.) Топова у Делиграду Градски и пољски — е.) Шанчева у Делиграду 14, у Јабучевцу 4, Војводе Новака Бошковића, у Алексици 3, у Пољаници 1, у Бањи 1, у Белом камену 1. А у Каменици код Ниша ови су: 1. шанец на Чагару безсмртног Војводе С. Синђелића 1, у Гор. Матајевци Војводе Вељка и Добрица 1, више Матејеваца одоуд Каменице Војводе Барјактаровића 1, у Каменици Војводе Милоја 1, више Каменице Војводе Паула Матеића 1, у Дој. Матејевцима Милојеви бећара 1. свега 28. ж.) Војни места осим ови шанчеви било је: у селу Цисичбару, на Ђириловцу, на Липовцу, варошици Ражању и даље на више места.						
569.	Војвода II.	Ђорђе Крагић	Скорица	Сре. Ражањс.	732	
		Погинуо је 19. Маја 1809. на Каменици.				
570.	" II.	Петар Крагић	Скорица	Сре. Ражањс.	732	
		Погинуо је 1813. на Делиграду.				
571.	Бинбаша	Пеша Н.	Бобовишта	Сре. Ражањс.		
		Погинуо је 19. Маја 1809. на Каменици заједно са Војсодом Ђорђеи Крагићем.				

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
572.	Бинбаша	Џветко Поповић	Г. Матејев.	Сре. Ражањс.	Среза Алексиначко-Ражањског.
573.	"	Илија Н.	Скорица		
574.	—	Живан Мпхаловић	Јабуковца		
575.	—	Рака Чула	—		
576.	—	Марко Црвељак	Јасења		
577.	Прота	Марко Н.	Мозгова		
578.	Кнез	Ђорђе Н.	Ражања		
579.	Лесковачк.	Војводе II. реда	Стреља Н. *	—	Среза Бањског.
580.	Прокунач.		Риста и Нешко	—	
581.	Алексинач.		Стојан Н.	Алекспница	
582.	Бањски		Иван Н.	—	
583.	"		Никола Нишлија	—	
584.	Бањ. Кнезови		Стојко, Јован, и Крста Н.	—	
585.	Каменич. јун.		Милош Ђук, и Милић Н.	Ђићевца	
586.	" "		Дача Н.	Дреповца	
Ова три јунака Милош, Милић и Дача 19. Маја 1809. кад су Срби на Каменици под Војводином Синђелићем пронађи, чудом Божијим спасли су се живи, изишли су из шанца Милић са 7. рана, тако и Дача из Дреповца са своји 12 рана, који је по трбушке леже као мртав докле Турци са крвавог разбојишта нису отишли, и он потом диго је се и жив из шанца изишо, а остало 2000 Ресавца све је изгинуло. Гласник III стр. 152.					
XIII. Гургусовачка нахија. (Књажевачка). а.) Главно нахијско место Гургусовац и у њему Магистрат..... 1 б.) Пошта у Гургусовцу..... 1 в.) Војвода..... 4 г.) Војске из све нахије..... — д.) Топова..... — е.) Шапчева... .. — ж.) Бојни места у Гургусовцу 4. Нојембра 1810. и Грамади 1811. и код Манастира Суводола, свега 3.					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и звања, и ког реда.	Име нахија, надлежнелстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
587.	Гургусов.	Војв. II. реда	Милоје Теодоровић	Гургусовачк.	Среза Гургусовачк.
588.	"		Тоша Н.	—	
589.	Пиротски		Мита Н.	—	
590.	"		Маринко Н.	—	
591.	Пиротск. Кнез		Нина Н.	—	
XIV. Црноречка нахија.734 а.) Главно нахиско место Зајечар и у њему Магистрат 1 б.) Пошта у Зајечару 1 в.) Војвода 3 г.) Војске из све нахије — д.) Топова — е.) Шапчева у Зајечару 1, у Вражогрицу 1, у Грљану 1, у Сумраковцу 1, Калафату 1, на Кијаку 1, на Јамама 1, и на Пољаници 1, свега 8 ж.) Бојни места осим ови шапчеви било је: у <i>Крисоли Виру, Подгорцу, Лукоцу и.</i> —					
592.	Црноречки	Војвод. II.	Милисав Н.	—	Зајечарск.
593.	"		Петар Ђорђевић Цода	Стењевца	Ђуриског
594.	Сврљички		Крста Н.	—	Сврљичск.
595.	Сврљ. Буљук		Вилип Загорски	Грљана	Зајечарск.
596.	Велики јунак		Папазоглу Н. Бугарин	Студ.-Бучја	"
XV. Краинска нахија.735 а.) Главно нахиско место Неготина и у њој Магистрат 1 б.) Поште: у Неготини и у Брзој - Паланки, свега 2 в.) Војвода 4 г.) Војске из све нахије 2.000 д.) Топова 10 е.) Шапчева: у Неготини 3, у Радујевцу код ушћа Тимока 1, у Брзој-Паланки 1, у Праову 1, Малајници 3, Стубику 2, у Буковчи 1, на Ушћу Тимока 1, у Мирочу 4, на Великом Острву 2, у Калафату 1, на					

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и зпанија, и кој реда.	Име нахија, надлежнелстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. и с-гов на страни.
		Кијаку 1, на Рибнику 1, на Кобишинци код Тимока 1. свега 23. ж.) Бојни места осим ови шанчевни било је на Дуду Раковици и другим местима.			
597.	Војвода II.	Хајдук Вељко Петровић	Леновца	Црнореч. нах.	735
		<i>Погинуо је на крају Јула 1813. у Негошници, убијен је из Турског шона.</i>			
598.	" II.	Милутић Петровић *	Леновца	Црнореч. нах.	765
		<i>Умро је 21. Фебруара 1861. код своје куће у Пожаревцу као члан савета.</i>			
599.	Капетан	Миљко Петровић *	Леновца	Црнореч. нах.	776
		<i>Погинуо је 1829. у Влашкој од Турчина.</i>			
600.	"	Милењко Теодоровић *	Леновца	Црнореч. нах.	
		<i>Милењко био је братучед Хајдук Вељков, и он је код Вељка био Капетан. Кад Вељко погине, он остане код Милутина, с киме по паденију Србије 1813. у Срем пређе и настане се у Бечкереку. Но чим устанак у Србији 1815. букне, они сви у Србију пређу, гди су у боју на Пожаревцу били: даље се о њему ништа не зна. Историја Милутиновића стр. 186.</i>			
601.	Бинбаша	Здравко Н. *	—	—	
		<i>Здравко био је код Хајдук Вељка Бинбаша, уз њега војено је, и био његов азнадар (благајник), а по том код његовог брата Милутина, с њиме је 1813. прешо у Срем и у Бечкереку с њиме живио, а пошом се с њиме у Србију 1815. вратио и био у боју на Пожаревцу: даље се о њему не зна. Историја Милутиновића стр. 186.</i>			
602.	Бинбаша	Дели Балта	—	Румуније	
603.	Буљукбаш	Никола и Јевтан браћа	Сарајева	Босне	
604.	Капетан	Јорџаћ Н. **	Трикале	Турске	
605.	"	Стојан Абраш	Буковче	Среза Краинског.	
606.	"	Никола Абраш	"		
607.	"	Јован Димитријевић	Јабуковца		
608.	Војн. јун.	Петар Н.	Уровице		
609.	" "	Бело Црногорац	Црне Горе		

У обште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. ње- гов на страни.	
610.	Краи. војн. јун.	Вучетић Н.	—	—		
611.	" " "	Сима Одабаша	—	—		
612.	" " "	Христо Живковић	—	Босне		
613.	" " "	Марко Млади	—	—		
614.	Краи. Баш-Ки.	Перча Стан. Кара-Панца	Неготине	Срез. Краице.		
615.	" Војв. II.	Миша Стан. Кара-Панца	"	" "		
		XVI. Кладовска нахија.				
		а.) Главно нахиско место Град Кладово и у њему Магистрат 1				
		б.) Пошта у Кладову. 1				
		в.) Војвода..... 2				
		г.) Војске из све нахије..... 600				
		д.) Топова 27				
		е.) Шанчева у Кладову 2, и на Острову с крам Кусјака 3. снега..... 5				
		ж.) Војни места осим шанчевин било је на више места —				
616.	Клад. Војв. II.	Живко Константиновић	Брадараца	Срез. Кладов.		
617.	Клад. Маг. Ки.	Јоца Петровић	—	" Омољског		
		XVII. Поречка нахија.				779
		а.) Главно нахиско место Пореч и у њему Ма- гистрат..... 1				
		б.) Пошта у Поречу 1				
		в.) Војвода..... 2				
		г.) Војске из све нахије..... 300				
		д.) Топова 12				
		е.) Шанч. у Поречу 2, и Текији 2, и на Сипу 1, свега 5				
		ж.) Војна места била су у —				
618.	Војвода II	Хаџи Никола Михаилов.	Сарајева	Босне	779	
619.	" II.	Јован Стевановић	Пореча	Среза Пореч.		
		<i>Посећен је од Турака 1813. у Адакали.</i>				
620.	Кнез	Теша Н.	—	—		
		<i>Посећен је од Турака 1813. у Адакали.</i>				
621.	"	Крачуи Н.	—	—		

У опште содржај књиге ове.

Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. ље- гов на страни.
Д.) БРАНИЧЕВО. XVIII. Пожаревачка нахија. а.) Главно нахиско место Пожаревац и у њему Магистрат... .. 1 б.) Школа... .. 1 в.) Поште: у Пожаревцу, Петки, Кличевцу, Бр- њици, Хомољу и Лаоли свега... .. 6 г.) Војвода... .. 8 д.) Војске из све нахије... .. 7.000 е.) Топова... .. 4 ж.) Шанчева у Пожаревцу на брду <i>Соношу</i> 1, у Горињој Мали 1, и на Јини 1, код Кулича 1, и на Мо- рави 1, свега... .. 3 з.) Бојни места осим шанчеви било је на Петки код ушћа Мораве на Ђириковцу и другим местима —					
622.	Члан Совета	Јован Протић *	Пожаревца	Среза Пожаревачк.	780
623.	Кнезови	Момир Н.	Лучице		784
624.	"	Вељко Н.	"		
625.	"	Неша Н.	"		
626.	"	Јован Милићевић	Лазице	Среза Омољског	
627.	Војвода II.	Иван Момировић *	Лучице		785
628.	Рамски Вој. I.	Миленко Стојковић	Кличевца	Среза Рамског.	785
		<i>Умро је негде у Русији.</i>			785
629.	"	Живко и Јова Шљивић *	Брадараца	Среза Рамског	793
630.	Голуб.	Петко Милојевић	Голубца		
631.	"	Петар Теодор. Добрњац	Добрње	Среза Млавског.	
		<i>Умро је 6. Октобра 1828. у Кишињеву.</i>			795
632.	"	Пауљ Матенћ *	Мељнице	Среза Млавск.	803
		<i>Умро је око 1816. код своје куће.</i>			
633.	Буљуб.	Милован Павлов. Купић	Златова	Среза Млавског	
634.	"	Првуљ Павловић	—	Среза "	
635.	Барјактар	Глиша Гусларевић	—	Среза "	
		<i>У Јашу 1823. или 1825. скраш од коња и умро.</i>			804
636.	Звиже. Вој. II.	Ђорђе Димитријевић	Крушевице	Среза Звижек.	

У обште содржај књиге ове.					
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.	Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи	Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. Његов на страни.
637.	Звизжски Буљ.	Ђорђе Н.	Гор. Круше.	Срез. Звизжск.	
638.	Омољс. Вој. II.	Илија Стошћ	Жагубице	" Омољск.	
639.	—	Кара Стева	Влаола	" "	
XIX. Ђуприска нахија.					805
а.) Главно нахиско место Ђуприја и у њој Магистрат 1 б.) Пошта у Ђуприји 1 в.) Војвода 4 г.) Војске из све нахије — д.) Топова — е.) Шанчева на Иванковцу 3, у Параћину 1, у Ражњу 1, у Ђуприји 1, свега 6					
640.	Обор-Кнез	Петар Н.	Гложана	Срез. Ресавск.	805
Посечен је око 20. Јануара 1804. од Дачија.					
641.	Члан Совета	Ђурџа Н.	—	Срез. Ресавск.	
642.	" "	Милија Здравковић	Ломнице	" "	806
Посечен је 1814. у Београду од Таја-Паше.					
643.	Ђуприски Кнезови	Марко Н.	Ђуприје	Среза Ђуприског.	
644.		Милосав Обрадовић	Параћина		
645.		Вељко Н.	"		
646.		Милисав Н.	Медвеђе		808
Милисав погинуо је 19. Маја 1809. на Каменици на Чагару са Синђелићем.					
647.	Војвода II.	Милосав М. Здравковић	Ломнице	Срез. Ресавск.	809
Умро је код своје куће као члан Совета за владе Кнеза А. Кара-Ђорђевића.					
648.	" II.	Стеван Синђелић	Грабовца	Срез. Ресавск.	816
Погинуо је 19. Маја 1809. славно на Чагару на Каменици.					
649.	" II.	Милован Синђелић	Грабовца	Срез. Ресавск.	
650.	Капетан	Илија Барјактаровић	Извора	Ср. Параћинск.	
651.	Ђумрукџ.	Сава Илије Барјактаров.	"	" "	

У обште содржај књиге ове.

У опште содржај књиге ове.							
Текући број.	Шта је који био, каквог чина и званија, и ког реда.		Име нахија, надлежатељстава и други завода, и име и презиме славни људи.		Одакле је који и у ком је месту рођен.	Кад је умро или погинуо и од кога, и кратак опис живота његовог.	Види живот. његов на страни.
652.	Р е с а н с к и	Капетан	Стојак Копстандиповић		Призрепа	Срез. Косовс.	827
			Погинуо је 19. Маја 1809. славно на Чагару на Каменици са Синђелићем.				
653.		Буљукб.	Станоје Росић		Ћуприје	Ср. Параћинс.	
654.		"	Ђура Н.		Војске	Среза Ресанског.	
655.		"	Шупда Н.		—		
656.		Барјактар	Стеван Кутула		Лешја		
657.		Поп	Станиша Н.		Црквенца		

Приметба. За ове јуначке Србе у споменци овој означене, као и за све друге, који су се од 1804. до 1813. године, за „веру и слободу Србије“ борили изгинули, или доцније од напорни њлови ратни дела помрли. Негдашњи Кара-Ђорђевог момак-телобранитељ, а доцнији под владом Књаза Александра Кара-Ђорђевића кабинетски Советник Војвода *Тома Вучић Перичић*, и знатни трговац *Илија Милосављевић Коларац* (који је на 500.000 форинти после своје смрти оставио, да се у Београду Университет оснује) поред многи њлови племенити добротворства за народ Србски учинили, Београдској великој цркви дали су знатне суме новаца, установили један фонд, и завештали да се вечно од интереса ти новаца на народни празник Све. Первозвапог Андреју за покој душа речени Срба држи „Парастос.“ *) Тако ова споменца могла би у неколико свештенству као „чушуба“ служити.

*) Но као што неки родољуби-грађани из Београда јављају (види Србске новине „Застава“ у Новомсаду излазеће у броју 49. од 27. Марта ове 1884. год.) да на жалост и срамоту Срба, неко — иде, да се овај фонд исцрпи, и уништи да га нема! — И то овако: *мученици.на* и *борци.на* за ослобођење Србије, дават је прошле године *парастос* за који утрошено је 165. динара и 25. нара дин.; а ове 1884 год. дават је у Београдској великој цркви „парастос.“ на који учинен је овај нечувени издатак! и то: а.) за унањени 12 кандила 12 динара. б.) за 2 полијелеја 24 д. в.) за 12 престолни свећа по 6 д. 72 д. г.) 1 свећа за жито 4 д. д.) за жито 20 д. и 23 наре д. е.) 1 свећа за Митронолита 6 д. ж.) за 11 свећа свештеницима по 4 д. 44 динара. з.) за сва звона 127 д. 20 нара д. и.) за 11 свештеника чинодејство 78 д. свега 387 дин. и 45 нара динарски. Ово је нечувено!!! Није ли ово грех? Па ко? у будуће да завештава штогод на благотворне цели? кад се овако чини — и од мртви за подушије остављен новац граби и отима!!! О! мраку, кад ће из тебе Срби на светлост изаћи? —

По наособни содржај књиге ове.

Осим у споменници изложеног содржаја и имена славни људи, и гдн се ког животопис и на којој страни у књиги овој налази, овде стављамо из исти животописа по нешто и по на особ.

Текући број.	Гдн се шта налази, види	На страни.
1.	Наслов књиге ове: „Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа, врховног Вожда, ослободиоца и владара Србије и живот његови Војвода и јунака“ . . .	I
2.	Споменница са печатом Кара-Ђорђевић	III
3.	<i>Побуд</i>	IV
4.	Предговор или објаснење споменнице и животописа . . .	V
5.	Споменница	IX
6.	По наособни содржај књиге ове	LXII
7.	<i>Слјес</i> Светог Петра Петровића Његуша I. Владике Црногорског у похвалу Кара-Ђорђу Петровићу	LXV
8.	<i>Дивотник</i>	LXVIII
9.	Доситеј Обрадовић са <i>сликом</i>	1
10.	Славни песник Симе Милутиновић са <i>сликом</i>	9
11.	<i>Песма</i> : „Жалост последња и највећа.“ Од Томе Милиновића Морићанина	36
12.	Бибаша Узун-Мирко Апостоловић са <i>сликом</i>	58
13.	Рапорт од године 1811. Императорско-Руског официра Барона Дибича о Србији у обште	97
14.	Младен Миловановић попечитељ војени са <i>сликом</i>	187
15.	Танасије Раић лични Кара-Ђорђевић барјактар са <i>сликом</i> . . .	236
16.	План четврти о распореду војске Кара-Ђорђевић 1813. год. . .	249
17.	Војвода Арсеније Лоба са <i>сликом</i>	254
18.	Народна <i>песма</i> : 1. „Лазар Мутап и Арапин.“ Од народног песника Вилија Вишићкића	269
19.	Алекса Стевановић Ненадовић Обор-Кнез Ваљевски са <i>сликом</i>	298

Текући број.	Гди се шта налази, види	На страни.
20.	Јаков Стевановић Ненадовић попечитељ внутрешн дела са <i>сликом</i>	328
21.	<i>Песма</i> Ваљевки: Јакову Ст. Ненадовићу.	345
22.	Писмо Графа Марка Ивелића Јакову Ненадовићу	350
23.	Прота Матија А. Ненадовић са <i>сликом</i>	362
24.	Војвода Јеврем Јак. Ненадовић са <i>сликом</i>	401
25.	Војвода Симе А. Ненадовић са <i>сликом</i>	413
26.	<i>Песма</i> . „Опјевка младог Србског племића Симе Ненадовића.“ Од песника Симе Милутиновића	425
27.	<i>Песма</i> . „Запевка Купиновке.“ Од Симе Милутиновића	428
28.	<i>Песма</i> . „Полубратка.“ Од Симе Милутиновића	429
29.	Константин Н. Ненадовић	436
30.	Писмо г. Јеврема Ненадовића, К. Н. Ненадовићу	438
31.	Оцењителни списак	440
32.	<i>Песма</i> . „Уславље слави и патропу Кости Н. Ненадовићу.“ Од питомца војене школе	444
33.	Писмо Кости Н. Ненадовићу. Од професора војене школе	445
34.	Народна <i>песма</i> 2. „Кнез Иван Кнежевћ.“ Од песника В. Вишњића	535
35.	Војвода поп Лука Лазаревић са <i>сликом</i>	543
36.	Народна <i>песма</i> 3. „Луко Лазаревић и Пејзо.“ Од песника В. Вишњића	559
37.	Народни песник Вили Вишњић (са <i>сликом</i> на корицама)	579
38.	Народна <i>песма</i> 4. „Хвала Чупићева.“ Од песника В. Вишњића	598
39.	Народна <i>песма</i> 5. „Бјелић Игњатије.“ Од песника В. Вишњића	619
40.	Народна <i>песма</i> 6. „Милош Стојчевић Поцерац.“ Од пес- ника В. Вишњића	631
41.	<i>Песма</i> 7. „Јединцатост.“ Од песника Симе Милутиновића	679
42.	Диплома Кара-Ђорђева Капетану Јовану Демиру са <i>пе- чатом</i> Совета и Кара-Ђорђа	681
43.	Писма Кнеза Милоша Обреновића са три <i>печата</i> Јовану Демиру	685

Текући број.	Гди се шта налази, види	На страни
44.	Народна <i>песма</i> 8. „Бој на Лопашу,“ трећи дан тројица 1806. год.	691
45.	Војвода Чолак-Анта Симоновић са <i>сликом</i>	715
46.	Диплома Кара-Ђорђева издата Војводи Чолак-Анти Симоновићу	719
47.	Настављеније Кара-Ђорђа и Совета издато Војводи Чолак-Анти	721
48.	Војвода Хајдук Вељко Петровић са <i>сликом</i>	735
49.	Диплома Кара-Ђорђева са настављенијем издата Војводи Хајдук Вељку Петровићу	740
50.	<i>Песма</i> 9. „Неопротност.“ Од песника Симе Милутиновића	756
51.	<i>Песма</i> I., II., III., IV. и V. Србском јунаку Ајдук Вељку Петровићу стр. 759, 760. и	761
52.	Писмо Кара-Ђорђево с којим поставља за Војводу Ајдук Вељкова брата Милутина Петровића 765	766
53.	<i>Песма</i> Војводи Милутиву Петровићу	776
54.	Војвода Стеван Спићелић (са његовом <i>сликом</i> и <i>беле кулом</i> у I. књиги на стр. 209) а животопис ове књиге стр.	816
55.	Славна смрт безсмртног Стевана Спићелића	819
56.	<i>Песма</i> 10. „Отпобедије“. Од песника Симе Милутиновића	820
57.	Беле-кула	823
58.	Које крив за пропаст Срба на Каменици	824
59.	Штампарске веће погрешке	841

СМЕР

СВЕТ. ПЕТРА ПЕТРОВИЋА ЊЕГУША I.

ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ

У ПОХВАЛУ

КАРА-ЂОРЂУ ПЕТРОВИЋУ.

Нека фале све редом крајине
Витезове своје отачбине,
А ја фалим витеза војника
Од славенске крви и језика.
Баш у моја доба и времена
У сред Србске земље порођена,
По имену Петровића Ђорђа,
Кога иста позива натура,
Да избави своју мајку драгу
Из чељусти јадовиту врагу,
То мислећи и Бога молећи
Да му свагда буде упомоћи,
Само седми поче војевати
И остале Србе позивати
Сјекућ Турко невјерне хајдуке
Он витешке окрвави руке,
То виђела од планине вила
Пак полеће на лагашна крпла,
По Србији вила кликоваше
Те јупаке Ђорђу пошиљаше;
А када се они саставише
И од Ђорђа наредбу примише,
Свак се на бој драговољно спрема
Но оружја ни девети нема,

Ал младу срце Краљић Марка
И десницу војводе Јанка,
Бију Турке су чим који може
Бога молећ да им припоможе,
Освојише Рудник и Ваљево,
Чачак мали пак и Смедерево;
Ту оружје Турско уграбише,
И велики шићар задобише,
Кад то чуше Бугари јунаци
Херцеговци и млади Бошњаци,
Многи родна мјеста оставише
У Србију равну ускочише.
Весело ји Ђорђе дочекива
Он свакога грли и целива,
Пак им даје пити вина хладна
И починут на сред поља равна,
Ал јунаци воле боја бити
Нег под јелом хладно вино пити,
Тада Ђорђе уреди војнике
И пред њима храбре началнике;
На тврди су Шабац ударили
И у њему Турке затворили,
Ту се многа крвца прољеваше
Док се клети Турци предадоше,

После тога Ужич обколише
 И с пролићем крви освојише,
 И у оне војничке градове
 Задобише војничке топове;
 Пак се отлен Срби подигоше
 Палећ турске куле и вароши.
 Обсједоше стојиог Београда,
 Који по је од Србије глава,
 Те га бумбам и лубардам бише,
 Док и њега на јуриш узеше
 Сбритки сабљама и огњеним бојем,
 И великим крвавијем знојем;
 Седам стотин добише топова
 А три пута толико хатова
 Зауздане сребрним уздама,
 Под сребрним рахтам и пусатма.
 Иза тога и не починуше,
 Већ најпрвудужност споменуше,
 Великоме Богу дати фалу,
 Призивајућ и ђецицу малу
 Пак рањеним ране завпјаше
 И јупаке жртве закопаше;
 Весели се мало и велико,
 У Србији земљи свеколико,
 Веруј, побро, није ово шала,
 Него да је вишњем Богу фала,
 Колико је Србскога народа,
 Што се зове славенскога рода,
 Међу водом Савом и Дунавом,
 Међу Дрином и вељом Моравом,
 Сваки своје днени претрпјева
 У весељу и драгој слободи.
 Ето Србске цркве поновљене
 А црквије Турске разорене,
 Већ нејиза паше ни спахије
 Ни проклетог хоће ни кадије,

Него Србска вољност процвјетава
 Коју вишња сила осјењава,
 А пред војском вије'с бајак славни
 И на њему оро двојеглавни,
 Који бјеше Неманића цара
 Од све Србске земље госпо-
 дара,
 Ето сенат, ето сенатори,
 Вијећници и губернатори
 Сад народна бјела управљају,
 И уредбе сваке постављају
 За уредит славу и слободу
 У својему славном народу.
 Ето бјеле славенкиње Впле,
 На весеље што су се скупиле
 Видећ Србску земљу избављену,
 И слободу драгу повраћену,
 Поздрављајућ Петровића Књаза,
 И свакојет по реду витеза,
 Једне лете брже над облако
 Над облаке под сунчане зраке,
 Које Бога фале непрестано
 За счастије Србљем даровано;
 Друге лете по свим краљевинам,
 И осталим другим царевинам,
 Свака својим путем на пона се
 Трубом трубећ Србску славу
 гласе;
 Треће плету Петровићу Књазу
 Великоме Вожду и витезу,
 Златоперни вјенац лаворични
 За његово витештво прилични
 И војводам Србским на све стране
 Златоперне лаворичне гране,
 Што је побре пофала и дика,
 За свакога Србскога војника,

Јер се лавор златни не продаје
 Него само за јунаштво даје
 А остале свеколике Виле
 Ето су се у коло скупиле,
 Различитим цвећем накићене,
 И слободним лицем украшене;
 По Србији земљи коло воде
 И веселе пјесме производе
 На пофалу првог началника
 И свакога витеза војника,
 И на радост Србскоме народу,
 Који данас ужива слободу
 Под крилима великога цара,
 Од северних страна господара;
 Ал витези кола не гледају,
 Него лица знојем умивају,
 Желећи даље прогониати Турке.
 И витешке крвавити руке,
 Преко Босне и Херцеговине
 Да се с Црном гором саједине,
 Која по је, побре, од старине,
 Међу Турке и међу Латине

У слободу вазда пребивала
 За слободу крвцу прољевала,
 Како и сад што је пролијева,
 Драговољност непушта је жива.
 Ево, побре, што чини јединство
 Кад једноме даду старешинство,
 И кад није злога самовољства,
 И на новце клетога лакоштва,
 Које рађа клете издајнике
 И државе раздере велике.
 Тако Србљи себе избавише,
 И безсмртну славу задобише,
 Бог им дао сваку добру срећу,
 У напредак и бољу и већу,
 Да утврде слогу и слободу
 За вјек вјеков славенског роду,
 Впшњи Боже! тебе фалу дајем!!
 И молитве свете возсилајем! *)

*) Ова је песма извађена из
 књиге „Грлице“ за годину 1835. са
 стране 117.

Драгомир
 овор
 Криво
 Драгомира, криво

ДИВОТНИК.

ликин Вило неумукла нигда,
 Стреси грлом све сјајније звезде.
 И ђићухе из кумовске сламе . . .
 Дас' јунац'ма вјеници саплетају,
 И на главе витез'ова србскѣ
 Постављају за отличје боље!
 Признателност згрешила би више
 Од' икада да пропусти само
 Споменути процјенивши биће . . . !

Чубра Чојковић.

ЖИВОТ И ДЕЛА

СЛАВНИ ЉУДИ ИЗ КАРА-ЂОРЂЕВОГ ДОБА.

1. БЕОГРАД ПРЕСТОЛНИЦА СРБСКА.

1.

ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ

КАРА-ЂОРЂЕВ I. ПОПЕЧИТЕЉ ПРОСВЕТЕ.

(Са сликом.)

Мудрослов Србски Димитрије, рођен је у Чакову у Банату 1739 г. Његови родитељи били су Ђурађ Обрадовић а мати Круна. Он је се млад закалуђерио у Манастиру Хопову и наречен Доситије.

После дугог самоучког ревног и свесног проучавања, и после дугог путовања скоро по целој Јевропи, Доситије је знањем и списима својим био познат свему Србском народу.

Кад је у Лајпцигу био, издао је на свет своје животоописање, познато под именом: „Живот и приклучења Димитрија Обрадовића, нареченога у калуђерству Доситеја.“ Наскоро за овом књигом изда и другу под именом: „Совјети здравога разума.“ У Липсици печата „Басне Езопове,“ године 1788. Вративши се отуда, печата у Бечу год. 1791. „Собраније Верити.“ Године 1803 изда „Етику или наравоучителну филозофију.“

Па како се у Београду под Кара-Ђорђем на крају 1807 године завеле и велика школа, у којој је био Професор Иван Југовић (или Јован Савић), после Миљко Радоњић, Лазар Војновић, Миша Поповић, Глиша Живановић и Симе Милутиновић.

Доситије тад дође у Србију и постављен буде за управитеља велике школе, коју тако унапреди да су се многи Србски синови науком богатали, и између њи и сам Кара-Ђорђев син Алекса.

О овој школи вели Вук Караџић да никад од какоје Србства нијде боље није било. *) Доциније Доситије купио је био више Видникапије једну кућу за школу младића, који су се спремали за свештенике. Ту је мислио и типографију да смести. **)

*) Види од Вука живот и обичаји народа Србског на стр. 299. 300.

**) У кући у кој је Доситије Обрадовић живио и преминуо, и која постоји на великој старој нијаци, гди сада постоји једно одељење Београдске полиције, јербо је то сад држано имање. Кажу да је слику те куће скинуо Г. Гавриловић и да се наводи код Срб. Учен. Друштва у Архиви.

У Јануару 1811. у Београду кад су се први пут попечитељска званија установила био је и он постављен за попечитеља Просвете, и осто је у том званију док није и умро.

Сима Милутиновић прича, како су га једном у Совету запитали, шта да раде те да Србија буде напредна. Он оћути за онај мах, па сутра дође и ово им каже:

1. Да управу земље преместе некуд у средину, ближе Вожду;
2. да Владаоца земље поштују и око њега се збирају, али да му не дају никуд из земље путовати; и
3. све што имаду са страним силама, да ишту кроз писма паметно писана, а посланика, ма и најпаметниј, никуд да не шаљу док се земља не уреди. *)

Доситије је велику и вечиту заслугу Србском роду у оно време, писајући речене књиге на Србском народном језику, и у Београду као учитељ и управитељ велике школе и Министер Просвете учинио.

Умро је године 1811. 21. Марта у Београду, у 72-ој години живота свог. Тело његово почива у гробу испред западни врата велике цркве. Још за живота саставио је себи надгробни надпис у ово неколико скромни речи: „Овде његове Србске кости леже. Он је род свој љубио.“

Његова надгробна плоча данас, код западни врата у дувару цркве, стоји усправо узидана.

Његова је жеља била да се у копа код Хајдучке чесме у Топчидеру и да му се стави на плочи речени надпис. Но ова његова жеља није испуњена до данас. **)

2.

ИВАН ЈУГОВИЋ

или

ЈОВАН САВИЋ

КАРА-БОРЂЕВ И ПОПЧИТЕЉ ПРОСВЕТЕ.

Иван Југовић родио се у Сомбору у Бачкој Аустро-Угарској. Отац његов био је Гаврило Савић свештеник Сомборски, а овога отац звао се Сава Југовић, по чијем пмену Гаврило, оставивши старо презиме „Југовић“, прозове се очиним именом Савић. Иван имао је још два брата

*) Србијанка, књига II. види стр. 253 и 254.

**) Овај је животопис изведен само у кратко, што се Доситијевог бављења у Београду тиче, а иначе има о њему читаву књигу написану, коју је књижев Јовановић у Паичеву печатао.

Мојсеја и Григорија и једну сестру имено Февромију. Брат његов Мојсије кад изучи Богословске науке био је свештеник у Старој Паланки, а Григорије кад сврши правничке науке и положи цензуру био је Адвокат у Бечкереку. Иван Југовић сврши и он Мађарска права, оде у Сремске Карловце Митрополиту Стратимировићу с намером да се закалуђери. Но Стратимировић на концу 1801 постави га за Професора Латинског језика II. Гимназије Карловачке, гди је професором био до конца 1804 год. Но како код Митрополита Стратимировића у неку не милост дође, он у почетку Јануара 1805 год. напусти професорско место па пређе у Србију, гди примљен буде за писара у Совету постојавшем у Смедереву. Али га наскоро заболу очи, и он се опет врати у Мађарску и оде у Пешту те је се лечио, и пошто се излечи, он 1806 год. опет врати се у Србију за писара у Совету. Па пошто у почетку 1807 умре Божа Грујевић секретар совета, тад Југовић постављен буде за првог секретара на Божино место. Ове године кад се Совет премести из Смедерева у Београд и установи се велика школа у Београду, Југовић од секретара постављен буде за првог професора исте. Но одма 10. Декембра Кара-Ђорђе и Совет кад одреде за посланике Советника Аврама Лукића, Петра Чардаклију и Јеремију Гагића, одреде и Југовића да иду у Русију и Цару Александру препоруче Србију и Србски народ његовом Царском милостивом старању, но у Влашкој Кнез Прозоровски не допусти им да иду у Петроград него ји врати натраг.

Године 1809 Југовић опет слат је у Влашку у Букурешт са Павлом Поповићем Советником и Кара-Ђорђевић Секретаром Јашићкијем Ђурићем, те су као посланици Главнокомандујућем Руске војске послом ишли. Кад се Југовић из Букурешта врати, у почетку 1810 год. ишљат је и у Беч као посланик Императору Аустријском по народњем послу, али се ускоро врати несвршивши ништа зашто је послат. За сво време одсуства Југовићевог у професури замењивао га је у великој школи Милко Радоњић.

Године 1811, кад Доситеј Обрадовић 21. Марта као понечитељ просвете умре, Кара-Ђорђе постави Ивана Југовића за понечитеља просвете. На концу ове године опет Иван Југовић са понечитељем внутренњих дела Јаковом Ненадовићем и Кнез Силом Марковићем ишо је као посланик Србски у Петроград Цару Александру I. те су га молбили, да

буде милостив, да при закључењу мира Русије са Турском пензгубе из вида и за Србију полезен мир закључити. Које ји Цар са благоволењем прими, обећа им да он пређе неће учинити мира, докле Турска Србију за независну не призна. По том обдарији сва три орденом Свете Анне II. степена и са по једним скупоченим прстеном, а тако преда им и за све членове Совета Србског тог петог реда ордене. А Кара-Ђорђу скупочену сабљу, прстен и орден Свете Анне I. степена подари. Који се из Петрограда у Србију у месецу Мају 1812 год. задовољни врате. По повратку из Петрограда Југовић са писмом Кара-Ђорђа 23. Августа слат је Руском Елчији у Цариграду Италијском. *) Кад се Југовић врати с пута, осто је у званцију попечитеља просвете до Фебруара 1813 године и тад из непознати узрока пребегне ноћу у Земун, гди му је 28. Фебруара писато и питат да јави, „*Зашто је отишао шајно ноћу из Београда у Земун?*“ **) Из Земуна Иван Југовић оде у Стару Паланку брату свом Мојсију свештешку; из Паланке у Темшинвар, на одатле у Беч оде. Но кад се ове исте 1813 год. из Беча врати и дође у Бечкерек другом свом брату Григорију Адвокату, разболе се и умре.

Југовић док није прешо у Србију звао се крштеним именом својим Јованом, а презименом свога деде Саве (Савић), као и његов отац Гаврило и браћа што су се Савићи презивали, од који Савића и данас потомака има у Старој Паланки и Бечкереку. Но кад Јован 1805 пређе у Србију, он промени своје право име и назове себе Иваном, а презиме преузме свога прадеде Југовић, и тако је у Србији познат био као Иван Југовић.

О Југовићу немамо више података. Но још ово да је он био здраво научен човек, да је говорио осим Србског говора још Немачки, Мађарски, Француски и Латински. Он је заслужан човек за Србију. Јер кад је дошо у Србију и постављен за Советског писара, он је прво у Совету боље увео ред Канцеларски и Архиву уредно. Кад је установљена велика школа у Београду он је први професор био, и преко 70 велико школаца ђака, а синова Србски изучавао је. У више пута ишао је као посланик у стране земље и за корист Србије радио. Слава његовом имену.

*) Види Кара-Ђорђево Протокол стр. 54, № 908.

**) Види Кара-Ђорђево Деловодни Протокол стр. 93, № 1120 и 1134 и Регистер, стр. 35.

3.

ТЕОДОР ФИЛИПОВИЋ

или

БОЖА ГРУЈЕВИЋ

I. СЕКРЕТАР СОВЕТА.

Теодор Филиповић родио је се у Руму у Срему. А отац његов у Врелу у Посавини Ваљевске нахије, одакле је се у Руму доселио. С чим је се његов отац занимао незна се. Но он имао је два сина Теодора и Милана, које је оба дао лепо школовати.

Теодор кад сврши науке у Маџарској и постапе доктор права, он оде у Русију гди буде за професора на Университету у Харкову примљен; а доцније и његов брат Милано за њим оде.

Кад Кара-Ђорђе устане противу Турака и на Врачар са војском под Београд дође и обсади га. Он одреди Проту Ненадовића, Јову Протића и Ритмајстора Петра Чардаклију те они 1. Септембра 1804. оду преко Влашке у Русију, да моле Цара Александра I. да помогне Србском народу да се од Турског робства избави.

Прота Ненадовић са својим друговима прешавши преко Влашке и Молдавије дође у Харково у Бесарабији, гди је се и Петра Чардаклије жена налазила. Ту се познаду са Теодором Филиповићем па како њим је познат био Руски говор и потребан им је био један паметан толмач, тако Прота Ненадовић преводи Филиповића те он да оставку на професорско звање *) и с њима депутатима оде у Петроград. И кад предаду молбу Цару Александру и сврше њов посао зашто су од Кара-Ђорђа послати, Чардаклија за неко време по послу народњем остане у Петрограду, а Прота Ненадовић са Јовом Протићем и Теодором Филиповићем 14. Децембра 1804 врати се из Петрограда, ударе преко Варшаве, Галиције, Токаја и Арада и 11.—12. Јануара 1805 дођу у Србију. А Филиповић оде у Карловце гди му Митрополит Стратимировић даде друго име, назове га Божом Грујевић (да га неби Аустријске Власти као његовог

*) Онда кад је се Грујевић предомислио да ли да пође с њима или не? и да ли ће га Руско правителство из службе одустити, један његов друг професор који је се ту тренио родом Француз, омален и подебео, луни погом и разбутивши се рече: „*Шта се ти мислиш? Ја нисам од вашег рода, али да они хоће сад молимо Цару да пођу, ја би ја у Париз пратио.*“ Па и је и одираћо, да неиду у Петроград говорио је, да се од Руса ничем добру надати немогу, него рече: у Париз, у Париз господо! Мемоари Проте, стр. 103 и 113—117

поданика позвале из Србије) и он сигурно одатле оде у Руму, а у Априлу пређе у Србију и оде у Бранковину гди одпочије устројеније Совета писати. *)

После 7. Јуна 1805 Божа Грујевић са Протом Ненадовићем оде из Бранковине у Тополу Кара-Ђорђеу, код га лено прими и угости, и исприча му о устанку његовом на Турке; па почем Кара-Ђорђе са војском пође противу Карановца, то и Грујевић с њиме оде, гди је уз њи био, док Карановац 29. Јуна пије Кара-Ђорђе од Турака освојио. А после тог Грујевић врати се од Карановца преко Београдске пахџе са војском, удари на Кнеза Симе Марковића кућу, а одатле са војском Ваљевском и топом оде преко Љубињика и Такова у Врело његовој дедовини, те се са породицом његовом види, а после три дана оде опет у Бранковину, гди е пио устројство Совета и слово, које би пмао народу говорити приликом установљења Совета. **)

Кад Кара-Ђорђе 15. Августа 1805 на велику Госпођу сазове народну скупштину у Борак код Кнеза Симе Марковића куће, гди се тад установи Совет, Божа Грујевић одређен буде за Секретара Совета и оде у Манастир Вољавчу као место одређено за Совет, гди је он сваку оскудницу заједно са Советницима у том планинском и скоро пустом месту трпио, и ту у Совету он сам без млађег персонала био је и секретар и писар и практикант и све по писајућем послу. Одатле ускоро премести се Совет у Боговађу, а пошто 14. Нојембра 1805 узето буде Смедерево, преместисе у Град Смедеревски, а кад и Београд освојен буде, онда Совет на концу 1807 премести се и у Београд и смести се у Дахлије Агаџије Двор. Но баш кад се Боже Грујевића испуни жеља, он разболе се и по преселењу Совета из Смедерева у Београд оде у Аустрију да се лечи и тамо умре; а брат његов Мијанло Грујевић постављен буде на његово место за секретара Совета.

Божу Грујевића са Протом Ненадовићем око половине Јануара 1806 из Остругице шилао је Кара-Ђорђе и у Беч, те су ишли и молили Аустријског Императора Франца да притече Србском народу упомоћ са ратним потребама, и да поради код Порте да би Султан дао какова

*) Мемоари Проте, стр. 127, 117, 130, 137.

**) Види устројство Грујевића у Мемоари Проте Ненадовића од стр. 291 до 294 и слово од 295 до 297. Тако и његов дневник вишечасеног путовања од 7. Јуна до 10. Јула 1805 у Мемоари од стр. 297 до 306.

права народу Србском. А одишли су и молбе у име народа Србског за Султана те су ји у Цариград из Беча послали, а и на Цара Александра I. молбу оправили су да би се заузео код Султана да би народу права дао. *)

4.

МИЈАИЛО ГРУЈЕВИЋ.

II. СЕКРЕТАР СОВЕТА.

Мијаило Грујевић рођени је млађи брат Теодора Грујевића I. Секретара Совета Србског под Кара-Ђорђејем. Он је се родио у Руми, а науке учио у Мађарској. Кад му брат Теодор оде у Русију и у Харкову примљен буде за професора, за њим у Харково оде и Мијаило. Чим је се тамо записао незна се. Но кад његов брат Божа Грујевић на професорско званје у Харкову да оставку и у Србију 1805 године дође, и постављен буде за првог секретара у Совету, тад и Мијаило са њим дође, и кад му брат Божа 1807 год. у Београду умре, онда Кара-Ђорђе постави Мијаила Грујевића на његово место за секретара у Совету.

Мијаило Грујевић осто је Секретар у Совету до пропасти Србије 1813 год. а тад и он је пребеге у Аустрију, гди је после живио, и с чим се занимао незна се. Но има једно писмо гди он из Потисја из Аде 14. Јула 1817 год. Проти Ненадовићу пише, које овде у целости га стављамо:

Честњениши Господине Оче.

Мени особито почитајем!

На поруку Вашу по брату Стеви Јевтићу сво одговарам — желим вас како и све Србље, и ако с истина да Господ. Милош Обреновић на вас напао, и које какве рачуне под другим видом петражује, то му се никад начудити немогу, што он Господ. Милош ради, а зар ништа даље невиди од носа. — Нисе му времена, нитѣ каква нужда га нагонити испуњават' оно штоће њему самому напосле на главу доћи — зар невиди он шта ради? — Једног по једног осуђивати и ђоја неко правосудје находити, и жели прогласити себе таковим дѣлом — а знали онѣ да турци то башѣ желе и хоће да тако бива! Докле и онѣ небуде и ми

*) Мемоари Проте стр. 141.

са њиме осуђен и погуб. — Кажите му ако у любви и њисте, да враждовати најлакше, али добра чинити дѣла врло с мучно: Кажите му и питајте га како с њему, кад је Совѣт бивши од њѣга за покојнога и доброга Милана хотѣо се наплатити; и ње се наплатио и опомените га ко га с онда одъ вражде избавио, и зашто с онога побратио, и ели оно право — а ели то право що он чини, жао ми с що њисамъ ближе васъ, и що прилике њепамъ съ Го. Милошем пробеседити — желити с једанпутъ да погледамо — ња смо изъ врагованя учинили. — Что се тиче Аtestата я свагдаръ и у свако доба готовъ оно що знамъ освѣдожити: а за любовь вашу, и ако самъ одъ васъ удалѣнъ те яче любимъ — а јошъ яче сожалоуем и васъ и проче, да и самога Милоша — брбо тако радећи питко се самномъ обкладити њесме, да њећете сви ама сви једанъ поједанъ на жалость једнимъ проћи трагомъ!...

(Желѣзо) Гвождје како сви видимо најсче и њицага сатрти њеможе — но њѣгова собствена хрѣа. Како сад чувствујемъ жалимъ что у Србѣ њисамъ да му њистину изговоримъ макаръ ме живота коштвало — више пута что би требало да гонимо и презпремо оно Любимо и съ оним се славио, а другдашъ что би валяло и дужни смо любити — гонимо и презпремо, — хе люди, люди докле насъ умъ и слабость доводи. Како сву браћу тако и Васъ покрову Божию (кадъ люди њеће) препоручујемъ, есамъ и пребивамъ до гроба васъ любећи

Ваш

Михаилъ Филиповићъ, с. р.

Молим за браћу мою у Вреду разберите и јавите ако буде прилика.
У Потпису у Адп 14. Јулія 1817. *)

После о овоз Млјанлу Грујевићу њепознато ми је даље што говорити. Но само у толико да је се он биће после 1842 год. доселио као ожењен у Србѣ са два сина Васом и Савом, гди је био члан суда у Београду, а потом биће 1845 умро. А његов син Васа био је рачуновођа у контроли, а Сава у најдоњије време био је члан Апелаципог суда, али су и они поумрли, и почем женили се њису, њије за њима ни порода њикакова остало.

*) Ово је извађено из Голубице V. са стр. 273—276.

5.

СИМА МИЛУТИНОВИЋ

или

ЧУБРА ЧОЈКОВИЋ САРАЈЛИЈА

СВЕСЛАВАН ВЕЛИКИ ПЕСНИК И СПИСАТЕЉ СРБСКИ.

(Са сликом).

Сима, прозвани у књижевству „Чубра Чојковић“, тако прозват од Црногорског Владике Св. Петра Петровића Његуша II., рођен је у Сарајеву у Босни од оца Милутина Спљовића који је био трговац и матере Анђелије 3. Октобра 1791 год. Они више деце нису имали. Кад је Сими било неколико месеци удари чума у Сарајево, његови родитељи одатле побегну, и дођу у варош Градачац. Ту проживе 6 година, па одатле пређу у Аустрију и дођу у Земун, гди ји је неки рођак позво, и ту се стаје. Кад Сима по одрасте и буде за школу, отац га да у Земуну у школу, гди је ту сигурно и Грчки научно говорити. Одатле оде у Карловце, гди је науку продужио, и упозна се са Спљом Алек. Ненадовићем који је и он у Карловцима у школи био и с'њише се побратими. Но пошто Ненадовић ступи у кадетску школу, Сима Милутиновић изда неку — као што Ј. Јаша Игњатовић каже — пасквилу, због које пазибан и из школе истерат буде. Гди оде у Сегедин те је се даље учио; па како су му родитељи после освојења Београда из Земуна у Србију прешли, и он онда одатле у Србију у 1808 године дође, гди је у Совету писаром неким био, а неко време и Професоромом у великој школи. *) А доцније и противу Турака око Дрине у четама голп синова као голп син туко се.

После пропасти Србске 1813. године види се да је Сима заостао у Србији и у Манастиру Благовештењу код Владике Доницкја неко време био, гди је у Манастиру Благовештењу 21. Априла 1814. год. неке молбе по препоруци Руског Елчије у Бечу, чрез Проте Ненадовића, Србским старешинама заоставшим у Србији на Султана писао, тако и молбу на Руског Цара „да Бога ради незаборави Србски Народ.“ — На овим молбама подписатеје 9 главара Србски. Ове је молбе сам Сима у Манастиру Благовештењу 1814. год. са Владиком Дони-

*) Вук у својој књизи живот и обичаји Народа Србског на страни 300 каже, да је био и учитељ у великој школи! Но то неће бити вероватно да је он тако млад од 16—17. год. могао учитељовати? К. Н. Н.

спјем писо и пренисо *) а потом пред III. устанак на Турке, 1815. год. као писар, секретар и толмач Грчког језика код Ваљевског Владике, кога су Срби звали „Халаук“ а Турци „Делп-Паназ“ (махинт поп.), под платом по 50 гроша месечно четири месеца служио. Кад је устанак 1815. год. противу Турака одпочет, Владика као Фанаријот, нехтене Србља придружити се, него се уклони у Зворник а после и у Аустрију пређе. Сима испрати Владику до Зворника, који му ту неплаћени Ај-лук за четири месеца по 50 гроша плати, а нешто га и закипе, па га остави и у Србију браћи својој врати се. **)

После тог види се да је Сима у Срем прелазио и у Србију 1815. год. преко Ушћа повратио се и у Ваљево са својим полубратом Симом Ненадовићем Војводом отишо, и после борно се у Голашима противу Турака, гдје је он у селу Влашићу са својом дружином сакривео неко Туре на грму уватио и пред Војводу Ненадовића довео, који му живот опрости и у слободу пусти га. ***)

Мало доцније у очи Петровадике, види се да је у селу Мачванском Липолету био, кад су Мачване на устанак противу Турака склањали, како је Сима узајамно са неким момчетом Мачванчетом Аврамом Станојчићем загрљен стајао и слуша, како Србске Вође преволавају Мачване да и они пођу противу Турака, а они да нису хтели. Докле то момче опази један прамичак облака који је чувајући овце увече, кад је се год петји појавио да је кише било, па каже Сими „да видиш како ћу ја сад Мачване преволети да пођу у име Бога сви с'вама“; па одма скине капу с главе, стане пред старешине и замоли ји да му једну речницу каже, и они му одобре, а он рече овако: „Господо Србска! У нас је овуда по свој Мачви одавно већ велика сума, ако Бог данас да кише, сва ће Мачва без ријечи с'вама одма пристати, па оружје устати и свама заједно мријети.“ Ово рече, па се окрене Мачванима, па ји упита: „Браћо Мачвани! Јел да хоћемо ми сви шњима, ако нам својом и нашом срећом и божијом вољом данас и кишу донели буду?“ Нато народ сав гракну да опда оће, и прекине се даље договарање, и народ се стане смејати и веселити. А Станојчић докона Симу за појас и стане шњиме играти и подврискивати, раду-

*) Види трогодишњу Историју Симину стр. 116., 117. и 210., 211.

**) Види трогодишњу Историју од стр. 198—202.

***) Види трогодишњу Историју од стр. 244.

јући се што и је преволео, као да је све жеље дожелио. Док не-
прође ни по сата, муње и светлице учестају, стане по која крупна
кап воде и града падати, па се онда проспе силна летња киша, како
је сам Бог дати може. Сад се растурп сав овај збор и стане сувоте
тражити. Али Аврам са Симоном својим другом остане под голим небом
на игралишту, тек само набију на главе гуњеве, пак загрљени. И тако
Мачвани сви пристају и сутра дан који је што има од оружја посврви
у чете Капетана Петра Херића и Проте Смиљанића. После тог Сима
је у битки и на Дубљу 13. Јула био, гди је његов Војвода полубрат и
друг Сима Ненадовић погинуо, *) кога је он доцније у песми оплакао:
(види биографију Симе Ненадовића).

После кратког времена те исте године, кад се Срби Марашли
Али-Паши у Ђуприји предаду и мир с' њима учине, видимо Симу као
писара уз Јована Милошева брата, кога је он са Дубља из чете Голаћа
узео и са собом повео, **) а доцније кад Марашлија у Београд с' вој-
ском дође и народна канцеларија установисе, видимо Симу као пи-
саром у истој канцеларији.

По паденију Србије 1813 год. родитељи Симини са другим на-
родом, од Турака из Београда побегну у Аустрију и одатле оду у
Краљево, па одатле у Чернец у Бесарабији и ту се настане. А може
бити и Сима да је са Засавице са његовим полубратом Ненадовићем
сишо до у Палеж и на Забрежју у Срем прелазно, па се опет у
Србију вратио, јербо је у 1814 год. у јесен за цело у Србији био.

Па како Сима разуме, да му се родитељи налазе у Краљеву,
1816 год. Јуна месеца остави писарство и пође за у Влашку да своје
родитеље тражи. И кад на лађи из Београда Дунавом до Пореча спусти
се, разуме да му је отац прошао за Београд да њега Симу пађе, он
онда оде у Краљево, гди разуме да му отац живи у Чернецу у Рус-
кој Бесарабској области, њему се то учини преко света, па нектене
сам пћи, него врати се у Видин да ту оца чека, док се он из Бео-
града врати па с' њим да иде. Не кад ту разуме од једног лађара, да
му је отац Дунавом прошао за Чернец, кога је он на својој лађи во-
зио, и да је од Дунава поштом пио у Червец отишо и да се до
Јаша зауставити неће, — тад Сима непмајући трошка, да иде и да своје

*) Види трогодишњу Историју од стр. 310—314.

**) Трогодишња Историја види стр. 5.

родитеље нађе, остане у Видину и ту се код неког Турчина Мехмед-Барјактара погоди, да му башту, у којој је бостан, чува. Код тог Турчина остане Сима у служби два месеца, гди у шуми у самоћи чувајући бостан одпоче певати. И ту у Видину у бостану напише прво своје дело „Тројесестарство.“ После изиђе из службе од тог Турчина и стане за учитеља преко зиме у Видину, и ту је преко зиме други преко 60 песама сочинио, од који је сачувато само до 20 а друго је све некако пропало, и те његове песме и Тројесестарство из Видина посла је у Пешту Г. Томи Павловићу уреднику матице Србске, који је то Тројесестарство доцније поправно и штампано, *)

Бавећи се Сима у Видину, из неких политичких околности буде затворен, гди је у затвору подужи био „и гди је се у ланцима и кладама мучио.“ Напоследку буде пуштен и 1818 год. дође опет у Србију. Но ту се нимало незадржи, него оде у Бесарабију да тражи своје родитеље, гди ји и нађе у Кишиневу, у којој су се вароши и све друге пребегле Србске Војводе налазиле. Ту заостане код његови родитеља, гди му наскоро и његова мајка Анђелија умре. Сима ту бавећи се, причањем Војвода за 4 године дана напише „Србијанку.“ Па у 1825 год. крене се преко Одесе и дође у Немачку у Лајпциг.

Ту се позна са неким младиком и учеником Христифором Хаџи-Јовановићем Бугарском родом и Шпетова, који му је у новчаној припомоћи био, осим другог новца који је у Бесарабији од Срба добио. А највише добио је од Одеског трговца Ризнића, који му је дао 1.000 талпра за печатање Србијанке и 300 талпра у име бављења његовог у Липиски; **) те 1826 године у пролеће од 4. Маја почевши изда све четири части „Србијанке“ и неколико песмица стари, нови сочинени и преведени. Поред тога посла Сима походио је и Универзитетска предавања и упознао се са одличним Немачким књижевницима, као: Хердером, Кругом, Гримом, Уландом, Амалијом Талфом и В. Герхардом. Код Круга је слушао Философију. Њему је и једну оду написао. Чувени преводилац Србски народни песама, Герхард, вели: „У лето 1826 год. упознадо се са овим честитим, врло образованим и даровитим човеком. Уз њега се идуће зиме усуди спустити се у златне руднике Србске појезије, и њему пшам захвалити за највиша објаснења у овом гласарни-

*) Тројесестарство види стр. 55.

**) Тако вели и Светис. Вуловић, у II. књиги Годин. Чувићеве стр. 306.

јуму о обичајима његови земљака и њови суседа.“ И госпоја А. Талфи се сигурно користила његовом помоћу преводећи Србске народне песме. О њој вели Ј. Игњатовић: „кад би Сима споменуо ту списатељку, то је било с'одушевленим речма и могло се видети, да је према њој имао већу него списатељску наклоност. Ако је био рђаво расположен, чело би му се разведрило, кад би му ко споменуо Амалију Талфи.“

Сима остане у Немачкој до 1827 год. и упозна се са најславнијим Немачким песником Гетеом, који је први Немцима похвалио Србске народне песме, превадевши сам песму Хасан-агићца. Исте године већ стари Гете радосно јавља Немцима о томе познанству. О Сими вели: „Die herzliche Einfalt und Biederkeit, die seiner Nation eigen, bezeichnet ihn wie sein Gedicht“ да би желео, да Герхард или Талфи, који су Србске народне песме преводили, преведу и Симицу Србјанку. Гете није ни слутио, какве би муке Немачки преводници имали са Србјанком; а из осталогa говора његова о њој види се, да му је Сима о својем спеву и сувише појетски објасњавао. Ипак је Герхард превео неке песме из Србјанке уз помоћ Симицу.

Бавели се Сима у Немачкој, највише допао му се научник Хердер. Гете, Шилер, Уланд, Хајне и Гримони. Једанпут десн се Сима у Липсици са неким књижевником у некој галерији ликова и кипова. Највише на кипове Шилера и Гета један до другогa. Сима их гледајући приђе ближе, те пољуби Гета у чело, а Шилера у уста. Околна његова зачуђена тим различитим пољубцима, запита га, зашто баш тако различито пољубац им даде; а Сима одговори: „код Гета ми се допада бистрина ума, код Шилера силни ватрени израз!“ Свима се тај одговор допадне, и дојиста ова Симица пресуда о тој двојници пјесника врло је важна. Дуго су се Немци кошкали о томе, који је од те двојице већи пјесник. У данашње доба пресуђено је у Симином смислу: Гета држе за појету ума, а Шилера за појету срца.

Симу су уважавали славни Немци као генијалног и оригиналног човека. Дух Сими, створен за стварање, свуда је оставио трага.

Србске је књижевнике онога доба све поштовао и уважавао, ни противу кога није ником дозволио да се што зло пред њим рекне. Од Грчки писца поштовао је и проучавао Омира; од Енглески особито Шекспира.

Бавећи се у Липлеци, измислио је један особени плуг за орање, па је таковн од дрвета у моделу сам начинио, код себе га држао и сваком га показиво, који се стручњацима допадао.

Пред јесен 1827 год. добије Сима са Цетиња од Владике Црногорског Св. Петра Петровића Његуша I. позив да дође у Црну Гору, и он из Немачке окрене к'Цетињу, дође у Тријест, ту пробави један месец дана код пријатеља и познаника изчекивајући брод за Дубровник, и упозна се са Владиком Мушицким и једанпут за савром при ручку похвалиму Србијанку Мушицки, а Јефта Поповић прихвати да је врло добра, но кад би јошт хтео коју драму Србску да сочини; па то Сима приметн пезнам што би, осим Обилића, ко је онн такову и најволијаду. Он им обећа да ће такову сочинити, и кад оде у Црну Гору пспне се на Ловћен планину и за осам дана Трагедију Милоша Обилића сочини. Ево шта он сам каже: „Небив у самоћи, нпгда најближе Бога, па ни при суштеству чоека, то ли када угрудма природе!? Свевишњости — У подловћенској овчарско-черно-горској колеби, оно је пскушено, а и ово произведено за осам дана чистог поста. Више шкаљарах которски засеока 1827 года од 12. до 20. Септемвра.“

Кад је Сима 1827 год. дошо у Црну Гору, био је неки празник или недеља, и баш у време Богослуженја, гди је у Цркви и Владика Св. Петар Петровић био. Сима остави свој пртљаг пред црквом, па и он уђе у цркву да остоји службу Божју, па после да види гди ће се сместити. Кад Симу татори цркве као странца виде, поднесу му тас по обичају, и Сима на исти бацн један једини талпр, почем више није ни паре имао. Кажу да Владика није пре познаво лично Симу, него да је за њега пзчувења слушао и позво га у Црну Гору. Па кад види то Владика, који се био окренуо из стола како Сима на тас талпр бацн осмехне се, закључивши да то баш Сима мора бити. Кад су из цркве пзашли зовне га Владика у двор, и кад дође упита га: „*Богашн јеси ли ти Сима Сарајлија?*“ — „Јесам,“ одговори Сима, „*а одкудме познајеш?*“ „*По оном шалиру — одговори Владика — што ти је можда последни у кеси био.*“

Владика Св. Петар I. прими Симу за народњег секретара и поред секретарске дужности преда му у 1829 год. на воспитанье свог синовца Рада владича од 16 година, доцнијег Владикау Црпе Горс Петра Петровића Његуша II. такође великог доцнијег песника.

Кад је Сима започео учити тог Рада потоњег Владику Петра, стане се ученик са Симом препирати хвалећи Црногорце да су најбољи јунаци над свима јунацима; а Сима доказујући да су и Србијанци равни Црногорцима, одакле се изроди: Двобој ученика са учитељем. Кога овде у целости стављамо као истинити догађај.

„Ученик Црногорац, младји од 16 година, почне у шали фалити своје Црногорце, да су јунаци, какви је нејма надалеко у свјету а у осталоме Србству нигде ни налициније на њи. Учитељ призна му Црногорско јуначство, но придаде му и то: да је он млад и ипкуд још неходијо по свјету, те да види и да се увјери да имаде још и сами Србаља друкуда, који јуначством ијесу нимало грђи од Црногораца, и да се обазре само на сусједну Србију и њене синове. Ученик рече на то, грохотом се насмјејавши: „А да чо'че, Божја ти вјера, знам ја ту веселу Србадију, но куд су јој ти јунаци синови били, док јој није Бог да' Кара-Ђорђа? Та ви сви тамо фастате (хвалите се) једнога њега јунашством; а кад ви Бог њега узме између вас, а ви сви суноврат у Турски јарам онет! Но крива и сиромашна Црногора нехаје ни за Немање ни за Мурате, па ни за Бунапарте; они сви бише па и преишпунше, и мач свој о Црногорце ђекоји њих опиташе, па несташе, а Црнагора остаде довјека и страшнога суда, у својој вољи и слободи; а то ти је у слави.“

Тако су се оба по задуго препирала, да већ из шале у озбиљност прјеђу, пак ученику свом рече учитељ: „Ја сам овди у Црнојгори једни из Србије Србини, и може бит' сам и најгори од свије дома оставишје земљака мојије; но и тако ја исти смјем изаћи на мејдан твому најбољему Црногорцу, ма и погинути знао ја од њега ема; нећу му се ни уклонити толи га се препаста. Ово тко неверује, опитати може, кад гођ му је драго; ја вазда готов служити га каким хоће оружјем; ма он био Рамо Лазарев, који је како ми ти казујеш двадесет и четирн мејдана од Турака добио; или Вуко Кузманов, који је већ Никшића поду изсејекао и поробио, или Машан Савов, којему равниога на Његуше нејма.“ То изрекавши изиђе на двор и отиђе у прошетњу; а остаде му сам ученик у соби гуђајући нешто.

Не прође много, ал' то ученик зове Учитеља у Собу, и овај му он час дође, ушптавши га, шта хоће? Овда ученик, сједивши на столици при асталу, дигне се мучки на ноге и закључа врата, пак се к'

Учитељу окрене и рече: „Ја нејмам времена ни тражити и звати теби најбољега Црногорца на мејдан, по ево ти мене; сад оберн — показујући руком два на асталу лежећа Сребријака Арнаутовца, — ништоља — од ова оба ништоља један, који ти је драго, а ја ћу други, пак евовђе овчас, дим у дим по Црногорски да скрешемо, на ком што Бог да и јуначка срећа; да познаш ти што је и дијете Црногорско.“

Стао Сима Учитељ на сред собе и гледа га и слуша, пак му рече: „А да јел ти то збиљска воља твоја?“ „Видиш то и сам, да је ово за шалу много и крушно, е ма нје друга ни теб ни мени, Божа' Вјера!“ —

Онда Учитељ стајав на сред собе, разкрпје прси, те ји голе у каже, и рече: „Ево ти нишан моје прси, крени у њи сваким' и опима редом са чивије ништољима, док ме неборни, нити ми је жао ни јао, нити ће ми око трепути; ал ја нејмам руке, коју би дигао на Његуша, и на Кара-Ђорђа —! Него удри не дангуби!“

Овда се љутне ученик и рече: „Остав ти спрдњу, по узимај ништољ, који хоћеш, јер ћу ја сад и сам, пак то ти теби.“ На то Учитељ: „Ја што рекох, рекох, нје друга; по ево ме у дри.“ Сад ученик без све шале и окрајања сподбје ништољ један и запне га говорећи: „А да ниш'ли не хоћу?“ па и скреше га у сред прса Учитељу свом; но зрио до Учитеља не могне допрјети, него пред своју цјев на земљу шупне с' артије с'укцјом заједно. На то рече Учитељ: „Зар си у хитици пунио, те прах мимо цјев просуо, по узми онај други, на осм тога ено ји о чивијама доста и бољије, које су људи, Црногорци, напуњали, а не така дјеца певјешта.“ Јарне се на то ученик и збиља му скреше и други у прси; али му и тај онако исто пукне, и зрио пред обојницу испљуне, како и први. „Та зар се тако пуни пушка“ — рекне Учитељ — „којом се мејдан односи? Но дај амо да је ја напуниш, пак онда удри на вјерно!“ И појми руком за пушку да је напуни; ема овда збаци ученик своју чувиду (налич ларфу) опорства и јарости, пак загрљи Учитеља и пољубивши се с њиме рече му: „Ја сам те само искушаво, би ли озбиљом ти пошао и стао на мејдану, и Божја Вјера виђу ево, ће ни једна зла срећа не може ти ништа, кад се узјогунниш, ема то и јест јуначество, барем унас у Црнојгори, небојат се ни смрти ни оружја; те и ти пошто си такви, Божја вјера си, што и рођени Црногорац.“ И текар сада приповједи Учитељу свом како је оба ништоља спремно, извртивши пз њи пабој

први, пак их с' нова напунивши, али праха само до фале, па озго зрио, да тек саставити и зрио истурити може из цјеви, премда' се, кад се подираши, и скреше, а да до тјела ни до сјјети неможе, а то ли заљ пријопути.“*)

Чудан је начин Симин при васпитавању Владике био, он га је поред другога учио и да све тешкоће сносити може. Он је Симу, заједно са Владиком, пишао бос у лето по највећој жеги по оштром, шпљастом камењу дотле, док неби ноге искрвавили! Или би гологлави на жестокој припеци лежали и у Сунце гледали дотле, док би најдуже могли издржати, пели се по највећим кршевима док оба неби понадали од умора. Кад би га питали, што тако ради с' дететом, и што га мори, рекао би, да га он тако васпитава за Владара, ако зато хоће, а ако хоће за што друго, нека му кажу. Ово је Симу само говорио Владици, коме је позната била памера његова. Доцније Св. Петар да свог Синовица Рада Петра Петровића II. на изучавање у Далмацију, а Симу остане и даље Секретар код старог Владике, и кад Св. Петар Петровић I. уочи Св. Лучина дне у зору 1830 год. умре, дође за Владара и Владику Црногоре Симин ученик Петар Петровић II. код кога Симу остане ипак Секретаром и учитељем до 1832 године, а после оде у Србију.

Симу у Црнојгори за време 5 година свога бављења, као штосмо рекли написао је „Трагедију Милош Обиллић“, „Историју Црногоре“, „Дјелу Црногорску“, и скупио народне песме Црногорске и Херцеговачке.

Кад у Србију дође, незна се чим је се заимио и дал је службу кокову имао, по неком времену из Неготине позове га Кнез Милош себи у Крагујевац, и наложи му да Србску Историју од 1813 до 1815 године напише, на тај конач под 11. Фебруаром 1834 год. под Бр. 425. изда му објављење на све власти у Србији да његовом чиновнику по особеним поручењима Сими Милутиновићу буду на руци у прикупљању података за новију Србску Историју, да га лепо дочекују и да му дају рђу, конач и друге потребе за њега, његовог момка и коње.**)

Симу путујући по Србији ископи податке, од преповедача, и списе гди је какови наћи могао и тројегодишњу Историју Србије до 1836 године списе. Дал је такову у рукопису Кнезу Милошу

*) V. књига Голубице стр. 18.

**) Види Тројегодишњицу стр. 435.

читао и дал је коме другом на читање даво; то се незна, и ако ју је ко и читао, тешко ју је разумети могао, тако је сувопарно написана. Но кад је Сима полазио из Београда за у Лајпциг 1836 године, Прота Ненадовић запита га: „А кудаћеш Симо?“ „Идем, одговори, у Лајпциг да Србску новију Историју печатам.“ „А зашто је овде непечаташ у Србији?“ Зашто ће, вели, више веројатности имати Историја, кад се у страпој земљи печата. „Ја би ти рекао, рече Прота, да би боље учинио, да си сједио смиром; јер ти од печатања те Историје ово двоје плаш очекивати, које ни једно певања, или да изгубиш главу, или да изгубиш част и поштење пред ученим светом. *Ако успишеш истину, изгубићеш главу, јер ћеш посјећи Господар Милош; ако ли успишеш лаж, глава ће ти остати, али ћеш изгубити чест.*“ *)

Те Протине речи, које је Сима тако јавно при поласку за Лајпциг изговорио, мора је Сима добро утубити. А шта му је Прота још на само морао говорити раније, кад је Сима при почетку писања те Историје у Марту 1834 године у Бранковину долазио код Проте, и у кући се његовој више од 3—4 Месеца писајући Историју бавио, то се лако себи даде преставити. — Па је Сима ту трогодишњу Историју тако вешто и удеспјо, да не изгуби од Милоша главу, а ни код читајућег света чест! — Он ју је таким сувопарним говором у прози написао, као и Србијанку у певању, да је је тешко и читати, а још теже је добро разумевати и схваћати. Она има 484. стране у 8-ни и подељена су причања по окружним шта се у ком, шта догађало и радило. А писана је у причама прескачућим, тако да једно причање почело је у једном, продужено у трећем, четвртом, па прекинуто, и опет продужено у ком другом округу, па опет прекинуто, и тек у десетом окончано.

Тај начин писања узео је Сима себи за правац да га тешко човек разумети и с' хватити може; јер тешко је измешана прескачућа причања као одломке свако једно с' другим у сојуз довести и разумети. Но баш Сима и хтео је тако да је сваки лако схватити неможе, да што више истине протурити може, а да не изгуби од Милоша главу а код света част! —

Сима кад оде 1836 год. из Србије, задржи се неко време у Бечу, гди је сигурно Трогодишњу Историју дотеривао, одакле 7. Децембра

*) Огледало Србско од М. Светића види стр. 238.

исту и посвети Јовану брату Милошеву, *) и тек 1837 год. паиће у Лаилицпг и ту Трогодишњицу, Тројесестарство и Трагедију Милош Обилић печата, и пошто предплатницима разашље у 1838 години снђе у Будим. Но како његова Историја није била по ћуди Милошевој, несмелне Сима нићи у Србију бојећи се да не изгуби главу као што му је Прота наговестио. Но задржи се у Будиму више од године дапа гди зато време 1. Јуна 1839 године и Милош буде из Србије изгнат.

Бавећи се Сима у Будиму ожени се са Госпођицом Маријом Поповићком Будимкињом, с' којом је се Сима још раније преко писама упознао бијо, јер кад је Сима у 1826 године издо Србијанку, она је на исту неке приметбе пупктове правила, са објаснењем пуно разумевајућим у Србијанки које је Сима за уместне пашао, и кад је видно, да она разумева Србијанку, он је заволи и науи с њоме оженити се. Па кад му је Г. Марија неколико пренумерациа на Тројесестарство послала, он на страни 62-гој те књиге, шпљејој број књига, за њене уписице, са печатаном приметбом: *„Овји пренумеранти нека изволе примити своје књиге од исте скупитељке, и то без икакве и плаће и враће, а за праву и чисту љубав исте и саме... Пунктапорке!...? Та будуће, ако... Бог... да... Чубровке —!!! „Охо? хо?“ И похо! хо!! —.“*

Кад Сима из Будима 1839 год. у Србију дође, не имајући никакве државне службе, а и ни одкуд никакве помоћи за издржавање своје, осим једине подпоре од 300 талпра годишње као неке пензије, стаи се у Београду.

Па како је у то време, по изгнању из Србије Кнеза Милоша, продужена борба ради уведења Устава и законитости у земљи Народној странком названом „Уставобранитељском“, тој странци и Сима се од ма придружи. Тад је после Милоша дошо на владу 1. Јуна 1839 год. старији син његов Милан, који је болестап био и који одма 26. ист. м. Милан и умре. А на његово место дође млаћи брат његов Миканло. Но како се борба за уведење Устава и даље настави, коме је влада Миканлова противна била, због тога мораде и Миканло 27. Августа 1842 године у Земун побећи. А онда на његово место 2. Септембра 1842 год. народом Србским изабрат буде за Кнеза Србије Александар Кара-Ђорђевић, гди се народња странка и народ умири, Устав уведе

*) Трогодишња Историја види стр. 6.

и закони се, на сила Устава, стану израђивати и вршити. Тад и Сима одма те 1842 год. добије државну службу и први пут указом постављен буде за Секретара Министарства Просвете, у ком звању проведе пет година а потом и умре.

За време борбе око Устава за ове три године Сима је велики поборник био, тако и много је пропатио као и сви други главни борци Уставобранителне странке. Он је морао 1840 године за спасти свој живот од погибели са многима бегати у Београдски Град; и одатле са другима Уставобранитељима у Видин, гди су од Турске владе као Емигранти примали издржање дотле, докле се 1842 год. по Амнестији ипсу опет у Србију вратили. Кад се Сима у земљу поврати, тад се те године одпоче највећа борба у Србији за Устав и законитост, гди Кнез Миљанко принуђен буде 27. Августа 1842 год. Србију оставити и из Србије побекти.

Сима је своим списима Народној Уставној странки многе користи принео, осим многи члапака, које је у Србским и страним новинама, у ползу Народне Уставне партије написао и дао печатати.

За време бављења свог у Пешти спео је и печато у Будиму 1839 год. „Србослав.“ — После тог исте 1839 год. у Пешти брошуру — „Одзив на позив.“ — И у Н. Саду 1840 год. печато је „Усклик“ — на питаљацију Епископа Бачког Храпселава.

За време Уставовачке борбе спео је:

1. Песму Србском плену. — Види: „Први Васкрс Устава и Народње правде у Србији.“ И печато у Београду 29. Августа 1842 год. у додатку Србски Новина под бр. 35.

2. У Београду на писо је и под бројем 36. 5. Септемвра 1842 године печатао је разговор два Србина „Драгутина и Милутина“.

3. У Београду печато је под бројем 43. 24. Октомвра 1842 год. „Честитање Курбан-Барјама Муса-Пашп“. Које је у Емиграцији спео у Видину 1841 год.

4. У Београду под бројем 46. 14. Нојемвра 1842 год. печато је песму „Уставовачку“, коју је написао у Видину као Емигрант 5. Маја 1841 год.

5. У Београду спео је и печатао други „Васкрс Устава и Народње правде у Србији“ 1842 год.

6. У Земулу 1842 године печатао је „Србни — на дар и поклон Србском живом Уставу т. ј. г. Кости Томићу Радисављевићу својему пријатељу.“

7. У Београду спев је и печато 1842 год. „Ахамет Кара-Ђорђа на Делиграду.“

8. У Београду 1842 год. спев је и печато „Глас Народа Србског“. О избору и потврђењу Александра Кара-Ђорђевића за Књаза Србије из 28. стр. на 8-ип.

9. У Београду 1843 год. спјев „О Лицу и духу Кара-Ђорђа“. Печатан под бројем 19. 1843 год. а писат 1840 године.

10. У Београду под бројем 4. 23. Јануара 1843 године печатап Муса-Ефендији „Уставовачки Попјев“. А написап у Београдском Граду 17. Септембра 1842 год.

11. У Београду печатап „Оплач“ под бројем 13. 27. Марта 1843 год.

12. У Београду трећи „Васкрс Устава и Народње правде у Србији“. Спјев печатап под бројем 44. Као прилог 2. Јуна 1843 год.

13. У Београду 1843 год. спев је и печато „Одусовјет“. Ђорђу Гроздановићу. — Из 26. стр. на 8 ип. а у предсловљу ово:

„Грдињом грди ал' тек' самогрднији
Да огрди собом и негрдна,
А негрдник позадуго ћутп;
Јом' ли га се грдник непролази,
Тад' грдпла он грднога јавља.“

„Одговор мотта,
И датак Совјета,
Цјела нам' је Нота.“

14. У Београду 1843 год. спев је и печато из 58. стр. на 8-ип. „Одијев — на превратни Стрмоглав' преболестног' Ивана Соколовића назови — Кабларца, од здравога Срба Србовића озбиљног Овчарца“.

Но шта ћ' кабо' без Оваца?
Шта л' Овчице без травнице?
До што кабо без Млјека,
Што л' травица без Овчица'. —

Осим напред пмепованог Спмниог књижевног рада, у средњи жпвота његовог, као језгро већег његовог рада од 1820—1837 год. написао је и печато 10. књига и то:

1. „Србјанку“ у четири части спео је у Бесарабији у Хотину од 1820—1824 год. а печатао је у Лајпцигу 1826 године. Гди у почетку прве части каже:

„Нај Европо... Радаманта рождна!
Кључе Еак! ... А решавај Милос.“

2. „Зорицу.“ Печатоје у Будиму 1827 год.

3. „Пјеванију Црногорску и Херцеговачку“ написао је у Црној-гори од 1827—1832 год. а печатао је у Будиму 1833 год.

4. „Дјку Црногорску“ драму печато је на Цетинју 1835 год.

5. „Историју Црнегоре“ од ископи до новјег времена написао у Црнојгори од 1827—1830 год. а печатао у Београду 1835 год.

6. „Тројесестарство.“ Спео 1816 год. у Видину и доцније поправио, и печато у Лајпцигу 1837 год.

7. „Обилић“ трагедију спјевао у Црнојгори на Ловћену — за 8 дана од 12—20. Септембра 1827 године а печатао у Лајпцигу 1837 год.

8. „Исторју Србије“ од почетка 1813 год. до конца 1815 год. написао у Србији од 1834—1836 год. а печатао у Лајпцигу 1837 год. у почетку исте овако каже:

„Бистрим оком
Впла повесткиња
Сматра свјет,
И сва у њем' људства:
Свише л' дарком
Како т' збиљосткиња,
Слича цвијет,
И плод храни Србства.“

9. „Пјеванију Црногорску и Херцеговачку“ друго подпуно издање печато је у Лајпцигу 1837 год.

10. „Тројебратство“ за спојење са Србјанком печатао је у Београду 1844 год.

После свију наведени спјева и дјела Симичи, која је он написао и печатао, има и много други његови поједини песама, које су неке свукуд појединце печатане. Његови песама наћићете у „Народњем Листу“, као што је „Зека Капетан“ у „Магазину Далматинском“. — Неколико у „Грлици Црногорској“ од 1835 год. у „Србским Београд-

ским Новинама“. Напишете једну у „Примјери Појетски Састава“. *) „Туга за Завичајем из Швајцарске“. У Летописима Матице Србске; и у Летопису 8 за 1827 год. напише те три његове песме, **) од који у једној опева свога полубрата. — „Оцјевка. Младог Србског Шлемпа Сине Алексића Ненадовића“, друга „Запјевка Купицове“, трећа „Полубратка“. Напише те и у његовој „Цјеванији Црногорској и Херцеговачкој“ 1837. печатаној неколико његови произведених дивотних песама, и између који на стр. 96 тој књиге, упрости и дивни „*Син на Божић*“. (Алегорија т. е. примјена.) И тако има још много свукуд расејаних и печатаних.

Како је Сима у 17—19. години младости своје још писаром кад је у Совјету 1808 год. за Кара-Ђорђа био, одлучио певати, он је по запису његовом који је после смрти његове нађен, спевало само у својим младим годинама преко 60 дивних песама, но од тих многе су пропале, само су њим 20 сачувате и после смрти његове печатане. ***) Штета што се све Симине песме не приберу и у једно не печатају.

Сима је неуморним књижевним раденик од своје ране младости до своје смрти био. Он је пред своју смрт од неког незнаног времена сјевао два важна дјела, једно „Трагедија великог Кара-Ђорђа“, а друго „Оцаклија, Зубанова“. — Но смрт уграби, те обе његове творевине остадоше у рукопису недовршене. Причалам је пок. госп. Маца његова супруга да јој је сам Сима казиво да му је та Трагедија Кара-Ђорђева најумишље од свију његови умотворина. Сам говорио је, она ће сјајом својим над свијатим све до тадашње умотворине његове, а и Србјанку. Говорио је, онаће над светлијим све његове сјеве! —

Причала ми је г. Маца да је та трагедија неоценимо и дивотно сјевно дело! И да је само мали закључак остао не довршен, само за једно два листа као што јој је и сам Сима казиво, и као што га и она оцењује. Пред смрт говорио је Сима и жалио је на ту Зубанову Оцаклију, гди га је она задржала, те ту Трагедију раније није докопчио.

Кад је био на умору биле су му последње речи, које је изговорио г. Маци: „Помажи спротиву. — Воспитај ми Драгишу. — И Пантелић Трагедију моћиће довр...и!“ —

Ту Трагедију г. Маца ми је до звезда хвалила! Она каже да је дивотна тако, да се човек њеној дивоти надивити не може! Тамишће каже Србјанка

*) Види од стр. 57.

**) Види од стр. 68—72.

***) Види Летопис Срб. 1864 књ. 108 и 109.

пред њом! А она ће светлити над свима делима која је Симма написао! Ту Трагедију г. Маца преписала је својом руком у два преписа, и чувала ју је код себе као обе очи углавн до своје смрти. Од који преписа налази се у овој страни у Аустрији под печатом на Аманету и далао код једног Симиног и Мацциног доброг и верног пријатеља. —

Казивала ми је г. Маца дајој је за то дело давао један Мацарски Магнат, који се са Симом добро познавао, као за неопијено и нечитано 8.000 фор. да га за Мацарску Академију наука купи. Но она му није дала.

Говорила ми је г. Маца: Симица је Србијанка круна свију његови пјеснички дела; но Трагедија Кара-Ђорђева, кад се печата биће у круни Алем драги камен, који ће јој сијањем својим блесак давати!

Симма је био један неуморни пјеснички и књижевни раденик међу свим Србством највећи; свише од како је Србства до данашњег дана нико се успоредити у његовим умотворинама неможе. — До једини Владика Црногорски Петар Петровић Његуш II. са његовим „Горским Вјенцем“ и у неколико Љубомир II. Ненадовић и Брашко Радичевић. — Он је своји корени дивни умотворина написао Србима више, него и један Србин што је до данас то учинио. Он је у пјесничком раду само себи раван био. А хоће ли и кад таког као Симу и Његуша, Срба родити, то је питање? —

Грдна је за Србство штета што се све умотворине Симице пенскупе и не препечатају; а и сама Трагедија „Кара-Ђорђа,“ ако и довршена није, не печата. Нашло би се људи, ако не сад а оно доцније који би закључак њеп довршили. Зар је Симма та његова дела писао за себе? И да леже у мраку! — Он ји је писао за Србство. Србциће и Србке, да се поуком користе. — Па зашто да се на срамоту Србства његова дела не печатају? Та доклеће Србство у загушљивој политичној тмини чамуњати?! —

О Обширипјем Симином животу ми овде престајемо говорити, о њему треба читава књига да се напише; но само изложитићемо овде још у неколико његове личне животне особине и црте.

Симма је био повиши него средњег узраста човек, стасит и конституиран. Тело му је било обло и бело, плећа поје широка а прси снажне и здраво коснате-чупаве, руке је имао средње, прсте одозго власате а мишице обле и здраво снажне. Врат је имао средње дужине и дебљине са већом јабучицом испод гусе. Главу је Симма имао овалну, образе не дуге, чело ведро и повисоко, и још више изгледало је што је напред ћелав био.

Косу на глави има је више црикасту него смеђу, средње шишату и на барушену. Обрве има је здраво велике и на навише повито на кострешене. Очи средње граорасте и живог изгледа, носа правилног, (а не покучастог), уста средња умерена имаје, а усана црвенкасти обли. Бркове је има средње дужине на више за коврчене, здраво густе и више црне него смеђе. Цео му је лик био пун израза, и изглед пун духа и од важности.

Био је у ствари-разговора посве озбиљан, мислећи, и у век учтив. У друштву био је пријатан и разговоран, а у шали и шаљив све у причама. Он је сваком пријатан био и радо је се са највећим спремахом разговарао. Особито је спрема спротивни осетљив био. Ког спремаха није видео и срео, том није ни уделно; последњу крајцару ако је у цепу има, и ту је спремаху уделно.

Хаљине на себи носио је просте али врло чисте и уредне. Кад је сам код куће свагда је био у панталонама, а горња част тела без икакве на себи хаљине него у кошуљи и у век гологлав и босоног, и голог врата без мараме. Он је нај радије носио фарбане гаће и матроску фарбану кошуљу на себи, особито кад је што код куће писао. При писању није желио нико да га за што пита, а разговор другог ког није га узнемиравао: кад је започео најутра што да пише није се сећо за ручак, и могао је више дана без јела провести. Кад је што писао и требало му да смисли устајао је од писаћег стола па је брзих корацима пишао по соби и руком увис косу спреда гладити подизао; како је што смислио трчоје за стол па је нагло писао, па опет тако устајао. Он кад је што и за ручком смислио и налему наум, остављао је ручак, трчо за стол па је писао, или пребелешке смислијаја свог на артију стављао, па ако је кога и од гостију код себе за ручком има, тоје чинио. —

Спама је био увек крепак, фришак и здрав и увек купао је се у ладној води, много је воде пио, и свакоме је то за сачување доброт здравља препоручио. А и кад је био кад слаб никад није хтео медацину употребити, вода је њему лек била. Домаћи живот његов био је умерен без икакова раскоштва. Јела употребљавао је проста, а најволно је чорбу, кувано и печено месо. За посластице никако марпо није. Кад је јео могао је добро јести, а и по више дана гладовати. Осим воде пиће икаково пио није. Ако је попио и најмању чашу вина, тог часа могао је бити болестан. Причају: једанпут у Видину 1841 год. кад је био у Емиграцији,

у друштву преморају га те као здравцу попије чашу вина, који се од тог одма разболе; други пут 1847 год. код Кишканина на ручку опет при здравцу преморан буде те попије чашу вина од ког се разболе, и стане се лечити ладним купањем и пијењем воде, не хтене звати помоћ лекара, него после шест дана боловања свог умре.

Сима ако је и танког стања био, био је гостољубив и издашан, радо је се дружио са младим људма, сељацима официрима и капларима, и с њима се љубио. У Оволико ја познао сам Симу још кад је Историју Србије 1834 год. у Браковини код куће мога оца Николе и стрица Проте, више 3—4 месеца бавио се и такову писо; а и доцније у Београду кад је секретаром у Министерству просвете био. А имало би се још много о њему писати у колико сам га ја познао. Но то ми није сада могуће; и слажем се са описом Симиног живота, а и казивањима његове супруге Марије, од Ј. Јаше Игњатовића у његовој првој књиги изложеним.

Овај врли Србин и славни стихотровац Сима, који је у Србији од 1808 године радио за Србство мачем и пером, у 56. години свога живота, као секретар министарства просвете 30. Децембра 1847 год. у Београду умро је, и сарањен код Маркове цркве у Палилули.

После Симе заостао је једини синчић његов од 6—7. година мали Драгиша, и ожалостљена његова добра супруга Марија, која је аманет Сими у свему извршила. Сина Драгишу у духу Симом препорученом на све што је поштено, и племенито воспитала; који је данас у Србији при Министерству грађевина Инженир. Госпођа Маца била је жена здраво интелигентна, честита, патријотна и научна. Па како је имала и правничког знања, која је закопе Србске урети знала, она је по аманету Симином као и за живота његовог што је, спротиви у парницама давала савета, а и лично ји код судова без платно заступала, и свагда је готово парницу добивала.

Осим тога имајући малу пензију од које није могла живити, она је од после смрти Симине била једнако учитељка женске девојачке школе у Београду до своје смрти.

Госпођа Марија Милутиновићка умрла је у Београду 17. Марта 1875 год. у 10. сати пре подне и сарањена је код њеног драгог Симе да вечни сапак борави. Бог да им душу прости, лака им земља била; а вечноће им се не споминјати! —

6.

ВИЋЕНТИЈЕ РАКИЋ.

УЧИТЕЉ БОГОСЛОВЉА.

Родом је из Земуна. Крштено му је име било Василије. Пошто му је умрла жена, покалуђерио се и живио је у Манастиру Фенеку. За Аустријског рата (1788—1791) био је војени свештеник и живио је у Шабцу. После отишао је био у Трјест, на позив православне тамошње обштине. После 1807 год. прешао је у Србију и ту је у Београду учио младике, који су се спремали за свештенике. Написао је у стиховима врло много песама у хвалу многим светитељима и угодницима Божијим, које су се у своје време врло радо читале, и многе су целе на памет изучаване. И он је, кажу, преминуо 1824 год. у Београду.

7.

РАДИЧ ПЕТРОВИЧ.

КАПЕТАН.

Родом је из Остружнице. Он је раније прешо у Аустрију на кад Цар Јосиф II. и Катарина II. Руска Царица у Херзону 1787 год. углаве сојуз да Турску униште. Радич је одма ступио у фрајкоре, и пред почетак рата у јесен исте 1787 год. 26./15. Нојембра по уговору са Немачком господом пређе ноћу из Земуна са 200 људи да отвори у доњем Београдском Граду с Дунавске стране капију, да Немачка војска у Град уђе. Радич по уговору пређе и капију отвори. Но како је те ноћи необична јака магла и помрчна била, Немачке лађе са војском не погоде у Град, да се извезу на одређено место, него оду испод Београда из Дунав; а он са људма чекајући до пред зору, једва жив избегне. И тад је у фрајкору посто капетаном.

Кад доцније Аустрија намерна буде, да с већом војском у Србију пређе, Генерал Вулета Михаљевић, Капетана Радича пошаље напред те он 29. Јуна 1788 год. на Забрежју преко Саве у Србију пређе, гди у Забрежју и шапац ископа; а мало после, и Кара-Ђорђе као Страж-мештер са четом људи у Србију пређе, који су пошто и Михаљевић са већом војском у Србију уђе, заједно војевали и Турке из Србије прогнали.

Но кад Аустрија доцније 1. Августа 1791 год. у Свиштову са Турцима мир закључи и сва Аустријска војска 1792 и 3 год. из Ср-

био је пазје, онда Радич дође у пензију који је у Срему у селу Јакову живео и такоу уживо. А Кара-Ђорђе иступи из војске и пређе у Србију.

Кад доцпије Аустрија отвори војну са Французима под Наполеоном I. Радич опет ступи у активу који је противу Француза са Србима храбро војево, гди је и пемешаг за отличпје добијо, *) и по окончању рата Аустрије са Французима опет дође у пензију, гди је у селу Јакову живио.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устапе противу Турака, Радич који је се за време, а и пре Немачког рата са Кара-Ђорђем познаво, **) остави своју пензију и пребегне у Србију, Кара-Ђорђе лепо га прими. Који је од 1804—1813 год. велике услуге земљи чинио, а нарочито у копању шапчева и другим уређењима војеним који је пракса имао.

При обсади Карановца 1805 год. дао је Кара-Ђорђе Радичу те је он обсадом управљао. ***) Тад, кад Карановац од Турака на Петровдан освоје Кара-Ђорђе постави га Војводом Карановачким.

Радич је био и при отимању Београда. И кад Београд на Св. Андрију 1806 год. освоје Кара-Ђорђе нареди те Радич оспује шапац од дапашње Митрополије Калемејданом до Душава. При копању шапца и намештању топова на табле противу Града, С'Града погођен буде пушком у крста и јако рањен. Коју рану стешким мукама преболе, по остане мало погурен.

Кад и каменп Град Срби освоје, и Радич мало по оздрави 1807 год. ожени се у Београду лепом младом покрштеницом.

Годпне 1808 постављенен буде у Београдском Магистрату за Судију.

Годпне 1809 пошто Срби страдају на Каменци, и Турци навале са те страпе, он онако погурен оде на војску, и Кара-Ђорђе га остави с Петром Јокпћем Буљукбашом, да се утврде шапчевима и чувају Туприју, да би се он ту могао уставити и одупрети, ако не могло узбити Турке на Делитраду.

Али њп неко превари и омете, да је Кара-Ђорђе оставио Делиград и другим путем проио и отишо у Шумадију, те они порушио

*) Види Мемоаре Протине стр. 26.

**) Види Вукову Даницу за 1829 год. на стр. 12. врс. 17.

***) Мемоари Протини види стр. 300.

шанчеве у Тузрији и оне топове, које нису могли у хитији преко Мораве превући, баце у Мораву.

Док је Петар још палио и кварно шапац у Тузрији, стигне Кара-Ђорђе пред Турцима, у надежди, да се онде затвори! У који ма запита шта је то? Ко поруши шанчеве? И кад му Јокић одговори, ја заповедио ми Господар Младен. У тај ма потегле из пиштоља, те Петра врло рани, а Бог зна шта би и од Радича и Младена било, да су се онде десили, него срећом њловом били су измакли преко Мораве с топовима.

Док је Радич тако завршавао дане свога војевања, код куће му се догоди још друга несрећа: жена му пређе у Земун, па одаиде са многим другим Туркињама и покрштеницама оде у Турску и однесе му све, што је год имао, премда врло богат није ни био. Но он се 1810 год. опет ожени с младом и лепом Сарајевком.

Године 1813 пребегне и он у Срем и одма још из контумаца стане купити фрајкор, неби ли повратно или чаново заслужио пензију, но то све буде у залуд. И тако је две године живио у Срему са жељом и дететом у највећој спротности и невољи.

Кад Срби 1815 год поврате мало своју слободу, он у пролеће 1816 год. остави жену и дете у Срему, пребегне опет у Србију, и дође у Београд, где га Петар Молер прими у свој конак. Како је прешо из Срема Кнез Милош Обреновић одма јави Паши Марашлији да је Радич добего, и да је он с Кара-Ђорђем војево, Туркињом се оженио, и да он са Петром Молером намера да народ опет противу Турака побуни.

Паша упита Молера какав је Радич човек, и шта тражи у Београду. Молер му право каже да је стар и сакат човек, који једва иде, а притом нема нигде ништа, па је дошао својим људма, да не умре од гладн. Паша се тим одговором Молера у тај ма задовољи и остави га на миру.

Но кад Милош после неколико дана по Ђурђевудне, са неколико кметова и своји присталица дође у Београд, гд је и пека скупштина држата, пађе прилику да се отресе соперника свог Молера, још од Прогарског и Ваљевског на Кличевцу разговора. Па свадн се с'Молером због Радича. Кажу да му је Милош говорио, да он стоји у тајном договору са Кара-Ђорђем да побуне народ противу Турака,

на да му је зато и Радич из Срема дошо. На пошто се Милош напред с Пашом договори, привидно помири се са Молером на га превари те оде с њиме Пашин у Град, гди његови момци са зад, а Пашине Делџе са стране у Пашиниом конаку код басамака јурну, увате Молера, вежу и Пашин га предаду који га у Тамници баци. *)

Затим Кнез Милош Обреновић одма из Града пошаље своје момке са својим присталицама да увате и Радича у Молеровом конаку, да га вежу и у Град дотерају. Радич кроз прозор угледа гомилу људи да к'њему иду, па сети се да по њега иду да га вежу и у Град да терају. Па шчена оружје и затвори се у собу да се брани. Но одма размисли се и жао му буде да Србску крв узалуд пролије, јер они ипсу криви што ји је Милош за њега посла, па кад они у конак продру, он им сам врата отвори да с њима иде. Но кад неки од њп, који су напред ишли, стану га псовати, викати и називати Радича неверником и издајником; то старцу Радичу буде горе него и сама смрт, па га тим разсерде те учини оно што није хтео да учини; опали из пушака те убије три Србина, који су па њега први са псовком налетили да га вежу. Но кад од исти један викне: „јао моја, ће погубо мајко!“ Радич кад то чује, сажали се па бацн своје пушке и повиче, о, опростими Боже грех! што учини крвник у љутини! Па онда изађе из своје собе, и сам пође Пашин у Град. Но Милошеви изасланици склептају старца Радича, вежу га и у Град везана Милошу отерају, који га Везиру Марашлији преда и он га у тамницу код Молера баци.

По том Марашли-Паша даде Кнезу Милошу чашу вина, као и свима онима који су ту са Милошем били, Молера и Радича ватали и довели да јп погуби; те по чашу вина пшију, као знак да узимају крв Молерову и Радичеву па њпову душу. И после овог Кнез Милош Обреновић са својим крвницима, који узеше и вино у име крви Молерове и Радичеве попише, врате се из Града у варош.

Тог дана у вече у очи недеље по Ђурђевадну 1816 год. Марашлија заповеди те његове делије у тамници обојницу како Молера тако и Радича удаве, и још неког кујунџију, који је кажу повце градио; и поћу избаце јп на Калемејдан па ђубре те су васдан у Недељу мртви лежали, да јп свет гледа, а пред вече дозволи те јп Београдски Срби па крај гробља с леве стране цркве саране.

*) Види обширније у биографији Молеровој. К. И. Н.

И тако та два прослављена мужа мученички живот скончаше, који су велике заслуге за ослобођење народа Србског од Турског робства јуначством својим стекли. И злбом Милоша би им награда мученичка смрт.

Радич је био крупан, здрав и јак човек; лица је био мало на мргођена, особито под старост; био је јунак и велики родољуб, а Турцима страшни непријатељ, имао је на себи 30 рана које од куршума, а које од сабљени удараца, које је у бојевима добио. Женио је се трипут. Од прве жене остала су му у Срему два сина, који су били капетани, а од треће једна ћи. Да ли кога од његовог потомства у Срему још има, не зна се. Кад је погубљен, Радич могао је имати скоро 80 година.

8.

ЂОРЂЕ МИЛАДИНОВИЋ-ГУЗОЊА.

ВОЈВОДА И КОМАНДАНТ БЕОГРАДСКОГ ГРАДА.

Родом је из Жељезника Београдске нахије. Још пре почетка устанка противу Турака 1804 год. песма прича, колико је Ђорђе био важан човек у својој околини, и страшио Турцима у Београду.

Кад су Дахије договор чиниле да им влада остане дуговечна, и кад су закључиле да насеку Кнезове, онда се и за Ђорђа овако говорило:

„Док погубим Ђорђија Гузоњу
И његова брата Арсенија
Из лијепа села Жељезника
Кој' су кадри Топчидер затворит'.“

А кад је устанак плаћу, види се да је и Ђорђе Гузоња између устаника био, јербо је и он са Кара-Ђорђем 28. Априла 1804 год. у Земун по позиву Фелдмаршала Барона Женеа, да би помирио Србе са Турцима прелазно.

Доцније је био Ђорђе у бојевима, у којима је Београдска нахија бивала.

Године 1811 4. Фебруара поставио га је Кара-Ђорђе и Совет за Команданта Града Београдског, *) где је остао све до 21. Септембра 1813 год. до пропасти.

Шта је даље било с њим, не зна се, осим то да је преживео пропаст и други устанак, и да је трговао.

Он је на путу, негде у Рудничкој нахији, идући по послу трговине 1817 год. у време власти Кнеза Милошеве ненадно мучки убијен. (Зар наћиће се ко да открије убицу његовог?)

*) Гудуница час. V. стр. 168.

9.

ЈОВИЦА МИЛОВАНОВИЋ

ВОЈВОДА ПОСАДЕ БЕОГРАДСКЕ.

Јовица родно је се у Селу Ботунју нахије Крагујевачке. Он је рођени синовац бившег попечитеља Младена Миловановића. Кад је поодрасто за школу, њега је стриц његов Младен дао школовати у нижим школама. А кад се установи и велика школа у Београду, њега стриц намести те је се у истој школи код славног Доситеја Обрадовића и Југовића учио, и пошто у истој школи проведе три године и поодрасте, иступи из исте. Кога Кара-Ђорђе као младог постави за Војводу посаде Београдског Града. А за тим одма и ожени се са ћерком Кара-Ђорђевог Полексиом, с којом роди двоје деце, које обоје у скоро помру, а за њима и мати њихова Полексија 1812 год. умре и сарањена буде у Тополу код цркве уза зид по више олтара. И тако Јовица остане удов.

Кад пропаст буде 1813 Јовица пребегне у Аустрију. И 1814 са његовим стрцем Младеном Миловановићем оде у Русију и настани се у Хотину, гди добије од Русије издржање као и друге тамо доселивше се Војводе.

После тог Јовица ожени се у Хотину по други пут, с којом имаде једну ћер Јелисавету и два сина, Милана и Теофила, и кад други Срби дођу у Србију 1830 и 1831 онда и Јовица дође, и са женом и децом настани се у Смедереву, и ту је живио биће до 1835 године, гди у Смедереву и умре. Његови синови Милац Јовичић као правозаступник и Теофило који је био каплар у војски, као и ћи Јелисавета, која је удата и коју Ветом зову, и данас у Србији живе. И то ће бити једино потомство од рода бившег Кара-Ђорђевог Министра Младена Миловановића.

10.

МИЛИСАВ ПЕТРОВИЋ

ТОПОЛИВАЦ.

Милисав Петровић родом је из Баната. Он је прво у Банату био чизмарски шегрт, па од једног сацлје у које га је купи његов мајстор седло, паучи споредно сацлски занат, па онда оде у друго неко место, те је од сацлука живио.

Кад Срби освоје Београд 1806. и Град заузму с војском, Милисав тад дође у Београд са својом женом и одпочне на Зереку у Београду садишски занат радити. Но кад се и Совет у Београд 1807 из Смедерева премести, Милисав чује да правителство тражи каквог човека, који ће им умети топове саљевати. Па у Милисаву зачне се мисао и поуздање да ће он сам тим корисити Србију. Па у кући Турској, у којој је седно, прибави за свој новац метала, и само сам са својом женом као самоук палије један шестофунтови пољски топ, некако га са простим справама проврти и оструже, лафет начини, окује га, и кад у свему готов буде, он са својом женом узме исти и од његове куће одвуче га пред Совет; Советницима га покаже и подари га у народну ползу.

Кара-Ђорђе и Советници задиве се тој самоучкој пзради, и зафале му за његову пзраду и родољубивом поклону.

Па како је Кара-Ђорђе и Совет закључно био са Русија сајуз ва заједничко ратовање противу Турака, и молио, да му се намеђу прочега пошљу и топољеје за ливење топова, почем у Београдском и у Смедеревском Граду пису довољно пољски топова пашли, који су им за рат потребни; и како ливци из Русије још послати били нису, тако одма узму Милисав да им у Београдском доњем Граду топове салива.

Милисаву у почетку првог ливења непође посао срећно. Метална маса није била довољно растопљена, и тако зачне и не излије топ Другог ливења била је материја течна, и кад је испусти у калуп небудне је довољно и тако у оба ливења немадне среће. Због чега стапу Срби сумњати да није он какви варалица. — Но у трећем ливењу срећа га послужи, угодн довољно метала и топлоту истог, те красан топ салије.

После тога Милисав у доњем Београдском Граду, близу велике касарне на домак Небојше куле, устроји читав Арсенал. Сазидео је фурупу за топлење метала; ископао је рупу, гди је саливао топове: имао је оделење тесачко, гди су се лафети пзрађивали, коларско гди су се точкови, предњаци, каре и други муницијони возови пзрађивали; и треће оделење ковачко, у ком су лафети и возови окивати, и проче све потребе топовске пзрађивате су*) под његовом управом, докле пису два Руса из Русије дошла, тесу као стручњаци и од

*) И поред свега тога у својој соби имао је више сатова, ког заната није се хтео оставити. Историја Раткеа стр. 136.

тог заната предузели управу, и продужили изливање и лафетирање топова.

Но кад су се те топољеје Руси, по закључењу Букурештског мира 1812 године између Русије и Порте, у Русију повратили, предузео је управу у ливењу топова Топчибаша топџлства Тома Милиновић из Морнића Боке Которске и он као самоук, заливао ји је великом вештином до саме пронасти Србске 1813 године.

Шта је даље било са првим топољеом Србским Милисавом Петровићем и гди је умро, нема даљи о њему података. Вечни му покој, као и његовим посљедоватељима био, и вечна слава имену њовом.

Ево, овако о „Милисаву Петровићу“ *Чубра Чојковић у Србијанци* час II, стр. 136 каже:

Милсаве...Таузендкнистлере!...?
Сахатџином што извјестан бјеше
У Србскоме Београду стојну,
Нек тис' руга, или те порочи
Коп за што марш и наоди,
Заборавив у свом' оку брвна,
Ал' од' Срба т' вазда буди фала
За Топхану кад' осјети браћу!.....!

*Даље каже Чубра, да је Милсав у Ливењу топова тако извештио се, да је он на исшима изливао „Грб. Србије“ и надпис Врховног Војда Србског Кара-Ђорђа; и које је године саливен. *)*

11.

ТОМА ЂУРОВ МИЛИНОВИЋ.

ТОПЧИБАША, ВОЈВОДА И КОМАНДАНТ СРБСКЕ АРТИЈЕРИЈЕ.

Тома Милиновић рођен је у Морнићу приморју Боке Которске. Још као млад одао је се Морнарству и на мору одрастао је. Пропутовао је на бродовима Целу Европу, многе пределе Азије, а неку част и жестоке Африке. На последку становао је се био у Трјесту, гди је се трговном морском занимао. Но кад Французи Трјестом овладају и

*) Приметба: По одласку Турака из Шабачког града 1867 год. заостало је у Шабачком граду у Србским рукама 12 топова са таквим надписима; које су Турци по паденију Србије 1813 год. после Засавичке битке од Срба разбегши се зграбили. Гди сам ја у истом по одласку Турака 1867 год. Командант Града, до Августа 1869 био, и те топове надгледао. К. И. И.

војном слободу трговине укину, затру и угасе; и кад Тома Милиновић, као и многи други поштени и богати Трјешњански трговци, буде од Француза пограбљен, поробљен, и варош у мртвљена, — он онда остави Трјест и са својом женом и једним својим синчићем дође у Србију; и одма ступи у службу при Артилерији, гди својим природним знањем за кратко време постаде Топчибаном Командантом Артилерије, кога Кара-Ђорђе и за Војводу своје Гарде постави.

Када Русп, пред закључење мира са Турцима у Букурешту, 1812 год. своја два мајстора, који су у Граду Београдском у Арсеналу топове, ђулад и бомбе саљевали, позову натраг, онда Срби остану у крајњој нужди без вештог мајстора за ливење топова. Тог посла прими се Тома Милиновић као самоук, који Кара-Ђорђа и Србско правителство обрадује.

Тај вештачки носо Милиновић нигде није озбиљно изучавао и радио, него само путујући по свету у многе је Арсенале из љубопитства улазио, разматрао, и гледањем утубио, како се што ради.

Исти је Милиновић на обште задовољство продужио ливење топова и изливаче бојни ђулета у Београдском Арсеналу; гди по кратком времену по својој Богом датој му даровитости, осим многи топова које је срећно излио, *) измисли и салије два топа једнака, који је се сваки из пет комада состојао, тако да по један човек могао је сваки комад на рамену памети на највишу планину и брдски врс, и тамо одма топ саставити и из топа пуцати. Оба су ова топа 1813 године саливена, и по паденију Србије буду у земљу закопата и сакривена по Турци такове пронађу, ископају и један у Цариград као роба Кара-Ђорђевог за спомен пошљу, кога у Царску Топхану сместе; а други задрже у Београдском Граду, те су га као трофеју чували. После пропасти Србске пребегне и Милиновић у Аустрију и одатле оде опет у Трјест. Но како га Кара-Ђорђе 1815 год. позове да му у Русију дође. Тома узме своју жену Маријету и Сина на мореж преко Цариграда, гди је и свој топ у Топхани Султановој видио, и преко Одесе оде у

*) У Деловод. Протоколу Кара-Ђорђевом од 1812 год. и 1813 год. од 6. Марта Бр. 1155 стоји: Нисато Томи Милиновићу Пушколеју да начини један Кубус као што је онај у Г. Якова само да буде с чеперка дужи. — А после овога опет 1813 год. 6. Маја Бр. 1406 нисато Томи Милиновићу да Салије један Кубус, који да буде како год и овај последњи, само три прста да буде дужи, на које добиће 10 дуката бакшинша.

Бесарабију Кара-Ђовђу у Хотин, а потом се у Акерман са породицом настави гди је до 1845 год. спротишно живио, и једнако жудио да у Србију дође и да своје старе кости остави, но те године у пролеће разболе се и умре.

Ево како Војвода Милиновић у својој песми, коју је после своје смрти оставио, за Србијом у спротишству јадикuje:

ЖАЛОСТ

ПОСЛЕДЊА И НАЈВЕЋА.

У Акерман Милиновић сједи,
На висину ведре пеба гледи,
Испред врата малог' дома свога,
И призивае Бога велико га,
Кога је на свијет створио.
По Европи цијелој водио,
И по многим' предјелим' Азије,
И пекљем жестоке Африке;
Нај после га к' Русији поведе,
У Акерман жалости доведе,
Ђе Србина ни виђет' не може,
Како л' ш' њима да живјети може,
Што је вазда срдечно жудио,
Од када се на свијет родио,
Са Србија да живи до гроба,
Које љуби ка' и ока оба.
За које се не мало трудио,
По Србији враге... разгонио,
Да их гоне оружје градио,
И топове љуте готовио
И жестоке бумбе и картече
Азијатске да голе скпаче.

Од Дахија земљу очистише,
И с' Царем се Срби помирише,
Ал' Топицу свог' заборавише,
(Грјехе им Бог заборавио...!)

А прје га Богом братимише,
Да пмљије бумбе и лубарде,
И остале што требају згоде.
Милиновић све је испунио,
Отечеству вјерно послужио,
Ал' о њег' се Срби огрјешмише,
И услуге све заборавише.

Милиновић грдне јаде јадн,
Од жалости винограде садн,
И моли се Богу великоме,
И миломе народу Србскоме,
Не би ли га туге избавили,
Отечеству драгом повратили,
У ком жели кости оставити,
Саздаатеља Бога прославити,
У мрет' вјераи отечеству своме
И Русијском' Цару честитоме.

Сочинио

Тома Милиновић,

Бивши Вождов Топџински Војвода.

После своје смрти Тома је оставио у Акерману своју жену Маријету, једног ожењеног јединца сина, који се после његове смрти на недељу дана у вечност пресели, и од истог жену са петоро деце. И

после ови своју стару и због старости слепу мајку у Морнију, која му је пред његову смрт писала, и у писму к себи га дому овако звала: „*Камо ми те, сине Томо, послје колико годиштах дома, та дођи ми, да те маика још за живота у својој кући чује, ако не-види, наша кућа и за твоје зубе још имаде хљеба доси*“ и проч. А ли овај позив Мајчини Тому јој сина, па и унука њена, у животу није застао.

Дали се и гди јонит од овог честитог родољубивог и заслужног за Србство Србина, ко од потомства његовог у животу налази, незна се.

Бавећи се Милиновић у Акерману написао је два своја дела о ратовању Срба од 1804—1815 године, и таква по Илији Брзаковићу и Тошци Илићу, кад су из Русије у којој су војничке неке ствари куповали за Србију враћали се послао. Која су у Књажевску Канцеларију и предата; а можда да се и данас у Архиви исте налазе.

Кад је Сима Милутиновић Сарајлија државним послом у Русију 1846 год. пшао, и натраг за у Србију враћао се, удари преко Одесе и оде у Акерман да свога старог друга и пријетеља нађе и види се с њиме, а и по налогу Владе књ. Кара-Ђорђевића у Србију га доведе, по непађе га у животу, јер је већ пр. год. преминуо, те он оде и походи гроб његов и његовог сина, који су у поредо покопати.

Госпоја Марјета Томина удовица преда Сими још два његова сочпенија, која је Тома под своју старост написао, једно у стиховима из Кара-Ђорђева времена, а друго у прози које у неколико пизоси на видик Историју Приморја Славенскога. Прво сочпеније у стиховима Сима Милутиновић печатао је у Београду 1847 год. под насловом: „Умотворине Томе Милиновића Морњанина бившег Војводе Кара-Ђорђевог при Србској Артилерији.“ А други спис осто је као и она друга два што је по Тошци посло не печатана, почем ји Сима у Кнежевој Канцеларији наћи није могао. *)

Тома Милиновић као што је био самоук у ливењу топова и употреби пети, био је самоук и у изучењу читања и писања; сам каже да није више у школу пшао него само код једног Ђакона три месеца изучно мали буквар.

*) Жали Сима што такове наћи није могао да ји печата, каже да је Милиновић у својим зрелим годинама писао, које би много пришло, као градиво за Историју Србије Кара-Ђорђевог доба. Умотворинне Милиновића стр. 42.

Прослављени и за Србију заслужни Војвода тоциштва Тома Ђуров Милиновић у Бесарабији у Акерману умроје 1845 год. у 76 години старости своје.

Сима Милутиновић његов пријатељ и поштоватељ написао му је овако

Надгробије:

Бог да прости Милиновић Тома,
Свом' народу право' пријатеља,
Особита свог' је фала дома,
Што га роди Србству бранитеља,
Кара-Ђорђу вољнос' придружјо,
Свим' га Сплам' вјерно послужјо,
Вјенац славе спомен му је друга,
Тохо ј' житељ дјел'ма вјечна круга. *)

12.

КАПЕТАН ЖИКИЋ.

Родом је из Далмације. А дошао је у Србију браћи својој у помоћ по заузећу Смедерева 1805 године.

Кад је Кара-Ђорђе са Војводом Миленком на госпођине покладе 1. Августа 1805 год. разбио велику Царску Турску војску од 40.000 под Хафиз-Пашом на Иванковцу код Параћина, и после тог освојио Смедерево 14. Нојембра исте године, предвидио је да ће на Србију велика Турска војска навалити. Па за осигурати се што боље да може навалу Турака одбити, у Смедереву сазове скупштину, на којој се саветовањем реши, да се што може већа бити Србска војска на оружје подигне.

И одма у почетку 1806 г. Кара-Ђорђе одреди Војводу Јакова Ненадовића на Западни крај Србије на Дрини да се утврди и од Босне чува. Миленка Стојковића пошаље на Источни крај преко Мирочки планине те освоји Пореч и упадне у Крајину. Младена Миловановића пошаље те освоји Крушевац и границу Србије планином Јастребцем учини, и оде на мораву и у Топољаку на левој обали Мораве, те се улогори и ушачи. Милан Обреновић са капетаном Радичем послат буде те продру у Старо-Влах у предјел Новопазарски, и подигну тамошње Србе на оружје, и узапте да Арнаути и Турци од Херцеговине на Србију

*) Умотворине Милиновића стр. 37.

не нападају. А Петра Добриња пошље са 6.000 људи на Југ к'Нишу те у Фебруару освоји Параћин, Ражањ и Алексинац, у којима није било много Турака по само по неколико грађана Ерлија.

Са Петром Добрињем послао је Кара-Ђорђе и капетана Жикића, да кад истерају из Параћина, Ражања, и Алексинца Турке, да се од Ниша утврде противу Турске војске која би у Србију пошла. Капетан Жикић кад са Добрињем из тих места истера Турке, он као вешт офитер од жени-кора на десној страни Мораве по ниже села Вукашиновца не далеко од Алексинца поред Дреновачког потока*), који пресеца друм од Алексинца к'Београду, начини вештачки шанец и утврди га с поља са заостреним нагнутих к непријатељу дебелим кољем (палисадом), који се шанец доцније прозове „Делиградом“ јунаком Градова. У који се смести и улогори војска и стане противу Турске војске, која би од Ниша за у Србију пошла. А кад и Младен с'војском од Крушевца дође, Жикић и преко Мораве у Тополаку подигне један шанец противу од Ниша доћи имајуће војске. Па се врати опет у свој шанец, у ком је осто докле и погинуо није.

Доцније слегне се на Дрину велика Босанска војска од 45.000 под Везиром Бехир-Пашом. А из Румелије дође у Ниш 20.000 Турака и осим тих грдију и силну Турку војску прекупио је од Софије и Адријанопоља у Румели-Валеси Ибраим-Паша да на Србију нападне. Кара-Ђорђе нареди те Алексинцу претече у помоћ Војвода Станоје Главаш, Вујина Вулићевић, Вуле Илџић, Кнез Јевта и Антоније Пљаквић. А у Априлу допадне и Кара-Ђорђе к'Алексинцу и нареди те Жикић до тог шанца, који ће се прозвати Делиград, још два шанца подигне, и Срби се и код Алексинца утврде да Турке дочекају. Но тад и Турци ударе на Србе, гди после више жестоких бојева Турци повуку се Нишу. А Кара-Ђорђе остави саме Србе да се у шанцеве затворе и бране од Турака ако на њих нападу, на појити к'Дрини пред Босанску војску, која је већ Дрину прешла била, опустошила села, и до Шабца дошла; а и у Ваљевску нахију продрла. Кад Кара-Ђорђе преко Ваљевске нахије до под Шабац стигне, на Мишару пољу дочека Турску силу од 45.000 под Босанским Везиром и тако је 1. и 4. Августа те 1806 год. разбје, да се она к Шабцу врати и одатле у пероду у Босну преко Дрине побегне.

*) Онај поток неки зову и Рујишки поток.

Кара-Ђорђе по разбију Босанског Везпра на Мишару удари преко Београда, нареди да се на Београд напада, па одатле опет оде к Алексинцу на Делиград, у ком су се Срби седам недеља дана по одласку његовом непрестанце бранили, гди су летиле и у шанцеве падале и дању и ноћу Турске бомбе и гранате, но Срби су ји јуначки одбијали. Тад се ти шанчеви на добром месту вешто постројени и јако утврђени прославе, и добију име „Делиград.“ *)

Кад Кара-Ђорђе стигне у Делиград, у то време и Ибраим-Паша сву је своју војску од 50.000 искипио био, па у три правца удари на Србе, многа је крв и са једне и са друге стране увише крвави бици проливена, но ипак Турци су били у много већем губитку, и буду надбијени, и потом кад чује Ибраим-Паша да је Босанска војска разбијена, а тад догоди се те и гром удари у Турски логор те јим и чебану занали, види Ибраим да неможе Србе победити; па понуди Кара-Ђорђа на мир, и овај прими, и одпочне са његовим послаником преговоре о миру у Смедереву чинити, и те године небуде више пограпачног боја осим што Срби 30. Нојембра на Св. Андрију Београдом овладају.

Капетан Жикић осто је у Делиграду као заповедник до пролећа 1807 године. Лицем на сам дан Христ. Воскресења, Турци умисле да је мало Срба у Делиграду да су због празника отишли кућама. Па Али-Паша из Ниша крене пешто пешака и напред са 6.000 коњаника јурне и навали, да Делиград освоји. Но Срба ако је и мало, до 2.000 под Капетаном Жикићем, у Делиграду било, дочекају Турке и

*) Дели-град од Турске речи Делија, а Делија Турски значи управо будала, или јунак, Деликанлија-будалина-јуначина. И у то доба држали су Паше и Везири око себе по хиљаду и више Делија луди јунака и над њима по једног поглавицу, као што је био онај Арап Делибаша Али-ага-Серчесма, коме је се Кнез Милош у Такову 1813 год. предао, и скиме је се он побратимио. Такове Делије, или луди јунаци, који кад су у бој полазили, узјавши на коња изсукали су голу сабљу са руком у које су рукави до рамена засукати били, мећали су сабљу на чело, па су као луди јуришали на непријатеља на остали или погинули, тај им је обичај и у њов ратни закон ушао био. И од те речи Делија добио је и шанак име Делиград, јунак Град, и сигурно од Турака, због његове јачине и јуначке одбране. Турци су га доцније и поругљито звали: „Ћурвин-град“ и „Домуз-град“ које значи Турски свиња, свињски-град, које и то значи на Турском језику будала или јунак, узсвињио се, а Турци Бошњак каже узкрмчио се, узјогучио се, стао у противност. К. Н. Н.

после жестоког боја, који је четири сата трајао, Турци са штетом њипном одбијени буду. *)

Но по несрећи, Капетан Жикић при крају тог боја пошпе се на шанац да види расположеј и одступање Турака. Па за ослободити Србе окрене се и викне: „Небојте се, браћо! утекоше Турци.“ У тај мах опали клети Турци из пушке метерцањаче **) те га под саму десну плећку погоди, и он здраво обраћен падне. Одатле га одма однесу у Манастир С. Роман, који увидивши смрт недавне велики куршум испод плећке пздавити.

Но како Турци буду одбијени са Делиграда, окрену из Мораву к Св. Роману да харају. Калуђери кад виде да им се Турци Манастиру прекучују, стану се спремати да бегају по вр' Манастира у планину. Капетан Жикић рекне им: „немојте ме браћо оставити ако Бога знате, овако мучећег се, да ме Турци још и на горе муке не мету.“ И онда узме га један Србин на леђа те га изнесе до по вр' Манастира уз један камењак на брдо у шуму. Жикића нападне од грдне ране самртна жеђ, па зашпте воде да му Калуђери даду да пије, но кад они пемадиу, да му такове даду, он падане, на сам други дан ускрса. Па како Турци недођу до Манастира него се врате натраг, Калуђери снесу Капетана Жикића, и саране га уз Манастир Свети Роман до сами побочни врата с десне стране на један корак од цркве; гди му је и белег ударен, који и данас таковп постоји, и има на њему неки надпис, који се тешко прочитати може.

И тако Капетан Жикић, који дође из даљног света и бори се за слободу браће своје Срба, племенити живот свој у кратко време оконча. Но славу своје имениу стече, а највише због вештачки основаног непобедног „Делиграда“ да ће се пме Жикића код Срба и Србске Историје као славно вечно спомињати. А и Турство сећа ће се „Домузграда“ и на њега вечно жалити, код кога су Турске Ајје своје синове, Хануме своје мужеве Аге, и Фатиме многу своју браћу-кардаше, мртве оставиле и тужно проплакале.

Ево шта каже Милутиновић Сима о Жикићевој рукотворини „Делиграду.“ — Јунаку Градова:

*) Устанак Срба, од Професора Петра Радовановића стр. 18.

**) Велике градске пушке, у који су куршуми велики као картеч, и из који се са наслона пуца. К. Н. Н.

„Делиграде зајажало Туретва,
Сопериче самог' Цариграда
Прождправши коње и јунаке!
Вјечно на те жаљети ће каде,
Особито сад' овога пута, (1809 г.)
И ако те овладаше врази
Изиуриг'те, ал не' насиљевши!
Жпкић крив је што г' на крв намјени.
Тек да јоште палисад' небн
И тад' ништа, к'о ни дотле њему,
Већ' топов'ма шест недеља дана
Ценаше их, цјепље л' одламане
Горé бпше, већ'ма изгрднице
Нег' ђулета, и кумбаре тежé*)
Дан - ноћ у град капавише из' неба;
Прејадипло' с већ' свакоме беше
През схењива једна другу војска
Прокрадав се пзмећ' врага ноћу,
И свјежа бп заступала града

Од' недјеље до недјеље прве.**)
Ал' Домузград што с' осветља овда
Јер Мпленко брањаше га бодри
С' Танахијем Чаранићем кренким,
И с' Главашом незнавним уступит'!
Навираше отети га Турци,
Раскопати, поравијети одма,
Да им отле пенакостп' с' више,
Од' из' њега бар истјерат' Србе
С' топов' седам не патпшућима,
И сав шанац разровити одма;
Изгибоше, поваљаше с' туда
Око истог' неголема шанца
Тоске пушке, Арнаутске ризе,
И бјељаче обажрене крвљу;
Картач неће шале ни лијека!
Нег' и пајзад' преко свега тога
Принудивше с' оставити Срби
Делиграда и остале шанце.“

И даље Сима вели у песми, новуку се Срби преко Мораве и низ Мораву одступали су Срби и тукли се са Турцима до ушћа Мораве. Ту се зауставе у шанце се и Турке задрже, а после јп патраг у Турску протерају. Ово је било 1809 год., после пропасти Срба на Каменици.

Година 1813 поред тог шанца Делиграда затекла је једну групу од једанаест подигнути и јако утврђени шанчева, који је скуп свију сочињаво Делиград, а звали су ји неки и Дели-логор, а ако је од Турака и прозват Делиград „јунак град“, има који су га поруг-

*) Тај палисад или коље дебело, са заостреним вр'овима, које су Срби пред шанцем ударили били, да се Турци шанцу прекучити нису могли, кад су доцније видели њову непрактичност, због ђулета која су у њи из Турски топова удара-
рала, и од истог коља цетке ђулад су одламала и у Србски шанац долетала и Србе убијала, они су после тог пред шанчевима копали курјачне руне, у њи коље шпљато утврђивали, из који рупа помало су вр'ови шпљаци вирили, због који шанчевима није се могло приступити. К. Н. П.

**) Кроз те шанчеве Делиграда протице је Дреновачки — Рујински — поток, на кад су Срби у обсади били, они су коритом тог потока долазили у шанчеве, смењивали се и одлазили а и себи руну доносили, да ји Турци ни виђали нису, а и кад су ји видели никакву им досаду учинити нису могли. К. Н. П.

љиво Турци звали: Домуз-град, што значи свиња или свињски град, као што је напред речено. Ти други шанчеви код првог шанца, који је Капетан Жикић подигао и звао се Делиград, имали су имена својих браниоца Војвода као: Добричев, Миленков, Пауљев, Новаков *) шанац и т. д.

По паденију Србије те 1813 год. Турска силна војска под Великим Везиром Рушид-Пашом, ако је и ударала на браниоце Делиградски шанчева, није ји могла силом освојити, него ји обсади и прође мимо њи у Србију, и кад 23. Септембра дође у Београд и заузмега, онда бранитељи Делиграда кад дознаду за пропаст Србије после скоро четири недеље, поћу искраду се између Турака, уђу у Рујишки или Дреновачки поток, који је кроз те шанчеве протице, побегну и Турцима празне шанчеве оставе.

Данас на оном месту, гди је Жикић први шанац Делиград основао, подигнута је лепа зграда за школу, у којој се млади Србчићи ученици, а потомци стари бранилаца Делиграда изучавају и сећају својих јунака, који за њову слободу крв пролише и земљиште на ком се изучавају крвљу бојадисаше.

Године 1876 и 1877 год. кад су Срби нови рат са Турцима имали, у Делиграду до школе на старом терену Кара-Ђорђеви шанчева подигнута су 4 нова шанца јако утврђена као Градови по новом данашњем систему фортификације. Но ту није дошло до боја са Турцима да се огледају потомци, стари Србски јунака, и да се сравни и оцене научени браниоци шанчева са старим не научним јунацима, који умедоше Делиград бранити и за слободу данашњи својих потомака крвцу пролити.

13.

ПЕТАР НОВАКОВИЋ ЧАРДАКЛИЈА,

РИТМАЈСТОР.

Петар родом је из неког места у Арнаутској. Шта су му родитељи били, кад је дошо у Аустрију и кад је у војски Аустриској Ритмајстором постао, то се све незна. Но о њему тек се може знати од половине Јула месеца 1804 год. кад је он, чувши да је Кара-Ђорђе усто противу Турака, као родољуб у логор на Врачар под Београд дошо и себе на расположење Кара-Ђорђу ставио.

*) Бошковић.

Чардаклија био је ожењен, и његова жена била је у Будиму код Руске приплице, која је за Палатина удата била. Па пре него што ће он у Србију доћи, прво испрати своју жену у Русију у Харково са Танастијем Стојковићем и Теодором Филиповићем, па затим у Србију пређе. *)

Па како Кара-Ђорђе намери да у Русију пошаље посланике да моле Цара Александра да би помогао Србско му народу да до својих права дође, тако одређен буде за посланика Прота Ненадовић, Јован Протић па одма с њима и Петар Чардаклија, који се спрема и 1. Септембра 1804 год. преко Влашке оду у Русију; ударе и на Харково, гди је се жена Чардаклина налазила, ту склопе и Теодора Филиповића Професора Харковског Универзитета те да оставку, узмуга са собом па оду у Петроград, у који стигну 26. Октобра. **)

Па како су још у Србији написали били молбу на Цара Александра и са собом је понели, тако изиђу пред Кнеза Чарториског Министра иностраних дела, и предаду му молбу за Цара, који обећа да ће је Цару предати. Па пошто ји упита сваког по насобце одакле је који и они му се кажу, рече: добро, добро, нама је познато да су Срби противу Турака устали. Па запита: Како је ваш' Вожд Георги Черни и Војводе је су ли здраво? Прота одговори, ми: „Слава Богу здрависмо и клањамо се Вашему В. превосходитељству и Императору, с поуздањем на једноверну Русију и имајући бољу надежду за избављење Србије од Турака.“ — Чарториски: „Добро; по Србија је од Русије далеко а ми смо упријатељству са Турцима.“ „А, јесу ли Турци у тврдињи у Београду?“ Прота: „У тврдињи Ваше превосходитељство.“ — А колико ји има? — „Ми држимо, да ји има шеснаест и више хиљада. А и Босански Везир довео је 7.600 Турака.“ „Имали у Србији више тврдиња и колико у њима Турака.“ Има Смедерево и у њему 1.500 Турака, Шабац и у њему 2.000, Соко 1.500 и Ужинце у ком ималимо да има 4.500 Турака. Чарториски: Имаду ли они добри пушака? Имаду довољно. — А Срба колико? — Има: „15.000 који су наоружани, а кад сви устану може и на 70.000 Срба да буде.“ — А зашто је Босански Везир довео толике пљаче војника? Прота: „Он је од Султана послат да би нас помирио са Дахијама, и другим Турцима.“

*) Мемоари Проте стр. 93.

**) Мемоари Проте стр. 121.

— Па је ли каков мир учинио? „Он је учинио у толико што је четри Дахије, који су побегли из Дунав у Адакале одобрио, те је Вожд посла Миленка, коме је Реџен издо те и је погубио.“ — А са другим Турцима што је радио? „Он осталим Турцима опростио је; а нама обећао сву нашу молбу из девет пунктова поднесених му испуњити. и од Султана потврђење Хатишерифом издејствовати; ми смо му на том благодарили и молили Везира да би он призва једног Аустријског Чиновника да се на ту нашу погодбу за бољу сигурност подпише; па ако би ми ребелују учинили или Турци, по првом свом обичају, започели нам опет зулуме чинити, то Аустријски Двор, као најближи сусед Султана да извести. — Везир је на то громко и јаростно казо: „Неможе то бити, ни један Краљ у нашега Цара земљу мешати се неможе — у нашег Цара Султана има верни Турака, који ће му праву истину казати који шта радио буде.“ По том ми смо узнали да Везир иде само нато да нас умири и оружје нам одузме. *Чарториски*: „Право ето јаћу ваше прошење доставити государу Императору.“ И потом се с њима опрости и оду.

После неколико дана опет изађу пред Кнеза Чарториског и он ји пита: „А естели молили Аустријски Двор као најближи вама за помоћ?“ Прота: „Ми јоште први дана у Марту дали смо прошење и имали најтврђу надежду, да ће нам дати војску, оружје и проче потребе, и да ће нам помоћи и од Турака нас ослободити, јербо смо ми Аустријском Двору кад је у рату са Турцима били увек помагали, а и за Цара Јосифа војевало је наших 18.000 Срба Фрајкора три године, па смо искали да нам бар толику помоћ у војски као зајам даде. Но они су нам писмено одговорили: да су они са Отоманском Портом у великом пријатељству, и да они нама ни војске, ни официра, ни оружја дати не могу; јербо би са Портом пријатељски мирни трактат кроз то нарушили. Но ипак Аустрија гледи кроз претеће нам трговци новац и потребе војене дају. *Чарториски*: Право као Христјанини! То би нарушило трактат; а тако је и Русија с Портом у пријатељству! „Јели у вас писмени Аустријски одговор?“ Јест него је осто у Србији. — Добро ви чувајте тај одговор. По том му Прота каже како је Аустрија одредила Варадинског Генерала Женеја, који је позвао Србе и 15 Турака из Београдског Града у Земун да ји помири: но да у том никаков успех учинио није.

После *Чарториски* обећо је депутацији, да ће се Русија као пријатељица Порте заузети да даде Србима права, по оним да онет предаду молбу Порти. А притом саветово је да Срби установе један Совет у Србији, како би се и са другим државама односити могли.

Тако депутација, кад саслуша савете Руске, остави у Петрограду Чардаклију да дочекује из Цариграда одговор Порти; а Прота Ненадовић и Јова Протић са Филиповићем 14. Децембра 1804 год. врату се у Србију и кажу Кара-Ђорђу савете Руске, који одма по њима у свему поступи. *)

Доције врати се и Петар Чардаклија, који одређен буде на Скупштини у Пећанима 17. Априла 1805 год. као посланик те са Протом Алексом Лазаревићем, Јовом Протићем и Стеваном Живковићем 1. Маја 1805 год. оду у Цариград и однесу молбу Султану, и предаду је преко Патријарха Цариградског. Но ти посланици зло примљени буду у Цариграду и једва живот свој спасу чрез посланство Руско, и избегне Алекса Лазаревић и Петар Чардаклија на једну Руску лађу и преко Одесе 13. Октобра 1805 год. оду у Петроград, а затим доције и у Србију. (А Јова Протић заостао је био у Влашкој у Букурешту, а Стеван Живковић раније некако измолн се од Турака те у Србију дође.) **)

После овога посланства Чардаклија је упрочеће 1807 године по учиненом сајзу Срба са Русија одређен, те је као посланик са Советником Аврамом Лукићем и Секретаром Совета Јеремиом Гагичем ишао у Влашку у главну квартиру Руску те су молбили да им се одреди једно лице којеће као Агент Руски у Београду бити и пребивати. Којом приликом обдарени буду са по једним прстеном са драгим камењем и са неколико стотина дуката, које између себе поделе. ***) И тако Петар Чардаклија повећој части као разборит човек вршио је посланичке дужности, гди му и брат његов Јован Чардаклија из Аустрије у Србију пређе, те је као Чиновник у Београду био; по о њему нема се података; но само у толико да је у Србији до пронасти Србске 1813 год. био, а затим отишао је 1814 год. са другим Србима у Русију, гди је у Бесарабији од Руске Владе издржање имао, и тамо је негди и умро.

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 122, 123, 196 и 270.

**) Види Голубице књигу V. од стр. 277—287.

***) Вуков Совет стр. 23—24.

Ритмајстор Петар Новаковић Чардаклија умро је у Београду 1808 године и сарањен је код велике цркве Београдске, гди му Доситије Обрадовић набави мраморну плочу и наместије уз зид слеве стране главни врата, и на истој изреже стихове ове:

„Родољубцу каменъ сей Срби полагають,
„Дѣла сего безсмертіемъ Серба у вѣнчають,
„Сербій во Росію посланику перва,
„Да разори Турецка сѣдину окова.
„Петар онъ бѣ Новаковић родом Сипровый,
„Чардаклиа Капетанъ а Сенаторъ первый;
„Благодарной Србін радость на плач паде,
„У тисящи осамъ сотъ осмомъ преставися въ Бѣлградѣ.“

Овога надгробнога белега више нема, јер кад је Београдска Црква разваљивата биће 1837 год. негдије уклоњен и одбачен, и тако нишпи се зна гди су кости, ни мраморни камен, заслуженог за Србство, Србина Петра Чардаклије.

14.

ПЕТАР ИЧКО

ТОЛМАЧ.

Петар Ичко пореклом је Бугарин а рођен је у Катраници у Македонији. Гди је се учио и с њим је се занимао у младим своим годинама незна се. Но доста то зна се да је он био научен човек, и осим Турског језика, знао је више Европски говора говорити, и био је добро познат како са Турском тако и са Европском дипломацијом.

Он је познат још кад је у Берлину био као тумач код некаквог Турског посланика; гди је и изучио главне језике Европски народа, и познао њихове интересе. После из Берлина дошо је у Београд и ту је био посредник — агент трговачки и одправљо њихове послове са Европским трговцима, гди изађе наглас; кога и добри Хаџи — Мустафа-Паша заволи тако, да без његовог савета ништа предузимати и свршавати није хтео. *) Но кад Дахије овладају Београдом и Хаџи-Мустафа-Пашу 1801 уморе, и после овог гди је се за време Дахиске тиранске владавине Петар Ичко налазио дали у Београду или на другом ком месту незна се.

*) Историја Ранкеа стр. 122, 123.

Но кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 устане противу Турака и својском у Мају дође под Београд и обколи га, тад у Јулу месецу појави се Петар Ичко код Кара-Ђорђа уз кога је непрестано био.

Годише 1806, кад Кара-Ђорђе од 1.—4. Августа на Мишару потуче спилну Босанску војску, па одатле оде к Делиграду те и Руменлиску многобројну Турску војску разбије, и кад му тад Везир Ибрахим припућен мир понуди, коју понуду Кара-Ђорђе прими, и кад Ибрахим пошаље свога посланика у Смедерево те мир са Советом и Кара-Ђорђем за Србе врло повољан уговоре, ту је Ичко вештим говором Турског езика и политике Турске Србима тумачио. Тад Кара-Ђорђе са Советом одреди Петра Ичка и са Кнезом Милићем из Ћићевца, Живком из Параћина и својим писаром Стеваном Јевтићем, и пошаље ји у Цариград да и Султан тај уговор мпра потврди. Петар кад дође у Цариград, својим вештим талентом представљајући живо Порти, како Срби могу по нужди приближити се Русима и с њима сајуз учинити, и за одклонити то, доведе Порту својом уметношћу дотле, да она по углављеном мпру у Смедереву готово у свему захтевања Срба одобри, и обећа Султанским Хатшеривом потврдити. С крајем Октобра Петар Ичко врати се из Цариграда, с којим и Мухасил Портин дође у Смедерево, и каже Совету и Кара-Ђорђу како Порта оставља сваком Србину своју земљу да је његова, допушта Србима своју владу, па шта више, хоће да допусти и да буде Србска посада у Градовима, само задржава себи за знак и даље своје владе над Србима да може у Београду седити Мухасил са 150 Турака; а место свега до тадашњег данка, да Србија годишње даје Порти 1.800 кеса, које чини 900.000 гроша, око 600.000 форината; па из те суме новаца да сама Порта исплаћује Спације, који су у Србији били па истерати, и готово у свему да одобрава што су Срби у уговору тражили. То је Ичко у Цариграду изразио код Порте, по остало је још непотврђено, докле и Мухасил Султанов боље са Србима не договори се.

Тад Срби од Мухасила потраже да Турци одма из Београда, Шабца и други Градова изађу, па које склоне и Мухасила, који заповеди Гушанцу Алији да Град Србима преда. Но кад овај то одбије, Срби реше да га силом освоје. И тако 30. Нојембра 1806. Срби на Београд јуришом ударе и освоје га. А потом Срби са Русима учине сајуз, и тим сва се Петра Ичка радња у Цариграду осујети и рат са Турцима продужи.

Зна се да је и даље Петар Ичко до 1809. остао у Србији и Србима у дипломатским пословима од велике користи био, и да га је Кара-Ђорђе здраво волео. Ево како Симе Милутиновић отом каже:

„Ичкоглију!

Узвишена и природом самом,

Надмашавши умом и дјелима;

Вожд га љубје к'о роднога брата!“

Но даље у истој песми Милутиновић говори да је исти Петар Ичко у Топчидеру од неког као просвећеног човека мучки погинуо; ево шта каже:

„Што Топчидер недочеко дотле,
Смрт оскверни Ичкоглије Петра
И узнадес' пз'чије је главе...
Ал' га господ Ђоја предизабра,
Ол да Србству једној' крило крио —!
Ови' тобож просвећени неки!
Гадн'те се ће дивјаци једу
Себи равне... а пљенике своје,
Што пејмају граде и Руднике,
И што к'томе сви од лова живе...“

А да како, обазритес'насе,
Поступате ви' с' пријанима своим',
Ил' сте ужили за зла чинит' већа,
Лажнај' мудрост злобног дјелатеља:
Тешко л' земљи бјесе љест подвуче
Евронейца!... Чешће чудовишча!!
Све ждеравши, нигда л' ненасита...
Монтецума, вјечно племенити!
К' теб' ето ме, и мој враг је био!... “
То презекав умр'о је Ичко. *)

15.

ЂУРА МИЛУТИНОВИЋ.

СЛЕПИ ЂУРА ПИСМОНОША.

Ђура Милутиновић рођен је у Васојевцима, и још у својим младим годинама од велики богиња у оба ока ослепи тако да нимало видно није, и као слеп научи код куће у гусле гудити и певати, па се онда дигне из места у место, и из предела у предел, по Ерцеговини и Црној гори, те је гудио у гусле и пево јуначке песме, како Турцима тако и Србима, те је се отуд давањем милостиње добри људи издржавао.

Ђура је био вешт гуслар и на гласу певац јуначки песама, које је од други слушајући на памет пзучио, а био је посве и даровит човек, и због ти својстава познавао га је и Црногорски Владика Св. Петар Петровић Његуш I.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, Владика Св. Петар призове себи Ђуру, па га пошаље у Србију као свога посланика

*) Србијанка час. III од стр. 40—42.

са писменим и устменим порукама Кара-Ђорђу ради договора за заједничко ратовање противу Турака. Но пре него што ће Владика Ђуру послати, начини му вештачке гусле, у који је био држак изшуплен тако да је писмо стати могло, и да нико споља примјетити није могао шупљине затвор, па у пете мете писмо, покаже Ђури како се отвора и затвора и онда пошаље га у Србију. Ђура узме свога сестрића за путовођу, па удари преко Ерцеговине и Босне, све пдући од села до села и од вароши до вароши, гудпо је и уз гусле певао Србима и Турцима повољне песме, и од њи милостињу добиво. Тако кад је гудпо и пево Беговима и другим Турцима, он је удешаво такве песме, које су њима говиле и узвишавао јунаштва њихова. А пред Србима певао је што је њима по вољи било. И тако путујући дође у Србију, преда Кара-Ђорђу Владичино писмо и препоручи му имајућу испоруку. Кога Кара-Ђорђе са писмом као одговором и устменом поруком врати натраг опет у Црнугору Владичи. И тако Ђура као писмоноша више је пута гудећи и певајући под видом промиње ишо у Црнугору и враћао се у Србију.

Кад 1813 године пропадне Србија и многи Срби пребегну у Аустрију, онда и слепи Ђура у Срем пређе, гди је се гудећи уз гусле од подарака издржавао. А кад 1814 године у Септемвру са Кара-Ђорђеом оду у Русију више главни Војвода и многи други Срби, онда са њима оде и слепи Ђура и у Хотину Бесарабске области настану се, и кад Кара-Ђорђе са његовим Војводама добије од Руског Двора новчану помоћ за своје издржавање, тад и Ђура по препоруци Кара-Ђорђевој добије годишње издржање од 600 рубаља.

Па како је у Бесарабији било око 600 породица, које су као Емигранти 1814 године из Србије дошли, тако Руски Двор пађе се побуђен, те већу част Срба у Бесарабске пустаре у Татар-Њуџак насели на земље и у куће, одакле су се Турци 1813 год. изселили. Но Ђура 1817 год. једанпут оде код њи и својим разлозима побунити, те се опет у Бесарабију у Хотин и око Хотина натраг врате, а потом по неколико породица кад данас кад сутра све се у Србију повраћају, па се и Ђура у години 1818 у Србију врати. Гди добије неку малу пензију од 5—6 талира месечно и тако је живио које у Крагујевцу које у Београду до 1843 год. а потом се у Београду разболе и од грлике у својој 70. години старости умре, гди уконан буде у гробље Београдско код Палилулске цркве.

Ђура је био у Србији од свакога лепо приман, поштован и гошћен, имао је приступа и у Двор књажев, а и од Митрополита Петра лепо приман је био. Он је ишао у Београду сам по свима улицама без икаквог вође, вођа му је био један бели дренов штапик у руци, и пдући улицом поштанајући се куцко је пред собом у земљу, и у чију је кућу или дућан једанпут ушо, други пут исту без ичијег распитивања сам је нашао. Он је се занимао и са књижеством, купно је уписнике на књиге, и књиге је људма сам раздавао и распродавао. Био је у одећу чист и врло уредан, и на себи носио је обично лети и зими једно дугачко без поставе од црвене чоје јапунце. У Београду до Митрополије седно је и спавао је сам у једној соби, гди га је једна стара жена послуживала; у соби сваку ствар знао је гди му која стоји. Нарави био је благе и тих у разговору, кад је се склпе разговаро, сваку је реч са зрелим разсуђењем изговаро; врло је на сам себе пазљив био, па је зато од свакога љубљен и поштован био, и сваки га је звао „*брат Ђуро*“, које је најрадје име.

Ђура је био повпшег раста, састава телесног сважна и коштуљава, био је смеђ, а у лицу огрубо од богиња. Био је врло даровит и велико памћење имао је. Он је обично тражио кога те му је поучне књиге или новине чито, — био је врло радознал шта се у свету ради и догађа, па је сваку реч памтио, — и одма ишо другоме, и казиво новост или што из књиге, па је обично говорио: „*Читали смо у тој и у тој књиги, то и то, или у новинама тим и тим, такоу и такоу новост.*“ —

16.

СТЕВАН ЖИВКОВИЋ.

ТРГОВАЦ.

Стеван Живковић родно се у селу Пријавору код Манастира Св. Романа, нахије Ђуприске. Отац његов био је Илија Крстич спромашног стања човек. А брат Илијин, Живко био је врло богат човек, који је оправио Манастир Св. Романа.

Прича се да је Стеванов отац Илија узео од брата свога Живка, харачку тескеру (признаницу), по којој је харач 3 гр. и 12 пара плаћен, па је се показо с њоме Турцима као Живко, а не Илија, и као да је он платио харач. И отуда изводе, да се Стеван по стричевом имену прозвао Живковић.

Живко је имао шест синова, а Илија јединца свог Стевана, па као спрема, прода и њега неком Константину Турчији из Београда за 100 гроша, који га одведе у Београд, гди изучи трговицу, и доцније са набавком Џебане за Србију постане врло богат човек.

У време Дахпске владе, Стеван пребегне у Земун и ту се на-
стани.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, Прота Ненадовић сиђе у Земун 18. Фебруара, да потражи људе, који ће набављати и додавати Џебану Србима. Јави се познанику свом Мајору Мптезеру, и овај му доведе у Парлаторију Стевана Живковића. Прота му каже како су устали противу Турака и бију се с њима, и замоли га да набави Џебане. На то му Живковић рече: „Мој попо, ја хоћу, али немам новаца.“ Прота му даде 9 рушпија, а толико даде и Јанку Зазићу из Сकेде, који је такођер пребегло био од Турака у Земун. Иони му за те новце донесу 9 фунти барута, и осим тог једну зобиницу (торбу коњску) фишека, и 300 танета, које им Прота обавља, ако је и обоје пре скупо било, плати. Прота замоли потом Живковића, те му у Бољевце опет око 23. Фебруара донесе 64 оке барута у четири врећце као воштане свећнице, гди му и тај барут исплати. Но кад му Живковић у почетку марта донесе повише барута, који је засецо за 600 форинти Сребра, и пак као и пре тога недадне Проти на вереспију, Прота нађе се учуду, те одвоји његовог стрица Јакова 300 дебелих вепрова, прода и тим барут Живковићу исплати, и такови однесе те војсци разда. И после тог Живковић је једнако набављао барут за Србију под врло скупе новце и отуда се врло обогатио; докле му се није нашло конкурента Пуљевић и други Срби. *)

Године 1805 о Ђурђевудне у Пећанима, изабрат је Живковић, Прота Алекса Лазаревић из Шопића и Јован Протић из Пожаревца, а после тог и Петар Новаковић Чардаклија, и слати у Цариград као депутирци, да траже од Султана да се Србима права даду. Но како им тамо загрози опасност, ова тројица избегну на лађу и преко Одесе ођу у Русију. А Живковић јошт напред излаже се од Турака, да иде у Србију казати Србима, да се одређеном Апис-Паши покоре. Он дође први у Србију и каже Кара-Ђорђу праву истину о намери Турака, а Србима противно казивоје, да Апис преко воље Султанове

*) Мемоари Проте Ненадовића види стр. 62—63, 69, 77—78.

оће на Србију да удари. А Гушанцу-Алији у Београду лажно каже, да су њега за Пашу искали, по силом оће Апис да им се за Пашу наметне, и тако превари Гушанца те остане у Београду мпран, докле Срби на Иванковцу 1. Августа 1805 год. Аписа са војском од 40.000 Турака перазбпју.

Године 1805, кад Срби и Град Београдски освоје и Совет Србски премести се из Смедерева у Београд, и Живковић досели се из Земунa у Београд, гди је Турски кућа покуново и ту живпо. Он је се лпфровањем за народ Србски војени потреба, тако обогатио био, да је и по десет хиљада дуката Совету на зајам давао.

Кад је Вељко из црне Реке са бешарима Турке пстерао, Живковић одређен је, те је у Бањи са Вељком седио и саветом његовим у мекшаво га у његовој прекомерној јуначкој жестини и самовољи, који је он над Вељком уплива плао, гди је и на Бањи у ногу и рањен био.

Године 1811, кад се Миленко и Добрњац у Београду показао упоран Кара-Ђорђу и председнику Совета и попечитељу војеном Младену, и нису хотели примити се места попечитељски, па су по уредби закључења народне скупштине из земље у Влашку прогнати, Живковић тад држао је страну њи двојице, и у противлењу ослањајући се на своје богатство, више је упорства показао него и Миленко и Добрњац. Због чега буде Живковић затворен у Београдском Граду и спутан ланцем у руку и ногу у накрет, гди је, кажу, по вас дан у тамбуру свирао и певао. Но после у кратко време Кара-Ђорђе заповеди, те га пусте из затвора, и позове га у Тополу те му опрости. Који после тог узме пасош и сам оде у Влашку, од куд није више ни долазпо у Србију за време Кара-Ђорђевог војевања и владавине његове.

После пропасти Србске 1813 види се да је Живковић био у Земуну, Октобра месеца; и кад је Кара-Ђорђе био са главнијѣ Војводама у Голубиницима схештен и био под стражом, договори се са Војводама и начпне прошенпје на Цара Руског и Аустријског, да се смилују заштити ти Србски народ од Турака, и пошљу у Земун Проту Ненадовића да позове Живковића као слободна човека, који није био Емигрант, да носи Царевима прошенпје; он нехтене нић, него одговори Протп: „Брацо мој, ја хоћу, но пека оне курве новаца даду, јербо ја немам.“ И тако се Прота врати натраг из Земунa без успеха. *)

*) Мемоари Проте, стр. 218.

После овога, године 1814 при крају месеца Децембра, Живковић је у Беч послат са Јевтом Чотром за помоћнице, да подномажу Проту Ненадовића у молбама за народне послове. Но он само је седно и ништа хтео није да ради и да се заузима код Царева за Србски народ, него је просто уживао. — Једанпут, 24. Децембра, Прота Ненадовић замолига да однесе једно прошење г. Стурџи да и он провиди; но Живковић није хтео и Проту каже, да му више праг нецрлази — и прочитаја.

Доције 1815, 1. Марта, Недоба, Руски чиновник, који је се у Бечу по дипломатском послу налазио, приметити Проту Ненадовићу, да доле у Срем пише Војводама у име његово, да позову натраг Стевана Живковића и Јевту Савића Чотру, да они ништа не требају, и да је боље да Прота сам буде у Бечу, него да они кваре послове. *) После овога сигурно је Живковић 1815 спшао у Срем, на одатле отишао у Русију.

Године 1835 дође Живковић из Русије у Србију, и Кнез Милош одреди му из народње касе 300 талпра годишње. Но он, кад ту пензију добије, пробави кратко време у Србији, па се онет врати у Русију натраг.

Кажу, кад је хтео у Русију да се натраг врати, имао је неколико дужника сељака у Београдском округу. Он ји позове да му дуг плате, но кад се они стану изговарати, да немају одкуд и да ји по пречека, он онда пред њиним очима поцепи облигације, и потох у Русију оде.

Живковић се женио два пута. Прва жена његова била је из Остружнице, тетка Кнеза Максе Ранковића, и с њоме изроди четворо мушке деце. Но она се доције проије и проневаљали тако, да се он морао с њоме раздвојити. И суд му досуди, да он својој жени на свако дете, које му је родила, по једну кесу од 600 гр. даде. Живковић и од своје воље дајој 5 кеса, штому је родила четворо деце, и још две кесе, што му је била жена — свега 7 кеса, а то је 3.500 гроша.

Та Живковићева жена дотле саха себе доведе, да је она своје дете на спсп у соби затварала, па ишла ноћу те с беђарима пила и блудочниствовала, и на последку, кад неке војнике болешћу зарази, те ипсу могли па војску да пду, Кара-Ђорђе, кад зато дозпа, нареди те се она и још неке друге две блуднице помећу у цакове, па завежу одозго, и пред многим светом Београдским и женског и мушког пола, баце у

*) Мемоари Проте, стр. 223. 241—240, 342 и 380.

Дунав, те се подаве. Кроз то се много покварености женскиња, од Турака заоставшој, напут стане и поквареност пресече.

После тог Живковић ожени се по други пут и узме жену Дахије-Аганилије, која је се била покрстила и добила име Љубица. Он је с њоме лепо живео и одвео је и у Русију. Но кад тамо у Русији после 1835 у Полтави Живковић умре, жена његова Љубица, бивша када Аганилијина дође у Србију, гди је у Београду доста оскудно живила и умрла.

Живковић био је омањег раста, црномањаст и у лицу руми као ружица, и под своју старост, кажу, обелпо је као овца.

За време војевања Кара-Ђорђевог, набавком за рат војени потреба, прекомерним наплаћивањем добитка, био је се врло обогатио. Но гди је то његово спљно благо, кад је из Србије отишо, с ћердо, пезна се! Каже Србска пословица: „како дошло, тако и прошло.“ Но то се зна, да је умро у сиромашном стању.

17.

КОНДА БИНБАША.

Савакаписко-Свето-Андрејски јунак.

Конда Бинбаша Крцалија био је из места Поломља, а вере православне, Србин.

Године 1804. наводио се он код Гушанца-Алије, као Буљукбаша. Гушанац као царски противник и старешина Крцалиски, имао је у својој дружини и хришћана и Турака, и с њима је пишао по Бугарској и по Румелији, те харао како хришћане тако и Турке.

Кад Дахије виде, да не могу Србски устанак да савладају, онда Кучук-Алија пзађе из Београда, подре до Јагодине, и ту поручи, те му дође Гушанац с 800 Крцалија, и тако га склопи да им помогне савладати Србе. Међу тим Крцалијама био је и сам Конда, који и у Београд дође.

Конда је у Београду као Буљукбаша заостао у служби преко две године. Кога одреде, те је као поглавца са својим момцима на једној караули (стражари) пзмеђ вароши и Сава капије испод угла данашње Митрополије на брегу стражу на шамцу чуво.

Но Конда као Србин, ако су га Турци за његову показану храброст волели и звалије му Буљукбаше дали, волио је Србима него Турцима.

На је гледао да избегне од Турака, и за то тајно јави Србима, који му даду одговор да ће га радо примити. Сад Конда, пре него што ће пазмаћи, многе је кришћане, који су се измеђ' Турака затекли, дозвољено у караулу и преко шанца спуштајући, те су поћу у Србски логор бегали, који је близу Саве у пољу Венецији испод Мокрог-Луга у шанца Војводи Милоју бегали.

Кад ји је тако све испратно, онда намисли да и сам са својим момцима поћу одбегне. Тад им рекне да и они одлазе, а он оде у другу караулу, где је разговором Турке завараво. Кад се врати и види да су момци отишли и све одишли што је било, онда и он сам пређе преко шанца, па, звиждећи, искупи у мраку момке, и тако сви пређу Србима.

Кад Турци оназе, да је Конда побегао, побоје се да ће Срби ту ноћ напасти на варош, зато сав Београд осветле машалама и оспу пуцати из пушака и топова.

Ово је било некако у Августу или Септембру 1806 год.

Јесен превали, а и зима се прекучи. У Смедереву закључе да се Београд и Шабац пошто пото узме. Под Шабац ставе 7.000, а под Београд преко 18.000 људи са више од 20 топова. И намисле да јурине на варош 30. Нојембра 1806 год. на Св. Первозваног Андреју, кад се и Турски Курбан-Барјам тревно.

Кара-Ђорђе предузме сам обсаду Београда. Станоја Главаша са 4.000 Срба одреди да у варош продре на Видли-капији, Васу Чарачића са 8.000 на Стамбол-капију, Кнеза Сипу Марковића са 4.000 на Варош-капију, а он сам са 2.000 Срба да удари на Сава-капију. Кад тако све распореди за напад војску, одреди и сат на Св. Андрију пред зору, кад Турци спавају да сви сложено ударе, у варош да продру и заузму је.

Кад Кара-Ђорђе тако војску распореди, Конда понуди се Кара-Ђорђу да он као вичан местима први кришом уђе у варош и да Сава-капију (Бањолучку-капију) отвори. Кара-Ђорђе му одобри.

Конда Бишбаша, са Бишбашом Узун-Мирком Апостоловићем и још са шест добри момака по Турски као што су Кришљаци обучене: Николом Стамболијом, Драгићем Кнеза Симе сензом, Николом Сремцем који узасе и сипиру понесе да локот на капији обије, Младеном и

још са два своја сопствена мошка, којису у Криалијама под њим у служби били и сви Туреки и Арнаутски говорити знали, крену се тајно у одређено време ноћу, и пред зору у очу Св. Андрије оду. Зањим пође Милоје Петровић, његов побратим са 150 голи синова (бећара) на једном близом одстојању, а за Милојем тако исто сам Кара-Ђорђе са 2.000 Срба.

Конда, са својом храбром и без самртном малом дружином, провуче се тајно по више Сава-капије преко шанца, гди га Турска стража не-онази јербо је помрчина била, и пође прво Градској капији да завара траг ако га ко од Турака буде опасно. У путу сретне Турски колл' (патролу) која га запита које? он Турски одговори: „*Ја сам кардаш!*“ (брате) *Молици Узур-Бега!*“ и прође мирно и немарно! Па кад види да се патрола Турска по удали, врие се и са леђа дође до Сава капије, у којој су два стражара код капије стражарила, ладно јурне у капију и са јатаганом, да се пучује, сам оба стражара посече, а са по-нетом екиром Никола Сремац катанец на капији обије и капију отвори, тад на луку обијања на капији катанца Турска стража, која је спа-вала, из казамата излети, пушке Турске препуцају и сеча се отвори, гди сви Турски стражари плаовито у часу изсечени буду. Но и Конда са четири на себи ране, Узун-Мирко са две ране и са једним здравим мошком Младеном једва живи остану, а друга сва четири мошка секући Турке погину.

Уто на пуцањ пушака јурне у отворену капију Милоје са Кретоу Ново-Пазарцем, Лугоњом и бећарима, а зањима устопце Кара-Ђорђе прискочи са војском, на окрену уз брдо великој Цркви, и тај крај ва-роши и шанца заузму, продру до Варош-капије, те и Клез Сима у варош кроз капију упадне са војском, гди страшна пуцњава из пушака и то-пова с Града а и по свој вароши у Београду отвори се и Срби 30. Нојембра 1806 год. Београдом завладају.

Конду, као што је на капији тешко рањен био, изнесу Милојеви бећари из капије на поље, гди су логоровали, а и Узун-Мирко с њихе једва оде, а после кад варош очистиена буде од Турака, сместе ји у Агалијини конак, гди су се дуго лечили и излечили. По освојењу Бео-града, многа господа из Немачке прелазила су у Београд, долазили су и гледали Конду и Узун-Мирка, а и Кара-Ђорђе и све старешине Србске веома су ји назвали и уважавале.

Конда, пошто се извидо од рана, ишо је 1807 год. у бој на Ужице, и после тога у крвавом боју исте године на Свете Тројнице код Лозице на нољу Тичару бијући Турке погине; а гди је сарањен незна се. Неки кажу да је укопан у Манастиру Троноши.

Конда је био човек омален, крутуљав; говорио је Србски и мало је на Бугарски заносно, а знао је Турски и Арнаутски као прави Арнаутин или Турчанин. Кад је погинуо, није му било више од 30 година. Био је особито велики јунак. И при освојењу Београда обесмртио је име своје уласком својим у Београд као први, на Св. Андрију, 30. Нојембра 1806 год.

18.

УЗУН-МИРКО АПОСТОЛОВИЋ.

БИНБАША ГОЛАЋА.

Савакаписко-Свето-Андрејски јунак.

(Са сликом.)

Мирко је родом из Старе Србије. Његовом оцу било је име Апостол; и он се по очинском имену презивао Апостоловић. А Узун-Мирко, зват је од Турске речи „узун“, што значи „високи“. Дакле „Високи Мирко.“

Како је Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. усто противу Турака за ослобођење Срба од Турски варвара, пуко је глас на све стране, а нарочито по Турским пределима око Србије гди Срби живе, па је се распростро и по Старој Србији, како Срби под Кара-Ђорђем Турке уништавају и прогоне. За то чује и Узун-Мирко. Па како су по том гласу многи кришћани из Турске Царевине полетили у Србију браћи својој у помоћ, тако и Узун-Мирко са два своја друга изкраде се између Турака и у јесен 1804 год. дође у Србију и одма ступи под команду бећарског Војводе Милоја Петровића, који је под Београдом испод Мокрог Луга са бећарима — голим синовима — или добровољцима логоровао, и чуво да Турци из Београда не испадају и да народу по селима штету не чине.

Узун-Мирко под командом Милоја при одбијању Турака да из Града не излазе, а и при нападању на Турке, покаже се као велики јунак и вешт ратник, па одма и Буљукбашом постане, а за тим и Бинбашом Кара-Ђорђе га постави, и он тад добије засебну од другог независећу команду, гди је у своју чету голаће пребиро, и Турке око Београда туко.

Кад се Кара-Ђорђе у јесен 1806 год. реши да освоји Београд од Турака, и под Београд доведе 18.000 Срба, тад из Београда међу Србе добегне и велики јунак *Конда*, који је код Крџалија као Буљук-баша, на једној караули између вароши и Сава-каније на шанцу стражу чуво; скине се Узун-Мирко као јунак с јунаком брзо позна и побратими. Па пошто Кара-Ђорђе одреди дан 30. Нојембра на Св. Прво-званог Андрију да се на Београд у зору нападе, и војску под Војводама разреди, која ће с које стране јуришом на Београд нападати, тад јунак *Конда* са Узун-Мирком изађе пред Кара-Ђорђа и понуди себе да он као познат Београдском положају Турском војеном распореду, обичају и језику, прво сам са неколико момака кришом у Београд упадне и да Сава-канију отвори да Србска војска кроз исту у Београд јурнути могне. Кара-Ђорђу се тај предлог врло допадне. Но како је по живот њиш врло и опасан, тако Кара-Ђорђе жалећи такове јунаке рече им: „*ама виђеште којекуде сви изгинуши.*“ На то му Узун-Мирко рече: „*ако ми Господару изгинемо, мањке други Срба погинути.*“ И Кара-Ђорђе Кондин предлог уважи.

Тако *Конда* узме са собом побратима свог Узун-Мирка, са своја два Крџалиска момка, којима се придружи Никола Стамболија, Драгич Кнеза Симе сенз, Никола Сремац, који узме и понесе и сикиру за обилање катанца на вратима каније, и Младен, који су сви обучени били по Турски у Крџалиском оделу и који су знали Турски и Арбанашки говорити, па се крену тајно ноћу пред зору на Св. Андреју 30. Нојембра у одређено време Кара-Ђорђем за јуриш на Београд. За њима пође Милоје Петровић са 150 голи синова на близом одстојању, а за Милојем тако исто и сам Кара-Ђорђе са 2.000 Срба.

Конда са својим побратимом Узун-Мирком и са својом малом безсмртном дружином провуче се тајно преко шанца, гди га Турска стража неопази (јербо је помрчина била), и пође прво Градекој канији да заваара траг, ако га ко од Турака опазно буде. У путу сретне Турски колл' — патролу, која га зашита које? Конда Турски одговори? „*Ја сам кардаш (брате) момци Узур-Бега!*“ и прође мирно и нехарно! Па кад види да се патрола Турска поудаџи, врне се и са леђа дође до Сава-каније, у којој су два стражара код каније стражарила; на ладнокрвно јурне у канију и са јатаганом, да се нечује, сам оба стражара посече, а са понетом сикиром Никола Сремац катанац на канији

обије и капију отвори, гди на луку обијања на капији Катанца, Турска стража, која је спавала била, из казамата излети, пушке Турске пренуцају и сеча се отвори, гди сви Турски стражари плаховито у часу изсечени буду. Но и *Конда* са четири на себи ране, Узун-Мирко са две ране, и са једним здравим момком Младеном једва живи остану, а сви други момци секући Турке изиђу.

У то на пуцањ пушака јурне у отворену капију Милоје са Крстом Ново-Пазарцем Лугоњом и бећарима, а за њим устопце Кара-Ђорђе прискочи са 2.000 војника, на одма окрену узбрдо уликом великој Цркви, те тај крај вароши и шапац заузму, продру и до Варош-капије, те и ту капију освоје и отворе, кроз коју унадише у варош и Кнез Сима Марковић са војском, гди страшна пуцавава из пушака и тонова с Града а и по свој вароши у Београду отворисе и Срби 30. Нојембра 1806 год. Београдом завладају.

Конду, као што је на капији тешко рањен био, изнесу Милојеви бећари из капије напоље гди су логоровали, а и Узун-Мирко с њиме једва оде, а после кад варош са свим очишћена буде од Турака, сместеји у Агаклији конак, гди су се дуго лечили и излечили.

Пошто се Узун-Мирко изиђа од рана и посве оздрави, он је после тог са својим бећарима - голим синовима војсво противу Турака на Дрини, Делиграду, Јасени, Варварину и другим многим местима, гди је још нет рана до 1813 год. задобио, по од свију излечено се и здрав био.

Кад али удес Србију 1813 год. снађе, Узун-Мирко задесно се тад са својим голаћима на Дрини, и кад разбијени буду на Засавици и војска са Војводама разбегне се и повуку се Шабцу, тад и Узун-Мирко под Шабац дође; по 23. Септембра, кад чују, да је Кара-Ђорђе 21. у Земун пребеге, војска остави своје Војводе, па се сва распршти и оде сваки својој кући, да своју породицу у збег од зла Турског склања. Тад и Војводе и друге старешине, остављени од своји војника, стану се старати о свом и своје породице спасењу. Сваки на своју страну оде, да своју породицу и себе бегством у Аустрију спасава. А неки одма и испод Шабца у Срем пребегну, гди тад и Узун-Мирко са Војводом Чупићем у Срем пређе.

Године 1814 одлазио је Узун-Мирко и у Беч, гди је својим високиим стасом, јуначким изгледом, а и својим богатим на себи имајућим

оделом задивљаво Бечлије! Сам говораше, писам могао улицом да прођем од светине, која се око мене искупљала и блењала. Затим Узун-Мирко сиђе опет у Срем. На кад Срби 1815 год. опет устану противу Турака, пређе и он у Србију, гди је на Дубљу 13. и 14. Јула у боју са своји неколико момака, које је око себе искупно био, бојак био.

Кад Срби те 1815 год. учине у Буџији са Марашли-Али-Пашом мир, и војска Турска пропштена буде, те дође у Београд, и опет настане Турско господарство, Узун-Мирко сиђе у Палеж и ту се настани и ожени са неком Смиљом, гди је помало тржарио и себе са женом прерањиво. Но трговина никако му добро за руком није ишла да се спомогне. Он се потом, биће око 1830 год., пресели у Београд, неби ли својом радњом штогод боље заслужити могао за своје издржање. Но ту пође му и горе, па неостане дуго, него се врати опет у Палеж међу своје људе, који су га поштовали и подпомагали. Ту у Палежу Узун-Мирко стане са другима у ортаклуку скелу на Колубарн код Палежа под закуи држати, помало тржарити и себе са женом издржавати. Утим дође 1839 година, гди Киџаз Милош морадне се Киџажеске власти 1. Јула одрећи и 3. из Србије у Влашку отићи, а Киџажеску власт узме у своје руке Нахестиничество, под којим Узун-Мирко постане у Вишњици Бумрукџија; по и ту неостане задуго, јер кад дође на владу Киџаз Миџанло и киџажеску власт узме у своје руке, после годину дана Узун-Мирко разрешен буде од те Бумрукџиске дужности, и он дође у Београд и ту се стани, те је живио, са својом малом пензиом око шест или нешто мало више талира, која му је по закону месечно припадала.

Кад 1842 године 27. Августа Киџаз Миџанло напусти своју киџажеску власт и пребегне у Земун, а на његово место избором народа 2. Септембра дође за Киџаза Александар Кара-Ђорђевић. Узун-Мирко по кратком времену дигне се и оде у Двор Киџазу Александру и пожали му се како он неможе од своје мале пензије као стар и немоћан човек да живи. Киџаз му Кара-Ђорђевић изда одма неку суму новаца на подмирење дугова његови и одреди му из своје сопствености 10 талира месечне подноре к'пензији, и каже му да преда писмену молбу Совету, да би му одредили већу пензију за издржање његово.

Узун-Мирко напише молбеницу и однесе је лично у Совет, и кад уђе у заседање Совета, преда такову на и устменко замоли да му се

већа пензија за издржавање његово даде, наводећи услуге своје, које је у рату од 1804 до 1813 год. Србском народу учинио. Но један од млађи Советника, који у то доба, кад је Узун-Мирко војево и Србију од Турака ослободио, није се био ни родио, а камоли да је и једну пушку на Турчина опалио, рече му: „*Е мој господине, ако сте ви војевали, сав је народ војево, и ми вам неможемо никакву већу пензију дати него што је имате, јер онда није било никакви уредаби за издавање пензије чиновницима, па и ви немате по закону право, а и декрети на пензију!*“ Старца Узун-Мирка тај неблагодарни одговор разнерди, па покаже руком рану на глави гди су му Турци на Сава-капији при отимању Београда 1806 год. јатаганом нанели, после раздрљи своје груди и покаже на њима своје три ране од пушчани куршума задатему, и рече: „*Ево господине моји заслуга за отечество учинени, и ево декрета по ком ја имам право на већу пензију! А, ако су вам мало и ови докази за пензију што ји видите, то ћу скинути и моје чакшире и показати вам и доле рану — гди су ми Турци при освајању Београда на Сава капији задали!*“

Советник тим речма посрамљен буде. Узун-Мирко изађе из заседања, оде незадовољан кући и за тад по већини млађи незаслужни Советника, који нису војевали за ослобођење Србије и нису знали за мучење ратно, него су сели без икаквих ратних заслуга на меке Советске фотеље и нехтеше тад решити и одобрити, да се старом и много заслужном Узун-Мирку већа пензија издаје.

После кратког времена Узун-Мирко оде опет у Двор Књазу Кара-Ђорђевићу и потужи му се како су га у Совету одбили, и како му већу пензију не даду. Књаз му каже да преда по ново молбу Совету, а да ће он гледати и заузети се у колико он може, да му већу пензију одреде. Том приликом Књаз Кара-Ђорђевић тронут спрема старом његовог оца ратоборцу поклати му на уживање докле је год он жив једну двокатну кућу испод велике пијаце у Београду и испод главне полиције у улици водећој бившој сакачесми; тако и нареди те му се по десет талира месечно из његове сопствености и даје, докле је год на влади у Србији био, издавало. Но доцније настојавањем Књаза Александра стари и заслужни Советници, који су били као Војводе под Кара-Ђорђем и знали ценити ратне заслуге Узун-Миркове, склопе и друге чланове

Совета, који су први пут противни били, те реше да се поред подпоре, коју од Књаза Александра прима, још 200 талира из државне касе годишње издаје, и тако је Узун-Мирко имао за своје издржање 320 талира годишње и кућу, коју му је Књаз Карађорђевић на уживање дао, у којој је бесплатно седио, докле у истој и умро није.

Узун-Мирка Књаз Милош никако није волео, као што је и све друге заслужне људе, Војводе и јунаке, из Кара-Ђорђевог доба мрзео. Причаше ми једанпут стари јунак Узун-Мирко: Каже, кад сам седио у Београду, чу се да Књаз Милош Обреновић долази у Београд, па многи од трговаца на коњима изиђу до Емеклука под Авалу пред њега усрет, да га дочекају, с којим изађем и ја на једном добром дорату коњу, ког ми је неки сављанин Н. на послушту дао. Тамањ ми изиђемо у поље под Емеклук, ал стоти Књаза Милоша са његовом свитом, који јашаше на хату. Па кад угледа мене, који сам мало напред пред Београђанима измако био, он сукну сабљу из корица, па стиште се и полети са голом сабљом управо кмени, па кад дође поблизу викну *„држ се, Мирко“* и хтепе ме заиста жазнути по врату. Ја знајући, да на мене Милош, као и на све друге из Кара-Ђорђевог доба људе мрзи, и да он то не чини из шале. Па кад дође до мене близу и викну ми *„држ се, Мирко“* ја као што сам био добро наоружан, потегом иза појаса кубуру, запе, пружи на њега у прси и реко му *„бујурум господару!“* (заповедајте). Кнез Милош тад заустави хата, мету сабљу у корице и љутито рече: *шта то уради? Зар би ти пуцао на мене?“* Богам господару би: *„спрама глави и оца поглави!“* И одатле дођемо у Београд, нехтеде више ни једне речи са мном проговорити, а и никад више.

Узун-Мирко био је високог раста виши од фата, стаса био је угледног, тела здраво кошчатог, и прецију широки, главу имао је саразмерну спрема телу, косу на глави имао је смеђу и неправилно шминату и у саму своју старост врло је мало у коси бели длака имао, чело је имао средње повеће и под своју старост са више збрчкати бора, обрве имао је велике смеђе, очи граорасте и умиљасте ватрене, нос римског типа, уста умерено повећи, глас покрупнији но умиљат, бркове је имао средње веће и смеђе, лице је имао тамно жућкасто и подужни образа, био је кракат, руке је имао врло кошчате велике снажне и врло рутаве, као што је повећој части и по телу рутав био, а нарочито по

снажним платонским преима. Под старост своју нишао је погрбљено, и обично руке на крстима уваћене држао је ради олакшавања у ходу грбине његове. Нарави био је врло пријатне, и био је љубезан: кад се с којим својим пријатељем, ког је волео, од старији година на улици срео, свагда му се јављо, поздрављо га, с њиме се љубно, заруку се с њиме ватао, и тако старом и снажном руком стискаво, да су у истог кости у претињу болеле, мислио је да му је такове поломно. А тако исто са млађим, а особито Србеке официре волео је и кад га је заруку узео стиско, пустио је, с њиме се пољубно, па га је онда вато обема рукама посреди по појаеу, издиго га мало од земље па га онда онет спустио, с њиме се мало поразговаро, и потом растајо, а то је чинио по највише само са онима, које је волео, поштово и за јупаке држао.

У разовору врло је пријатан био, радо је млађим причао о ратовању Срба под Кара-Ђорђеви и о јунаштву Војвода Кара-Ђорђеви, али о себи никад и ништа причати хтео није.

Носио се увек уредио и чисто, и код своје куће, ако му је и еспротнџски скрџман намештај био, био је чист и уредан.

У једу и пићу био је умерен, по по снази његовој увек при оброку ручка или вечере, пишио је по едну оку доброг вина, по никад нема примера да је границу у пићу претеро. Јела су му била увек изабрата и укусна по Турском начину зготовљена, и у кући је лепо живио, по пре него што ће за стол сести да руча, умно је руке, прекрстио се и сео за стол ручати, а тако и после ручка благодарио је Богу, прекретно се, устао, умно се, сео и потом каву црну пио.

Кад је тео увече да спава, увек излазио је у једну собу у горњем кату, гди му је Икона на дувару стајала и пред њом гласно викајући, да се на поље чути могло, Богу молио се и у молитви све свеце пишено похињо и набрајо, тако исто и у јутру, кад је од сна усто и умно се, молио се Богу, за тиз доручково и онда на поље из куће излазио је.

Никад каване и гостилнице у Београду посјешчаво није, одлазио је у кућу код своји известии пријатеља, а врло је радо ишо да и њега његови пријатељи походе, које је са највећом љубављу пришо, и по стању свом, у колико је год мого боље угошћаво ји је, врло је гостољубив био.

Узун-Мирко са сваким лено је живио, у политику ипикад начо се није. Он како је љубезно живио са грађанима, тако исто лено живио

је и са сељацима, од који је љубљен и поштован био. С према сиротињи био је врло издашан, а особито у благе велике празнике даво је сиротињи поклопе у новцу, јелу и пићу.

Славни Сава-каниско Свето-Андрејски јунак Узун-Мирко око своје 82 године старости у Београду умро је 1872 год. и упоат је на Ташмајдану код Палилулске цркве Св. Марка.

После своје смрти оставио је Узун-Мирко једног сина ижепо Љубомира, који је наследио кућу од свога оца, коју му је Књаз Кара-Ђорђевић дао, и он је данас полковник у пешадији краљевине Србске. Ожењен је и има троје деце.

19.

ТРИ ПАКЛЕНА ДУХА.

ЛЕОНТИЈЕ, РОДОФИНИКИН И НЕДОБА.

Њоворићемо овде прво о Београдском Митрополиту Леонтију, ког издајничка сотонска дела неразлучна су од дела Родофиникина и Недобе агента Руски, који су сва три издајника сложено радили на пронаст Србије, докле је они 1813 год. и у пропастићу видели впеу.

Овде морамо мало по издаће причати, одакле је Леонтије, како је дошо у Србију, и како је крвнички докопао се Митрополитске столице и свећене митре.

ЛЕОНТИЈЕ ЛАМБРОВИЋ ПРЕОСВЕЋЕНИ КРВНИК.

Их! грдила није невиђена!

Београдски Митрополит *Методије* одавно је на тој столици. Он памти доба Бећирпашино и управу Мустај-пашину. Родом је Грк, и ва младости своје није знао српски ни једне речи; али, дошавши у Београд за Митрополита, навали, те изучи не само језик, него и дух народа, ком беше духовни настр. Истина, он не говори правилно, лепо, слатко, као што би могао говорити рођени Србин, али дише духом јеванђелским; он љуби стадо своје, весели се у весељу његовом, тугује у тузи његовој; он болује кад стадо његово страда . . .

— Нисам ја Митрополит за то, говори он често: — да боравим у најлепшој кући; да седим на првом месту у сваком хришћанском скупу; да ме призивају царске наше и народни Кнезови, него сам Митрополит да научим, да упутим, да утешим, да заклоним, да откупим и да искупим! Мени је дато ово место да живим за многе, а не за

себе самога. Ја сам дужан и да страдам за оне, рад којих сам ово што сам . . .

Тако говори старац митрополит, па тако и ради.

Толико пута трчао је он од дање до дање, само да заклони, да измолити, да сачува кога, Србина на кога је пао турски гњев. Некад би се, онако стар и уважен, чак сагибао скуту кога сиљнога наше или делије, само да по неког Србина скрине с мученичког коца.

Једном се толико заузимаше за некаква младића из Левча, да му Кучук-Алија рече:

— Ти си, деспоте, права будала! Кад можеш да спаваш, за што дремаш? Што се толико бакћеш за хајдука?

— Вера ми заповеда, да се не смирим докле њега не избавим, одговори Методије.

— Он је хан (бунтовник), па нека трпи што га снађе; а ти?

— Један Бог зна, је ли он крив или није, а да страда видимо и ја и ти, морам за њега да ти се молим!

— Хајде нека ти буде, кад си се тако наврзао!

И пусти сељака из тамнице.

Тако је овај гласних Христов помагао где је год могао, и где год је његова помоћ била потребна.

Митрополит Методије беше узео једно сироче из града Једрепета, по имену **Лазара Ламброса**. То момче беше отресно, вредно, послушно, само га беше притисла велика сиротиња и нека болештина. Методије га пајире узе за слугу, а пошто виде његове способности, поче га учити, и доцније закалуђери га, наденувши му име **Леонтије**.

Не прође много, а млади калуђер Леонтије беше као син Митрополиту Методију, који га постави за свога протосињела, и за управника двора свога. Сад је већ Леонтије владао не само Митрополитовом кућом и кесом, него и душом добротвора свога. Старац, гледајући свога протосињела, тако напредна у свачем, наста изучити га што се боље могаше. Чак нађе некога Француза и доведе га у свој конак, да Леонтије од њега учи француски. И протосињел се показивао врло заузет за науку. Али у души својој није он желио прославити се знањем и виделом, него незнањем и мраком

Крв Хаџи-Рувимова не беше се још осушила, али душа његова беше одлетела далеко од ове јадне земље. Митрополит Методије ходаше, као ван себе, по соби својој; често се устављаше пред иконом спаситељевом, мољаше се Богу непрекиданом молитвом, па опет ходаше журно и узбуђено.

У соби, до самих врата, стоји његов посинак, млади протоспићел Леонтије, скрстио руке на груди, оборно очи к земљи и, чини ти се, дубоко јадикује и сам у јаду добротвора свога.

Ходајући по соби, старац се у један мах устави према Леонтију, и рече:

— У ове је људе ушао сам сатона, Боже ми опрости! Они не виде шта из овога може изићи. Они не помишљају шта може учинити народ, кад му дођу виле очима

— Убијен је јадан народ, вели пренемажући се Леонтије: — Не сме нико ни мислити да се одупре сили . . .

— Не сме, не сме, мој синко, донекле; али кад зло превриш, и најстрашљивији постане јунак.

— За отпор треба вођ; треба човек који познаје свет и послове светске, а у народу су данас остали једини сељаци — свињари и говедари — Ту нема вођа народу.

— А зар не знаш да је Катић жив и здрав? Онакав човек не може дуго гледати ово зло. А он ће ласно наћи другова за тај посао. . . .

— Шта може један Јанко с неколико другова? Ово је сила Царска, сила велика. А народ још и не мисли да устаје сав лпетој.

— Немој то рећи дванут. Ништа не може тако преварити човека као народ. Кад мислиш да ће сав грунут да некога у камен заспе, он се развије мрпо као да пишта није ни било; а кад ти се чини да је већ умро, да нема осећаја ни зашто, онда по некад букне као рој чела. Врло је тешко с народом рачунати; тек ако даје дуже узраде овако како су почеле, по здраво се може казати да народ не ће остати на мру! Него, чујеш! Иди Кучук-Алији, поклони му се смерно, поздрави га од мене, и упитај: Кад му је угодно да ме прими? Имао би му говорити о врло важној ствари, која се тиче самих дања.

Леонтије метаниса, пољуби у руку Митрополита, који, благосиљајући га, рече:

— Дете хоје! добро пазн шта ћеш рећи! О цару не помисли; знаш да они на њега мрзе; него показуј да се ми бринемо само за њих даије.

— Не брижите се, вели протосеићел, — ако је њима дао сотона силу, жени је Бог даровао памет. Превешћу ја њега жедна преко воде!

— Е, иди, иди! вели старац смешећи се, — И нека Бог благослови стоне твоје!

Леонтије оде. Методије дуго гледаше за њим ћутећи. На један мах окрете се икони и рече:

— О, Боже му даруј живота и здравља, а он ће ваљати много! . . .

На својој диванани, окренутој Дунаву, седи велики даија Кучук-Алија и пуши своју наргилу. То је човек омалец, црномањаст, богинјав, са свих ружан на очи. Пуштајући из уста густе димове, он врло марљиво (необично за Турчина) гледа нешто у својој динер-авлији, гди неки сељаци стовараху дрва. С ових сељака Кучук не скидаше очију своји и, као да сам себе питаше:

— Зар ове рђе, овако црне, овако мршаве, овако чунаве и одрпане — да помере Турску Царевину? Зар ове сенке да скрше Турску силу? Никад! Турске ми вјере, никад!

Баш кад се у глави његовој сукаху ове мисли, уза степенице изађе на диванану протосеићел Леонтије. Калуђер се ниско поклони, па стаде, у пристојној даљини, према овоме малом човеку а великом људеком злотвору.

— Које добро, калуђеру! упита Кучук, непрекидно гледајући у сељаке: — да ниси дозвоа још за кога хајина (бунтовника)?

— Јесам, те великога! одговори Леонтије смешећи се и померајући ногу једну на другу.

— А који је? Где је? Какав је? учеста Турчини оставивши сељаке.

— Важан је, ту је, у рукама је! Него најпре мени пешкеш, па да кажем!

— Хх! Пешкеш! А зар још о том сумњаш? Да могу сутра би те градио Владиком. Али што ћу? Онај твој поочим не мисли мрети. . . .

— Е, да ти хоћеш, било би ласно за мога поочима. . . .

— Тако не клањао, него се крстио као што се крстиш ти, начинио би те Владиком за два месеца; али . . .

— Не треба се бринути за друго. Мој добри поочим, а ваш верни дост, Митрополит Методије, онакав је пети хан као и Катић Јашко, и као калуђер Рувим . . .

— Муч' болап!

— Моје ми душе' јесте!

— Ма не ће бит', човече!

— Као што гледаш мене овде пред собом.

— Како си то дознао?

— Лагано, згодно, сам ми се казао. Растужко се за оним старим бунтовничком Рувимом, а можда се и уплашио да га онај не буде што одао, па ми лепо каза: да ће раја дићи буну на вас данје, и да ће је предводити Јанко Катић, твој крвни непријатељ! . . .

— Вај, вај, вај!!! повика Турчин, и ухвати се за браду: — Али је мука ударити на њега, рече он после подужет ћутања: — Владика је то! За њега зна патрикана.

— Није то никаква мука, одговори Леонтије смешећи се: — пошљи ти поћас два поуздана Гаваза с гајтаном, на љу ја уредити све како ваља. Сутра ће он бити мртав, а ја ћу казати да је умрео на пречац. Ви данје и наша то потврдите. Њега ћемо ми лепо оплакати и саранити, а мене ћете ви послати у Стамбол, да ме патрика за Владичи! . . . Ево ти кључа од Митрополије. — Кавази нека уђу слободно. У целој кући не ће бити никога, осем мене и Владике. Он спава тврдо! а ја ћу њих ослушкивати. Кавази сви знају моју собу

— Чујеш калуђеру! Ти си неки велик шејтан! Штета што ниси Мусломан . . . Е, да могу градно бих те патриком . . .

— За сад је доста да будем само Владика, а за даље ала ћерим (Бог је милостив!).

После ти речи, Леонтије се поклони и пође; али се брзо трже и рече:

— У мало не заборави рашта сам дошоо! Митрополит нита кад вам је најугодије да дође?

— Нека дође . . . нек дође . . . сутра пред подне, рече Кучук-Алија нешто расејано.

— Ха, ха, ха! Зацену се ђаволеким смехом Леонтије: — врло згодно време! А он ће тада лежећи дочекивати госте у своје двору! . . .

— Нишалах! рече Турчин, и поглади своју браду.

Калуђер се неко поклони и изчезе.

Кучук-Алија се одмах крене лагано Мехмед-Аги Фочићу, где заста Мула-Јусуфа и Аганилију. Ту се њи четворица разговорише и углавнише: да се погуби и Београдски Митрополит Методије. Али да се свет не би узбунио, ту ће пресуду извршити Кучук-Алија кад зна, и како зна.

Испод велике београдске цркве стара је митрополија. У њој је мртва тишина. Митрополит Методије, у некој великој бризи, мало што и говори; протоспиђел Леонтије, управник двора, разаслао све слуге по пословима тако да су у целој тој великој кућерини остали само он и Митрополит. Старац не хте вечерати. Само поједе две кришчице од једне поморанце. Иза тога дуго ходаше, бројећи своје бројанице. Најпосле се спусти у постељу молећи се Богу. Њега подвори, *намесни, и покри посинак* његов. Кад старац *већ зашмури*, марљиви посинак прислужи кандилце, дузну у свећу, па се на претима удаљи у своју собу, која је напореда са собом Митрополитовом, али у коју се улази из ходника.

Ноћ ведра, тиха; улице београдске тесне, мрачне, глуве, мртве — нигде живе душе, нигде пламичка; Митрополија, без слугу, мртва као пустиња. Нигде гласка, нигде шушња ни ромора. Само над постељом протоспиђеловом шеталица од сахата редовно чини: тик, так! тик, так! тик, так! У пресма Леонтијевим букти неки наклени огањ; на очи му сан не слази, и он, *одевен, леже на постељу*, не да засни, него да притаји своје бурно дихање, те да нешто важно прислуша!...

У глуво доба, на један мах, у Митрополитовој соби обдедоше се два оружана човека, два дајпека каваза. Један савлађиваше старца Митрополита у постељи, а други му паметну гајтан на врат и затеже. У то упаде у собу протоспиђел Леонтије. Старац, већ савладаи, једва изговори:

— Проста вам моја крв; сажалите се на његову младост!... Боже!...

Кавази затеглоше гајтан; Методије избуљи очи... и падахну... Леонтије радостан повика:

— Алах берик! Све је како ваља!...

Још на јутрењи чу се у цркви и рашчу по Београду, да је Митрополит Методије умрѐо напречац. Хришћани су га сви жалили, а Леонтије се чисто предвостручно, да мислиш умреће од велике туге.

Покојника обукоше у владичанско прквено одело, метнуше му на главу митру, посадише у столицу, тако седећа оневаше, на тако спустише и у гробницу у цркви. Тако пишу канони за владике. Леонтије, ожа-лошћени посипак његов, зановедн, да се челоглаве покојникове обеси једно кандило, и то кандило да се, на његов рачун, прислужује дан и ноћ, докле год он буде у Београду.

Толико посипак жали поочима свога! . . .

После неколико дана, Леонтије се крене пут Цариграда. Он носаше од Београдскога Паше писмо, у ком се јавља да је Митрополит Методије умрѐо на пречац, да је Београдска Митрополија остала удова, и да баш сада у ово мутно време, треба час пре поставити архпјереја у Београду. А за Митрополита, вели Паша у свом писму (наравно по жељи Дапја), нико није бољи ни угоднији од самога Леонтија, који писмо носи!

Није прошло много, а сводови смерне Београдске цркве одјекнуше:
— Високопреосвештењешему Леонтију, православному архиепис-
кону Београдскому и все Србије Митрополиту — Многâ љета! . . .

Олтар и обе певнице слободни одпоздравише:

— Исполаети деспота! . . .

Леонтије у Владичанском сјају, стојећи на дверима, на један мах нешто заста, и повика:

— Ено! Ено! Ено! Улите зејтина, за Бога!

Нико се не сећа о чем говори нови архпјереј. Једини црквењак Божа, лагано оде кандилу Методијеву и малко помери жпжак, који и без тога светљаше лепо. У тај мах, на лицу Леонтијеву, поред све његове хитрине, виђаше се неописани немир и страх! . . .

Многи добри људи, разабравши, рашта толико узвикну нови митрополит, говораху тихо међу собом:

— Гледај ти, тако ти Бога! Колико се он брине за кандило свога добротвора! . . .

А црквењак Божа, померајући жпжак, говори сам себи:

Калуђер се неко поклони и изчезе.

Кучук-Алија се одмах крене лагано Мехмед-Аги Фочићу, где заста Мула-Јусефа и Аганлију. Ту се њи четворица разговорише и углавише: да се погуби и Београдски Митрополит Методије. Али да се свет не би узбунио, ту ће пресуду извршити Кучук-Алија кад зна, и како зна.

Испод велике београдске цркве стара је митрополија. У њој је мртва тишина. Митрополит Методије, у некој великој бризи, мало што и говори; протоспићел Леонтије, управник двора, разаслао све слуге по пословима тако да су у целој тој великој кућерини остали само он и Митрополит. Старац не хте вечерати. Само поједе две кришчице од једне поморанце. Иза тога дуго ходаше, бројећи своје бројанице. Најпосле се спусти у постељу молећи се Богу. Њега подвори, *намести, и покри посинак* његов. Кад старац *већ зашмури*, марљиви посинак прислужи кандилце, духну у свећу, па се на претима удаљи у своју собу, која је напоредо са собом Митрополитовом, али у коју се улази из ходника.

Ноћ ведро, тиха; улице београдске тесне, мрачне, глуве, мртве — нигде живе душе, нигде пламичка; Митрополија, без слугу, мртва као пустиња. Нигде гласка, нигде шушња ни ромора. Само над постељом протоспићеловом шеталица од сахата редовно чини: тик, так! тик, так! тик, так! У преспа Леонтијевим букти неки паклени огањ; на очи му сан не слази, и он, *одевен, леже на постељу*, не да засни, него да притаји своје бурно дихање, те да нешто важно прислуша! . . .

У главо доба, на један мах, у Митрополитовој соби обдешо се два оружана човека, два дајска каваза. Један савлађиваше старца Митрополита у постељи, а други му наметну гајтан на врат и затеже. У то упаде у собу протоспићел Леонтије. Старац, већ савладан, једва изговори:

— Проста вам моја крв; сажалите се на његову младост! . . . Боже! . . .

Кавази затегоше гајтан; Методије избуљи очи . . . и пздахну . . . Леонтије радостан повика:

— Алах ћерия! Све је како ваља! . . .

Још на јутрењи чу се у цркви и рашчу по Београду, да је Митрополит Методије умрло напречац. Хришћани су га сви жалили, а Леонтије се чисто предвостручио, да мислиш умреће од велике туге.

Покојника обукоше у владичанско црквено одело, метнуше му на главу митру, посадише у столицу, тако седећа оневаше, па тако спустише и у гробницу у цркви. Тако пишу канони за владике. Леонтије, ожа-лошћени поспинак његов, заповеди, да се челоглаве покојникове обеси једно кандило, и то кандило да се, на његов рачун, прислужује дан и ноћ, докле год он буде у Београду.

Толлико поспинак жали поочима свога! . . .

После неколико дана, Леонтије се крене пут Цариграда. Он носаше од Београдскога Наше писмо, у ком се јавља да је Митрополит Методије умрло на пречан, да је Београдска Митрополија остала удова, и да баш сада у ово мутно време, треба час пре поставити архијереја у Београду. А за Митрополита, вели Наша у свом писму (наравно по жељи Данијла), нико није бољи ни угоднији од самога Леонтија, који писмо носи!

Није прошло много, а сводови смерне Београдске цркве одјекнуше:
— Високопреосвештењешему Леонтију, православному архиепископу Београдском у све Србије Митрополиту — Многа љета! . . .

Олтар и обе певнице сломки одпоздравише:

— Исполаети деспота! . . .

Леонтије у Владичанском сјају, стојећи на дверима, на један мах нешто заста, и повика:

— Епо! Епо! Епо! Улите зејтина, за Бога!

Нико се не сећа о чем говори нови архијереј. Једним црквењак Божа, лагано оде кандилу Методијеву и малко помери жижак, који и без тога светљаше лепо. У тај мах, на лицу Леонтијеву, поред све његове хитрине, виђаше се неописани немир и страх! . . .

Многи добри људи, разабравши, рашта толлико узвикну нови митрополит, говораху тихо међу собом:

— Гледај ти, тако ти Бога! Колико се он брине за кандило свога добротвора! . . .

А црквењак Божа, померајући жижак, говори сам себи:

— Сад му се бринеш за кандило, а пре недаш га окупати око врата, да му се не би виделе модрице од гајтана! . . . *)

Даље настављамо дела *пакленог Грка Леонтија* и другова његови *пакленика*, по историчким подацима, причати.

Године 1804, како је Кара-Ђорђе усто противу Турака, Београдске Дахије одха одреде свога љубимца Митрополита Леонтија и у Фебруару пошљу га у Паланку, обећавши му дати све што зажели ако Кара-Ђорђа на мир склопи. Митрополит оде у Паланку, састане се са Кара-Ђорђеџ, стане га склањати на мир и обећавати му у име Дахија све што зажели дати, само да народ у миру. Но кад ништа неусије, врати се патраг у Београд, гди код Дахија у Београдском Граду остаје до 1805 године.

Но кад 1805 год. Срби очисте сву Србију од Турака, у Градове ји стерају и стану Турцима грозити да и Градове од Турака по отимају; тад Митрополит увиди то, побоји се, па притворно као шпијон избегне из Града Београдског међу Србе, који га лено приме, не падајући се подлости злоковарнога Грка.

Митрополит Леонтије како дође међу Србе, одма заночне преко Немачке Турцима у Београдски Град тајно донесивати и Србе издавати, а водити преписку и са Цариградом и отуда налоге добијати. А међу тим, ишајући доста новаца, стане немиле по народу повце разенпати, за себе људе придобијати, између Срба раздор правити и старати се, да Србе између себе по завађа, и тим устанак угуши.

Кара-Ђорђе и многе Србске старешине одма су увидиле подлост Леонтијеву, како се он стара да старешине са народом по завађа, и да ји од народа одлучи. Но том злу нису могли стати напут; што је онда један Митрополит стајао код народа у великом поштовању, па би мислио ако би га отерали, или ако би му се што зло учинило, да би

*) „И тако више леонтисац онога доба: — окупао крвљу свога добротвора, свога поочима, свога архијереја, Леонтије седе на митрополитски престо, и отпоче своју Владичанску службу. У спем свом раду он се махом заклоњао црквом да боље послужи Турцима а да више одмогне Србима. Његово је име уткано у нову српску историју, али се никад не помиње хвалом. Нека му Бог суди по делима његовим, а народ му је нећ изрекао своју страшну пресуду. Овај је одломак из једне веће преповедке г. М. Милићевића а извађен из Новина видела од 18. Окт. 1881. броја 126.

ји Бог покоро, на би изгубили Срби сву надежду у ратовању за своје ослобођење. И за то су га старешине и трилие.

Па како је 1805 године, кад је Леонтије међу Србе дошо, било устројено Правителство и Сојет установљен, гди са стране и неколико паучени Срба дођу браћи својој у помоћ, Грк Леонтије одма започне противу исти викати и говорити, да су они јеретици, и да они и Совет ништа Србима не треба, и да је боље да се Срби Турцима предаду.

Од почетка устанка суседна Аустрија, ако и није јавно подпомага Србски устанак, она је на против гледала кроз прсте, те су Срби испод руке куповали из Аустрије барут, олово и друге ратне потребе. Но како довољно новаца имали нису, и како су им веће потребе и помоћ за рат нуждна била, тако Срби стану то тражити од Русије. Злобни Леонтије стане тад просијати по народу а и старешинама говорити: „Да он не наоди за добро са Русима имати споразумљење, јербо ће ји Руси преварити, као Орлов што је преварио Грке у Мореји, и њи на жртву Турцима оставио.“

Но Срби неслушавши Леонтија, одма по освојењу Београда учине са Русима кроз своје депутате сојуз, и Руски Двор 1807 године 29. Јуна пошље у Србију и свога агента у лицу Штатског Советника Константина Константиновића Родофиникина родом Грка, кога Срби радостно и лепо приме, и кажу му да се чува Митрополита Леонтија, и да му званична дела и тајне не поверава, јербо ће он такве издати Турцима. *)

Но како је био и Родофиникин Грк, њега Леонтије, идући му тајно поћу кроз нека мала врата, за себе задобије и лажима дотле доведе, да он у скоро постане одвратан према Србима, а и с неким трговцима Грцима живећим у Београду увери Родофиникина, да њега Срби не трпе и да хоће другог да ишту. Тако тим раснати Родофиникина, који противу Срба стане писати у Влашку Главнокомандујућем Киџазу Прозоровском и опадати ји, како Срби одани нису Русији.

После доласка Родофиникина дође и један чиновник Руски по имену Каменски, који донесе Србима свето миро из Русије. Но и код њега Леонтије Србе опадне, да он кад се наскоро врати из Србије,

*) Плачевно порабомченије Србије, или мати Србија и син Србин, видн од стр. 6—15.

оде у Пруску и тамо штампа једну брошуру, у којој је, неможе горе бити, црнио Србе и обичаје њихове измемо.

Срби увиђали су сав тај змијин отров, па ипак лепо у свему угађали су Родофиникину и слушали га, а 1808 год. како цару Руском Александру I. тако и Родофиникину, Срби и песме му у стиховима правили и у истима хвалили га, да би само према Србима добар био. *) На одреде и депутацију да иде у Петроград к Цару Александру да му благодаре на чиненој дотле доброти Србима, и да и даље Србски народ препоруче милости његовој. Но кад депутација дође у Влашку, њу Главнокомандујући прими са свим ладно, и не допусти им да иду у Петроград Цару Александру. Него под 8. Мартом те 1808 год. под Нр. 326 из Јаша пише Вожду и Совету да он не налази за нужно да депутати Цару Александру иду. И у истом писму препоручи Вожду и Совету да се имаду саветима Родофиникина повиновати и њега у свему слушати! — И тако гадни Грк Митрополит Леонтије усневши задобије за себе Родофиникина, одврати га од Срба, коме он у свему стане као Грк, Грку веровати, и Србе код Главнокомандујућег Кнеза Прозоровског црнити, опадати и у омразу доводити.

Срби, кад виде ту злобну одвратност Руског агента Родофиникина, употребе све, чинећи му свако новољство, дајући му сваку могућу почест, слушали су га да би га само у првашње пријатељство онако кад је дошао у Београд повратили и од Леонтија одвратили, надајући се даће у том и успети. Но на несрећу Срба кад 1809 год. дође за помоћника Родофиникину и трећи Грк Штадтски колежски Советник Теодор Недоба. Митрополит Леонтије као свога емшерију одма и њега за себе задобије и у своју мрежу улови, и тако та три сатанска Грка споје се у једно и буду Србима прави пакло. Та три Грка, као три антихриста ни су се један од другог раздвајали, и сва три радили су, ронтали противу Срба, називали ји варварима, презиралији и старали се да Србске старешине једног са другим по завађају. А тако мрзили су и на сваког олог, који је пријатељ Срба био, а није мисли њихове с њима делно. На доброга пријатеља Срба Руског Капетана Илију Новокришеног код Главнокомандујућег у Влашкој тако онадно, да га у Сибир у заточење пошаљу.

*) Види песме у Вуковом Совету од стр. 89—91.

Па како се у Београду умножио био број које какви Грчки скитница, и међу њима и неки Владика Краљевић, који су са Леонтијем, Родофиникином и Недобом шуровали, интриге и раздоре правили, које је све Родофиникин о Руском тронку издржавао, а на рачун издатака за Србију Руским правителством одређене суме. Кара-Ђорђе и Совет реши, да се све те беспослене скитнице из земље протерају, па и сам Митрополит Леонтије. Но Родофиникин узме ји под своју заштиту и у име Цара Александра протестира да они не смеју бити протерани. — Али Кара-Ђорђе ипак свеји протера, осим несрећног највећег злотвора Србије Митрополита Леонтија, кога Родофиникин међу Србима задржи, и у Русију лажно јави да је он једини приврженик Руса.

Године 1809 у пролеће дође Родофиникин у Совет и прочита неко писмо као од Главнокомандујућег из Влашке Кнеза Прозоровског, из ког каже да Руси прелазе доњи Дунав и ударају на Турке, но да исто тако и Срби на Турке ударе; па даље и не прочита то сво писмо нити га Совету покаже, него га одма савије и стрпа у џеп. Срби поверују томе, а готови за ратовање, тако Кара-Ђорђе разпоређи војску и са Војводама у почетку Маја измаршира изван дотле постојавши Србски граница, и свуда огроман успех учине и многе земље Србске завојују. Но како је Родофиникин преварио Србе, и Руска војска до пред саму јесен Дунав не пређе и на Турке не удари, тако на Србе навали сва Турска војска, па и, из пред сами Руса са доњег Дунава, гди после Каменичке катастрофе под Кнезом Синђелићем, који славио погине, јербо му нехтеде претећи у помоћ Војвода Милоје Петровић и Добрињак, између који је Леонтије ватру бацио и у неслогу довео, него учине издају и Турци од Ниша продру до у унутрењост Србије. И Кара-Ђорђе мораде све завојеване земље у Босни и у Ерцеговини напустити и у Србију са војском потећи, гди једва Србију од пропасти спасе. Овом приликом, кад Турци до Куприје продру, која од Београда 30 сати одстоји, Родофиникин и Недоба са целим персоналом, 28. Августа увече са Леонтијем и Петром Добрињцем, који је издају на Каменци учинио, и покрај тог преваре и Јову Протића Советника, позову га да се прошетају по води, па поседају у чамац, и онда Родофиникин заповеди, те чамац отисну веслари из Дунав и тако у Панчево побегну; а одатле и у Влашку оду. Ово су учинили зато да би се народ бегством њиховим, поплашио Војводе и бојна места оставио и разбего, да Турци Србију

притисну. Но Бог даде, те Срби јуначки Турке одбију и Србију од пропасти спасу. *)

Кад ова три издајника у Влашку оду, прво прогласе да су ји Срби хтели да побију, после кад чују да Србија пропала није, они онда издаду се Кнезу Багратиону за посланике Србске. А после тог нишу у Србију својим неким присталицама да у име народа моле Багратиона да им смени Војда и Совет, и да захтевају да се њи тројица бегунаца опет у Србију поврате, и да се парод ником другом поверити не може. А то су све чинили зато да тим покрију своје издајничко бегство. Но кад и утом код Срба успели нису, они су сами писали од своје стране лажна писма Багратиону, и код Багратиона толико успеду, да им он поверује и под 18. Фебруаром 1810 год. Нр. 164 пише Војду и Совету, па у истом писму и Митрополиту Леонтију, који је тад код њега у Краљеву био, како им пише војске у помоћ, и с њом Родофиникина и Недобу са персоналом, које да приме и да им се поверавају, да ји љубе и да се по њиновом совету управљају! **) Срби на то писмо одговоре да они од та три издајника, као и свите њнове, ниједног не примају, и да желе остати у сајузу са браћом Русима, да заједно војују, и ако би им се хтело да им иста лица са оружаном руком паметну, тоће се они оружијем и одбрањивати.

После овог писма Руска влада Багратиона са главне команде смени, а на његово место постави Графа Каменског, који бившег агента Руског Родофиникина разреди од Србски послова, и одправи га у Петроград, гди он доцније постане управитељем Азијатског одсека у министарству инострани послова. После Граф Каменски около половине лета изда налог Графу Цукатову и Орурку, те они са корпусом од 7.000 Руса из мале Влашке пређу Србима у помоћ у Србију и с њима се сојузе, па ударе на Брау-Паланку, истерају Турке одатле и обсаде Град Неготин и Праово. И одатле Граф Цукатов од стране Графа Каменског позове Кара-Ђорђа и предложи му да он прими Митропо-

*) Мати Србија и син Србин, види од стр. 16—17 и од стр. 20—35.

**) Овоје писмо било Србски написано, за које су Срби дознали да га је писао Недоба са Леонтијем, и да Багратион није знао Србски, па они да су му лажно таконо толковали те га је подписао, и сами тежили да дођу у Србију да не би други који од прави поштени Руса на њиново место дошл, да њинове злочине открије. Види Мати Србија и син Србин стр. 36.

лига Леонтија и Недобу, и да ће се он старати да они задобију љубав Срба. Кара-Ђорђе одговори Цукатову да он побеглој превареној браћи Србима прашта и да ће ји пријмити, а за издајнице, Грка Леонтија и Недобу, замоли га да му о њима више и не говори и да ји не прима. О чему Граф Цукатов, Главнокомандујућег Каменског писмом извести, код кога су се исте издајнице у корпусу његовом налазиле и сами ту преписку водиле. *)

Године 1810, кад се у јесен Руска војска под заповедништвом Графа Цукатова у Влашку на зимовник врати, одма на крају исте године Кара-Ђорђе и Совет пошаљу своје депутате у Влашку и замоле Главнокомандујућег Каменског да им остави нешто војске у Србији, која ће Србе одушевљавати.

У почетку године 1811 Граф Каменски извести Кара-Ђорђа и Совет да ће им послати један полк војске, који ће у Београду стојати. И у име Цара Александра јави Кара-Ђорђу и Совету да он пише са истим корпусом Митрополита Леонтија, кога Срби да приме. Тако да ће им послати и једног дипломата са полком у Београд под царским покровитељством ради благостања Србије, а именује кога.

На то саопштење Графа Каменског шта су могли Срби радити више него што су радили, да им се те Грчке издајнице више непишу; прећутали су, кад им се у име Цара пише да ји пријмити морају, а особито што ји са полком своје војске пишу. Каже Србска изрека: „кога треба молити, не треба га срдити.“ Треба му се, хтео нехтео, у пужди покоравати.

Па почем је Граф Каменски обманут као поштен Рус, више повећења поклања порушењацима злотворима Србским Грцима, него Србској влади; тако у почетку те исте 1811 год. у Фебруару стигне и Нејшлотски полк у Београд, скиме дође и несрећни за Србе Митрополит Леонтије, па и Недоба у виду дипломате Руског. Срби шта су могли радити, ништа. „Сила Бога немоли.“ На Србски чиновници тај Руски полк војника на граници лепо као своју браћу дочекају и са угоштењем до Београда допрате. Из Београда на два сата пзађе и сам Кара-Ђорђе са неколико стотина коњаника, чиновника и свештештво са лптијом, те Руску војску радосно дочекају и до Београда са песмама допрате, гдј је Руска војска била са пуцњавом топова са Београдског Града по-

*) Мати Србија и син Србин од стр. 37—39.

здрављена. Веселе је велико било, због доласка Руса; но у срцу сви Срби имали су велику тугу, што им обманути Каменски мрзело непријатеље Србства, Леонтија и Недобу, силом намеће. Које и њи између браће своје Руси морали су Срби дочекати. *)

Недоба остане и даље у Београду да пребива, а Леонтију Митрополиту одреде, да седи са столицом у Крагујевцу као удаљеном месту од централног прављења, да би мање интриговати могао. Но Леонтије за неко кратко време, бојећи се, владао се мирно; потом одпочио опет преко свог синовца са Недобом дописивати се, интриге правити и ланце за Србију са Грцима, Чивутима и Турцима, који у Србији живљаху, ковати. Па како су се сви Руског корпуса официри и војници лепо са Србима слагали као са својом рођеном браћом, које је правителство о народном трошку у свему гостољубиво бесплатно издржавало; Недоба за развојити и раздор начинити између Руса и Срба налаже које шта Руском корпусном команданту Генералу Засу противу истих официра и Срба, да добри Полковник Бала добље налог од Заса, да се има у свему налозима Недобе покоравати. Недоба тад тако осили се, да је он Србе сматрао за ништа, и да се сам изражава и хвално, да док му је Родофиникина у Петрограду у колегији инострани дела, да цели Двор Петроградски у свом џепу држи.

Но дознавши Руски Двор за интриге и несогласија Недобе са Србима; исте 1811 год. наложено буде министру војеном *Берклају де Толи*, те он одреди Подполковника Барона Дибича као тајног комисара који са својом женом дође у Београд да извиди сво стање Србије, да се увери о у праву Србије и раздору Недобе са Србима. Кога Срби лепо приме и због његовог лепог понашања особито га возљубе. Но Недоба, бојећи се да његова и Митрополита Леонтија зла дела Дибич не открије, опадне га, облаже и окрпи код Главнокомандујућег Генерала Заса у Краљеву, који позове Дибича патраг из Србије, гди потом у заточење у Сиберију одиранем буде. **)

На крају године 1811 и Каменски умре у Влашкој, а на његово место постављен буде за главног заповедника Руске војске Княз Кутузов, под чијом командом заостао је и омиљени Србима храбри Полковник

*) Мати Србија и син Србин од стр. 40—44.

**) Види Мати Србија и син Србин стр. 46, и Голубицу књ. V стр. 297, и Огледало Светића стр. 132.

Граф Орург, који је на Дунаву са Србима у Неготини у саобраћају био и помоћ им, ако и с малом војском, указивао. А, Кутузов удари на Турке, и код Рушчука тако ји разбије да Porta припућена буде, молити за примирје, гди ступе и у преговоре, и стану радити о коначном миру.

Тад Србска влада око половине Децембра изашље у Русију своје посланике Цару Александру I. да га моле да Руси учине и за Србију полезен мир. Које им Цар обећа и уверији, да он пре неће с Турском мир закључити докле год Porta не призна независност Србије. И том приликом Цар Александер I. за уверити Србе о својој наклоности и испуњењу своји речи, по истим посланицима, кад су се у 1812 године враћали за у Србију, пошаље Кара-Ђорђу орден Св. Анне I. степена, и члановима Совета II. степена.

Но и том приликом порушењак Грк Недоба писо је у Петроград Родофиникину и другима неким који су једну демонску веру исповедали, и напњао и лагао противу Срба, како је у Србији раздор и како главни људи нису пријатељи Руса. Србски посланици, који су одасли били у Русију, имали су налог од Србског правителства и Кара-Ђорђа да моле Цара, да позове из Београда натраг злосрећног Грка Недобу, а да на његово место пошаље им каквог правог Руса, који ће се са Србима слагати и срдачно заступати Србске интересе. Но Србски посланици песмедоше за то Цара молити, почем им Родофиникин, непријатељ Срба, заповеди да противу Недобе ништа зло Цару не говоре. Па у пркос Срба Родофиникин по одласку Србски посланика из Петрограда изради код Цара Александра, те он и највећем непријатељу Срба Митрополиту Леонтију преко Недобе пошаље орден Св. Анне I. степена, као и самом Вожду што га је подарпо. *)

Године 1812 у Мају месецу, кад су се вратили Србски посланици из Петрограда у Србију и донели Кара-Ђорђу и Советницима ордене и изјавили им Царско обећање, били су с тим сви Срби радостни. Но та радост ускоро окрене им се на жалост, почем дознаду да је Главнокомандујући у Влашкој Кнез Кутузов закључио са Турском и за Србију мир, као што је у овој књиги на стр. 271. у 8 точки изложен; који нимало није задовољавао Србе, нити био с ходан обећању Цара Александра I. и да сву Руску војску Кутузов за у Пољску креће про-

*) Мати Србија и сии Србини, види од стр. 47—50.

тпву Наполеона I. који је готово са целе Европе војеком од 800.000 људи пошо противу Русије да је разори. То Србе у велику тугу и забуну баци, а тим више кад и Адмирал Чичагов са нешто мало заоставше Руске војске из Влашке оде. И тим Срби сами себи остављени буду.

Овако закључење мира Руса са Отоманском Портом, приписује се у свему несрећним Грцима Недоби и дехону Митрополиту Леонтију, јербо они, гди су год могли код Руса и Руски власти црним бојама цртали су Србе и Србску владу. Да Срби нису покрепи спрема Русима, да су дволични, да су варвари и да Срби нису никакав народ. И поред тога правили су раздор између Србски великаша и народа, народ на буну противу свога правителства подстрекавали, са Грцима и Турцима шуровали и старали се, да народ од Србски власти одвоје и опет Србију Турцима подчине. Но ако су све то чинили, приближаво се час, те су своје гадне и по народ Србски несрећне намере радом својим и постигли. *)

На основу Букурештског мира Срби учине покушај код Порте, да она уговорене повластице у 8 точки изложене, Србима даде. Но Порта ји наговором Француске од тога са свим одбије; и потражи да се Срби покоре и да опет у првобитно стање под Султанову власт и Турску дивљу управу дођу.

Срби нехтевши се Турској управи подчинити и стану се за продужење рата спремати. Но и Турска грди велику силу њену стане на границата Србије прекупљати, с намером да Србију покори и онда преко ње на Аустрију удари, и да је одврати да неби помоћ дала Русији противу силног Наполеона.

И тако велика сила Турска, искунивши се из целе Царевине Турске, године 1813 са свију страна навали на Србију и 15. Јуна баш у тај дан, кад се Кара-Ђорђе од врућце разболео, и у Тополу на колима из Јагодине отишо да лежи, од Босне у Србију продре, заузме Подрипски и Шабачки округ и дође близу Шабца, а после и на другим странама Турци Србе надбију, Србију поплаве, и дођу на ушће Мораве.

Паклени дехон Митрополит Леонтије још од првог дана, кад је подло из Београдског Града дошо међу Србе, непрестано је радио да

*) Мати Србија и син Србин стр. 54.

Србију упропасти, да опет под Турке дође, а највише и ове пропастне 1813 год., нарочито од како је Кара-Ђорђе, разболевши се, од 15. Јуна лежао у Тополи до 3. Августа. Тад је најживље радио на упропашћењу Србије, он је за време боловања Кара-Ђорђевог у Тополи, за поплаштити и разстројити Србски народ, свуд по Србији разглашавао и пуштао међ народ: *да је Кара-Ђорђе умро; да Св. Краља Студентског кивот шкрипи, и то да је знак, да ове године Србија мора пропасти.* Леонтије је мучки уверавао народ, да Турци народу неће никакова зла чинити, него неколико само старешина истребити; и за члје господство народ да се бије, да гине и за кога? Леонтије је из Турске стране пред пропаст из Ниша од Везира тајна писма примио, и два Турска писмодоноситеља неколико дана код себе сакривена држао, докле није улучио прилику, те ји опет у Ниш Везиру тајно оправдио. Леонтије је у време боловања Кара-Ђорђевог, како је дошао из Крагујевца у Београд, одма стао бунити по Београду и наговарати трговце, да ишту дозволење од правителства да своје еспане у Немачку пренети могу. Па кад у томе ништа уснети није могао, он је заједно са Недобом дао лажно оглашавати, да је Кара-Ђорђе све своје ствари драгоцене пренео из Тополе у Београд, да ји у Немачку претурци, па да и он оће у Немачку да бежи. А то су чинили за то да народ побуне. А, Вожду давали су на знање, да би га заплашили, да оће народ противу њега да се побуни. Леонтије и у цркви Београдској при окончању Божествене службе, када су деца појала „спаси Господи и помилуј“, нагласно је и јавно говорио: „*да ће Господ спасти онога, ко има лађу да се у Немачку преко Дунава превести може.*“ Леонтије дао је у Београду добомеш обзнанити, да је он лађу једну купио, за превозити народ у Немачку страну; и да је он Руски кавалер, да се не боји никога.

Леонтије је у Београду пред сами пад Србије, заједно са Недобом, побунито малу посаду Срба Београдског Града те, је отпишла кућама, као што су сами војници говорили: „*За кога да гину и да чувају Београд, а своју децу и жене да допусте да ји Турци робе.*“ Тако исто и сам Недоба, на три дана пред прелазак Кара-Ђорђа у Аустрију, јавно је викајући говорио председатељу Магистрата Београдског Николи Делигеоргијевићу: „*Да за кога народ да гине? За господство три четири човека! Да је Србија призната као*

*собственост Турска, и да сам Цар Александар хоће, да Турци заповедају и владају Србијом. *)*

Дознавши попечитељ војени Младен Миловановић на Морави за ово жарење, палење и бунење народа Митрополитом Леонтијом и Недобом, па за раздвојити издајницу Леонтија од Недобе, пише Леонтију и позове га к себи на Мораву, под видом да се са Реџепом из Ада-кале састају, и да га моле да посредује код Везира за мир; а главна је цел Младенова била, да га код себе у логору задржи. Но како и Кара-Ђорђе, мало предпавши се од болести, у то време у Београд дође, и пође на Мораву к војени да је бар охрабри, кад јој помоћ дати неможе, и Митрополит Леонтије са Кара-Ђорђем пође на једним коњима, и дођу на ушће Мораве, гдје је с војском храбри Војвода Вуле Илић био. И кад ту Кара-Ђорђе војску охрабри, и оде уз Мораву главном заповеднику Јужне војске Младену Миловановићу, те и ту расмотри положај Турака, и Србе охрабри и поучи, како да бране прелаз Турака преко Мораве, па се врати у Београд. Том приликом отровна издајница Митрополит Леонтије насамом тајно и лажно каже Војводи Вулу Илићу у име Војводе, да како Турци пређу на леви брег Мораве, да побаци топове и ђебану у Мораву и да распусти војску, нека бега куд који зна. Тако преваре Вуле и учини.

По одласку Кара-Ђорђевом са Мораве у Београд, Турска војска пређе Мораву. Вуле, као што му је Митрополит Леонтије казао, побаци топове и ђебану у Мораву и војску распусти, те сваки оде својој кући, да своју породицу спасава. Тад Турци пођу Београду, у ком обвлада стра и забуна; а Кара-Ђорђе, немаде војске да пође пред непријатеља, а ни једног војника, да се у Град затвори и да га брани. Нечастиви дехони Митрополит Леонтије и Недоба уграбе ту прилику, преваре Кара-Ђорђа, узму га са собом, поседају у чамац и 21. Септембра 1813 год. пређу у Земун, гдје Кара-Ђорђе одма под стражу стављен буде; а Везир Рушид-Паша 23. Септембра у подне дође у празан Београд и заузме га. И тако пакленог Грка Митрополита Леонтија и Недобе рад и жеља испуни се и буде Србије пропаст.

Кад Митрополит Леонтије и Недоба преведу Кара-Ђорђа у Земун, они тако су се радовали и веселили, као да су Царство какво задо-

*) Мати Србија и син Србин, види од стр. 65—70.

били. Митрополит Леоптије хтене вратити се Турцима потраг у Београд, или као Турски поданик од местне Земунске власти узети пасош, па отићи у Влашку, но од тога обо је га одврати га Недоба, да се њеново издајство неби са свим обелоданило. Али ипак сва Земунска господа и грађани знали су и сматра ли су ји оба, како Леоптија тако и Недобу, за Турске агенте, и сожаљевали су Србе што су такове издајнике међу собом имали. *) Но и пак местна Аустријска власт стави и Леоптија под стражу, макар да се он за Турског поданика издаво, кога доцније под стражом преведу у Штајерску у Град Цили, гди је се у затвору до месеца Септембра 1814 године налазио. Но кад све Србске Војводе притвора ослобођени буду и оду у Русију, тад и Митрополит Леоптије у Русију оде и настави се у Кишињеву Бесарабске области, гди добије од Руске владе, као и друге Војводе пристојно издржање. У Кишињеву живио је Леоптије две године дана, од свакога презрен, а нарочито од Срба и оних, који су дела његова познавали. После тог времена падне у неку страшну болест, гди је шест година непрестано у кревету боловао, и у грдним ранама распадо се, кога су кажу жива црви јели, и на послетку 1822 год. позове себи све Србске Војводе налазеће се у Кишињеву, од који оду му шесторица, између који био је Цинцар Јанко Поповић и Поп Лука Лазаревић, и поред исти зовне Кишињевског Владике, који му оде са шест Архимандрита, пред којима се исповеди и каже, да је он издо Митрополита Београдског Методија, те су га његовом оптужбом Дахије удавиле, тако исто да је радијо на пропасти Србије; па поште опростај за учињене грехе, гди му Владика са Архимандритима очита опрштену молитву и он после те, кроз неколико дана, и своју паклену печисту грешну душу испусти.

Недоба пак, како своју злу намеру са Митрополитом Леоптијем постигне, Кара-Ђорђа у Земун преведе и Србију у прошављену види, по кратком времену оде у Беч, гди при посланству Руском буде, који је и ту утицао у Србске послове. Кад године 1815 Срби наново устану противу Турака, Прота Непадовић, који се једнако у Бечу бавио и код Царева за народ Србски радио, како чује за устанак Срба 10. Маја, оде Недоби и замоли га, да би он порадио код Цара Александра I. да би се једна сума поваца народу Србског за набавку ратни потреба дала. Недоба толико је на Србе мрзео и за невађе ји држао, да он

*) Мати Србија и сии Србини, види на стр. 72.

Проти одговори: „А коме би дао, кад у Србији нема човека, коме би се поверили, сви су неваљали.“ *)

Кад се у Бечу конгрес, који се скупно био због Наполеоновог рата оконча, Србија се умири и посланици свију Дворова разиђу се. Онда и Недоба оде у Петроград, гди при Азијатском департаменту буде неки чиновник гди је опет по несрећни Срба утпцо у Србске послове. Даље незна се ништа више о несрећном злотвору Србском казати, шта је с њиме било, и какова га је судбина до смрти његове пратила.

О Теодору Недоби управо незна се ни његово право порекло, ни одакле је родом. У оно доба неки су говорили да је Пољак, а неки да је Грк, што је знао Грчки говорити и само се са Грцима и чиву-тима дружио, а неки да је син наложнице неког Конаула Руског, који је живио у Рагузи (Дубровнику). Он се кажу двапут женио и прву своју жену отерао, па се по други пут у Београду оженио, коме је Кара-Ђорђе кумово, само да би пријатељ Срба био. Недоби у оно доба било је око 50. година. У прво доба био је врло сиромашног стања, по бавећи се у Београду као Агент Руски, здраво се обогати тако, да је како у Београду тако и Цариграду велике суме новаца под интересом имао. Био је претерана тврдица, тако да су се његовом бедном ципцијашком живљењу подсмевали многи, нарочито господа у Земуну, која су говорила: да ли су сви дипломати Руски онако мрског ципцијашког живота, као што је он, Недоба. Недоба је био нарави пакостне и мрске, и ипак живио добро ипје; сами чиновници Руски, који су у Београду код њега били, као губерински Секретар Прокуровић и титуларни Советник Меликов, једва су нашли начина, да се од њега из Београда удаље; био је велики човекохрзац такм, да су га и звали човеко-мрацем. **)

Трећи пакленик, о ком је напред говорено, био је такође рођени Грк и звао се Константи Копастантиновић Родофиникин. Он је раван био пакленом Леонтију и Недоби. Он како је 1807 год. дошо у Србију као Руски Агент, одма се слизао са Леонтијем, и кад му додат буде за помоћника Недоба, та три пакленика с лпла су се у једну душу, мрзили су на Србе, називали ји варварима, и презирали све што се назвало Србско, и радили заједно са једном мишљу о у пропаћењу Србије.

*) Мемоари Проте стр. 245—246.

**) Мати Србија и син Србин стр. 71.

Године 1809, кад велика сила Турска нападне на Србију, Родофиникин преко Панчева побегне у Влашку с умислом тим, да бегством својим поплаши народ Србски, како да Турци лакше Србију завојују, но Срби негледећи на његово бегство, срећно Турке одбију и одрже се. За бегство његово Граф Каменски окриви га и хтеде га дати под суд, но лукави Родофиникин вештицом својом, говорећи да су га Срби хтели убити, оправда се, и у место казни постане у Петрограду управитељ Азијског одсека у министерству инострани послова, у ком је звању осто више од 20. година. Преко кога су по несрећу Срба сви Србски послови ишли, зато што су Руси мислили да су њему најбоље Србске ствари познате, почем се он у Србији око две године дана бавио. Осим наведених непријатељских зли дела Родофиникинови, он није престао према Србима зло дисати и у самом Петрограду, а можда и до саме смрти његове. Ево шта Вук Караџић о њему између прочег каже: У почетку године 1819 познам се ја у Петрограду с Бароном Шп-лпигом, који на питање своје дознавши од мене, да познајем Родофиникина, каже ми да је велики његов пријатељ и понуди се да ме води к њему, и ја приставио радо на то; он дође к мени у одређени дан са својим колима и узевши ме у њих пођемо Родофиникиновој кући. Кад дођемо пред кућу, он отиде најпре сам да види јели домаћин код куће и можели нас примити; а кад се с њиме састане и каже му да му је довео једнога Србина, који је написао и издао Србски рјечник, он с подсмјехом рекне: „*Што ће Србски рјечник? — Али опет може бити од потребе: кад нестане Срба да се зна каквијем су језиком говорили.*“ *) Ево како и саме ове речи показују каквије Родофиникин и у доцније време био спрема Србима а можда, да је у тим злостима и умро, и неможемо даље о њему више говорити, почем више података немамо.

20.

СПИРИДОН ФИЛИПОВИЋ.

СРБСКИ АРХИМАНДРИТ, КАВАЉЕР РУСКИ.

Спиридон Филиповић родом је из Далмације. Он је дошо у Србију на крају године 1807, био је при Руској Агенцији у Београду, уживао је Руску пензију и живио је врло лепо господски у кући

*) Србски Совет од Вука стр. 37.

која је била Дахије Агаџије, у којој је седио и Руски Агент Родофиникин, Недоба, а и Доситије Обрадовић.

Он је био научен и врло паметан човек. У колико је био пријатељ Руса, у толико двапут био је пријатељ Срба и Србску је владу као добар Србим саветима подпомагао, да би се Срби Турског тиранског господарства ослободили. А особито био је лични и велики поштоватељ и пријатељ Кара-Ђорђевог.

Филиповић, ако је и био при Агенцији Руској, које је глава била Родофиникин и Недоба, и који су напуњени били интригом Митрополита Леонтија и злобох, те су Србима непријатељствовали, он се за њима никако поводно није, него је увек остао добротвор Срба.

Кад је 27. Августа 1809 год. Родофиникин са Недобом, Митрополитом Леонтијем, Петром Добрићем и Протићем, из Београда у Панчево мучки побего, и одатле у Влашку отишо, за бегство њово није знао ни Филиповић ни Доситије Обрадовић, који су у истој кући бив. Двору Агаџином седели; кришом су и од њи ноћу побегли, и ујутру кад су они њове собе празне видели, тек дознали су за бегство њово.

Архиепископ Фелиповић у више прилика употребљавала је Србска влада као Србског пријатеља и шаљала га које гди за посланика; Филиповић верио је испуњавао дата му настављења. Он је ишао од Руса, а служио је у корпусу Срба. Године 1809 год. кад су речени издајници Леонтије, Родофиникин и Недоба из Београда преко Панчева у Влашку побегли, само да би се народ поплашио, узбунио и бојна места оставио, да сила Турска која је навалила била земљу притисне, и да Србија пропадне; издали су се тамо прво за Србске посланике. Но кад чују да по њовој издајничкој жељи није испало, него да су Срби Турке унаде у Србију надбили и из земље прогнали; тад ти злоковарни издајници Грци потврдило стану говорити, да су побегли зато што им је опасност претила животу, и да ји је хтео Кара-Ђорђе убити.

Кара-Ђорђе, кад зато потварање интриганата дозна, пошао у Влашку Архиепископа Фелиповића, који увери Главнокомандујућег Руске војске Графа Каменског, да је потварање њово измишљено и лажно. Каменски даде Родофиникина под војени суд и пошао га у Петроград, но он се тамо оправда и постане управитељ Азијатског департемета.

Архимаандрит Филиповић шилат је од Кара-Ђорђа и Совета и у Петроград, гди је и орденом одликоват, а послат је био и 25. Декембра 1812 год. к Цару Александру са депешама од Кара-Ђорђа и Совета, те га је известно, како Порта непрестаје на трактат, који је између Русије и Турске у Букурешту закључен, и иско настављење шта треба Србија да ради.

Године 1813, кад Србија пронадице и Кара-Ђорђе 21. Септембра пребегне у Земун, с Кара-Ђорђем заједно пређе и Архимаандрит Филиповић. Одатле оде у Беч и доцније, кад сви Срби 1814 год. у јесен оду у Русију, тад с њима оде и Архимаандрит Филиповић и настани се у вароши Кишиневу, гди је и ту о Руској пензији до 1826 године, а и даље живио. Кад је и гди умро незна се.

21.

ЛАЗАР ПАВКОВИЋ.

КАПЕТАН РУСКЕ АГЕНЦИЈЕ У БЕОГРАДУ.

Лазар Павковић родом је из Далмације. Кад Французи 1808 год. заузму Далмацију, он отуда избегне и дође у Београд, гди га Агент Родофиникин код себе прими у службу, и Лазар тако се код њега удвори да му Родофиникин изрази, те добије и чин војеног Капетана. О Лазару, док је у Београду код Родофиникина био, нимало се добро мишљење имало није. У књиги „Мати Србија и Син Србин“ каже се: „*да колико је он гадан био, да цели Београд од њега смердио; и својој нацији на штети је био.*“ *) Но почем Павковићеве дела има такови, које је он по налогу старпји своји вршио и која дела спадају међу знатна Историје Србске, тако ји овде уврћавамо.

Године 1813 кад је Турска силна војска од Босне 15. Јула под Дерен-дели-Али-Пашом, и од Ниша под Везиром Рушид-Пашом и Крели-Али-Пашом у Србију продрла, увидио је Кара-Ђорђе да се приближава пропаст Србији; па се посаветује са Руским Агентом Недобом, напише писмо на Цара Александра, у ком захлеп га да помогне Србима бар у толико, да Порта негази Букурештским Трактатом уговорена права 8. точком за Србију. То писмо Кара-Ђорђе пошље по петом капетану Лазару Павковићу, који таково однесе Цару Александру I.

*) Мати Србија стр. 28.

у Теплицу, гди се он онда због рата са Наполеоном I. налазио. Но док је Павковић Цару Александру у Теплицу отишо и са одговором Царевим на писмо Кара-Ђорђево натраг се вратио, већ је Кара-Ђорђе 21. Септембра те 1813 год. пребего у Земун, и Турска војска сву Србију поплавила и притисла. Гди Павковић у Земуну преко Недобе преда одговор Царев Кара-Ђорђу, који се налазио под прегмотром у Манастиру Фенеку. Потом одатле из Земуна Павковић оде у Беч, гди је се при посланству Руском налазио.

Но доцније 1815 год. кад Срби онет устану противу Турака, усљедству молбе Проте Ненадовића Дворовима поднете и Кара-Ђорђево, коју је он 1815 год. писмено по бившем његовом Министру Младену Мпловановићу из Хотина у Париз Цару Александру послао, Цар Александар шиљо је Лазара Павковића у Цариград као курпра са писмама на Руског посланика, који је запитао на Порти какав Турци воде рат са Србима, које је то противно 8 точке Букурештског мира? и по датом налогу Павковић опоменуо је Порту да са Србског народа дигне свако угњетење, и покљони му умереност, које и сама правда и њовог Трактата погодба и пријатељство излекује; и осим тога Павковић је при лацкавом одношењу дао као испод руке на знање, да је из Хамбурга враћен Генерал Руски Бенгзен са 40.000 беспослене војске, и на самој његовој граници наставио се. *)

Услед овога изда Porta налог Везиру Марашли-Али-Паши, који се са војском у Бузрији противу Срба налазио, да он мирно иде у Београд и да са Србима благо поступа као отац са својом децом, и да се све Србима прашта ма да је ко и Царског сина убио.

Даље се о Лазару Павковићу незна ништа.

22.

УГРИШИЋ ТРЕБИЊСКИ

или

ИЛИЈА БЕЈ НОВОКРШТЕНИ.

КАПЕТАН РУСКИ.

Много пре него што ће се повести војна између Русије и Турске, године 1806 упадне у Влашку главни Војсковођа Генерал кавалерије Михељсон, и стане скупљати у војску добровољце Србе и образовати

*) Историја Милутиновића стр. 352—357.

чете. На даби дознао, како су Срби у Србији расположени спрема Русима, одреди и у Србију пошаље Капетана Требињског с писмом на Кара-Ђорђа. Капетан Требињски, кад у Србију дође, како од Кара-Ђорђа тако и од народа буде одушевљено примљен, и једва дочекају кад међу собом виде првог Руса, а шта више кад чују да ће браћа њина Руси са Турском да завојште. Па како је Кара-Ђорђе још 1805 год. пошао у Русију своје посланике као Проту Ненадовћа, Јову Протића и Петра Чардаклију и у Петрограду молио Цара Александра за Руску помоћ и ратна средства. Тако тад тим поводом Кара-Ђорђе прво писмо напише Руском Војсковођи и у истом назначи му шта је Србији најпотребније имати за ратовање, и у чему Срби по највише оскудевају, и умоли га да би он код Руског Цара изразио, да му се обележене потребе даду. *) На почем Кара-Ђорђе и устмено Капетану Требињском сву трпећу оскудицу Србску искаже, капетан Требињски врати се натраг у Влашку и све саобшти Михељсону како су Срби одушевљени према Русима, а и писмо му Кара-Ђорђево преда.

Па како је Кара-Ђорђе са Србима заволео Требињског као првог Руса, који се тек тад дао у Србији видети, тако у писму и молио је да му се исти опет натраг у Србију пошаље. То Михељсон једва и дочека, па опет са новим настављењима и писмом на Кара-Ђорђа пошаље Требињског Илију Беја - Новокрштеног, који у Србију дође и управо у Тополу са писмом и порукама Кара-Ђорђу оде, гди се тревн и присуствује, баш кад је Кара-Ђорђе свога брата Маринка за печпета дела обесити дао. **) Гди Требињски остане у Србији до 1807 године и за то време посредством Требињског закључе Руси са Србима сајуз за нападај и одбрану противу Турака.

Бавећи се у Србији, Капетан Илија Новокрштени тако се са Србима обходно, да га је сваки завољно и љубно га као свога брата и поштова, и свак је желио да он међ Србима за увек остане.

Капетан Илија, он је са Србима противу Турака у више бојева био, он је и при отпмању Београда 30. Нојембра 1806 год. на Св. Андрију при јуришу и рањен ***) и кад је рану преболео, опет се, удружен са Србима, противу Турака борио и рањен био. Па

*) Србија и Русија Нил Понов стр. 50. 51.

**) Србијанка час IV. стр. 95.

***) Види узеше Београда, у Чубре Чојковића Србијанки час. II. од стр. 118.

ко неби таковог честитог брата Руса волео и желио, да вечно са њиме удружен буде?

Но кад Руси по објави рата *) 1807 год. у пролеће одиочну војевати противу Турака, тад одреде и пошљу у Србију свога агента Штатског Советника Генерала Константина Родофиникина Грка који 29. Јуна у освојеној Србској престолници Београд дође. Овај други Руски чиновник ни налик није био на Руса Новокрштеног; он је одма одпочео презирати и мрзити Србе, па за то био је Србима не мијо, па су и њега Срби мрзели.

Но Родофиникин мрзећи на Србе, а видећи како Срби воле и љубе Капетана Новокрштеног а и он Србе, омрзне и на њега, па како се са несрећним издајником Срба, Митрополитом Леонтијем, на ког су сви Срби а и Новокрштени мрзео и презиро га, Родофиникин слиже, тако пише у Влашку и опадне га код Главногокомандујућег Руске војске, и пошље га у Влашку у главну Руску квартиру под видом дела службеног. Главногокомандујући по оптужби Родофиникина одирава га у Петроград а из Петрограда пошљу га у заточење у Сибир. **)

Срби, кад је отишо Новокрштени у Влашку, молили су Главногокомандујућег Руске војске да им Новокрштеног опет натраг врати. Но Главногокомандујући одговори им да га он неможе натраг више послати, јер се он меша у духовна дела.

И тако Капетан Илија Беј Новокрштени био је злором Митрополита Леонтија и Родофиникина жртва, за то што је он Србе као браћу своју љубио, с њима војево и више рана задобио и велике услуге за кратко бављење његово у Србији, Србима а и Русима учинио. Но Срби у Србској повесници увек одаваће поштовање имену његовом. Нека му буде вечна успомена и слава.

23.

ИВАН ИВАНОВИЋ ИСАЈЕВ.

ГЕНЕРАЛ РУСКИ.

По закључењу сајуза Срба са Русима, и по започећу војевања Руса са Турцима, 7. Јуна 1807 год. први је преко Дунава из Влашке прешо у Србију код Кладова и Брзе-Паланке Генерал Исајев са

*) Прво Турска је Русији рат објавила 24. Декемира 1806.

**) Мати Србија и Син Србин стр. 21.

Олопецким полком од 1.500 људи, и са Србском војском саједино се, а за њим 9. Јуна прешла су два Генерала, 18 штабли и жени официра и више топица, гди и Кара-Ђорђе са војском дође те ји дочека; па одатле сви оду на Малајинку на реки Штубику, гди су Срби од Видинског Мула-Паше обкољени били. На кога сложио ударе и разбију га, гди једва жив Мула-Паша у Видин издре. И ту Срби са Русима многи плен задобију. Тад Кара-Ђорђе, познавши шта вреди регуларна војска, ако ји је имало било, омиле му тако Руски војници *Олопецког* полка, да је од тог доба кад ји је год гди видио, поздрављо се с њима, љубио и браћом ји својом звао.

После овог боја Генерал Исајев бавио је се на Тимоку и пазио на Турке од Видина, а затим у јесен вратио се у Малу Влашку на зимовник.

Доцније опет, биће 1809 год. 2. Јула, Генерала Исајев прелазно је у Србију испод Кладова (Фетислама) са шест баталиона, две чете козака и 500 пандура, и ова војска била је под командом баталионни командира и то они: 1. баталион Староосколски стајао је под командом Полковника *Турчинанова*, 2. Пензанеки под полковником *Желтухином*, 3. баталион, састојећи се из пандура, под Полковником *Куртом*, 4. од Малоруски гранадира, под Полковником *Вајсом*, 5. ловачки под Полковником *Глебовом* и 6. баталион Сибирски гранадира, под Полковником *Ахшом*. С овом војском и официрима Генерал Исајев 9. Јула јурншом ударио је на Кладово да га од Турака освоји. Но кад ништа не успје, него Полковник *Турчанинов* буде рањен, а Полковник Атанасјев погине, и осим ови 335 војника погину а 603 рањени буду. Он онда сутра дан 10. Јула врати се преко Дунава.

Генерал Исајев, ако се и није задуго у Србији бавио, за његово лепо обхођење са Србима, са свима официрима, као први вођа који је са војницима дошо у Србију, био је од Срба љубљен и оставио је своје име у поштовању код Срба. Он је 1810 године у Влашкој умро.

24.

ГРАФ ЦУКАТОВ.

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР РУСКИ.

Године 1810, кад су Руси под главним своим Војсковођом Графом Каменским од Турака освојили Силистрију и пошли да ударају на

Рушчук и Шумљу, Каменски изда налог Графу Цукатову да иде с војском у Србију и да напада на Турке спрам Видина да би тим одвратио Турке са доњег Дунава и раздвојио јл, како би он с војском лакше Рушчук и Шумљу освојити могао.

Граф Цукатов 4. и 5. Јуна на острову Олмару са 2.331 нешаком, са 935 козака и 300 пандура, а свега са 3.566 људи пређе преко Дунава у Србију, са Србима се сајузи и 16. Јуна удари на Градић Дуду, кога су 302 Турчина бранила који му се предаду. За тим одма удари и на Брзу Паланку, у којој је било 650 Турака, те и њу предајом узме и Турке под оружијем као и прве у Турску однести.

После овн бојева Цукатов обкопаса пред Праовом, у ком су Турци били, па пошаље једно одељење војске под Полковником Цвиљеновом, те са Србима под Војводом Петром Добрињцем обсаде Кладово, а друго уз Тимок те растера Турске чете и отвори саобраћај са Делиградом, у ком су Срби били.

Нападањем овим на Турке од Србске стране и Графа Цукатова, велики Везир, кад одбије Графа Каменског од Рушчука, занета раздвоји своју војску, и заповеди Пашама те они са великом војском на Србе у Делиграду ударе, а и од Арнаутске стране Ахмет-Рушид-Паша у Крушевачки округ продре и стане палити и арати. Гди Србе доведу у највећу пезгогу, а тим више, што се и од Босне на Дрину велика сила Турска слегне. Кара-Ђорђе тад нађе се у највећој нужди, па заште помоћ ма колику од Цукатова. Но Цукатов, по пмајућем налогу од главног војсковође Каменског, немогне му дати помоћи, зато, што је нашо да Турци у малу Влашку не упадну, и тако је сво лето до пред сазу зиму пред Праовом и око Кладова са војском био, и са излетајућим Турцима из Праова чарко се, докле ту и неумре, кога доцније генерал Зас заступи. *)

25.

ГРАФ ОРУРК.

ПОЛКОВНИК РУСКИ.

Године 1810 год. кад силна Турска војска са три стране на Србију нагрле, као од Ниша на Делиград, од Арнаутске на Крушевац и од Босне на Дрину, и Србе у највећу тескобу доведе, Кара-Ђорђе иско је по-

*) Историја А. Ранкеа од стр. 224, 225.

моћ од генерала Цукатова, који је Праово са Русима у обсади држо; но кад од њега ипкакову помоћ не добије, обрати се Главнокомандујућем Руске војске у Влашкој Графу Каменском и поште помоћ.

Граф Каменски, кад разбије Турке на дојњем Дунаву на Рушчуку, одреди испод Рушчука стојећег Полковника Графа Орурка са *Ладошком* четом, с баталионом *Волински* Улана, с козачком четом, и 300 Арнаута с 4 лака, и с 4 од Донске Артилерије топа: који у Србију 11. Августа дође, гди одма, како је прешо Дунав, ухвати повећу чету Турске коњице од Видина, која је крстарила. Но Турци палете из Праова, Арнауте и Козаке поломе, заробљене Турке отму, и пођу јо даље с дивљом вичом гонити, али кад нађу на два Ладоска баталиона са 10 топова, из који Руси оспу жестоку ватру, у час Турци обрну се натраг и за њима оспу се *Волински* Козаци, који су јо до Праова гонили.

После овога, кад се Граф Орурк састане са Цукатовом, овај га одреди на 6 дана да око Видина осматра. Орурк се 14. Августа крене на рекогносцирање. Други дан стигну од Кара-Ђорђа посланици са писмом, који га мољаше и приклињаше да му час пре у помоћ дође, јер ако то не учини да ће он морати сав јужни крај Србије Турском опустошењу напустити и повући се Београду. „*Наше је очајање, писао је Кара-Ђорђе Графу Орурку, изашло на врх, војска се сваки дан све више разилази, Турци робе и секу нејач. Ви нас једини можете избавити.*“

Граф Орурк, како добије то писмо, јави отом Генералу Цукатову на одма крене се на пут, кога Кара-Ђорђеви посланици, међу којима је био и Ајдук Вељко, поведу преко планина и кршева најпречим путем, ударе на Бању, у којој је био Паша са 400 Турака у обкопима и коју за по сата јуришом узме, гди 310 Турака погине, а друге зароби и с Пашом ји одусти с уговором, да у овом рату више противу Руса не војују. Потом одмори се мало, остави Србску посаду у Бањи, па се крене Делиграду, у који дође 23. Августа гди примљен буде од Срба са највећим љубавним одушевењем. На одатле одма 24. Августа пође Јасики, гди је велика сила Турска под Везиром Ахмед Рушпдом са три Паше и са храбрим Исмаил-Бејом навалила и Крушевачки округ већ поплавила била; дође у поље Варваринско, и ту се у логори, пошто неколико Козака у помоћ Кара-Ђорђу у Јасику пошље. На почетак је

Варваринско поље врло удесно за бој било, ту се и шапчеви за одиор од Турака пограде. И кад Турци 30. Августа код Јасике Мораву почну прелазити, Кара-Ђорђе се са свом војском у Варварин повуче, са Орурком саједни и ту Турску силу очекивати стапу, која је у стопце за Кара-Ђорђем ишла.

Кад Везир Ахмед Рушид у Варварин дође и улогори се, 6. Септембра удари на Србе и Русе, но буде са великом штетом одбијен, и кад види да није лако са Србима и Русима бој бити, он се ушамчи, па 10. Септембра са свом силом на Србе и Русе удари, гди после жестоке и крваве битке буде са великом штетом одбијен. Тад Рушид кад види да неможе Србе и Русе разбити, поплаши се да му Срби не зађу за леђа, напусти своје позиције у Варварину, повуче се патраг Јасики, пређе Мораву и преко Крушевца у Ниш оде.

После ове Варваринске битке Граф Орурк оде с Кара-Ђорђем на Делиград, и почем Кара-Ђорђе крене се за на Дрину противу Босанске војске, Граф Орурк даде му Полковника Никића са четом Козака, остави своју војску у Делиграду па и он оде са Кара-Ђорђем до Тополе, а одатле сам оде до Београда, па се врати опет у Делиград својој војсци.

Кад Кара-Ђорђе 6. Октобра разбије велику силу Турску на Дрини, Полковник Никић оде са Козацима у Ваљево па зимовник, а Кара-Ђорђе у Делиград. Тад Граф Орурк крене се из Делиграда за у Крапну, удари на Гургусовац 4. Нојембра са четом флигел-ајутанта Засова, која му је од Праова дошла; но кад га неузме, сутра дан намести 12 топова и кад из исти на утврђењу поруши зид, брешу отвори и спреми се зајурим, Турци му се сутра дан предаду, који је у тврђавици њи 800 са Пашом било, и које Орурк без оружја у Турску одпусти. Кад Граф Орурк освоји Гургусовац, преда га Србима и оде у Праово Генералу Засу, а за тим доцније око половине Нојембра са свом Руском војском оде у Малу Влашку па зимовник.

Па као што је Граф Орурк у највећој нужди са својом, ако и малом Руском војском претеко Србима у помоћ и тим Србе окуражио, те су Турке на Варварину заједно са Русима надбили, и у Турску ји прогнали, и као што је Орурк освојио варошицу Бању и Гургусовац, он је тим највеће услуге од свију војевавши Руса у Србији, Србима учинио, и велико име стекао. Срби су га, признавајући његове заслуге, возљубили, и кад се Орурк враћао у Влашку, они су му, из за-

хвалности, подели писмену захвалицу, у којој су га називали својим избавиоцем. И заиста остало је име Графа Орурка у Србији најпрослављеније, које му дужну захвалност Срби од оцева наслеђену и данас одају, и увек ће се међу Србима и у повестици Србској са поштовањем помињати име Графа Орурка.

26.

НИКИЋ.

РУСКИ КОЗАЧКИ ПОЛКОВНИК.

Родој је из Срема, од племена Климената, који су се сигурно из Албаније населили, од пекуд дошло је у Руску службу и постао козачким Полковником.

Кад је Граф Орурк 11. Августа 1810 год. са Русима дошао Србима у помоћ, и Никић дошао је с њима под његовом командом са Козацима, и 22. Августа био је у боју при отимању Бање. Затим од 27—30 Августа у боју на Јасци, после 6.—10. Септембра у боју на Варварину. И кад ту Ахмед Рушид-Пашу надобију и у Турску отерају, и одатле Кара-Ђорђе преко Делиграда пође за на Дрину противу силне Босанске војске; Граф Орурк и он пође до Делиграда, ту остави сву Руску војску у Делиграду, а дода Никића са његовом Козачком четом Кара-Ђорђу у помоћ, те и он с њима оде, гди је на Дрини у боју 6. Октобра у крвавој битци био, у којој је више Војвода рана допало, а и Никић био је ту у погу рањен. А после ове битке, добио је Никић од Графа Орурка заповест, те скозацима оде у Ваљево, гди је и зимово, и тек 1811 године вратио се у Влашу.

Полковник Никић био је велики јунак, као и велики пријатељ Срба; он је познавао дух нарави и обичаје Србске, па се са Србима врло пријатељски обходио, и био је врло од Срба љубљен; тако да је име његово, које за заслуге Србима у ратовању учињене, а које за братско његово пошашање, остало у народу Србском у великом поштовању, које се и данас помиње и помињање увек међ благодарним Србима. Слава имену Полковника Никића Клименте.

27.

БАРОН ДИБИЋ.

ЦАРСКО РУСКИ ПОЛКОВНИК.

По учињеном сајугу Срба са Русијом, године 1807, у време војевања Кара-Ђорђевог са Турцима, и Русија Турској рат објави. Па да

би се користије ратовало и да би Србска војска, у нападању Руске војске на Турке саображавала се са Руском, Двор Руски одреди свога Агента у лицу Штатскога Советника Генерала Константина Родофиникина Грка и пошаље га у Србију да он стално у Београду буде, да пријатељски Кара-Ђорђа и Србско правителство подпомаже и упућује, како у војеним операцијама тако и у политичним одношајима и делима спрам страних државама, о давању повчаних и других средстава за вођење рата и т. д. Доципије дода му се у помоћ и Колежски Советник Теодор Недоба такође Грк. Но оба та, издајник Србски Београдски Митрополит Леонтије превуче на своју ђаволу страну и омрази Србе код њи тако, да и они непријатељи Срба постану. На у место да Србе подпомажу и на добро упућују на што су и послати, они им стану чинити највећа непријатељства, наклоњенији били су Турцима него Србима, њи је ојадно и злим духом напојно Митрополит Леонтије. Србе су презирали, раздоре правили, Србске старешине једнога са другим завађали, Турцима Србе издавали и старали се да ослобођену Србију испод Турског јарма Турцима опет подчине; толики су били непријатељи Срба. Кад 1809 године велика сила Турска поводом њиним на Србе навали и у Србију продре, они тад побегну у Влашку, с умислом да кад народ за бегство њино дозна, да ће се збунити, против Србски старешина раздражити, побити ји, земљу обезглавити, тако да Турци Србију лакше притисну. Но кад Срби одрже над Турцима победе, и из Србије ји без помоћи Руске истерају, тад иети Агенти Родофиникини и Недоба тражили су да се опет у Србију поврате. Кара-Ђорђе и Совет Србски одуриу се повратку њиновом, на пишу Главнокомандујућем Руске војске у Влашкој Графу Каменском, и покаже се на непријатељство Родофиникина, Недобе и Леонтија, изјаве да они та три Србска издајника никако не примају, и замоле га да им другог ког Агента правог Руса у Србију пошаљу, с ким ће се слагати моћи, и који ће Србима пријатељ бити. Но Граф Каменски не уважи жалбу и жељу Србске владе, само Родофиникина пошаље у Петроград а оба друга Србска злотвора, Митрополита Леонтија и Недобу, силом намете Србима на врат, по пет ји у Србију пошаље, које су Срби као своје крвнике једва својим очима гледати морали. За ту мрзост и жалбу Срба противу Родофиникина, Недобе и Леонтија морао је Двор Руски, а и сам Цар Александар I. знати. На године 1811 у пролеће министер војени *Берклаја де Толи* одреди господина Полковника Барона Дибича и изда му строг налог, да он у

Србију иде да ствар не споразумлења и раздора између Руски агента и Србске владе озбиљно испита и извиди да ли су Срби варвари, да ли су непријатељи Руса, и да ли у Србији без влашке влада, као што су им речени њихови агенти достављали. Па да о том као и о целом стању Србије, Србски власти и управи земље точно и истинито извешће поднесе. Барон Дибић спреми се, узме своју жену са собом, удари преко Влашке гди му је и команда била и дође у Србију. Који сву земљу пропутује проштудира и испита све као што му је заповеђено. И нађе да су посве лажна и неистинита доношења Србски непријатеља Родофиникина и Недобе; и стане се спремати да из самог Београда рапорт доле означеног содржаја у Петроград Министру војеном пошаље, и сва лажна о Србима доношења потре. Но лукави непријатељ Срба Недоба, видећи како се Дибић љубавно од Срба прима, и како се он према Србима као према својој рођеној браћи понаша, а некако и дозна како намерава добри, поштени, и искрени Барон Дибић извешће Министру војеном поднети. Па да неби Дибић одкрио њихова злочина дела, не почаси часа ни једнога већ напише писмо, и најцрње опадне доброга Дибића код корпусног команданта онда бившег у Краљеву Заса,*) а и Родофиникину у Петроград о Дибићу јави. Засе поверује лажним доношењима Недобиним, па одма хитно позове Дибића к себи, Дибић као војник повињујући се командату Засеу, а и незнајући зашто се позива; остави своју жену у Београду, с ушесом да се онет у Београд врати да мисију своју подпуније изврши, па оде у Влашку; кога командант Засе узме под одговор, намете му кривицу по оптужби Недобинској, стави га под војени суд, и доцније спроведе га у Петроград.

За време бављења Барона Дибића у Влашкој у Букурешту 1811 год. он како о стању Србије, Србски власти, и у обште као и о свом правдању, да је он савесно дати му налог испунио; напише рапорт и дотичном месту пошаље, који рапорт или извешће овде у целости га стављамо.

РАПОРТЪ. **)

Једногъ Имп. рускогъ офицера о Србији и положенију њиномъ у свакомъ призрачењу.

Географическо положеније Србије познато е. Одъ ушћа Тимочкогъ у Дунавъ до око Оршаве, или болѣ до Адакале, које заузимаю Турци,

*) Мати Србија и син Србин стр. 46.

**) Извјестије: Оно је Барона Дибића; и извађено је из V. књиге Голубице од стр. 297—318.

земля стои скопчана крозь малу Валахию съ рускомъ армадомъ; а то е одъ прилике просторъ одъ 50. врсѣй.

Градъ Кладово, кои Срби држе, есть ключъ свезе ове: варошица лежеѣна на самомъ Дунаву, коя' едѣа 100 куѣа имати може; варошь оплаѣена е шанцемъ, кои е бедемомъ и высокимъ палисатима утврѣенъ, неколико добро намештены топова има, ал' опетъ ништа друго, него само име едного бедногъ восиногъ шанца не заслужуе, когъ страна друга къ предградію окренута, тако е рѣаво устроена, да се на ню безъ сваке опасности ударити може. Каштель, или као што га овде зову, Цитаделла, есть по старомъ начину отъ камена сазиданъ, и саставлѣнъ е изъ различни избушены зидова и неколико кула, есть узакъ, и онай, кои га е градію, имао е предъ очима само мѣстцу обрацу.

Припознати се мора, да е Кладово у смотренію свезе Руса са Србіюмъ одъ найвеѣе важности; особито што мы войске и магазини у Србін имамо; и зато е више іошть чудновато, да мы за цело време, одъ како Кладово имамо, башъ ништа за безопасность пѣгову учинили ниемо; оправа е градека рѣава, топова мало има, па и ово мало ніе у найболѣмъ станію; а напунѣны магазини имаде само за рану, а не за потребе восиногъ укреплѣногъ места.

Другій е путъ сообщенія преко Брзе Паланке, варошице исподъ Кладова на Дунаву; и овде су одъ Турака врло добро поставлѣни бывши бедеми забаталѣни.

Осимъ тога има путова сообщенія преко Великогъ Острова и Прахова.

Трговачка или финансиална шпекулація одъ наше стране дозволява Мула-Паша, да лаѣе изъ Видина у Адакале пролазе; и будући самъ прилику имао пролазакъ лаѣій овы видити; то не могу наредбе у томе призренію учинѣне фалити. Паша е Видинскій познатъ као човекъ, кои само за богатствомъ чезне, и кои се са своимъ повцима одъ строге покорности прама Порте одценію. Да бы своя богатства умложію, дозволява онъ свакомъ съ лаѣама пролазати. пошто му се некій наметъ плати. Нека бы одъ уговора овога са Мула-Пашомъ сви и Богъ зна кои люди файду имали; а може быти, да се лаѣе на Великоме Острову и прегледаю; али будући да се оне не пропраѣаю до места опредѣленія свога отъ руски войника; то бы што прекообычайно было, кадъ бы Турцы овакову згодну прилику пропустили и не спо-

разумевали се съ Адакаке, а можно да и неке айдучке чете у тамошнѣмъ краю подномажу, и да при нападателномъ восваню свос планове, или зановести, путемъ овымъ Наши Адакалском не шилю, кон нити у воснымъ потребама нити у тоновима, нити у войницыма, нити у новцу, ни постоянству и духу предприимчивомъ оскудицу нетрпи.

Имамо ли мы узрока, сва средства за сигурность нашу прелебрегавати и презирати, не могу знати, али по искусствомъ посведоченомъ благоразуию наше команде мы то вѣровати шарамо.

После овы примѣчанія, коя су зато нужна была, што се изъ пѣи незнаиѣ Србіѣ одъ стране наше пагаѣати могло, приступамъ къ самоме описанію.

Онай комадъ землѣ, кон мы Србіомъ зовемо, лежи изжеђу Дунава, Дринѣ, Скардске и Аргентарске (?) планине и реке Тимока. Нѣна с величина одъ прилике 240. врстѣй дугачка и 280 врстѣй широка; тако површѣ нѣно износи одъ прилике 67.200 □ врстѣй. Ал' бы се онай варао, кон бы мыслію, да с то сва Србія: къ Србіи припада и еданъ део одъ Албаніѣ: онай, кон изжеђу Ёзера планине, беле Дринѣ Црне-Горе лежи, и сва Херцеговина.

Тако названи Немачки Срби, израженіѣ врло несвойствено, поселили су се у Аустрійску државу и сместили у Маѣарској и около Маѣарске. Нѣи се на више стотина илѣа брод, и у самој Цесарској воспоиој служби быѣи ин до 32.000 людѣй.

Число жителя у Србіи, кою сада свойствено тако называмъ, не може одредно показати се: много с ратъ растерао, много упропастио, ал' опетъ свакиѣ данъ нови доселѣицы долазе, премъ да се отъ стране пограничны еуседа све чини, да то не бѣва.

Србія има красне съ рыбомъ богате реке, кое се за трговину и за сигурность границе врло добро употребити могу. Найзнатнѣе су: Дунавъ, Сава, Дрина, Тимокъ и Морава, коя скоро целу землю пресеца. Земля е врло брдовита, ал' при томъ не само што су долине, него и брда су врло плодovита. Клима е красна, земля здрава. Главнии производи есу: вино, врло добро, благовкусно и яко. Винодѣліѣ бы се могло яко подиѣи, зашто бы при већој культурѣ толико се вина извести дало, да бы се съ нѣмъ цѣла Руссіѣа подмѣрити могла.

Оцетъ: грождѣ за нѣга расте по шумама дивлѣ.

Снаке сорте ранѣ и зеля.

Дивячий и рыба.

Доста живе стоке, особито дивин и питомы свиня.

Фине дугачке и мекапе вуне у изобилію.

Лапа и коноплѣ.

Дрва у изобилію.

Бакра врло много.

Има іоштѣ и выше минерала: као: олова, маркашта (?), впе-мута, сребра а и самога злата; ал' оскудица у посленицыма и садашпя времена чине, да се о рудама радити не може: алавастера, мермера и креча довольно: гранита и други добри каменя се доста налази.

Нафте (Bergöhl) налази се у изобилію. Меля польскогъ, кестена, лешныка и бадема и т. д.

Лесково дрво тако с овде дебелогъ стабла, да се налази папѣва одъ 4. стопе райске дебелы. Дрво с лепо врло за] правленѣ покућ-ногъ намештаня, и може се врло лепо угладити.

Коліке бы сумме могла Руссія уштедити само на овоме едномъ дрвету, кос за скупощено Махонско дрво издас?

Земля пма све, да найлешше стакло произведе: само іой фале люди, коп тай посо разуму.

Руссія имаюћи Дунавъ у притяжанію, могла би врло сфтишо изъ Србіе кое за собствену потребу, а кос за пролазакъ (транзито) до-бывати:

Вина, оцета, вуне и чос, лана, коноплѣ, платна, минерала и за-пста неке аптекеке потребе, кое се овде, сматраюћи по поляма, на-лазе, Нафту.

Будући се у земљи врло сфтишо жпви, и производи се лако и у великомъ изобилію добывати могу: будући превозъ Дунавомъ до Одессе не бы скупъ бую; то бы трговина са Србіомъ за Руссію была зна-менитый изворъ добытка.

Путови су досада далеко натрагъ изостали; ал' се они тымъ лакше оправити могу, што земљи изливенѣ вода недосађуе, и земля с тврда и добра.

Главни пушови есу:

Одъ Кладова преко Брзе Палаке, Неготина, Банѣ, Дели-града.

Изъ Београда преко Хасанъ-Пашине Паланке, Ягодине, Делиграда, Ниша, Софіе и т. д. до Цариграда.

Изъ Београда преко Ватъва и Зворника у Босну.

Изъ Београда дужъ Саве преко Шабца у Рачу и у Босну.

Изъ Ужица у Сребринцу у Босни.

Изъ Ужица у Вышеградъ у Босни.

Изъ Ужица преко Новога Пазара у Албанію.

Земля с сада разделѣна на нахіе или Окружія, одъ кои свако по еданъ Магистратъ завѣсеѣій непосредственно одъ Сената имаде, и свака с онетъ нахія на манѣ Срезове-Кнежине-разделѣна, кога поглаваръ главный Обер-Кнезь се зове; у свакоме селу има поеданъ Кнезь и Булюкбаша. Цѣла земля има за поглавара *Борѣію Петровића*, као поглавитогъ Команданта, кои с уедино Членъ и Президентъ Сената; а оваѣ то естъ Сенатъ управля са земљомъ и има слѣдуюће разделенѣ:

Сенатъ се состои

Изъ Вице-Президента, кои с уедино и военный Министеръ, Младена Миловановића;

Изъ Министра Внутренн Дѣла, Якова Ненадовића;

Изъ Министра Финанціе, Кнеза Симе Марковића;

Изъ Министра иностранн дѣла Радошића;

Изъ Министра Просвѣщенія Юговића и Стате-Секретара Грујовића.

Сенату с овомъ као помошникъ подчинѣнъ Великій Судъ, као найвеѣій земальскій Судъ; и кои управъ управля судейскомъ струкомъ. Поглаваръ с Суда овога Министеръ Правосудія Илія Марковићъ са выше членова и еднимъ Секретаромъ.

Узрокъ, зашто мы о Србін криво судимо, естъ тай, што они, кои су у нѣ долазили, были су люди претераногъ начина мыслѣня, или су имали ограничена знаня, или имъ с оскудѣвало земльо и човекопознанѣ.

Народъ Србскій у великомъ степену одъ Турака притеснѣнъ, нѣ могао ни еднимъ коракомъ къ просвѣщенію ступити; и зато с Србінгъ вообще суровогъ нрава, безъ науке, и мыслятъ съ пунымъ правомъ гордѣ на свою тежко придобывену слободу.

У целой земльи нема балова, театра, людій од света, пріятны лепотица, словомъ што се у свету лепымъ тономъ (*bon ton*) называ,

но ни самогъ подемевања и опадања. Како се дакле може земља една людма допасти, кои су обвинути на начинъ живлења велики и просвещены варошій; како ће се онима допасти, кои овде ни толико воспитанія не налазе, да ихъ се ласкањемъ утађа, или гди се нѣовымъ новчанымъ потребама съ покориошћу пруженымъ подарцыма не притиче и тымъ начиномъ високо покровительство не придобыва.

Кои се Србину правъ и срдечанъ не показуе, тай му се и не допада; нити то Србинъ сакрива.

Природно е дакле, да, ко годъ тамо дође, не свиди му се, не иде се тамо по нѣговой ђуди, а можда се и не поступа одма по нѣговымъ заповести наличиемъ совѣтица, и онда се одма рекне:

„То е земља безъ сваке за насъ користи (ел' за оногъ, кои овако пише и извѣщава, или за Руссїю?); люди су прости (срѣ не знаду, шта е bon ton); непослушни“ (зашто колико иѣ мы поправлямо и наставлямо да покварене прави вышега просвѣщенія приме, они то неће да чине.)

„Они су одъ насъ одвраћени“ (ово е найнакостнија лажъ; зато ако единствении Руссъ себе за народъ држи, онда се гди кои путъ догодити може, да се иѣму учини, као да Србинъ къ Руссу склоности нема.)

„Нема ни порядка ни занта“ (у земљи овой, која јошть изъ стана бунтовногъ изшла нѣ, има запста довольно порядка, у земљи еднѣй, у којѣй се сада истомъ о уставу и законима ради, има и много порядка и запта).

„Тамо су саме партас“ (да сви еднако не мысле, то допуштамъ: а гди е то тако? ал' самъ я примѣтио, да основано миѣнис, а не лице кое га исказуе, уважава се, а како е то и на другомъ месту?).

„Найгоре самовластїе земљомъ управля безъ снаге и рѣшительности“ (я ѣу прилику имати о томе говорити, и противно доказати.)

Едашъ е айдукъ, другїй е углађеный угурсузъ, треїиѣ оне земљу другой сили да преда, четвертый разсина подозренїѣ противу насъ“ (ово су подле лажи).

Овако ми е одъ прилике описивана Србїя; и благо мени, да мой разборитый умъ, моє единственно намеренїѣ, дужность мою испунити, нису дали заслепити ме, да тражеи оно добро, што у Србїи быти може предвидимъ оно добро, кога веѣ ту има.

И се тимъ поносимъ да самъ у томе више чувства къ дужности и любви къ служби показао, него многи мои предшественници; ирежда я то здраво извинявамъ, коима можда карактеръ незгодама, дугимъ некуствомъ, размышляиѣмъ и наклоностѣу къ правственности (коя се све више и више несреѣомъ губи) не се за правичность расположио и укрѣпио, оваковимъ начиниомъ о свачему веѣхъ противно мысле и суде, ни ти себи даю труда, да истину изъ старіе исторіе испытаю, него мыслеѣи да праву истину говоре, опи сасвимъ неистинните ствари до зная доведе.

Само неколико примѣчанія овде, коя ѣею довольно стварь объяснить; за кратко време мога тамошнѣгъ бавлѣня не ми могуѣно было све на умъ узети.

БОРБЕ ПЕТРОВИѢ, коме су Турци име Кара, Црниѣ, или у относителномъ смыслу „храбрый“ дали, сѣть человекъ озбиљнога карактера. Обликъ иѣговъ показуе означену душе величину; и свакиѣ, кои само сасвимъ осудити не мысли, кои на обстоятелства, време, положеніе человека, на немогуѣность болѣгъ у иѣговимъ прошлымъ годинама воспитанія и на све, што одтуда произлазити мора, призреѣ неѣе да има, тай ѣе запета ову величину, постоянство, и правый мужескиѣ и самый владѣтельскиѣ духъ познати и у самымъ онима дѣлима, коима су люди сѣ едне стране стварь узимаюѣи иѣга умалявати и понизити прилику тражили.

Истина е, онъ е свога оца убио; алъ заръ чувство собственногъ спасенія, любовь къ отечеству и нагопъ магновения не могу се за обрану иѣгову навести? ко е тако пакостанъ, да доказуе, да е онъ то дѣло са удовольствием учинио?

Ко не мора бити склонити сѣ нѣме као са сыномъ чувствовати жалость, како га е отацъ, као главу союза за спасеніе отечества постосѣгъ патерао, да е противу собственнога отца одупрети се морао? Шта му е друго остало, иѣму, кои ни самъ сигурность места за обрану противу Турака, тако блажје средство за собствено спасеніе пзабративанъ да себе, свое союзнике и народъ не пожертвуе.

Истина е, онъ е брата свога обесити дао; алъ и оваѣ поступакъ може сама злоба сасвимъ осудити; више е пута братъ, као владѣтель, брату праштао за дѣла, коя бы се свуда кононцемъ казнила, више пута молио и претио. Заръ да судія напоследку законъ, коме е уваженіе отдавати дужанъ, презаре, што братъ петиѣ законъ не уважава? Та у

време највећегъ просвѣщенія у Греціи бывало е такovy примѣра, у она времена, кадъ светъ јоштъ тако искваренъ быо нѣ, кадъ се правда и обще и право човеколюбіе као добродѣтель обожавала; овомъ подобномъ дѣлу бы се онда дивили. На башъ ова дѣла дала су нѣговымъ непријатељима прилику много безпослица измыслити, да мужа едногъ, когъ велику душу докучити могли нису, клеветанѣмъ понизе.

Къ оваковымъ клеветамъ принадежи и то, да е Ђорђе Петровићъ свирепъ; — у оно време, кадъ земля никаквогъ Устава имала нѣ, него е у нѣму сва снага и воля целогъ неустрасногъ и непросвѣщеногъ народа сојужена быти морала, у оно време была е дужность, којомъ е целой общини обвезанъ быо, еъ безусловномъ строгостіу поступати. Онъ е спрама самога себе строгъ быо; онъ нѣ мого спрама други благъ и меканъ быти. Колико е пута и у оно време подла страшливостъ нѣму умышляе убиства и гоненія приписавала, која се никада доказати нису могла. Колико пута нису онъ, кое е совѣсть собствение кривце мучила, къ беганію принуђила, пѣпосили, да су гонѣни и са животомъ неспуриш; а гди су та доказателства?

Сада како земля судове и устрасніа има, сада Ђорђе Петровићъ никадъ самъ не казни, шта више: онъ и не дае казнити по своме прозволенију, него предае све Судовима.

Истина е, овај човекъ никаква воспитанія нѣ имао; онъ врло мало говори; прави су нѣгове просте и поштене, као што е цео народъ: увекъ е замышлѣнъ; ал' га е природа много обдарила природнымъ разумомъ; онъ лако сваѣа и овакове ствари, кое пређе ни познавао нѣ; разуђенѣ имаете лако и право, много окретности духа; радниѣ е, и у свему показуе народу прихѣръ подражаванія достојанъ. Кадъ се развесели (а весело е увек, кадъ се еъ другимъ веселити може), онда е врло весело; сбија шале, и све е око нѣга весело. Као войнику не може му се одрећи, да таланта, храбрости и неустрашимости, као човекъ, да рѣшительности, тврдоће, постоянства и величествена карактера нема.

Ели дакле право и здраво, да служители и подданицы едногъ монарха, кои овога Ђорђа Петровића покровительствуе, труде се и то изъ приватны лекіа намеренія, нѣга у рѣвовомъ виду представити, и што више: нѣга кодъ самогъ нѣговогъ народа унизити стараю се? —

Тако се исто чини и са осталимъ поглаварима и чиновницима у Србји; кад њима душевна дарованія и знања немогу да одреку, онда и онесуо као лукаве преварљиве и нама ненаклонѣне;

Будите одкровени и искрени спрема Срба, па ћею и они такви спрема Васъ бити.

Будите учтиви, и покажите повереніемъ Вашимъ, да Вы постоећа у Србји устроєнія уважавате, као што с то дужностъ Ваша, да у свакој земљи тако чините; па Србниъ се прама Вами ппгда заборавити неће, ити ће Вамъ се показати као поноситъ и да Вамъ привржеиъ не.

Докажите Србима, да предложєня Ваша само се къ благостоянію Србіє клоне, и да ии Вы чините само зато, да штогодъ къ истохе благостоянію принесете, а не да неку властъ на себе узимате, која Вамъ не припада и не пристои, и смачно ћею предложєня Ваша успишана бити; они Васъ любе, они Васъ уважаваю, као да сте њіова — Срба — браћа!

Србія пмаде у Сенату све саме поштене и талентима обдарене люде, кои, ако какве и учипе погрешке, зато ии чине, што у Србји средства оскудѣваю, а и основана знања и искуства редка су; ал' *Младенъ*, Яковъ и выше њп, ссу люди, кои и у другимъ државама не бы пайстражњи *были!*

Неке су ствари іоштъ достойне прижѣчанія, зашто оне припосе честь онима, кои су радили о овима привременыма устроєніима државе; као:

У целой Субји с таксипантъ потреба и повца заведено.

Прекупљивати и на већу цену рану подизати не могуће ии у самымъ пайудалѣниимъ краєима Србіє.

Землѣдѣлцы у Србји ссу у великомъ степену слободни; нема робства, и са самымъ заробѣльнымъ Турцыма поступа се благо и добро.

Данка и даиція за поєдине люде нема! Не доказує л' ово до-вольно, да властници ити су тирани ии шпекуланти, кои се само брпну, како ћею себи блага пакупити.

Догађай са Командантомъ Србскимъ Милєнкомъ велико с впечат-лѣніє учиніо, свуда се њѣму страна држи. — Признати се мора, да восише таланте овога мужа уважити треба; а и то се прећутати не може, да онъ велики заслуга за Србію има; ал' ће свакиъ безприст-

растний п едно п друго заборавности предати, каѡъ самъ тамо чус, како управо стварь ова стоп.

Управо ле Миленко него пѣговъ Секретаръ човекъ с пунъ пнтрига. По овеме се с поводіо п поводп се п сада Миленко сасвпмъ; онъ с быо пређе Секретаръ у Сенату. ал' буде одтуда одпушѣнъ, зашто с за велике погрешке окривлѣнъ быо, п види се, да с збогъ тога къ Миленку п отпшао, да се съ помоћу овога освети. Јено с п посве петинито, да с онъ радіо, како бы овеме Миленку правленіе Србіе у руке допало; *пошто е Миленко пређе Ђорђу Петровићу на вечишу верностъ и покорностъ обвезао се.* — У свима државама морала бы у оваковимъ обстоятелствама најспособніа глава по правди погублѣна быти.

Миленко с употребіо богатство свое, да се народу умпли п себи приврженике придобіе; падавао се као да с претеранимъ приврженикъ Руссіе, у надежди, да ће одонудъ у своимъ властолюбивимъ плаповима помоћи добити; ал' се у томе преварио. Мислеи, да с на своме месту тежелянъ, починіо с онъ выше самовольны дѣла; онъ с поглаваре кодъ Русса опадао, п доказивао, да су страни Аустрійској прпвржени; онъ с курпре зауставляо.

Выше пута праштао с Ђорђе Петровићъ Миленку за дѣла нѣгова, коя су показана была, выше пута га с молио, да се непоказуе, као непріатељ отечества, докъ наноследку случай или навлашъ намештена прплика ніе ии явно завадила, п тако Миленко, пѣговъ Секретаръ п іоштъ сданъ незнатанъ човекъ ове партас изъ землѣ изтерани буду. Добра нѣлова нису пмъ одузета, нису никоме поклонѣна; братъ Миленковъ ии прптяжава; п ако када сынъ Миленковъ у отечество се поврати, заста нећею добра неповраћена му остати.

Гди с овде неправда, свпрѣпость п лакомоть?

Исто с тако важно, да се иясни, каква с та Аустрійска партая: Руссія е Србіи велике помоћи дала; Правительство п народъ привржени су зато съ највећомъ благодарностіу пѣговомъ првомъ благодѣтелю, своимъ великомъ любимцу АЛЕКСАНДРУ. Ал' е было времена каѡъ Руссія ніе толпко чинити могла, колпко е Србіи потребно было; обстоятелства су была такова да одлагания трппла нису; п Србіа е изъ Аустріе добывала баруть, олово п друге потребе, кое су іоіи недостајале. Ово с узрокъ, зашто Србіа пріятельства Аустрійскогъ прпдржа-

вати се мора. Такође у време прекинутогъ саобщенія съ рускомъ главноу войскомъ было с Србїи дозвољено курире свос крозъ Аустрїйске землѣ шилати. Србїя одъ Турака притиснута нїе могла способны глава подраниити и изобразити; овакове Србїя с одъ оны у Аустрїи рођены и воспитаны Срба добывала, коп тайно безъ дозволенія свога началства у Србїю прешавши патрагъ се у отечество свос враћати не могу; и тако свою єдину надежду на Руссїю пмати мораю; ал' су они изъ Аустрїе и заводе у Србїи по нешто по начину Аустрїйскомъ, зашто пмъ с овай начинъ познатъ; слѣдовательно мысли се, да су они за Аустрїомъ занешени; ал' тако нїе. Ако Руссїя обстоятелствама привольна буде, Србїю оставити, кудъ остане Србїма, коп се выше међу Турке повратити не могу, да се патрагъ повуку, него Аустрїя. Ево опетъ узрока, зашто они съ овомъ државомъ покварити не могу. Ал' ево іоштъ сданъ узрокъ, зашто Срби при свой привржености къ рускомъ Цару, неку запста сумлю и неповѣрность о рускомъ генералитету и чиновницыма политичнымъ имаю. Срби сви чувствую, а што яснїе вїде, то живлѣ чувствую, да независимость нїова за Руссїю єсть одъ велике важности. . . . редакъ с истина случай, ал' се овай овде показує, да се право благостоянїе два народа засдно и на длаку слаже и подудара, да несрећа Руссїе пропасть Србїе за собомъ вуче, тако исто, као што с пропасть Србїе за Руссїю несрећа.

Зато су Срби псчекивали смачно одъ Руссїе снажну и дѣятелну помоћ, псчекивали су тесный союзъ између обе државе, псчекивали су у свему откровеность, истину, сообщенїе; Мешто овога пакъ:

У свако време помоћ с само онда приспевала, кадъ су Срби узалудъ выше пута спде свос напрегли и велике жертве принели, тако, да послана помоћ ништа друго учинила нїе, него само голо и времено спасенїе.

Извѣстїя су пмъ давана, да бы їи къ бржой покретнїи и раднїи принудили; а после се съ времетоу дознало, да извѣстїя ова истина была нїеу.

Србїма нїе дозвољено, ни свос молбе, ни благодаренїя своге високомъ покровителю, Императору, непосредствено поднети.

У Србїю су люди шилани, кос тамошнѣ Правителство никакко возлюбити могло нїе, зашто с поведенїе нїово пето Правителство кодъ народа оцрпило.

Напротивъ ако су случайно люди онамо шилили, коп су о Србін поуздано добро мислили, и коп су совѣтомъ своимъ запета земљи полезни были, овакови су одма натраг позываи, и све молбе Срба, да се и опетъ у Србію пошлю, были су сусти и одговора не удостои!

Не мора л' се дакле опростити, кадъ се овако мисли: „заръ се не мисли нама *сасвимъ* помоћи?“

Кодъ све снаге, кою Србія у призренію свос землѣ, свои производа, свога положенія за трговину, има, ишта ніс тако очевидно, него да сада у новцу оскудицу трпити мора. Тамо немо сталне войске, свакій Србинъ служи отечеству и общој ползи, кадъ се позове, или нужда то изискуе: онда остае нѣва, занатъ и трговина пренебрегнута. Благо одъ Турака одузето остало е или у рукама поедини лица, или с већъ одавно на общу ползу употребљено. Колике с новце Аустрія за рану и цебану извукла! Колико коштуе подржаванѣ шпиона? Шта коштују они, коп у непријателској земљи за Србію радити мораю? Колико упишаня не треба, да у собственој земљи саливаю се топови, гради салитра, барутъ, и ђулета лію?!

Ако се оће, да излазакъ войне не остави се неизвѣстности; то с нужно устроити точку одну средоточія такву, како ће намъ она оеигурати такво положеніе, да съ нѣ пробитачніе време дочекати можемо. Ово с противу Турака іоште лакше могуће, него противу други народа, зашто они у зиму, ако се *сасвимъ* не разиђу, а оно войску свою врло умале. Точка ова была бы за Србію Београдъ. Ал' с ово развалина без нужды обкопа, са развалѣнимъ казаметима, безъ мостова и каніа, безъ довољнога числа топова. Кодъ недостатка Србски спла мора се военный човекъ іоштъ више чудити, што одъ стране Руссіе за поставленѣ у добро станѣ овога места ишта чинѣно ніс, та ил баръ еданъ искусанъ ищипиръ ніс посланъ быо; а Руссія има сама у Београду магазини и войске, кои с у свакомъ случаю тамо, ако обстоятелства незгодна наиђу, више него гди му драго опасности изложена.

Србія до сада ніс више нигда войске поставити могла него 18.000: съ много мањохъ почела се революція; иа опетъ съ мало войске, непмаюћи никаквогъ устроєнія, безъ довољны средства истерали су Срби Турке изъ землѣ; и држали су се скоро 8 година про-

тиву сдигоа непријателя, кога наше велике и устроене войске пису до тога приморале, да преко Балкана пређе! — Нис ли то доказательство, да се Срби баръ противъ Турака врло добро употребити могу? —

И кадъ самъ я сада, само просто показавши нужду, и представивши могућность, да се овај превећъ одсудный ратъ за Србію іоштъ ове године сврши, до тога довео, да с Правительство съ напрезанѣмъ своју своп сила 28.000 людій ове године поставити обећало се.

Кадъ самъ о средствама промышляю, како да ову силу у самомъ трајноу войне са згоднімъ преправама, са прибавляѣмъ добровольника до 40.000 людій умножимъ.

Кадъ самъ я объясненіями и сообщеніями, коя себи прибавити пропустію писамъ, трудію се, да пограничне неприятельске землѣ одъ непријателя одвратимъ и отргнемъ, и съ тога надати се могао, да се мало по мало съ нима союзимъ, одкуда самъ очекивати могао, да силе одъ прилике на 25.000 людій нарасту.

Кадъ самъ старао се, да Србе у Црној-Гори и Херцеговини у интересъ Србскій увучемъ, коимъ бы начинамъ около 30.000 людій выше противу непријателя борило се.

Кадъ самъ све ово чинію, да русской войсцы, коя нис тако яка была, миръ и безопасность поставимъ; будући самъ колико с выше могуће было, турску силу на другу страну окренуо.

Кадъ самъ то учинію, да честь отечества сачувамъ. и за унапредакъ верне или поуздане привржепике набавимъ.

Кадъ самъ съ овимъ заповесть ону: „Гледайте, да до тога доведете, да Срби ове године Турке у Босни предупредѣ и т. д. кою ли с Графъ Оруркъ (у присутствію Полковника Саса) дао, кою самъ Генералъ-Лайтнанту Сасу прочитао, и овај ю потврдіо.

Кадъ самъ при овомъ заповесть Генералову при свемъ недостатку Србски сила као човекъ разуманъ и верный слуга испунио; у чему самъ я онда продрзливо радіо? Зашто самъ онда кривъ и казни достоянъ?

Како да заслужимъ, да се самножъ одъ стране Генералитета као са безчестнымъ кривцемъ поступа?

Ели то средство, коимъ нашимъ союзницима поверенѣ, кодъ света уваженіе, чиновнику любовь къ должности и привржености улити можемо??!

Шта самъ я за време бавлѣня мога у Београду за благо Србїи чинїю, да Русїи верио служимъ; то љу згодномъ приликомъ доказати; овде то наводити нећу, само љу ово да примѣтимъ: Никада се ратъ съ Турцима за Русїю сигурно и славно свршити неће, ако се онако не сврши, као што самъ пређе Вашемъ Превосходительству предложио.

Никада Русїя не може се ослопити на поверенїе други народа, ако Србию онако исто, па макаръ и сублинимъ начиномъ у блату остави, као што с Мореу и Црну-Гору оставила.

Русїя с већъ союзнике свое на сѣверу изгубила; ако јоштъ Србию остави, онда остане сама за себе.

Никада Русїя бољу прилику закачити не може, него сада, да себи чрезъ Србию сигурнию обрану за унапредакъ прибави. —

Примѣчанїе. Ово пзвѣстїе на Нѣмачкомъ сзыку писано добыли смо мы одъ Г. Георгїа Мушницкогъ, кои с то у препису пзмеђу остале заоставши наппра' покойнога Епископа Лукїана Мушницкогъ нашао, на коме ова прибележка назначена стоп: „Аукторъ сего сочиненїя есть *Баронъ Дибичъ*. Писано въ Букурештѣ во Валахіи въ 1811 или 12 годѣ. Въ Сербїи былъ онъ 1811 года.“ Мы га овде у преводу ставлямо као запета у многомъ призрѣнїю за Срблѣ и Србию важно, како за истину и честь прошлога, тако и за ползу и науку садашнѣга и будућега вѣка.

Светићъ.

После овога пзвешћа које је у многом призрењу за Србе и Србију важно, што истину и честно објасњава прошлост, које може за ползу и поуку служити садашег а и будућег времена Србству. И после овога пзвешћа стављамъ овде и писмо Барона Диблћа које је он Советском Секретару Мпјанлу Грујевнѣу у Београд из Букурешта писо и молио га да му заоставшу у Београду госпођу његову у Букурешт пошаље. писмо је то ово:

Многопочитајѣми Пријатељу! *)

Ја вас особито молим, да бисте доброту пмали посредовати, да моја добра супруга без сваког задржања, како буде молила, нуждну

*) Ово писмо извађено је из књиге Огледало Србско од М. Светића види од стр. 152—153.

Дунавску лађу добије, да може одма и што скорије колико је могуће из Београда у Букурешт отићи. Ову љубови пуну доброту ја заиста никада заборавити нећу.

Молим вас, да увјерите о мом подпуном поштовању великога мужа Ђорђа Петровића, (Кара-Ђорђа) изабавитеља Србскога, као и Младена (Миловаповића), Јакова (Непадовића), Кнеза Симу (Марковића), и све честите Србље, који су верпо своме отечеству превржени и неуморно о његовом благостању раде.

Моја је ствар, што сам желпо, суду војеног Министерства поднешена, и ја морам овдје решење очекивати.

Препоручите ме вашој супруги, и будите уверени, да спомен ваш никада неће се угасити у грудма онога, који се са љубовју и поштовањем подписује.

У Букурешту 15. Јулија 1811.

Ваш
предани слуга и пријатељ
Барон Дибич, с. р.“

После овога писма Барон Дибич како му је госпођа из Београда у Букурешт дошла, у одма, одправљен је у Петроград. Даље о њему нема дата шта је било, и како је се његова оптужба рјешила, да ли га је војени суд оправдо, или као невини окривно незна се. Но како било да било, ако буде и невини страдао, он је био добар Рус и поштеп славени који је љубио истину, правду, и Србе као своју браћу сматро, а тако исто и њега су узајамно Срби вољили, поштовали га, и љубили. Чије име Полковника Барона Дибича, остало је и остаће вечно у доброј успомени код Срба, у Србији.

А.) ШУМАДИЈА.

І. БЕОГРАДСКА НАХИЈА.

28.

КНЕЗ СИМА МАРКОВИЋ.

ЧЛАН СОВЕТА И ПОПЕЧИТЕЉ НАРОДНЕ КАСЕ

Војвода и Руског ордена Св. Анне II. степена капањер.

Родом из Великог Борка Београдске нахије. Пре устанка на Турке био је трговац. и врло уважен и на гласу човек.

Године 1804 како је чуо да је се Кара-Ђорђе диго противу Турака одма и он оде у Орашац, који је при избору Војска између други дао

и он глас, за Кара-Ђорђа; заклео му се на верност, и после тог отиша у народ те га подизо на устанак противу Турака.

Сима је био врло паметан човек, и велики пријатељ Кара-Ђорђу. Стога је Кара-Ђорђе врло често свраћао се његовој кући, и у сваком важнијем предузећу Кара-Ђорђе с њиме се саветово. То ће бити и узрок што Кара-Ђорђе на позив Јакова Ненадовића није хтео отићи у Боговаћу на скупштину, него је ову приказо за у Борак, 1805 год. гди је и Јаков дошо, те је ту за бољтак народа, између осталих уређења, установљен и „*Правитељствојући Савет*“.

Осим Кара-Ђорђа, кући Кнеза Симе долазили су многи важни људи онога времена, Срби и странци. Између других долазио му је Родофиникин Руски агент, и Мајор Грамберг, који је 1808 год. по свој Србији путовао.

После смрти Васе Чарапића и Јанка Катића, Сима је био први и најгласовитији Војвода у Београдској нахији. А држало је се да је у бојевима врло срећан.

Од почетка устанка на Тураке 1804 год. Кара-Ђорђе је Кнеза Симу и Јанка Катића скоро увек са собом водио; а кад Јанко погине осто је Кнез Сима сам те је с њиме ишо. У години 1804 год. Кнез Сима био је с Кара-Ђорђем на првој скупштини у Остружници; и одатле у Мају о Ђурђевадну у Земуну, гди је Генерал Женеј позвао Кара-Ђорђа, и покушао, да помири Србе са Турцима. После тог био је у боју на Пожаревцу и Смедереву.

Године 1805 био је на скупштини у Борку. И одатле отишао је и при освајењу Карановца о Петровудну са Кара-Ђорђем био је.

Године 1806 био је Кнез Сима на крвавом Мишарском боју 31. Јуна 1. и 4. Августа.

Те исте 1806 год. кад је Београд на Св. Андрију од Турака освојен, Кнез Сима као главни Командант од 6.000 Срба по наредби Кара-Ђорђа са својом војском после Кара-Ђорђа први на Варош-канији продро је, ушао у варош Београдску, и код данашње катедралне цркве са Кара-Ђорђем сојузио се.

Кад Русија у Новембру 1806 год. пре објаве рата Турске, (Турска је објавила рат Русији 24. Децембра 1806 год.) заузме Молдавију и Влашку с војском, и у Јануару 1807 год. учини сајуз са Србијом. Порта одреди Мухаспа свог и пошаље Кара-Ђорђу у Смедерево који

је преговоре водио, и обећа Србима по пекању њиновом полу независност. Но само тако ако Срби годишње даду данка 2.500 кеса, и ако даду у помоћ Порти 20.000 војника. Кад су се ти преговори у Смедереву водили 19. Марта те 1807 год. у Совету председавао је Кнез Симе Марковић. Који на захтевање Мухасила и прочи Турака, лакопички одговори овако: „Србија гледа на се као на са свим самосталну земљу. Она неће да плаћа никакви данак, и нигда неће да подигне оружје на своје сајузнике.“ — „Ми одлазимо, рече један од Портини посланика — ама гледајте да из тога непаже кака несрећа.“ Но Срби ако су им и нуђена повољна права, нехтену се одрећи јединоверне своје браће Руса, а шта више подићи противу исти оружје, остану, и закључе сајуз са Русима.

Те исте 1807 год. био је Кнез Симе при првом ослобођењу Лознице, и гонећи Турке прелазно је преко Дрине, и са Јаковом био бој са Турцима на Јањи Бјељини Вишеграду и Сребрници.

Године 1809 био је бој са Турцима на Делиграду, и шаљо га је Кара-Ђорђе у Букурешт Кнезу Прозоровском, да склони Русе да и они одпочну рат противу Турака. и да им помоћ даду.

Године 1811 на народној скупштини у Београду 1. Јануара постоје Кнез Симе попечитељем финансије; 16. Октобра био је бој на Буковици, а 10. Декембра са Јаковом Ненадовићем Михајлом Грујовићем и Лазаром Поповићем ишо је као посланик у Русију, где су неколико пута излазили у Петрограду пред Цара Александра I. ради народних послова. И отуда се тек 15. Маја 1812 године вратили у Србију; са врло повољним за Србију вестима које им је Цар казао. Тако донели су са собом Кара-Ђорђу орден Св. Ане I. степена, а за Советнике Св. Ане II. степена, и Кара-Ђорђу скупочену сабљу са надписом: „*заштитнику православија вери и отечества.*“ са једним тако скупоченим прстеном, које му је Цар Александер на дар послао. Тад и Симе одликоват је прстеном и Руским орденом Св. Ане II. степена.

Кнез Симе је за време десетогодишње војне Срба са Турцима осим речени, у многим бојевима био. А 1813 год. постави га Кара-Ђорђе за главног Команданта западне Дринске војске, гди је ту несрећан био, и потиснут огромном силом Турском повуко је се био Шабцу. А кад Кара-Ђорђе 21. Септембра из Београда пређе у Земун, и он пребегне у Срем, гди га Аустријске Власти одирате у Фенек, на

Голубинце, одатле у Варадн, и после тог буде одпраћен 7. Јануара 1814 год. у Марбург гди је под присмотром био.

Кад се Цар Александер заузме код Аустријског Двора, за све пребегле Србе у Аустрију који су које гди по Градовима расути, под надзором стојали; буду у Августу месецу у слободу пуштени; Кара-Ђорђе са многим Војводама 17. Септембра 1814 год. буде преко Ердеља у Русiju испраћен. Кнез Симе сиђе у Срем и тек при концу године по дозволењу Београдског Паше пређе у Србију, оде кући у Борак гди је мирно живео тргово, и ни у што мешо се није.

Па ако је Кнез Симе живео мирно, и ни у шта мешо се није, које је тако желио а и говорио, опет на миру остати није могао, да гледи Турску а и саму Милошеву тиранију који су над народом сложивши се после 1815 год. пљивали, и једног по једног од главни Срба убијали као Молера, Радича и друге.

Почну му сами кметови из околини села долазити и световати га да зове Кара-Ђорђа из Русје, те да се на ново дижу противу Турака. Ове договоре чинили су они у Борку, у Вранићу, и у малој Моштаници. За те договоре дозна Милош јави Марашли-Али Паши, и пође да ји са момцима вата, гди у Нојемвру 1816 год. Кнез Симе увате, и у Вранић га Кнезу Милошу доведу, који га затвори. Но Срби га из затвора пусте те побегне, гди је се кријо по Борку, по Лесковачкој (поповој) бари, и другим местима. Најпосле га нађу у Телијама код неког пријатеља укаци. Одатле га Милошеви момци доведу опет Кнезу Милошу у Трбушницу.

Тад и Капетан Драгић Петровић из Ропчева, кога је такође Милош тражио да ухвати, јер је био присни пријатељ Кнеза Симе, кад чује да је Кнез Симе ухваћен, нехтевши се више кривити, преда се сам, да заједно гине са Симом. Код Милошу тако у Трбушницу одведу.

Кнез Милош, одма ји обојницу веже и пошље у Београд са својим момцима Паши, који обојницу на Св. Мученике, 9. Марта 1817 год. Паша погуби.

Кнез Симе, кажу, био је млад, пун, плећат, средњег стаса, дуги и леппи бркова, врло брistar и мудар; срећан и храбар Војвода. А притом знао је читати и писати.

Кажу да су Срби тог мученика мртво тело укопали у Београдској великој цркви, снуже десне палице. Но кад је Београдска стара

црква разваљена и нова прављена, пишта се пезна куд су му кости ископате, и опет укопате.

Вечна буди слава и успомена многозаслужном за Србство Србину и доципјем мученику од злобе Србипове посеченом, попечитељу Сими Марковићу.

29.

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ.

ЧЛАН СОВЕТА И ВЕЛИКОГ ЗЕМАЉСКОГ СУДА.

Руског ордена Св. Анне II. степена кавалер.

Родио се у селу Вранићу, Београдске нахије. У детпшству је мало учио кпигу, и знао је читати часловац, али писати пије умео. Тек у старије доба научио је само своје име подписивати.

И Павле је био један између они Срба, који су јако помагали хаџи Мустај-Паши да савлада Јаипчаре. У то име једном је с неким Чпком из Арнајева, и са Сарпћем из Сремчице, побпјо у селу пет Турака, и главе им однео у Београд Мустај-Паши, ког је за то лепо дариво.

Кад су Дашпје обвладале Србијом и 1801 год. убили Мустај-Пашу, и пред устамак кад започну по Србији сећи Кнезове и друге одабраније људе. Онда и Павлу као одабранјем човеку грозила је опасност и моро је се крптити и чувати од Турака. Гди је се састајо и заједно крпо са Кнеза Симом и Катпћем.

Кад Кара-Ђорђе устане на Турке, хапове по селпма попалп, онда и у Вранићу Милисав Чамџија из Борка са неколико своји друга хан запалп и Турке побпје. Тад је се и Павле придружио био народњем устанку.

Но кад Агаплицја са неколико стотина Турака 9. Фебруара те 1804 год. изпђе из Београда, да гледа како ту буну да угуши. И у Сремчици скупп он све Кнезове и попове из околиних села па јп запита: ко побп Турке, ко попалп хапове. Они сви одговоре да су хајдуци.

Ту му је морао доћи и Павле Поповић, да му Агаплицја пеби, у противном случају, поробијо кућу.

Одатле Павле са Агаплом оде у село Дрлуне, где су се срели са Кара-Ђорђем, с којим не само не учине мир, него се још Агаплицја раћен

врати 13. Фебруара у село Вранић, па одатле у Београд, куда и Павла одведе.

Из Београда, из Турских руку, Павле се једва избави, Аганилиним пријатељством, па одма отворено пристане уз своју браћу, у Јасеници под Кара-Ђорђем, противу Турака.

Па како је и Ваљевска нахија под Ненадовићима скоро у исто време кад и Кара-Ђорђе устала противу Турака *) па подигла и Шабачку нахију, и обрела Шабач тега из топа тукла. Чувши зато Кара-Ђорђе, на крају Марта шибљо је Павла Поповића Јакову Ненадовићу под Шабач да види шта они тамо раде, бијући Шабач и одкуд им топ. **)

Павле Поповић био је са Кара-Ђорђем и у Земуну 28. Априла, 10. Маја 1804 год. гди је Аустријски Фелдмаршаллајтнант Барон Женеј позвао га и гледо да помори Србе са Турцима.

У свима доцнијим бојевима око Београда бивао је и Павле Поповић, и двапут рањен је био, једанпут у лево плеће а други пут у леве руке шаку. У једном таком случају, кад је рањен спао скоња, допао му је на коњу Васа Чарапић, да га избави, и видећи га тешко рањена, заплакао се, на што му Павле рекне: „*Чарапо, Чарапо, оди да се пољубимо. Бог зна хоћемо ли се више видети.*“ Чарапић сјаше, пољуби се с њим, али га неостави него изне се међу своје.

Године 1805 кад је о Петровудне узет Карановац, био је и Павле при заузимању истог.

Кад је Совет те исте 1805 год. 15. Августа у Борку на скупштини установљен избрат је и постављен Павле Поповић за Советника. Који је одатле са прочима отишо у Вољавчу, а одатле у Боговаћу, и после кад је Смедерево 14. Новембра т. ист. год. освојено, преместили су се у Смедерево.

Кад је Београд освојен Павле је вратио Аганилиној жени добро, које је учинио њему Аганилија, пустивши га из Београда у почетку устанка. Он ју је сачувао од војничке силе и склопио је на безбедно место. Која је се доцније покрестила добила име Љубица и удала се за богатог трговца Стевана Живковића.

*) Мемоара Проте види стр. 73, гди је 28. Фебруара Кара-Ђорђе запаљено Рудне, тог истог дана у вече Грбовић запаљено Ваљеве, и тог дана Јаков разбио је Турке на Свилевци, гди је 270 мртви Турака пало.

**) Мемоари Проте стр. 80.

Године 1808 у пролеће, слат је био у Руску војску, ради народних послова. По повратку отут, пишао је у нахије: Шабачку, Ваљевску, Зворничку и Ужичку, да извиди крвице неки старешина. А у јесен те године, слат је опет Кнезу Прозоровском.

Године 1810 био је с Кара-Ђорђе и с Кнезом Симом на Дрини, у великој битци, на Жичком пољу 6. Октобра на Св. Тому, где су Турци разбијени и преко Дрине претерани, али где су и многе Војводе рањене биле.

Године 1811 пишао је у Кладово, одакле је кренуо два велика топа за Гургусовац. Тога се лета највише налазио у Крајини, где је с Руском војском одржавао савез и договор.

Године 1812 послат је био од Војводе и Савета да у пограничним шањчевима објави Букурешки уговор, који је Русија била подвезала. Пошавши од Дрине, он је свој посао завршио у Чачку, и одатле отишао у Тополу Кара-Ђорђу, да јави како је посланство своје извршио.

Године 1813 послат је био у Кладово, да предузме команду Градску, пошто се до тадашњи кемадант, Живко Костандинов, имао послати у Софију ради преговарања с Турцима о миру. И отуда се скоро вратио, јер од преговарања није било ништа.

У јесен 1813 год. кад је Кара-Ђорђе 21. Септембра у Земун прешао, он из Београда оде у Вранић, те своју породицу узме, и превезе је преко Саве у Срем, гди и он у Срему заостаје.

Кад је трећи устанак 1815 год. у Србији букнуо, Павле Поповић врати се из Срема, и наодио је се у логору код Жељезника.

Кад Марашли-Али-Паша у Октобру те године, дође у Београд, и учини договор са Кнезом Милошем и другим старешинама те се установи народна Србска канцеларија у Београду плати суд. И Павле је између других Кнезова био у тој канцеларији.

Али га је већ савладала била старост и ране, које није могао никад излечити. Зато оде кући у Вранић.

Ту се упокојио 8. Децембра 1816 год. и упокојен је с десне стране олтара цркве Вранићске.

Павле је био врло паметан и разборит човек, и имао је добро памћење, чрез кога је више пута као посланик изашао, и он је велике услуге Србству учинио. Слава пмену његовом.

30.

АКСЕНТИЈЕ МИЛАДИНОВИЋ.

КНЕЗ И ВОЈВОДА КОЛУБАРСКИ.

Родом је из села Чпбутковице Београдске нахије. Он је пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке, био Колубарске Кнежине под Турцима Кнез. *) Но од устанка Кара-Ђорђевог противу Турака 1804 до 1811 године пишта се незна гди је Кнез Аксентије био, и шта је радио.

Тек о новој 1811 години види се да га је Кара-Ђорђе поставио Колубарске Кнежине над 22 села за Војводу, и диплому му на то издо.

Године 1812 11. Јануара наводи се, налог Војда и Совјета, да Кнез Аксентије од своје Кнежине ваља да изручи у касу народњу 6.180 гроша, као порезу и као издржавање мензулана и магистрата.“

Године 1812, 22. Јуна заповеда му писмом Кара-Ђорђе „да истера из своје кнежине 1.200 војника, а ако може и више, брже боље: трговци трговине своје да пресеку, вели се даље у том писму које наговешћује крајњу нужду; мајстори мајсторије своје да прекину, земљеделци своје пољске послове и воденице да оставе, попови и калуђери да пођу, сви једнодушно на поге и старо и младо да устанемо, и свима силама да се од непријатеља бранимо.“ **)

Али сва ова усиљаванја и напрезања да се Срби одржати могу, непомогне им, него 1813 године Србија многобројном навалом Турака пропадне.

Кад Турци 1813 год. сву Србију притисну, многе Војводе и многи народ у Аустрију пребегне. Кнез Аксентије заостане у Србији, и после тог одма кад Турска војска у Београд дође, и кад Ваљевске нахије Кнезови оду на Врачар, предаду се Турцима, приме Муселиме и Кадилу и одведу ји у Ваљево. И сатим се од Колубаре до Дрине мир учини и судови Турски и Кнезови поставе. ***)

После неколико дана пише и Кнез Аксентије у Београд великом Везиру Рушид-Паши те му се преда, тако и сву Београдску нахију; а

*) Трогодишњу Историју Милутиновића види стр. 50 и стр. 55 у вре. 20.

**) Кнежевина Србија од Милићевића види 89 стр. Но овај циркуларни налог Вождов, мора да је 1813, а не 1812 год. однуштен.

***) Мемоари Протѣ Пенадовића види стр. 217.

потом и Драгачевски Кнез Аврам Лукић Советник дође те му се преда. Које обојницу Рушид-Паша као нове Кнезове постави за нахиске обор-Кнезове, буруптије им изда и код себе ји задржи. А потом пошаље људе, и на Кнезове и народ позив, да му се предаду, и да им се све опрашта, да је каже и Царевог сна ко убио?

Па онда Рушид-Паша одреди свога Делибашу Али-Агу Серчесму са његовим Делијама, и придода му Кнеза Аксентија и Аврама Лукића, те пођу у народ да га предају, и оду Чачку и Караповцу, те су народ предавали, и дођу у Таково цркви. Ту позову и Кнеза Милоша који у Таково са својим момком Димитријем Ђорђевићем који је добро Турски и обичаје Турске знао, дођу, те обојница пред ноге Делибашине оружје положи и предаду му се. После тог дође Војвода Лазар Мутап, Ломо, Дринчић и другији, те му се предаду. *)

Па пошто се сав народ ти нахпја по испредаје, Серчесма именује Милоша Кнезом Рудничке нахије, узме и њега узасе и пође преко Крагујевачке нахије те су предавали народ, и потом заједно, са Кнеза Аксентијем и Милошем дође Делибаша Серчесма у Београд великом Везиру.

Рушид-Паша призна Милоша за Кнеза Рудничке нахије, пада му неке тајне заповести, и пошаље га у Рудничку нахију. А Кнеза Аксентија задржи код себе као Ђефила и Вефила Вилајетског Кнеза, да буде као најстарији Кнез над свима другим Кнезовима у Србији. **)

Кад велики Везир Рушид-Паша позван буде у Стамбод, он на своје место за Везира у Београду остави свога Ђехају Дерендели-Пашу, но кад у скоро Рушид-Паша истог Деренделију позове себи у Битољ, онда на овога место постављен буде за Београдског-Валију Сулејман-Скопљак-Паша велики тиран и мучитељ Срба. Код кога Милош највише удвори се и Сулејман-Паша завлаи га и на зове га својим „посинком.“ Но ипак Кнез Аксентије осто је и даље као главни Кнез Рушид-Пашом именовати. ***)

Кнез Аксентије како је се Турцима предо, и Турци га за Кнеза поставе, он је све заповести Турске мирно вршио, запру за Турску војску од народа у зиму и Турцима издаво. Има једна записка гди је

*) Историја Србије од Милутиновића види стр. 50. и 51.

**) Историја Србије од Милутиновића стр. 55.

***) Историја Србије од Милутиновића од стр. 51.—56.

он после наденуја Србије 1813 год. од народа Београдског округа по-
купио 10.868 гр. и 20 пара и Турцима предо. *)

Кнез Аксентије једнако је био код Турака до 1815 год. као
обор-Кнез гди је вољу Турску вршио, и народ Србски у колико је
могао заклањо. Има једино писмо које му је Павле Поповић Саветник
из Јакова у Срему 3. Декембра 1813 год. писао, у ком међу осталом,
овако му је говорио: „Ми благодаримо вама за ваше труде које сте
имали, и ваше срце уздржали и тамо остали, и неколико пљада душа
од Турскога мача сачували; за такав ваш мудри поступак никакав
Србски неће заборавити и за ваше здравље Бога молити. Тако како
сте до сад тако и од сад старајте се за наш народ, да би срећан
бити могао.“

Кнез Аксентије велику је муку мучио код Турака. Но кад 21.
Септембра 1814 год. Хаци-Продан подигне устанак Срба противу Ту-
рака, најтеже му је било. Гледајући очима како Турци по стотине
Срба у ланцима у Београд доводе, живе на коље набијају, секу и гла-
вама њовим ките бедене Београдске.

Пред сами устанак Хаци-Проданов. Кад је Кнез Аксентије у свом
селу Чубутковци био. Пишу му из Београда 17. Септембра и позову
га да одма у Београд дође. Неверујући му да ће и он на миру оста-
ти, а осетивши да ће покрета бити, па да га у таоцима задрже. Писмо
је овако:

(Турски мур) „Ћаја-Паша покровитељ.“

„Здрав си Кнеже Аксентије; како примиш ову нашу књигу, у
који ти год сат ова књига дође, у ону декику (минути) да си у Бео-
град дошао час пре, да писи стао по хајде брзо. Ако си болаи, на
кола да дођеш, ако ти ајде на коња.“

А доцније 30. Септембра 1814 кад је устанак Хаци Проданов већ
букнуо био, и Ћаја Паша из Београда отпио те исти устанак са Кне-
зом Милошем гушио. Ћаја-Паша из Чачка пише му у Београд овако:

„Здрав си Кнеже Аксентије! Ето ти сада пишем и праћам ово
моје писмо, да јесам ти благодетељ твој и ти ништа немој се бојати,
по слободан буди: ја кад дођем хоћу те одмах пустити, то цело да
знаш, и Кнез Теодосије да се неплаши; јесте се чуло у његову на-

*) Кнежев. Србија од Милићевића стр. 89.

хију нешто, али ћемо ми све то умприти: али он пека прати једну књигу у његову нахију да се већа буна не чини, он нека ги (пх) слободи све. Учачку 30. Септемвра 1814 г.“ По свршетку овога Пашинога писма стоји још ово:

И такођер ја вас поздрављам Живко писар, Кнеже Аксентије, тврда је вера наша Христјанска, слободан буди, и послушајте тамо што вам се заповеда, а за вас моја је брига, такођер и за Кнеза Годосију.

Живко, писар.“

После и овога писма долази друго, којим му се заповеда, да гледа ухватити Хаџи-Продана. Ево и тога писма

(М. П.) „Ћаја-Паша, покровитељ.“

„Здрав си Кнеже Аксентије! Ето ти сада дајем на знање, како је Хаџи Продан, са 4 хајдука отишо у Београдску нахију, и за њим је отишло 15 пандура, отерали траг; но сад у пут, како примиш ову књигу један сат пре за њиме, тражи га и терај га, не би ли га жива или мртва добавио, зашто већ он се непазивље ни Царев ни Везиров. — И такођер ја вас поздрављам господару Кнеже Аксентије, сва је твоја доброта и власт, у нашега покровитеља Ћаја-Паше, но ето ти сада описујем: слободан буди и сербез, и ову раду што ти пишемо гледај не би ли гди год пца уватио. И ваше сам поздравље примио у писму, и тако сам Паши казао, да је све то мирно и поштено у вашој нахији, и тако ти Паша благодари и захваљује ти великим даром. И да Бог да Хаџију Продана жива у хватите не би ли ти нашим Паши веселост срца описао.

У Чачку, 10. Октобра 1814.

Живко, писар,

ваш непромењени желатељ.“

Има још једно писманце, на ком нестоји кад је писато. Но биће у ово време; — и то ово:

„Обор-Кнеже Аксентије, од Београдске нахије, Везирова слуго, и мој пријатељу!

Дајем ти на знање, како ми је Арсеније Ломо дошао, и предо се; друго, сутра у Суботу рано, Кнез Милош полази у Београд, и тамо ће се с тобом састати, и зашто буде, договорити се.

У Драгољу.

(М. П.) Мехмед барјактар
Муселим-Ага нахије Рудничке.“

После горњег писма, има једне Кнеза Милошево, које му је писао у Рогачи 13. Нојембра 1814 године, и у ком му јавља да долази у Београд, и да хоће баш код њега да одјаше, него да му „очисти и пстрепи“ једну собу у своме конаку. *)

Године 1815 4. Фебруара, Ђаја-Паша пише Кнезу Аксентију и чуди се за штому не доно си пореске паре, кад зна да је Паши „Секлет“ (иужда) за паре.

Кад је у Рудовцима тајна Скупштинска завера у Фебруару 1815 год. била да се на цвети на Турке наново подигну, гди је закључено: „Да позову Кнеза Милоша на устанак противу Турака, па ако нехтене заклели су Војводу Лому да га убије, и од њега да се прво одпочне, па онда на Турке.“ **)

А био је и разговор како да Кнеза Аксентија као паметног и разборитог човека из Турака пстргну, који би им од користи био, а и наче, мого би и он кад устанак букне противу њи са Турцима поћи. ***)

Кад устанак на Турке 1815 године на цвети четвртак, прво под Војводом Ломом букне. Тад је се Кнез Аксентије налазио међу Турцима у Београду. И Турци како за устанак Срба чују Сулејман-Паша одреди свог сина Мухамед-Бега, Ђаја-Пашу, Делибашу Серчесму и Блибашу Кара-Мустафу са Турском војском који узму са собом и Кнеза Аксентија и покупе из Београдског округа неколико стотина Срба као пандура у Калаузлук (путоводство) па у даре на Србе на брду Липару и Рудовцима продру преко Кљештевице планине и дођу у Чачак. ¹⁾

Кад Србска војска под Милошем поседне брдо Љубиће и први пут Турска војска пзиђе и побје се са Србима, украде се из Чачка 10 стари кметова и побегну из Турака, које ји Србска стража увати и изведе пред Милоша који ји сви десет посече. ²⁾ То би било исто

*) Ова сва горе наведена писма извађена су из књиге Кнежевине Србије од Милићевића са стр. 90—92 а ово посљедње Милошево које је он Кнезу Аксентију писо, мора бити као и предоследње да му је писато, кад је са Ђаја-Пашом угушио Хаџи-Проданов устанак, и онда као у заслугу себи пренисујући то, долазију у Београд Сулејман-Паши на поклонење.

**) Историја Србије од Милутиновића, види стр. 119 и од 162—163.

***) Историја Србије од Милутиновића стр. 163.

¹⁾ Историја Србије од Милутиновића од стр. 134—136.

²⁾ Грађа за Србску Историју од Вука, види стр. 83—84.

и са Кнезом Аксентијем; *) по он заостане и даље међу Турцима. И Кнез Милош пошље своје људе те Кнеза Аксентијеву кућу у Чибутковци сву опљене поарају па и саму стоку отерају Милошу.

Кад Таја-Паша доцније погине код Чачка, и Турци побегну преко Драгачева, морао је узмицати с њима и Кнез Аксентије, али се он у Гучи некако искраде од Турака, па све низ воду Белицу кроз шибљаке у макне у село Лисице свом шураку Илији Јоковићу, па одатле преко Рудничке Црнегоре, дође у Београдску нахију гди је се негди прекривен налазио, и доцније у Јуну по позиву на веру, оде у Црнућу Кнезу Милошу; који га узме са собом и одведе к Јагодици. **)

То се потврђује и писмом Кнеза Милоша које је он писао 2. Јуна 1815 год. у Брусници: „Поздрављам вас Кнеже Аксентије, пише Кнез Милош, и тако вам дајем на знање, како ово моје писмо примите, вера ви је тврда, слободно к мени дођите, да се разговоримо. Ја да сам знао, да ћете се ви тако одмах избавити, не би вам ни у што даруо. А и овако док се разговоримо, може бити да ћу ти све вратити, и не бој се од мене ништа.“

У другом писму, које му је писао из Црнуће, 6. Јуна 1815 год. вели Кнез Милош да ће му, за стару љубав, вратити што је год њему „дотерато“, па га зове к себи, али овако препоручује: „И кад близу мене budete, у једном се селу зауставите, а писара вашег с неколико људи у напредак к мени опремите, да ја знам и да вас с мојим људма примим, а ја ћу у недељу се у Крагујевац кренути.“

Дошавши овако Кнезу Милошу, Кнез Аксентије, као што је речено, оде с њим к Јагодичи. Но после тог незна се шта је радио, и гди је се налазио, морао је бити код своје куће.

Тек доцније кад су Турци истерати из Пожаревца и Карановца, има писмо Кнеза Милоша од 29. Јуна 1815 год. у ком препоручује Кнезу Аксентију да иде с војском на Дрину, гди ће и он тамо кад Турке из Карановца испрати доћи. ***)

Па пошто Срби са Марашли Али-Пашом мир у Ђуприји учине, и Марашлину војску пропусте у Београд. Кнез Аксентије одређен и

*) Грађа за Србску Историју од Вука, види стр. 74.

**) Историја Србије од Милутиновића, види стр. 282 и 375.

***) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 93.

послан буде у Цариград као посланик, те замени Студеничког Архиепископа Мелентија Никшића, и застане у Цариграду код Турске Порте као Србски агент докле га други не замени. *).

Кад је се Кнез Аксентије из Цариграда вратио, мање је имао учешћа у народним пословима. — Старост и немоћ била га је савладала. — Умро је 23. Јануара 1820 године, и у копац је код цркве у Чибутковици, месту рођења свога.

31.

МАРКО ЧАРАПИЋ.

ОБОР-КНЕЗ ГРОЧАНСКЕ НАХИЈЕ.

Родом је из села Белог-Потока на подножју виса Авале. Пре него што ће се Кара-Ђорђе противу Турака подићи. Дахије као одметници Портини који су из Видина дошли, Султанову и Србску војску разбили Београдом обавладали сву Србију притисли и намећу себе њи четири Дахије Аганија, Кучук-Алија, Мула-Јусуф и Фоча-Мехмед-Ага поделили.

Године 1801 кад удаве у Београду Султановог Везира доброга Мустафа-Пашу, и стану над Србима у Србији тирански бесити. Па да се неби Срби противу њи побунили, у Београду у Јануару месецу 1804 год. учине диван, и у дивану закључе да све Кнезове и друге главније људе по Србији изсеку, који би кадри били народ противу њи подићи. И тако одпусте тајне налоге на све њихове Муселиме Кадџе и Субаше по Србији да народне Кнезове и друге Србе њима означене по тамање. А и сам Дахија Вочић и други Турци из Београда пођу изненадно, и у Београдској нахији у вате знаменитог Кнеза Стефана Андрејевића Палалију из Бегаџице; чувеног Станка-Арамбашкића из Великог-села; Кнеза Стапоја Михаиловића из Зека и многе друге преко 80 њи из секу и погубе.

Кнез Марко Чарапић био је тад у сватовима на кумству у селу Калуђерицама, гди Труци изненадно рупе, увате га и посеку. А његов брат млађи Васа Чарапић одметне се у гору и себе спасе. А то је опш дана у само време устанка, у које је време устанак под Кара-Ђорђем и букнуо. Ево шта песма каже за Београдске нахије Кнезове, како је Дахија за њи говорио:

*) Види Грађу за Срб. Историју од Вука стр. 127.

„Док погубим до два Чарапића
 „Из Потока-Белог, код Авале,
 „Кој' су кадри на Врачар изаћи,
 „У Београд Турке затворити
 „Они с' Паше, а ја сам Субаша.
 „Док погубим Протопоп Николу,
 „Из лијена села Ритопека,
 „Он Пашује, а ја Субашујем,

„Док погубим Ђорђевија Гузоњу,
 „И његова брата Арсенија,
 „Из лијена села Жељезника
 „Кој' су кадри Топчидер затво-
 рпт',
 „Док погубим Протопопа Марка
 „Из лијена села Остружнице
 „Он је Паша, а ја сам Субаша.“ —

Овако су мислиле силне Дахије да све одабраније Србе свуд и по другим нахијама изсеку, па да рахатују. Но Божија промиса другачије је то наредила, баш том кланицом ако су многе жртве Турци и докопали, букнуо је устанак у Јасеници под Кара-Ђорђејем и као што песма вели:

„Већ је крвца из земље проврела
 „Земан дош'о ваља војевати
 „За крст частни крвцу проливати
 „Сваки своје да пока је старе.“

И заиста Срби су осветили своју изгинулу браћу; јер пламен устанка сиржио је све четирџи Дахије одма те исте 1804 године јер су ји Срби 25. Јуна изсекли; и Кара-Ђорђу, главе њихове на Врачар донели и пред ноге његове положили.

32.

ВАСА ЧАРАПИЋ.

ГРОЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из Белог-Потока испод Авале одакле му је и погубни брат Марко био, и у једној кући у задруги живио.

Кад му Турци брата погубе он се одметне у планину, и стане око себе друштво скупљати да свога брата освети: коме дође Живко Михаиловић из Умчара, који је после и у III. устанку, као јунак и добар вођ борио се; Војин из Пипосаве, који је, на Варварину рањен, и умро од рана; Лаза Буљубаша из Величког-Села; Веса из Калуђерица, и још неки други.

Васа Чарапић, како чује да је Кара-Ђорђе усто противу Турака, одма са својом дружином појити у Орашац Кара-Ђорђу. Па пошто ту Кара-Ђорђа, за Врховног Војводу изберу и закупу му се да ће га без условно

слушати. Кара-Ђорђе га одма врати натраг у Београдску нахију да народ противу Турака одмеће, и да као вешт мјестностима око Београда, увати и у запти путове да неби Турци из Београда у Народ пазлазили. И тако Васа оде, умножи своју чету, увати све путове из Београда, заседе по намашта, и једнакоје се са Турцима туко, кад су год покушали и из Београда излазили да у народ уђу, да га плачкају и робе.

Васа са својим четама уватјо је и опасо Београд, од Саве кроз Топчидер, Мокри-Дуг и Вишњицу до Дунава. Много је битака са Турцима био, докле при заузимању Београда није и погинуо. Мало је се гди на другим местима са Турцима туко, него је једнако Београд-лије у шкрипцу држо.

Кад је оно Кучук-Алија из Београда продро Јагодини, ког је Кнез Максим из Београда страницима тајно провео да из Турске купи војску. Гди му Гушапац-Алија у Јагодину са Крцалијама дође, па почем Кара-Ђорђе подруги пут удари на Јагодину 16. Марта у 1804 год. и освоји је, одакле Кучук-Алија са Гушанцем пре битке са Крцалијама измакне, и за осветити се Кара-Ђорђу удари на Тополу запали му кућу, воденицу и друге зграде, и сво му жито из амбара понесе, па удари и на село Врчии и сву Врчипеску стоку зајми и потера за у Београд.

Чарапић у то доба био је под Авалом, кад дозна за Кучук-Алију и Гушавца да иду са Крцалијама у Београд и пљен гоне; потече са својом четом пред њп, и у селу Лештанима у месту Кречанама у старој богазини, ухвати бусије; и, иза сваке бусије остави он по два три друга, а сам оде на дно теснаца, и заповеди да свака чека прво његову пушку. Турака је било врло много до 900; стоке су и пљена гонили доста, и били су весели. Од весеља је неки попевао Србски овако:

„Чувала овце Тодора

„Широки пољем крај мора,“ и т. д.

И у том је баш пришао к' Василиј заседи: „Дочувала јп је“. проговори Чарапић, па окпише своју шару... пуцањ проломи небо; Турци се помету; стока се побрка, па се начини прави покор. Турака падне врло много, а блага и оружја остане још више победноцима, и преко 100 Турски глава Срби одсеку. *) Од оних, који издру живи са

*) Мемоари Проте стр. 82.

Кучук-Алијом и Гушанцем из ове погнубије, викне један Турчин, што га глава доноси: „Рајо, море! делите право, не грешите се, а свима ће бити доста, што сте нам отели.“

Причали су, кад је Васа Чарапић одбего уплакиву у зимње време, гди горског листа није било да би се лакше од Турака скривати могао. А кад види први глог у Авали да је олистао, Чарапић пздади малу бушену цвацкку, па је обеси о дрво, место дара, и опали из пиштоља у ветар рекавши: „Е, чик сада, шуро; гора олиста — Васа сече крила!“

Чарапић је био мало наглув. После смрти свога брата Марка, на Турке је већ толико омрзо, да јп је тако рећи прождирио где је кога стигао или срео. Причали су они, који су га лично познавали, кад је он спаво, па које проговорно мало живље: „Турци!“ или макар и реч „Вуци!“ он је за тренут ока био на погама, са запетим пиштољем у руци, грозно севајући очима, на коју ће страну да груне непромашно зрно.

У јурпшу на Београд, коме је Кара-Ђорђе највећу војску од 8.000 људи под команду дао, и који је имао и најширу линију за упад у Београд, у Зору 30. Нојембра 1806 године на Светог Андрију; Чарапић ипже Стамбол-капије идући Видин-капији код оног озиданог водовода (вјадукса) који води воду у варош. Приступајући шанцу окрене се к' својим војницима кои су ишли за њим, и рекне им: „Замном те, браћо!“ Утај мах, при светлости упаљене на шанцу машале, Турчин га спази опали и погоди га у крста, па му олово пројурп кроз мали трбу; Васа: „Гле! Изедеме пас, закон му..... Не бојте се! Ено пеза Чамуџа.....!“ последње су му речи биле. Одатле тако смртно рањена, узму га војници на носила од пушака, и пзнесу на Таш-Мајдан под Кара-Ђорђев шатор, гди ту и душу своју Јуначку и племениту испусти.

Кара-Ђорђе кад чује да је његов од први Војвода и јупака Васа Чарапић самртно рањен, и да му се конач живота прикучује. Врло му жао буде, јербо га је врло као Јупака Љубно, рече:

„Ах над тјече, и у граби лавре
Полубожској одговорне глави,
Једа ли ћу негда и ја тако
У минуту пасти најславнију!“

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
БЕОГРАД

Васкреснути л' паче у духов'ма
Рода Србека, и потомстав' поздних,
А дјелима уживљавајућим! (* *)

Кад Чарапић пздане, Кара-Ђорђе нареди те његово тело одне-
су у Раковицу, и саране га код Манастира с' поља по више Олтара,
скоро до самог црквеног зграда, с леве стране гди му и сад над гро-
бом пешчани белег исправљен стоји који је у земљу упо да се на
њему само овај надпис прочитати може: „Здѣ почиваіетъ рабъ Божій
Василіе Чарапићъ“, погинувши — даље се није могло прочитати, и тај
камен-белег изронно је се и можда је и сав досад у земљу упао, и
утонуо. Ја сам тај камен пре 18. година гледао и чито.

Има једна песма гди Ајдук-вељко зове Чарапића у помоћ, које
држи да пије пзлпшно овдје ставитије, па је и у вршћујем:

„Ајдук Вељко по ордији шета,
Па дозивље Чарапића Васу;
Чујеш мене, Чарапићу Васо:
Силни су ме обкоили Турци!
Од Видпица па до Неготина,
Неготину оће да запале;
Пошљи мени једну чету војске,
Да растерам око себе Турке;
Ако Бог да, те растерам Турке:
Питаћу ји чје ћ' бити Царство...?“

Благодарно Београдско житељство том врлом јунаку који је про-
лио његову племениту крв при отимању Београда, назвало је именом
његовим у Београду једну улицу „Васпица Улица“. Могло би се рећи,
да је политика признања.

Јер да је право благодарно осећање према том јунаку, бар те улице
обитаоци, дали би по двадесет динарски пара, па би му један белег над
гробом подигли. Криви г. Милићевић у књизи Кнежевини Србији на
стр. 77 саме Раковичке Калуђере, — вели: „*Они који сваком самриш-
нику певају вјечнују памиш, ни су нашли за вредно очуваши успо-
мену бусен, који покрили кости јунака Васе Чарапића! О, мрш-
вило и слепило ума, силно ли ти је ваше грозно Царство!*“

*) Србијанка II. час. стр. 114.

Он, тражи само од Калуђера, да јунацима гробове чувају и каду тамњаном! А не види да данашњи сами неки властници и над мртвим јунацима и ослободноцима отачбине, гробове и успомене руше, да им трага нема! — Па зар да Калуђери бољи бити могу? —

33.

ТАНАСИЈЕ ЧАРАПИЋ.

ГРОЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Рођени млађи брат Васи из Белог-Потока, по живио је у Рипњу. Јер после устанка на Турке 1804 год. преселио је се са Васом у Рипањ, и ту кућу су начинили засадили воћњаке, од који и данас траје по која стара трешица и ора.

Како Васа при јуришу на Београд погине. Кара-Ђорђе постави Танасија за Грочанског Војводу.

Танасије је исто тако јунак био, као и његов брат Васа. Но он није се више бављао са Београдским Турцима као његов брат Васа. почем је Београд од Турака очишћен био. Но он је ратовао и на другим местима као и друге Војводе, гди је се гди, и кад потреба указала.

Био је бој са Турцима на Дриш, на Делиграду и на другим местима. Ево како га и Сима Милутиновић у 4 части Србцајке на стр. 4 при другој обсади Делиграда 1809 год. спомиње:

„Делиграде зајажало Турства, Соперилче самог Цариграда Прождиравши коње и јунаке! Вјечно на те жаљетиће каде, Особито сад овога пута, И ако те овладаше врази Изиуриг те, ал' не надспљевши! Жикић крив је што г' на крв намјени. Тек' да јошто налисиди небн *) И тад' ништа, к'о ни дотле њему,	Већ' топов'ма шест недјеља дана Цепаше их, цјепље л' одлачан'е Гор'е бише, већ'ма изгрднше Нег' ђул'ета, и кумбаре теж'е Дан — ноћ у град канавше из неба: Прејадншло'с већ' свакоме бјеше Прем смењива једна другу војска Прокрадав се измеђ' врага ноћу, **) И свежа би заступала града Од' недеље до недјеље прве.
--	--

*) Онде Срби били су укочали у земљу пред шанцевима налисиде и таквим шанцеве оградилн, но Турска ђул'ета из тонова ударала су у те налисиде цепала нете, гди су цепке летиле у Србски шанец, и више им досаде чиниле, него сама Турска ђул'ета. — К. Н. Н.

**) Рушким потоком кроз које шанцеве протиче.

Ал' Домузград што с' осветља овда
Лер Миленко брањаше га бодри
С' Танасијем Чарапићем креним,
И с' Главашом незнавним уступит,
Навпраше отети га Турци,
Раскопати, поравијети одма,
Да им отле непакошће' више,
Од' из' њега бар истјерат Србе
С' топов' седам не патјућима,
И сав шапац разровити одма;
Изгубише, поваљаше с' туда
Око пстог', не голема шапца

Тоске пушке, Арнаутске ризе,
И бјељаче обагрене крвљу;*)
Картач неће шале ни лијска!
Нег' и најзад' преко свега тога
Принудили с' оставити Срби
Делиграда и остале шанце;
Сви се кругом изредили бјеху,
Па тко био, већ' други пут нехте
Очигледно у опасност пету,
Ђе за чудо кад' промаше кога
Цјепље, бомбе, или шибе хитре.“ —

После овога боја, године 1810. Танасије Чарапић у другом крвавом боју у Крајини на Прахову; гди је се Турака било улогорило око 15.000 под Ибраим-Пашом. Па кад Генерал Исаијев, освоји Брау-Паланку, онда оде с Вељком, Вулићевићем, и Танасијем Чарапићем, са 8 топова и 10.000 које Срба, које Руса и удари на Турке. Гди је бој био упоран. Руса је било 4.000 људи и 4 велика топа. Но кад дође и Кара-Ђорђе. Турци буду надбјени и сам Ибраим-Паша погине. Трећи пут 1810 год. била је опет жестока битка на Праову. Турску војску предводио је Мур-Сајбија која је била велика. Руске војске опет било је на 4.000. Србском војском управљао је сам Кара-Ђорђе; и Турска војска буде разбијена.

У овом боју погине храбри Танасије Чарапић. Гди је сарањен незна се.

Прича се да је Вељко, залетајући се у Турке и излетајући жив и здрав, истресивао после танад из своји хаљина.

Чарапићу се допадне таква јуначка одважност, па почне да и он улеће тако у Турке. Вељко му рекле:

„Не можеш, ти побратиме, као ја не?“ „Ако немогу издрети, могу погнаут“, рекне Чарапић срдито, и пусти се на хату у Турке, али дојиста и не изађе жив. Из једне међе опале Турци и убију га. И тако погине јунак Танасије Чарапић.

Али име трећег, од јунака браће Чарапића никад погинути неће. —

*) Бјељаче Арнаутске широке кошуље и горње њиове беле аљине. К. Н. Н.

34.

ИЛИЈА ЧАРАПИЋ.

ГРОЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Кад брат његов Таназије на Праову 1810 год. погине. Кара-Ђорђе за Војводу Грочанског постави Илију најмлађег брата, бесмртни јунака трију Чарапића.

Илија је тако храбро војевао као и браћа његова до пропасти 1813 год. особито у време пропасти на Морави бранећи прелаз Турака преко Мораве, гди је под њим више коња погинуло, и кад Турци пређу Мораву и народ разбегне се, и он онда остави Мораву и нагпе пешке са неколико момака, гди му у путу његов буљубаша Јован Дрвар даде свог коња говорећи: „Та за мога живота негледам те пешнице да идеш уз мога коња, пити те остављам ту!“ *) и тад и он пребегне у Аустрију са свом његовом породицом, и његовим синовцима Ђорђем и Пером.

Кад се у јесен 1814 год. пођу Војводе селити у Русију, и Илија Чарапић са својом снаом Анастасијом Васином женом оде у Русију и у Кишињеву стапи се, гди му се сна уда за неког Гаврилова скојим је децу изродила **) тамо заостала живила и умрла.

Маркова жена са синовима Ђорђем и Пером Чарапићем пехтене пћи у Русију него се поврати у Србију и у Ритопеку опет настани се, у кући својој.

Војвода Илија живио је Кишињеву од Руске цезарје, гди се тамо и ожени, и узме себи за жену удовицу Стаменку Хрстић, ћерку Кара-Ђорђеву, гди после 1836 год. дође у Србију и у Београду био је Полицај и у том званју 1839 год. без чедан и умро је; и сарађен код Маркове цркве у Палилули код Таш-Мајдана.

35.

ЂОРЂЕ И ПЕТАР ЧАРАПИЋИ

БРАЋА.

Из Ришља синови Грочанског Кнеза Марка Чарапића кога су Турци пред устанак 1804 год. у Калуђерицама погубили; а синовци Војводе Васе, Таназија и Илије.

*) Историја Милутиновића види стр. 33.

**) У архиви Србс. учен. друштва бр. 407 има једно писмо, које је 1819 год. из Кишињева г. Анастасија Васинова бив. жена, писала да је њен син у Руској служби.

При наденију Србије 1813 год. као што је речено, пребегну са својим стрицем Илијом у Аустрију Ђорђе и Петар. Но кад им стриц 1814 год. у јесен оде у Русију, они заостану, и доцније са својом мајком врате се у Србију у Ринањ својој кући, и кад добро одрасту били су од народа као одбрани на гласу, и јунаци. И нису могли као и њихови стари никакову неправду и тиранију сносити.

Кад Милоје Поповић прозвани Ђак из Кусадка нахије Смедеревске дигне буну противу Кнеза Милоша, Ђорђе Чарапић пристане и сам узисту, и подигне нахију Београдску да ограничи Милоша у његовом самовластију и тиранији, или да га отерају. Но кад његови људи чују да је Вучић узбуњени народ под Ђаком на Опленцу у Тополи гди ји је 5.000 било, разбије и устани се разбегли. Тад и Чарапића људи разиђу се својим кућама; а Ђорђе Чарапић побегне у Банат куда му после и његов млађи брат Петар оде.

Из Баната договорн се Чарапић преко писама с Београдским учитељем Мијаилом Белисављевићем (родом из Срема из села Дивоша), који је пре у Рипњу био учитељ и онде кућу имао, да подигну у Србији буну против Милоша и противу Турака. По времену открије то Мијаило другоме учитељу Београдском Петру Радосавкићу, родом из Бачке из села Паланке. Испред цвети 1826 год. пређу Чарапић крдом у Србију, учитељ Мијаило оде поћу у Авалу, те с њима састане и даде им пешто барута и олова, по том вративши се опет у Београд, напише прокламацију, у којој је између осталог и ово било: „ко донесе Милошеву главу, добиће педесет иљада дуката на годину.“ Тако се обрицало за Јованову и Јевремову главу по двадесет, а за Симе Паштрица, Кнеза Василија Поповића и Кнеза Вучића по пет иљада дуката. Ови прокламација до одређенога дана нису њи двојица могли толико преписати, колико им је требало, зато открију то ортаку Петра Радосавкића, младу момчету, родом из Ниша, које је прилично знало писати, те им помогне преписивати. Утом Милош прочује шта се ради, па пошаље своје људе, те учитеља Мијаила увате, и наставши код њега прокламација преписани, одведу га у Крагујевац. А противу браће Чарапића пошаље свога брата Јеврема Обреновића са момцима који исуни јом око себе људи, оде у Ринањ гди ји оба поћу затече у кући гди спавају, па им кућу запали да у њој езгору, по како је у истој била једна стара жена, која осети гди кућа гора, па ји избуди. Они сетесе шта

је, иченају оружје излете на поље, на које оспе се ватра из пушака, гди буду рањени, а по том и оба убијени, но и они онако рањави браћећи се неколико људи побију, и своје главе замене.

Кад су учитеља Мијаило Белисављевића у Београду уватили, били су уватили и његовог друга учитеља Петра Радосавкића, но будући да се он тврдо изговаро, да о том није знао ништа, које и Мијаило посведочи, тако га пуште. У Крагујевцу пак, у другом испитивању ода Мијаило и свога друга Петра и његова ортака Нишлију; тако Кнез Милош пошаље људе, те и њи обојицу доведу у Крагујевац. Петар Радосавкић, незнајући да га је Мијаило одао, једнако остане на том да он за тај посао незна ништа. И кад му писесу прокламацију, коју је он препишавао, он одговори, да то није његов рукопис. Најпосле му даду перо и артије, па му кажу, да се добро промисли, па да напише, шта ће му се чинити, ако и он буде за тај посао знао и Мијаилу помагао препишвати. Онда он напише, како су му диктирали: „да му се изваде очи, и одсеку руке и језик!“ Пошто он то напише, онда му даду Историју те буне, што је Мијаило у затвору писао; како он одатле види, да га је Мијаило одао, он одма призна. Потом затворе и њи двојицу, па после три четири недељног великог мучења. По заповести Кнеза Милоша Обреновића одсеку Мијаилу Белисављевићу обе руке по више шака, и од језика комад. А Петру Радосавкићу и његовом ортаку младом Нишлији, по десну руку и по комад од језика! а остале Србе из Србије, који су са Чаранићима били пристали побију. Мијаило и Петар остану живи — пређу у Аустрију, долазили су и у Беч, гди су просили, и као Аустријски поданици — жалили се — гди је се свет те грозоте гнушава. — А Нишлија од рана умре. *)

О овакој нечувеној казни а и мучењу при испитивању криваца, причају да нигди није веће грозоте и мучења било. Кажу да им је осим друге мука, неки из Крагујевца Налбантин Турчин кога су „Нале“ звали, уснијаним клештама штапајући кидао је месо од окривљеника, да кажу сав свој план, и открију другаре; помисли се и данас као неко сатонско чудо. **)

*) Види грађу за Србску Историју Вука Караџића од стр. 185—188.

**) У Кнежевини Србије књиги од г. Милићевића види стр. 73. а обширније о грозном мучењу ти криваца белешке у Архиви Србског ученог друштва под бр. 708.

Од четпри брата дивни јунака Војвода Чарапића, тројица су од 1804—1813 год. крв своју за ослобођење Србије од тираније Турске, од Турака пролили: а пролили су и њихова два сина у 1826 год. у борби за слободу Срба и од Милошеве тираније.

Од ове јуначке и врле породице, осто је био један њов потомак имено Панта Чарапић који је био у Србији Артилериски поручик. Он је као каплар својевољно у Маџарском рату 1848, 1849 год. за слободу Срба противу Маџара храбро војевао, *) и као достојан потомак славни јунака Чарапића официрски чин у рату задобио, и као јунак златном медаљом Цара Аустријског одликоват био. Умро је у Београду 1855 год. и сарањен је у Палилули на Там-Мајдану код Маркове цркве. За собом оставио је жену, једно мужко, и једно женско дете. Да ли још ко од те заслужне јуначке породице има пезна се.

36.

ВИЋЕНТИЈЕ ПЕТРОВИЋ.

ГРОЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из Караџице, био је под Турцима Оборкнез, како је устанак противу Турака 1804 год. плавуо, он је се одма придружио устанку, и војево је до саме пропасти. Дочекао је и III. устанак 1815 год. те је и тада лепи услуга учинио народу своме. Вићентије је умро у Караџици 31. Октобра 1822 год. и уконат је у обште селско гробље. На гробу му стоји плоча на којој ово пише: „Здје почивајет раб Божји Вићентије Петровић. Кнез изије Грочанске, престави се месеца Октобра 31. 1822 лега.“ Прича се, да су му, кад је умро, 12 куршума пзвалили из тела! —

37.

ЈАНКО КАТИЋ.

ГРОЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Из Рогаче Турпске Кнежине, а данашњег среза Космајског изије Београдске. За Јанка се зна, да је знао Турски, и да је јахао: „На

*) Види „Народни устанак Срба“ противу Маџара 1848, 1849 год. у књизи ... пћа Вилосеког, ц. к. Мајора на стр. 51. И певанију „Бој Срба с Маџарима“ 1848—1849 год. од Г. Зубана стр. 23.

богату гриве окипвене.“ Ево како је дошо до тога обојега. Једна његова сестра била је на силу одведена у Београд, и потурчена. Јанко, још као дете, одлазио је и живео по дужи у кући те своје сестре. Тако је научио Турски. Као молак, био је веома леп. Ту он учини љубавно познанство са сестром свога на силу зета, и, у једној незгодној прилици, Турчин је јуришио с голом сабљом да га изсече у комаде; али сестра Јанкова рашири своје руке и стане пред голу сабљу, те брата заклопи. Јанко, међу тим, стругне кроз капцике, дочена се у лице и побегне у Рогачу. *)

Кад Хали Мустафа-Паша 1795 године позове Кнезове и Србски народ противу Јаничара. Јанко је Катић као Буљукбаша војевао противу Пасван-Огла и Јаничара, те је ту као јупак, и речит човек, у позно се, у војевању са људма и јунацима. **)

А кад му Турци упочетку Јануара 1804 године посеку старијег брата Стевана, он се онда са свим одметне у гору у хајдуке.

А кад Кара-Ђорђе устане противу Турака, Катић онога часа пошље му прво свога млађег брата Марка у Орашац, а за тим и он полети му у војску. И кад Кара-Ђорђа у Орашцу за Врховног Војводу изберу и зачуу му се. Од то доба једнако је Катић био уз Кара-Ђорђа и није се од њега одвајао. Кад са Кара-Ђорђем попали Рудник и врати се натраг, њега Туриска Кнежевина избере за Кнеза, и Кара-Ђорђе именује га Војводом који је се увек тако и звао.

Када Генерал Женеј, Кара-Ђорђа у Земун позове да би поморио Србе са Дахијама. Кара-Ђорђе по позиву Женеа 28. Априла/10. Маја 1804 год. пређе у Земун и поведе са собом Симу Марковића, Младена Миловановића, Проту Ненадовића и Проту Алексу Лазаревића из Шоппића, Павла Поповића из Врапчића, Ђорђа Миладиновића из Жељезника, Радоја Трнавца из Раипловића, Ристу Радојичића из Блазнаве, Танасија Рајића из Страгара, Ранка Радича из Немењкућа, Раку Левајца и Антонија Цљакчића. Онда Кара-Ђорђе у зео је са собом првог и Јанка Катића. Гди у Земуну за теку и од Турака гди су били прешли: Пређашњи Мухасил Сулејман-Ага; Гаја Пашин, Ибрахим-Бег; тадањи Мухасил и Ђумрукчија Ибрахим-Ага; Јаничари Ефендија-Фочић; Ибрахим-Ефендија; Кадича Геоградеки Рустем-Ефендија; Пашин

*) Кнежевина Србија од Милићевића, види стр. 77.

**) Историја Србске републике од Леоп. Ганке стр. 90.

Диван-Ефендија: Алај-Бег: Џебеџи-Баша, и многе ерлије и старешине Београдске.

Аустријски Генерал Женеј био је са више официра, гди се у једној башти састану. Сад Аустријски Генерал започне питати Србе: зашто су се побунили и устали противу Турака. Срби искажу све тираније Турске, које су им Турци чинили и како на последку многе Кнезове изсекосе као Кнеза Алексе, Вирчанина, Станоја, Петра из Букурђе, Хаци Руфима, и све друге поброје. На то два Мухасила речу: „Шта је било, било: неће Аге од сад онако чинити и они се кају.“ На то Катих Турски рекне: „Баш и неће! Ви седите мирно, ви сте Царски Мухасили, ми на Цара нисмо, ни на вас Цареве служитеље устали, но на Дахије, с копчаће мо срећу с оружјем да поделимо.“

Генерал Женеј упита даље: „Шта захтевају Срби од Турака, шта ли Турци од Срба? рече: мене је мој Двор посла да вас помири?“ Срби прочитају приготовљени 9 пунктова, *) од који у првом су тражили да се све 4 Дахије погубе, или да се са Субашама изселе из Београда у Ниш или у другу коју страну, а управу земље да узму Царски људи. И да се повуче око Београда на два сата линија, као привремена граница, коју ни једна страна да не прекорачава докле не дође Царски Ферман, који ће потврдити све оне њихове захтеве из 9 пунктова.

Тако погађајући се са Турцима: Турци су нешто попустили и одобравали; и Генерал старао се да Србе са Турцима помири. Но у једанпут у Топчидеру покаже се ватра од десет кућа које горе, и пламен у небо лиже, за које су Срби оставили неког Аћима Дољанца из Остругице, теи је поналио да се до измпрења неби дошло, и то су биле неке празне Бугарске крочишаче. Када ту паљевину у Земулу виде. Скочи Катих рекао би да зато незна, на као помаман рече „Нуто господине, ви нас на Царски и ваш образ преведосте преко Саве, а Дахије пале куће и робе сиротињу као вуци овце без пас-тира!“ Уста и Генерал, опази димове, гди су у небо упрли, од десет кућа, пак се окрене на оне Турке, и изврати кожу: „*Ви једне кесе-рије, ви једни бришосници свога Цара, висше вашег Везира убили, ви Србске Кнезове изсекосе, и мене Цар послао да народ скло-ним да се помирише, а ви пред очима мога Цара, кој је мене у*

*) Види те пунктове у Мемоари Проте Ненадовића на стр. 86 и стр. 288.

место себе послао, сиротињу палише и убијаше п т. д.“ А Турци сви: „Вала није од нас нико у Врачар пишао, вала била, није наш нико!“ Било је Катић пазећу седећи Турака и Немаца рекао би да се немамо, ватра му је из уста севала. (Прича даље Прота Ненадовић у својим мемоарима на стр. 87.) Сирота Командирендер пађе се у чуду, једно боји се да Јанко или кога недодирне, те би морали сви у Котроманац ићи, а већма се боји да онако љутит Јанко не заматне с Турцима кавгу, и све једнако виче: „Полако Јанко, полако Јанко!“ „Лако ћу господине, лако,“ виче Катић, „јер сам овде за водом и преварен, ал чућеш ме сутра на Врачару,“ пак окрете се Турцима и рече: „*Чујте и Дакхијски и Царски Турци, идите и кажите курви Кучук-Алији, у јутру рано нека изађе на Дедино брдо или у Врачар, где он воли, на хаш му, хаш ми; кубура му, кубура ми; гардја му (миждрак), гардја ми; сабља му, сабља ми; чиме он воли, да ја и он мејдан поделимо а сиротиња нека мирна буде!*“

Тад усташе и Кара-Ђорђе и рече Командирендеру Женеју: „*Господине опростите на вашем труду и доласку, ал од мира ништа нема, и од сад ћете чути и видети бојева, и, с' Богом.*“ Окрене се опет Катић Турцима, и Турски рече: „*Да абир ћерет — јошт једномит вам кажем, кажите опет курви Кучук-Алији, што му поруције Катић Јанко из Рогаче, ако је мушко, сушра рано на мејдан да ми изиђе.*“ И тако одатле из Земунa не свршивши ништа врате се сви натраг преко Саве у Србију у Остружницу.

Катић после тог из Остружнице дође на Врачар и одатле са Кара-Ђорђем оде те заузму Пожаревац, па у Смедереву Турке у Град стерају, и после опет пишу на Врачар, и одатле оду заједно са Васом Чаранићем те и Карановац на крају Јуна на Петровдан освоје. И тако је Катић готово свуд са Кара-Ђорђем нио, и јуначки борпо се.

У првој половини месеца Јула 1806 године силна Турска војска пређе Дрипу под Босанским Везром Ибраим-Пашом, па једна част под Хаџи-Бегом пође Ваљеву пред коју оде Кара-Ђорђе, а друга слегне се у Шабац. И одатле Хасан-Паша крене се напред с војском да иде Палежу, с намером да се ту са Хаџи-Бегом који би имао од Ваљева доћи, у Палежу саједини. Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и Јанко Катић дочекају Хасан-Пашу на Дугиш-Њивама код воде Пет-

ковнице у Кривљу, и разбију га, који се са војском врати Шабцу на-траг, кога су Срби гонили, кад у гонењу Турака сустигну Срби јед-ног старог Турчина у Месарцима, салете га и повичу: „предај се, пре-дај се Турчине негину лудо.“ А Турчин повиче: коме да се предам, ко вам је старешина? Војници повичу: „предај се Катиху Јанку (који је наблизу био): Јанко дотрчи на хату са запетим пиштољем уруци, на трчи на Турчина и сам повиче: „предај се Турчине баци оружје, ја сам Јанко Катих.“ Турчин рече: предаћу се, и чујући име Катиха, а знао је како Јанко храбро Турке сече, потегне из своје мале пушнице те Јанка на место убије.

Јанко викнуо је само момцима својим:

„Камо Лука!? Оде гонех Турке!

То дочеује и свали се с' хата.

И наземљу живим недоспјевши —“ *)

Тад Поп Нанта Навић из Бранковине скочи скоња те Турчина веже, кога доцније брат Јанков, Марко, кад дође посече овај стари туркешања који је убио врлог и мудрог јунака Јанка. Убијо га је из једне кратке пушнице мало више од аршина дугачке; није каже Прота вредила ни три гроша, а и сам Турчин, сав није више вредио.

Кад Јанко Катих погине његови људи из Турског среза узму мртво његово тело, оду сви из логора и однесу га у Рогачу кући, говорили су кад немамо нашег старешине с ким смо се научили воје-вати, неможемо да останемо. **)

Јанко је сарањен код Сибничке цркве. На гробној његовој плочи која је уздава узид с десне стране цркве, с поља, пише: „1806 год. здѣ починајетъ рабъ Божјя, Јанко Катичъ, отъ Рогаче, Воевода Србскѣ.“

Катих је кажу био човек врло леп, средњи растом, у мерен стасом, речит, паметан, и врло велики јунак. Он се одево свакад у куспо и богато. Јахао је Турскога хата, коме је од велика поноса и дике ме-тана к'на на гриву, те се зато и пева „на ђогату гриве окнивене“ (обојене рујево).

Прича Сима у Србијанки част I. на стр. 133. Тог дана кад ће Катих погинути, ручоје Катих са Луком Лазаревићем заједно, и јели су

*) Србијанка I. час. стр. 134.

**) Мемоари Проте од стр. 172—173.

печено јагње, и из плећке позно је Јанко даће од њи двојице тог дана, један погинути, ево шта је казо:

„Брате Луко нас једнога нема,
А то данас, пл' најдаље с' утра!“
Плећкал' јавља што се пред чуст-
вује —.

Тек' што тако и са страже момче:
„Ето Турци, све хатлија голи,
Гоне пљен, те му с' броја незна!“
Оначас ова и на коње оба,
Сваки своје око себе скличе,
Пак печекав и склањивца на бој...
Кад примаклис и грудима Турци;
Обадва ти па њи одма сложио
Јуриш викну, те за њима вјерни
Срби браћа, светог' бранитељи;
Неколико врази се у запру,
Но гинути свуд' суноврат ставши,
Нит' наготу...пгде Срба нашав,
Плећа даду, и бјежати нагну,

Док и грђе, што у тећ се неда,
Стижу Срби кубурама бију,
Други с' очју скидају им макљам...
(сабљам)

Нит је брато Буранијаш игра (ша-
љиво коњик),
Раскомадав с' чуда на громила!
С' леша на леш могаше се проћи
До самога села Јаловика;
Ал проклетики Јанком обраћени
Изврте се те под' пушак њега.
Да тек' викну а мошцима своим:
„Камо Лука?!“ „Оде гонећ' Турке!“
То тек' дочув свалио се с' хата,
И на земљу живим недоспјевши;
Погибје нам', ал пристојно, славно,
Капо витез примјерни у роду.“ —

38.

МАРКО КАТИЋ.

ТУРИСКИ ВОЈВОДА.

Кад Јанко Катих погине. Кара-Ђорђе пдући од Ваљева, како у путу чује даје Јанко погинуо, врло му жао буде, и одма пошље четпри своја момка у Рогачу за Јанкова брата Марка, који одма са војницима Туриским у Крипће дође. Кога за Војводу на место Јанка постави.

Марко је Катих одма био у кривој битки на пољу Мишару 31. Јула и 1. и 4. Августа 1806 год. и после тог у више битака био је. Кад је Јаков Непадових 1807 године у Јупу месецу прешао Дрину и упутио се бијо Сарајеву, и Марко Катих био је шљиме; па кад Јаков због подкрепљене Француским војницима Осман-Пашице војске, мораде вратити се натраг преко Дрине, гди и Турска војска Дрину са Французима пређе. Но Јаков распореди војску сперед Дрине, и пошље Катиха те Турке

од Дрине од сече, превозе у ништи, па онда сложено у даривши на Турке гди 5.000 мртви Турака и 7 Француза падне.

Марко Катић и после овога непрестано војевоје храбро; по 1810 године оде у Београдску нахију на једну свадбу, гди се пушка окине и он мртав падне. Човек, који га је убијо, једнако је говорио да га је убијо неотице, по други су до казивали, да га је Милоје на то наговорно. Па уследству тог Милоје пребегне и у Немачку, који буде враћен натраг и предат Војводи Луки Лазаревићу у Шабачки Град, кога Лука по плајућем налогу од Кара-Ђорђа, из два ништоља убије.

39.

НИКОЛА КАТИЋ.

ТУРИСКИ ВОЈВОДА.

Кад Марко Катић на свадби погине. Кара-Ђорђе постави његовог млађег брата Николу за Војводу Туриског.

Никола је тако војево храбро, као и његов брат Марко; по ни један није мога савијати се са њимовим најстаријим братом Јанком Катићем.

После пропасти 1813 године Никола је заостао био у Србији и крио је се које гди по збеговима. И он је 5. Марта 1815 год. био на Скупштини у Рудовцима, гди су решили да се дигну опет противу Турака. *)

Кад је III. устанак у Руднику букнуо; Никола је одма подигао народ Туриске Кнежине; и био је у битки и на Дубљу. Шта је даље са њим било, кад је и гди умро; и знали још ко од те породице, нема отом нигди никакви записи.

40.

ДРАГИЋ ПЕТРОВИЋ.

КАПЕТАН.

Из села Ропчева, био је за Кара-Ђорђева времена Капетан под командом Кнеза Виће из Кораћнице. Он је био врло вредан, енергичан, ламетан, јунак, и речит. Драгић је готово више судио него Кнез Впћентије.

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 344.

Кад је пропаст Србије 1813 год. била, и он је прешао у Немачку, но опет наскоро се вратио, са Кнеза Симом. И мирно живио у селу Рончеву до саме 1816 године. Но кад, тад народу неспособна буде Турска владавина, и стану му се кметови обраћати као и Кнез Сими, да зову Кара-Ђорђа и да се ослобођавају од Турске тираније велики издатака и глобе народа. Он ступи у договор са Кнеза Симом Марковићем кога је више ценио него свој живот. И стану се договарати како да помогну народу, и како да призову Кара-Ђорђа из Русије.

Кнез Милош Обреновић за ту заверу противу Турака узна, јави Паши, и пође ји ватати. Капетан Драгић крпо је се за дуго у народу који је једног мишлења са Драгићем и Кнеза Симу био, и нису га Милошеве присталице уватити и пронаћи могле. Но кад Кнеза Симу у Ђелијама прикрита увате. Он разуме за то, презре свој живот, паиђе, и сам преда се да га воде Милошу, да са својим обожавајућим пријатељем Кнеза Симом, као што је сам мислио гини, које је се тако и догодило. Кад и њега момци Милошеви у Трбушници гди је Милош потеру нечекиво дотерају. Милош одма њега и Кнеза Симу везапе у Београд Марашли-Паши понђе, који ји изведе и на Св. Мученике 9. Марта 1817 године на Кале-мејдану обојцу посече.

Покојни Г. Илија Коларац причао је да је својим очима гледао кад су Турци посекли ова два родољубива мученика. Извели су ји, вели, из Града и довели од прилике на Келемејдан онде где је сад Вучићева кућа. Кнеза Симу посекли су најпре. Целат који га је секао није могао да пресече врат једним ударцем, него је тесао неколико пута. (Нје хтео него га је више мучио).

„Сеци јуначки! Мухамедати — или Булу Турску —“ викинуо је гледајући ту сечу везани Драгић, који је такође чекао свој час: „Ја сам седамдесет Турски глава одсекао, па ми је рука опет боље секла него твоја!“

На то вели, донадне један Турчин, који је држао дућан онде, где је сад Гарашанинова кућа, те једним ударцем одсече главу Драгићу.

Драгић је био висога раста, дуги образа, и велики бркова, и велики јунак.

Гди је сарањен тај мученик: незна се, но по свој прилици, биће сарањен по казивању у великој цркви гди је и Кнез Сима. А гди је, да је, вечна памјат пепелу тог мученика.

Имали ко жив данас, од његове породице незна се.

41.

ЖИВКО МИХАНЛОВИЋ.

КАПЕТАН.

Родио се 1770 год. у селу Умчарпа. Кад су Дахије почеле да секу Кнезове, Живко није имао никакву власт, али је био човек отресан и Турски велики непријатељ. Кад се Чаралић Васа, пошто му Дахије посеку брата Марка, одметне у планину, трећи друг који је с њим пошо, био је Живко из Умчарара.

Кад Кара-Ђорђе устане противу Турака и Чаралић оде Кара-Ђорђу у Орашац, и Живко је заедно с њиме био. Доцније Живко је био у свима бојевима које је била Грочанска нахија за време десетогодишње војне, и посто је био капетаном.

Године 1813 год. у време пропасти Србије пребегне и он у Панчево у Аустрију гди је се бавио у Банату близу границе.

У почетку 1815 године поручи му Кнез Вићентије из Кораћнице да гледа, први дана часног поста, да пређе у Србију, на Итлак-Ферман (амнестију) царски, те „да на кућиницу старом пзнава кућницу дигне, и деци својој што ватрице пропрри, док и боље Бог да.“ *)

Неколико дана пред ону знамениту Рудовачку тајно држану скупштину, гди су се главари заверили да устану противу Турака, пређе Капетан Живко из Баната у Гроцку и дође у своје село Умчаре, гди се ту неколико дана по задржи. Но како је и он на исту скупштину позван био, пође да и он иде, но задоцнивши се, сретне у путу свога познаника Божу из Вукосавца Крагујевачке нахије, који је на том скупу био, па се кући својој враћао. Божа исприча све Капетану Живку како су се у Рудовцима на скупу заверили и заклетвом утврдили да се на цвечи подигну противу Турака, и како су жестоко закључили, да буде: „Обшта пародња и вјечна клетва, на онога Срба, како год на онога што је из Косавскога боја побјегао и браћу своју издао, ако би који

*) Историја Милутиновића стр. 161.

на ове цвети јавно и храбро с оружјем у руци не уступао противу христу и крсту душмана Турака.“ Још му каже како је Војвода Качерски Арсеније Ломо свима казо: „Браћо! Овај је сав наш збор и уговор добар и честит, али знајте сви, да никада ништа не може бити од истог збора и посла, ако Милош Рудничке нахије Кнез у то с њима непристане.“ На му каже Божа још и ово, како су Ломи на то сви препоручили и Божију му аманет учинили, да он истог Милоша у то дјело позове и склони га у име све, те скупштине, што је у име свега народа; и да му каже и увери га тврдом Србском вјером, душом, и словом јуначким, да ако с њима пристаје да ће га за свога господара поставити и припознавати; а Лом да им се заклео и обећао: да ће Милоша у ту заверу позвати и преволети, аколи пак никако пристаје нехтене, да ће га он први: „како Турчина сматрати, и у првој га згодној бусији сам собом убити, да већ не служи ни Турцима, кад неће своје прејадиоме народу и кукавиој спротиви у овакој нечувеној пужди и страдању, и тако да се најпре од њега Милоша Обреновића почне, па онда то лажије на Турке.“ *)

Када све то Божа Живку исприча, растапу се, и Живко оде своје пријатељу Кнезу Вићентију Петровићу у Кораћцу, који је све за тај договор знао, да се и с њим договори, како да се сложио ради. Кад тамо затече Муселима Грочанског који је изишао те од народа купи оружје. Од Кнеза Вићентија иско је сабљу сребром оковану, срма хамајлију и коња ђогата. Но Кнез му одговори да је све оп то имао, но да је све то у Немачкој одузето, а нешто у невољи и по испродаво, те себе и своју кућу раширо; и тако Муселим оде од његове куће, у Поповиће на конак а сутрадан врати се у Гроцку.

Капетан Живко сад се разговори са Кнезом Вићентијем, па заједно с њиме и са Кнезом Живојинцом из Кораћце кога су Турци поставили за Кнеза, оду у село Рогачу Војводи Николу Катиху, који је на Рудовачком састанку и завери био, да се противу Турака на Цвети сви сложио дигну. На пошто им Катих све и он исприча као што су и они од Боже и други чули; договоре се да се спремају и да чекају обшти дан устанка, и тако разиђу се својим кућама. **)

*) Историја Србије од Милутиновића види од стр. 161—163.

**) Историја Србије од Милутиновића стр. 164.

Кад устанак у Рудничкој нахији букне, Кнез Вићентије и Капетан Живко устану и они противу Турака, на нешто по селима и друмовима неколико Турака побију. Са неколико стотина Срба оду Гроцкој у којој је Муселим шанац имао, и са нешто Турака као средоточну точку између Београда и Смедерева ту седио и друм чуво. На кад Гроцкој дођу, Срби се на Грочанском брду оружани са дугим пушкама задрже, а Капетан Живко сам под оружјем са нешто Срба без дуги пушака који су имали само пиштоље под гуњевима сакривене, сиђу у Гроцу Муселиму, који је у шанцу имао само до двадесет Турака, а остали сви били су се које куд разишли.

Сад Капетан Живко каже Муселиму како је се народ узмутио, и неки хајдуци појавили, него нека он или себи Турака више прибере, или се из Гроцке уклони, јер могу хајдуци и на њега напасти. На појште од Муселима да му даде једно двадесет Турака, а он ће прикупити нешто Срба, па да иде противу хајдука да ји повата и растера. Муселим готов буде да му даде нешто оружани Турака; но кад му његов катар Хусеин Паница на уво прешапље да то нечини, увиди и сам Муселим видећи отвореног и слободно говорећег Живка да неби добро по његове Турке било. Па онда рече Живку, иди ти сам, па прекупи Срба и гледај те хајдуке поватај, и Живко оде. (Овде је хтео Живко као што је се договорно да Турке од Муселима измами, па да ји од Муселима одвоји побије и отме оружје, почем су Срби са таквим оскудни били).

Кад се Срби поудале Муселим предосети се да како увати самога Живка, па пошаље свога Гаваза да му сам дође да му нешто још каже. Но кад се Живко са свима својим Србима Муселиму поврати: Муселим непмајући снаге да истог увати, кад то види рече му: „Хајде Живко, хајде! Нетребаш ми сада не! Ово се и други пут можемо ми разговорити, што ми је сада на ум дошло.“ И тако Срби сви мирно оду из Гроцке на брдо својој дружини: гди ту дође и Кнез Вићентије са нешто војачице и Саво Јагићлац са педесет добро оружани момака.

Тад Саво Јагићлац оде у Смедеревску нахију да је подиже. А они нареду да иду кметови у села да народ око Дунава у шуме крену у збогове сместе и утврде, да не би Београдски Турци грунули и штету народу учинили. Још се кметови ни кренули били нису, а глас

донадне да Муселим пали Гроцку, и да сече Грочане. Срби стрче брже у Гроцку, а кад тамо: Муселим с Турцима побегао на острво у Дунаву. Срби западе конак Муселимов, окрпе један чамац, јер су Турци све заоставше лађе испросећали и потопили, па пођу у острво за Турцима. Турци кад то виде, на лађама Дунавом побегну у Смедерево. И тако Гроцка од Турака очистићена буде.

Тад Срби нареди и оставе ту добре страже, да се чува од Турака из Смедерева. А одатле сви пађу у Болеч, те ту на друму Београдском манац ископају и улогоре се.

Но кад Сулејман-Паша испрати свога сипа Бехају с војском к Чачку, пађе из Београда са заоставшим Турцима у Болеч, ударп јуришом на ушанчене Србе, но Срби га одбију, и он се пред вече врати у Београд, изгубивши више мртви и оставивши много рањени Турака. *) И тако је ту Живко чувао друм, да неби Турци из Београдског Града падали и народу штете чинили.

Кад се у Буприји са Марашли-Али-Пашом мир учини, Живко остане као Кнез у Грочанској нахији, седео је најпре у Умчарима, а после у Гроцкој више година.

Доцније узме га Кнез Милош код себе, те му је био, „управитељ двора у Толчидеру“ и као надзиратељ двора и умро је 17. Декембра 1835 год. Он је сарањен више олтара Грочанске цркве, и на гробу му је плоча од црвена мрамора са надписом.

42.

АЛЕКСА ЛАЗАРЕВИЋ.

ПРОТА.

Прота Алекса рођен је у Шопићима, среза Колубарског, нахије Београдске.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Турака и с војском у почетку Априла дошо у Остружницу и ту скупштину учинио, позове га Фелдмаршаллејтенант Генерал Женеј у Земун да мир Србе са Турцима. Кара-Ђорђе узме узасе 16 одбранија Срба, између којп био је и Прота Алекса са његовим братом Мијанлом, па пређе у Земун.

*) Историја Србије од Милутиновића стр. 163—170.

Но почем од тог помирења небуде ништа, они се врате натраг и војна се продужи.

Године 1805 на државној скупштини у Пећанима 17. Априла, на-чине Срби молбу на Султана из 9 тачака, којом потраже да се народу по тој молби даду права. Да однесе ту молбу Султану у Цариград, одређени буду као посланици Прота Алекса Лазаревић, трговац Стеван Живковић и Јован Протић, који се 1. Маја крену и оду у Букурешт. Ту заостане Протић, а на његово место оде са депутациом Петар Чардаклија, који преко Бугарске, Варне и Црног мора 28. Маја 1805 год. дођу у Цариград; гди народну молбу преко Патријарха Цариградског предаду Султану, и стану очекивати решење.

Но како Срби у Србији 20. Јула на Илидан попали Ужиче и пестерају заповедника Ужичког Омер-Агу из Ужица, тако Порта огорчи се и одреди Хафис-Пашу да он са војском иде у Србију и да Србе казни. Гди се тад измолџ некако Стеван Живковић, казавши Турцима да он иде напред. да каже Србима и Кара-Ђорђу да се непротиве Хафис-Паши Везиру, који по Царској вољи долази; те тако он сам у Србију оде. А Прота Лазаревић и Петар Чардаклија заостану у Цариграду, гди од 1. Јула до 11. Августа 1805 год. буду у највећој опасности, јер ји је сваког часа смрт очекивала. Одакле преко пријатеља тајно измакну на једну лађу и 27. Августа дођу у Одесу, ту подрже 21 дан карантин, и одатле преко Кијева оду у Петроград и у пети 13. Октобра стигну. А кад се у Србију врате, Срби већ су били на Иванковцу и Царску војску под Хафис-Пашом разбили и одпочели са Царском војском бојеве бити.

Даље о Проти Алекси нема података. Но он како речену молбу на Султана, тако и белешке о његовом путовању са депутациом, оставио је после своје смрти у препису своје сину свештенику Вићентију Лазаревићу у Шопићима, које је у књиги Голубици V од стр. 277—287. и печатано.

43.

НИКОЛА НИКОЛАЈЕВИЋ.

УЧИТЕЉ ОСТРУЖНИЧКИ.

Никола Николајевић родио се у Сурдуку у Срему. Његов отац није био богат човек да га у вишим школама у наукама школује. И

кад научи основне школе, њега Митрополит Стратимировић узме у благодјејаније, те сврши две Богословске школе у Карловима, с намером да га за калуђери. Но Николајевићу не допадне се тај монашки чин, остави Карловце, па пређе у Србију и стане за учитеља у селу Остружници 1805 године, *) гди је учитељово. Дал је он доцније у другој којој служби под Кара-Ђорђејем до 1813 год. био, незна се, па дал је по пропасти Србије те године и он у Срем прелазно, тако се исто незна. Но у толико се зна, да је се он у Остружници оженио и узео себи за жену имено Макру, и после да је седио и у Пећанцима; и да је доцније под Кнезом Милошем Обреновићем у државној служби неки чиновник био. А после посто је и азнадар-благајник код Кнеза Милоша, који је код њега врло добро стајао. Но 1821 год. догоди се, те на њега Кнез Милош омрзне, кога око пола Нојембра и живота лиш.

Кнез Милош је десподски владао над Србима, и имао у срцу свом Турски дух и владао по образцу Турски Паша и Везира, које му се најбоље допадало, Турско господство и самовољни живот њих. Па и у породичном животу по Турски живио је. Он је осим своје жене књ. Љубице имао више своји љубазница и наложница, између кјих имао је и наложницу неку Петрију, коју је од жива мужа и њене деце на силно отео, у свој конак довео и с њоме живио; а по том њеног мужа Милош је доцније са три његова братучеда, који су се противу тог насиља њему самом у Крагујевцу жалили, убијо, и њу себи са свим присвоио, те је у конаку с њоме, презревши своју жену Љубицу, живио. Па напоследку Петрија му се тако допадне, да он са Силом Милосављевићем Паштрцем и Протом Жујевићем, који су му у свему угађали, договори се и закључи, да своју венчану жену Љубицу отера и да се са Петријом венча.

Књ. Љубица дозна за ту намеру свога мужа Милоша, па незнајући шта да ради, а знајући да Никола Николајевић Милошев благајник, и Лаза Теодоровић његов Секретар у наклоности стоје код њеног мужа Милоша, потуки им се и замали ји за начин како да га од те намере његове одврате.

*) Има једно писмо у Архиви Србског ученог друштва под бр. 413, гди Николајевић благодари Митрополиту Стратимировићу што му је учинио, те је о благодјејанију његовом две године Богословије свршио у Карловима. И моли га да би га он препоручио Кара-Ђорђу, неби ли добио већу какву службу.

Николајевнѣ жалећи књ. Љубицу и за сачувати чест Кн. Милоша и за одвратити га од то намере да се пред светом не обрука, и не отера Љубицу његову жену, с којом је децу изродно; на зло његово досети се па као из Земуна од непознатог неког Милошу пријатеља извирнутом руком напише му писмо, и советује га да Милош остави се зала, да не прогони и неубија невинне људе, и да се прође отимања туђи жена, и држања наложница у свом конаку код живе жене његове Љубице, које то на поругу његову служи, и т. д. укорига. Па онда то писмо тајно стрпа у поштанску торбу, у којој су писма из Београда и Земуна за Милоша доношена, које писмо са другима поштар однесе Кнезу Милошу и преда.

Па кад Секретар његов Лаза Теодоровнѣ једно по једно писмо прочита Кнезу Милошу, које је на њега адресирато било, прочита му на последку и писмо од Николајевнѣ подметнуто и написато са изопаченом страном руком. Милош разјари се на то, и стане псовати онога који му је писао, и усудио се да њему савета као паметном и силном, који зна шта ради даје, па и не посумња тад, да је то ко смео од његови људи у Србији, а шта више азнадар његов Николајевнѣ да се усуди да му пише и савета му даје, него држко је да је то писмо заката из Немачке од неког дошло; и тако љутећи се на тог смјелог писца за тад и остане.

Но како после неколико дана Милош саопштити то писмо и Паштрџицу; Паштрџац видећи да тај писац неможе бити страни човек, који све тако потанко зна што Кнез Милош ради, и рече: „неће то бити да ти је ко страни писао, него баш биће од твоји писара који су код тебе и који те служе, треба да потражиш код њи па ћеш се уверити да су ти они то писали, а нико други.“ То Милошу буде доста; па и не учини никаково питање, и никакову истрагу ни премећачицу, да што код Николајевнѣ и Секретара Теодоровнѣ нађе и увери се о сумњи Паштрџчевој; него одма смисли да тајно убије и Николајевнѣ и Теодоровнѣ, и одма ступи к делу.

Призове к себи азнадара Николу Николајевнѣ и Секретара Лазу Теодоровнѣ, па им се и не покаже да им о злу мисли, него им каже да је добио од брата његовог Јована писмо из Бруснице да су му рачуни од купљења данка замршени и да му нема ко такове да разврсп и да ји у ред доведе, на нште да му кога пошљем да такове

уреди. Па им заповеди да оба одма у Брусницу иду и да рачуне Јованове у ред доведу. *)

Лаза Теодоровић и Николa Николајевић ишта не посумњају да ји Кнез Милош притворио на смрт шиље, него држали су да ји он занста у Брусницу као што им каже због рачуна шиље. Спреме се, с којим Милош одреди и његовог момка крвопију Благоја из Кнића са два још такова његова момка Арнаутица Дибраница целата Андрију и Кају, који су пре тога служили код Али-Паше Јањинскога, којим изда тајну заповест и преда писмо на његовог брата Јована Обреновића, да ји лени под видом прегледања рачуна прими; и да гледи да ји оба тајно да нико не дозна поблје. И тако праћени Благојем из Кнића и Арнаутима око половине Нојембра 1821 год. крену се и оду у Брусницу.

Кад у Брусницу дођу, њи Јован лацкаво прими и даде им ђоја рачуне да прегледају. Па огласи да су се многе срце, дивокосе и јелени појавили у планини Вујану више Обровица, и да слазе на воду Деснотовицу и крај реке Бање. Па пареди ајку за ловљење ти зверова, и позове Лазу и Николaјевића у лов. Лаза нехтене ићи, јер није био ловица, а није и вере у Јовану јмо, да га баш зато зове. Николa Николaјевић као што је био добар ловац једва тај позив дочека да у лов иде; и ако га је од тог лова одвраћо Лаза Теодоровић, а и сам Благоје из Кнића, који је Николaјевића, а ко је и крвник био, здраво волио. То онет Николa Николaјевић, за његову несрећу, са Јованом Обреновићем, Благојем из Кнића и са она два Арнаутица, Андријом и Кајом, које је Милош одредио да га убију, у лов оде.

Кад дођу у Вујан планину, Јован Обреновић са Николaјевићем, Благојем из Кнића и другима заседи по заседама, хајка се одпочне, убилаца, кабадахија Милошеви, Андрије и Каје од једанпут нестане, хајкачи на заседе патерају само једног курјака, пушке од заседача препуцају, уто исто време и убилице скривени у планини опале из своји дуги пушака и Николaјевића на мртво убију; кога однесу у Брусницу и саране, прогласивши да је се сам неотпично убио.

Сад остане на Лазу Теодоровића ред, да и њему Арнаут Милошеви са Јованом крв попију; но зато време док је Лаза и Николaјевић до Бруснице дошо, Милош претурни све ствари и по отвара сандуке

*) Види писмо Јефрема Обреновића од 28. Нојембра 1821 год. у Мемоари Проте стр. 360—361.

Лазине и Николајевића да би нашао копију од писма њему писатог или други који писача, која би тврдила да су они речено писмо писали, па кад ништа не нађе што би ји теретило и у сумњу довело, он ипак остане у сумњи према њима и не опозове свој налог, него ипак остане да се оба мучки убију. Но како у то време дође у Крагујевац Руски посланик Строганов и запита за Секретара његовог Лазу Теодоровића, који је познат био Руској дипломатији од 1816 год. кад је он у Петрограду са Кара-Ђорђевићем био и Руски говорити знао, и захте да му дође; тако Милош одма пошаље свога Татарића-Курира, те му Теодоровић из Бруснице дође, и тако Лазин тим случајем живот сачуван буде.

Но у то време кад је Кнез Милош Лазу Теодоровића и Николајевића послао у Чачак да ји побију, Кнегиња Јубица, видећи да ће они оба због ње страдати, а и љубоморност је имала, кад се подпуно увери од неке Василије родом из Вучковце, која је у шареном конаку послужавка била, и паложинцу Милошеву послуживала, да Кнез Милош заиста оће да се са Петријом венча. — Јубица дође у јарост, узме папуљен Вучићев пиштољ, па оде у шарени конак, гди је Петрија живела, пађе је у соби гди она са служавком Василијом завјесу на прозору наместа, па с леђа опали пиштољ, Петрију тревн и наместо је убије да није ни гласа пустила. Па онда петричи напоље, поседне при уготовљеног брзог коња кулаша, и одјурн своје ручноме деверу Николи Луњевици, у Луњевицу Рудничке нахије, за ког је знала да је за своју главу неће издати Милошу.

Милош боравећи у свом конаку на дивану, кад чује пуцањ пушке у шареном конаку, одма посумња да се Јубица са Петријом није посвађала. Па пошаље Вучића да види шта је? Вучић оде и пађе Петрију мртву у крвн лежећу, и увери се од Василије да ју је Кнегиња Јубица убила, па се врати и каже Милошу, да му је Петра убијена. Милош скочи на ноге на и сам оде у Харем-шарени конак, и кад види своју љубовницу у крви, стане је жалити, а Јубицу по коначима са Вучићем тражити, да је веже за репове коња да је живу раскине. Но кад је не нађе, а дозна да је она побегла Рудничким путем, он одреди Вучића и заповида му да избере најбржег коња, па да трчи да Јубицу стигне, да је увати и да јој оба ока из главе ископа, и да нагрђену у Крагујевац доведе, да је коња на реповма растргне.

Вучић, примивши ту строгу заповест од Милоша, обећа му се да ће је извршити, поседне коња и оде у потеру за Кнегињом Љубицом, но нехтене је гонити ни Милошеву варварску вољу извршити, него пусти Кнегињу Љубицу, те она пред њим избегне у Луњевницу деверу своје Николи. На се потом Вучић врати у Крагујевац и каже Милошу, да је она пред њим на браом коњу измакла и да је стићи није могао. За тим Кнез Милош осташе жалостан за својом Петром и што је бар неосвети. *) А Николајевић поводом Кнегиње Љубице бранили њу, а и чест Кнеза Милоша изгуби главу, а мал и Лаза Теодоровић а и Кнегиња Љубица главе своје од силног Милоша не погубише.

Никола Николајевић после своје смрти оставио је у животу једног свог рођеног брата у Сурдуку Попа Васу Николајевића од кога и данас има у Сурдуку и Руми у Срему потомства. Своју жену Макрену и од ње два сина, старијег Александра, који је доцније био Помоћник началничества окружног у Београду, и који је као ожењен без деце умро у Београду биће 1852 год. и млађег сина Косту, за кога кажу да је у свему налчино на свога оца Николу.

Млађи син Николи, Коста Николајевић, пошто је свршио све више школе у Србији, послат је био о правителственом трошку у стране државе, те је као државни штемац учио на страни политичне науке, а највише у Паризу учио је се на универзитету, и кад доврши у Паризу науке, дође у Србију и постављен буде прво за Секретара а потом за началника Књажеске канцеларије за владе Књаза Александра Кара-Ђорђевића; затим одређен буде за Капућехају у Цариграду, у ком звању 9. Октобра 1849 год. ожени се у Београду, са Полексијом ћерком Књаза Александра Кара-Ђорђевића, па заједно с њом после венчања оде у Цариград, и после годину и по дана врати се у Србију, гди неко време буде без службе. За тим постане министром просвете; а по том и министром внутренњих дела, у ком звању затече га и 1858 год. гди Књаз Александар, његов тат 12. Декембра напусти Књажевско достојанство, пређе у Аустрију, и на његово место дође опет за Књаза Србије Књаз Милош Обреновић.

*) Огледало Србско од Светића књ. 1, стр. 40—41 и од Јоксима Новића у песми смрт Николајевића од стр. 38—78.

Коста Николајевић осто је и даље у Србији без икакве службе и пензије, до бомбардирања Београда 1862 год.; потом пређе у Аустрију и оде у Пешту, гди је живио неко време са породицом код свога таста Књаза Кара-Ђорђевића. После оде у Грац у Штајерску, те је и ту неко време до 1869 год. живио. А после дође у Беч, те је живио у Бечу до 1873 године. Но пошто му 29. Марта умре ташта Књагиња Персида, Супруга Александра Кара-Ђорђевића, а затим кад му ускоро 11. Априла 1873 год. умре и ћи Милица, он одсели се у Париз, гди је живио до пролећа 1877 године; затим врати се из Париза и оде тасту свом Књазу Кара-Ђорђевићу на спалук, који је у Маџарској у селу Боксеку плао. Но ту 1. Октобра исте 1877 год. из непознати узрока из револвера, у два сата по подне у бије се, и други дан при чистој својој совести захте, те га његови синови исправе, и стојећи у рукама своји синова, пошто се са свила опрости, умре; и тело његово сарањено буде у доминикјуму у Боксеку.

Коста Николе Николајевић, са својом женом Полексоном имао је 3 сина и 3 ћерк, и то: 1) сина Николу, који је као Француски војник, војујући противу Прајза на Орлеану 28. Септембра/11. Октобра 1870. погинуо. 2) Милицу, која је рођена 1851 год. и у девојачкој 22. години свога живота 11. Априла 1873 год. умрла у Бечу. 3) сина Александра који је рођен у Београду 26. Септембра 1856 год. и који данас живи на своје доминикјуму у Краљевини Румунској. 4) Ђорђа, који је рођен у Београду 31. Децембра 1859 год. а погинуо у Румунији 24. Нојембра 1882 год. у Турн-Мугорелу од Снахије Антона Ведре, који га уби из револвера, из освете што је он (Ђорђе) подига код суда нарицу за повреду чести. 5) ћер Перспиду, која је рођена у Београду 26. Априла 1860 год. и 6) Катарину, која је рођена у Грацу 6. Марта 1868 год. и која живи код своје Матере Полексије у Грацу.

Коста Николајевић рођен је у Остругници, и био је врло научен и смеран човек, да га је сваки љубио и поштовао.

44.

ЂОРЂЕ ОСТОИЋ.

СКЕЛЕЦИЈА.

Ђорђе Остоић рођен је у Остругници, среза Посавског, нахије Београдске. Он је се 1786 год. затеко као Скелеција на Улци код Великог-Дубоког, поред воде Саве.

Остопћ моро је бити од знатијји људи онога доба, и он је са Кара-Ђорђем у добром познанству био, и били су *побратими*.

Кад Кара-Ђорђе 1786 год. убије трп Турчина Арнаутина код своје куће у Тополи, који су дошли и стали наспље да чине. На побојавши се да се то неокрије, и Турци за то не прочују, па би тражили да излију освету над њиме и његовом породицом, а и комшије његове морале би крварину плаћати. Тако Кара-Ђорђе за одклонити то, реши се да своју породицу у Срем претурн, па да се сам врати и да се над Турцима и даље свети. На то склони се и његов очу *Петроније*, а неки и од комшија његови око 36 душа да у Срем бегају. Тад Кара-Ђорђе ноћу одјурн на Умку своме побратиму Ђорђу Остопћу, и каже му шта је учинио и нашто је се решио. На с њиме учини договор, да му приготови лађу за превоз његове породице и његови суседа, преко Саве у Срем; одреде дан, а и сат, у које ће време они доћи да у Срем пређу, и затим се одма у Тополу кући врати.

Попртља и спреми штаје имао, па се са својим очуом Петронијем, својом породицом и суседима крене из Тополе, дође на Умку у уговорено време са Остопћем; но кад ту лађу не заставу според Саве, у Дубоком Потоку, у честу прекрију се и стану очекивати лађу, коју им је Остопћ за превоз прибавио.

Тад у Петронија Очуа Кара-Ђорђевог уђе неки нембран дух, ваљда је то судбина његова тела тако да буде, па се покаје што је пошо да у Срем бега; дал' је се поплашио, да ји Турци ту у збегу не нађу, да ли му је жао било што је оставио своју кућу и што мора ићи у туђе место и туђ свет, међу њему непознате људе. Елем он пестакне се и стане свима бегунцима у збегу говорити да се врате патраг у Тополу, и да он неће да иде у Срем. Бегунци виде сви да би за њи зло било да се у Тополу врате, јер Турци све би мушкарце изсекли а жене и децу у робље одвели; нехтену га ни чути а камоли да га послушају. Петроније им стане претити, да ако они неће да се врате, да ће ји он Турцима да прокаже. На кад му и претња не помогне. Петроније запета ноће у Остружницу да ји Турцима прокаже. Тад бегунци стану га молити, да од те зле намере одустане и да ји Турцима не показује, настане мукло плакање жена, несмејући од Турака гласно ни да плачу, и уз мајке вриска деце, молећи га, заклињајући и приклињајући га да се врати. Но Петровије нехтене ни да чује, ни да се

осврпе на молбу бегалући људи, ни на плач жена и вриштање деце. Кара-Ђорђева мати Марица, кад види да занета њен муж оће да ји Турцима изда, викне свом сину Ђорђу што он ћути и немоли га да се врати; извади из недара сину и каже му: „*враши га Ђорђе, враши га сине, ако Бога знаш, ако неће да се врати да ти је проклето млеко којим сам те одојила, убиј га.*“ Кара-Ђорђе са Ђорђем Остоићем потрчи за својим очуом Петроњијем, стане га звати и молити да се врати, и да ји Турцима не проказује. Но кад и њега очу Петроњије не послуша, викне му: „*враши се ошац сад кеш погинути.*“ и кад му по трипут Кара-Ђорђе рече да се врати, и Петроњије нехтене, Кара-Ђорђе потегне дугу пушку, панишани по не онали, нехтене га својом руком убити. Него дода пушку своје пообратиму Ђорђу Остоићу, увати се руком зашитољ и рече: „*удри пообратиме или кеше сад од мене оба погинути.*“ Остоић, знајући да код Кара-Ђорђа нема шале, а видећи свој и свпју бегалући живот у опасности, клекне на колено, панишани Кара-Ђорђеву пушку, онали, трепи, и *Петроњија* на место убије.

Тад Кара-Ђорђе рече: „*шако којекуде подушмте ошац, што тражи, то и нађе, боље ти сам, нег волики пилеж!*“ За тим узму Петроњија и у Дубоком Потоку покрај Саве уконају га. У тим п лађа, коју је Остоић прибавио, са Сремске стране на Србску обалу дође и стане, гди Дубоки Поток у Саву утиче. Бегунци се у лађу у крцају, преко Саве у Срем превезу и са Кара-Ђорђем у Крушедол оду.

Тад п Ђорђе Остоић пређе са Кара-Ђорђем и другим бегунцима у Срем, па несмејући вше у Србију враћати се, добави и он своју породицу из Остружнице, оде у Бачку, и у Новој-Паланки настани се с кућом, гди ту живећи и трговном занимајући се, ден иметак стече, па ту и заостане, гди је живио и умро. И после смрти своје оставио је Ђорђе Остоић два сина, Пашту и Саву. Но где судбе Божије! гди је живот Кара-Ђорђев и даље уткат у пообратимеку ту породицу Ђорђа Остоића.

Кад је Кара-Ђорђе 1817 год. из Бесарабије из Хотива пошо у Србију, пређе преко Мехадје, дође у Белу Цркву, ту руча и замоли Тошу Недељковића трговца, те га он на својим колима до Дунава одвезе. Но кад ту на кордон дођу, нађу на кордону Пашту Остоића сина Ђорђевог, који је као стражменстер у место официра стражу чуво. Кара-

Ђорђе и нејавивши му се, ко је и одакле иде, замоли га да га преко Дунава у Србију пропусти и превести даде. Кара-Ђорђе није ни посухио да је то његовог побратима Ђорђа Остоића син. А и Паића њега није познавао.

Тако Паића по неком Божијем осећању, прими срцу одушевљено ту молбу Кара-Ђорђеву. Па уместо да нађе кога да превезе Кара-Ђорђа у Србију, он сам узме кордонски чамац и са два граничара, Пером Протићем и другим ком се име незна, Кара-Ђорђа и његовог Секретара Наума Канара, сам Остоић думенишући 29. Јуна лицем на Петровдан на Србску га страну близу Рама превезе. Гди му ту Кара-Ђорђе за благодари, обдари га са 10 а она два граничара са по 5 дуката, и одатле Кара-Ђорђе, без да је знао који га је превезо, а и Остоић кога је возио, оде у велику Плану, а затим у село Радовање, гди га у колеби Драгића Војкића у зору 13. Јула 1817 год. на светог Архангела Гаврила Кнез Милош Обреновић чрез намештене убице, неверног Војводу Вуицу Вулићевића и његовог можа Павла Новаковића на спавању скиром убију, а и Наума Канара из пушке на потоку умивајућег се. — Главе их одсеку и у Београд Милошу однесу, који ји преда Марашли-Али-Пашил, те ји одере и у Цариград на пешкеш и увиђење Султану пошље.

Стражмештер Паића Остоић са Граничаром Пером Протићем (осим оног трећег њеног друга, који је се кажу вратио натраг?) не-смедне се више на своју дужност ни враћати на кордон, него заостане у Србији, гди је се неко време са Протићем кријо, да за њега не дозна ни Кнез Милош ни Марашли-Али-Паша. Доцније је у Србији тргово, потом био Полицај у Смедерову, а најпосле био је и неки ђумручки чиновник у Радужевцу гди је 1850 год. и умро.

Паића Остоић и оженио је се био у Србији, и оставио је после смрти своје жене, једнога сина имено Мигу Остоића, који је живио у Бечу као агент трговачки, кога су звали лепо Мипа и који је пре четири године умро.

Други син Ђорђа Остоића, Сава Остоић Паићин брат, осто је у Новој Паланки, гди је тргово и по том у Паланки и умро. И после себе оставио је четири сина, имено: Јована, Ђорђа, Тошу и Александра Остоића, који су ожењени, и велика је и чувена данас та породица Остоића. Они су данас богати марвени трговци на Пештањској и Бечкој пијаци.

А, онај Границар Нера Протић, који је са Пантом Остоићем превезо Кара-Ђорђа у Србију, крпо је се које гди и живио је у Пожаревцу, но мало доцније, кад Кнез Милош Обреновић за њега дозна, буде тајно убијен и у Мораву бачен, кога вода близу Смедерева избаци на обалу, гди ту и сарањен буде. А са оним трећим границаром, шта је било незна се; кажу да је се вратио патраг?

45.

МИЛИСАВ ЧАМЦИЈА.

ВЕЛИКИ ЈУНАК.

Родом је из Борка, Београдске нахије. Како је Кнез Сима Марковић 1804. дошо из Орашца од Кара-Ђорђа, одма је одпочео подизати народ противу Турака. Тако још први дана месеца Фебруара 1804 год. пошаље Милисаву Чамцију са неколико његови другова у село Вранић, у ком се Турски хан налазио, те хан запали и Турке, који избећи нису могли, побије.

Сељаци, да би остали на миру за тад прогласе, да су хан запалили и Турке побили хајдуци.

Од то доба, Милисав се увек налазио уз Кнеза Симу. Он није желео власти ни господства; његово је сво задовољство било да Турке само бије и да ји растерује. Имао је на себи преко 10. рана. Чак кажу да му је од једне ране под дојњом вилицом остало шупље, те није могао јести чорбе.

У јуришу на Београд 30. Нојембра 1806 године продро је преко шанца, пепо се и сео на Турски топ (од прилике гди је сад гостилица зовома „Руски Цар“) и запевао, из свега гласа:

„Хеј! браћо Срби, крпа Соколова!

„К мени, к мени, ја сам на ендеку.

„И Чамција већ на топу седи.“

Тај глас, кажу, да је чуо самртио рањени Васа Чарапић, обвесио се и Србима реко: „Не бојте се! Ево пева Чамција....“ то су му последње речи биле.

У Борку се прича, да је он нарочито молио Кара-Ђорђа да му допусти да то учини. И кад је после Кара-Ђорђе чуо за ото, кажу да је рекао: „Ене подуши га, де сверова Милисав.“

Чамџија је преживио несрећну 1813 год. и дочекао је и трећи устанак, и при нападању на Турке у Палежу 1815 год. буде тешко рањен, кога однесу кући његовој у Борак, гди после два дана јуначку своју душу испусти.

Данас се у воћу Матије Ивановића у Борку, под једним ораом још налазе два гробна камена: мањи је Милисав Чамџије, а већи је његовог брата, поред кога је Милисав желео да буде сарањен.

Кажу да је Чамџија био смеђ, омањи растом тако, да се по његовом телу не би никад мислити могло, да је он онолики јунак колики је данас био.

Милисав Чамџија био је јунак, између први јунака тог доба.

Од многи рана, које је на себи имао, гди је и у зубе рањен, у доцније време кад је говорио шушкетао је, но и пак није му то сметало да увек, кад је у бој ишао певати је мого.

II. СМЕДЕРЕВСКА НАХИЈА.

46.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА

СТАНКО АРАМБАШИЋ.

„РАДСЈЕ ДОМАНОВИЋ“

ЛЕСКОВАЦ

БИБЛИОТЕКА.

Родом из Смедеревске нахије, из села Колара. *)

Кад Пасванџија војска из Видина у 1796 год. стане у Србију продирати, Мустај-Паша Везир Београдски, имајући малу своју Турску војску, и немогући противу Пасванџијине војске одпор дати, позове и Србе у помоћ да навалу Јанџичара одбија.

На пошто Пасванџија војска продре у Србију и заузме Буџију и пође Београду, Везир Мустај-Паша постави Станка Арамбашића за Бинбашу, одреди га са Србском војском Београдског Нашалука и Турском под својим Делибашом Балотом, и пошаље ји пред Пасванџијину војску, који се на Пожаревцу побегну, но буду надбијени, и Турци Пасванџијини продру до Београда и варош Београдску заузму. Но Срби под Кнеза Алексом Ненадовићем, Бирчанин Илијом и Грбовићем, испадну из Града, Турке из вароши истерају и у Видин прогнају. **)

*) Види Мемоаре Протине од стр. 40 и Вукову Даницу за 1829 год. на стр. 6—8.

**) Мемоари Протини види стр. 40.

Доцније опет Пасванџини војска продре у Србију, гди ји Станко Арамбашки са Балотом на Пожаревицу дочека и разбије. Тад припадне Станку некакав Вла, по пјену Бујда, који је био Буљукбаша у Пасванџиној војсци, те му се преда, и он га узме на веру; но Балота, Делибаша, уз пркос Станку убије га на Станкове очи, говорећи да је он био с Пасванџиним Турцима. Одма после тога дођу некаки други Турци Пасванџини, и, незнајући шта је било од оних, што су пре дошли, тумаре у сред војске Србске, која се склопи и побје ји, само двојица побегну брдом и Срби отрче за њима. Чувши Балота где пуцају пушке, он скочи на коња, на с неколико делија потрчи, да види, шта је; и разумевши, шта је било, наклони се и он за онима, што бегāju; а кад дође тамо, где су Срби она два Турчина били претекли и обколили да увате или да ји побједу, онда један од њих видећи Балоту као Турчина, положи пред њим оружје и увати му коња за узениџију, молећи се да се преда и да му се опрости живот; и Балота га узме на веру. Но Станко, који је такође на коњу био, и те Турке терао, дотрчи, на потегне из пиштоља, те онога Турчина поред Балоте убије. Балота га запита: „Зашто то?“ А он му одговори: „То је за оно.“ —

Пошто се већ баше умире, даду Турци у Београду Станку књигу, да је носи Војводи Смедеревскоме, и он је однесе и преда, па оде у крчму на конак. Кад буде поћу, пошто се он већ скине и легне спавати, дође му један делија, те каже, да га зове Војвода. Он устане, и стане да се облачи, а делије кроз пенџере онале у њега из пушака, онда он брже боље снападне пиштољ, и убије једног делију, па падне и умре. Делије му по том убију и момка, који је био код коња, па обојицу баце у Језаву, те онде освану. Сутра дан пзваде ји Срби и оба у Годомину саране.

За Станка прича се, да је био средњега раста, црпоманаст, врло леп човек, и велики јунак.

47.

СТАНОЈЕ ГЛАВАШ.

ЈАСЕНИЧКИ ВОЈВОДА.

Родом је из села Селевица, али је, кажу, живео у Паланки, нахије Смедеревске, где му се и сад познају вођиаци.

Још пре него што ће Дахије одпочети сећи Кнезове и друге одбраније људе по Србији. Станоје Главаш одметнуо је се био у гору у хајдуке, и као Арамбаша пребиро је једног по једног одважног Србина у своју хајдучку чету. У чету дође му Вуле Илић из Колара пахије Смедеревске, и хајдук Вељко Петровић из Црне-реке, који су Србе светили и Турке таманили гди су год кога стизали.

Станоје Главаш био је у побратимству са Кара-Ђорђејем, који је Главаша здраво волио, и договоре осветничке сипме водно, и спрехо се за општи устанак противу Турака. Било је случајева да је Кара-Ђорђе од свога побратима Станоја Главаша узимао по неколико момака хајдука и пролазио кроз Србију, упознавао се са месностима, одабранцима људма, и испитивао дух народа, дали би се противу Турака покревнути могао; тако је пролазио кроз Ваљевску, Крагујевачку и Ресавску пахију.

Кад Дахије одпочну с реда најважније људе по Србији сећи, у ком реду и Кара-Ђорђе први је био, кога су Турци хтели посећи.

Па кад изаслати Турци под Уаун-Кафеџијом 24. Јануара 1804 г. кући Кара-Ђорђевој изненадио да га посеку, рупе. Кара-Ђорђе ји са својим 6 чобана нападне и све потуче. И одма пође преко села народ на оружје дјжућу, ханове палећу, и Турке таманећу, састане се са својим побратимом Станојем Главашем и дође у село Орашац.

Ту буде скуп многи Срба, које је Кара-Ђорђе позвао и које је раније за устанак на Турке склопио. На том скупу 2. Фебруара на Св. Сретење буде изабран Кара-Ђорђе за Врховног Војду народа Србског.

У почетку пазора за народног Војду, кад Кара-Ђорђе одкаже избор, неки даду глас за Станоја Главаша. Он им значајним речма овим одговорни: *„Добро, браћо ви оћете мене; ал ја сам хајдук, и мене хајдуци слушају, и слушаће ме; али сав народ нису хајдуци, па ће људи сушра рећи: куда ћемо ми за хајдуком? У хајдука ништа има куће, ни кућништа: сушра, кад Турци навале, он ће у шуму, а ми ћемо остати на мејдану, да нас Турци арају и робе. Него ви узмите себи за Врховног Војду Кара-Ђорђа, кога ћу ја први слушати, и који је бољи и од мене, и од свију нас; а ја ћу чинити што могу, као и досад!“* И тако Кара-Ђорђе ипак од свију изабран буде за првог старешину народа Србског.

За сво време Кара-Ђорђевог ратовања од 1804—1813 године Станоје Главаш свуд гди је год стигао, туко се храбро са Турцима.

Но никакове власти у народу није се примио; него је војево са својом четом, као што је Куреуза и Узун-Мирко то чинио, па и ако је између први Војвода, Војводом био.

После пропасти 1813 год., и Главаш се предао Турцима. Кога Београдски Везир остави да носи његово руо и оружје, које је и под Кара-Ђорђем носио, и именује га Кр-Сердаром и одреди да чува Стамболски друм од хајдука, и да ји вата и прогон.

Кад Везир Рушид-Паша оде из Београда, а на његово место остане варварин Скопљак-Сулејман-Паша, који је једног по једног од заоставши Војвода и други главни људи у Србији хватао и на коље набијао, а нарочито после Хаџи-Продановог устанка 1814 год. коме је Милош као посинак његов у том верно му служио, и многе му Србе на жртву принео, дође ред и на Станоја Главаша да и њега сжакне. Па одреди неколико Турака, да иду Муселиму у Паланку, па да у договору с њиме Станоја жива увате и у Београд доведу, или да му главу донесу; или ће они сви у противном случају главама платити. Станоја окривљавао је тобоже, да је он његовог побратима Кара-Ђорђа очекивао, да у Србију дође, да је устанак Хаџи-Проданов подпомага, и да Хаџи-Продана није хтео ватати, него га је пропустио, те је у Немачку пребегло.

Послати Турци, како оду у Паланку, јаве се Муселиму, и кажу му заповест Сулејман-Пашину. Муселим позове себи Главаша, који му дође са своја три до четири момка под оружјем; па да би заподео распру, појниште од Станоја пеке пиштоље навалице, знајући напред да му Станоје такове дати неће; које му Станоје такове и недадне, него му одговори, да он исте није улљачко него да је такове купио, и да му за момке његове требају; и тако одма невредим врати се својој кући. Тад Муселим посла-ти Турцима из Београда рече: „Ето вам Станоја Главаша! Ја му нити што смијем нити могу, но гледајте ви како знате, и ја ћу вам радо помоћи, ако ви што велите да могу.“ Онда они узму једнога Буљукбашу Муселимова, пмено Колебана, са десет до дванаест Турака, и тако се њи као што кажу до 40 ужиожи, и пођу Станојевој кући, гди га нађу са своја два-три пандура; види Станоје шта ће бити, па одма своје момке однути те оду да поред њега негину; а он затвори се у кућу сам, Турци га облету, и стану га звати на Везирску ријеч, вјеру и запо-

вест, на које им он све из пушака одговори, док му наскоро Турци кућу пад ипме из пушака не запале. Кад му ватра у кући дотужа, он излети из куће, смлати још једног Турчина, Турци оспу на њега ватру из пушака и он под многим ранама сплете се и падне мртав на земљу. Турци одсеку му главу, и као велику драгоценост однесу Скопљак-Паши у Београд, коју он на шпљак пред његовим копаком на углед набије.

У то доба наодили су се у Београду и нахиски Кнезови, који су позвати да им се каже да данак од народа купе; гди им Скопљак покаже јуначког Главаша главу, као предвештај шта и њи чека.

Тад је био и Кнез Милош у Београду, на за застрашити Кнез Милоша и боље у верности утврдити га, Скопљак-Паша пошље му свог једног гаваза, те му као у шали каже: „Е Кнеже Милоше, видели Главашеву главу? Сад је и на твоју ред дошао.“ Милош му одговори: „Да је он своју главу давно метнуо у торбу, и да он већ туђу на свом рамену носи; и то за који дан и до Божје воље и Везирске.“

Још кесу извади те му и бакшиша даде, као зато, што му је за Главаша вест донео, и рекне: „А и досада је Милош, пак ће и одсада свога старијега, кога му је Бог и честити Цар поставио над главом, добро слушати и вјерно служити, па како се изиђе на крај, а до века нико се ни погодно није, да живи.“ И потом гаваз оде. *)

После тог Милош види, да је и на њега ред дошо, те нађе начин и измакне се из Београда.

Прича се да је Главаш Станоје, кад је своје момке одпустно, казо им: „Идите да пегипете поред мене, вама Турци неће ништа, а ја ћу остати да се сит на тучем Турака.“ И заста он је из своје запаљене куће, која му је над главом горела, седам Турака из куће убијо; и кад му је дотужала ватра, исно је напоље, још једног Турчина оборно, па онда и сам под многим ранама мртав на земљу пао.

Кажу да је тело Главаша Станоја сарањено у Бачини, и да се и данас као успомена зове „Главашево гробље.“

Нека жена, рођака Главаша Станоја, причају да је отишла у Београд и некако украде Главашеву главу и донела је, те је код тела његовог сарањена.

*) Историја Србије од Милутиновића, види од стр. 107—109.

А има прича и таква, да су рођаци Главашеви дали Турцима онолико талпра, колико је његова глава била тешка, па је тек тако добили. Но прво казивање вероватније је.

Кажу, да је се Станоје звао „Главаш“ за то, што је глават био, и за чудо био је грлат: кад је говорио све се тресло и од стакла звонкало. Вели Милутиновић у Историји својој на стр. 444. за грлатост Станоја Главаша, Хајдук Вељка, Кнеза Максима Рашковића Старовлашанина, и Војводу Вула Илића: „Кад би Бог дао Лафовима да говоре, они би онако баш као они могли крушно говорити, а не другојачије.“

48.

ЂУША ВУЛИЋЕВИЋ.

СМЕДЕРЕВСКИ ВОЈВОДА.

Рођен је у селу Азањи, Смедеревске нахије.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, са скупштине из Орашца расписа и пошаље поруке на све одбраније људе по Србији, да дигну народ противу Турака на оружје. Тако је и Ђуша поруку испоручио.

Ђуша, како ту поруку од Кара-Ђорђа добије, пође и стане народ противу Турака одметати и у чету збирати, дође у село Селевац Смедеревске нахије, и ту Кара-Ђорђа по поруци његовој стапе очекивати да му дође.

Кара-Ђорђе, кад Аганилију, који је изишао био да га на мир склопи, у селу Дрлупама Београдске нахије одбије, и он се без успеха и обзира врати у Београд: а Кара-Ђорђе оде у Смедеревску нахију да и њу на устанак подиже, гди дође у село Селевац и ту Ђуша изабран буде за старешину усташа Смедеревске нахије.

Кад Кара-Ђорђе доцније освоји Пожаревац око 18. Маја 1804 год. сиђе са војском у Смедерево, и стане га из топа тући. Смедеревског Града Турци изиђу и стапу га молити говорећи: „Бег Ђорђе, немој да се бијемо, иди ти на Београд, па што год с Београдом урадиш и ми ћемо на то престати.“ Даду Кара-Ђорђу нешто новаца и остали дарова. На које понуде Кара-Ђорђе пристаје. Учини примирје под тим условом, да Турци из Града у варош и округ не излазе, и одреде границу вароши докле Турци излазити у варош могу.

Кара-Ђорђе ту постави у Смедереву за Војводу целе нахије Ђушу са Обрадом из Крсне и одатле оде под Београд.

Турци, оставши у Смедеревском Граду и држећи један део вароши, владали су се мирно, нису прелазили обележену линију, знало је се докле смеду излазити, гди су и страже постојале. А то је онде, где су сада Рашићеви дућани, била је ћуприја на потоку; што је од потока онамо ка Граду, било је Турско, а што је на левој страни потока, то је било Србско. На ћуприји је стојала Турска стража, која није пуштала никога од Срба онамо ка Граду. Ђуша се једног вечера, у Октобру 1805 год. био малко развеселио с друштвом, па онда узјаше на коња и с два своја момка удари на ћуприју, да иде онамо ка Граду. Стража му Турска викне да стане; он непослуша; стражари опале, и Ђуша падне мртав. Узбуни се сво Смедерево. Људи с децом и свом нејачи побегну у Вучак, а једни у Шугави Луг, који је био код данашњег Шалинца. Турци и они из најпре побегну у Град; али доцније, кад виде да су Срби такође оставили варош, изађу из Града, зађу по кућама, те испроваљивају пиштољима бурад с вином и ракијом, где су ји год пашли, и опљене све што су год могли доченати.

Кара-Ђорђе, како за смрт Ђушину чује, крене војску и дође под Смедерево, па га обколи, и на редуту намести топове и стапе на Град пуцати, а после спђе и у раван, па и са места где је сад црква, оспе из топова, по том според Језаве у шипрагу прикрије 600 добри момака, па остави варом и одступи привидно. Турци излете из Града и нападну оно мало заоставши Срба, они пагну бегати и викати „ето Турака, ето Турака,“ а Турци ји стану као ђоја поплашене гоипти: они прикривени 600 Срба јурну из шипрага, улете у Град и коим се год непреда они га посеку. Кара-Ђорђе поврне се, потера папшавше из Града Турке, који између две ватре дођу, и сви до једног изгину. И тако Кара-Ђорђе свога Војводу, кога је здраво волео, освети, и у Град 14. Нојембра 1805 год. уђе, гди 16 топова и много муниције и оружја задобије. А предавше се Турке са женама низ Дунав на лађама у Оршаву испрати, гди у Видин оду.

49.

ВУЛЕ ИЛИЋ.

СМЕДЕРЕВСКИ ВОЈВОДА И КОМАНДАНТ ГРАДА СМЕДЕРЕВА.

Рођен је у селу Коларима. нахије Смедеревске. Кад је по одрасто, служијо је у кавани у Коларима код неког Турчина у мали Дивичу.

Ту се пекако задужи, и пемајући да дуг плати, буде затворен. Но он из затвора побегне на управо оде у чету Станоја Главаша; код кога је у чети, ако је и млад био, хајдуково и врло је отважан био.

Кад се Кара-Ђорђе 1804 год. подигне противу Турака, Вуле је под Станојем Главашем врло храбро противу Турака војево, тако да га је Кара-Ђорђе заволео. Па кад се Град Смедеревски са неколико села до Раље одвоји од пахије Смедеревске и за себе постане управни округ, тад Кара-Ђорђе постави Вула за Комалдапта Града Смедерева и за Војводу тог за себпог округа, који је у тој власти остао до 1813 године.

Вуле је био човек наметан брзосмишљајући, добар вођа и велики јунак, у реду први јунака тог доба. Он је се у свима бојевима противу Турака увек јуначки одликовао.

Кад је Кара-Ђорђе 1809 год. продро у Херцеговину ради савјеза са Црномгором, и Вула је са собом повео био. На Суводолу, кад је Кара-Ђорђе Турском великом војском скоро обколеп био, гди је мора војску у кару постројити, те се бранити од силе Арнаутске, из топова, Вуле смисли и храбро на свом арапском хату групе са својом коњицом у бок слеђа Турцима, и Турским језиком грловито завиче: *„побегоше Турци! побегоше Турци!* Тим смишљеним нападом и громогласном виком, Турци се збуне. Кара-Ђорђе тад живо из каре развије фронт и из одбране ома пређе у нападај, Турке у перед доведе и силу Арнаутију под Пећским-Нуман-Пашом ту на Сјеничком пољу Суводолу до ноге потуче и распе. *)

Пред пропаст после половине Септемвра 1813 год. Вуле Илић, као главни заповедник ушћа Моравског, код Кулича брашно је прелаз Турака преко Мораве. Турци су поред десне Моравске обале у Петки логоровали. Једног дана, Војвода Вуле ручо је са војводом Иваном Мировићем под својим чадором, Турска бомба из топа долети, удари у чадора стожер, пребије га и чадор јл за софром претисне, но никакове им штете неучини, почем се срећом њповом пераспрсне. **)

Кад Кара-Ђорђе 18. Септемвра дође на Мораву, увиди да ће се ту Срби, навалили силе Турске мучно одржати, па се с Вулом договорн: „да

*) Историја од Леоп. Ранкеа стр. 161.

**) Историја Србије од Милутиновића стр. 30.

кад Турци пређу Мораву, да га обколи ли неби, да се повуче у Град Смедеревски и да се затвори и брани; а и он да ће тако у Београду чинити, па ако се и ту не узмогли одржати, Бог и пут, шума им мати, куд ко зна нека се и склања. *) Па кад се Кара-Ђорђе тако са Вулом договори, војску по охрабри и одатле пође уз Мораву у логор Младену, који је по више Дубравичког брода и скеле био, и прелаз Турске војске, као главни заповедник Моравске све војске, преко Мораве бранио, да се и с њиме посаветује и војску поохрабри. Но како је и злогласни Митрополит Леонтије са Кара-Ђорђем дошао био, при поласку Кара-Ђорђа испадне му за руком, уграби прилику и на само каже Војводи Вулу Илићу, лажно у име Кара-Ђорђа, да он, како Турци пређу Мораву, побаца топове и муницију у Мораву, па да бега куда који зна. Вуле преварен поверује Митрополиту Леонтију, да му је Кара-Ђорђе такову заповест оставио. Па другог дана по одласку Кара-Ђорђевог, кад Турци пређу Мораву, он побаца топове и муницију у воду, војску распусти, дође у Смедеревски Град те га запали на одатле преко Дунава пређе у Аустрију, и у Арад допраћен буде.

Из Арада Вуле буде спроведен у Штајнци, у Штајерској; а после у Септембру 1814 год. кад буду присмотре ослобођени, испраћен и он буде заједно са Кара-Ђорђем и другим Војводама преко Ердеља у Русију, гди је од Руског Цара у Хотину подпору за подржавање његовог име.

Гди је умро, кад, које године, и имали од његове породице кога данас, нема података.

Вуле је имао тако крупан глас, кажу, да кад је обично говорио, да су прозори звонкали, и све што је у соби стаклено било, да је ехом, звекетало. **)

50.

МИЛОЈЕ ПОПОВИЋ, ЂАК.

Родом је из Кусатка нахије Смедеревске.

Пре устанка Кара-Ђорђевог па Турке био је млад попа. Кад Кара-Ђорђе 1804 год. дигне се противу Турака, Милоје остави поповство и постане писар код Вулице Вулићевића; гди је за сво време

*) Историја Србије од Милутиновића стр. 26.

**) Историја Србије од Милутиновића стр. 443.

ратовања писарово и уз Вуицу ратова. Године 1813 пребегне у Панчево, а 1815 год. врати се опет у Србију, гди је тргово са свињама и код народа добро познат и уважен био.

Па као што је народ у Србији неограниченом влашћу Кнеза Милоша био обтерећен великим дацијама, већим него што су и под самим Турцима биле, јер народ осим оних дација, које је Турцима давати морао, као: данак у новцу и десетак од привреде, а покрај тога морао је Турске гарнизоне по Србији издржавати давајући им хлеб, јечам, сено, дрва и т. д. Тако исто морао је народ кулковати не само Кнезу Милошу, него равно и његовим окружним Кнезовима и другим служитељима, као: косити ливаде, орати, копати, жњети, шљиве купити, сећи дрва за огрев, камен вадити, јачију сећи за зграде куће и воденице, такову им превлачити, и градити зграде без и какве плаће, а и сваке друге послове им вршити. И осим тога, као што је Кнез Милош водио посебно, а и у ортаклуку са другим трговину, а поглавито са Митом Савићем и Ђоком из Пожареваца, и господаром Васом из Чачка, који су од народа узимали свиње, волове, и друго којешта (као кукуруз и шишарку, коју је народ за Кнеза Милоша морао купити, и у чардаке народом кулуком подигнуте довозити и у исте сасипати); по што су они хтели, а не пошто је народ такове скупљом ценом продати могао. *)

Па како је народу тај прекомерни данак и кулук дојадио, тражио је начин дага се опрости; па ако у ранијим бунама од 1821 год. под Абдулом, Дабрићем и другим није ништа успети могао, ипак није могао да сноси те терете, него се стане спремати да револуциом обштом тај неспособни и неправедни терет са себе сбади.

На свршетку године 1824 буде завера у свој Србији да се народ на буну подигне. Но неки од завереника из Рудничке и Пожешке нахије оду и у Кић да и Васу Кићанина, кој је Ђаја-Пашу у Чачку 1815 год. убио, на буну преволе. Кићанин открије план завереника свом брату Благоју, оном кој је се уз устанак Хаџи-Продапов Милошу на веру у Кићу предао. Благоје одма извести Кнеза Милоша о тој завери. Како Милош то чује, он одма разашље своје људе, те оне бунтовнике поватају и у Крагујевцу ји погубе. Но тим не буде завера за буну угушена.

*) Види Србија и Русија од Нила стр. 170 и даље. А и други јавни у обште тврђења.

На неколико недеља после тога, у Јануару 1825 год. дозна Кнез Смедеревске нахије Петар Вулићевић, брат Вујичић а пашанац Милошев, да је некакав човек из његове нахије био у договору с тим бунтовницима и да он иде по народу те га бунити, и народ га радо слуша. Петар оде са својим момцима у село, гди је тај завареник живео, те га ноћу увати у његовој кући и веже. Но сељаци, који су били спремни за то, како чују, скоче на оружје, па обколе ону кућу где је Кнез Петар с оним везаним човеком био на конаку, и стапу викати, да није право да он човека ноћу хајдучки вата и веже, него, ако је крив, нека дође дању, да га вата, или нека га ниште од села, па ће га село уватити и суду предати, и захтевали су да се човек пусти. Кнез Петар те се ноћи са својим момцима одржи у кући, а сутра дан у јутру по уговору преда сељацима оног везаног човека, а они њега пусте, те оде својој кући. Одатле Кнез Петар оде и он својој кући у Азању, гди затече побуну од сакупљених селака, из свјету оближњи а и из даљни села, кои су једнако долазили и кућу његову обколвши викали су на зулуме и неправде, које им се чине, и на велике дадије, којима су обтерећени и које сносити немогу и т. д.

Милош, чим дозна за ту народну побуну, одма пошље у Азању свога брата Јована, са момцима и с нешто војске из Лепењце и Јасенице Крагујевачке, а другом свом брату Јефрему и другим где којим Кнезовима пише, да подигну што војске и да иду к нахији Смедеревској. Јован, без и какове противности побуњеника, дође са Милошевим момцима и војском у Азању. Како он дође, сва његова војска из Лепењце и Јасенице престане уз побуњени народ Смедеревске нахије, па заједно с њима стане тражити да се укину зулуми и неправде, које им се чине, и да су се они противу тога, а не противу Кнеза Милоша побунили. И побуњеници Смедеревске нахије стапу тражити да се Кнез Смедеревске нахије, Петар Вулићевић сбади, а на његово место постави за Кнеза Милоје Ђак. На то им Јован каже: „Да неколико кметова дође с Ђаком у Крагујевац, те ће им се Ђак потврдити за Кнеза и укину ће им се сви зулуми, на које се праведно туже, само да не чине буне, већ нека иду сваки својој кући.“ Побуњени народ учини се као да ће послушати његове савете? И Јован измакне се и оде његовој кући у Пожаревац, где му је била фамилија.

Одма за тим приспје међу побуњенике и Милоје Ђак, који је негди на Дунаву био и прибављо џебану. Па се одатле са народом крене у Асап-Пашину-Паланку и ту се утврди. Па одатле пошље свога брата с нешто војске преко Мораве у Пожаревац, те поара Јованову кућу, почем Јован једва побегне у Пореч, а и жена његова Круна једва на добром коњу утече, те је не увате; и онда побуну сву Пожаревачку нахпју. А затим Ђак крене се из Паланке у нахпју Крагујевачку, те и њу побуну, и ускут удари на Лепеничког Кнеза Ђорђа Парезана и Јасеничког Милутина Гарашанина, те им куће попали и опљени, и дође у Тополу, па ту стане прекупљати војску да иде управо у Крагујевац противу Милоша.

Кад Кнез Милош дозна за то, пошље им Архимандрита Мелентија Павловћа, не биле ји овај склонпјо да се разиђу своим кућама, а он да ће све њихове праведне жеље испунити. Но Ђак, имајући узасе 5.000 побуњеника, непрестане па ту понуду, него стапе се спремати па Крагујевац.

Тад Милош умоли и постави за главног управитеља противу бунтовника, Гержанског Кнеза Тому Вучића Перишића и обдари га скупочепом сабљом, да иде и да буну утиша. Вучић прикупи око себе пепуно 2.000 људи и оде у Тополу пред Ђака, и ноћу па Оплецу у шапчи се. Но те исте ноћи стигне и Јокса Милосављевић са пародом среза Млавеком, коме бунтовници пошљу молбу да ји помири са Милошем, и Јокса хтене то учинити. Но Вучић нехтепе ништа ни да чује за услове пзипрења, него сутра дан рано удари на њи, по они га с ватром дочекају и како им се Ђак рани у ногу, они побегну заједно са Ђаком. Но како Вучићу и Јефрем брат Милошев са војском у исто време стигне, пођу за бунтовницима, који где су год побуњеника стизали, ту су ји пемпловство убпјали, и ако су неки од тих бунтовника молили и преклињали, падајући пред њима на колела и плачући да им живот опросте, никогаш штедиле нису. Вучић је сву своју сабљу, коју му је Милош при поласку на поклон дао, да буну утиша, иступио секући Србе. И тако Јефрем и Вучић, јурећи и секући побуњене Србе, дођу у село Кусадак, одакле је био Ђак. Гди сав Кусадак са околиним селима опљачкају, и убију брата Ђакова. Одатле Јефрем Обреновић оде у Пожаревац са војском и, пошто разуме да су сами Пожаревљани кућу његовог брата Јована опљачкали, хтене да све коловође смрћу казни,

и сву Варош с војском да опљачка. Но брат га његов Јован од тога одврати.

Међу тим Така, који је се старао да у макне својој сестри у Београд, буде ухваћен у мекани у Мокром-Лугу, и као рањен одведен у Баточину Милошу, где се овај са војском налазио. Милош га на коњу изведе у коло међу војску и каже: „Ово је браћо, опај, који је крив, што сам вас ја по оваком рђаву времену од ваши кућа за трудно; сад ако ћете му ви опростити, опростите му, ако ли не ћете, а ви чините с њим, што вам драго.“ Онда сви повичу, да се убије, оборе из пушака и Така на коњу за једно са коњем убију; главу му одсеку, и такову Милош пошаље Београдском Пашп, који је пабије на шпљак пред Градском капијом, где је стајала неколико дана! — И тако се Такова буна, породивша због неправди Милошеви и његови велп-каша, многим честитом Србском крвљу, од тирапа проливеом, угуши.

Милош, пошто тако утиша буну, неке Кнезове да задовољи народ абаци, међу којима и свога напашца Петра Вулићевића. А данци, ку-лук, зулум и трговина ипак остане по старом. *)

51.

АНТА ПРОТИЋ.

ПИСАР.

Родио се у Смедереву 18. Априла 1787 год. Отац му се звао Стојан Стојковић, и био је окружни Прота, а мајка Милица. Кад Аустрија 1788 год. завојшти противу Турака, тад пребегну му родитељи у Ковин, и њега пренесу. А кад се закључи Свиштовски мпр, онда, вели он, изиђе ферман од Султана, да се Срби врате у своје отечество, „да је који Царева сина убио, гласно је ферман, прашта му се.“ И Антин се отац врати у Смедерево.

Мало доцније, удари куга у Смедерево; Анту пошаљу к стричевима у Скобаљ Ваљевске нахије, а отац му умре у Смедереву.

Анта је књигу учио у Смедереву код некога Саве Лотића, **) у кога је изучио часловац до „Иже на всяко је времја.“ Доцније код

*) Види Грађу за Срб. Историју од Вука, од стр. 180—185, и Србија и Русија од Нила од стр. 170—174, и Србију од Милићевића стр. 149.

**) Сава је био прво учитељ а после тог Трговац па Кнез и слат је 1825 год. у Цариград као посланик, и тамо се као агент Србски налазио. Види Грађу за Срб. Ист. од Вука стр. 149.

неког калуђера из Манастира Војловице, доврши своје учење, па у том паступи и устанак 1804 год. За време ратовања од 1804—1813 год. вели он, да је добро прелазно, јер су га „Срби требовали, што је био писар.“

Године 1813 пребегао је и он у Немачку, и отишао после у Хотин, у Бесарабију.

Кад 1815 год. букне онет устанак противу Турака, Кара-Ђорђе одреди у Хотину Војводу Вуицу Вулићевића и с неким настављењима за Милоша пошље га у Србију; с њиме и Анта Протић као писар његов у Смедерево дође. На одатле оду, те се с Милошем у Болечу састану, а после тог преко Тополе оду к Буприји.

Гди у то доба Марашли-Али-Паша понуди Србима, да се умире, и да га с војском пропусте у Београд, и да Срби од Султана просе опроштај и траже за њи олакшице.

Тад Вуица пусти се у преговоре о миру са Марашлијом, гди је употребљавао прво свога писара Анту, и кад су се за мир погодили, Анта је написао у Буприји молбу на Султана, коју је Марашлији однео, и коју је Ђурчибаша Марашли на Турски језик превео и дотеро, од куд је иста по Србској депутацији у Цариград и послата.

После тога, кад Срби Марашли-Али-Пашу пропусте са војском у Београд, Анта Протић и на даље остане једнако писар код Вуице.

Кад Кара-Ђорђе из Русије 1817 год. на Петровдан у Србију дође, и са Вуицом се у Великој-Плани састане, разговори и врати у Паланку, Вуица поручи те му из Смедерева одма Анта Протић дође. Кога у Београд тајно пошље да јави Милошу да је дошао Кара-Ђорђе, рекавши му: „Иди господару Милошу у Београд и закуни га да ником живом не казује, па му онда од моје стране јави да је дошао господар Ђорђе по заповести двора Руског, да дигне народ на Турке, а за њим ће одма устати друге поглавице христјана; него се жели с њиме — Милошем — састати и разговорити, може ли то бити или не; па ако може бити, да се посаветујемо како? ако ли неможе, да га онда испратимо у Пригору, где ће бољу згону чекати. За то нека господар Милош узме од Везира пзуи (допуштење), да може доћи до Пожаревца, или до Паланке или најпосле, ако га Везир неби далеко од себе пуштао, у Раковицу —; па дођи да ми јавиш!“

Анта дође у Београд Милошу, и поздравивши се с њиме и с другима, очекивао је прилику, да Милоша на само добије. Кад ову улучи, приступи к вратима и затворивши ји спусти резу. Милош поплашено упита га: „шта то уради?“ „Небој се господару,“ рече Анта „имам ти казати једну велику тајну; по прво те закличиєм именом Божијим, да је ником неодокиваш.“ „Нећу Боже, сачувај,“ рече Милош. „Добро,“ настави реч Анта: „посло ме господар Вуица, да ти јавим, да је дошао господар Ђорђе!“ Милош као громом поражен, занесе се и Анти утрчи у реч: „на шта вели господар Вуица?“ Он му онда све редом искаже, као што му је Вуица паручио. Милош саслушавши га рече му: „Добро! тако да чинимо као што вели господар Вуица. Него да пошаљем мога Димитрија Везиру, да узме изун; и одма пође к дјелу.

Сад Милош одма јави за долазак Кара-Ђорђево својим верним, Науму Ичку и Павлу Лисовићу и другима. Стави Анту Протића под стражу, и одреди своје момке са Павлом Лисовићем да иду да убију Кара-Ђорђа. Павле Лисовић са Кабадахџама Милошевим крепе се 7. Јула. поведши са собом под стражом и Анту Протића, и оде у Паланку; понесавши са собом крвави палог од Милоша Вуица, да га он сам, који га је и на веру примио, са момком његовим Николом Новаковићем убије, или ако не послуша да и он главом плати. Вуица прими тај крвави палог, и Кара-Ђорђа на спавању између 12. и 13. Јула 1817 год. на Св. Арапђела Гаврила у зору чрез Николе Новаковића екипром убије, главу му одсече и Милошу пошаље, који је однесе и преда Везиру Марашли-Али-Паши, који са исте кожу одере и у Цариград је Султану пошаље.

При убиству Кара-Ђорђа, грозила је опасност животу од Милоша, не само Вуици, него и Анти. Јер Ципцар Наум Ичко, за удвортити се, рекне Милошу: „ту треба убити не само Кара-Ђорђа, за којим ће сав народ поћи, него и Анту и Вуицу.“ *)

Кад Кара-Ђорђе убијен буде, Милош Анту пусти у слободу, који код Вуице и даље писаром остане. А докније је био у разним служ-

*) Види Преодницу свеобщте Историје света од професора Лицеја Кнеж. Срб. Непдора Стојановића од стране 119—140. Анта је знао достоверно како је убијен Кара-Ђорђе, по чијем је казивању професор И. Стојановић у преодници смрт Кара-Ђорђевоу и описао. Анта је и сам смрт Кара-Ђорђевоу описао, као и Историју Србије од 1804 год. сочинио. Но гди је се то његово сочиненије здело, ништа се незна?

бама, док пије 1838 год. дошао устав Србији. Те године постао је Саветник.

Кад Кнез Милош прогнат буде из Србије, Кнез Милан умре, а на његово место изабрат буде Кнез Мијанло, Анту старешине Србске 22. Августа 1839 год. са Кнегињом Љубицом пошаљу у Влашку да доведу младог Књаза Михаила, кога Милош од себе одпустити није хтео, падајући се да он опет може на владу доћи. Анта из Влашке узме Кнеза Мијанла и оде с њиме и Кнегињом у Цариград, и у Србију 1840 год. врати се. Њега тад Кнез Мијанло постави за пошчитеља финансије. А после годину дана одмени га Павле Станишић, а Анта дође у Совет.

Кад 1842 год. буде и Кнез Мијанло изгнат из Србије, и он 25. Августа пређе с њиме у Аустрију, а пошто се доцније врати у Србију, оде у Смедерево, гди је пензију од 600 талира под владом Књаза Александра Кара-Ђорђевића до своје смрти уживо.

Умро је 28. Нојембра 1854 год. у Смедереву.

Анта Протић поконио је онај плац, где је Смедеревска школа. И сад стоји у зиду нове школе с источне стране овакав запис: „Сему училишту при благовјерному Господару Милошу Обреновићу, ктитору блст Антоње Протић вѣ Смедеревѣ, 4. Нојембра 1826 год.“

III. ЈАГОДИНСКА НАХИЈА.

52.

КАПЕТАН КОЧА.

Родом је из села Пањевца *) у Левчу, Јагодинске нахије.

Он је био најпре добар свињарски трговац, а после добар јунак.

Пред Аустријски рат с Турском на годину дана пре, он се нешто завади с Турцима и побегне у Бават. Кад Аустрија 1788 год. објави Турској рат, Коча се мало раније врати у Србију, подигне нахију Јагодинску и почне се бити са Турцима. Из Манастира Каленића узме калуђера Исају за писара и за другара у бојевима. Зато се после и певало по Левчу:

*) Прота Ненадовић каже у Мем. својим, на стр. 13, да је Коча био из села Јаништа; но почем Вук у грађи Истор. Срб. на стр. 2 и Павле Јовановић у Истор. својој на стр. 2, каже да је из Пањевца, то је по већини казивања и стављено, село Пањевац.

„Војску купи Коча капетане

„Барјактара, црног калуђера:

„По барјаку положи браду,

„Па он учи Србе у параду“

Па зато се у Србији, особито по доњим крајевима, овај рат и звао Кочина крајина, а и данас га у селима тако називају. Но Кочине крајине, или његовог посебног устанка противу Турака, никад ни било није; него је то био Аустријски рат са Турском.

Кад је Обрштер Вулета Михајљевић прешо у Србију и Фрајкор од Срба установио, гди су многи Срби постали у фрајкору Аустријски официри, који су противу Турака војевали, тад је и Коча постао капетаном.

Пре него што се Аустријска велика војска под управом Фелд-маршала Лаудона слегне под Београд, Турци продру преко Дунава у Банат. Коча је са неколико стотина драговољаца Срба чувао Дунав више Пореча на левој Дунавској обали; дошавши Турци у Пореч, поручивали су му, да се уклопи с пута, додајући, да је војска Немачка утекла к Темпшвару, а он сам да се не може одупрети Царској сили; по он није хтео да верује и да послуша, него уздајући се у своју до тадашњу срећу, и мислећи, како стану пушке пуцати, да ће му војска Немачка, за коју је држао да је негде близу, доћи у помоћ, па с неколико стотина људи дочека Турску силу. Док су се једни Турци с њим тукли, други зађу, те га обколе, и то с оне стране одкуд је мислио, да ће му доћи Немачка војска у помоћ, ударе Турски пешаци; и после дугога и страшнога боја и јуришања увате Турци Кочу жива са шесдесет добровољаца, (а остали сви су изгинули били), и одведу ји на Текије према Оршави, те ји онде све до једког живе по набијају на коље.

Е тако је јупачког капетана Кочу, са много Срба постигла грозна смрт.

53.

СТЕВАН И ЈОВАН ЈАКОВЉЕВИЋИ.

ЛЕВАЧКЕ ВОЈВОДЕ.

Рођена су браћа, родом из села Белишића у Левчу, нахлје Јагоднице.

За време Мустај-Паше, кад су Пасванцини Турци из Видина под Тосун-Агом у Јагодину продрли, Мустај-Паша из Београда пошље Тахир-Балоту са Турском и Србском војском противу ти Турака, коме се и Стеван Јаковљевић с Јагодинском војском при соједини. Кад су ударили на Тосуна, који је се био затворио у цамију, Срби како су ишли напред, стану гађани бити и листом гинути испред од Тосунови, и са страг у леђа, од неверни Мустајнашини под Балотом Турака. Онда Стеван повиче: „Ја Левчанима недам више бити се; ми гинемо и од своји и од Пасванцини Турака. Него нека се поставе наши Турци, па да ја само с Левчанима ударим на Тосуна, и ако вам га до сутра не доведем жива, или му не донесем главу, па врату сам најтањи.“

Балота му допусти; али Турци подкажу то Тосуну, те се он поћу божем протуче кроз Турке, и побегне у Туприју.

Пред сами устанак Кара-Ђорђе 1804 год. кад су Дахије започеле сећи Србске Кнезове, хтели су и Јаковљевиће посећи. Ево шта је Дахија Фочић казао. Као што песма прича:

„Док погубим Јаковљевић Стеву
Из Лијевча гњезда ајдучкога
Он је Паша а ја сам субаша.“

Но оба ова брата Јаковљевићи и Стеван и Јован одбегну у шуму и спасу свој живот. И како чују да је Кара-Ђорђе диго се и започео бити Турке, одма полете к њему, са неколико друга дођу у Орашац и присоједине се устанку.

Одатле пошље ји Кара-Ђорђе, те су одметали Јагодинску нахију, и при отимању Јагодине оба су се као добри јунаци борили, које ји Кара-Ђорђе после освојења Јагодине за Војводе Левачке постави, и Стевана назове својим побратимом. *)

Јаковљевићи су се и после за сво време десетогодишње војне Срба са Турцима храбро свуда, па и при отимању Београда, борили. А по паденију Србије 1813 год. оба заостала су у Левчу и које куд крили су се од Турака.

Кад Хаџи-Продац 21. Септембра 1814 године устане противу Турака, оба Јаковљевића подигну Левач и Темнић, и стану целу Јагодинску нахију на оружје противу Турака покрећати. Но Кнез

*) Историја Милутиновића стр. 474.

Милош Обреновић са Таја-Пашом својим побратимом угуши устанак у Рудничкој, Чачанској и Крагујевачкој нахији, који је се распотро био. Па се Таја-Паша по задржи у Крагујевцу ватањем, окивањем у ланце, и шиљањем у Београд Сулејман-Паши најодабранији Срба. Тако и из Крагујевца пошаље напред Милоша са његовим другим побратимом Ашип-бегом у Јагодину, да и тамо народ умири и за ланце ји готове спреми, као што је то и до Крагујевца чинио. Милош, како у Јагодину са Ашипбегом дође, позове Јаковљевиће и друге да му се на веру предаду, уверавајући ји да им Турци неће шипта чипити. Јаковљевићи поверују Милошу, дођу у Јагодину и обојица предаду му се, и после њи и многи други Срби. У то стигне и Таја-Паша из Крагујевца и све предавши се Србе Милошу као и у Чачку, Караповцу и Крагујевцу што је, стрпа у ланце и оба брата Војводе Јаковљевиће са њи 150 душа из Јагодинске нахије, а после тог и жепског робља до 100 чедљади, између који и ћерку Војводе Стевана Јаковљевића, са којима је Таја-Паша блуд у Јагодини на сипио проводио.

Кад ти у сипицир оковати Срби и заробљеници виде да ји Милош превари, домаи и у сипицир Турски баци: „стану из ланаца Турцима говорити и доказивати им, да је и Милош Обреновић Кнез Рудничке нахије с њима у договору за буну био, и да ји је он подговорио и на устанак охрабрио, па после предомислио се или се препао, па ји одустао и нехтео с њима, него против њи пошо.“ — Па кад Таја-Паша позове Милоша да с њиме у Београд иде, Милош због те оптужбе сужњица и робља Србског несмедне са Таја-Пашом у Београд поћи, побојавши се и за свој живот, и ако је толике услуге ватањем и предавањем Срба Турцима учинио, пастане око своји пријатеља Турака, те га од Таја-Паше измоле, те оде својој кући у Црићу да своје послове домаће посвршава.

А Таја-Паша крене се са свим тим сужњицима у ланце окованим и робљем, одведе ји у Београд. Робље као поклон подели по Турским Аремпима, а сужње потрпа у зипдане (тавнице) по казаматима у ланцима, и законча ји у томруке; пошто од ти невољника неколико изведе те ји одма живе на коље пабије. А друге остави те су у тавницама и тешким сипицирима и томруцима три месеца тешку муку мучили, па ји после њи 150 по Божићу из тавнице узведе и на сам Савицдан, пола изсече и са главама њиновим бедеме Београдске окити, а пола

њи па коље живе пабије, од који су по неки и по три дана живили и па кољу увијали се, гди су им пси Турски са њи живи од ребара и утробе месо кидали, и ноге им глодали, докле мученици псеу и душу своју испустили. *)

На тим грозним мукама многозаслужна браћа Србске Левачке и Темишћке Војводе, Стеван и Јован Јаковљевић, испустили су своју племениту душу. Бог нека им блаженство у Царству небесном да. А међ нама вечну усмену имена њиховог браће Јаковљевића Стевана и Јове!

После њихове мученичке смрти њи Војводе Стевана договори се са некаким Попом, **) који се по турчино био, да не погине, и с још једном робњом побегне у Немачку и дође у Панчево и тако спасу свој живот. ***)

Причали су у Левчу Сими Милутиновићу ¹⁾ да је Војвода Стеван са братом својим Јованом, у вече кад седну с мајком својом за вечеру, с њима заједно мого попити цео аков, или бурење од пола товара коњскога, Крањског вина, и сутра дан без икакве сметње своје послове вршили су.

Од ових мученика јуначки Војвода Јаковљевића породице налази се и данас још потомака, између који уник њиховог имена: Тодор Јаковљевић Капетан и командир пешачког баталјона у Краљевини Србији.

54.

МИЛОЈЕ ТЕОДОРОВИЋ.

БЕЛИЧКИ ВОЈВОДА.

Родом из села Црпче, нахије Јагодинске.

Кад је Аустрија Турској рат објавила, и Генерал Вулета Михаиловић 1788 године са војском у Србију ушо, позове Србе да и они противу Турака војују. Многи Срби својевољно ступе у Аустријску војену службу у фрајкор, који су се вичбали, мундир носили и про-

*) Види Историју Симе Милутиновића од стр. 84—90.

**) То ће бити калуђер Ђенадје, види Историју С. Милутиновића од стр. 96—98.

***) Види Грађу за Срб. Историју од Вука Караџића на стр. 66.

¹⁾ Историја Милутиновића стр. 453.

тиву Турака ратовали. У том фрајкору био је и Милоје Теодоровић, који је за своје отличне капларом посто. Кад Аустријанци мир са Турском учине и Аустријска војска оде из Србије, Милоје остане у Србији, где је се са својим домаћим пословима занимао.

Кад се Кара-Ђорђе 1804 године подигне противу Турака, и на Јагодину удари, у том боју при освајању Јагодине храбро борно је се и Милоје, за коју храброст Кара-Ђорђе постави га неким старешином а доципије и Војводом.

Године 1813, кад Србија пропадне, Милоје са другима Србима, пребегне у Аустрију, где је се бавио у Срему до 1815 год. па кад се те године Срби противу Турака опет подигну, Милоје са другим Војводама врати се у Србију *) и оде у Јагодинску нахију, где је народ противу Турака одмето, и са Јагодинским Србима на Белици улогорио се, и био је бој са Јагодинским Турцима на Белици.

Но како ускоро Марашли-Али-Паша по налогу Султана са Турском војском у Буџију дође, и позове Србе да му кажу зашто су се наново побунили, и ради договора пошаље свог саветника Ђурчибашу Хали-Јордана Кајзерлију са Нишким Владиком и још са два до три Агалара Србима, који се састану код Манастира Јошанице, ту је и Милоје на том разговору био; и одатле Србске старешине одреде Милоја и Калуђера Неофита из Манастира Никоље и пошаљу ји у Буџију Марашлији, који му усмено искажу жалбу противу Скопљак-Паше и његовог зулума, који је он чинио народу, и да су се они подигли противу зулумћара а не противу Султана, коме је раја верна. На то им Марашли-Али-Паша каже, да је он од Султана послат да зулуме одклони и зулумћаре затре. И са њима уговори мир, те Срби, 10.000 Турске војске око 24. Јула 1815 год. пропусте те оде у Београд. А потом Србе посаветује, те они напише молбу на Султана, у којој опишу сва зла која су им Турци чинили, и онда ту молбу са Милојем Теодоровићем, Неофитом Калуђером и са својим Татариним пошаље ји те у Стамбол оду, и Султану такову однесу. **) Но кад се из Цариграда у Буџију врате, донесу од Султана Ферман, како се Србима све опрашта, тако и Марашли-Али-Паши, да иде у

*) Србија и Русија од Никола Поп. стр. 119.

**) Види Историју Милутиновића стр. 346, 375 и 376.

Београд и да се стара за рају Цареву, као отац за своју децу; јер како је Бог рају препоручио Цару, тако је Цар препоручује њему Марашли-Али-Паши. *)

После овога дође и Кнез Милош са Дрине од Рушид-Паше, оде Марашлији на поклопење и договор, па и он пошље од своје стране као особеног посланика у Цариград Кнеза Ђиру Јовановића из Смедерева са молбом на Султана. **) — И после тог одма крене се Марашли-Али-Паша и оде са свом војском у Београд. Ту одобри, те се устави Србско народна канцеларија, у којој за члена пазеђу други изабрат буде и Кнез Милоје Теодоровић.

Милоје Теодоровић умро је 1832 године, и у копан је код Манастира Јоханице. На гробној плочи његовој, коју му је поставио син његов Јевта Теодоровић бивши окр. Началник, има изрезана Милојева слика до прсију, са сабљом у руци, а испод тог су ови стихови:

„Чуј Отац од сина
„На гробу т' спомена;
„Ја на гробу твој
„Не треба да ридам,
„Ер у срцу мом
„Још твој понос изам.
„Још генерала Мпхайљевића
„Ти си каплар био
„И Наполеона ти си с њиме био.

„Ка Војвода Србски с Кара-Ђорђејем
ти си.
„Разгони Турке те те слава виси,
„У Цариград први за свој родспашао,
„Жертвова си живот, кроз беде си
прошао
„Као член Совета скопчао си лета,
„Нек' ти е вечна памет док трае
света.“

Милоје Теодоровић живео је око 70 година.

55.

МИЛЕТА РАДОЈКОВИЋ.

БАРЈАКТАР.

Родом је из села Катина у Техинђу, пазије Јагодинске.

За време Кара-Ђорђевог ратовања са Турцима био је барјактар, који је се јуначки за слободу Срба са Турцима борио, и крсташ барјак у рукама носио.

*) Грађа за Србску Историју од Караџића стр. 126.

**) Историја Милутиновића види стр. 377 и 394.

Кад по ново по трећи пут устапак 1815 године противу Турака бекне, Пон Филип Петровић Студенички Војвода за Кара-Ђорђа, оде у Јагодинску нахију и Темнић противу Турака подигне; па како је барјактар Милета већ неку четицу Срба око себе прибрао био, њега Милету, Војвода Филип постави за главног старешину Темнићског, и још неке друге у нахији Јагодинској; па пошто сву нахију на устапак покрене, врати се натраг. *)

Подигнувши се из Јагодинске нахије Срби, ушапче се у Белицу, и побију се са Турцима, који се врате натраг у Јагодину. Уто стигне и Милета са својим 4—500 Темнићана и стане у Мајурско поље, да пресече Турцима састанак од Ђуприје и Јагодине. Турци под Делибашом Харап-Селимом од четири хиљаде, ударе на Милету, који се одупре у пољу, и пет пуних сати тукући се рану у образ Делибашу, који се са великим губитком врати у Јагодину. А и Милета измакне се и у логори код Дебелог дрвета. Турци и из Ђуприје са топовима навале и побију се у селу Трешњевици, но буду Срби разбијени и распрште се. Турци пођу планини Јухору гди је збег био, Милета са двадесеторо момчади според пута, куд ће Турци проћи, у један поток прекрпје се, и кад ји Мандрда у великој шуми у бусији дочека, Турци се помету разбију и врате натраг, гди ји Милета дочека, и тако ји је жестоко са оно мало друга туко, да Турци мал и топове изгубили нису; у овом боју Турке је предводно син Али-Бега Карафејзје. **)

После ових бојева и чаркања, Срби ускоро око 24. Јула те 1815 год. ***) закључе и мир у Ђуприји са Марашли Али-Пашом и пропусти га с војском у Београд, а Милета застане старешина Темнићски и даље као Кнез.

Доцније Милета својим добрим, праведним, и паметним радом, постане популаран и од народа љубљен старешина.

Па пошто Србија на основу Букурештског трактата 8. тачке од 1812 год. и Акерманског од 25. Новембра 1826 год. па најпосле и Једренског од 2. Септембра 1829 год. са Русијом везаног, и права своја Хатишерифом од 3. Августа 1830 год. добије, и поред тога и Кнез Милош бератом Султанским у Кнежеском достојанству и власти

*) Историја Милутиновића, види стр. 150.

**) Историја Милутиновића, види од стр. 303—308.

***) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 21.

осигуран буде, а тако и они 6 округа, који су дотле под Турцима били, и по Букурештеком Трактату спадали под Србију, кад се 1833 год. и они додаду Србији. У старешина и народа оживи жеља да права добивена и уживају. *) Старешине желеле су да се слободније крећу, да им судбина, чест и имање независни од воље једнога господара, по да буду законом и правосуђем обезбеђени, а и народ је пожелео то исто, особито да се опрости кулука, који је једнако трајао, и слобода трговине да се опрости монопола, и други које какви самовољни и неспособни терета, које су спосли под неограниченом владом и самовољом Кнеза Милоша.

На крају 1834 год. о Божићу, кад је Кнегиња Љубица са сином својим у Крушевац отишла, да дете Симићу крсти, ту се многе Србске старешине скупе и договоре да, с пародом Књаза Милоша, било лепим начином било сплом, у самовољству ограниче, и до у живања права добивени дођу.

На том договору били су Симић, Петронијевић, Ресавец, Вељковић, Милутин Петровић брат хајдук Вељка, Цветко Рајевић и Милета Радојковић; уз које пристане и сугласи се и сама Кнегиња Љубица.

Но како за тај договор чрез Настаса Буљукбаше и Пекете Татарића, Кнез Милош дозвоа, он уапси Милутина Петровића и Цветка Рајевића, који су напред отишли били, па хтене ји и све по апсисти. Но кад старешине зато дознаду, Милета Радојковић, по снази свога одважнога карактера, и по јасно сваћеном и никад немењаном плапу своји захтева, био је свагда и остао у очима народа добар вођ и старешина; покрене народ на оружје, и на Богојављење 6. Јануара 1835 године више него са 2.000 људи Јагодинаца на Таборишту у логори се, гди му ту припе још доста народа и из нахије Параћинске, из Ресаве, и из Крушевачке. Пред том масом народа били су још осим Милете Радојковића, Стојан Симић, Аврам Петронијевић, Милосав Ресавец, Ђорђе Протић и још неки други.

Књаз је Милош тад био у Пожаревцу. А у Крагујевачком конаку био је Вучић са Паштрцем (Амицом) и Давидовићем. Вучић је имао под собом пешто регуларни војника, па узме 150 коњаника узасе и оде у Табориште пред усташе под Милетом. Пошто је Милета Вучићу

*) Огледало Србско од Светића, види од стр. 65.

намеру своју изказо, Вучић му одговори: што се тиче народни права и ограничења самовољства Кнез Милоша, у томе је и он с њима, но да се никако сагласити неће, да Кнез Милошу што буде, и ако они пођу противу његовог живота, или достојанства Кнежевог, он је готов с њима бити се. Поред тога каже им, да он има власт од Књаза Милоша с њима уговорати, и како он уговори, да ће и Књаз на то пристати. Тим се задовоље обе стране.

Милета крене се са свом војском и 8. Јануара 1835 године уђе мирно у Крагујевац, и заузме зданје великог Суда и већи део вароши, а Вучић са својима узме кошак и поседне мањи део вароши. И онда обе власти запечате својим печатима касу народњу сигурности ради, и од обе стране поставе војнике те су ју чували. Обе ове војске раниле су се из народног магазина. А обе стране једин с другим састајали се и као пријатељи разговарали се о народњим пословима. Други дан стигне и Стојан Симић, које му нимало не буде повољи попустљивост Милетина и други Срба.

Ђока Протић, председник и членови великог Суда, који су неки одпре у договору били, а неки тад сагласили се, да принуде Књаза Милоша, да изда Устав и закон народу Србском, сагласно у име великог Суда водили су преговоре са Милошем о правима народним и њиховим захтевима. На ово пристао је и Вучић. Ђорђе Протић, који је на Милоша огорчен био, зато што га је Милош телесно казнио. *) био је један од највећи противника самовољству Милошевом, те су од народњег Суда најжешћи расписи по народу шилати, и на то удешени да се Књаз Милош са кнежевског достојанства збаци и за границу Србије оправи, а сип његов Милаш да се за Кнеза Србског прогласи.

Књаз Милош на глас о побуну овој поплаши се, и са Јоксом Милосављевићем нагне да се уклони у Влашку, но Коца Марковић у бегању охрабри га, те се натраг врати у Пожаревац, од куда пошље к њима у Крагујевац Вула Григоријевића Сердара, да ји пита шта хоће. И они му по истом одговоре, прво да одма пусти из затвора Милутина Петровића и Цветка Рајовића, ако не жели да с њима зло

*) Ударио му је Кн. Милош Обреновић као вел. Судији по дебелом месу 75 батина; зато, што је неку пресуду противу воље његове нарекао. Тако је кажу жестоко избијен био да је у крви огрезао, и да није могао својој кући отићи, него су га четири момка на лебе положили, и између себе на лебету лежећег однели.

буде, на које они одма и ослобођени буду. Даље пишу му у 5 пунк-
това и захтевали су слободу личну, имања и чести, законо правосуђе,
и устав, по ком ће се владати и т. д. И на тај конач да му пошаљу
једну депутацију ради договора о том; Милош све то одобри. На то
Милета са усташим Вођама пошаљу у Пожаревац Вучића и Ранка
Мајсторовића са 35 одабрани кметова, да с Кијазом Милошем воде до-
говоре за народња права; но Милош остави да то Вучић све у место
њего сврши.

За то време, докле су се ти посланици бавили у Пожаревцу, до-
годи се неко неспоразумење међу неким старешинама, а нарочито
међу Ресавцем и Милетом; а Давидовић настане да се народ разиђе,
обећавајући им да ће се скоро сазвати народна скупштина, да ће се
устав и закони грађански и кривични издати, да ће се кулук укинути
и терети с народа скинути, и сигурност личности, и чести, и собстве-
ности установити. И тако Милета окрене народну војску кући; а и
друге старешине разиђу се својим кућама, као: Стојан Симић, Аврам
Перопљјевић Вељковић и други.

Членови великога Суда клону духом, и Ђорђе Протпић поплаши
се, несмеде остати у Крагујевцу, но крене се за овима, да се чува с њима
од казни и освете Милошеве. А с народом уговорили су да буде готов
како се позове да опет с њима пође. Остали членови великог Суда пређу
у конач; а и Милосав Ресавић уседне на коња и пређе у конач, но
војници који су чували конач, помисле да он у непријатељском духу
долази свуку га са коња те га протуку.

Кад се Вучић врати из Пожареваца у Крагујевац, незастане на-
родну војску, које му нимало не буде мило, зато што је имао пуну
власт од Кијазу Милоша да с њима послове сврши, а овако остала је
ствар почета, а не свршена. Но пошто се једанпут народ узрујао и
покрепуо, да права своја тражи, није се дало натраг, но морало се
напред ићи.

И да неби народ са старешинама силом онет потегао, Ки. Милош
пристане да се скупштина народна сазове, на којој да се тај поса-
о сврши. И тако се одма скупштина 2. Фебруара 1835 год. на Среце-
није Господње у Крагујевцу сазове. Ту Давидовић развије радњу своју
на утврђењу права народни, и буде сочинен устав. Устројења централ-
ног правленија, да свакога личност, имање и чест буде обезбеђена,

терети народни да се укину, и уредно правосудје уведе. Силили се народ ту слегао бпо, кажу да га је до 12.000 душа на служби Божијој било, коју је Митрополит са многим Свештенством одслужио.

На ливади било је узвишено место намештено, где је се Књаз пред Митрополитом и народом на крст частни и свето Еванђе заклео, да ће устав и законе нерушимо држати и набљудавати; *) па показавши гомилу израђених и преведених донде закона грађански и криминални као и поступка судског, обећавајући да ће те законе скоро падати, како ће се сваком по закону судити, а не по вољи.

Кад Књаз Милош положи заклетву, да ће устав и законе земаљске поштовати, Скупштина као знак признателности поклонил му једну скупцену чашу и сабљу са надписом: „Своме Књазу Милошу Обреновићу благодарна Србија.“ На тој скупштини, по сили устава, одреде Књазу Милошу 100.000 талира годишње плате, (јер дотле је Књаз неограничено са народном касом, као са својом собственом сам, како је хтео располагао); његовој браћи по 10.000 талира.

После на истој Сретенској скупштини, установи се Совет и попечитељства; 3. Фебруара те 1835 год. под Бр. 252 постављају се Советници и Попечитељи, осим други за Попечитеља виутрењи и просвете постављен буде Димитрије Давидовић. Па како је спрењена бпла књигопечатња, коју је Давидовић са Аврамом Петровићем из Русије 1833 год. набавио и у којој је Давидовић од 1834 год. започео новине Србске уређивати и издавати, печата се Устав и написати закони, тако и постављење чиновника у повинама огласи се. А потом и скупштина, задовољивши се са обећањем и попустљивостју у самовластју Књаза Милоша, разиђе се.

Чим се скупштина разиђе, Књаз Милош 14. Марта пс. 1835 год. под Бр. 776 изда писмени укор Давидовићу, зашто он све оно ставља у новине што се у Србији уређује и какви се званичници постављају. „Кад је то тек само онако речено, — у што он тим показује, да

*) Онде Милош кад је заклетву полагао и за Митрополитом гласним речима заклетву јавно изговаро, говорио је у место „даћу нерушимо хранити.“ Изговаро је у све три пута „рушимо“ а не, нерушимо. Ту су сви слушаоци од тога зло проричали, да од тог Устава и закона неће ништа бити, као што ни било није. Види огледало од Светића на стр. 69. А и сам повереник Милошев В. Куниберт у своме делу то признаје види „Essai Historique sur les revolutions et l'indépendance de la Serbie depuis 1804. jusq' a 1850. Leipzig 1855 ч. II. стр. 217.

је и он у споразумлењу са онима, који су конституцију хтели. Између осталог овако је говорио: „Хоће ствар некако да се на то окрене, да сте ви Давидовићу то једва и желели, и да сте били у споразумлењу, но само вјештим начином, са онима, који су конституцију хтели, почем такве ствари тако незадржано печатате по новинама вашима.“

После тог 16. Марта те 1835 год., под Бр. 813 одузме Давидовићу издавање новина, са забраном да се даље у то меша, и такове преда Димитрију Исаилову.

И онда Кнез Милош заповеди, те се сви печатани екземплари Устава и устројења узаште и преко полиције од људи, код који би се нашло, покупи; и тешко би било ономе код кога би се доцније који екземпляр Устава тога показао, а и говорити о томе или име Устава спомињати, било је зазорно и опасно.

А 17. Марта 1834 год. Милош изда заповест да Совет и попечитељства престану радити; те тако престане и Устав и устројења, и буду сарађена како су и рођена; Милош Обреновић остане опет неограничени самовољни господар у Србији до 3. Јуна 1839 год. докле га тад из Србије пису протерали. *)

И тако тој народном, а Милетином названом буном, народ се ништа не користи, нити до своји права дође. Но ипак непрестане тражити своја права, али тек по изгнању Кн. Милоша 1839 год. до такви дође и Устав добије.

Милета је био под Кара-Ђорђеу Темнићски Барјактар, после тог доцније Кнез, па Советник, потом и председник Совета.

Под старост своју живио је у Јагодници, и кажу да је пред своју смрт ослепио.

Умро је 26. Септембра 1852 год. у Катуну код своје куће, и укопан је код цркве Варваринске.

56.

НИЋИФОР.

ИГУМАН КАЛЕНИЋСКИ.

Био је човек књижеван: читао је старе Србуље, сабрао ји је у Каленић са свију страпа, преписивао ји је имајући леп рукопис, и њима се одушевљавао за судбину свога несрећнога народа.

*) Види огледало Светића од стр. 65—69. и Историју Давидовића од стр. XXI.—XXV.

Кад је Кара-Ђорђа 1804 године усто противу пасиља Турског, Нићифор је за целог ратовања био у редовима други Срба у борби противу Турака. По паденију Србије 1813 год. Нићифор заостао је у Србији. И кад Хаџи-Продаи 1814 год. устане противу Турака. Нићифор то једва дочека и одма умеша се у тај устанак, и стане расписивати књиге по народу да се на оружје диже.

Но како тај II. Хаџи-Продаинов устанак Турци са помоћу Кнеза Милоша Обреновића угуше, Нићифор у страху да Турци неби поватали и списе његове, који су га јако теретили, побаца у ватру у једну фуруну, у којој се леб пече, своје списе и већи број стари књига, повела, хрисовуља и други старински записника, које је пребро, те изгору. А ли га и то не спасе. Њега Турци увате и у Јагодину отерају, а потом у Ланцима у Београд са другим мученицима одведу, и ту га 1814 год. са другима посеку, и главу му на колац набију на бившој Стамбол канији.

IV. КРАГУЈЕВАЧКА НАХИЈА.

57.

АТАНАСИЈЕ АНТОНИЈЕВИЋ.

ПРОТА БУКОВИКСКИ.

Прота Атанасије родом је из села Буковика, које лежи на подпожију Венчачке планине и њеног виси званог *Букуље*, у срезу Јасеничком нахије Крагујевачке; у том месту био је Прота и с кућом живио.

Кад је Атанасије рођен, шта су му родитељи били, гди је књигу учио, и кад је у свештенички чин ступио, незна се. Но кад је Кара-Ђорђе устао противу Турака, по казивању из оног доба људи, био је стар око 70 година.

Па како Буковик од Тополе, у којој је Кара-Ђорђе живио, одстоји један и по сат удаљен; тако и Кара-Ђорђе са Протом је се познавао, и повераво му намеру његову и спрему да устане противу Турака; у чему га је стари Прота одушевљавао, и у намери га његовој крепио.

И кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. устане противу Турака и оде у Орашац, куд је уз пут позвао народ на оружје и на скуп, да

му 2. Фебруара на Св. Сретење Господње рано у Орашац дође, по ком позиву многи оружани Срби и јунаци из околине у Орашац на Скупштину дођу, а, дође му и Прота Атанасије Антонијевић са јупаком Јованом Крстовићем такође Буковичанином.

Па кад се Орашцу у једној долашници испод Обор-кнеза Марка куће скупи до 2.400 првака јунака, изиђе Кара-Ђорђе пред народ, и рече како су у име Бога устали на Турке и како треба тад да изберу себи једног Врховног Господара и вођу, који ће устанак руководити и у народу ред обдржавати.

И кад народ на те речи Кара-Ђорђеве одслови и повиче, да он оће њега за првог вођу и Господара свог, а никог другог. Кара-Ђорђе стане одбијати тај избор, и изговарати се да он првенства власи пријети се не може, што је он строг, па оће сваког непослушника да казни, и тако би народу та строгост неповољна била, па би народ на њега негодно и неби добро било.

Но кад народ не уважи Кара-Ђорђеве изговоре и стане га молити да се он прими првенства Врховне Власти. Тад између први првака јунака и Србски Кнезова, који су ту на Скупштини били и који су Кара-Ђорђа молили да се тог избора прими, стари седовласи Прота Атанасије говором својим највећи утицај учинио је, те је се Кара-Ђорђе Врховног повелитељства над народом Србским примио.

Па пошто се Кара-Ђорђе Врховног повелитељства и господарства над земљом и народом Србском прими; тад Прота Атанасије Антонијевић држо је за тим Богомољство под ведрим небом, па зими, гди су му начинили један стол од ударене у земљу четири ракле са шицама на које су одозго мочница и грања намећали, па ком је стајала једна видрица са водом, кита босилка, молебствена књига, и крстић дрвени, које је то обоје са собом донео, гди је по Богомолебствију заклео народ на верност Кара-Ђорђу и Кара-Ђорђа на верност народу, *'Свештим га Миром миропомазо, благосов њему* и народу са презивањем Бога и Светог Духа за срећно предузеће дао, скуп народа са частним крстом у накрст прекрстило и китом га од Босилка умоченом у освештену водицу у видрици покропило; и осветио развијени и у земљу пободени пред њиме код стола барјак кој је Кара-Ђорђе по свршеном чину, Богомољства освештене водице, Барјака, и благосова, узео у руке и пре-

до га Танасију Рајићу из Страгара и назво га својим, али достојним јупачким Барјактаром.

О овом чинодјејству и светом извршеном делу Буковичким Протом Танасијем Антонијевићем у Орашцу 2. Фебруара 1804 год. на Св. Сретење Господње, као на дан првог скупа народњег, избора Кара-Ђорђа за свога Вожда и Господара, и помазању његовом Св. Миром, који први из 415-то летног робства подиже народ Србски за своје ослобођење. Ево шта каже Чубра Чојковић у својој Србијанки части II. од стр. 43—44:

„Свети Са'во приспјети је хтео'
На тај избор свог' потомства славни,
Да свим' срцама још привнуши духа
У крепив их благоумја штипом,
Прауника л' да истог' освешта
Озаријем предвозјестивши га,
И помазав миром правдољубја;
Ал' највишији непримљу му молбу
У частвоват'...
Што из воље в'рлости је тећи.

С' тог' невидан присуствоват' жого;
На старцу је Проти Буковичком
Танасију Антонијевићу
Предостало замијенит' Саву
Сербу свеца и Просветитеља...
Благословит' у народу Ђорђа
Молебствијем општедушја чиста,
Да упућа свог' народа дјела.
Сва блаженим челољубљем,
Нај лужичјим Владашима људства.

О овом старом седовласом Проти Танасију Антонијевићу немамо више података; но како су нам о њему причали људи из оног доба кажу, да је Прота после овог Орашачког скупа и Св. чинодјејства његовог ускоро код своје куће у Буковику 1804 год. умро и упокојен у гробље Буковичко. Вечна му буди слава имену његовом!

58.

МЛАДЕН МИЛОВАНОВИЋ.

ПРЕДСЕДНИК СОВЕТА, ПОПЕЧИТЕЉ ВОЈЕНИ, ВОЈВОДА,
и Руског Ордена Св. Анне II. степена Кавалер, и притјажаоц Руске
златне медаље.

(Са сликом.)

Родом је из села Ботуња, нахије Крагујевачке, два сата источно од Крагујевца, где кажу да му се и данас вотњаци налазе. Његови стари доселили су се из Ерцеговине и у Ботуњу настанили се и кућу закућили.

До устанка на Турке, Младен био је богат и чувен марвени трговац.

Пред сами устанак. Јануара месеца, кад Дахије заночну сећи Кнезове и друге одабране људе по Србији, увате Турци и Младена, одведу га у Крагујевац и баце у тамницу, хтевши га посећи. Но кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. устане противу Турака, и по селима попали Турске ханове, чардаке и тевериче, многе Турке побје, а многе и зароби. Тад Дахије изашљу из Београда своје посланике у Тополу Кара-Ђорђу, и понуде га да учине мир, и кад ништа не-сврше, уговоре само то, те Кара-Ђорђе у размену за Младена и још неке друге Србе даде 20 заробљени Турака, и тако им раз-меном живот спасе. Ово је било око 9. Фебруара 1804 год.

Кад Турци Младена из тамнице пусте и он међу своју браћу Србе дође, за кога су повце по народу скупљали за одкуп његов од Турака; и он стане прекупљати око себе људе на оружје, и потом одма присоједини се устанку Кара-Ђорђа, и оде с њиме противу Јагодине, гди је бој са Турцима био.

Доцније 15. Августа 1805 год. Младен као човек добро у на-роду познат, разборит и уважен, од парода Крагујевачке нахије у Борку на народној скупштини буде за Саветника изабрат.

После, кад на Иванковцу разбију Срби Рушид-Пашу, који је под собом имао 45.000 Турака, у којој је битки био и Младен и Кара-Ђорђе, те кад у јесеп 1805 год. погине у Смедереву Војвода Ђуша, Кара-Ђорђе одма удари и на Смедерево и 14. Нојембра, отме га од Турака, и одпочне да и друге Градове од Турака осваја, као Београд и Шабац, и да се даље шири заузимањем Србски земаља.

Па како се и Султапова војска противу Србије спремала, да на псту нападне, тако Кара-Ђорђе у Јануару 1806 год. одреди за главне вође Војводу Милека, који оде те освоји Пореч, про-дре у Крајину и по Омољским планинама увати бусје. Петар Добрињац истера Турке из Параћина, Ражића и Алексица. А Младена Милова-новића одреди и пошаље, те освоји Крушевац, истера Турке из Круше-вачке нахије и учини границу Србије влсом планине Јастребца. А после тог оде Добрињу и у Алексицу и Делиграду оснују шанчеве и стапу противу Турака од Ниша.

Доцније, кад у Јуну велики Везир Ибраим-Паша-Бушатлија и Паша Крушевачки крене се са силом војском противу Срба, Добрињац остане у шанчевима Делиградским; Младен се постави у Алексицу са војском,

по Везир прође Алексицац, удари на Петра Добрљца и стане га жестоком топовском ватром тући. Младен остави нешто војске у Алексици, а са већом частју војске пређе преко Мораве, удари Турцима за леђа и потисне ји, који стану одступати и у одступању изгубе 3 топа, али заузму Алексицац. Младен сложио са Србима удари на Турке, истераји из Алексица, и пређе преко Мораве натраг; тад и Кара-Ђорђе стигне с војском и тако Турци буду разбијени, да се разбегну којекуд по планинама, падне ји жртви 1.200 Турака и Срби задобију 8 топова. *)

О освојењу Крушевца и овој битки код Делиграда и Алексица, ево шта песма народна каже:

„Кад Крушевац Срби приватише,
Сва се Турска земља усколеба,
Стане Турци ситне књиге писат',
Те попиљу један до другог.
Фала Богу! који књиге пише?
Који пише, коме ли ји пише? —
Књиге пише Паша Шамил-Паша
У Лесковцу на Морави граду,
Попиље ји Скадру на бојану
Ка ономе Бушатли-Везпру,
По имену паше Ибраиму:
„Ахал, пашо! ти отац, ти мајка!
„Да л' не знадеш, да л' за нас не ајеш?
„Баури нам земљу приватише,
„И паланке наше попалише,

„Дамије нам наше оборише,
„Нашу децу луду погазише,
„Наше каде резил починише:
„Развише им авлије мараме,
„И са леђа скидоше кафтане,
„Испод грла скидоше ћердане,
„Све на њима енџије дукате,
„И са ногу гаће од кузаша:
„Што господа у соби сеђаше
„На њидеру и свил'ном душеку,
„То сад бежи боса по сипјегу
„Усред зиме, кад није земапа;
„То је зазор Цару у Стамболу,
„Камо л' тебе Цареву Већилу!

Кад Везир Ибраим-Бушатлија ту књигу прими, већ песма, он распише и попиље дванест књига на дванест Турски Паша, који покупе војску и слегну се са сто иљада противу Срба код Алексица и Делиграда, и ударе на Србе. Ево шта се даље у песми каже:

„А кад билл испод Алексица,
Лоша ји је срећа сусретнула:
Савила се на сред друма гуја,
Љута гуја Петар од Добрње,
На сред друма шапац начинио,

Па у шапу шатор разанео,
Под шатором пије ладно вино,
А кад Петра Турци опазише,
На Петра се Турци нагоњају,
Петар турп може у параду,

*) Историја Павла Јовановића види стр. 34, 35.

На Турке је ватру оборпо,
И Турке је љуто изранио.
Каде виђе Бушатли-Везире,
Где не може ништа на јуришу,
Таде војску натраг поврнуо,
Па намести табле и топове,
Те на Петра ватру оборпо,
Оборпо топе и кумбаре.
Према њему на Морави лациј,
Онде беше Младене Везире,
И са шњиме Војвода Станоје,

И са шњима до два обор-Кнеза:
Једно беше обор-Кнеже Јефто,
А друго је обор-Кнез Милоје;
Сви гледају јаде спрема себе.
Турци бију Петра од Добриње,
Бију њега топом и кумбаром;
Тешко му је војска изгинула,
Што остало све се поплашило,
И свакоме лице потамнело
Од проклета топа и кумбаре,
Од брзога праа и олова.“

Даље се у песми, кад се Добрџац у руку рани, оде и позове Младена Везира у помоћ, који му одма дође, каже:

„Итро Младен Петра послушао,
Те опреми војску на измену,
И потпуни шанца Петровога.
Мили Боже, на свем тебе вала!
Често ли се војске ударају,
Ударају по пољу широку

По зелену дугу Моравскоме
Нагоне се у воду Мораву,
Крвави се сва вода Морава
Од јунака и добријех коња:
Тако били трп педеље дана.“ —

Сад Петар пише и замоли Кара-Ђорђа, да му у помоћ дође. Кара-Ђорђе, како књигу прими, крене се с војском к Делиграду. Ибраим-Паша кад чује, да и Кара-Ђорђе противу њега иде, поплаши се, и овако даље песма каже:

„Кад то зачу Бушатли Везире,
У попоћи учинио лонцу:
Он дозива Паше и бегове,
И остале њине поглаваре
Сваки својој заказаше војсци,
Од Петала они подражнише,

Плећи даше, бијегати сташе,
Мили Боже, на свем тебе вала!
Кад пђаху низ Мораву Турци,
Све скакаху Турци, ка' јелени;
А кад ли се патраг поврнуше,
Отидоше Турци, ка' *****

После ове битке, која је 16. Јула била, Саџи-Паша 31. Августа код Бање нападне на средњу Србске војске. Кога Младен тако разбије, да се Паша једва бегством спасе. У тој битки које Срба које Тураке 4.000 мртви падше. Срби задобију 4 Турска топа и много барјака.

Огорчена Порта противу Срба. Ибраим-Паши изда строг налог, да Србију покори. Који скупни грдиу војску код Ниша, из Адријано-поља и Софије. Извештеп Кара-Ђорђе од своји верни Бугара о том,

распореди Србску војску. Младена стави са 6.000 људи код Мустафа-Пашине-Палаanke, а Миленка са 6.000 људи код Градишта и Бјелградца са резервом од 4.600 Срба. Турци 21. Септембра ударе и на Младена и на Миленку. Младен, на кога је ударило 18.000 Турака, буде несрећан и повуче се Алексицу. Миленко на против одржи се и припуди Турке те се Сурдану повуку. Тај дан изгубе Срби које мртви које рањени 3.000, а толико је и Турака мртви пало. Срби задобију 8 Турски топова. Сутра дан 22. Септембра стигне и Кара-Ђорђе од Дрине са војском против Ибраим-Паше, који се са свом својом силом противу стави. Битка се одпочије крвава, која је трајала три сата; но напоследку Турци побегну, оставе на бојишту 2.000 мртви Турака, и у бегству изгубе 6 топова и 2 хаубице. А ји Срба 1.500 мртви падне. 23. Септембра, Пасван-оглу удари са 10.000 Турака на Миленку код Сурдана и после крваве борбе до саме ноћи, обрати га у бегство, гди га стане гонити до Исперлика, но послата помоћ од Кара-Ђорђа Миленку, ту Турке заустави. Срби у том боју изгубе свој стан и 900 људи падне у робство; а које мртви које рањени са обе стране било је до преко 1.000 људи.

Ибраим-Паша види да Србе није тако лако покорити, а плајући не ограничenu власт, учини са Кара-Ђорђем на 42 дана примирје. *)

У 1807 год. Кара-Ђорђе опет остави код Нпша Младена као главног Команданта, противу Ибраим-Паше. А 1809 године, кад је Кара-Ђорђе са војском преко Сјенице отишо да Ерцеговину противу Турака подигне и да се са Црномгором саједини, Младен са Војводама Станојем Главашем и Кнез Јевтом и Милојем са 3.000 Срба удари на Прокупље и Куршумлију, обе освоји и християне тог краја ослободи и противу Турака на оружје подигне; а Турке до Лаба и Приштине отера. Но кад несрећа на Каменици за Србе буде, мораде се и Младен натраг повратити и завојевана места напустити. **)

И осим ови бојева, у којима је Младен као заповедник био, био је он и у више други битака, а парочито на Морави и Тимоку.

Несрећне 1813 године, Кара-Ђорђе одреди за главног Команданта Моравске и Тимочке војске Младена као Попечитеља војеног, да он те крајеве од навале Турске брани. Младен постави се у Дели-

*) Историја Пав. Јовановића види од стр. 36—38.

**) Војне Срба са Турцима од глав. Управитеља основн школа Петра Радвановића види стр. 38. и 35.

градским шанчевима у одбрану са 12.000 Срба противу Али-Паше, који је под собом имао 60.000 Турака, и одиор давао је Турцима докле Вељко браћећи се на Неготини са својим 7.000 Срба противу силе Турске под великим Везиром од 20.000 Турака на крају Јула месеца не погине, и Неготина непадне. Па кад Неготину Турци освоје, раздвоје се, и једна половина Турске војске пође уз Дунав сувим и на шајкама уз воду к Ушћу Мораве, а друга половина пође Делиграду да Србе с леђа нападне. Младен тад кад ту опасност види, остави у шанчевима Делиградским Војводу Вуцу и Пљакчића са 3.000 Срба да се противу Турака држе, а он стана се повлачити десном страном из Мораву. Турци напусте Делиград и устопце пођу за Младеном. Младен, да неби ипак међу две ватре непријатељске дошао, пређе на леви брег Мораве, и по више Дубравичке скеле у шанци се, а Војводу Вула Илића пошље те се и он ушанчи и утврди по више Ушћа Мораве и Кулича спрема Петку, од куд су Турци уз Дунав ишли; и тако поставе се да прелаз Турака преко Мораве бране. Турска Видинска војска на Дунаву 20. Аугуста освоји Кладово, и са Али-Пашиним војском идућом од Ниша и Делиграда саједини се и сва слегне се на поље Петку на угљу Мораве, која у Дунав утиче, и улогори се. Увиди Младен опасност, да прелаз Турака преко Мораве спречити не може, позвати о том Кара-Ђорђа и помоћ пошлети. Кара-Ђорђе, немajući војске да му у помоћ пошље, сам са Митрополитом Леонтијем 17. Септембра дође у Србски логор на Морави, да ји присуством својим охрабри и посаветије се са Младеном и Вулом. Па кад то учини, врати се у Београд 19. Септембра, но те исте ноћи Турци преко Мораве пређу и Србска се војска разбегне куд који. Младен појити у Београд да то саопшти Совету и Кара-Ђорђу, но кад у Београд 21. Септембра у подне дође, ту нестане ни Советишке, ни Војда, који су већ били у Аустрију прешли. и тако и Младен врати се натраг, војску распустити па и он у Аустрију пређе.

Како Младен у Аустрију пребегне, узму га под стражу и одведу га у Фенек, гди је и Кара-Ђорђе био, а одатле заједно са Кара-Ђорђем, Јаковом Ненадовићем, Симом Марковићем и Луком Лазаревићем оправе ји у Голубинце, а 29. Октобра преведу ји у Петроварадински Град. А кад Аустријске Власти 7. Јануара 1814 г. Кара-Ђорђа са његовим сином Алексијом преместе у Грац, онда и Младена из Варадина преведу у Брук на Мури.

Кад у Јулу месецу Аустријски Двор у сједству заузетка Руског Цара Александра I. Кара-Ђорђа са свима Војводама, који су под надзором били, ослободи, буде тог ослобођен тад и Младен с њима. И они у месецу Августу од Руског Посланика код Бечког Двора Грофа Штакелберга добију Руске пасоше и путни трошак, и 17. Септембра преко Ердеља у Русију испраћени буду, гди у Руску Варош Хотин 26. Октомбра исте 1814 год. стигну.

Младен кад је у Хотин дошо, добије од Руског Цара издржање (пензију) 500 дуката годишње, које је примао дотле докле се у Србију пије повратио.

После Хаци-Продановог устанка на Турке, Турци по Србији стапу најжешће над Србским народом свирепствовати и али Сулејман-Паша најчеститије Србе сећи и на коље живе набијати. Кара-Ђорђе кад чује за тај ужас, који се у Србији ради, у Јануару 1815 године позове све Војводе у Хотину налазеће се на договор, како да се тој нечувеној Турској тиранији на пут стане. Гди советујући се нађу за добро, да нема друге помоћи него да моле Цара Александра да заштити Србски народ од Турске тираније, коју је жртва Букурештског мира. Па кад се после тог под Војводом Ломом и потрећи пут народ на оружје противу Турака подигне, Кара-Ђорђе у месецу Јуну пошље Младена са молбеницом у Париз к Цару Александру, а у Србију Војводу Вуицу, Милошу, који је после смрти Ломине примио се и наставио да води ратовање противу Турака. Младен отишавши у Париз умилостиви Цара Александра, који одма из Париза пише Посланнику свом код Турске Порте, и по нарочитом свом Куриру Лазару Павковићу то писмо пошље. Руски Посланик запита на Порти: „Какав Турци рат имају са Србима? Рекао је Руски Посланик: свако је војевање противно уговору Букурештском.“ Са истим Руским Куриром и Император Аустријски Цар Франц I. посла је свога Курира, с наставом, да његов Посланик пријатељски посаветује Турски Диван, да буде блажији и да престане од угуњетања народа Србског на кошпицуку његовом у Србији. *) Порта није била рада, да се врати са Русијом, пошље одма ферман великом Везиру Марашли-Али-Паши, у коме му заповеда, да иде у Београд и да управља са рајом као отац са децом: „Јер како је Бог препоручио рају Цару, тако је Цар препоручује њему.“ И Везир

*) Историја Милутиновића стр. 352, 353.

по том ферману поступи, оде у Београд и војна се 14. Јула спрши. *) Младен после тог свршеног срећног дела, врати се из Париза у Хотин, и о том Кара-Ђорђа и Војводе извести.

Кад Младен из Париза дође, Кара-Ђорђе са Војводама Србским, који су се у Хотину налазили, сочини молбу и пошаљу је у Петроград на Руски Сенат, у којој га замоле, да помогне, да се избави Србски народ из под Турског робства. А кад се Цар Александар у Петроград врати, Кара-Ђорђе узме узасе Јакова Ненадовића и оде у Петроград, гди је лично Цара Александра молио да избави Србски народ изпод Турског робства по датој му раније Царској речи. Кад се Кара-Ђорђе из Петрограда 1816 године врати, одма стане се спремати, добровољце прекупљати и вечбатији, да у Србију иде. Па пошто се спреми, договори се да и Младен заједно с њиме пође. Но баш у време самог поласка Кара-Ђорђевог за у Србију, Младен се од црвеног ветра разболе и заостане, а сам Кара-Ђорђе са својим Секретаром Наумом Канаром у Србију оде, гди обојица изеђу 12. и 13. Јула 1817 године од Милошем наменити убилаца на спавању мучки убијени буду.

Пре него што ће Русија рат Турској објавити, пред само пролеће 1822 год. Младен Миловановић добије Руски пасош и од Руског државника Строганова преноруку на Милоша, и пошаље га у Србију неком писцијом. У том писму наложено је било Милошу да Младена лепо прими, и да се с њиме соглашава и саветује у народним Србским пословима. Кад Младен преко Аустрије у Смедерево дође, ту га од Милоша послати човек дочека, и одатле с њим у Крагујевац оде. Милош га привидно лепо прими; и на писмо Строганова од 17. Марта, Милош му под 17. Мајом те 1822 године одговори овако: *„По савешу вашег превасходства, како да се владам односно Г. Миловановића, који је приспео амо и кога захтева Њаша Београдски, могу вас уверити, да се речени Г. Младен Миловановић без сваке опасности у моје дому налази.“* И у другом писму Милош опет Строганову јавља, каже: *„Да је Г. Миловановић осигуран од опасности у мојој кући.“* **)

Како је Младен дошо у Крагујевац, испоручио је Милошу тајну наставу дату му од Руског државника Строганова, како да се има

*) Србија и Русија од Нила Попова стр. 126.

**) Србија и Русија од Нила Попова, види стр. 157, 158.

управљати и односити прима Турцима, а у корист народа Србскога. Милош је саслушао све што му је Младен устмено и оспм писмене Строгановљеве наставе казо; и говорио је Младену да ће тако у свему радити, и с Младеном о народним пословима саветовати се, као што му Строганов и у писму препоручује. Тако је и Строганову у писмама својим јављо, да ће се његови савета, и односно што се и самога Младена тиче, придржавати, и с њиме се склањавати.

Но Милош, ако је тако Строганову и писо, а и Младену устмено говорио да без његовог договора неће ништа важније чинити, поступо је у свему противу препорука Строганова и савета Младенови: и гледао је на против да се што више удвори код Турака. Бојао је се да му Младен с помоћу Руса, кога су му они у Србију и послали, неистргне првенство власти из његови руку: тим више што је се Младен неполитично понашао према властољубивом Милошу. Скоро онако, као пре пронасти 1813 год. кад је он Младен председник Совета и попечитељ војени био.

Јер бивало је прилика, гди је Младен, у разговору са Милошем, говорио му „Милоше“ а не „Господару Милоше“, као што су га у то време други звали, оспм Амице (Паштрица), ког га је само Милошем звао. — Милош, који се чудном срећом његовом докопао првенства власти у Србији, није трипо ни Кара-Ђорђа, кад се из Русије у Србију повратио, него га је потајним убиством послао на други свет, а камо ли Младена. Смишљао је како да га се отресе, јавно није смео од Руса, а и тајно у Крагујевцу није га смео смаћи, јербо би се онет то њему приписало. И тако смисли и јави Београдском Паши, да је Младен дошао у Србију, послат од Руса да побуне народ противу Турака. Паша захте да му Милош Младена пзда. Милош покаже то Пашино писмо и саветује Младена, да се за неко време уклони из Крагујевца и да иде у Ужичку нахију у Чајетину код тадашњег Кнеза Јована Микића, кога је он од простог ајдука Кнезом учинио, и тамо код његове куће као гост да пребива, који ће га добро примити и чувати. Младен не примети лукаву намеру Милошеву и послуша га: Милош му да пратињу и испрати га са његовим момцима до у Чајетину, гди га Микић лепо прими и угости. После неколико дана Милош пише Младену, да га Паша опет тражи, него да је најбоље да он иде у Црну-гору. А тајну заповест пошаље његовом верном целату Микићу да

Младена као испрати у Црнигору, али да га у путу мучки, да нико не зна, тако убије, да му се ни траг, ни глас не зна куд се адео? —

Добивши Мићкић крвави налог од Милоша, угости Младена па га спреми, те пође са његовим служчетом на коњма за у Црнигору. Мићкић га донекле и сам испрати, опрости се с Младеном, и да му два своја момка као да га прате; а тајно изда јим строгу заповест да га у путу, означивши им и место у планини, заједно са његовим момком убију, и да ји добро прикрију да им се трага не зна; па се онда Мићкић окрене путем к Златибору.

Момци Мићкићеви, Спме и Лека Ковач, који су оба у ајдуцима са Мићкићем били, пођу нешке под оружјем да Младена хоја одвојеним путем до границе Србске испрате. Но кад буду на Очкој-Гори, које им је место Мићкић и означаио, застапу као да се одморе, и изненадно опале из пушака обојица и Младена убију, па онда и момка Младенова. Па посвлачу са њи руо и оружје, па њихова тела свуку у Звекару и баце, а тако и коње њихове заведу, побегну и у Звекару отисну. И онда врате се и донесу своме господару Мићкићу, што су при Младену нашли, као и сабљу Младенову те му предаду, и кажу како су ји побили, и гди су тела њихова у Звекару бацили. По показивању Мићкићеви момака Спме и Ковача, види Мићкић да су ји они у бездну Звекаре пизвргли; вратији опет патраг, да ји још ниже отисну или тела њихова спале. Које момци тако и учине, оду, стрпају ји у једно суво и шупље дебело дрво, па га занале, те изгору! —

И тако Младена, као бив. Србског Председника Совета под Кара-Ђорђеи, властољубиви Милош у месецу Јуну 1822 год. изненадно и грозно убије.

Младен је био заслужан човек за Србски народ, он је многе користи Србској земљи учинио.

Има људи, који га оцењују да је био слаб војсковођа. Но ми остављамо, нека његова војена дела стручњаци оцене и пресуду о том изреку. И ми га не ценимо да је војени гени био, али по делу ратовања његовог са Турцима, држимо и оцењујемо га да је пак добар вођа био.

Говорили су неки у својим списима, као Вук и по Вуку други, да Младен 1813 год. Хајдук Вељку није хтео дати у војски и чебаи

помоћ, и да је зато Вељко морао пропасти. Но баш противно се томе доказује онда вођеном писменом корешпоонденцијом, коју смо напред на 287, 288 и 289 страни ове књиге у I. делу дали напечатати. *)

Има људи, који кажу и осуђују Младена, да је ривал Кара-Ђорђу био, и да га у многим пословима слушао није. А и Кара-Ђорђе да је се за њим доста поводно! По Србским неким Историјама тога има, као што збори Вук и Нил Попов.

Али Кара-Ђорђе, као велики генц, да је увиђо да Младен нема добри својства, а имајући јаку моћ, не би то чинио, нити би га саслушавао, а шта више за председника Совета и Министра војеног поставио. А по Србској Историји и то стоји, да се он покоравао, поштовао и слушао наредбе Кара-Ђорђеве. Има и погрешака, које је Младен чинио. Но који је то човек без погрешивости, а особито у оно доба, гди су се из чељусту Турске испилили, и као људи слободно мислити и радити стали. — А шта данас бива у Србији? — А и у другим просветеним Државама? Милећевић у књиги Кнежевина Србија, на стр. 263 каже: *„Младенъ, чинишъ и пишашъ неумѣстъ; подлъ и лукавъ.“* А каже да ни Паулучија не говори боље о њему! —

Што се тиче Родофиникина Грка, ако је тако оцењиво Младена, петреба се чудити. — Јербо саму такову оцену пришивату Младену, сам је Родофиникин у својој Грчкој изобразеној души у себи имао. — Родофиникин, Митрополит Леонтије, и Недобата три Грка у то доба, била су три пакла Србска, који су душу Срба кутили. Ко је вођао, да њовом казивању што поверења поклонити, пека најпре прочита књижицу „Србије плачевно пакл порабощење од 1813 год.“

Ако је тако Родофиникин о Младену говорио, дај да видимо шта каже о Младену и другим првим Вођама, честити и поштени Рус Барон Дибич.

Барон Дибич, који је од његовог величества Цара Руског Александра I. у Србију као Комесар послат био, те је озбиљно у опште испитао и упознао се са стањем ствари у Србији тог доба, у известију

*) А та корешподенција извађена је из деловодног Кара-Ђорђевог протокола види Бр. 1716 и Регистер од стране 15—18 и стр. 80—82.

свом, које је 1811 године Двору Руском у Петроград послао, о Младену и другима овако вели:

„Србија имаде у Сенашу све саме поштене и талентима обдарене људе, кои, ако какве и учине погрешке, зато ји чине, што у Србији средстава оскудевају, а и основана знања и искуства редка су; ал' Младен, Јаков и више њи, јесу људи, који и у другим државама не би најстражнији били!“ После овога мало ниже каже: „да властници у Србији, нпти су тирани, ни шпекуланти, да се брину како ће себи блага накупити.“*)

Ово је доста довољан исказ за неосновано подметање на Младена, а и друге старе Србске заслужне, честите, врле и дпчне мужеве. Никада не треба прљати она чиста огледала, на која треба да се сами огледамо, и да угледу, наше прљотине са себе бришемо. Чистимо са себе наше прљотине, а некаљајмо оне, који каљаи ишеу.

Младен, како је 1804 год. у Борку установљен Совет, изабрат је био за Советника, докније 1807 посто је Председник Совета, а 1811 године и Попечитељ војени дела, у ком је звању остао до пронасти.

Младен је био средњег стаса, тела коштуњавог, главе средње, косе смеђе, чела повисоког, обрва покучаста, очију граораста, образа подужа, лица чиста, бркова средњи право засукати, а уста умерени.

Младен био је човек даровит, и у говору смирљен и здраво речит. Он је се врло лепо и богато одево, и господски понашо, и зато су га звали Младен Везир. И као што је био у то време између Војвода најбогатији, тако је и у свом дому, господски намештенем и напуњеном сребрним и другим скуповеним посуђем, господски и живно, и увек гостију лмо. То богатство стеко је марвеном трговниом још пре одпочетог рата 1804 год. а и за време рата богатио се, гди је многе Турске куће у Београду покупово, између који куппо је и конак Дахије Вочића, у ком је седио. И за то викали су на њега, а највише због Милоја Петровића, коме је Младен као кум велики пријатељ био, и који га је увек, ако је и увиђао Милојеве противу законе истуне бранио. Тај Милоје био је код њега калауз за време трговања његовог под Турцима, а после посто је Буљукбаша, Бшибаша и Војвода, па се и он обогатио.

*) Види напред живот Барона Дибича од стр. 95—111 извађен из V. ч. Голубице од 297—318 и Светића огледало стр. 152.

Пред пропаст Србску 1813 год. Младен је све своје сребрне и друге од вредности ствари, као и већу част своји поваца, закопао у Ади Циганлији сирам Топчидера под једним дрветом. Па кад се 1822 год. вратио у Србију, он је такове нашао и ископо. Но како га после тога одмах Кнез Милош Обреновић убије, тако му и све ствари и оружије његово, као и скупоцену сабљу његову, која је била Дахије-Аганлије, себи присвоји.

Младен женио је се двапут; први пут имао је жену Босилску, с којом је имао само једну ћер Јоку, и пошто му Босилка 1808 године умре, он онда своју младу и лепу јединицу ћерку Јоку, оставшу без матере 1809 год. уда за Војводу Јеврема Ненадовића. А за тим доцније по други пут ожени се и узме себи за жену Ивану, с којом није имао деце, и с њом после пропасти Србске 1813 год. оде у Русију, с којом је живио у Хотину. Па кад Младен 1822 год. у Србији погине, његова жена Ивана доцније 1830 год. врати се у Србију, гди исте године ускоро у Београду умре и сарањена буде код Палилулске цркве.

59.

МИТИЈА ЈОВИЧИЋ.

ЈАСЕНИЧКИ КНЕЗ.

Кнез Матија рођен је у Тополи, нахије Крагујевачке. Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. победи Турке под Узуп-Кавецкојом, који су дошли да га убију, и оде из Тополе дивити народ на оружје и ханове Турске по селима палити и Турке таманити; тад је Матија са Тополцима осто мпран и није усто противу Турака, а није га ни Кара-Ђорђе позвао на устанак. Но кад Кара-Ђорђе прекупи око себе више оружаних Срба, састапе се са Станојем Главашем и 1. Фебруара дође у Орашац. Одакле пошаље Алексу Дукића и позове Кнеза Матију да дигне Тополце на устанак и да Турски хан запале, које то Кнез Матија по поруки Кара-Ђорђевој са Дукићем све изврши и са неколико Тополаца доранио рано 2. Фебруара на Сретење Господње у Орашац на Скупштини, на којој буде Кара-Ђорђе за Врховног Војводу и Господара Србског изабрао. Кара-Ђорђе пошаље опет Матију, те је и друге све Тополце на оружје подигао и послао ји у војску Кара-Ђорђу.

После овога Матија је ишо по Јасеници, народ на оружје дизо и Кара-Ђорђу јп шпљо; и кад Кара-Ђорђе пође противу Руднички Турака, и Рудник 28. Фебруара запали и Турке из Рудника протера, тад је и Матија уз Кара-Ђорђа у боју на Руднику био, и по освојењу Рудника са Кара-Ђорђем у Тополу вратио се. За тим био је са Кара-Ђорђем у боју и 16. Марта на Јагодници. И пошто освоје Јагодницу и врате се натраг, Кнез Матија пшао је и даље са Кара-Ђорђем те је народ противу Турака подизо.

Године 1805, пошто истерани буду Турци из неколико нахија, Кара-Ђорђе остави Кнеза Матију те је у Јасеници кнезово и у народу ред обдржаво, гди је за сво време ратовања Кара-Ђорђевог, Матија више судске него војничке послове вршио.

Године 1813, кад пропаст Србије буде, Кнез Матија заостао је у Србији гди је опет Кнезом и под Турцима био. Но 1815 год. кад се народ противу Турака подигне, и Кнез Матија Јовичић Тополац са Крагујевчанима је усто противу Турака, и из Шабачке нахије, кад је Кнез Милош са Аврамом Лукићем и Оташевићем пошо преко Дрине у Босну Рушид-Паши, с љпма је ишо и Кнез Матија, одакле се заједно са Кнезом Милошем срећно натраг врати, а Аврам и Оташевић остану у таоцима као јемци, да ће се Милош по договору опет Рушид-Паши вратити. Но кад Милош то неучини, они оба буду жртва Турског варварства. *)

После овога, кад се одма и мир у Буџији са Марашли-Али-Пашом закључи, војска Србска распуштена буде те оде кућама, тако и Кнез Матија оде у Тополу, гди је без и каквог звања и власти код своје куће живио и умро.

Кнез Матија имао је више својства да с народом мирно управља, него с војском, и за то је готово за сво време десетогодишњег Кара-Ђорђевог ратовања једнако као Кнез (Судија) био. Био је мирне и благе нарави, добар и правичан Судија. И у народу био је много поштован.

Кнез Матија по очиним имену звао се Јовичић. И после своје смрти оставио је једнога сина имено Ранка, који се по свога оца имену звао Матенић (види доцније животопис Ранков од стр. 215—217).

*) Историја С. Милутиновића 338, 372 и 378.

60.

ТЕОДОСИЈЕ МАРИЧЕВИЋ.

КНЕЗ.

Родно се у Орашцу, среза Јасеничког, округа Крагујевачког; ту је с' кућом живио и био је трговац.

Кад је устанак противу Турака 1804 год. букнуо, Кара-Ђорђе у Орашац дошо и ту Скупштину 2. Фебруара на Срећење Господње држо, био је и Теодосије на том скупу. На ако је гледо да Кара-Ђорђа и народ од тог светог предузећа помете и одврати, опет престо је уз устанак и Кара-Ђорђу се и пароду на верност заклео. И кад је Кара-Ђорђе у Марту отишо противу Јагодине, и Теодосије отишо је, коме је поверено било 1.500 Срба да у Црном Вр'у на Липару друм чува, да неби Турци од Јагодине Београду продрли. Но Теодосије, као што је невољно на устанак престо, нехтене друм чувати, него 9. Марта пропусти из Јагодине Делибашу Тосун-Агу са 500 Делија, те Баточини обсађеним Турцима оде; и тим своје неверство спрема устаним Србима и Кара-Ђорђу први пут покаже. Но доцније кад је видео да се Срби отеше, и како Дахије по средством Аганлије Кара-Ђорђу силно благо даваше, да устанак утиша, народ умири и да опет буде Цару послушна раја, и како му Дахија Кучук-Алија на састаику у Паланки, Смедеревског округа, поред блага пуђаше и обећаваше, да ако народ умири да ће Кара-Ђорђе за првог народњег старешину ферманом утврђен бити, и како је Кара-Ђорђе све те понуде њему чиниене одбијо, себични Теодосије мислио је, кад би он први народни старешина био, да би могао за себе све те користи извући: па за постићи своју цел и докопати се првенства власти, стане викати на Кара-Ђорђа, и народ од рата одвраћати.

И кад Кара-Ђорђе у Пећанима скупштину 1805 год. сазове, да се о делима народним разговорц, дође и Теодосије на пету. Ту на Скупштини, као трговац и отреснији човек, изабран буде за Кнеза (Судију) Крагујевачког. *)

Теодосије, незадовољан са тим избором, тежећи за првенством власти, одакле би користи за себе брати могао, позове Кара-Ђорђа

*) Устанак Срба од М. Светића, види стр. 29.

на страстну суботу код себе у кућу на вечеру, с намером да му власт како омрази да је остави, или да га смакне.

Кара-Ђорђе, ако је и знао да на њега Кнез више оде му, и кад су њи двојица сами за трпезом вечерали, Теодосије одпочне говорити Кара-Ђорђу овим речма: „Зашто Ђорђе мој рођени брате, тако радиш да народ на тебе плаче, додијашеми жалбе, непрошунташ ни најмањег кривца без казни, што не ваља, и што би требало нешто и презрети; ти спом джеш људе, који и неће, да затпреш Турке, а и сам незнаш како ће изаћи? Гди је се голуждравац са Орлови борио, тог је конач редко срећан биво.“ Кара-Ђорђе одговори му: „Ја се трудим што се од мене пиште, побољшање за сав народ, тко то мрзи тај ме само срди, кад је исто на мене возложено, у праву сам принудити глупца, а и посве га у клоупти, кон је томе противан и тегли на другу страну. — Јавно сам ја признао свима, да свакоме и не могу бити згодан, ја идем за срећу народију па ако у нечем и погрешим; Анђелска је само без погрешке. Камо који би боље могао, ја би га у свему радо слушао; само да нам послови не рамају, за обите побољшање; ја нећу ни себи да опростим, па пл ћу коват пл се немрчити, пл наонако покреснути пако, сваки Србин тигром бити мора, кад му медведи пакосте. А честитога Србина коно друга а и брата сматрам.“

Кнез по прећути, продуже вечеру оба, па опет Теодосије одпочне убеђавати сталнога Кара-Ђорђа да омрзне и првенство власти бацп, рече: „Нема теже ниш пишта луђе, него свет раменом подунирати, кад млађи то непризнају, — боље нам је један дан мпрно проживити, него сто година кукурекиом разгонити синове.

Кара-Ђорђе: „ја немам шта друго дати кажем Кнеже него како ти каза, плач радости нег жалости волим, да би стало и пошто му драго?“ Кнез опет настави: „Видиш како си се тог началства примио худог; како те грдна брига седи, замислиш се дозвати се не мож; једеш, пијеш, ал се измощдаваш, ниш си вољан стати ни одахнути, тежег стања у животу нема, ја тис чудим како сносиш можеш, гди омркнеш неосвићен онде, сурт завратом осм обичне увек носиш, у по поћи као у по дана ходаш и пјешнице као на крилима, за какву ли ти то корист радиш? Тко те у том руководи хоја, те мнимо напредујеш?“

Кара-Ђорђе му одговори: „Ја ћу ти сутра све разјаснити нићу, тек ми само напомени, пак ћу готов бити да ти издрем срце, кад је

тако некати га нема, а сада идем спавати, уморан сам лапдајући; а ти ме опет овде воскресоват чекај — па што коме Бог да“ — и оде. А Кнез остане размиславати, и не одустане од своје намере, толико је заблудно и за интересован био.

Сутра дан на Воскресеније Кара-Ђорђе назове Теодосију Христос воскрес! Оду на Божију службу, која се под једним грмом свршавала, и после службе опет заједно седну доручковати. Но Кнез опет потргне синоћни разговор и рече:

„Пријеко ћу т' ја већ', рећи Ђорђе!
Ние за те Началствена влада;
Тврдоумси, нит' и кога слушаи,
Већ' о својој свашто радиш главн,
Варас' Народ, и штети се само,
Безочечно тобом принуђани,
За луд' тебе пзабр'о је лашп,
Ја што знадем за њега је боље,
Смирит' му се, нит' се јежит' више,
Но живјети к'о што су нам отци!...“
За пнеми Кара-Ђорђе бодри,
И већ' нокте стаде гристи своје,
По промисли куд' крај чега к' чему...
Пак пауми сад достојност своју
Доказати, вјерност заштићети,
Кад' му Народ и Главари важни
Нипит' не веле, а сви збрани туна;
Њини витез на лагачне ноге,
Спод би шар'у у десницу руку,
И уз гред му тпогласно рекне:
„Ходи књего, да се поделимо
На очипа браће и свијета,
Нек' сви виде, што је ког' нас участ!
Ја и ни'сам господоват' свик'о,
А и живот' знадем промјенити.“
Кнеза жацну, али друга ипје,
Зграби пушку те пред' кућу мрзко,
Свак удивјес', ал' нипошто смести,
Знатних мејдан брезносица ипје.

Још се Ђорђе к' Народу окрену:
„Је сте л' мене ви' обрали браћо?
Јав'те м' вашу недовољност мноме,
Нит' сам нит' ћу на метат' се силом,
Ал' бит' нећу ни вођеним за нос;
Шта л' од мене Кнез еови тражи,
Тек ппукат нешто навпкавши,
И жвакати туђим' зубма, туђост?“
Једва реко прек'о л' је исто,
А Кнез ончас за дората свога,
Па цак огњем, и разапне пушком;
Но за грмљ у хитро Ђорђе,
И већ' зрно по сред дрвешцета
Тресну клето, ал' непропа скрозп:
Тад' и Ђоко: „Негаћа се тако,
Већ' овако, Кнеже Тодоспе!“
Пак при скочи к' њему и дорату,
Ак' и подгор стрељат' му је било,
Хеле оздо, озго л' око коња,
Узврдасе власто таштац трохи,
Докле једноч над хитри га овај,
Испод коња г' посред' пунка жарну,
И књего т' нам ончас о тле стрвом.
Ђоко своју ста пунити пушку,
Скрушно се круто п с' жаливо...
А Кнез, видјев смрт за раном грдном
Скоро зовне близдешен'е Србе,
Докле г' нагла још пераставила
Са свлестћу и живота сплах':

„Ам'те браћо, да вам нешто кажем!
Видите ли тога Црног-Ђорђа,
Он мен' данас на мегдану доби,
Ал' поселе ви' сви њега знајте!
Слушајте га сви јединодушно,
Док' је он вам другога нетраж' те!
Вах' је у њем срећа ил' несрећа,
И прикладје печег' особита!
Чудноват' је, и бог му помаже,

Сам он може, што немогу многи.
Сад зовните м' и њег' пстог' амо.“
Дође Ђорђе и плачући пита:
„Јера Кнеже, да од' Бога нађеш,
Сажима ме, те угазиш у грех?
Та знао си да мен ваља мало!
Су тим мање што те избегавах,
Исклањах се, да то прође и пак',
А не 'вако, к'о што неби рад'ја.“

Кнез Теодосије сад замоли Кара-Ђорђа да му опрости, и каже да ни мало не жали на њега за његову смрт, коју је он сам себи приписио. Па га замоли и препоручи му децу његову на аманет да се о њој стара, која остају сирота и безглавна.

Кара-Ђорђе му тронут опрости, и нареди да га носу у Орашац његовој кући; по он у путу издане, и мртав у Орашац однесен буде и сарањен испод његове куће. *)

Његов гроб и данас стоји обележен са једним каменом-белегом простим без икакова подписа, који се налази код двају дебели крушака где му је кућа била, и близу данашње школе у Орашцу до на 70 метара удаљен.

61.

МИЛОЈЕ ПЕТРОВИЋ.

БЕЋАРСКИ ВОЈВОДА.

Родно се у селу Трнави, нахлије Крагујевачке, ког су неки по имену села звали и Милоје Трнavaц.

До устанка 1804 год. Милоје је био калауз код свога кума Младена Миловановића.

А после по устанку уз Младена постане Буљукбаша, затим и Бинбаша над бећарима. И после и Војвода постане.

У години 1806 Кара-Ђорђе при крају Јула заповеди Милоју, да Војвода Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и Стојан Чупић, који су под Шабцем били са војништвом, у четири колоне на Шабац ударе. Сутрадан око 5 сати сам Стојан Чупић удари, а друге се Војводе закасне због тога

*) Србијанка од Симе Милутиновића час II, види од стр. 47—60.

што им је пренебрего Милоје заповест Кара-Ђорђеу саобштити, и тако се предузета намера без успеха осујети, где више од 1.200 Срба погине. Кара-Ђорђе заповеди, да се Милоје одма обеси. Али Војводе умоле Кара-Ђорђа, те му за тај пар опрости. Но више га није никад волио. — Услед тога Кара-Ђорђе обнародује свој војски да ће у будуће свакога онога, који данн му палог или заповест пренебрегне или са небрежењем сврши, обесити. *)

Доцније изиђе Гушанац сам из Београда с војском да се са Србима бије, но Милоје га код Топчидера дочека и разбије, који се у Београд рањен у ногу врати.

Кад је те исте 1806 године узимат Београд, и кад је Копда са Узул-Мирком прешо и отворио Сава-капију; Милоје је са својим бећарима напред на 150 корачаји пред Кара-Ђорђем ишо, први кроз Сава-капију продро, а за њим Кара-Ђорђе преко шапца са војском у варош упо, до цркве продро, и Кнез Сими пут од Варош-капије отворио и с њиме се сајединио.

Милоје је се при освојавању Београда са својим бећарима као добар јунак показао, а и у доцнијим са Турцима бојевима. Па зато га Кара-Ђорђе и Војводом постави.

Године 1809 на препоруку Младенову и Совета, постави Кара-Ђорђе Милоја за главног Команданта све војске против Нпша и онога свега краја. Милоје, кад дође у Делиград, крепе војску ближе к Нпшу и улогори се на каменци, недалеко од Нпша. До тога је доба на том крају по већој части био најстарији заповедник Војвода Петар Добрацац. Добрацац је и дотле мрзео на Младена и Милоја, а сада још више, кад је Милоје дошао за главног старешину. Истина, Милоје ако је и постављен за главног старешину тог краја, имао је заповест од Кара-Ђорђа и од Совета да се с Петром слаже и за свашто братски договара; али се они, оба силна и бесна, и уздајући се сваки у своје пријатеље, не сложе никако: сваки је тео један другоме да заповеда, па се и посвађају, па и остале старешине поделе се на две стране.

Једнога дана, кад Турци ударе са свом сплом на шанац Ресавског Кнеза Стевана Спићелића на Чагару у Каменци, у ком је он са

*) Историја Павла Јовановића види стр. 33.

3.000 Ресаваца био; Петар са коњаницима оде Вељку ка Гургусовцу. А Милоје је гледао како Турци нападају на шапац Сипџелића, војници повичу да се иде Стевану у помоћ, но Милоје због мрзости на Стевана, или плашљивости, а неки говоре да је и подкупљен од Турака био са једном напуњеном лубеницом дуката, не допусти им, него заповеди да сваки свој шапац чува. И тако Сипџелић са свим својим војницима уништен буде. Кад Милоје то види, он побегне Делиграду са свом војском и у њега се затвори. Но Турци јурећи, отму топове и многе Србе пазеку.

Овај несрећни догађај, који не само што неколико пљада људи живота лиши, него поквари сво напредовање Срба и по другим крајевима, и у мало што сва земља од Турака притиснута небуде.

За сву голему несрећу буде Милоје, у јесен те године, на скупштини у Асан-Пашиној Паланци, избачен из службе, а о Божићу протерају га из Београда, и одреде му да седи у Остружници, где је имао лепу кућу.

Године 1810 погине у нахџи Београдској Војвода Марко Катлић, на свадби: човек, који га је убио, говорио је да га је убио нехотице, али су други доказивали да га је на то наговорио Милоје, да би се у Шумадији дигла буна противу Кара-Ђорђа, и да је он у то име и другима људима давао барута. За то Милоје пребегне у Земун. У Земуну га метну под стражу, па оправи у Варадн.

Кара-Ђорђе појмиште од Аустријске власти Милоја, и обећа им дати за њега неке пустиње из Немачке. Генерал-команда Варадинска пристане на то, и Милоја под стражом преко Митровице преда Луки Лазаревићу у Шабац. Лука је већ имао заповест од Војводе: шта да ради. Како му предаду Милоја, он га погуби . . . И глава Милојева послата буде у Београд и на једном тањиру на столици, пред Београдском црквом изложена буде на углед.

Милоје био је, као што је речено, код Младена пре устанка калауз, после посто је Буљукбаша, на Ђинбаша над бећарима. А кад Срби 1806 год. освоје Београд, он се ту као добар јунак покаже, и за то Војводом постане. Он се при отимању Београда здраво обогати, да је он са својим кулом Младеном, кад су доцније Турска добра у Београду на лицитацији продавала, многе куће, магаци и земље покупова.

А после узпмо је скеле под закуп, као Вељко и Милеико а и други што су, и трговину водпо. И тако обогативши се, посто је неваљао, да су многи на њега, па и на Младена викали, који је с Милојем у љубови био, и који га је као куца бранио и заклањо. Из тога су се велики раздори и несреће поријале. Но Милоје неваљалством својим сам себе дотле доведе, да праведно и главу своју изгуби.

Милоје је био човек средњег раста, црномањаст и врло леп; образа је био округли, а уста су му сва покривали бркови. Имао је тек око 40 година, кад је погубљен. Први година био је добар јунак, а после пошто се обогатио, био се врло погосподио, и тако се понео био, да ни од старешина, осим Кара-Ђорђа и Младена, а камо ли од простог народа, нико није могао с њиме људски ни говорити.

Оставио је Милоје после себе једно мушко и једно женско дете. После 1813 год. њи му се удала за Стевана Новаковића, кога је отац Новак Марковић, био председник Смедеревског Магистрата, а сина му Радоја одведе Младен у Бесарабију, и онде га с многом другом господском децом лошљу у Петроград на науку. Шта је после с њим било не зна се ништа.

62.

ПАВЛЕ ЦУКИЋ.

ЖУПСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из села Крчмара у Лепењци, нахије Крагујевачке.

Павле Цуклић био је старешина Жупски у нахији Крушевачкој, па као што се јуначством и добрим понашањем одликовао, њега Кара-Ђорђе 1811 године постави и за Војводу Жупског, који је сву Жупу под собом држао и на далеко чувен био. Држао је и шанац Рогозно, на Плавини Рогозној, која се налази између Новог-Пазара и Бањске, и пружа се до Сеничког поља. И ту страну јуначки бранио је од силе Арнаута.

Кад несрећа 1813 године Србију постигне, гди многе Србске Војводе и друге Старешине с народом пребегну у Аустрију, и Војвода Цуклић у Срем пређе, гди је се као емигрант бавио.

Године 1815 по закључењу тајне Рудовачке скупштине Срби прво под Војводом Ломом подигну се противу Турака, с којом су

у договору били и Војводе у Срему налазеће се, и који су се спре-
мали, муницију и бећаре преправљали да у Србију пређу. На почем
и Кнез Милош приморан *) пристаје уз тај III. устанак, и у почетку
тог пређе у Срем и дође у село Прогаре, те се са Војводом Петром
Николајевићем Молером и другим Војводама састане, и договори о
устанку народњем, о набавци ђебане, о прелазу Војвода у Србију и о
другом које чему, и онда се опет у Србију врати. У то време Молер већ
је послао био Војводу Павла Цукића, Максу Кретића и Капетана Јовицу
Милутиновића, те су са бећарима преведеним из Срема и Посавцима,
Палеж, у ком су Турци били обасели, за време бављења Милошевог
у Прогари од Турака очистили га, и до Ваљева са војском продрли. **)

Кад је Цукић са Максом Јовицом и бећарима испод Купиновач-
ког чардака у зору у крцаво се у лађу да на Србску страну преко
Саве пређе, па како се већ било расвануло, и стража ји опази, официр
са голом сабљом у руци к њима полети, и сва стража солдати са
шоцама за њим потрчи, и официр у трчању повиче: „Који сте то ви?!
На траг! Док вас нисам све под ватру и сабљу!“ Тад му се на сусрет
Цукић и Јовица ставе и рекну: „Не ближе! Ти гниеш први, пак ће
топрви и веће зло бити! Ми немамо куд натраг, а напред морамо, но
уклопи се па ћути! Ако ли нас дарнусте, јасно вам кажемо, све ће
мо вас побити, и чардак вам спалити, пак опет прећи у свој завичај
и постојбину.“ Тад се официр заустави и ућути, а Цукић приступи
им и рече: „Ево вам солдати један дукат напојнице, па ићи је тко
шта чуо, пит је видно —! Вама никакове невоље нема, и недо вам
Бог, а нама је и нашој браћи у Србији, као што и сами знате, велика
и нечувена невоља.“ Онда и официр приђе ближе, заповеди солдату
те узме дукат напојнице, пак им онда и солдати помогну, те уведу у

*) Милош је од усташи Србски вођа приморан, те је уз народњи устанак
престо, па после од Чачка измакне се, пређе у Срем у Прогаре, с намером да
ако Молер са другим Војводама не пређе у Србију, да се никако натраг из
Срема и не враћа, него да и он тамо заостане. Но како је Цукић, Кретић и
Капетан Јовица већ прешо био у Србију, а Молер га увери да ће и он кроз
три дана, док још ђебане прибави, прећи, и тако Милош са Војводом Симом
Ненадовићем врати се опет у Србију. Види Историју Милутиновића од стр. 216
врсте 18 и 32.

**) Историја Милутиновића. види од стр. 186—197 и од стр. 203—209.

лађу коње, и час пре патоварењу лађу отисну од обале и пређу преко Саве у Србију, освоје Палез од Турака и оду Ваљеву. *)

После три дана пређе и Молер у Србију по повратку Милошевом из Срема, и дође Ваљеву у Кличевачке шанчеве у вече. Но Турци видивши толику Србску војску, поплаше се и пођу из Ваљева прокраду се и сви побегну, да ји страже Србске ни осетиле нису.

Сутра дан, кад види Молер очистићемо Ваљево од Турака, дође му Милош са брда Вране и Вранског шапца, у Кличевачки. Онда Молер напомене Милошу онај разговор, који су у Срему имали и закључили да он Молер, Милош, Цукић и Прота Ненадовић земљом и устанком управљају док се Кара-Ђорђе не поврати у Србију. **) „Јербо тако народ се никако обезглавити неможе, а ни глава пародија бацили се у самовољство, којено је политично беснило и помам, и тако се само срећно избавити можемо из јарма Турског.“ — Милош му на то овако рече: „Истина, то је све добро и паметно, али је још оста кућа наша туђа а не своја, и тако је зец још у гори; већ дајте да ми свако живо приопемо кућу очистити од душмана, и земљу освојити; пак ћемо топрв и лашње зеча у ловити, ражањ му наћи и усјећи, па сјести благовати. Но ја велим ово што налазим на памети најбоље за нас и наш посао, да ти пођеш чувати од Сокола и Босне, а ја да идем на Чачак; од ове војске узми ти неколико, и то помање, а јаћу повише зато што је душман у Чачку, а то је у Срцу Србије.“ И на то Молер пристаје, и тако се његов предлог и закључак у чињени у Прогарп никад и неоствари. ***) Остале Молер на Милоша подозревати, а Милош узме на памет то, и старао се како ће Молера и Цукића смаћи, докле ји на последку оба са овога света није и свако.

После овога разговора оде Милош у шапац на Врану, по он још до шапца ни дошо није, али пеки Поп Жућо убије Кнеза Петра Миловаповића из Тврдојевца, који је међ Турцима био, и Турака се држо, гди речу да га је Цукић убио, и ту се дигне велика гуигула и буна противу Цукића, Чупића а и Молера; по такону Војвода Молер, Симе Ненадовић и Капетан Јовица лепим и паметним разлозима ути-

*) Историја Милутиновића стр. 191.

**) Историја Милутиновића, види стр. 218 од врете 25—29.

***) Историја Милутиновића стр. 246—247.

шају, и народ се умири. *) И после овога Војводе разиђу се са војском. Молер оде у Шабачку нахију народ подизати противу Турака, тако и Чупић оде у Мачву, Симе Непадовић оде Соколу. А Милош са већом частју војске и са оба тона оде Чачку, противу Ђаја-Паше; у путу одвоји се Цукић и оде у Пожаревачку нахију, те је подигне противу Турака.

Кад Цукић у Пожаревачку нахију дође и почне је одметати, Пожаревачки Турци, дознавши зато, напђу с повећом силом у стиг, ударе уз Млаву и пођу к Златову да се са Туркиским Турцима, који су им у суерет ишли, соједине. Њи је водио неки Влаа из села Стамнице, по плецу Јеремља Додољан. Турци идући тако, арали су народ и застрашивали га, а народ одметао је се по луговима и прибирао се у чету Војводе Лесковачког Стреље, побратима Кара-Ђорђевог. Кад Турци дођу до у велико село Рановац, ту падну на копак у тефтини и разазуре се. Тад у вече присије пред Турке Војвода Милосав Ресавиц и Павле Цукић са својим дружинама, и саједине се са четом Војводе Стреље и одма ударе на Турке у селу по кућама, сељаци понале своје куће, у којима су се Турци сместили, Турци палете из кућа и буде крвави бој. На Турке први је јуришио Стреља, а за Стрељом, Цукић са засукатим рукавима и голом сабљом у руду. Сељаци причају да је толико изгинуло и с једне и с друге стране, да је река Витовница потекла крвава!

Турци су са свим разбијени били, и врло ји је мало по поћи избегло. Оставили су ту Србима све што су имали, и што су уз пут од народа по отимали; оставили су коње, много оружије и чебацу, повце и пуну пет кола пексмета (цвибака) и другог леба, и осим тога на троја кола, три качице возпонице од кљука виноградског луне . . . ! . . . ? кисела млека! . . . !? За пијење и у тољавање њихове — Турске — жеђи! —

Како су Турци стигли у село Рановац, они су похватили неколико сељака и повезали ји за шљиве. Кад Срби ударе на њи, они потегну пожеве и поодсецају главе овим овако за шљиве повезалим Србима.

*) Овде је било масла Милошевог о овој побуни. Јербо и Вук каже у грађи за Србску Историју „да би они ту свршили одма као што су Симе Паштрмац и Благоје из Кнића момци Милошеви наваљивали на њега и говорили му да смлати Цукића и Молера, али каже да није било Турског стра; и Милош видно је да није томе време, на је и он народ утишавао,“ стр. 90 и 91.

Који је гдекоји Турчин остао жив и издро, отпшао је у Пожаревац; а Милосав Ресавац и Павле Цукић оду са својом војском у Ресаву, и на Миливи ископају шанац, гди су бој били са Турцима. А Војвода Стреља и трговци Рипца оду у Пругово, те су пазили да Турци опет из Пожаревца не излазе и народ не робе. *)

После тог Цукић је бијо, после половине Јунија при истеривању Турака из Пожаревца, гди је јурпшајућег Делибашу на Србе, са другима натраг сузбијо, и поплашене Србе и у неред доведене охрабрио, и потом су предајом Турака заузели Срби и Пожаревац.

Одатле Цукић ишо је Салп-аги у Адакалу, да га склони на сајуз са Србима и да би добио који топ и џебане, по у том не успе. **)

Кад Србски Кнезови и поглавари, који су се у Бјелици са војском налазили, са Марашли-Али-Пашом око 24. Јула учине мир у Ђуприји, и његовог Ђехају са 8.000 Турака пропусте у Београд, Павле Цукић, као главни Војвода нахпје Пожаревачке, кад зато дозна противно му буде, за таково скоро пзненадио и за Србе посве штетно помирење са Турцима. Па науми да то помпрење уништи и да даље рат са Турцима продужи, с убеђењем да ослабљене Турке и Марашли Али-Пашу разбије, и да Србију од Турака са свим ослободи. Уздајући се у своју решителност, науми да покрене сву Крагујевачку нахпју и Шумадију, па да удари на Турке и продужи рат. Но како му то не пође за руком! он са једном четом Срба и са четом Цигана под знатним Бимбашом Јанком, којима је дао сковати копља и на псти вршку слова свог пмема и презимена П. Ц. ставити, оде у Манастир Манасију, која је зидовима високим као град ограђена, ту се затвори и стане прекупљати људе и џебану из Немачке добављати.

За Цукића дозна Марашли-Али-Паша, па запита писара Вучић-ног Анту Протића, који се једнако готово због преговора код Марашлије налазио, „какав је то у Манасији господар, и нашто се он и према коме сад тамо спрема.“ Анта му одговори да је то један похајдучени Војвода, који непристаје на овај обшти мир са Турцима. — Марашлија му понуди 500 своји Турака и два тона да му да, да отиде да извади Цукића и да му га у Ђуприју доведе. — Али му Анта од-

*) Историја Милутиновића вили од стр. 174—178.

**) Историја Милутиновића стр. 286 и 292, 302.

говори: да је већ одређен један Војвода са Србима, који ће му се морати предати, и Паши каже да и он сам тамо пође. Анта оде у Бјелицу и каже скупљеним старешинама, гди је тад и Прота Ненадовћ из Беча приспејо био, шта Паша захтева. Совет пошаље Анту у Манасију да приволи Цукића на предају или ће иначе погубљен бити. Анта кад дође у Манасију и јави Вуци, који је раније одређен за то био, не застане Цукића у Граду, који је отишао био у Рама да набавља џебане, пего само његове људе, који им се пехтепу без њеног Војводе Цукића предати; и тако остану чекати докле се Цукић из Рама не поврати. Кад се Цукић из Рама поврати и са хуком и буком своји војника у Град уђе и затвори се, и одма пепне се на кулу и прво сам одпочне пуцати на Вучину војску, гди су из Града од јутра до мрака једнако пуцали. Сутра дан пусти се Вуца у преговоре са Цукићем, који су неколико дана трајали, и пошто Цукићу његов писар погине с којим се он саветовао, посредовањем Анте, Цукић се Вуци на веру преда, кога Вуца одведе у Бјелицу, гди му саветовавши се старешине за страшену погрешку опросте. *)

Доцније, пошто Марашли Али-Паша дође са војском у Београд и установи се народна канцеларија, Павле Цукић постане Кнезом нахије Крагујевачке.

Но доцније стаде Цукић говорити, како се Милош подо Турцима и слизо са Марашли-Али-Пашом, и да треба звати Кара-Ђорђа да ји од Турске власти ослободи. Но Милош за то 1816 год. оптужи га код Муселима Крагујевачког, и с њиме угоди, те га овај позове к себи у Крагујевац ради неког договора. Цукић, непадајући се злу оде, гди га увате, вежу, посаде на коња и испод истог поге му у гвожђе окују, и поведу ђоја у Београд Марашли-Паши на одговор. Но кад буду у селу Рогачи, Цукића убију и прогласе да је умро, гди ту и укопан буде. А мало доцније и његовог брата Живана мучки момци Милошеви убију. И тако Милош изврши ону намеру, коју је још у Ваљеву у Кличевачком шанцу зачео, и свога једног соперника лиши живота.

Војвода Павле Цукић био је повишег стаса, коштуњав, умерено сувоњав, леп човек, врло поштен у карактеру, и велики јунак.

*) Историја Милутиновића види од стр. 395—401.

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ДОБРАЧА.

ГРУЖАНСКИ ВОЈВОДА.

Јован је рођен и живио у селу Добрача, среза Гружанског, нахије Крагујевачке, и по имену села звао се обично Јова Добрача.

Јован је био добар јунак и за своје добро јуначтво и разборитост посто је Војвода у Гружц, нахије Крагујевачке.

Кад буде пропаст Србије 1813 год. Јован је заостао у Србији, пак и под Турском влашћу био је Кнез над Гружом.

Године 1815 кад у Рудовцима на скупштини учини се договор да опет устану противу Турака, ком устанку одреде дан Цвети. Ту закључе да позову и Кнеза Милоша да и он пође са народом противу Турака, и ако нехтене, него намери поћи противу народа, као што је у Хаџи-Продановом устанку, то онда да га убију.

Па како је у то време Кнез Милош Обреновић био у Београду код злог Сулејман-Паше, и кад из Београда изађе и чују да је он дошо у Црпућу, први њему оде Игуман Манас. Враћенице Мелентије Павловић, Јово Добрача и Никола Луњевица, саобште му закључење Рудовачке скупштине и позову га да и он пристане с народом на устанак, гди Милош при разном изговору нехтене им обећати да се склања на устанак. И они се врате натраг сваки својој кући.*)

Кад доцније Војвода Лома на Цвети четвртак 8. Априла 1815 године у Рудинку устане противу Турака, за тај устанак Муселим Крагујевачки Шахин-Ага прво од Кнеза Теодосија из Кипћа дозна, па позове све Крагујевачке Кнезове да ји посаветује да чувају народ да непрестане уз уставше Србе.

Лепенчки Кнез Ђука Н. из Јагњила превари се и оде. Но Јова Добрача нехтене, него како дозна да је усто Лома, он покупи Гружане и оде с војском Крагујевцу и повисе истог код Станова ушаничсе. Гди му ту и Јасеничани дођу под водством Милутина Савића Гарашанина, и Кнеза Шарге Писаром Јованом Илићем из Маслошева, који је већ поресције Турке у Трешњевици са пандурима

*) Историја Милутиновића стр. 118—119.

поблјо и покупљене од народа новце отео. Па како је у Турке запао Лепенпчки Кнез Ђука, то на његово место одреде за Старешину над Лепенпчанима газду Петра Топаловића из Грбнца, и Крагујевац обседну и стесне.

Но кад чују да из Београда иде Ђаја-Паша с војском Чачку, Милутић Гарашанин са 300 Срба одлети у Кљештевицу, те друм на Линару увати и у бусије заседне, гди је се на велики петак васдан са Турцима туко; но Ђаја-Паша ипак Чачку продре.

Добрача остави Кнеза Шарге писара, Петра Илићкића и Петра Топаловића да обсађене Турке у Крагујевцу у шкрипцу држе, па и он са 500 Грузана од Крагујевца крене се за Гарашанином противу Ђаја-Паше. Но кад чује даје Ђаја-Паша продро Чачку и он окрепе за њим и дође на брдо Ђубићско, гди су се и с други страна Срби под Војводом Мутаном и другима с легли били и војска се по умножила. *)

Мало доцније, кад се отвори жестоки бој на Чачку и 4. Маја, кад је славно погинуо Кара-Ђорђевић лични Барјактар Танасије Рапћ, Јован Добрара ископо је био поред Мораве шанац по ниже Рапћевог, уком је са Грузанима велико јунаштво учинио, одбивши Турке од свог шанца; но кад његов војник Васа Томић из Кнића убије на Морави и Ђаја-Пашу, војска му се оставша без вишека поплаши и помутн, а Турци поврате се и на Грузане навале, гди се учини велики крвеж и много жртви падне, тим више што се Кнез Милош тог дана, да убитки nebude, са Ђубића уклонио и отишо на два сата од Чачка испод села Кољевића и вас дан се учести бавио, гди се и заоставши Срби без старешине са Ђубићског шанца разбегну. **)

О другим делима овога јунака, немамо верни података. Тако и шта је он после учиненог мира у Јуну ове 1815 год. био, и чиме је се занима. Но само то да је пре неког неизвесног времена пред смрт био ослепио. Умро је код своје куће у Добрачи о Св. Николи Декембра месеца 1839 године и сарањен је код Манастира Драче. На плочи, која гроб његов покрива, стоји изрезат надпис овај: *„Овде су кости много заслужног Војводе Србског Јове Добрачаина.“*

*) Историја Милутиновића стр. 135, 136, 144—146.

**) Историја Милутиновића од стр. 270, 271—274.

64.

ПЕТАР ОТАШЕВИЋ.

ГРУЖАНСКИ ВОЈВОДА.

Петар Оташевић родом је из Груже, из ког села непознато је. Био је под Кара-Ђорђевој Војводи. Кад пропаст Србије 1813 г. буде, и Петар Оташевић пребегне у Аустрију. На кад III. устанак 1815 год. букује у Србији, Војвода Петар, као и све друге Војводе, које су се у Аустрији у бегству налазиле, пређе са неколико момака из Срема у Србију и управо оде Крагујевцу, ког је у обсади држао Кнез Гружански Јован Добрача, Кнеза Лепеничког Шарге Писар Јова Иличић, Милутин Савић Гарашанин и газда Петар Топаловић, те ји окрабри и каже да ће им силна војска у помоћ из Немачке доћи, и тако охрабрени Срби Крагујевац стесне; гди тако притесњени Турци доцније Крагујевац ноћу напусте и побегну Јагодини, а Срби Крагујевац заузму.

После овога рата 1815 године Петар оде својој кући, гди није био никаков властник; и код своје куће 1825 год. разболе се и умре.

Петар имао је и рођенога свога брата Мијаила, кога Кнез Милош Обреновић, кад је преко Дрине у Босну у Јуну месецу 1815 Рушид-Паши ишо, узме са собом. Милоша једва Рушид-Паши одпусти, да се у Србију врати, почем он остави у таоцима Кнеза Аврама Лукића и Мијаила Оташевића као јемство, да ће му он опет доћи. Но како се Милош више и не врати Рушид-Паши, Турци у Зворнику ископају две рупе, на у једну дубке мету жига Аврама Лукића а у другу Мијаила Оташевића, обаспу ји земљом, на земљу мајевина пабију и тако ји уморе.

65.

РАНКО МАТЕИЋ.

ЈАСЕНИЧКИ КАПЕТАН, ДОЦНИЈИ ЧЛАН СОВЕТА.

Ранко рођен је у Тополи, и отац му се звао Матија Јовичић, ког је био Кнез Јасенички, и он се по свога оца имену презива Матеић. Он је 1812 год. пред пропаст Србије као млад посто Капетаном и добар јунак био.

Но кад пропаст Србије 1813 год. буде, Ранко застане заједно са својим оцем Матијом у Србији и живио је код своје куће у Тополи,

гди га и устанак 1815 год. затече. Ранко је у том устанку уз свог оца једнако био. А кад се мир у Јулу те исте године у Туприји са Марашли-Али-Пашом учини, и војска распуштена буде, те оде својим кућама, тад и Ранко оде својој кући у Тополу, гди је мирно живио.

Но мало доцније 1816 год. Ранка узме Кнез Милош код себе те му је био у Крагујевцу неко време у кошаку подрумџија. За тим одпуштен буде из те службе, и после неколико година постане Капетаном. Кад Кнез Милош 1839 год. и Кнез Мијаило 1842 год. оду из земље и на њено место 2. Септембра за Књаза Србије дође Кнез Александер Кара-Ђорђевић; тад Ранко Матећ постаје окружним Началником, а за тим доцније постане и чланом Државног Совета; у том звању осто је до 1858 год. док није Књаз Кара-Ђорђевић напустио владу и 12. Децембра из земље отишо, а на његово, место дошо опет стари Књаз Милош.

Кад је Књаз Александер напустио своју Књажевску власт и отишо у Београдски Град као под заштиту, због партајичног немира, који се догађао у Београду, тад Советник Ранко Матећ као преврженик Кнезу Кара-Ђорђевићу дође у Београдску велику касарну, узме од Началника војске Јована Лукачевића једну чету регуларни пешачки војника, под командом Капетана Мијаила Петровића и са Советником Антонијем Мајсторовићем пође у Београдски Град, да Књаза Кара-Ђорђевића позове и доведе га на траг. Но од револуционара буде у Палилули та чета обкољена и, почем је заповеђено било од Началника војске да се са ватром из пушака не брани, тад им се та чета преда. Револуционари увате Советника Ранка Матећа и Мајсторовића, свуку ји с коња, злоставе ји и отерају оба и ставе под грађанску стражу.

По том заступнишвом Кнежеве власти Стевчом Мухаповићем буду оба у Палилулску касарну затворени. Но кад Књаз Милош 12. Јануара 1869 год. дође у Србију и Књажеву власт у своје руке прими, после месец дана оба буду апса ослобођени, и оду своим кућама те су без икакве пензије живили.

Но кад Књаз Милош 14. Септембра 1860 год. умре и тог дана Књаз Мијаило Обреновић прогласи себе за Књаза Србије, тад по закону одређена буде пензија Ранку Матећу, те ју је уживо до 1868 год. И кад 29. Маја Књаз Мијаило у Топчидеру буде од осветника браће Радовановића убијен, а образовато намесништво, састојеће се из

Миливоја Блазовица, Јована Ристића и Гавриловића, узме Књажеву власт у своје руке, Саветник Ранко Матеић буде опет у апс у Београду затворен и у гвожђе окован. Но почем ниуколико крпв био није, после шест недеља дана без икакова испита, суђења и одсуде, буде из апса пуштен и пензија му одузета. За тим оде својој кући у Тополу, те је обделавајући земљу сам себе и своју породицу без икакове пензије издржаво; и тако је у оскудости живио, да је он по послу, под своју старост са онаница на ногама из Тополе пешке у Крагујевац ишо и патраг враћо се. И тако живећи у оскудици, биће 1874 године у Тополи умро је.

После своје смрти Ранко Матеић оставио је своју добру и паметну жену имено Смиђу, сестру блв. Кара-Ђорђевог Секретара Јанићија Ђурића, у којој је највећу утеху под своју старост, а у худом стању имао, и са истом два своја сина Светозара и Љубомира, које је оба дао прво у Србији, а затим и у страним државама воспитати. Од који данас старији му је син Светозар Матеић кмет у Тополи, гди с кућом живи, и народни је посланик. А млађи син Љубомир Адвокат је у Београду, гди и скућом живи.

Ранко је био средњег раста, крута телесног састава и доста пуног, косе смеђе, очију граорасте, лица мало жућкасте боје; у нарави био је тих и врло пријатан и љубазан човек. Био је здраво трезвен паметан и јупачан човек. С народом врло је лепо живио, и зато је био од народа врло љубљен и поштован. Био је писмен, и науку је здраво уважавао. У кући живио је лепо по народњем обичају без икаквих лукуза и био је гостољубив. У јелу и пићу био је умерен. А у кући штедљив, но после своје смрти врло је мало имање у земљама и баштама својој деци у Тополи оставио. Био је велики обожатељ Кара-Ђорђа, поштоватељ његове породице, и одан Књазу Александру Кара-Ђорђевићу.

66.

СИМА МИЛОСАВЉЕВИЋ ПАШТРМАЦ.

БАРЈАКТАР.

Родом је из села Паштрме, нахије Крагујевачке. За времена ратовања Кара-Ђорђевог противу Турака био је барјактар код Војводе Антонија Ристића Пљакића.

Кад 1813 год. павали многобројна сила Турска, продре и п узме Србију, тад се Сима налазио код Војводе Пљаке у Делиградском Топољачком шанцу обкољен Турском војском. Но у Октомвру, са Војводом Пљакпћем и затекавшом се Србском војском у шанцу, ноћу прокраду се између Турака и сваки својој кући срећно избегне, гди су се после које гди крили. А Пљакпћ доцније преруши се у турско одело, провуче се између Турака и пребегне на Великом Дубоком у Срем. *)

Кад 1814 год. Хаџи-Продан устане противу Турака, Сима пристане уз тај устанак и пође са Хаџи-Продановом војском Турке тући. Но Кнез Милош са Таја-Пашом угуши устанак у нахији Рудничкој, и дође са Турском војском у Крагујевачку нахију у село Кнић; ту премаи неке од вођа Хаџи-Проданови усташа, те му се на веру предаду, између који преда му се и Сима Паштрмац, и тад ступи као момак уз Милоша. **)

Године 1815 год., у селу Рудовцима, Србске заоставше у Србији Кара-Ђорђеове старешине на тајно држатој скупштини закључе, да се опет противу Турака дигну, на макар сви са оружјем у руци изгинули. ***) И кад се Војвода Лоба на Цветни Четвртак дигне противу Турака, Рудник освоји и на Лазареву Суботу погине; тог дана Вучић Перишић, Јован брат Милошев, Благоје Томић из Кнића и Сима Мило-сављевић побегну Турске Арачлије у Крагујевачкој нахији у селу Коњуши, узму новце и одатле дођу на Цвети ноћу у Црпуче кући Кнеза Милоша, гди Паштрмац развијени барјак са собом донесе, и сутра дан на страстни понедељник 12. Априла, кад се и Милош на устанак склони, преда му свој барјак, рекавши му: „Нај и теби, што по је за тебе!“ ¹⁾ Од то доба Сима Паштрмац једнако је био уз Кнеза Милоша.

Кад је Кнез Милош прелазно у Срем у Прогаре, те се договаро са Војводом Петром Николајевићем Молером, Сима га је до Палежа пратио, и ту заостао докле се Милош из Срема вратио није; ²⁾ одатле је с Милошем отишо к Ваљеву, а потом к Чачку.

*) Историја Милутиновића стр. 47.

**) Историја Милутиновића стр. 82.

***) Историја Милутиновића стр. 119 и 162.

¹⁾ Историја Милутиновића види од стр. 128 и 129. И у кнеж. Србији од Милићевића на стр. 272 који каже: „Он је изнео свој барјак и развио га за знак освећења тога великог народног рада.“

²⁾ Историја Милутиновића види стр. 142., 205. и од стр. 215. и 245.

Кад доцније Паштрмац оде са Милошем на Дубље, гди Срби разбију Турке, шапац освоје, и Јова Чираковић ухвати у трњу живог Марашли-Пашу и доведе га пред Милоша. Један од Срба шчепао је био пола Турак Пашини, Милош му рече, да он такови да натраг! А овај ти нехтене, него напне дугу гушку у прси Милошу, рекавши: „Та зар ви старешине да све пљачкате, а спрома ништа?!“ На то Паштрмац, који је на коњу уз Милоша био, скреше из пиштоља, те сељака по сред чела удари, који мртав падне! *)

После овога разбијања Турака на Дубљу, Милош поврати све хаљине и оружје Србима од Паше одузето; оде с њиме у Црипљево, гди је више дања дружевно у разговору са Пашом под шатором провео. Потом поклати му једног хата, да му 500 гроша, а и момцима његовим подари по пар Турског одела и по једног коња, и испрати Марашли-Пашу преко Дрине Везиру Рушид-Пашини.

Тако Милош удворавајући се Марашли-Пашини, а, овај га увери, да слободно може Везиру у Босну на разговор отићи и да се ништа не боји. На почем Милош увери се Пашиним речима да му Везир неће ништа чипити, а имао је у мисли, како су се Срби на оружје подigli, да само зорбалије Турке из Србије уклопи, па опет Цару цареву, а Богу Божије, без пкакова околпшења давати и мирно живкарпiti и кућарити! Реши се да иде у Босну Везиру Рушид-Пашини. Милоша су многи одвраћали од те намере, но он нехтене никог послушати; онда му Паштрмац рекне: „Ако ти је, господару, живот омрзо, с првога грма можеш врат сломити па умрети пре воље Божје, а да чак тамо неидеш; ако ли навреш и отидеш, како ми се види да си већ прегао, то ти се и само вели, да си највећа будала под небом, јер носиш сам своју главу Турчину на шиљак.“ На то Милош одговори: „Али Паштрмаче, ако Бог да те ја одем и вратим се здраво и весело, тко ће онда бити та највећа будала, ја, или ти?“ Паштрмац: „А! онда не ти, не, будала бити, а не ни ја, него ће Везир бити и остати највећа будала под небом и до века, ако те испусти.“ **)

Кад се те 1815 Јула учини мир у Буприји са Марашли Али-Пашом, и он оде у Београд, уклони Сулејман-Пашу из Србије, поседне са војском Србију и Србима неке повластице даде. — Паштрмац

*) Историја Милутиновића стр. 327.

**) Историја Милутиновића од стр. 350—352.

остане увек до своје смрти код Кнеза Милоша, и он је једини уплива над њим имао; није га се бојао, него га је у многим приликама шалљивим изрекама блажио и од многи, зала да печини људма, одвратно. О Паштрмцу има врло много причина, које су веома занимљиве, и све сликају живот и нарави онога доба. Неке су од тих причина штампане у календару „Шумадинцу“ 1852 год. Сима Паштрмац звао се најобичније „Амица.“ То на Турском језику значи „Стриц.“ То му је име дао Кнез Милош, тако га је он, а и други звали, Амицом.

Паштрмац је умро 5. Августа 1836 год. у Крагујевцу, а уконан је код Рамаћске цркве. На његовом гробу има плоча с овим записом: „овде леже кости мужа за отечество Србско многозаслужна, верњешаго содруга и љубимца светлога Кијаза Милоша Обреновића, надворног Совјетника Симе Милосављевића Паштрмца. Престави се 5. Августа 1836 год. у 60 љету старости своје у Крагујевцу.

За Паштрмца причају, како је једанпут дошао у Крагујевац неки научен Србин из Аустрије, и тражио службу код Кнеза Милоша, пак се најпре морао јавити за такову Паштрмцу. Паштрмац упита га, шта зна и гди је шта учио, и он му каже да је свршио 12 школа у Маџарској. Но како је тај научењак за његову несрећу био омален, Паштрмац као што је увек шале са сваким правно, — тако и са овим учини. Каже му да ће за њега јавити Кнезу Милошу, по да је обичај, кад ко хоће да се њему престави, мора се попети на овај камен биљекташ с ког је Милош на коња узјазиво, и каже му кад угледа Кнеза, да му се одатле једнако клања! И тако тај чочек немислећи на лукавство, послуша га и погне се на тај камен. Паштрмац јави за њега Кнезу Милошу. Милош у ђурку изашао из своје собе на диванацу првог ката, и кад види тог научењака на камену испетог, запита га: „шта тражи?“ Тај човек каже да тражи секретарску или писарску службу, и да је свршио 12 школа. Милош му одговори: „Е! мој брајко, ја тражим људе за службу оваке (пруживши руку на Паштрмца) крупне и главате, који су пуни памети, а не сптне као што си ти. — Но кад си као што кажеш изучио 12 школа, ево мој Амица научио те је и тринестом школом на иди опет те се учи, па ако будеш већи, дођи опет и ја ћу те пријмити.“ Сиромаштај човек једнако клањајући се, сиђе са биљекташа и невесео оде.

МИЛУТИН САВИЋ ГАРАШАНИН.

Милутин се родио у селу Гарашица у Крагујевачкој пахији, око 1762 године, а стари његови доселили су се у Србију из Белопавлића у Црнојгори.

Кад је Аустрија 1787 године многе Србе из Србије у фрајкор у Срему прекупљала, те године у пролеће ступи и Кара-Ђорђе у фрајкоре под Полковником Вулетом Михајљевићем као главним заповедником Срба фрајкораца, а затим пређе у Срем из Србије и ступи у фрајкор и Милутин Гарашанин са Матом из Липовца и многим другим Србима, и дођу у чету, у којој је и Кара-Ђорђе био и већ за Каплара аванзово. По кратком времену, пошто у војеном екзерциру извечбати буду, крене ји Полковник Михајљевић и одведе у Италију, гди су се са Италијанима неко време борили, и гди Кара-Ђорђе за јуначко борење постаде Наредником, а Гарашанин Капларом. Па како Царица Руска Катарица II., са Аустријским Царем Јосифом II. у Херсону 1787 год. углави сајуз, да Турску Царевину униште, и између себе поделе, тако Аустрија учини мир са Италијанима и сву своју војску из Италије крене и доведе на Турску границу, гди и Михајљевић доведе и Србе фрајкорце у Срем. Одатле у Јулу 1788 године са више чета фрајкорски пређе у Србију прво на Забрежју а затим и надругим многим местима, гди и Кара-Ђорђе тад са својом четом пређе у Србију на Шабцу, а и Гарашанин у чипу Каптенармуса, и ту су за сво време ратовања Аустријанаца противу Турака борили се. Но кад Аустрија са Турском 1. Августа 1791 год. у Свиштову учини мир и сву своју војску 1792 год. повуче из Србије патраг. Онда Кара-Ђорђе као Аустријски Стражмештер-Наредник и Гарашанин Милутин као Каптенармус, и многи други Срби иступе из војене Аустријске службе, па се врате патраг у Србију својим кућама, гди су се занимали са својим домаћим земљерадничким пословима.

Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. устане противу Турака, он позове и Гарашанина да диже народ на устанак. Гарашанин скупиле неколико Срба око себе и на позив оде Кара-Ђорђу, и од то доба је кроз свих десет година ратовања Срба противу Турака храбро војево и увек уз Кара-Ђорђа са неколико својих Јасеничана Срба био, и никаковог старешинства није се хтео примити.

Кад Мехмед-Рушид-Паша и Исмаил-Бег покупи силну Арнаутску војску и године 1810 при концу Августа удари на Крушевац, заузме га и преко Мораве претерају Србе, гди се на Јаспкн под заповедничеством самог Кара-Ђорђа за одпор спреме. Турци пређу Мораву, и на Србе у Јаспкн ударе са свом великом силом, но после седмосатног крвавог боја буду Турци разбијени и преко Мораве патраг претерани са тако великом штетом, да је се Морава које са побјеним, које са подављеним Турцима загушила. Гарашанин после разбића Турака са својим побратином Матом из Липовца пође низ Мораву сејирати како Морава мртва Турска телеса носи, гди код једне врбе близу Моравске обале усмотре једног у богатом оделу мрвог Турчина, који се на Морави у вртлогу у ковитлац окреће, тад Гарашанин увати се једном руком за врбу другу пружи Мати те се за псту увати, па загази у Мораву те тог мрвог Турчина увати руком, и тако извуку га на суво, гди код њега нађу за појасом лене сребрне пиштоље, сребрну паласку, кесу с новцама, и око тела кожни ђемер пуи дуката, но у тај мах ипсу ни гледали шта је у њелу, него свуку са Турчина врло богато све срмом извезено одело, па како су на чакширама биле сребрне и позлаћене ковче, не имајући времена да исте одковчавају него изпутра у чакширама хитно одсеку Турчину ноге до колена и у чакширама такове, са свима другим стварима однесу, и пођу да између себе поделе. Но у путу око тога пљена споречкају се, Гарашанин рече да оће да узме пиштоље за његовог сина Милована, а Мати одело и сребрна паласка, а Мата пак оће за свога сина пиштоље да узме, а Милутин нек узме себи што он њему даје, а незнајући још оба шта у кеси и ђемеру имаду; и тако у споречкању Гарашанин рече Мати, вала Мато кад непрестајеш као што ти ја кажем, а оно да идемо Господару Ђорђу па нека нам он подели. Мата рече: „не Милване од Бога не нашао, узеће нам све па онда ништа ни мени ни теби.“ Но Гарашанин не послуша га него оду Кара-Ђорђу и однесу му све што су код Турчина нашли, и каже му Гарашанин како немогу да се у делићу сложе, и замоли га да им он то подели. Кара-Ђорђе седне на траву, истресе на земљу из кесе што је новаца било, па узме ножић те распори ђемер и истресе све саме рушпе (дукате) преда се, па онда узме па две гомиле дукат по дукат мећати, гди пзађе у свакој гомили по 500 рушпи, а један претече, који Кара-Ђорђе држећи уруци рече: „Ето Милутине узми ти једну гомилу а другу нека узме Мата.“ А гди

је теби Господару тал, рече Милутин, није право да ти ништа недо-
бијем? Којекуде Милутине, ево доста је мени овај један претекши
дукат, и они сагну се и покупе по гомилу дуката. Па како у исто
време ударе туда неки весело певајући војници због разбића Турака,
Кара-Ђорђе им рече: шта је да нисте пијани? Нисмо Господару, одго-
воре, пилиби али немамо зашто да пиће купимо. На то Кара-Ђорђе,
држећи онај дукат у руци, даде им и рече, па па пијте. А видивши
друга два војника да немају ни по једног пиштоља за појасом, он онда
један једном а други другом пиштољ даде, а сребрну паласку даде
Гарашанину а Турско одело Мати из Липовца, и такову делидбу учини;
с којом буду оба задовољни.

После овог случаја Милутин седио је у Јасеници у Гарашима; ту
је седио капетан, а ту је и Пошта била, коју је надзправо Мата Липовац
Гарашанинов лети побратио. Неко дође те запали Пошту и сва сена
поштанска понали, те езгору. Капетан био је пијаница и рђав човек,
обтужи Совету Милутина Гарашанина и Мату надзорника Поштанског,
да су они Пошту и сена попалили. Услед те обтужбе Совет пошље да
везане у Београд дотерају Гарашанина и Мату Липовца да ји за то
узму на одговор. Гарашанин и Липовац за то дознаду, па да ји неби
бесчестили, оба утеку у плашну у хајдуке.

Тим Совет још више закључи да су баш они сена попалили, па
за казнити ји, пошље за њима потеру и заповеди, те им се куће попале
и сав мал у Београд отера и расирода; па Гарашанинову отерају и
сву породицу као и синове Милована и Луку, те су у Граду као за-
точеници радили, за то што је Гарашанин у хајдуке одбегао, да би га
тим принудио да им се преда и да га за паљевину казне.

Гарашанин са Матом крпоје се и тумарао пеко време по шумама
час овамо, час онамо, и од потере која ји је тражила. кријући се и
ноћивајући по колебама, кошарама и свињцима, напуне се пуни живе
непостоје, да нису више спосити могли. Гарашанину то досади се па
каже Мати, да иду у Тополу Кара-Ђорђу, па да му се предаду и да
кажу да нису криви, па нека чини од њи шта хоће. Мата нехтене на
то согласити се, но ипак пође са Гарашанином до близу Тополе, до
шуме Крћевца и песмедне пћи Кара-Ђорђу па предају, зато што га је
Кара-Ђорђе већ једанпут у Срему као фрајкорца са 50 штапа за не-
послушност казнио, него ту заостано.

Гарашанин, кад у Крћевац дође, види из планине да Кара-Ђорђе сам њиву ограђује и пружењ плот поплеће, па под оружијем с дугом пуном пушком и пиштољима за појасом изађе из планине и управо упути се Кара-Ђорђу, но кад поближе њега дође, он извади кремен како из дуге пушке тако и из пиштоља да упалили немогу, па ји мете запојас и дође до саме оgrade, коју је Кара-Ђорђе пружењ поплећо, и своју дугу пушку уз плот преслионио био, па зађе с те стране гди је Кара-Ђорђева пушка стајала, дође до ње и своју дугу пушку без кремена до Кара-Ђорђеве преслиони, а пиштоље до исте без кремена на земљу положи, па Кара-Ђорђу не назове ни добро јутро, него оде те узме са гомпле прућа, па како је Кара-Ђорђе плот поплећо од лева на десно, тако Милутин оде и стапе плот поплећати од деспана на лево. Кара-Ђорђе је све то видео шта Гарашанин ради, па чинио се да то ништа не види, и тако обојица поплећали су ограду без да су један другом што говорили и један у другом гледали или главу окретали; па кад се у поплетању оgrade састану и поплетом ограду доврше, Кара-Ђорђе онда рекне: „Ето којекуде Милутине поморисмо се, ајдемо да ручамо!“ Гарашанин му пата: Господару Бога ми ајдемо и ја сам доста изгладнио! Па пођу да узму своје прислоњене уз прошће пушке, но кад Кара-Ђорђе види да су Гарашанинове пушке без кремена, он му онда само рече: „Ене! којекуде. А гди ти је кремене? Метн то кремене у пушке па ајде да ручамо.“ И тако Гарашанин заврше кремене у пушке и Кара-Ђорђе из Крћевца пође кући у Тополу, а Гарашанин са њим; ни речи више не проговоре, дођу до у копак Кара-Ђорђа.

Гарашанин био је у то време сав прљав, браду пустио је био, и по шуми верајући се, поцепан и пуп животињске нечистоће. Кад уђу у копак, Кара-Ђорђе видећи га тако мучна рече му: „Ама Милутине, ти си којекуде пуп нечистоће, постојде ту мало па диванани.“ Па оде сам и нареди те му се вода за купање у кади, сапун и чисте кошуље приготове, а потом и све нове аљине капа и обућа спреми, и кад све готово у собном купатилу буде, он онда пзиђе, зовне га и уведе у собу спремљену за купање, и рече: „деде Милутине окупај се и пресвуци;“ које Милутин тако и учини, а своје хаљине све па поље избаци, после изађе; и Кара-Ђорђе каже те га његов берберин обрије, па седну то ручају, али ни једне речи више не проговоре. Кад ручају, онда га Кара-

Ђорђе запита: „зашто ти Милутине побеже у хајдуке?“ Милутин: „како неби бего Господару, кад су хтели да ме вежу и терају у Београд, ни крива, ни дужна, а ја нити сам пошту ни сена запаљено, нити знам које то учинио, па моро сам у планину побећи, јер недам се за живота везати и без честио гонити.“ Кара-Ђорђе: „ја ти верујем, и знам да ти то ниси учинио, и да је то на тебе све пзмншљено.“ Па онда га запита: „а знали да ти је кућа запаљена, све разорено и мал у беглук отерат.“ Милутин: „знам Господару.“ Кара-Ђорђе онда заћути и рече, ајдемо Милутине на трло, гди му је била стока. Кад на трло оду, Кара-Ђорђе од свог домазлука одвоји 15 овнова и 50 оваца, па онда толико и свпња, неколико говеди, крава и волова, па каже својим момцима те то зајму да терају у Гараше за Милутина. Милутин на то рече: „шта то радиш Господару, то је много а и ти одвише немаш.“ Кара-Ђорђе: „ја којекуде Милутине, пшам доста стоке, дао ми је Бог и даће ми, ал ти немаш ништа, све су ти однели,“ и тако момци отерају у Гараше одвојепу стоку. По том Кара-Ђорђе одвоји му и једног коња из његове аргеле, одведу га његовом конаку и он да, те га оседлају, па напише писмо Совету и пошље, да Милутинову породицу одма у слободу пусте, а на Капетана са заповешћу да Милутина нпко за живу своју главу не узнемирује, него да му Капетан одма са народом одсече јанију и дотера и да му кућу начипи и све стаје погради онаке као што су му погореле. На чему Милутин Гарашанин благодари Кара-Ђорђу, узме писмо, узјаше на коња и весео оде у Гараше. Но кад близу меане Гарашке буде, Капетан пијући у меани, види Милутина, гди на коњу иде, па патрчи из меане са момцима и викне Милутину грубо да сјаше и да се веже. Гарашанин одговори му: „не веза Капетане не веза, ја идем од Кара-Ђорђа и сво ти писма од њега,“ и таково му преда. Подъл Капетан, кад прочпта писмо, стане се онда око Милутина улагивати и наредити, те се Гарашанину кућа и стаје све нове пограде, боље него што су пређе биле. *)

Кад Кара-Ђорђе 21. Септембра 1813 год. пређе у Аустрију и Србија пропадне. И Гарашанин пређе у Аустрију и оде у Манастир Фенск, гди је Кара-Ђорђе под стражом био, сбише се састаице и позове га да се онет врати у Србију, па да се хајдучки у четама бпју

*) Ово је све доде написато по самом причању покојног Милутина Гарашанина. К. Н. Н.

са Турцима докле се што боље не окрене. Кара-Ђорђе му одговори: „Е мој Милушине, вратио би се ја, ал ти видиш да ме Немци нигди непуштају.“ И тако Милутин сам врати се у Србију својој кући, гди је се једнако чувао и по шумама крио од Турака. На како је ожењен био са сестром Војводе Арсенија Лома из Драгоља Рудничког округа, то је с њиме у договору био, и људе по упућењу Ломином за нови устанак противу Турака спремао.

Године 1815 у почетку Фебруара, биће на Сретење Господње, у Рудовцима код Попа Ранка куће учини се скупштина, на којој искупе се многе Кара-Ђорђево Војводе и други јунаци Срби, учине договор и завере се, да на Цвети устану противу Турака. Ту закључе да до тог доба спремају народ на устанак и да позову Кнеза Милоша Обреновића, да и он пође с народом противу Турака, ако нехте не пође са Турцима противу народа као у прошлој 1814 год. у устанку под Хаџи-Проданом, да га убију као и сваког Турчина, и прво да се од њега одпочне. На тој скупштини између остали био је Милутин Гарашанин и Војвода Арсеније Лом, кога на то одреде, и који се ту збору закуне, да ће он то извршити. И после тог закључка разиђу се и сваки на своју страну оде да народ на устанак спрема. *)

Војвода Лом оде Руднику да чека Милоша, неће ли пзићи из Београда да га дочена, на или да га преводи на устанак или ако нехте да га убије. А и Милутин Гарашанин пође за Ломом за извршење тог дела. На удари преко Ваљевске нахије, дође на Уб на копак код Павла Даниловића, ту препоћи, и оде са Даниловићем и хајдуком Димитријем Радовановићем из Дупљаја на копак у село Докмир у кућу Вишића, код ког затеку на копаку зликовца Турчина Ингриза са још два Ваљевска Турчина; ту се с њима нешто посвађају и сву тројицу те ноћи побију. Ту се Гарашанин рапи у десну руку, и одатле оде своје шураку Арсенију Лому. Кад се од ране по ускоро излечи, и Кнез Милош дође из Београда у Црнуће својој кући. Тад Гарашанин са Ломом оде Милошу, те су га на устанак склањали, и од тог доба Гарашанин са другима непрестано чуво је Милоша да неизбежно опет међу Турке, докле га на послетку са угрожењем живота 11. Априла на Цвети са друштвом не натера, те пристаје на већ одио-

*) Историја Милутиновића стр. 119, 161—163 и 216.

чети устанак Срба, под Војводом Ломом 8. Априла, и у Црињу 12. Априла на страстни понедељник код његове куће барјак развије.

Кад тако Милош пристане на одпочети устанак Срба под Војводом Ломом, и Гарашанин чује да му је шурак Војвода Лоха 10. Априла на Лазареву Суботу на Рудничкиштима изненадно невером Турчина погинуо, он оде у Јасеницу и купи до 300 Срба и оде прво противу Турака Крагујевцу; но кад чује да је Таја-Паша из Београда кренуо се с војском и да иде Чачку, он потече у планину Кљештевицу и на Лишару увати бусије, гди је се са Турцима на велики Петак васдан туко. Ту са нешто Срба дође и Кнез Милош, но кад види да је много Турака, он остави сама Гарашанина у Кљештевици, па уклони се испред Турака и побегне својој кући у Цриње да своју жену и децу претурп у Немачку или Цригору; а и Гарашанин усамљен повуче се у планину и Турци продру Чачку. *)

После овога боја Милутин Гарашанин био је у боју на Чачку, Пожаревцу, а за тим 14. Јула и на Дубљу, гди буде и рањен.

Па пошто се после ове последње Дубљанске битке мир у Бурији са Везиром Марашли-Али-Пашом учини, и Турци пропушћени буду те оду у Београд, и опет остану да над Србима владају; тад Гарашанин оде својој кући у Гараше, гди се занимао са својим земљерадничким пословима, и трговином с марвох, а нарочито са свињама, од чега се добро обогатио био.

После Милутин оде у Јерусалим, те походи гроб Христов, и кад се натраг врати по обичају добије предимак „Хаџија“ и отуда су га звали Хаџи-Милутин.

За тим га Кнез Милош постави Кнезом Јасеничким. Но како 1825 год. побуни се народ под водством Милоја Поповића Ђака из Кусадка, нахије Смедеревске, и пође Тополи и Крагујевцу да себи олакшицу у давању данка, кулука и други којекакви намета и неправди тражи, тад једна група побуњених људи удари на Гараше, те сву кућу Гарашанинову пороби, мал разнесе и упропасти га. А он избегне у Крагујевац са својим синовима и целом својом породицом. Па како му после тог Кнез Милош даде неке земље у Гроцкој, он се више и не врати у Гараше да седи, него распрода своје земље, па се одсели у Гроцку и ту се настани, гди је опет са свињама трговом.

*) Историја Милутиновић од стр. 135—137.

Кад се доцније установи у Србији велики народни Суд, Милутина Кнез Милош постави за члана тог Суда, које место није волио да га има, по и преко своје воље тог места прихвати се и једнако жудно да оставку, па да иде кући да се са трговином, која му је повољнија била, занима. Једном приликом приметити му у шали Кнез Милета Радојковић да не даје оставке, него да остане, па ће се временом и ситом раду научити. На то му Милутин одговори: „Ја ћи се зар и надо да ћу се научити, да видим да си се ти, од кад се врзеш по служби, чему год научио, али гледајући на те, ја велим да је боље да ми ову децу оставимо, да они ове послове раде. Оно што смо ми умели, ми смо и урадили, и ово, Бога ми, они умеду боље од нас.“

Једног дана пребаци му биће Парезан, да је у некој ствари дао своје мишлење по хатеру. Ово њему буде доста. С места устане, спреми коња, и оде кући у Гроцку. Тек доцније синовима му напишу оставку и пошаљу је у Крагујевац, која му се уважи.

Милутин Гарашанин није био човек од политике. И ако је увиђао потребу да буде сваки безбедан у Србији, то опет жао му је било, што се радило да се Кнез Милош ограничи Уставом.

Јер Кнез Милош њега је волео, и он лично од неограничености његове није никакovo зло трпио: шта више, није дозвољавао да нико, па и браћа Милошева да ма што Милутина узнемирују. За то Милутин, кад се радило за устав, да се Милош истим у самовлашћу ограничи, био је по све неутралан. Но кад Србија делом Србски великаша Портош потврђени Устав добије, и такови се 18. Фебруара 1839 год. на Калмегдану обнародује, коме Кнез Милош због ограничења у његовом самовлашћу стане се противити и радити да се исти Устав укинути, тад Гарашанин умеша се у политику и пристане уз странку Уставотвораца и бранилаца, и прво као пријатељ ишо је Кнезу Милошу у Крагујевац, те га је саветовао да прими Устав и да се по њему влада. Но Кнез Милош стане радити да укинути Устав и себе у самовласти одржи, па спреми да дигне револуцију у земљи да своје противнике, зване Уставобранитеље, казни и Устав укинути, па да се неби нашао уземљи, и да би народ противу великаша више раздражно, 12. Априла исте 1839 год. пређе у Земун и учини се као да неће више да се у Србију врати. Тад Гарашанин са више њи Советника прелазно је у Земун и звао Милоша да се врати

патраги, говорио му је, ако неће да ће они себи другог Књаза изабрати, и осим тог за поступак његов укоравао га, гди је пало жестоки речи, докле га хоја не склопе, те се опет у Србију поврати. Но тад Гарашанин са Милошем љубав поквари, Књаз Милош на њега охрзие, и Милутин Гарашанин са свим приљуби се странци Уставобранитеља. На кад Књаз Милош одма на ново опет приуговори побуну у земљи, побуну и регуларну војску у Крагујевцу, која пође Београду, а Милош учини се као да није он војску побунио, па се као стане договарати како да се побуна умири, па оде и Турцима у Београдски Град, хоја ради договора са Пашом како да се та буна утиша. Но у Граду му Великаши у очи отровено кажу: да је он сам ту буну подигао, па да иде пред војску да је сам и умири, или да остане у Граду, па да даде коме другоме од њи пуномоћије, да он солдате и друге побуњелике умири. На које Књаз Милош, кад му је то Симић говорио, рече: „*А зар тако ваља Симићу да свог господара у Граду оставише код Турака?*“ Тако је рече Симић, јер другчије не иде. На то Књаз Милош каже, нека иде газда Вучић, и тад изда му у Граду генерално пуномоћије. Вучић изиђе на Врачар, скуп одма народ из Београдског округа, узме узасе старог Милутина Гарашанина и Илију сина Милутиновог са гарнизолом Београдским, изиђу пред побуњену војску до на Трешњу, ту ји сретну, па покорност принуде, умире о безоружају и кућама распусте. Но и на тим се све не сврши, него одма после тога сазвана буде велика народна Скупштина, пред којом Књаз Милош 1. Јуна мораде дати на звање Књажевско оставку, кога по том и из Србије 3. Јуна протерају. Од тог доба Обреновић и Гарашанин никада пријатељи били нису.

По изгнању Књаза Милоша из земље дође на владу његов старији син Милан; но како он после 24 дана од грудне болести умре, и на владу дође за Књаза Србије Мијанло млађи син Милошев. На опет непрестану борбе између Србски Великаша и Владаоца Србије, него опет буде буна и немира у земљи, које је из Влашке непрестано подпириво Кнез Милош, који је тежио опет да се у Србију поврати. Књаз Мијанло, као младољетан а пмајући око себе рђаве и не-народне људе саветодавце, подлегне партајизму свога оца, и стане све најглавније људе, који су о Уставу радили и за земљу израдили те га је Порта у договору са Русијом Србији дала, гонити, и они су морали

бегати по Цариграду, Видину, Влашкој, Русији и другим земљама, међу којим првим људма били су и Гарашани. На како одбегли из Србије први Србски Великаши дејством Порте и Русије 1842 године у Србију се поврате, и немогу се са Књазом Мијанлом измирити, него се страсти њихове једне спрема другима горе распале, тако сви Великаши закључе, да Књаза Мијанла припуде да не слуша савете свога оца Милоша, да се држи Устава, да неправедно људе не гони, или да и њега као и оца му из земље прогнаду. И тако сви Србски Великаши оду међу народ да га на буну покрену, међу којима и Гарашани, а Вучић, уз ког престане и гарнизон Крагујевачки са топџијама и официрима, продре до Крагујевца. За ту буну у Београду дозна Кнез Мијанло, па узме Београдске три чете регуларни пешака и коњанике и 19. Августа 1842 год. крене се Крагујевцу противу Вучића, по у путу из писма уваћеног, које је Вучић Гарашанину писао, дозна да је и Милутин наишао да народ на оружје подиже, па пошље Милоша Брку официра и Карића са неколико катана, те Милутина у гају између села Лисовића и Барајева 20. Августа нађу, из пушака убију, и по заповести главу му одсеку и у Жабаре Књазу Мијанлу на конач однесу, гди буде на колац за углед набијена, а официр, који је извршио то убиство, одма добије један чин већи. Обезглављено тело старог Милутина Гарашанина по одласку убицаца остало је на месту убиства на равни, да га птице и зверови једу. Но један сељак из Барајева крадом га ноћу сарани, а доцније буде тело Милутиново одатле из земље изваћено и код Гроцанске цркве укопато, гди и данас ту старог и заслужног ратоборца Милутина Гарашанина пенео почива.

Кад су послате катане да убију старог Милутина Гарашанина, послате су да му убију и сина Луку, кога 23. Августа нађу код његове куће у Гроцкој и убију га, па и њему главу одсеку и пред његовом кућом на колац набију, а за поругу запаљен чибук у уста му мету. Обезглављено тело остане пред његовом кућом, које је породица гледала и није јој дозвољено било да се одма укопа, докле год Књаз Мијанло небуде од Крагујевца Вучићем 24. Августа сузбијен, на Жабарима разбијен, и 25. Августа из Топчидера ноћу у Земун пребегне; тад узму главе старог Милутина и сина му Луке, са телима споје и у гробнице укопају. И тако Гарашани уставну слободу честитом својом крвљу залију.

Кад је доцније стање ствари у Србији промењено, и кад је Вучић осудио на смрт Брку и Карића, онда ји је од те казни спасао сам Илија Гарашанин, син Милутинов а брат Лукин, који је тад био Министер внутрењн дела.

Милутин Гарашанин био је стаса повишег, тела крупног, коштуњавог и снажног, главу је имао осредње повећу, косу смеђу, чело борама набрато мислеће, подужи црпицурасти образа, поса римског типа, уста имао је умерена, бркове је имао густе и средње дужине. Нарави био је озбиљне и никад шалпо се није, мало је говорио и имао је глас покруан, био је велики и не устрашим јунак; на сваку неправду здраво је мрзео, и увек истину је говорио. Са народом живио је лепо, пак га је народ и поштово, а у својој кући у Гроцкој увек је гостију имао. У јелу и пићу био је умерен и у свом дому живио је господски, но без икаквог раскоштва и ако је богат газда био. Милутин није знао ни читати ни писати, но у својој кући имао је школу, и о свом трошку набављо је учитеље, те су се његова и сеоска деца књиги учила. Кад је погинуо, било је старом заслужном борцу за Србску слободу Хаџи-Милутину до 80 своји година, но ипак био је снажан и кренак, и мало седи власи у коси својој на глави имао је.

После своје смрти и сина му Луке, осто му је у животу млађи син Илија, који је одпочео служити државу још 1837 год. прво као Ђузрукција Београдског Ђузрука, а потом био је више година Попечитељ и велики државник. Илија је и за себе оставио два сина, старијег Светозара, који је био Капетан Артилерије, и који данас у оставки као прифатан човек живи у Гроцкој, и млађег Милутина, који је данас Министер унутарњи дела Краљевине Србске.

68.

ЈАНИЋИЈЕ ЂУРИЋ.

СЕКРЕТАР КАРА-ЂОРЂЕВ.

Родем је из села Страгара, нахије Крагујевачке.

Године 1804 како је глас пуко, да је Кара-Ђорђе усто противу Турака, и да Турске ханове пали и Турке тамани, Јанићлије Ђурић са своим пријатељем Тапасијем Ранђем *) убије у Страгарима једног

*) Отуда што је Јанићлијева сестра Перуника удата била за сина Тапасијевог.

Турчина, скупе пет до шест момака и одма оду Кара-Ђорђу, којег у Орашцу нађу.

На како ту на скупу народ Кара-Ђорђа за Врховног Војводу избере, Јанићије, који је у Манастиру код калуђера научно читати и писати, стане код Кара-Ђорђа као писар: и он је одма само одатле из Орашца по заповести Кара-Ђорђа 9 писама написао на знатије људе по Србији, у којима су позвати, да дижу народ на оружје противу Турака. И од то доба Јанићије је остао као лични Секретар Кара-Ђорђевог и уз њега је увек био до саме пропасти 1813 год.

Године 1809 после велике поразе Срба на Каменци, Турци су продрли били и до на ушће Мораве, гд је тад и Руски повереник Родофикић и Недоба са Митрополитом Леонтијем из Београда побегао био преко Панчева у Влашку. Онда Руске војске није било у Србији да у навали Турака Србима помогне. Кара-Ђорђе срећно Турке са Мораве одбије. После тог у саму јесен шиљо је Кара-Ђорђе Кнеза Симу Марковића и Јанићија, те су у Букурешт као посланици ишли и Кнеза Прозоровског, молбили да им пошаље у помоћ Руске војске противу Турака.

Кад је Кара-Ђорђе несрећне 1813 год. од врућине болово, он је шиљо више пута по Јанићију заповести по логору Војводама, а и последњи дана саме пропасти.

Кажу да је Јанићије стајао у тајном договору са Митрополитом Леонтијем, Родофикићем и Недобом, и тако да су они чрез Јанићија Кара-Ђорђа преварили, те је он заједно с њима 21. Септембра 1813 год. у Земун прешо. *) А треба прочитати „и мати Србија и син Србин“, гд ип мало добро не говори о Јанићију.

Кад су у Земун прешли, Аустријске власти одпрате Кара-Ђорђа у Фенек, а Јанићија задрже под стражом у Земуну. Кад Србски посланик, кога је Кара-Ђорђе још из Београда послао био к Цару Александру, стигле из Руског логора у Земун са писмама, Генерал Црвенка не дозволи да се таква Кара-Ђорђу одправе. Но Јанићије нађе прилику те ји по неком калуђеру из Фенека пошаље и друге неке поруке Кара-Ђорђу испоручи, да остану постојани спрема Русији, која ће ји избавити, и на питање Генерала Црвенке да одговоре све Војводе

*) Види Историју Пав. Јовановића од стр. 91—92.

да желе у Русији живити. Генерал Црвенка вештином својом добије копију тог писма као испоруке, и после тог називао је Јанићија Руским „духом.“

Кад Кара-Ђорђа и његове Војводе из Фенека у Варадин крену, а доцније у Јануару месецу 1814 год. по Градовима растуре, онда и Јанићија одправе у Петаву, гди је под стражом био дотле, докле Император Аустријски по молби Руског Цара Александра не пусти Кара-Ђорђа са Војводама у слободу, који 17. Септембра 1814 год. испраћени преко Ердеља у Рускју оду, с којима и Јанићије Ђурђ оде.

Јанићије је живио у Хотину у Бесарабији, гди су и други Срби из Србије становали. Он се кад и друге Војводе 1830 год. из Рускје у Србију повратио. Даљи података о животу његовом немамо. Он је после 1842 год. био Советник и у фришко умро.

После смрти своје оставио је два сина, Владисава и Александра, први је као столоничалик Министерства био и умро, а други и данас као члан апелационог суда у пензији живи. Оставио је и две удате ћери, Полу и Милицу.

69.

СТЕВАН ВИЛИПОВИЋ.

СЕКРЕТАР СОВЕТА.

Стеван је рођен у Јагњилу у Ленеичком Срезу, нахије Крагујевачке. Отац његов под Кара-Ђорђејем био је Капетан, и звао се Марко Филиповић, за ким је била удата сестра Г. Јелене, жене Кара-Ђорђевог и отуда је он био Кара-Ђорђејев пашеног.

Стеван биће научио велику школу у Београду, био је прво писар код Кара-Ђорђа, а за тим поставлен буде и за Секретара Совета.

Кад пропаст Србска буде 1813 год. и многи Срби за спасти свој живот, пребегну у Аустрију; тад и Вилиповић пребегне, и 1814 год. са другим Србима оде у Рускју, гди је о Руском издржану живио.

Године 1837 врати се у Србију, гди примљен буде у државну службу, у којој постане и члан суда. А потом под владом Кијаза Александра Кара-Ђорђевића замоли, те га поставе у пензију са целом платом од 450 талира, коју је као судија имао, из уважања стари заслуга његови, који је под Кара-Ђорђејем као Секретар Советски био.

Године 1860, под владом Кијаза Мијапла, Советом буде решено да му се одузме 200 талпра. Кијаз Мијапло нехтене то Советско решење подписати, јербо је већ једанпут Совет под владом Кијаза Александра решио да се Вилиповићу пуна плата издаје. Но то решење врати натраг са изјавом, да оно места нема и да је година службе под Кара-Ђорђејем била тежа него данашњи пет. Но кад Совет разлоге Кијаза Мијапла хтене да не уважи, тад Кијаз Мијапло изјави да се Г. Вилиповићу од његове цивилне плате одузимајући 200 талпра накнадно док је жив даје. И тако том изјавом Кијаза Мијапла, Совет тргне своје решење натраг, те је Вилиповић из државне касе 450 талпра до своје смрти уживо.

Које је године Вилиповић, умро непознато ми је. Он је био средње висине, смеђ и доста меснат човек у телу. Нарави је био врло благе, и слабо је маршио за друштвени живот, а тако и у мешање политички партија. Он је био жењен и имао је две ћерке. Да ли има од његове очине породице још кога у селу Јагњилу, није ми познато.

70.

ПЕТАР ЈОКИЋ.

БУЉУКБАША.

Родио се у Тополи, нахије Крагујевачке. До устанка Кара-Ђорђевог противу Турака, Петру је било око 25 година.

Кад Кара-Ђорђа народ у Орашцу избере за Врховног Војводу народа Србскога. Кара-Ђорђе узме себи за писара Јанкића Ђурића, за Барјактара Танасија Раића, а за момке Антонија Пљакића, Петра Јокића и Алексу Дукића, које је увек според себе водио. Доцније умножи Кара-Ђорђе број својих момака на 40, као телобранителну Гарду, све по избор бољег од бољег, а по потреби и више држао је.

И после Кара-Ђорђе постави за Буљукбаше (Капетане) своје Гарде Петра Јокића, Антонија Пљакића и Милована Гараганина којег је и брат Радован Гараганин телобранитељ био.

Ти телобранитељи пребивали су код Кара-Ђорђа увек у Тополи, и имали су дужност ту, да су они разносили писма и заповести (осим пошта) Војводама по логорима и другим властима по Србији. А поред тога

свагда су од ти телохранитеља Кара-Ђорђа по двојица и тројица у путу пратили. А највише је Јокић уз њега пио и пратио га.

Јокић био је у многим бојевима, и као што је сам казиво, био је у 65 битки, и однео је на себи неколико рана у гроб; а тако исто једну задапу му и од Кара-Ђорђа, а ево зашто:

После пронасти на Каменци, 1809 год. Кара-Ђорђе је мислио да се у Ћуприји одржи, и заповедио Јокићу и Капетану Радичу, да шанац још боље утврде; али Младен рекне да се тај шанац поруши, и да се пређе на леву страну Мораве. Јокић пренебрегне заповест Кара-Ђорђеву и тако учини. Младен је то наредио зато, што је погрешно чуо да су Кара-Ђорђа Турци на Делиграду потисли и да је он преко Мораве отишао другим неким путем к Јагодини. А кад одступајући од Делиграда са војском стигне Кара-Ђорђе и види порушен шанац, гди је се надао одупрети Турцима, упропасти се! па одмах упита:

„Ко поруши шанац у Ћуприји?“

„Ја, одговори Јокић; реко ми је Господар Младен.“

Кара-Ђорђе потегне из пиштоља, те Јокића тешко рани, а Младен побегне.

Несрећне 1813 год. Кара-Ђорђе одредио је био Јокића са коњавицима, те је под командом Кнеза Симе Марковића на Дрпци војевао. Но кад Кара-Ђорђе 21. Септембра у Земун пређе, а 23. Србске старешине, с војском раније потиснуте од силе Турске до Шабца, чрез Земунског трговца Николу Мариновића о том извештени буду, и да су Турци заузели Смедерево, Војводе договоре се и одреде Милоша Обреновића и Петра Јокића да са свом код Шабца налазећом се коњицом трче Београду, и да Град пре Турака увате. Но кад им дође и Андрија Милошевић, кога им је Јаков Ненадовић из Палежа послао, те им и он јави да су се Турци већ кренули из Смедерева и да се Београду приближују, Војводе увиде да је доцкан и одустају од те наредбе. Тад и војска дозна, остави Војводе и пресе куд који. *) А Јокић са прочима пређе у Срем и одатле оде у Земун и тамо се настани, гди је трговао и до 1838 год. бавио се у Земуну, и те године прешо у Србију.

Кад је Кара-Ђорђе 1817 год. пошо из Русије из Хотина за у Србију, он је наредио да Кара-Павле са његовим сепаром Симо доведу

*) Мемоари Проте Ненадовића види од стр. 211—213.

његове коње у Земун, и да се јаве Петру Јокићу за даље упутство. Но кад они у Земун дођу и коње доведу, већ је Кара-Ђорђе измеђ 12./13. Јула мучки убијен био. О ком грозном убиству, Јокић ји извести и они се онет преко Темишвара натраг у Хотин у Бесарабију жалостни врате, и жалостну вест однесу.

Кад Кнез Милош 1839 год. изгнат из Србије буде, Петра Јокића намесничество постави за члена окружног суда у Ваљеву, из ког званија доцније и постављен буде у пензију као човек стар и пенсимен. Он оде у Тополу, гди је имање своје и кућу имао, и ту је до смрти живео.

Буљукбаша Јокић умро је 24. Априла 1852 год., и уконан је више олтара Кара-Ђорђеове Тополске цркве.

Петар Јокић имао је три сина Манојла трговца, Марка и Миту, који су били чиновници у Министерству Финансије у Београду. Сва три били су ожењени, и сва три су после његове смрти помрли. Прва двојица нису имали деце, до само Мита, а дал је још ко од те Јокићеве породице жив, непознато је.

Јокић имао је и једног свог рођеног старијег брата имено Андрију, који је после пропасти Србске 1813 год. заостао у Тополи, на својој баштини живео и био код народа уважен. Но 1826 год. Кнез Милош Обреновић подозревајући нешто на њега, пошље своје момке у Тополу, те га ноћу из куће позову да с њим нешто говоре, но он превари се, отвори им врата и чим на праг ступи, они га из пушака убију.

71.

ТАНАСИЈЕ РАИЋ.

КАРА-ЂОРЂЕВ ЛИЧНИ БАРАКТАР.

(Са сликом.)

Родом је из села Страгара, нахије Крагујевачке.

Како пукне глас да је Кара-Ђорђе 1804 године устао противу Турака, Раић са својим пријатељем Јанићијем у Страгарима убије једног Турчина, и са пет шест момака оде у Орашац Кара-Ђорђу.

Гди у Орашцу 2. Фебруара на Св. Сретење Господње сакупљени народ и старешине изберу Кара-Ђорђа за Врховног Војду народа

Србскога, и кад му се сви на верност закуну, Кара-Ђорђе узме освештени Протом Буковинским Атанасијем барјак, развије га и преда у руке Танасију Раићу.

Раић је од то доба као први Србски Барјактар, скоро непрекидно кроз сви десет година Србског војевања противу Турака први Србски Барјак од пропасти Србске на Косову, развијен за ослобођење народа Србског од Турака, као лични Кара-Ђорђев Барјактар са честћу носио га, и јуначки противу Турака до 1813 год. борио се.

Раић је 1804 год. одма из Орашца у боју био са Кара-Ђорђем на Руднику, а потом и на Јагодини. И као Кара-Ђорђев телобранитељни Барјактар 28. Априла/10. Маја 1804 год. прелазно је са Кара-Ђорђем и у Земун, гди је договор вођен био, са Генералом Фелд-маршал-Лајтенантом Бароном Женејом ради измирења Срба са Турцима. После тога био је у боју на Пожаревцу, Смедереву и Врачару, и свуда скоро гди је год Кара-Ђорђе бојак са Турцима био.

Године 1809 после пропасти на Каменици, кад силна Турска војска продре у Србију, и главна сила пође низ Мораву, Гушанац-Алија са 12.000 жестоки Крцалија пође од Јагодине преко Црног Врха Крагујевцу, зарекавши се да Крагујевац запали, да груне у Тополу; Кара-Ђорђа посече, а жену и децу да зароби и пошље на дар Цару у Стамбол.

Дознавши Кара-Ђорђе за намеру Гушанчеву, одреди Раића са 2.000 Срба и пошље га пред Гушанца, те увати бусију поред друма у Црном Врху. Ево шта о том и Милутиновић у Србјанки каже:

„Кара-Ђорђе онакога пошље
За којим но још престало нигде,
Нит' га игда би' проклепат нужно,
С' две хиљаде храбра Шумадијца
Та Раића свога Барјактара!
Црни Врх их надкрило листом,
Да душмана необиља их око
И да незна тко на друму чека.“

Турци не надајући се да ће на заседу Срба наћи, зађу у Црни Врх друмом, који води Крагујевцу, и кад дођу на засечени пут, на који су Срби грмове изобарали и кладе наваљали. Ево шта Милутиновић даље вели:

„Кад' се проспу Срба'љ гараби'љ,
А стану се у ајариват' врази;
Хатис' леме рањеници, ниште,
Док облете сву бусију кругом
И обостран уједначи пуцње
Што и Турци заклопе у фате;
Но пстекар половица Србов'
Из' дубраве у ребар прицјела,
Бив скривена ударити носље
У по ватре изненада враз'ма;
Ови' т' нам их чилии и јакошији
Кад' предузму с' плећа у перчине
Мучној' видјет' ситији мрвљење!
Један другог' већ храбрити сташе:
„Држимо се не издамо се!
„Крцалије у бојусмо расли,
„Оружијем нам' је славити се!“

Још Гушанац устостру'ча сла'де,
И држа се, док се не досади
Само гинут', и у незнаи бити;
А Срб пуни' без' претрга меће,
Сам заклоњен тек' душмана с гађа,
Док' и холци
Безпутице, огњем принуђени,
Куд' ко мог'о пагне надирати,
Сам Гушанац мучно деси трага;
Но да брже стигне на селамет,
Окупе га чете Србадије
Хитре пуста, на ногама лахке
Испрате га и јездачи неки,
Особито Јован Курсулина,
Та и своје шалваре је трудно
Изнесао са тога веселја,
Оклес' види како би' осталим'.“

Доцније се нешто Вожд био наљутио на Раића и он оде својој кући, занемари ратовање, и задуго није у бој излазио, али се опет врати на своју дужност, гди је 1813 год. код Јагоднице опет противу Турака борбо се. *)

Милутиновић прича о напуштању Раићевог Барјактарства овако:

„Ах Раићу Вожда Барјактару!
С' неког' доба јера номанпта?
Јер у немар забаци се гибли. . . .
Јер ста копат' а ноктица земљу
И со' у њу мјесто жита сејат'? . . .
Дотешча л' ти већ' витеза пра'во
Недат' мрдат' ни свом' Господару?

Ил' угаси к' завичају љубав
К' слави срода и драгости Србској?
Стид ли би те употомства било,
Што би стјену жезлом поражав'о.
Да пстаче животворну воду
У све тјела чрез' вјекове члане!“ **)

Кад и по трећи пут 1815 године Срби противу Турака устапу, Раић са Јасеничанима оде Чачку противу Таја-Паше, гди га старе-шине одреде те испод брда Љубића с леве стране обале Моравске

*) Види Кнежевина Србија од Милићевића стр. 203 гди каже да Раић није више ишо у бој, а срани са стр. 270, гди противно том говори.

**) Србијанка књ. III стр. 52 и 56.

ископа шанац, спрема великом Турском шанцу, који је на десној обали Мораве био, и у пети са војницима и са оба топа, која су Срби имали смести се. Тад дође и Јова Добрача са Гужанима и по нпже испод Рапћевог шанца поћу шанац ископа, и са пола Гужана у пети смести се.

Те ноћи Турци испод Добрачниог шанца кришом на Магарећем-Броду прећу Мораву, и кад сване 4. Маја јурншом ударе одоздо на Кнеза Добраче шанац и обколе га, гди су се васдан тукли, но храбри Гужани јуначки одбијали су Турке. Но једна чета Гужана, која није могла стати и затворити се у шанац, и која је била у шибљу сакривена, ноће Добрачи у шанцу у помоћ, па како у поље наступе Турски коњаници, облете Гужане и стану ји сећи, Срби у нeredу побегну Рапћу у Шанац, који је ближе њи био, па како је који дотрчо до шанца он је преко шанца прелазно у Рапћев шанац, и тако прескакањем Рапћев шанац обурвају, гди се Срби и у Рапћевом шанцу помуте и стану из шанца на другу страпу искакати и бегати, и тако како су с једне стране прелазили преко шанца, тако су на другој страни излазили и шанац са обадве стране бегајући поруше. Без смртни јунак Рапћ вико је Србима: *„Не бежите браћо, по удриште, од Бога не нашли! Како би своје топове оставили!? Знаште како нам је без њи! Колико нам ваљају свуд и свакада!“* А кад види да га нико не слуша, он викне овако: *„А оно ћу ја код њи остати на оба свјета и довека!“* Турци јурну у шанац, и Рапћ имајући у десној руци сабљу, а у левој пиштољ, убијајући и секући Турке и бранећи сам Србске топове, славно погине, гди сав изсечен на комаде буде, да му се ни трага од тела његовог наћи није могло.

И тако славни Рапћ, лични Кара-Ђорђевог Барјактар 4. Маја 1815 год. телом у шанцу подине, а име његово светлиће памећу први Србски јунака докле је год Србства. *)

Духовник Ђера прича, како су Рапћа ожалиле његове ћери, снахе и баба његова Јања. Ево неколико врста из те запевке:

„Духовниче, и тако ти Бога!
Кажи мени што за свекра мога
Ти си с њиме тамо војевао

Јели близу тебе погинуо?
Имала сам брата рођењога
Па остадох и без њега јадна

*) Историја Милутиновића, види од стр. 270—272.

Отпиго ми у далеку земљу
Незнам јадна на коју ли страну
Али живом жив се опет нада
А мртвومه никад ни до века;
Кажу мени где је мој бабо остао?

Јесу ли га лено саранио?
Близу мене плаче баба Јања
Раићева јадница супруга,
Око ње су ћерп рођенице
Што с' остале јадне сиротице.“

Ово је јадала Перуника, снаха Раићева а сестра Јанићија Ђурића, који се тад у Русеји налазио.

V. РУДНИЧКА НАХИЈА.

72.

МИЉКО РАДОЊИЋ.

ЧЛАН СОВЕТА И ПОПЕЧИТЕЉ СПОЉНИ ДЕЛА.

Миљко је био рођен из Рудничке нахије, из ког села незна се. Као дете, прешао је био у Аустрију, билих између 1787 или 1788 год., кад је Аустрија Турској рат објавила, и тамо негде свршио школе.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 године устао на Турке, вратио се у Србију, и био је Професор у великој школи у Београду, после Југовића. Сима га назива: „Сродољубцем и Мајчиним млеком.“ *)

С те катедре узет је у Савет, 1811 године, и био је Попечитељ Пинострани послова.

После падења Србије 1813 год. шта је с њиме било и гди је умро, незна се.

73.

МИЛАН ОБРЕНОВИЋ.

РУДНИЧКИ ВОЈВОДА.

Милан се родио у варошици Брусници у данашњем Црногорском Срезау, округа Рудничког. Његова мати била је Вишића, а отац Обрен по чијем имену и презиме се Милан Обреновић. Милан је од ти његови родитеља имао још једног млађег брата Јакова и сестру Стану.

Отац Миланов Обрен био је здраво спримашиног стања човек, који је једино од своји руку надницом земљу обрађивајћи живио, и

*) Види Србијанку III. час, стр. 103.

себе са својом женом и децом издржаво. Но кад Обрен умре и жена његова Вишња потегне, те се у село Добриње у срезу Пожешком, округа Ужичког, за неког Тешу Мпхалиовића сиромашног стања уда, а Милана, Јакова и Стану ситну сирочад остави.

Тад Милан са својим братом Јаковом и сестром Станом потуцајући се од куће до куће, оду у Добриње за својом матером Вишњом. Но како је и она са својим мужем Тешом у сиромаштву била и једва живила, одбије од себе своју децу, и они се опет врате у Брусницу, гди ступе у најам, те су служећи себе онако ситни издржавали, да не помру од глади.

И тако Милан служећи са својим братом Јаковом и сестром Станом у Брусници, кад по одрасте, уштеди неку пару и уда своју сестру Стану у Добриње за неког Саву Никוליћа землерадника, али човека приличног стања. Па после тог одпочио помало тржарити, и мало помало постане Милан Обреновић прилично пмућан трговац, и уортачи се са неким Тор-Зуком Турчином, те је с њиме у ортаклуку заједно тргово.

Кад и други муж матере Миланове Вишње, Теша Мпхалиовић умре, с ким је она родила Милоша, Јована и Јеврема у Добрињу, онда Вишња постане још убогијег и сиротињег стања и не имајући куд, стане по селу што шта на надницу зарађивати и себе са својом децом издржавати, а потом склопи се са својом децом Јованом и Јевремом код свога и Милановог зета Саве Никוליћа у Добрињу, за кога је Милан своју сестру Стану удо. А Милош, најстарији син Вишњин, оде у најам, те је које гди служио, чувао свиње и другу стоку, и себе издржавао.

На последку оде и Милош код матере његове Вишње и зета њеног Саве Никוליћа. Но овај не трпећи толику галаму у својој кући на рани, посвађа се са Милошем и од себе га отера. Милош одатле 1802 године окрене и правце оде у Брусницу Милану Обреновићу и замоли га, да га у службу прими. Милан као трговац, коме су чобани ва чување стоке потребни били, прими Милоша у најам, тему је стоку чувао. А доцније, кад Јован и Јеврем, браћа Милошева по одјачају, прими и њи оба у најам за чување стоке и олакша терет издржавања исти своме зету Сави Никוליћу. Али матер њину и своју, Вишњу никако и никад није хтео код себе примити зато, што га је она са

његовим братом Јаковом и сестром Станом онако нејакe и спротне немплостиво напустила и опет за спромаха преудала се.

Миланова та по матери Випије браћа: Милош, Јован и Јеврем остану у служби код Милана Обреновића као чобани код стоке випе година, па сва три доцније одбаце свога оца име: Тешћ Микхајловић, и прозову се Обреновић.

Кад Дахије стану сећи Кнезове по Србији и кад 24. Јануара 1804 год. од Дахије Вочића послати Узун-Кавеција са Турцима дође у Тополу да и Кара-Ђорђа посече, Кара-Ђорђе дочека ји, побје и тог дана одма одпочне дизати народ на оружје противу Турака, и, идући кроз Јасеницу, све им ханове понали, многе Турке потамаши, у Орашац дође и Скупштину учини. И кад га народ на тој Скупштини у Орашцу 2. Фебруара на Св. Сретење Господње, за Врховног Вожда и Господара народа Србског избере, он разреди по војски старешине и расписише на све знатије људе по Србији и поруке им пошље, да народ на оружје противу Турака подижу. Између ти порука пошље по људма поруку и у Рудничку нахију, која је најближа Јасеници, Тополи и Орашцу, чувеном Лазару Мутапу и трговцу Милану Обреновићу, Ломи и другим знатијим људма Рудничке нахије, да и они народ противу Турака подижу. Па пошто Кара-Ђорђе и даље по околини Турке из села истера, и пошто сва пуђења Дахијска за умирење народа одбје, дигне се и против Рудника, у ком се налазио велики зликовац, брат Дахије-Аганлије, Муселим Сали-Ага, прозвати Руднички Бик због насиплија његовог, гди 27. Фебруара стигне под Рудник с војском, обколи га и 28. Фебруара одпочне га бити; и после жестоког боја, уком многи Турци пзгину, а Сали-Ага ноћу са Ужичким Муселимом Алилом Џавићем и Караповачким Пљаком, који су са 500 Турака упомоћ Руднику придошли били, побегну, које у путу на Рудничкиштима Срби дочекају, Џавића и Пљаку са 200 Турака побију, а зликовац Сали-Ага са заоставшим Турцима једва жив издре и живот свој спасе.

Оставши Турци у Граду Кара-Ђорђу се предаду и он ји остави да седе у Граду; но они пехтепу, него са женама и децом у Ужички Град оду. Кара-Ђорђе заузме Рудник и увече га запали и свог га разори.

Пред овај бој стигао је био Лазар Мутап, Арсеније Лома и Милић Дринчић са неколико Рудничана, које су искупили и на Руднику бојак били; а 28. Фебруара са 60—70 Срба дође и Милан Обреновић. На

како су се у овом боју први сва тројица као добри јунаци показали, тако ји Кара-Ђорђе именује старешинама Рудничким, и то: Лазара Мутапа за старешину Моравског, Арсенија Лому за Буљукбашу среза Качерског, а Милића Дринчића за Буљукбашу ондашње Подгорске Кнежине а данашњег среза Црногорског. Милана Обреповића као марвепог трговца, који је у народу због трговине добро познат, одреди за старешину Рудничке нахије, и пошаље ји да народ Рудничке нахије противу Турака на оружје подижу. А он с војском врати се преко Страгара и Врбице у Тополу и одатле даље пође требити Турке.

Кад Милан са другима старешинама подигне Рудничку нахију, Кара-Ђорђе му нише, те с Рудничанима дође у Тополу а одатле оду к Јагодини, гди пре половине Марта ударе на Јагодину; но како је у Јагодину дошао био Кучук-Алија Дахија, а и Гушанац са Криљајама, буду са штетом одбијени. Но Кара-Ђорђе скупи нове војске па по други пут 16. Марта удари на Јагодину и освоји је. Тад после овог боја Милан врати се патраг у Рудничку нахију, и тек доцније Кара-Ђорђе изда налог свима по Србији Војводама па и Милану, те му сви 9. Маја на Врачар под Београд дођу. Одатле Кара-Ђорђе узме Јакова Ненадовића са Ваљевцима, Милана са Рудничанима и још неким другим Војводама, оду противу Пожаревца, те и њега између 16.—20. Маја освоје, и одатле оду Смедереву, те им се и Смедеревски Турци под условом предаду, да остану у Граду и да мирно живе, па се одатле врате на Врачар, гди се ту са војском задрже до Јула месеца, докле Бећпр-Паша недође с војском у Београд, да Србе с Дахијама помире, гди све четири Дахије погубљене буду, а после њи Гушанац-Алија преузме власт и Бећпр-Паша се безуспјешно 26. Октобра т. 1804 год. врати патраг у Босну. Потом нешто војске Србске остане под Београдом, а проча сва одпуштена буде својим кућама.

Године 1805, кад Кара-Ђорђе пошаље Јакова Ненадовића противу Ужице, био је у боју том између други Војвода, које је Јаков са собом узео, као Поп Лука Лазаревић, Прота Ненадовић, Капетан Радич, Грбовић, и Милан Обреповић, гди је Ужице 20. Јула па Св. Илију узето и спаљено.

Године 1806 у почетку Јануара месеца, кад Кара-Ђорђе нареди да се за војевавају даље земљишта Србска и Србија шире, Миленко

Стојкових послат буде к Истоку, те заузме Пореч на Дунаву и Омољске планине. Петар Добрњац са Капетаном Жикићем одређен буде и оде к Југу к Нишу, заузме Параћин и Ражањ, и оснује Делиград код Алексица. Јаков Ненадовић оде к Западу и на Дрини оснује шанчеве. Младен оде к Северу, освоји Крушевац и границу Србије учини Јастребцем. Тад Милан наређен буде, те с Капетаном Радичем упадне у Стари Влах, подигне га са Кисвом Максимом, но непрође добро; морадне га напустити и натраг се у старе границе Србије вратити и стати противу Турака.

После тог, те 1806 год. у почетку Јула био је Милан са Грбовићем, Кедићем, Протом Ненадовићем, Лазом Мутапом и Јовом Курсулом бој на Братачићу противу Хаџи-Бега, који је нагнуо био Ваљеву, гди га разбију и у Босну прогнају. После овога боја оде Милан са реченим Војводама Кара-Ђорђу у помоћ на Мишаре, противу силне Босанске војске од 45.000, гди са 7.000 пешака и 1.500 коњаника од 1.—4. Августа под управом Кара-Ђорђа са више Србски Војвода грозно и крваво разбију Турке и преко Шабца у Босну протерају.

Године 1807 са Кара-Ђорђем био је Милан у боју и по други пут на Ужичу, гди Турке пред Петровдан и из Ужичког Града у Босну протерају и Ужички Град заузму.

Године 1809, кад је Кара-Ђорђе у почетку Маја прешао Рашку реку и предузео пут к Црној гори да се с њоме соједини, био је са Кара-Ђорђем између други Војвода и Милан, гди су бој били на Новом Пазару, Сјеници, Новој Вароши, Пријенољу и т. д. и кад готово сву Ерцеговину завојују, због Каменичке несрећне битке 19. Маја проузроковане издајом Милоја и Добрњца, морали су сва та завојевана места оставити и повратити се натраг, да Србију од пронасти спасу.

Године 1810, кад је силна Турска војска под Везиром Мехмед-Рушид-Пашом продрла преко Крушевца и Јасике у поље Варваринско, гди се обе Мораве састају под Градићем Сталаћем и гди је са Србском војском под садашњем Војвода управљао Кара-Ђорђе, а са Руском, које је било до 700, Граф Орург, то су се са Турцима од 6.—10. Септембра јупачки били, Турке надбили и натраг ји преко Мораве у Арнаутску прогнали. Одавде пред бој послат је Милан Графу Чукатову у Влашку, те је Русе у Србију у помоћ довео.

После ове победе над Турцима Совет и Кара-Ђорђе закључе да се Русима на учињеној помоћи Србима благодари и да замоле, да им се и у напред у Србији остави Руске помоћне војске. Па зато 17. Нојембра опет одреде Милана Обреновића и пошаљу га у Влашку Главно-командујућем Графу Каменском, те он то закључење као посланик изврши и о том Кара-Ђорђа извести, а и даље се као посланик у Влашкој код Руса задржи.

Милан је до то доба био велики пријатељ Кара-Ђорђевог. Но како га тад Добрџац, Миленко и његов писар Стеван Живковић, посве интригант човек, у сплетке увуку, постане и он с њима противник Кара-Ђорђевог, и стане у Влашкој противу њега радити. Миланов писар Лазар Војновић, кога је Милан у Србију шаљао, извести о том Кара-Ђорђа; и кад се пости у Букурешт са упутствама од Совета и Кара-Ђорђа натраг врати, и упутства Милану однесе и тамо заостане, Милан се после тог наскоро разболе и 29. Децембра 1810 год. умре, *) и сарањен буде код Митрополије у Букурешту, а доцније његове кости пренео је Кнез Милош у његов спахилук у Влашкој у Хереште, и код цркве ји упоко.

Милан Обреновић био је паметан човек, добар старешина и добар јунак; тако су га оцењавали његови другови из онога доба, а и сам Прота Ненадовић. А да није био слаб војник, оцењују га и његова дела. **) Поред тога био је смишљен и уредан човек, посто се свагда чисто лено, и господски је живио.

Милан је имао једног рођеног брата Јакова и сестру Стану, као што је напред речено, а шта је с њима било, гди су и кад померли,

*) Вук, у поруци својој „Правител. Совјет Србски“ на стр. 49., одакле су неки и други црпели, вели, да је Војновић по налогу Младеновом отровом Милана; но то је голо измишлење Вуково, почем нико други то не тврди. А за Војновића кажу да је био врло поштен човек; а у то исто скоро време умро је и напрасно разболевши се Фелдмаршал Кијаз Прозеровски, Генерал Исајев, а и Генерал Цукатов у Букурешту кад и Милан, на шта би се и о њима казало да су Срби? Види Историју П. Јовановића стр. 57. и 72. и Србија и Русија од Нила Попов. 79.—80.

**) Но има неки перописаца, као што је Вук и други по њему писци, који Милана унижавају и кажу да је Милан био слаб војник? а то чине зато, да стим већма име Милошево узвисе! Да ли је то поштено? нека суде они, како се коме свиди, који ово чита. Види Грађу Вукову стр. 44. 45.

позна се. А после своје смрти Милаш Обреновић оставио је једног у животу сина имено Ристу, који се онда учио у великој школи у Београду.

А године 1813, кад Кара-Ђорђе 21. Септембра пређе у Земун и Србија пропадне, Јаков Ненадовић као попечитељ внутрењи дела, кад види пропаст Србије, у Совету покупи нека важнија акта из архиве, нека закопа у земљу, а нека сложи у једно буре, патовари на кола, Советско здање запали, да се Турци са заоставшом Архивом не ползују, па узме Милашовог сина Ристу у своја кола и оде уза Саву преко Палежа до у Забрежје, да та акта у бурсту сложена у место ракије у Срем претурп и Ристу преведе. Ту се у Забрежју задржи док му породица из Бранковине у Забрежје не дође. А притом одма пошаље и Андрију Милошевића из Кутешнице у Шабац, те каже Војводама како је Кара-Ђорђе у Аустрију са целим персоналом Руског поверенства прешао.

Кад Војводе под Шабцем за тај несрећни догађај разуму, дозна и војска, остави Војводе, па сва куд која прсне. Војводе неке још из Шабца пређу преко Саве у Срем, а неке оду кућама да своје породице спасавају. Милош Обреновић пошаље свога момка Димитрија Ђорђевића у Брусницу да му жену и децу у Забрежје доведе, да јп у Срем претурп а и он да пређе. На одатле од Шабца спђе до у Забрежје са Јевремом Ненадовићем и стане очекивати своју породицу да му Димитрије доведе. Но кад Јаковљева породица из Бранковине прпсје, а Милошеве неби да дође, и кад Јаков 25. Септембра најутра стане да се с породицом својом у Срем на Забрежју преко Саве превози, Милош препоручи Ристу на аманет Јакову, скине са себе сабљу Милашову те и њу Јакову преда, а са себе свуче војводско одело и преда Јеврему Ненадовићу, а обуче своје простије одело и по вр истог узме од Дамњана Марковића из Бранковине велики гуњ, обуче га по вр' свог одела, да се непознаје да је Војвода, па оде правце у Брусницу тражити своју породицу. А Јаков пређе у Срем и Ристу сина Милашовог преведе. По том и Турци сутра дан сву обалу Савску од Шабца и од Београда заузму и препрече прелазак Срба у Срем. *)

Милашовог сина Ристу кад Јаков преведе у Срем држао га је код своје породице као свог сина. А 1814 године, кад у јесен оде у Русију

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 126 и 212—213.

и у Хотину настани се, и Ристу одведе, гди га је давао у школу. После га напусти у Петрограду у Руски кадетски корпус, гди је преко 40 Србски синова, који су у Бесарабију добегли, примљено било, да поред других и војене науке изучавају. Међу њима био је и старији син Кара-Ђорђево Алекса, ко га доцније у Пажки кор по заповести Царевој преведу. Доцније биће у 1818 или 1819 год. по истог Ристу дође у Петроград Герман, и по налогу Кнеза Милоша поведе га у Србију, који у Варшави на пречац умре. Тврде као истинску истину да га је Герман по заповести Кн. Милошевој отровом, за то што је се Риста заклео у Петрограду сину Кара-Ђорђево Алекси, ским је добро живео, да ће Милоша убити и осветити му се, што је он Вожда Србског Кара-Ђорђа мучки убио, и што је од његовог оца Милана сво имање а и новац себи приграбио.

И тако смрћу Ристином искорени се право племе Милана Обреновића.

Сима Милутиновић у својој једној књижци, која је раније написана, а штампана 1826 год. на стр. 11 тужну успомену о Ристи оставио је оваку:

Оплач

умршега лани

Христе Обреновића.

Тко би не жалио фебом пољубљени ?

За ког смрт је чрез вјек била рана; —

Мирис љупчи залуду нам весна т'пружа,

О Миланче! . . . брж' нам' чезне ружа.

Овај је оплач Сима сочинио после умора Ристиног у Варшави на годишњу дана.

А има неки који би хтели да покрију и да забашуре да Кнез Милош није отровом свога синовца Ристу, па кажу тако просто — ако не и глупо — да је се Риста из Русије вратио у Србију и да га је Кнез Милош послао у Цариград да учи Турски језик и да је тамо спрема од куге и умро? Али тад од 1819—1826 год. није куге нигди у Европи било. Риста је умро, али у Варшави од отровне куге, коју му је стриц не рђени, Милош Тешкић Михаилович чрез Германа спремио, па осим презимена његовог оца „Обреновић“ и сво му богато имаство себи приграбио. — „Заклела се земља рају,

„Да се свачје тајне знају! —

АНТОНИЈЕ РИСТИЋ.

ПРОЗВАТИ ПЉАКИЋ.

Карановачки Војвода.

Антоније Ристић рођен је у Каменици, среза Црногорског, нахије Рудничке.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Турака и 27. Фебруара са војском дошо под Рудник, тад му дође између други и Милан Дринчић са понеколико Рудничана, из Кискине Црногорске, међу којима био је и Антоније Ристић млад и леп момак, који се у боју при освајању Рудника 27. и 28. Фебруара покаже добар јунак и гди више Рудничкишта недомак Јелеп-Гроба Срби побјеђу до 200 Турака, међу којим погине Муселим Ужички Алил-Џавић и Муселим Карановачки Пљака, кога убије и оружије његово задобије Антоније Ристић; и тад због тога што се Антоније покаже јунак и убије Муселима Пљаку њега Срби прозову Пљакићем. И њега тад Кара-Ђорђе узме код себе за момка, те је уз њега једнако ишо.

Кад је Кара-Ђорђе по позиву Фелдмаршала Генерала Женеја 28. Априла 1804 год. са Катићем, Протом Ненадовићем и другима свега ил 16 главни људи прелазно у Земун, гди је и 10 главни Турака из Београдског Града било, да помири Србе са Турцима, ту је уз Кара-Ђорђа и Антоније Ристић Пљакић као момак његов доглавни био. И тако је једнако уз Кара-Ђорђа ишо докле и Војводом посто пије.

Антоније Ристић, кад постане Војводом, године 1806 одређен буде под команду Војводе Младена Миловановића, који оде те освоји Крушевац и границу Србје Јастребцем учини, потом Младен одреди Антонија Пљакића, те оде уз Мораву Бичу и у Топољаку, прам Делиграда шанац ископа против Турака, који би левом обалом Мораве од Ниша пошли, стане, и тај шанац прозове се Пљакићев шанац. Гди му после тог и Младен с војском дође.

После тога Пљакић задуго је осто у том шанцу чувајући да Турци од Ниша не насрну.

Године 1809 узео је Пљакића Кара-Ђорђе са собом, те је с њиме био у бојевима у Херцеговини на Новом-Пазару, Сјеници и другим

местима, гди је на Новом-Пазару и један шалац осново. А кад падајом и неслогом Војвода Милоја и Петра Добриња 19. Маја пропаст Срба на Каменици буде, и Турци под главном управом Рушид-Паше предру Делиграду; тад Пљаквић врати се са Кара-Ђорђе из Херцеговине у Србију и буде у боју на Делиграду са једанест други Војвода, бранећи продирање Турске војске у Србију.

Године 1813, кад је силна Турска војска пошла противу Србије, Кара-Ђорђе у држаком великом војеном совету за одбрану земље начинио је план и поделио је војску у три главне команде, и то 1.) на Истоку у Неготини прам Видина поставио је за главног Команданта Војводу Хајдук Вељка Петровића, да брани од Видина и поред Тимока. 2.) на Југу у Делиграду поставио је за главног Команданта Попечитеља војеног Војводу Младена Миловановића да брани од Ниша. 3.) на запад Србије на Дрини поставио је за главног Команданта Кнеза Симу Марковића, и 4.) на Југо-Западу Србије са штабштем у Крушевцу поставио је Војводу Антонија Пљаквића за главног Команданта резерве, који ће у случају нужде свима другим главним Командантима помоћ давати, а и границу од те стране Јастребцем до Топољака чувати. За одбрану земље начињен је био и план по на особ за сваког главног Команданта, по ком се има управљати, и поколико му је војске и из који места под команду дато. Ти су им планови на вршење издати. Од тих планова један је и Војводи Пљаквићу као главном Команданту резерве издат, кога овде уврћавамо:

План четврти.

Овај четврти план и расположење уредити ваља овако: да буде да се одреди Војвода Антоније Пљаквић главнокомандујућим над нахијом Пожешком, Пазарском, Крушевачком и Аџи-Продановом једном Кнежином од Старовлашке, и тако к њему неопредјељује се никакви главнокомандујући пизутра како што ће бити на Дрини или Делиграду, но ће он вишечечени Војвода Антоније од своје поручене јему од нас команде морати одвајати сам и гарнизоне у шанце и резерве на поље, робље заштитавати и народ, који се унутра претера, и помоћ сваком приликом шанцима давати и на Турке нападати, који би шанце наше обсадили, и од исте резерве да мора се помоћ одвајати на лево и на десно крило, куда нуждије буде, и све ово ће завршити на лево

крило, и своју позицију чувати од куда Врховна власт опредјели кога да пође одма, и тако сада јему Војводи Антонију назначујемо Војводе, које ће бити под командом Војводе Антонија Пљаквића:

1. Хаџи Продан од краја Старовлашкога.
2. Ђока Проткић.
3. Новак Бошковић.
4. Милић Радовић.
5. Радосав Елечки.
6. Поп Филипп (Петровић) Студенички.
7. Аћим Јошанички.
8. Коста (Кујунџија) Куриловачки.
9. Милош и Петар Ђукић Крушевачки.
10. Ђорђе Симић, Апта Симоновић, (Чолак-Анта) Здравко и Стреља, Риста и Нешко.

Сада назначујем у овје Војвода и нахијама, који ће бити под командом Аптопијевог, колико (ће) који число војске имати:

1. Пожешка	3.000	војника.
2. Пазарска	2.000	„
3. Крушевачка и с проче стране овога краја сајед- ињене Лесковачке, Прокупачке и Вучитрискe ..	3.000	„
4. Кнежевина Аџи Проданова	600	„
Свега		8.600 војника.

Сад именујем шанце, који су под командом Војводе Антонија Пљаквића:

1. Шанац на Студеници, гарнизон	300	војника.
2. Шанац у горњем Ибру, гарнизон	300	„
3. Шанац Карановац, гарнизон	200	„
а кад би нужно било граница брата (бранила), онда ваља сву његову војску употребити на шанац — и прочу одбрану резерву онога краја одбрањава (?).		
4. Шанац Аџи Проданов, гарнизон	300	„
5. Кожевин, гарнизон	300	„
6. Крушевац, гарнизон	600	„
7. Топољак, гарнизон	300	„

Сва сума гарнизона

Остаје резерва да буде

И то да буде та резерва на два мјеста по 3.150 војника, које ће се моћи соједињавати, и ако би прошли Турци унутра са силом да се обе ове резерве састану и разбију, и шапце и народ да одбрађавају, и ако би нужно било да се подпуња главна резерва Верховнога Војда, тако да се може пола ове резерве к њему сајединити и главцу баталију чинити, а после сваки на своја мјеста да иду, а то ће бити у расположењу Верховнога Војда, и таким начином може се дјело срећно окончати, само народ сав унутра склонити ваља. —

По плану и распореду овом 1813 год. кад је на Хајдук Вељка Петровића у Јулу месецу велика Турска сила навалила у Неготини, он је пописко помоћ од главног Команданта у Делиграду Младена Миловановића, који 21. Јула писмом својим одма јави Кара-Ђорђу, на које Антоније Пљакћ по писму Кара-Ђорђа од 23. Јула под Бр. 1.704 и Младеновом од 27. Јула добије налог те се крене са војском и оде Делиграду, гдѣ се у Топољаку са војском улогори, тако како би се од Делиграда могло одвојити војске и у помоћ Вељку у Крајини послати. Но и ту сва сила Турска од Ниша у то време на Србе навали и немогне се Вељку помоћ послати, него он пропадне и Турци Неготин заузму, а потом пођу и Делиград с леђа са војском да обсаде, гдѣ се Младен благовремено из Мораву са војском повуче, оставивши у Делиграду да га одбрађују, Војводу Вуицу Вулићевића, и у Топољаку Војводу Антонија Пљакћ са војском. *)

Војвода Антоније Пљакћ са Вулићевићем и другим Војводама остали су од тог доба браћећи се у шапчевима јуначки од Турака до 21. Септембра 1813 год. докле Србије није и пропаст била, а и после тог остали су у шапчевима до пред Митров дан скоро 40 дана; па кад чују да је пропала Србија, а било им је нестало ратне и ђебане, они онда договоре се и једне тамне ноћи неком простружницом Дреновачког или Руишког потока провуку се и из окола Турског са војском побегну и Турцима празне шапчеве оставе. Вуица са својом командом прокраде се и дође повише Смедерева и Орашца на Дунав, и ту на лађама у Аустрију пређе и оде у Панчево. А Антоније Пљакћ са својим војницима оде у Карановац својој кући, са Крушевачким

*) Види напред у 1-ој књизи од стр. 287—289 и у протоколу Кара-Ђорђевог у регистру од стр. 15—18 и од 80—82.

Војводом Милошем Сараповцем, па после оде свом млађем брату Павлу *) у Каменицу, те се неко време претаји докле снег не западне. Па нехтевши се предати Турцима, узме неколико момака узасе и заједно са Милошем Сараповцем крпном провуче се кроз Шумадију хајдучки, дође на Велико Дубоко по више Остружнице, пађе лађу и преко Дунава у Срем пређе, гди му је жена г. Сава још раније прешла била. **) Па одатле 1814 год. Септембра месеца заједно са другим Војводама и Кара-Ђорђењем оде у Русију, гди се у Хотину настани и гди добије од Руског Цара поднору за своје подржавање, и ту је живио до 1830 год. За тим оде у Чернец у Малу Влашку и ту 1832 год. разболе се и умре, гди и укопат буде.

Антоније Пљакћ био је ожењен. Он се оженио 1806 године, одма некако како је Војводом посто, и узео је себи за жену најстарију ћер Кара-Ђорђеву Саву, с којом је имао два сина и једну ћер; после своје смрти све је као и жену оставио у животу. И то: старијег сина Косту, који је доцније био Ађутант код Кијаза Александра Кара-Ђорђевића у чину пешачког Мајора, и који је умро у Београду око 1853 године и укопат код Палпудске цркве. Коста је био ожењен са неком Персом родом из Бечеја, и после себе оставио је једног сина Анту, који је као ђак свршивши више школе у Београду умро. После тога Војвода Пљакћ оставио је млађег сина Аћима, који је био у Србији срески писар и као нежењен умро, и ћер Марију, која је удата у Београду за пешачког Капетана Антонија Павловића. Дали су исти још живи, непознато ми је. А дали и од његовог брата Павла у Каменици има когод жив, исто тако непознато ми је.

Жена Војводе Антонија Пљакћа г. Савва умрла је у Београду код свог сина Косте 1847 год. и сарањена је у Београду код Палпудске цркве.

*) Павлову је ћер Петрију, која је удата била за Николу Хаџи Продановог сина, који је на Кладову 1813 год. у боју погинуо, Кнез Милош 1814 год. кад је са Ашин-Бегом и Ђор-Зуком Хаџи-Проданову породицу ухватио и Ђаја-Паши у Чачку предао, избавио је из робства, обуко је у мушке хаљине, па је посла својој кући у Црнуће. И то за љубов Антонија Пљакћа, што је с њиме лепо живио и у великом пријатељству био. — Грађа Вукова стр. 60—61.

**) Види Историју Милутиновића стр. 46 и 52.

Антоније Ристић, ког су прозвали Пљакић — а не Пљака као што га неки називају — *) био је средње висине, лепа стаса, лепа струка, смеђ и у лицу леп човек, и подужн румени образа. У нарави говора био је лепоречив, поспо је на себи Војводско лепо одело и господски је живио.

Он је био добар јупак, његова дела напред су у неколико увршенена, поред псти он се повећој части налазио у шанцу у Топољаку код Делиграда, ког је он и осново и чувајући ту страну од Ниша са Турцима се туко.

О Пљакићу неки писци пису баш лепо говорили, називали су га тираном, да је неке пророке и пророчице, пред паденије Србије тирански злостављао. — То може бити да је прогонио Турске уводе, који су се свуд по Србији 1813 год. појавили били и пропаст народу предсказивали и уливали у њега дух плашљивости; а нарочито такове је Митрополит Леонтије по Србији свуд шиљао и народ плашио. Такове букаче и падајинке народне прогонише су и друге Војводе, гди су се год појављивали и узбуну у народу правили, ватали су ји и предавали ји суду на осуду, као што се даде и из деловодног Протокола Кара-Ђорђевог видити. А да је који од Војвода или други који старешина смео без властито и без суда кога злостављати, такви редак је био за време владавине Кара-Ђорђевог, и ако се који и појавио од старешина и престуне учинио, по оптужби на народњој Скупштини, која се сваке године 1. Јануара држала, био је дават под суд и био казњен. А то би било и са Пљакићем да је он наишао извап круга правде.

Но могуће да је и Пљакић чинио погрешке као и многе друге Војводе што су чиниле, то се и за Пљакића веровати може, али сваки је на одговор без разлике узимат, па ако је Пљакић што чинио, то би и он мора на одговор позвап бити.

Кара-Ђорђу је било све једно, био когод њему род или перод, брат рођени, зет, или други који Србин, то је сваком безпристрастно, праведну казань или награду делио. Бар то делом је показао!

*) Види у Деловодном Протоколу Кара-Ђорђевог, гди нигди у званичној преписци не називају Пљака — него Пљакић, и то отуда што је он Караначког Муселима Пљаку у боју по више Рудничкишта убио. А што неки другчије изврђу нека им буде. — Широко им на артији поље — код њинове поље.

75.

АРСЕНИЈЕ ЛОМА.

КАЧЕРСКИ ВОЈВОДА.

(Са сликом.)

Родом је из села Драгоља, среза Качерског, нахије Рудничке.

Како је Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. устао противу Турака, ударио кроз села те Турске ханове и чардаке палио и Турке сатирио, у Орашац дошо, гди је збор 2. Фебруара држат и Кара-Ђорђа народ за Врховног Војду и Господара себи изборио. Арсеније Лома, чувши за устанак његов одма му је и он у Орашац долетио, и при избору Кара-Ђорђа био. Кад се избор сврши, Кара-Ђорђе вође разреди те оду сваки на своју страну да народ на оружје подижу и Турке тамане. Тако и Кара-Ђорђе из Орашца оде у Београдску нахију преко села, те је народ на устанак подиго, с киме је и Лома са својим неколико Рудничана ишо.

Па пошто Кара-Ђорђе намери да прво Град Рудник од Турака очисти, тако напред посла је Лому те је у Рудничкој нахији неколико Срба на оружје подиго и уватио путове око Рудника. Па кад Кара-Ђорђе под Рудник са војском 27. Фебруара дође, Лома се са својом четом присоједини војсци Кара-Ђорђевој, гди им тог дана стигне Лазар Мутап и Милић Дринчић са по неколико Рудничана, и тад Кара-Ђорђе 28. Фебруара удари на Рудник, освоји га и многе Турке побје и зароби, које пусти у слободу те доцније у Ужице оду, а при том тог дана и варош Рудник запали. Ту му по том и трговац Милан Обреновић са 60—70 Рудничана у помоћ стигне.

Па како су се Лома, Мутап и Дринчић показали као добри јунаци при освајању Рудника, тако Кара-Ђорђе сву тројицу постави за Буџукбаше Рудничке, а Милана Обреновића, који је као марвени трговац добро у народу познат, постави за старешину нахије Рудничке и пошаље га у народ да Рудничане на устанак подиже, па се по том Кара-Ђорђе са војском преко Врбнице у Тополу врати.

После освајења Рудника Лома је уз Кара-Ђорђа био бој са Турцима на више места и Турке таманио. Кад Кара-Ђорђе 18. Јуна 1805 год. са више Војвода пође противу Турака, који су се у Карановцу у шанчевима затворили били, ту је и Лома са својим Качерцима бојак био; гди се Турци после вишедневног жестоког боја, пошто им

700 кућа погору, Кара-Ђорђу 29. Јуна лицем на Петровдан предаду, и тад поклоне Кара-Ђорђу једнога хата и врате му шешану, коју су му у боју поћу 20. Јуна узели били, и он ји преко Курилова у Нови-Пазар испрати. У овом боју доста је Турака погинуло а и њихов заповедник и јунак Згуро.

После освојења Карановца Лома је био и при освајању Ужича, и у другим многим бојевима за време десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог са Турцима за ослобођење Србије, у којима се Лома јуначки борио, Војводом посто, многе ране задобио, но срећно је све преболоо.

Несрећне 1813 год. деспот се Лома у Делиграду: но кад велики Везир са силом Турском војском, нагнучивши на Србију, остави малу обсаду око Делиграда, подре Београду и Србију покори. Војводе, које су се у Делиградским шанчевима обкољени Турском војском налазиле, кад после 40 дана узнаду за пропаст Србије, једне тамне ноћи прокраду се између Турака, паведу војску и побегну куд је који знао и мого. Међу тим обсађеницима био је и Војвода Лома, који се провуче до Руднички планина, и у који ма безбедност за свој живот нађе.

Кад се Везиру Рушид-Паши преда Ваљевска нахија, а по том и у Београду Кнез Аксентије Милошевић са народом Београдске нахије, и затекавши се ту из Чачка Советник Аврам Лукић; *) тад Везир Кнеза Аксентија и Лукића одма са својим Делибашом Али-Агом Серчесмом пошаље кроз Србију у Рудничку нахију, да и тамо Србске главаре и народ на предају позову, са изјавом да се сваки својој кући из планина врати, и да им нико неће бити сме штета зло чинити, ма да је и Царског сина који заклао.

Кад Рушид-Пашини изасланици у Рудничку нахију дођу, прво Кнез Милош изиђе пред Делибашу Али-Агу Серчесму и Кнеза Аксентија и Лукића, те им се у Такову преда, а по том дође и Војвода Лома, Мутан и Дринчић, те им се и они предаду; онда и друге старешине из планина изиђу, те им се испредају. После тог и из други нахија изиђе народ са Главарима из збегова и Турцима се преда и под Турско господство подчини. **)

*) Мемоари Проте стр. 217.

**) Историја Милошевића, види од стр. 30—32.

Кад се Кнез Милош преда Срчесми, он му остави да и оружје при себи, осим сабље носити може; он га по том и у Београд са собом одведе, па пошто се Милош обећа Везиру да ће га верно служити као Царског заменика, онда га Везир на препоруку Делибаше постави за Кнеза и Турског чиновника, коме и Турску бурунџију на то пада, да га сваки како Србин тако и Турчин смушати мора. Осим тога да му нека тајна настављења и пошаље га у народ. *)

Ако су Турци Србима и Србским Главарима и обећавали сваку безбедност, није им се могло веровати, а Војвода Арсеније Лома, Мутап и Дринчић баш никако у Турцима вере имали нису; они су здраво предосторожни били и од Турака чували се.

Но кад Хаџи-Продан 1814 год. одпочне бој са Турцима, за који су и они сва три били, и тек да у бој ступе, изненадио и падајнички **) истакне се Кнез Милош, угуши са Турцима устанак у нахији Рудничкој и пође даље, те тај други Србски устанак, који се у више округа распростро био, угуши. Тако та три јунака и многи други повоју се потраг и не пођу у бој са Хаџи-Проданом.

За време гушења Хаџи-Продановог устанка, а и после устанка, све Вароши по Србији, а нарочито Београд, биле су кланица несрећни најглавнији Срба, које је Србе Милош са Таја-Пашом својим побратимом по Србији ватао и у Београд своје поочиму љутом Сулејман-Паши у ланцима оковане шпљао. У самом Београду било је, које поклапо, које на коље живи набијено 300—400 најбољи Срба.

Тад је свирепство Турско по свој Србији обвладало, које таково ни од саме пропасти Србске на Косову није никад било. Сав се народ узжурба, а нарочито народне поглавице, и стану се које куда по шумама, гудурама, јазбинама и пећинама крпiti. На главне друмове, куда су Турци пролазили, нико пзаћи смео није. Жалост, туга и горка невоља обвладала је свуд по Србији.

За сво време гушења буне по Србији, Милош се налазио са Таја-Пашом; а после угушења исте, налазио се код свога поочима тирана Сулејман-Паше у Београду. Милош гледао је својим очима како Турци најродољубивије Србе, које им је он предао, секу, на коље

*) Историја Милутиновића, види стр. 54 и 55.

**) Историја Милутиновића од стр. 87 од прве прете.

живе набијају, и како им Турски гладни пси од костију живим па кољу месо одкидају, удове по улицама развлаче и глођу . . . — *)

За време ватања и предавања Срба Турцима, многи Србски главари и главнији Срби оставе своје куће, оду у планине и стану се договарати шта да раде и како да се Турског зулума опросте. Нађу да нема другог спаса него да се сви противу Турака подигну, па или сви да пагину или да се ослободе, то је био један глас свију Срба у Србији.

Главни људи, који су своје куће оставили и које куд по дубравама крчили се, тајно један с другим споразуму се и у сред зиме у месецу Јануару 1815 год. учине тајну скупштину у селу Рудовица међу нахијом Ваљевском, Рудничком и Београдском, код Попа Ранка Дмитровића пивнице по више куће његове у једном гуштару, а под брдом Милпћевим. На тој скупштини закључе, да сви листом на Цвети устану противу Турака, па или да се турске тирапје ослободе, или да сви мушкарци са оружјем у руци пагину, па онда Турци пека жене и децу турче.

Тад под ведрим небом, на мразу и снегу учине заверу противу Турака. Над частним крестом и светим Еванђељем, које је Боговађски Игуман Авакум са собом донео и свештенодејствовао, закуну се сви, да на Цвети устану противу Турака. При том свештенодејству прокуну свакога онога између себе и у народу, који неби јавно са оружјем у руци усто на њом позив и рок.

На овој скупштини било је више главара Србски, свештени лица и други важни људи из народа, између који био је и Војвода Лома. Тад после свршеног договора и закључка скупштинског, заклетвом утврђеног да се на Цвети дигну на Турке, Војвода Лома пстакне се и збору овако каже: „*Браћо! Овај је сав наш збор и уговор добар и честит; али знајте сви, што и ја знадем, да никада ништа од овога договора биши неможе, ако и Милош, Рудничке нахије садањи Кнез, и то с нама не пристане.*“ Онда скупштина закључи, да се Милош позове да пристане са народом на устанак, и ако се не склони и не пође са народом противу Турака, да га убију. По том скупштина одреди Лому и закуне га да то закључење њено изврши. Војвода Лома прими се тога, закуне се и завери скупштину са овим речма: „*да ће*

*) Види Историју Милутиновића од стр. 88—91.

гледати да Милоша народњем устанку преводи, а ако нештене, да ће га он као Турчина смашрати и у првој га згодној бусији убити, да неслуже ни Туцима, кад неће своје прејадноме народу и кукавној сироштини у овакој нечувеној нужди и страдању; и тако да се најпре од њега — Милоша Обреновића — почне, па онда то ланђе биће на Турке.“ *)

Одавде из Рудоваца завереници оду сваки на своју страну да народ за устанак спремају, а Лома, Милутин Гарашанин и Тома Вучић оду у Рудничку нахију, Милошевој кући у Цриуће, да пазе кад Милош из Београда од Турака дође, да га превољевају и да од њега сазнавају шта Турци говоре и смерају, и да га чувају да неби народ од устанка одвраћао, и на последку, ако га на устанак несклоне да га по закључењу скупштине убију.

После ове народне скупштине у Рудовцима, народни Главари доцније Ђ. Марта опет држали су тајно још једну народну скупштину у Вреоцима, Београдске нахије, код Канетана Петка куће, на којој су били Војвода Лома, Мутап, Милић Дринчић из Рудничке, Никола Катпић, Мијаило Ђуровић, Никола Прогоревчанин из Београдске и Канетан Васиљ Ваљевац, и од други нахија до 60 људи. Ту су се боље за устанак договорили и утврдили; и са скупштине у Остружници на Саву шаљали су Павла Гошинћа, те је питао у Срежу бавеће се Војводе, оћели што какове помоћи од куд бити, и ако неће позивали су и њи да устају и раније да гину, или да се турче, јер да се не може више зло Турско тринити, ни одговор народу дати и уздржавати га, него да се дижу небили пређе истребљени били, да негледају жена и деце плач и стењање, гди пред њовим очима Турци њнове сроднике кољу и убијају. **)

Докле су Срби држали тајне скупштине у Рудовцима и Вреоцима и спремали се противу Турака. Милош је се налазио једнако у Београду код Сулејман-Паше, који је доводио једног по једног од најодабранији Срба на жртву. Он није смео да излази међ народ, и више је стрепио од Срба него од Турака, и зато се једнако у Београду и бавио. Но Срби гледали су, ма како да Милоша из Београда измаме и да га више непуштају међ Турке, да неби опет пошо са

*) Види у Историји Милутиновића стр. 119 и 162.

**) Мемоари Проте Ненадовића види стр. 344.

Турцима противу народа, као што је то и у Хаџи-Продановом устанку чинио. На кад га се дочепају, или да га принуде с народом на устанак, или да га убију. Но кад виде да га никако нема, да из Београда изиђе у народ, они довију се, да га код Турака омразе; па начине једно писмо, на Кнеза Петра Миловановића из Тврдојевца, пахије Ваљевске који је и он Турцима одан био, и које је Милоша здраво компромитирао, и као из Немачке тајно пренешено, пошаљу му и наместе тако, те га ухвати Кнез Аксентије Милadiniовић, који је такођер Турски љубилац и ривал Милошев био; то писмо Кнез Аксентије преда Сулејман-Паши, код кога се Милош једва оправда. Но од тог доба стану Турци на Милоша подозревати, који је дотле код њи здраво омиљен био. *)

Увидио је Милош то подозрење Турака противу себе и за то се иско да иде кући из Београда, но они га нису пуштали. На скоро Сулејман-Паша нареди, те Турци и најглавнијег Војводу и побратима Кара-Ђорђевог Стапоја Главаша убију, главу му одсеку у Београд донесу и пред Пашиним конаком на шпљак и углед ставе. Тад Сулејман-Паша одреди и пошаље Милошу свог једног Гаваза, те му овај као у шали каже: „Кнеже! Је си ли видео Главашеву главу? Сад је и на твоју ред дошао!“ А Милош му одговори: „Бала, ја сам моју главу још одавно бацно у торбу и сад туђу на рамени носим, а и ту за који дан до Божије воље и Везирске.“ Извади кесу те му нешто и бакшиша даде. Сама Главашева глава доста би била, да Милоша увери, шта се и о његовој ради, а како ли још и такви поздрав од Гаваза! Сад навали да се ма како измакне из Београда и науми, да се више никако у њега не враћа, ако само сад живу главу из њега изнесе. Досети се те од Гаја-Паше одкупи Србско робље на вересију, и изиште се те га одпусте да иде у народ да новце покупи, и да им за робље уговорену цену донесе. Милош оде из Београда управо својој кући у Црнуће, одакле се више у Београд за време Господарства Сулејман-Пашиног и не врати.

Кад Милош у Црнуће пред сами устанак дође, сви му се обрадују, не за то, што су га пожелели видети, него за то да неби он опет са Турцима противу народа пошо!

Како дође, Војвода му Лома све каже, како су у Рудовцима на скупштини закључили. Милош Ломи одговори да од тог устанка пеће

*) Историја Милутиновића стр. 116.

ништа моћи по народ добро бити, но да му оставе времена да се и он отом боље промисли, па ће им казати пристаје ли с њима за тај устанак или не. Но како су се Цвети као рок и дан, за обити устанак Срба прекучиле, Лома остави код Милоша Мутапа, Гарашанина, Вучића и друге заверенике, да га чувају да гди год не измакне, и да га на устанак преволе или убију. А он оде у Јасеницу да народ за устанак спрема.

Милош, оставши у Црнићи код своје куће, стапе се премишљати ништа сад да ради, види да му грозн опасност животу од Срба ако с њима на устанак не пристаје; па како је са Ђаја-Пашом уговорно цену за одкуп робља у Београду од 100 кеса, пошаље свог момка Димитрија Ђорђевића у народ, да по неким старим Турским тескерама од народа новац покупи; а свога брата Јеврема одреди и пошаље да Вилајетски Целен волова на Остружници прода, и да му новце за исплату одкупљеног робља донесе. Но Турци његовог брата Јефрема уфате и у Београду у Тамницу баце. Кад то Милош чује, тад види и увери се да њему опасност животу и од Турака прети.

Тад му у Црниће дође Мелентије Павловић Игуман М. Враћешнице, Јово Добрача бивши Кнез Грузански, и Никола Луђевица трговац и сродник његов, који му кажу за закључење народње Рудовачке скупштине, стану га склањати да с народом противу Турака пође и да им началује. Милош им одговори, да се ништа учинити и изпова рат противу Турака почети неможе, јер Турци позорствују; него пристаје уз народ да се само од Турака бране, а да он у то угазити сам пре неће, док он сам народ не сабере бар из Рудничке пахије, да га упита шта он мисли и хоће ли се срдачно бранити само од Турака и кога хоће за најстаријег Господара свога! И да му каже да он неће и никад не мисли подићи своју руку и оружије на Султана, него само на Зулумћаре Турке, а Цару Царево, како и Богу божње давати и чинити намерава. *)

После овога разговора види Милош да се народ усалко и да ће букнути устанак противу Турака, па на велику Среду из Црниће тумари и оде у Брусницу своје побратиму Ашин-Бегу Муселиму, коме каже како се нешто у народу кува. — И ту зададу један другоме побратимску веру да се не издају, него да Ашин-Бег чува Милоша од Турака, и ако што зло за њега чује, да му јави, а Милош тако исто да чува Ашин-

*) Историја Милутиновића, види од стр. 117—121 и до 127.

Бега од Срба! Но кад чују да је Лома усто противу Турака, узме Милош Ашин-Бега, и у петак уочи Лазареве Суботе пођу изведе га до у нахију Ужичку, ту се свише братски опрости и испрати га, нека иде срећно у Ужице. *) А Милош врати се и дође у село Таково, цркви на Лазареву суботу, гди се народ на тај дан искупљо и гди су га вас дан саветали и молили да пође с народом противу Турака, али он је народ од тога предузећа одвраћао и говорио му да се не буни. Но кад му Гарашанин запрети да он то не чини, Милош пред само вече умукне, и тек сутра дан на Цвети после црквене службе и другог затезања каже народу, да ће и он противу Турака поћи; и одатле из Такова увече у Црнућу врати се својој кући.

Докле су Срби склањали Кнеза Милоша на устанак противу Турака и докле се Милош преминуо, разминуо и код свога побратима Ашин-бега у Брусинци бавио, веру један другом задаво и пријатељство међусобно утврђиво, дотле Војвода Лома потуче Турске арачлије у Јасеници и новце, које су од народа покупили били, узме, и одатле одма тог дана на цветни Четвртак пређе у Качер и са својим усташим Србима удари на варош Рудник, гди му се Турци после три дневног боја на Лазареву Суботу предаду, баш тог дана, кад је Кнез Милош свога побратима Ашин-бега у Ужице испраћо и у Таково цркви 10. Априла дошо, о устанку разговор водио, на исти престо, и у Црнуће се кући у вече тог дана вратио; али је Милош тек 12. Априла на страстни понедељник истински на устанак престо и барјак пред својом кућом у Црнућу а не у Такову развио. **)

Пошто се Лома два три дана на Руднику са Турцима туко, Турске куће попало и у Град ји стеро и обколио, у ком Турци нису имали ништа да једу, позову Војводу Лому да му се на веру предаду, и да ји пропусти, да могу под оружјем из Града изћи и у Ужице невредно отићи. Војвода Лома одзове се Турцима на ту понуду и да им тврду веру да ће им дозволити да пођу куда који воли. На то изиђе сам собом Муселим Ага-Токатлић као поглавца Турски под оружјем, са једним калајисаним тањпром у десној руци на ком је било до два добра залогаја леба и гомилаца ситне соли, и тако стиг дође управо Ломи и рече му: „Ево ти, Војвода Ломо! амапте

*) Грађа за Србску Историју од Вука, види од стр. 74—75.

**) Историја Милутиновића види од стр. 127—131.

Божији, наша сиротиња и ми, а да све узмеш на твоју витешку веру и душу, те да нас испустиш здраве одавле, и са свим нашим имањем и оружјем куда год у Турску земљу, а ми би смо к Ужичу, ако ти хоћеш?“ Тад' узме комад леба са тањира замочи га у соо, на од њега одгризе половицу, а ону другу полу залогаја пружи десном руком Ломи: „Ово ти је, Војвода, од нас вјера и таоц, а Ђефил је Бог!“ Лома прими пети угризак леба, умочи га у исту соо и поједе га, и опе исте Токатлићем изговорене последње речи, говором поврати му Лома. После те задате један другом вере, поседају те се поразговоре, и Токатлић замоли Лому да ји одма и тог истог јутра пропусти и испрати к Ужичу. Лома му каже, да се спреме и да изиђу из Града и да ће ји он лично до Ужичке границе испратити и пре погинути, него задату веру погазити. Токатлић оде у Град и са Турцима (њи око 70) спреми се и изиђе из Града. Лома ји са неколико по избору момака сретне и пође с њима напред са дугом пушком о десном рамену низ Рудничке врлети путем, који у Ужиче води; но кад пређу први поток и пођу уз Буквиц, ал' истога Ломе млађи брат Миџанло, кога је он у Руднику са 50 момака оставио да га чека док се он не врати, преким путем преко врлети испадне пред њи и без ичијег знања и заповести тајно заседне на путу и бусију уфати. Па кад Лома са Турцима, пред којим је он ишао, наступи на заседу, они њега пропусте, па онда живу ватру из пушака на Турке сви од једанпут оборе, Турке побију и самога Муселима Токатлића убију, који пре него што мртав на земљу с коња падне, тргне иза појаса пиштољ, јурне скоњем у шуму међу заседу, скреше пиштољ, једног Србина у заседи убије, а потом се с коња мртав на земљу свали.

Војвода Лома изненађен тим, обори и он са својима пратиоцима плотун на Србе у заседи, те ји једва сузбије и само жива три Турчина спасе, међу којима је био и Токатлићев барјактар. Лома за одржати своју задану реч, са том тројицом одбрањени Турака пође даље путем напред, да бар њи тројицу живе испрати. И кад су били у путовању, притурили Рудничкишта преседлицу горе, оборе из косу и кад при дну буду, устави се Токатлићев барјактар, који је на добру коњу мркову јашао и који је добро оружје за појасом и леп у сребру окован и пскићен јатаган имо, кога тад иза појаса пзвади и са корицама пружи га Ломи са овим речма: „Војвода Ломо! Ја видим, да ти овоме,

што се нама догоди, рад био пјесн, колико ни ја; него то бива тако свуда, ће промакну рози, уши, зуби ли мимо главу. А ево сад' и вазда теби од мене свакојако фала! Ти како си нас тројицу испратио вјерно и поштено, тако би баш и оне, да ји хајдуци не побише, који ни за Бога, ни за вјеру ништа не маре и незнаду; по теби мај овај нож као мали од мене нешкеш, за хатар вјере и дослука, којпво баш за тебе и јесте како за врлога јунака, пак се већ и врати ка својима, ми ћемо амо и сами. пут знамо, добре и одморне коње имамо, а да ни бусије какве већ' унапред не буде.“ Лома узме нож и почне га за појас задевати и намештати, куд му и очи се запесу, па и ум и слух, а исти Турчин хитро потргав (повади) пиштољ, записе и скреше га Лому у теме у главу, коју је к појасу сагнуо био да нож за појас задене, и кроз главу олово прона га и Лома на земљу с коња полу мртав падне. Турчин тад ободе свога доброг мркова коња и са она два Турчина побегне к Ужицу; Срби натуре се за истима, оба Турчина стигну и убију, по Токатлићев барјактар, који изненадно и преваром уби славног јунака Војводу Арсенија Лому, на добром коњу издре жив у Ужице и спасе се. А одатле Срби Турске жене, децу и њихов пртљаг невредимо испрате до у Ужице.

Војводу Лому мало жива и без свјести узму Срби на носила, те га однесу у село Барре, кмета Раке кући, гдј је се неколико дана мучно, док није на последку и своју родољубиву душу испустио. *)

И тако по задатој Ломом вери Турцима, а његовим братом Миланом из освете нагаженој; прослављени у десетогодишњем ратовању Кара-Ђорђевој са Турцима врли јунак Војвода Арсеније Лома на тврдој вери од невере Турчина био је убијен.

Лома је, кажу сарањен на леном месту, у ливади кмета Раке у селу Барама, на брду Влатима, по више Ракине куће. **) На његовом гробу стоји положена велика плоча без икаква надписа.

Лома је био велики радник за ствари свога народа; код свакога је био уважен, добар јунак и вешт у боју, а мудар на договору.

*) Има нешто и другојачији причања о смрти Ломиној у новије време. Но неће верија бити, него овако као што Милутиновић у Историји Србије од стр. 130—134 говори.

**) У Кнежевини Србији Милићевић на стр. 339 прича да је Лома укупат по више куће Капетана Марка Ракића, код кога је и умро, а то ће сигурно бити сии кмета Раке.

Стаса је био висока, крупан, пуш, дуги и ретки бркова, а смеђе косе и увек носио је Војводско одело доламу.

После смрти славног Војводе Арсенија Ломе осто му је брат Милован у животу, и остало је у Драгољу више потомака његови, који и данас живе, и од који налази се данас у Краљ. Србској војсци Артиљерије Мајор Сретен Ломић, Командант окружне Тунирпјске војске, који је у рату Србије 1876—7 године показао се у јунаштву као достојан унук свога деде Арсенија. А тако и други унук Арсеније Ломић Поручик Артиљерије.

Од пронасти Србске на Косову, Војвода Лома спада у први ред славни људи у Србији, и ако од њега има и много други заслужнији за Србство Срба. Јер после Кара-Ђорђевог устанка на Турке и престанка; продужен је рат противу Турака под Хаци-Проданом, па по престанку овог, под Ломом и даље настављен, а под Кнез Милошем продужен; јер:

I. Устанак Срба противу Турака под Кара-Ђорђем верно се броји од 24. Јануара 1804 год. и даље вођење рата до 21. Септембра 1813. године, из ког је после плаћуо и продужен:

II. Устанак Срба под Кара-Ђорђевић Војводом Хаци-Проданом, од 21. Септембра 1814 год. и биће до коња Нојембра исте године вођен, а потом даље:

III. Устанак Срба под Кара-Ђорђевић Војводом Арсенијем Ломом, који је од почет 8. Априла 1815 год. на Цветни Четвртак, а после Ломше смрти, 12. Априла на страстни понедељник прихваћен Кнезом Милошем Обреновићем и окончан 14. Јула исте године по учињеном миру са Марашли-Али-Пашом у Тунирји.

76.

ЛАЗАР МУТАП.

МОРАВСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из села Прислопце ондашње Подгорске Кнежине, а данашњег среза Моравског, нахије Рудничке.

Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 год. устане противу Турака, и из Орашца као избрани Вожд народни, оде у Рапиловић на у Тополу. А одатле дигне се у Чумиће, у Сасараново и Младенац, па се окрене на Рудник, где је био Сали-Ага брат Кучук-Алије, који је

додијао народу, чинећи велики зулум и отимајући жене и довојке, од куда је и прозван Рудничким „Биком.“ Овамо Кара-Ђорђе потегне да прво истера из Рудника бика.

По поруци Кара-Ђорђевој стигне му из Рудник у помоћ са неколико Рудничана и врли јунак Лазар Мутап, Арсеније Лома и Милић Дринчић а за тим и трговац из Бруснице Милап Обреновић са 60—70 Срба.

Кара-Ђорђе 28. Фебруара удари на Рудник, запали га, Турке потуче, жене и децу Турску зароби и испрати у Ужице. Ту погине и Ужички Муселим Џавић и Карановачки Пљака, а крвничина Сали-Ага Руднички бик избегле.

О том насилнику Војводи и Муселиму Рудничком Сали-Аги-бикку, прича се: Да њега није задовољавао грабеж и убиства, него је веома љубио и женско друштво. Па осим што је зла и насилна у Руднику чинио, он је излазио и у села и пио је од чардака до чардака са најмљеном четом од сто и више Турака, па је премораво Србске жене и девојке да се купе у коло и да му певају и играју, а сам би са својим Турцима — у то време — седео у хладу около места, на ком је држат теверич (веселе); па по свршетку игре женскиње су морале седати покрај насилни гостију, а мушкарци су их дворили. Такве забаве пису прављене у кућама, него махом и на пропланку густе шуме или код извора. Нарочито Сали-Ага чинио је то у време бербе винограда, гди је тонуо са Турцима у разблуди. У вароши Руднику над чесмом пио је чардак, гди су му сваке недеље морале долазити девојке и невесте, које су под чардаком колале и певале, а он са чардака пушећи и задовољавајући се гледао је и бирао је јадну Србку коју је хтео, и коју му је насја душа прохтела. — Он је завео био за себе и право прве поћи невесте.

Од ти ружнога спомена песама, које су Србке приморане биле певати своје тирању, једна се починјала овако:

„Куп' се, бер' се, коло игра
Да дочека Сали-Агу
Сали-Агу, дику нашу!

— — — — —
Сад долази Сали-Ага
Сали-Ага, дика наша.
— — — — —

Проговара Сали-Ага:

„„Сад ми душа барјам има,
Кад ми Млада коло води.““

А било је и у другим местима Србије такви тирански Турски поступака, гди су Турци над Србкњама тиранствовали — које су им се морале скупљати, коло водити и певати, као што и ова из Тимока песма показује:

„У Аге је лепа постеља:
Сошнице стручје босиљка,
Билца су цвеће страторово.
Пуста душа девојачка,
Када легне да тужно мприше,
Кад устане, она да пздише.“

Ето какве су тираније Турци над јадним Србкњама чинили, и какове су им оне тужне песме певале! —

Но како свака тиранија краја има, тако и овој дође крај. Диже се од Тополе Кара-Ђорђе, кога је можда само небо одредило да избави од Турске тираније мученички народ свој, пође са својом браћом Србима и 28. Фебруара 1804 године спржи Рудник, гњездо блуда и њасиља, и пстера из Рудника Бика, да му више Србке коло не воде, не певају, и да му гадна душа барјама нема.

При освојењу Рудника особито као добри и врли јунаци покажу се Лазар Мутап, Арсеније Лома и Милић Дринчић, које Кара-Ђорђе тад сва три за Буљукбаше постави, и то Лому за Буљукбашу Качерског, Дринчића за Подгорског а Мутапа за срез Драгачевски, који доцније опет сва три заједно Војводама за своју храброст и врлост, постапу.

У години 1805 у очи Благовести 24. Марта Лазар Мутап и Милић Дринчић са 250 Срба, који су се на брду Љубићу обкопали били и држали Чачак у обсади, ударе на силу Турску од 15.000 под Лесковачким-Пашом у Чачку, *) и бијући се читав дан, надбцију Турке, који им се ноћу искраду и из Чачка побегну, а Срби празну варош сутра дан заузму.

*) Војне Срба са Турцима од Н. Радовановића стр. 7.

После заузећа Чачка Мутап са Кара-Ђорђем борио се те исте године јуначки противу Турака и код Карановца више дана, гди их Турци Карановац на Петровдан предаду, и Турке у Турску одпусте те у Нови-Пазар оду.

Године 1806 у Мају месецу Лазар Мутап храбро борио се противу Хаџи-Бега, који се на Братачићу у Ваљевској нахији са 7.000 Турака утврдио био; кога су разбили и за Дрину отерали. После тог Мутап борио се на Мишару, на Дрини, Лозници, Делиграду и многим другим местима. И осим тога био је 1809 год. Лазар Мутап са Кара-Ђорђем у бојевима на Сеници, и на Новој-Вароши, гди Срби, држећи Турке три недеље у обсади, напоследку ударе јуришом, Град освоје, 600 глава носеку, многи шићар и једну касу са новцима задобију, које новце Кара-Ђорђе измеђ војника подели. И после тог био је Мутап на Новом-Пазару, Суводолу, Кукутиници, Колашину, Пријеполу и Никшићу, гди погине највећи јунак тог доба Црногорски Буљукбаша Јован Шпбалџа са 13 Црногораца, кога је Владика Св. Петар Петровић Његуш Кара-Ђорђу у помоћ послао. *)

Прослављен у бојевима и изашав на глас Лазар Мутап постављен буде од Кара-Ђорђа за Војводу кад је Стојан Чушић, Милош Стојићевић Поцерац, Петар Николајевић Молер, Никола Смиљанић Прота, Ципцар Јанко а за тим Арсеније Лома и Милић Дринчић постављен био. Које су све те Војводе по одлуци народне Скупштине 1811 год. имали и своје срезове у свом подручју, и над истима независни од други старији Војвода били.

Године 1813 Мутап заостапе у Србији, гди се прикрије у Рудничке планине. Но кад се Везиру Рушид-Паши у Београду преда Кнез Аксентије Миладиновић из нахије Београдске са народом те нахије, а по том и бив. Советник Аврам Лукић, онда Рушид-Паша, који се најезио био да и на Аустрију нападне, кад из новина, које му Аустријски Терцман Агаман достави, види, и каже да је Наполеон од Руса и сајузника на Лајпцигу тако потучен, да је једва жив осто и побего, Везир обори главу и оклемни уши. Па позове сав Србски народ и заоставше Србске старешине у Србији да му се предаду и врате кућама, и каже да им је Цар све опростио и да неће ником ништа бити, ма да

*) Војне Срба са Турцима од Радовановића стр. 25—27.

је ко и Царевог јединца сина заклао; тако објави по целој Србији Србима и Турцима, и пошаље по том у Рудничку нахију свога Делибашу Али-агу Серчесму са Кнезом Аксентијем и Аврамом Лукићем, који позову Србске старешине и народ на предају, гди прво изпђе Кнез Милош са својим момком Димитријем Ђорђевићем пред Делибашу и положи оружје у Такову пред његове поге и преда му се. По примеру том доцније преда му се и Војвода Лазар Мутап, Арсеније Лома Милић Дринчић и други. *)

Кад Хаџи-Продан 21. Септембра 1814 год. устане противу Турака и Милош тај устанак са Турцима угуши, Мутап крпо се које гди. А пред устанак 1815 год. врази се око куће Милошеве, псчекиво да Милош из Београда дође од Турака и да по заклучењу Рудовачке скупштине на Цвети дигну се Срби противу Турака, да се боре на смрт и живот, на ма сви с оружјем у руци нагинули. **)

Мутапа су Турци са Ломом и Дринчићем једнако од Милоша, кад је у Београду код Турака био искали, да им Милош такове преда, као што је многе друге честите Србе на кланицу Турцима пс-предаво, а парочито у устанку и после устанка Хаџи-Проданова. Но ко ће та три жестока лафа преварити и уфатити, а још мање савладати?! — Милош је одговаро Сулејман-Паши да ће они доћи и да ће ји довести. Но то је био само празан одговор Паши, које Милош није у стању био учинити. ***)

Но кад Сулејман-Паша и последњу жртву учини, и Кнеза Станоја Главаша убије, види Милош шта ће и с њим бити, као што га на то и Гаваз Паши опомене, измоли одпуст и побегне из Београда у Рудничку нахију у село Црнуће својој кући, гди га Мутап дочека, и са другима једва га са грожњом његовог живота, по одредби Рудовачке скупштине приморају, те се народњем устанку 10. Априла 1815 године на Цвети код Таковачке цркве приволи а 12. Априла на страстни понедељник у Црнући развије барјак и реши се да са Србима војује. ¹⁾

*) Историја Милутиновића види од стр. 49—52.

**) Историја Милутиновића стр. 116.

***) Мемоари Проте Ненадовића стр. 336, 338, 343 и 344.

¹⁾ Историја Милутиновића види стр. 103, 105, 116, 119, 128, 161 и 162.

Одатле Мутан одма оде противу Турака у Чачку, удари на Турке, но несрећом рани се јако и од јада и чемера разболи, гди га на по- силама однесу у село његово Прислоничу кући, гди у скоро умре. *)

Мутапов Војводски барјак, кога је под Кара-Ђорђем носно, и данас се у том Манастиру чува.

Мутан је кажу био човек прионамаст, црвен у лицу, закрвављени очију, средњег раста, и врло добар јахач. На глави је носио капу чита- кињу (дињару). Нарави је био доста напрасите, а јунак од први јунака.

Има једна народња песма о јунаштву Војводе Мутапа, која каже, да га је Кара-Ђорђе позва у Тополу и послао те је погубио неког Арапина на Тимоку (то ће бити на Малајници 1810 год.), и коју овде као пакит јунаштва Мутаповог уврћавамо.

1.

ЛАЗАР МУТАП И АРАПИН.

Књигу пише црпн Арапине
Из ордије цара силеног
Од Видлика града бијелог,
Те је шаље у земљу Србију
У Тополу, село поносито,
Црном Ђорђу од Србије главн:
„Чујеш море, каурине Ђоко!
„На те јесте царе протужно,
„Ти си цара за срце ујео,
„Србију му земљу освојио,
„Оборпо мечет' и мунаре,
„Повиско цркве и олtare;
„Исејк'о си хоће и муфтије;
„Још си већи зулум починио:
„Исејк'о си паше и кадије;
„Још си већи зулум починио:
„Туркиње си многе покрестио,
„Имепа им Српска нађенуо,
„За Србљина многу удомио;
„А ти знадеш, каурине Ђоко!

„Да то Турска вјера не подноси.
„Прођ' се тога, каурине Ђоко,
„Прођ' се тога, дај цареву рају:
„Ако ли се тога проћи не ћеш,
5 „Да цареве земље не газпмо, 25
„Да цареве раје не таремо,
„Изађи ми на мејдан јуначки
„У широко, у поље Видлицко,
„Или за се пошљп замјеника:
10 „Пак да знадеш, каурине Ђоко! 30
„Ако мене суђен данак нађе,
„Цар већ на те више војштит' неће,
„Остаћ' твоја сва земља Србија,
„Остаћ' твоја од сад до вијека;
15 „Ако л' тебе суђен данак нађе, 35
„Царека земља к'о што је и била.
„Ако ли ми изићи не смјеш,
„Послаћу ти везак и преслицу,
„Те ми предп гаће и кошуљу
20 „А на мјесто моје паручнице: 40

*) Историја Милутиновића стр. 138.

„Пак ћу силну војску подегнути,
 „Са војском ћу рају прегазити.
 „И теби ћу у Тополу доћи.
 „Бјеле ћу ти дворе попати,
 „Тебе хоћу жива уватити, 45
 „Везаћу ти руке наопако,
 „Везана те у Стамбол пратити,
 „Те ћу тебе цару поклонити;
 „Тако ће се земља умприти.“
 Дође књига Петровићу Ђорђу. 50
 Учи књигу Петровићу Ђорђе,
 Књигу учи, грозне сузе рони,
 Пак од јада на ноге скочило,
 И пишта из бјела двора,
 Ниже двора у зеленоу башчу, 55
 Пак се спусти на зеленоу траву,
 Мисли мисли Петровићу Ђорђе:
 „Моја мајко! што ли ћу ти јако?
 „Ја сам први кавгу заметнуо,
 „Првописак на душу узео: 60
 „Куд ће моја душа и тијело?
 „Да б' Арану на мејдан изпиш'о,
 „Може мене суђен данак наћи
 „А очима ни виђети не ћу,
 „На коме ће земља останути; 65
 „Да би посл'о за се замјеника,
 „Не знам данас, кога ћу послати.
 „Да би посл'о Лазаревић-Луку,
 „Лука није срећан на мејдану;
 „Да би посл'о Чулића Стојана, 70
 „Чулић јесте срећан на мејдану,
 „У њег' би се мог'о поуздати,
 „Воље у њег', нег' у десну руку;
 „Ал' кад пошљем Чулића Стојана,
 „Ко ће чуват' Мачве и Подриња 75
 „Од Турака, проклетих Бошњака?
 „Да би посл'о носиоца Милоша,
 „Ко ће чуват' Јадра и Поцерја

„Од проклетих Турак' Зворничана?
 „Да би посл'о Вељка харамбашу, 80
 „Ко ће чуват' Бање и Косова
 „Од Турака љутих Арнаута?
 „Тог ни једног послати не могу.
 „Имаде ми ђетић Цинцар Јанко,
 „Ал' још није рана пребољео; 85
 „Чарашћу Васо, грдна рано!
 „Лудо ти ми на граду пошбе!“
 Мисли Ђорђе, мисли на све страпе,
 Мисли, мисли, на на једно смисли,
 Брже нише једну силну књигу, 90
 Те је шаље Чачку бијеломе
 А на руке Мутану Лазару:
 „Десно крило, Мутане Лазаре!
 „У које ти доба књига дође,
 „Јаси брже к мени у Тополу; 95
 „Ти не жали до четири коња,
 „Да б' под тобом коњи поцркали,
 „Ја ћу теби коње потпунити.“
 Оде књига Чачку бијеломе.
 Истом Лазар за вечеру сјео, 100
 Јоште прве чаше не попио,
 Већ је држи и Богу се моли,
 А књига му паде на кољено.
 Кад је Мутан књигу сагледао,
 Пуну чашу на силију бацн, 105
 Па узима опу силну књигу;
 А кад виђе, што му књига каже,
 Брже викну своје вјерне слуге:
 „Слуге моје, итро поштајте,
 „Опремте ми дору од мејдана: 110
 „Нове њему плоче прох'јешите,
 „Ситиљем га клинцима поткујте;
 „Измјте га ђулсом и сапуном,
 „Оседлајте седлом сребриљем,
 „Зауздајте уздом позлаћеном; 115
 „С двије стране ме'ите у дората,

„Мењате му до двије гадаре,
 „О ункашу балту оковану;
 „Док с' обучем и узмем оружје.
 „Ево има три бијела дана, 120
 „Кад ја легнем, чудан санак усним,
 „Чини ми се у кавзи ћу бити,
 „Господар ме Петровићу Ђорђе
 „Врло брзо своје двору зове,
 „Бог ће дати, да ће добро бити.“ 125
 Иак се Лазар поче облачити:
 Он обуче свилу и кадифу,
 И принаса све сретно оружје,
 Са којим је на бој ударао
 И здраво се на траг повраћао. 130
 А слуге му дора изведоше,
 Изноа му плоче промјенили,
 А повијем клинцима потковали:
 Измили га ђулсом и сапуном,
 Оседлали седлом сребрнијем, 135
 Зауздали уздом позлаћеном;
 Двије стране вргли у дората,
 Метнули му до двије гадаре,
 О ункашу балту оковану;
 Кад дорату потегли колане, 140
 Трпнут дорат увретен скочио
 И првијем ногом' закопао:
 Знаде дорат, да ће путовати,
 А на кавгу на мејдан изићи.
 Пак се Лазар ману на дората, 145
 И занска чашу са спније,
 Са дората пони чашу вина.
 По вечери три сата прођоше,
 Нит' бијаше звјезде ни мјесеца;
 Али Мутап и по мраку види, 150
 Како звјерка курјак у по ноћи.
 Кад полеже дорат преко поља,
 Како звјезда преко ведре неба:
 Веле људи, да је два'ест сати

Од Тополе до бијела Чачка, 155
 Мутап Лазар за два сата дође.
 Кад на страже Ђорђине удари,
 Стражари га једва дочекаше,
 До б'јела га двора допратише,
 Пред авлијом Лазу оставише, 160
 Отрчаше у дворе Ђорђији,
 У ложници Ђорђа пробудише:
 „Господару! теби Мутап дође.“
 Ђорђе скочи из меке постеље,
 И без капе и без свог појаса, 165
 Без чизама и без јеменија,
 Без оружја, у танкој кошуљи
 Од радости пред Лазу изиђе;
 А кад Лазар Ђорђа опазипо,
 Пред њим дору коња одсједио, 170
 Капу скиде, Ђорђу к руци пође,
 Ал' му Ђорђе десне не да руке,
 Већ га Ђорђе загрли рукама,
 Па Мутапа у образ пољуби,
 И Ђорђе му 'вако одговори: 175
 „Добро дош'о, мој сви соколе!“
 Па га узе за десницу руку,
 Уведе га у бијеле дворе,
 Пак му даде прву чашу своју:
 „Напиј ми се, моји сви соколе!“ 180
 Али Лазар вина пити не ће,
 Веће Ђорђу Лазо говорио:
 „Што ме зовеш, славни господару?“
 Тад' му Ђорђе стаде говорити:
 „Знадеш Лазо, знадеш мли спне! 185
 „Мене Арап на мејдан позива
 „Ев' под Видли у поље Видлинско,
 „Али за ме пиште зајеника;
 „Ви л' се, Лазо у се поуздао,
 „Да Арапу на мејдан изиђеш, 190
 „А да мене, спне, замјениш?
 „Ако Бог да, те ти здраво дођеш,

„Не ћу знати, што ћу теби дати:
 „Честита ћу тебе учинити
 „К’о и спна нејака Алексеу; 195
 „Ако ли те суђен данак пађе,
 „Дјепо ћу ти име онојати,
 „Дуго ћу те, синко, спомњати.“
 Мутап Лазар Ђорђеи проговори:
 „Господару, Петровићу Ђорђе! 200
 „Бп се јунак усе поуздао,
 „Нпти би се Арапа препао,
 „Арапу би на мејдан пзиш’о;
 „Али немам коња за мејдана,
 „Дорат мп је тешко остарпо, 205
 „Остарпо, па је отешчао,
 „У Турака с’ врло добри коњи,
 „А на коњма Турци бпњацпје.“
 Ал’ бесједи Петровићу Ђорђе:
 „Плаш, синко, коња за мејдана: 210
 „Из мојцјех седам стотни’ коња
 „Избер’ коња, кога теби драго.“
 У по ноћи свјећу зажегоше,
 Па одоше коње пробирати.
 Мутап Лазар коња паћ’ не може, 215
 Ту за њега коња не бијаше:
 „Немаш, Ђорђе, слатки господару!
 „Ти не плаш коња за мејдана,
 „Већ ћу пћи на дорату моме.
 „Веће Ђорђе, слатки господару! 220
 „Дај ти мени седам стотни’ Срба
 „На хатима а под миздрацима
 „И под свијем Турским хаљпнама,
 „Да чувају страже од Турака,
 „Док с Арапом мејдан подијелим: 225
 „У Турака ппгда вјере нема,
 „Могу мене оиколипи Турци,
 „Па у руке жива уватипи;
 „Нек’ чувају мене од Турака.“
 То је Ђорђе једва дочекао, 230

Изабра му седам стотни’ Срба,
 Све под Турским свјетлим хаљпнама,
 На хатима а под миздрацима.
 Зађе Ђорђе сваког даривати,
 Сваком даде по трпест дуката, 235
 А Мутапу не шће ни бројити,
 Четпри му цџа напунпо.
 Одатле се Лазар подигао
 И за њиме седам стотни’ Срба,
 Лијепо јпх је Ђорђе пспратпо. 240
 Да вам кажем, кога дана пође:
 У суботу на светог Лазара
 Пред Ристово пред цвјетоноспје.
 Да вам кажем, кога доба пође:
 Прије зоре и дана бијела, 245
 Кад с’ данпца роди од истока.
 Од Тополе нико га не виђе
 Са својцјех седам стотни’ друга.
 Завеле пх Лазар у плавине
 Од свијета, куд га виђет’ не ће, 250
 Куд с’ не чује вашке ни кокота.
 Мудро Лазар води своје друштво,
 Јер се боји Турских пријатеља,
 Да не кажу црну Арапину.
 Води Лазо друштво седам дана, 255
 Нитко Лаза привиђет’ не може
 Разма Бога и горе зелене;
 А кад било на велики петак,
 Те с’ угледа то поље Видпнско,
 По Видпну куле пребијеле, 260
 Измеђ’ кула високе цамије,
 Нида Лазар мудро уредио:
 Своје друштво по гори сакрпио,
 И суботу онђе предаппо,
 Од Турака нико га не виђе. 265
 Кад је било на васкрсеније
 Прије зоре и бијела дана,
 Мутап Лазар друштво сјетовао:

„Моја браћо, седам стотин' Срба!
 „Добро коњма притеж'те колане, 270
 „Сваки свога добра коња сакриј,
 „Нека коњи под серсаном стоје,
 „А и ви се по гори покрпјте,
 „Па гледајте преко поља равна,
 „А ја одо на моме дорату 275
 „Преко равна поља Видинскога
 „На бијегу, ће је Арап рек'о;
 „Ако буде црип Арап дош'о,
 „Те се с њиме по пољу поћерам,
 „Ја ћу бјежат' пред Арапом црим, 280
 „Ви гледајте добро по дурбину,
 „Не ћу бјежат', да утечем њему,
 „Већ ћу га мамит' од Турака,
 „Ближе ћу га вама прикучити;
 „А када се, браћо, ја окренем, 285
 „Те се оштрим говођњем огледамо,
 „Ви гледајте, мене познајите:
 „Ако падне са Арапа глава,
 „А ви онда коње посјединте,
 „Па у поље к мени потеците, 290
 „И по једну пушку избаците,
 „А Србљески у глас подвикиште,
 „Не би л' како Турке поплашили,
 „Да менека не увате Турци;
 „Ако л' моја падне руса глава, 295
 „Ви се онда јављати немојте;
 „Већ готове коње посјединте,
 „Па бјежите у земљу Србљу,
 „Бјеж'те, браћо, не гините лудо.“
 То прече војвода Лазаре, 300
 Пак посједе вповна дората,
 Оде право преко поља равна,
 Као звјезда преко ведра неба.
 Када Лазо на бијегу дође,
 Али Арап прије бјеше дош'о, 305
 И пазео седам хиљад' Турак':

Све попели по пољу шаторе,
 Приставили кавене пбрпке,
 А просули сребрне филцане,
 А стоје им коњи под седлима 310
 Повезати, зопца устакнута;
 Арап шатор с краја разапео
 Под шатором пије рујно вино,
 Пред шатор је копље ударпо,
 А за копље свеа'о бедевију; 315
 Често Арап гледа преко поља,
 Кад ће му се Ђорђа похолити.
 Прије Турци Лазу опазише
 Од онога црна Арапина,
 Дотрчаше Турци Арапину, 320
 Па овако њему говораху:
 „Арап-ага, ето иде Ђорђа,
 „А не води момка ипједнога,
 „Нека знадеш, на предају иде,
 „И он теби носи много благо.“ 325
 Кад то чуо црип Арапине,
 Итро скочи, припаса оружје,
 Пак посједе суру бедевију,
 И на сусрет потече Лазару:
 А остали Турци устадоше, 330
 Устадоше, па се поређаше,
 Те гледају Лазу и Арапа,
 Кој' ће коме очи заварати.
 Кад се Арап прикучи Мутапу,
 Поче њему Мутап говорити: 335
 „Море курво, црип Арапине!
 „Јер се мени не даш одморити?
 „Ја сам јунак трудан и уморан.
 „Та мејдан се тако не дијели,
 „Већ јунаци од коња одјашу, 340
 „Па се онда обадва рукују,
 „И по једну чашу пију вина,
 „Један другом док опрости крвцу.
 „Та ласно је кавгу заметнути,

„Ал' је тешко крвцу опростити.“ 345
 Ал' то Арап ни слушати не ће,
 Већ потеже сабљу димишћију,
 На Мутапа јуриш учинио;
 Ал' га Мутап не шће дочекати,
 Већ окрену помама дората, 350
 Пак побјеже преко поља равна,
 А за њиме Арап на кобили.
 Сва ордија Турска ев' устала,
 Пак се сипју п рукама пљешту,
 И међ' собом Турски говораху: 355
 „Ала! ала! јада од хајдука!
 „Како Ђорђе пред Арапом струже!“
 Ал' не бјежи Лазо да утече,
 Већ Арапа мами од Турака.
 Кад га Лазо даљек' измамо 360
 На помолу својим Србимма,
 Онда Лазо окрену дората,
 А потрже сабљу димишћију,
 Иза себе ударн Арапа,
 Иза себе преко л'јеве руке, 365
 На довату по црноме врату,
 У једноћ му одсјече главу,
 Паде глава у зелену траву,
 Остаде му тело на кобили,
 Мртва глава из траве говори: 370
 „Богом брате, Петровићу Ђорђе!
 „Твоја земља и твоја Србија!
 „Немој мене више ударати,
 „Чини ми се, могу пребољети.“
 Да вам кажем, ког' сата погибе: 375
 У пећељу на васкрсеније,
 Кад се рађа сунце од истока.
 А кад виђе седам стотни' Срба,
 Ђе погубе црни Арапине,
 Сви на добре коње посједоше, 380
 А у поље равно истрчаше,
 Пламеним грлом подвикнуше,

И по једну пушку пабацаше,
 И Лазару брже долећеше.
 Кад то видли Турци Видинлије, 385
 Сви ијешнице граду побјегоше,
 Оставаше распете шаторе,
 Оставаше коње повезане,
 Пристављене кавене ибрике
 И просуте сребрне филцане; 390
 Ал' Србимма нагло удараше,
 Од појаса сабље повадише
 И у Турке јуриш учинише.
 Да је коме стати па гледати.
 Како Српске сабље сијевају! 395
 Како Турске главе зијевају!
 Видинлије с' Турци препадоше,
 И на граду затворише врата,
 А са града пукоше топови.
 Ту не оста Србим у дружини, 400
 Који Турске не одсјече главе.
 Пак се Србим пољем повратише,
 И све Турске коње поваташе,
 Обораше све Турске шаторе,
 У терћије шаторе савише; 405
 Покупише кавене ибрике,
 Покупише сребрне филцане;
 Сваки Србим десет коња доби.
 Мутап узне Арапову главу,
 Дорату је у зобницу баци, 410
 Пак дората у поводу води,
 Арапову јаше бедевију.
 Одатле се Лазар подигао,
 Оде право у земљу Србију
 Пјевајући, коња играјући. 415
 Када дође у село Тополу,
 Далеко га Ђорђе опазио,
 Пред њега је брже истрчао:
 Руке руче, у лица се љубе;
 Мутап узне од Арапа главу, 420

И он рече Црноме Ђорђевићу:
 „Господару, Петровићу Ђорђе!
 „Нај ти даре црног Арапина,
 „Арап ти је јабуку послао.“
 На пред Ђорђу русу главу бацп. 425
 Кад је Ђорђе главу сагледао,
 Онда Ђорђе весеље учини,
 И изврже тридесет топова.
 Оде абер по земљи Србији,
 Сви Србпни весеље чинише, 430
 На градов'ма пуцаше топови,
 Јер је Лазар посјек'о Арапа,
 Србпнма свима дика јесте.
 А кад чули Турци Босанлије,
 И они су весеље чинили, 435

Са градова банцали толове,
 Јер Босанци младијау Турци,
 Да с' Србија земља умприла.
 Не зна Ђорђе, шта ће Лазар дати,
 Већ га пита: „Ишти, сине Лазо! 440
 „Ишти, сине, небројено благо,
 „Ишти, сине, шта је теби драго.“
 Али Мутап на благо не гледа.
 Веће Ђорђа у руку пољуби:
 „Господару, Петровићу Ђорђе! 445
 „Даћеш мени, што је теби драго!
 „Даћеш мени слободу јуначку,
 „Да ми нико судити не може,
 „Оспм Бога и тебе једнога.“

77.

МИЛИЋ ДРИНИЋИЋ.

ЦРНОГОРСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из села Теочина ондашње Подгорске Кнежевине а данашњег среза Црногорског пахије Рудничке.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 године усто противу Турака, и кад је отишо противу Рудника у ком су се највећи зликовци Турци наодили, Милић Дриничић са Лазаром Мутапом скупили су по неколико Рудничана па су и они дошли под Рудник Кара-Ђорђу, гди су 27. Фебруара у боју били, и кад 28. Фебруара Кара-Ђорђе Рудник освоји и варош запаали, а потом заробљене Турке и Турске жене и децу у слободу постави, који не остају у Руднику него оду у Ужице.

Па како су се у овом боју при отимању Рудника Милић Дриничић, Арсеније Лома и Лазар Мутап показали као добри јунаци, то ји Кара-Ђорђе постави за Буљукбаше, и одатле пошље ји са Миланом Обреновићем трговцем из Бруснице да народ Рудничке пахије на оружје противу Турака подижу, а он одатле преко Врбнице са војском оде у Тополу, коме су дошли Дахлијски посланици из Београда да би га на мир склонили.

Године 1805, 24. Марта уочи Благовести, Милић Дринчић и Лазар Мутап који су у обкопу на брду Љубићу са 250 Срба држали Чачанске Турке у обсади, који им новода даду те они на њи 15.000 Турака, који су се у Чачку под заповедништвом Лесковачког-Паше налазили ударе, и бијући се цео дан, Турке надбију и поплаше тако, да Турци те поћи из Чачка изграду се и у Нови-Пазар побегну, а Милић Дринчић и Мутап варош сутра дан заузму.

Те исте године после заузећа Чачка, Милић борио је се противу Турака и код Карановца, гди Кара-Ђорђе 29. Јуна на Петровдан освоји Карановац, и Карановачке Турке са жепима и децом испрати у Турску.

После овог боја 1805 год. борио је се Војвода Дринчић и на Ужвицу под Јаковом Ненадовићем, а за тим на Дрини, Делиграду, Таборишту, Црном Врху гди је 1809 год. Гушанца-Алију, који је се упутно Крагујевцу са Мутапом и Рапћем, до ноге потуко. И после тога Дринчић је у многим другим биткама био, и скоро свуд гди су се год Мутап и Лома са Турцима за време десетогодишње војне Срба под Кара-Ђорђем са Турцима борили, у тим бојевима и Дринчић је јуначки бојак био. Ове три Војводе и три велика јунака, један другом у јунаштву а и у другим добрим својинама нису уступали, и сва три по паденију Србије 1813 год. заостали су у Србији, по планинама од Турака крили се, и заједно сва три у Чачку Делибашки-Али-Аги Серчески предали су се, а и доцније једнака и је судбина говила. *)

Но и ако је се Дринчић са Ломом, и Мутапом предао Турцима на веру, опет они нису вере у Турцима имали, здраво су се чували и на опрезу били. Кад Хаџи-Продан 1814 год. устане противу Турака; они сва три готови су били да у бој пођу. Но кад Кнез Милош одма са Таја-Пашом противу Срба пође, и тај устанак угуши, они после тог сва три одбегну од својих кућа у планину, гди су се крили од Турака, а и од неких Срба којима веровали нису, него су се и од њих чували, за нови устанак спремали и са народом договарали. Залуд је њих Сулејман-Паша од Кнеза Милоша искао да му јих доведе и преда. Но ко је био у стању та три мудра Лава из планине пазхити а шта више уватити? **)

*) Историја Милутиновића стр. 49—52.

**) Мемоари Проте Ненадовића, види од стр. 335—338 и 345.

Тако они кријући се, договарали су се заједно сва три са народом за устанак, а у Јануару 1815 год. у Рудовцима држали су народњу Скупштину, на којој је закључено и дан Цвети опредељен да и по трећи пут устану противу Турака. И после те Скупштине држали су опет народну Скупштину 5. Марта у Вреоцима код Капетана Петка куће, гди су све три те дичне Војводе Мутал, Лома и Дриичић били. *) И тако на Цвети четвртак 8. Априла 1815 год. први устане Војвода Лома, 10. Априла Рудник освоји, по по несрећи из преваре тог дана на Лазареву суботу и погине, и после смрти његове Милош приморан на Цвети 11. Априла склопи се да устанак Срба продужи водити, и тако Милош 12. Априла на страстни понедељник у Црнући код своје куће развије заставу. **)

Како је се Војвода Милић Дриичић у време одређено за устанак на Цвети, противу Турака у Ужичким планинама са 70 сакупљени друга налазио, пође Чачку, по у путу у селу Дружетићу нахије Ужичке сретне Ваљевске Турке, који су и они пошли Чачку како су чули за устанак Срба у нахији Рудничкој. Дриичић ји у заседи дочека, више Турака побије, ране им зада и врати ји патраг Ваљеву. ***) На одатле продужи пут даље Чачку прекупљајући народ на оружје.

Докле је Милић Дриичић после тог боја прекупљо у Црногорском срезу народ на оружје; дотле Сулејман-Паша чувши за устанак Срба, прво изашље Делибашу и Кара-Мустафу-Бинбашу са нешто Турака, а за њима и Таја-Паша Чачку пође да испи устанак угуши. Гарашани у Кљештевци на брду Лппару са 300 Крагујевчана у бусији дочека Турке, и после жестоког боја узмакне; а Кнез Милош и недочекавши бој, побегне у Црнуће, и ту стане премисљати да жецу и децу испрати у Црногору или у Немачку. Но Љубица, жена Милошева стане га храбрити и корети зашто бегају испред Турака, гди у тај пар, и у тој забуни стигне Кнез Јован Добрача са 500 Грузана и Милић Дриичић са 200 Црногораца, који су продрли кроз Рудничке планине, и тим се Милош мало охрабри. И кад Таја-Паша продре Чачку, онда Добрача Дриичић и Милош пођу за њима и на брду

*) Мемоари Протини стр. 343 и 344.

**) Историја Милутиновића стр. 105, 125, 128, 129 и 133.

***) Историја Милутиновића стр. 141 и 159.

Љубићу гди је Србске војске под Војводом Лазарем Мутапом у шанчевн већ било, улогоре се.

Па доцније после боја на Чачку, кад Турци на Чачка у Турску побегну, Милић Дринчић оде са Милошем и другима на Дринку, гди у боју на Дубљу 14. Јула 1815 год. храбро борећи се заједно са младим Војводом Спхом А. Ненадовићем погине.

У овом боју на Дубљу, гди је се Марашли-Паша обкопо био, и на обкопа бранио; прича се да су Срби ударили јуришом на Турке, у обкоп улетили и стали се с њима клати; а Војвода Дринчић засео је био на вратима обкопа на кога су Турци бегали и ту јуначки секући ји, гомили је од насечени Турака начинио, и гди од Србске а не Турске пушке погине. *) Прича се да га је хајдук Штитарац Марко убио али по наговору Кнеза Милоша, а зашто, незна се?

Чудна судба овога дивног јунака Милића Дринчића, да баш од пушке своје браће погине! Који је кроз десет година непрестанце бој био са Турцима, но Божија воља сачувала га је; тако и његове другове Мутапа и Лому, који у тако кратком времену и у незнатним биткама 1815 год. оба неверно погнбоше.

Та три јунака, те врле Војводе Мутап, Лома и Дринчић једну су судбу имали. Они су 1804 год. заједно у бој пошли противу Турака, и заједно први бој били са Турцима на Руднику, и у том боју, за своју личну храброст заједно постали су Буљукбашама, а доцније заједно и Војводама; **) заједно су ратовали, а по наменију Србије 1813 год. заједно се Делибаши-Серчесми предали; године 1814 заједно у гору одбегли, и од Турака се чували, заједно договарали се са народом да наново устану противу Турака; и у години 1815 заједно су устали противу Турака, и у кратком времену те исте године скоро сва три неверно и у малим бојевима погинули. Ове три Рудничке Војводе били су Кара-Ђорђеви јунаци, међу првим јунацима. Вечна им слава.

Дринчић је, кажу, био сувољав, плав, дуги образа, стаса пови-соког, широк у плећима, средњи бркова, а доста хаљав у оделу.

Његов Војводски барјак, кога је за Кара-Ђорђа носио, кажу да се и сад наводи негде у његови рођака.

*) Историја Милутиновића стр. 326—329.

**) Види Грађу за Србску Историју од Вука стр. 46.

ЈОВАН КУРСУЛА.

ВОЈВОДА.

Родом је из села Цветака ондашње Подгорске Кнежине, а сада-
шег среза Моравског нахије Рудничке.

Како је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Турака, Курсула је
покупио неколико друга, па и он пошо противу Турака, и био бој са
Турцима на Чачку и Караповцу, и после тог гди је год позван био, и
пашао се са Турцима, био је бој, и делио је с њима мејдане. Он је
припадао Мутаповој војсци. Али је он за себе независан био, и
пored себе неколико добри момака голи синова (бећара) водио. Па и
ако никакове власти није за себе тражио, нити је се хтео нсте при-
мити; ипак Кара-Ђорђе за његова велика јунаштва у свима приликама,
бојева који је показао, прогнао га је у чин Војводе.

Курсула није био за вођу војске, али је управо јунак над јуна-
цима био. У јунаштву није уступао ни самом Вељку. Курсула је неу-
страшим јунак био. Он се није страшио ни пушке ни сабље. Говорио
је: „*да њега пурак (шане) небије, ниши оштро гвозђе сече!*“ Је-
дино, говорио је да му може само бити смрт од „*боде*“, а то је
копља; и да му Турци с копљем досадити могу, а са другим ничим, као
што је се тако доцније на Делиграду и десило.

Курсула је увек добре коње јашо, и никад у бој пешке излазио
није. Његово највеће задовољство било је на коњу са голом сабљом у
руци међу Турке улетати, на мејдан ји позвати и мејдане с њима делити.

Под Курсулом више је добри коња погинуло, и у једном боју
погине му вранац коњик, кога је најволно, и на њему више мејдана
однео. И тако остане без добра коња. Но после тог одма по неком
позову позове га Кара-Ђорђе у Тополу, куд му Курсула пешке оде.
Кад Курсула у Тополу дође, изиђе пред Кара-Ђорђа и пазове му по-
обичају: добро јутро Господару! Он му одговори: „Бог ти помого брат
Јово!“ И Кара-Ђорђе га упита: „како си Јово.“ Курсула одговори:
„Ето како ме видиш? Зло Господару!“ А зашто Јово? „Поједоше ми
пси — Турци — мога вранца, и одсекоше ми моја крила, па сад пешке
блато гавим.“ Кара-Ђорђе му на то као шаљиво каже: „Енеде га сад

којекуде? Зар ти неможеш пешке ићи, и без вранца Турке тући?“ Та као могу Господару, али много о мање.

Онда Кара-Ђорђе зовне свога домоуправитеља Нешу, па му на само каже да опреми његову Аранску зелену Бедевију (аткињу), коју су му Ужички Турци на поклон дали, са седлом, ашом, уздом, и са свом сребрном и позлаћеном скупоценом коњском опремом, па да такову изведе на двор, у авлију.

Кад Хаткиња у авлију доведена буде, Кара-Ђорђе тад каже Курсули: „Брат Јово, деде узјаши ту Бедевију да је пробамо каква је.“ Курсула стане око ње да обилази и да је загледа, па рече: „Ја Господару несмем њу узјати, видим да је зла.“ „Та дела узјаши,“ рече Кара-Ђорђе „како несмеш да је пробамо?“ Курсула полако приђе ближе истој Бедевији, и опет од ње измицајући се, пљескао ју је, шишкао и говорио: „баш, кад ми ти велики Господару оћу је узјашати, па ма шта било самном?“ И онда прекрсти се и рече: „Боже помози,“ и, у једанпут шишкајући је и милујући ускочи у седло исте, па јој неустегне дигине (кајасе од узде) него је по њеној вољи пусти, и она из авлије под њим прескочи палисад напоље, и по малом часу врати је опет, те преко палисада у авлију ускочи, и одјаше.

Сад га Кара-Ђорђе запита: „Којекуда како ти се допада Бедевија, брат Јово!“ О! Господару рече Курсула: „та јупакнија је да је нигди јупачије нема? Али је зла као моја стрипа.“ Кара-Ђорђе. „Е Јово! ја ти ту стрипу поклањам, она баш и јесте за таковог јунака да неће пешке.“ Курсула радостан потрчи да га пољуби у руку, по Кара-Ђорђе му је недадне, него се с њиме пољуби у образ. И тако Курсула добије дивну Бедевију од Кара-Ђорђа на поклон; руча код Кара-Ђорђа, па је појаше и весео кући оде; с којом је међане делио са Турцима, и њу јашао докле код Делиграда и погинуо није.

Између многих бојева које је Курсула на тој стрипи Бедевији имао: на Варварину 1810 год. гди је одсудна и крвава битка између 6 и 10. Септембра била, у којој је и Кара-Ђорђе са 18 Војвода и Граф Орург са 700 Руса био; показао је Курсула на истој Бедевији велико јунаштво, и то овако:

Пре одсудне битке на један дан, изиђе на средину бојишта један Турек страشان јунак па једном враном Хату, крупна људина, са великим црним брковима, држећи голу сабљу у руци, гди су му на рукама рукави до рамена засукати били, позове Србе на мејдан на

сабљу; но ни један од Срба неусмели се, да му на мејдан изађе, сваки се чинио томе невешт, па и сам Хајдук-Вељко, или га видно није. Кад то види Кара-Ђорђе, врло му мучно буде, проишцавајући последицу тог Турског позива. Зађе кроз Србски логор љутит, питајући за Курсулу, гди је, и кад му кажу гди се налази, дође код Курсуле, који је на крају и по задн логора за шанцем под једним брежуљком био, седио и из чибук пушио. Кара-Ђорђе га с леђа позове рекавши: брат Јово! брат Јово! и по рамену додирне га с руком. Курсула окрене се и кад види за собом Кара-Ђорђа, поскочи на поге, и рече: „заповедајте Господару!“ Кара-Ђорђе: „Зар ти невидиш да Турчини нас на мегдан позива, па од толпки наших јунака, неће нико да му изађе — да га сакне, него му се сваки и невешт чини! Мора ћу сам којекуда, да идем, и да пса умучкам да не лаје.“ Курсула запита: А гди је Господару? Кара-Ђорђе: „Епо га видиш у пољу па хату.“ Курсула попише се на шанац, чучи, метне руку више очију да боље види; погледи, насмеје се, па рече: „Та Господару! зар оној „трти“ неће нико на мејдан да изађе? Опрости Господару; рече, ја га пре нисам ни видно ни чуо. Па викне можда: дајте ми стрипу овамо. Моци му Бедевију доведу; Курсула запали чибук, појаше Бедевију и пушећи све одом полако, мирно, и немарно оде управо Турском мејданцију, и кад дође по на ближе Турцину, пстресе чибук, остави га у чибуклук, па сукне с рамена оштру палашину и викне „држсе Туро ето ти Курсуле.“ Па управо Турцину потече. Турчин када га види, уплаши се, баца сабљу у зубе, па потегне један пиштољ на Курсулу па и други, и кад га непотриви, окрене вркова Хата и пагне правце у Турски логор бегати, но Курсула на брзој Бедевији пред самим Турским логором стигне га и на очима Турака довати га сабљом и посече, узме му главу и Хата и у Србски логор невредим врати се.

У пољу гди су та два ван обична јунака мегдан делила, гледала је и Турска и Србска војска, и кад Турски мејданција окрене леђа и побегне, у Србе и Русе уђе радост и весеље. А Турци ћутали су, и ни један од њи, ни да га пожали, а камоли да кидише да га одбрани и да на Курсулу пуца. Но само по неки Турчин једко викао је Курсули, машала! машала! (право) кад се пађе јунак над јунаком! Ешко сум (похвала) теби! И валах! ми га пежалимо, кад с мејдана побеже. — Ми пмамо и бољи јунака! Нека ти је просто.

И тако Курсула на својој брзакњи Стрипи-Бедевији, осветла образ себи и свима Србима; и тим јуначством улије у срце Србске војске велику храброст, а у Турке стра. Тај двобој доста пронео је те су Срби силу Турску од 45.000 јаку сутра дан тукући се од јутра до мрака, принудили, те је ноћу оставила бојниште и крадимице побегла преко Јасике, Мораве и Крушевца у Турску.

Године 1813 затекао је се Курсула у Делиграду. И баш кад је сила Турска наваљивала да Делиград освоји и у Србију да продре; па после једне три дневне битке, једног дана напаће Курсула из Делиградског великог шанца, у ком су се Срби затворили били, на својој зеленој свој Бедевији, оде Војводи Новаку Бошковићу који је напред у шевару шанац имао, и као предстража био, да се нешто договори. Када дође до шанца, сјаше на вратима истог своју Стрипу-Бедевију — почем у шанац на истој ући није могао, јербо је ћуприја била дигнута — и да је сепзу (момку) да је држи. А он пређе у шанац Новаку; но док су се они договарали, тад у једанпут и изнепада Паша Серезлија нападне на Војводу Новака који је у шанцу са мало војске био, и заокружи шанац са Турцима. Курсула појури из шанца напоље да се своје Бедевије докопа, по такову пенаће, јербо његов сепз како је видео да би у Турске руке пао, негде је са Бедевијом побего. И тако Курсула кад ненаће стрипу, паће се пешке усамљен између Турака, а немогући патраг, нагне у велики шавац, гди је пре тога био, да продре. Но док је до свог шанца секући узгред Турке, жив допро, добио је 17 грдиј рана. И једну најгрднију од копља, које га је провазало, и кога је се цида-дрво преломила и више од једног аршипа дугачка ван тела стајала! Све ране пису за Курсулу смртне тако биле као та од копља, од кога је сам слутњу имао да ће од истог погинути, а не од пурка, (куршума) као што га је он називо, и гвожђа-сабље, која га несече! Па увидио је од тога известну смрт, није га дао из тела исцунати! Него каже, те га тако са одломком од копља у телу забоденог кући понесу да би жив допро. И тако Курсулу под тим самртним рапама са Делиграда натоваре на воловска кола и жива га кући у Цветке однесу, и кад се види са својом породицом, и са истом се опрости; појиште ракије, те се напије као и у путу што су га истом запајали, и онда каже, те му копље из тела исцупају и он одма своју јуначку и србољубну душу 16. Августа 1813 год. испусти.

Пре нег што ће Курсула умрети, запитају га, да ли за чим жали?
Он поћути, пребере се мислима, па им рекне:

— Вала сам се добри коња најахао; Турски се глава насеко;
ничега већ жељан писам; али ми је само жао моје старе мајке, и жалим
што ми се не деси „Стрипа“, да се пасје вере сит насечем.“

И . . . с тим речма, издано . . . То је било 16. Августа 1813
год. Он је укопан код Цветачке цркве. На гробу му стоји плоча
с овим записом:

„Овде почива Јован Курсула Војвода који је храбри војник био
. . . . поживе 45 година. Допешен рањен из Делиграда, престави се
16. Августа 1813.“

Курсула је био смеђе косе, бео у лицу, пуни образа, редки на
кострешени бркова и обрва, широки плећа, врло спажац, и наглув.

Курсула је био један вапредан јунак, јунак над јунацима. И свуд
је ишао у бој гди и позват пије, и изазива Турке да с њиме мејда
деле. Он је био неки онај особени човек, као што народне песме кажу
за „Будалину тала.“ Он је носпо, и своју кратку а широку сабљу
оштру „Палошину“, не о појасу као што то други људи такове пашу
и носе, него ју је носпо за леђима; тако да је од исте сабље балчак
(ручник) више левог рамена помало вирио, коју је такову тренутно
десном руком живо вадно, тако и у корице је мећао, да је се свак
дивити морао.

Курсула је био од природе скроман, паметан, и ваљда зато што
је био наглув, био је замисљен и ћуталица, а велики јунак, који није
никоме у јуначству уступао.

79.

РАКА ЛЕВАЈАЦ.

ВОЈВОДА И КОМАНДАНТ УЖИЧКОГ ГРАДА.

Рака Левајац рођен је у доњој Горјевници око 1777 год. а ста-
рином је из Леваје обоје нахије Рудничке.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Турака и дошо с
војском под Београд, и кад је Фелдмаршал Геперал Желеј 28. Априла
те године позва Кара-Ђорђа у Земун да мирн Србе са Турцима, и кад
је Кара-Ђорђе са 16 главни Срба по том позиву прелазно у Земун, из-
међу ти Срба био је и Рака Левајац; даље се о Левајцу дотле незна.

Но кад је Кара-Ђорђе у почетку Маја 1809 год. пошо својском, уло у Херцеговину, многа места и градове завојевао и народ на оружје подигао; у бојевима тим био је свуд и Рака Левајац, који је се као јунак показао, и кога Кара-Ђорђе по освојењу Сјенице заједно са Чолак Антом Симеоповићем за њино отлично јунаштво и вешто војевање у Сјеници Војводама учини. *) По том одвоји пм војске и стави под команду њинову и са Хаџи-Проданом пошаље ји по пут Црнојгори и у Васојевиће, да ји на оружје подигну. Хаџи-Продан понавши са својим 700 Срба, врати се с пута натраг, зато што је раче мало понео, па му је за војску недостајало. А Чолак Анта и Левајац допру са њиовим четицама до Пријепоља и ту се са Турцима жестоко побију, и Турцију сузбију. Они одатле окрену Никшићу, пређу реку Тару и преко Дробњака дођу до под Никшић, и на Превују шанац ископају — који и данас постоји — и тако ту се са Црногорцима саједине.

Кара-Ђорђе кад тако изашље своје Војводе да Васојевиће противу Турака одметну и да се с Црногором саједине; од Сјенице окрепе се с војском и оде противу Новог-Пазара кога после обсаде јурином освоји. Но ту му стигне књига од Делиграда да је силна Турска војска навалила, и да је Ресавски Војвода Стеван Шиђелпић на Каменици 19. Маја у шанцу на Чагару издајом Милоја Петровића и Петра Добриња, са свом својом војском Ресавском уништен, и да Турци иду Делиграду.

Кара-Ђорђе кад чује тај несрећан глас, одма пише свима Војводама да напусте сва завојевата места, па да се новуку натраг у Србију, у старе Србске границе. Па и сам остави Нови-Пазар и полети Делиграду, за спасти Србију од известне пропасти. И стигавши, идући и дању и ноћу, једва Турке по многим биткама на Морави заустави, и доцније ји натраг у Турску прогна.

Чолак Анта и Рака Левајац продревши у Васојевиће, из Васојевића почем их Турци пут за повратак у Србију пресеку, уђу у Црнојгору и оду на Цетиње. Св. Владика Петру Петровићу Његушу I. те му се поклоне, па одатле, са четицама својим тајно хајдучки преко планина кроз Турке провуку се и у Србију дођу.

*) Србијанка част III, стр. 147—149.

Кад те Војводе у Србију дођу, Кара-Ђорђе одреди Анту, те је Војвода био у Крушевцу. А Раку Левајца одреди те је био Војвода у Ужичкој нахији. А доцније, кад се Војвода и Командат Ужичког Града 1812 год. Алекса Поповић, разболе, Кара-Ђорђе одреди Раку Левајца на његово место. Но како се нека побуна око Ужица у Кнежипи његовој, која под Ужице спада, догоди, која је противу Раке била, Кара-Ђорђе за утишати народ, Раку Левајца схени, и на његово место постави за Команданта Градског и Кнежипне 1813 год. Војводу Николу Кара-Марковића. *)

После пропасти Србске 1813 год. Рака Левајац осто је у Србији и кад је устанак Србски 1815 год. под Ложом у Руднику опет букио противу Турака, Рака Левајац полетио је опет у бој и кажу да је он кад су Турци из Чачка побегли, у Јелици планини дочекавши Турке, Скопљак-Пашиног сипа посеко.

Шта је даље с Раком било, незна се. Но он је умро 17. Октобра 1833 год., и укупат је с десе стране код цркве у Мојсињу.

За њега кажу да је био средње врлине, у лицу бео, црне косе и бркова, и при разговору био је пријатан и смешно се.

Војвода Рака Левајац био је велики јунак између први јунака.

80.

НИКОЛА КАРАМАРКОВИЋ.

ВОЈВОДА И КОМАНДАНТ УЖИЧКОГ ГРАДА.

Никола Карамарковић родио се у Луњевици, среза Црногорског, нахије Рудничке и он је посто прво Војвода Црногорске Кнежипне, затим 1813 год. одређен је за Команданта Ужичког Града и Кнежипне, која је под Ужице спадала, на место Раке Левајца. Дал је ту осто до пропасти Србске 1813 год., незна се. Но те године и Карамарковић пребео је у Аустрију, а 1814 год. отишо је у јесен са Кара-Ђорђем и другима Војводама у Русiju, гди је се настањо у Хотину у Бесарабији, и ту је добио од Руског Двора новчану помоћ за своје подржање, као и друге Србске Војводе. Затим 1816 год. разболе се у Хотину и умре, где је и укупат.

*) Деловодни протокол Кара-Ђорђев стр. 639, 715, 1237, 1244 и 1292.

Војвода Карамаркович био је ожењен са ћерком Кара-Ђорђевог Саром, коју је после себе у животу оставио, и с њом једну ћер пмено Катницу, која се доцније уда у Београду за богатог трговца Дука-Пешпку, с ким је изродила велики пород, од ког данас има официра, зва-ничника и трговаца.

А и Госпоја Сара, оставши удова по други пут, уда се у Хотину за Тошу Војанића, бившег Барјактара Војводе Пона Луке. Никола Карамаркович био је осредње вишег раста, кошчат и снажан, у лицу био је осредње сувољав и црне масти, а бркова осредње велики и густ. Он је у бојевима био добар јунак. Највише војево је око Дрине и по граници Ужичке нахије, кад су Турци надирали да у Србију провале.

Никола Карамаркович имао је и једног свог рођеног брата, пмено Јоксима Карамарковича, који је био Скелеџија; а у години 1813 биће у Јулу, постане Ужички Војвода и на концу Августа исте године на Равњу у боју, од Турака погине. *)

81.

ГРИГОРИЈЕ РАДОНЧИЋ.

АРХИМАНДРИТ МАНАСТИРА БЛАГОВЕШТЕЊА.

Архимандрит Григорије, гди је рођен и књигу учио, незна се. Но у време Кара-Ђорђевог доба био је уважена личност. Он је по падепљу Србије 1813 год. заостао у Манастиру Благовештењу.

Но кад се неке Војводе договоре и у пролеће 21. Априла 1814 год. у Манастиру састану, гди напишу једну молбу на Руског Цара Александра, да он Србски народ Бога ради не заборави, не пропусти, и неотложи заступити, и у Порте свакојако им одлакшања и мплости-вије призрење изградити, и проч. На ову просбу први је се Григорије подписа, са још три Војводе, и такову послали у Земун Проти Нена-довичу те су се и тамо пет Војвода подписали, и у Петроград је Цару Александру I. одправили. **)

Даље не зна се какова је судбина после овога Архимандрита Радончића постигла.

*) Види Деловодни протокол Кара-Ђорђев Нр. 1561 и Гласник књ. 4, стр. 168.

**) Историја Милутиновића стр. 210.

АЦИ-АТАНАСИЈЕ ИГУМАН.

МАНАСТИРА НИКОЉА.

Аци-Атанасије Игуман Манастира Никоља, гди се родио п књигу пзучно, незна се. И он се звао Ацијом, што је у Јерусалиму Христов гроб походно.

За време десетогодишње војне Кара-Ђорђево, Хацп-Атанасије био је знатан човек, п велике је услуге народу побудом својом п присуством у рату учинио.

Године 1813 кад буде пропаст Србије, Игуман Атанасије заостао је у Манастиру Никољу, који се налази покрај саме Мораве под брдом п планином Кабларом, ком је непрестуап долазак у исти с коњем п колима доћи, но једино пешке човеку, п који никад пије страдао п спаљиван од Турака био.

Па кад Срби на Равну у Мачви разблјени буду, п повуку се Шабцу, одакле се разбегне Србска војска а п Војводе растуре се, тад ту п Кнез Милош Обреновић десивши се, пошто из Шабца пошље свога момка Димитрија Ђорђевића да му породницу у Забрежје на Саву доведе, да у Срем пређе, сиђе у Забрежје, па пошто ту очека три дана своју породицу, која му педође; он онда обуче на се просте хаљине *) п управо оде у Брусницу, гди своју породицу нађе, п одатле оде те разгледа гудуре п пећине Овчара планине, п своју породицу склопи у Манастир Никоље код свога кума Аци-Атанасија. **) П пошто се Кнез Милош у Такову преда Делибашп Али-аги-Серчесмп, он се после из Манастира изсели п оде у кућу неког Ђорђа Љубичића. А, затим 1814 год. изсели се из Љубичића куће п оде у Шаране, у кућу Марка Матковића близу Савишца. ***)

Но године 1814 год. кад Хацп-Продап у Чачку устане противу Турака, п Турци пођу да устанак гуше, с којима п Кнез Милош Обреновић сајузи се п прво са својим побратимом Ђор-Ђуком, п са четом Турака пође противу Хацп-Продана п с њиме усташи Срба, гди у

*) Мемоари Проте стр. 313.

**) Историја Милутиновића стр. 45. Но Вук у својој грађи каже да је Атанасије био Архимандрит ииди стр. 54.

***) Књиж. Србија стр. 326, 327 а п Милутиновића Историја стр. 75.

Небош планини ухвате породицу Хаџи-Проданову, која је избегла из Трнавског Манастира, и калуђера Трнавског Пајсија. *) И пошто и Таја-Паша из Београда са 800 деџа у Чачак стигне, робље одведу му у Чачак, које он у окове баци. А затим зађу Туци са Кнезом Милошем Обреновићем по Чачанској, Рудничкој, Крагујевачкој и Јагодинској нахији одбраније Србе и Војводе из Кара-Ђорђевог доба дозивати, ватати и у ланце окивати, и тако устанак Хаџи-Проданов угуше, неколико стотина Срба (осим женског робља) поватају, и у ланце окују: између који и Кнез Милошевог кума из Манастира Никоље, Игумана Атанасија, код кога је Кнез Милош у збегу као гост пр. 1813 год. са породицом његовом био, те и њега Таја-Паша у ланцима одведе у Београд, које све љути Скопљак-Сулејман-Паша које изсече а које на коље пабије. Између ти мученика пабијен буде код Батал-Џамије о Савину дпе, кад је највише Срба поморено од 12. до 14. Јануара 1815 год., и Игуман Атанасије, **) гди је баш тад и Кнез Милош у Београду код Сулејман-Паше свога поочима био, и мучећег се свога кума — или сродника — Атанасија на коцу и мукама увијајућег се гледо.

Б.) МАЧВА.

VI. ВАЉЕВСКА НАХИЈА.

83.

ХАЏИ РУВИМ.

БОГОВАЋСКИ АРХИМАНДРИТ.

Хаџи Рувим, рођен је у селу Бабинијој Луци Среза Тамнавског у нахији Ваљевској, око године 1774, а мученички погубљен је у Београду последњи дана месеца Јануара 1804 год. Рувиму крштено је било име Рафаило. ***)

Као млад момчић обуче се једном од ђаволства у девојачке хаљине, па са женама и девојкама оде пекакој Туркџији па прело. Кад се то прочује, и Турци га почну тражити да обесе, он побегне од куће, и по

*) Историја Милутиновића стр. 76.

**) Види Мемоаре Проте Ненадовића стр. 336 и Историју Илаа Попова стр. 109 и 447.

***) Гласник II стр. 226 и 227.

манастирима стапе се крити и учити књигу. И пошто се та његова кривица заборави и он књигу изучи, дође опет кући, те се ожени и запопи.

После неког времена умре му попадија и он оде у Манастир Боговађу, те се закалуђери; по том године 1785, оде на Хаџилук, и кад се врати отуд, постане године 1795 *) Архимандрит. Године 1802. завади се нешто с прњаворским Субашом, за то се потужи неколико пута Кнезу Алекси Ненадовићу, да би му променио Субашу, а кад Кнез Алекса не мога то учинити, он у почетку 1803. побегне из Боговађе у Студеницу и одаде о Васкрсу оде у Свету Гору. Но потуцање по туђим Манастирима досади му се брзо, за то се те исте године у јесен врати опет у Боговађу. Кнезу Алекси не буде нимало мило што је Хаџи Рувим дошао, јер је на њега била бачена кривица да је писао ону књигу, што су Турци оне године под Алексијим именом били уватили на скели; за то му поручи да одма бежи из Београдског пашалука (као да сумња једнако остане на њему). Али му Хаџи Рувим одговори: „кажите ви Кнезу Алекси нека он сад бежи, а ја сам доста бегам и скитао се; позна Кнез Алекса што је туђа кућа и туђа земља.“ **)

Кад у Боговађи 1804 год. чује Х. Рувим, да је Мехмед-ага Фочић у Ваљеву уватио Кнеза Алексеу, он одма узјаше коња и побегне у Београд, као да би га одбранио Кучук-Алија, код кога је онда био његов синовац Петар Молер Николасовић, те му дворе милово. Дошавши у Београд, одјаше код Владике, који јави за њега Кучук-Алији, а Кучук-Алија рекне момцима: — „Не водите га мепп, јер му је овде дете, него га водите Агаџији, на шта му драго и с њим.“

Турци га по том, по заповести Агаџијиној баце у кулу, и после неколико дана изведу га на поље, те га страшно измуче (кажу да су му кљештама вукли и кидали сисе и месо испод пазуха), па га тек после ти грдни мука посеку. ***)

*) Стоји записато његовом руком на Минеју цркве Бранковачке, које је писо 1782 год.

**) Вук још додаје, да је Хаџи Рувим, кад је Фочић уватио Алексеу, одма реко: „А! стиглоше га моје кљеште! већ ти се неће избавити.“ А то бар није реко Х. Рувим као Архимандрит, да се свети Кнезу Алекси, с киме у омрази био није и који му никаква зла нанео није. Но писац има је вољу да на све поштене људе што подмеће, па је то и за Хаџи Рувима, мрзећи на Кнеза Алексеу, што је Ненадовић, тако што измишљено и писао.

***) Ово је писато по Милићевићу, које је он извадио из Вукове Данице за годину 1829; али има у архиви Срб. Уч. Друштва (бр. 367) записка Проте

Кад је погинуо, било му је око 60 година; био је човек врло леп и паметан. Знао је говорити Грчки; умео је живописати икопе и резати крстове, печате, и панагије.

Вели се у народној песми, да је умео злато растапати и са њиме ситне књиге писати, око себе рају световати, а Дахије Цару опадати.

Колико је Турке мрзео, види се и данас по његовим записима на разним црквеним књигама. Тако он записује како је закалуђерен неки Ђорђе Ђурђевић при Владици Ваљевском Јаћиму „и при проклетом кизбожном Турецком Цару Султану Афтулахмиту 12 числа Богомрскога царствованја.“

Ето за то је и издапуо на мукама, у Београду, последњи дана Јануара 1804 год.

84.

ХАЦИ БЕРА.

МАНАСТИРА МОРАВАЦА АРХИМАНДРИТ.

Године 1804 кад су Дахије у Београду закључиле, те Кнезове и друге одабраније људе по Србији секли, Дахија Фочић, кад је у Ваљево 20. Јануара дошао и 23. Кнеза Алексу и Бирчанпна посеко, одма посла је Турке, те су у Манастиру Моравцима уватили Хаџи Бѣру, те га посекли.

Закључење Дахија, да и Бѣру погубе, овако је Фочић говорио, као што се у песми каже:

„Док погубим до два Игумана,

„Аџи-Бѣру и Аџи Рувима,

„Који знаду злато растапати

Земског М. Пејића од 4. Фебруара 1804 год. у којој се казује, да је Владика Београдски, по жељи Дахија, дозвоао себи Хаџи Рувима, који је и приспео у Београд 28. Јануара 1804 год. Одатле је, каже, поћу одведен из постеле Кучук-Алији, где је питан о познатом писму Алексе Пенадовића. На такво питање Рувим је одговорио: „Богу грешим сваки дан све више, али вама ништа грешан нисам.“ Одма је одатле поведен на камигдан да се погуби. Свим путем се, кажу, молио Богу, и на самом месту своје погибије умолио је Целате, те су му допустили да се $\frac{1}{4}$ сата моли Богу, после чега је рекао: „Сад чините своје.“ И тако му је глава одсечена. Када је он дошао к Владици у Београд, био је с њим и један трговчић (Дамњан Васковић из села Брезовице, нахије Ваљевске) и заједно су одсели код Владике. Шта је било са овим човеком, не помиње се. — (До тога дана, т. ј. до 4. Фебруара 1804 год. вели Прота, да су Дахије биле одсекле 72 главе, које Србски Кнезова а које други одабрани људи).

„И са њиме ситне књиге писат’,
 „Нас Дахије Цару опадати,
 „Око себе рају сјетовати,
 „Опи Паше, а ми смо субаше.

После ове пјезике Фочпћеве, народна песма о Хаџп-Ђери још и ово каже:

„Моравцима цркви допадоше,
 „И ту Аџп-Ђера погубише.

Даље о овом мученику Ђери, одакле је био, гди је рођен, у којој је години старости своје био, кад је посечен, и гди је укопан, нема података.

85.

ИЛИЈА БИРЧАНИН.

ПОДГОРСКИ ОБОР-КНЕЗ.

Илија Бирчанин родом је био из села Суводања, среза Подгорског, нахије Ваљевске и седио с кућом на подножју планине Медведника. Рођен је око 1764 године.

Илије Бирчанина стари доселили су се из Бирча, заједно са племеном Ненадовића. То је племе у Ерцеговини у Бирчу једно било. Но пошто су се са Турцима у Бирчу закрвили и у Србију преселили, по учињеном свом завету, поделили су се на четворо. Једни су се по завету населили у Мачви Шабачкој, гди су видели у дрвету велики рој пчела, други у Браковини, гди су чули да је воо 18 пута рикнуо, трећи су се населили у Грабовцу, гди су нашли највеће класове жита, а четврти населе се у Суводању под Медведишком, скоро највећом планином у Србији и прозову се Бирчани. И од тог племена од ког је и Илија, има и данас у Суводању више добрих домова.

Пре Кнеза Илије, позна се да је из тог племена когод Кнезом или другим каквим народним старешиним био. Тако позна се ни за Кнеза Илију, шта је он пре 1794 год. био, докле закнежеп није.

За време рата славног Аустријског Цара Јосифа II. и Катарине II. Царице Руске са Турском од 1788 год., нигди спомена нема о Кнезу Илији Бирчанину. Но после закљученог мира Аустрије са Турском у Свиштову, 4. Августа 1791 год. сво шта Прота Матија А. Ненадовић у својим Мемоарима на стр. 28 говори, кад му је се отац Алекса као Аустријски официр у пензији из рата у Браковину вратио и опет

одпочео Кнезовати сам, почем Турци по одласку Аустријанаца још никакве власти у Србији непостављали били нису. „Никола Грбовић преко Колубаре био је Љишки (Колубарски) Кнез; а Подгорци којима је Кнез био умро, дођу молити Алексеу да сједини Подгорје са својом Кнежином, и да обадве Кнежине држи, или да им он даде каквога из своје Кнежине Кнеза. Алекса, премда је ове године судио и тамо, није се хтео прихватити за сву Кнежину, но рекне им да они између себе Кнеза изберу; а они рекну: А то нам бар за сад дај Јоку из Рабаса да нам Кнезује. Алекса им каже: Да је то мучна ствар једном човеку из друге Кнежине у туђој Кнежини Кнезовати, а кад баш хоћете за Кнеза Јоку из Рабаса, онда ето вам узмите заједно с њиме и село Рабас од моје Кнежине Тамнавске, а и тако је на међи; то село нека буде од сад под вашом Кнежином. — И тако Подгорци буду задовољни.“ *) Докле је гај Јока кнезово и шта је с њим било, не зна се, а не зна се ни то, дал је Илија Бирчанин одма после Јоке Кнезом постао. Но тек после Шашин-Паше, који је Београд од Аустријанаца примио, и после тог, кад је Мустафа-Паша 1794 год. дошао за Везира Београдског, тад видио први пут Илију Бирчанина као Кнеза Подгорског. Дакле од тог доба има се говорити као познато о раду Кнеза Бирчанина.

Кад је Кнез Бирчанин постао Кнезом, он је са Кнезом Алексом и Николом Грбовићем радио сугласно као с браћом, они су се заједно међусобно договарали, Скупштине сазивали, порез на народ разрезивали, такови купили и заједно га у Београд Везирима, а после и Дахијама послили и предавали, и заједно народ од турског зулума и неправде заклањали и бранили.

Кад Јаничари из Видина стану наваљивати да продру у Србију и у Београд, да присвоје власт од Царског Везира Мустафа-Паше, Мустафа-Паша тад удари већи данак на народ, него што је дужан био давати по Султанском Хатишерифу од 1793 год. да би за тај новац могло под најам држати већу војску код себе, да са истом одбија Јаничаре и да чува и себе и народ од ти Јаничара, Царски одметника.

Кнезови икупивши се у Београду код Мустафа-Паше, стану јадати, да народ тај данак не може и нема одкуд давати; но кад им он каже, зашто и за коју цел он већи данак од народа купи, Кнезови, између који је био Кнез Алекса, Грбовић и Бирчанин, нађу да је раз-

*) Мемоари Проте стр. 28.

лог Везиров уместа, договоре се и поцуде да му даду Србску војску за одбрану, кад Јаничари наваљивали на Србију буду, а данак већи да народ нема одкуд давати. Мустафа-Паша уважи тај Кнезова предлог и нареди строгом заповешћу, да сваки Србин мора себи набавити дугу пушку, јатаган и два пиштоља. А Кнезовима заповеди, те војску напишу, коју су свагда у преправности морали држати, да, како од њега, Мустафа-Паше противу Јаничара позвани буду, да су одма с војском онде, гди им он казао буде.

Кад Јаничари од Видина под Тосун-Агом упадну у Србију, и једни оду те заузму Туприју, а други ударе на Пожаревац, гди се побију са Србском војском под Станком Арамбашићем, те ту Србе надбију, продру до Београда и варош заузму, а Мустафа-Паша са мало своји војника затвори се у Београдски Град. *)

Кнез Алекса Стев. Ненадовић, Бирчанин и Никола Грбовић, како су за Јаничаре чули, да су упали у Србију, искупили су војску и у Грабовцу, Ваљевском округу, готову је држали, и очекивали од Паше заповест, куд да се крену; но кад чују да су Јаничари продрли, и Београдску варош заузели а од Паше никакву заповест, шта да раде, недобију, они сва тројица на Палежу седну у лађу и низа Саву оду Мустафа-Паши у Град, и кажу му, да им је готова војска у Грабовцу. Мустафа-Паша задржи Кнеза Алексу код себе а Кнеза Бирчанина и Грбовића врати натраг, те оду у Грабовац, војску крену, на Палежу је у лађе укрцају и поћу до дојњег Града дођу и на Сукапљу у дојњи Град изкрцају је. Кад се мало поодморе, разреде се, Спахије стану на Видин-капљу, Везирова тевабија на Стамбол-капљу, Кнез Алекса са Бирчанином, Грбовићем и Ваљевском војском проћу уза Саву на Сава-капљу; и тако распоређени, у једанпут испадну из Града, ударе јуришом на Видинске Јаничаре и истерају их из Београдске вароши, коју су заузели били.

Кнез Алекса остане у Београду са војском код Везира, да Град и варош чува; а Кнез Бирчанин оде са своје Кнежине војском, те је Јаничаре до Смедерева, удруживши се са Кара-Ђорђећем, гонио. Јаничари затворе се у Град Смедеревски; но Мустафа-Паша пошаље им из Београда топове, с којима истерају Јаничаре и из Смедерева, те су их до Видина гонили.

Бирчанин је у више пута са Подгорцима био бој са Јаничарима, но све узалудно му буде; јер Јаничари, кад виде да Мустафа-Пашину

*) Мемоари Проте стр. 30—32.

власт преотети немогу, почем га Срби бране, смисле на преваре Мустафа-Пашу, и као покоре му се и помпре с њиме, и замоле га, те он нешто Јанпчара пропусти у Београд, да могу живити мирно, а неке и у службу прими. Ти Јанпчари, који су се притворно у Београду настанили и Муста-Паши покорили, имали су тајни договор са Јанпчарима у Видину. И кад се они плак из Видина у маси крену, и уђу у Србију, Мустафа-Паша изаше свог сина Дервиш-бега с војском пред њи, а они у Београдској вароши Јанпчари, притворно настањени, кад виде, да у Граду војске код Мустафа-Паше остало није, неким подземником, којим ји неки Ципцарии проведе, уђу у Град, обколе Мустафа-Пашу и преморају га, те он пише свом сину Дервиш-бегу, те он сву Србску војску распусти кућама, а са оно мало своје војске оде у Ниш по налогу свога оца. А Јанпчари дођу и 1799 год. *) уђу у Београд и у њему наместе се четири Дахије: Агалија, Кучук-Алпа, Мула-Јусуф и Фочпћ-Мехмед-ага, и постану господари над свом Србијом, а доцније доброга Мустафа-Пашу 27. Декембра 1801 год. удаве. И тако настану глобити, угињавати и свако зло народу Србском чинити, да се то зло и тиранство није могло сносити.

Кнез Алекса, Бирчанин, Грбовић и други Кнезови састану се тајно у Манастиру Чокешини, напишу жалбу на Султана, у којој сва зла, која им дахије чине, изложе и у којој на последку кажу: *„Ако си ти још Цар наш, а ти дођи и ослободи нас од зликоваца ових. Ако ли ти нећеш, а ти нам бар кажи, па да куд бегамо у шуму и у гору, или да у воду скачемо и крај бедноме животи нашем учинимо.“* И ову тужбу тајно преко Аустрије пошљу Султану у Цариград.

На ову тужбу дошла је Дахијама претња од Султана, да ће он на њи војску, ако непрестану рају угињавати, послати, и то такову војску, која ји пеће штедити. И то ће се на њима тако учинити, што се још ни на ком Турчину учинило није.

Кад Дахије такову претњу Цареви добију, стану се међу собом договарати: какву то Цар војску мисли на њи послати? Да пошље Турску, биће жао Турчину на Турцима поћи; да пошље Аустријску или Руску? и то им се немогућно учини, да ће Цар страпу силу у своју земљу позивати и упуштати; и нађу да Цар ту никада другога немисли, но рају на њи подпћи. Па да би томе стали на пут, договоре

*) Мемоари Протини види стр. 47.

се да зају по Србији и да све Кнезове, Кметове, боље и боље ратнике Србе, који би у стању били народ противу њи повести, изсеку.

Ево, шта каже и народна песма о том закључку Дахија, да народне Кнезове и главне људе изсеку, које је Дахија Фочић у том збору и договору редом избројао, као и Кнеза Бирчанина што је између других говорећи именово:

„Док погубим Бирчанин Илију,
„Обор Кнеза испод Међедника,
„Ево има три године дана,
„Од како се врло посило:
„Куд год иде, све крхата јаше,
„А другога у поводу води;
„Он буздован о јункашу носи,
„А бркове под калпаком држи,
„Он Турчину педа у Кнежину,
„Кад Турчина у Кнежини пађе,
„Топузом му ребра испребија,
„А кад Турчин стане умирати,
„А он више на своје хајдуке:
„„Море, слуге! тамо пашче бац'те,
„„Бе му гавран кости наћи пеће.““
„А кад пама порезу донесе,

„Под оружјем на диван паиђе,
„Десну руку на јатаган метне,
„А лијевом порезу додаје:
„„Мехмед-ага, ето ти пореза,
„„Спротиња те је поздравила,
„„Више теби давати не може.“
„Ја порезу започнем бројити;
„А он на ме очима стријеља:
„„Мехмед-ага! Зар ћеш је бројити?
„„Та ја сам је једном избројао.“
„А ја више бројити неспијем,
„Већ порезу украј себе бацим,
„Једва чекам, да се скпне б'једа,
„Јер не могу да гледам у њега;
„Он је паша, а ја сам субаша.“

Кад су тако Дахије, по Савету Фочић Мехмед-аге, закључиле да изсеку Кнезове и све друге знатије људе по Србији, одма пошљу у сваку касабу својим Муселимима тајну заповест и одреде им и дан, да сваки Муселим свога Кнеза погуби. А на Кнеза Алексу Бирчанина, Грбовића и Кара-Ђорђа пође сам Дахија Фочић-Мехмед-ага, немогавши се у другог поуздати, да ће ји моћи погубити. Но кренуо је се тад из Београда за Ваљево, пошто је напред послао поруку Кнезу Алекси, Бирчанину и Грбовићу, да долази у лов са 200 момака, но да му они спреме рапу за коње и Турке, тако и конаке.

Кнезови по поруци Фочићевој спреме све што треба. Ненадајући се својој злу, паиђу из Ваљева, сретну и дочекају Фочића у пољу Лубеницу; он ји претворно лепо прими, па одаде поју к Ваљеву, но како дођу и сјашу коње у Ваљеву, одма Фочић сва три метне у тамницу, и наметне им спидир на врат, и обе руке заједно у једно гвожђе, штоно се зове лпенце, које је Фочић са собом понео, и тохруке. Они

су били тако оковани, да се нису могли ни окренути ни својим рукама леба до уста донети, него су ји други зарањивали.

Кад чује Јаков, брат Кнеза Алексе, да су Кнезови утањичени, дотрчи у Ваљево и кад види шта је, одма стане спремати и купити новац, небити како Кнезовима одкупио живот. Вико је Кнез Бирчанин и Грбовић из тамнице: „*Јакове браће, тражи и састављај и подај колико год новаца тишу, само живот одкупљуј!*“ — А Алекса једнако вико је: „*Недај Јакове, недај паре, неостављај ми деце под дугом да робују, он ће и новце узети и нас изсећи, из овога синира и из ови лисица немисли он нас живе пустити!* —

Добро је пропико Кнез Алекса да ће он жертва за свој народ бити и да ји Фочић ни за какове паре живе пустити неће. И тако после утањичења трећи дан изведу Кнезове из тавнице; Милована Грбовића, сина Кнеза Николe, који је срећом његовом болестан код своје куће лежо, пусте, а Кнеза Алексу и Илију Бирчанина вежу и на пољнице код Колубаре, пониже ђупрџе на 80 фати изведу, и пред многим на силу покупљеним светом, пред вече 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву оба посеку.

За Бирчанина кажу, кад су га водили на губилиште са Кнез Алексом, да су оба ишли неустрашимо — поноспто, и Бирчанин је ћутао и кад су га довели на губилиште, он је реко:

„Еј, Вочићу! Вочићу!

Провриће из земље крвца наша,

Похориће вас, и тираниства ваша!“

И онда педадне му више целат говорити, него удари га јатаганом по врату и посече.

Кад тако Кнезови посечени буду, народ се с тог грозног позорја разбегне и узжурба. А Ваљевски Турци одма стану тајно спремати своје важније ствари за бегане.

Дахија Фочић узме обадве Кнезовске осечене главе, па ји мете више себе на чардак на шилке за углед; а тела њихова остану на пољницу код Колубаре, гди су и посечени и три дана лежала, по на молбу Ваљеваца, Фочић дозволи, те безглавно тело Алексино узме неки Манојло из Клинаца, натовари на кола и однесе у Бранковину, те га Јаков код Цркве сарани, а после три дана опет неки Живан

Јеротѣ из Близоѣ украде са чардака главу Алекспу, мете је у педра, однесе је у Бранковину и к'телу је присоједиле.

Шта је било са главом Кнеза Бирчанина, незна се. А тело његово узме његов Буџукбаша Милић Кедић, кога је Фочић одма на Бирчаниново место заклежио, те исто из Ваљева однесе и сарани код Ђелпске Цркве на један хват северо-источно од олтара и северни врата. На гробу му стави белу плочу, на којој се још с муком могу да прочитају ове речи: „Зде почиваетъ рабъ божї Илія Кнез — — Бирчанинъ от — — — ра Мехмед — — а Фо — и — —.“

Бирчанин после своје смрти оставио је једног сина Бранка и једну ћер Ђеку. Син му је погинуо за владе Кнеза Милоша на неком пишану заједно са Бобовцем из Ваљева; *) о њовој смрти чудно се прича, да су оба по налогу Кнеза Милоша 14. Јуна 1832 год. мучки убијени у Ваљеву, зато што су они први били за устав и законитост, и да се самовлашће и самовољство Милошево ограничи. **)

Њи његова Ђека после смрти свога оца, Кнеза Илије, уда се у Ваљево за меанцију Ђуру Малишевића, с којим је имала само једно мушко дете, па и оно у младим својим годинама умре. Па кад јој и муж умре, она је после тога непрестано живила у Ваљеву. Она је више господарила над својим мужем него ли он над њом. Ђека је Бирчанка управо имала мушку јупачку нарав, њено понашање било је више мушко; знала је јашити коња боље него многи добри јашачи, она је у трку коња из пиштоља гађала, и уз реч као мушко вјеру је кресала. — Она је била врло бистра и паметна жена; била је лепа, потањег струка и доста висока. Њу нико није смео увредити, него је сваки поштовао. Она је одело на себи носила сеоско и кофју на глави, увек чисто, уредно и лепо. Она је и у својим старим годинама изгледала поносита и врло младолика и лепа, ишла је право, и врло дешто је

*) Јован Симић Бобовац родом је из села Бобове, био је Капетан под Војводом Милићем Кедићем за ратовања Кара-Ђорђа. Мемоари Проте стр. 275.

**) Јован Симић Бобовац био је у то време Кнез и седио је у Ваљеву у својој лепој кући (копаку). Бобовац био је код народа врло уважен и популаран; кад је мучки убијен, било му је 57 година, и укопан је код своје Цркве у Каменици, среза Подгорског, гди му се и данас белег налази. После своје смрти није деце оставио, до јединог усињеника Танаспја Бобовца. О убиству Кнеза Бобовца и Бранка Бирчанина и Милићевић у Кнежевини Србији помиње, види стр. 381 и 399.

проседу косу на глави имала. Умрла је у Седларима, повише Ваљева на четврт сата, биће 1868 године.

Кнез Илија после своје смрти оставио је два своја брата, од који и данас у Суводању има потомака.

Кад је Фочки после Илине смрти хтео од његове браће једнога да закнежи, није се хтео Кнежства примити; одговорио је: Ја сам орач и копач, у Кнезовању се неразумем. Да је и мој брат чуво плуг, неби главу изгубио. После тог Фочки окнежи Бирчаншиновог Буљук-башу Милића Кедића из Суводања, који је доцније у Кара-Ђорђе-вом војевању Војвода и ваљан јунак био.

Кнез Илија Бирчанши био је висока раста, тела снажног и коштувавог, подужни образа, био је црпоманаст, бркове имао је црне густе и повеће, погледа врло оштрог, а глас имао је крупан. Био је врло одличан, наметан и јунак. Врло је на гласу био добар јашач, и вешт у гађању из пушака; одело је носио на себи врло лепо, и био је врло отличан. На Турке здраво је мрзео, па је уз реч често псово: „По турској те сери“

86,

АЛЕКСА СТЕВАНОВИЋ НЕНАДОВИЋ.

ТАМНАВЕ И ПОСАВИНЕ ОБОР-КНЕЗ ВАЉЕВСКИ.

(Са сликом.)

Рођен је у селу Брапковини, среза Тамнавског, нахије Ваљевске.

Родитељи његови били су мати Манда а отац Стеван, и тако је се он по очинио племену презиво Алекса Стевановић. Овога Стевана отац био је Петко, а Петков Кнез Станоје. А овога отац, који је био неки властник у Херцеговини, са целим великим племеном његовим доселио је се из Бирча, Херцеговине, од Црногорске границе у Србију, и у Брапковини наставио се.

То племе у Херцеговини од старе старине звало је се Ненадовићи; по пошто се закрве са Турцима, сво племе из Бирча крене се, пресели у Србију и прозове другим именима, да би од Турака измрло било.

Кад је то племе Ненадовића пошло да се у Србију сели, заветовали су се између себе: *) Једни да се населе и настане оиде, где

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 3.

нађу добар рој пчела у грму. Други, гди највеће класове од жита виде. Трећи, гди најгушћу шуму нађу. А четврти, гди чују да највише воо ркне. Тим држали су да ће та плодна места бити, и најугодија за њови породица жпвот.

Од тог племена, који су се у Херцеговини Ненадовићи звали, кад се у Србију преко Дрине доселе, једни задрже се и населе пснод Цера планине, у Липолнсту у Мачви, гди су највећи рој пчела нашли и гди су држали богатство у меду. Други сви спусте се у Ваљевску нахију, и од ти једни, којима је највећа опасност од Турака претила, населе се и настане у планинском месту Суводању, данашњем срезу Подгорском, под подножјем планине Медведника и прозову се Брчани. Трећи спусте се у Грабовац, среза Посавског, гди су нашли највеће класове жита и прозову се Стевановићи. Четврти у путу, кад су дошли на Браковачки Вис *) и чују гди воо 18 пута узасобце ркне, пмајући убеђење да ту земља плодна бити мора, ту се населе и ако је то место пусто и ненасељено било.

Од тог племена, који су се ту настанли, једни прозову се Лаза-ревићи, од који има и данас више добри кућа, а други Стевановићи.

Од ови последњи Стевановића-Ненадовића, кад су се ту у том пустом месту настанли и започели темељ копати, да кућу себи граде, нађу на пеке старе под земљом зидине и подрум, у ком нађу стару отрулилу бурад, и у по неком од њи вина, здраво се обрадују, предскажујући себи срећу за доселење у то место. Тај човек из те породице, који је темељ копао и пронашао у подруму бурад с вином, звао се Бранко, његови сродници радостни том паласку као предскажујућој срећи, стану се између себе разговарати и фалити како је Бранко нашао вина, и тако то место као срећно тим проналаском вина, остане и прозове се село Браковина.

Од ови Ненадовића, који су се из Херцеговине у Браковину доселили, и од који су и у Херцеговини неки властници били, и овде у Браковини, једног од њи, као од одабраног племена и куће, Турци поставе за Кнеза, имено Станоја. А после Кнеза Станоја не зна се да ли је ко из те куће Ненадовића у Браковини каквим властником под Турцима био, до Кнеза Алексе.

*) Овај се Вис зове данас Близнашки Вис.

Кад је и које године Кнез Алекса рођен, и кад је први пут Кнезом у Ваљевској нахији посто, нема се грађе на руци. Но њега је Аустријски рат са Турском 1788 год. затекао као важног у народу човека и Кнеза и позван Ваљевске нахије.

Пре него што ће Аустријска војска 1788 год. ући у Србију, Кнез Алекса наговором неког „Мијушка“ шпајдера, који је се позвао за неког господина и да га је Цар Јосиф послао, да му каже да устане противу Турака, и да ће одма и Аустријска војска прећи у Србију, поверује том господину Мијушку и дигне народ Ваљевске нахије противу Турака и истера Турке из Палежа, Уба, Ваљева, Бачеваца и Чачка, и у Босну ји у Ужице и Соко протера. Кад Кнез Алекса истера Турке из тих места, и у Ваљево врати се, у то доба и Цар Јосиф у Срем у Манастир Фенек дође.

Пријатељ Кнеза Алексе, официр Арса Андрејевић из Сремски Бољеваца *) тад позове Кнеза Алексу да му дође да Цара види. По том позиву Кнез Алекса узме са собом свога Буљукбашу, Николу Арсенијевића из Вукићевце, с којима и господин Мијушко пође, пређу у Бољевац и одатле оду у Манастир Фенек. Ево шта даље сам Кнез Алекса о себи говори:

„Одемо у Манастир Фенек, и ја се одма састапем са Арсом Андрејевићем, с којим сам живео као с братом. Сутрадан одем са Арсом на један доклат, одакле смо гледали врло много свакојак' официра у манастирској порти. И ја се зачудим — кад ме Арса запита: „видиш ли Алекса Цара?“ „како ћу га видети кад га ту нема“ одговорим му ја, и почнем гледати по свој порти и по свима доклатима, него ни где Цара могао видети, но све узалуд! „Оно је Цар Јосиф! — вели Арса — што стоји код онога кочијаша, што маже коњеве, и штапићем показује куда кочијаш треба кочије да намаже.“ „Шта Арсо да од Бога пађеш!“ вичем ја зачуђен! — „Зар су у вас такви Цареви? А камо му велики ћурак, и велики каук на глави, ако не већи, а оно бар као у нашег Везира у Београду?“ Сада рече мој Буљукбаша Арсенијевић, који беше самном дошао: „А нушо Кнеже Бог и душа, како су му ноге танке, нема ни чарапа у чизмама, но голе ноге, а ми се уздамо да и нас објене, а и он бос иде!“ Насмеја се Арса и каже: „Тако носе сви кршћени Цареви, а не као ваши Турци — и проче!“ Ми смо одатле гледали Цара до год није у собу отишо.

*) Види V. част. Голубице стр. 128.

Доцније дође један официр к нама и запита: „ко је ту Кнез Алекса?“ и Арса му одговори: „ово је“ и пружи руку на мене; „хајде“ вели „зове те Цар!“ — Кад рече: зове те Цар, прођоше ме мрави од пете до перчина. Паде ми на ум што су ми Турци преповедали: „*да се Цар не може видети, и који га год види, мора му од страха дољња устна препући.*“ Но одма помислим: ја видо Цара у авлији и устна ми не препуче, а и није страшнији ни од једног Београдског Везира. Хајде па што Бог да. Каза ми Арса, да не ваља у скут га љубити као Везира, но само се гологлав поклонити. Кад уђем к Цару, ја тако и учиним. Код њега стајао је толмач. Пита ме „јесте ли ви Алекса Кнез Ваљевски?“ ја му кажем: да јесам — па шта сте тамо радили и како с Турцима стојите? — Ја кажем да смо Ваљево и Чачак попалили. — „А тко вас на то све наговори и подиже?“ упита Цар преко толмача. „Господин Мијушко!“ одговорим ја: — „који је то г. Мијушко?“ Ја кажем да је он прешао и подиго нас у име Царево, и да је сада и он овде. Цар спусти обрве на очи и пошто мало поћута, рече нешто немачки официру, који одма отрча на поље. Цар се разговарао са својим толмачем незнам о чему. Ја ћутећи тако мислио сам: „мој г. Мијушко, наонако ти било, ти си међер нас преварио те смо као тићи без перја врло рано излетили из гњизда на лапавицу.“ И ја се тек сада уверим о ономе, о чем сам често сумњао, т. ј. да је то лажа нека; а ја сам најпре мислио, да је он најпре с Царем вечерао, па онда међ нас прешао, тако је умео лепо лагати.

У томе дође с овим официром и Мијушко. Пита га Цар: тко је он и шта је тамо радио и ко га је на то посла? — Замуца мој г. Мијушко „*ваше величество ваше величество ја сам знајдер!*“ — Па сам видео војску где се спрема на Турке, па сам узео нешто барута и један добош и отишао сам Кнезу Алекси, те кренуо народ и Турке растерали,“ — Цар нешто рече Немачки — а он се поклати на оде.

По том Цар Јосиф окрете се к мени и упита: „кад сте истерали Турке из Палежа, Уба, Чачка и Ваљева, куда сте ји отерали?“ Ја му на то одговорим сасвим весело, да смо ји отерали чак у Соко и Ужиче, а неке чак преко Дрине. „Гут!“ одговори Цар „а колико је до Ужиче, Сокола и до Дрине од ваших места?“ — кажем му ја, да од наше нахије до Сокола има 4 сата, до Ужица 7, а до Дрине 8 сати. — „А где су

ишне жене и деца?“ упита даље Цар; — ја му кажем да су са собом одвели. „А где су ваше жене и деца?“ питао је даље — и ја одговори, да наше жене и деца седе код своји кућа. — „А кад Турци“ почне Цар „сместе и осигурају тамо своје жене и децу, пак онда узјашу на своје хашове и на вас ударе, куда ће онда ваше жене и деца?“ На то му нисам ништа умео одговорити, до само слезнем с раменима. Цар примети на мени ту забуну и бригу, пак после неког кратког ћутања рече ми са свим благим гласом: „Мој драги Кнеже, ја се од вас и од тога народа уздам и надам да ћете ви помоћи мојој војски, мога и нашега непријатеља прогнати. Али то што сте сада чинили и бунили се, да сте тек после, кад би моја војска прешла и вас и ваше фамилије себи за леђима оставила. Ја сам спремио 300.000 војске, и хоћу и мислим да ваше опшество од Турчина очистим, но хоће ли Бог дати, то не знам. Ви сад идите и чувајте народ и уклањајте га у планине да се непороби, а моја ће брига бити за вас,“ — и даде ми сто дуката.

Тај исти дан зовне ме Мпхајпљевић на вечеру, с којим сам се познавао и добро живео. При растапку с њиме рече ми: „Идите одма у Ваљево и чету скупљајте и држите у скупу; ја ћу вам послати једног фендрика с неколико фрајкора, и чувајте народ да се не пороби, а и мене ће Цар скоро послати да па Забрежју шанац начиним и топове превезем, но треба, кад време буде, да и ви људе пошљете да шанац помажу копати.

Одатле из Фепека Кнез Алекса врати се у Србију, дође у Ваљево, скупљ људе у чете, где му и Геперал Вулета Мпхајпљевић пошље једног фендриха Јована Вујадиновића са 30 фрајкора; који одма удари на Турке у Бачевчу и разбије ји, и ту погине турски поглавица Гуша-Мустабаша, и Кнез Алекса зароби 70 Турака и у Срем пошље ји, и запљени много Турске стоке. У то баш време доле на Морави усто је био на Турке и свињарски трговац, прозвани Капетан Коча из Лавишта, Јагодинске нахије, од куда се у том крају и помније „Кочина“ а не Цесара Јосифа крајина.

После кратког времена 29. Јула 1788 год. пређе у Србију као аван-гарда Капетан Радич Петровић са четом војника, наместе на Сави Ђуприју, шанац на Забрежју ископају и топове у исти наместе. А по том одма пређе и Геперал Мпхајпљевић с војском и оде к Јагодини, а у

Ваљево пошаље Мајора Лукића, Капетана Кљуповића и Бежановића, који у Кличевцу код Ваљева шапац ископају, и ту се пребере до 1.800 момака Ваљеваца. Тад Михајљевић поручи, те ти сви војници оду са Кнезом Алексом у Јагодину, гди Цесаров мундир (одело војено) и шоце (пушке војничке) приме и патраг се у Ваљево са Кнезом Алексом као Обер-лајтенантом и Лајтенантима Петром Ракарцем, Лазаром Илићем, Малим Јапком, Милосавом Милошевићем, поп Ђуком Феидриком и Ђоком Милановићем Стражмештером, свима Ваљевцима, у Ваљево врати, који су се ту у Кличевачком шапцу у екзерциру вечбали; а после тог војевали су противу Турака, гди је требало, а ударали су и на Град Соко, попалили су га, али Град као јаку местну тврдњу од Турака отети нису могли.

Генерал Вулета Михајљевић пошо је у то време од Јагодине, ударио на Туприју, освојио је, а по том заузео Крушевац, Карановац и Ужиче. И готово све те крајеве са самим Србима брајкорцима од Турака очистио је и заузео. При заузимању ти места био је Радич Капетан а и Кара-Ђорђе.

Тек доцније 1789 год. пређе у Србију силна Аустријска војска под Фелд-Маршалом Лаудоном, која 28. Септембра 10. Октомбра освоји Београд, а потом Шабац, Смедерево и сву Србију од Турака очисти.

Кад је Лаудон туко и освајао Београд, Кнез Алекса са 700 Срба, у пекаковим рптовима између Панчева и Београда 15 дана био је на стражи, и чуво да Турци на лађама Дунавом не дођу Аустријској војсци за леђа. Кад је Лаудон Београд освојио, Алекса опет је са војницима отишо Ваљеву.

Како је Аустријски славни Цар Јосиф II. са Руском Царицом Великом Катарином II. закључио свети сојуз и учинио погодбу, да Турску Царевину уопште и између себе поделе, и како је Аустријска војска очистила од Турака Србију, а Велика Царица Катарина освојила од Турака Бесарабију, Молдавију и Влашку, Енглеској то небуде по ђуди и умеша се у посредовање; Прајска ступи и у сајуз са Турском; Шведска по наговору Прајске објави рат Русији; Белгија од Аустрије отргне се. Цар Јосиф по несрећи 2. Фебруара 1790 год. умре; а на његово место дође на престол Леополд II. И тако по смрти Цара Јосифа утицајем речени противни сила, и Аустрија и Русија припућени буду, са Турском мир да закључе, и да од светог сојуза и намере своје одустану.

Аустрија по Рахенбергској конвенцији од 27. Јуна 1790 год. учињеној са Прајским Краљем Фридрихом, одмах са Турском учини примирје, а 1. Августа 1791 год. у Свиштову закључи мир, и све јој освојене Градове и земље патраг поврати, па доцније и са војском из тих земаља изиђе.

Усамљена Руспја припућена буде, те и она Августа месеца исте 1790 год. пристане на мир, такође са Турском у Галацу закључи и тек 9. Јануара 1792 год. у Јашу подпише га; а себи по учињеном уговору задржи простор између Дњестра и Буга, и сам Очаков; а проче завојевате земље све Турској патраг уступи.

Кад се тај мир са Турском учини, и Аустријанци све освојене Србске земље и Градове Турцима поврате Тесарова војска оде патраг, а фрајкорци оду сваки својој кући по Султановој амнестији, која је посљедовала по учињеном уговору између Аустрије и Турске, да се учествујући Срби у том рату несмеду узнемиравати. Онда сви Србијански официри скупе се код Михајилевића у Сремским Карловцима, где је он Немцима рачун морао давати за ратне трошкове. Михајилевић попусти све офицере да и даље остану у Царевој служби, и да ће сваки своју плату уживати. Кнез Алекса рекне Михајилевићу: „ја овде остати нећу, ја ћу да идем на моју очевину, где сам се родио.“ Михајилевић, који је Кнеза Алексу здраво пазно и уважавао, рекне: „а зашто Алекса ти нећеш да останеш у нашега Цара служби, пак ћеш скоро Капетаном вапизирати, а заклео си се да ћеш нашем Цару веран бити.“ Алекса му одговори: „Истина је да сам се заклео да ћу му бити веран, и противу Турака за слободу очевине моје војевати, и познато вам је да ја моје заклетве непрестувам, нити Цара изневеравам и остављам, но Цар оставља мене и сав народ Србски као његови стари што су наше прадеде остављали, за то идем патраг преко Саве, а немам писара ни други учени људи, но ћу ићи од Манастира до Манастира и казивати сваком калуђеру и попу да у сваком Манастиру запишу, да више никад, што је Србин, Немцу не верује.“ Михајилевић рече му: „Буди Алекса да од Бога нађеш, чуће Немци па ће те оловом залити.“ Алекса рече: „ја то Србину кажем а не Немцу; а и Немцу ћу то исто казати сваком.“

После тог Кнез Алекса као Оберлајтенант поступи из војене Аустријске службе и 1791 год. врати се кући у Брапковину. С њиме поступи

и Лазар Илић из Јабучја и Петар из Ракара, и у Србију врате се. А остали официри из Ваљевске нахпје остали и даље у Аустријској служби, као: мали Јанко, Милосав Милошевић, Ђука Феендрих, Ђока Мићановић Стражмештер и многи други, који су ишли и противу Француза борили се, по мало је се који од њих наатраг жив вратно. Милошевић доцније, кад је Кара-Ђорђе усто противу Турака, дошо је у Србију и на Мишару 1806 год. у боју погинуо.

Кнезу Алекси по одпусту из војене службе, као Оберлајтенанту за заслуге, које је он Аустрији у рату противу Турака учинио, одреде пензију, коју је он до своје смрти уживао, са овим декретом:

Se. Majestät haben aus ganz besonderer Allerhöchster Gnade nach der vorsichgegangenen Dissolvirung des serbischen Freicorps Ihnen, Alexa Stephanovits, den k. k. Officiers-Charakter mit der Erlaubniss der Tragung deren militärischer Ehrenzeichen und der Armee-Uniform beizulassen und anbei vom 16. des letzt ausgetretenen Monats November an eine Pension von monatlichen fünfzehn Gulden allergnädigst zu bewilligen geruhet.

Diese allergnädigste Entschliessung wird Ihnen, Oberlieutenant Stephanovits, zur nachrichtlichen Wissenschaft und guten Versicherung mit dem Beisatz ernirt, dass, weil derselbe nach seiner von sich gegebenen Erklärung in Syrmien sich künftig aufhalten wird, die obberührte monatliche Pension bei der Peterwardeiner Militär-Invaliden-Casse vom besagten dato an unter Einem angewiesen werde, und derselbe solche allda gegen behörige Quittung zu erheben habe.

In Ermanglung eines Kriegspräsidenten:

(L. S.)

Tige m. p.

Wien, den 7. December 1790.

Ex consilio aulaebellico.

О 15. No. 2922.

von Dürfeld m. p.

An den Oberlieutenant Alexa Stephanovits vom dissolvirten serbischen Freicorps.

А на Србски језик преведен овај декрет овако гласи:

Његово Величанство благоизволило је из најособитије највише милости после предходног распуштења србског слободњачког кора Ваха, Алекси Стевановићу, чини ц. к. Официра са дозволом за ношњу таквих војених знакова и униформе задржати, и уз то од 16./4. прошлог месеца Новембра почетно пензију месечно петнајест форинти одредити.

Та најмилостивија одлука ставља се Вама, Поручнику Стевановићу, на известно знање и добро осигурање с тим додатком, да се из разлога, што ће се он по његовој изјави у будуће у Срему бавити, горе поменута месечна пензија код Петроварадинске војно-инвалидске касе од реченог дана почетно у једно одређује, и исти њу на уредну признаницу подићи има.

При оскудници војног председника:

Тиге с. р.

У Бечу, 7. Децембра 1790.

Од дворског војног савета.

О 15. бр. 2922.

пл. Дирфелд с. р.

Поручнику Алекси Стевановићу од распуштеног србског слободњачког кора.

Кад Кнез Алекса из Карловаца 1791 год. кући у Браковину дође, нађе целу нахију без старешина и судова, јер како су Аустријанци из Србије изишли, а Паша тек са мало Турака у Београд дошо, и Београд од Аустријанаца примио, па у земљи још нигди никакове власти испостављено није. Па да неби нереда у земљи било, Кнез Алекса, као стари Кнез још пре Аустријског рата, а тадањи Обрлајтенаит, кога је народ здраво познао и слушао, зађе у нахију и у договору са народом власти испоставља, по начину као што је он у Срему видео како су села на куманије подељена, тако и он за облакшати себи, уреди и постави код сваке цркве по једнога главнога кмета, и назове га среским кметом, који је имао 8 до 10 села под собом и која су села тој цркви долазила, а свако село за себе добије по једног мањег селског кмета, који је стајао под заповешћу среског кмета. Те све кметове сам је народ из своје средине себи бирао.

Такови је ред завео Кнез Алекса не само у својој Кнежини, која је се распростирала од Ваљева до Саве, и која је у себи содржавала три данашња среза: Тамнавски, Убски и Посавски, него и у целој нахији Ваљевској као и у Кнежини Колубарској и Подгорској. У његовој Кнежини били су главни срезски кметови као Капетани ови:

1. Код цркве Бранковичке као срезки кмет био је Ђорђе Крстивојевић из села Забрдице.

2. Код Манастира Докмира био је Живко Дабих из села Јаутине, који је доцније погинуо у боју на Лозници на С. Троице 1807 год. а на његово место дошо његов син Гаја Дабих за Капетана.

3. Код цркве Рабровице био је Арсеније Раонић из Лознице, који је доцније погинуо у боју код Лознице на С. Троице 1807 год. а на његово место постављен за Капетана син његов Никола.

4. Код цркве Степањске био је Васиљ Павловић из Бајевца.

5. Код Манастира Грабовца био је Бранко Николић из Грабовца, а после њега Петар Ерпћ из Звечке.

6. Код Јабучке цркве био је Живан Петровић из Каленића.

7. Код Манастира Новака био је Милован Зујаловић из Тулара, који је после десетогодишње борбе од 1804—1813 год. у 1815 год.

14. Јулија погинуо у боју на Дубљу.

8. Код Врењанске цркве био је Веса из Љубинића, а после њега Ђура из црвене Јабуке.

Даље о уређењу Грбовићеве зване Љишке (Колубарске) Кнежине и Подгорске, гди је тад Кнез Алекса на молбу народа Подгорског, који га је молио, да им он и над њовом Кнежином Кнез буде, изабрао им за Кнеза и поставио неког Јоку из Рабаса, *) а после њега дошо је Бирчанин Илија.

Сви ови главни срески кметови, које је Кнез Алекса испостављао, како су чули да је Кнез Алекса са Кнезом Бирчанином 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву погубљен, на позив Јакова Ненадовића рођеног брата Алексиног, и сина Алексиног Проте Матије, тако и Кнез Никола Грбовић и Буљукбаша Бирчанинов Милић Кедић подигну народ на оружје у свој Ваљевској нахији, попале Ваљево, и кад чују да је и Кара-Ђорђе противу Турака устао, пођу и даље Шабцу Турке таманити, који су се сви јуначки противу Турака борили, и готово све те старешине народне за слободу народа Србског у боју од 1804 до 1813 год. изгинуле су.

Кнез Алекса, који је такови ред завео у својој Кнежини, тако као што је већ речено и у другим двома Кнежинама нахије Ваљевске, који су га Кнезови као и срески кметови и сав народ као паметна човека љубили, слушали и сви га у обште Лађманом Алексом звали, држао је код себе, као што су и други Кнезови држали, по пекл број Буљукбаша и пандура, преко који је заповести шиљао среским кметовима (капетанима), а ови код среске цркве позивали су селске кметове и њима заповести од Кнеза Алексе дате им издавали, или им такове шиљали, а ови народу

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 28.

сваки у свом селу сообштавао је, које је народ вршио. У спорним питањима између људи догодившим се, за мање ствари пресуђивали су сеоски кметови, у већим срески, а још у већим, са среским кметовима пресуђивао је сам Кнез Алекса, који и је за погрешке учињене казнио, и који је једнако пишао по народу. И тако то трајало је целу годину дана, докле Турци нису у Ваљеву и другим касабама поставили своје Муселиме и Кадидје, који су судили. Али и даље, и под Турцима по народу остале су заведене и постављене Кнез Алексом власти, срески и селски кметови, који су по народу судили и пресуђивали сами за мање кривце, а Турци нису се у то мешали, а за врло велике кривце шиљати су кривци у Ваљево Кадидји, које је он осуђивао, казнио и апсио. А и Кнез Алекса остао је и под Турцима Кнез народњи још 12 година докле га Турци и погубили нису.

Како су Муселими и Кадидје по њеној дивљој нарави и Алкорану судили Србима и Турцима, па и за најмање кривце бацали Србе у апс и глобили ји, Кнез Алекса у таким случајима заступао је и бранио од неправедне глобе и казни не само Србе него и саме Турке; и тако су га како Срби тако и поштени Турци уважавали, а нарочито Срби љубили, поштовали и као највећег заступника и бранитеља свог од Турске неправде држали; јер како је се који Муселим и Кадидја као неправедан глобар показао, он је у договору са Кнезом Грбовићем и доцније са Кнезом Илијом Бирчанином купио и облачио најречитије људе и кметове у најспромашније одело, а и саме поштене Турке на то приглашавао, те су на Мешћему код Муселима и Кадидје ишли противу зулума, глобе и неправде викали и људе тако бранили, арзоале (жалбе) писали, и противу насиља Везиру жалбили се, у којој описивали су сва зла која им се чине, и да сиротиња неможе више спосити, него да ће да бега у „Каршију у Кауре у Срем,“ ако се то зло не одклони. Те жалбе попио је Кнез Алекса Везиру у Београд, који га је врло пазно и тужбе му уважавао, Муселиме и Кадидје мењо. И тако за 12 година свога кнезовања до устанка Кара-Ђорђевог на Турке, променуо је у Ваљевској нахији 18 неправедних које Кадидја, које али Муселима.

Тако је сто при разрезавању претераног данка Кнез Алекса облачио речите људе и кметове у најспромашније одело, којим је кроз вапу пропадао перчип, кроз чакшире колена, кроз опанке прсти, и

такове је људе водно у Београд Везпру пред његов Сарај, који с викали да им се глас до Бога чуо: „*Аман Пашо! Аман! за Царево здравље, велика је пореза не можемо давати, ето како смо голи и боси, а ми смо злеудно најбоље газде у сиротињи, ко ће од нас дати по 100 и 160 гроша на главу?*“ И тако је Паша смањиво порезу.

За то време после Аустријскога рата везировео је у Београду над Београдским Пашалуком Шашин-Паша. Кнезови после Аустријског рата молили су Султана да укине Читлук Сахибије, аге, и њихове десетке, но само народ да даје данак Цару и Спахијама десетак. Ту молбу Срба уважио је Султан Селим и посла им свој Хатишериф, којим се уклађу Читлук Сахибије, и опредјелно по колико имаду Срби данка Султану сглаве на главу плаћати. Тај Хатишериф, кад су Срби 1793 год. добили, предали су га на чување Београдском Митрополиту Методију Грку. *) Но Београдски Везир Шашин-Паша као пријатељ Јанпчара пзопачи тај Хатишериф, и добави ферман, као да је Цар Читлук Сахибије помилово, и 1794 год. сазове Кнезове у Београд и изда им заповест да народу кажу да он без противности оспн Царског данка, и Спахиског десетка, и њима Читлук Сахибијама такви даје.

Кнез Алекса познавао је се и добро живио са Хаџи-Мустафом Шпикићем Бина-Емином (настојником грађевина) Београдског Града; па оде њему и потужи се на тај Агински ферман. Хаџи-Мустафа одговори му: „Знам ја, ко је тај ферман павадно, но ако ви хоћете ја ћу то лако покварити.“ „Хоћемо за Бога и помагај,“ рече му Кнез Алекса и у име свију Кнезова замоли га да ради о томе. — „Идите и тајно начините сваки мизаре (прошенија) на Цара,“ рекне му Мустафа — и ударите што више можете пмена, и који нема мура (печата) нека прстом притисне.“ Тако Кнез Алекса оде, и са Кнезовима сваки посебно начини тужбу на Јанпчаре, многа пмена подишну, прсте и мурове ударе, а потом тајно однесу Бина-Емину, који тужбу прими и тајно је пошље у Цариград Султану. А Кнезовима закаже да у Београду чекају на одговор, који ће им одма из Стамбола доћи.

Како се Кнезови у Београду позадрже, Везир Шашин-Паша звао и је себи и говорио им зашто не иду у народ да му советују да се неби ко противно Царском ферману, него да прими своје Јанпчараге? Кнез Алекса изговарао је се да неможе да пде докле неке рачуне

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 36.

са Бина-Емином о набављеној му грађи за оправке касарни пещклоци, а и кад то учини, да несме у народ ићи да му саветује да прими ферман Јаничарски, јер ће га народ каменом затрпати. Тако су и сви други Кнезови говорили, и казали да ће морати сви од народа у Немачку бегати. После тога где који Кнезови прекривали су се које гди, а Кнез Алекса под изговором да склана рачуне договарао је се не-престано са Хаџи-Мустафом Бина-Емином, гди за то време, после по-слате тужбе у Цариград, петнестог дана дотрчи Татари (курпр) из Стамбола и донесе нов ферман, којим се Везир Шашин-Паша збацује а на његово место поставља Бина-Емин Хаџи-Мустафа за Везира Београдског Пашалука. Кад је Татари утрчао у варош, непрестано викао је: „Мазул Шашин-Паша, Мазул! Хаазур Хаџи-Мустафа-Паша, Хаазур! Хаазур!

Сутра дан рано Везир Шашин-Паша изиђе из Града и оде у Турску, а на његово место седне у Сараје Хаџи-Мустафа-Паша, коме тугови доципије од Султана дођу. Кнезови оду му одма на подворење и честитају му Везирство. Он јо лепо прими и саветује јо да иду сваки у своју пашију да народ добро пазе, и да га чувају од свакога зулума. Ово је било 1794 год.

После тог, како је се у Београду налазио неки Јаничарски-Ага Кара-Исмаил, који је 30—40 момака узасе водио, и који је се спремо да буде Јаничарски поглавица, па није се ни Хаџи-Мустафа-Паши покоравао, Хаџи-Мустафа подпусти једног Турчина, те га овај из једне куће, кад је из амама ишо, из пушке убије, гди после тог сви Јаничари како у Београду, тако и по Србији који су били и то чули, поплаше се и у Видли побегну; а Срби остану на миру да само по Царском Хатишерифу Цару и Спахијама данак плаћају.

Мустафа-Паша био је један редак Турчин, човекољубив, добар и праведан, он је био једнак како према Србима тако и према Турцима, није разлике никакве правно. Кнезове је пазио као своју децу. И за ту доброту његову Срби су га с правдом звали „Србском мајком“, јер је редак такови човек у доброту и правичности био. Кад су му Кнезови по дужности долазили, он им је дозвољавао те су поред њега седели, кафу пили, и он с њима се као са својим синовима разговарао и о народним пословима договарао. Под његовом управом народ је био у свему спокојан и задовољан. Срби су водили слободну трговину и

своје производе продавали су коме су хтели, и пошто су се с ким по-
годили, нико им насилно као пре њега није смео отплати. Србима је
дозвољаво те су оправљали Манастире и подизали цркве какове су
хтели и могли, само што су као неку таксу за дозволу по 500 гроша
плаћали. Пореза је у почетку била само по 7 до 8 гроша на главу,
коју су Срби по Султанском Хатишерифу плаћали. Но доцније морао
је Хаци-Мустафа-Паша подићи порезу дупло на 15—18 гроша, с којим
је новцем купио војнике под плату, те је себе и Србски парод брањо
од Царски одметника Пасванције и његови Јаничара.

Хаци-Мустафа-Пашу с правдом су Срби звали Србском Мајком,
који није никакве разлике правно између Срба и Турака, по шта више
у неколико и строжији је био спрема бесним Турцима. Ево једног при-
мера: кад је он, Мустафа-Паша, убио у Београду Јаничарског-Агу Кара-
Исмаила, тад сви Јаничари побегну из Србије у Видин. Но у Шабцу
некако притаји се Бег-Новљанин и Туртоглија. Кнез Посавски Ранко из
Свилеуве једном, 1800 год., дође у варош Шабац и на Бапру заноћи:
Јаничари, Бег Новљанин и Туртоглија изиђу из Града и из пушака
убију Кнеза Ранка са његова четри момка па се у Град затворе.
Па после тог потраже да им фамилија убијеног Кнеза Ранка и глобе
2.500 гроша плати. Поп Лука Лазаревић (доцнији славни Војвода) бра-
тучед убијеног Кнеза Ранка, немајући ту суму новаца да Турцима као
глобу плати, оде Кнеза Алекси Ненадовићу потужи се за то и узајми
захтевату суму новаца. Кнез Алекса, кад за то од Луке чује, напише писмо
Мустафа-Паши, у ком јави му за тај догађај и потужи му се, гово-
рио је: „Кад ће се Кнезови на правди Бога у Царево и његово здрав-
ље по чаршији убијати, он неће више да иде у чаршију, итд више
Кнез да буде него ће да бега у Немачку, а он нека намести за Кнеза
кога хоће.“ — Мустафа-Паша, како ту тужбу Кнеза Алексе прими, одма
тајно му пошаље свога Гаваза у Браковину с поруком: „Да ако он не-
покаје Кнеза Ранка, нека Кнез Алекса бега куда хоће и себи спасења
тражи.“ — А при том и то му у исто време испоручи, да тајно на
Палежу приготови рану за војску, која ће на Шабацћи. Кнез Алекса
оде на Палеж и приготови рану за војнике, и заступа Мустафа-Пашином
800 крцалија са 2 топа прођу кроз Палеж и оду хитно у Шабац на
Бапр. Бег Новљанин и Туртоглија дознаду за ту грожњу животу њи-
ном, па се са својом дружином затворе у Град. Крцалије почну из пу-

шака и топова тући, и баш на велики четвртак запале Шабачке куле, а Новљанин и Буртоглија прокопају Камени Град до Саве, седну у лађу и крадом побегну у Босну. Њово друштво повата војска, и њи 27 заједнога Кнеза Ранка на сред чаршије удаве.

Тако Хаџи-Мустафа-Паша освети Кнеза Ранка и свима Јаничарима такав стра зада, да се ни име Јаничарско у Београдском пашалуку није смело пазећи. Но доцније Хаџи-Мустафа-Паша, видећи себе и свој Пашалук у опасности од Пасванџије, а и од ове двојице у Босну побегше, побоји се да и они од Босне недигну војску и непођу па њега; за то морао је све више војске које куд скупљати да се брани, а због тога морао је и порезу повишавати да војсци тајни и плату издаје. Кад Кнезови виде да Везир сваке порезе све више порезује и узима, они се договоре и сви скупе се у Београду. Како од Ваљевске паше Кнез Алекса, Илија Бирчанин и Никола Грбовић, тако и из Рудничке Кнез Никола, из Туприске Кнез Петар, из Београдске Кнез Палалија и Кнез Станоје и јошт други. Ту се договоре да узму Хатишериф, кој су павалили од Порте 1793 год. и у коме стоји, да сав Пашалук Београдски на 20.000 глава, на главу плаћа по 20 гроша, а Хаџи-Мустафа-Паша скоро још толико почео је да удара.

Оду Кнезови Везиру и поклоне му се по обичају, и пошто су га мало дворили, рекне им те редом поседају, и он лепо се с њима разговарао, као отац са најбољим синовима, полију каву па оду од Мустафа-Паше, пишта му за Хатишериф неспомену. Па одатле управо оду Митрополиту Методију, пожале му се на претерану порезу, које Везир на народ преко Хатишерифа удара, и да народ нема одкуд да даје, као што сам зна да неможе ни своје димнице од народа да у своје време покупи; и зашту му Царски Хатишериф, који су му на чување дали, да га Везиру однесу да по њему порез удара, као што је Цар одредио. Митрополит рече им: „*Кала, Кала, сушра хоћем да вам дам ферман.*“ Кнезови оду на конач, а Митрополит узјаше на коња и оде Паши, и све каже шта Кнезови намеравају. — Сутра дан оде Кнез Алекса и Кнез Петар код Митрополита да од њега узму Хатишериф, но он им каже: отиђите најпре код Паше па онда дођите по ферман. — Кнезови и скупе се и сви Везиру оду, но преко обичаја, позадуго постоје пред собом Везирском, док доцкан отворе се врата од собе Везира Мустафа-Пашине, у коју Кнезеви уђу, поклоне се му и по обичају приђу скуту, по том пзмакну се

и у ред стану, гди су тако читава два сата стајали. Паша је се био окренуо лицем у једно ћоше, ћутао и из наргилета дуван тумбећију једнако пушио. Докле једанпут окрене се Кнезовима, пусти дим из уста и рече: „*Е Кнезови зашто неговорите што сте дошли?*“ Кнез Алекса одпочне да му говори: „*Паша Ефендум! . . .*“ а он му пресече реч: „Ја знам шта ви тражите, ви хоћете да ударим порезу по Царском Хатишерифу; то ја и хоћу, нећу ни једну аспру више, него што у Хатишерифу пише. Зар ви пезнате то, када је мени честити Цар Београдски масни дао, није ми никакве хазне друге дао, но да од вас узимам и вас од свакога зулума браним, а ви сами видите колико ја војске држим, с којом браним и себе и вас од Читлук-Сахибија, и јошт ми ваља скупити војске; но кад ви тако хоћете, то је за мене лакше, ја ћу моме брату Видинском Везиру Пазнап-оглу писати, с њим се помирити, војску умалити, само Град Царски чувати, и онда баш нећу вам ни једне аспре више узети него што Хатишериф гласи; а ето вас и ваши ага и Субаша, па како вам Бог даде.“ — Кнез Алекса одговори му: „Истина је честити Пашо тако, и ми видимо, но ево муке и невоље, у народу новаца нема и нема одкуд да пађе, а нежалимо. Веће смо све са деце поодкидали, где је најмања пара од урока била. Видите и сами да је све спротиња и да смо све Турске куће слугама и слушкњимама напустили, и јошт би у најам давали да имамо коме, да би само коју пару заслужили и данак плаћали. Оно мало стоке, да имамо коме у пола цене продали би, но трговаца нема. Него допусти нам да идемо да се договоримо неби ли нашли начин у чему би се могли помоћи.“ Паша мапе руком и рекне: „Еј Исадице“ срећан вам пут. — Кнезови оду од Паше, и успут између себе разговарајући се нађу посве за уместне Пашине речи, и онако уморни развиђу се по конацима а увече сви Кнезови скупе се на договор код Кнеза Алексе у Шундпном хану. Гди нађу да су све Пашине истините речи, ако он недржи доста војске, то ће својшти Видинске аге и Субаше, пак ће пет пута више сами узимати, него што они Везиру дају. Било је између њи разпог разговора, докле им Кнез Алекса не предложи овако: „*неби ли добро било да речемо Паши, и обрекнемо нашу војску у помоћ даши му; кад Видинлије на њега пођу да ји дочекамо и разбијемо, пак ми опет нашим кућама да идемо.*“ Тај предлог сви Кнезови одобре да тако Паши кажу, и да једнако вичу да нема новаца, и да се нема одкуд дати.

Сутра дан оду сви Кнезови Везиру Мустафа-Паши, који ји одма код себе пусти и зашита ји: „Е Кнезови јесте ли се договорили и шта сте се договорили?“ Кнез Алекса учини темена и одговори му: „Јесмо честити Пашо, јучерање твоје речи истине су и свете, видимо и сами да пас од зулума бранити неможеш без војске, а војску без новаца да држати неможеш. Али је велика мука и невоља што новаца у сиротиње нема, нити се одкуд добити може, а ако упустимо Јаничаре Видинско на овако спромашну рају, онда ће сва сиротиња побећи у Каршпју (Немачку) и сва ће Царева земља пуста и празна остати.“ „Тако је — тако“ — рече му Паша. „Алекса даље продужи говор: „Ми смо свакојако мислили од куд би до новаца доћи могли, но ипкако довити се не могосмо. Но од све муке и невоље ми смо се сви договорили, када Јаничари одоздо пођу, да ми Кнезови доведемо ти наше војске, те разбиј Јаничаре, а ми ћемо после сваки својој кући без ајлука и без тајнина вратити се, а ти впише војске да некупиш и на тајницу и трошку да недржиш. То је наш одговор честити Пашо ако га само ти окабулиш (уважиш).“ Паша на те речи Кнеза Алексе одговори: „Пекли, пекли: оћете ли ви тако сви Кнезови?“ „Оћемо, одговоре сви углас, оћемо честити Пашо, у подне, у поноћ, кад нам год поручиш, и где рекнеш доведићемо ти онолико војске, колико овде рекнеш и обрекнеш.“ — На то Паша: „*Да - си, јапарум, да - си, бенда северум!*“ (Јошт боље, јошт боље, и ја то мплујем). За тим иљесне длап о длан и викне: Јазници - Ђел! (писара зовне) те му дође, а Кнезовима каже те поседају, и кава пм се допесе. Сад поведу разговор колико ће која нахија дати војске, и пађу да Ваљевска нахија као ближа Београду даде 1.800, а Београдска 750 оружани момака, а друге нахије која по 1.000—1.500 и до 2.000 момака, према броју порески глава. Овај број војника напише Паши писар у протокол, и сваком Кнезу даде копију, колико је који дужан оружани Срба довести, кад и где заповеди Паша.

После тог Паша им закаже да сваки у своју нахију Кнез иде, да војску напише, оружја и снабдје са опанцима, оделом и све што је за војника потребно. И ако му војска у своје време недође, кад он поручи, да ће бити у њинову главу. Кнезови му обећају даће све по његовој заповести учинити и оду сваки у своју нахију, задовољни и весели што су видели свога доброг Хаџ-Мустафа-Пашу, који је се у стару његову доброту повратио, кога је Митрополит Грк Методије од њи одпадио и потурчио био.

Како Кнезови оду из Београда, Хаџи-Мустафа-Паша по свој Србији распише и пошље своје Буруџије, које се по свима пазарима, варошима и варошицама Телалом (Викаром) обзани, да се Срби на оружају. Телали викали су овако: „Чуји човече, које Србин а нема дуге пушке, два пиштоља, и велики нож, нека прода једну краву и пусат (оружје) себи купи, тако је од честитог Везира заповест, који то ценавати, добиће петдесет штапа по табани, и петдесет гроша глобе платиће. Хај чујте и почујте, така је од Везира заповест.“

Како Кнезови у своје нахије дођу, одма напишу војнике, снабдеду ји са оружјем и другим потребама, одреде им Буљукбаше за вође, и тако ји у свему за рат приправе. Тако и Кнез Алекса у Ваљевској нахији, када војнике напише, за рат ји спреми, постави им за вође: Буљукбаше Живана из Каленића, Арсенију Раонића из Лознице, Ђукана из Орашца, Васиља из Бајевца и Коју из Тулара, и сваком преда списак од њему подчињени војника, у ком је било сваког војника име, презиме и из ког је села уписано. Тако исто написао је и за бој спремно војнике у Колубари Кнез Никола Грбовић и у Подгорини Илија Брчанин у својим Кнежевинама, и тако готови, очекивали су позив Паше.

Кад тако уређена војска буде по Србији, и Паша увери се у моћ њену, да ће са истом моћи одпор давати наваљујућим Јаничарима из Видина да Србијом завладају, он распусти Турке, које је под најам за обрану држо, само остави код себе мали број Крџалија за чување стража по Граду.

После овако уређене Србске војске, а Мустафа-Пашом одпуштене Турске војске, која је под плату држата, опет од Видина упадне у Србију војска Јаничарска и под Тосун-Агом заузме Туприју, а друга удари на Пожаревац, гди се потуче са Србском војском, коју је предводио Станко Арамбашкић, гди Јаничари ту Србе надвладају, до Београда продру и варош Београдску заузму; а Паша затвори се у Град.

Кнез Алекса Ненадовић са Брчанином и Грбовићем у селу Грабовцу, Посавине Ваљевске, имали су на окупу готову војску, и очекивали су од Паше заповест, гди да се крену, но кад чују да су Јаничари Београдску варош заузели, сва три на Палежу седиш у лађу и иза Саву оду Мустафа-Пашин у Град и кажу му да им је готова војска. Мустафа-Паша задржи Кнеза Алексе код себе у Граду, а Брчанина и Кнеза Грбовића врати натраг. те оду у Грабовац, војску крену, на

Палежу је у лађе укрцају и поћу до дојњег Града доћу, и на Су-капију (водену) у дојњи Град изведу је. Кад се мало поодморе, раз-реде се Спахије на Видин-капију, Везрова тевабија на Стамбол-капију, Кнез Алекса са Ваљевском војском прође уза Саву на Сава-капију, и тако распоређени у једанпут испадну из Града, ударе јуришом на Ви-динске Јанчаре, и истерају ји из вароши. Један Јанчарски Бинбаша затвори се у цркву и стане се из цркве тући, Кнез Алекса обколи га са војницима; Бинбаша пехтене се предати Паши, него побратими Кнеза Алексу и онда му се на веру преда, који га слободна у Видин од-пусти. Кнез Илија Бирчанин са једним одељењем Ваљеваца, са Кара-Ђорђем и са другима оде гоштити Турке до Смедерева, који се у Град затворе; Паша пошаље топове, те ји и одатле истерају и отерају до Видина.

Кнез Алекса остао је био у дојњем Граду код Везира, иместио је се са војском по касарнама, а што није могло у касарне стати, то су поградили тршчане колебе и обитавали у Граду, од Божићни до ускршњи поста; и кад се Кнез Бирчанин, који је Јанчаре до Видина прогонио, врати са војском у Београд натраг, онда ји Мустафа-Паша одпусти, те оду својим кућама. Тако је у то време Кнез Петар и Сте-ван Јаковљевић истерао Турке из Туцрије и Тосун-Агу до у Видин протерао. *)

Сад виде Јанчари да спом Београд и Србију освојити немогу, почем су се Срби са Пашом соједишили. Смисле да Београд лукавст-вом освоје. За то обрате се и они и Пасвација с молбом на Хаџи-Мустафа-Пашу, да ји пусти да у Београду у својим кућама мирно живити могу. Хаџи-Мустафа-Паша грдно се превари и допусти им, те неки доћу у Београд, а неки од Јанчара и службе добију, и тако неко време притворно живили су мирно. Но доцније ти Јанчари смисле како да своја добра и преотета права заузму и да опет рају угњетавају. Тајно позову Пасван-оглуа да у Србију с војском пође, а овамо покажу се верни Хаџи-Мустафа-Паши и паговоре га да пошаље свога сина Девлиш-Бега са војском пред њега. И ту се Мустафа-Паша јошт већма превари, и пошаље свога сина да купи Срб-ску војску да иде пред Пасван-оглу. Кад се Везиров син Девлиш-Бег поудали од Београда, лукави Београдски Јанчари, да би Пашу боље

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 42.

омели, пошиту се да и они иду његовом спину у војску, и он им поверује и дозволи. Они се спреме и оду до Болеча, па се онда патраг врате и кад буду код Батал-Џамије, натоваре на коње сено и напред на једног коња вежу звонце и начину се као кирџије. Кад су били нећу на Стамбол капији да уђу у варош, стража ји Пашина запита ко су, они одговоре да су крџалије кирџије, и захту да им отворе врата и у варош ји пусте да уђу; стража превари се, отвори им врата и они са другим Јаничарима, који су у Вароши заостали и скојима су у договору били, сву варош освоје. После ји један Џицарин проведе кроз један лагум (подземни ходник) у Град, кога су врата била близу неке џамије, и они излазећи напуне џамију и кад се њи много приберу, испадну из џамије и просну ватру из пушака на Пашине Сараје, капију отворе, и тако Хаџи-Мустафа-Пашу жива увате, и кажу му: „Ми знамо да ће твој син оздо на нас са војском од Видина, а Алекса од Ваљева, и други Кнезови с друге страна, по сад шаљи књиге и твоје Турке, нека се војске одма враћају, или ћемо те сад одма убити.“ — Тако ти спрема Хаџи-Мустафа-Паша приморан напише писма, те његов син Девниш-Бег оде с војском у Ниш, а Кнез Алекса оде Ваљеву и распусти војску; тако и други Кнезови, који су противу Јаничара пошли били, учине.

Тад и Видински Јаничари стигну, Град напуне и под четири своје поглавце који се прозову Дахијама *Мехмед-агом Вочићем, Мула-Јусуфом, Кучук-Алиом и Аганлиом*, у Београду наместе се и преко Везира одма те 1799 год. почну владати, и што год су они написали и заповедали, то је Везир Хаџи-Мустафа-Паша својим муром (печатом) морао потврдити. Те Дахије поделе Пашалук Београдски (Србију) на четири дела, коме сваком по три нахије припадну, у нахијама села поделе на своје мошке, који су се звали мале аге. Дахије су живиле у Београду и из Београда, Србијом су владали, порезу одређивали, примали, и друге глобе на народ наметали.

Кад се тако Дахије поутврде, они искупе Кнезове Србске у Београд, и себи позову Кнеза Алексу и кажу му: „Алекса, већ се ми с Царем завадисмо, него смо начинили један мизар (прошепије) да Цару покажемо, него да и ви ваше мурове ударите да би се ми оправдали. „Добро аге — рекне Алекса, да се с Кнезовима договорим.“ На то они: „нема ту од договора ништа, него сви редом морате ударити му-

рове!“ Кнез Алекса немадне куд, него покори се сили тима четирма лафовима, и са Кнезовима и многим народом подпишу то прошепије и поударају прсте на исто. Они су то прошеније начинили као од стране Кнезова и раје, и Везира код Цара тужили, да је он глобар и зулумћар, да је пола раје у Немачку побегло од његове глобе, и да ипје Јаничарски ага, спротиња небн ни вола пмала, на чему би оралн и лебом се ранили, нит би се пмало одкуд Цару арач давати, нити зашто соли купити, по све Јаничарске аге дају и спротињу помажу, и тако даље. — Доцније те Дахије увате доброга Везира Мустафа-Пашу те га 27-га Дек. 1801 год. удаве, јаве Порти и појишту другога; која им пошље Хасан-агу, који никакове власти ипје имао као ни спрема Мустафа-Паша.

Сад те Дахије почну рахат да живе; сваки је оне своје три нахије, које су му на део дошле, управљао и све приходе себи куппо, а Цару ништа, но само што су Јаничар-аги и другим капипцијама (великашима) својим у Цариграду мпто шиљали, да ји код Цара брани.

Кад су Дахије тако отеле мах у Србији, ту ипје њима доста било што су Јаничари с њима и уз њп били, него све гоље, бећари и бескућници из Босне и Арнаутске поврве као на пљачку и грабеж у Србију. Сви се ови обуку у свилу и кадиву, најлепше хатове јашали су, и најлепше оружје послали су, а све од спротињске муке.

У паланкама имале су Дахије своје кабадахије, поред којп ни Кадхије ни Муселими бела зуба помолити смели нису. Они су били неограничени господари, и чинили су шта су хтели. По селима пмали су Субаше, којп су такође неограничено над смртћу животом и пмањем спротиње заповедали.

Јаничари су под именом Читлук Сахибија заузимали Спахилуке и девето, као што су Спахије десето; и терали су народ на кулук. Које Спахији право тије било, оне су протеривали са Спахилука, и узимали им све.

Дахија Аганија, ком је у део пала Соколска нахија, године 1802. пошаље у Аз-Буковицу и покупи араче. Аз-Буковица је била Малићана Хаџи-Бега из Сребрнице, којп пошље своје Турке те све арачке новце оту. Аганија кад то чује, разсрди се и нареди у војску Крагујевачке, Ужичке, Соколске, Ваљевске и Шабачке Турке. За тим позове Кнеза Алексу и рече му: „Ја знам, али хоћу да ми и ти право кажеш, колико си Хаџи-Мустафа-Паши доводио Србске војске, кад сто

нас Јаничаре тукли?“ Кнез Алекса каже му право да је 1.800 момака свагда водио. „Е, добро, право си казао — рекне му Агаџлија — и ја хоћу да толико војске код тебе нађем, а доћи ће и Турци из свију касаба, да идемо да тучемо твога пријатеља Хаџи-Бега и да му попалимо Сребрницу за моје Аз-Буковачке хараче. И хоћу да попесем још 2.000 ока ракије, кад пођемо Дрину газити да свакоме Србину по оку ракије дадеш да попије.“ Кнез Алекса морао је на то пристати, пак оде у Ваљевску нахију и спреми војску за уречење дан. Агаџлија удари преко Ваљевске нахије са својом војском, Кнез Алекса предусретне га са својом, и оду на Дрину у Азбуковницу, где се слегну Турци и из друге касаба. Ту се смешају Срби и Јаничари, као и под Хаџи-Мустафа-Пашом што су са Пашаџлијама противу Јаничара. Ту поарају сва Азбуковачка села да ни једна овца ни крме остало није. Агаџлија стане планирати какоће Србима да да по оку ракије, па да ји пусти да преко Дрине броде, а за њима да пођу Турски коњаници. Но како је Хаџи-Бег и Хасан-Ага с оне стране Дрине на брду ископао шапац и за одбрану напунио га са Бошњацима, види Алекса да би Срби у пола Дрине, кад нагазе на воду, сви пропали и подавили се, како би Бошњаци на Србе газеће Дрину пљадом до две пљаде пушака опалили, да би се рањеници за здраве поватили, и тако би ји брза халовита Дрина све поодносила да не би ни једав главе изнео.

Тад Кнез Алекса стане смишљати како да то зло одклони и Србе од известне погибље спасе. Па кад се Ваљевски Турци и друге касабалије скупе на јеглену (разговор), оде и он међу њи, седне и рекне им: „Ако Бог да сутра или преко сутра, како пређемо Дрину одмаћу да запалим Хаџи-Бегове конаке.“ На то му рече Барјактар Србановић: „А како би ти запалио конак твога пријатеља?“ Алекса, ето — вели — тако, као што би и он мени учинио; тако је сада време допело и моја војска једва чека да пређе да пљачка тамо Турке. И онда даље рече: Збоља, ви Турци и бегови зашто немолиште Агу (Агаџлију) да се прође ове војне и да неиде преко Дрине. Ви видите онај Осат, све су оно готово Турске куће и деца; па кад ови моји Срби попију по оку ракије и уђу у Турске куће, све ће бити бербат, а то неће ни Богу ни људима бити мило. А мало је зар што смо се са Царем завадили, пак сада хоћемо и с Босном. Помислите кад Немачки добом залупа на Сави, а ви с децом побегнете на Дрину и хоћете у

Боспу, а Хаџи-Бег овако као сад напуни шанчеве с војском и неда вам преко Дрине. — Зашто непромислите куда ћете ви онда? А за мене је лако.“ — „Е мој Кнеже, то ми све видимо, али ко сме онемо Арслану (Лафу) о миру поменути“ рекну Турци. „Ја ћу му најпре на-поменути, али ви сви помогните ми,“ рекне Алекса. И пред вече оду Агаилији, гди су га стојећки дворили, јер пред њим ипко није смео сести. — Пошто су га тако неко време дворили, рекне им Агаилија: „Е хајдете сада на конаке своје, пак сабајите (рано) ви Турци азур коње, а ти Алекса рано сваком Србину да даш по оку ракпје, пак ћемо на газ преко Дрине.“ Турци се на то сви поклоне, а не оду него стоје и ћуте. Агаилија опет рекне: „Хајдете, хајдете сада како сам вам реко.“ На то Кнез Алекса пође му скуту и рекне: „Ага, ми ћемо пћп, али те сва улема и ја молпмо, да се смплујеш на оне куће и на ову фукару и Србску и Турску преко Дрине, и непереводи ову војску, сагрешпћемо код Бога, а и код Цара се окривити.“ — „Хајдете, хајдете од тог нема ништа,“ рекне Агаилија. — Ми одосмо Ага, рекне Кнез Алекса, ал ћемо опет доћи молити да се смплујеш,“ за тим оду сви. Кнез Алекса намеран је био опет да иде да га молп. Но тек што је тако забрпнут дошо у Србску војску а момак дође и каже му: „Хајде Кнеже зове те Ага.“ Алекса му одма оде, он му рекне, седи, и Алекса по Турском обичају подвивши ноге подасе на колена седне. Агаилија му почне овако говорити: „Алекса! ја сам впдим, ово што сам наупмо да неможе добро пзаћп, али сам се зарекао пред Турцима и немогу лако одустати, но ти, као што си започео молити а ти молп; за то опет састави улему, и дођите да ме молите, а ја ћу се љутити и впеати на вас; на послетку ја ћу вас као преко воље послушати, да неидемо преко Дрине, али у твоју главу ако коме Турчину кажеш да сам ти ја повладно.“ — Алекса се томе врло обрадује и у јутру рано покупи све старе бјелобраде Турке, оду Агаилији и почну га молити, а он се као разљутп и почне јп одбијати, а Алекса и све улеме нападају на колена и стапу му љубити скутове, и тако једва да се умолити. „Ал хоћу — рече Агаилија — да ми Хаџи-Бег врати орачке повце!“ Због тога оде Кнез Алекса преко Дрине Хаџи-Бегу, али Хаџи-Бег неда поваца по рекпе: „Нека дође тај Агаилија, па нека узме сам собом, не 30 кеса по и више ако може?“ Алекса једва умолп Хаџи-Бега те поврати петнест кеса, а они други петнест разреже по нахпјп те Агаилији даде, и тако спасе ту Србску војску од очевидне пропасти и погибели, и поврате се својпм кућама.

Довде, до 1802 год. по части у колико се зна, изложени су догађаји из живота Кнеза Алексе, које је он у борби за одбрану народа свог од насиља Турског имао. Сада овде даље настављамо грозбе (атентате) противу живота његовог, које су Турци покушавали да га убију, докле га и обезглавили нису.

Први атентат противу живота Кнеза Алексе био је после учешног мира Аустрије са Турском 1790 год. Неки Турчин Мустафа-бег Јајић, који је у прошлим ратовима Аустрије са Турском опизнио се на Алексу, што је он са Аустријанцима противу Турака војево и чин официрски добио, види Кнеза Алексу у Ваљеву, па га зовне к себи и рече: „одиде Алекса да ти нешто кажем;“ Алекса, који је познава Јајића, а нападајући се од њега никаковом злу, прикучи му се ближе; Јајић испод скута опали из пиштоља и мало га преко ребара рани и кошуљу на њему запали. И кад види да га убио није, узјаше преправног коња и у Босну побегне. У то време био је у Београду после Везира Ебу-Бехира, Шашин-Паша, који није био пријатељ Срба, па му се за то Кнез Алекса ни жално није.

Други атентат противу Кнеза Алексе био је 1795 год. после боја Срба са Јаничарима, који су из Видина у Србију продрли били, и кад ји Срби из Србије истерају и Кнез Алекса са војском врати се кући. Тад у Ваљеву био је Муселим Асан-ага из Сребрнице; он је хтео да глоби Србе, а Кнез Алекса није му даво и тако се заваде. Асан-ага нађе четирн Турчина и обећа им датн новаца да убију Алексу; па да се неби ту при убиству нашо, оде у Сребрницу у Босни, својој кући. Кнез Алекса после тог дође у Ваљево, и кад се враћао својој кући у Бранковину, та четирн Турчина изишла су била један сат од Вајева и на путу, куда ће Кнез Алекса проћи, заседну у шуми и договоре се да један пуца на Алексиног азнадара (благајника) а друга тројица на Алексу. Кад Кнез Алекса, враћајући се из Вајева својој кући у Бранковину, са својим момком Живком на заседу наступи, Турци опале из пушака и онај један Турчин Живка погоди и убије, а ова тројица срећом Кнеза Алексу промаше, па се поплаше, утеку у поток и у Ваљево дођу. А Кнез Алекса срећно кући оде, сазове кметове и каже им: „браћо, метите другога Кнеза, ја више нећу, видите сами да су Турци наумили да ме убију. Пуцаше на мене једанпут, Бог ме сачува, сад сво други пут и момка ми убише, а мене Бог и опет сачува, трећи

пут они ће другојачије радити.“ За тим после многог разговора и договора изберу неког Митра Калабу за Кнеза, који одпочиње кнезовати. После тог дође и Асан-ага из Сребрнице, и кад види да није Кнез погинуо и да ће се његово коварство открити, а он повата оне Турке и у Ваљеву ји подави да га исказали неби.

Но како је нови Кнез Калаба невешт био да кнезује, јер кад је ишао код Муселима да Србина, кога је Муселим, ма и неправедно затворио, апса ослободи и од глобе га одбрани, он је при захтевању глобе говорио Муселиму увек „лепо се дрво на пола цепа“ и тако је глобу у пола смањиво, а није имао уметности, да Србина од неправедне глобе са свим одбрани. То народ увиди, па се скуп на скупштину у Бранковину код цркве, позове Кнеза Алексу и каже му: „Ми оћемо да ти опет будеш наш Кнез.“ Он се стане изговарати да неможе и да није право да погине од Турака на правди. Онда сва скупштина више од хпљаду људи гракне: „ако ти буде суђено, а ти погини као Кнез,“ пак счепају га, дигну на рукама и преморају га, те опет Кнезом њовим буде; одреде му да више момака узасе води да га чувају. Тад Кнез Алекса стапе јошт оштрије кнезовати и народ од глобе и неправде заклањати.

У Београду тад био је Везир Мустафа-Паша, који кад чује да је то масло Ваљевског Муселима Асан-аге било, што су они Турци хтели убити Кнеза Алексу и због који је он из Кнежства иступио био, пошаље Бумбашера у Ваљево по Асан-агу да га дотера у Београд. Асан-ага се страшно уплаши, побратими Кнеза Алексу и рекне му „да си ми по Богу брат, што ћу и куд ћу сад?“ Алекса за љубав свога пријатеља Хаџи-Бега рекне му: „ајде у Љубинић на конак, па ћу ја паредити теби обашка, а Бумбашеру обашка конак, па одаиде бежи у Босну.“ И тако буде; Асан-ага из Љубинића са конака у Босну побегне, и Кнез Алекса од известије га смрти спасе. Тај Асан-ага доцније посто је и Пашом.

Трећи атентат противу живота Кнеза Алексе био је године 1802 од сами Дахпја у Београду. Кнез Алекса, кад је се од Дрине вратио у Ваљево с војском, с којом је био ишо са Дахном Агаплијом противу Хаџи-Бега због Азбуковачки арача, по неком послу оде у Београд Дахпји Мула-Јусуфу, који је село Бранковину као свој спашпрук држао. Јусуф-ага лепо га прими, али му кавечија у кави отров даде. Алекса,

кад каву до пола филцана (шоље) попије, мука га увати; он остави филцан и једва у свој квартир дође. Дозове одма Петра Ичкоглију базрђанбашу, с којим се лепо пазно, и који позна да је Алекса отрован и заповеди, те му се одма сладко млеко и крв од патке да, те је пио, и друго којешта што је противу отрова знао; гди је Алекса много бљувао, и тако га базрђанбаша поврати, те жив остапе.

Виде Дахије да и тако неуспеше, а имали су зуб на све главне Кнезове, а особито на Алексу, кога су се бојали и мрзили, што је Аустријски официр био и фрајкоре противу Турака предводио, а јошт више мрзили су га зато, што је Хаџи-Мустафа-Паши војску доводио и Јапичаре туко, и што је непрестано договаро се са другим Кнезовима и сиротињу заступао; исто тако била им је кост у грлу, што је он имао у својој Кнежини свагда спремно и оружано 1.800 момака, које је Агаплија видио, кад су с њиме на Дрину против Хаџи-Бега ишли, и они — Дахије — почну зазирати од тога, што су Срби са својим Кнезовима научили војевати, помисле да им они досадити могу; а највише тиштало ји је то, што је Кнез Алекса са осталим Кнезовима тајно у Манастиру Чокешини имао договор и писао тужбу противу њи — Дахија, — на којој су многи главнији Срби подписати и у којој тужби казали су: да су они пропали и од Дахија тако опљенени, да су у лико опасани; па им и то доста није, но од њих није им ни душа мпрна, ни закон, ни поштење; нити је муж од жене своје, ни отац од кћери, ни брат од сестре господар; манастири, цркве, калуђери, попови, све је то погажено и осрамоћено. Ако си ти јошт Цар паш, вељаху они, а ти дођи и ослободи нас од зликоваца ових. Ако ли ти нећеш, а ти нам бар кажи, па да куд бегамо у шуму и у гору, или да у воду скачемо, и крај бедноме животу нашем учинимо.

На ову тужбу дошла је Дахијаха и претња од Султана, да ће он па њи војску, ако не престану рају угњетавати, послати, и то такову, која ји неће штедити. И то ће се на њима тако учинити, што се јошт ни наком Турчину учинило није.

Кад Дахије такову претњу Цареви добију, стану се међу собом договарати: какву то Цар војску мисли на њи послати? Да пошље Турску, биће жао Турчину на Турчина поћи. Да пошље Аустријску или Руску! И то им се за немогућно учини, да ће Цар страну свлуку своју земљу позивати и упуштати; и нађу, да Цар ту никога дру-

тога немисли, по рају на њи подићи. Па да би томе стали на пут, договоре се да зађу по Србији да све Кнезове, и боље и боље ратнике Србе, који би у стању били парод противу њи повести, пасаку.

Ево шта каже и народна песма о том закључку Дахија да народне Кнезове и главне људе пасаку, које је Дахија Фочић редом пазбројао, као и Кнеза Алексу што је именовао:

„Док погубим и Алексу Кнеза	„Цар и Тесар кад мпр учинише,
„Из Липца села Бранковине,	„А они се Цару предадоше,
„И Јакова брата Алексица:	„И код Цара Кнезови посташе,
„Цар и Тесар кад се завадише,	„Многе Турке Цару онадоше,
„Код Тесара Обрштери бише,	„Седам Паша, што су опаднули,
„И носише од злата качкете,	„Опаднули, па их поморили;
„По пл’јенише све Турске палаке,	„Они Паше, а ми смо Субаше!“ —
„Поробише, ватром попалише,	

Како то Дахије закључе, одма пошљу по Србији у сваку касабу својим Муселимима тајну заповест и одреде им и дан, да сваки Муселим свога Кнеза погуби. А на Кнеза Алексу, који је и осим горе наведеног неку књигу писао и Мајору Митезеру у Земун посло, коју су Турци уфатили и која га је здраво компромитирала, пође сам Дахија Фочић-Мехмед-Ага, немогавши се поуздати, да ће Алексу, Бирчанин и Кара-Ђорђа други ко моћи погубити. Но прво напред пошље и јави Кнезу Алекси, Бирчанину и Грбовићу, да ће у Ваљево и Шабац у теферич са 200 момака пзаћи да лови, пак да му Кнезови преправе конаке и раће за људе и коње; и тако у Ваљеву Кнезови по поруки Фочићевој спреме што треба. Фочић удари преко Београдске нахије да узгред Кнеза Станоја посече и да у Ваљево иде, по у путу пресети се, да ако прво Станоја посече, то ће се у Ваљеву чути, и Кнезови побећи; и тако дође Станојевој кући, руча, остави Станоја на миру, па одма оде Ваљеву.

Кнез Алекса, Бирчанин Илија и Милован Грбовић (син Кнеза Николе Грбовића, који је тад болово) нападајући се злу, пзађу из Ваљева и сретну Фочића у пољу *Лубенину*; он ји претворно лепо прими, па оданде пођу к Ваљеву, по како дођу и сјашу коње у Ваљеву, одма Фочић сва три метне у тамницу, наметне им Сицир на врат, и обе руке заједно у једно гвожђе, што по се зове лисице, које је Фочић са собом донео, и томруке. Они су били тако оковани да се нису

могли ни окренути, ни својим рукама леба до уста донети, него су ји други зарањивали.

Како чује у Бранковини брат Алекси, Јаков Ненадовић, да су Кнезови поапшени, покупи неколико оближњих кметова и узме уза се свога зета Живка Дабича, отрче у Вељево, покупе неколико стари Турака Ваљеваца — јербо су Ваљевски Турци здраво Кнеза Алексу и Бирчанина уважавали и пазили — и оду Фочића молити да пусти Кнезове. Фочић каже: „Нису ме лепо дочекали и копаке спремили, по најпоследне донесите сто кеса глобе па да ји пустим.“ Јаков, како то чује од Фочића, непочаси ни часа, него од трговаца Срба и Ваљевски Турака и своје готовине прибере 19.500 гроша одкупа. Онда је био Цесарски дукат 7 и по гроша. Па оде по пријатељима и кусур новаца тражити и састављати. Ваљевски Турци, који су били увече обрекли сав кусур новца дати, у јутру кад дознаду да ће Фочић и новце узети и Кнезове посећи, стану се Јакову извештавати да код себе новаца немају, него да ће му за неки дан набавити и дати. Из Алексине куће сва чељад и деца поспидали су свој налит, поодрезивале жене са подбрадника и паре спитне, и послали за одкуп Кнезова, да би се тим бајаги Фочић уверио да већ други новаца нема, па неби ли се сажаљно да пусти Кнезове.

Виде је Бирчанин и Грбовић из Тамнице: „Јакове брате, тражи и састављај и подај колико год ишту, само живот одкупљуј.“ А Алекса једнако виде је: „Недај Јакове, недај паре, неостављај ми деце под лугом да робују, он ће и новце узети и нас посећи, из овог спидира и из ових лисница, немисли он нас живе пустити, по кажем недај ни паре, неостајте под лугом, да нам деца просе.“

Добро је прошико Кнез Алекса, да ће жртва за свој народ бити и да га Фочић ни за одкуп ма какви велики новаца жива неће пустити. И тако после утањичења трећи дан изведу Кнезове из тамнице, Милована Грбовића пусте, а Алексу и Бирчанина вежу. Види Кнез Алекса да му се прекупно крај живота, па запита: „јели ту Јаков да му нешто кажем?“ Милисав из Дупљаја, Буљукбаша његов плачући рекне: „није Кнеже овде, но кажи мени ја ћу му казати“ „то му — рече — кажи, да ли он и нико од мојих од сада Турцима неверује.“ А несма још овако даље каже, да је Кнез Алекса своје брату Јакову последњи аманет оставио:

„Хеј Јакове, мој рођени брате!
 „Ти подржи веру у Турчину.
 „Турчин пема вере ни закона.
 „Гди га сретнеш ту га и тамани:
 „Да ти русу непосјече главу! . . .
 „Бог убио свакога Србина:
 „Који држи вјеру у Турчину.“ —

После тог, кад ји на губилиште доведу, Алекса је био при себи и пи мало смрти плашно се није, па слободним гласом Дахији рекне: „Фочићу, Фочићу! не молим те за живот, него те само молим, немој ме бесчешном смрћу морити, но сабљом, којом се јунаци губе, а знај Фочићу да ће моја крв и пред Богом и пред људима теби досађити!“ Он је хтео и сакупљеном народу говорити, по Фочић повиче: водите јл даље. На том позоришту света је много скупљено било, јер и Срби и Турци, да би већи стра од Дахија имали, морали су доћи да ове прве жртве Србске гледају. Најпре даде Фочић па-србски једно писмо пред свима прочитати, које гласи овако: „Поздравље теби Господине Мајору Мптезеру у Земуну, од мене Кнеза Алексе и од Проте. Да знате да смо ми све Дахије међу собом позавађали, и они ће се скоро између себе потући, зато молимо преправите ђебане и офицера, а војске доста имамо, да нам помогну да Дахије одавде-отерамо. Ако томе писму пeverујете, питајте базрђанбашу Петра Ичко-глију или Јанка Зазића из Скеле и Еладију из Забрежја, они ће вам из уста све казати. — — —“ кад се то писмо прочита, рекне Фочић скупљеном народу: „Ето, ово писмо сече Алексу, који с Немцима се договара, код нашег Цара нас тужи и опада, и о нашим главама ради, за то би греота била његову главу живу оставити.“ По том повиче на целата „сеци,“ и прво посечен буде Кнез Илија Бирчанин, а после Кнез Алекса. Кад је целат секо Кнеза Алексу, и први пут ударивши га по врату неосече му главу. Кажу да му је Алекса реко: „сеци насја веро, не мучи ме, као што би ја теби од једанпут главу осеко!“ Целат удари га и други пут и глава одлети. И тако Кнез Алекса Стевановић Непадовић и Бирчанин Илија буду пред вече посечени 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву на пољци до Колубаре, на левој обали реке а пониже ћуприје на 80 фати.

Кад тако Кнезови посечени буду, парод се с тог грозног позорја разбегне и у свој нахији узжурба. Турци Ваљевски поплаше се и

потајно стану припремати своје важније ствари. А Дахија Вочић узме обадве Кнезова одсечене главе, па јп мете више себе на чардак за углед; а тела њлова остану на пољцу, гди су и посечени, те су ту три дана стајала, по на молбу Ваљеваца, Фочић дозволи те безглавно тело Илино однесе његов Буљукбаша Милић Кеднћ и сарани га код Телпске цркве. А Алексино безглавно тело узме Манојло из Кплчевца, натовари на кола и однесе га у Бранковину, гди сарањено буде с леве стране на 4 корака до саме цркве Бранковачке са источно-северне стране, чпјег кости и данас ту међу праом његовим почивају. Главу Алексицу, која је на чардаку код Фочића стајала, после три дана украде Живан Јеротић из Близоња, који је ту код Фочића послуживо, мете је у своја недра, склопи одозго гуњ око себе и поћу однесе је у Бранковину, гди родбина Алексица постави стражу око цркве и гроба, гроб одкопају и главу к телу, као што је и на живом стајала, присојузе и укопају.

Доцније за успомецу родбина Кнеза Алексе удари усправо на гробу његовом један камен средње величине „Белег“, који и данас стоји. На том белегу стоје написате ове речи: *„Овде леже кости Обор-Кнеза Алексе Стеф. Ненадовића, кога Дахија Фочић посече у Ваљеву 23. Јануара 1804 год.“*

Кнез Алекса после смрти своје оставио је у животу само једног свог рођеног млађег брата Јакова, који је са свињама тргово, а по устанку Кара-Ђорђевог 1804 год. одма био је Командант Ваљевске нахије, а доцније и Попечитељ внутрени дела, — жепу своју Јованку из куће знатне Ђелмашевића из Гвоздеповића, — четири сина: Николу, и Петра близанце и прваке, затим млађег сина Матију Проту, бив Председника Савета Кара-Ђорђевог и Војводу, а чак у доцније време и Саветника код сина Кара-Ђорђевог Кнеза Александра, и најмлађег сина, доцнијег Кара-Ђорђевог Војводу Симу, и три кћери пзено: Станију, која је била удата за Живка Дабича из Јаутице а доцније за Кара-Ђорђевог ратовања Војводу; Марицу удату за трговца Јована Вплотијевића у Ваљеву и Марију, удату за попа, Павлова брата у Такову. И осим ти Кнез Алекса имао је јошт два средња сина: Глигорија и Димитрија, а и више деце и браће и сестара, који су му раније помрли.

Кнез Алекса био је стаса осредње-вишег, тела снажног и коштуњавог, главу имао је осредњу, косу на главн посно је напред кратку

зачешљапу, а остраг од потиљка дугачку, коју је у плетеницу (перчици) плео и низ леђа пушћо, лице чисто, лепо мало руменкасто, обрве пмао је густе, велике и повијене, које су му скоро очи надкривале, бркове је пмао смеђе, дебеле, густе, повелике и право засукате, а изглед озбиљно пријатан и јупачан. У оно доба био је он један од најмудрији и најпопуларнији Кнезова у Србији, кога је народ, а и многи пошteni варошки Турци називали, а Кнезови га слушали, с њиме се договарали и поштовали га. А тако и власти турске, па и Паше и Дахпје, ако су га и мрзиле, одликовале су га, презивале и с њиме се договарале о народњим пословима, који је у свима приликама од неправди и насиља чуво, заклањо и бранио, не само Србе него и поштене Турке.

Њега је обично народ звао Кнез Алекса, а и Лаћман Алекса.

Алекса је носио увек чисто народно одело; у лето носио је на ногама тозлуке и на себи чисто до колена кошуљу, а по вр исте џемадан или копоран а и јечерму, а по вр џемадана, фермен или кратки гуњ. А у зиме доба чакшире од плаве чоје, џемадан и фермен, а по вр свега велики реснати гуњ са троракљим на прспима свиленим закопчаљкама. Обично носио је са голим вратом, а носио је и црну мараму и оковратник црп око врата, а на глави носио је црну шубару, а и капу кришкару од плаве чоје или кадиве, које пруге шава одозго попуњене су биле гајтаном златним. И по крај свега тог увек носио је за спаљем по један пиштољ и мали нож.

Код куће био је и чуво Аустријски официрски подпуи мундир са чаквом, који је златним гајтаном у вр'у и у дну оперважен, и ког је у сонешпрма перваз златом извезен био, а на чакву одозго и напред била је забодена златна ружа, са штиковатим у средини именом Аустријског Цесара.

87.

ЈАКОВ СТЕВ. НЕНАДОВИЋ.

ПОПЕЧИТЕЉ ВНУТРЕНИ ДЕЛА.

Члан и Преседник Совета. Командант Ваљевски и Војвода, и Кавалер Руског Ордена Св. Анне II. степена и златне Медаље.

(Са сликом.)

Рођен је у селу Бранковци, нахије Ваљевске. Отац му је био Стеван, а Мати Манда, и за то је се он по очину имену први пут Стефановић презивао.

Јаков је био млађи брат Обор-Кнеза Алексе. Кад је Јаков мало поодрасто, њега његов брат Алекса да у Срем у школу, те паучи читати и писати, и кад се кући врати, Алекса га доцније одреди, те је тргово са свињама дотле, докле Дахија Фочић Мехмед-Ага Кнеза Алексу у Ваљево не посече.

Кад су Дахије закључиле да Кнезове по Србији изсеку, одредили су Дахију Фочића да оп сам у Ваљево иде, да посече Кнеза Алексу, Бирчанина, и одатле да оде у Тополу да и Кара-Ђорђа посече. Они нису се могли у другог поуздати, да ће ко други моћи та три најважнија Србина савладати и изсећи. И тако крене се у Ваљево сам Дахија Фочић Мехмед-Ага са 200 Турака, који како дође у Ваљево, увати Кнеза Алексу, Бирчанина и Кнез Грбовићевог сина Милована, те ји сва три у окове и тамницу баци. А на Кара-Ђорђа тајно пошаље из Ваљева Узуп-Кафеџију са 12 по избор најбољи јунака турски, да га убију.

Јаков Непадовић, брат Алекси, како чује у Брањковину да су Кнезови у Ваљево поапшени, купи из оближњи села неколико кметова, узме уза се свога зета Живка Дабња, отрчи у Ваљево, купи још неколико Турака Ваљеваца, који су Кнезове поштовали и пошлци, и оду Фочића молити да пусти Кнезове. Фочић им каже: „Да га Кнезови нису добро дочекали и конаке спремили, па да ји је за то поапшено, но ако донесу сто кеса глобе, да ће ји пустити.“ Јаков, како то чује од Фочића, не почаси часа ни једнога, него од трговаца Срба и Турака Ваљевски и своје готовине, што је има, прибере 19.500 гроша одкупа и оде даље по пријатељима тражити кусур новаца и састављати. Но у јутру Ваљевски Турци одрекну дати обећате суме новаца за одкуп Кнезова, извештавајући се Јакову да код њи нема готови новаца, но да ће му за неколико дана дати. А то су Турци учинили за то, што су дознали да ће Фочић и узети паре и Кнезове изсећи. Јаков полети опет у Брањковину, те сва кућевна чељад покпа новац са побраћаника и другог које чега, па и саме ситне паре са деце, но опет несастави цео одкуп и дође у Ваљево, небити се Фочић смисловао и што од одкупа попустио. Но дозна и он да би Фочић узео паре и опет Кнезове изсеко. Види да нема спасења за избављење свога брата Алексе и други Кнезова, но опет старао је се да прибави цео одкуп.

Викао је Кнез Бирчанин и Грбовић из Тамнице: „Јакове брате, тражи, састављај и подај колико год ишту пара, само живот испуљуј.“

— А Кнез Алекса једнако викао је: „Недај Јакове, недај паре, не-остављај ми деце под дугом да робују, он ће и новце узети, и нас пзећи, из овог синџира и из ови ланца немисли он нас живе пус-тити, по кажем недај ни паре, неостајте под дугом, да нам деца просе.“

Добро је проишло Кнез Алекса да ће они жртва за свој народ бити, и да ји Фочић ни за одкуп живе пустити неће. И тако после у-ташничења трећи дан пзведу Кнезове из тамнице, Мплована Грбовића пусте, а Кнеза Алексу и Бирчанпна, пошто им окове скину, вежу и пзведу код Колубаре у једно пољнице виже ћуприје до на 80 фати, те ји оба 23. Јануара 1804 год. посеку, и главе им на Чардак код Фочића на шиљке мету.

Кад су Алексу на губилиште водили, он је био трезвен и кура-жан, и неустрашимо довикиво је свога брата Јакова овим речма, и аманет му дао:

„Хеј Јакове, мој рођени брате!

„Ти недржи вјеру у Турчину. —

„Турчин нема вере ни закона.

„Гди га сретнеш ту га и тамани

„Да ти русу не посјече главу!..

„Бог убио свакога Србпна:

„Који држи вјеру у Турчину.“ —

Јаков, у прекрајку сакривен међу сакупљеном светином, пије се смео показати своме брату Алекси да последњи опроштај од њега узме, јербо је и његов живот о коцу висео. Али је све саслушо свога брата речи као последњи његов аманет, па ји је дубоко у срце своје тужно укоренио да освети свога милог брата Алексу. Па чим Алексина и Бирчанпнова глава са њови рамена слети, искупљени под морање и Срби и Турци ускомешају се, згрозе и у гомилама оставе то грозно крваво позорпште. А и Јаков у тој гомили света измакне се кришом из Ваљева и побегне, гди по више брда Кличевца стигне синовца свога Проту Матеју, сина Алексина, који је мало пре њега из Ваљева побего, док му јошт отац посечен био пије, и каже му, да Турци посекоше Алексу и Бирчанпна. И тако оба заједно ободу коље, у Браковину кући својој дођу и црпе гласе браћи и родбини својој донесу.

Како у Браковину увече у мрак дођу, кажу родбини да су Кнезови посечени. Сад стане Алексина жена Кнегиња Јованка, и Ја-

ковљева жена Неранца, и три њлове снае, жена Николпина Станојка, Петрова Иконија и Матије Проте Мирјана и кћи Алексина Марија са децом кукати и запевати. Но ји Јаков и Прота уташкају и кажу, да се ману кукања и запевања, него да час пре покупе своје важије ствари у торбе, па да се бега у шуму. Које одма тако и учине, и тог вечера оставе кућу и у велику њлову планину Посово оду сви и скрију се, и те ноћи стану смишљати шта даље да раде. Кад у јутру 24. Јануара ал ето ти њиног зета Живка Дабича са три кмета и два Турчина, који су били пријатељи Кнеза Алексе и куће Ненадовића, и кажу Турци Јакову: „Хајде Јакове послао нас Мемед-Ага Фочић, хоће тебе да окнежи.“ Јаков им каже да он песме међу Турке више није, и да неће Кнез да буде. — Турци: „слободно, тврда је вера, Фочић хоће опет Кнеза од вашег оцака (куће), и неће да иде, докле из ваше родбине кога не окнежи.“ — Јаков им ипак каже да он неће. — И кад виде Турци да он ипак неће да иде у Ваљево, они се спреме и пођу да иду и рекну му: „Е, Јакове готови копак, ето ти сутра Фочића у госте!“ Онда Јаков нема где куда, него оде у Ваљево, и кад изиђе пред Фочића, он му рекне: „Е Јакове, Алекса је тражио наше главе пак изгуби своју, по ја хоћу опет од вашег оцака кога да окнежим.“ На то му се почне Јаков измишљати и изговарати, да он не може бити Кнез, говорио је: „Ја сам узео новце из Немачке и разгурпо по вилајету да тргујем, а Проти неподноси, а од они други пије ни један вешт вилајету, по молимо те Ага, мети другог кога хоћеш!“ — „Јок, јок! ја од вашег соја хоћу Кнеза и ипак другога!“ говорио је Фочић. Онда Јаков, кад види да нема куд, оде од Фочића и договори се са Ваљевским Турцима и са Пејом Јанковићем, који је код Кнеза Алексе Буљукбаша био, и коме су Ненадовићи кумовали, да кажу, да је Пеја Јанковић њов сродник. Те тако сви Турци рекну да је Пеја Јанковић из Забрдице Алексин рођак, којим Фочић поверује и окнежи Пеју на место Алексина. *) А на Бирчаниново место његовог Буљукбашу Милића Кедића из Суводања окнежи. И по том Фочић у Шабац

*) Има неки, који су веровали и верују Вуковом казивању, да је Пеја Јанковић из Забрдице био Ненадовићима рођак. Али то Вуково казивање није истинито, као и много друго његово које какво причање. — Јер Пеја Јанковић никакви рођак није Ненадовићима био, до једино кум, коме су Ненадовићи кумовали и децу му крштавали. Види и Мемоаре Протине стр. 57.

брату свом Мусаги-Фочићу оде, да и тамо Кнезове сече. Но овај му не допусти, но каже да он добар за своје Кнезове стоји.

Кад Дахија Мемед-Ага Фочић у Шабцу чује да Узун-Кафеџија са Турцима, које је из Ваљева послао, нису могли погубити у Тополи Кара-Ђорђа, он несмелне сувшићи у Београд друмом преко Ваљевске нахије, јербо је се и у њој свет због посечених Кнезова узрујао био, него седне у чамац и низа Саву водом из Шабца у Београдски Град побегне.

Кад Дахија Фочић из Ваљева у Шабца оде, Ненадовић ипак неповрате своју породицу из планине Посова кући својој у Браковцу. Они су смислили да освете Кнезове. Нису се имали шта дуго промишљати, него јошт како су Кнезови посечени и како су од своје куће у шуму породицу своју у збег склонили, решили су се да се бију са Турцима. Но нису сигурни били, дали ће народ с њима престати на освету посеченог Кнеза Алексе и Бирчанина, и ако су знали да ји је народ у обе Кнежине веома уважавао и љубио. Па се договоре да провиде како и народ о тој њиној намери мисли, и дал би устао противу Турака. И тако Јаков оде у Тамнаву и Посавину, да поред тога и свиње, на које је новце по народу раздо, ископи и што пре отисне и прегна у Аустрију да прода, да би коју пару узео, па после тога шта Бог да. А синовца свог Матију Проту, Јаков у народ пошље да прокуша и види да ли би народ на освету Кнезова противу Турака усто, па ако хоће, да га одма на устанак и покреће, докле он свиње ископи, прода и новце донесе.

У то време пукне и глас да је Кара-Ђорђе противу Турака себичне недеље усто, турски хан у Орашцу запаљено и почео бој са Турцима, и туче ји где год кога нађе.

За тај глас чуо је и Пореч-Алија Муселим Ваљевски, па узме Ваљевске Турке, оде на Уб и све Турке са њовим женама и децом у Ваљево крепе, и падне код Грмча у Бабиној-Луци на конак. Прота види ватре гди гору и позна да Турци бегају. Па оде одма у Котешницу куму његовом старцу Сави Савковићу, и нађе га с неколико Котешана на брду, одакле је и он ватре гледао и држо да Турци у Ваљево беже. Прота, пошто каже да је Кара-Ђорђе усто противу Тураке и да ји бије и ханове њиве пали, запита свога старог кума Саву: „шта ћемо ми сад радити?“ На то он одговори: „а шта ћемо кума Прото,

што је било биће опет; но ми сви жене и децу у шуму за брдо, а ми пушке на па брдо, па што коме Бог да!“ Помоли Боже, помисли Прота у себи, кад овај старп овако говори, који зна како је војевати. И одма одатле пише и пошље Живана из Кошенице у Суводање Кнезу Милићу Кедићу и Кнезу Николу Грбовићу у Мратишић, да купе чете да бију Пореч-Алију у Ваљеву. Па се врати у Бранковину кући и пошље у околна села поруку, те му Арсеније Раонић из Лознице, Живан из Каленића, (ове су биле буљукбаше Кнеза Алексе) и Живко Дабих из Јаутине са својим и још другим сељанима оружаним на Бранковачки вис дођу. И одатле пошље те му се из цркве Бранковачке донесе барјак, који је био од белог, црвеног, и плавог мусулмана, са три крста, који барјак како се 15. Фебруара 1804 год. на вис Бранковачки донесе, Прота развије и у земљу победе; 16. ископаше се на Бранковачком вису до 700 оружани људи, који су сви расположени били да се са Турцима бију, тим више кад чују да је Кара-Ђорђе у Крагујевачкој подигао се, те бије Турке. Тог дана дође и Јаков међу народ на Бранковачки вис, па како пије било џебане, 17. Јаков одма Проту пошље да такову из Аустрије прибави. Тог дана Прота дође у Забрежје, одакле поручи, те му ту дође Петар Ерић из Звечке, Исаило Лазих и Поп Леонтије из Уроваца. Но како је Петар Ерић, за осветити Кнеза Алексу, убио већ био једног Турчина чамцију, Прота га стане искошавајући павалнично корети, говорећи: „зашто Петре замећеш кавгу са Турцима? Лако је теби, висте овде близу Саве пак ћете одма побећи преко воде, али ми смо далеко, могу нас Турци све изсећи и поробити.“ На то се они на Проту изрогаче: „Та ми хоћемо да осветимо нашега Кнеза Алексу а твога оца.“ Онда им Прота пскрепо каже да су и они устали противу Турака и да је под Јаковом остало на Бранковачком вису 700 оружани људи из околних села, и да ће Грбовић Колубару и Кедић Подгорје дићи да бију у Ваљеву Пореч-Алију, и да он иде у Аустрију за џебану. Сад се они развеселе и кажу му: „Еј јуначо, зашто нам одма некажеш пего нас плашиш?“ Ту увате и зададу један другог веру да ће се тући, и договоре да они дигну сву Посавину докле се Прота врати.

За тим седне Прота у један чун са Еладном из Забрежја и у вече иза Саву поред Београда те ноћи у Земун у Парлаторије дође. Рано 18. Феб. јави се Мајору Митезеру бившем добром пријатељу Кнеза Алексе, с ким је се и Прота познавао. Митезер изведе га до Обрштеровог ко-

шака да га Турци невиде, па запита га шта они раде? Прота му каже да како су чули, да је Кара-Ђорђе почео палити ханове и Турке туђи, да се и они купе да бију у Ваљеву Пореч-Алију: „но да је он дошао да пиште од њега савета шта да раде?“ „а шта ћу вам саветовати, рекне Мајор, по вашу фамилију доведите близу Саве, па ћемо наше лађе дати и вас на ову страну превести.“ Прота му каже да се није његова фамилија са Турцима завадила, но скоро половина народа, и да су на Сави ћуприје опет небити се лако могло народ превести. „Него ви гдедајте и дајте нам цебане, ми ћемо се моћи с њима тући.“ Мајор рече: „Царство неможе вама дати цебане ни оружја, но ви пађите каквог трговца нека вам он кријући даје —.“ Прота му каже да он непознаје никаквог трговца; но Мајор каже му да има неки Стеван Живковић, који је побего од Дахија из Београда. Прота га замоли те дозове тога Живковића, и каже му да се туку са Турцима и замоли га да му набавља цебану. Живковић му рече: „мој попо, ја хоћу, али немам новаца.“ Прота му извади и даде 9 рушпија, и каже му кад донесе барут да ће му све платити, толико даде и Јанку Зазићу из Скеле, који је од Турског Газије у Земун пребегло, и он оде те му донесе 9 фунти барута.

Сад Мајор Мптезар каже Проти да има један Турчин Хаџи-Муста-Пашиниог сина Дервиш-бега, кога су Јаничари ранили у руку и који је утекао од Јаничара; ког Турчина, коме је било име Дел-Амет дозове. Прота га запита и рече: „ако си од Цареве страпе, хајде самном да бијемо Јаничаре.“ Он каже да је Царски и да је од Јаничара рањен, зато је и побего у Земун. Прота му опет рече: „ако си од Јаничара пејди самном, јер ће Срби убити и мене и тебе.“ Мајор рече: „ја узимам Дел-Амета на моју чест, да је он од страпе Цареве и да је он од Јаничара побего.“ Онда Прота увати Дел-Амета за руку, с њиме се побрати и пољуби. Међу тим донесу Проти једну зобинцу фишека и 300 танета, и Мајор каже да иду. А Прота га запита куда ће проћи? Он му одговори, одкуд сте и дошли. Но Прота му рече: „да он несме на чупу покрај Београда, но да му даде кола да преко Бољеваца врати се патраг.“ Кад то Прота изговори, Мајор рекао би да је се згоропадно, повиче: „зар да ја пропустим Турске људе преко Цареве земље? па да ми ко други говори, него ти Прото, што си овамо долазио и што знаш ове регуле. Зар ти хоћеш да ми ово злато са шешира и сабље скинеш! —“ Прота: „ја вам и опет кажем да несмем водом покрај Београда да ме Турци увате, него молим да ми се отвори,

да контроманицирам, па ћу онда проћи на Јаково и Бољевце. (Прота му је то рекао само да би га пропустио, а небити каже осто да контроманицира, макар чалму око главе завити, па кроз Београд прошо). Мајор Љутит, каже да то неможе бити и оде Обрштеру. А Прота и Дел-Амет остану под једном стрејом, док Мајор дође и полако им рекне: „по, ћутите ту док Турци из Парлаторија оду, добићете кола, Обрштер је одобрио. Кад оду Турци а они им даду контроманска кола са голим даскама за седење, те они у пста поседају, из Земупа крену се и преко Бољеваца истог дана 18. Фебруара у Забрежје дођу. У путу Прота научи Дел-Амета, да он што год буде народу говорио, да каже: „јесте, тако је.“

Када се Прота поврати у Забрежје, поручи те му одма дође Петар Ерић, Исаило Лазич и поп Леонтије, гди им покаже и разда оно мало џебане, што је са собом донео, и каже им да је отишо човек у Вараддин и да ће им шиљати џебане колико им год устребало буде. Па како су они имали на окупу већ 300 момака, Прота им каже те оду и исте крену у Грабоваци, но док су дошли до Грабовца, умножи ји се и до 500 момака. Ту Прота за охрабрити народ, стаио им предиковасти и рече: „ви сви знате браћо, да су Хаџи-Мустафа-Пашу Дахичје убили, и да је он имао свна Дервиш-бега, кога је Цар поставио да буде Везир на очино место; он је, како су му Дахичје оца убили, једнако код Цара просио да му изуи и Ферман даде да покупи војску и на Дахичјама освету за оца учини; и већ му је сада Цар изуи и Ферман дао, да може слободно, како знао буде, оца свога покајати. За то он је сада преко Аустрије послао свога Бинбашу овога Дел-Амета, са Царским Ферманом, да он може подићи Србе, и зулућаре и Субаше у Градове стерати, па кад се доста војске скупи, доћи ће и Дервиш-бег Муста-Пашич и довући топове, и све Дахичје и Субаше поватати и Пашалук од Субаша ослободити, а он на очино место у Београду Везиром бити; а сви знамо како смо под Хаџи-Мустафа-Пашом његовим оцем добро живили, слободу имали и т. д.“ Како је то Прота народу говорио, Дел-Амет, као што су се напред договорили, све је главом климао и то потврђаво: „јест вала чоече тако је! —“ Тако је и даље Прота, гди је год међу народ дошо, говорио, а Дел-Амет му говор за истинит потврђаво. *)

*) Прота Ненадовић у својим Мем. на стр. 64. вели: „Та моја политика, да перекнем лаж, са Дел-Аметом, узрок је, што ћете у многим Историјама

Из Грабовца 19. Фебруара дођу на копак у Љубинић Веси Вели-
мировићу главном кмету, гди србски коњаници, идући напред, турске
су куће палили. Одатле Прота напише једно писмо Хаџи-Сали-Бегу
у Сребрницу србским словима, а турским речима, које му је Дел-
Амет казивао, као од Дел-Аметове стране, да би што од њега барута
и олова пазмали, јер је он био противник Дахија, а био је пријатељ
Хаџи-Мустафа-Пашин. То писмо било је оваког садржаја: Како је он, Дел-
Амет, послат од Дервиш-Бега, сина Хаџи-Мустафа-Пашиног, да диже рају
противу Дахија, и да стера Јаничаре у Грабове и да ће Дервиш-Бег по
Царском Ферману доћи. За то сада шаље Селам Хаџи-Бегу, да и он учини
гајпрет од своје стране, и да Цару и Царевом човеку упомоћ с њебаном при-
тече. То писмо пошљу у Сребрницу Хаџи-Бегу, који поверује и доцније
пошље им барута и кремења. Но кад се ту на копаку Прота од Весе Вели-
мировића извести, да је сва она војска, која је се на Брашковачком
вису искупила била и коју је Прота под Јаковом оставио, разишла
кућама, тад Прота каже Ерићу, пона Леонтију и Дел-Амету, седите
ви овде у овим селима и купите војске што можете више, а ја ћу да одем
у горињу војску у Бранковину на дан два да се договорим, кад ћемо
се састати да на Ваљево идемо. За тим пише Живану Буљукбашин и
каже му све обшпрно за Дел-Амета, како га је Мустафа-Пашин си-
посло, да народ диже на оружје противу Дахија. — Него пека не по-
часи часа ни једнога, него да поведе војску у Бабицу-Луку Грмићима,
гди ће га онде један човек чекати. После преда на аманет његовог
побратима Дел-Амета по Леонтију, Исаниу Лазичу и Ерићу, док се он
не врати. Пак ујаше на коња и освапе у Бранковину.

Кад Прота у Бранковину 21. Фебруара дође, увери се да је се
запета војска разишла, само што је код Јакова остало неколико момака.
Прота запита Јакова гди му је војска, он му каже, дође Кнез Пеја са
неколико букача, те ји побунити и она оде кући да носи Пореч-Алији за-
пру, и покаже му све племо такве 'букаче. Прота одма пошље за свако
га тог по једног момка те му сутра дан 22. Фебруара рано сви дођу,

наћи, да је Султан послао Ферман Кара-Ђорђу, да бије Јаничаре; али није
истина, нити је Цар послао пређе нити је после одобравао, но ми смо доцније
сви, да би народ лакше подигли и да би га ослободили, говорили, да Цар није
против нас, него да је Цар с нама противу Дахија; тако смо и људма из оне
стране казивали, тако су они и веровали, и отуд се то увукло у Историју.

а и нови Кнез Пеја. Прота ји запита зашто су тако урадили да од Бога пађу? Кнез Пеја одговори му: „За Бога Прото, како ћемо се ми са толиком силом тући, та ако ти је отац погинуо, није ти среће однео, остало ти је пријатеља“ — и прочита.

Онда му Прота изговори све онако, као што је напред у Грабовцу и Љубинићу народу говорио, како је Хаци-Мустафа-Пашин син Дрвнш-Бег посла свога Билбашу Дел-Амета с Ферманом Царским да диже народ противу Турака; и онда му рече: „Ти Кнеже Пејо, ако мислиш Царев Кнез бити, а ти иди Царском човеку Дел-Амету, који је Ферман донео, и кроз који Ферман неможе нас ни пушка ни топ, нити какво друго оружје бити, а већ имамо у Љубинићу 1.000 војника, код Петра Ерића, попа Леонтија и Исаила Лазића из Уроваца, и у тој војсци је Царски човек Дел-Амет; а и Црни-Ђорђе већ је све хапове понао и народ подигао, а ти, ако нећеш и неки кметови, а ви идите у Ваљево Пореч-Алпји, па се са њим затворите, а ми ћемо јачачно доћи на вас, а знајте, да је јачи Цар и сав народ, него твој Пореч-Алпја.“ — То слушајући Ђорђе Крстивојевић из Забрдице кмет, који је дошао са Кнеза Пејом, рече: „Чујеш Кнеже Пејо! да овај Прота рекне: Ђорђе, једи месо у петак и у среду, ја ћу јести, а камо ли да нећу Турке тући.“ Онда Кнез Пеја одговори: „Та брате хоћу и ја, али како ће напоследку изаћи?“ Прота: „Нема ту више разговора, но ти Кнеже или идите у Ваљево Пореч-Алпји и с њиме се затворите, а ја одо у Посавину, пак ето ме на вас, или ви хајдете сампом.“ Тако се они склоше, покупе војнике и сви оду још тог дана у Љубинић.

Тог дана стигну с војском и Кнез Алексине Буљукбаше Живан Петровић из Каленића, Арсеније Раонић из Лознице и Васиљ Павловић из Бајевца. Па како је и Кнез Никола Грбовић подигао народ у Колубари, а и Кнез Милић Кедић подигао Подгорје, Прота остави близу Ваљева у селу Попарама и Јасеници речене Буљукбаше са војском, да се управљају како им Кнез Грбовић и Кедић каже, и да чувају да неби Турци из Ваљева у народ залазили, и да још војске прекупљају. А Проту одатле пошље Јаков у Забрежје опет за барут.

Шабачки Турци чују за испуњавање војске у Ваљевској нахији, а нарочито оне из Брапковачком вису, па пођу на Ваљевску нахију и дођу у село Бељини, Шабачке нахије. Јаков Ненадовић дозна за тај покрет и смер Турака, одпадне и крене војску из Љубинића, и итно

оде пред Турке у Бељини. Како дође, 23. Фебруара, нападне на њи у Бељини и побије се с њима, где погине од србске страпе Буљук-баша Исаило Лазин из Уроваца, а од турске Арап-Алић-Бег; рањени било је од обе стране. Турци сузбијени буду и пођу Ваљеву у помоћ, но Јаков са поп Леонтијем, пође са војском поред Турака. Турци падну на копак у Свилеуви, селу покојног Кнеза Ранка или попа Луке Лазаревића, и по селу притиску арати. Јаковљева војска обиђе, пресече им пут к Ваљеву и пође на Турке. Турци направе од авлија метерице и стане се, а села доносила су им рану. Јаков се улогори са главном његовом војском у планини Гомилици, одакле је ударио сваки дан на Турке, но није ји могао ни потиснути ни разбити, и ако су му притекли у помоћ храбри хајдуци Дамњан и Григорје браћа Недићи из Осечке, Ђорђе из Остружња и Дамњан из Котешнице. Види Јаков да ће тешко разбити моћну већу силу Турака са мало Срба. Па кад му његов спикер Прота из Забрежја, кога је он за чебану послао био, 25. Фебруара у логор у Гомилици дође и донесе у две врећнице око 32 оке барута и нешто олова, а оно друго у једној врећници од 16 ока понесе за Ваљевску војску, коју даде Кнезу Николу Грбовићу, те такови подели са Кнезом Кедићем, и кад Прота тог дана пође за Ваљско, Јаков поручи те му се пошаље још у Свилеуву 200 момака, које доведе одмах сутра дан 26. Фебруара Лука из Котешнице. Па како је Јаков увиђо јачу силу турску пред собом, тако пре него што ће му помоћ из Ваљева доћи, он почне копати шанец у месту Дугом Воћу, којег ни довршио није а Турци ударе на њега. Јаков навалично напусти шанец и повуче се опет у шуму, а Турци помисле да су се Срби од њи поплашили, уђу у исти и сместе се. Но како Јакову 200 момака у помоћ дође, он јурне са војском и обколи са свију страна Турке у шанцу, и стане ји жестоко тући. Турци, видећи себе обкољене и без раче, пађу се у чуду и, песежући на јурни продирати, пошту од Срба да ји кућама пуне, говорећи, да они нису дошли бити се, но само да виде, зашто је раја устала. Јаков им то одобри, но тако, да само Бошњаци изићи могу, а Београдски Турци да остану. И отвори им пут за излазак, али поред њи на дру и Београдски Турци. Јаков ји са свију страна позвао шанца склопи, осне пушчану ватру на њи и тако ји 23. Фебруара разбије, да је 270 Турака мртви осим рањених пало. А они, који су избегли живи, преновели су чудеса о србском јунаштву, чије приповедање овде излаже се:

Кад је Али-Бег Виданџ Зворничанин, по позиву заповедника Шабачког Града, Муса-Аге, купио ову војску, прешо преко Дрине и полазио у Ваљевску нахију противу усташа Срба, његове Субаше и други Турци полазили су противу Срба као да ће у сватове. Сејдин, Руџајски Субаша, говорио је у Лозници на полазку: „Је су ли то они власи, што ји ја по двадесет на коња сретнем ће воде ђевојку, па како ме виде, сви сјашу с коња, а пиштоље и ножеве заклањају гуњевима? Ја ћу сам ударити на њи педесет!“ А Мешан Абдурамановић марени трговац одговаро му је — „Валах јолдаш! ја ћу на двадесет и пет!“ Тако су се и други разговарали и радовали, како ће дотерати Тамнавски сивуља и донети котлова из Посавине. Таким разговорима окуражени Турци, пођу многи, које нико ни звао није.

Но после овог страшног пораза на Свилеуви 28. Фебруара, кад су се ови исти фаљени Турци преко Лознице у Босну враћали, водили су оваке разговоре: „Валах, јолдаш! ја сам био на Москову и на Нијемцу; али овака боја и оваке војске нијесам виђео: Свако посп пред собом подоштрени проштац, па ударивши напред пред собом у земљу, пуца паа њега; е, бива шта ћеш му чинити?“ Други је казиво како брзо пуне пушке: — „Као да си, вели, пред свакога метуо раскрићену врећу тапета, па завата шакама и баца, тако често тапета лете.“ Трећи је казиво како су обучени: — „Све, вели, у бијелим гаћама и у црвеним ћурчићима.“ — Четврти казиво је: — „Како су Србске поглавнице летиле на белим хатовима“ и т. д.

Мешан Абдурамановић, који је говорио даће на 25 Срба ударити, вратио је се нешке и донео глас за Сејдинна, који је говорио да ће на 50 Срба ударити, да је погнао.

Кад оваки гласи стигну, Лешњичанин и Лозничанин Турци навале на врат на нос, и са жепима и децом преко Дрине побегну.

Прота, како дође Ваљеву, одма пошље Јакову 200 њомака и оно мало донешеног барута Кнезу Грбовићу и Кедићу, па позове Ваљевске Турке да му предаду њишог Муселима Пореч-Алију, који је се држао са Дахијама, а они да остану на миру, и каже им да ако га за пет дана не предаду или из Ваљева не истерају, да ће они с војском на Ваљево ударити. Потом оде са Живаном Петровићем Буљукбашом у Грабовицу војсци, гди му и Кнез Никола Грбовић дође, који га запита: „Душо, кад ћемо ударити на Ваљево да палимо?“ Прота му каже да

је веру утврдио са Турцима да за пет дана ће ударати на Ваљево, а то сам, каже, учинио зато, што сам 200 момака одвојно и послао у Свплеуу Јакову да разбије тамо Турке, па онда сви на Ваљево да ударимо. Кад саслуша Грбовић то, рече му: „Да испи душо вере задово, ја сам мислио баш вечерас да ударимо, али кад си на Свплеуу послао војску, и на пет дана одгодно, нека остане док видимо, шта ће на Свплеуу бити, по велим, да ја уз пут испод Ваљева ово чардак, сена и сламе замунђам, нека она пасја вера зна да хоћемо да палимо.“ — А ти дела, рекне му Прота; и тако Грбовић из Грабовице доцкан пође својој војсци у Жубер. Па кад пређе преко Колубаре попиже Ваљева на једно пола сата, напје на Турска сена, сламе и чардаке и све попали, па оде у Жубер у своју војску. Кад Кнез Милић Кедић, који је био са војском у Врани, и Миливоје Тадић, који је био у Брђанима, оба на бреговима више Ваљева, виде те ватре, они помисле да је Србска војска одпочела са дна Ваљево палити, па Кедић из Вране из брдо са војницима слети у Србску варош, а Миливоје из Брђане у Видрак, где су турске куће, и турске куће стану палити, гди се отвори бој и пуцњава пушака. Кнез Грбовић у Жуберу и Прота Ненадовић у Грабовици, кад виде гди Ваљево горе и пушке пуцају, потрче и они са војском Ваљеу па и они стану Ваљево палити и Турке тући. Пореч-Алија, кад види тај напад Срба на варош, заповеди, те се око његове авлије каменом зидом оградане, све куће попаде, да би се могло боље из исте тући и бранити.

Потом Прота пређе преко Колубаре, састане се са Кнезом Николсом Грбовићем и Кедићем да се договоре шта даље да се ради. Стари Кнез Грбовић рече: „Ови се Турци у опаку тврдоћу затворили, где им се душо без топа неможе ништа учинити, по ваља ји чувати док се од гладу не предаду; али нема брашна! (тако је он барут звао), по ти душо иди тражи брашна, а ја ћу пасју веру чувати и цијенити, као и они што су мога Алексу и Бирчанина цијенили.“

Прота одма те ноћ 28. Фебруара оде у Забрежје по барут, а и Турци те исте ноћи побегну сви из Ваљева, и погорелу варош Србима оставе.

Тај дан 28. Фебруар 1804 год. знаменит је за Србе, што су они тог дана на три места Турке потукли. Тог дана потуко је Јаков Ненадовић Турке на Свплеуу. Тог дана у вече потуко је Кара-Ђорђе

Турке на Руднику, Рудник запалио и варош освојио. А тог дана у вече и у исто доба Кедић, Ђрбовић, Милвоје Томић и Прота Ненадовић запаљили су Ваљево па ког су Турци побегли и они Ваљево заузели.

Како Јаков разбије Турке на Свилеуви и чује да је Ваљево попаљено и да су Турци побегли из Ваљева, он подигне Тамнаву и Посавину Шабачку, и поручи те му још нешто и од Ваљева војске дође, и одмах из Свилеуве оде на Шабац. Како Шабцу са војском дође, јурпном груне у Варош, заузме је, па Банру турске куће попали, Турке у Град све стера, и Град 7. Марта обсади; па захте, да Шабачки Турци, који су Цару верни, Мус-агу Фочпћа са Јаничарима предаду му или га из Града истерају, па они да живе мирно.

Турци ссигурали у Граду, у почетку противили су се том Јаковљевом захтевању, и често су пазалили те се са Србима били. Но кад Јаков добави из Аустрије и један топ, и почне на њи и на Град из тона пуцати, виде Турци да се не шале Срби, па стану попуштати и с њима преговарати да истерају Мус-агу са Јаничарима из Града. Но баш у то доба кабадахија Шабачки, Мула Ножина, који је пре тог устанка са 80 Крџалија отишао био у Босну својој родбини, скуп до 1.000 Турака, па потегне и пређе Дрину да у Шабац Мус-аги у пидат дође. Но кад чује да се у Манастиру Чокешини налази Харамбаша Ђорђе Ђурчија, он од Лешњанце смисли да пође најпре да те хајдуке растера, па онда у Шабац да дође. Јаков дозна за ту намеру Ножин-аге, остави Проту код Шабца да па Турке пази и с њима о предаји Града преговара, а он узме узасе 400 момака, пише Кнезу Мијаилу Ружичићу Мачванском у Метковиче, да и он покупи војску и да тамо под Цер дође, *) и оде Чокешини пред Турке. Ђорђе Ђурчија, кад види да је Јаков са мало војске дошо, непослуша Јакова да се око Чокешине утврде, жетеризе пограде, бусије противу Турака увате и одуру се да Турци непродру обсађеном Шабцу; него са свом дружином његовом од 200 момака пзмакне се у планину и нектене да дочека Турке да се с њима бије, него самог Јакова остави да противу Турака стане. Но ето Јакову и друге неагоде; и храбра браћа Недићи, кад Ђурчија остави Србе и у планину без боја оде, и они нехтену да Турке код Чокешине дочекају, него изађу са својом дружином напред к Лешњанци и у Врањевачког потока брду увате бусије, дочекају Турке и с Турцима бој за-

*) Но он то није учинио, види Протине Мем. стр. 82.

мету. Но Турци Лешњичани, вични онуда, проведу своју војску страп-
путицама и све ји с леђа обколе гди су се Срби васдап тукли и одпор
Турцима давали. Но кад Турцима помоћ пред вече дође, па обколе и
Јаковљеву војску, и кад Србима пред вече нестане чебане, а Турци
јуреше, Срби пушкама су се кијачки тукли и ножевима секли, док
млоштво Турака Србе ненадвлада, и онако рањене Србе Турци побјју
и пзсеку. А Јаков са неколико здрави а више рањени људи једва жив
спасе се. У овом боју славни јупаци ајдуци браћа Недићи Дамњан
и Григорије, Дамњан Кутешанин и Дамњановић Панто храбро бијући
Турке сви изгину. *)

Но и Турака је млоштво изгинуло, да се Мула Ножина не-
сследне усудити даље к Шабцу да иде, него се окрене натраг и преко
Лешњице у Босну оде. Овај крвави бој био је на Лазареву Суботу
18. Априла 1804 године.

Има неки писаца, који у неколико другојачије описују овај бој на
Чокешини, него што га је Прота Ненадовић у својим Мемоарима од
стране 82—83 описо, као што је по његовом казивању и овде описат.
Неки би хтели да оправдају Турцију за његов поступак, што је своју
браћу падо и уклонио се у планину, и пије се хтео са Србима про-
тиву Турака тући. А доста криве и Јакова зашто више војске довео није?
Довео би је Јаков, ал није знао од куд, требало му је Шабац чувати,
а можда довео би је за цело и повнше, него рачуно је на Турчину
чету од 200 можака и поред тога, да ће му Кнез Мијанло Ружичић
Мачвана што довести, па би онда могао одпор дати Турцима. Но он
је се преварно уздајући се у помоћ Ђорђа Турчије и Кнеза Ружичића.
— Па за атар пстине, оспл Протиног горњег описа боја Чоке-
шинског, треба прочитати и песму славног народњег песника Филипа
Вишњића, који је пстинито насликао и испричао бој на Чокешини, па
ће се уверити да је све овако, као што је овде изложено. **)

Докле је се Јаков Ненадовић налазио и био са Турцима на Чо-
кешини, дотле синовац његов Прота Матија држао је Шабац у обсади,
и преговаро са Турцима да истерају Мус-агу Фочића са Јашичарима
из Шабачког Града, па да са Србима лепо и мирно живе као и дотле

*) Види Мемоаре II. Ненадовића стр. 69, 82 и 83.

**) Види песму о боју на Чокешини у I. књиги од стр. 76.

што су живели. То Турци Шабачки кажу и Мус-ага, и попрете му овим речма: „Ја излази ти од нас да нетрпимо ми од тебе, ја ми ћемо сви Шабачани гриути напоље и раји се предати.“

Митровачки Обрштер Стојићевић и Капетан Коста Јовановић, као пријатељи Срба а и Ненадовића, који је често у Клепак прелазно и с њима о излазку Јаничара из Града разговоре водно, саветовали су Турке да по вољи Србима учине да мпр легне. И тако Мус-ага, видећи себе притесњена, понуди Србе са предајом Града, под тим условијем, да њега са Дахпским Турцима пропусте да у Босну иду, а остали Турци да остану у Граду и с њима Срби да мирно живе. Ненадовић са Србима, недопусти да Мус-ага у Босну иде, него у Београд Дахпјама, а да може само харем у Босну послати; па и на то Мус-ага пристаје. Сад напишу уговор, на који се подпишу Мус-агини пуномоћници, тако и Прота са Србима, а и Обрштер Стојићевић као сведок. Али Турци захте да се и Јаков на тај уговор подпише; но како је Јаков био на Чокешини, а и Турска војска на Лешњици, Прота захте од Турака да му даду два Турчина да ји пошље у Лешњицу да кажу Турцима да је мпр учињен и да је Мус-ага изашо из Града, па да више Босанска војска не замеће кавге, него да се натраг у Босну врати. Турци му даду неког Хаџи-Змијџака и још једног старог Турчина, те ји Прота са два своја момка пошље у Лешњицу. А Јакову пише да те поћи у Шабац дође, и јави му зашто. — Кад то све Прота тако пред вече 18. Априла у очу цвети учини, ал око 4—5 сати ноћи ето ти Јакова гди сам у Шабац дође. Прота се зачуди његовом брзом доласку, промисли кад му пре писмо стиге, а кад пре дође, и рекне му: како дође тако брзо? — „Бе — вели — како сам пишао, споро сам дошо,“ Прота га запита јели добио његово писмо? Он му одговори да није. И каже Проти како су разбијени. Онда му Прота каже како је уговорио да сутра Мус-ага са 300 Субаша изиђе и да се он очекиво да уговор учињени подпише. Томе се Јаков здраво обрадује и нареди троструке страже око Шабца, да неби Мус-ага дознао да је Србска војска разбијена на Чокешини.

Сутра рано оде Јаков са Протом у Клепак и подпише уговор предаје Града. А потом и Мусага пређе из Града, са својим близу 300 Јаничара. те га граничари одправе низа Саву до Земунa, гди у Београд пређу. А Мус-агин харем испрати Обрштер Стојићевић на две лађе уза Саву Аустријском страном. од којих једна са пртљагом потопи се.

Сутра дан 20. Априла уђе Јаков у Град са Србима, изсече неколико заоставши зулумџара Турака, а остале Турке остави на миру, и Срби стану лепо са Турцима заоставшим у Граду као Царским људма поступати, и називати Спахију Спахијом, Ефендију Ефендијом и агом, као и од пре што су ји звали. После Јаков, ради одржања мира и реда између Срба и Турака и док се народ не ослободи долазити у Град и продавати ко што има, постави у Граду Шабачком, поред турског над Турцима кадије, за старешину и Кнеза Павла из Вуконе и даде му 20 можака за вршење посадне службе. После тог, почем је и Шабачка пахија од Турака очистиена; Проту позове Кара-Ђорђе у Остружницу, куд он и оде. А Јаков изпоставља и по пахији старешине и власти заведе, нареди да се па Турке од Босне пазн и поред Дрине чува, па оде у Ваљево, те и тамо старешине и власти испоставља и ред у пахији уведе. Па како Јаков тајну поруку добије од Анте Богдјевића из Клубаца и Јевте Чотре Савића из Тршића у Јадру, тако оде, те уговори хвр са Мехмед Капетаном Виданћем, који је се показиво да је на Царској страни, па и на Србској и противу Дахлија. Уговор тога хвра био је оваки: Да Јадар и Рађевина одпадиу од Београдског Пашалука, и да је Мехмед-Капетан Виданћ са његови пет синова Господар исти срезова; и даље у том уговору утврде овако: 1. да нема читлука, 2. Срби да плаћају Виданћу арач и порезу, више ништа, и те данке да купе они сами. 3. Они да сами суде и уређују по својој вољи. 4. Турци никакимв послом да не пду по селима, осим спахије да изиђу једном у години, да покупе свој десетак и главницу. 5. Да војска Босанска, ако би унапред пошла на ове Србе у Београдском Пашалуку, да неможе ићи преко Јадра, него доле на Мачви да прелази Дрину. 6. За знак, да војска Турска у напредак ићи ће преко њих ићи доле на Србе, ићи ће њима какова зулума чинити, да им Виданћ свога рођака Дервиш-Агу, да седи међу њима. И 7. За знак да они неће више пристајати са овим Србима одоздо, пошљу они Мехмед-Капетану неколико кметова у залогу, и покупе измеђ себе нешто оружја, те га у Манастиру Троишн затворе у једну собу, а кључ даду Дервиш-Аги. И тад у Јадру Јаков постави за старешину Анту Богдјевића и Јевту Савића, а покупљено од народа оружје дођу неки из Ваљевске пахије људи, те га ноћу однесу, ако је оно и лоше било.

Оваки уговор, што је Јаков са Турцима учинио, био је врло користан, не само за Јадране и Рађевце, да ји Турци као са Босном прве

суседе пале, арају и убијају, него је то користан био за Ваљевску нахију и за сву шумадију, а нарочито за Србско ратовање, јербо Мехмед-Капетан није дозвољавао никаковој Турској војсци да преко његовог Санџака на Србе иде, која је само могла прелазити преко Дрине од Лознице до Раче. — И овај уговор трајао је до 1807 год., непорушен. И тако очишћењем ови двеју нахија од Турака, погодбом за Јадар и Рађевињу и заузећем Града Шабачког, Јаков и Прота Матија Ненадовићи оснују и утврде своје главно старешинство на овој страни Србије.

Има једна песма, коју су Ваљевке Јакову, кад је Ваљевска војска после освојења Ваљева, кроз Ваљево пролазила и Јакову противу Шабца пшла, спјевале и радујући се победама његовим певале. И данас иста се песма у народу пева, а и у ноте за клавир сложена је. Песма је ова:

ПЕСМА ВАЉЕВКИ — ЈАКОВУ НЕНАДОВИЋУ.

Калоперо Перо!

Калоперо Перо!

Моја лепа сејо,

Моја лепа сејо,

Моја лепа сејо!

„Што ме зовеш Јело?

„Што ме зовеш впта Јело.

„Што ме зовеш Јелђ?

Калоперо Перо!

Калоперо Перо!

Ја те зовем сејђ,

Ја те зовем сејо,

Отвор Граду врата...

„А што ће ти врата?

„А што ће ти врата,

„А што ће ти врата?

Калоперо Перо!

Калоперо Перо!

Да проведем војску,

Да проведем војску,

Да проведем војску!

„А чија је војска?

„А чија је војска,

„А чија је војска?

Калоперо Перо!

Калоперо Перо!

Господар Јакова

Господар Јакова

Господар Јакова!...

„А што ће му војска?

„А што ће му војска,

„А што ће му војска?

Калоперо Перо!

Калоперо Перо!

Моја лепа сејђ.

Моја лепа сејо,

Да он бије Туркђ...!

Осим ове песме Ваљевски Српкиња има једна песма и Шабачки Туркиња, коју су оне, кад је се Јаков са Србском војском под Шабцем јавно, са подсмехом овако певале:

„Подигла се једна шака влаха!
 „И понела у тиквици праха,
 „Да отишљу Шабанц од Турака:
 „Они унеле, да је Шабанц шала,
 „А Шабанц је Београду глава?“ —

Но Јаков ји је у кратко време са том шаком влаха и са понетим у тиквици прахом унео у срце, кад је варош 7. Марта, а Град Шабанц, ту Београдску главу, 20. Априла 1804 год. са Србима освојио и заузео.

Кара-Ђорђе је одма по освојењу Шабца позвао себи Проту у Остружницу, и с њиме и другим поглаварима на позив Фелдмаршалајтнанта Женеа 28. Априла у Земун прелазно, који је покушао да Србе са Дахпјама помири. Но како од тог помирења ништа није могло бити, тако и Кара-Ђорђе вративши се натраг у Остружницу, закаже свима устаним Главарима да покупе војску, па да 9. Маја дођу на Врачар, одакле и Прота дође кући у Брацковину и Јакова о свему извести. Јаков тад сазове скупштину у Рељиниом-Пољу, на коју дођу му све Ваљевске нахије старешине са понеколико људи. На тој скупштини одреде колико ће војске ићи Београду, а колико остати да чувају нахију од Турака и да обдржавају ред у пароду. И тако Јаков договорно остави Кнеза Кедића да чува од Сокола, а Кнеза Николу Грбовића да чува од Ужица да неби Турци ударили. А он са собом узме Проту Ненадовића, Кнеза Николу, сина Милована Грбовића, Кнеза Пеју Јанковића из Забрнице, Живка Дабића, Буљукбашу Живана Петровића из Каленића и друге, и са војском 6. Маја оде у Уровце на конак, гдѣ му ту по његовој наредби дођу и Шабачке старешине са полешто војске. Сутра дан Јаков пошаље поца Луку Лазаревића да он прими и други топ на скелп, кога је наручио да му се из Карловаца донесе, па да такови за њим на Врачар доведе, а потом крене се са војском, дође у Палеж и преко Колубаре стане на скелп војску превозити. Но како је Кара-Ђорђе пошао пред Ваљевску војску, па се свратио у збег спрема Дубоком, тако пошаље момка свог те Јакова на ручак позове, гдѣ му он на ручак у збег и оде. И ту се

Јаков први пут састане са Кара-Ђорђе и њега за свог Врховог Вожда призна, а и њега Кара-Ђорђе за Командата Ваљевског и главног старешину тог од Турака ослобођеног краја. На после ручка дође Кара-Ђорђе са Јаковом Ваљевској војсци, коју је Прота Ненадовић упарио и коју Кара-Ђорђе поздрави, а она му се са највећим одушевењем и ускликом одзове; одатле крену се и заједно певајући Београду пођу, гди 8. Маја у Остружницу на копак дођу, а 9. Маја преко Жаркова дођу на Топчидер, гди се тог дана одма, и неодморивши се, са Турцима, који су из Београда изашли били, ардаво побију и Турке у Београд сузбију.

На пошто се ту око Топчидера и по Врачару улогоре, стигне из Пожаревца од Милека Стојковића позив, да Кара-Ђорђе тамо дође, да му се предаду Пожаревачки Турци, које је он у обсади држо, јер, каже, пеће другоме, пего Кара-Ђорђу. Кара-Ђорђе сад узме узасе Јакова Ненадовића и он уз себе узме Кнеза Пеју, Дабича и Живана са нешто Ваљевске, и Остоју Служа са нешто Шабачке војске, и топ повезе. Уз ту Шабачку војску пође и Ђорђе Турчија са неколико своји хајдука, које је из Поцернице довео био. А поред тог узме Кара-Ђорђе јошт узасе Јанка Катића и Спму Марковића са Београдском војском. Оставе на Врачару Проту Ненадовића са другим Јаковљевим топом, Ваљевцима, и другим старешинама и војском из други нахлја, да чувају око Београда. На оду Пожаревцу, кога Кара-Ђорђе са војском дупло обкопи, и позове Турке на предају, који му се између 16. и 20. Маја предаду. *) Ту Кара-Ђорђе понаместа старешине, на оде са Јаковом, Катићем и Кнез Спмом у Смедерево, гди му се и Смедеревски Турци предаду под тим условијем, да остану у Граду мирни и да пеће из Града у народ излазити. То Кара-Ђорђе прими, и са свом том војском на Врачар дође.

Та војска позадржи се на Врачару, гди су се Срби почешће са Турцима тукли, и чекали из Цариграда одговор на њихну молбу из 9 точки, коју су Султану преко Фелдмаршалајтнанта Женеја послали. Док из Босне око половине Јула **) дође глас, да Бехири-Паша као Царски опуномоћеник долази са 7.500 војника да извиди распру између Срба и Дахија, и да Дахије казни.

*) Мемоари Проте стр. 93.

**) Мемоари Проте стр. 95.

Пред Бећир-Пашу Кара-Ђорђе одреди и пошаље Јакова, Кнеза Спмху и Катпћа са 600 коњаника, који га на Палежу дочекају и до Жаркова допрате, гди ту код Беливоде и преноћни. Одатле по захтевању Кара-Ђорђа Бећир-Паша даде Бурунџију, те Војвода Миленко Стојковић са 27 можака оде у Адакале и побегше из Града Београдског све четири Дахије: Фочић-Мехмед-Агу, Аганлију, Кучук-Алију и Мула-Јусуфа 25. Јула посече и главе им на Врачар донесе; гди после тог и Бећир-Паша са војском у Београд уђе.

Но како га заоставши у Граду Гушанац-Алија Крџалија доцније притесни тако, да Бећир-Паша једва са великом муком и одкупом Срба патиће из Града и 26. Октобра на Митровдан 1804 год. крене се за у Босну, кога онет Јаков до Палежа испрати. Но како ту ударн велики снег и зима стегне, Бећир-Паша дозове Јакова па му каже: „Јакове, ето ти чадора, ето топова, ето џебане, то је све Царско! И ви ако сте, као што велите Царева раја, а ви пошаљите замиом, ја одо, ако нисте Царева раја, ето вам топова, а ето џебане па шта вам драго!“ Узјаше на коња и оде у Босну. Све то Јаков, немогући тад другчије, да се непокажу Срби као противници Царевн, одправи за њим преко Бадовинаца у Босну, и на квиту преда. И ту су квити 1. Маја 1805 год. Срби у својој молби на Порту приложили и том као доказивали да су права и верна Царева раја, а не његови противници. *)

За време бављења Бећир-Паше у Београду, Мус-ага-Фочић, кога је Јаков из Шабца 20. Априла ове 1804 год. у Београд преко Земунa прогнао, отишо је био преко Аустрије још пре него што су Дахије погубљене биле у Босну, па покупи нешто под плату коњаника, пређе Дрину и преко Мачве 6. Августа па Преображење дође у Шабац и бавећи се само два сата, ископа у Граду своји 100 ока дуката, које је закопао био, и на Банру Вароши Шабачке 70 Србски глава одсече, па се одма патраг у Босну мирно, без да су га србске чете, које су око Дрине чувале, гониле.

Јаков дозна за то па се птно крене са Катпћем и Кнеза Спмху Марковићем од Београда Шабцу, да бар казне Шабачке Турке, што су пустили у Град Мус-агу. Па како у зору у Шабац дођу, виде отворена на Граду врата, па пођу улазити у Град, гди је Јаков и Катпћ

*) Мемоари Проте стр. 131, 132.

напред пред војском ишо. Но како је у то време на Дамбије Мупару Оца, „Дову Саба“ учини (јутрењу чинио), опази Србе гди у Град улазе, престане Богу се молити, па завиче: „Аман Турци Умети Мухамед, иће вла на капију у шанац.“ На то грну сви Турци па капију, дочекају Србе гди у Град улазе, многе у кућама побију, а друге стерају у Градски свдег из ког нико се нигди није смео маћи, почем је и свануло било, јербо би ји Турци у леђа гађајући побили. И тако ту Срби, као и Јаков и Катих Јанко вас дан су у шанцу заклоњени стајали; Турци су на Србе нападали, сипали па њи врућу воду, а и кошнице са пчелама на њи бацали да би ји из рова изгнали да ји побију. Срби у вече, кад се мрак увати, оставе ров и побегну пољем, гди ји је до 60 људи погинуло, но и Турака је толико жртви пало.*) И тако Турци опет у Граду Шабачком затворе се и непријатељства одпочну, гди су Срби и после тог на Град више пута ударали, но тек га по други пут 26. Јануара 1807 год. заузму и Турке све у Босну протерају. После тог Јаков изађе у нахију Шабачку и по наредби Кара Ђорђа позове Ђорђа Ђурчију к себи и убје га за то, што је он, идући са Врачара на Дрину, један дућан у Посавини Ваљевској поаро, што је самовластно позбацио оне људе са звања, које је Јаков по првом освојењу Града Шабачког и Шабачке нахије понамешто, а своје људе испостављо, што је учинио уговор мира између Мехмед-Капетана Виданћа за Јадар и Рађевину нарушио, Турке из тих места изгонио и друга зла чинио, — што није страже чуво поред Дрине, него Мус-агу пропустио у Шабац, те је 100 ока дуката ископо и однео са собом у Босну, пошто је најпре 70 Срба посеко.

И тако Јаков Ненадовић у овој 1804 год. независно војујући, 23. Фебруара био је бој са Турцима на Бељипу, 28. Фебруара истрепао је Турке из Ваљева и потуко ји на Свиплеви, 7. Марта заузео варош Шабац, 18. Априла у очн Цвети био је крвави бој на Чокешини, а 20. Априла заузео је и сам Град Шабац. Сва та места и обе нахије, Ваљевску и Шабачку, Јаков је за то кратко време од Турака очистио и Србске власти испостављо. Додао је први и два топа са муницијом из Аустрије, који су доције стекли стотине топова. Закључио је уговор са Мехмед-Капетаном Виданћем за Јадар и Рађевину да Турци од те стране на Србе не нападају. По Дамњану Милоше-

*) Мемоари Проте стр. 133.

вићу *) из Кутешнице шло је писма и тражио помоћ од Црногорског Св. Владике Петра Петровића Његуша, и преко Посланика Руског Графа Марка Ивелића у Русију, тражио је од Русије помоћ да би се Цар Русији за Србски народ код Порте заузео. Ево стављамо и одговор Ивелића:

Од мене Російскаго Генерала Лайшенанша и разних орденов Кавалера Грофа Марка Ивелића (М. П.) Високоблагородному Господину Сербскому Воеводе Якову Стефанову Ненадовићу.

Примилихъ ваше почтеное писмо, у комеъ разумѣхъ добро, що ми пишете. Я са свѣимъ сердцемъ и душою исполнѣхъ желаніе ваше, и исто ваше писмо послаху оному великому чоску, да види ваше прошеніе, с моимъ препорукомъ. При чемъ оху вамъ обіавитъ истину, да с сада они велики чоскъ пріатељ и союзникъ с Царемъ Отмановићемъ и заедно с Цесаромъ Аустрійскимъ 1. Октября: дакле дужность ваша ест владати се како пайболѣ буде за ваше добро, зашто моя дужность доказивать пріятелство, коимъ с п мой господаръ.

Я жудѣмъ вама добра, како моимъ пстой браћи, мислимъ било би боље да пошлете мудрога чоска у Цариградъ, да тамъ учини што е боле за васъ, у садашнѣ време много би успети, у чему да ви Богъ поможе, и да сте здорово.

У Бока ди Катаро.

Писано на 27. Октября 1805 года.

Вашъ доброжелатель Графъ
Марко Константиновичъ Ивелићъ

Надпис: Високблагородному Господину Сербскому Воеводѣ Якову Стефанову Ненадовићу.

въ Сербіи
въ село Бранковинѣ, Нахи Валѣвской.

После све те независиме оделите радње Јаковљеве, њега је те 1804 год. позво Кара-Ђорђе, те је 9. Маја био са војском код Београда, и одма тог дана био је бој са Турцима на Топчидеру и Врачару. А између 16. и 20. Маја заједно са Кара-Ђорђем био је бој са Турцима на Пожаревцу. После тог био је на Смедереву, па опет Врачару, и на последку по други пут нападао је на Град Шабачки.

*) У Мемоари Прота каже, да су Дамњана послали, те је писма однео и донео Ајдучки, види стр. 180. и Огледало Светића стр. 251—253.

Године 1805, 11. Јануара, Кара-Ђорђе одреди Јакова на Дрину са 4.000 Срба, гди против Босански Турака обкопе подигне. Па како Ужички Турци на једно мотреће оделење Срба ноћу на спавању нападну, 150 глава осеку и зађу у околина села, те још 309 Срба побију, Јаков са Дрине са 3.000 Срба полети Ужаци, успут Турке из Сокоске и Ужичке нахије у Босну прогна и Србске власти испоставља, удари на Ужице 20. Јула на Св. Илију и варош спали, гди 5.000 кућа изгору и 300 Турака мртви падне, па стане и на Град пуцати. Турци притесњени изашљу Јакову своје посланике ради преговора за предају; кад виде Србске тонове и кад ји опицају с руком и увере се да нису дрвени него метални, ударе им сузе из очију. Један од Турака запита Јакова и каже: „Куд си пошо? и радшта је пошла Султанова раја, да удара на Цареве Градове! јазк Јакове! јазк!“ Јаков му одговори, да он није пошо противу верни Цареви Турака, него противу Царевн одметника и силеџија, који народ Србски угњетавају и убјају! Затим закључи уговор, да Јаничаре Турке из Града протерају у Босну, а они да остану у Граду, напоље из Града да непазае у парод, и да у будуће мирно живе. Потом ученији те плате 50.000 гроша и даду 80 хатова, које Јаков то све на војску подели. За заповедника вароши Ужице постави Алексу Поповића, и онда се врати натраг на Дрину.

Године 1806, 6. Јануара, Јаков утврди се у Лешњици, па се врати, те Шабацим обсади. Но како Видаћ и Хасан-Паша са 30.000 Турака навали на Србе на Дрини, стигне Кара-Ђорђе Шабцу, па узме Јакова уза се и оду на Дрину, гди се на Жичком пољу побију са Турцима и гди Јаков буде у главу рањен, и мораде отићи кући у Браковину да се лечи; а Кара-Ђорђе остане, гди је кржаве бојеве са Турцима имао. Тад Хаџи-Бег од Сокола продре у Ваљевску нахију, дође са војском у Браковину, цркву Браковачку и дворе Јаковљеве попали; Јаков избегне на Вис, покупи нешто војске и тако рањен сузбије Хаџи-Бега Ваљеву, који Ваљево запали, па се тргне натраг к Соколу. Доцније после тог трећг дан Ускрса, Хаџи-Бег за осветити се Јакову, пошље Осман-Џору са 6.000 Турака, који од Сокола продре до у Свилеуву, запали Лукине дворе, па окрене у Ваљевску нахију низ реку Уб. Јаков од Палежа са 2.000 Срба потрчи пред њега, пађе га на конаку у Чучугама, удари на њега и тако га силно разбије да је 2.800 Турака мртви на месту пало, а прочи гоњени су и убијани до саме Дрине,

гди једва четврта част Турака живи Дришу пређу и живот спасу. Овде је редак Србим бпо, који није бар једног Турчина убио. Против стариј брата Петар Ненадовић, осим што је више Турака побио, три је жива Турчина уватио и пред стрница свог Јакова довео. 6. Маја нападао је Јаков на Град Шабац, но са штетом бпо је сузбијен. 13., 14. и 15. Маја опет је Јаков продужио нападање на Град Шабачки, Турци у Кленку упусте се у преговоре за предају, но од тог ништа небуде. 27. Јуна опет Јаков ударио је на Град, но не постигне успеха да га освоји.

После тог у Јулу крене се силна Турска Босанска војска под Везиром Бећир-Пашом са 7 Паша и преко 40.000 Турака, пређу Дрипу и 120 села поробе и попале, гди преко 8.000 душа Срба у Срем пребегне, и Турци у Шабац дођу. Одатле Везир пошаље Хасан-Пашу, Сулејман-Пашу и Спнан-Пашу пут Београду. Јаков ји са Катихем и са 6.000 Срба 20. Јула на Бељини и Дугим њивама дочека и тако ји разбије да им се сва војска распрсне, и они једва пздру живи и у Шабац врате се. Но ту Војвода Јанко Катих на превари погине. После те битке дође и Кара-Ђорђе од Ваљева, који је бпо противу Хаци-Бега који је тежио преко Ваљева и Палежа Београду, но на Братачићу бпо је разбијен и вратио се натраг. Кара-Ђорђе 30. и 31. Јула на Мишару построји шанац. Турци од Шабца са 45.000 војника ударе 1. Августа на Кара-Ђорђа, Јакова и друге Војводе, који су имали под собом 7.000 пешака и 1.500 коњаника; бој је бијен бпо 1. и 4. Августа, но Турци тако буду разбијени да им све готово главне вође пагину. Народна песма каже да је Јаков погубио на Мишару Дервент-Капетана, које су гавранови Каци Кулиновој казивали:

„Погубе ти Дервентски Капетан,
„Погуби га Ваљевац Јакове,
„На Добрави одсјече му главу.“

Кад је Када тигце саслушала, а она је овако Јакова клела:

„О Јакове, да те Бог убије!
„Твоји дворци пусти останули!
„Јер погуби Дервент-Капетана!“

И Турци разбијени тргну се натраг Шабцу, и одатле гомплама бегали су у Босну, по у Китогу Војвода Чупић, Милош Поцерац и Прота Смиљанић дочекивао и је и млатио да је једва половину Турака живи у Босну натраг се вратило. После ове славне победе Кара-Ђорђе врати се, те

ближе стесни обсадом Београд, па оде Делиграду противу Ибраим-Паше Скадарског, а Јакова остави под Шабцем.

Јаков је до године 1807 осто под Шабцем, у обсади држао га и о предаји Града са Турцима договоре водио, с којима предају и уговори, и по том уговору Кара-Ђорђе 24. Јануара 1807 год. дође под Шабца на Думачу, гди пред њега 25. Јануара из Града изађу четири Паше, и уговор са Јаковом учињени утврде, Кара-Ђорђу неке поклоне даду, и Кара-Ђорђе 26. Јануара у 10 сати пре подне са музиком и пуцњавом са Града топова у Град Шабачки торжествено са војском уђе.

После предаје Шабца у Фебруару Јаков оде противу Мехмед-Капетана Видваћа, који је закључени с њиме уговор 1804 год. погазипо, те Турке кроз Јадар и Рађевцу пушто, а и сам противу Срба ишо, те и из тих места Турке пстера, и за старешину Срба ипак остави Анту Богдјевића и Војводом га учини.

Кад и то Јаков изврши, добије од Кара-Ђорђа налог, те 2. Априла пређе Дрину, са 12.000 Срба обседне Зворник, Бељину и Вишеград и пође к Сарајеву противу Хасан-Паше, који је под собом само 16.000 Турака имао. Јаков уђе у дубину Босне 6 сати, Хасан-Паша поплаши се и стане мислити о одбрани главне Босанске вароши Сарајева. Но кад му дођу у помоћ 72 Француска Официра од Генералштаба и 4.000 Француза, пође напред, гди се са Јаковом сукоби и побје. Кад Јаков ту види Французе, којима није вичан био како ратују, стане одступати и с њима се редовно тући, докле Дрину непређе, за којим и Хасан-Паша идући устопце, Дрину на Црној бари пређе; Јаков је многе бојеве с њима преко Дрине издржао, а и с ове десне стране Дрине. 26. Јуна Јаков распореди сву војску, удари на Хасан-Пашу и Французе и тако ји разбије, да им је мало било 50 скела за превозење патраг у Босну, него нагну на Дрину валовиту, гди се многи подаве. Ту Срби задобију велики плен, топова, пушака, муниције, и т. д. Турака било је мртви више од 5.000, између који пађе се мртви 5 Турски Капетана, 1 Француски официр и 3 Француске топције. А и у Босни у боју 6. Јуна, на Рављу нашло је се 7 мртви Француски топција, и Јаков задобио је 4 Турска и 2 Француска топа.

Године 1808, 14. Декембра на народној скупштини, народ. народње старешине и Совет признао је Јакова Ненадовића, и Кара-Ђорђе га потврдио за првог Команданта нахије Ваљевске. *)

*) Види у¹ I. књиги на страни 498 и 499.

Године 1809 пре половине Априла Јаков Ненадовић, који је на Дрини са 8.000 Срба стајао, по налогу Кара-Ђорђа пређе с војском у Босну на три места, и пошто Лука обколи Јању, Бељцу и Зворник, Јаков пређе на Спирћу, заузме Љубовиће и Раковац, и на Бранковићима и Прибићевићу 15. Априла освоји Турске шанчеве, обвлада Вишеградом и Сребрницом, и с'обе стране Босанске планине увати, и опет предузме пут Сарајеву, по под Сакалом у Грачаници на Лазама буде рањен; врати се сам натраг у Бранковићу да се лечи. А Кнез Сима Марковић прими Главну Команду.

Те исте године после Каменичке пропасти, кад велика сила Турска са свију страна навали на Србију, а од Босне Ибраһим-Паша са 18.000 Турака и 25. Јула пређе Дрину, и једна војска пође Шабцу а друга од Сокола Ваљеву, и поред те 10.000 Арнаута упадну у Ужичку нахију. Јаков, који је тек од ране нешто пооздравно био, покупи војску, сретне на Буковици од Сокола пдуће Турке и потуче ји. Одатле окрене се у Ужичку нахију, те и отуд Арнауте протера, па одатле дође на дојњу Дрину, те и отуд Турке са Кнезом Симом Марковићем у Босну претера.

После тога опет Турска сила под Ибраһим-Пашом навре у Србију и једна част ипак пагне Ваљеву. Јаков оде пред њу и 5. Августа на Рожњу, потуче је и у Босну натраг прегна, гди 250 Турака мртви падне, па се опет врати на Дрину, гди је већ сила Турска под Сулејман-Пашом од 25.000 Турака прешла била, и у Лозници улогорила се. Ту и Кара-Ђорђе од Делиграда стигне, гди се на 20.000 Срба умножи, ту ударе на Турке на Жичком пољу, гди после три дневне крваве борбе, Турке разбију и преко Дрине у Босну претерају.

После овога боја Јаков, огорчен противу Младена и Милоја, изгледа да је због њи Родофиникин, Руски повереник из Београда побего, па због тог да и Руси предају Србији помоћ, изиђе пред Кара-Ђорђа и пред свима Војводама запита га: „*Господару ко ће и даље заштитавати Лозницу и бранити овај крај?*“ Кара-Ђорђе му одговори: „Они који су и досад,“ т. ј. Јаков са дружином. На то Јаков рече му: „*Ја немогу што на себе узети, нека брани Младен и Милоје, који неће да приме Руску војску, а хоће сами да буду Цареви, и умеду да се са вама завађају!*“ После овога изиђе Јаков својој војсци, која је упућена била, на јој покаже свог синовца Проту

Матеју са овим речма: „Ево браћо! ја сам га аосо био у Русију, кад смо се ми тек почели били шући са Турцима и он нам је нашо Цара, који нас је хтео да прими под своју заштити, и који би нас бранио; но Милоје и Младен неће да га приме, желећи сами Царовати по вољи.“ Осим тога Јаков напомене све несреће, које је Србија у последње време претрпела, почињући од пораза на Каменици. После такв речи једва се разиђу Војводе и уздрже од међусобног боја. Но Јаков неодустане од свог убеђења, које је противу Младена и Милоја имао. Кара-Ђорђе оде у Београд и једно поводом тог, а друго због пребацивања Руса, чрез раздора Војвода пађе се побуђен, па сазове народну скупштину на свршетку ове 1809 год. Јаков дође у Београд на ту скупштину са 600 наоружаних кметова. Преврженици Јаковљеви, ходајући по сокацима, говорили су јавно: „хоћемо Цара! а нећемо да нам Милоје и Младен суде, и са нама управљају! други су долазили пред кућу, у којој је заседао Совет, па су викали: „где је тај висококрамни Совет!“ Тражили су да им се покаже шта су писали у Русију и какви су одговор отуд добијали. И у самој скупштини викале су старешине на Младена и Милоја и окривљавали ји за пропаст на Каменици.

Кара-Ђорђе види обште неповерење и повикну на Младена, а Милоје је већ осуђен у Палакки и из службе истерат био, попусти, па каже народу и старешинама: „Ако Младен није радно и поступао право, то седи ти господару Јакове на његово место и управљај боље, ако сви ви хоћете Цара, хоћу га и ја.“ Одреди депутацију и пошаље у Влашку да моле да се да Србији помоћ. А Јаков заузме место председника Совета.

Године 1810, 5. и 6. Октобра на Светог Тому био је Јаков и у жестокој и крвавој битки код Лознице на пољу Тичару противу Турске силе од 40.000, гди су се Срби лавовски борили, и гди је више Војвода и Капетана Србски рањено. Но Кара-Ђорђе Турке разбије и преко Дрине претера ји у Босну. Гди Турака мртви 2.800 и Пашу од Сребрнице на бојишту Турци оставе; а Срба само 800 мртви буде.

Године 1811, 1. Јануара на народној Скупштини препначи се земаљски Устав, место председника Совета укине се, и узакони се, да у Совету председава сам Кара-Ђорђе, као што је и све дотле имајући председника у Совету председавао. Установи се шест Попечитељства, која места Попечитељска буду попуњена из самих чланова Совета. Гди

и Јаков између прочи постављен буде за Попечитеља (Министра) унутарњих дела. У том звању остаје до саме пропасти Србије.

Године 1812 Јаков Ненадовић, који је прошле године 10. Децембра као посланик са Кнеза Спном Марковићем, Грујевићем и Лазом Поповићем послат био у Русију, да молит Цара Александра да јој при закључивању мира са Турском у Букурешту како из вида неиспунити, него да и за Србију повољан мир углавном. 15. Маја врате се у Србију и врло добар глас Србима донесу: „Да Цар Александар неће Србе без покровитељства оставити, нити са Портом мир пређе закључити, док Порта непризна независност Срба.“ Тако им је Цар усмено изјавио; и за уверити Србе о својој Царској милостивој наклоности и вољи његовој, по њиховим посланицима послао је Цар Александар Кара-Ђорђу једну скупоцену бриљантима украшену сабљу са надписом: „Заштитнику православља вјери и отечества“, један скупоцени прстен и бурмутицу на дар. И поред тога напосебно га је кавалером с обдарењем ордена Св. Анне I. степена; а Јакова, Кнеза Спну и друге чланове Савета њиховим орденом II. степена почествовао је.

Године 1813, кад Кара-Ђорђе 21. Септембра пређе у Земун, сви се Саветници распорше и оду да своје породице спасавају и превозе у Аустрију. Јаков пошаље момка да му из Бранковине доведе породицу у Забрежје, а 22. Септембра купи сва важнија акта Саветска, сложи у два бурета, задигне јој и на кола натовари да јој у Аустрију у преракје претурпи, а пека акта и у земљу у Београду закопа; *) Саветско здање западе да се Турци за оставио архивом некористе, па онда тог дана уза Саву дође у Забрежје. Како Јаков у Забрежје дође, одма пошаље свог момка Андрију Милошевића из Кутешнице под Шабац, те он 23. Септембра јави Војводама за прелазак Кара-Ђорђа у Земун и наступање Турске војске од Смедерева Београду. Војводе под Шабцом кад то чују узбуне се и стану сипљати шта да раде. — За то и војска дозна, остави Војводе и сва се разиђе својим кућама да своје породице склања и спасава. Милош Обреновић одма испод Шабца пошаље свог момка Димитрија Ђорђевића у Брусницу, да му жену и децу у Забрежје доведе да јој у Срем претурпи. На потом Милош са Јевремом Ненадовићем и другима сиђе у Забрежје да ту своју породицу дочека, гди затекне и Јакова, који своју породицу очекује да му из

*) Мемоари Прота стр. 116 и 212—213.

Браикувине дође. Кад Јакову породица из Браикувине 26. Септембра стигне, одма пође у Срем да је превезе; а Милошеве породице још неби да дође, да је Димитрије из Бруснице доведе и у Немачку претурџи, гди је Милош два дана очекиваше. Кад је неби, Милош тад преда Јакову Ненадовићу свог сиповца ђака Ристу, сина пок. Милана Обреновића, кога је Јаков из Београда са собом и довео, и сабљу Миланову на аманет. Јаков прими Ристу и у Аустрију са својом породицом преведе, а доцније 1814 год. истога Ристу и у Русију одведе и на школовање га даде. После тог Војвода Милош свуче са себе Војводско одело и таково заједно са својом сабљом и једним скупце-ним билишном преда Војводи Јевреју Ненадовићу, да он то у Аустрију пренесе и код себе чува докле и он у Срем непређе. А потом Милош обуче друге простије народне хаљине на себе, и по врсти узме од Јаковљевог момка Дамјана Марковића из Браикувине велики гуњ од сукна обуче га, и оде у Брусницу да жену и децу своју тражи и да јл доведе да у Срем с њима пређе. Но Милош није ни дошо био до Бруснице, а Турци заузму Забрежје и увате од Раче до Београда сву Савску, а од Београда свуд на ниже Дунавску обалу и пресеку да нико од Срба није више могао у Немачку бегати. И тако Милош Обреновић са својом породицом заостане у Србији и склони се у збег у Манастир Никоље, код свога кума Игумана Хаџи-Атанасија. *)

Како Јаков на Аустријску земљу у Срем ступи, њега одма узму под стражу и у Манастир Фенек одпрате, као и друге главније Војводе, а потом ту из Земун допрате и Кара-Ђорђа под стражом. Одатле јл све крену у Голубинце. А 29. Октобра 1813 год. Кара-Ђорђа, Јакова, Младена, Симу Марковића и Луку Лазаревића и друге многе Војводе преведу у Варадишки Град. 22. Декембра Кара-Ђорђу и његовим првим Војводама и бившим Попечитељима објаве да ће јл у Штајерску преместити. И тако 7. Јануара 1814 год. крену Кара-Ђорђа са његовим старијим сином Алексијем и одпрате под стражом са пуним пушкама у Грац, Јакова Ненадовића у Циц, а друге Војводе по другим Градовима разместе. После се Цар Александар I. код Двора Аустријског заузме, те буду те присмотре Јула месеца ослобођени, а у Августу добију Руске пасоше и путног трошка. Те тако Кара-Ђорђе, Јаков и друге главније Војводе 17. Септембра са њовим породицама крену се на пут и преко

*) Види Мемоаре Протине од стр. 211—214.

Темпшвара кроз Ердељ испраћени буду у Русију, гди у Руску варош Хотин 26. Октобра 1814 год. дођу. Ту Јаков од Руског Цара Александра за своје подржање добије годишње 500 дуката, које је не престано уживо, докле се год није у Србију 1831 год. повратио

Годише 1815, кад је Кнез Милош после 14. Јула учинио мир у Туп-рији са Марашли Али-Пашом, пропустио га с војском у Београд, и опет Србију под Турску власт подчинио, Кара-Ђорђе тад. кад за то разуме и чује да је се Цар Александер са Бечког Конгреса у Петроград вратио, узме уза се Јакова Ненадовића и оде у Петроград Цара молити да би се смисловао да избави Србе испод Турског господства. Па како Цар Александер у то време због тадашњи Европски политички околности, никаково повољно обећање за избављење Србије није ни дати могао, тако се он без утехе 1816 год. из Петрограда врате натраг у Хотин, гди је Јаков мирно до 1831 год. живио.

Доцније 1829 год. после Руско Турског рата Цар Александер Трактатом 5-га Чланка обавезе Турску, те она Букурештског мира од 1812 год. 8-му точку испуни, права Србији даде (а доцније 1833 год. и 6 одузети округа, која су под Кара-Ђорђем извојевата била, Србији поврати) и Кнеза Милоша за Кнеза Србије 1830 год. призна. Тад Русија, почем види Србију полу независну, коју је она од Порте отргла, и да су јој внутрења права осигурана, захте од Милоша да све оне Војводе, које су се налазиле у Хотину на подржавању Правителства Руског, прими и службе им даде.

Тако и Јаков Ненадовић са својим сином бив. Војводом Јевремом и свом његовом породицом у пролеће 1831 год. из Хотина пређе у Србију и у Бранковину у своју кућу својим синовцима Проти Матеји и старијем брату Протином Николи оде.

Кад је Јаков после осамнаестогодишњег одсуства свог дошао у своју милу домовину, за које се слободу десет година са Турцима борпо, и кад је наступио на Ваљевску нахију, гомили народа мушког и женског пола врвила је пред њега и његову породицу, те су ји дочекивали и поздрављали пред њи јела и пића. Бризгале су сузе из очију и с једне и друге стране од радостног усхићења тог састанка. И тако до у Бранковину свога старог Господара Јакова стотинама душа допрате.

Док се Јаков у Бранковини неко време бавио, више стотина овнова, оваца, јагањаца, волова, крава, телад и другог које чега,

као вина, ракије и т. д. донео му је народ на поклон, из чисте љубави и само да се с њиме види и поздрави. Јаков је сваког лепо и братски по старом обичају примао и угошћавао, и готово све што му је народ донео на поклон, то је све угошћавајући народ и потрошио. Но са великим осећајем уживао је старп Војвода Јаков у том љубавном одушевљењу народњем спрема себи.

Јаков кад је дошао из Русије у своје село Бранковину својој старој кући, он је дошао тако господствено, да Срби Србина у Србији до тог доба још тако видјели нису. Он је дошао са својим 6—7 које каруца, а које кола (брашованки), која су му породицу и пртљаг возила. У свакој колма била су запрегнута по два, три и четирп прекрасна велика Руска коња (бујина) са лепим амовима на истима, којима су кочијашили Руси у Руском оделу. Било је 17 прекрасних коња, из међу који било је и јашаћи који су под седлима у поводу вођени. Како Јаков тако и оба сина његова Војвода Јеврем и у младим годинама Аџика, унуци и унуке, били су обучени у оделу по пачипу Руског Племства, које тако што народ дотле још не видио није, па је се дивило тој госпоштини.

Но како у то време у Србији није нико смео плати ни покривени оковати коњски кола и на њима се возити, а камо ли каруца са лепим коњима и амовима, јер Кнез Милош није никоме то дозвољавао, тако Јаков по Савету синовца свог Проте пошаље Кнезу Милошу на дар једне каруце са запрегнутим у истима четирп лепа коња, и једног зеленог за јашање коња са јашаћим прибором, а по једне каруце са по два коња браћи његовој Јеврему и Јовану.

Тај поклон послао је Јаков по своме сину Јеврему, и по истом поздравио Кнеза Милоша и послао му његово одело, које му је он у Забрежју 1813 год. на аманет дао, те је са собом у Срем пренео, осим сабље Миланове, коју су му Аустријанци одузели. Јеврема Милош лепо примио и одма наредио, те се Јакову даде конач у Ваљеву, кога је Јеврем његов брат градио и у њему седло, и до истог конача једну воденицу, за његово уживање. А доцније даде Јеврему и службу, намести га за Председника Магистрата у Ваљеву.

Тако Јаков се пресели из Бранковине у Ваљево, смести се у тај конач и живио је господствено, имао је више слугу и слушкиња, а нарочито они, које је из Русије са собом довео. Његов астал никад

није био без гостију, њему су долазили у посету грађани, чиновници и сељаци, које је он упоредо за свој астал са породицом његовом стављао и угошћавао.

Јаков је живио тако до 1836 год. Те године разболе се, па како у Ваљеву није било лекара, оде у Београд да се лечи, и одседне испод Зерека у кући Дијамандиној, гди је се лечио и боље му будише; па намери да иде у Ваљево, по на несрећу његову дође код њега Кнеза Милошев лекар Купиберт, те му неки лек препише, и он га употреби, од кога му одма буде зло и на пречац умре. — Говорило се да је по заповести Кнеза Милоша отрован. — Његово тело, његовом породицом, одишено буде у Бранковину и сарањено код цркве Бранковачке, поред гроба брата његовог Кнеза Алексе. На гробу Јаковљевог његов син Јеврем подига је један висок четвороугли камен споменик, под којим и данас почивају кости Кара-Ђорђевог Министра и његовог I. Војводе Јакова Стевановића Ненадовића.

После смрти своје Јаков је у животу оставио: своју супругу пмено Неранцу, родом из Коцељеве Шабачке, која је више од 90 година живела. Умрла је у Београду 1852 год. и сарањена код Палилулске цркве, — Сина Јеврема, који је тад био Председник Магистрата у Ваљеву и који је ожењен био са ћерком Војводе Младена Миловановића, која је у највећој туги 21. Септембра/3. Октобра 1880 год. у Београду умрла и сарањена у гробницу свога мужа код Палилулске цркве, — нежењеног млађег сина Ацику, који је тад Писаром био, — тако и једну ћер Јулку, удату за Александра Трпфковића. Јаков је имао још једног сина пмено Панту и једну ћер, који су раније умрли. И поред то Јаков је оставио после своје смрти у животу једног унука пмено Тасу, који је тад писаром био, — унуку Персиду, која је удата била за Кара-Ђорђевог сина Књаза Александра, и још четири неудате унуке Јелку, Анку, Машпику и Босилку.

Јаков је био повишег раста, тела коштуњаво пуног и снажног, плећа доста широки, прсију снажни и здраво коснати, главу имао је осредњу, косу на глави носио је кратко шиману, и у своју старост са свим белу имао је, као што су му и бркови бели били. Чело имао је умерено са борима набрато и мислеће, очи имао је повеће граорасте, обрве повеће и повијене, нос римског типа, уста умерена и усипца првепкасти, бркове је имао здраво дугачке, дебеле и право лепо засу-

като увијене, лице имао је не дуго, чисто, лепо и мало жућкасте боје, изглед имао је озбиљан, јуначан, мудар, пријатан и господствен, да је сваког привлачно себи да га поштује и љуби.

Јаков је био врло гостољубив као и сви Непадовићи што су; врло је господствено европејски у кући живио, увек му је била трпеза по европејски намештена и са много укуси јела снабђевана; а он је сам у јелу и пићу умерен био. Он је се чисто и лепо одео. За Кара-Ђорђева времена увек је у Војводском кадивели и ермалу скупоценом оделу пио, а доцније кад је из Русије дошао, поспо је по начину Руског плењства одело, Србске душанке, а и европско одело, и увек чисто, лепо и укусно.

Између прочег Јаков није имао страст никога грубо псовати; кад је се на кога свог млађег највише наљутио, он му је казо: „Душу ти твоју“ а даље баш ништа.

Јаков је био врло добар, паметан и вешт Војсковођа за време Србске борбе за Кара-Ђорђа; он је био први и најзнатији Војвода и државник Кара-Ђорђевог, кога је сам Кара-Ђорђе за таковог признао, и он је једини био, који је се надметати могао са Вождом. *) Јакова су војници и подчињене му Војводе љубиле, слушале га и одане му биле. Народ га је са старешинама за његово праведно, несебично и човечно понашање, поштовао и уважавао. Он је био и мудар државник. Ево шта о Јакову каже Барон Делбић у свом извешћу, кога је Руском Двору 1811 год. поднео: „Србија имаде у Сенату све саме поштене и талентија обдарене људе, који, ако какве и учине погрешке, за то још чине, што у Србији средства оскудевају, а и основана знања и пекуства редка су; ал' Младен, Јаков и више њих, јесу људи, који и у другим државама неби најстражнији били!“

За сво време десетогодишње борбе Срба са Турцима, Јаков је се борио увек са Босанском војском на Југо-Западу. Јакова су држали скоро за највештијег и срећног Војводу, јер готово свуд је у бојевима над Турцима одржао победе. Он је осим напред наведених битака, био још у многим и другим биткама. Но срећан је био, те није више на себи имао, него три ране. Једну је добио на глави у битки код Дезнице на Жичком пољу, други пут здраво рањен је био у ногу у битки код Лешнице прогонећи Осман-Пашу и Французе, и трећи пут био је

*) Србија и Русија Никола Попова стр. 218.

рањен у десну руку до самог рамена, у битки на Сакалу и Босни. Од ове последње ране Јаковљева је десна рука изгубила моћ, и није је могао кретати свуда како је хтео, а нарочито на више. Кад је се Богу молио и кретио, није могао прсте своје до чела допети. Па тако није мого сабљом да ради и пиштољима десном руком да бије. И тако је сабљу пасео и пиштоље носео на противној десној, за леву руку паручицијој страни, почем је се обучио левом као и десном руком сабљу водити, Турке сећи и пиштољима ји тући.

88.

ПРОТА МАТИЈА АЛЕКС. НЕНАДОВИЋ

КАРА-БОРЂЕВ I. ПРЕДСЕДНИК СОВЕТА, И ВОЈВОДА I. РЕДА.

Руског ордена Св. Анне II. степена Кавалер.

(Са сликом.)

Родно се у Браковини, нахије Ваљевске, 1777 год. од оца Кнеза Алексе и матере Јоване, из куће Ђелмашевића из села Гвозденовића.

Кад Матија мало поодрасте Кнез Алекса да га код свога Пароха Попа Станоја, који је близу куће његове с кућом седио, да књигу учи. Сам Прота прича како је код тог Станоја почео из неког Московског тежког буквара учити. Каже да је учио овако: „азъ, буке, веде, глаголѣ и т. д.“ а срицао је овако: „буке-рци-брѣ, веде-рци-врѣ, глаголѣ-рци-грѣ, и т. д.“ Кад код Попа Станоја буквар изучи, почне часловац читати и у месецослову календару научи свеце показивати. Онда каже: говориле су бабе његовој матери: „Благо теби сестро, кад ти имаш снагу у кући тако учела, те ти може свеце казивати да се у раду неогрешим.“ А ја, Прота каже, кад то чујем растем, гордим се и мислим да сам учен и преучен, кад ме кошницице фале, и да ми не треба ништа више учити. Но њега његов отац да у Срем у село Ашању, те је ту неко време пишао у школу ништа бољу него као што је и код Попа Станоја била. Одатле да га отац у Купиново код неког Игњата Сабова старца од 70 година, који је био врло честан, добар и побожан човек, и који је у својој кући приватно учио шесторо деце. Даље прича Прота: кад дођем код њега у школу и седнем за астал са другом децом, запита ме брат Игњат (јер каже да се он није дао звати

старцем) шта сам учио, и шта знам? Прота му одговори: „да је све што треба изучио, и да све зна;“ „е, добро“ рекне му Игњат: „кад си све учио и све знаш а ти бар седи и слушај како ова деца читају.“ — И тако каже да је он седио за асталом читаву недељу дана, и пишта му учитељ показиво ипје. Ја онда, Прота каже, помислих: баш су мени добро казивале моје комшинице, да сам ја учеп, и да његов учитељ Сабов ипишта боље од њега незна кад га ипишта неппта, па помисли да иде кући и да узалудан неседи, — и да му ипишта више истреба ни учити, и радујући се кући да иде. — Но једног дана донесе му учитељ једну књигу и да му те отвори и каже: „кад си све учио, да видим знаш ли и јеси ли ову књижницу учио? — Прота отвори књигу, позна слова и каже да је учио, и одпочне читати непрекидно ипгди незадржавајући се, да му се ипишта разумети није могло шта чита, и онда му учитељ брат Игњат каже да он ипишта незна, и спрема старац муке је с њиме пго докле га је научно лепо полако и разговетно читати.

Из Купинова врати се Прота онет у Ашању, гди је доброг учитеља пмао, и код Проте Лазара Георгијевића, родом из Совљака од фамилије Ђикића изучи црквено пјеније и друге богословске науке; после 1793 год. врати се у Србију, гди га отац у његовој 16-ој години запопи и нурпију му даде. После паскоро постане и Протом. Сам вели, шта је стало било Владки што нисам јошт пмао ни браде ни бркова; он је желео учинити Кнезу по вољи, а ваљда му је и новаца требало. — А кад су ме хтели попити, врло сам се уплашио, особито кад су ме за врат уватили и олтару повели, и кад му је Ђакон полако од шале реко: „реци с богом белл свете сад ћеш да погинеш!“ и мени се каже учинило да ћу запта свет да промешм. Но после видно сам како је то лепо бити попа.

Кад су Проту Матију запопили и кад је он први пут у нурпију пошо, његов отац Кнез Алекса дао му је оваки совет: „*Сине! ти си јошт млад и незнаш какав је свет, ти си врло млад и нигде гошова нећеш бити у друштву твоји парњака у годинама, него ћеш све долазити међу старије људе; за то на сабору, на слави и на свадби немој много говорити, него слушај шта старији људи говоре. Ако почнеш тако млад друге да учиш памети и мудрости, онда ти нигда мудар бити нећеш. Кад говориш што год, сви ће*

слушати, али немој ти себи да уршиш у главу да они тебе за то слушају што ти најмудрије говориш; они ће те зато слушати што си њихов попа и што си мој син, и кад што погрешити нико ти неће казати: није тако, али сваки ће помислити. Зато мудро се владај и оно што ти се сада учини да није онако као што старији људи говоре, а ти немој онда да се илеш у свађу, него причекај док дођеш у године они људи, па тек ако и онда видиш да није онако а ти им онда кажи.“ После овог савета узме Кнез Алекса пуну чашу с вином па одпије за једно два прста и рече Прота: Прве ове године кад идеш по пурји само овалко пији од сваке чаше којом те понуде; друге године по овалико, пошто је још чашу одпио са вином; треће године можеш до пола чаше пити. Тек четврте и пете године можеш до два чашу испити, и онет сви ће пурјашти сећати се твојг првог године и сви ће говорити: „наш попа испита пеније.“ Тај савет његовог оца Алексе Прота је послушао и по њему управљао се. И тешко каже ономе, који прву чашу сваке своје нацлопости до два испије.

Прота је од 1793 до 1804 год., докле му Турци оца посекли нису, поповао, народ Богу се молити поучавао и у цркви ред уводио. А о другој његовој радњи нема дата. Но кад му оца Алексеу 23. Јануара 1804 год. Турци посеку, Прота са његовим стрицем Јаковом смести своју породицу у збег у планину Посово, и одма са Јаковом одлучи народ противу Турака на устанак спремати и покретати, гди на Бранковачком вису 15. Фебруара скупи се 700 оружани људи, и Прота пошаље те се из Бранковачке цркве барјак од белог, црвеног и плавог муселина, на ком су три крста била, донесе, кога развије и у земљу пободе. Па како нису имали џебане, Јаков Проту одатле одма у вече пошаље, да из Аустрије барута добави. Прота 16. дође у Забрежје 17. ноћу крене се на једном чуну низа Саву и поред Београда 18. осване у Земуну. Ту од Мајора Митезера поште да би му што џебане дао, но кад му он то одрекне и упути га на трговца Живковића да му он кришом џебану прибавља, Прота призове Живковића те се ради тога с њим састане. Прота уговори са Живковићем да му барут набавља и на Забрежју предаје, и тад Живковић му даде само 9 фунти барута, једну зобиницу готови фишека и 300 танета. Прота исплати тај барут, па како се упозна ту у Контроманцу са Дел-Аметом,

који је код Хаџи-Мустафа-Пашиног сина Дервиш-Бега био и који је од Јаничара рањен у Земуи пребего, новове га са собом да у Србију иде и да противу Дахија са Царске стране војују, па како Дели-Амет тај позив прими, Прота се с њиме побратими, седну на контроманска кола и преко Срема и Бољеваца истог дана пређу у Забрежје. Сутра 19. оде у Љубинић на конак и ту испуљској војсци нешто подели џебане, па одатле 20. дође у Бранковицу, гди нађе војску растурену, па је опет прикупи. Одатле из Бранковице врати се и 22. дође у Забрежје, те од Живковића прими 64 оке барута у 4 врећице узане као воштане свећице, и одатле с тим барутом оде Јакову у Свиплеу 25. преда му 32 оке барута и оде Ваљеву те 26. у Грабовици, 16 ока барута разда војницима, а 16 ока 28. пошље Кнезу Николу Грбовићу. 28. Фебруара поћу, пошто са Кнезом Грбовићем Кедићем и Тадићем запали Ваљево, одјурп у Забрежје за барут (но по одласку његовом Турци побегну из Ваљева); па како набављач џебане Живковић није још дошао био и донео барут да у Забрежје претурп, тако Прота 1. Марта пређе у Срем у Бољевце, гди му дође неки Оберлајтнант Лајтнер, који је Кордон чувао; он је био Римског вероисповедања, али је прича Прота био препун човекољубја и правде; питао је Проту зашто се бију са Турцима, а Прота му је показо све зулуме Турске, које је народ Србски од њп трпио и који трпи, и како су Дахије пописале све у књигу оне људе, који су за Цесарскога рата били официри, каплари и солдати, а при том и најбоље калуђере и попове да изсеку, и већ су — казао му је — мога оца Кнеза Алексу, Бирчанина, Ади-Руфима и друге многе по пашалуку изсекли, кога су дочепати могли. И даље казивао му је Прота: ми други побегосмо у планину и носастајасмо се у буљуке, од буљука пачинише се чете, а од чета војска, и хоћемо да се бранимо неби ли Цар чуо, да пошље каква добра Везира да нам помогне, јер ми нисмо на Цара, ни на Турке Цару искорне устали, но на четирп Дахије и њпове Субаше, а наше зулумчаре, и волимо и заклелисмо се пређе сви изгинути и утаманити се да се Србско име нечује, него покорити се овим Турцима; и рече Оберлајтенауту: ја вас молим господине дајте ми совет, кад смо се ми већ овако закрвили, коме ћемо пружити руке, да нас заштити и у мир постави? Оберлајтнант му на то одговори: „а кога ви у овој страни више имате него Митрополита Стратимировића, оп је од ваше нације као Краљ, а добро се пазп са Принци Карлом, а Принц Карл сада је

над свом војском у нашем Царству најстарији Војвода; пишите њима двојци, или Генерал-Команди у Варадну, неби ли се за вас подузели, молити се.“ Прота му рекне: „господине, та ја неznam ни једном попу написати писмо, а толи да напишем Митрополиту и Прициу Карлу.“ Та — рече — знаш ли ти како год написати да ти се речи могу прочитати?“ Прота му каже да зна, и да је мало учио у Срему, и да му се могу сваке речи прочитати, али каже да ту ваљаду политичне титуле, које он незна, нишпи уме, како ваља написати. На то му Оберлајтнант каже: „прођи се ти човече титула и политика, ако ти њима политично пишем и они ће теби политично одговорити, пак нећеш знати где си, већ ти напиши онако како си мени казивао, и дај мени ја ћу им послати.“ Ништа то, вели Прота, ја несмеда да се усудим. Одем у Забрежје, и кажем му да ћу чекати Живковића и сутра да ћу опет на чардак прећи. Но ту поћ дође ми писмо од Грбовића и од Буљукбаша да су Турци опу поћ, кад је он отишо, побегли из Ваљева, тако исто и од стрица његовог Јакова, који му јавља да је Турке на Свиплеуви разбио и да ји је много мртви Турака пало, но да гледа чебане што више и брже може да понесе да на Шабац иде.

Ја онако радостан, вели Прота, пређем на чардак Бољевачки, гди ми дође Оберлајтнант и Поп Јаков парох Бољевачки са кочјама; ја се поче хвалити и казивати, како су Турци 28. Фебруара поћу из Ваљева побегли, како ји је стрпц мој Јаков на Свиплеуви разбио, и како је 270 Турака мртви пало, а оно друго рањено, и побегло у Шабац, и кажем им како смо опу поћ, кад смо Ваљево попалили, видели пламен на Руднику, и падамо се да је и Црин-Ђорђе Рудник освојио и т. д. Тад му Оберлајтнант рече: „Та ви међер имате доста и добре војске, кад ви можете на три места победити у једанпут онако силне Турке, као што ји ми познајемо какви су.“ Прота рече: „Да они имаду доста војске и да они Турцима нимало пеће у храбрости у ступити, но каже, дајте нам чебапе, пушака, топова и вешти Официра, па ћемо ми Турке из Градова истерати и т. д.“ Оберлајтнант му одговори: „Пишите ви оној двојци, како сам вам ја јуче говорио.“ Сад Прота каже: „Ја узем размишљати и мислити да пије дотле Црин-Ђорђе коме годе писо, па се бојим да он од једну руку непише, а ја од другу, пак ћу му покварити плач и посао.“ Запитах Оберлајтнанта, од како је он на кордону је су ли каква писма од Црин-Ђорђа или кога дру-

год на кога год прешла?“ Он каже: „Како се чуло, Црни-Ђорђе п
ви да куните војске, одма сам ја дошао на кордон и знао би да је
какво год писмо у ову страну на кога год прешло, но није никакво.
Ја онда рекнем, кад ме ви господине тако советујете и слободите, и
кад није ни једно прешло писмо од Црнога-Ђорђа, ја би написао како
било да било, но ја немам ни дивити ни пера ни артије.“ Обрлајтмант
рече: „Иди оче Јакове, донеси ми што треба за писање. Попа Јаков
отрчи на колима и донесе ми дивит, перо и четири табака артије. Ја
пређем у Забрeжје у кућу Пантелије Ружичића, и на малој столици
клевачи пишем ноћу а Пантелија држи свећу; писао сам како сам умео.
Написао сам два писма, једно Митрополиту Стратимировићу а друго —
сад управо не знам коме, забаравио сам, или Прпицу Карлу или Ге-
нералкоманди, јербо обоје ми је напомињао Обрлајтмант Лајтнер. Прота
каже, колико сам могао описао сам зулум, који смо трпели од Јапчара
и казао сам да би још даље трпели, по они пописаше све у своје теф-
тере (протоколе), ко је био официр, каплар и прост солдат у фрајкору,
који су од 1788 год. у рату Аустријском противу Турака војевали, и
хоће све да изсеку, казао сам како су већ изсекли Кнезове и главније
људе; које поватати моглоше изсекоше, ми млађи усташени од смрти у
шуме побегосмо, и од бегунаца скупил се војска, решисмо се и заклесмо
се да волимо сви изгнати и име Србско утаманити, него се овим
зулумџарима подложити, за то се молимо да Царство Аустријско пружи
руку и овај невини народ каквим начином зна избави од пропасти ко-
начне, и проче. Притом исхо сам да нам даду цебање, топова и официра.
И на последку каже, ако нам другче помоћи пеће, нека нам даду оно-
лико војске колико је Срба у време рата њиног са Турском до 18.000
војевало, као да нам зајам врате. И сад се смејем кад се сетим да сам
онда овако мислио и ове последње речи писао, вели Прота.

Сутра дан однесем та писма на чардак; дође ми Обрлајтмант
Лајтнер и Поп Јаков, донеше ми црвеног воска, ја прочитам моје јадно
просто прошењичје, а Обрлајтмант: „Ето тако, просто Србски, они ће
све разумети, а да си ти њима с политиком писао, они би вама поли-
тично одговорили па неби знали где сте.“ Онде запечатих писма и
он ји узме те пошље.

Пошто Прота та писма одправи, стигне му и трећа порука од
Јакова да час пре с цебаном појнта Шабцу, гди му и јави да је варош

Шабац од Турака 7. Марта освојно и Турке у Град стеро. У тим и набављач Стеван Живковић, који је се задржао био, стигне и донесе цебане за 600 форинти сребра. Но како Прота немадне свију новаца да Живковићу ту цебану исплати, а он му на почек недадне, срећом његовом дођу и ортаци Јаковљеви Бранко Ашковић и Мијанло Теодоровић и на Скелу дотерају 300 дебелих вепрова. Њи Прота премора те му даду полицу на Хаџи-Банџе у Митровици да он исплати 300 талира Живковићу, и он му онда да те цебану у Забрежје пренесе. Барута је било доста, нешто прилично и олова и два цака готови фишека.

Кад Прота исплати цебану Живковићу и у Забрежје је пренесе, ту стигне из Ранпловића, Београдске нахије, Радован Трипавац и обрадује се кад види да има човек чрез кога се цебана добављати може. Прота му да она оба цака готови фишека, те он однесе у њову војску. А Прота оцу другу цебану крене и око 10. Марта однесе Јакову у Шабац гди су куршуме лили и фишеке савијали.

Живковић је за набавку цебане узимљо на сто 30. После се и неки Димитрије Пуљевић јави Јакову и стане цебану под Шабац доносити. Јаков добави и један топ, који му је Новосадски владика Јован Јовановић преко Пуљевића тајно у Варадину дао оправити, лафет и кару начинити, са муницијом снабдјети и са једним топчијом Матом Јакову у Шабац крадом преко Кленка поћу послати, а доцније му је још таков и један топ оправно и посло, из која су Шабац тукли.

На концу Марта стигне и одговор на писма Протина од Митрополита Стратимировића и од Херцога Карла преко Варадинске Генерал-команде, у којима јављају Проти, да је Аустријски Двор са Отоманском Портом у највећем пријатељству и да он не може Србима никакве помоћи ни у чему дати, но да ће толико учинити и позвати Турке Дахије да ји са Србима помири. А Стратимировић саветово је да се Срби у свом предпријатију држе да су Турски поданици, и да ће онет бити, и да се чувају у проливању крви без нужде, и да штеде и не бесчесте Турке Дахије, хареме, и гробове, и једним словом што год Турци почитују за светињу и Срби да почитују, да неби добре Турке и Султана наљутили и на гњев раздражлили. *)

*) Види писмо у Протиним Мемоарима на стр. 286.

Како Прота овај одговор прими, покаже га Јакову па узме са собом 18 момака и пође да га носи Кара-Ђорђу, кога је он још с почетка по гласу народа за главног поглавара и Господара држао, ако га ипда ни видпо није. У то време дошао је био под Шабац и Павле Поповић из Враића, кога је Кара-Ђорђе послао да види шта се ради око Шабца и од куд је Јаков топ добио. Прота дође у Орашац, Крагујевачке нахије пађе ту Кнеза Симу Марковића и Теодосија, који му кажу, да су они били на Јагодници са Кара-Ђорђем и да су разбијени, но да је Кара-Ђорђе отишао да искупља војску, а и они да су овамо по војску дошли, па да су се Крцалије под Кучук-Алиом овуда просуле, те да пут није безопасан од Турака, и ако он иде тражити Кара-Ђорђа, да лако Турцима у руке пасти може. Кад ово Прота чује, да њима препис од писама да понесу Кара-Ђорђу, кад с војском пођу, а он се врати натраг Шабцу.

Кад Турци после половине Априла пређу Дрину и пођу Шабцу, Јаков оде пред Турке Чокешици, а Проту остави да држи у обсади Шабачке Турке у Граду и да с њима преговара о предаји Града. Док је се Јаков са Турцима на Чокешици туко, Прота по настављењу свога стрипца Јакова уговорил са Шабачким Турцима предају Града, и Јаков, кад се од Чокешице 18. ноћу у Шабац врати, сутра дан пређе у Кленак, уговор о предаји Града са Турцима подпише и Турци му Шабачки Град 20. Априла 1804 год. предаду, а Срби у Град уђу, почем Мусага Фочић са његовим Субашама из Града изиђе, у Кленак пређе и одатле у Београд оде.

Одма затим добије Прота од Кара-Ђорђа позив да у Остружницу дође. Прота оде и ту се први пут са Кара-Ђорђем види, гди му Кара-Ђорђе каже да ји зову у Земун, где ће бити Варадниски Генерал и Дахиски пуномоћници да ји мпре. Ту приправе девет пунктова, *) шта ће од Дахија тражити, па да се мпре. Дођу им контроманска кола, на која Кара-Ђорђе са своји 15 главара поседа, и у Земун Генералу 28. Априла/10. Маја 1804 год. у његову башту дође, гди је ту и из Београдског Града Дахијски пуномоћника Турака 10—12 било. Но како од тог помпрења небуде ништа, него се горе једни противу други распале, врате се натраг у Остружницу, гди се договоре за даље рато-

*) Види такове у Мемоари Проте на стр. 288—290.

вање и за набавку нужни ратни потреба, тако и да се власти и судови по ослобођеним нахијама изпостављају, и покрај тог и другог договора буде. Кара-Ђорђе изда главарима заповест да сви покупе војску и да 9. Маја на Св. Николаја летњег дођу на Топчидер, и потом главари разиђу се сваки на своју страну за извршење тог закључка.

Прота оде у Бранковину и каже Јакову шта су радили и у Остружници закључили, тако и поруку Кара-Ђорђеу испоручи му. Јаков сазове одма окружну скупштину у Рељино поље, стане спремати војску и одређивати власти, који ће на Врачар пћи, а који ће у нахији остати ради суђења и одржавања реда и мира у нахији. Прота, како је имао књигу Кормцину и чито законе Јустијанове и Мојсеову строгост над Јеврејима, испише неколико параграфа из Кормције, од који пеки су ови: 1. Ко би убио човека да се убије и на коло метне. 2. Ко отме девојку силом, тај женик, кум и стари сват шибу да трче а други са штапови да се каштигује. 3. Ко украде јагње, прасе, коња и вола, тај да плати двоје и да се каштигује штаповима. 4. Ко утече из војске без допуштења да трчи шибу. 5. Који са страже побегне да се стреља. 6. Који се криво закуне и криво осведочи, тај опу сву штету, за коју је сведочио, да плати, штаповима да се каштигује, и да му се никада више пишта неверује, и да се за свагда лажом проглаша. 7. Кад се сваде и псују, који се превати за оружије као пола убиства да трчи шибу — — и т. д. преписо је 14—15. пунктова. Те пунктове Прота изнесе пред скупштину и прочита, која све одобри и повиче: „Тако, тако нек нам се суди, да нема глобе ни хатера.“ Устроје суд у Кличевачком шанцу и предаду те пунктове судијама, које су изабрали, да по истима суде.

После ти уређења у нахији Ваљевској Прота са војском и Јаковом 6. Маја пође Београду, гди 9. Маја, као што је Кара-Ђорђе наредио, приспједу. Како дођу до Топчидера одма се побију са Турцима, гди је Прота са топцијом Матом топ намешто и на Турке пуцо. На кад Турке у Београдски Град натраг отерају, Прота остане чувати око Београда да Турци из Града не испадају и да штете нечине. А Кара-Ђорђе са Јаковом, Кнез Симом Катпћем и другима оде Пожаревцу те га освоји, па одатле оде и Смедереву, те принуди Турке и с њима уговорити, да мирни буду и да из Града нигди пензлазе, па се потом врати под Београд с војском. За то време Прота је једино под Београдом био и

с Турцима кошкосе. Па и кад Кара-Ђорђе од Смедерева дође, опет је чести бојева око Београда са Турцима бивало.

Око половине Јула месеца стигне из Босне од Бећир-Паше буруџија, коју допесе његов Дивитар-Ага да обе стране престану од боја, и да га је Султан одредио да помири Србе са Дахијама, и тако обе стране престану од боја. Бећир-Паша дође са 7.500 Бошњака под, Београд, Дахије преда Кара-Ђорђу, те ји Срби посеку, па онда уђе у Београд. Но Србе ипак незадовољи, нити им да оно што су молбом од Султана тражили.

Кара-Ђорђе договори се са Војводама и начине прошењбе на Цара Александра, у ком опишу сва тиранија Турска и замољу га да се узме код Султана и да избави Србе од те тираније. Одреди Проту Ненадовића, Чардаклију и Јована Протића из Пожаревца као посланике да иду у Русију и да покрај те молбе лично моле Цара Александра да помогне Србском народу. Прота са Чардаклиом на Сави 1. Септембра 1804 год. седне у чамац, прође поред Београда и Смедерева, дође у Рам, ту Јову Протића приме у чамац, пређу преко Ђердапа, дођу у Оршаву, ту се извезу и преко Влашке и Молдавије оду у Петроград, гди се по свршеном посланству преко Варшаве, Галиције, Маџарске преко Токаја, Дебрецина и Арада 10. или 12. Јануара 1805 год. врате у Србију. *)

Те 1805 год. кад је Прота са Јовом Протићем (а Чардаклија је заосто по послу у Петрограду) у Србију дошао, јавили су Кара-Ђорђу и Војводама шта су Руси о Србима говорили и саветовали ји да моле Султана да им се права даду, а Русија ће преко свог посланика у Цариграду дјејствовати да се Србска молба уважи. У след тога Кара-

*) Мемоари Проте стр. 127 и 130. Вредно је прочитати у Мемоарима Протиним од стр. 102—128 о путовању посланика Србски у Русију и обратно, као и о радњи њиховој у Петрограду, које посланство њихово није баш добрим плодом уродило, јер тад Руси били су у добром пријатељству са двором Турским, па да неби то пријатељство покварили нису се озбиљно за Србе ни узимали, него су саветовали Србима да поднесу молбу Султану, а они ће пријатељски саветовати Порту да испуни Србске захтеве. Таки исти одговор на молбу Срба дала је и Аустрија, и оба Двора писала су Султану и као пријатељи молили га да испуни молбе Срба. Види писмо Кнеза Чарториског од 3./15. Фебруара 1806 год. на посланика Италијског у Цариграду, — И писмо Ерихерцога Карла од 7. Маја 1806 год. у V. час. Голубице од стр. 142—146.

Ђорђе 17. Априла сазове народну скупштину у Пећане, гди сочине молбу из 9 пунктова опаку, као што су је Бећир-Паши п. г. у Београду дали, изберу три посланика и по истима пошљу је у Цариград.

После ове скупштине у овој 1805 год. Прота био је у боју са Кара-Ђорђем на Карановцу, кога су 29. Јуна на Петровдан освојили. А после овога боја Прота са стрицем својим Јаковом био је при освојењу Ужице, које су заузели 20. Јула на Св. Илију, пошто су варош попалили гди је 5.000 Турски кућа изгорело. Овде Турци искупили су се, те су остали у Граду, дали су Јакову 50.000 гроша и 80 хатова, које је војницима поделио. И осим тога на захтевање Проте морали су и њему Турци дати белог хата Осман-аге Фочинца, сина онога Дахпје, који му је отац Кнеза Алексеу посеко, са свом богатом опремом; па и Војводи Луки Лазаревићу морали су дати хата, Бега-Новљанина са свом опремом, који му је брата од стрица Кнеза Ранка 1.800 убио.

Докле је Ужице узмато, Хафис-Паши од Нипша са 45.000 Турака продре до Параћина. Кара-Ђорђе га са Миленком и другим Војводама на Иванковцу 1. Августа дочека и тако га жестоко разбије, да је се морао рањен са војском потраг у Нипш повратити, гди одма и пресвисне.

После ови славни бојева Кара-Ђорђе сазове 15. Августа те 1805 год. народну скупштину у Борак код Кнеза Симе Марковића куће, на којој између прочег установи се Совет земаљски, коме за Председника буде постављен Прота Матија Непадовћ, и он одма оде у Манастир Вољавчу и ту одпочи са још 6 изабраних Советника радити. Но како је Вољавча у планинском месту врло незгодном, да Советници нису могли шта ни за јело добити, тако Прота оде Кара-Ђорђу и потужи му се како се муче, и замоли га да би се гди на друго место Совет преместио. Кара-Ђорђе му каже: „видим и сам да се мучите, али тако је сад време мучењу. Да Бог да, да само наша деца узживе, а ми ћемо целог нашег живота бити на Вољавче у Вољавчу. И сам сам видео да је Вољавча незгодно место за Совет; за сад неможемо наћи бољег од Манастира Боговађе, па преселите се у Боговађу, а ја ћу писати Миленку и Јакову, нека кажу Боговађским калуђерима, да спреме за вас што треба. А кад узмемо Београд, ако Бог да (дода смешећи се) а ви ћете седети у Везировом сарају.“ И тако се Совет премести у Боговађу и настави свој посао. Нарочито одма се наредба учини, да свака нахија има своју скупштину, на којој да буду од исте

нахије војени поглавари, попови, калуђери, буљукбаше, и од сваког села по 5 или 6 људи, па да ова скупштина избере себи по три човека за судије, које познају као паметне, поштене, правдољубиве, богобојазљиве, и који у околини уважања имају, и да та три човека заједно, да ће они свакоме без разлике по правди и чистој савести судити; те тако из тих људи устројени буду окружни магистрати. И после тог узео је Совет у своје руке скеле и ђумруке и старао се да се приходи државни умноже.

Но Совет ни овде дуго неостане, јер кад Кара-Ђорђе по други пут Смедерево 14. Нојембра те 1805 год. узме, тад се Совет пресели у Смедерево, и попуни се још са три члана; у њега уђе Младен Миловановић, Аврам Лукић за Чачанску и Кнез Василија за Ужичку нахију. Тад Прота замоли Кара-Ђорђа и рече: „Господару, сада се доста Советника искупило, ја сам довео Весу из Љубинића за Ваљевску, који ће овде у Споду остати, ја ћу да идем кући, да мој стари занат предузмем.“ — Кара-Ђорђе: Енеде га сад! а што си људе искупио, кад ниси мислио са њима седети и прочитаја; и рече: „иди ти брат Весо кући, а кад ја мој стари занат почнем радити, онда ће и чича Прота свој стари занат.“ Веса једва дочека и оде кући, а Прота и даље остане у Совету. А кад Срби освоје Београд на Св. Андрију 1806 год. и истерају Турке из Града Београдског, онда и Совет из Смедерева премести се на крају 1807 год. у Београд и смести се у Агаџићев конак, и тако се испуни предвиђањем Кара-Ђорђевога.

Године 1806 око пола Јануара, Кара-Ђорђе позове из Смедерева Проту себи, кога из Остружнице са Божом Грујевићем пошаље у Беч, где су Императора Франца молили да се за Србе заузме, помогне им, и да им даде џебане и други војени потреба. Одатле пошаљу и молбу Руском Цару Александру да би се заузео за Србе. Тако пошаљу и молбу у Цариград Султану да би дао захтевата права народу Србском. Прота се из Беча врати, преволевши Стефана Живковића (онога што је Телемака превео), с ким је се у Бечу упознао, и који је имао још пола године да учи и диплому да добије, те и он, с њиме у Србију дође. *)

Од године 1805 од 15. Августа, као дана, кад је Совет установљен, па до 1811 год. Прота, ако је и био Председник и члан Совета, ништа за то, ипак многе је и друге послове вршио и многе бојеве са Турцима био.

*) Види Мемоаре Протине стр. 141, 196 и 271.

Године 1811 у Београду, кад на народној скупштини 1. Јануара ново устројење Совета пзађе, у ком се установе шест Попечителства, гди Јаков Ненадовић, стрпц Протин, дође у Совет за Попечитеља внутрењи дела, тад Кара-Ђорђе Проту под 11. Јануаром постави за Војводу Кнезипе Тамнавске, у нахпји Ваљевској. Којим устројењем и многи други за Војводе испостављати буду. Прота молпо је Кара-Ђорђа да га од Војводске дужности разреши и да он врши духовну власт, коју је најволио, по то му пије било уважено. *)

Године 1813 по плану, који је начињен за одбрану земље од многобројне силе Турске, одређен је био за Главнокомандујућег западног краја Дринске војске Попечитељ финансије Кнез Сима Марковић са 10.000 Срба, коме је придодан за подкоманданта, да чува од Саве до Лознице, Војвода Лука Лазаревић, а од Лознице до Рашке Прота Ненадовић, којима су све друге Војводе подчињене биле. **) Но како сила Турска под Дерен-Делп-Али-Пашом од 85.000 Турака, осим резерве од 45.000, коју је имао са више Паша, пређе Дрину, тад све Србске Војводе са војском повуку се Шабцу. Прота Ненадовић са оба своја брата Јефремом и Симом, и другим Војводама, Симом Катинем, Милошем Обреновићем и Стојаном Чупићем, пошто 17 дана непрекидно па Равњу, пзмеђ Засавице, крвави бој пздржу, припућени буду, те се и они Шабцу повуку главној Србској војсци; и о одбрани са укупном војском од 10.000 Срба мислити и спремати се стану.

Но како велики Везир Рушид-Паша југо-источним крајем Србије до Мораве завлада, Мораву испод Смедерева пређе и пође Београду, Кара-Ђорђе, кад то чује, 21. Септембра у недељу пређе у Земун. Николa Марпиовић, трговац Земунски, познаник и бивши ортак Милана Обреновића, 23. Септембра дође у Кленак баш у тај дан, кад је Рушид-Паша у вторник после подне са војском ушао у Београд, и поручи да му Војвода Милош Обреновић што пре може на Кленачки према Шабцу чардак дође. Милош нехте сам пћи, јави Проти те оба заједно пређу. Марпиовић јл упита како сте с Турцима? Они му одговоре да се с њима бију и да ји се небоје, а скоро ће и зима настати и два зла растати. А Марпиовић кроз плач: А јадно вам ваше бијење и небојање! А гди вам је Црип-Ђорђе? — Кажу да је доле на Морави

*) Мемоари Проте види стр. 273, 311 и 320.

**) Види Мемоаре Протине стр. 327 и 328.

против оне Турске ордје. Мариновић: Није истина по онога у Земуну, а Београд пустосто, Турци дошли у Смедерево и пду Београду. Кад се добро извести Милош и Прота о тој несрећи, врате се потраг и кажу на само Војводама; договоре се и одреде Војводу Милоша Обреновића и Буљукбашу Петра Јокића Тополца, да узму све коњанике, који су се онде десили, па да трче да Београд увате пре Турака (незнајући да су Турци тог дана Београд заузели), па да им знак даду, да се и они Београду крену, а да самог Луку у Граду Шабцу оставе! — Но кад мало за тим дође им и Андрија Милошевић из Кутенице и посведочи, да је донста Кара-Ђорђе у Земун пребегло; да је Јаков Ненадовић у Совету напустио два бурета најважнији писма, и на Забрежје, да се у Цесарју претуре, у место ракије донео; и да је њему — Андрији — заповедно, те је Совјет запалио, да неби Турци важна писма затекли; и да су Турци на Београдску пахџу наступили, и да већ пале. За то и војска дозна, и као громом поражена оно вече свазна Саву разбегне се. И тако закључак Војвода, да Милоша и Јокића са коњаницима пошаљу да Београд увате, осујети се. Тако и Војводе почну себи и својој породици спасења тражити. А и Милош одма пошаље свога момка Димитрија Ђорђевића, те оде у Брусницу да му породицу у Забрежје доведе да у Срем бегују, а потом сам са Јевремом Ненадовићем у Забрежје те ноћи спје. Прота заостане са Капетаном Јовицом Милутиновићем из Санковића, пахџе Ваљевске, само са 18 момака у шапцу, и пуцао је из великог топа на Турке, само да ји уздржи, да Срби измаћи могу; а потом и они побегну иза Саву, а Турци ји на Думачи стигну и онале из пушак на њи и они продуже бегане, но кад виде да су ји Турци претекли и хан на Мишару запалили и да пушке пуцају, они мало обиђу, и кад виде да и на Добрави мекана горп, врате се па окрену пут Ваљеву, и пред исход сунца дођу на Коцељевачку Туприју. Прота се ту са Јовицом исплаче и опрости, Јовица оде својој кући Ваљеву, а Прота са неколико момака спје у Забрежје, гди ту и Милоша застане, који је дан пре дошао, и који је очекиво своју фамилију да му Димитрије из Бруснице доведе, и гди је се ту многи народ у Срем превозио.

Кад Прота у Забрежје дође, затече и Јакова, коме још породица из Бранковине дошла није да је у Срем пребаци, стане га користити: Зашто им раније казали нису да ће у Немачку богатити, па да

заједно сви у Немачку беже, а да спротињу Турцима предаду, како им је Босански Везир Дерек-Делија бурунџију даво, и Хаџи-Бег у Липолет писо и нудио ји: да спротињу на Царски образ предамо да се не роби и не пали; јербо каже да је тако закључио Султански Девлет и Руски Цар. Јаков је се Проти паговаро и закључио: да и он ништа знао није да ће бегати. Прота ту у Забрежју ноћи, гди његова и Јаковљева породница из Бранковине дође, и кад је Јаков стане у Срем да превози, Милош препоручи свога синовца Ристу Јакову, кога је он из Београда довео, те га у Срем преведе, и да му на аманет сабљу његовог покојног по матери брата Милана, коју је на себи имао, а потом свуче са себе Војводско одело и преда Јеврему Ненадовћу заједно са његовим Биџишом, те га у Немачку пренесе; и потом обуче просте оде, и по вр петог узме од Дамњана Марковића из Бранковине велики гуњ, *) обуче га, и почем му Димитрије још породицу довео био није, оде управо Брусници да је тражи. Но он, до Бруснице ни дошао није, а већ Турци заузму сву Савску и Дунавску обалу и одеску пут да нико у Аустрију бегати није могао. И тако Милош заостане у Србији и оде у збег у Манастир Никоље, код свога кума Архимаандрита Хаџи-Атанасија, **) и ту се са породицом својом у збег склопи.

Прота тад непређе са Јаковом и његовом породицом у Срем, него ту у Забрежју заостане; па остави Капетана Милована Жујаловића из Тулара да он ред држи, да се дошавши народ у Срем превози; и каже му да он иде уза Саву пред Турке и кад види да се Турци низа Саву Забрежју прекучују, да ће му јавити, да народ у шуму бега, који се неузамогу превести. И тако Прота уза Саву оде до Грабовца, ту преноћи и одрани у Орашац, и кад види да Турци наступају и широм зашли, те села пале и харају, он се са своји неколико момака врати

*) Ти први дана пропасти Србске све Војводе морале су се не само од Турака, него и од народа крити, јербо народ огорчен противу Војвода хтео ји је побити, па тако и Милош обуко је просте хаљине и одозго гуњ да га народ непознаје да је Војвода, и тако је кроз народ отишао кући у Брусницу. Мемоари Проте стр. 213.

**) Овога је истог Атанасија у II. Хаџи-Продановом устанку, Милош са Ђаја-Нашом уватио, те су га са прочи њи 96 душа одвели у ланцима у Београд, кога су Турци живог 11—12. Јануара 1815 год. код Батај-Џамије на Колац набили, гди је тад 7—800 нај одабраји Срба на мукама потамањено. Види Мемоаре Протине стр. 236, и Грађу за Срб Историју од Вука стр. 54.

патраг и пошаље те јави Капетану Зујаловићу и Ђорђу Крстивојевићу да се Турци спуштају низа Саву и да су на копаку на Ушћу, и да ће данас сутра и у Забрежје доћи, него да се људи склањају у збегове по шумама; и тако је и он уз пут бегajuћи Сави народ враћао да не падну у Турске руке, дође у Бргуле код своје воденице, узме леба и ту коње остави, па пешке кроз Љубинић, кога су Турци поналили, дође у Таково, а одатле код Уба у Вучјак, гди пађе до 30 Срба. Турци идући низа Саву напали су села, пушке су и топови пуцали, ужасан је био стра. Прота у том крајњем очајању помисли шта да се ради каже: „Небо високо, земља тврда, од Цесарије Турци воду затворили, бегати се нема куда, а бранити се неможемо. Непизбежимо робство и смрт пред очима. Презирем каже и отргнем се из очајања, и као из сна пробудим се и помислим: дал би се јоште у чем себи и свом народу помоћи могло? од свију мисли учини ми се каже најпрече, молити највећег врага Турчина. Од ала бирати мање.“ Прота замоли некога Милована Глишића из Паљуа да однесе молбено писмо у Турску војску. Глишић из гласа повиче да песме, но да молимо старца Јакова. Прота пошаље свога момка те доведе старца Јакова из Паљуа, и замоли га да однесе писмо до Везира Дерен-Делије и до Хаци-Бега, у ком га у име народа моли: да непале и неробе, а да ће се народ на Царски образ предати. Но ето муке и старац Јаков зачне викати да песме међу Турке да пде. Прота кад види да молба непомаже, он му напоследку каже: „Јакове, ти си од свију нас овде старији барем 25 година, умри пре нас 25 дана, а мореш спасти толику спротињу од палења, сечења и роблења; ако однесеш писмо у Везиров логор, могу те Турци жива и пустити, али ако неоднесеш, Богом ти се заклинем да ћеш овде за по сата погинути. Кад Јаков види да му је мрети те мрети, пристапе да носе писмо. Одсеку му велики прут, и на вр'у прут расцепе и у тај процеп мету писмо, даду Јакову, који узме у руку и подигне га високо да се види, и оде у Турски логор; но кад је преко поља близу логора био, трпнут је од стра падао, па онет устано, докле до у логор дошао није.

У том писму преклињао је Прота Везира да престане робити и палити, говорио је: сав се народ разбеже. Шта ће Цару пуста земља, шта ће им Србија кад све Србе засеку; већ да уставе палење и сечење по селима, а народ се предаје и на мпру ће бити. Везир кад прочита писмо, заповеди одма, те се сва Турска војска из села поврати

и престане свуда више палити и пљачкати, и крене се даље Београду. А старца Јакова невредима одпусте. После тога Кнезови Ваљевски оду Везиру на Врачар, предаду му се, приме од Везира Муселима и Кадилу и одведу у Ваљево. И с тим се од Колубаре до Дрипе мир учини и судови Турски и Кнезови поставе. После неколико дана томе сљедује и Кнез Аксентије нахије, Београдске, и по том оде са Сер-Чесмом, те им се преда Милош Обреновић и Рудичка нахија.

За тим и Прота пређе у Срем у Купиново. И кад чује да је Кара-Ђорђе са Јаковом и другим главним Војводама у Манастиру Фенеку, он одма оде у Фенек, те се с њима састане. Кад су били у вече при вечери, један од калуђера напије: у здравље Врховног Војда Господара Ђорђа Петровића, Команданта Србскога! — а он сироме брзине плакати и сузама лице му се облпје. Дај ми сад, вели Прота, онога јунака и поверца, кога се ништа не пиче, као пас, да се одржи и не заплаче, ако има и кажено срце. Сва се вечера у плачевно позорије обрати. Ту је и господин Јефтимје, ондашњи Прота Земунски, био очевидац, који би боље умео казати. Оставе вечеру и оду у собу, гди се кава пије, Студенички Архимандрит Мелентије, стари Васпље и Самуил: сироме Врховни Вожд, једнако је плакао и јецао, седећи на столици и држећи руку на очима. Прота каже: ја једва сам од плача проговарао, и за утешити Војда, рекох му: „Господару пије фајде плакати, по узми пасош, иди у Брисел, гди се чује да је тамо Цар Александер, и кажи му: ја сам Черни Георгије Петровић, који сам подигао мој народ да га од Турског зулума избавим, и десет година држа се; а сад дође 20 Турака на једног Србина и освојише нас. За то дошао сам, каштигујте како хоћете мене, а избавите народ мој. — Рече му Прота Земунски: Господару, тај совет врло је добар. Ни други ти лепши дати нико не може. А Вожд: „*тако је којекуда! искао сам пак ми недаду Немци пасоша.*“ Прота му рекне: „*иди само до Цесара Франца, даће ти се, а у Брислу чује се да су обадва Императора и Прајски Краљ, а кад дођеш једноме, онда можеш свима тројици.*“ Кара-Ђорђе: „*Тако ћу и искати. Но иди ти, обиђи и намести твоју фамилију на дођи, пак ћеш и ти са мном ићи.*“

Прота оде у Купиново, и у Ашањи обиђе своју родбину (браћу Николу, Петра и Симу и његове сестре и снаје, а мати његова Јованка остала је била у Браковцима, није хтела да бежи него је се скрила у

кућу свога комшије Глише Павића, гди је после годину дана и умрла) која је код своји људи већ намештена била, и врати се у Фенек. Но већ су Кара-Ђорђа и друге прве Војводе отерали били у Голубинце, Куд и Прота оде. Кара-Ђорђе каже му да му Немци недаду ипак насона. Но незнам рече: ко ће одиети прошеније? *) — Прота напомене Стефана Живковића; и опи га пошљу да га зове да прошеније царевима одиесе. Прота оде у Земун и каже Живковићу да га у Голубинце и занто зову. Живковић рече: „брацо мој, ја хоћу, но нека оне курве новаца даду, јербо ја пемам.“ **) Прота врати се у Голубинце, и одатле оде у Нови Сад да обиђе и његовог стрица Јакова фамилију и брата Јеврема. Док се он забави у Новом Саду, али Немци дотерају ту Вожда и све главне његове Војводе и сместу ји у Град Варадн. Прота кад то види задржи се још дан два па бежи у Ашању и Купиново, докле и њега нису у Град стрпали.

Прота у Ашањи код своје породице и Манастиру Фенеку бавио је се подуже. Но кад Кара-Ђорђа из Варадн 7. Јануара 1814 год. одирате у Грац у Штајерску са свима главним Војводама, које ји које гди по Градовима разместе; а све друге мање Војводе, који је се гди затекао осталу под надзором власти. Прота осто је слободан, њега нико није узнемирио, ваљда зато што је доцније прешо у Аустрију. Он је одлазио у Нови Сад, Карловце и Земун и састао је се са Војводама и договоре водио како да се бедном народу помогне.

За сво време, докле је се Кара-Ђорђе у Грацу, и друге Војводе и старешине Србске по Градовима које гди расејане под стражом налазиле, нико није смео, нити је могао што за народ предузимати, радити и молити се; сваки саобраштај и договор био им је забрањен. Једини Прота Ненадовић и Максим Јакшић били су у неколико слободни. Но кад се Цар Александер код Императора Аустријског Франца I. заузме за Кара-Ђорђа и Србске Војводе, који су које гди посебно у притвору били, те ји Император Франц, Јула месеца 1814 год. притвора осло-

*) Мемоари Проте стр. 218.

**) А био је врло богат трговац јербо набавком војени потреба за Србију здраво је се обогатио. А на против пребегавше Војводе у Аустрију сви су били сирома си, јербо што су год новца, и ствари од вредности имали које су из Србије пренели, то су им — Аустријске — власти све одузеле. — А Живковић је био као грађанин Земунски недиригнут.

бодл, тад Кара-Ђорђе из Граца спје до у Карловце, кога одатле са најглавнијим Војводама, који су добили трошак и Руске пасоше 17. Септембра Аустријске власти кроз Ердељ у Русију испрате. Онда тек заоставше Војводе Србске у Аустрији као Емигранти, добивши слободу, стану се један с другим састајати, и договарати како да се помогне несрећном народу у Србији. И тако договоривши се пребегше Војводе у Аустрији, са заоставшим Војводама у Србији, да се у Бечу на Конгресу Бечком, гди су се свију Дворова заступници скупили били, за народ Србски радл. За тај рад нађу да је Прота Ненадовић по најуметнији и па кога се много непази. И тако њи једанест Војвода 8. Августа те 1814 год. пачине писмо на Проту Ненадовића, *) а 15. Августа са 18 **) подписани Војвода пошљу Проти и неограничено пуномоћје. Приклињале су Војводе Проту у свом писму да макар пешке иде у Беч, да моли Цара Александра и Цара Франца, и други Дворова заступнике на Конгресу, да би обуставили зулуме Турске, које над народом Србским Турци чине. ***)

Но како ослобођењем и спласком Кара-Ђорђа из Граца до у Карловце код Митрополита Стратимировића глас пукне, да ће Кара-Ђорђе у Србију прећи да наново подигне народ противу Турака, ¹⁾ тако у сљедству тог Хаџи-Продаи 21. Септембра 1814 год. баш у тај дан, кад је Србије пропаст прошле године била, и кад је Кара-Ђорђе кроз Ердељ у Русију праћен, устане противу Турака, уз кога одма из четири — пет нахпја дигне се народ на оружје, устанак ухвати мах, стане Турке тући и устанак се ширити.

Тај устанак Срба задржи Проту, те не оде у Беч, почем Цар Александер јошт у Беч присијео био није, него се у Манастиру Фенеку

*) То писмо адресовато је било и на Петра Молера, но он је заосто у Земуну као повереник, преко кога ће се моћи са Протом и другима кореспондирати.

**) Од ови 18 Војвода били су њи тад 11 у Србији а 7-ца у Срему.

***) Види Мемоаре Протине од стр. 219—223. И Историју С. Милутиновића од стр. 213—214.

¹⁾ Тај глас није неоснован био, јербо је Кара-Ђорђе с том намером у Карловце као у гости Митрополиту Стратимировићу и сишао био, да одатле тајно у Србију пређе. Но од Аустријски власти, које су на његов сваки корак добро пазиле, никако није могао измаћи; и тако га одма 17. Септембра на четири дана пред устанак Хаџи-Проданов у Русију испрате. Види о овом, и у Историји Србије С. Милутиновића на стр. 99.

договори Прота са Мелентијем, Василијем Архимандритом и Самуилом Јеремонахом Студенчанима, Војводом Петром Молером, Максом Крстићем, Петром Оташевићем, П. Цукићем, Милојем Теодоровићем, Павлом Поповићем и другима Србима, да се чека, докле Цар Александар у Беч дође, него да се због тог Хаџи-Продановог устанка, гди се отлагање не трпи, похити Цару Руском у Петроград, и моле, да Цар укаже милост Србском народу да му помогне и избави га од Турског варварског ига. И тако Прота по договору Војвода одма узме свога брата Војводу Симу Неподовића, који је био у Чакову, за сапутника и толмача Немачког језика, па се крене право у Петроград, преко Трапсилваније дође у Хотин у Бесарабији, и преко Каменоподолског дође у Житомир, гди ту угврдо разуме да је Цар Александар из Петрограда прошао за Беч. Прота у Житомиру, пошто види да ће му трошка недостати, понуди у залогу свој с врата златан крст Губернатору, по овај му без залог 30 дуката у зајам даде. И онда одатле Прота врати се и предузме пут за у Беч, гди у исти и стигне. Нађе се са Недобом и Графом Каподистријом, који га упуте Руском Посланику Стакелбергу. Но како та побуна Срба под Хаџи-Проданом тад није због заплета са Наполеоном ишла у рачун Русима, тако Стакелберг, кад присије Цар Александар из Русије, да Проти 50 дуката на трошак и оправи га доле Србској граници, да каже да се Хаџи-Проданов устанак утиша, и Прота спје у Срем. Но докле је се Прота на том путу бавио и у Срем повратио, Милош Обреновић и без заповести Руса, сам прскочио је Турцима у помоћ и са Таја-Пашом народни је устанак под Хаџи-Проданом планувши угушио. — И тад су најгрозније одпочели Турци над Србским народом тиранствовати Србе, клати и на коље ји живе по стотине пабијати. *)

Прота кад види тај грозан ужас, шта се од народа чини, приправи у Земуру прошенија **) за Дворове, и поузима од Војвода њихове печате, како би сам у Бечу исте просбе по потреби преправио а и нове правно у име Војвода, и њихове печате на исте ударио, па по

*) Види Мемоаре Протине од стр. 374—375 и Историју Србије С. Милутиновића од стр. 214—216.

**) Види та прошенија, која су Дворовима дата, пошто су у Бечу дотерата и преправљена, 4 на Србском, 1 на Руском, 2 на Немачком и 1 на Латинском језику, у Историји Србије С. Милутиновића од стр. 412—432 и Мемоаре Протине стр. 225.

пмајућем јошт у Августу месецу издатом му пуномоћију од Војвода, а у име народа Србског, полети по други пут у Беч; 9. Декембра 1814 год. у среду из Земуна пође за у Беч, тог дана дође у Карловце и ноћи. 10. Оде у Варадин, подпише пасош и маршруту за пошту, пређе у Нови Сад и после подне у 1 сат крене се на поштанским колима, и на штацији треће поште, почем коња није било препоћи. 12. у вече дође у Пешту, препоћи, 13. подпише пасош, пређе у Будим, но кад и ту поштанске коње недобије, погоди фијакер и у 1 сат после подне крене и до прве поштанске станице дође. Седне на поштанска кола и 14. путово је дању и ноћу, а 15. Декембра у вторник у 8 сати у вече дође у Беч и у хотелу код златне крушке ноћи. И одма 16. Декембра одпоче радити, прво јави се Недоби и преда му једно писмо с печатима од народа послато, и објасни му како сад народ у Србији страда.

Прота, како је дошо у Беч одма је одпочео рад свој. Молио је Царева и заступнике Дворова на Бечком Конгресу, да заштите народ у Србији од покоља и варварије Турске. 16. Декембра одпочео је пајпре Русе мољити, 24. Аустријанце, 28. Прајзе, а 20. Декембра Енглезе. Од 16. Декембра 1814 год. до конца Маја 1815 год., Прота је сваки дан трчо, молио, јадиково, куко и облјо прагове веледостојпика четпорију Европски сила на Бечком Конгресу, Русије, Аустрије, Пруске и Енглеске. Но нико нехте да саслуша вопијућег и молећег Проту за народ свој, до једне Русије и Аустрије.

Прота је тражио аудијенцију и код Краља Прајског, који је у Царском Двору седно, но кад је добити није могао, 30. Дек. предо је народно прошепије Кнезу Харденбергу, а 14. Јануара добио је одговор преко Саветипка Кистера, да је просба у свом реду и да ће жеље Србске бити несумњено испуњене. — И тако је све на том и остало. —

Тражио је после тог Прота са толмачом пуномоћника Двора Енглеског Лорда Кастлрји (Кастелрсага) да изиђе и да му прошепије народње преда, но кад дозволу недобије, он 2. Јануара прошепије преда његовом Секретару, а 11. Јануара устмено им његов Ађутант каже: „да је двор Енглески са Портом Отоманском у пријатељском спошењу, и да се у таква деликатна дела нипошто мешати неће, нити ви нама више долазите, само толико вас могу саветовати, да се чувате и у тајности стојте, да вас какви Султанови људи невиде и недознаду о ком делу овде налазите се, пак ће онда Султан рећи, кад се Влашки Краљевини

мешају у моје државе, ја ћу њима начинити посла.“ Но до неколико дана, ви један можете доћи, ако би Лорд имао што да вам рекне — и тако су и отишли. *) Но црње и горе! Лорд Кастелрсаг, не само што им не обећа помоћ указати, него им каже да би ји и Турцима издо, него то само за хатар Аустријског Цара неће, и да Срби од Аустрије даље никуда и никог не траже, а Цесар ће за побољшање стања Срба код Султана у Цариграду то ласно изградити преко свога Интернунција, коме њпов Енглески Посланик неће ни учем по свој прилици противан бити. Па онда им Енглез рече: „Али збиља преко свега тога чуда, и нашега пожртвовања, камо вам Рус? да вам сада барем, како по је управо и дужан, помогне!“ Но укоравајући га најпре сајузничеством са Србима противу Турака, после покровитељством над истима, док и најпосле пожртвовањем у своју ползу читаве и ослобођене Србије, и једне нације: „Пак што неби сада оп то учинио и помого вама, кад може он то и од по муке барем сада?“ **)

Но од свију нико није искреније и отвореније примао Проту и саслушавао жалбе и молбе Срба као државници Аустрије ***) и Цесар Франц. Зато овде истављамо говор Цесарев, кад је Прота са Фрушићем (тумачем) и Јевтом Чотрићем Савићем пред њега 5. Јануара 1815 год. излазпо.

Кад Прота изађе у Салу, гди ји је Цесар у Бургу примио, Прота му се са својима поклони; Цесар ји запита: Ко су они, шта траже и просе? Прота му преко Фрушића одговори да су Србски Емигранти, и да су дошли молити га, да он са прочим својим великим сојузницима учини милост Србији, и да је спасу и заштите од крајњег варварства и удручења, кад спасавају и сву осталу Европу, и цело човечество заклањају и чувају. И онда му преда просбу. Цар му Франц трљајући помало длан о длан, одговори овако: „Све ја то знам. Известно је да Срби много неправдо трпе, и трпети морају до времена, вас пак уверавам да сам ваш пријатељ био, и јесам, да сам вас помагао барутом, оловом, топовима, ратом, советима добрим, словом и делом, све сам оно чинио што се год могло посредством мојим. У верите се и из тога, што сам вас у моје Царство примио и заклонио, а да

*) Види Мемоаре Протине од стр. 247—249.

**) Историја Србије С. Милутиновића од стр. 356—357.

***) Види како је Фиршт Худелст говорио Проти, у његови Мемоари па стр. 250—252, 255—257.

Ћу п сад то чинити, то вам обећавам, али добар стати немогу хоће ли Султан послушати; но онет мислим да ће мене пре послушати, него п каквог другог Императора, будући сам с њим у добром пријатељству. А да вас од стране Конгреса препоручимо п предузмемо, то за сад не налазим за добро; прво, помислиће Султан да му заповедати намеравамо, а то писмо у состојанију чинити, п можемо окоме народу веће зло проузроковати, а ја не знам ко би радији био, ви или ја, да вам помогнем; но ыу му пријатељски представити п мислим утврдо, даће те до неколико дана сљедства моји предпријатија у дјејствију познати, али ја знам добро да докле име Србим п Турцим Царствује, то двоје не може се сложити. Но ви будите овде јошт, ја ыу вама дати знати што воспосљедује. Ја ыу Султану од моје стране што могу лепше п ласкавије представити од стране кошшилука, а п од стране Христјанлука, п несумњам код Султана да се послушати нећу, но хоће ли њега његове Паше послушати то не знам. Ви знате како је код Турака, но шта ћемо кад се што боље за сад за вас учинити не може. Ја би најрадији томе нареду помоћи, народу велим, у којем толики пинтерес моје државе лежи, с којим сам се ја толико година лепо слагао, с којим на вјеки лепо живити желм. Моја је жеља заслуге Србскога народа о мени, оправдати п наградити, а п моје заслуге, јошт већма код њм умножити, сада пак јошт време није. Увјерите народ о мом добром срцу к њему, о мојем посредствију п соучастију, п о мојем торжестве-ном обећању: да ыу Султану представити п молити га, како најбоље знао будем да вам спасеније буде. Моје о вама обећање заиста чућете до неког времена, а желм п радпћу да га у состојанију вашем осетите. А ви постојте овде у Бечу јоште, ја ыу вам казати шта буде —.“ Кад то Цар изговорп, Прота са Фрушпћем п Јевтом пзаћу п оду. *)

Кад други пут 8. Маја 1815 год. Прота са Давидовићем изпђе пред његово величество Императора Франца I. поклоне се п Прота почне говорити: како су Срби били Турцима послушни, но Скопљак-Паша Везир Београдски, заште од најбољи фамилија 3 хиљаде момака да погуби; како су ти осуђени уплашили се п побегли, како су други устрашени са њима сајединили се п на оне Турке напали, који су Србе убијати хтели, п тако су неке побили а друге из села протерали, п да се народ решио сав да гине, а садањим Турцима не може по-

*) Мемоари Проте стр. 258 п Историја Милутиновића 354.

корин бити: но молимо да би са осталим својим сојузницима код Султана учинио, да други Везир, кога Срби бегенишу, дође и прочита. — Император: „Висте упливали у једну воду, из које ћете мучно испливати. Ја вас сожаљујем и рад сам да испливате, а све знам шта сте трпели; мени је од гранпчарски командо познато —.“ „Ваше величество, ми нисмо упливали у ту воду, од какве наше силе и непокорности Султану; но нужда нас приморала, гора него 1813 год. кад се нас пола у Сави подавило, а пола под вашу заштиту пребегли. Па кад се сада на суву даavimo, боље једаред на воду наплавати, па ко се удави а ко остане. А ако ваше величество са прочим сајузником и само мали прст помоћи пружите, то се надамо да ћемо моћи колико годе испливати, а аколи непружите а ми ћемо се и на суву подавити“. — (Кад је Прота рекао „мали прет“ Цар упитао је Давидовића: шта је то „мали“.) Император: „Но ја вам ништа помоћи немогу, ја сам сада у пријатељству са Турцима. А шта иштете и какву помоћ?“ — На то Прота: „Само ону милост коју сте имали Србском народу од љета 1804 до падења Србског 1813 год.“ — Император рекне: „Шта сам ја и пре чинио, само једаред, и то мало, дао вам барута и олова —.“ — Ваше величество опет онако мало и просимо као у оно време. И оно оружје секвестирато да даду. — Император: „Е, да дам вама пушке, да пуцате на Турке.“ — Прота: „Не да пуцамо, но да се бранимо док нас ваше величество са прочим сајузницима заштитите.“ — На то Император упита Проту: „Је сте ли били код Императора Александра?“ Прота: „Просили смо пак нас непушта к' себи.“ Император: „А вражје политике, мисли он да нико не зна шта они са Србима раде! — А што вас непусти к себи? — Ал ваљда неће зато што је у мом двору, — а то је све једно.“ Затим Прота замоли Цара да се у Емиграцији налазећи се Срби могу слободно вратити у Србију. На то Император: „А ко вам брани? — Хоћеш ли и ти ићи кући?“ Прота: „Хоћу ваше величество, како нам прошепу милост поклоните.“ На то Цар им каже: „Да дочекају још у Бечу, док им он одговор не да.“ И они поклоне се и оду. *)

Овако не само што је искрено и својски Цесар Франц I. Србима и за Србе говорио, него је и писао Султану да побеђена стање Србима,

*) Види Мемоаре Протине од стр. 253—254 и 259—260, и Историју Србије С. Милутиновића од стр. 354—356.

и преко свога елчије Барона Штирмера у Цариграду захтевао је од Султана да заповеди Везиру да се престане над Србима свирепствовати. Та захтевања посла је по нарочитом свом Куриру.

Руски Цар Александер II., ако је и врло предосторажан био, и ако није пред себе лично пушти Србске посланике, они су радили преко Недобе, Графа Каподистрије, Булгакова, а ови Цару преко Графа Неселрода достављали су и упутства примали. — На како је Цар Александер чуо да су се Срби 1815 год. поново подигли противу Турака, и да силна Турска војска креће се противу Срба он пошље нарочитог свог Курира чиновника Лазара Павковића у Цариград Султану с опоменом, да са Србскога народа свако угибетење дигне и умереност му покљони, које сама правда и уговор Букурештског трактата то напскује; и осим те лацкаве опомене испод руке дато је на знање Султану да је Руски Генерал Беннгзен зато враћен из Хамбурга и да се на граници са 40.000 бреспослени војника налази. *) — А при том тад први пут после Букурештског мира сам Руски посланик поведе реч у обрачу Срба: *„Какав Турци раш имају са Србима? Пишао је Руски посланик; свако је војевање противно уговору Букурештском.“* У то време Порта није била рада, ипаким па ни с Русијом да се зарати, а тако исто да јој се ко меша у њене унутарње послове, па стога пошље одма ферман великом Везиру, у коме му заповеда, да иде у Београд и да управља са рајом као отац с децом: *„Јер како је Бог препоручио рају Цару, тако је Цар препоручио је њему.“* Велики Везир Марашли-Али-Паша чим добије овај ферман, одма оде у Београд, а Милошу Обреновићу саветује, да пошље опет нове посланике у Цариград, те да изјаве Султану оданост и да у исто време саопште да је Турска војска дошла у Београд. Тако Милош и учини и војску распусти. **)

За време Бечког конгреса историци су писали да није никад било таког весеља у Бечу као у време тога скупа Европских владара. Али радње Протине за то време, кад је у Бечу обно прагове владоца и њихови великаша и оне умотаји проливате Србске сузе и крв, ни су биле виђене у време обштег смеха и уживања! — Но како глас стигне да је се Наполеон из Елбе повратио у Француску, владоци полете да

*) Историја Србије С. Милутиновића, види стр. 352—356.

**) Србија и Русија Нила стр. 125—126.

с Наполеоном једанпут за свагда сврше и мпр обезбеде, и Беч после толиког сјаја и буке опусти. *)

Кад Цар Александер 14. Маја а и други владари из Беча оду. Прота застане још у Бечу, и кад је био код Недобе, који је као повереник Руски до 1813 год. у Београду седио, јави му како је од Војводе Молера и од Архимандрита Мелептија добио писма, и покаже му такова, како се Срби бију и добро успевају, и замоли га да би Цар послао што новаца, да се сада у овакој нужди подпомогне. Недоба му одговор: „А коме би дао? Кад у Србији нема човека коме би се *овајерили*, све су неваљали —!“ **) Прота му одговори да има и добри људи, којим би се смело доверити, нису сви неваљали.

После тога 23. Маја Прота, као да је последњи пут био код Графа Булгакова, који га запита: „Что ново.“ — Прота му каже да се Срби непрестано бију и Турке побеђавају. — „Ето знамо, но ви дјелайте што вам је првјеје сказано — — — они будућ престат, а Император пажет о том попеченије, да и писал — — —.“ ***) Прота и њему помене за новце и рече: последњи пут молим ваше Сијателство да би Русија дала новаца за ово време, и да би одпустили нашега Врховног Војска. Граф: „а тко јему бранит ежели он сам хошчет.“ — Прота: ово је да би нашега Војска у садашње време пустили и у Србију оправили. Булгаков: „а тко јего држит, ежели хошчет он сам појти — и проча — —.“ †)

*) По одласку владара сојузника из Беча била је одма битка са Наполеоном 18. Јуна на Ватерлоу.

**) Ето како је Недоба душа Митрополита Леонтија и Родофиникина, сватри Грци, Србске све главаре оцењиво. На дал је који Србин могао и волити таконе људе? Који нису ниједном Србину пријатељи били.

***) А то ће бити што је Цар Александер послао курира нарочитог у Цариград и нисо посланику Руском који је зачитао порту: „какви она рат са Србијом води, које је то противно Букурештском миру од 1813 год. види Србија и Русија од Нила стр. 125—126.

†) Има једно и писмо Проте Ненадовића од 29. Априла 1815 год. у мемоарима његовим види од стр. 347—348, које је он из Беча одма после III. устанка писао у Хотин Кара-Ђорђу и позивао га да у Србију дође, а и пре тога каже да му је писао двапут и позивао га у Беч да се са Царем Александром састане, па и његовом стрицу Јакову да је двапут нисо, но да ни од једног никакова одговора добио није. — (Ваљда нису такова ни добили, па нису могли никаквом ни одговор на писма Протина шилати). — А ако је се Граф Булгаков тако и изражавао, политика тадашња никако дозвољавала није да се Кара-

На последку Прота 1. Јуна оде Аустрijском државном Саветнику Пренеру, замоли га да би им дали ране и оружја. Он му отговори да им за сад у овом магновењу помогу ништа помоћи, јербо видите и сами како је (а то је због Наполеона, који је из Елбе дошо у Француску). А после тог оде Прота и јави се Руском Генералу Оту и Графу Каподистрији; па и он напусти Беч, и пре половине Јула сиђе доле, пређе у Србију и право оде к Јагодини на Белицу у Србски логор, гди је се Вуица Вулићевић са другим главарима налазио, који су преговоре о миру са Великим Везпром Марашли-Али-Пашом, који је се у Тунрији са војском налазио, водили, гди тек тад мир закључе и Марашли-Али-Пашу у Београд са војском пропусте.

Кад Марашли-Али-Паша крене се из Тунрије са свом својом главном војском у Београд, Прота га је пратио до Београда и ту је с њиме преговаро о побољшању народа Србског у Србији, и бавио је се, докле није устројена народна канцеларија и докле Милош није из Србије дошао у Београд, те га Марашлија за главног Кнеза поставио. А после тог види се да је Прота отишо кући својој у Бранковину. Но после тог одређен је и писменом му је наложено, те је пишао по Србији, власти устројавао и народ мирно. Ево то писмо овде у целости се ставља:

Съ пропзволениемъ честитого свiетлогъ и великога Везира Марашли-Али-Паше Урумели Валеси и Белиграда Муафезиј, и покровитеља Србскога народа (?!).

По соборном уговору и опредјеленју за общте благостојанје и постојанство мира, по свим нахјама, опредјелујемо уредбу учинити, тако пошлѣмо Господина Прото пресвитера Матеју Ненадовића, да он са овим налогом по нахијама Шабачкој, Ваљевској и Соколској, проћи може, људе главне и кметове свакога среза поменути нахија собрати и сваком своје дјело заказати, са согласјем пак кметова свакоме срезу Кнеза изабрати, и таковога нам имено објавити, које му од високо-славне канцеларије писмено потврђење изслати се буде; зато свима старешинама, свештенству, кметовом и свему народу са овим препору-

Борђе из Хотина у Србију врати. — Јербо би Кара-Борђе био рат! — А Русија тад ништо рата са Туреком хтела није; него је на против мира тражила. Изнемогла је напором рата противу Наполеона I. а скоро и целе Европе, с којом је водила.

чујемо да би с'поменутиѣмъ Господиномъ Протопресвигеромъ согласно о томъ гледали речене Кнезове изабрати, и да га у свему, што се обштегъ Благостања тиче, послушају; заповјестъ пакъ за злочинце, како нареди да послушате и истребите, равно и јемство једанъ за другогъ учините, да злочинцаца људи у напредакъ међу вама бити пеће. Крепости ради ово писанје дајемо поменутомъ Господиѣу Протопресвигеру Матеји Ненадовићу, да га сваки као од врховне власти опредјеленогъ комесара призна и послуша.

Дано у Београду 1. Нојембра 1815.

(М. П.) Милош Обреновић

Врховни Кнезъ и правител. народа Сербскогъ,
с прочима.

После извршеногъ овогъ налога 1815 год. Прота је опетъ слатъ био у народъ као опуномоћени комесаръ. Њега је Милош у свима тежимъ приликама призиво и употребљавао, одакле је онъ само личне користи имао, а по извршењу исти гонио га је. Постављао га је више пута за Срескогъ Кнеза и судију, па га је опетъ збациво и прогонио. А да је овако. ево једногъ писма његовогъ брата Јефрема, које ту истину тврди:

ПРЕЧЕСТНИ ГОСПОД. НЕНАДОВИЋ

здравствуйте.

Све лепша пза лепше писма и гласова, која чине човека добре мисли па але премјенити. по шта да мислимо, стари адет. — — Теодоровић у Чачку у заточењу, Николајевић позватъ изъ Београда ваља да је јуче у Крагујевацъ приспјео, кудъ ће њега опредјелити незна се, толико је известно, да ће и онъ у Заточење. — — Чему ћемо се ми надати и на што нас зову у Крагујевацъ полакъ знам. Ја ћу у Суботу бити у Ваљеву, радъ самъ и васъ тамо наћи, онди видиће те све што се пише залуду си Абдулу и Добрица гонио, садъ си ти онај, а они су пошteni. — Чућеш и више, а што је најгоре ето видиш. Поздравте куму и проче све у дому вашемъ, ја јесамъ вашъ благожелателни кумъ

Јефремъ Обреновић с. р.

У Шабцу 28. Нојембра 1821.

Садъ господаръ захтева одъ Кнезова и кметова једно благодарно писмо, како су са с'њимъ и његовимъ владањемъ задовољни.

(На адреси: Пречес. Госп. Мат. Ненадовићу у Браиловину.)

Године 1822 7. Марта Нр. 402. изда Милош Проти објављење и отера га у Браковину, у ком објављењу каже му да се само својим домаћим пословима као сваки други прифатан човек занима. И да он неће подлежати ипчијем суду кромје његовом — Милошевом — зато каже: који год што год од њега тражити плао буде, или што на њега тужити се, књеху управо нека дође, представити своју тужбу.

После тог, те пете год. 13. Марта под Нр. 457. Милош оправи писмо Проти у Браковину; па између осталог овако му каже: „Чујем да сте врло слушчен и у великом страху, ја вам препоручујем и управ заповедам да са свим спокојни и весели будете, и у свачему мојему расположењу повињујте се, увјеравам вас и то да ће ми жао бити ако мојег саветја непослушали и мојој вољи неповиновали се будете.

Године 1827, 9. Нојембра под Нр. 1591. Милош постави Проту Кнезом Кнежине, назване Брдарева, (среза Посавског) у нахији Ваљевској. Доципије постави га од среског старешина за члена у суду Ваљевском.

Године 1831, 1. Декембра Нр. 2912. декретом Милош разреши Проту од службе членства суда Ваљевског, и из благовољења његовог за заслуге у место пензије, ослободи га да он, ни кућа његова неплаћа данак и опрашта му кулучење! (работу.)

Године 1833, 29. Септем. Нр. 3435. Милош писмом својим одреди Проти пензију од 200 талпра (400 фор.) годишње, именовавши за заслуге од 1804 до тог дана учпиене отечеству и за његову спрема њему преврженост.

После тог Прота као и свагда живео је у селу Браковини, било је случајева као и пре тога, да се нигди од своје куће по неколико недеља пије смео маћи, а било је случајева кад га је Кнез Милош к себи позвао и спрема њему добре воље показивао се. Но Прота је тако удар био да је се добро од Милоша чувао баш кад је он (Милош) спрема њему најдобровољнији био. И једини је се Прота од стари Кара-Ђорђеви први Војвода сачувао, те га помрчина, или сама јавност појела није.

Године 1838 Прота је био члан комисије, која је прегледала законе, које је Јован Хаџић прозвани у књижеству Светић Доктор Права родом из Новог Сада за Србију написао. Прота је соучастник био и при израђивању Устава за Србију.

Кад Србија Султанским Хатшерифом од 24. Декембра 1838 год. (око половине шевала 1254 год.) добије Устав, тад и Совет Србски 15. Фебруара 1839 год. буде установљен и советници постављени, и то: један председник и 16 чланова Совета. Прота је био на реду други члан Совета. И по установљењу Совета тек се Устав 24. Фебруара исте 1839 год. на Калемегдану у Београду торжественно прочита. Милош противан буде том Уставу, који га је ограничавао у његовом самовластију, и нехтене га дати извести и оживотворити. Онда устану сви први Србски главари, међу којима је био и Прота Ненадовић, а и сам брат Милошев, Јефрем, противу Милоша, који су Устав у согласију са Руском владом за Србију начинили и Султан га потврдио. Затим главарима, које прозову „уставобранитељима“, пођу многе Србске старешине и народ. Те тако Милош мораде се 1. Јуна 1839 год. одрећи Књажевског достоинства, који и из земље 3. Јуна протерао буде.

После Милоша дође на владу његов старији син Милан. Но како је он болестан био; то по изгнану његовог оца 21. дан, а то је 26. Јуна умре. А на његово место изабран буде народном скупштином његов млађи брат Мијаило, који је се у Влашкој код његовог оца Милоша налазио, и који 26. Октобра исте 1839 год. оде у Цариград, кога Султан за Кнеза Србије потврди и он у пролеће 1840 год. у Србију дође. Зато време Портом буде постављено у Србији од та првака Уставобранитеља Наместничество у лицу Аврам Петровјевић, Јефрем Обреновић и Тома Вучић Перипић, који Устав оживотворе, и по свим истог устроје се у земљи власти, устроје судови и установи Апелациони суд, попечителства и т. д.

Кад Кнез Мијаило из Цариграда дође, подетакнут својим оцем Милошем, матером Љубицом и стрицем Јованом и другим, који су тежили да се опет Милош у Србију врати, стане прво гонити од Порте постављене покрај њега као младољетног Наместнике, другове њихове Советнике и све оне, који су уз њи били и уставовци називали се, из чега се роде велика незадовољства и партаје у земљи. Кнез Мијаило, уместо да је гледао, да попусти и да законите осећаје уставоваца задовољи, он наговорен — дозволи те оне, који су тежили да се опет Милош у Србију врати и да установљени уставни ред у земљи поруши, дигну бунт у земљи, кога је глава био његов стриц Јован Обреновић, ком се и сам Кнез Мијаило придружи и дозволи те се стану Намест-

ници гонити и сви они, који су се Уставовци звали, и који су тежили да се Устав одржи. Гонење то грозило је и самом животу уставоваца. Од који Наместници Вучић Перишић и Петровљевић и сви готово Советници, већи Србски главари, многе одбраније старешине, а и из народа неки главнији људи, потраже себи бегством спасења. Неки побегну у Аустрију, неки у Влашку, неки у Видин, а по најглавнији у Град Београдски, између који био је Прота Матија Ненадовић и Лаза Теодоровић Советници, који су од бунтовника на Палежу били и везани (који су од својих кућа за у Београд ишли) и у Топчидер дотерани гди ји Крез Мијаило ослободи и пусти, па и они за спасеније живота свог у Град побегну. Одакле морали су и у Цариградћи, и код Порте као код свог надлежног Суверена заштити тражити, да се гонењу и беззакоњу на пут стане, и Србији дати Устав одржи.

Порта буде на страни уставоваца, и заузме се за све избегше Србе из Србије, и за одржање датог Србији Устава. Пошље комисара свога Муса-Ефендију у Београд и сад се отвори спољна дипломатична а и внутрења борба у Србији: гди Порта принуди Кнеза Мијаила те све одбегше Србске великаше и све друге Србе мораде пријети у земљу, и свима она службена звања дати, која су пре бегства њиховог имали, тако и Прота Ненадовић опет дође у Совет. Но у место да се партаје тим припре и изравњају и ствар легне и гонитба престане, сад се страсти људске у земљи раздраже и распале, и партаја противу партаје оружаном руком пође. Тома Вучић Перишић као вођ уставне партаје продре у Крагујевац, гди му се војска Крагујевачког гарнизона присоједини, и он се са многим народом оружаным на Метопом брду до Крагујевца улогори. Кнез Мијаило 19. Августа 1842 год. из Београда са војском Београдског гарнизона пође Крагујевцу противу Вучића, и кад дође до Крагујевца у Сушичко поље, одма отвори бој са Вучићевом Уставовачком странком; кога Вучић са Сушпчког поља потисне и устопце до Топчидера догна. Одакле Кнез Мијаило 27. Августа те 1842 год. на Аустријску страну преко Саве у Земун побегне.

Кад Кнез Мијаило у Земун пребегне, Вучић се с војском и многим народом из целе Србије на Врачар у Београду свали. Одма сазове народну скупштину, која 2. Септембра те исте 1842 год. избере за Кијаза Србије Кара-Ђорђевог сина Александра Кара-Ђорђевића, кога Порта за Кијаза Србије потврди, и Европске га силе признаду. По сту-

пању на владу Књаза Кара-Ђорђевића Прота је остао и даље члан државног Совета.

Године 1848 кад се Маџари подигну противу Аустрије и свога Цара, на почну и Србе у Војводини наговити да противу свог Монарха устану, Срби остану верни своје двору. Тад Маџари отворе бој са Србима и стану ји убијати, палити и арати. Св. Патриарх Рајачић са народним одбором умоли Књаза Александра Кара-Ђорђевића те му он дозволи, те позове и народ Србски у Србији у помоћ, за одбрану браће своје Срба у Војводици. Многи својевољно оружане Срби полете преко-Савској својој браћи у помоћ, гди ји је кажу до 14.000 својевољаца било. Па и Советник Стефан Кипћанин пређе у Војводо-вину, који целе народне војске буде Врховни Командант. Тад Срби позову и старог Кара-Ђорђевог Војводу Проту Ненадовића Советника Србског, да им и он пређе и њов вођа буде. Прота ако је и стар био, одзове се и неоглуши се своје преко Савско-Дунавске браће, него пређе у Војводину и оде у Карловце, гди га изберу као старог опитног војника у Савет војени и народни Одбор, који је у Карловцима 1849 год. био докле се војна Срба са Маџарима није оконча. Затим врати се у Србију.

Кад се Прота из Војводине поврати у Србију остао и даље чланом државног Совета. Па како га сустигну старе године и слабост. Замоли те га Књаз Александер Кара-Ђорђевић 18. Септембра 1852 год. постави у пензију мировину.

При постављању Проте Ненадовића у пензију, ево какво му је Књаз Кара-Ђорђевић писмо од своје стране доставио:

ЉУБЕЗЊИ ГОСПОДИНЕ НЕНАДОВИЋУ!

Ви сте ме вишекратно молили, да вас од дужности члена Совјета, а тиме уједио и службе обштенародње, у којој се ви још од младости ваше налазите, разрјешим, како би бар сада, у дубокој старости мирно и спокојно остатак живота проводити могли.

Овој молби Вашој, која запста призреије заслужује, ја сам данас удоволстворио и нужду наредбу о томе учинио, да се ви у стање пензионо и то с пуном платом поставите.

Промисао свевишњег, који је вечите намети Вожда Србског, а мога Оца, Господара Кара-Ђорђа, на устанак за одбрану народа подигао, поставио је основ и данашњем стању и прављењу нашем.

Колико сам ја с вама и службом вашом, коју сте за времена моје владе у качеству члена Совјета свагда ревностно и охотно испуњавали, као Књаз земље и Господар ваш, задовољан, толико и као син реченог Вожда Кара-Ђорђа, под коим сте ви, ово као одликујући се војеначалник, ово као знатан државник похвално и примјерно служили, немогу пропустити приликом овом да вас и о мом савршеном и подпуном припању и оим заслуга вашим неувјерим, које су занета за отечество наше, кад се за ослобођење његово и за живот вековима удручененог народа нашег борили и радили, од знатне ползе биле, гди се особито оно у најкритичније за народ наш време общепознато дјествовање ваше у качеству народног за Беч и Ст. Петроград посланика одликује, и с достојним дјелами и труда вашим успјехом, а незаборавним народни права подпором, крупнише.

После толики дакле утруђења, којима је цео живот ваш посвећен, ја сам вас најпосле по жељи вашој из дјествителне службе, у стање мирног живота (који да вам отац небесни продужи) поставијо, задржавајући вас у мом непресјечном благоволењу, с којим пребивам на свагда ваш

благоданаклон

Александер Кара-Ђорђевић с. р.

Кв. № 895.

У Београду, 18. Септембра 1852.

Кад Прота постављен буде у пензију, он оде у Ваљево, гди је имао кућу, и ту је међу својом породицом живио мирно до своје смрти.

Чудан је живот Проте Матјеје А. Ненадовића, који је разним и честим променама и борбама изложен био. Од године 1804 од дана кад су му Турци Оца Кнеза Алексу посекли, и кад је као Прота у 27. години свога живота одлучео за народ Србски радити и борбу борити, готово читав свој век утом је провео за народ радећи, видио је Беч, Петрбург и Цариград. Само на 10—15 година пред своју смрт уживо је сладак плод свога рада. Предашње године свога живота провео је готово у непрестаном честом јаду и чежеру. Његове промене у животу поделити се могу на 5 главни времена и то:

I. Од године 1804—1813 за време десетогодишње војне Срба са Турцима. Матија је био и Прота, и Законодавац, и Посланик, Советник и Војвода. Он је готово у свима биткама, које су се око Дрине са Турцима биле, у бојевима био. *) Турке је побеђавао, па је на последку коначно побеђен био и срећу таку имао је, да никад рањен био није.

II. Од године 1813—1815 као Емигрант бавећи се у Срему договарао је се са Војводама и народом у Србији за нови устанак противу Турака. **) А кад Хаџи-Продан 1814 год. устане противу Турака, Прота као посланик полети у Петроград, па у Беч, па у Срем, и опет по други пут у Беч; гди је скоро до пола Јуна 1815 год. трчао од Цара до Цара, од Великаша до Великаша, и радио за побољшање свога народа о свом сопственом трошку. ***) И заиста учинио је то, да је трудном својом молбом склонио Цара Аустријског Франца, те је се он заузео за олакшање Србском народу код Порте. А и Руског Цара Александра склонио је те је он писао Султану у Цариград и позвао га, да ператује са Србијом, који је тај рат противан 8 точки Букурештског Трактата од 1812 год. И тако је спла Турска, која је под Везиром Рушид-Пашом од Босне, и од Ниша под великим Везиром Марашлијом противу Србије пошла, зауставила се. И Марашли-Али-Паша са Србима, који су се пре три месеца овог III. устанка 1815 год. на оружје подигли били, месеца Јуна мир у Букурџији учинио.

III. Од године 1815—1839 Прота је за заслуге своје, које је за народ Србски радећи учинио, и за доба Кара-Ђорђевог Советником и Војводом био, и за заслуге 1815 год. што је за Србију у Бечу код Царева радио и мир Србији испросио, добио је под Господарством Милошевић награду ову: био је час Кнез, час срески старешина, час прост грађанин, час судија, а час Прота без Протопијата, а час вођан седио је код своје куће и није смео ни цркви отићи а парочито од 1831—1834 год. кад је и своје мемоаре одпочео писати, и већбо се трпити, покоравати се и слушати наредбе његови пандура и слугу слуге. — На при свој тој награди за своје заслуге, земљи и народу учинјене, Прота је ипак благодаран Богу био, што је живио — и преживио — те је од природне смрти своје ујро.

*) Види Мемоаре његове од стр. 271—272.

**) Види Мемоаре његове стр. 347.

***) Види Мемоаре његове од стр. 374—376.

IV. Од године 1839—1842 Прота је се борио, не противу Турака, него противу самовласти Срба; борио је се за Устав, законитост и слободу, и срећан је био, те је са закономшћу над мраком и незаконом победу одржао.

V. Од године 1842 до саме своје смрти, Прота у живоје благодетни плод дуговремени мучни своји трудови. Ево како и сам Прота у почетку своји Мемоара раније писати, о променама свога живота говори:

„Бурна времена новије Србске прошлости, била су тесно скончана са мојим животом; и као што су она променљива била, тако је и мој живот био променљив. Ја сам служио и господарно, поповао и војводишао; путовао по народном послу далеке путове, и код куће мирно седно и у мојој башчи воће каламисао; војевао сам опасне ратове, и уживао благодет обштег мира; с Царевима говорио сам слободно, а кад кад збунио ме је говор простог кмета; гонио сам непријатеље и бежао од њих; живио у сваком благу и пзобилју, и опет долазио до спротиње; плао сам лене куће, и гледао ји из шуме спаљене и срушене; пред мојим шатором врштили су у Сребро окићени Арабски хатови, и возио сам се у својим неокованим таљигама: Војводе изчекивали су заповести из моји уста, и опет судба ме доводила да пред онима, што су били моји пандури, на ноге устајем.“ —

Прота Матија рођен је у Бранковини 1777 год. а као пензионирали члан државног Савета умро је у 77 година свога живота од грознице, од које је само неколико сати боловао, у Ваљеву 29. Нојембра 1854 год. Прота сарањен је 30. Нојембра на Св. Андреју у Бранковини са источне северне стране код цркве, поред свога Оца Алексе, Стрица Јакова, брата Николе, Петра и Симе. Пратица Матиног тела, из Ваљева до у село Бранковину до вечне куће његове код цркве, била је дивна. Тело је Матино било покривено до гроба Војводским Ненадовића барјаком, под којим је за Кара-Ђорђа војевао. Осим многобројни Ваљеваца и скоро свију чиновника и свештеника, пратило је тело његово преко 600 народних коњаника из округа Ваљевског, међу којима је осим други стари барјака ношен и из Осечке барјак, под којим су браћа Недићи бијући Турке на Чокешини славно изгинули. Књаз Александер из Београда, за у казати последњу почаст старом Војводи његовог Оца, а своме Саветнику Проти, послао је помоћника Попечитељства внутрењи дела Ацику Ненадовића са јошт једним чиновником

из своје Кнежеве канцеларије, који су при погребу Протином били. Ваљевци тај дан обуставили су целу свечаност и весеље, које је обично на Св. Первозваног Андрију као народни празник држато. На гробу Протином ударили су синови његови камени белег, са оваким смерним надписом: „Овде почивају кости Проте Матес Алек. Ненадовића. Рођ. 1777 а преселио се у вечност 29. Новембра, 1854.“

Прота Матија Кнеза Алексе син, имао је још петорицу своје рођене браће, старије Николу и Петра близанце, после Григорија и Димитрија и после њега — Матије — најмлађег брата Симу, који је при јуришу 14. Јула 1815 год. на Дубљу погинуо. И три сестре: Сташију, која је удата била за доцнијег Војводу Живка Дабича у Јаутини, Марцију удату за Јована Вилотијевића трговца у Ваљеву, и Марију удату за Матију попа Павлова брата у Такову. Од сестара, које су пре њега померле, има и данас потомака. А од све своје браће, који су тако пре њега померли, није било никакви потомака да су га преживили, осим што га је од његовог најстаријег брата Николе, који је у Браковини 12. Септембра 1845 год. у 76 години свога живота умро и код цркве Бранковачке до његовог оца Алексе сарањен, преживио син Коста Ненадовић писац ове књиге, који је био Капетан у Србској Артилерији, који се нитда женио није, и који данас као пензионер живи у Бечу.

Проту је Матију отац младог оженио са Мирјаном сестром жене Војводе Петра Молера, с којом је имао више деце, по пису му се држала, сва су поумирала, па на последку око 1808 год. умрему и жена и он као Прота остане удов. Прота је волео свештенички чин више него све друге чинове, које је доцније имао. Желео је у истом и умрети. Нико му није смео ни поменути да би он тај свештенички чин, коме је посвећен напустио. А шта више да би се оженио. Но њега Кнез Милош око 1820 год. насилио, ако је се он томе и одуширо ожени са удовицом Јоком из куће Милићевића, села Раниловића Београдског округа. Ево приче, како га је Милош као Проту по други пут оженио.

Кнез Милош, путујући једном из Шабца, сврати у Браковину на конак Проти Ненадовићу с намером да га сутра поведе са собом у Крагујевац, порад неки народни послова.

Сутра дан, све спремно за пут, само Прота трчи из вајата у вајат и више:

— Та ђаво му мајку! Камо моја чарапа?

— Шта је за Бога, Прото? упита Кнез Милош.

— Та ништа, Господару! нема ми једне чарапе, а ваља ми да понесем на пут.

— Ужурбале се снахе и сва чељад, али нигде Протине чарапе!

— О, Прото! рећи ће на то Кнез Милош.

— Море виђу ја шта теби треба. Али ако само жив будем, оже-
нићу ја тебе, па ће тебе твоја обућа чекати скадупљена свако јутро,
а нећеш трчати тако из вајата у вајат.

— Не, по Богу, Господару! зар невидиш браду?

— Добро, Прото, добро? упати ово што рече Милош.

Пођу, и дођу на копак у село Раниловић, кући неког Милићевића.
У тој кући била је скоро остала удовица једна млада, с двоје
деце (Димитрије и Никола), здрава, млада и лепа.

Кнез Милош упита свекра њеног: хоће ли је дати за Проту.

— А може ли то бити по закону? упита старац.

— Па сво Проте Жујевића, одговори Кнез, видећемо може ли ји
венчати.

Свекар измени неколико речи са својом бабом: ова са снахом;
још буде мало говора и разговора, кад тек у јутру рано, а Прота
Матеја стао са младом пред јеванђеље и крст, и пред њима Прота
Жујовић, обучен, да ји венча. Кад буде да се обилази око софре, рећи
ће Прота Матија онако кроз певање: „Исаије Ликиј!“

— Ала шта учини човек од мене!

— Ала да хоће то исто и од мене, прихвати Прота Жујовић,
који је такође био удовац.

После венчања, Кнез заповеди Проти, те да свога коња и момка,
а свекру опет, да спреми девера, па да пошаљу младу у Бранковцу,
Проту пак одведе оп са собом и задржи 6 недеља у Крагујевцу, докле
се људи сити начуде како се Прота оженио! —

Пустивши га да иде кући, он му рекне, да гледа да стигне у
Бранковцу у вече, па тек у јутру да осваче као да никуд није ни
шао од куће.

Прота тако и учини. *)

*) Ова је прича доде, о насилној женидби Проте, Кнезом Милошем из-
вађена из књ. Кнеже: Србије од Милићевића са стр. 388 и 389. А даље продужена по причању други људи из онога времена.

И поред ове приче, има још прича и овака: Кад је Кнез Милош наговорио Проту у Раниловићу да га ожени, овај бранећи се говорио му је: Не Господару! за Бога ја сам Прота, та видиш бар браду на мени?

— Ја ћу ти браду осећи, ако ти брада смета, говорио му је Милош!

— Прота: не, Господару! Волим браду него главу!

— Милош: ја ћу ти и главу осећи! или се мораш оженили! — —

И тако Прота с паћен у чуду, и у опасном положају насплио — ожени се, и од самовоље Милошеве сачува и главу и браду, коју је увек велику, чисту, и лепу до своје смрти носио.

Овде се да пременили народна изрека: „Сила Бога не моли; у нужди се и вера мења.“ Те тако је овде и с Протом било.

Прота је у овом другом браку имао једну ћер и три сина. Најстарији био му је Алекса столоначалник Министерства, по фантазира и сам себи бријачицом живот у Ваљеву одузме. А после своје смрти Прота је у животу оставио ту другу своју жену Јоку, која је 1875 год. у 81. години старости своје у Београду умрла. Једну ћер Марију, која је удата била за Јеремију Станојевића Советника, која и данас са своја три сина живи. Једног ожењеног сина Светозара Управитеља Топчидерског са три унука и две унуке. Но по несрећи исти је Светозар наћен да је био умешан у катастрофу Топчидерску противу живота Кнеза Михаила 1868 год. наје у одма и погубљен био. И после тог Прота оставио је у животу најмлађег свог сина Љубомира песника, који се није никад женио, и који данас као бивши Началник Министерства Просвете у пензији код својих синоваца живи у Ваљеву.

Прота је био осредњег раста, тела коштуњавог и доста снажног, плећа осредње широки, главу имао је осредње повећу, косу на глави носио је дугачку патраг зачешљану и увијену по свештенички, чело имао је доста пошире и између састава обрва набрапо борама, а по више чела под своју старост био је ћелав, обрве имао је дугачке по широке и праве, очи умерено веће и граорасте, носа правог и поширег, уста умерени и устница црвенкасти, бркове имао је дугачке, а браду широку, дугачку, лепу и под своју старост белу, лице је имао недуго и шире, са испупченим мало јагодницама, и скоро увек руменкасто и чисто, изглед имао је пријатан, хитлен и mudar.

Прота је био доста веселе нарави, разговоран и шалив, радо је причао из своје прошлости а особито млађем нараштају и сељанима. С каквим је се сталежом нашао и очем разговор водно, такви је положај заузимао, бирао је и свој разговор смисљао; био је врло бистар, фришко досетљив и мудар.

Прота је био врло добар дипломата, добар државник и добар војсковођа, он је својом речитостју умео придобити свакога с ким је говор водно, а особито простији сталеж.

У домаћем свом животу Прота је просто живио, без икакве палпности; у млађе своје године био је штедљив, но за обштенародну полау није свој повац штедио. У старије своје године био је много штедљивији и управо не наситио — и са оним што је имао није задовољан био. — Но ипак млађе је имање својој деци оставио него што је он таково од свог оца наследио. У пићу био је увек врло умерен, но јео је добро, а особито полапан је био на хајвар, рибу и раке, кад ји је се докопао, није знао шта му је доста. Но он је се задовољавао и са најпростијим јелом, само да се добро наруча, па било то сланина, белп лукац, пасуљ и ма које јело; особито је волио салату и пољско цикорје за салату, које је и логорујући, пошто га добро позејтним употребљавао. Но поред све своје домаће скучене штедљивости, Прота је се врло лепо до своје смрти посло, и имао је па себи увек чисто богато по кроју свештеничком одело и капу на глави. Опасивао је се пошире Перспеким кажомирским свиленим шаловима (појасима) и огртао свиленим Самур Турковима Дахије Аганије и Фочића, које му је Кара-Ђорђе, кад су Београд од Турака освојили, па дар за успомену дао; зато што су му оца Алексе посекли. А као Војвода кад је био, јашао је осем други добри хатова, и Арапског хата Вочићевог, на ком је опрема била врло богата од сребра са позлатом, а на истој аша пзвезена у самоме злату, која се и данас као у спомена код упука његови, као и његов војводски барјак чува.

Прота је сачувао многа важна писма и друга документа, као и своје белешке из Кара-Ђорђевог доба од 1804 год. па паовамо, и такова преписо и за печатију сложио као грађу за Србску Историју, врло користна. Од којп његов син Љубомир 1867 год. у Београду печато је под насловом: „Мемоари Проте Неподовића,“ но јошт се много докумената и друге писмене корешпонденције, пзмеђу власти у Србији и на страни вођене код Љубомира у рукопису налази. Ваљда ће он и та у своје време печатати.

ЈЕВРЕМ ЈАК. НЕНАДОВИЋ.

ВОЈВОДА ВАЉЕВСКИ И ТАМНАВСКИ

а доцније члан Совета и Султанског ордена Ивтихара, и Аустриског
Командер ордена II. класе кавалер.

(Са сликом.)

Јеврем родио је се у Бранковини среза Тамнавског нахије Ваљевске 29. Септембра 1793 год. Отац његов био је Војвода Јаков Ненадовић а мати Неранца родом из Коцељеве Шабачке.

Кад је Јеврем мало поодрасто, прво њега и његовог братучеда Симу учио је књиги у Бранковини код куће његов братучед Прота Ненадовић. А после тога њи обојицу Јеврема и Симу његов стриц Алекса и отац Јаков са Симом, одведе у Срем у Купиново у школу, те су се ту неко време школовали, па после ји даду на школовање у Карловце гди сврше две Гимназијалне школе. Но кад Јевремов братучед Сима Алек. Ненадовић ступи 1808 год. у кадетску школу у Вишковцима, Јеврем Јак. Ненадовић остави Карловачке школе, па пређе у Србију и у Београду у великој школи под Југовићем, Радоњићем и Досптејем продужи науке, а затим зажели да противу Турака за слободу народа свог војује; коме отац Јаков жељу уважи. И тако Јеврема 1809 год. одреде те је најпре био на Рожињу код Града Сокола са Војводом Максом Кретићем и Кедићем, и чуво да Турци из Сокола и из преко Дрине непродру у Ваљевску нахију.

Године 1810 у Фебруару месецу Јеврема, његов отац Јаков ожени са Јоком јединицом ћерком Председника Совета Младена Милоновића.

Године 1811 17. Јануара на скупштини Кара-Ђорђе постави Јеврема Јак. Ненадовића за Војводу Тамнавског нахије Ваљевске, гди у исто време на скупштини и многи други за Војводе испостављани буду.

Прошле и ове 1811 год. Војвода Јеврем био је у више битака са Турцима поред Дрине. Кад је Сулејман-Паша са Али-Пашићем на Узавичкој скели претурпо 22.000 војника преко Дрине у Србију. Јеврем је био бој са Турцима на Раћевој пољу, Остружну, Братачићу, Буковици, под Рожињем на Чуљези, Прослопу Баурићу, Торнику, Равној гори над Торником, Овчину и другим местима.

Године 1812 није тако важни нападаја Туреки било, због уговарајућег мира између Руса и Турака. Но ипак Јеврем је се целе године налазио на Рожињу и чуво страже поред Дрине и Града Сокола.

Године 1813 Јеврем је био бој са Турцима поред Дрине у Мачви на Дубљу и Засавици. Но почем сила Турска под Везиром Дерендели-Али-Пашом са више Паша и са 85.000 Турака пређе Дрину осим резерве коју су имали од 45.000, и све Србске Војводе са војском потисне Шабцу. Тако и сва три брата Војводе Прота Матија, Јеврем и Сима Ненадовић који су последњи и крвави бој са Турцима 17 дана непрестанце на Засавици били, повуку се и они Шабцу и о одбрами са својим свега до 10.000 Срба стану мислити. — Но како велики Везир Хуршид-Паша југо-источним крајем Србије до Мораве завлада, Мораву испод Смедерева пређе и пође Београду гди тад Кара-Ђорђе 21. Септембра у недељу пређе у Земун. Војводе под Шапцем кад за тај несрећан глас 23. Септембра у Торник баш у тај дан у који је Везир са војском после подне ушао у Београд; прво од Николe Мариповића Земунског трговца чују, а друго и од Андрије Милошевића из Кутешнице, кога је Јаков Ненадовић са Забрежја послао, да им о тој Србској пропасти јави. Тад у Војводе уђе велика забуна, и незнајући шта даље да чине; гди и војска разуме, узбуну се, остави своје Војводе и сва се разиђе и оде да своје породице од варвара спасава. Војводе сами себи остављене разиђу се и оду, да и они спасавају своје породице превозињем у Аустрију или скривањем у збегове шумске. Милош Обреновић одма и он тог дана испод Шабца пошаље у Брусницу свога момка Димитрија Ђорђевића да му доведе жепу и децу у Забрежје да у Аустрију пређе. И потом са Јевремом Ненадовићем заједно сиђе у Забрежје Јакову, који је очекивао своју породицу да му из Бранковине дође. Милош и он ту у Забрежју чека три дана своју породицу, но кад је већ да је Димитрије доведе из Бруснице; а Јаковљева породица из Бранковине приспе, и Јаков је стане одма у Срем да превози. Тад Милош препоручи Јакову свога синовца Ристу кога је Јаков из Београда са собом на својим колима довезо, и преда му на аманет сабљу Милапову коју је на себи имао. Потом свуче са себе и Војводско одело преда га на чување Јеврему Ненадовићу са његовим скуповеним билићем да у Срем пренесе и чува докле и он непређе. После тог Милош обуче просто одело, а повр истог узме гуњ од Дамњана Марковића из Бранковине,

обуче га и оде правце у Брусницу за своју породицу. Но он ни доша није до Бруснице, а Турци већ сву десну обалу Савску и Дунавску с војском заузму, да нико више није могао у Аустрију бегати. И тако Милош заостане са многим Војводама у Србији који су даље од Аустријске границе били, и склонили се у збег у планини у Манастир Никоље. А Ненадовић, многе Војводе, и други Срби који су близу Саве и Дунава били, у Аустрију пређу.

Јеврем Ненадовић прешавши у Срем са својим оцем Јаковом одма узети буду под стражу и одпраћени прво у Купиново, одатле у Фенек, из Фенека у Голубице, и одатле 29. Октобра отерати буду у Варадински Град и ту затворени, одакле је Јеврем са својим оцем Јаковом покушавао да побегне и да у Србију пређу, но буду у бегству уваћени и под строжију смотру стављени. 7. Јануара 1814 год. Јевремовог оца Јакова одпрате у Цили, Кара-Ђорђа у Грац, а друге Војводе првога реда по Штајерској и по другим које гди Градовима разсеју.

Те 1814 год. Цар Александер код Двора Аустријског за Србске Војводе заузме се, који буду присмотре ослобођени, добију Руске пасоше и трошак путни, па се крену за у Русију. Тад и Јеврем Ненадовић са својим оцем Јаковом својом породицом, и другим Војводама 17. Септембра крену се на пут и преко Ердеља испраћени буду, гди у Руску варош Хотин 26. Октобра 1814 год. дођу, и ту се настане; гди су од Руског правителства подржање примали.

Године 1815, Јеврем из Хотина оде по највећој зми, возећи се на сонџама и пошти у Варшаву, у коју 27. Фебруара приспе. 1. Марта примљен буде на аудијенцију код Генерала Сабањева, а 7. Марта код Главнокомандујућег Руске војске Фелдмаршала, који га одма за официра прими, и упути га у Кракову у Царски Александријевски Полк у II. дивизију, у којој је само Руско племство било, и у који је само униформа коштала по 1.300 рубаља. Доцније Цар Александер указом својим из Беча 15. Априла произведе Јеврема у чин Усарског Поручика исте Дивизије. И одатле Јеврем са Руском војском оде преко Немачке противу Наполеона I. под Париз; гди се 9. Јула у Шалопу изненадно састане са попечитељем Младеном Миловановићем кој је Кара-Ђорђе из Хотина као свог посланика к Цару Александру послао. А доцније по учиненом миру 1. Августа, па надаље био је Јеврем са Дивизијом у Ремсу, гди су дуже време заостали. Па кад се Руска војска од Па-

риза и из Француске врати у Русију. Јеврем даде оставку, која му буде 26. Нојембра 1819 год. и уважена, и он оде у Хотин својој породици, гди је опет Војводску пензију уживо. Но доцније кад Русија 1828 год. рат Турској објави. Јеврем позван и постављен буде у Хотину за Итенданта, који је за Руску војску Муниципљу и друге ратне потребе, целог ратовања Руси са Турцима 1828 и 1829 год. куд је требало одправљо, а по том опет из Руске службе иступи.

Кад Русија 2. Септембра 1829 год. у Једрепу закључи мир са Турском, и принуди је 5 чланом трактата, да она условљена права Србији уговором Букурештског мира од 1812 год. 8. точку испуни. И Турска Султанским Хатшерифом у почетку Реџена 1249 год. тур. т. ј. 1830 год. Србији 8. точком ујемчена права даде. Онда Русија захте да и Милош све Кара-Ђорђево Војводе које су се у Русији на подржању Руског правителства налазиле пријм, и службе им даде. И тако Кнез Милош Обреновић пошље у Русију своје депутате у лицу Аврама Петровијевића и Цветка Рајевића са писмом, те све Војводе Србске позове у Србију, од који пеки 1830 год. у Србију пређу, а неки, и Јефрем Ненадовић са његовим оцем Јаковом и целом његовом породицом у пролеће 1831 год. у Србију дође, гди Јеврема Кнез Милош дипломом својом 1. Декембра исте 1831 год. под Нр. 2911 за президента суда Ваљевског и надзиратеља Ваљевске нахије постави. Доцније нешто се Милош на Јеврема разљути, па га отера у Лозницу; после се у франшко одобровољи, па га опет у Ваљево врати и дипломом својом од 19. Маја 1835 год. под Нр. 1715 постави га исправником Ваљевске нахије, а доцније опет истера га из службе; пошље по њега Татарица те га из постеле ноћу дигне, и отера у Крагујевац. Но опет се на њега одобровољи и поврати га у Ваљево на његово место за исправника, у ком је званцију до 1839 год. оста.

У колико је Јеврем много мирољубив био и ни у што се мешо није, и у свему вољу Милошеву вршио, ипак велику је муку имао и патио од Милоша. Он је поред своје председничке и исправничке дужности морао надзирати да се Милошове ливаде ограђују, косе, у сена здевају и чувају. Он је морао чардаке му правити, шишарку дати купити исте шишарком насипати, претресати од квара чувати, продавати, од тога рачуне водити, и новце му полагати. Тако и друге приватне Милошове послове морао је свршавати, и вољу његову вршити.

Кад Србија Султанским Хатишерифом од 24. Декембра 1838 год. (око половине Шевала 1254) добије Устав, који се 24. Фебруара 1839 год. у Београду прочита. Милош противан буде том Уставу који га је ограничавао у његовом самовластију и нехтене га дати павести, и оживотворити; онда устапу сви први Србски главари противу Милоша, који су Устав у согласију са Руском владом пачинили и Султан га потврдио. За тим главарима које прозову Уставобрапитељима пођу многе Србске старешине и народ. Те тако Милош морадне се 1. Јуна 1839 год. одрећи књажеског достојанства, и он, и, па земље 3. Јуна протеран буде. После Милоша дође па владу његов старији син Милан. Но како је он болестан био; то по одступу његовог оца, 21. дан, а то је 26. Јуна умре. А на његово место изабран буде народном скупштином његов млађи брат Мијаило, који је се у Влашкој код његовог оца Милоша палазно, и који 26. Октобра исте 1839 год. оде у Цариград, кога Султан за Књаза Србије потврди, и он у пролеће 1840 год. у Србију дође. За то време Портом буде постављено од првака, ти уставобрапитеља Наместичество, које Устав оживотвори, и по сили истог устроји у земљи власти, уредне судове, и установи Апелациони суд. Тад и Јеврем Ненадовић између други постављен буде за члана Апелационог суда.

Кад Кнез Мијаило из Цариграда дође, подстрекнут својим оцем Милошем, матером Љубицом, стрицем Јованом, и другим који су тежили да се опет Милош у Србију врати, стаде прво гонити од Порте постављене покрај њега као младољетног Наместике, *) и другове њпове Советнике, и све оне који су уз њи били и уставовци називали се, из чега се роде велика незадовољства и партаје у земљи. Кнез Мијаило у место да је гледао, да попусти и да осећаје уставоваца задовољн, он наговорен, — дозволи те они који су тежили да се опет Милош у Србију врати, и да успостављени уставни ред у земљи, који је глава био његов стриц Јован Обреновић, и коме се и сам Кнез Мијаило придружи и дозволи, те се стапу Наместници гонити и сви они који су се уставовци звали, и који су тежили да се Устав одржи. Гончење то грозило је и сажом животу уставоваца. Од који Наместници Вучић Перпишић, Петровијевић и сви готово Советници, већи Србски главари,

*) Наместници били су Јеврем Обреновић, Вучић, и Аврам Петровијевић.

много одбраније старешине, а и из народа неки главнији људи, потраже себи бегством спасења. Неки побегну у Аустрију, неки у Влашку, неки у Видин, а најглавнији у Град Београдски, између који био је Прота Ненадовић члан Совета, и Јефрем Ненадовић члан Апелационог суда; који су морали из Београдског Града у Цариград ићи, и код Порте као свог надлежног суверена тражити, да се гонењу на пут стане, и Србији дати Устав одржи.

Порта буде на страни уставоваца, и заузме се за све избегше Србе из Србије, и за одржање датог Србији устава. Пошље комисара свога Муса-Ефендију у Београд, и сад се отвори спољна дипломатска а и внутрења борба у Србији; гди Порта принуди Кнеза Мијаило те све одбегше Србске великаше и све друге Србе мораде примити у земљу, и свима она службена звања дати, која су пре бегства њиховог имали. Но у место да се партаје тим измире, прављају и ствар легне, и гонитба престане, сад се страсти људске у земљи раздраже и распале, и партаја противу партаје оружаној руком пође. Тома Вучић Першић као вођ уставне партаје продре у Крагујевац, гди му се војска Крагујевачког гарнизона присоједини, и он се са многим народом оружаним, на Метиниом брду до Крагујевца улогори. Кнез Мијаило 19. Августа 1842 год. из Београда са војском Београдског гарнизона пође Крагујевцу противу Вучића, и кад дође до Крагујевца у Сушичко поље, одма отвори бој са Вучићевом уставовачком стражом; кога Вучић са Сушичког поља потисне, гди га је устопице до Топчидера гонио. Одакле Кнез Мијаило 27. Августа исте 1842 год. на Аустријску страну преко Саве у Земун побегне.

Кад Кнез Мијаило у Земун пребегне, Вучић се с војском и многим народом на Врачар у Београду свати. Одма сазове народњу скупштину, која 2. Септембра 1842 год. избере за Књаза Србије Кара-Ђорђевог сина, Александра Кара-Ђорђевића, кога Порта за Књаза Србије потврди и Европске га силе признаду.

И тако за Књаза Србије дође син Кара-Ђорђев Александер, а зет Јевреха Ненадовића за књи је удата била његова кћи Персида, која постане Књагињом Србском.

Те 1842 год. Привременим прављењем, Јеврем Ненадовић декретом од 18. Нојембра под Нр. 193 постављен буде за Преседника апелационог суда.

Доцније Јеврем Ненадовић указом Кијаза Кара-Ђорђевића од 3. Нојембра 1843 год. под Нр. 1151 постане члан Државног Савета. А за тиз одла 5. Нојембра исте год. декретом под Нр. 1314 постављен буде и за Председника фонда удовичког и сирочади чиновника. После године 1846, 28. Јануара под Нр. 149 добио је диплому и почествован, за почесног члана Србског ученог друштва. Које године добије и орден Нишана Ифтихара украшен дијамантима, од Цара Султана Абдул Мецида. А 1848 год. Јеврема одреде са једним официром и са два поднаредника, те је у Русију за набавку 10.000 пушака ишо, и пушке купио; но враћајући се из Русије са оружјем велику је буру на црном мору претрпιο, гди у мало у море није утонуо, но срећом заједно са оружјем спасен буде и у Србију се 27. Септембра 1849 год. врати.

Године 1853 кад је Русија Турској рат објавила, и са Турском и њеним сајузницима Енглеском, Француском и Сардинијом, крвави бој на Криму била, Србија морала је остати неутрална. Но она је се спремила за случај рата, установила је и обучила за кратко време врло добро народну војску од 102.000 људи. Које су војници оружани били око 40.000 са Минијевским Белгиским пушкама, и пушкама које су у Русији 1849 год. купљене, а остали са народним простим пушкама, и снабђена је била са 85 тонова.

Војска подељена је била на пет главних команди, и стављена је под власт пет Војвода, а они сви стајали су под заповедништвом главног Војводе, који је у лицу био Саветник Стефан Кипићанин. Главне команде које су под собом имале 3—4 округа становале су у Београду Смедереву, Ужици и Ваљеву. Ове последње команде која је се састојала из Ваљевског Шабачког и Подришког округа био је командант Саветник стари Кара-Ђорђевић, па и Кара-Ђорђевог сина Кнеза Александра Војвода Јеврем Ненадовић. Јеврем је одевен био у народно Србско одело. Задатак је његов био да кроз сва три округа путује, војску осматра и поучава. Гди је се год стари Кара-Ђорђевић Војвода Јеврем међу народом и код војске појавио, био је дочекан и поздрављен са највећим срдчним одушевљењем да се описати није могло. А тим више, гди је се десило по који стари његов содруг и војник из Кара-Ђорђевог доба. Од радости лио је сузе из своји очију. Јеврем је свуд војску лепо осматро, родитељски је поучавао и одушевљавао, и свуд војене старешине, које су из самог народа постављене биле, утешавао.

Радост је била војника само Јеврема видети, а радостије с њиме поћи у рат. Сваки је војник у себи мислио, да би под водством његовим свуд и над свакиим непријатељем победу одржали.

Но како Русија после крваве Севастопољске борбе са Турском и њеним сајузницима у Паризу на Конгресу 18. Марта 1856 год. закључи мир. На ком Конгресу буду ујамчена и права Србије. Оваким закључцима: „Кнежевина Србија остаје, као и пређе, под врховном влашћу блистателне Порте, сугласно са Царским Хатишерифима којим се утврђују и опредељују права и препућства Србије, и ујамчавају државама, које овај уговор закључују. Услед тога Кнежевина Србија задржава своју независну унутрашњу управу и подпуну слободу вере, законодавства, трговине и пловитбе. Блистателна Порта задржаће право основано на пређашњим уговорима да држи свој гарнизон. Без предходног одобрења гарантинх сила неће се допустити никакво оружано мешање у Србске ствари.“ И тако Србија мудро и оружаном својом неутралношћу у ратовању Русије готово са целом Европом, користи се и срећна буде, те неплети и неугази у крвави рат, који би по Србију због сојузника Турски врло злосрећан био. И после свршеног тог Руско Турског рата и Париског Конгреса Србија војску распусти.

Године 1857, 5./17. Маја одређен и послан буде Јеврем у Пешту као посланик Аустријском Цару Францу Јосифу, од кога почествован буде Командер орденом II. класе, на који и декрет капитулу 9./22. Маја под Нр. 125 из Беча добије.

А потом исте године 1857 стари Кара-Ђорђевић Војвода Јеврем Ненадовић, а Кнеза Александра Кара-Ђорђевића Саветник и таст његов, због старости своје и слабог здравља, буде у пензију постављен и живио је у Београду до 6. Априла 1867 год.

Године 1858, кад Књаз Александер Кара-Ђорђевић 12. Декембра приморан буде, да напусти Кнежевску власт и оде из Србије, а на његово место, избором народне скупштине проглашен буде за Књаза стари Књаз Милош, који 11. Јануара у Радујевцу пређе у Србију, и 25. дође у Београд коме је и Султански Берат у Београд стигао био, и који 28. Јануара 1859 год. на калемегдану прочитан буде, гди и књажеску власт прими, и на престол седне. Јеврем Ненадовић са својом породицом остане у Србији, кога није нико узнемиравао, — и народ га је остао до његове смрти поштовати.

Кад Кнез Милош 14. Септембра 1860 год. умре и на његово место тог дана прогласи се за Кнеза Србије Књаз Мпјанло; онда је Јеврем још више цењен и уважаван био, јербо га је и Књаз Мпјанло поштовао.

Кад Јеврем Ненадовић 6. Априла 1867 год. умре. Књаз Мпјанло при погребу наредно му је војену почаст. Погреб Јевремов био је врло сјајан. Његово тело покривено је било његовим Војводским барјаком под којим је за Кара-Ђорђа противу Турака за ослобођење Србије војево. Његова Војводска сабља и оружје укрштено је било на сандуку у ком је његово тело положено било. Тако и ордени његови ношени су које је од Царева добио. Његово тело ношено је било од куће до Палилулске цркве, код које је у гроб положено и сарањено Србским веледостојницима. При пратњи и погребу светине је тушта било, која је указивала последњу почаст старом Војводи и у нови је доба Србском Советнику Јоврему Ненадовићу.

Кажу да је Јеврем пред своје умпрање кад је у постељи лежео, и кад је чуо, да је Србија Градове добила и да се тог дана 6. Априла кад је своју честну душу испустио, Град Србија у руке предо, и да се на Граду Београдском Србска застава вије, молио да га пзнесу на улицу пред кућу, не би ли својим очима видео, како се лепрша Србска застава на Граду Београдском.

Јеврем је за своји млађи година а нарочито док му је отац Јаков жив био, врло лепо живио, и никад ни у чем какови оскудица и незгода трпио није. Говорио је о њему једном Советник Лазар Арсенијевић Баталака: „Јеврем је био срећан свега свога века; никад никаква недостатка није знао: свагда је имао што год му је требало.“

Јеврем је био средњег стаса и састава телесног, главе умерене, косу на глави у своје млађе године имао је смеђу, и увек лепо зачешљату, а под своју старост имао је белу и био је у неколико оћевлавно, чело имао је умерено и мало набрато, обрве лепе покучасте, очи имао је граорасте, нос римског типа, бркове је имао осредње, уста умерена, лице чисто лепо и мало жућкасте боје. Изглед му је био поносан без поношљивости, озбиљно пријатан и господствен. Он је ишао право и поподствено и под своју старост као какови младић. Одело на себи носио је европско, чисто и укусно до саме своје смрти.

Јеврем је био врло гостољубив, редак је који дан био, да није имао бар једног госта на ручку. Његова трпеза била је увек снабдјевена са више укуси јела. Али при свем том он је умерен био у јелу и пићу, и никад није било ниједног случаја да је ту умереност прекорачио. Он је у својој кући врло господствено живио, и у свему по начину његовог оца Јакова. Јеврем био је издашне руке, нема примјера да је он ма једног нужду трпећег од себе без утехе одбио, и ако није плао код себе кадгод новаца, он је узајмно на је молитељу помого. Но при свем том он није био разеснач, нити је имао ма какову страст штетну као на пр. картање да новац расипље. Он је помаго нужду трпећег, и сиротињу, и осим што је сиротињи у новцу даво, даво им је и у јелу и пићу и у другом које чезу.

Јеврем био је за млади своји година добар војник, храбар и паметан Војвода; а доцније праведан и безпристрастан судија и државник. Био је разборит у суђењу и говору, и старао је се да никог ипучем ма и најпростијег човека неувреди. Као и сам што се није дао ипучем врећати. Таке је добре нарави био, да никог ни увредити није умео, нити противу себе раздражити. И зато добро своје понашање, био је од свакога љубљен и поштован.

После смрти своје Јеврем је оставио у животу једног млађег брата у пензији советника Ацку са женом са два сина и две ћери; своју супругу плено Јоку јединицу ћерку Младена Миловановића из Ботућа Кара-Ђорђевог војеног Министра, и доста велики свој пород и то: 1. Најстарију своју ћер Кијагињу Персиду удату за Кијаза Александра Кара-Ђорђевића, и од ње три унука, Петра, Ђорђа и Арсенија, једну унуку Полексију и од ње три праунука и две праунике. 2. Ћер Машинку удову, која је удата била за Јована Лукачевића Полковника са једном унуком. 3. Ћер Босиљку која је удата била за Капетана Среског Радована Ђурпића са два унука и четири унуке. 4. Једног ожењеног сина Младена, који је био коњанички Капетан у Србској војсци са женом и са два унука. И једног нежењеног сина Симу, који је био Подпоручик у ц. к. Аустријској војсци 13. коњаничкој регементи пмена Краља Прајског. Оба ова брата Младен и Сима погубљена су у Београду 16. Јула 1868 год. зато што су регенти нашли да су помешани били у завери противу живота Кијаза Михаила.

И осим овог Јеврем је плао још деце која су му за његовог живота појрла, и то сина Танасија, који је био члан Апелационог суда, Јована

који је у млађим годинама умро; ћер Јелку која је била удата за Саветника Јеврема Гавриловића која није порода имала. И ћер Анку удату за Милосава Топаловића од које осто је један син имено Петар Топаловић, који је данас Полковник у Србској војсци и Аташе у Цариграду, и који има двоје деце.

Као што је Јеврем целог свог готово века до пред своју смрт, срећно живио. Срећан је што је у то по њега несрећно доба раније и умро, те није дочекao највећу несрећу, која је пород његов постигла, као што је то његову супругу Јоку, која се с правдом назвати може најсрећнија жена, изнећу несрећни жена, која је из великог добра, и као мати Кнегиње Србске највећу несрећу дочекала, и то: после смрти њеног мужа Јеврема, те исте 1867 год. 26. Јула умре јој у Кому у Италији унука Јелена рођена ћи Кнеза Кара-Ђорђевића која је удата била за Ђорђа Симића у 21. години свога живота. Године 1868 погубљена јој буду оба сина Младен и Сима; умре јој на пречац од жалости за браћом својом ћи Босиљка. Још и сво имаће покретно и непокретно као и кућа у којој је седпла одузета јој конфискацијом и продата буде. Године 1870 један јој прауцук у рату Француске са Турском на Орлеану у битки погине. Год. 1873, 17./29. Марта ћи јој Кнегиња Персида, а за њом праукука Милица Николајевић 11./23. Априла исте год. у Бечу умре. После тога умру јој две унуке, Ђурића и Лукачевића одрасле ћерп, затим 3./15. Октобра 1877 год. убије јој се зет Коста Николајевић, а 1878 год. умре јој зет Јеврем Гавриловић и Радован Ђурић. И осим ти многе су је и друге несрећне незгоде постигле, но она такове јуначки сносила је, и у највећој туги и жалости 21. Септембра 3. Октобра 1880 год. у недељу у 7½ сати у вече у Београду после четрнесто дневног свог боловања при чистој савести и здравом разуму у 88. години старости своје, своју племениту душу испустила је, и 23. Септембра у своју породичну гробницу у Београду код цркве Палилулске поред свога мужа Јеврема сарањена је. На пијел Јеврем Ненадовић, њен супруг од ње срећнији што је раније умро?

Госпоја Јока са својим мужем Јевремом изродила је 4 сина и 5 ћерп, и од ови имала је 10 унучади (мужкараца) 11 унука (женскиња) 7 прауначди, и 7 прапраукука свега 44. А после своје смрти оставила је у животу само 1 ћер имено Машинку, и 2 унука од сина јој Младена, Драгутина и Јакова ученике од 15—16 година са њеном матером

Џајом рођеном од породице Барловац. И од ћери своје Кнегиње Персиде А. Кара-Ђорђевић одрасла 3 унука Припца Петра, Ђорђа и Арсенија са њеном старим оцем Кнезом Александром Кара-Ђорђевићем; 1 унуку Полексију, и од исте одрасла, 2 праунука и 2 праунуке. Од ћери њене Анке, 1 унуче Полковника Генералног Штаба Петра Топаловића и од ње 1 праунуку. Од њене ћери Босилке, 2 унука 3 унуке 3 праунуке и 2 праунука свега 24.

Госпоја Јока била је осредњег стаса, снажне комплекције, а тела осредње пуног, главу имала је умерену а косу на глави имала је лепу црпу и дугачку, и за дивно чудо отишла је у гроб са мало проседи власи, чело имала је умерено, обрве лепе повијене, очи граорасте, носа римског типа, уста умерени, лице имала је чисто бело и лепо и при свој њеној 88 годишњој старости није нимало набрчкано било, него је била у лицу лена и младолка.

Изглед имала је поносан, без поношљивости, била је више озбиљна пријатна и господствена, а у разговору тиха. У кући вредна домаћица, а међу својом децом добра и примерна мати. Била је добра Српкиња и дарежљива сиротињи, никад није било прилике да је сиромаха без утехе и дара од себе одпустила, и гди је могла спротињу је помагала и руку помоћи пружала јој. Кад је била у највећој слави као мати Кнегиње Персиде, ни спрема ким гордила се није, и пошамала се увек као свака друга честита жена грађанског реда. Нема примера да је се пкад мешала и плела у политику и интригу, и у дела која људима припадају. Била је жена испитива паметна и поштена, и редка је била која Српкиња од њени другарица која би се са њеним честитим и сталним мушким карактером упоредити могла.

Кадје је у њену старост, несрећа и жалост снашла, индиги скоро из свога квартира, који је под најму имала и скучено од своје мале пензије живила излазила није. Чампла је сама са својом ћерком Машинком у свом квартиру у црно одело обучена и у туги јупачки спосила је несрећу и зло, коју је у њеној старости постигло. Пред смрт па годину дапа била је у неколико и оглувила и почешће побољевала је, и напоследку разболе се јако гди је четриест дана боловала, и до последњег свога часа била је при себи и своју племениту и честиту душу испустила је у паручију свога одраслог унука Петра Топаловића и своје једине ћери Машинке и снахе Џаје у Београду 21. Септембра/3. Октобра 1880 год. у недељу у 7½ сати у вече; Бог да јој душу прости.

СИМА АЛЕКСЕ НЕНАДОВИЋ.

ВОЈВОДА ВАЉЕВСКИ.

(Са сликом.)

Рођен је 1793 год. у селу Брајковини среза Тамнавског нахије Ваљевске. Од оца Кнеза Алексе Ненадовића и матере Јоване рођене Ђелмашевић из Гвозденовића. Он је од своје петорице браће, и трију сестара најмлађи био.

Кнез Алекса Симин отац није знао ни читати ни писати, па је увиђао да човек непписмен већим је негодама изложен и мањи значај има него писмени људи. Па кад није своја старија четири сина: Николу, Петра, Григорија и Димитрија могао школовати, јер у Србији није школа а и писмени људи било; он закључи да своју млађу децу у Аустрији школује, и тако прво школово је свога млађег брата Јакова, а после свога петог сина Матију у Срему кога започи и који и Протом постане. На чим своме најмлађем шестом сину Симу и синовцу Јеврему Јаковљевог сину, буде 6—7 година он нареди те је њи оба Прота Матија његов син у Брајковини књиги учио. А потом он ји оба заједно даде те су се у Купинову школовали.

Кад Кнез Алекса 23. Јануара 1804. год. од Дахија у Ваљеву посечен буде, онда предузме старање о воспитању Симе стрица његов Јаков као и о сину свом Јеврему који и Симу и Јеврема, из Купинова даде те у Карловцима по две Гимназијалне школе сврше. А за тим у 1808 год. остави Симе Карловце и ступи у војену кадетску школу у Винковцима; а брат његов од стрица Јеврем остави и он Карловце пређе у Србију продужи у Београду на великој школи науке, а за тим 1809 год. одпочио противу Турака војевати. Пошто Симе Алек. Ненадовић кадетску школу сврши, он ступи у Аустријску војску као свршени кадет.

Године 1813 кад је видно да највећа опасност Србији прети, он напусти из Аустријске војене службе пређе у Србију, и прво му даду у Београду управу над Арсеналом по он небуде с тим задовољан хотећи се тући са Турцима; те га Кара-Ђорђе постави за војводу Ваљевске Кнежине у Ваљевској нахији у његовој 20. години живота. И

Спша оде у бој на Дрицу гди је се јуначки за своје отечество борно, но кад ји Турци са Дрине потисну и на Равњу и Засавци разбију, они се повуку Шабцу и ту се сви скупе, и о одбрани наваливши велике силе Турске од 85.000 под Дереди-Дели Али-Пашом а са своји само 10.000 Срба стану мислити. Но кад 23. Септембра од Николе Мартиновића трговца Земунског, и Андрије Милошевића из Котешнице чују, да је Кара-Ђорђе 21. Септембра из Београда у Земун пребегло, и да су Турци од Смедерева већ наступили на Београдску нахију, и да се Београду прекучују, које зато и војска сазна, па своје Војводе остави и сва се кућама својим разбегне. *) Онда и све Војводе стану себи спасења тражити и у Аустрију се преко Саве превозити, тако и млади Војвода Спша Алек. Ненадовић затекавши се у Пабачком Граду са Војводом Попа Луком Лазаревићем па Думачи преко Саве у Срем пређе, и оде у Ашању гди му је сва родбина и браћа из Браковине тек дошла била.

Кад Аустријске власти Кара-Ђорђа и све његове Војводе по Градовима разместе онда Спша ступи опет у Аустријску војену службу као кадет, и 1814 год. одмаршира преко Вуковара у Грац, одатле оде у Циљу, из Циље у Љубљану, и одатле оде са војском у Италију противу Француза.

Пша једно Спшино писмо које је из Италије из Палма-Нова 30. Јуна 1814 год. своме брату Проти Ненадовићу писао, којег овде увршавамо:

Мње високопочишајему Господину Машеју Ненадовићу!

Залета ја незнам какову би човек на свету већу радост имати могао, осим кад је удаљен од своје куће, сродника и пријатеља, пак у једанпут тек изненада дође му писмо од њих, извести се о његовом стању и здрављу, и читајући га сам себи уобрази, као да би се њима лично разговарао, и с'тим неко мало задовољствје добије, а немо ли кад би се њима лично састао, каква би му онда радост неписказана била? Као ја што желим и молим непрестано всемогушчега творца, неби ли ме јошт једанпут с мојим родом и пријатељима саставио, да се могу њима лично видети, поцјеловати и за здравље упитати. — Но мени је за велико чудо и сумњу што пити од вас пити пак од Јевреја никакова одговора, на моја вам толпка одслата писма

*) Види Мемоаре Протине од стр. 211—213.

недобн, развије само једно једно у Вуковару, што сам у маршу од вас примно заједно с пулагом (новцем који су му од куће послали) које сам зашио и намерио чувати докле год се кући по времену невратим, ако будем жив, а ако nebude ми суђено кући вратити се по куд на другу страну окренем се кад се распустимо а оно спомена ради да могу честће опомињати будем га до последње черте живота мога хранити. — Из Граца што сам вам писао као вам тако и Ефрему (и свим прочим с којим сам се пазпо) за која несумњам да нисте примили, јер сам по сигурној прилици послао и на та одговора нисам добио, за ото сам се у велику сумњу и бригу метуо, незнам шта то мора и бити: да вас nebude што Грујевнћ чрез мене узнемирио, који ме од вас раставља и удаљава) и у тој прилици ви да се небудете на мене расрдили или ти са свим одрекли и чрез то недобивам никакви пзвестија од вас, и то пак желим да поште исправно писма нејосе, по се чрез њова небрежија изгубе, зато сад шаљем вам геген реценис, које баш мора се одати другчије није. Да вам пишем управ шта ће бити од овог фрајкора немогу; ер неможе човек уфатити ни за реп ни за уши, но само то вам могу казати, да је реч: т. е. да ћемо се сва три баталјона, кад се вратимо у Лајбаху распустити, и то већ за цјело држимо сви, и неки офицери који су ради опет службу примити, још сад почели су се јављати и препоручивати у регименте. Ми смо овде дошли већ како сам вам и прије писао, ако будете примили, 1. Јунија по римском у гарнизон, и весма нам је добро за бадава и пити и јести довољно. Овога месеца датума 5. и 6. доћи ће и други и први баталјон овде, и ми ћемо се кренути натраг 6. а такође и они таки други даи поћи за нама у Лајбах и ту ћемо се распустити сви, зато сам у великој бризи и ни на који начин немогу сам себи савета дати куда се окрепути; незнам или би се вратно кући, или би у коју регименту другу ступио, сам незнам шта ћу да чиним, а од вас никакова одговора недоби, на моја писма у којима сам неколико пута за ото савет јета искао, ако баш никаквог одговора недобијем до нашег распуштења, ја другчије нисам науио: по у коју регименту, или међу пешаке или међу катане трансферирати се, дакле гледајте, и одма геген реценисе пошаљите писмо у Лајбах, да се могу по њему владати куда би се окрепуо, но при том опет ни на који начин ја неби био рад војничку службу оставити, само да сам у којој регименти граничарској, да сам ближе куће, а најпосле можете и Г. Обрштеру Михаљевићу писати

куд он окрене — туде — јер кад сам пошао овамо, а он је рекао, ја ћу водити бригу за те, дакле сад нек и гледа. Поздравите Јефрема и Стрину, и кажите да сам био код чиче (Јакова) који се налази у Штајерској у вароши Цили здраво и мирно, иде куд му је воља, и није опак као што се тамо говори, ту сам код њега једну ноћ ноћно и дао ми је једно 20. форинти на пут, а потом кад овде дођосмо, на неколико дана стигосмо цовице Италијанске, у којима се јавља: да је славни муж Георгije Черни Фелдмаршал Србијански из Граца у Беч са прочим његовим Војводама, незнам ког датума кренуо се, незнам хоће ли бити истина. Поздравите браћу, мајку и снахе, и проче кућанце; а такођер Г. Капетана Мамулу с ким сам се и састајао кад је прошао овуд тречег овог, госпођу Капетаницу, старог и младог Попу, и старца нек неумре док ја недођем да му могу и ја парче земље бацити у гроб, Петра Николајевића, Павла Ненадовића, оца Живка из Прогарн, Луку Грбовића, ако се састапете а ви такођер и Ерића, Матића, Петра Стефановића, Уроша и Ђорђија — — — Ах! које га сам најволијо и успео првога поздравити умало га са свим незаборави, моје га љубезнога Јовицу Милутиновића. Такође поздравља вас све Милош Сарановац који је такођер заједно самном у Београду у Цајгхаузу, а потом на Цукићево место за Војводу отишао а, сад, стражмештер — с њим остајем ваш истини.

Сима Ненадовић, Cadet.

Palma-Nova, 30. Јунија по рихс. 1814.

(На адресу: Из Италије. Палма-Нова. Пречестњейшему госп. Матеју Ненадовићу протопресв. бив. Ваљевском у Купиниову у Срему.)

Но како Русија са својим сојузницима Наполеона I. потуче, и 2. Априла 1814 год. уђе у Париз, и Наполеон 11. Априла одрече се престола, а 20. Априла исте 1814 год. оде у остров Елбу. Тако и Аустрија као сојузница своју војску која је и преко Италије противу Наполеона Паризу марширала заустави, и потом стане је враћати патраг и распуштати је. У којој војсци био је и Сима Ненадовић који из исте пошто се из Италије врати изступи, и дође у Срем у Купиново. Но како одма Хаџи-Продаи 21. Септембра те 1814 год. дигне народ противу Турака, његов га брат Прота позове к'себи у Фенек те Сима одатле с Протом пође у Петроград да Цару Александру јаве

за тај устанак, и да га моле да помогне јадиоме народу Србском да га тираије ослободи. Из Фенека Прота и Сима право пођу у Петроград ударе преко Трансилваније, дођу у Хотин, и одатле преко Каменомодолског дођу у Житомир. Но ту чују да је Цар Александер прошао за Беч, они се онда одатле врате пут Бечу, и кад стигну у Беч, јаве се Недоби и Графу Каподистрији, они ји упуते Послапску Стакелбергу, од кога добију налог да одма сиђу доле и да гледе да народ умире (јер тад није користна та побуна била по Руску политику). И тако Сима са Протом сиђе у Срем. Но док су се они смута повратили. Већ је Милош и без ичијег звања, прискочило био Турцима у помоћ и са Таја-Пашом и сам без налога Руског Устанак угушио. Гди тек тад Турци најгрозније одпочиу Србе клати, и па кође по стотине живи Срба набијати.

Кад Турци стану тако мучити и затирати народ. Усред ти мука стану се Срби договарати за нови устанак, и Сима Ненадовић придружи се Војводи Петру Молеру, гди је се потајно с њиме и са другим ту налазећим се као и са заоставшим у Србији Војводама и другим главним људма договаро, и спреме чинио, да се опет противу Турака дигну. *)

Но у то време Наполеон I. са 900 људи 26. Фебруара 1815 год. изведе се из Елбе 1. Марта уђе у Француску код Каине, **) а 20. Марта уђе и у Париз. Аустрија започне онет купити војску, па позову и Симу. Но он увиђа је да ће скоро своје отечеству од потребе бити, одкаже им тај позив и заостане и даље у Купиноу.

Па како су заоставше у Србији неке Србске вође и други главнији људи, у Рудовцима држали тајну Скупштину, на којој закључили су и заклели се да на Цвети устану противу Турака. Тако они одатле пошљу у Срем Павла Гошњића те он тај закључак саопшти Војводи Петру Молеру а и другим у Срему налазећима се војводама, да се и они за одређени дан општег устанка спремају.

*) Види у Мемоарима Протиним на стр. 347.

**) Који одма на Прајзе нападне 15. Јуна код Туина, 16. код Јуна и Катрбраа, и 18. код Ватерлоа. Но како и у тим биткама несрећан буде, 22. Јуна положи по други пут круну. 7. Јула и Париз који је устао био преда се. Јули 18. уђе у Париз 9. Јуна. А Наполеон преда се Енглезима и буде на Остров Свете Елене 18. Октобра одишан и чуван. Који 5. Маја 1821 год. у Светој Јелени и умре, којег смрти највише радовали су се Енглези. Види Преглед Њемачеленија од Аврама Браковића стр. 123, 124 и 126.

Тад налазеће се у Срему Србске Војводе, још више стану се договарати са главним људма у Срему и вођама у Србији и приуговоравати се за нови устанак противу Турака. А при том једнако стајали су у перспекти и свези са Протом Ненадовићем у Бечу да би им што и Дипломација помогла. Но увере се да нема ни одкуд помоћи. — Него да се поуздају у сами себе. „Усе и у своје кљусе!“

И тако очекивајући урочени дан *) за устанак спремали су се, док на једанпут чују да је Војвода Арсеније Лома 8. Априла на Цветни четвртак подигао Рудничане противу Турака, Рудник на Лазареву суботу 10. Априла освојио, а и тог дана из преваре од Турака погинуо, и да га је Кнез Милош 12. Априла на страстији Попедељник заменио, и узео у своје руке да он тај одпочетни устанак руководи.

Томе се устанку Војводе у Срему обрадују, и између себе договоре, одреде, и одма спреме Војводу Павла Цуклића, Макеу Крстића и Капетана Јовицу Милутиновића, те они напред са спремијеним бећарима тајно у Србију на Забрежју пређу; гди ји у договору стојећи за устанак Посавци дочекају. Који са Забрежја одма тог дана крену се и изненада груну на Турке у Палежу и после кратког боја варош заузму; и одатле крену се продру до Ваљева и на Кличевцу у шанчевима улогоре се. Но како Београдске Спахије, заузму опет небрањени Палек. Капетан Јовица хитно врати се са 200 коњаника од Ваљева да и те Спахије из Палежа истера. У то баш време дође и Кнез Милош Обреновић са неколико својих ђемака пратилаца, с Јовицом се састане разговори на потоку и сам у Срем пређе, и оде у Прогаре те се са Војводом Петром Молером, Симом Ненадовићем и другима састане; и између многог разговора и договора, каже им: „да ако и они леће прећи у Србију, да се и он више натраг враћати неће.“ — Молер му и Сим одговоре: да су они послали напред Војводу Цуклића, Крстића и Капетана Јовицу, и да ће и они сви до који дан у Србију прећи, докле што ђебане још прибаве, и докле нареде да им се таква шаље, но да је тешко за новце. Милош им каже сво полаца, и преда Молеру повећу суму новаца за исплату ђебане. У том дође глас да је Капетан Јовица истеро и Београдлије из Палежа, и отео им једну шајку са топом. То Милоша здраво окуражи; и пође

*) Цвети, које је Прота у одговору на писмо Павла Сретеновића назвао „Видовдан“ каже му да се претрпни бар до Видовдане — — — Мемоари Проте види стр. 347.

патраг у Србију са Војводом Сихом Ненадовићем, који је узасе имао 100 момака добро оружанп, по кад буду близу Прогарског чардака, стража ји војничка онази и они повуку се патраг у Прогарску шуму и ту запоће, а сам Милош тог вечера прокраде се и на чулу у Србију пређе. Сутра дан зором Војвода Сима Ненадовић са Јаковом Јакшићем кад види да се стража због излитпја воде обпћп да у Србију пређе никако неможе, онда са својп стотину момака удари на стражаре повеже јп гди један стражар мртав, и његов један момак рањен буде, и тако пред очима исти седне у приготовљене лађе и у Србију у село Ушће пређе, гди га ту његов добар пријатељ Капетан Јовица дочека, и одатле заједно са Милошем у Палеж спусте се.

Капетан Јовица оде одма са војском Ваљеву. А Кнез Милош и Сима Ненадовић остапу у Палежу, скину топ са шајке, ког је Јовица од Турака отео, начине за њега лафет, па и они трећи дан у Ваљево заједно оду и у Кличевачки логор сместе се. А по том правилно са свију страна обсаде Турке у Ваљеву, и намерни буду да у зору на њи нападно. Но како тог вечера и Петар Молер са једним топом и војском трећег дапа дође и у Кличевачки шанец смести се. Турци зато узнаду и виде да ће од Срба потучени бити, па те исте ноћи мучки искраду се и преко брда Ђрђана са западне стране Ваљева, гди Србске војске није било, из Ваљева побегну.

Па како је у Ваљеву испод Кличевачког шанца постојала једна од три ката четвороуголна кула, коју је Војвода Јаков Ненадовић од камена разваљене Витковића куле, која је на ушћу воде Градца у Колубару пре сто година грађена била; од њени разваљпна камен дотерао и ту кулу на једном по узвишеном позиционом брду, саградио, и високом је обкопом утврдио; и која је служила противу одбране вароши Ваљева, кад су Турци за време Кара-Ђорђевог рата из Босне Ваљеву продирали. Под том кулом био је један на свод казамат у ком је држат барут и друга цебана. Он је био сипзак са тесним пзвпјугащим прозорима, кроз које је могао мало воздух унутра допирати, и само са једним малим вратима. Ваљевски Турци под том кулом у тај казамат утаминичили су били неког Кнеза Петра Миловановића пз Тврдојевца, па ако је се исти и слепо држао Турака, тако и неколико десетина Кметова и други главни Срба, који су због малог простора један на другом лежали, и гушећи се без воздуха умирали, које умрше Србе

извлачили су Турци на поље, а друге оставили су на мучењу. Кад Србска војска дође Ваљеву, Турци засну камењем земљом и другим, које чим, и та мала на тамници врата да се лако отворити не могу, па се и стража од те куле у Ваљево повуче, и тако те заточнике оставе да се погуше и похру.

Кад Турци из Ваљева побегну Сима Ненадовић одма тог јутра сиђе тој кули, наспи од врата одклони, врата на тамници обије, да сужнике из тамнице пусти, но кад тамо, они скоро погушени и гладни, лежали су један над другим, које једва из тамнице изведе. Тако да су једни како су из тамнице на чист воздух изведени били одма су поmrли, други од сунчане светлости ослепили су, трећи падну у помаху а неки и у нела лудило, као што је и сам Кнез Петар Миловановић био. Сима те пнемогле сужнике пошље одма те ји одведу у Кличевачки логор, те им се да да једу и пију, и из полумртвог стања повраћају. А он тронут патњом ти мученика, заповеди те сва врата и прозоре на кули поразваљују, па онда и кулу свога стрпца Јакова Ненадовића занали и оде у логор Кличевачки.

Докле је се Сима око испуштања сужника, рушења и палења куле бавио, било је и ноће превазишло, и кад у логор Кличевачки дође, нађе узбуњен свет противу своји Војвода. Јер Војвода Павле Цуклић и Стојан Чупић позвали су били на ручак истог Кнеза Петра Миловановића кога је Сима тамнице ослободио, и који се у нела лудом стању налазио, а и нанио се био. При ручку Цуклић стане корети Кнеза Петра. Зашто је се држао Турака, а није браће своје Срба, па сто до шта је дошо. Кнез Петар правдао је се и говорио да је моро пћи с Турцима, и да и сад Срби не могу с њима изаћи на крај, и да су се лудо побунили противу Турака? и т. д. Чупића његов говор дирне, па му каже да је он Турска улизница, а Србска издајница био, а и сад кад тако лудо говори — заслужије да га сваки презре; — па га једном кошћу ударити по челу. Кнез Петар онако суманут скочи преко трпезе да истргне иза Чупићевог појаса нож да га прободне. У тај ма пои Лука кога су Жуком звали испод доламе опали ништољ и Кнеза Петра на место убије. Отуда се узбуна у логору учини, подстрекнута момцима Милошевић, Симом Паштрџићем и Благојем Томићем противу Војводе Цуклића и Чупића говорећи да они Кнеза Петра неправдо убише и т. д. Но у тај пар дође и млади Војвода Сима Ненадовић, који

својом речитом љубавношћу са плаха, умекша, и уташка људе, а потом Молер и Капетан Јовица истакну се и са Спљом са свим умире узбуну Ваљевске војске, осим Пантрџица, Благоја и други Милошеви момака, који викали непрестану. Због који Цукић, Чупић и Капетан Срдан, оду на Врану, и сваде се са Милошем, па Чупић са Срданом одма оде у Мачву. А Кнез Милош приморан буде, те сиђе са Цукићем у Кличевачки логор и своје момке умири, говорећи да је он ђоја казао да се Кнез Петар као Турска присталица убије.

Овде је Војвода Молер са Кнезом Милошем повео разговор о управи земље као што су се у Срему у Прогари договорили, да њи четворица, он Молер, Милош, Цукић и Прота Ненадовић кад из Беча дође, заједно земљом управљају докле се Кара-Ђорђе из Русије не-поврати. Но како се у том несложје, Петар Молер тог дана одвоји Милошу већу част Ваљевске војске, и да му оба топа, те он оде противу Турака у Чачку. А Молер оде са Војводом Богдјевићем, Дабичићем, Јакшићем и Капетан Јовицом у Шабачку нахију у Црпиљево, противу Али-Паше Зворничког, који је у Јадру био, и да Шабачку нахију на устанак покрене. Војвода Сима Ненадовић са Луком Грбовићем оде у Сокоску нахију те заузме стари шанац на Баурићу и утврди га, и кад нахију на оружје противу Босански Турака подигне, остави ту Грбовића, па онда и он сиђе са једном четом људи под Цер у Црпиљево и стапе противу Али-Паше.*) Које Молер преда главну команду тог краја, и оде на Забрежје за ђебану, а одатле противу Пожаревачки Турака.

Примивши Сима ту у Црпиљево главну управу над војском, противу Босански Турака, све је чинио да Мачву противу Турака покрене, по тешко ји је било на устанак задуго подићи докле на последку на сам дан Петровдан прегну, и пођу заједно са браћом својом Србима.

Но велики Везир Рушид-Паша, дозна за устанак Мачвана, па не-смејући Али-Пашу из Јадра преко Цера кренути противу Срба, одреди и пошље Мараш-Али-Пашу пћи туглију Никшићанина, са 1.000 по избор војника и са 300 Никшићски Турака, који зором пређе Дрину и кроз Мачву, кога су Срби а Чупићеве издајнице водиле мпрно прође и па Дубље па конак дође, гди се одма обшачи. Гди је тад и Молер по освојењу Пожаревица на неколико дана раније стиго био.

*) Види Историју Милутиновића стр. 244. и 284—285.

Главни Србски логор непрестано је био под Цером у Цриплеву бојећи се да Али-Паша са јаком војском из Јадра преко Цера не груне. А по Китогу засеко је био Војвода Прота Николa Смиљанић путове да Турци Шабцу продрети немогу. И тако Срби и Турци један противу други стајали су. Докле и Милош са војском у Цриплеву недође, и одатле одма пође противу Мараш-Паше Војвода Молер, Јакшић и Прота Смиљанић из Липолистa, и по јакој киши 13. Јула у вече дођу на Дубље и ту на Турке пођу са великом вицом ударе, и оне који су око шанца разместили се били све ји у шанац сјуре, од који многи Турци и погине. Те ноћи Срби пуцали су непрестанце на Турке и нису им дали да спавају.

Сутра дан рано 14. Јула са војском дође и Милош са Симоm Ненадовићем и Милићем Дринчићем који су у Липолисту заостали били, и обсаду Дубљанску подкрене; на позову изнурене Турке на предају. Но они одговоре да ће се до последњег човека тући. Онда Срби распореде се да јуришом шанац освоје и Турке заробе. Ударе јуришом на шанац са свију страна, гди у шанац први упадне Подруг Тешац, Петар Чарка, Шарић Бошњо и Војвода Милић Дринчић ускочивши на врата од Турског шанца запречи ји и са сабљом стане млавити и сећи Турке, но тако таманећи ји и погине. Ваљевска војска пуцала је на Турке, но непође одма на јуриш. Док млади Војвода Сима Алек. Ненадовић неизлети пред њу на свом зеленом хату и повиче им: „Напред браћо! Напред! И за мном за крст чисти и веру Христову! На полети на хату пред војском са својим Капетаном Милованом Зујаловићем из Тулара, долетивши до Турског шанца Војвода Сима испали обе мале пушке у шанац на Турке, па сукне сабљу и полети у лево и косо поред шанца, но зрио га пушчано под десно пазуо погоди као и Капетана Милисавa који оба мртва на земљу падну. Гди Ваљевци претрче те ји оба мртва прихвате и изван бојишта изнесу. Па како је Ваљевска војска много поштовала и љубила свога дличног младог Војводу Симу, многи заплачу и закукају за њим, па непреврћу наонако своје капе и гуљеве од жалости за својим омиљеним Војводом, упараде се и онда пред њи изиђе Војвода Молер и поведе ји напред по сад Ваљевци који су у првом нападу заостали били, за покајати свога љубљеног Војводу Симу, груну сви хорлемице преко пресобрања и у шанац поскачу, тако и друга војска са други страна то учини, и сад настане сеча пожевица и котрљање Турски глава у шаницу и вика Турака: „Аман! Аман! Медет,“ у часу се разврши и реши победа над Турцима.

У овој битки која је 14. Јула 1815 год. на Дубљу била, погинуло је само 12 Срба и осим њих два најваљанија јунака Војводе Симе Алек. Пенадовић из Бранковине, Милић Дринчић из Теочина Рудничке нахије, и Капетан Милован Зујатовић из Тулара Ваљевац. *)

Но и, Срби су ји дивно осветили, побили су готово све Турке, убили су Пашу-Хасу Дрвеницу, са свих његових 300 Никшићана. Заробили Мараш-Пашу са 83 Турчина, убили му Сина Османа, и задобили многи плен, у коњима, оружју, повцу и оделу.

После свршене Дубљанске битке, Симу узму његови војници патоваре мртва на кола, за којима су водили његовог зеленог хата кога су црпом чохош покрили, а они га пратили са преврнутим напнако на себи гуњевима и капана, а неки и гологлави ишли су као знак туге и жалости, и тако су га до његове куће и браће до у село Бранковину допратили. Кога поред цркве Бранковачке на четири корака са источно-северне стране, до гроба његовог оца Алексе саране. При погребу Симе, силније се свет и из удаљених села Ваљевске нахије мушки и жепски стекао био, ког су заједно са његовом родбеном проливањем суза и заневком, ожалили.

Доциније браћа Симеина, Никола, Петар и Матија Прота положили му на гробу од црвеног мермера плочу, и повр главе ударе повиши мермерни белег. На ком белегу његов ујак Илија Белмаш из Гвоздеповића изреже му сходан надпис, гди између прочег каже: „У селу Дубљу 1815 год. Јулија 14. дне храбро јунији-халаћани живот своји отечеству поклонили.“ **)

Сима је се родио 1793 год. у Бранковини, почео се школовати у својој 6—7 години а по свршеним наукама, и војеној Академији, под Кара-Ђорђевићем постоје Војводом 1813 год. у својој 20 години возраста, а погинуо је на Дубљу 14. Јула 1815 год. у половини своје 22 године свог живота.

*) Има предања да су сва три ова лична јунака у самом боју погинула од Кнеза Милошевог вериог слуге хајдука Марка Штитарца. — А, и, Сима Милутиновић у тројегодишњици тврди да су од Србски пушака, и Србске руке изгинули. Види стр. 325, 326, прету дванаесту и стр. 329.

**) У Мемоари Прота Пенадовић на стр. 274 каже да је Сима 13. Јула 1815 год. погинуо, но биће верије овако као што је Белмаш на камену изрезао 14. Јула, а у оба дана 13. и 14. Јула Срби били су се са Турцима, но последњег дана Сима је погинуо и Турци уништени.

Сима је био врло леп човек, њежног и врло пријатног веселог лица, лепп чисти образа, обрва плави повијени, брчиће као млад пмао је мале, косу на глави пмао је смеђу и по Европском аристократском укусу чешљату. Он је био стаса повисоког, и снагу тела спрема његовим младим годинама, пмао је необично у велико развијену, као човек у много старијим годинама.

Он је био добар, љубазан, и учтив спрема сваком човеку, највеће сиромаше он је примао и љубио као и богаташе. Он је се пријатно разговарао са сваким, и ни од кога се клонно и либио није, ни од људи, жена или деце. И за то његово добро братско понашање, сваки га је живи волео, па и они који су за њега чули, а својим очима и видели га нису. Сваки га је волео и желео видети његовог доброг плеза Алексе сина, младог Војводу Симу.

Он је са својим друговима љубазно живио; са својим подчињеним војницима у логору поступо је братски, човечно и праведно. Но у боју као што је војнички воспитан захтево је од своји подчињени строгу послушност.

Упрочем ако је и млад био, он је био мудар, научен, и практичан војник и велики јунак, да му равниог у тим врлинама онда у Србији није пара било.

Био је врло даровит, бистар, лепоречив и уман, тако и најучеплији у оно време од Срба из Србије Србини. Осим Србског језика, говорио је чито и писо: Немачки, Талијански и Маџарски.

Носио се тако чисто и укусно господски, да му није равниог било у Србији. И осим Војводског богатот одела пмао је и носио богате Сажур-Туркове, Бекеше, Душанке гајтанима извезене; а и друго Европско Француско одело, и покрај тога имао је лукезни тоалетни ствари.

Има причања о смрти Симлиној и Ненадовићу остали су вечно жалити да је он од Србске небратске руке, и интересне Милошеве злобне зависти и освете чрез хајдука Марка Штитарца због Прогарског разговора мучки као и Милић Дричић хотимично убијен.

Покрај свег овог напред изложеног верног Животописа Симлиног, додајемо овде „Опјевку“ његовог полубрата Симе Милутиновића Сарајлије — Чубре Чојковића. „Запевку Купиновке,“ и опевку Полубратке *) У којима је много Симли живот нацртао.

*) Издађено из Жетописа Матице Србске за 1827 год. из час. III од стр. 68.

ОПЈЕВКА.

Младог Србског Племѣна, Симе Алексѣна-Пенадовића, погинувша 14. Јула 1815 год. у јуришној битци на Дубљу у Мачви.

Еј! Ваљево у крај Колубаре
 И под кулом Витковића славна,
 Осмјешљиво чесменито мјестце
 И у зиму а камо ли љјети
 Кад ливаде и узорне луге
 И пристранке преукраси цвѣће
 Сваке боје и мириса љубка
 Особито Љубичице обје
 И милодух перја вољејвога (мирис-
 ного);
 Кад се дрвље заодене листом
 И кад врући југ развије пунке
 Дрепа, Глого и Јагода рани!
 Дај ми, кажи, што си тамно стало,
 Рухо на се обукло плачевно?
 Тко ли те је и чим у цвјелно?
 Ол красоту дивну своју плачеш,
 И господство над окружјем својим?
 Спаљено'л те ражалело стање,
 Ил си тужно скоро потопљено
 Колубаром плаховитом реком,
 Која носи кладе и Грмове,
 И заноси куће и мостове?
 Ол? ми те је болест разселила!
 Страшна болест чума неумитна,
 Што раставља од милога драгу,
 Ситну ћецу од рођени мајки
 Браћу дичну од сестрица жаљни
 Без милошће и без призирања?
 Да чујеш ли посавкињо вило,
 По прилици млада Купиновко!
 На те гледећ, врлоти је стало,
 Што сам данас ја ожалошћено

Нужда мени, а теби је туга
 Но у ког је и камено срце
 Ил нека је чвршће од лафскога
 Мене згледав процвилит му
 ваља!
 Од како сам овдје савијено,
 Те жалости дочекало писам:
 Једном рано у најлепше доба
 Од године и љетнога дана,
 Бранковина место помалено
 Ожалено него знаменито
 Јунацима и по избор син'ма
 Срећом својом опито се било,
 Пак немогло фалп одољети,
 Већ запјева своје Даворије:
 Дурмитор је прије без синјега
 Без синјега и снѣжипка црва,
 А ја дивно пикад без јунака
 Од својега двора и огранка
 К'о ил стјена без бршљана снѣга
 Ил горица без мркога вука
 Неспомиње своје важне предке
 Ил то слави нове витезове
 Што га својом заклањају главом
 Русом главом и животом својим
 Ка и трњци поноспиту ружу,
 Ко и отци своја чеда мпла,
 Кано'л дуга земљу од потолка,
 Не тек њега, по сву околину
 С' Дрине плахе до Мораве мутне
 До Мораве те чак до Тимока,
 А од сваке власти не прпличне,
 Од Турскога надмјерна зулума,

Који бјеше свуда додијао.

У чошћу срце расилакао,
 Тер ништаше поснесано млеко,
 Зачеђено и у мајци дјете,
 Већ то пјева, образом се фали:
 Са њоме се нитко неспоредја!
 Еј Стамболе од свијета главо,
 Твоја слава звијезде је прешла,
 Али моје није доманила!

Још Паризу ти се и не јављај
 С' Французима ти званим јунаца
 Над нишнице узме погледај,
 На срамоту теби и Стамболу
 За чудило свету осталоме,
 И на дикку правом Ришћанину
 Штит сам живи ја родило себи,
 Бранитеља свога окружија

Та вјерно га од Србкњије Срба
 По њему млада Симеуна

Крвног сина Кнез Алексе блага.
 Најмлађег од седамнаест браће

Кнез Алексеу сам је Царе звао,
 Оспм Цара од Беча Цесаре

Унатјеч га даривали дарма,
 И милости чинили му радо;

Старином је из Ерцеговине
 Оклен извор и подрекло прво

Сваког Срба давна и данашња,
 Што и вода тече нам отуда

Стари су му до у Бирач сјегли
 И звали се Бирчанским Бошњацима,

Док он истји са својем оцем
 Са свој кућом и родбиниом ближом

Сљего живијет из врлетна Бирча
 У питохо селце Бранковину:

Озго сљезли ту се населили,
 Населив се и народили се

Док и Симу зачедила мајка

Зачедила сретњо донијела

До времена и рођења свога
 Симо рођен нао је на ноге

И у мајку најпре погледао,
 Јошт и спсе понекао брже:

Дој ме јако моја мила мајко,
 Синут' ваља одрашћати нагло,
 Теби грозни старост и слабоћа.

Селу нашем њивам и стоговма
 Плахи огањ и пожари силни,
 Нак свем роду и Србском народу
 Бич живота, свирјеност варварска!

Већ ме крми, негуј и подижи
 Да се својим у невољи нађем,
 Да заклоним својим грудма друга
 Да погинем за дом и завичај

Да погинем бранећ и тешећ их
 Ол да живим у свем Србском роду
 Као досле у срдашћу твојем!

Слободно је окце показао,
 И у мишци мача изнесао,

С' оног тавна на свијет бјели
 А праћедска у Косову бивша

Тад појена душманина крвљу
 Појенога по ненапојена

Паче'а глава прадједа му знатна
 Њим довољно јошт неосвећена,

У Бога је дакле исплако се
 И достајо'с јавит на свијету

А у младој, по у крпкој мишци
 Свог негдашња то се по том чета

Надежднога Симе Алексића
 Јуначкијем је, он задојен млеком

Јуначкијем а матере Србске,
 Штоно знаде синове рађати

А синове за утеху своју;
 И на радост ко на обранење

Нак Срјемске Карловкиње виче

Одгаје га премудрости плодом
 Духу људском јошт придаду Божјег
 Те га спреме за свог одређења
 А и једног сваком изненада
 Те милине Браковина своје
 Промјени та преврјат стане
 На плач горки и јадике гласа
 Ледну мене и несмједо питат,
 Да је тиме већма неогорчим,
 Већ с'ужасом борбјах се тако,
 Док зачујем сињу кукавицу
 Вии ње тужи на сувоме расту,
 Како худна и перјнице чупа
 Јошт и главом о границу бје
 А панжама своје очи вади
 Мислим шта је ал се недомишљам
 Тек се чудим шта би тицу снашло,
 Зимно доба већ јој није време,
 Добро видим, ће јој је невоља
 Али каква, тко'б се осјетијо,
 Док јадница извести ме сама
 Зар на срцу да јој штогод лахне,
 Од жалости људскји пробеседи
 Глас већ тичји она преокрену
 Осим њена рода пернатог
 Нек разбере когод и од људи
 Шта је чуда унутри јој туче:
 Јошт да има своју реч као ми,
 Ол травица ситна зеленка,
 Те'б и њојзи пројадила худна,
 На свјету да је разумије
 И ће и што може чувствовати,
 Горкост и скорб е толика — и њена.
 То небила сиња кукавица
 Него мајка СимеАлексића! (Јованка)
 Како чујом и познам јој гласак,
 Од старости саме смалаксао,
 И што мого плачућ промукиуо

Илаче мајка свога Симу сљика
 А мезимца по синова шестнест
 Од њега се свак надао много
 По највише остарила мајка,
 А Ваљево и од исте више,
 Те кољепо старог заштитица
 Да надамном опет владикује
 Тек што ме је јуче оставило.
 Данаске се већ на мени знаде
 И знаће се на мојему лицу
 За вјека и до издишаја
 По приоми до двије године,
 По новој Србском падепју
 Уз крајину другу Срба скору
 А на Зулум-Паше Сулејмана,
 Милош други од Косовска боја
 Истог духа ког му пмењаче?!
 Сам је собом парод уздигао?....
 Да накаже зорбали је Турке
 И да скине јарам са човечства
 У то јато за вјерене браће
 Допадиуо притајани Соко,
 Та Соколчић Алексићу Симо
 Из Српјема старог убојскишта
 Србска рода у несрећама крајњим
 Још ми стару необишо мајку
 Ни Браћницу ни пак Браковину
 Ће је најпре свијет угледао,
 Оде с војском да одбрани Мачву
 А Војводство негдашње Чупића
 Шта тад Чупић пмо другди посла.
 Ту је Наша од Никшића Града
 Од Никшића према Горп Црној
 Са изабраним својим Витезовма
 Сљего био и утврдио се
 А у Дубљу изобилну селу,
 Што је пупче плодносне Мачве
 Са сви страна Срби га облете

И Милош им сам препејео на бој
 Сложно'с удри на Шарампов исти
 Развале га Срби на грудима,
 Све по њему своје враге смлате
 Тек Пану им што уздрже жива
 И његове нешто тевабије
 Ал од Србаљ тко ће погинути?
 Тко је први у ту битку био!
 Милћ Дрпичћ и Алексе Симо!
 Братац тужан Ваљевскога Проте
 Млађан лјеп, ко румена ружа
 Кад пупољак тек'с развије зором
 Да мирисом воздух испуњава,
 Окол себе људе ублажава,
 На јуначтво сав од срдца бјеше,
 Из очју луча му свјетљаше
 Њом зенице заслепљаше врага
 Не марише што топ пушка пуца,
 Што ли картач пз топова брише,
 Чисто'с чине сљевене му груди
 Од челика и од туча тврда,
 Од шта по су и топпе слите,
 Пак истаче'с на својему хату,
 Само викну: „ткоје Србинизаиом!“
 А потеже кубурлију пушку
 Над шарампов Турски се залеће
 Њом душмана у вр главе згађа
 Јошт му пушка пенздала гласа,

Друга пуче на њег из Турака,
 Немило је њега погодила
 По злу мјесту, по јуначком срцу,
 Баш кроз живот кроз пазуха оба,
 Без душе је на земљицу пао,
 Како једном удунута свјећа,
 Тек за сабљу прихватио'с био
 С'њом у мишици јунак околчао.
 Ето што сам јадно расплакано,
 Симо храбри! рана моја вјечна!
 Глава ми је с'тобом одкинута,
 Срце моје с'тобом укопано,
 Нигда тебе заборавит нећу!
 А како ћу, и да хоћу тужна?
 Кад во за ме таквог цветка нејма,
 Ни челека нити перјаница
 Ја чим би се дичио закирила!
 Све несреће и страдања моја,
 Од некада до данашњег дана,
 Заборављам и по свему ништа,
 Спроћу ове садашње жалости
 У грудма ми што се нагњездила,
 Јамачио ће са мном вјековати
 Ол ме у гроб спратит пораније
 Спмеоне'л моја штето вјечна
 И без цјена и не накнађива!
 Ал' ти с' био за ме и за људство

ЗАПЕВКА КУПИНОВКЕ.

Шта је, шта'л то ушп ми раздире?
 Што'л ми чула пз мене утробу?
 Тко'л ме живу грозп укопати?
 Гроз небесни срце ми је произо,
 Погибо ми Алекспћу млади,
 Мени дражп од зепица моји

Спмеоне мој животе цигли! —
 О варварство Бог те укпиуо!
 Нестало ти трага у свјету,
 Ти свирјепост и чрезмјерја рађаш
 Ти намећеш јарам на човека
 Што негмиже, него дубке хода,

Тебе згажа, звездама се диви,
Све презире што је непоштено.

* * *

О ја худна шта би сад чинила?
Створ ме Боже у студени камен!
Он је вјечан, све му одољева
Ал ми само суза неукрати!
Ставићу се крај царева пута,
Ту ћу сузе росом избијати,
Ко год прође нек очима види,
Како жалим ја Драгана мога.

* * *

Ах! што ли ће, кад би тако било,
Њим зачето у мајци јуначе?
Нит би могла живјет ни умрети
Мени ваља њега породити,
Породити тугом отгајити,

Кад узрасте, осветиће мајку
И својега пезазната отца.

* * *

Доста ми је, шта ће ми се више,
Осињена ето утјешена,
А мој драги смрћу стеко славу
Вјечитију нег и моји јади,
Већ ја узми Сине полубрата,
Он ће мене својом називати
А трпит ме да му плачем Побра. —

* * *

Тко'ћ сретњији тад од мене бити,
Сину плачућ, а тјешећ се Сихом!
Предајем се ја судбини мојој,
Несрећном ме љубав учинила,
Љубав ће ме собом разблажити
Те ћу живот подносити моћи,
Који за ме већ иначе није.

ПОЛУБРАТКА.

Сладка ти је на мегдану смртца,
Сбиља слађа од мајчина млека,
Од Нектара Боговскога пића,
Малвасије и од Амвросије;
Најслађа је право ме јунаку
Ам врлину што по строгом љуби,
Ко вјечиту без порока славу
Људства ради свој жртвује живот
Опасностма радује се грозним
Бе јунаштво може показати,
И усердје своје за обштинцу;
Дух велики дјела му јављају
Ким у веће смјешава се људе,

О покојни по п о вјечени!
Да'л ми ниси полубратом ко'си;
Вјера моја би'ти завидила,
Славној твојој пред свијетом смрти,
Њом си стеко ти јунака име,
Свету ти је славу присвојила,
Те за твоју вјечна свјета љубу,
Сваки Србин огледа се оте
Твојим пашти'е духом испунити,
Ал' рједки'е успоређа с тобом!
Давор добро име поносити,
Поносити и честито вазда.

НИКОЛА И ПЕТАР НЕНАДОВИЋ.

БЛИЗНАЦИ ВОЈНИЦИ.

Никола и Петар рођени су у Бранковцима, у Тампави нахије Ваљевске око 1769 год.

Они су близнаци, и први синови Кнеза Алексе Стевановића Ненадовића и овога жене Јованке рођене у Гвозденовцу из куће Ђелашевића.

Кад им оца Кнеза Алексе, Дахија Вочић у Ваљеву 23. Јануара 1804 год. заједно са Кнезом Бирчанином покрај Колубаре на 80хвати пиже куприје посече, онда остане у кући Ненадовића први домаћи старешина брат Алексин, Јаков Ненадовић, а Николин Петров, Проте, Матије и Спме браће, стриц.

Кад је Кнез Алекса посечен, Јаков тог дана био је отишао у Ваљево, неби ли свога брата Алексе и Бирчанина повукао скупко. Но кад у том ништа не успе и кад њи двојицу пред вече поведу на губилиште, неки Турци кажу Јакову да се он из Ваљева уклони, бојећи се да и њега бесни Дахија-Вочић не погуби. Јаков пзмакне из Ваљева, и од Кличевца заједно удружи се са својим синовцем Протом који је и он у Ваљеву био, па избегао, у Бранковцима дође; и каже Николу и Петру, да им је оца Алексе Дахија Вочић посеко. Тад одпочије се у кући плач и кукавава за Кнезом. Но Јаков уташка ји, и каже им те се сва чељад домаћа спреми, и узму са собом све што су боље и боље имају, па ји са децом по Николу и Петру пошаље у збег у планину Посово; а Јаков сам са Протом Матијом у кући остане.

Сутра дан 24. Јануара, дођу му два Турчина кући са Протиним зетом Живком Дабичевићем и још са три кмета, које је Вочић, из Ваљева послао, и позову Јакова у име Вочића да га закнежи. Јаков им одговори да не може Кнезом бити, и да не сме више пћи у Ваљево. Но они му кажу да је тврда вера, и да слободно у Ваљево пћи може, јер Вочић оће њега или из његове куће кога да окнежи. Но Јаков ипак одбије њихов позив. Кад Турци пођу да иду у Ваљево, они му рекну, „е Јакове кад нећеш да идеш у Ваљево, а ти спремај конак ето ти сутра Вочића у гости.“ Јаков кад види да му опасност кући, а и целом селу прети, оде са Турцима у Ваљево. Па кад изађе пред Дахију Вочића, а овај му рече: „Е Јакове твој брат Алекса тражи наше главе

па изгуби своју, но ја оћу опет од вашег оцака кога да окнежим.“ Јаков му се почне извињавати да он неможе бити Кнез, говорио је: Ја сам узео новце из Немачке и растурио по вилајету да тргујем, а Проти не подноси, а од они други није пиједан вешт вилајету, но молимо те Ага мети другог кога оћеш.“ Вочић „јок! јок! ја од нашега соја оћу за Кнеза а никог другог.“ Онда Јаков кад види да нема куд, оде од Вочића, и договори се са Ваљевским Турцима, и са Пејом Јанковићем, који је код Кнеза Алексе Буљукбаша био, и коме су Пенадовић кумовали, да кажу да је Пеја њов сродник. Те тако Турци рекну Дахији Вочићу да је Пеја Јанковић Алекси рођак. Којим Вочић поверује и окнежи Пеју на место Алексино. И тако се Јаков и његова кућа ослободи од Турског кнежства; и одма оде из Ваљева у Браковину, а и Дахија Вочић у Шабац.

Јаков кад дође својој кући не изведе своју породицу из планине Посова него остави код ње своје синовце Николу и Петра, те су ји са неколико момака у збегу чували. А он одма дигне се са Протом Матијом у народ те га је на устанак противу Турака подпо Турке туко, и из места у Ваљевској, а по том и у Шабачкој пахлији у којима су Турци живили изгонио и у Босну протериво.

Никола и Петар хтели су и они одма с Јаковом у бој да иду, но им он дозвољавао није, није зато што није имао на ким да остави пуну кућу женскиња и сптне деце; говорио им је: „ако ја и Прота у боју погинемо, ко ће ранити и старати се о ситној деци и чељадма.“ И тако није им дао да у бој иду него ји је оставио код куће; а Николу оставио је, те је он уместо њега кућни и старешина био, о кући се старао и с њом управљао за сво време десетогодишње војне Кара-Ђорђево. Но било је ипак више случајева да је у крајњој нужди кад Никола, а кад Петар и без знања и дозволе Јаковљеве у бој ишли и Турке тукли, а нарочито кад су Турци у Ваљевску пахлију продпрали, они су по један од њи увек у боју били као па Ваљеву, Буковци, Свилеуви и Чучугама кад је на светли Четвртак 1806 год. Осман-Џора са 5.800 Турака од Сокола дотле допро, гди су ји Срби дочекали и тако разбили да је ту 2.800 Турака мртви пало, а и од други оставши мало је се ко жив у Босну вратио. Ту је Петар осим други што ји је побио и четирп жива Турчина уватио и своје стрицу Јакову довео, које и је неко жладо момче изсекло. *)

*) Мемоари Проте 143—145.

Кад је пропаст Србије 1813 год. била, и кад је Кара-Ђорђе 21. Септембра пребегло у Земун, Јаков тог дана запао Советско зда- није у Београду да се Турци архивом не користе, а по том пошље у Бранковину Дамњана Марковића, те му Никола и Петар са свом поро- дицом у Забрежје дође, гди и он ту приспије, и одатле пошље и под Шабац Андрију Милошевића, те о пропасти Србије и Војводе извести. А потом се 26. Септембра у Забрежју са свом породицом преко Саве у Срем превезе, кога Немци одма узму под стражу и у Фенек отерају, а с породицом његовом остану његови синовици Никола и Петар, који се прво у Фенеку а затим у Купинову настане; *) гди доцније кад Јакова отерају у Варадин, Јаковљева жена Перанца, са децом и снаом својом Јоком Војводе Јеврема Ненадовића женом, оде за њима у Нови Сад, а Никола и Петар са њовим женама и децом остану у Купинову те су ту живили.

По 1814 год., кад 17. Септембра крене се Кара-Ђорђе са више Војвода за у Русију с ким оде и Јаков Ненадовић са својим сином Војводом Јевремом и са њовим женама и децом. Тад Никола и Петар Ненадовић са својим женама и децом остану и даље неко време у Купинову, и тако се породица Ненадовића, која је дотле у једној кући у заједници у Бранковини живила раздвоји, Јаков са својом породицом оде у Русију, а Алексини синови, Никола и Петар заостану у Купи- нову, а потом се 1815 год. пред самм III. устанак врате у Србију и настане се опет у Бранковини на своје земљиште гди су живили у за- једници са Протом Матијом својим млађим братом, докле и поmrли нису.

Николин брат Петар двапут је се женио, први пут ожењен је био са неком Иконијом, и кад она умре, он се подруги пут ожени и узме из Мислођина неку удовицу Анђелију, која је била врло лепа и честита жена. Но Петар ни с једном деце имао није. Кад Петар у Ја- нуару 1830 год. умре његова жена Анђелија после на годину две ли дана врати се њеним двама синовима у Мислођин, код који је живила докле и умрла није.

Петар је био осредње висине, танка и лепа стаса, осмеђ, а у лицу осредње сувољав и руменкаст; очи је имао омање а здраво ва- трене и сијајуће као луч, а бркове је имао потање дугачке и засукате био је врло вршак окретан и лак човек, кажу да је по два коња у

*) Мемоари Проте Матије стр. 218.

напоред из затрке прескако. Носио је се врло лепо, а особито у праздничне, благе дане имао је на себи од најлепше чое и кадиве срмалн одело, а тако и своје жене с кадивелн оделом одево је. Њега човек никад није могао видити, кад гди од своје куће изађе без оружја, он је увек имао за појасом по два пиштоља и јатаган у сребру оковат, а у руци или о рамену дугу пушку Босанскињу, која је оковата била жутиим тепсешетом са више павата, и у које је кундак био ископћен разним камењем, он је њу најволно уза се носити, и на цевн њеној дао је изрезати своје име *Петар А. Ненадовић.* *) Он је под тим оружијем на саборе, а и црквама ишо, па ако је Кнез Милош наређиво и забрањиво да Срби оружје не носе, он се тим наредбама и забранама покораво није него је увек под орржјем био, говорио је: „*коме није мило да главу на рамену носи, нека дође и нека ми узме оружје*“ и тако није га нико смео дирати, а и сам брат његов Прота, који је тад властник његов био.

Петар је био здраво ватрен и јупак човек, он је више био створен за војника, а не за каквог другог радешка; па тако мало је што код куће и превређиво, него ишо је по кумовима и пријатељима, имао је кажу више од 80 кумстава. Био је врло љубезан па зато га је народ здраво волно презиво и поштова. Са својим братом Николом здраво је лено и љубавно живио.

Кад је Петар у Јануару 1830 год. код своје куће од бронта на левој руди коју је на лед падши распорио умро, сарањен је код Бранковачке цркве до гроба његовога оца Алексе, гди остатци његови ту и данас почивају.

После смрти Петрове брат његов близнац Никола живио је до 1845 год. и ове године 12. Септемвра после кратког боловања умро је.

Никола је био осредње висине, тела кошчатог и јаког телесног састава, он је био смеђ, и до саме своје смрти мало је коју длаку на глави проседу имао, чело је имао осредње са омањим борама, а лице осредње дуго, суво, и црипурасто жућкасте боје, обрве имао је велике накомстрешене, очи граорасте и пуне жпвости, нос римског типа, бркове је имао густе смеђе и тако дугачке да ји је могао на главн састављене свезивати, уста је имао умерена; био је нарави жестоке,

*) Ову сам ја пушку 26. Јула 1869 год. из Града Шабачког код сам Командант био, послао у Музеум Србски у Београду која се и данас налази. К. Н. Н.

мање говорљив но врло пријатан у разговору; био је здраво гостољубив и спрема спротиви дарежљив; био је добар домаћин и велики раденик, који је он целом кућом Ненадовића управљао, слуге и раденике прибављао и исплаћивао, производе домаће продавао, новац од исти при себи чувао и задруги својој рачунавао; од који је био здраво поштован и љубљен, а особито од стрица свог Јакова.

Никола је био добар кућанички раденик, добар газда, а био би и врло добар војник, а можда и славац, да му је стриц Јаков дозвољавао да у рат иде, коме је он врло послушан заједно са братом Петром био и кога су оба као оца свог Алексеу љубили, поштовали и слушали га, а и он је оба волео а особито Николу.

Никола три части живота свог, провео је у раду и у богаштини, а у четвртој части живота свог под своју старост био је од свога брата Проте Матије када је он у своје руке домаћу управу на себе узео, здраво скучен — и умро је са болом срца на свог брата, и одашњиет властника због његове себичности. —

Никола у животу свом женио је се три пута, први пут ожењен је био са Живком из села Пауна среза Колубарског округа Ваљевског с којом је имао сина Луку који је као ученик велике школе у 17 година свога живота умро у Београду, после две ћери Соку која је удата била у Ваљеву за трговца Илију Ленду, и Мирјану која је удата била за трговца неког Раку, но од ти и данас има нешто потомака.

Други пут оженпо је се Никола са Станојком родом из Свилеуве, која је имала три брата, и који су сва три у боју за ослобођење Србије као јунаци од Турака изгинула, с њом имао је Никола седморо деце која су у младим својим годинама померла и ћер Персу, која је удата била за трговца у Београду Тривка Мпхајловића прозватог Трпчка, која је живила с њиме само годину дана, па је без порога у Београду умрла, и упоката у Палидулско гробље; то је жена добра и красна жена са врло дугачким осмеђим власима била. Другу ћер имао је Никола Данојлу, која је удата била за трговца у Ваљеву Ђуку Санћа, која родивши једно женско дете по порођају четрнајестог дана умре у Ваљеву 1855 год. и упоката буде у гробље Ваљевско на Брђанима. И после ови имао је Никола са Станојком и једнога сина Косту писца ове књиге, ког је после смрти своје оставио у војски као Артилериског старијег поднаредника.

Станојка жена Николина била је врло велика радница и добра домаћица, она је ткала, прела, а и друге домаће послове вршила. Она је се носила врло лепо и чисто без великог луксузног женама својственог китења. Она је била стаса танког, осредње висине лепу дугачку косу имала је, нос римског типа, очи имала је граорасте, лице имала је осредње дугачко, боје жућкасте, и врло лепа жена. Она је спрема својој деци била добра, и паметна мати, која ји није хтела мазити, и кварити. Она је спрема свом мужу била љубезна, и ако је он спрема њој строг био, и више пута псово је, она је умела његову љутину блажити. Она је од нарави била осредње блага, врло честољубива, весела и пријатна жена, а добра и вредна супруга, и добра мати и наставница својој деци. Умрла је у Брашковини 1838 год. и сарањена је код цркве.

Никола и по трећи пут оженио је се под своју старост са удовом Марицом из Брашковине, која је била за Јаковом Павићем и ком је изродила пет синова, и то: Ђорђа, Павла, Мићу, Гају и Радојцу од који и данас има више добро богати унука, па се потом удала за Николу с којим није деце имала и умрла је у Брашковини после смрти свога мужа Николе на годину дана.

Никола Алек. Ненадовић умро је у Брашковини у својој кући 12. Септембра 1845 год. и укупат је код Брашковачке цркве у гробницу свога брата Петра до гроба његовог оца Кнеза Алексе.

На гробу своје оцу Николи подигнуо му је од црвеног мрамора његов једини од дванаесторо деце, заоставши уживоту син Коста писац ове књиге, споменик са оваким надписом; који му је сам написао и дао изрезати:

„У мрачногъ гроба овогъ мрежи,
Никола Ненадовићъ
Првородный синъ Обр-Кнезъ Алексе, лежи:
Живи 76. лѣта,
Природна смртъ скиде га са овога свѣта!
Три части живота;
Проживи трудомъ своимъ задовольно,
Четврту у старостъ
Скопча се судбомъ Божиомъ безпокойно;
Оде у вѣчный свѣт!
Да ужива по заслуги својой
Неба цвѣтъ.

„Примѣрни и трудолюбиви старацъ Никола Ненадовић умро е 12. Септембра 1845 год. у Бранковини, и шѣло положено му е овдѣ у овај ладни гробъ, у комъ ошатаџи леже и челядеша нѣговоѣ Станойке, родомъ изъ Свилице, која е се раније од прилике у 35 години живоша нѣвоѣ у вѣчно блаженство преселила.

Споменикъ овај подиже ошцу своме Николи, и Станойки матери, својој благодарни синъ Княжеско Србске Артилеріе Поручикъ Коста Н. Ненадовић у 1854 године.

Буди вѣчна памяшъ првом челядешу Николиномъ Живки родомъ из Пауна, и шрекемъ челядешу нѣвоѣ Марици из Бранковине која е вѣрно свога мужа подъ старостъ иослужила и у бесконачни животъ на годину дана по смрти нѣвоѣ преселила се.“

Кад сам по могућству мом слабом руком описо живот и дела славни људи из Кара-Ђорђевог доба, а и потомство њново, и кад је овде на ред дошло те сам и о свом оцу Николи најстаријем сицу Кнеза Алексе испричо, то нека ми читаоц ови врста опрости, што овом приликом усуди се да ја као Николин син, а Кнеза Алексе унук што ово дело пишем, и о себи сахом што кажем, и живот свој почасти испричам; не увршћујући себе у број славни људи, у које увршћење ипсам срећу, и прилику имао, да као унук прослављени Ненадовића и други људи Кара-Ђорђевог доба, себе делом ославим, и да се у славне људе Србије уврстим. Тако ево и чиним, па ма коме од читаоца и неправо било. Мени је име крштено:

Константи Н. Ненадовић, а звали су ме Којом!

Родио сам се у селу Бранковини среза Тамнавског, округа Ваљевског 16. Јануара 1822 год. отац ми је био Никола а мати Станойка. Они су мене у младим мојим годинама здраво неговали, лено ме одевали и чували ме као очи своје у глави, и од милошће звали ме „Којом“, који сам тим именом и у приватном животу од свакога док сам у Србији жепно зват био. Кад сам поодрасто и било ми седам година, мој отац и брат његов Прота Матија који је и он имао једног сина мени вршњака и који је дорастао као и ја за школовање, добаве из Баната једног Србина за учитеља имено Јована Илића, те нас је код куће наше учио, он је био столар, но доста знања за почетиог учитеља притјажаво је. Он је био млад око 28 година и ожењен ком је жени било име

Јелисавета, она је била млада лена и врло добро воспитана жена, они двоје нас су учили, код мога оца куће кога је мој отац и стриц плаћао, и поред нас учило је се из села још петоро или шесторо деце. Ту сам код њега научио буквар и до пола часловца. После отац и стриц у шљиваку код њихове куће подигну доста лепу школу у коју је могло стати и до 20 ђака, и добаве нам другог учитеља имено Илију, који нас је до шестесторо деце научавао, и пошто код њега научио часловац он све те ђаке подели на три класе на букварце, часловце и псалтирце, те нас је учио, и тако ја код њега у Браковци код мога оца куће одпочнем учити и псалтир.

На пошто се 1831 год. у пролеће из Русије из Хотина досели у Браковину у кућу мога оца стриц његов Јаков Ненадовић са његовим синовима и са свом њином породницом, и кад се 1832 год. одсели у јесен у Ваљево и памети. Тад Јаков 1833 год. узме ме од мога оца одведе у Ваљево гди продужим школовање у Ваљевској школи.

Мене је деда Јаков волео као своје дете, ја сам у његовој соби у којој је он са његовом женом Неранцом спавао, и ја на господској простирки спавао, и уредно с њима лезо и устајао, с њима и до њега с десне стране за асталом седећи ручо и вечерао, с њима доручковао и кад сам полазио у школу наређиво је те ми је се по једна кришчица бела леба у торбицу спремала да кад огладним једем, он ме је лено одево, и гледао да се чисто држим, мене је морала по наредби његовој слушати сваке суботе пазити, које ми се баш то допадало није. Школске ми је књиге и писаћи материјал набављао, и ништа код њега пожелити нисам могао, све сам као пеки господички имао и уживо, но никад ми ни једне сптне паре дати хтео није, које ми није ни требало. Кад је гди у шетњу излазио, и кад сам ван школски часова био, позивао ме је рекавши, ајдемо „мишу“ те сам с њима упоредо или пред њим ишо, и тако ме је препитомио, да га никад ни у чем разбутио нисам, нити ме је он и кад покоро, кад у чем на његово питање нисам умео одговорити, или кад сам што несмислено као дете реко, он ме је исправљао и поучио, рекавши ми није тако него овако, и овако „мишу“. Он је мој велики наставник, и други после моје матере Станојке наставник добротвор и отац био, који ме је духом његовим напашо.

Овакову љубав и пажњу коју сам ја од свога деде Јакова великог добротвора мог уживо чини ми се пиједно његово унуче од њега

уживало није. А зашто је Јаков таковн према мени био, то је зато што је он мога оца Николу преко мерно волео, који су кажу једни година били и једну спесу сисали. Он је ишо да ме под његовим надзором добро воспита, школује и срећним учини; и тако сам код њега изучавао се до Св. Илије 1835 год. Од ког ме рођени мој стриц Прота Матија који није желно да се ја више учим, одтргне, те писам посјећавао школу годину по и више дана, гди у том времену и мој добри деда Јаков 1836 год. умре.

После неког времена пошто ојачам и дођем себи, отхем се од Проте — и пођем опет учити се у школи Брапковачкој код цркве, коју је обштина пачинила и учитеља сама плаћала, и наскоро затим узме ме код себе у Ваљево мој добри стриц Јеврем Ненадовић те сам код њега у двору био, који ме није мање пазно него његов отац Јаков. У Ваљеву до 1840 год. свршим и основне школе и преправим се да могу ступити и у трећу Гимназију. Тад ме мој не рођени добри стриц Јеврем Ненадовић оправн у Крагујевац његовој ћери Анки која је удата била за богатог приватјера Милосава Топаловића, Кнез Петровог сина из Грбнца Крагујевачке нахије. Јеврем је онда запао био у врло незгодан положај због увођења устава у Србију, па је морао заштите тражити да живот свој спасе са другим многим првим Србима и код сами Турака у Београдској Граду, одакле ми је и писао да у Крагујевац идем његовој ћери и зету да ме приме и да у Гимназију идем и да се изучавам; ево његовог писма како ми пише:

ЛЮБЕЗНИИ КОЈО!

Изъ писма швогъ одъ 9-гъ о. м. послахо є по Светозару, разумео самъ да шу у школама више за тебе нема наука къ предаваню; и да молишъ за совѣтъ мой, како ћешъ сада поступати. —

Я самъ къ мојой Анки у Крагуевацъ писао да моли Милосава, тебе примиши у кваршир и на коштъ за време, доклеми Богъ все-милостивый ме избави одъ овогъ станя и будем у могућству за тебе шрошати. — Тако ты се сиреми и иди у Крагуевацъ, надамъ се да ће те Анка и Милосав примиши. Ти им буди услужливъ, када ти време одъ науке дозволи. — Владай се чесно, како у школи тако и свуда; еръ видишъ данасъ, да само одъ честногъ

владаня и успѣваня доброгъ у науци можешъ срећанъ биши. — Ако би у случаю Боже сохрани, ми лишени среће у првом се станю по Уставу поставили, то ми не гини онда: молиши милостъ за благодѣланіе примиши те. —

Поздрављамъ те љубезно, а и у Крагујевцу ћешъ поздравити Анку, Милосава и све кои те запитаю за мене. — Писаћешъ ми одма: како се Анка моя од времена порођаја срећно растави. — Есамъ твој стрицъ

16-гъ Септембра 1840 год.

у Београдскомъ Граду.

Ефремъ Я. Ненадовичъ.

(Адреса:) Даша се Константину Н. Ненадовићу у Ваљеву.

По овом писму кад одеу у Крагујевац, мене Анка и Милосав приме са највећом љубавју, даду ми одељену за себе собу, с њима сам за једним асталом ручаво и вечераво, они су се о мени тако лепо старали и пазили ме као што ме је пазно и стриц Јеврем и његова породица. Како сам дошо у Крагујевац упуте ме на ректора гимназије који одреди комисију пред којом положих испит, и будем примљен у трећу гимназију, и ту у Крагујевцу осто сам код Анке и Милосава докле год писам свршио реторику а то је до јесени 1842 год. гди после испита одеу у Ваљево, а за тим и у Бранковину те се видим са мојим оцем.

Но како се тад догоди те букне побуна у земљи, и Кнез Мијајло принуђен буде те 25. Августа пребегне у Земун, а на његово место народ на Врачару код Београда 2. Септембра пзабере себи за Књаза, Књаза Александра Кара-Ђорђевића. гди и ја у то време одеу у Београд, па како се тад многи моји школски другови упишу својевољно у војску, тако и мени се прохте да то учиним, ако ми мој стриц Јеврем одобри, па га зато и запитам по он ми у први ма не одобри, него рекне да ће ме дати гди у страну државу да науке о његовом трошку свршим. Мени се у тај пар допадне, по кад се ја мало размислим да је мој добри стриц гонењем и странтовањем истрошио се и да није најбољег стања, и да би он морао дуг правити па мене на страни издржавати. Тако ја да неби њему на терет и даље пао опет му кажем да сам се предомислио, и да желим у војску да ступим, и он ми тад одобри, рекавши ајде када си баш павалио, нека ти буде срећно; и тако ја 21. Септембра 1842 год. упишем се у Србску Артилерију.

Дакле ја 21. Септембра 1842 год. по дозволи и благосову мога добротвора стрица Јеврема Јак. Ненадовића ступим у Србску стојећу војску.

Много би табака изнело, и многе би догађаје расветлити имао, који су се за време 27 година службовања мог у Србској војсци у разним струкама догађали који би и за Србску Историју послужили; но ја ћу се здраво ограничити, и то само што се моје саме личности тиче овде изложити, и то по званичној исправи коју ми је војена власт преко Началничества Шабачког по оцени од 27. Октобра 1866 год. под К'в Нр. 769 дала. Која овако гласи:

ОЦЕНИТЕЛНИ СПИСАК.

Команданта Града Шабачког и лаке Батерије, Артилерије Капетапа I. класе Косте Н. Ненадовића из Бранковине среза Тамнавског округа Ваљевског. Православне је вере, стар 43 године; није се женио. Чита и пише Србски Немачки и одчасти Француски, а говори Србски и одчасти Немачки. Свршио у Крагујевцу 5. Гимназијални класа осим појезије, документата на то нема. 21. Септембра 1842 год. уписат у Артилерију, као свршени ученик реторике.

Узроком државног обстојателства од 31. Јануара 1859 год. до 14. Септембра 1860 год. био је разрешен од војене службе, а од 14. Септембра 1860 до 1. Марта 1862 год. био је са пола плате на расположењу правителства, а 1. Марта 1862 год. указом светлог Кијаза постављен за Команданта народне Београдске Артилерије, а пре тога занимом се путовањем по Аустрији, Баварској и Влашкој.

Није, нигди у иностраној војсци служио, ни у војни био, а ничим ни отличоват није. А заслужује похвалу за његову трудољубивост.

Није никад, укорават, осуђиват, ни казнен био. Није је и кад одсуствовао од дужности због болести ради лечења својом кривицом проузроковао.

Лични својства.

Природног је дара „доброг“. У способности стручној и писменој „врло добар“. У опште војене способности „добре“. У способности и уметности у послу који врши „врло добар“. А у дужности „врло миочан“. У служби ревностан и уредан. Способан је за виши круг

службе. У понашању пазвап службе које одговара позиву његовом „врло добар“.

У понашању са којима у додир по служби долази, да ли ради разумно, човечно и брижљиво.

Са подчипиеппма, „добар“. Са себи равним, „дружеван“. Са војницима Грађанског реда, „добар“.

Има ли какви порока, „нема“. Има ли тужби због дугова, и каквог су рода, „нема“. Какав је екопом? „врло добар“. Каковог је моралног владања? „врло доброг“.

Кад је у које чинове и званија послушио.

21. Септемвра 1842 год. као редов уписат у Артилерију.

14. Фебруара 1844 год. Аванзовео за млађег поднаредника Артилерје.

12. Септемвра 1845 год. Аванзовео за старијег поднаредника и писара Артилериског.

1. Децемвра 1846 год. Аванзовео за Наредника Батерије.

19. Октохвра 1848 год. Аванзовео за Подпоручика Артилерије.

30. Августа 1851 год. Аванзовео за Поручика Артилерје.

29. Септемвра 1856 год. Аванзовео за Капетана II. класе Артилерјског.

1. Марта 1862 год. Указом светлог Књаза постављен за Команданта народње Београдске Артилерије.

17. Јуна 1862 год. Аванзовео за Капетана I. класе Артилерјског.

30. Марта 1863 год. Решењем Министра војеног постављен за Команданта народне Шабачке Батерије.

20. Априла 1864 год. По укнутим штабовима при војеном одељењу Началства округа Шабачког као офицер за обучавање народни топија и као Командант народне Шабачке батерије осто.

29. Априла 1867 год. Ф.-Нр. 1740. Решењем Министра војеног постављен је за Команданта Града Шабачког и лаке батерије.

А пре тога служио је.

А. У нижем чину.

1. При главном војеном штабу као писар 1 годнику и 5 месеци.

2. При Министерству унутарњи дела као писар 11 месеци.

Б. У официрском чину.

3. При Батерији непрестано 8 година 4 месеца и 10 дана, у фронтској служби.

4. При тополивници као под Управитељ 1 годину и 7 месеци.

5. При војској Академији као дисциплинарни официр, и наставник војених правила, и Артилерије 5 година и 8 месеци.

6. При лабораторији 8 месеци израђиво муницију разну бојну, и поред свега тога за своје време разних вршених служби, опет непрекидно при батерији фронтској службу вршио.

За верност копије

јамичи деловођа Подпоручник

П. Ђорђевић.

Началник округа Шабачког

М. Аћимовић.

Кад је први пут установљена Дивизија топова у Београду 1849 год. под управом неког Пољака Њепрека; мене је Министарство одредило те сам био подуправитељ исте, и дали су ми под команду 12 младих из разних школа, између који и данас налази се у војски Нижињерски Полковник Александер Николћ као Дивизијонер Тимочки, те су се обучавали у ливењу топова. Ја сам с њима заједно као и они радно, блато смо чинили-мешали, калупе и моделе за ливење топова правили, и све сам послове к'ливењу топова односе ће се заједно с њима као њихов друг и раденик радно, да би и они већу вољу имали и ревновали да се обуче и Тополивница унапреди и одржи. У Београду начинили смо 17 калупа и изливено је толико топова, по на жалост нашу и штету народну ни један од тих топова кад је се на машини почело вртити није изашо добар. А то ме је узрок, и крив био сам управитељ Њепрек; јер он био је издајник и подплаћен од Турске или од други који непријатеља Србије, нарочито непријатељи Књаза те је тако чинио, да Србима стане на пут у ливењу топова, и оружању Србије. За које издајство ја се од честитог Француза Делура машинисте, који је из Лпјежа добављен гди је и тамо у творници топове вртио и справљао у вериш, и о том јавим Министру, који одреди комисју, и почем се и она увери да Њепрек непоштено излива топове, Њепрек буде од пуштени, и затим се нова тополивница сагради у Крагујевцу, и Књаз Александар Кара-Ђорђевић писмом својим лично умолити Француског Цара Наполеона III. те му он пошље честитог топољеју Француза Лубра, који дође у Србију те је поштено и срдачно продужио ливење топова, Србске синове обучао, и тополивничку творницу огромно

унапредно и у совершенство довео, гди су до 1858 год. 94 разна топа изливена и од тад, и данас се непрестано изливају и израђују.

За време трајања тополивинице у Београду, ниже исте, и у истој авлији на Врачару с прам велике касарне подизато је здање и за војену Академију, и кад буде готово Академија војена 6. Септембра 1850 год. отвори се први пут у Србљи под управом честитог и много ревностног Капетана Франца Заха Чеха, родом из Ческе из места Ораове Љуске, који је данас Краљ. Срб. Генерал у пензији, у коју Академију примљено буде као прве године у I. класу 24 младића из виши и гимназички школа, те су се у војеним наукама изучавали. У ту Академију под управом Капетана Заха, и мене министарство одма постави за подуправитеља, дисциплинарног официјара и наставника њковог као што је напред речено, у којој академији осто сам 5 година и 8 месеци и учио сам те питомце Артиљериском знању како практично тако и теоретично, докле ме пред излазак мој из војене Академије није заменио добављени из Аустрије Капетан Впдаковић, који је он после мене теоретичну Артиљерију предаво. За време службовања мог у војеној Академији ја сам са Управитељем Захом сваке године у време одмора питомаца у јесен са питомцима по Србији путаво, гди смо ратна места и бојишта из Кара-Ђорђевог доба осматрали, и старе Србе ратоборце саслушавали како је се онда Србска крв за њипу и потомства њповог слободу проливала. Ја сам питомце војене Академије све једнако волио, ипак ове разлике између једног и другог правно нисам, ја сам ји љубио као своју браћу, и према њима био сам љубезан, а гди се службе тицало био сам према њима строг и праведан. Мени је на срцу лежало да се они добро изуче, и да буду добри војници, како ће од ползе своје отечеству и народу кад време дође да рат Србија са Турском отвори, бити. Да би у њима побудио веће честољубје и постреко ји на боље учење приликом додира с њима ускупу између други савета и побуда за науку говорио сам им: *„да Бог да, да онај, који мисли, да само изађе из војене Академије да постане официјером а без знања војничког, да не живи и да се народне паре на њега у залуд не троше. — Жеља је моја да ви способнији од мене budete и да мене самог учину као моји ученици претечете“*. Ја сам то дочеко и задовољан сам, јер од моји ти први ученици I. класе, које сам ја учио док су науку свршили и официјерима постали, а и од II. класе, која је по првој

устаповљена после годину дана, има ји данас скоро око 40 официра, који су Полковници а има ји и Генерала.

Ја сам моје ученике питомне војене школе здраво волео, и они су то увиђали, па су и они мене волели љубили ме стушали и поштовали. Па за задовољити моја осећања према њима и њихова према мени, ево каквоу су ми адресу приликом славе мога патрона дали.

УЗСЛАВЉЕ СЛАВИ И ПАТРОНУ

Господину Кости Н. Ненадовићу.

Пре зорнице јутрос на уранку,
Плпвајућ' нам срца у радости!
У радости текар Богоданој,
Захтјеш' пјеват' и сложншес' грла,
Пјеват' шћау ал' незнају ком'ће
У тох' док'се они погађају
Ал' загрли Ментор са престола
„Данас пјеват' треба Алипија
„Вазда Божја врла угодника
„А припјеват' његова свечара
„Врла Срба Косту Ненадовића“.
Ах' де дакле Авалкпића бјела
Понес танке јаворове гусле
На којим су' твоје власи струње
Дед' пјевнико грла нам'су јасна:

Ој Србина врстип епше

Чуј' нам' Србски сложни глас:
Славу славјо и ти с' славно
У свом' роду и међ' нас
И там' гди те вражја стрела
И напрегнут' чека лук
И тамо те слава срела
Њен'те блажјо вечно звук;
А кад Србски зрјеник буде
Добро првог блеска' сјај
И над твојом онда главом
Процвати ће среће мај.

Живи живи Србе прави
Старешино мудри наш
Ти љубимче мајке славе
С'тобом' с' дичи свако од нас;
Зато крчи подномажи
Закрчени Србски пут
Јер тек на овом и твој биће
Сваком срећом обасут!
Славу славјо сад' и свакад'
А у слави рода свог'
Јер у овој тек' достојно
Прославићеш' свеца свог! —
За сад' прими Србе врли
Овај млади жеља глас:
Живи! живи! роду Србском'
То ти жели свако од нас.

Ах' да су нам' гусле Вишњићеве,
Јасно грло Чубре Чојковића
Ум и срце врла Лукијана
Могло б' бити и више и боље
Ал' су силе мале и нејаке
А и гусле доста свакојаке
Пак тек поју само да нестоју
Ал' узалуд' оне и нехтеле
Када срце плажом разжарено
Пјеват' ћера на како узмогле

Зато Србе прими ово
Као раздраг' срца плам'

Са којим' ти ми сви скупа
Честитамо славе дан.

У Београду 26. Нојембра 1850 год.

Пријевано од питомаца војене школе.

Као што сам волео моје ученике војене школе, који су ме љубили и поштовали, тако исто љубили су ме и поштовали моји другови те школе наставници, са којима сам лепо и братски живео.

Па како ме Министарство у почетку Фебруара 1856 год. изненадно по прекој потреби разреши од те моје дужности при војеној Академији, и изда ми налог да што пре идем у Крагујевац и да бојну муницију справљам. Тако ја одма спремих се и по највећој зими и менави са мојим добрим пријатељем кумом Димитријем Маланковићем данашњим Полковником, који данас у Београду у пензији живи, као Началник административног одељења Министарства војеног, гди смо муку мучили због великог снега, који је нападо и пут замео, гди тек четврти дан у Крагујевац једва стигнемо. Он је имао вршити дужност и и спрему чинити по струци војено административној, а ја да заведем лабораторијум и да справљам како за топове, тако и за пушке бојну муницију. Које смо тако оба то и чинили.

При растанку мом са мојим друговима војене Академије с којима сам ја пет година и осам месеци љубавно живео, ево какovu су ми адресу у красно нацртаном оквиру у ком сам на коњу јашећи представљен дали:

ГОСПОДИНЕ!

Има магновења у животу човеческом, гди срце више осећа него обично; и што је осећање ово живље, то су и ударци срца све то јачи и жешћи. Није ли то јавни знак да срце тежи, да се осећања његова и на даље чују?!

Данас, гди Ви Господин Ненадовићу! ово заведеније остављаше, гди сте многостручним доказима и самопожртвовањем посведочили, да ВАМ успевање његово много на срцу лежи; данас, гди се Ви из круга нашег делите, који сте за толико време без-примерном срдачношћу, нелицемјерном искрености и браћинским дружељубљем зачињавали; данас је наступило такво магновење, гди се срца наша у прекообичном движењу наоде. — Само уверење

да ВАС служба на другу страну позиса; уверење, да ова измена наши службени одношаја, неће причинити ни најмању измену, у онима нашега пријатељства; само таково уверење кадро је ублажити осећања наша за овим разстанком!

Ево овај ударац њашњег срца, примите за вечни спомен наше толикогодишње дружбе, за јавни доказ, да ће наша пријатељска осећања према ВАМА и од сад она иста остати, каква су и досад била.

У Београду 10. Фебруара 1856.

Професори Армијерјиске школе:

Е. Јосимовић,

Михаилъ Поповић,

Ј. М. Марковић, (Белимарковић)

Протопресвиџеръ Штабсвештеник и
Камаргиста.

А. Вранешевеић,

А. Шпановић,

М. Панић,

Ch. Arène,

Но осим ови моји другова професора, ја сам и са осталим мојим друговима официрима лено живио, старијим био сам здраво услужао, а својим подчињеним, био официр, био наредник, каплар или прост војник по служби био сам строг, а ваи вршења дужности војнички пријатан и равноправан.

Нећу више о мени да говорим, све је онако као што су ме саме војене власти напред као што је речено оцениле. Но при свој доброј оцени ја сам врло споро ступо из чина у чин, и био сам у неком изузетку од свију моји другова, који су мање знања пријтажавали, али ипак, ја сам задовољан са мојим стањем био, и никад се на ото жално не сам, вршио сам, точно службу и поштовао закопе, и држао сам ако што не постигнем дапас то ћу доцније постићи, и тако је то ишло до 1858 год. докле Киџаз Александар 12. Декембра 1858 год. непусти своју Киџажеску власт, и на његово место пзбором народне скупштине не дође стари Киџаз Милош Обреновић.

Тад мене првог а после другог и трећег дана око 17 официра моји другова, који смо се закона и војничке заклетве држали уансе, они, који су закопе и заклетву под ноге бацили. Доцније моје другове 31. Јануара 1859 год. пусте из анса, и тог ји дана лише војничке службе, као и мене; но ја сам срећу и у том између честити моји другова имао, те ме и даље у ансу још шест недеља задрже и кад се на-

пуни три месеца и један дан тад ме анса ослободе, ја онда узем пасош и пређем у Аустрију, и путово сам које гди као што је у оцени речено докле Киџаз Милош 14. Септембра 1860 год. неумре, и његов син Киџаз Мијабло неprimи владавину. Затим одма вратим се у Србију, гди ме доцније као што је наведено Киџаз Мијабло 1. Марта 1862 год. постави за Команданта Београдске Артилерије, гди сам у Београду кад је Београд 2. Маја од Турака бомбардират био.

Мене је Киџаз Мијабло од после бомбардирања Београда здраво волео, и ако ја писам никакове особене услуге ни њему ни земљи учинио, осим што сам вршио точно које војничке дужности као што сам увек то чинио, и што сам дужан био. Он ме је хтео јако унапредити, и поставити ме за најстаријег Командата Артилерије, по томе су стали на пут они, који нити су њему, ни ма коме другом икад верни били. Ја сам о том у свему знао, па сам ипак био равнодушан, а Киџаза Мијабла благоволење умео сам ценити и поштовати, а и без тога ја сам њему, као, и предашњем Киџазу А. Кара-Ђорђевићу под ким сам служио, веран и одан био, то је у мени као старом солдату урођено било.

Но почем невере 29. Маја 1868 год. у Тончидеру убију Киџаза Мијабла, у које грозно време ја сам био Командант Града Шабачког и Командант једне лаке батерије; чију власт зграбе у своје руке они који су били главна полуга тог грозног убиства, да перечем за другог — али утворна невера Миливоје Петровић прозвани Блазнавац коме је Киџаз Мијабло највеће поверење поклањао, без да душу грешим био је. Па пошто народна скупштина 20. Јуна т. г. избере себи за Киџаза Србије данашњег Краља Милана, који је тад био пензионетан, и остане намесничество да земљом влада. Тако оно, или боље да речем Блазнавац одузме ми Команду и заступи ме Поручик Артилерије Ј. Ковачевић врло честит официр. Но после шест недеља Команда ми се првобитна онет у руке преда, гди останем у Граду Шабачком до 16. Јула 1869 год. и тад ме намесничество постави у пензију.

Постановљењу овом ја сам се радово, а и сам захтево сам да тако учини, које би и без захтева мог то било, имао сам два узрока да у пензију дођем, један је што сам кроз и кроз познаво неваљало и без-карактерно срце Блазнавчево, под чијом власћу да служим било је за мене опасно, а друго аванзирају седам официра у чинове мајора који су сви моји млађи били, а неки и прости солдати кад сам ја официр

био, а у то време био сам ја у ранг листи на реду други, да произведен будем у чин Мајора, па при оваковом стању ствари нисам могао више у војеној служби остати.

Кад ме поставе у пензију, ја познавајући карактер људи који су земљом господарили, нађем за најбоље да се из Србије за неко време укљоним; и тако 16. Августа 1869 год. узмем од Началничества Шабачког пасош под Нр. 28 пређем у Аустрију и преко надлежних места дођем у Беч, у ком се настаним и у ком и данас живим.

Нисам се у мом рачуну преварио што сам у Беч дошо, јер одма стане Блазнавац на мене које шта подло и лажно износити, и у новинама писати, па на последку обустави ми и пензију да ми се издаје, и такова није ми се издавала докле је год он живио. На последку кад данашњи краљ Милан у Беч 1875 год. дође изиђем пред њега и замолим га, да нареди да се дигне обустава пензије, кад никакви закони узроци не постоје, што ми је обустављена. Услед моје молбе његово величанство Краљ Милан нареди, те ми се сва пензија од дана постановања мог од ког је и примао нисам, за пет година дана исплата, по закону плата, и у будуће даје коју и данас примам.

Године 1876 увиђајући ја да ће Србија у рат с Турском ступити, 10. Јуна пишем г. Министру војеном и умолим га да учини предлог Киъазу да ме изволн у мом чину Капетана I. класе у војену Артилериску службу прихвати да за време трајања рата служим, са уживањем свију права која и други официри имају; на коју молбу добио сам овај одговор:

ГОСПОДИНЕ КАПЕТАНЕ!

У одговору на вашу понуду, да се у Садањој прилици у војној служби употребите, имам вам саопштити, да је то Његова Светлост врло радо примила, но ви ћете се, као и остали чиновници и пензионари, моћи употребити само о вашој пензији, а међу тим да ће вам се одличија Мајорска.

Ако на ово пристајете изволте ме благовремено извести.

У Београду 23. Јуна 1876.

Министар војени Пуковник

Тих. Николић.

Ја нисам могло пристати на такви услов г. Министра војеног, јер моје стање није ми дозвољавало да потрошим на спрему до 1600 фор.

и поред тога да сам себе и своје коње издржавам на рани; него сам осто притом да се о мом трошку спремам и да ми се даје капетанска плата као и другим официрима тог чина, и тако сам г. Министру војеном 30. Јуна на писмо његово одговорно, и на тим је остало, писам у рат ишо.

Но одма после овога, одредило ме је Министерство војено, те сам као председник комисије три месеца примо овде у Бечу неке наручене војене потребе.

Овај животопис ако се и види дугачак, врло је кратак шта би написати нмо. Ако Бог живота ми даде, гледаћу да живот мој обширно опишем, који за читаоце блже питересанта, а и за историју може као градиво служити.

92.

МИЛИВОЈЕ ТАДИЋ.

ВАЉЕВСКИ ВОЈВОДА.

Кад је рођен и гди, и шта је био пре I. устанка на Турке 1804 год. нема се података.

Но 1804 год. кад је дахија Фочић посеко у Ваљеву 23. Јануара Кисза Алексу Ненадовића и Бирчанина Илију, видимо Миливоја Тадића као јунака гди он са Ненадовићима и Грбовићима 28. Фебруара 1804 год. пали Ваљево и Турке прогони.

После овог првог боја на Ваљеву Миливоје Тадић био је са Ненадовићима у више бојева око Дрпне и противу Турака храбро борио се за сво време десетогодишње војне Кара-Ђорђево.

После пропасти Србске 1813 год. види се да је Војвода Тадић заостао у Ваљеву, и подписат је на оно писмо, писато Проти М. Ненадовићу и Петру Молеру у Топчидеру 8. Августа 1814 год. и на пуномоћије издато Проти Ненадовићу да иде у Беч и да ради код Царева за олакшицу народа Србскога. *)

Шта је после овога било са Војводом Тадићем гди је и кад умро нема података, остаје неподпун животопис његов.

*) Мемоари Проте стр. 72, 222—223.

ПЕТАР НИКОЛАЈЕВИЋ МОЛЕР.

СОКОЛСКИ ВОЈВОДА.

Петар Николајевић рођен је у селу Бабиној Луци среза Тамнавског, нахије Ваљевске. Како је име било његовим родитељима незна се. А рођени стриц његов био му је Архимандрит Боговађски Хаџи-Рувим кога су Дахије у Београду 28. Јануара 1804 год. уморили.

Петар Молер знао је Србски добро читати и писати, и Турски говорити, а и мовати, и одтуд су га звали Молером, а гди је то све као млад научио, незна се.

Кад су Дахије у Београду 1804 год. закључиле да Кнезове по Србији пзеку, и кад су исте у Јануару одпочели сећи. Петар Молер као млад момак затеко је се у Београду гди је у копаку Дахије Кучук-Алије собе мово. Баш у то доба кад му је стриц Хаџи Рувим у Београд дошо, и кад су га Дахије грозно погубиле.

После тога кад је Петар Николајевић Молер из Београда измако, гди је био и шта радно незна се; но тек доцније кад је устанак Срба отео мах, појавио је се око Дрине и Сокола, а нарочито године 1806 кад је Кара-Ђорђе и Јаков Ненадовић био жестоки бој на Дрини у Жичком пољу са Мехмед Канетом Видајићем, гди су оба рањени били, Кара-Ђорђе у врат, а Јаков у главу, те је морао Кара-Ђорђе у Јеленчу одступити, и ту се противу силе Турске одупрети, и цео дан храбро тукући се и одбијајући Турке до пред вече, гди искрене из шуме Каопског Манастира Калуђер Макарије и Петар Молер са 20 момчади који слеђа проспу из пушака ватру на Турке и повичу, јуриш браћо, ви одозго; побегоше Турци! — И тако се Турци поплаше разбију и Шабцу побегну. *)

После ове битке, кад је Јаков још и не оздравивши од ране био бој са Осман-Џором на Чучугама у Ваљевској Тамнави у Априлу на светли вторник, Милован Грбовић и Петар Молер дотрчали су на Чучуге у бој од Вајева са Кличевца, покунивши уз пут кроз села нешто Срба и кад су били близу бојишта викали су гласно да ји Турци чују и поплаше се: „Ај браћо држите се, удриште се, ето нас вама у

*) Овде је Кара-Ђорђе био у великој опасности, како је сам у шанцу говорио: „*По души ми те шљиваре Босанске како не ће да се без зла окане*“. Види Мемоаре Протине од стр. 141—142.

помоћ.“ Гди у исти ма и Осман-Џора погине, и Срби победе Турке који је 2.800 мртви пало. *)

После ови и други бојева ове 1806 год. изиђе на глас пазећу многи други јунака и Петар Молер, и Кара-Ђорђе постави га Војводом; **) који је се после тога тукао око Дрине и бавио по већој части у шанцу на Баурпћу.

Године 1810 кад Кара-Ђорђе са Луком Лазаровићем, Никлићем Мутапом и другима на Црнојбари код Дрине 6. Октобра разбје Турску велику силу и преко Дрине претера је, гди Хасан-Паша од Сребрнице са 2.800 Турака мртав падне. У то време на горњој Дрини по више Зворника, Петар Молер пређе Дрину, многа села у Босни попали, многе Бошњаке зароби, и Панчу-Видајића убије. ***)

Године 1813 кад Јадрански Војвода Анта Богвићевић умре, Кара-Ђорђе постави његовог сина Боју Богвићевића за Војводу. Но како је петп још млад био, одреди му Војводу Соколског Петра Молера те је он тим крајем заједно са Бојом управљао, бранио Лозницу и те крајеве од Турака.

Кад је силна Турска војска те 1813 год. од Босне била навалила, Војвода Петар Молер са Бојом Богвићевићем, затекао је се у шанцу Лозничком у ком је било 800 Јадрана са 6 топова. Турци у почетку месеца Августа ударе на Лозницу обколе је са свију страна, и стану је из највећи топова и кумбара тући, прикуче се кроз земљани ров к шанцу, побију Србима из мешана све топије тако, да им није било никакве користи од топова. Срби су из шанца били начинили кроз земљу тавник, кроз који су силазили на Штиру те заватали воду, али Турци дознаду за то, одврате Штиру на другу страну, те тако шанец остане и без воде: многи су брашно разастирали по гуњевима и даскама ако би киша ударила да би леб замесити могли. Владика Зворнички дође Србима и позове ји на предају; али Молер није владикама веровао ни у другим стварима, а камо ли у добром обећавању о предаји, него заште у Везира да уставп ватру и да одреди своје посланике да се разговоре о предаји. Везир то учини, и саставши се Турски посланици с Молером. Турци су искали да Срби положе оружје на да ји

*) Види Мемоаре Протине стр. 144.

**) Види грађу за Србску Историју од Вука стр. 7.

***) Види Историју Пав. Јовановића стр. 71.

пошље Халил-Бегу (који се увек показивао пријатељ Срба) у Сребрницу, и онде да се доведе свакоме своје робље (жене и деца) на даље куда ји одреде; а Молер иско је да ји Турци пропусте са оружјем, да изиђу из шапца и да прођу кроз Турску војску и да иду куда хоће, а њима да оставе шапац и тонове с џебаном која је у сандуцима. Нити Турци пристају на искање Молерово нити Молер на Турско, него раставши се Турци опет почну шапац бити као и пре. Вративши се Молер с овога договора у шапац каже Србима све по реду шта Турци ништу, додајући још ово: „Ја браћо, жив Турцима у руке нећу, а ви ако хоћете, ето вам Турака; а ја идем на шапац, нека ме убију; ако ли се и ви нишете ради Турцима предавати на овај начин, а ми да бежимо једну поћ кроз Турке, па који изиђе изиђе, а који погине Бог да га прости! Боље нам је свима изгинути, него се Турцима у руке предати. Досад сте, браћо, били на мојој души, а сад вас ја скидам са своје душе и остајете господари од себе: ако ћете се предавати, ето вам Турака, ако ћете бјежати, и ја сам с вама.“ На овај Молеров говор сви пристају да беже кроз Турке. На три дана пре него ће побећи, Молер напише писмо Србским старешинама својом сопственом крвљу, (уместо мастила), у коме им јави у какој су невољи, и да се више држати не могу, него они да гледају да ји избаве, и то овако: пјешака што је могуће више најпре да пошљу у Гучево. (вис планински више Лознице) а они с топовима и коњницима и с осталом војском да се покажу одоздо уз поље, па кад се Турска сила обрне к њима, онда ови из Гучева да се прикуче к шапцу, а ови из шапца да учине јурину на Турке и с њима да се састају; најпосле дода и то: „Ако ко жели да ја пропаднем, пожали те барем народ овај и гледајте да би га избавили.“ Писмо ово одне се из шапца неки Пеца из Клубаца још с једним другом, којима даде Молер 10 дуката, и срећно прођу кроз Турке и писмо однесу у Србски логор. Кад за три дана небуде никаква гласа да ово писмо, они се у шапцу договоре да беже, и то једне ноћи кад је била велика киша и ветар, а и помрчина да се прста пред оком није видело. Заказано је било свима, ако би кога Турци познали, да нећеће пушка него да се брани ножем и другим, чим се може, а по свој прилици така је заповест била и у Турској војсци, ако би Срби побегли, да се неби војска побунила и између себе побила. Они изиђу из шапца на велику дођљу канују од Штире па оданде обрне куда је ко знао, и колико је познато прођу с миром кроз Турке, јер нигде пушка

непукне; али кад ујутру рано Турци опазе да су они побегли, одмах ударе за њима у потеру на све стране, особито Делвје, и многе сустигну и побију. Молерове коње побила је један дан турска кумбара, која је међу њима пукла, али Војвода Боја Богвићевић изиђе на коњу (после свију, јербо му пре нису дали, да неби Турци опазили кад коњ пође ћупријом која је била од дасака, и пред капијом се спуштала преко рова), и за велико чудо прође срећно кроз Турке. Од 800 људи који су били у шанцу изгинуло је њи бранећи се у шанцу 200 а око 400 у бегашу, а живи спасло је се око 200 људи, којима је известна смрт или робство предстојало.

И тако Војвода Молер својом решителношћу ако и не спасе све своје људе од известне смрти и робства, спасе себе и пеку част своје браће, и част Србскога оружја.

После ове сцене, Петар Молер у Септемвру пребего је и он са другима у Срем, гди је се задржо до 1815 год.

Петар Молер ако је и пребегао у Аустрију и настапио се као емигрант у Срему, ипје престо радити за народ свој, тад је још и на бољи глас изишо.

Кад је Аустријски Цар Франц II на молбу Руског Цара Александра месеца Јула 1814 год. пустио у слободу све Србске Војводе, који су се које гди по Градовима разсејани под призором налазили, тад пуштен је и Кара-Ђорђе, и са првим најзнатијим Војводама 17. Септембра у Русију преко Ердеља испраћен, који су у Хотин у Бесарабији 26. Октомбра приспјели. Тад и Војводе, који су у Срему били добиле су слободу да се могу један с другим састајати, договарати и за свој народ штогод радити, гди им је дотле сваки саобраштај забрањен био. Србске Војводе ступе један с другим у договор и у Манастиру Фенеку, гди је се и Петар Молер налазио, и договоре се, да на Бечки Конгрес гди су се свију Дворова представници скупили били кога изашљу, да за народ Србски ради. Договорно нађу да је за тај рад најугодијши Прота Ненадовић и Петар Молер, и тако њи двојицу између себе изберу, ступе у договор са заоставшим Војводама у Србији који њи 11 начињено писмо од 8. Августа те 1814 год. подписато на Србије пошљу на Проту Ненадовића и Петра Молера да иду у Беч и да за народ Србски раде. Но како увиде да им је пуждан један разборит тајни повереник, који ће бити у Земуну и радити са заоставшим

Србским старешинама у Србији и од њи молбе, жалбе и извешћа о тиранији Турској примати, и Проти у Беч, ради достављања Дворовима шљати. Тако то прениаче да Петар остане у Земуну као тајни одборник; а Проти Ненадовићу 15. Августа издаду неограничено пуномоћје на ком је 11 Војвода из Србије и 7 из Аустрије потписано било да иде у Беч Цару Александру да га моли за побољшање народа Србског, и, да га избави од Турске тираније; тако, да и на конгресу за Србе ради. Но како Цар Александер још у Беч присијео био није, тако Прота задржи се у Срему очекујући да Цар у Беч дође. Нато 21. Септембра ове 1814 год. будне и Хаџи-Проданов устанак у Србији противу Турака.

Тад Војвода Молер, Архимандрит Мелентије Никшић и друге Војводе у Фенеку кад то виде, нечекајући да Цар Александер из Петрограда у Беч дође, договоре се и одма одреде Проту Ненадовића, који је имао готово пуномоћје да трчи у Петроград Цару Александру да му јави за устанак Срба, и да ради за побољшање народа Србског. Прота узме узасе свога брата Спму Ненадовића па полети преко Трансилваније у Петроград, но кад дође у Житомир у Русији: ту разуме да је Цар Александер прошло за Беч. Прота тад са Спмом врати се и окрене пут Бечу, и кад стигне у Беч, нађе се са Недобом и Графом Каподистријом, саопштити им ствар, но они га упуте посланику Руској Графу Стакелбергу. Но како та побуна Срба под Хаџи-Проданом није због заплета са Наполеоном ишла у рачун Русима. — Тако Стакелберг кад приспје Цар Александер из Русије оправди Проту Србској грапници да каже да се Хаџи-Проданов устанак утиша, и Прота сиђе у Срем.

Но докле је се Прота на том путу бавио, и у Срем повратио, Милош Обреновић и без заповести Руса, сам прискочко је Турцима у помоћ и са Таја-Пашом народни је устанак под Хаџи-Проданом плануваши угушио. — И тад су најгрозније одпочели Турци над Србима бесити и тиранствовати, Србе клати и на коље ји живе по стотине набијати.

Па како је Милош код Турака у Београду за утишање Хаџи-Продановог устанка, добро стајао. Петар Молер и Прота Ненадовић позову Милоша у Земунски Контротманец на састанак и разговор, који им и пређе, и на питање њино каже им како Турци и Везир сада са

Кнезовима и с народом поступа; и стапе им се извешавати зашто је са Турцима противу Хаџи-Продановог устанка ишао, и као за најглавнији изговор навео је: „да није знао, били то угодно било Русима, и били они шћели што помоћи у такоме случају Србима, или би ји презрели, ол'и чак по његови каквој и одмагати почели; а сваки нас како и свјет ијели зна то, да би се Срби сада мало што сами бранити могли, кад су толико страшно разорени, и када ји Турци сваки дан једнако још лишавају свега имања, средстава, па и понајвише оружја, нити је тога што у народу игди већ остало; пак се и за то али без икакве ползе, него на то већу своју несрећу и заатир узбуђује, и тако преочајано и безумно безнахјерно и безнадежно праћакајући се и упропасти сам себе, сав Србије народ, како видите и сами, ако само и то наскоро што још тај весели покровитељ непомогне и неодлакша“. Овако је Милош извешавао се Проти и Молеру. *)

Прота кад саслуша Милоша и види тај грозан ужас шта се од народа у Србији чини, приправи у Земуну прошепца за Дворове, и поузима од Војвода њове печате, како би сам у Бечу исте просбе по потреби преправљао, а и нове у име Војвода правно, и њове печате на исте ударао. Па по ихајућем још у Августу месецу издатом му пуномоћију од Војвода, а у име народа Србског; пошто у Земуну остави Петра Молера са ким ће се дописивати, и који ће му на верно јављати шта се у Србији ради, тако и његов рад шта Цареви мисле и говоре народу у Србији преко људи тајно достављати; 9. Декембра 1814 год. полети по други пут у Беч.

Заоставши тако Петар Молер у Земуну као тајни одборник (агент) стајао је у свези са свима Војводама пребегшим у Аустрију, а тако и са многим заоставшим у Србији Војводама и другим народним старешинама; од који је извешће примао шта Турци од једног народа раде, и таква је Проти у Беч писмено достављао. Тако и од Проте из Беча какова је упутства, и извешћа примао шта Дворови о народу Србском мисле, и говоре, достављао је народним старешинама у Србији. Па кад је Молер видео да се слабом или никаквом бољитку за Србски народ од Дворова у то доба надати неможе, као што га је Прота извештавао, он смисли и по самом Проте мишљу да се ново подигну противу Турака, па или да се ослободи Србски народ од Турака, или да истребљен

*) Види у Историји Милутиновића на стр. 215 од врсте 14.

буде. И тако како је стајао у свези и договору са многим најодабра-
нијим Србима у Србији, а нарочито у Ваљевској и Београдској нахији
а највише са Боговађским Игуманом Авакумом с којим је се споразумео
и договор за устанак водио, а овај испод руке свима оним достављо,
који су у Рудовцима на међи Београдске Рудничке и Ваљевске на-
хије тајну скупштину држали, и на тој закључили, заверу учинили,
и заклели се на св. крсту и Евађељу, ког је сам Игуман Авакум до-
нео, и на мразу и снегу чинодејствовао, да се Срби опет наново у
Априлу на Цвети 1815 год. противу Турака дигну. *)

Поред тога на истој Рудовачкој скупштини, закључили су да
Милоша Обреновића позову да с њима противу Турака пође, да неби
пошао противу народа као и под Хаџи-Проданом, па ако нехтене, за-
клели су се сви да га убију, говорили су: „нека се прво над њим
одпочне кад неће с браћом него противу своје браће, па онда противу
Турака,“ а нарочито за то одредили су Војводу Лому а и друге за-
клели да то паврше. **)

Тако Петар Молер као тајни повереник радио је и с Протом и
договаро се да се наново Срби у Србији противу Турака дигну; а у
Сремској страни највише у договору радио је са налазећима се у Купи-
нову Војводама Цукићем, Максом Крстићем, Симом А. Ненадовићем и
Капетан Јовицом Милутиновићем, који су ова два последња непрестано
тајне договоре за нови устанак водили, са својим Ваљевцима Стефаном
Брдаром из Кожуара Рајком Антонљевићем из Вуконе, који су и сами
крадом и у Купиново у Срем по кадкад прелазили на договор, а и са
Капетаном Васиљем Павловићем из Бајевца, који је и на Рудовачкој
скупштини био, Петром Ерпићем из Звечке и Живаном из Каленића
Ваљевске Посавине, а они са многима другима у Ваљевској и другима
нахијама спремали су потајно народ на устанак. И поред тога у Срему
тајно прибављато је оружје и цебана а и добровољци прибирати су, и
чекат урочени дан устанка. ***)

Па како Качерски Војвода Арсеније Лома и не очека урочени
дан Цвети за обшти устанак Срба, коме је се дану сваки радово. Него
пре тога дана раније на Цвети Четвртак 8. Априла 1815 год. дигне

*) Историја Милутиновића види стр. 216.

**) Види у Историји Милутиновића о закључцима Рудовачке тајне скуп-
штине стр. 119—120 и 161—163.

***) Историја Милутиновића види од стр. 186—187.

се противу Турака у Рудничкој нахији; запали Рудник освоји га, а потом на Цвети мучки од једног Турчина погине. Онда Срби 12. Априла на страстни Понедељник преморају Милоша Обреновића, те он предузме управу над устаницима тога краја. *)

Кад за устанак Срба Петар Молер и друге Војводе у Срему дознаду, договоре се, те одма Војвода Павле Цуклић, Макса Крстић и Капетан Јовица Милутиновић код Купиновачког Чардака преко Саве у Забрежје са четрдесет добровољаца пређе. А Петар Молер и Симеон А. Ненадовић са другима застану још у Срему за који дан искупљати добровољце и спремати ђебану па да и они потајно за њима одма у Србију пређу. **)

Прешавше Војводе у Забрежје Павле Цуклић, Макса и Капетан Јовица, за два сата искупе 500 добро наоружаних Носаваца па се одма крену низа Саву и изненадно ударе на Палеж у ком су Турци живили, обколе га, гди им се Турци под условљем предаду, те ји са породицама пропусте, те низа Саву у Београд оду. Ту у Палежу оставе Капетана Петра Ерпића из Звечке, и Ђуру Н. из Црвене-Јабуре са њихвим четама да они чувају да неби Турци из Београда и Шабца ту продрли, па се крену одма Ваљеву и успут пребипрајући људе на оружје, дођу код Ваљева у Кљичевачки шанац и улогоре се. Гди им ту тог вечера дође Радован Грбовић и Кнез Рака Тешкић из Мијонице, који су Турке од Маљена планине гонили до Ваљева и на брдо Врану пали, и барјак разавили. ***) Они су Турци били Ваљевци па су пошли Чачку у помоћ, но њи код Маљена дочека Војвода Милић Дринчић са хајдуцима па ји разбије и врати Ваљеву, гди ји дочека Грбовић, те ји је до Ваљева гонио.

Но почем по одласку у Ваљево речени Војвода, Турске Спахије њи до стотину из Београда па чето каику, а и сувим дођу к Палежу груну у Палеж па како им се, Капетан Ерпић и Ђура са малим четицама одупрети нису могли, Турци опет Палеж заузму. Кад то Војводе Цуклић и Макса сутра дан пред подне у Ваљеву чују, одреде самог Капетана Јовицу, те он узме 100 коњаника врати се патраг и одјурн Палежу успут прекупљајући војнике, како стигне Палежу одма опет обколи га, и стане пре-

*) Историја Милутиновића види на стр. 216, а од врсте 20.

**) Историја Милутиновића види стр. 189—192.

***) Историја Милутиновића види од стр. 193—196. 197.

купљати војску да на Спање Турке удари, и да поново Палеж од Турака очисти. *)

У то доба из Рудничке нахије преко Рудоваца стигне, поћу и Кнез Милош Обреновић са Силом Паштрцем и са неколико момака који су га пратили к Палежу у село Ушће до Саве, и кад чује да је Капетан Јовица тог вечера дошао са војском к Палежу, он оде у Звечку те се састане са Капетан Јовицом, распита гди се Прота Ненадовић и Петар Молер налазе. Па кад га Јовица извести гди су; и да ће Молер до који дан, са другима прећи у Србију. Милош га онда запита, гди би се могао састати са Петром Молером. Јовица му каже да може у Прогари код Попа Живкове куће; и тако оду у Уровце Јовица му нађе један чун, и Милош сам седне у чун кога су два веслара возила и одма из Уроваца код Прогарског Чардака у Срем превезе се и у селу Прогари са Војводом Петром Молером састане се. **)

Разговор Кнеза Милоша са Петром Молером у Прогари.

Кад се Милош састане са Молером у селу Прогари, каже му како је народ опет на оружје противу Турака усто, и онда одјучне му говорити овако: „Да је он дошао да све Србе позове да пређу у Србију у помоћ народу своме, или ако они неће, нек му кажу да и он ту остане с њима у безопасној страни у Срему, јер у народ да он сам нема куда више враћати се није му може што, нит има ским, нити с чим помоћи. За ђебану и остале потребе, да има новаца за сада подоста, и да је такве са собом донео, а и, за убудуће неће за новцем застати; на извади и преда Молеру новце за пушке потребе а нарочито барут и олово. И опет тога Молеру каже, да је ласно било из заветрине народ обнадежити, подипрети га, охрабрити и побунити га да се подигне и брани од напасти, по ваља се сада међу народом наћи те га руководити и помагати му саветом и примјером: та ја један шта ћу му пре и куда ћу брже, но требаш му и ти и други, трећи, а и многи ваљанији и вјештоумнији људи; — јер ја волим се одма спочетка свега се посла овога отрести и проћи, на барем да нејмам душом за то дуговати, таочит се и одговарати Богу и народу.“

На то му Молер одговори да су они још из одавна за устанак спремали се, као што је и њему добро познато, и да су готови да пређу

*) Историја Милутиновића види стр. 196. 203.

**) Историја Милутиновића стр. 204—205.

у Србију сви до једнога, само чекају да још купе џебане, и приберу по пешто у Срему ратника, па ће онда сви по три четирп, као што су Војвода Џукић, Макса Крстић, Капетан Јовица и Ђура из Црвене-Јабукe са бећарима крадишце у Србију прешли, и они тако прећи.

И онда Молер, Милошу каже, да се он мора одма натраг у Србију вратити и предузето дело Срба продужавати, како се може боље, докле и они пређу, а да ће га за то време прешавши храбри и поуздани Војвода Павле Џукић подпомагати до доласка њиног; а он Молер да се мора још који дан задржати, и то толико само, док пађе и утврди људе, који ће за повце џебану, и друго што треба додавати, и док Проти Ненадовићу у Беч опише сву ствар како је сад у Србији, да би он Министру Руском јавити мого, и препоручити још једанпут, и последњи пут Србски народ и његово сунтествовање, па онда да и он час пре овамо дође, и са собом да преведе ако је могуће штогод добровољаца у Србију.

После тог Молер примети Милошу: „Да он као човек не би што самовољно предузео да у Србији ради, без савета и договора други старешина, које би том будалаштином могао себе до срамоте довести, као што је то у Устанку Хаџи-Продапову велику несрећу и штету народу Србском, а и себи срамоту принео.“ Него да се са Војводом Џукићем соглашава, па кад он одовуд и Прота Ненадовић дођу, да имаду њи Четворица (Петар Молер, Павле Џукић, Прота Ненадовић и Милош Обреновић) управу над земљом и народом предузети и сваки поглавар од три нахије бити, и њп као пуномоћници народни представљати, и да имаду између себе раван глас, и једнаку власт, а и једнаку бригу да воде, и да ни један несме, сам за себе самовољно истицати се и првенство власти тражити, него они сва четирп заједно и у согласију да буду, и да се о благостојанију народа старају, па да од њи, ни тројица несмеду ништа сами предузимати ни закључавати без согласја четвртог. А ако би по новом избављењу Србије, опет се међу своје Кара-Ђорђе вратио, да би му првоначалствено место имало, и остало, него да буде од њи окружен и саветован, и да нераде сваки посебнице и наопако; кад од једног камена, нигди било није куће, а камо ли града.“ — „На то све пред Војводом Спмом Алек. Ненадовићем, Милош пристаје, и обећа се и тврдо завери Молеру да ће, и у напредак на све пристајати и радо и весело с њима соглашавати се.

што год буду они, као учешји и наметнји од њега, за добро, и за боље народа проналазили и довијали се.“ Још пађу за добро, да позову и умоле Студеничке Калуђере да и они пређу у Србију, и Свет. Краља из Манастира Фенека у Србију пренесу, које ће то у народу велики дух подићи, и сваком Србину храброст у срце улили. Тако се Милош на сав горњи разговор, који је био у присуству Симе Алек. Ненадовића и других, на све, са Петром Николајевићем Молером Војводом Кара-Ђорђевићем согласи, веру за да и тврдо се обећа, да ће се за увек тог предржавати. *)

У то стигне глас из Ушћа од Капетана Јовице да је све Турке на Палежу потуко, Палеж запаљено, много оружја, коња, одела и другог пљена, а и често-кајик са једним тоном, и нешто џебане да је задобио. Извешћем тим како Молер, тако и Милош и друге Војводе буду драгани да су се целог дана у Прогареву Сремском гостили и веселили.

Тад Милош после тог радостног гласа, разговори се још које о чем са Молером, и прочима ту десившима се Србским старешинама, охрабри се и реши да се врати опет у Србију. На сутра дан пред вече, растане се са Молером и пође са Војводом Симом Алек. Ненадовићем, који је више од сто момака и скупно био (позмеђу који био је и један добошар имено Аксентије, и знаменити хајдук Станко који је код Генерала Црвенке у Земуну у служби као слободњак био, и кога је Генерал здраво волео); и доста џебане прибавио, да из Срема у Србију пређу; но кад близу Чардака Прогаревског дођу, стража ји опази, и они повуку се у Прогарску шуму и у њој заноће. А сам Милош тог вечера прокраде се и на чулу у Србију пређе. Сутра дан зором Војвода Симе Алек. Ненадовић са Јаковом Јакшићем кад види да се стража због излитнја воде обилази, да у Србију пређе, никако не може, са својим стопу момака удари на стражаре повеже ји, гди један стражар мртав, и његов један момак рањен буде, и тако пред очима исти седне у приутовљене лађе и у Србију у село Ушће пређе, гди га ту његов добар љубавник Капетан Јовица дочека, и одатле заједно са Милошем у Палеж спусте се. Одатле Капетан Јовица одма оде Ваљеву. А Милош са Симоном оправн и на лафет постави топ, кога је Капетан Јовица од Турака са Шајке добио, па и они оду к Ваљеву трећег дана. И како дођу Ваљеву договоре се са Војводом Павлом Цуклићем, који је био

*) Историја Милутиновића види од стр. 216—218.

са војском у Кличевцу, и са Војводом Радованом Грбовићем и Капетаном Јовицом, који су били више Ваљева у Врани, па се распореде, и с војском са три стране обседну Турке у Ваљеву. Но како тог истог дана увече дође и Петар Молер са војском и једним топом у Кличевачки шанец, за које све то Турци дознаду, па се поплаше и те ноћи уз Брђане из Ваљева у Босну побегну.

Војвода Петар Молер како је се у Прогари расто са Милошем и Симом Ненадовићем, одма је отишао у Фенек Манастир код Студенички Калуђера, које преводи да Србију пређу и Свет. Краља препесу, пошто престане на неке услове Калуђера, да се из братства Студеничког за Владике постављају; па онда оде у Купиново код свога пријатеља Попа Николе Николајевића и сина му Попа Саве који су оба добри родољуби свију Срба били; па по средством исти, и Јована Русмира из Сремски Карловаца са нашавшим још за раније трговцима уговори и утврди, да они тајно ђебају вабављају и у село Скелу истом Русмиру бив. Ваљевском Учитељу предају, који ће им такову исплаћивати. Потом поруку учини на све Кара-Ђорђево Војводе и друге Србе који су се у Аустрији као бегунци налазили и с којима је Молер као главни и разуман Војвода у договору још зарадије био, да у Србију одма и гди ко може тајно и крпшом прелази, и гди који пређе одма да народ на оружје противу Турака подиже. А пише и јави Проти Ненадовићу у Беч целу ствар о устанку Срба у Србији, договору његовом са Милошем у Прогари, и преласку његовом са прочим Србским старешинама и другим Србима који су способни за оружје у Србију, и позове и Проту да и он час пре из Беча појита и у Србију да дође.

После тог Молер узме узасе Војводу Лозничког Боју Ан. Богвићеву, Војводу Симу Катиха Прекодрица, и са нешто добровољаца које је у Срему купио, и ђебане, па на Купинову пређе Саву и изведе се у Србско село Скелу. Гди га у Скелу дочека са по нешто момака Капетан Васиљ Павловић из Бајевца, Стеван Брдар из Кожуара и Ранко Антонијевић из Вуконе Ваљевске нахије, с којима је Молер још од после пропасти, разговор и договор једнако водио, и један другом о стању ствари у Србији и раду Протином у Бечу јављали и по народу разглашавали. Ту Капетан Васиљ покаже Молеру који дотле није хтео ни Милошу, а ни другим Војводама показати гди је о пропасти Србској 1813 год. један топ са свом својом оправом закопао и прикријо, те га

изваде, и одатле одма пошто у Скели остави Јована Русмира, који ће нарученим џебану примати, и такову гди му се јави разашливати, оду с тоном управо Ваљеву, и дођу баш онога дана увече у Ваљево на Кличевац кад ће Турци те ноћи из Ваљева побећи. И тог вечера доцкан дошавши није се Молер са Војводама који су Ваљево у обсади држали и спремили се, да на Турке ударе, ни састао.

То исто вече по договору са Молером приспе из Мачве у Ваљево и Војвода Стојан Чупић са својим Капетаном Илијом Срданом из Призавора Мачванског са неколико момака, који су у селу Платишеву боравили и из Срема на Митровици у Мачву прешли, и одтуда Ваљеву појитали. У то време у дан два све су и друге Војводе и остали Срби бавећи се у Аустрији као Емигранти по препоруци Молеровој у Србију непрелазили.

По бегству Турака те ноћи из Ваљева, сутра дан сиђе Милош с Капетан Јовицом са брда Вране у Кличевачки логор и састане се са Петром Молером. Онда Петар Молер напомене Милошу, држи ли се опог у Сремском селу Прогари договора и обећања, и остаје ли при задатој речи и заклетви? — Да нема у Србији једноналичја и да нико не може рећи: „Ја сам Господар! мора ме сваки без и једне речи слушати! И ја ћу сам по својој глави, да никог непитам ни зашто радити, да ме мора сваки, на било мудро, лудо, или штетно тринити и слушати? Него да се ту као што смо у Прогари уговорили, разредимо и народу објавимо да нас четворица ја Молер, Прота, ти Милош и Павле Џукић главни управници народа да будемо, и заједно и сугласно да радимо и земљом управљамо; докле недође Кара-Ђорђе и врховну управу над земљом и народом прими; а после да останемо и да будемо његови помоћници и саветодавци“. На то му одговори Милош: „Ја од моје стране, о томе господарству и не мислим, нити сам га тражио, нити га тражим; а ти ако хоћеш, буди господар и заповедник најпрви и какви вољеш, тек нам, брате казуј што боље знаш, и срећније да буде, пак ћу те ја први слушати“. На то Молер: „и ја брате не тражим да будем сам старешина, па ни Џукић ни Прота да сами земљом управљамо, па и ти да немош бити сам, него нас четворица заједно као браћа, и то све онако а никако другаче, него како смо се у Прогареву договорили, онако је најбоље за данашња и нова обстојателства, овога свачим спротнога народа; јербо овако никако се народ обезглавити не може, а и глава народна никако заштити у самовољност, које по је политическо

беснило и пошам, и тако се само избавити можемо из јарма Турског сретњо, и тако ћемо се бранити моћи од свакога зла и душмана унапред верио и поуздано, тако и праву народну слободу стећи, а и славу имена Србскога васкреснути и одуљити!“ Па му почне вишепоменути начин управљања и владања земљом и народом понаврати и препоручивати да писмено утврде и народну владу народу објаве. На које Милош му одговори: „То је све добро и паметно, ја се подписивати, а и противити томе нећу, да тако nebude, јер пас тројица и онако смо такве старешине, а Прота ако из Беча дође и он ће бити четврти; али сад да се ми подишемо, ко ће бити у туђој кући старешина, а још иста наша кућа туђа и не своја, и тако је зец још у горп; већ дајте да ми свако живо прионемо кућу очистити од душмана, и земљу освојити; на ћемо топр и лагше зеча уловити, ражањ му паћи и усјећи на сјести благовати.*) Но кад је баш за тим стало, пека буде тако. Ја велим ово, и то налазим по мојој памети за најбоље за сад и наш посо, да ти узмеш и чуваш од Сокола и Босне те крајеве, а ја да идем са војском на Чачак, од ове војске узми ти мању част, а код мене остави већу, јер је душман у Чачку у срцу Србије. На то се Молер за тад согласи. У тај ма дође код њи и Војвода Стојан Чупић, и они разговор даљи прекину и растану се. И тако се тај договор Молера с Милошем за тад а и за свагда неоствари. Милош оде у шапац виш Ваљева у Врану, и обојница остану један сирам другога да подозревају; Молер остане при мислима да управа земље и народа за тад дође под управу њи четворице, докле Кара-Ђорђе из Русије педође; а Милош да сву власт у своје руке преграби, које доцније случај донесе, те пснадне по Милошевој вољи.**)

Но чим Милош с Молером се растане и Молер стане о Милошевом властољубију размишљавати, на смисли пошто пото да га склопи, на и принуди, да пристаје на онај договор у Прогареву на који је се заклео, и реч своју уложио. — Но баш тад кад је Молер смислио, и Милош идући на Врану промислио је, како да смакне и Молера и Цукпића. И у то баш време догоди се један случај, који за тад, а и за свакад намеру Молерову осујети; и мал што Милошу непазије за руком да своје противнике смакне, него то остане те доцније оба, на и Чупић главама својим плате. — А то је овај:

*) Историја Милутиновића стр. 246 и Срб. Русија Никола стр. 120.

**) Историја Милутиновића стр. 247.

Неког Кнеза Петра Миловановића из Тврдојевца ког је Сима Ал. Ненадовић из Тавнице полу луда извадио ког су Турци, па ако је се с њима и држо, испод куле Ненадовића утајничили били, позове на ручак Војвода Павле Цукић и Стојан Чупић у једну кућу близу Кличевачког шапца, с којима при ручку буде и неки Поп Лука Радовановић из Дунђаја. При ручку Војвода Павле Цукић стане питати и корети Кнеза Петра зашто је се држо Турака, и није нишом с браћом својом, па ето шта је од Турака дочеко. Кнез Петар правдао је се и говорио да је мору нишом с Турцима, и да и сад Срби не могу с њима изаћи накрај и да су се лудо побунили противу Турака? — и т. д. Чупића његов говор дирне, па му каже да је он Турска улианица, а Србска издајница био, а и сад кад тако лудо говори — и заслужује да га сваки презре; — па га једном кошћу удари по челу. Кнез Петар онако суманут, а тим више што се и напико био, разјари се па скочи преко трпезе и кидише на Чупића да му нож иза појаса истргне и да га ножем прободне. У тај ма Поп Лука, кога су Жућом, звали испод доламе опали пиштољ и Кнеза Петра на место убије. Сад се после тога Срби у логору Кличевачком узјурбају и подстакнути момцима Кнез Милошевић Сима Паштрмацем и Благојем Томићем из Кнића, стану викали на Војводу Цукића и Чупића, мислећи да они неправдо убише Кнеза Петра, и стану им грозити! Но у тај час дође и млади Војвода Сима А. Ненадовић, који својом речитом љубазношћу са плаха, умекша и уташка људе, а потом Молер и Капетан Јовица истакну се и са Сима умире узбуђену Ваљевску војску, осим Паштрмаца и Благоја и други Милошевић момака, који викали непрестану. Због који Цукић, Чупић и Капетан Срдац оду на Врану и сваде се с Милошем. — Који прихоран буде те спје с Вране у Кличевачки логор те своје момке умири. Говорио им је да је ђоја он казао да се Кнез Петар као Турска присталица убије. А ову је побуну у војсци Ваљевској сам Милош са својим момцима и произвео, да би народ Молера, Цукића и Чупића, побко, па кад Ваљевске Војводе своје војнике утишају, и момци Милошеви сами остапу, због који се Цукић, Чупић и Срдац са Милошем сваде, те он спје и момке своје умири. *)

*) Види гди и Вук у грађи за Србеку Историју на стр. 90. наивно то потврђује, каже: да је Паштрмац Сима, и Благоје Книћанин наваљиво на Милоша, да убије Молера, Цукића и Чупића, због смрти Кнеза Петра, и то каже да би се догодило, да није било стра Турскога; али каже Милош види да није

После овог догађаја Војвода Стојан Чупић, са Капетаном Илијом Срданом и са својим момцима, како се са Милошем свадн, без пчијег споразумлења одма оде из Ваљева у Шабачку нахију.

А потом Војвода Молер одреди већи део Ваљевске војске и оба тона даде Милошу, те оде Чачку противу Ђаја-Паше. Војвода Сима Ненадовић и Лука Грбовић оду Соколу да Соколску нахију противу Турака одмећу и на Баурићу шанац поправе и утврде. А Петар Молер са остатком војске, и са Војводом Богђевићем, Дабичем, Јакшићем, Капетан Јовицом и осталима оде у Црпиљево спрема Влашићу испод Цера, ту се улогори шанац ископа и стане, противу Али-Паше Зворничког, који је у Јадру са доста војске био да Турци из Јадра друмом продирати немогу, и да Шабачку нахију противу Турака покрене. Но како Сима Ненадовић од Сокола са Баурића са пешто војске у Црпиљевачки логор дође, Петар Молер преда Сими главну Команду над Ваљевском војском и оде у Забрежје, да чебану из Срема прибавља и прима. Но кад чује да је Сулејман-Паша из Београда изиша са Хатлијама и у Болечу ударио на обшанчене Србе, похити им у помоћ са Поп Савом Николајевићем из Купинова, и Јаковом Јакшићем са сто петдесет бећара, по док је он доша већ су Срби шанац оставили били и у шуму повукли се; а Сулејман-Паша отиша Смедереву. Он пође за Пашом и уснут прекупљајући људе, дође Смедереву; но пошто Скопљак-Пашин син Осман на Јабучју код Смедерева буде у руку рањен Скопљак-Паша врати се натраг у Београд. А Петар Молер пређе Мораву и оде противу Пожаревца, где је се са Милошем, Цукшићем и другима код Пожаревца борбо, докле Турке нису преморали, те из Пожаревца у Гуприју оду.

Од Пожаревца Кнез Милош, кога су позивали оде Караџићу, те му се Турци под оружјем предаду и он ји у Турску пропусти. А Петар Молер пође у Адакале да покуша код управитеља Адакалског Салиаге, Реџепог брата, кога му је брата Султан у Рушчуку удавбо, на мислећи, да би од Реџепа зато као из освете, добио који топ и чебане да купи. Но како од Симе А. Ненадовића добије писмо, у ком му

сад томе време, на ји утиша. — Није њи зато, Милош као што Вук каже оставио, него што је се Ваљевска војска умирала, и што он није узасе нио никакове војске него само неколико своји момака, на није смео, а доцније сву је тројицу једног по једног смакао. К. Н. Н.

јавља да је Везир са свом Босанском војском слега на Дрину спрема Бадовицима, но да му час пре у помоћ с војском пошлти, тако Молер пошље у место себе Павла Цукћа у Адакалу, који ништа не сврши, а он врати се и оде Војводи Сима А. Ненадовићу к'Дрини у Црипљевачки логор.

Па како Сима А. Ненадовић по средством своји Војвода и Капетана још није могао покренути Мачване на устанак противу Турака; кад Петар Молер приспје од Пожаревца, Молер и Сима договоре се и са свом својом војском од хиљаду људи ударе посред Мачве, у очи самог Петровадна и Мачване принуђе, те се придруже устанку Србском и ступе оружани у чете Србске.

Но Везир Рушид-Паша, кад дозна да је и Мачва пристала уз Србски устанак, памисли да са две стране на Србе с војском удари, од Бадовица кроз Мачву, а из Јадра Али-Паша преко Поцерпне Шабцу. За коју намеру Молер дозна, па засече путове у Китогу, и ту остави Проту Смиљанића и Капетана Петра Ерића да ји брани; а свучељад Мачванску у Поцерпну у збег пасели. Па са свом својом војском оде под Цер и између Радованице и Петковце, куд би Али-Паша својском проћи могао, бусије увати. Но Рушид-Паша дозна за тај распоред Срба, па песмедне преко Цера кренути Али-Пашу, гди га је Молер чеко; него одреди Мараш Али-Пашу са хиљаду по избор војника и са три стотине Никшићски Турака, који зором с прам Лешнице Дрину пређе и мирпо кроз Мачву на конач у Добље дође и одма шапац ископа, и појшште да му се још војске у помоћ пошље, по Везир Рушид-Паша одговори му да има доста војске, скојом рају умприти може? У тај дан стигне од Караповца и Кнез Милош са Ваљевском и пешто Рудничке војске у Црипљево, гди је Војвода Сима А. Ненадовић био, па одатле одма у вече оду у Липолист Петру Молеру, код кога је пре неколико дана дошао био из Срема и Студенички Архимандрит Мелентије Никшић. Милош како сјаше скоња непштајући и не советујући се о нападају Турака, него чучне под један грм и одпочне дуги разговор шапутајући са Архимандритом Никшићем водити. Молеру се то досади па приђе и каже: „да сада није време беспосленом разговору и оклевању, почем се Турци на Дубљу утврђују а други на Бадовицима из Босне преко Дрине превозе, па треба одма ићи на Дубље да се исти разбију, док их још помоћ приспјела није“. — Милош му одговори да оће киша да

удари па ће војницима пушке закиснути! а и војска да му је уморна па да се остави за сутра. Но Војвода Молер нехтене оклевати, него каже Милошу да он иде Дубљу да те поћи па Турке нападне и да ји узпемпруге, па да се сутра па њи уморне и неспавајуће сложено удари и да се разбју. И тако Молер оде, те је па Турке сву поћ, ако је кпина и падала, пуцао и у шанац ји све стеро. А Милош остане и даље у разговору са Архимаандритом Никшићем до зоре.

Сутра дан 14. Јула дође па Дубље и Милош са Спмом А. Ненадовићем и Милићем Дринчићем, и са свом војском обколе Турке у шапцу и позову ји па предају; по како Турци одговоре да ће се до последњег бранити, Срби се разреде, стапу пуцати, ударе па јурши по ускачу у шанац и Турке готово све потуку, и Мараш-Али-Пашу са 83 Турчина заробе и многи пљеп задобју. Од Срба у овој последњој 1815 год. устанка Србског битки, погине дванест момака и две пајхрабрије Војводе Сима Алекспћ Ненадовић из Бранковише Ваљевац, Милић Дринчић из села Теочина Рудничке, и храбри Капетан Милован Зујаловић из Тулара Ваљевац, сва три при јуршиу па шанац Турски, ал не од Турске, него од Србске пушке — тако причају. Овај је бој био 14. Јула 1815 год.

После овог последњег боја Дубљанскога, све Србске старешине заузму оне позиције, па којима су пре овога боја биле; да се само од Турака бране, ако би они па Србе од Босне ударили, и да села чувају да ји Турци перобе и непале. И па овом крају и па даље остане Петар Молер главни заповедник.

А Милош са Дубла са заробљеним Мараш-Али-Пашом оде у Црин-љевачки логор, гди неколико дана са Пашом проведе у разговору и гостби, па пошто га обдари и обећа му се да ће и он у Босну Везпру па разговор доћи, у Босну га преко Мачве испрати. А потом оде у Болеч, те се састане са Вупцом, кога је Кара-Ђорђе из Русије са неким препорукама посло, па с њиме оде у Белички логор к Јагодини, а одатле дође опет у Мачву; и одатле по обећању свом ишо је преко Дрине па разговор Везпру Рушид-Паши, и кад се из Босне од Везпра врати, оде к Ђурији, гди је Вуица Вукићевић са великим Везпром Марашли-Али-Пашом погодбу о миру већ учинио био, и 8.000 Турака у Београд пропустио, па и Милош у Ђуприју Марашли-Али-Паши оде.

Баш у доба, кад је Милош у Турке преко Дрине Рушид-Паши отишо, и Срби па Морави кад су уговарали са великим Везпром

Марашли-Али-Пашом мир и предају; дође све низ Дрину до под Шабаци у Србски логор из доњег Морачког Манастира Игуман Теодосије са још два Црногорца, послан од старог Црногорског Владике Св. Петра Његуша, да он види и разуме чисто, које и шта је у Србији из новке почео, и колики је успјех већ учињен? Но он никада ту од главнијих старешина не нађе, јер су отишли били да испрате Милоша преко Дрине, те ту пречeka, док Молер поврати се; па се шљиме разговор, који га о свему извести, — и он се одма у Црногору поврати. С тим најнежељенијим, за старог Владикау гласом: „Да се није још у Србију повратио Кара-Ђорђе па своје место, и да је ова Србска побуна и рат, прије умрени, него што се и започео.“ —

Кад је тако силна Турска војска на Србију навалила од Босне са Дрине Везир Рушид-Паша, а од Румелије Урумели Валеси велики Везир Марашли-Али-Паша с'лего с војском у Бурију, да у Србију упаду и народ Србски смрве; радијом Проте Ненадовића у Бечу Руски Цар Александер пошаље Курира свог у Цариград Лазара Павковића к Султану са опоменом: „*да он са Србског народа свако уштење дигне и умереност му поклати, које и сама правда, и његовог Трапаша угодба и пријатељство изискује, осим тога му је при ласкавом одношењу, дао као испод руке на знање, да је и Генерал Бенгзен из Хамбурга на то враћен, са 40.000 беспослене војске, и да је се на самој његовој граници наставио* —!“ Са истим Руским Куриром и Император Аустријски Цар Франц I., посла је бпо свога Курира у Цариград, са наставом, да његов посланик опомене и пријатељски по савештује Турски Диван, да буде блажији и да престане од уштења народа Србског на комшилуку његовом у Србији! И па последку Руски Елчија код Турског Двора запита на Порти: „*Какав Турци раш имаду са Србијом, додајући да је то сасвим против осме шотке Букурештског Трапаша.*“ *) Уследству тог силна Турска војска прикупљена, да на Србију нападне, обустављена је; и Марашли-Али-Паша ступио је са Србима у преговоре за мир и са Војводом Вуицом у Бурији таковн углавном, и Србске посланике, Кнеза Милоја Теодоровића и Калуђера Неофита па

*) Историја Милутиновића види стр. 352—353, Грађа за Срб. Ист. Вук. стр. 125 и Србија и Русија Нил Поп. стр. 126.

Ђуприје са молбом народа Србског у Цариград Султану посло; који на Порти лено примљени буду, и даду им Ферман, гди се Србима све опрашта; и Кнез Теодоровић и Калуђер Неофит после месец дана врате се из Цариграда у Ђуприју. Гди тад и Везир Марашли-Али-Паша добије од Султана налог: *„Да иде у Београд и да се стара за Цареву рају, као отац за своју децу, јер како је Бог рају препоручио Цару, тако је Цар препоручује Везиру Марашли-Али-Паши.“*

Кад Везир Марашли-Али-Паша по налогу Султана такови мр са Србима учини, и изјави да им се све прашта и да више зулума бити ни од кога неће, да је ко и Царског сна убио. Онда пошље свога Татарица са Вучицим Писаром Антом Протићем те оде у Београд, и налог Порти објави Сулејман-Паши, одатле удари на Смедерево, те и ту Турцима а и Србима то умирење објаве; и одатле оду на Дрину те однесу налог и Везиру Босанском Рушид-Паши, да он по налогу Султана одма Босанску војску са Дрине од Србске границе удаљи, и да такову распусти. Које по том налогу Рушид-Паша и учини, војску распусти и у Травник оде. И тако се рат између Срба и Турака 8. Априла 1815 год. на цветни четвртак започети, у Јулу месецу исте година оконча. Марашли-Али-Паша са свом својом војском крене се из Ђуприје прође преко Србије и дође у Београд, кога Вуца Вулићевић, Прота Ненадовић, Милоје Теодоровић, Кнез Аксентије Миладиновић и други Кнезови до Београда допрате, и код њега заостану.

Тако по учиненом мру и сва Србска војска кућама одпуштена буде па и са Дрине; одакле и Петар Молер, пошто војску распусти, сиђе на Палеж и ту се задржи. Гди му ту дође и Кнез Милош, који је Марашли-Али-Пашу из Ђуприје до Јагодине са војском допратио, а одатле писко се да као у народ иде да запру (рапу) за његову војску нареди, да се разреже и у Београд носи; који се по дуже времена са Петром Молером као са умним човеком договарајући се о народним пословима задржи.

Но како Везир Марашли-Али-Паша захте, да му и Милош у Београд ради договора дође, Прота Ненадовић позове Милоша из Палежа, те он са Петром Молером прво сиђе у Остужницу, гди им ту дође Вуца и Пашић Турчибаши из Београда, и кажу му зашто га Везир Марашлија зове, и науче га по настави самог Марашлије шта ће му и

слободно пред другим Турцима и Агаларима говорити. — После Милош посаветује се са Молером, пише Марашлији-Али-Паши да ће одма доћи; и тако трећи дан остави Молера у Остружници за сваки случај, и оде у Београд Везиру Марашлији, изиђе пред њега са Кнезовима и искаже му тужбу у име народа против Сулејман-Паше и други зорбалија, кога Марашлија лепо прими, саслуша, задржи га код себе и стане се с њиме и са другим Кнезовима договарати, гди после тог и Петар Молер у Београд дође.

Тад Везир Марашли-Али-Паша са испуњеним у Београду Кнезовима договарајући се, испоставља свуд по Србији у Градовима варошима и варошицама Турске власти Муселиме, и поред исти Муселима постави по једног Србина за Кнеза окружног, који ће при осуђивању Срба бити, и седити. И све онако и са оним данцима и наметима а и дацијама Спахијама, уреди као што је и пре овог III. устанка било. Осим што узасе узме за Баш-Кнеза (главног Кнеза) Милоша Обреновића и одобри, те се у Београду установи једна Србска канцеларија па 12 окружни Кнезова, који су у Београду седели и Србима за веће кривце судили и пресуђивали, и који је Србин па смрт осуђен био, предавали су га Паши па погубљење. Они су данке са Пашом па народ разрезивали, сами купили и Паши предавали; тако су рапу, огрев и друге којекакове потребе од народа бесплатно узимали, и Турску војску издржавали, и друге које какове наредбе Пашине вршили. У ову канцеларију између други постављен је био, за Ваљевску нахију за Кнеза и Петар Николајевић Молер, а доцније ускоро постане и председником исте канцеларије.

Кад је Србска канцеларије у Београду установљена, Молер као члан те канцеларије био је од свију своји другова најмудрији, најодабранији и најспособнији човек. Знао је врло добро читати, писати и списе састављати. Он је у то време у Србији био најнаученији, а поред тога знао је добро Турски. На њега су се чланови те канцеларије сви ослоњили, те је он са Пашом народне послове свршавао, а и дације у име канцеларије Србске предавао. Њега је Везир Али-Паша-Марашлија почешће к себи звао и с њиме се непосредно о делима земље и народа разговаро, а овај са Кнезовима договаро. И тако Везир га постави за Председника те канцеларије, и Молер се стално настани у Београду и продужи с њиме договоре.

Милошу то никако није ишло у рачун, гди му је Молер раван посто, и бојао је се да Молер и првенство власти непреотме. А опомнијао је се добро Прогарског разговора у Срему и после по други пут у Кличевачком шанцу код Ваљева. Од ког доба свагда је на Молера подозревао као и на Цукића и Проту Ненадовића; па ако је притворно мудре савете од Молера тражио и њима се користио, опет гледао је да га се ма на који начин курталише. — И баш кад је Милош све користи од Молера извукао и видно да му Молер као Председник Србске канцеларије у Београду, који је имао равну власт с њима, шкодљив за првенство власти његове бити може; тим више што га је Безир због способности његове и Турског језика често позивао и разговоре с њима непосредно водио, напусти Милош да му главе дође.

Но Милош је и одавна смеро да мучки смакне Молера, као што је и Војводу Стојана Чулића и Павла Цукића, но није му изишло за руком. Али кад се Молер у Београду настави, тим му још теже буде да му до ака. Па смисли и тајно почне код своји присталица говорити, да Молер са Никшићем ради код Везира, а и у Цариград да су писали да се од народа оружје покупи. Но да је он томе противан и да он то извести не да. А при том и Митрополита Мелентија Никшића преволе на своју страну противу Молера, па ако је Милош на Никшића као и на Молера подозревао и здраво мрзео. Због тога што он као Митрополит, пије се Милошу улагивао, пити му је давао да се у духовне ствари меша. И тако Милош спремно је доста противника а његови присталица противу и Молера и Никшића.

Но како по несрећи из Срема пређе у Београд стари и многозаслужни Капетан Радич Петровић, кога Молер као спромаха човека у свој конак прими, Милош то једва дочека, и одма достави о том Пашин, и каже му да је прешо Радич Кара-Ђорђево Војвода, који је највише Кара-Ђорђу помагао, а и са Туркињом се оженио био, и да злу намеру има, да по налогу Кара-Ђорђа опет побуни Србе противу Турака. Паша запита Молера и остале Кнезове, какав је Радич човек, и шта тражи у Београду, Молер му каже право, да је стар и сакат човек, који једва иде, а при том нема нигде ништа, па је дошо међ своје, да неумре од глади и да га је он за севак примио код себе те га подржава. Паша са тим одговором буде задовољан и остави на мру Капетана Радича.

Кад у том Милош код Марашли-Паше ништа неусије, он се дигне у Шумадију, прекупи око себе неколико своји људи, па по Ђурђевадне дође у Београд гди буде као нека скупштина. На тој скупштини Милош навалично изазове неку распру и свади се са Молером, и хтеу се по крвити. Милош тад сабратим људма каже: „*Е шо вам браћо Молера, ја дижем руке, ми неможемо оба старешовати.*“ На то све његове присталице буду на Милошевој страни, осим јединог Проте Ненадовћа и Капетана Радича. Затим Милош одма оде Марашли-Пашу у Град, потужи се на Молера, и каже му да је дошла Шумадија да пита којој је први старешина, и да они оће једног старешину да имаду да им суди, и каже да је то боље и за њега Пашу и Султана. Марашлија му то лацкаво повлади, и као непријатељ Срба још више распаљи Милоша противу Молера нека се кољу. И Милош оде полу задовољан од Марашлије.

Кад се Милош из Града врати и види да се Молер опет лепо на скупу са Клетовима разговара, он се онда од љутине смуши, па опет нападне на Молера, и стану се свађати. Молер тад позове Милоша на мејдан да с оружјем уруци распру заврше. Но Милош несмедије му на мејдан изаћи, и тако тим посрамљен уклони се са тога скупа. А и Молер оде у свој копак, у кој је Капетан Радич био, па му исприча како је Милоша по срамно, који му није смео на мејдан изаћи.

Радич кад саслуша Молера, посаветује га да одма иде и да гледи да се помири са Милошем, јер му он може досадити, облагати га код Паше, па може и главу своју изгубити.

Петар Молер нехтеће послушати Радича, него оде одма у Град Марашлији да види како он о Милошу мисли. Лукави Марашлија прими Молера врло лепо. И Молер му исприча сву свађу коју је имао са Милошем, и каже му како је Милоша на мејдан звао па му није смео изаћи; за које све је Марашлија у напред знао. Па онда да би Молера више противу Милоша огорчио, да се боље са Милошем покоље, не би ли га Милош како унижао. Па пофали Молера и пострекне га противу Милоша као страшљивце и поклони му златну сабљу, да би стим више Милоша противу Молера распаљивао. Молер се по том врати опет у свој копак весело и опет каже Радичу како га је Марашлија лепо примио, обдарно, и шта су се разговарали. Радич проникнувши лукавство Марашлије, а познавајући пакостно срце Милошево, каже Молеру

да њега Паша Марашлија лаже, па га опет по советује да се он одма из Београда уклони гди у народ за неко време, док се ово утиша, јербо ће изгубити главу. Но Молер га ипак не послуша.

Кад Кнез Милош дозна, да је Молер код Марашли-Али-Паше био и сабљу па дар добио, тад се још горе распали противу Молера. Па покуни око себе своје присталице, које је по Шумадији ископио, научији шта треба Паши да говоре, па оде с њима и са својим момцима у Град Паши. Кога Паша лепо прими, посади га до себе, дадему каву и чибук а и свима осталим, који су с Милошем дошли и рече те поседају, па и њима кафу даде. Тад Милош са његовим присталицама стане противу Молера говорити, како је он неверан Султану и како шурује по народу и гледи да подигне буну у земљи, но они да су противни томе и неће да се више крве, доста је било крвљења.

Лукави-Паша, знајући да то истина није, па да би ји више распалио противу Молера, да се сами између себе по крве, лукаво стане советовати Милоша да се са Молером помри и да се прођу свађе и ината. И на последку рече му да по Букурештском Трактату он неха право да се меша у њове внутрење послове и да расправља њове свађе. Но они ако што имаду противу Молера нека, га сами суде и одсуде, па ако га предаду њему, и узму га на душу, он ће га и погубити.

Тад Милош са присталицама стане Марашли-Али-Паши опет говорити и Молера обтуживати, како Молер често прелази у Земун, и тамо се тајно састаје са Московима, Црногорцима и Грцима, и како мути и договара се да буну у Србији противу Султана дигне. Па му рече: ако ти Пашо оћеш а ти му за то издајство сам суди, а ми то неможемо нити га можемо савладати. Но ти пошљи твоје Делије нека га увате па га казни, ми узимамо па нашу душу.

На то думбараџи Марашли-Паша опет рече: ја несмем газити Царевн речи, ни моје Делије шиљати, да људо по народу ватају. Но ви уватите сами Молера, доведите га мени у Град, узмите га па вашу душу и ја ћу га погубити. Та зар ви толики неможете једног човека савладати? Тим речима Марашлија Милоша постиди и у предузетом злу, да Молеру главе дође, још више распали.

Па одатле из Града Милош одма право оде конаку Молеровом да на њега удари. Но како је Молер са Бегом Јајићем изишао био у

Макиш, гди је сено кошено и купљено, тако Милош пенашавши га код куће, пође да га тражи, па колико је у мржији спрема Молеру занео се био, пође преко Врачара Мокром Лугу, гди га Сима Паштрмац опозене да је Молер у Макишу; одакле Милош окрене се, пође у Макиш и кад дође на сред пута по више Тончидерске (цареве) ћуприје, у једанпут застане и позове себи на страну његовог верног Симу Паштрмаца па му каже, да ће они мучно Молера у Макишу савладати. Јер Молер неће се дати без крви везати. Него да се врате натраг у Београд. Па кад се Молер врати из Макиша, да га кроз дан два како преваре, да му кажу да га Паша зове у Град. А да код Паше потајно наместе момке да га увате, вежу и Пашини на погубљење предаду. Паштрмац му то његово домишлење одобри, а за тим и Благоје из Кипћа и Тома Перишић Вучић момци његови, па се врате натраг у Београд.

Кад се и Молер врати из Макиша у свој конак, Милош огласи да оће да се помир са Молером, чему се сваки обрадује, па сутра дан пошље Проту Ненадовића те јави Молеру. А по том узме узасе Симу Паштрмаца и Благоја Томића из Кипћа и оде у конак Молеру, гди је Прота и Радич Канетап био, пред којима се привидно са Молером помири. За које лукавство нико није знао осим његови момака и први присталица. Па пошто је се Милош са Марашли-Пашом тајно договорно и повцем га подкупио, да он нареди његове Делије у нараду у Двору његовом поред басамака, па кад он Молера превари и у Град доведе, да Пашине Делије ударе на Молера са страна, а момци ће његови с леђа и тако да га увате, вежу и Пашини га на погубљење предаду. Тако тад Милош и каже Молеру да њи обојци зове Паша у Град ради неког договора о послу народњем. Молер се превари па оде заједно с Милошем у Град, па кад уђу у Двор Пашини, Милош пропусти Молера мало напред, и он како ступи првом ногом на басамаке (степенице), јурну на Молера са страна басачки Пашине Делије, а од остраг момци Милошеви са прикривеним присталицама викајући држете хајинина (падајинка) Турског и Србског. Молер је био под оружјем, тргне обе мале пушке иза појаса, опали и убије две Пашине Делије, па живо сукне сабљу те још посече двојцу тројцу ли нападача, и био би се спасао, како је се јуначки борио, но по несрећу његову, како је био таван од басамака уз које се пело у први кат, гди је Паша седео, спизак, тако маха-

јући сабљом и секући нападаче, закачи сабљом за гредницу од тавана, гди га у тај мах шчепају и сабљу му из руке отму; по он и песницама бранио је се и једног счепи, тега удари о спод-патос, који сав прсне као бундева, од ког је сва Пашина дивана на засмрђела, и једва га на последку савладају и вежу, ког везана Милош пред Марашли-Пашу изведе, и он га баца у Тавницу.

После овог грозног дела, Кнез Милош одма одатле из Града пошље своје момке са неколико присталица да доведу старца Капетана Радича, коме је било до 80 година, са својим тридесет на телу рана од куршума и сабљених удараца у ратовима задобивених. Радич кроз прозор кад види гомилу људи да иду к њему, сети се да су Молера ухватили, па да и за њега иду да га у Град воде, па шчепи оружје и затвори се у собу да се брани. Но одма размисли се и жао му буде да Србску крв у залуд пролије, јер они нису криви што ји је Милош за њега посла, па кад они у конач, у ком је седио, продру, он им сам врата отвори да с њима иде. Но кад од њи неки, који су напред ишли, стану викати и називати га неверником и издајником, то старцу буде горе и од саме смрти; па га тим разсерде те учини оно што није хтео да учини, опали из пушака те убије три Србина, који су на њега први налетели да га вежу. Но кад од исти један викне: „јао моја, ће погибо мајко!“ Радич кад то чује, сажали се, па баца своје пушке и поиче: „*О окрости ми Боже грех! Што учини крвник у љуштини!*“ Па онда изађе из своје собе и сам пође Паши у Град. Но Милошеви пзасланици склентају Радича, вежу и у Град везана старца Милошу отерају, и Везиру га Марашлији предаду, који га у Тамници код Молера баца.

За тим Марашли-Паша даде Милошу чашу вина као и свима онима, који су ту са Милошем били, те по чашу вина испију, као знак да узимају крв Молерову и Радичеву на своју душу. И после овог Кнез Милош Обреповић са својим крвницима, који узеше вино и у место крви Молерове и Радичеве испише, врате се из Града у варош.

Тог дана и вечера у очи недеље по Ђурђевадне 1816 год. Марашли-Али-Паша заповеди те његове Делије у Тамници како Молера тако и Капетана Радича, и још неког Кујунџију, који је новце ково, удаве; и те ноћи изнесу ји Турци сва три мртва и па Калимејдан на ђубре баце; тесу ти мученика тела читав готово дан у недељу па

угледу лежала, а пред вече узму ји Срби Београдски и саране на крај гробља с леве страна цркве у Београду. *)

И тако властољубиви Милош Обреновић принесе на жртву и ова два за народ Србски многозаслужна и прослављена мужа, Кара-Ђорђевог Војводе, Капетана Радича и Петра Николајевића Молера Баболучапина а синовца Хаџи-Рувимова, кога у почетку Г. устанка 1804 год. Дахије, а овога Милош грозно умори.

Молер је био између најодличнијих Војвода Кара-Ђорђеви. Био је храбар, mudar, и по најученији у оно доба између Војвода, имао је особити леп дар у сочинјењу списа. Кажу да је и сам Кара-Ђорђе једном у разговору реко: „Којекуде, ко ми надговори Чупића и пад-пише Молера, даћу му што год зажели.“

Никад се из Србске новестнице неће, нити се могу изгладити Молера заслуге за своје отечество учинење. Нема у Европској новестници Војводе, који је својом сопственом крвљу писма писо, за избавити из очигледног робства своје војнике! То је само: „Петар Николајевић Молер из обсаде Лознице 1813 год. за вечну успомену учинио.“ Па где каквог наградом награђен би! Мученичком смрћу! Но и трагична смрт његова, остаје као вечна успомена за потомство Србско.

94.

МАКСИМ КРСТИЋ

СОКОСКИ ВОЈВОДА.

Родом је из Босне, а у ком је месту рођен не зна се. У доцније време био је се настањо код Уба у Совљаку, где је и умро.

Које је године Макса Крстић прешо из Босне не зна се. Но од 1806 год. бијо је јуначки бој око Дрине свугде, где је се год Турци појавио, а највише бавио је се код Сокола на Рожњу и Сокољане Турке у шкрипцу са Бећарима држо. Године 1813 био је обседнут у Лозници заједно са Петром Молером, одакле кад побегну заједно у Срем с њиме пређе, где је се бавио до 1815 год.

*) О овој смрти Војводе Молера и Капетана Радича написато је све верно по причању покојног Томе Перишића Вучића бившег Советника Србског, који је у оно време био момак Кнеза Милоша, па је и он лично са другима ту грозну вољу Милошеву вршио.

Како је устанак 1815 год. букуо, Макса Крстић са Павлом Цукићем и Капетан Јовицом из Срема прешо је у Србију у Забрежје и одма је био у боју на Палежу, одакле су Турке истерали, и одатле на Ваљево у Кличевац с војском отишли. Па пошто кроз неколико дана и Молер пређе из Срема и у Кличевачки логор са војском и једним топом дође, и Турци из Ваљева побегну, Макса ишао је у потеру за њима, но кад ји постигне он се врати натраг у Ваљево. Одатле отишо је Макса са Петром Молером у Шабачку пахију у Црнићево. Одакле шилат је у Мачву, те је људе противу Турака одмето.

Кад Мараш-Паша Никшић са 1.500 Турака пређе Дрину, дође у Дубље и ушапчи се, Макса оде са Молером противу Мараш-Али-Паше, гди су се свукоћ по кишном времену са Турцима тукли; па после тог кад стигне из Липолиста Кнез Милош, Сима А. Ненадовић и Милић Дринчић са војском, ударе јурном 14. Јула на Турке, шапац освоје, Турке потуку, 83 Турчина заробе и жива Мараш-Али-Пашу увате.

После овог Дубљанског последњег боја ове 1815 год. кад се мир у Букурџи са Везиром Мараш-Али-Пашом уговори, Турска војска прође и оде у Београд, а Србска војска распуштена буде, Макса Крстић оде на Уб, гди је живио, а после до Уба у Совљаку настави се.

Од 1815 до 1843 год. живио је Макса спромашно код Уба. Те године постављен буде за члана суда окружног у Лозници. Но по злој срећи његовој Кнез Милош 1844 год. пошаље Стојана Јов. Цукића са преобученим у Катанско Аустријско одело бећарима, од куд је и прозвата Катанска бупа, који на Кленку па Срема преко Саве у Шабач пређу, у Шабцу покор почине, Буку Стојчевића и Нипића убију и оду Лозници да буну дижу. Ту Макса види Стојана у генералској униформи са Катанама, помисли да је то Царска војска, па пристаје уз Цукића. Који одатле окрене и у Ваљевску пахију да буну диже, гди њега и његове назване Катапе у Буковци дочека Прота Ненадовић и Павле Гудовић Капетан с Ваљевцима и све до једног потуку.

Тад западне и Макса Крстић затвора, кога заузећем Ацике Ненадовића, власт затвора ослободи, и он напусти службу, оде на Уб, гди је опет у великој оскудости у Совљаку код Уба живио и умро.

Макса носко је на себи у доцније време гуњ и па ногама опанке, у пошњи ипје се ризиковао од други сељака. А био је онпже средњег раста, тела коштуњавог и осредње сувог, лица црпоманастог, образа

педуги, бркова осредњи и црни, очију ватрени, био је тих и замшљен а добар јунак. Од великих напора у ратовању био је просут. По свој прилици није се ни женио. А кад је умро, могло му је бити до 60 година, нигди није имао на глави бели власи.

Има и једна песма, у којој се казује, како је Војвода Макса секао Турке око Дрине и како је многе породице Србске из Турског робства пекупио, због чега је морао и све своје имање дати.

Макса је био човек јупак, вредан, паметан; но само после 1813 год. једнако га је до гроба несрећа терала.

95.

КАРА МАРКО ВАСИЋ

РАЧАНСКИ ВОЈВОДА.

Кара-Марко рођен је у Осату у Босни. Које је године у време ратовања Кара-Ђорђевог од 1804 год. дошо у Србију незна се. Но он по доласку свом наставио је се у Ваљеву и ту му је увек главно пребивање с кућом било.

Он као јупак ратујући противу Турака поред Дрине храбро, за храброст своју постане и Војводом Рачанским, гди је се највише налазио у Баурићском шанцу и дети и зими чувао га, почесто се са Турцима туко и више рана задобио. Ево како Милутиновић у Србијанки књ. III. на стр. 98 о Кара Марку вели:

Кара Марко осаћени храбри,
Бит' Војводом удостоивши' се
С' Турц'ма делећ' ран'е и мејдане,
С' Баурића да с' у Сокó чује
Запјевао колик мого' г'рлом,
Заглушио и Молера дру́га
Чувавши га тад' истогa шанца.
„Вишеграде у крај Дрине јадé!
Све се пушили ко да шљиве сушили;
Мало л' ти је што неспржен давно,
Што ли зиму мош провести с' миром? . . .“

Поред храбрости, као што Сима каже, био је особито гласовит и добар певач.

Даље о Кара Марку Васићу нема се података; дал је доживио 1813 год., гди је умро и шта је с њиме напоследку било, и мали потомака незна се. Но буди слава пмену његовом за јуначка дела његова.

96.

ВЕСА ВЕЛИМИРОВИЋ

ЧЛАН СОВЕТА.

Веса рођен је у Љубинићу, среза Посавског, нахије Ваљевске. Он је био постављен од Кнеза Алексе Ненадовића за кмета истог села, а доцније после Немачког рата 1792 год. постави га Кнез Алекса и за главног кмета код цркве Врељанске, у ком га је звању затеко и Кара-Ђорђевог устанак 1804 године.

Кад Дахија Фочић 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву посече Кнеза Алексу и Бирчанина, и Јаков Пенадовић одпочио дизати народ у Тамнавској и Посавској Кнежини противу Турака, и на Брапковачком Вису 15. Фебруара ископи до 700 оружаних људи, на одатле преко Посавине пошаље свога синовца Проту Матију у Немачку да што барута и олова купи. Прота, ударивши преко Посавине, закаже Кнеза Алексином Буљук-башама да дижу народ на оружје, на одатле пређе у Срем и оде у Земун и нешто мало барута купи, па се врати патраг, гди затече до 1.000 Посаваца оружаних.

Но тад Веса стане се затезати и нехтене поћи у друштво Срба, а нарочито зато, што је чуо да су се и Тамнавци са Брапковачког Виса разишли. Прота дође Весиној кући у Љубинић на копак, и стане му говорити да и он народ на оружје диже, по Веса у први мах нехтене ни да саслуша Проту, по стане му говорити на штоће то изаћи? шта ви мислите? — и т. д. Докле му Поп Леонтије из Уроваца не рекне „О Весо! а шта се бодаш!“ „Кад знам да и ти желиш оно што и ми; по видиш ли како твога аге горни хан (будући су одиочели Турске ханове по селима палити), сад само док усташем, узмем угарак с ватре и дунем устреју, па ће и твоја кућа онако горети, а ти пди Дахијама“. Па то Веса: „браће ја неznam на што ће то изаћи“ — „на што изашло, да изашло“ — повиче Леонтије — „хоћемо да се шучемо! а зар је Фочић мислио на што ће изаћи кад је Кнезове изсекао?“

Тако и Веса пристане на устанак и на само каже Проти, како је чуо да су се Тамнавци разишли, па за то да је се и он затезо да престане уз устанак.

Кад се Совет земаљски 15. Августа 1805 год. у Борку установи, Веса Велимировић био је први од Ваљевске нахије за члана Совета, а Прота Матија Ненадовић за Председника Совета постављен, одакле су отишли прво у Манас. Вољавчу, за тим у Манас. Боговађу, и кад Смедерево 14. Нојембра т. ис. год. освојено буде, онда Совет пресели се у Смедерево. Гди тад Совет попуњен буде; од сваке нахије по један човек за члана Совета кога је народ изабрао. Тако Прота хтео иступити из Совета ићи кући да своје свештеничке послове врши, а Веса да остави у Совету као члана од Ваљевске нахије. Па каже Кара-Ђорђе да он жели оставити Весу од Ваљевске нахије, а он да иде кући да свој стари занат врши. Но Кара-Ђорђе не допусти Проти по рече њу: „Енеде га сад! а што си људе искупљао, кад ниси мислио с њима седети,“ и т. д. Па окрене се Веси и рече: „иди ти брат Весо кући, а кад ја мој стари занат почнем радиши, онда ће и чича Проша свој стари занат!“ Веса једва дочека да иде својој кући, и тако оде, а Прота и даље остане у Совету.

Веса Велимировић био је паметан човек, добро познат у народу, и добар газда био је. Он није тако ратник добар био, а с народом знао је лепо управљати, и кад је иступио из Совета он је се налазио код своје куће и био опет у поштовању а и у омањим бојевима.

Које је године и гди умро не зна се, као и дали данас има његови потомака.

97.

ПЕЈА ЈАНКОВИЋ

КНЕЗ ТАМНАВСКИ.

Пеја Јанковић родно се у Забрдици среза Тамнавског. Он је био момак код Кнеза Алексе Ненадовића, коме су Ненадовићи кумовали и децу кршћавали, а ипаче ипак који им род био није, као што леки наводе.

Кад Дахлја Фочлић дође у Ваљево и 23. Јануара 1804 год. Кнеза Алексу са Бирчанином посече; и на место његово окнежи његовог

Буљукбашу Миллића Кедилћа. Па позове у Ваљево Јакова Ненадовића, брата Алексића, да и њега закнежи. Но почем се Јаков нехтене Кнежства примити, а и дозволити да од његови синоваца који Кнезом буде. Па како Фочић захте да ма ко од породице Ненадовића Кнез бити мора, тако Јаков принуђен умоли Пеју Јанковића да се кнежства прими и да каже да је он род Ненадовићима, па умоли и неке Ваљевске Турке те и они потврде да је Пеја Јанковић из Забрдице род Ненадовића, које Фочић поверује; и тад га Фочић закнежи и оде из Ваљева.

По одласку Фочића из Ваљева Јаков и Прота Ненадовић одпочну дигати народ на оружје противу Турака, и кад се на Бранковачком вису 15. Фебруара скупи 700 оружани Срба, код који Јаков Ненадовић остане, а Проту пошаље преко Посавине да народ на оружије диже и да пређе у Немачку, да барута и олова прибави. Но по одласку Проте за чебану, Кнез Пеја са неколико кметова дође Јакову и побуну људе те се разиђу, и с Јаковом само неколико момака остане; потом Пеја однесе у Ваљево Пореч-Алциј Муселиму и зајру (рану). Но кад се Прота из Срема у Посавину врати, нађе Буљукбаше Кнеза Алексиће гди су до 1.000 оружани људи скупили, и одатле оде у Бранковину, па призове Кнеза Пеју са његовим букачима и стане ји корети зашто су тако урадили? Пеја му одговори: „*За Бога Прото, како ћемо се ми са толиком силом шући, та ако ти је отац погинуо, није ти среће однео, остало ти је пријатеља — и проца.*“ И тако Пеја заплашен несмелне да збпра народ на оружије. Но кад му Прота стане претити и говорити да је сва Посавина устала на оружје, и оп ако неће с народом нек иде у Ваљево пак нек се с Турцима заједно затвори, а он да ће доћи с војском противу њи па пека се онда одрже ако могу? Тад му онда рече и Ђорђе Крстивојевић, кмет из Забрдице, који је заједно с Пејом дошо: „*Чујеш Кнеже Пејо! да овај Прота рекне: Ђорђе, једи месо у петак и среду, ја ћу јести, а камо ми нећу Турке шући!*“ Пеја одговори: „*Та брате и ја хоћу, али како ће на последку изаћи?*“ Прота му рече: „*Нема ту разговора, него ако хоћеш ајде са народом, или иди у Ваљево Турцима па се затвори.*“ И тако се Пеја једва, а и сви други, који су се у први мах заплашили били и разишли окураже, и око Јакова на ново скупе се и пођу са Јаковом противу Турака, гди су били бој 23. Фебруара на Бељину Шабачке нахије, а 28. Фебруара и на Свилеуву. *)

*) Мемоари Проте стр. 57, 60, 67, 68 и 73.

После овога Кнез Пеја слушао је Јакова што му је год он заповедо, и био је са Јаковом по позиву Кара-Ђорђа 9. Маја под Београдом, а затим ишао са Јаковом и Кара-Ђорђем противу Пожаревца и 18. Маја покаже се у боју као јунак, кога и Кара-Ђорђе заволи, и по освојењу Пожаревца поклати му један сребром окован јатаган и пиштоље. И одатле био је у боју противу Смедеревски Турака, и кад се врате на Врачар и Јаков оде с војском Ваљеву, тад и Пеја врати се. И после овога био је Пеја Јанковић у више бојева са Турцима око Дрине, гди у боју противу Хаџи-Бега око половине Јуна 1806 год. на Братачићу погине, и однесен буде у Забрдицу и поред главног пута на брду сарањен буде, гди му родбина од белог тврдог камена белег подигне, који се зове „Пејин белег“. Ваљда и данас постоји.

Пеја је имао и млађег свог рођеног брата имено „*Мишра Мане-ници*“, који је био Буџукбаша и врло добар јунак. Имали још ко од ове породице у Забрдици ипје ми познато.

98.

ПЕТАР НОВАКОВИЋ

ВАЉЕВСКОГ МАГИСТРАТА СЕКРЕТАР.

Петар Новаковић родом је из Осека у Аустро-Маџарској. Како је устанак Срба под Кара-Ђорђем 1804 год. букнуо, он је дошо у Србију у Ваљево 1805 год. и био је Секретар суда у Ваљеву. Плата му је годишња била 300 гроша, и осим тога добио је по једно говеће и 500 ока жита на његово издржање.

Прота Ненадовић у својим Мемоарима говори да је Новаковић био учен поштен човек и добар Србин. *)

Па како су Срби оскудицу трпили у баруту, он је из неке Немачке књиге показиво Србима како се справља барут, те су га тако испрва и справљали, докле доцније творнице барутне у Србији подигнуте нису.

Новаковић је осто у Србији као Магистратски Секретар у Ваљеву до 1813 год. Шта је даље с њиме било и гди је умро незна се.

*) Види стр. 268 и 283.

99.

ЖИВКО И ГАЈА ДАБИЋ

КАПЕТАНИ.

Живко родио се у Јаутини, среза Ташнавског, нахије Ваљевске око 1777 године.

Кад је Кнез Алекса после Немачког рата изступио из Аустријске службе, 1791 год. дошо у Бранковину својој кући, и како је тад био осто народ без власти, он у Ташнави и Посавини заведе ред, и постави у срезовима по неколико главни кметова као Капетана, тако тад код Манастира Докмира постави за главног кмета Живка Дабича, за кога уда и своју ћер имено Станију. Кад Турци од Немаца преузму управу над Србијом и он по њеном начину власти изостављају, онда Кнез Алекса узме Живка Дабича себи за свога Буљукбашу.

Но кад Кнеза Алексу и Бирчашина 23. Јануара 1804 год. Дахија Фочић у Ваљеву посече, и брат Алексин Јаков Ненадовић одпочне дизати народ на оружје, Живко Дабич за осветити Кнеза Алексу, први је уз Јакова престо и подпомага га је у подизању народа на устанак.

Но кад се 15. Фебруара 1804 год. на Бранковачкот вису искупи око 700 бораца, а затим и разиђу се, и опет после три дана искупе се, и Јаков тад, кад чује да Турци Ваљеву од Шабца иду, са Живком Дабичем оде пред Турке, скојима се 23. Фебруара на Бељини у Шабачкој нахији сукобе и побјегу, гди погине неколико Турака, између који и Ага-Аран-Ацић као вођа њих, а за овим бојем били су бој 28. Фебруара и на Свиплеуви, гди разбију Турке, од који 270 Турака мртви падне.

У ова оба боја Живко Дабич покаже се као добар јунак, кога Јаков заволи и постави Капетаном, после га је свуда са собом водио. Живко је био са Јаковом у боју 7. Марта на Шабцу, гди су и варош од Турака освојили, за тим 18. Априла био је у боју на Чокешици, а после ишао је са Јаковом по позиву Кара-Ђорђа, под Београд, и био у боју на Пожаревцу и Смедереву, и после у свима бојевима, који су се око Дрине на западној страни Србије дешавали, гди у жестоком боју на Лозници у понедељик на Св. Тројице 1807 год. погине. Тело његово однесу и саране код цркве Каонске до гроба Кнеза Ранка Лазаревића у Шабачкој нахији.

На гробу његовом и данас плоча стоји са овим надписом: „Село Нутина. Здѣ почиваеѣ рабѣ Божіи Живко Дабичѣ и погибе у ратѣ турскіи и сербскіи. Бѣаше перви момакѣ Господара Якова. И поживе 30 лѣтѣ. Бѣаше разуменѣ весма. И потруди се братѣ его и изнесе стѣну на покровѣніе гроба брата своего, месеца Мая 25 дењѣ, 1807.“

Живко Дабичѣ био је врло добар јунак и мудар старешина. Он је више пута вршио и дужност Војводе и предводно у бојевима Ваљевску војску. Њега је у боју на Жичком пољу, кад је се Јаков ранио и кући отишо, и у Јеленци у боју у једном воћу, заволио и сам Кара-Борђе. *) Вечна буди слава имени његовом.

После смрти Живкове на његово место постављен је био за Капетана његов брат Гаја Дабичѣ, који је тако добар јунак био; и војево је до 1813 год., а после био је са Ваљевском војском у боју на Дубљу и 1815 год.

Гаја Дабичѣ био је доцније члан Магистрата у Ваљеву, затим Председник суда; и кад је после 1839 год. устав у Србији у живот ступио, Гаја је био и члан Апелационог суда, одакле је због своје старости постављен у пензију, а за тим живио је у Ваљеву и код своје куће и умро.

Гаја Дабичѣ био је осредње висине, главе умерене, смеђѣ, а образа округли и румени, био је јаког телесног састава и тела облог пуног, а нарави врло благе, љубезне и пријатне.

Он је после своје смрти оставио једног сина имено Марка, који је се учио у Русији и Капларом пешачким посто; кад је се повратио 1837 год. у Србију посто је одма официром, и служећи у војски посто је постепено и Мајором пешачким; а затим дато му је званје окружног началника, гди је прво 1843 год. био у Београду, затим у Алексинцу, и после више годпшње те службе постављен је у пензију, а потом отишо у Ваљево, гди је у кући свога оца живио, а може бити да и данас живи. Он има своја три сина, који су у мањим државним службама званичници.

100.

ВАСИЉ ПАВЛОВИЋ

КАПЕТАН.

Васиљ је рођен у селу Бајевцу, среза Тампавског. Њега је Кнез Алекса Ненадовић после рата Аустријског са Турском 1791 год. по-

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 141—142.

ставно за Буљукбашу код цркве Стенањске, те је старешово докле Турци нису преузели владу над Србијом, а за тим био је код њега Буљукбаша.

Кад Кнез Алекса 23. Јануара 1804 у Ваљеву од Дахпје Фочића посечен буде, и Јаков Ненадовић 15. Фебруара подигне народ на устанак противу Турака, одма је и Васиљ Павловић по паредби Јакова подизо народ на оружје и усташку се присоједио.

Васиљ је кроз сви десет година Кара-Ђорђевог војевања храбро војевао; кад буде пропаст Србије 1813 год. и Срби буду на Засавци разбијени, и од Шабца разиђу се сваки својој кући, Капетан Васиљ од Шабца свезе један топ са каром пуном бојне муниције и негде код Палеза у земљу закопа; па онда и он у Срем пређе, а затим се опет ускоро из Срема патраг врати, па је се крпо и чуво од Турака, и договоре са главним људма, у Србији и пребеглим Војводама у Срему за нови устанак водно. Он је често тајно у Срем прелазно, паредбе и настављења од Војвода примо, и по народу тајно растуро, а нарочито са Војводом Петром Молером у свези је стајо, а и у Србији са свима главнијим људма.

Капетан Васиљ, он је се и на ону молбу управљену на Проту Ненадовића и Петра Молера од 8. Августа 1814 год. у Топчидеру сочинјену пзмеђу други 11 које Војвода које други старешина подписо, којом су ји молили да код Дворова раде за бољитак народа; он је се подписо и на пуномоћје на ту цел издато Проти Ненадовићу 15. Августа те исте 1814 год. *)

Капетан Васиљ, стајао је у тесној свези са Манастира Боговађског Игуманом Авакумом, Војводом Ломом и многим других. Он је 1815 год. у Јануару био и у Рудовцима на тајно држатој скупштини. на којој су закључили и заверили се да на Цвети поново устану противу Турака. Он је тај закључак у Срему Војводи Петру Молеру Николајевићу и другима доставио.

Кад је Војвода Арсеније Лома 8. Априла 1815 год. на Цветни Четвртак први уста противу Турака, Капетан Васиљ са својим за устанак приправљеним људма готов је био, да се дигне устанак и у Ваљевској нахџи, но он је чекао на Војводу Молера и друге кад из Срема прођу. И како је Молер из Срема на Забрежју у Србију прешо, он му је се са својим људма присоједио, и тад њихе законати топ са муни-

*) Види Мемоаре Протине од стр. 219—223.

цијом у време пропасти Србије 1813 год. из земље ископо, и Војводи Молеру, коме другом није то хтео одкрити и учинити, предо га, и на Ваљево противу Турака отишо. *) На пошто Ваљевски Турци из Ваљева побегну, он је осто и отишо у Шабачку нахију са Војводом Петром Молером и Симом Ненадовићем противу Босански Турака. Шта је даље са јуначким, мудрим и врским Капетаном Васиљем Павловићем из Бајевца било, и да ли од њега има данас потомака, нема се података.

101.

АРСА АНДРЕЈЕВИЋ

ОФИЦИР.

Арса је рођен у Ваљеву. Пре рата Аустрије са Турском убије неког Турчина, па побегне у Аустрију ступи у војску и постане официром, гди је у Срезу у Бољевцу на кордону био. Он је се добро познаво са Кнезом Алексом из Бранковине, па кад Цар Јосив 1788 год. сиђе из Беча у Срем да војску прегледа, Арса поручи Кнезу Алексу да дође к њему у Бољевце да види Цара.

Кнез Алекса узме свог Буљукбашу Ипколу Арсенијевића из Вукићевице и на чисти понедељник пређе у Бољевце и састане се са својим познаником и пријатељем Андрејевићем. Па кад му овај једног дана, кад је Цар Јосив са штапићем у руци, стојећи код једни кола показиво како кола треба да се намажу, рече: „ено Алекса оно је Цар Јосив.“ Алекса му одговори: „шта Арсо да од Бога нађеш!“ повиче зачуђено! — „Зар су у вас такви Цареви? А камо му велики ћурак и велики каук на глави, ако не већи, а оно бар као у нашег Везира у Београду. А Буљукбаша Арсенијевић рече: „а путог Кисже Бог и душа, како су му ноге танке, нема ни чарапа у чизмама, по голе ноге, а ни се уздамо да и нас ођене, а и он бос иде!“ Арса насмејавши се рече им да се тако крштени Цареви носе а не као Турци.

Па како Цар Јосив чује да се Кнез Алекса налази у Бољевцима зовне га к себи, с њиме се поразговара обдари га и упути да спрема народ на устанак противу Турака, и да Срби помогну Аустријској војсци кад уђе у Србију, гди је тако Кнез Алекса, кад је се вратио

*) Историја Милутиновића стр. 203 и 252.

и учинио, и после са Аустријском војском заједно војево и Поручником посто. *)

Кад се сврши Аустријски рат са Турском и Алекса 1791 год. врати се у Србију, а Турски Јаничари обвладају земљом, Кнез Алекса стајао је у тесном пријатељству са официром Арсом Андрејевићем, и јављо му какве зулуме Турци Србима чине, а овај достављо је то већој власти Аустријској, која је по налогу Двора за узимала се за Србе. Има једно писмо Арсе Андрејевића од 28. Јуна 1799 год. гди пише Кнезу Алекси Ненадовићу како су Аустријске власти претиле Јаничарима да ће ји јавити Султану, а и са војском поседнути Србију, ако се они не окане да Србе угњетавају, и да су се Јаничари поплашили. **)

Даље се о том Ваљевцу Арси Андрејевићу ништа незна.

102.

ЖИВАН ПЕТРОВИЋ И МИТАР ЈАНКОВИЋ МАЉЕНИЦА

БУЉУКБАШЕ.

Живан родио се у Каленићу, а Митар у Забрдци, среза Тамнавског, нахије Ваљевске.

Живан је био Буљукбаша код Кнеза Алексе Ненадовића, и увек је уз њега био; шта је радио за време рата Аустрије са Турском незна се. Но кад Аустрија учини мир са Турском, и поврати јој завојевату Србију, Кнез Алекса, који је био у Аустријској војсци официр, иступи из исте и 1791 год. дође у Брајковцу, и почем је земља по излазку Немаца остала без икакве власти, он узме опет кнежевску власт у своје руке, и видивши како је у Аустрији подељен народ на куманије, тако и он испоставља у Ваљевској нахији код неких цркви по једног Буљукбашу, који ће народом управљати. Тако и Живана свога старог Буљукбашу постави као за средњег старешину код Јабучке цркве. И кад Турци предузму управу над Србијом и по свом начину власти по Србији испостављају, онда Кнез Алекса узме опет Живана код себе.

Но кад Кнеза Алексу 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву Дахиджа Фочпић посече, и око 15. Фебруара Алекси брат Јаков Ненадовић на Бранковачком вису искупи Србе и подигне ји на устанак противу Ту-

*) Мемоари Проте стр. 8., 9.—12.

**) Голубица V. види од стр. 120.—127. и 380.

рака да светл свога брата и друге пзгинувше Србе, тад одма и Живан уз Јакова пође, гди је 28. Фебруара при освојењу Ваљева бпо, а затим и при освојењу Шабца.

На како Кара-Ђорђе по освојењу Шабца 20. Априла позове Јакова и друге вође Ваљевске и Шабачке нахије да му сви на Врачар е војском 9. Маја дођу; тако и Буљукбаша Живан са Јаковом и Протом Ненадовићем на Врачар оде; гди и друге старешине са други страна са војском дођу.

На одатле Кара-Ђорђо узме Јакова Ненадовића са нешто Ваљевске и Шабачке војске, а и из други нахија по нешто, и оде те 18. Маја Пожаревац освоји, па удари и на Смедерево те и ту Турке на пскориност припудн, и кад се врати опет на Врачар, гди је Прота Ненадовић са Живаном Буљукбашом и Митром Јанковићем Мањеницом братом Кнеза Пеје Јанковића из Забрдице, код кога је и Буљукбаша бпо, са нешто војске заосто, а и са другим неким старешинама из други нахија, и како је по војски издата бпла заповест да се нико не усуди у залуд пушке бацати, да се логорујућа војска узнемиравала пбп. Тако и Кара-Ђорђе кад се врати на Врачар ту заповест по свој војски поштри, да нико пушке узалуд не баца.

Но Буљукбаша Митар Мањеница преступи ту наредбу и несмислено избацити пушку, кажу на дивљу патку. Кара-Ђорђе, седећи под чадором, кад чује пуцањ пушке, пошље момке те му дотерају Буљукбашу Мањеницу, који се оправда стим казавши да му је се сама пушка окинула.

Буљукбаша Живан, кад види да момци Кара-Ђорђеви отераше Митра Мањеницу, поплаши се и рече: кад Митра отераше само за избацај пушке, то ће сутра и мене, па дигне узбуну у Ваљевској војсци са ударањем у добош, имајући намеру, ту да отме Митра Мањеницу.

У то време Прота Ненадовић спавао је под једним дрветом, и кад чује добош, ћипи, мисливши да су Турци ударили, па кад види Живана са Ваљевцима, он га запита, одкуда Турци долазе? Живан одговори: „нема Турака, него Кара-Ђорђеви момци отераше Буљукбашу Мањеницу; данас њега, а сутра ће мене. А ми недамо се газити; зато сам ја заповедио да се војска парадн, и топови да су готови, и оћемо нашег Буљукбашу међу нас“.

Прота кад види да може зло отуд произићи, рече Живану Буљукбаши, стој ја ћу сад Мањеницу довести! — И одтрчи Кара-Ђорђу, и каже му на само све пореду како се војска комеша и парадн, и како за све

може несрећа произићи. Кара-Ђорђе кад саслуша Проту, рече Мањеници: „*ајде момче, и моли Бога што си браћу Кнеза Пеје, који ми је ушао у вољу у Пожаревцу, а млад си, и кажем да ти се сама пушка оборила, а ја би тебе научио како се своје оружје чува, а не би ти помогао ни овај чича Прота!*“ *)

Затим Прота са Митром Мањеницом оде у узбуњену војску Ваљевску, и разложи им, зашто је се народ подигао на оружје, и како у народу треба да има један највећи старешина кога треба сви да слушају, ако се желе ослободити Турског јарма, јер нема ни једне куће да нема свога старешину и да га млађи неслушају, и да га се не боје, а тако треба да буде и над народом и војском, ако се чему добром надати могу. Сва војска повиче: „*шако је, шако је, и један старешина бити мора свима, но међу нас љубов и слогу! и да се с Турцима бјемо и нашим старешинама покорни и послушни да будемо, али да и старешине нама правду творе.*“ И тако се умире.

После овог догађаја у прву недељу после службе Божје у логору дође Кара-Ђорђе у Ваљевски логор са неколико старешина, поседају под једним ладником, и одпочиу шаљиве пеке разговоре. Но Кара-Ђорђе кад види ту Буљукбашу Живана запита га: „*бога ти момче какву ти ономад будалашину беше започео?*“

Живан: „од стра госпооару; скривно сам јоште кад је Кнез Алекса заповеда.“ **) Кара-Ђорђе се осмене па рече: „та који се боји онај бегача не онако; а ти као старци Буљукбаша свима нама добро познатог Кнеза Алексе, требало би да си од њега намет научио, и да научиш и мене и свакога другог, да се држимо у љубави и у слози, а не да зао пример показујеш. Видиш шта смо започели! и знај и ти, и други да Црни-Ђорђе није подигао оружје да над својом браћом пизму и освету чини, већ је подигао и позво све нас и сваког Србина на оружје, да на Турцима освету чинимо, како за Кнеза Алексу тако и за све Кнезове наше и браћу, које су Турци изсекли и погубили, и да склпнемо у име Бога јарам, који Србини од Косова вуче до данас. *А ја од сад кога првог чујем, да рекне, да ће своје браћу Србину пизму или*

*) Он га је тако по већој части звао, види Мемоаре Протине стр. 208.

**) Живан је у то време био ранио Кара-Ђорђа у руку, у Ваљевској нахији, кад је он са четицом хајдука, узети из чете Станоја Главаша, са Јанком Катићем тајно пролазио кроз Ваљевску нахију, и испитивно да ли би народ на устанак противу Турака престо, Мемоари Проте стр. 203 и 206.

освешу учинити, ја ћу десет Турака живи пустишити, а пизмерију Србину главу ћу одсећи.“

Живан: „Господару признајем да сам покварио и крив сам; али сам се препао. Опрости ми!“ —

Кара-Ђорђе се мало осмене.

Живан пође да га пољуби у руку, он му руку недадне, него пољуби се с њиме у образ, и рече: „ипти је крив Кнез Алекса, ипти ја, но онако је онда време било. Од сад који што старо зло спомене или какву пизму узгони, биће му као што сам казо. И док сам ја жив пеће бити пизме, ал' неће ми ни други судити — “. На том опронтају све старешине благодаре Кара-Ђорђу. И он потом устане и рече: „с богом“ и оде под свој чадор.

После овога Кара-Ђорђе је Живана као доброг јунака здраво волео. На кад Кара-Ђорђе 1806 год. оде у Ваљево да пде на Братачки противу Хаџи-бега, и у Кличевачком шанцу са Протом Ненадовићем и са другим неким старешинама седне да руча, гди му се донесе печено јагње, он зовне Живана, и рече: „оди Живане да ручамо“. — Живан: „де те ви господару, ручајте, ја данас поштим понедељник“. — Кара-Ђорђе насмеје се гротом и рече: „којекуде подуши те, зато оће Хаџи-бег да попали сиротињу, јер ви поштите понедељник. Седи ручај велим ти!“ — Живан седне и наклони се — грешник — са другима на печено јагње. И кад руча Кара-Ђорђе га упита: „којекуда молче, смета ли ти јагње? — Живан: „вала ти господару, који ми опрости; (ђоја постење) од сад ћу све овако.“

Буљукбаша Живан Петровић и Митар Мањеница храбро су војевали на јужно-западној страни Србије око Дрице противу Турака под Ненадовићима, а шта је с њима на последку било и дал су гди у боју изгинули, нема података.

103.

АЛИЈА И МУЈО ПЛАВИЋ

БУЉУКБАШЕ.

Алија и Мујо рођени су у Ваљеву, они су били рођена браћа, и Турског закона цигани.

Кад су Турци 28. Фебруара 1804 год. пстерати из Ваљева и прогнати у Босну, оба Плавића заостали су у Ваљеву, подчипили се

власти Србској, и као што су били од заната ковачког, продужили су своју ковачку радњу и мирно у Ваљеву живили код своји кућа. Но кад се устанак Србски развије, они се понуде Војводи Јакову Ненадовићу да уз њега иду као војници његови и да војују противу Турака. Јаков ји прими а нарочито због Турског језика, па како се они у бојевима покажу као јунаци, тако ји Јаков постави за Буљукбаше и они образују за себе чету својеволјаца, зваши голи синова, који су потом јуначки Турке око Дринке и Сокола као највећи њихови душмани тукли. О Плавичима и о Пожаревачком Бинбаши Јанку Циганину, ево шта Сима Милутиновић у Србјанки III. на стр. 36 каже:

ЦИГАНСТВО.

Ај Цигане свагда у свем' в'рсене,
С' Фараоном штурмовавших море.
Плавича нам узвишују оба!
Све у биткама' за христјанско име
Сто' је Турак Алија посјеко,
А толико Муја напицао
На Куршуме Бучја чжевердара,
Ким' Чајинче Поповиће слави.
Пожаревским Бинбашом је знатан
Неки Јанко чисти Циганине,
Ал' и ратник те икада жешћи:
Хате јак'о, једеке водно,

Под' рахтов'ма, пбришши' уздама,
Двоје токé једне свр другије,
И крстате барјаке поспо
Кара-Ђорђеж и Совјетом дан'е,
К'о јунац'ма и споборцама' Србству,
Да с' и они с' прочим' испореде,
И у житју кад' и труд'ма радн.
С' Циганима Главаш волео је
Турке напаст', но и с' каквом војском,
Увјернос' да узмаћи пеће',
Јер' највише тегљели су ваада
Од' варвара безсвјестнога права;...

Оба Плавича били су велики јунаци, и носили су на себи богато ермали Турско одело, а и добре хатове јашали су, које су све то од Турака у бојевима задобили, они се кажу пису један од другог раздвајали, но заједно оба у бој ишли су; но при освајању Ужица 30. Јуна 1807 год. некако Турци Мују дочепају и свог на комаде псеку. А Алија остане жив, те је и после тога противу Турака војево, и биће у Ваљеву да је и умро.

Алија је био ожењен и леп човек, он је кажу своју жену, која је тако лепа туркиња била, богато одево, и она је морала у Ваљеву у Србску цркву ићи и Богу се молити.

После своје смрти он је оставио своју жену, која је у 1842 год. имала од правителства пензију по пет талпра месечно, једног спна, и прекрасну ћер имено „Султу,“ која се удала у Ужице за неког богатог Турчина.

МАТА НЕМАЦ ТОПЦИЈА.

Мата је био католичког закона а родом је из Новог-Сада.

Кад је Јаков Ненадовић 7. Марта освојио варош Шабачку од Турака, неки Пуљевић родом из Руме, од кога и данас има потомака у Руми, *) понуди се Јакову да му прибавља џебану за војску. Јаков то једва дочека, и нареди му да поред исте ако може који топ и пушака добави, које ће му он готовим новцем исплатити.

Пуљевић оде у Нови-Сад на како је знао да се код Новосадског Владике Јовановића налазе два црквена топа нешто дуља од пофата, тако појаште исте те му он оба уступи; па како су они лежали код цркве без никакве оправе, тако Пуљевић ји крадом у Варадину даде оправити, лафете им на точкове начинити и оковати, тако и каре за муницију начинити, и са бојевим ји фишецима и другом топовском нужном спремом за пушење и палење снабдјети, па кад од ти један лепо оправн, он пађе и топцију Мату родом из Новог-Сада, који је био топција у Аустријској војсци и који је имао вештину у употреби топова, па га преволи да пође у Србију, гди ће бити добро плаћен, па које се Мата склони: и кад тако Пуљевић учини, он онда тај први топ, који је оправн, крадом са топцијом Матом доведе у Кленак, па ји пођу око половине Априла Јакову више Шабца преко Саве претурн; коме се Јаков обрадује, и из своје сопствености исплати му; па му поручи и за други топ, те тако исто Пуљевић му доцније око 6. Маја, кад је Јаков с војском на Врачар к Београду по позиву Кара-Ђорђа пошо, па Скели преко Саве крадом претурн, кога је Поп Лука Лазаревић по одредби Јакова примио и на Врачар под Београд довео.

Кад је Јаков Ненадовић у Шабцу добио први топ са топцијом Матом, много је се обрадовао, а и сви Срби. Прота је говорио војсци да им је таковн Тесар из Беча послао, али да сваки ћути и таји; и Срби тад држали су и веровали, да су Ненадовићи у договору са Немцима војну противу Турака одлучили, и даће им Аустријска војска у помоћ доћи. Тај топ учинио је у народу такову радост да је и Кара-

*) А осим други има и један Пуљевића унук, који данас служи у Цара Франца Јосифа телесној Дворској гарди имено: Светозар Пуљевић који је учинио Стражмештера. К. Н. Н.

Ђорђе за њега чуо, и под Шабац шиљо је Павла Поповића из Врапчана да се увери да ли донста Јаков има топ, и да разбере одкуд га је добавио. *)

Јаков, кад је добио тај топ, прикучи обсаду Граду Шабачком, и стане га из топа тући. Турци, кад виде, да Срби из тонова Град бију, поплаше се, и Јакову Ненадовићу Град Шабац 20. Априла 1804 год. предаду.

По заузећу Шабца Јаков Ненадовић добије од Кара-Ђорђа позив, те 6. Маја крене Ваљевску и Шабачку војску и оде на Врачар, и са собом топ повуче, који одма одјекне под Београдом на спасајуће Турке из Града, а затим кад и други топ под Београд довучен буде, Јаков с једним топом, оставивши Мату Немца под Београдом код Проте Ненадовића, оде са Кара-Ђорђем на Пожаревац, па кад су га 18. Маја освојили, ударили су и на Смедерево, те и Смедеревске Турке на покорност принудили, и онда се на Врачар повратили.

Године 1805, кад је Кара-Ђорђе по други пут отишо и Смедерево 14. Новембра освојио, он је из истог топа туко Смедерево којим је управљо топчија Мата Немац, о ком има овака прича: Падала је веле ладна киша, и Немац Мата дркто је од зиме. Кумбара је пуцала овда онда, и ђулад су летела куд које. Срби су сумњали, да Немац Мата није подкупљен да тако ради. Немац Мата препече ћевап уз ватру да што руча.

На један мах, Кара-Ђорђе дође и с чена онај ражањ с ћевапом, па га ободе у котлац Мати с речма:

„Којекуде, по души те! Погоди онде (показујући руком град) као што треба, па ћеш добити и ћевана и пара колико хоћеш.

Сад Мата избацн неколико метака, па се одма зада пламен од запаљени кућа у Граду.

Е, којекуде, тако те хоћу, рече Кара-Ђорђе, па даде Мати пуну прегршт дуката.“

Оволико се зна о првом топчији Кара-Ђорђевог доба, и првом топу, којим је управљо Немац Мата, и с којим је освајат и освојен Шабац, и затим Смедерево у ком је добиљено 18 топова, и с овим после кад је Београд 30. Нојембра 1806 год. а доцније и Ужице узето добиљено је неколико стотина топова.

Шта је даље било са Матом после освојења Смедерева, дал је гди погинуо или умро, нема података. Но буди слава имену првом Кара-

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 78, 79, 80, 84, 89 и 90.

Ђорђевој тонцији „Немцу Матп,“ а и благодарност Пуљевићу, који је топ и Мату прибавио, и Јакову Ненадовићу, који је топ ако и за своје скупе новце (као што Вук у Даници од 1828 год. на стр. 176 каже) платио.

105.

АНДРИЈА МИЛОШЕВИЋ.

Рођен је у Котешници, среза Тамнавског, нахије Ваљевске.

Он је био момак уз Јакова Ненадовића и свуда с Јаковом у боју, у којима је он бој био, јупачки је Турке туко.

Године 1813, кад Турци пређу Мораву и наступе на Београдску нахију и кад Кара-Ђорђе 21. Септембра из Београда пређе у Земун, Јаков покупи у Совету важица званична акта и писма, па нешто у Београду у земљу закопа, а нешто у два бурета сложи, па онда заповеди те Андрија Советско здање запали, да се Турци Србском архивом неоплазују, па одатле натовари ту бурад са актама на кола, седне на иста па дође у Забрежје код Палежа да у Срем пређе и да бурад са актама у место рачије пренесе. Па одатле одма пошље Андрију Милошевића у Шабач, који 22. Септембра дође и јави Војводама за пропаст Србску, да су Турци наступили на Београдску нахију и да је Кара-Ђорђе пребегло у Земун. Гди тад Војводе и војска, кад то узна, сва се разиђе кућама, почем су Турци 23. Септембра уторник по подне и у Београд дошли и заузели га. *) А затим из Шабца врати се Андрија опет у Забрежје и с Јаковом пређе у Срем, а после 1814 год. врати се потраг у Србију својој кући у Котешницу, гди је живио до 1830 год. а потом код своје куће умро.

106.

ДАМЊАН МАРКОВИЋ.

Родио је се у Бранковини, среза Тамнавског, нахије Ваљевске. Дамњан био је момак уз Јакова Ненадовића, и био је високог раста, крупан човек, лица црномањастог и већи црни бркова, и добар јунак, који је свуд уз Јакова ишо и с њиме војево. Године 1813, кад је Кара-Ђорђе 21. Септембра прешо из Београда у Земун, њега Јаков одма пошље у Бранковину, те сву породицу Ненадовића крепе из Бранковине и доведе је у Забрежје, гди је и Јаков из Београда пре њи дошао био;

*) Мемоари Проте стр. 212.

на пошто му породица из Бранковице приспје, а и син Јеврем од Шабца са Милошем Обреновићем дође, тад се Јаков 25. Септембра са породицом и са многим народом на лађама преко Саве у Срем превезе. Кад је се Јаков хтео у Срем превести, тад Војвода Милош Обреновић, који је очекивао своју породицу да му у Забрежје дође, за коју је послао из Шабца свог момка Димитрија Ђорђевића да је доведе, кад види да је нема, он свуче са себе војводско одело, преда га Војводи Јеврему Ненадовићу, а сабљу Јакову на чување, те Јаков исту са синовцем Милошевићем Ристом, сином Војводе Милана Обреновића, кога је из Београда као ђака у Забрежје на својим коњима довео у Срем однесе. А тад Милош обукавши се у простије одело да га узмућени народ узнемириво неби, узме и од Дамњана Марковића велики гуњ и по вр његовог одела обуче, и у Рудничку нахију за породицу оде. *) А Дамњан пређе с Јаковом у Срем, гди је се до 1814 год. бавио код Јаковљеве породице, а затим, кад они оду у Русију, он се у Србију врати, гди је живио до 1832 год. и тад у Бранковини умро.

107.

ПЕТАР ЕРИЋ

ПОСАВСКИ КАПЕТАН.

Петар је рођен у Звечкој у Посавини, Ваљевске нахије. После рата Аустрије са Турском, 1791 год. Кнез Алекса Ненадовић постави Петра код Грабовачке цркве за среског кмета, који је ту старешово док Турци после пису предузели управу над Србијом и уредили власти по своје Турскоме начину, но и опет Ерић осто је Буџукбаша код Кнеза Алексе.

Кад Кнеза Алексу Дахија Вочић 23. Јануара 1804 год. у Ваљеву посече, и Јаков Ненадовић одпочне дизати народ на устанак противу Турака, Петар Ерић први се одзове том позиву, и он одма у Посавини убије једног Турчина Чампију, и одпочне народ дизати противу Турака, и кад Прота Ненадовић са Брашковачког Виса, на ком је се 15. Фебруара скупило било до 700 оружаних Срба, 17. Фебруара дође у Посавину у Забрежје и позове себи Петра Ерића, Исаију Давића и Ион Леонтија из Уроваца, да им каже да устају противу Турака, на кад чује да је Петар Ерић већ убио једног Турчина, он за про-

*) Мемоари Проте стр. 213.

кушати га рече: „зашто Петре замећеш кавгу са Турцима? Лако је теби ви сте овде близу Саве, пак ћете одма побећи преко воде, али ми смо далеко, могу нас Турци све изсећи и поробити.“ На то се они ева три на Проту изрогаче и рекну: „Та ми хоћемо да осветимо нашег Кнеза а твог оца“. — Прота им каже да он свог оца здраво жали, али ако се ми завадимо са Турцима, ви онда можете утећи преко Саве или помирити се са Турцима, па онда куд ћемо ми? Они се онда сневеселе, и Прота кад види да они искрепо говоре и да су жељни да се бију са Турцима, онда им отворено каже да су се и Тамнавци на Бранковачком вису искупили и да он за барут у Земун иде, и они онда развеселе се; и док се Прота из Земуна 18. Фебруара натраг врати, они у Посавини искупили су били 300 оружани људи, и после другог дана буде ји 500 добро наоружани Срба, а за тим и на 1.000 људи у Љубинићу на оружје подигну. Прота им да нешто барута и за тим одатле оде на Бранковачки вис Јакову, те и тамо нешто барута и олова однесе.

Петар од те војске из Љубинића са Исаклом Лазаревићем и Поп Леонтијем узме један већи део и оде Јакову у помоћ, гди су одржали победу над Турцима прво 23. Фебруара на Белину а затим 28. Фебруара и на Свилеуву, гди је 270 Турака мртви пало. *)

После ови први бојева Капетан Петар Ерић од 1804—1813 год. под командом Ненадовића непрестано је као јунак војево. Но несрећне 1813 год., кад је Србија пропала, и он је прешао био у Срем, па се одма врати својој кући у Посавину, чуво је се од Турака и опет прелазно у Срем и са Молером и другим Војводама договаро се, настављења примио, и по народу пуждне гласове растуро, и спремо народ за нов устанак.

Године 1815, кад букне нов устанак противу Турака у Руднику под Арсенијем Ломом 8. Априла на Цветни Четвртак, Петар Ерић са својим Посавцима готов је и спреман био да устане противу Турака, по како је имао договор у Срему са Војводама, док и од њи који пређе, па да одма устане са својим Посавцима, тако је њи и очекиво, па кад Војвода Павле Цуклић, Макса Крстић и Капетан Јовица Милутиновић у Априлу код Прогарског чардака из Срема преко Саве у Србију пређе, он ји са Ђуrom из Црвене Јабукe и са Посавцима дочека, ударе на

*) Мемоари Проте стр. 60. 63. 67. 68. 73. и 274.

Палек и Турке из Палежа истерају, па онда Петар Ерић са мало дру-
жине остане у Палежу да друм од Београда чува, а Цуклић, Макса и
Јовица оду Ваљеву; по како Турци у Београду чују за ото, Спа-
хпје одма полете те опет Палек заузму, којим Петар Ерић није могао
противу стати. Но кад Капетан Јовица стигне од Ваљева са 200 коња-
ника поново ударе на Палек, освоје га, запале и преко 100 Турака
побију, многи плен задобију а и један чето кајик са једним топом. *) Па
како одма други трећи ли даи по освојењу Палежа пређе из Срема и
Војвода Сима Ненадовић а за тим и Петар Молер, с којим и Ерић оде
Ваљеву, и кад из Ваљева Турци побегну, Капетан Ерић оде са Војводом
Симом Ненадовићем к Соколу, а затим сиђу у Шабачку нахпју, гди је
доцније 14. Јула на Дубљу у битци био, и кад ту у боју Сима Нена-
довић погине. Даље се ништа незна о том Посавском јунаку Петру
Ерићу, какова га је даље судбина постигла и да ли од њега у Звечкој
има потомака.

108.

ВАСИЛИЈЕ ЖАРКО

МАНАСТИРА БОГОВАЋЕ ИГУМАН.

Жарко је рођен у селу Паљусима, среза Посавског, нахпје Ваљевске.
Кад је рођен, гди је књигу учио, и кад је у Монашески чин ступио
незна се. Но кад је Хаџи-Рувим отишо у Београд, кога су Дахпје ухва-
тиле и посекле, зна се у толико да је тад Жарко отишо био у народ
по писанији.

Игуман Жарко познат је још пре устанка Кара-Ђорђевог 1804
год. Он је из Манастира Боговађе долазио у Бранковину Кнезу Алекси,
те је се жалпо на некаковог Харамбашу Петра Мутњанина, који са
20—33 хајдука преко Љига (реке) прелази и иде по селима око Мана-
стира Боговађе, те ји народ бесплатно рани. Алекса по тој жалби ишо је
у Боговађу и призво је Мутњанина к себи у Манастир Боговађу и ни-
то га зашто он то чини те га спротиња бадава рани, која и сама нема шта
да једе. Мутњанин Петар каже му да он то из нужде чини, што у
његовом месту нема рће да се нарађује. И тако га Кнез Алекса које
с претњом које добрим речма преволп, те се обећа да ће чету распустити
и да неће више по селима ићи и народ узнемиравати; које тако и учини.

*) Историја Милутиновића стр. 196, 206, 208.

Игуман Жарко био је јунак човек, и у време владавине Турске увек је на коњу на седлу о јункашу поспо покп наџак жут од месинга, као неку сикприцу. Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака и по наредби његовој све србеке старешине 9. Маја дођу на Врачар са војском и око Београда улогоре се, тад и Игуман Жарко дође.

Београдски Турци ерлије — грађани — који су у вароши живили, лукако и притворно позову Кара-Ђорђа да он пођу са војском на договор и веру дође, и да ће му они капију отворити да у варош уђе и да је за узме. (Но они су хтели да само Срби у варош уђу па да капију затворе и Србе побпју). Кара-Ђорђе и друге старешине поверују им, и једно вече из Мокрог Луга пођу. С њима и Игуман Жарко пође. Кад буду на Ладоновом шанцу на Врачару, Станоје Главаш пдући са Жарком, појните од Жарка да му да онај његов жути наџак-(сикприцу); но кад му овај нехтене дати, они се посвађају, и Станоје Главаш хтене му силом са јункаша наџак узети. Но јунак Игуман Жарко није ни Турско насиље трпио, него је Турке везо и тим ји наџаком туко и пребпо, па па Станоја сукне сабљу и повиче: „*около голићу! около голићу!*“ (тако је обичај имо рећи кад је хтео кога да од себе одбије па и у самој шали говорпо је „*около голићу!*“) Станоје Главаш, који је близу уз Кара-Ђорђа ишо, повиче: „побратиме Ђорђе сво калуђера са сабљом!“ — Кара-Ђорђе се прекучп да види шта је, а Главаш извади пиштољ па Жарка, а Жарко мане сабљом, да Главаша удари, али промаши те Кара-Ђорђа врлом мазне и засече га по образу. Тад Главаш и други магновено опале из пиштоља те Игумена Жарка убпју. *) Кад пиштољи пукну, онда сва војска неким чудом повиче: „*лагум! лагум!*“ пак бежи па-траг, колико је ко брже скочити мого.

И тако тај случај смрти Игумена Жарка то учини, да Кара-Ђорђа многе Војводе и војску Србеку од безчестне преварљиве смрти спасе, које је ваљда Бог хтео тако да се учини. И после Кара-Ђорђе са Војводама, и војска благоспљала је Игумена Жарка. — Говорили су „Жарко погнбе и нас од бешчестне смрти спасе.“

*) У Историји Ј. Ранке стоји да су момци Кара-Ђорђеви молили Жарка да им тај наџак даде, но кад он хтео није дати, побудили су Кара-Ђорђа те је он заповедио да се тај наџак насилно од Жарка отме, и да је Жарко тад потего мач те Кара-Ђорђа у образ убо, и онда да су га Кара-Ђорђеви момци изсекли. Но сав тај говор крајња је неистина из пера пакостио потекла, није Кара-Ђорђе ниодкога ништа отимо, што је и вредност велику имало, а немоли

АВАКУМ, ИГУМАН БОГОВАЋСКОГ МАНАСТИРА.

Гди је рођен, гди је књигу изучио, и кад је у монашески чин ступио не зна се. А мало што зна се и за дела његова до паденија Србије 1813 године.

Но по паденију Србије тек су се 1814 год. започела назирати дела овог врсног Боговађског Игумана. Кад је се у Манастиру Благовештењу Рудничком састало неколико Војвода, те су 21. Априла 1814 год. начинили просбу на Руског Цара Александра I. и молили га да се код Порте заузме за Србски народ, да га Турци не угњетавају и да му се олакшање даде; при сочинењу ове молбе био је и Авакум Игуман, а и доцнији славни песник Симе Милутиновић који је ту молбу и сочинио. А после исти Авакум у јесен у Ваљеву, кад је Симе код Ваљевског Владике, кога су Срби Халауком, а Турци Дели-Папазом звали, писаром и Грчког језика толмачом био, говорио му је Авакум, да од те молбе неће ништа бити: „него ти мој Симе гледај одавде како год узможеш сада или зимус, па изиђи у народ, те ајде мени управо у Манастир на се ништа небој, па ћемо зимус ловити по шуми лиснице, а кад дреп удвета, ако Бог да срећу и здравље Турке, као што смо до јуче, а ти знаш да нама треба перо као и пушка“.*)

После Боговађски Игуман Авакум стојећи у свези и договору са пребеглима Војводама у Срему, а парочито са Петром Молером, који је гласове од Проте Ненадовића из Беча примио, и преко Стевана Брдара из Кожуара, Ранка Антолијевића из Вуконе, Капетана Васиља Павловића из Бајевца, Петра Ерића из Звечке и други који су у Срем крадом у Ашањски луг прелазили договоре водили, наредбе примали и Игуману Авакуму достављали, а овај Војводама и другим главним Србима по Србији, а сви тајно народу саопштавали су и за нови устанак спремали га. И од исти пропзишо је Рудовачки састанак и учињена скупштина

тај напак, који је без икакве вредности био. Него је овако све као што је овде написано. Нек види читаоц Мемоаре Проте Ненадовића од стр. 200—203. А друго ја свакога уверити могу да је тај исти напак од туча Жарков, допо од некуд моме оцу Николи, па је се прво пуко по кући, и после мој отац насади га на штап те га је носио. Он није имао вредност ни једног динара, а кад ми је отац умро не знам куд је се тај напак део. К. Н. Н.

*) Историја Милутиновића стр. 198, 199, 281 и 210.

у почетку Јануара 1815 год. код Попа Раика из Рудоваца пивнице, на коју скупштину дошао је и Игуман Авакум са частним крестом и Св. Евађељем, те је под ведрим небом на мразу и снегу држо богомољство, гди је био Војвода Арсеније Лом, Лазар Мутан, Милић Дричић, Никола Катћ, Мијанло Ђуровић, Никола Прогоревчанин, Вожа из Вукосаваца, Канетан Васиљ Павловић из Бајевца, Милутин Гарашанин, Тома Вучић Перпишић и многи други до 60 главни људи из више нахија, гди су закључили и заклили се да на Цвети устану противу Турака, и проклели свакога, онога који би пздо и небн у одређени дан пошо противу Турака. И ту закључили су да позову Кнеза Аксентија Миладиновића да се измакне између Турака, и заклили Војводу Арсенија Лому да позове Кнеза Милоша Обреновића да престане с народом на устанак, а ако нехтене, него застрани и пође са Турцима противу народа као и прошле 1814 год. у устанку Хаџи-Продановом да га убије, и од њега прво да се одпочне убијање Турака. *) Тако одатле изаслали су и у Срем Павла Гошпића из Остружнице, те је за то закључење јавио Војводама, да и они буду готови, а и пито ји дал' ће бити какове помоћи са стране, јер они оће да гину или да се турче. **)

У оволико се зна о делу врсног и енергичног Боговађског Игумана Авакума. А после, кад је Србски устанак на Цвети Четвртак 8. Априла 1815 год. под Војводом Арсенијем Ломом одпочет, и даље војна продужена, ништа се и нигди незна шта је са истим Авакумом Игуманом било, а и гди је умро или погинуо. Неки су говорили да је умро у Боговађи и код Манастира укупат? Но и то незна се; почем нико неможе да му гробницу, у којој кости његове леже, покаже. Но гди је да је укупат, буди вечна слава имену *Игумана Авакума*.

110.

НИКОЛА ГРБОВИЋ

КНЕЗ КОЛУБАРСКИ.

Никола Грбовић рођен је у селу Мратинићу, среза Колубарског, нахије Ваљевске.

Никола Грбовић види се да је био Кнез Колубарски по започетку одласка Аустријске војске из Србије 1790 год. кад је рат 19. Септембра

*) Историја Милутиновића стр. 149, 186, 187, 201, 216 и 243.

**) Мемоари Проте стр. 343—344.

прекинут, и кад је се Кнез Алекса Стеф. Ненадовић по закључењу Свиштовског мира Аустрије са Турском од 4. Августа 1791 год. у Србију као пензионирани официр вратио, и предузео сам поново Кнежство над његовом пре рата Аустријског, Тачнавском и Посавском Кнежином, да с народом управља, почем Турци, још нису били власти у Србији испостављали. На и надаље једнако видимо Николу Грбовића Кнезом Колубарским до устанка Кара-Ђорђевог на Турке 1804 год. па и до 1806 год. гди је при освојењу Београда био и после освојења Београда гди је ускоро код своје куће у Мратишићу од природне болести и умро.

Видимо Кнеза Николу Грборића као важна Кнеза Колубарске Кнежине, који је у Ваљевској нахији са Кнезом Алексом над народом сугласно управљао. А пошто је и Илија Бирчанин у години 1794 Кнезом Подгорским посто, видимо ји да су њи тројица као браћа живили, међусобно се договарали, скупштине сазивали, порез на народ разреивали, такви купили, и заједно народ од Турскога зулума и неправде заклањали и бранили.

Кад је добри Мустафа-Паша преко Хатишерифа Царског од 1793 год. ударно већи данак на народ 1794 год. да може већу војску под најам држати да себе и Србе од Јаничара брани, и кад су му Кнезови говорили, да народ нема одкуд већи данак давати, него да му даду народну војску да прогони Јаничаре кад на Србију нагну, које пш је Паша тај предлог и одобрио, ту је при том договору и Кнез Грбовић био.

Кад су Јаничари у Србију под Тосун-агом и до Београда продрли и варош Београдску заузели, и кад је Кнез Алекса и Бирчанин 1795 год. искоупо у Грабовцу Ваљевску војску, и одатле после и у Београдски Град исту Савом довезо, и с њом Јаничаре из Београдске вароши бојем истерао и варош заузео, ту је свугде и Кнез Никола Грбовић са својим Колубарцима био.

Па кад су Дахије преварили Мустафа-Пашу 1799 год., Београдом обвладали, Мустафа-Пашу 27. Децембра 1801 год. удавили, и сву, Србију под своју власт притисли, Кнез Никола Грбовић непрестано је, и под Дахијама Кнезом био, и у колико је се могло, са Кнезом Алексом и Бирчанином бранио је сиротиц народ.

Кад је Кнез Алекса због угињетоња народа Србског тужбу Султану на Дахије у Манастиру Чокешини правно, ту је и Кнез Грбовић и Бирчавид са другим Кнезовима из оближњи места био.

После тога, кад су Дахије у Београду закључиле да важије Кнезове по Србији посеку, ту су записали да и Кнеза Николу Грбовића посеку. Ево како и песма прича како је Фочић Дахија између другх, и за Грбовића говорио:

„Док погубим Кнеза Грбовића
„Из лијепа села Мратинића,
„Он је Наша, а ја сам Субаши.“

И зашета што је Фочић реко, хтео је и учинити. Пошље одма у Ваљево поруку Кнезовића да са 200 момака долази у лов, но да му Кнезови спреме копаке и запру за коње и Турке. Па се крене са својом зликовачком тевабијом к Ваљеву. Кнез Алекса и Бирчанин пенадајући се злом доласку Фочићевом, са Милованом Грбовићем, сином Кнеза Николе Грбовића, кога је отац у место себе послао јербо је он здраво болестан био, преправе што треба у Ваљеву за дочек Фочићев; па пашу сва три у сусрет Дахији Фочићу до у поље Лубенинско. Фочић ји лепо прими, но кад тог дана 20. Јануара 1804 год. у Ваљево дођу, како с коња сјашу, Фочић сву тројицу Кнеза Алексу, Бирчанина и Милована Грбовића окује у ланце, лисичине и топруке, и у тамницу ји баци; а 23. Јануара Кнеза Алексу и Бирчанина из тамнице пред вече изведе и ниже ћуприје на 80 фати код Колубаре у пољцу оба посече; а Милована сина Кнеза Николиног пусти. И он после тог из Ваљева оде. И тако за срећу Кнеза Николу Грбовића једина болест, од које није се мислило да ће жив остати, од известне смрти спасе.

Како је Кнез Алекса и Бирчанин посечен, одма је Јаков Ненадовић са синовцем својим Протом сместио своју породицу у збег у планину Посово, и започели су народ саветовати и на оружје подизати противу Турака. И кад су на Бранковачком Вису 15. Фебруара искипили до 700 наоружани људи, позвали су и старог Кнеза Грбовића и Милића Кедића на устанак, који је се одма и одазвао, и како је Јаков противу Турака на Свилеуву са Ваљевско-Тамнавском и Посавском војском отиша, Кнез Никола Грбовић покупио је своје Колубарце и у Жубер дошо изпод Ваљева, а потом оставио војску, и прешо преко Колубаре и дошо у Пошаре у логор са Јовицом Милутиновићем, гди је нешто Посавске и Тамнавске војске било, на договор са Ненадовићима.

Прота Ненадовић баш је тог дана био договор водио са Ваљевским Турцима да би му издали заповедника Ваљевског Јаничар-Агу Пореч-

Алпју, па да па Ваљево неударају, и да непале куће мирни Турака; по како од тог договора ништа није могло бити, него само што им је Прота дао реч да за пет дана пеће ударати па Ваљево, и тако Прота са Живаном Петровићем из Каленића буљукбашом Кнеза Алексе дође у Пошаре, где затече Кнеза Грбовића, који га чека. Тад Кнез Грбовић запита Проту: „*душо' кад ћемо ударити на Ваљево да палимо?*“*) Прота му каже, да је Турцима дао веру за пет дана да пеће па Ваљево ударити, зато, док невиди шта ће Јаков па Свилеуви са Турцима урадити и да му је и 200 можака упомоћ послао. Кнез Грбовић рече: „*да ти си душо вере даво, ја сам мислио баш вечерас да ударимо, али кад си па Свилеуву послао војску, и па пет дана одгодио, нека остане док видимо шта ће па Свилеуви биши, не велим да ја испуш испод Ваљева оно чардака, сјена и слама замунђам, нека она пасја вјера зна да хоћемо да палимо!*“ — А ти дела Кнеже, рече му Прота. Грбовић кад се подоцкан ноћу из Пошара за у Жубер својој војсци преко Колубаре врати, успут сва сена, сламе и чардаке Турске попали, па оде у логор својој војсци. Но Кнез Милн Кедић и Миливоје Тадић, који су више Ваљева са Подгорцима били, кад виде ватре, пошпеле да Ненадовић и Грбовић Ваљево пале, па од Вране из Брђане и они слете у варош те Ваљево почну палити. На то дотрчи с војском и Кнез Грбовић из Жубера и Прота из Пошара, те и они тог вечера 28. Фебруара са две стране стапу на Турке нападати, бити ји и Ваљево палити. Но кад се Турци у чуду виде, сви се збију у једну велику каменом озидану авлију и стапу се бранити из пушака. Прота пређе преко Колубаре те се састане са Грбовићем и договорн, шта даље да се ради. Стари Кнез Грбовић рече Проти: „*ови се Турци у оваку шврдињу затворили, где им се душо без шопа неможе ништа учинити, но ваља ји чувати док се од глади не предаду; али нема брашна!* (тако је он звао барут) *но иди ти душо, тражи брашна, а ја ћу ову пасју вјеру чувати и цјенишити као и они што су мога брашна Алексу и Бирчанина цјенили!*“

Прота одма тог повечерја оде на Забрежје да прибави барута из Аустрије. Кнез Грбовић и Кедић остану држећи у шкрипцу Турке у Ваљеву. Но Турци те ноћи видећи себе у опасности, искраду се и из Ваљева побегну.

*) „Душо“ то обично стари људи тако младиће и децу, које воле, зову.

Кад из Ваљева Турци 28. Фебруара 1804 год. побегну и Јаков тог дапа Турке на Свилеуви разбије, па на Шабац оде, стари Кнез Никола Грбовић чуво је од Ужипца да Турци Ваљеву непродуку. И после кад Јаков Шабац узме и на позив Кара-Ђорђа оде с војском Београду, Кнез Никола Грбовић осто је у Ваљевској нахији, те је обдржаво ред и поредак и чуво од Ужипца.

После тог био је старп Кнез Никола у више битака, као и на Буковици противу Хаџи-Беге, који је са великом војском пошао био Ваљево, кога сузбију и патраг преко Дрине претерају.

И па последку кад је освајан Београд на Св. првозваног Андреју 30. Нојембра 1806 год. Кнез Никола био је са своји 1.000 Колубараца последњи бој са Турцима, и пошто Београд од Турака освоје, он се ту од великог напрезања и труда као стар човек разболе, оде својој кући у Мратишићу и наскоро умре.

После смрти своје Кнез Никола Грбовић оставио је четири своја честита одрасла сина Протопоп Стефана, Милована, Луку и Радована, који су сви добри борци и Кара-Ђорђево Војводе били.

Од ти Грбовића постоји и данас кућа у Мратишићу и има потомака.

Тело је старог честитог и заслужног Кнеза Николе укупато код Крчмарске цркве и гробни белег са надписом над његовим гробом од његови синова ударен је био, гди су доцније и синовци његови покрај гроба старог Грбовића сарањени били, и гробни белези с надписом поударани. Но Србска, а не Турска рука, која је поштедила те гробове, после године 1872 порушила је, белеге повадила и одбацила, и ишједном од ти заслужни за Србство Грбовића гроб се незна!

Није те гробове порушила проста или народна рука, која уме ценити и заслуге и гробове своји стари заслужни мужева, који су им данашњу слободу, коју уживају, крвљу својом искупили, него властичка!

111.

БРАЋА ГРБОВИЋИ

ПРОТОПОП СТЕВАН, МИЛОВАН, РАДОВАН И ЛУКА.

Војводе Колубарске.

Ова сва четири брата Грбовића били су синовци Кнеза Николе Грбовића, и рођени су у селу Мратишићу, среза Колубарског, нахије

Ваљевске. И сви један за другим били су старешине и Војводе Кнежине Колубарске за време Кара-Ђорђа.

I. ПРОТОПОП СТЕВАН после смрти свога оца 1806 год. посто је Кнезом Колубарске Кнежине, и отликово је се у мањим бојевима са Турцима; особито узијао је Турке, који су насртали на округ Руднички и Ужички. — По смрти овога Проте Грбовића, Кара-Ђорђе постави Војводом брата му Милована.

II. МИЛОВАН ГРБОВИЋ Војвода Колубарски. Милован је Грбовић од све своје браће најодличнији био. Њега је отац његов Кнез Никола свугде узасе водпо, и уместо себе свугде док је жив био шлџо, те је он наредбе његове вршио.

Кад су дахије у Београду закључиле да Кнезове по Србији изсеку, и кад је Дахија Фочић под именом лова у Ваљево 20. Јануара 1804 год. дошо, да то дахиско закључење изврши и Кнезове изсече. Кнез Никола Грбовић био је тад јако болестан, па немислећи на зло, да Фочић по злу и по њнове главе долази, мислио је да долази у лов, као што је и поручио и казо да му се коначи и рѣпа спреми. На Кнез Никола у место себе послао је био свога сипа Милована у Ваљево да коначе и запру за Фочића и његову тевабију са Кнеза Алексом и Бпрчапином спреми.

Но Фочић како у Ваљево дође, увати Кнеза Алексу и Бпрчапина па и Миловина Грбовића, окује ји у лапце и лисице, па ји у тамницу баца. А после три дана 23. Јануара из тамнице ји изведе, Алексу и Бпрчапина посече а Милована срећом пусти.

После тога кад је Јаков Ненадовић стао покретати и подизати народ у Ваљевској нахџи на устак противу Турака, па је позво и Кнеза Николу Грбовића да подиже и Кнежину Колубарску, гди му је се Кнез одма и одазво. Милован је свуд са својим оцем ишо, и народ на оружје подизо и подпомагао га, па и у Ваљеву кад су га 28. Фебруара поналили и Турке истерали, био је.

Кад је Јаков освоио Шабан, у Ваљево се повратио, и по поруци Кара-Ђорђа 6. Маја отишао са Ваљевском војском Београду, бој са Турцима по Врачару био, а после тог са Кара-Ђорђем отишао противу Пожаревца, па по освојењу истога, Смедереву, па опет натраг на Врачар повратио се и бојак био, у свима тим бојевима са Јаковом био је и Милован Грбовић са својим Колубарцима и Подгорцима. *)

*) Мемоари Проте стр. 88.

После ових битака Милован Грбовић још за живота свога оца Кнеза Николе био је у више бојева; и године 1806 био је у боју са Кара-Ђорђејем противу Мехмед-Капетана Виданћа на Лозницич Жичком пољу, и Јеленчи. После при крају Априла са Јаковом Ненадовићем био је у боју на Чучугама противу Осман-Џоре, где је 2.800 Турака мртви пали, које тако разбијене Турке по наредби Јакова терао је Милован са Кедлћем и Недлћем до Дрине. У Јулу месецу Милован био је у боју на Буковци и Братачићу противу Хаци-Бега, кога је по сузбићу до Дрине гонпо. И после ових битака Милован Грбовић туко је се са Турцима на Шабцу и око Дрине на више места, па и на Баурићу и последњи пут 1808 год. на Рожићу код Сокола, где се разболе, оде кући и умре. А на његово место за Војводу постави Кара-Ђорђе његовог брата Радована.

III. РАДОВАН ГРБОВИЋ Војвода Колубарски. После смрти свога брата Милована, Радован бавио је се више око Сокола и чувао да Турци из Босне преко Дрине не продру, и био је у више битака око Дрине до 1813 год. Он је добар Војвода био скоро као и његов брат Милован. Радован је живио и са Турцима се био до 28. Јуна 1813 год. *) а шта је после с њиме било не зна се, мора да је тад одма и умро. А теком после овога појавио се као Војвода Кнежевине Колубарске млађи брат његов Лука Грбовић.

IV. ЛУКА ГРБОВИЋ војево је са својим оцем, и са браћом као Капетан у устанку Кара-Ђорђевој на Турке **) до 1813 год. Те несрећне године заостао је Лука у Србији. По 1815 год. кад су се Срби противу Турака опет подигли, и кад је Војвода Павле Цуклић са Капетан Јовићем, и за овим Војвода Сима Ал. Ненадовић и Петар Молер, кад су из Срема у Србију прешли и у Кличевцу код Ваљева противу Ваљевских Турака улогорили се, тад Лука Грбовић са својим Колубарцима одма му је у помоћ претеко; и кад су Турци из Ваљева у Босну крадом одбегли, Лука Грбовић са Војводом Симој Ал. Ненадовићем из Ваљева оде к Соколу, те Соколску нахију противу Турака подигну и на Баурићу шанац стари поправе и ту се улогоре. ***)

После тог Војвода Сима Ненадовић остави у том шанцу Луку Грбовића да чува да неби Турци из преко Дрине навалили; а он спеше

*) Огледало Србско од Ј. Хацића види стр. 152.

**) Мемоаре Проте види стр. 99.

***) Види Историју Милутиновића стр 254, 284 и 285.

у Шабачку нахију под Цер у Црипљево, противу Зворничког Алп-Паше, који је у Јадру са више пљада Турака логоровао. *)

Но кад Мараш-Паша пређе преко Дрипе с војском, уђе у Мачву и у Дубљу ушани се, Сима А. Ненадовић поручи, те му и Лука Грбовић са Баурића пред Марашли-Пашу са војском дође, који је 13. и 14. Јула 1815 год. у битки на Дубљу био. Но кад Сима у јурину на шанац погине, Срби Турке разбију и жива Мараш-Пашу са 83 Турчина заробе, онда Лука Грбовић ступи на Војводе Симе А. Ненадовића место и предузме команду над Ваљевском војском.

После овог Дубљанског боја Луку одреде, те са Бећарпа оде Шабку, гди на Баиру спрема Граду начини пешто шанчића, у ком развије велики свилени барјак његовог умрлог брата Милована Грбовића, кога му је Кара-Ђорђе дао. У који шанац по наредби Кнеза Милош пошаље му Војвода Прота Силвановић заробљене Турке да ји чува.

Но како је Кнез Милош са заробљеним Мараш-Пашом отишо у Црипљево и тамо неколико дана разговоре са Пашом водио и частио се, на једанпут Лука Грбовић добије од Кнеза Милоша тајно писмо, да он: „заробљенике тако чува како да могу из шанца побећи у Град међ Турке, кад усхтеду, и ту тајну једноме од Турака да открије, нека знаду приликом се ползовати, али без његова јавнога повода и без очигледног одуста, на када то изврши, да му јави.“ По тој тајној Милошевом налогу, Лука Грбовић и поступи, јави једном Турчину да буду готови, на кад виде да су слабо чувати, нека јурну из шанца и у Град побегну.

Лука Грбовић дан два пре него што ће Турке испустити, раскомоти се и налазио је безбрижно у варош из шанца и бавио је се са другим старешинама по вас дан. Војници кад виде да нико на њи непази развиђу се и они сви из шанца, и оду преко Камичка у варош, неки да по месанама пију, неки да што купују, а неки развиђу се по ладовинама да спавају. Турци као што им је потајно казато да бегāju, уоче то да је само два стражара чувају, а и они куњајући невољно, јурну сви из шанца и побегну у Град, узевши са собом велики свилени Војводеки барјак покојног Војводе Милована Грбовића Лукиног брата, ког му је Кара-Ђорђе дао, једног хрта, који је за срг привезан био, и осим тога омањег шићара, и триста гуљева и торби војнички, и осим свега тога,

*) Историја Милутиновића стр. 243—244.

једно мало бећарско барјаче већ распрандусано, по споменом знатно и као у битки за срећно држато, јербо је на Мишару 1806 год. од Кули-Капетана добивено, и то све у Град однесу.

Кад тако Лука Грбовић испуни налог Кнеза Милоша, испутивши Турке, те су у Град побегли, јави о том Милошу, који се одма из Црипљева са Мараш-Пашиом крепе, дође у Шабац и увери Пашу да је и заробљене Турке одпустио, па пошто је Мараш-Паши поклонно једнога хата, његовим момцима по коња и по пар хаљина, да му још и 600 гроша и Капетана Илију Срдапа, те га кроз Мачву и преко Дрине Босанском Везиру Рушид-Паши испрати. *)

Довде је рад из живота Луке Грбовића, а шта је даље с њиме било, и кад је умро, нема података и пезна се. А само зна се да је и он код Крчмарске Цркве био упокојен, и белег од камена има: по такви да је мечија сила, као и његовог оца Кнеза Николе, и браће његове, повадила, негде одбацила, и да им се сада гроб, гди су сви покопати били, пезна!

112.

ЈОВИЦА МИЛУТИНОВИЋ

КАПЕТАН.

Родом је из села Сашковића, среза Колубарског, пахџе Ваљевске.

Године 1804 год. кад су силне Дахије зашле по Србији, те су Кнезове и друге одбраније Србе секли, и кад Дахија Фочић Мехмед-Ага 20. Јануара дође у Ваљево и 23. Јануара на Колубари посече Кнеза Алексу и Бирчанлиа, Јаков и Прота Ненадовић сместу своју породицу у планину Посово узбег, и одма пођу по народу дизати га на оружје противу Турака, и тако 15. Фебруара искупе на Браквачком вису 700 оружани људи. Одакле позову Колубарског Кнеза Николу Грбовића и Кнеза Подгорског Милића Кедића на оружје противу Турака, који им се одма оба одзову. Покупе народ из своји Кнежипа на оружје и дођу Ваљеву да посетеле Кнезове свете.

Са Колубарским Кнезом Грбовићем дошо је и Јовица Милутиновић, који је од марама барјак начинио и носио га покрај упараћене војске. Он је био Буљукбаша код Кнеза Грбовића. **) И кад су Ваљевски Кнезови Грбовић, Кедић, Прота Ненадовић и Миливоје Тадић

*) Види Историју Симе Милутиновића стр. 331 и 339—341.

**) Види Мемоаре Протине стр. 71 и 274.

28. Фебруара те 1804 год. запалили Ваљево, Турке истерали, и заузели га; ту је при заузимању Ваљева уз Грбовића са Колубарцима и Јовица био.

После заузећа Ваљева Јовица је свуд уз старог Кнеза Николу, а после смрти његове, уз његовог сина Милована Грбовића Војводу ишо, и свугда је храбро војево. 1. Августа 1810 год. на Рожињу код Сокола у логору посто је Капетан, а 26. Маја 1811 год. добио је диплому на исти чин. *) Несрећне 1813 год. пребегао је и Јовица у Срем.

Године 1815, кад Качерски Војвода Арсеније Лома 8. Априла на Цветић Четвртак неочекавши дан Цвети, који је Рудовачком скупштином за устанак урочен, устане против Турака, Рудник освоји, а потом на Цвети мучки погине, онда Срби 12. Априла на страстици понедељник преморају Кнеза Милоша те он предузме управу над устаницима тог краја.

Петар Молер и друге Војводе у Срему кад чују за тај устанак, договоре се, те одма прво Војвода Павле Цуклић, Макса Крстић и Капетан Јовица код Купиновачког чардака преко Саве у Забрежје са четрдесет добровољаца пређу. Гди им за два сата 500 добро наоружани Посаваца дође; па се одма крену низа Саву, гди узпут Јовица насече неке Турке и изненадно ударе на Палеж, у ком су Турци живили, гди им се Турци предаду под условљем, да ји пропусте, да низа Саву водом у Београду на лађама оду, то им и уважено буде, пошто Капетану Јовици даду сребрњаке пиштоље Грбовића, које је он у једног Турчина познао, и које је овај пре кратког времена у Ваљеву од Грбовића на силно отео; и тако Палеж одма од Турака очисте. После у Палежу оставе Капетана Петра Ерића из Звечке и Ђуру Н. из Црвене-Јабукe са њиним четама, да они чувају да неби Турци од Београда и Шабца продипрали. Па одатле крену се Ваљеву и успут пребипрајући људе, дођу Ваљеву и улогоре се у Кличевачком шанцу. Ту им на Кличевац дође Кнез Рака Тешинић из Мијонице и Радован Грбовић, који су од Мањена планине гонили Турке до Ваљева и то вече у Врапу са војском пали и барјак разавили. **)

*) У Кнежевини Србији од Милићевића на стр. 395 стоји да је Јовица, на Рожињу постао „подвојвода“ (ово звање подвојводе није било!) а 1812 год. да је добио: „Диплому“ на већи чин? А Прота Пенадовић у својим мемоарима на стр. 274 каже да је био Капетан. А и Милутиновић га је свуд у Историји назива 1815. год. Капетаном. К. Н. Н.

**) Историја Милутиновића види стр. 196—197.

Навле Цуклић и Капетан Јовица кажу војсци, да је обити устанак у свој земљи, да ће из Цесарџије све Војводе и сви пребегли Срби у Србију прећи, и да већ свугде прелазе. И да ће за њима прећи велика трију Царева војска са топовима и џебаном, и да народ о победи над Турцима ништа несумња, него сваки да устаје противу Турака, који жели да заслужи христјански Царева и Краљева милост и правичу да добије, јербо су се у Бечу њи три највећа Цара договорили, који дрмају светом, да Србе од Турака ослободе. А они да су прешли напред само да охрабре народ. Овако су Капетан Јовица, Цуклић и Макса Крстић храбрили и слободили народ свуда гди су прошли да устаје противу Турака, а и у Ваљеву у Кличевачком шанцу. *)

Кад ту у Ваљеву Војвода Цуклић, Крстић и Капетан Јовица препоће, сутра дан пред подне стигне им глас од Палежа да су Београдске Спахије дошле, па почех им заоставши Капетан Ерић и Ђура са мало војника пису могли противу стати, опет Палеж заузели, и траже да им народ из оближњи села рапу доноси. Војводе у Кличевцу договоре се, одреде Капетана Јовицу да он трчи к Палежу да га опет од Турака очисти. Јовица узме узасе 100 коњаника, узјаше на коња, узме капцију у руку и ободу трком к Палежу, успут прекупљајући Србе на оружје противу Турака, и кад стигне у Грабовац састане се са Капетанима Ерићем, Ђуром и другима и стане пребирати већу војску, и кад такову прекупи дође ноћу к Палежу.

Но како је тог истог вечера дошао бпо из Рудничке пахије преко Рудоваца па ушће поред Саве и Кнез Милош Обреновић са неколико момака, и кад је чуо да је Капетан Јовица дошо с војском под Палеж, из Ушћа те поћи оде, те се у Звечкој са Јовицом састане; па пошто се поздраве и пољубе, Милош упита Јовицу гди је Прота Ненадовић, и кад му Јовица каже да је у Бечу и да су скоро имали од њега надеждно писмо, онда Милош упита за Петра Молера; Јовица каже да је остао у Срему да прекупи којег бећара и прибави муниције па ће и он одма прећи. Потом Милош упита Јовицу били се он могао са Молером како састати. Јовица му каже да може у селу Прогари код Попа Живкове куће. И тако Милош оде са Капетан Јовицом у село Уровце спрах Прогара, пађе један чун са два веслара и претурп Милоша у Срем, који оде у Прогаре те се са Молером састане. **)

*) Историја Милутиновића види стр. 202.

**) Историја Милутиновића види од стр. 203—205.

Кад Јовица испрати преко Саве у Срем у Прогаре Кнеза Милоша, врати се у Палеж и прекући обсадну војску ближе вароши. Турци кад то виде поплаше се, побегну Колубари и стану се утрнавати у лађе и у чето каик, Срби јурну, улете у варош, и што пађу Турака побију, а бегалуће пођу гонити. Капетан Петар Ерпић отрчи те им пресече пут на Колубари, да не могу из Колубару са лађом извести се у Саву. Турци како су ји Срби гонили, препуне лађу и чето каик, на ком је и један топ био, који утопе у Колубару, гди се преко 120 Турака подави. Кад сутра дан Капетан Јовица заповеди те се чето каик из воде извуче, пађу Турке у лађама потопљене као живе седеће, гди су мртви у једној руци држали пушке а у другој чибукe. Ту Срби задобију многи плен, а и хатова, доброг оружја, одела а и ђебане.

После тога Капетан Јовица врати се од Колубаре у Палеж, те га свог понали. На онда седне у чето каик, спусти се из Колубару и оде уза Саву до према Прогарског чардака, да у Прогаре јави Петру Молеру, Милошу и другима, за паново освојење Палеж. Док официр са чардака повиче: „комшија! куда ћете овамо? Кад ми с вама ништа посла немамо, а скела овде није?“ Па заходи да му се не примичу. Јовица му одговори: „Ми смо, брате, Срби, а писмо Турци! Ја сам онај Јовица, што сам био до јуче у селу Карловчићу.“ Официр му одговори да је и он из тог села, и тако се познаду; и Јовица исприча му како су побили Турке на Палежу, многи плен запленили, а и шајку, на којој се возе; које официру као Србину мило буде, и рече: „фала Богу!“ Тад га Јовица замоли, да пошаље једног солдата, који ће бакшиши добити, у Прогаре Попу Живку, да му јави, како је Палеж освојен опет од Турака, и како су једну шајку са топом задобили, рекавши да се он с њиме добро познаје и да ће му мило бити. Коју молбу официр му и испуни; и Јовица окрепе шајку и стане уз обалу Србску у Забрежју. Тог вечера пређе и Кнез Милош Обреновић из Прогара на једном чулу сам као што је и отишо, а сутра дан и Сима Алекс. Ненадовић са 120 момака и ђебаном и оду на Палеж. *) Склапу топ са шајке, и стану правити за њега лафет и окипати га. Но како од Павла Цукића из Кличевица стигне писмо да су се Срби код Ваљева узбунили и хоће да га оставе, Јовица остави Милоша и Симу Ненадовића у Палежу са војском да топ оправе. А он узме педесет коњаника на потрчи Ва-

*) Историја Милутиновића види од стр. 206—309.

леву гди успут искипи још до стотину коњаника, и како дође у Кличевац распришта говорити људма, како су Палеж освојили, много Турака побили, многи плен запленили: хатова, оружја, ђебане, и један топ са шајком задобили, и да из немачке Србска војска једнако куља и прелазу, и да су Цареви обећали Србију сву од Турака ослободити и т. д. и народ се у Кличевцу умири. А после тог дође и Милош са Симом А. Ненадовићем и са заоставином у Палежу војском, и дотерају онај са шајке скинути топ, и војници се по све охрабре.

Тад кад се прибере повише војске, намисле да ударе на Ваљево и да га поћу јуришом узму, пак распореде се: Јовица и Кнез Милош пређу Колубару и испењу се на брдо Врану и узму и топ са собом, те га на брду под неким ораом наместе, и уроче кад трећи топ пред зору пукне да сви са свију страна, као што су се распоредили, на Ваљево јуришом ударе, и тако сваки Војвода са својим командама оде на уговорено место. Но како тог вечера стигне у Кличевачки шанац и Петар Молер са војском и још са једним топом и ђебаном, Турци кад то разуму, поплаше се, и те ноћи из Ваљева мучки истраду се и са западне стране уз брдо Брђане побегну и преко Јелине стене оду, гди јл Али-Пашина војска, која је у Јадру 5—6.000 логоровала, прихвати, и тако се спасу. А Срби без пабацаја пушке заузму Ваљево. И тако је Капетан Јовица Милутиновић и те 1815 год. по други пут био при заузимању Ваљева од Турака. *)

Кад Турци побегну из Ваљева, Милош са већом частју Ваљевске војске и са оба топа оде противу Турака Чачку. Симе А. Ненадовић и Грбовић оду у Сокоску пахију на Баурић. А Петар Молер, Макса Крстић, Боја Богичевић и Капетан Јовица оду у Шабачку пахију да је противу Турака одмећу; у Црниљеву ископају шанац, улогоре се и стану противу Али-Паше, који је у Јадру са војском био.

После тог из Црниљевачког логора Петар Молер и Симе А. Ненадовић шилаћи су Капетана Јовицу у Поцерину и Мачву, те је народ противу Турака одмећо, а притом са Симом Ненадовићем у Липолисту у боју са једним табором Турака од Али-Пашине војске био је.

Кад Мараш-Али-Паша Никшић пређе Дрину и преко Мачве дође на Дубље и са 1.500 Турака ушали се. Противу кога у вече прво оде Молер са Капетан Јовицом, гди јим претече у помоћ Прота Никола Сми-

*) Историја Милутиновића од стр. 220—224.

љанић Катих и други, који су сву ноћ на Турке по киши нападали, тукли ји и педали им спавати. Сутра дан дође Кнез Милош, Сима А. Неподовић и Милић Дрпичић са њовим војскама, обколе са свију страна Турке и тог дана 14. Јула јурише на шапац, кога освоје, готово све Турке потуку, 83 заробе, и жива Мараш-Пашу увате.

У овом боју у јуришу погине Војвода Милић Дрпичић, Рудичанин, Сима А. Неподовић, Капетан Милован Зујаловић из Тулара и Капетан Милисав, сви Ваљевци, а Капетан Јовица Милутиновић задобије више рана, но срећно такове преболе.

Кад се одма после овог последњег Дубљанског боја 1815 год. мир у Букурџији са Мараш-Али-Пашом учини, и војска Србска распуштена буде, Капетан Јовица осто је у свом селу Сипковићу и код куће мирно живио. Доцније посто је Кнезом Колубарске Кнежине; а пошто постане председник Ваљевског Магистрата досели се из Сипковића у Ваљево и начини себи конак, у ком је до 1842 год. живио. Но те године кад буде у Србији побуна, и Кнез Миланло пребегне у Аустрију, и Капетан Јовица умешан у политичне ствари, остави своју кућу, па и он пребегне у Срем и настани се у Рум, гди је до 1846 год. живио, но те године разболе се и у 65. год. старости своје умре, гди је ту и погребен.

Капетан Јовица био је смеђ, средњег стаса, пошири плећа и коштуњав, образе имао је осредње дуге и руменкасте, бркове имао је недугачке а доста дебеле, био је осредње сувоњав, а патно је од сипње и зато је увек из јутра по једну чашу теја од кичице (Tausendguldenkraut) пијо. Изглед му је био доста расположен; био је гостољубив и у кући је господски живио; а био је бистар, паметан, сладкоречив и добар јунак.

Он је имао још два брата, оба добра јунака: Пантелију који је погинуо у боју код Шабца, и Грујицу који је у боју на Чачку добио шест рана и од исти умро.

После своје смрти Капетан Јовица оставио је своју жену Неладну, која је увек по селском обичају конђу на глави носила, она је била врло честита жена. Оставио је и три удате ћери, Мару удату за Јеврема Тадића у Ваљево, Стаписаву и Стану. Мушке деце није имао. Он је једини, који је у то доба, почем школе за женску децу није било, узео учитеља, те је своје ћери код куће књигом научавао.

113.

МИЛИЋ КЕДИЋ
ВОЈВОДА ПОДГОРСКИ.

Милић Кедић родом је из села Суводаћа среза Подгорског, па-
хје Ваљевске.

До године 1804, Милић Кедић био је Буљукбаша код Кнеза
Милије Бирчанина. Кад Дахија Фочић Кнеза Алексу и Бирчанина у
Ваљеву 23. Јануара посече. Вочић тад окнежи Милића Кедића на
Бирчаниново место.

Кад се Јаков и Прота Ненадовић после посеченог Кнеза Алексе
и Бирчанина подигну противу Турака, и 15. Фебруара покупе на Бран-
ковачком вису до 700 оружани људи. Одакле позову Колубарског Кнеза
Николу Грбовића и Подгорског новог Кнеза Милића Кедића *) на
оружје противу Турака. Који им се одма оба одзову. Покупе народ из
својих Кнежина на оружје, и дођу Ваљеву да посечене Кнезове свете.

Кнез Милић Кедић са Миливојем Тадићем и са његовим Подгор-
цима с легне и у логору се код Ваљева на брду Врани са југозападне
стране Ваљева, и увати брдо Брђане. А Кнез Грбовић са источне
стране испод Ваљева са Колубарцима у Жубер дође. А Ненадовића
војска Тамнавци и Посавци стајали су, са источно-северне стране у
Пошарама спрам Ваљева, и брде Вране, на којој је Кедић са својом
војском био.

Кад Кнез Никола Грбовић 28. Фебруара пређе Колубару и ради
договора састане се у Пошарама са Протом Матијом Ненадовићем, раз-
говори се о заједничкој ради и нападају на Ваљево, и увече пође у
Жубер својој војсци, како пређе патраг Колубару, он попали Турске
чардаке, сена и сламе, које су испод Ваљева биле.

Милић Кедић како ватре и пламење испод Ваљева у вече угледа,
помисли да су Прота и Грбовић одпочели Ваљево палити; па одма са
својим Подгорцима из брдо јужно, а Миливоје Тадић мало западно
Видраку из Брђане слете у Ваљево, стању Турске куће палити и
Турке тући. Кад то чује Грбовић у Жуберу и Прота у Пошарама и
и виде да Ваљево гори, полете одма и они са војском Ваљеву, и са
њихови страна почну Ваљево палити Турке тући. Турци кад виде себе

*) Кедић позват преко Живана из Котешнице; види Мемоаре Проте стр. 59.

у погипбији затворе се у неку озидану камену авлју, и стапу се бранити. Но кад виде да Ваљево изгори, и да се од Срба, који су на њи са три стране нанали одбранити немогу; а они пред зору тајно искраду се, и западном страном која је била отворена, уз Брђане у Босну побегну.

И тако Милић Кедић са Тадићем први је ударио на Ваљево, и одпочео у том крају крчити себи славе пут, и слободе Србске.

Тог дана кад је Ваљево запаљено и од Турака узето, и Јаков Ненадовић потуко је Турке, који су Ваљеву у помоћ ишли на Свплеуви, и отишао са војском на Шабац, па кад је варош Шабац 7. Марта, а Град 20. Априла од Турака узео, вратио је се Ваљеву, и одатле по позиву Кара-Ђорђа отишао је Београду, и тек доцније по освојењу Пожаревца и Смедерева вратио је се к Ваљеву. За сво то време Милић Кедић чувао је од Сокола, а стари Кнез Никола чувао је од Ужича да Турци у Ваљевску нахију не продру.

После ове 1804 год., ратне радње Кнеза Милића Кедића теком доцније биле су славне и сјајне, који је се јуначки противу Турака борбо за слободу своје отачбине.

Године 1805 под Јаковом Ненадовићем борбо је се при обсади Ужича, који је са западне стране са Попкава на Турке нападо, варош палио, гди је 5.000 Турски кућа изгорело, и гди су Ужички Турци принуђени били, те се са великим одкупом 20. Јула Јакову Ненадовићу предали.

Године 1806 па концу Априла па светли вторник био је бој на Чучугама у Ваљевској нахији противу Осман-Џоре, који је са 6.000 Турака продро био. Гди Осман-Џора са 2.800 Турака мртав падне. А друге разбијене Турке, Милић Кедић са Миланом Недићем Буљукбашом из Осечке, по наредби Јакова гонио ји је, и једнако до Дрине туко, гди се мали број преко Дрине пребегли спасе.

Те исте 1806 год. у Јулу месецу Милић Кедић, био је бој са Хаџи-бегом на Буковци и Братачићу. гди је Хаџи-бег са великом његовом војском потиснут; кога је Кедић једнако устопце гонио, докле га и преко Дрине претеро ије.

Ије само да је јунак Кедић у овим биткама бој са Турцима био, он је се борбо свугде, и око Дрине, а борбо је се опет па Братачићу, Баурчићу, Љубовићи, Рађеву пољу и Рожњу код Сокола, гди је свој стап скоро увек имао; и гди су га Турци једном обкочили били у шапцу

који је се јуначки бранио, докле друга Ваљевска војска није претекла, те га жестоке обсаде ослободила.

Милић Кедић борио је се не само са ове стране Дрине него је са Ненадовићима био бој и са оне стране Дрине у Босни на Сикирићу, Вранковишама, Сакалом у Грачаници, и на последку 1809 год. на Прибићевицу по више Сребрнице, по пријурину на Турског шанца капију; кад је освоји, буде тешко рањен, и препесу га овамо преко Дрине и однесу у Рожањ, гди 25. Априла те 1809 год. своју честиту и јуначку душу испусти. *)

Гди је овај славни јунак Војвода Милић Кедић, кад је у свом шанцу на Рожињу умро, сарањен, незна се? а требало би да се зна. — Он је био осредњег стаса, сувољав, широки плећа, повећи смеђи бркова и ватрени очију, озбиљне нарави, а велики јунак.

После стрти своје, Милић Кедић оставио је јединца свог сина Димитрија младог од 18—19. година, кога Кара-Ђорђе за Војводу на очино место постави.

114.

ДИМИТРИЈЕ М. КЕДИЋ

ВОЈВОДА ПОДГОРСКИ.

Овај млади Војвода, који је предузео власт свога оца Милића Кедића, био је добар старешина и народ га је волео. Но о његовим ратним радњама, нема података, као и кад је и гди умро, и јели после себе порода оставио, незна се. Но он је се по свој прилици, као што се прича, после несрећне 1813 год. преселио из Суводања у Посавину у село Пироман, тамо се оженио, живио и умро.

115.

БРАНКО ИЛ. БИРЧАНИН

ПОДГОРСКИ КАПЕТАН.

Бранко је рођен у Суводању, среза Подгорског, нахије Ваљевске. Он је био рођени син Обор-Кнеза Илје Бирчанина, кога је Дахлја Фочић у Ваљеву 23. Јануара 1804 год. са Кнез Алексом посеко. О њему нема података кад је посто Капетаном и какова су дела његова од 1804 до 1813 год. коју је преживио, и после тога дал је

*) Види о Кедићу почестну његову радњу у Мемоарима Проте стр. 59. 88. 145. 167. 174. 179. 181. 272. 274. и 282.

старешином каковим био. Но само у толико се зна да је он у Ваљеву 1832 год. од Кнеза Милоша одређени људи приликом гађања у нишан мучки заједно са Јованом Бобовцем убијен; зато што су они договор имали да се стане самовластију његовом на пут, и да се Устав за Србију изда. *)

116.

ЈОВАН СИМИЋ БОБОВАЦ ПОДГОРСКИ КАПЕТАН.

Јован је рођен у Бобови, срезу Подгорском, нахије Ваљевске.

Он је био у Подгорини Капетан под командом Војводе Милућа Кедића. Он је од почетка устанка Срба под Кара-Ђорђејем 1804 од 1813 год. храбро војево. После ове кобне године незна се о његовим делима ништа. Тек 1827 год. види се да је био Кнез у Канцеларији постојавшој у Београду; **) а после био је главни Кнез нахије Ваљевске, и седио је у Ваљеву, гди је за себе лепу кућу начинио, коју су звали конак Бобовчев.

Бобовац био је врло уважен код народа, с којим је лепо као старешина поступио. Но у то доба Кнез Милош био је неограничени господар како над имовниом људи, тако и над животом поједини. Такова самовластна владавина нимало повољна није била Кнезу Јовану Бобовцу, па је он договоре водио јавно, да се устав уземљив уведе и Милош у самовластију уставом ограничи. Кнез Милош чуо је за тај говор Бобовчев, али није смео да му јавно досади, јер народ у Ваљевској нахији био је уз њега. И тако он намести тајно неке људе те га они при гађању неком у нишан, из пушака заједно са Капетаном Бранком сином Обор-Кнеза Илије Бирчанина, кога је Дахлија Фочлић у Ваљеву 23. Јануара 1804 год. са Кнез Алексом посеко, 1832 год. убију. ***)

Кад је Бобовац мучки убијен било му је кажу до 57 година, и укупат је код цркве у Каменици, среза Подгорског, гди му се и данас белег на гробу налази.

После своје смрти Јован Симић није деце оставио, до јединог у сињеника имено Татасија.

Јован Симић био је смеђ и врло крупан и кошчат човек, бркове је имао велике и густе. А у парави мало говорљив.

*) Види књигу Кнеж. Србија од Милићевића стр. 381 и 399.

**) Види Грађу Вукову на стр. 193.

***) О убиству овом Бобовца и Бирчанина осим други види и књигу Кнеж. Србија, гди и Милићевић на стр. 381 и 399 тврди.

БРАЋА НЕДИЋИ ДАМЉАН И ГРИГОРИЈЕ ИЗ ОСЕЧНЕ,
И
ДАМЉАН КОТЕШАНИН И ДАМЉАНОВИЋ ПАНТА
АРАМБАШЕ.

Браћа Недићи Дамљан *) и Григорије родом су из Осечне, среза Подгорског, Дамљан Котешанин и Дамљановић Панта из села Котешнице, среза Тамнавског.

Ова сва четирџи јунака били су из Ваљевске нахије, и сва четирџи Арамбаше, који су водили чете хајдука из међу који знаменитог Ђорђа из Остружња, и Турке гди су стизали таманили.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, букне устанак и у Ваљевској нахији, и Јаков Ненадовић пође противу Турака, који су Ваљеву ишли и које је Али-Бег-Виданћ, са Арап-Алић-Бегом послао, које Турке Јаков сретне у Бељину Шабачком и 23. Фебруара побије се с њима, гди и са једне и друге стране жртви и рањени буде; од Турака погине ага Арап-Алић-Бег, а од Срба Буљукбаша Исаило Лазин из Уроваца. Турци окрену Ваљеву и падну у Свилеуви код Пона Лукине куће на копак. Јаков пдући упоредо претече Турке, осече им пут од Ваљева и у планини Гомилици у логори се, стане нападати Турке, а потом у Свилеуви мало и шанца закона; Турци пођу противу Јакова, а он навалично напусти шанац и повуче се у планину Гомилицу; а Турци у празан шанац уђу и разазуре се, мислећи да Срби од стра њиног шапац напустише. Тад Јаков са планине груне са војском и обколи Турке у шанцу. Турци нађу се у чуду, а немајући шта да једу, замоле да ји Јаков пусти да из шанца изиђу, он допусти али само Бошњацима, но кад за њима и други Турци навале, Јаков 28. Фебруара удари на Турке и разбије ји, гди 270 Турака жртви падне, а други се Турци распрште, да није један за другог знао. У овом боју биле су и речене храбре Арамбаше са својим хајдуцима, који како су чули да је Јаков изишао својском до у Свилеуву и стао противу Турака, сиђу са цера и дођу Јакову упомоћ.

После овога боја Јаков оде на Шабанц и 7. Марта варош освоји. И тек што се и овдѣ Турака опрости, Ножин-Ага кабадахија Шабачки,

*) У песми се каже да му је било име Димитрије, а Прота Ненадовић у својим Мемоарима на стр. 69 записао је да му је име Дамљан, и мисмо га именовали као што га је Прота записао. К. Н. Н.

који је пре овог устанка на Турке са 80 крџалија отишо бијо у Босну својој родбини, покупи војску, пређе Дрину и потегне преко Чокешине Шабцу. Јаков Ненадовић дозна зато, па одвоји од Шабачке војске 300 људи похити Чокешини пред Турке, гди је и Турчија Арамбаша бијо, а и браћа Недићи са друговима. Турчија кад види да је Јаков с мало војске дошо, нехтене се бити, него са своји 200 момака оде у Цер, нехтене Јакова послушати да се у Манастир и авлију Манастирску затворе, да пушкарнице пограде па да дочекају Турке. И тако Јаков са речена четирџи јунака и њиним дружиницама код Чокешине заостане. Но и они ненађу за добро да у Чокешини дочекају Турке, него пзиђу напред пошав к Лешњици, и у Врањевачког потока брду увате бусије и дочекају Турке, гди се бој крвави отвори, који је васдан трајао. Но Турци Лешњички вични том месту зађу странпутицама и обколу и Недиће и Јакова с војском, и кад Србима пред вече нестане и Џебапе, а Турци јурише, Срби пушкама кпјачки су се тукли, пожевима секли, и у коштац ватали се и клали; док мноштво Турака Србе над- влада, и онако рањаве Србе Турци побију и псеку. А Јаков са неколико здрави а више рањени људи увече само једва жив спасе се.

У овом боју Славни јунаци Арамбаше браћа Недићи Дамњан и Григорије, Дамњан Кутешанин и Дамњановић Панта, и Ђорђе из Остружња Подгорине Ваљевске, са свима њиним хајдучима храбро бијући Турке изгину. Но и Турака је мноштво изгинуло, да Мула Ножина несмедне се усудити даље Шабцу да иде, него се окрене натраг и преко Лешнице у Босну врати се. Овај крвави бој био је на Лазареву Суботу 18. Априла 1804 год.

Ево како народна песма слика ова четирџи јунака у боју на Чокешини:

„У Јакова није много војске,	„На њима је рухо једнолико:
„Нема више већ триста Србова,	„Чиста свпла до земље спуштена,
„И четирџи с њиме Арамбаше:	„А кадифа у краћем скројена,
„До два брата, два Недића млада:	„Све оружје у злато обито,
„Димитрије и с њим Глигорије;	„У рукама пушке једнолике,
„Треће б'јеше Дамњан Кутешанац,	„Једна арча, од дванајест драма,
„А четврто Дамњановић Панто;	„На глави им капе кадифлице,
„Сва четирџи јесу једнолика,	„Златне ките бију по појасу;
„Једног раста а једног погледа,	„Јадној мајци сви ти су једнаци!“
„Једне ћуди а једне помисли;	

После овога народна песма дивно насликава смелост њовог боја са Турцима, и кад су били рањени на ипсу могли да се крећу, а престало им фишека за пушке, како дају за један фишек којим дода, и по десет дуката да још којег Турчина умртвити могу, и на послетку крај њовог живота, а вечна безсмртност дела и имена њовог.

118.

МИЈАИЛО НЕДИЋ

БУЉУКБАША.

Речени безсмртни јунаци браћа Недићи, Дамњан и Григорије имали су још једног брата поимено Мијанла Недића, који је за време њовог хајдуковања и таманења Турака, пре Србског устанка боравио мирно код своје куће у Осечној. Но чим устанак 1804 год. противу Турака букне и браћа његова на Чокешини изгину, он пође противу Турака да крчи пут слободи Србској, и да свети своју браћу. Мијанло није мањи јунак од своје браће био, па је одма и Буљукбашом посто. Мијанло је 1806 год. одма после светлог вторника, кад је Јаков на Чучугама Осман-Џору са 6.000 Турака разбио, гди је 2.800 мртви пало, а после ове поразе Турака Мијанло Недић окупи са Милићем Кедићем разбијене Турке, које је до у Соколску нахију гонио, многе потаманио и браћу своју осветио. Но и после овога боја Мијанло Недић светио је своју браћу, бијући Хаџи-Бегове Турке на Буковци и Братачићу, продро је са 200 момака за леђа Хаџи-Бегове војске, турско село код Сокола Петриц запаљено, и кад је Хаџи-Бег то видео, побего је Соколу на Рожан, а Мијанло га је дочеко, и бегајуће многе Турке побио, коња и доста другог плену запленио. *) И после ови бојева Мијанло Недић на више места око Дрине био је бој са Турцима. Но на последку шта је са њим било, нема података. Но од ти јунака Недића има и данас породице, која у Осечној живи.

Недићи Дамњан и Григорије имали су и свој барјак, под којим су код Чокешине изгинули; њега је наследно њов брат Мијанло кога је у боју носио и он се и данас у Осечанској Цркви као усномена чува.

*) Мемоари Проте види стр. 145, 167 и 170.

VII. ШАБАЧКА НАХИЈА.

119.

ХАЦИ-МЕЛЕНТИЈЕ НИКШИЋ

ВЛАДИКА ШАБАЧКИ.

Мелентије Симеонових Никшић родио се у селу Брезови, среза Студеничког, нахије Чачанске, Јеромонахом је постао 1800 год. А доцније у устанку Кара-Ђорђевог посто је Архимандритом Манастира Студеничког.

Кад Кара-Ђорђе 1806 год. пошаље Капетана Радича са својим барјактаром Рајпћем, те подигне срез Студенички и оду противу Новог Пазара, и како буду од Турака разбијени, Мелентије Никшић са Калуђерима побоји се да Турци до Манастира не продру, и да га не поробе и не понале. Узме светог Краља из Студенице лицем на саме Цвети, на шибике побегне и пренесе га у Манастир Враћешницу Крагујевачке нахије, гди је ту до пропасти Србске 1813 год. био.

Године 1811 Хаџи Мелентије шаљат је од Кара-Ђорђа и Совета у Петроград Цару Александру, те га је у име Срба молио, за Србски народ, да при закључавању уговора о миру са Турском, непагуби из вида, да и за Србију полезан уговор закључи и Србији слободу обезбеди. Који је се из Петрограда повратио и објавио за Србију врло повољан царски одговор. *)

Године 1813 Мелентије Никшић у време пропасти Србске узео је светог Краља из Враћешнице и са Калуђерима пренео га у Срем у Манастир Фенек, гди је се ту бавио до 1815 год.

Године 1814—1815 Мелентије био је пзабрат од Србски Војвода са Петром Молером, Гаврилом Николајевићем и Павлом Цукићем у тајни одбор, који је у Земуну постојао, и који су стајали у свези са Србима и Војводама у Србији, а и у Срему са пребеглим Војводама, од који су жалбе и молбе примали, подписивали, упутства им давали и опуномоћеном Проти Ненадовићу у Беч шаљали, који је дворовима такове достављао и радио да се помогне Србском народу, или бар да се заузму Цареви код Султана да се олакша Србима љута Турска тиранија.

*) Види Мемоаре Протине стр. 220.

Овоме одбору у Земуну постојавшем, Војводе и главнији људи из Србије јављали су све што Турци по Србији раде, а они су одма из Земуна то писали и достављали у Беч Проти и другима депутатима, која су та писма и молбе прекрајали, преводили и преписате Милицима и Царевима давали, да би се они сажалили и што пре помогли народу Србском. *) Између таквих има једно услићено писмо од 8. Августа 1814 год. после угушеног Хаџи-Продановог устанка Кнезом Милошем, кад је људи Сулејман-Паша стао народ Србски у Србији клати и из реда затирати, Проти Ненадовићу и Петру Молеру писато, у ком су њи једанајест Војвода потписати у Тончидеру; гди њи двојицу, Архимандрита Мелентија Никшића и неке друге закљичу и прекљичајући моле да пду Европским Дворовима, па макар пешке ако новца немају и о сувом лебу „гипите веле, кад и ми гипемо сваког магновења.“ Идите и тражите помоћи, да се Турској тиранији на пут стане. **)

После овога налазеће се у Емиграцији у Срему Србске Војводе 15. Августа одреду Проту Ненадовића са његовим братом Симом, издаду му пуномоћје потписато од 11 Војвода из Србије и 8 из Срема, који су у Емиграцији били, међу којима је и Хаџи-Мелентије, и пошљу га у Русију к Цару Александру, да моле за Србски народ. Прота оде у Русију до у Житомир, гди ту чује да је Цар Александер прошо за Беч: одакле и он врати се и окрепе, те оде у Беч, па пошто јави се и учини што треба, сиђе опет у Земун. Гди под 18. Децемвром 1814 год. напише молбе на Царева, на којима први потпише се Мелентије Архимандрит са Петром Молером још са 7 Војвода, које молбе предаду Проти Ненадовићу и 9. Децембра и испрате га у Беч. У тим молбама између многог описаног Турског грозног тиранства, говорили су: „Ако се сва ова Турска свпрјепства за један само месец дана продуже, то ће се Србија од 600.000 хришћански душа са свим испразнити, јербо су Турци паумили све Србе без изјатија и призрења на женски и мушки пол и године возраста, тако истребити, да ни имена Србског више не буде, шта зна сада бједин народ Србски чинити? нема друго, по или се турчити или изгинути или у горе свог отечества бегати, и тамо лагше плаћу и стужом умрети, неголи невину главу своју мачу Турском

*) У Мемоарима Проте Ненадовића. Љубомир Протин син вели да је такови извештаја било 46 од који је само 26 сачувато, а други да су пропали, види стр. 233.

**) Мемоари Проте стр. 219. 222.

подложити. То је жалостно стање наше у коме се сада налазимо.“ — Од ови молби Прота Ненадовић са Јевтом Чотром 5. Јануара и 8. Маја 1815 год. на аудјенцији предао је Аустријском Императору Цару Францу II. *) А друге три молбе у друге дане, предао је Цару Александру, Краљу Пруском, и Енглеског Двора заступнику у Бечу.

После ови одаслати и предати молби Царевима, из Земуна 17. Фебруара 1815 год. Мелентије Никшић Архимандрит, писмом својим јавља Проти Ненадовићу у Беч грозоте, које Турци са Србима у Србији чине, како им отимају све што год имаду, па и саме хаљпе са њи скидају, ако ког Србина где у путу сретну. и ако им се ко успротиви одма га убију; у неким нахијама каже: „нема једне овце да за њу даш 10 дуката, све су од народа Турци отели; у Субији каже нећеш ништа чути кромје плача и горког трепета, посечено је вели на 130 глава Србски. И сад ишту од Милоша Обреновића да им преда Војводу Мутапа, Лому, Аврама Лукића, Пона Николу и Протића (Гучаинца) и друге неке главаре, по ви знате, да им они у руке неће пасти докле сви не погину.“ **)

Прота по том писму Хаџи-Мелентије, и други, која је у Бечу 26. Јануара 1815 год. у 1 сат поподне примио, као и од Петра Молера, Павла Поповића, Гаје Николајевића, Павла Цукића и други овако каже „Жалостније је страдање Србско у Србији, и Турско над Србима свирепство, то јесте: да су од они, који су пређе позаторани били, да су 11. и 12. Јануара (1815 год.) на Београдским капијама мечи сејекли, а числом глава: 96. — А по казивању Земунског терџомана до сада 173 (главе); и да су у исти тај дан из Крагујевачке нахије донели осечени Србски поглаварски глава у Београд 50. — И тог времена да су Игумана из Николџе Атанасија ***) и јоште некоје число Срба довели и на

*) Ова молба Царевима предата и одговор Аустријског Цесара на аудјенцији Србским посланицима дати, врло је интересно обоје цело прочитати, у Мемоарима Проте Ненадовића на странама 332—333. и 253—254. 259—260.

**) Мемоари Проте стр. 335—338.

***) Овај Хаџи-Атанасије био је кум Кнезу Милошу, и кад је Милош после пропаст Србске 1813 год. из Палежа доша у Брусницу, гди му је породица била, узме своју породицу и одведе је у Манастир Николџе код тог свог кума Хаџи-Атанасија и у због склони, коју је Игуман чува. Види Грађу за Ист. од Вука, стр. 53.—54. По Кнез Милош и тог истога свог кума Хаџи-Атанасија, у Хаџи-Продановом устанку 1814 год. између други са Ђаја-Пашом ухвати, који га у Синциру одведе у Београд, те га љути Сулејман-Паша живог на колац набије. — Мем. Проте стр. 236.

коље код Батал-Џамије понабијали живе, и да су из Београда отишли Турци у сваки Град и Касабу да све оне изсеку, који су позаторати били у апсове, које сума износи затворени људи, које гди у Турским апсовима число у малу руку узети се може 7—800. И даље каже: у Крагујевцу који су били затворени и посечени 86 — у Чачку такођер 78 — и у Драгачеву посечени су 60. И да су разумели да из Драгачева воде свезани Срба у Београд (и по путу секу, где који сустане, и незна се хоће ли кога жива и довести) числом 100.“

Има једно писмо из Земунa од 22. Фебруара 1815 год. управљено на Проту Ненадовића, Живковића и Јевту Чотру, гди Хаџи-Мелентије са Петром Молером, Гаврилом Николајевићем и Павлом Цукпћем, строго укоровају Живковића и Јевту Чотру, зашто они нераде за народ, него се старају за своје личне користи, тако, и зашто се дописују које ским по Митровици и Руми, и јављају шта се ради у Бечу за Србски народ, кажу: „зар ви хоћете, да ово му на овој, и оном на оној страни народу већу муку начините него што је имаду. Ако разумете да је за ово дело нуждан поредак, да се дјело срећно ради, зашто да га тако кварите без невоље? ако ли га нисте вредни чувати, зашто га се приваћате? јели то за народ или је за себе? зашто тако да радите? када ће овај јадни народ људе стећи, који ће се интересирати за њега а не за свој цен? та ако презиремо свој народ и његову ползу газимо противу нашег објештања, барем да се убојимо или устидимо људи, које смо умјешали у ово дјело и тако да нерадимо.“ *)

И на последку има једно писмо од 13. Маја 1815 год. од Архимандрита Мелентија Никшића, гди пише Проти Ненадовићу у Беч и моли га да подјејствује код Двора Аустријског да нареди дозволу да 500 Срба као Емиграната налазећи се у Аустрији могу прећи под оружјем у Србију, јер им пограничне власти забрањују. А Прота му одговара па каже неће то тако, политика не дозвољава да гомилом прелазе, него чамац па по два и четири човека крпшом преко Саве. **)

После овога Мелентије је из Срема преко Саве прешо у Србију, и дошо у Црипљево у логор те се са Милошем и Молером састо, пред саму Дубљанску битку, која је се била 14. Јула 1815 год., гди

*) Мем. Проте стр. 340—342.

**) Мемоари Проте стр. 350—352. Ова сва пред наведена писма као преписку између Хаџи Мелентија и Проте вођену, врло је интересно и важно да се цела прочитају.

је после те одма и мир са Везиром Марашли-Али-Пашом закључен у Туирији, и Турска војска пропуштена у Београд. Одакле је Мелентије Архимандрит изабрат са Кнезом Аксентијем Мпладновићем из Чубутковице, и с'поруком и пратиоњом Марашлије послат као депутат у Цариград да тамо јаве и посведоче, како су Срби Марашли-Али-Пашу примили у Београд *). — Гди се тамо у Цариграду Хали-Мелентије за владичи и у Србију врати као Епископ са столицом у Шабцу, и подписиво је се као Митрополит Шабачко-Ваљевско-Ужички.

Године 1816 18. Фебруара изда се у Београду „из канцеларије народа Србскога“ уредба колико ће у зпмати од народа Владике, а колико Попови. На овој уредби подписат је Кнез Милош, Митрополит Ужички Мелентије Никшић и Архимандрит Враћешнички Мелентије Павловић. И овоје прва уредба која је издата у Србији под Владиком Србном, и још господаром Турчином.

Владика Мелентије Никшић био је знатна личност у Србији још од Кара-Ђорђевог устанка па и после пропасти Србске; он је за Србски народ радио, и због свог мудрог рада и понашања био је у обште јако љубљен и у народу поштован, а тим више што је био Архимандрит Манастира Студенице и чувар светог Краља. **)

У време пропасти Србске 1813 год. Мелентију је Кара-Ђорђе на сачување дао 4.000 дуката без икакве признанице. За њега држали су да је врло богат човек, и да силне новце своје и Кара-Ђорђе на сохранију има. Тог је убеђења и Кнез Милош био, па је смеро да се тог блага дочепа. Није могао другачије, него да га живота лиши, па таково да од њега приграби. А поред тога и силно мрзио је на Мелентија Владику, нарочито од кад је се он сам у Цариграду за владичио, и пије му даво да се пача у духовне послове. Мрзио га је као и на Петра Молера, што му се и овај одупиро, и говорио му да се не подаје Паши, да нетлачи самовластно народ, и да га неглоби са силним данцима. — Него да се одупре Турцима и тражи да се народна права Букурештким миром 8. точком пажеју Руса и Турака уговорена и ујамчена, Србима даду. Милошу то тад није пишло у рачун, јербо

*) Грађа Вукова стр. 127.

**) Свети је Краљ у Србији код народа Србског највећа светиња, гре и у Манастир Студеницу те се болни лече. И кад ко рекне јесте, или није „Светога ми Краља!“ мора му се веровати. Па у великом су уважењу тог Манастира и Калуђери, а особито Архимандрит. К. Н. Н.

га Паша охрзо, и тим би изгубио првенство власти, коју је код Паше имао. Њему је више било стало до своје власти код Турака изворене, него до народњег благостања и народни права. Па је све оно чинио и вршио што му је Паша заповедо; и тако држећи се Паше никога се он у земљи бојао није, па је у народу у име Паше чинио самовластно што је хтео; од народа новац узимао, и поклонима Турске Паше обасипао да се у првенству своје власти одржи. Што га је год већма Петар Модер и Владика Никшић претезо, и говорио му да се Турцима тако не подаје, то је се Милош већма Паши приљубљиво, заповести и вољу његову вршио, народ глобно и тиранисо га. Мислио је да они иду да га само са Пашом омразе, па да му првенство власти његове преотму. Па је и смишљао како да се ти своји соперника опрости и себе у власти утврди. И тако 1816 год. изиђе му за руком те прво Петра Молера о Ђурђевудне слакне, предавши га Паши, те га у Граду Београдском у Тамници гајтаном ноћу удави. Онда одма предузме да се и Владике Мелентија Никшића курталише, и поред тога да му и благо покупи, и после да буде у првенству власти осигуран, и тако учини. И то као и ово што је по оновремени људи преданијама испричато, овако се о смрти Шабачког Владике Хаџи Мелентија Никшића прича.

Године 1816 Јевреж Обреновић, Кнеза Милоша брат, сеђаше као Властник у Шабцу, и Кара-Ђорђевог Војводе покојног Анте Богљевића уочи лепу и одраслу ћерку Томаницу, која је седела у Мачви у селу Варви код свога брата. Бегенише је и уговори да је за себе узме, само чекао је да Милош у Шабац дође па да ствар сврше. Милош је имао и други послова у Шабцу, а нарочито да једном расчисти са Владиком Мелентијем Никшићем, који му је три у оку био, што му је почесто спречавао самовољу и педела његова. Чувен у народу Владика Никшић, због свога рада у првом устанку Србском а и после тога и једнако до тог доба, имао је велика у тигаја на унутарња дела у земљи. Он је више пута писао и лично говорио Милошу да нечини оно што су и Турци чинили, него да ради онако како би народ осетио благодати слободе, за коју је крв проливо. Но Милош не могаше престати од својих педела, у којима је се често служио са Турцима, те да лакше може савлађивати велике, заслужне и паметне људе у Србском народу.

И тако прилика му се укаже да се курталише једног важног и заслужног човека у народу и Србској цркви Владике Никшића. Дође у Шабац да брату своме проси девојку Томаницу, па пре тога, оде

заједно са Владиком у Град на подворење Диздару Шабачког града, и да му на поклон једну по већу кесу с новцима. Кад је се из Града Милош враћао с Владиком, у путу Владика Милошу рекне: „Да он није властап давати немилице Турцима новце муку сиротиње, него да је позват чувати и штедити сиротињски новац, и бранити његова права.“ Милош срдито одговори Владики: „*Ти гледај свој шребник, а не мешај се у моје послове.*“ Владика му рече тако исто оштро: „*Ја гледам шребник а чувам и пушку за неправду!*“

У том непријатном разговору и растању се њи двојица.

Милош је врло добро знао и видио с киме има посла, па се није ни смео решити да јавно изиђе противу Владике, већ науми да га смакне са света тајним, подлим и нечовечним начиним. И тако призове себи познатог народњег крвопију његовог верног хајдука Марка Штитараца, да му два своја момка Вула Глигорјевића родом из Турске и Петра Цуклића,*) и заповеди им да оду ноћу тајно да нико незна, да убију Владика, благо његово покупе и да му донесу. Верни његов хајдук Штитарац увек готов на свако злочинство и крвно дело, у ком је сав огрезео, прими ту Милошеву заповест. Узме узасе Вула и Цуклића и 16. Јуна 1816 год. ноћу, оде Владичиној кући и окруже је са момцима; но почем је и Владика држао оружане момке, несмелне напасти на кућу праведника заштићена својим верним људма. Па како је Владика у близини код куће имао своје коње у ливади на паши препете, Марко досети се, пошље оба момка те одану коње и пусте ји; коњи осетивши се слободни, почну се међу собом клати. Писку и врпску коња чује Владика, па викне на слуге, који одма отрче да коње препну. Користећи се одсудством Владичини момака, Марко са Вулом и Цуклићем упадне у кућу Владичину, и стану врата обијати. Владика, кад у спаваћој соби осети ломљаву врата, сети се шта је, па побегне другим изласком са Баконом Мплетом и Баком Митом,**) кроз Чаркину авлију,

*) Овај Цуклић није био никакви еродник пок. Павлу Цуклићу Војводи Кара-Ђорђевог, кога је Кнез Милош мучки убио са његовим братом. Но само је се његовим презименом звао, и он је био отац пок. Косте Цуклића, који је у Бечу 1879 год. као посланик Србски умро.

**) Има и таког причања да је сам Владика у кошуљи и гаћама, кад је зло осетио, побего, Марко га стигао и пред црквом посеко. А Бакона и Јака, да је Вуле затекавши ји у њиној спаваћој соби јатаганом изсеко. Обе ове своје просте слуге, како Вуле, тако и Цуклића доцније Кнез Милош поставио ји је за државне Советнике.

но Марко стигне ји на сокаку према цркви и ту посече Владику, Ђаконa па и ђака.

Затим се Марко с друштвом врати у кућу Владичину, изобијају његове сандуке и сво благо његово до ситне паре, па и онх 4.000 дуката Кара-Ђорђеви у четири кесе, на којима је и надпис био, да су Кара-Ђорђеви новци, *) покупе, и сву кућу опљене. Узимао је сваки и за себе што је који што хтео, и што је могао од ствари, које су од веће вредности биле, докопати. Штитарац узео је за себе Владичино оружје, Вуле Глигорјевић Милошев момак и побратим узео је нож, паласке сребрне, чибук, па и саме неке ситне паре. Тако исто и Петар Цуклић узео је био од неки владичини ствари, али се покаје, отури ји и нехтене ништа за себе задржати.

И кад ово крвно дело изврше, кућу Владичину опљене и покрију на улици Владичино голо мртво тело једиом асуром, и те кржаве поћи Вуле и Цуклић однесу покупљено благо, пошто сва тројица од истог понешто за себе задржу, и предаду Кнезу Милошу. А Марко Штитарац оде у Цер планину да се бајаги склони од Милоша, као да је он без наредбе његове сам Владику убио.

Сутра дан, кад пађу на улици пред црквом мртвог укошуљи под асуром Владику, пукне тужан глас по целој вароши, и све се жпво да у тугу и горки плач и у црно завије, за својим првосвештеником. Дознасе и ко га је убио. Грађани Шабачки оду те јаве Кнезу Милошу о смрти Владике, и о Марку који га је убио. Милош јим само рекне: „*Сараниште Владику, а ја ћу судиши Марку.*“ И тако одма оде са проспоцима у село Варцу да девојку за брата испроси. А грађани остану спремати да упојају свога Архиепископа.

Девојка беше за Јеврема испрошена; подне превалило, и баш кад се дап к ноћи клопио, ал етоги Милоша са проспоцима, с песмом, урибесом,

*) За ови 4.000 дуката Кара-Ђорђеви, који су на остави код Владике били, Кара-Ђорђе је из Петрограда 29. Јуна исте 1816 год. незнајући да је Милош Владику 16. истог месеца убио. По Герману који је се враћао из Петрограда у Србију писао, и посла писмено пуномоћије на Кнеза Милоша и Правителствујући Совет, да 4.000 дуката, које је у време несрећног паденија Србије поверио онда новопостављеном Архиепископу Мелентију Никшићу, од овога изишту и на ползу народа обрете; а њега о томе да извести. Но овај — Никшић — био је већ дотле под 16. Јуном 1816 год. погинуо. Преодница свеобще Историје света од Лицејског Професора Исидора Стојановића види стр. 128—129.

и пуцањавом из пушака улази у варош. Баш тад тревн се да и звона на цркви зазвоне и спровод с телом мученика Владике, Ђакон, и Ђака, крене се од куће к цркви да ји упојају. Звона су на цркви звонила, и пратица у црпо обучена пратила је и до цркве допратила, и упожавала свога љубљеног Владику и два млада мученика. Пред црквом а и у вароши народ у црпо обучен, за својим Архипастирем горко плако је. А пред кућом Јеврежовом, у којој је Милош на стану био, у исто време играло је коло, пушке су пуцале и весеље је велико чпињено!

Кнез Милош, пун радости због два велика постигнућа, једно што је скипуо са света једну моралну величину, која је пред светом протесовала противу неморала и тираније, а друго, што је испроспо снау за свога брата, тако је био весео, да га дотле још нико и никад веселијег видео није.

Тако расположен Милош, који је био без срца и који ником није умео праштати, тог дана био је милостив, и био је један злочинац, коме је требало опростити, а то је Марко Штитарац, који је у Церу чекао, да га Милош к себи позове.

Милош пошаље људе, те позову Марка из Цера као на предају и овај на позив свога господара дође. Милош га ђоја похвалије и одма постави га и за Капетана над Подцерпном.

И после свега овога Милош је се клео да он није убио Владику Мелентија Никшића?

И тако је Кнез Милош због среброљубја и соревињвости за своју власт, лишио на грозан начин злогозаслужног за народ Србски Владику Мелентија Никшића Симеоновића 16. Јуна 1816 год. ноћу у Шабцу.

Мелентије је упожан у Шабачкој цркви. Покојни Владика Јанићије узидео му је плочу с овим записом:

„Овде е десна у овом храму код јужнијех при светом олтару врата почива му бреније телесно трудившег се за Србство пзвесно:

МЕЛЕНТИЈА СИМЕОНОВИЋА

Старовлаха, званог Никшића, Ужичкога Рудничко-Ваљевскога Пожешкога Владике, Шабачкога Архипјеникона. Тридесет и шест он поживи лета. За род почи, и памет му вечна; шестнаестог Јунија почина. Од

својих за погину! На хиљаду и осме стотине, шестнаесте Христове године.“

Испод тога стоји још и ово:

„Ту Николић Милета и Зубанов Мита — оба здје су починули, тад су с њиме погинули.“ *)

По смрти Мелентија заостала је била једна снаха његова, имено Марта, која је била за братом његовим, и којој је било од мужа заостало доста новаца. Милош за придобити и те новце, да пеоду на јабану није га ништа савест гризла. Каже својој жени Дубици, те је узме за некаквог њеног брата Васу Поповића, из Бершића.

Дал је Бог ту тројицу извршиоца убиства, који су дигли своје грешне руке и умочили у крв првосвештеника свете Србске цркве, Никишића оставио без казни? заиста није. Ево шта је се с њима догодило:

Петар Цукић Лазаревић, као најмањи сукривац у том крвном делу, потрешен тим грозним призором, после тог одма је дуго боловао, а и доцније, ако га је Кнез Милош од свога слуге и за Саветника узвисио, није ниучем среће имао.

Вула Глигоријевића доцније Кнез Милош постави за Сердара, а после и за Саветника га уздигне; по он једанпут оде на неко кумство, лопови дођу те му кућу похарају и однесу вланички пож, чибук, ситне паре и још 500 дуката. **) Вели Србска пословица: „Што отето, то проклето.“ Вуле тако, и ако је Советником постао, кад је Кнез Милош из земље прогнат, допо је анса, после тог био је однуштен и без службе, обневидно, и умро је без породе, и такому је се семе затрло.

Марко Штитарац крвник боловао је три године дана, жив је се раснао, и њега живог црви су разносили докле и умро није. Он је после тог законат код Добрићске цркве и Поцерици. Гробу плочу, коју му је Кнез Милош Обреновић направити дао, нису је никако могли по гробу положити, због тога што му се гроб проваљује и црква нетрпи га, што је според ње уконам! И тако плоча стоји уз

*) Бакоу је кажу било 18, а Баку 16 година.

**) Кажу да је покојна госпођа Вида Вула Глигоријевића жена, после овога случаја крађе, корела Вула много и говорила: „Дођоше Лопови за проклете ситне паре те му однесу 500 дуката праве муке.“ Види Кнежевину Србију од Милићевића стр. 671.

цркву прислоњена и данас, а на месту гди је Марков гроб, зија пека дубока провалија, из које расте коприва, татула и друга коровина, и у којој се гњезде змије и гуштери. Има жпво о овом предање, да ако нигди гују неможеш видити, кажу дођи овој провали Маркова гроба и увек ћеш ји наћи.

Маркови се предци скоро и незнају, а то чудовиште порода није ни имало, на му ни корена заостало није, осим једног злог имена „крвник Марко Штитарац.“

Није ли то по народном проклетству на сву тројицу, очиту казну Бог излио?

Како је Кнез Милон Обреновић као прави убица Владике Никшића, Војвода Стојана Чупића, Павла и Пере Цукића браће, Петра Николајевића Молера, Канетана Радича, Драгића Петровића, Попечитеља Кнез Спме Марковића, Влћентија Петровића, Попечитеља Младена Миловановића, Кара-Ђорђа и многи други, са својим потомством прошло, и куд му је се просто отето његово силно благо — што отето то проклето — здело, то показује Србска најновија историја.

120.

ИЛИЈА МАРКОВИЋ

ПОПЕЧИТЕЉ ПРАВДЕ.

Председник великог Суда и члан Совета.

Родио се у селу Грушићу, у Поцерпци, 1762 год.

Године 1806 био је Кнез у Поцерпци. Но кад те године силна Турска војска пређе Дрину, заузме Мачву и Поцерпцу, Кметови им се са народом предаду, и Турци и у Шабац дођу, онда и Илија Марковић преда се Турцима и по налогу Јакова Ненадовића завараво је Турке, као да народ Србски није се подига противу Цара свог, него противу царски одметника и Србски зулумћара, и да су Срби покорни Цару и царским велелима, и да ће арач плаћати само да у миру буду. На су им тако Кметови и рају за војску у Шабац, као покорна раја односили.

Тад у Грушићу на концу Јула 1806 год. скупе се кметови да рају и дакак на народ разрезују и да Турцима у Шабац носе, гди је

ту на скупу и Илија Марковић био. Но како у то време са Мишара египће и Кара-Ђорђе са оружаним људма на тај скуп, гди три кмета, који су Турцима пријатељствовали и који су Поцерце и Мачване Турцима и без заповести предали, увати, те њи тројицу посече; а Ђука Марковић дознав за долазак Кара-Ђорђевог, уклани се и побегне, и тек доцније после славне Мишарске битке дође, те се преда Кара-Ђорђу, и каже да је по налогу Јакова уз Турке био и заваравео јп.

После тога Кнез Илија Марковић, почем није био за војене послове, вршио је дела управничка и дошо је за Шабачку нахију за члана у државни Совет.

Године 1811, кад се на скупштини министерска звањја установе, Илија Марковић као члан Совета постављен буде за председника великог Суда и Понечитеља правде, који је у том звањју осто до године 1813.

Године 1813 прешао је и Илија у Срем, и бавио је се у Румп, а потом у Митровици до 1815 год.

Кад 1815 год. устану Срби противу Турака, доцније и он пређе у Србију и помага је Србима у колико је могао.

Кад Срби после Дубљанске битке у Јулу месецу закључе мир у Туприји са Марашли-Али-Пашом, и он дође у Београд, постане Кнезом у нахији Шабачкој, а мало доцније постаде и члан народне канцеларије у Београду.

Године 1819 послан је био у Цариград, као члан депутације, гди је остао пуни 7 година.

По повратку из Цариграда, Илија је још неко време био у служби а после 1833 год. Кнез Милош искључи га из службе, и одреди му 100 талира годишње пензије, коју је до смрти уживао.

Умро је у Шабцу 5. Јануара 1837 год., и укопан је у оградн Шабачке цркве.

После смрти своје Илија је оставио једнога брата Ђуку, и од овога два сина Уроша, који је био писар, а после дошо у пензију. И Антонија, који је био за владе Кнеза Александра Кара-Ђорђевића у пешачкој војсци официр, после тог ерески старешина, и доцније постављен је 1869 год. у пензију, који и данас у Шабцу живи. Ожењен је, и има троје деце.

ИВАН КНЕЖЕВИЋ
КНЕЗ ОД СЕМБЕРИЈЕ.

Кнез Иван Кнежевић родом је из села Дворова у нахији Бељинској, а кнезово је и живио с кућом у селу Поповићу у Семберији т. е. једном делу Зворничке нахије у Босни поред Дрине, који се тим именом звао. Народ га је веома поштовао и за свашто нишито. И тако изишав на глас постоје је Кнезом, и 20 година ту кнезово је.

Био је паметан човек тако да су га и сами Турци уважавали призивали га и с њиме се договарали, као: Али-бег Виданћ, Рашид-бег, Тузлагин и други, ценили су у свачем његову памет и знање. Песма вели да је с њиме и сам Кулин у побратимству био.

Године 1806 пређу Турци Дрину и у Подрињу заробе око 303 душе и преведу у Босну преко Дрине. Кнез Иван видећи да ће то Србско робље Турци распродати, и по свему се Турском Царству развести. Кулин Канетан био је с војском у Поповићу, гди је и Кнез Иван, и гди је Србско робље доведено. Кнез Иван оде код свог побратима Кулина, који је над Турском војском заповедник био. Замоли га да му даде да одкупи то Србско робље; погоди се с њим за 8.000 рушпи, и Кулин му уступи робље.

Кнез Иван узме на вересију то робље, одведе ји у пекп хан. парани ји и паноји, па ји у хану катанцем затвори, да ји Турци неби узнемиривали. На почем није има више него пола новаца за одкуп, позове набрзо кметове, и замоли ји, те и они по једног и по два роба одкупе и кућама њиовим да воде. И тако кад састави све новце за одкуп, однесе те Кулину преда.

Сутра дан Кнез Иван збере онет те Кметове, који су робље могли му одкупити, па им овако каже:

„Залуду смо браћо и дружино!
Спасли браћу, спасли пријатеље,
Залуд јесмо робље одкупили,
Кад га дома још неспратили,
Већ пуштајте свак' свог' роба одма,
Нека иде куд' је коме драго,
Слобода је свим' највеће благо.“
Кнез то реко нико не пореко,
Препратили у Србију робље.“

После тог, кад у Србију робље одправљено буде њовим кућама, неки Хаџи-бербер оптужи Кнеза Ивана код Кулина, да је он робље одкупио Кара-Ђорђевић дукатима. Кулин позове Ивана на одговор да га смрћу казни. Кнез Иван вешто и разложно својим слободним подугачким говором докаже, да се то на њега лаже. На крају своје одбране овако је Кулину и другим агаларима говорио:

„Власт и милост свих већна ма цара,
Харам бива, харам и пребива,
Зулумћара кад год уштеђена!!!
Зулумћарн земље похараше,
Зулумћарн царе убијаше,
Зулумћарн рају одмећају,
Зулумћарн у Босни настају,
Верујте ми, добра бити неће,

Малоћ' проћи сваћес' Босна дикћ,
Капос' дигла земља шумадија,
Па куд' мајци, куд' ли у ђевере,
Залуд' биват купит' и нефере,
Куд' би тада елини Јаничарн,
Шта л' би могли добри Агаларн?...?
Кад' оружје прифате ратарн???"

Тај одбранбени говор Кнеза Ивана толико је унливисао на Кулина да овај у свему њему поверује, дође у раздраженост, и

„Онда скочи Кулин Капетане,
Кличе јунак а потрже сабљу,
Није Турчин, нит' је од Турчина
Нит' је човек, нит' је од човека,
Зулумћара који необара!“
Пак размахну по Хаџи-берберу,
Глава му је часком одлећела.“

Кад посече Кулин Хаџи-бербера, који је Ивана неправдоу онадо, онда му овако каже:

„А мој побро Семберџе добро,
У двоје смо посад побратими,
Благо теби, благо твојој души!
Слугас' права Божја и Царева,
Иди кнезуј, како си до сада,
Тко ће на те, Бог и ја ћу на њга,
Само право, а да сви смо здраво!“ *)

Сад Кнез Иван устане и оде. Но кад те године Кулин у Августу на Млшару у боју погине, Кнез Иван бојећи се Турске освете, пребегне у Србију, гди је оскудно живио.

) Милутиновића тројебратство види од стр. 39—72.

После устанка Србског 1815 год. Кнез Милош жете га за члана Шабачког суда, а кад је немоћан посто за ту службу, боравио је у двору код Владике Макема у Шабцу, гди је и умро и уконан у Шабачко гробље.

Кад је умро, могло му је бити око 70 година.

Кнеза Ивана Семберца слика има у народном музеју у Београду.

О Кнезу Ивану има и једна народња песма, у којој сва доброчинства његова набројава, коју целу овде стављамо, под именом:

2.

КНЕЗ ИВАН КНЕЖЕВИЋ.

Војску купи Кулини капетане
Крајишнике Турке невјернике,
Који драгог Бога не познају,
Не имају ни вјере ни душе;
Војску води на богату Мачву, 5
Кудрољ пређе, свуда Србљу прети:
„Ако Бог да те с' одовуд вратим,
„Хоћу, море, Србље разредити,
„Ви Кулина хоћете познати.“
Рипћанске га мајке проклињаху: 10
„Тамо иш'о, Кулини капетане,
„Тамо иш'о, амо не дошао!“
Кулини пређе сву Восту поносну,
Семберију земљу на до Дрине,
Дрину пређе, у крај Мачве стаде, 15
Поред Дрине улогори војску,
На Србију зове на предају;
Од Србије нико доћ' му не ће,
Већ Кулина у дубину маме;
Више Кулини путоват' не смије. 20
Иван кнеже Семберији глава,
Он Кулину често одлажаше,
Под чадоре принос доношаше,
Не би л' њему Србљи мирни били;
И тешко се кнеже додворио, 25
За свашто се умолит' могао,
Мудар бјеше Кулини капетане,

Видје Кулини, да је кнеже мудар,
На се Кулини с кнезом побратио:
„Побратише, оборкнеже Иво! 30
„Ев' ти јеси Семберији глава,
„А ја јесам над крајином Турском;
„Од сад, кнеже, да се побратимо.“
То рекоше, на се побратише.
Иде Иво двору Поповима, 35
На кметове Семберске дозива:
„Не бојте се робства од Кулина.“
Оде Иван по својој нахији,
Турској војсци тапи да саставља.
А Кулини је Иву преварио, 40
Једно јутро курва порадио,
По васкрсу пред светогга Ђурђа,
С војском оде уз ту воду Дрину:
Каде дође Јадру води ладној,
У Добрпћу селу освануо. 45
Добрпћане Србље дозиваше:
„Од'те, море, коње приватајте,
„Праву рају нигда робит' нећу,
„А с хајдуци како начинио.“
Сви у скупу Добрпћани дошли, 50
Онда Кулини викну на војнике,
Турци бртке сабље повадише,
Добрпћанске кмете пејекосе:
Седамдесет и четпри главе,

Што Србињске сејекоше Турци; 53
 На Илију кнеза уватише,
 И Вилина пона Добрићкога,
 Бијеле им повезаше руке;
 А сав Добрић село поробише,
 Поробише, ватром попалише, 60
 Заробише триста робиница,
 Илијен гоне, а робинье воде.
 Савезана и пона и кнеза
 Кад ордија Турци доћераше,
 Обадва их на коље набише 65
 И ружном их смрти поморише,
 Под чадор'ма робље подјелише.
 Ето кнеже из пахије иде,
 Тами вуче у Турску ордију
 Су својијех дванајест кметова. 70
 Кад се кнеже Турцима прикучи,
 Испод руке гледну по ордији,
 Ал' се Турска војска ишарала.
 Ђе је чадор, ту је и робинья.
 Виђе кнеже, да је дошло робље, 75
 Колико је срца милостива,
 Трпнут пада, па он обузира,
 Гледајући јада ев' од робља,
 Низ образе грозне сузе лије:
 „Нуто, браћо, јада од Србије! 80
 „Неће Турци јесу преварпли,
 „Те ришћанску славу погазили.“
 А кад Иван међу Турке уђе,
 Утр сузе, па се сплом смије.
 Турски Турцима Бога називаше: 83
 „Добро ти сте, Турци, уранили!
 „И добар сте ловак уловили.“ —
 „Јесмо, кнеже, не може се љепше.“
 Каде дође Кулинову кнеже,
 Кулинову свилену чадору, 90
 Пред Кулином преклони се кнеже,
 На му пође руци и паучи,

На му Турски Бога називаше:
 А Кули му Бога приваташе.
 На се Кулини с мјеста помицаше, 93
 До себе му мјесто начињаше,
 На му пружа каву са шећером;
 Ал' се Иван за невољу смије,
 И Кулину 'вако говораше:
 „Та Кулине, драги побратиме! 100
 „Ни ћу сићет', ни ћу каве пити,
 „Кад си мене тако преварио,
 „И без мене ловак уловио;
 „Хоћеш мене учинити псе?
 Ал' бесједи Кулини капетане: 103
 „Ја без тебе што сам уловио,
 „Све ћу, побро, тебе поклонити.“
 „Побратиме, оборкнеже Иво!
 „Виће тебе псе к'о и мене;
 „На поклон ти тридесет робинья.“ 110
 Кад то чуо Кнежевић Иване,
 Пред Кулином у земљу пољуби:
 „Вала тебе, Кулини капетане!
 „А на робљу и на дару твоме.“
 Кад виђеше робинье остале, 113
 Та да Иван може помоћ' робљу,
 Све из једног грла процвиљеше,
 И до Бога тешко протужинше,
 На кроз Турке јуриши учинише,
 Ивану се за skut уватише: 120
 „О Иване и отац и мајко!
 „Избављај нас, какогоди знадеш,
 „Не пусти нас ти у Турске руке.“
 Која брати, а која очими.
 Иван пође, а робље му неда. 123
 Иван срцу одољет' не може,
 Сузе рони, а робинье тјемни:
 „Не бојте се, драге сестре моје,
 „Ја ћу молит' Србље око себе,
 „Не би ли вас како избавили.“ 130

Оде Иван говорит' Кулину:
 „О Кулине, драги побратиме!
 „Што ћу ти се нешто замолити,
 „Хоћеш ли ме, побро, послушати?
 „Продај мене свеколико робље, 135
 „Ишти пусто небројено благо.“
 Ал' бесједи Кулин канетане:
 „А мој побро, оборкнеже Иво!
 „Ти не можеш купит' тога робља:
 „Ја ћу пекат', што ти дат' не можеш; 140
 „Ти ћеш с робља изгубити главу.“
 Ал' бесједи Кнежевнѣ Иване:
 „А мој побро, Кулин канетане!
 „Ишти благо све жежено злато,
 „Ишти блага, колико ти драго, 145
 „Ти не жали ни мене ни робља.“
 Узе Кулин цијепити робље:
 „Даћеш, Иво, пет товара блага.“
 Иван пред њим у земљицу љуби:
 „Побратиме, Кулин канетане! 150
 „Ево тебе три товара блага,
 „Даћеш мене свеколико робље.“
 То рекоше, на се погодише.
 Узе Кулин бесједит' Ивану:
 „Хоћеш, побро, сад водити робље, 155
 „Кад ћеш мене донијети благо?“
 Вели њему Кнежевнѣ Иване:
 „Хоћу, побро, сад водити робље,
 „Благо ћу ти донијет' послије.“
 Бесједи му Кулин канетане: 160
 „Имаш, побро, тврде јамце за се?“
 Ал' бесједи Кнежевнѣ Иване:
 „Ја увијек по три јамца држим:
 „Једног јамца Бога великога,
 „Другог Јамца моју тврду вјеру, 165
 „Трећег јамца: преварит' те не ћу;
 „Ако ли ми тима не вјерујеш,
 „Ја пмадем и друга четири,

„Сва четири госноде Турчина:
 „Дервиш-агу из града Зворника, 170
 „Мул' Амета више Бијељине,
 „И Турскога млада књижевника
 „Из цамје млада мујезина,
 „Четвртога агу Омер-агу.“
 Сва четири ту се догодише, 175
 За Ивана тако с' ујамчише,
 Седмог дана да донесе благо,
 Онда Иван покупио лађе,
 Па он стаде превозити робље,
 Турцима се не да превозити: 180
 Каде Иван све превезе робље,
 Уја Иван дору похмалнога,
 Па он оде свом бијелу двору,
 А за њиме триста робљинца.
 Када робље свом двору доведе, 185
 Испред двора посадио робље,
 Три товара љеба изложио,
 И све јесте робљу разгодно,
 Па понесе вина и ракије,
 Нарани их љебом бијелцјем, 190
 А напоји вином и ракијом.
 Кад је Иван робље напојио,
 Онда Иван коња посједиоу,
 Па поведе све триста робљина,
 Одведе их шеру Бијељини. 195
 Кад доведе Бијељини робље,
 На копаке робље наредно,
 Па им даје ручак и вечеру;
 Слуге Иван посла на све стране
 По свој својој земљи Сехберџи, 200
 А на село свако поручује:
 „Од свакога двора бијелого
 „Нека овђе дође старјешина;
 „Која жена јесте удовица
 „У својему двору старјешина, 205
 „Нек и она Бијељини дође;

„И која жена пероткиња,
 „Нек' и она дође Бијељини.“
 Кад то чула земља Семберија,
 Сва Ивану по ријечи дође; 210
 Кад се свијет слеже' у Бијељину,
 Онда Иван по народу пође,
 Низ образе грозне сузе лије,
 А оваке ријечи говори:
 „Ко не има од срца порода, 215
 „Ев' сад може срце отворити,
 „Купит' сипа или милу ћерцу,
 „Своју душу врћи у чистоту,
 „Нерођено ј' боље нег' рођено;
 „А ко има од срца порода, 220
 „Тај нек купи данас још једнога.
 „Једног сипа или милу ћерцу
 „Зарад' Бога и заради душе;
 „Који братац миле сеје нема,
 „Сад је може за благо купити, 225
 „Својој души мјесто уватити:
 „Откупљујте, моја браћо драга!
 „Избављајте те Србњеске душе
 „А од Турске од нечисте руке.“
 Кад то чуше Сембери Србњини, 230
 Одмах сташе куповати робље,
 А Иван им стаде продавати.
 Не ће Иван да цијени робља,
 Не би л' прије саставио благо:
 Прода Иван триста робиница, 235
 И састави два товара блага,
 А трећега саставит' не може:

Трећи товар узајмно блага
 Од Омера и од мул' Амста.
 А кад Иван саставио благо, 240
 Носи благо Кулини-капетану.
 Кад је Кулини оназио благо,
 То Кулину врло мило било,
 На Ивану кнезу говорио:
 „Вала тебе, Иво оборкинеже! 255
 „Таког кнеза до Стамбола нема.“
 Опет Иван Србље сакупио
 Пред Бродачку пред бијелу цркву
 На је Иван Србљем говорио:
 „Чујете ли, Србљи браћо драга! 260
 „Оно робље, што сте куповали,
 „Немојте га глади поморити,
 Већ све оно робље распустите,
 „Нека иде, куд је коме драго
 „То је, браћо, мала задужбљина, 265
 „Откупити робље од Турака,
 „Па држати, да код нас робује,
 „Већ нек иде, куд је коме драго.“
 Кад то чули Србљи свиколници,
 Онда они распустеше робље, 270
 Оде робље, куд је коме драго,
 Благо Иви и Ивиној души!
 И то Иви нико не припозна,
 Ни Ивану когоди запали,
 А камо ли да Ивану плати. 275
 Иван не ће ни од кога плате,
 Ивану ће Ристос Господ платит',
 Када Иван буде на истини.

122.

РАНКО ЛАЗАРЕВИЋ

КНЕЗ

Посавско-Тамнавски.

Рођен је у селу Свилеуви, среза Посавско-Тамнавског, нахије Шабачке. Оцу Ранковом било је име Лазар; и Лазар је имао још једног

брата имено Тодора; овај Тодор био је отац славног доцнијег Војводе Луке Лазаревића, који се није презивао по свога оца Тодора имену, него по имену свога стрица Лазара, „Лазаревић.“

Тако Кнез Ранко, био је братучед, или брат од стрица Попа Луки Лазаревићу Војводи Кара-Ђорђевог.

Кнез Ранко, посто је Кнезом у младим својим годинама око 1790 године у време окончања рата Аустрије са Турском, па је после и под Мустафа-Пашом са Кнеза Алексом кнезово. Па како је срез Посаво-Тамнавски у Шабачкој до среза Тамнавског и Посавског у Ваљевској нахији један до другог, у којим је Кнез Алекса кнезово; тако они на комшилуку срез до среза, врло су у љубави као браћа живили, и један с другим договоре о народним пословима водили. *)

После Аустријског рата, кад је Аустрија Турску 4. Августа 1891 год. у Шинтову уговором мира обвезала, да пенушта Јанпчаре у Србију. Некако у то време претајни се у Шабцу Ђуртоглија и Новљанин-бег као Јанпчарске Аге или Кабадахлије. И они обојица из Босне су дошли и доста пасклија чинили. Једанпут уз частни ност 1800 год. Кнез Ранко Лазаревић оде у Шабац, и на Бајпру на конаку запоћи, но сутра дан дође Бег Новљанин и Ђуртоглија и убију из пушака Кнеза Ранка, па се затворе у Град, и појишту да кућа Кнеза Ранка и глобу 2.500 гроша плати. Поп Лука братучед Кнеза Ранка оде Кнезу Алекси у Бранковину и потужи се за ото, како су му брата убили, и како још траже да им се и глоба плати. И замоли Кнеза Алексу да му позајми ту суму новаца да се одкупе да им кућу не арају. Кад оде Поп Лука Лазаревић, Кнез Алекса одма отом јави Мустафа-Пашу, говорио је: „Ми Кнезови у Цареву и твоје измету (послу) поге до колена, а руке до лаката. Па кад ћемо по Царевим чаршијама од зулужара гинути, то подносити даље нећемо, но ти гледај кога ћеш поставити Кнезом Ваљевске нахије, а ја више ни у чаршију отићи нећу, а толи ћу кнезовати; него ћу из Цареве земље бегати са животом у Немачку и тако даље.“

*) Прота Пенатовић у својим мемоарима на стр. 33. вели: „Највећма су на гласу били у оно 12 година наша три Кнеза Ваљевска (а то је Алекса, Грбовић и Бирчанин) и Кнез Ранко Шабачки из Свиленове, Кнез Никола из Рудничке, Кнез Петар из Ђуришке, К. Палашија из Београдске; и за друге сам слушао, које мој отац фалаше, али сам им, каже, имена поборавно. Али Алекса из Бранковине и Петар из Ђурије најодабранији су код Везира били.

У сљедству овог Мустафа-Паша одма пошље свога Гаваза у Бранковину Кнезу Алекси, и на само испоручи му поруку: „да ако он Кнеза Ранка непокаже, онда Алекса нека иде куд хоће себи селамет тражити.“ И по том Гавазу поручио је Кнезу Алекси Паша, да му одма на Палезу конаке и ратну тајно за војску спреми, која ће за на Шабач са два тона доћи. Кнез Алекса по поруци Везировој оде на Палез и приготови што треба. И за цело војска од 800 крџалија са два тона кроз Палез прође и оде итно Шабцу и падне на Баир. Бег Новљанин и Туртоглија, који су Кнеза Ранка убили, са својим друштвом затворе се у Град Шабачки. Крџалије почиу из шумака и топова тући, и баш на велики четвртак запале Шабачке куле. Новљанин и Туртоглија провале каменн Град до Саве и побегну у Босну, а сав Град и куле изгору. Њово друштво новата Везирова војска, извезу два тона на чаршију, и њи 23 за једнога Кнеза Ранка на сред чаршије скопцем удаве; и како су ког Турчина удавили, сватда су по један топ избацили. *) И тако Хаци Мустафа-Паша по жалби Кнеза Алексе освети Кнеза Ранка Лазаревића.

На Ранково место постављен буде за Кнеза Станко из Бошњака, који је доцније у време устанка Кара-Ђорђевог војску водио, и Турке на Шабцу бијо.

А на место Туртоглије и Новљанин-Бега на годниу дана доцније кад Дахије доброга Мустафа-Пашу уморе, за поглавара у Шабач дође Каба-Дахија Муса-ага Дахије Фочића брат, који је Кнеза Алексеу посеко. 1804 год., кад устану Срби на Турке њега 20. Априла истера из Града Шабачког Јаков Ненадовић брат Кнеза Алексе. Но те исте године, кад Бпћир-Паша дође у Јулу месецу на Врачар, да помири Србе са Дахијама, Мусага крадом са нешто одабрани коњаника пређе Дрину, провуче се кроз Мачву, дође у Шабач и за два сата ископа своји сто ока дуката, 70 Србски глава одсече, па се онет у Босну врати. Ово је било 6. Августа. **)

Но доцније Мусаге брат, Омер-ага и Новљанин-Бег пређу из Босне и оду у Град Ужички међу Ужичке Турке. Јаков, Прота Ненадовић, и Поп Лука са другима оду противу Ужички Турака с војском и са два тона; запале Ужиче, гди 5.000 турски кућа изгоре, и принуде бојем Ужичке Турке, те им се 20. Јула 1805 год. на свет. Илију предаду,

*) Мемоари Проте стр. 33—34.

**) Мемоари Проте стр. 100.

Србима плате 50.000 гроша глобе и 80 добри коња; а Омер-ага Фочић мораће дати сам Проти Ненадовићу свога арапскот хата са свом врло богатом опремом као глобу, што му је његов брат Дахија Мехмед-ага оца Алексеу убијо. А Војводи Пона Луки Лазаревићу тако исто мора је дати хата са богатом опремом Новљанин-Бег, зато што му је брата од стрица, Кнеза Ранка убио, и после оба Омер-ага Фочић и Новљанин-Бег истерани буду из Ужица и у Босну протерати. Но ове убице Кнеза Алексе Ненадовића и Кнеза Ранка Лазаревића нису ипак и даље добро прошле.

Кад је Бећир-Паша по заповести Султана око половине Јула 1804 год. дошао под Београд да Србе с Дахијама помири, све четпри Дахије из Београда побегну у Адакале. Кара-Ђорђе захте да му се предаду да ји погуби. Бећир-Паша уважи тај захтев Кара-Ђорђевог, па пише писмо Команданту Адакале Реџену, да он Дахије Србима изда. Кара-Ђорђе пошаље Војводу Миленка Стојковића, који са 27 момака оде у Адакале и све четпри Дахије Аганију, Кучук-Алију, Мула Јусуфа, и Мехмед-агу Фочића 25. Јула посече и главе им у Београд донесе. И тако освећен буде Кнез Алексеа, и освећен Бирчанин. А исте године, убица Кнеза Ранка, Ђуртоглија буде у Зворнику убијен. На Новљанин-Бега извади Паша од Цара Ферман на смрт; по кад он за то дозна побегне у Крајину, па у Румелију, и кад онде станка недобије, а он као трговац преко Влашке пређе у Немачку. Но око године 1820. дочена га Дервин-Бег, доброга Мустафа-Паше син, и убије га. И тако освећен буде Кнез Ранко, и освећен Мустафа-Паша *) Ово је чудна игра људске судбине! За зло, злим се вратило. И Бог није оставио да им се дуг исплати! —

Кнез Ранко после своје смрти оставио је осим свога братучеда Пона Луку доцнијег Војводу, и једног свог сина Марка Ранковића Лазаревића и ћер Деву, која је удата била за Лазом Теодоровићем, који је по разним службама бивао, и године 1846 као Советник и Капућехаја у Цариграду умро.

Код Каонске цркве у срезу Посаво-Тамнавском има једна надгробна плоча, коју је подиго Ранков братучед пон Лука Лазаревић Војвода, и на њој је овакв надпис:

„Село Свилеува. Здѣ починаеть рабъ божій Оборкнезъ Ранко Лазаревић. Поживе на земли лѣтъ 46. супруга его бѣаше Стоја, и ро-

*) Огледало Србско од М. Светића стр. 136.

деше се отъ нихъ два сина Марко и Димитрије, и две дщери Марица и Марија. И тај Кнезъ Ранко возрастомъ беаше високъ и богоразуман, и сва Србска земља жаљаше его. И уби га Бего Новлянинъ у Шабцу невером со 4 воина своя. А када зачу Везиръ београдски Хаџим (Хаџи?) Мустап-Паша, тешко му је мучно било за таки случај, те подиже войску на Шабац, а кад виде Бего силу Везирову, он се затвори у градъ, и кад виде да се не може бранити, он прокона град те утече. И потруди се братъ его поп Луко, изнесе стѣну на покровење брата своего, Марта 3. 1800 год.

123.

МАРКО ЛАЗАРЕВИЋ ПОСАВСКИ КАПЕТАН.

Марко Ранков Лазаревић био је Кара-Ђорђеви Капетан. Он је војево уз свога братучеда Војводу Луку за сво време десето годишње војне Кара-Ђорђеве. И кад су Турци 1813 год. наново Србију притисли, живио је мирно код своје куће у Свилеуву.

За владе Кнеза Милоша опет био је Марко Капетан среза Тамнавског. Но за владе Кнеза Александра Кара-Ђорђевића од године 1842 био је председник окр. суда у Шабцу.

Кад је Кнез Милош Обреновић 1844 год. схеро да поколеба и сруши постојеће стање у Србији, и да преврат у земљи учини. Тајно покроји војничко одело као што носе Аустријски хусари, покупује коње, па плова седла и аше удеси, као што су у Усара. Нађе 32 бескућника у Срему под најам, обуче ји у то војничко одело, даде им сабље, пиштоље и коње, све удешено по кроју и начину Аустријски хусара. На челу истји буде им Стојан Јовановић прозвани Цуклић у Аустријској генералској униформи. И кад све тако Кнез Милош преправи, да буну у Србији подигне, те године 1844, 22. Септембра, око 8 сати пре подне, кришом из Срема преброде бунташи Саву уђу у Србију, и путем од Кленка, уђу и у Шабац 32 човека на добрим коњма, у оделу Аустријски хусара. Ушавши у варош засвирају у трубе, дођу пред окружно Началничество, гди је и суд био. Изненађен персонал Началничества и суда излети напоље да види шта је. Пред њи изиђе и председник суда, Марко Р. Лазаревић, и помоћник Началничества Никола Нишић, који одма оба од бунташа названи „Катана“ из пушака буду убијени. *)

*) Кнежевина Србија од Милићевића види од стр. 432. 433.

И тако Кнеза Ранка, кога су Турци ненадно убили; од Кнеза Милоша најмљени бунтовници убише и сина Ранкова, Марка Лазаревића, а синовца прослављеног Војводе и доцијег Советника Луке Лазаревића.

Једи после њега остало порода и колико незнам. Но имао је једног сина имено Светозара.

Но и бунташки вођа Стојан, и готово сви бунташи после три дана 25. Септембра на Буковини буду дочекани од Проте Ненадовића и Капетана Павла Гудовића, и побијени. И тако буде освећен и Кнеза Ранка син Марко Лазаревић, кога певина Милошеви бунтовници убише.

124.

ПОП ЛУКА ЛАЗАРЕВИЋ

ВОЈВОДА

Посавине и Тамнаве Шабачке и Командант града Шабца.

(Са сликом.)

Лука се родио у селу Свилеуви, среза Посаво-Тамнавског, нахије Шабачке, око 1774 год. Отац његов био је Тодор, а Мајка Јевросима. А имао је и стрица Лазара, по чијем се имену и презиво „Лазаревић“.

Кнез Ранко, кога је Новљанин-Бег у Шабцу 2. Марта 1800 год. убио, био је син Лазарев а Лукин братучед.

Луку као дете послаје у Срем стриц његов Кнез Ранко, те је тамо три године књигу учио. Кад је се вратио, ожени се, и запони га 1796 год. Ваљевски Митрополит Данило, и даде му у парохију села: Љутице и Коцељеву.

После седам година умре му попадија, и он остане удов, са два сина: Михаилом и Кузманом.

Лука, ако је и био млад Попа, увек је според Требишца, крета и Петрахиља носео узасе и оружје. Јашач је на коњу тако добар био да му је тешко било наћи равна. Он је бијо жив и окретан, и више је створен био за војника него за свештеника.

Године 1804, кад Дахије почну сећи Кнезове по Србији и Кара-Ђорђе устане противу Турака у Јасеници Крагујевачкој, и кад Дахија Фочић у Ваљеву 23. Јануара код Колубаре посече Кнеза Алексеу и Вирчанина, будне устанак противу Турака и у Ваљевској нахији. Јаков Ненадовић подигне Тамнаву и Посавину Ваљевску и прво на Бранковачком виеу 15. Фебруара исекуи до 700 оружани људи. Кнез

Никола Грбовић стане покретати Колубару, а Кнез Милић Кедић Подгорину да иду прво на Ваљево. За тај скуп Срба на Бранковачком вису чују Турци; па Алибег Видаћ пошље војску да иде Ваљево и Бранковину. Јаков Ненадовић дозна зато, па пође пред Турке с војском, еретне ји у Бељинцу Шабачком и 23. Фебруара побије се с њима, гди са једне и друге стране буде мртви и рањени; од Турске стране погине им ага Аран-Аџић-Бег, а од Србске Буљукбаша Исаило Лазић из Уроваца. Турци окрену десно Ваљево и падиу на конак у Свилеуву око Пона Лукине куће, и стану по селу арати, и народ рану им доносити. Јаков пође у поред Турака, претече ји и пресече им пут к Ваљево и у логори се у планини Гомилици, па стане нападати на Турке, а они начине од авлије метерице и стану се бранити. Но Јаков видећи да је много Турака и да ји лако разбити неће моћи, па пошље Проту те му од Ваљева још 200 момака пошље; а он за то време почне копати шанец и није га ни довршио а Турци пођу противу Јакова. Он шанец напусти па се повуче планини. Турци пошле да се Срби поплашине, па уђу у шанец и сместе се. Јаков тад поврати се и обколи у шанцу Турке са свију страна, и стане ји бити из пушака. Турци пађу се у чуду, па захоле Јакова да ји пропусти да могу изићи и вратити се натраг, говорили су му да они нису пошли да се са Србима бију, него да виде само зашто је се раја побунила. Јаков им допусти да само Босански Турци изаћи могу, а Београдски да остану и отвори им пут за излазак, но како и Београдлије навале да из шанца са Бошњацима излазе, Јаков ји тад тог дана 28. Фебруара нападне склента са свију страна, и разбије ји да није један за другог знао куда ће бегати. Ту падне само мртви 270 Турака.

У овај бој прискочио је и Пон Лука Лазаревић и овде је почетак његовог ратовања, да доцније стече вечну славу имену свом, па понос и диклу Срба и потомства свога!

Причају да је овде после боја Пон Лука нагонио сплож неке Тамнавице, који у боју били нису, да заробљене Турке побију, но они нису смели Турчина убити, говорили су му: „Бог стобом Пона Луко, како ћемо ми Турчина убити — та ми несмемо Бог ће нас казнити.“ А кад им он препрети да ће ји поубијати ако они Турке одма непобију, тад они са страхом побију Турке. И кад виде да од њине руке мртви Турци пред њима леже, и да они могу Турчина као Царског сина убити, развеселе се, и тим они и многи други Срби ослободивши се доцније ишли су у бој као на свадбу, и Турке јуначки тукли.

После овога боја на Свилеуви Јаков Ненадовић подигне војску под Кнезом Станком из Бошњака Тамнавце, и под Кнезом Тодором из Жабара Посавце, на с њима и са Попа Луком оде Шабцу, гди му се у путу са по неколико момака присоједини војсци Андрија Витомировић из Дреновца и Остоја Спуж из Шабца; како Шабцу Јаков дође, 7. Марта удари на Шабан, варош запали и отме је од Турака.

Кад Јаков варош Шабачку заузме, стане и на Град нападати да и њега од Турака отме, па почем добије из Аустрије и један топ, одпочне га и пз топа тући. Турци, кад то виде, 20. Априла те 1804 год. предаду Јакову и Град Шабачки.

У тим бојевима покаже се Поп Лука као јунак и вешт војник; а на против Тамнавски Кнез Станко из Бошњака и Посавски Кнез Тодор из Жабара, као слаби и невеншти за војевање покажу се. Тако Јаков Ненадовић постави Попа Луку и над Тамнавском и Посавском војском да он заповеда; и после тог понаместа и друге чиновнике по Шабачком округу. Остави Луку код Шабца да пазн да неби Турци пз преко Дрине тумарили; а у граду Шабачком постави за старешинпу Павла из Вуконе, па онда оде Ваљеву.

Одма по освојењу Шабца позове Кара-Ђорђе Проту Ненадовића у Остружницу, да иду у Земун на позив Генерала Црвенке да при Србе са Турцима; Прота оде и пређе у Земун 28. Априла с Кара-Ђорђем. Но кад од тог помирења ништа небуде, они врате се назад. Кара-Ђорђе изда на све Војводе заповест да спл с војском 9. Маја на Врачар дођу, па и по Проти поручи да и Јаков са Ваљевском и Шабачком војском у то време на Врачар дође. Јаков Ненадовић, кад прими ту поруку нареди те сва Ваљевска и Шабачка војска 6. Маја у Уровце дође. Са војском Шабачком дошо је био и Поп Лука Лазаревић, Остоја Спуж и Андрија Витомировић из Дреновца. Одатле Јаков врати Попа Луку да наручени и други топ дочека из Варадина, кога је Новосадски Владика преко Пуљевића дао да се оправн, да га прими и на Врачар доведе. А Јаков одатле са свом војском крене се и преко Колубаре пређе, с Кара-Ђорђем се, који је пред војску Ваљевску пзишао био да је дочека, састане, и одатле заједно 9. Маја под Београд дође и одма са Кара-Ђорђем и оним једним топом оде противу Турака Пожаревцу. А Лука, примивши и други топ, дође под Београд, гди је са Протом Ненадовићем и другим заоставшим под Београдом Војводама

бојак са Турцима бијо, докле и Кара-Ђорђе с Јаковом од Пожаревца и Смедерева присијео није, гди су се после тог скупио са Београдским Турцима тукли; докле и Бећир-Паша око половине Јула *) из Босне по Султанској заповести дошо није, који по захтеву Кара-Ђорђа све четирн Дахије изда, те јн Војвода Миленко у Адакали куда, су из Београда побегли били, 25. Јула посече, и главе им на Врачар Кара-Ђорђу донесе. После тог неко се примирије учини.

Но и од овог примирија ништа није могло бити. Чим се Бећир-Паша 26. Октобра 1804 године **) врати патраг у Босну, текем се онда отворе бојеви и са Туреком Царском војском.

Иа како се Пон Лука и под Београдом, бијући са Турцима, наочи глед Кара-Ђорђа као јунак и вешт вођа покаже, Кара-Ђорђе га заволи. И како у Шабачкој нахији још није било никаквог главног старешине, осим Јакова Ненадовића, који је старешовао како над Ваљевском тако и над Шабачком нахијом, које су од Турака очишћене биле, као и над целим северо западним крајем Србије. Кара-Ђорђе запита Тамнавце и Посавце, с који ма је Лука и под Београд дошо и бојак са Турцима бијо, овако:

„Којекуде, кога хоћете да вам буде Војвода?

Пона Луку хоћемо из Свилеуве, загрме они сви у један глас.

А како би било, којекуде, да вам буде Прота Ненадовић из Браи-ковине?

Господару! Рекне један намеђу Тамнаваца: нема онде стада, у коме нема угича. Не ћемо да узајимамо Војводу из Ваљевске нахије, него оћемо Пона Луку.

А опраштате ли му да се жени?

Нека му је просто и од нас и од Бога, повичу сви у глас тринута.

Е, којекуде, нека му је просто и од мене, и нека ви је сретан!“
Заврши вожд! ***)

*) Мемоари Проте стр. 95.

**) Мемоари Проте стр. 131.

***) Овако је Пон Лука посто Војводом. Но има људи, који то другчије изначавају. — Као да је Јаков хтео да Прота Матеја, његов синовац, буде Војводом Тамнавским, и као да Јаков није волео Луку. А то су само потварања. — Јербо кад је Јаков освојио Шабачку нахију очистио од Турака, и у бојевима видео вештог и храброг Пона Луку, он га је сам наместно вођом војске над Тамнавом и Посавином, кад је видео да Кисзови ти Кискини, Станко из Бошњака и Тодор из Иабара, који су и под Турцима Кисзови били, нису

После овога кад је Поп Лука постао Војводом и отишао у Посаво-Тамнаву прича се овако:

Оде Јаловичкој цркви, у којој је он сам чинодјејствовао, па како није имао нико други да службу Божију у цркви врши. Поп Лука имао је младо једино баче од 16—17 година, које му је за певницом певало. Том бачету било је име Милисав.

Поп Лука позове га у цркви и каже му: „Хајде да те запоним.“

Баче му одговори: „Како ћу ја пона бити, кад ја незнам ништа.“

Поп Лука рече му: „Како незнаш? Знаш ли прочитати Оче наш и Богородице дево.“

Баче: „Знам.“

„А знаш ли: Верују војединога Бога отца —.“

Баче: „Знам.“

Поп Лука? „А знаш казати: Господи помилуј, тебе Господи! наки, наки, алилуја, алилуја и амин. Па то је доста, — а људи ће се Богу молити.“

Баче стане га молити и плакати да га остави на миру и да он пона неможе бити; и кад види да му молба непомаже, стругне из цркве и побегне на поље, да у шуму утече.

Поп Лука појури га, изсукавши голу сабљу, и да га поплаши јурећи га мазне истом и на вратима црквеним засече подубоко дрвени рагастов. *) Па онда потегне ништољ, и викне патраг: врати се убићу те сад.

Баче знајући, да код њега нема шале, уплаши се и врати се плачући, па траг у цркву.

Поп Лука одведе га пред олтар, прочита му молитву, прекрсти га, метне му петрахил на врат, одведе га у олтар те га трипут обведе око часне трпезе, и пошто Милисав пазуби све иконе, Поп Лука благослови га, и мете му поповску капу на главу: и тако га запони.

И после тог поучи га штаће и како да ради у цркви, како да се као пона влада, и запрети му да уредно долази у цркву да службу

имали способности за вођење војске. На кад је Јаков поставио Луку за старешину војске Посаво-Тамнавске, могао је одма поставити и свога синовца Проту Матеју. А доказано је и то да се Прота никад није грамзио за Војводеки чин. А тако исто да су се сви Пенадовићи и Назаревићи још од старији времена увек назвали и у љубави увек били, докле и поумирали нису. К. Н. Н.

*) Овај засек од сабље на рагастову стајао је до пре неколико година, докле није стара црква порушена и нова на истом месту начињена. К. Н. Н.

Војлију како зна служи, а народ ће се Богу молити како он зна и уме. И онда му рече: „Тако да радиш све како ти кажем; ја не могу војевати, Турке сећи и поповати.“ — И потом оде. *)

Кад овако Ион Лука постави себи за цркву заменика, остане још и даље за неко време са чином свештеничким. Кара-Ђорђе сазове народну Скупштину у Пећане 17. Априла о Ђурђевудну 1805 год., на коју донет буде данак за одкуп Београд - Паше од Крцалија, који се и преда. Одатле пошљу и молбу на Султана да народу права даде, и закључе да се Пожешка, Сокољска и Ужичка нахија, која се још од Турака одметнула није, одметне. Тад Војвода Петар Мољер на једном пању својом руком обрије Иона Луку браду; и он се доцлије ожени и узме себи за жену девојку Данојлу из Јадра и Владика га Ваљевски Антим венча и кум му буде.

Тад Кара-Ђорђе нареди те Јаков Пенадовић прибере Ваљевску и под Војводом Луком Лазаревићем Шабачку војску на Дрини, на одатле са оба своја тона крену се, ударе преко Сокољске нахије, очисте је од Турака и Србе на оружје подигну, и ту Јаков постави над њом за заповедника Архимандрита Мелентија. А потом ударе преко Ужичке нахије, те и њу од Турака очисте, народ подигну на оружје и Јаков власти понамени, и дођу под Ужице, обколе га, варош запале, гди 5.000 Турски кућа изгоре и Турци им се 20. Јула те 1805 год. на Илидан предаду, глобе Јакову даду 50.000 гроша и 80 коња, које Јаков све на војнике подели. И особено Проти Пенадовићу Омер-Ага Дахлије Фочлића брат мораће дати свога испод себе Арабског хата са врло богатом опремом, за то што му је Фочлић оца Кнеза Алексеу посеко. А тако и Војводи Луку Лазаревићу мораће Бего Новљанин дати свога Арабског хата са скупоценом коњском опремом, зато што му је он 1800 год. братучеда Кнеза Ранка убио. И после тог, кад та оба Беге по уговору протерана буду у Босну, Јаков постави у Ужици за заповедника Алексеу Поповића; на потом остави да Турци у Ужици у Граду мирно живе; а затим остави Ужице и врати се преко Ужичке и Сокољске нахије са Војводом Луком опет на дојњу Дрину и са вој-

*) Овај Иона Милисав како је знао, тако је и попово; био је врло честит човек. Војвода Лука, кад је постао Саветник цара, те му се под негову старост да чини Проте и пензија, и тако је у своме селу био 1862 год. и умро. К. Н. Н.

ском стане противу Босански Турака, који су купили војску да преко Дрине у Србију упаду. Гди Јаков ископа шапац у Лешњици и стапе нечекивати напад Бошњачки Турака.

До заузећа Ужица, Срби су само ратовали са внутрењим у Србији Турцима, и очистили земљу од нечисти. Али одма после освојења Ужица одпочну борбу са силног Султана дивљом војском. Хафиз-Паша са 40.000 Турака 31. Јула 1805 год. код Ђуприје удари на шаку обшанчени Срба у Иванковцу, но буде тако потучен а и сам рањен, па врати се са војском, побегне у Ниш и ту од муке, што га гола раја разби и уреди у срце, на пречац скакле.

Тако је и од Босне Бекир-Паша, кога су Срби од Гушанца својим новцем искупили и 26. Октобра 1804 год. у Босну испратили, добио налог од Султана, да Босну покупи и да на Србе удари и да рају у рајетлук доведе. Па је са Ибрахим-Пашом Скадарским скупио грдну војску противу Србије да на њу нападне, но кад чује како је Хафиз-Паша на Иванковцу зло прошо, а наступи и зима, остави до пролећа.

Али и Јаков и Војвода Лука спремали су се и на Дрину у тврђивали, да дочекају ту своју стару немилу браћу Босанце.

Кад година 1806 наступи, наступише и Босанци у југозападни крај Србије, пређоше Дрину и одпочеше љуте са Србима бојеве. Дође време бојак крвав бити. Гди се Јаков и Војвода Лука прославише, а и друге нове Војводе: Стојап Чупић, Прота Николо Смиљанић, и Милош Поцерац изродише, и са многим другим Војводама прославише.

У овој је години Војвода Лука Лазаревић у многим бојевима био, многе кржаве междане однео, и безсмртно име јунака, јуначки блјукни и секући Турке, задобио.

Како 1806 год. наступи, Јаков и Војвода Лука 6. Јануара обсаде Шабац и почну га на ново тући да га освоје; гди им од Београда и Кара-Ђорђе дође. Но како Турци од Босне пређу Дрину, Кара-Ђорђе одма пошље напред Војводу Луку те отрчи пред Турке; па се и он са Јаковом крене к Дрини.

Војвода Лука, како стигне до Лешњице 17. Јануара са Живком Дабичем нападне на Турке на Ранитовачи, гди су се вас дан тукли. но на последку разбију Турке тако, да се многи од њи и у води Јадру подаве; ту је у води Бакал Милосав три пливајућа Турчина миздраком пробо.

После овога боја радостан Лука ипше Кара-Ђорђу и с поносом и хвалом јави му, како су Турке разбили, многе изсекли и потукли, и многе да су на воду натерали те су се и подавили. Добивши Кара-Ђорђе то Лукино извесиће у путу, насмеје се и мило му буде, па Луки шалећи се одише: „Гледајте, те повадите те лешине из Дрине, да се нешрују људи, а и Саса се сво замушила крвљу, па немају ми људи шта да пију.“

Кад Кара-Ђорђе са Јаковом и са 600 момака стигне на Дрину, заита Буљукбашу Петра какви су Турци; он му одговори да су многи, и да ће се тешко разбити. На које му Кара-Ђорђе прихвати: „Аферим! Поплашите се од Турака Бошњака, где ми толике досад разбихо. Чекај да видиш хоће ли мене разбити?“

Па како је велика Турска војска преколазила, а Срба мало било, Кара-Ђорђе још један шанац ископа, и за бој распореди војску. Но седам поглавица Србски изиђу преко поља до једног лука да прегледе икупљајућу се Турску војску. Турци ји сназе и отисне се на њи 1.000 Турски коњаника, они побегну кроз луг к војсци, Кара-Ђорђе за одбранити Војводе дочека Турке на пушке и много ји новаља, по Турске хатлије уместо да узмакну, ударе по сред Срба, па и друга Турска војска навали, удари на Јакова, Дабића и Илију Смиљанића, те и њи из бусија потисну, отвори се крвави бој, да су Срби од изгинути преко 200 коња Турски, бусије правили. Овде Кара-Ђорђе буде у врат у јабучицу под грлом рањен. Но срећа што је имао свилену мараму око врата, и што је куршум прво ударило и кроз једну врбову грану пробио, и ослабио док је до врата дошао, иначе он би погинуо. А и Јаков ту рањен буде и оде у Бранковину да се лечи.

Кад Кара-Ђорђе види да великој сили Турској, која је једнако придолазила, противу стати неможе, а и због јаке зиме, побаца од шанца проиђе у Дрину, па повуче се у Пријавор Чокешини, и одатле преко Дубља и Метковића дође у Јеленчу, и у једном шљивару стане и за одбрану преправи се. Турци су у стопце за њим ишли, и продру Шабцу. На ударе на Кара-Ђорђа, гди је се читав дан с њима туко, по пред вече разбије Турке, гди их погине и њи поглавица Абдага-Виданћ, бивши Војвода у Шабцу у првом примирју.

У овом боју био је и Војвода Лука. Кара-Ђорђе био је у великој опасности, сам је говорио: „Којекуде подушити, те Босанске шљиваре, како неће зла да се окачу.“

Кад Кара-Ђорђе ове Турке разбије, стигне му глас да је Аџи-Бегова војска из Сребрнице преко Сокола продрла у Ваљевску нахију до Бранковине, цркву Бранковичку и рањеног Јакова дворе попалила, па се окренула Ваљеву. Кара-Ђорђе остави ту Луку, узме Ваљевску војску, појити Ваљеву и Турке са Јаковом патраг до Сокола протера; па одатле оде Београду. А Јаков са Катинем око Сокола попали села Турска, па се врате и дођу Војводи Луки Лазаревићу и увате друм од Шабца код Добраве, Орида, Церовца и Вукушпа. Ово је било на покладе великог поста.

Мало доцније о ускреу Аџи-Бег онет под Осман-Џором пошаље преко Сокола и Пецке 6.000 Турака, који у Априлу на светли четвртак бану у Свилеуву, попале Лукине дворе, па окрену у Ваљевску нахију речници Убу. Кад то чује Војвода Лука, узме од сваке војске помало људи па са Дабињем пође за Турцима. Јаков од Палежа са Џинцар-Јанком сретне Турке на Чучугама, а и Лука са Дабињем, и Петар Молер са Кличевца од Ваљева стигне, те се по умножи до 2.000 Срба, па сложио ударе на Турке и разбију ји тако да 2.800 Турака мртви заједно са Осман-Џором падне. И Џора плати главом за арање и палење Србски села и Лукини копака.

Пошто Срби тако срећно разбију Аџи-Бегову војску и из Ваљевске нахије прогнају ји, мислећи да се више неће усудити да онет у Ваљевску нахију упадају, Јаков и Војвода Лука крену Шабцу и 6. Маја одпочну га тући, по немогу га севојити, тим више што је подкрепљење добио.

Зато време у Мачви налазио је се са четама Војвода Стојан Чупић, који је за обрапу и шапац из Засавице у Саву прокопо, а у Китогу Прота Смиљанић са нешто момака чувао је друм од Босне.

Како су Јаков и Лука Шабанц започели тући, Турци на Дрини стану се купити, да пређу Дрину и да претеку Шабачким Турцима упомоћ да га обеде ослободе. Јаков пошаље Луку на Дрину да чува прелаз Турака. Лука на Црнојбари ископа шапац и са своји 400 добри момака с мести се да чува прелаз Турака. Но 3.000 Турака 13. Јуна пређу Дрину и Луку у шапцу са свију страна обкоде. Војвода Лука три је се дана бијо са Турцима непрестанце јуначки, по баш кад му нестане леба и чебане, 16. Јуна стигне Кара-Ђорђе са 2.000 Срба. удари на Турке и разбије ји, гди 500 мртви Турака падне, *) и Луку

*) Историја Павла Јовановића, види стр. 32.

обсаде ослободи, коп оде Шабцу, а Војвода Чупић остане да са своим четама чува поред Дрипе.

После тог Кара-Ђорђе по Милоју Петровићу изда заповест Јакову Ненадовићу да с Луком на Шабац напада, на одјурн на Мораву противу Турака.

Но после тог одма слегне се на Дрину силна Турска војска од 40.000 под Босанским Везиром Мустафа-Пашом, који је са собом имао седам Паша, са многим Капетанима, међу којима је био Хасан-Паша и Кулиш-Капетан, и претурн нешто војске на Бадовицима у Србију, која ступи са Чупићем у преговоре, да Срби арач плате, на ће Везир окренути војску на траг. Чупић отом одма јави Јакову, који је имао налог од Кара-Ђорђа, да Турке заварава и забавља докле он Турке на Морави церазбије. Јаков оправди Проту Ненадовића и Чупића у Турски логор, узевши за њи Турке у залог, који су преговоре са Везиром водили и који су Везира читав месец дана од напада на Србију зауставили, а потом су после на Црпојбани измењани.

Но кад се Турцима ти разговори о миру и о плаћању арача вођени са Протом и Чупићем, као празни учине, они закључе да у Србију пређу. И тако Аџибег са 7.000 Турака пређе код Зворника Дрину и преко Сокола пође Ваљеву, а Босански Везир на Бадовицима преко Дрипе сву своју војску од 45.000 претурн у Србију, гди му се Мачва и Поцерина преда, Кметови му дођу, и он са свом војском и предавши се Кметовима у Шабац слегне. Везир Кметовима даде бурун-тије и обећа им да ће сваки бити Кнез онога среза, који покори Турцима. Даде им црвене биишине као знак одличија те огрну, и неки су се и отимали између себе, који ће пре бити Кнез. Један између њи шушљето је језиком и говорио је једнако: „*Ја к'ез, ја к'ез.*“ А Мијанло Ракић из Мр'овске рекне му: „*Бре ако те ухвати Кара-Ђорђе у руке, видићеш, какавћеш ти биши Кнез.*“

Пре него што ће Везир у Шабац доћи Војводе са војском повуку се речници Добравн и селу Вучевници. А кад се Турска сила у Шабац свали, измакну се до малог Дубоког. Овде остане Прота Ненадовић, Живко Дабич и Лука Лазаревић, а Јаков оде утврђивати Забреж по више Палежа код Саве на путу к'Београду.

Кметови који су са Турцима у Шабац дошли, изиђу у Србски логор умало Дубоко, и стану говорити да су им Паше казале, ако Кме-

товн до подне дођу да предају народ, онда неће излазити, да села пале. Но ни подне не дође, а Турци изиђу и почну села палити. Димови се покажу и Турци се Дубоком прекуче. Онда повиче Дабих: „У бусију јунаци!“ да дочекају Турке. На то Мата из Грабовца одвикне: „*Какву бусију, несрећнике? — Остави те козје ноге (пипштоље) под кладу, па хајде да те предајем Турцима, јер је Турчина као на гори листа; ми се никакo одржати не можемо.*“ Кад ово војска чује препадне се и сва куд који прсне. Само заостану старешине са понеколико својп момака, и стану мислити шта ће сад и на коју се страну окренути. На то им пређе један Кмет, и прешапље да се чувају, да буду на опрези, и да се у гомили не састају, јер ће их да побије народ. Лука Лазаревић нађе се у чуду, пребаци своје хатове у Срем, претегне онанке на са осталим Војводама и старешинама побегне у луг, и низа Саву пође.

Овако војском остављене бегājuће старешине сусретне Јаков Ненадовић, који је се из Забрежја, пошто га је утврдио, враћо, и пошто му Војводе кажу шта је и како је, он одма пошље момке своје у Ваљевску и Шабачку нахију, са заповешћу, да се разишавши војници врате натраг, и народ купи на војску; па се врати са старешинама у Дрен. Одакле пише на Врачар за помоћ, те му дође Кнез Сима са 1.000 момака, па одатле оду Колубари код Палежа те и ту ископају шанчеве, па се опет у Дрен врате. Јаков у Дрену прикупи разишавше се војнике и прикупи се до 4.000 које Ваљеваца, а које Шабачана из Посавине и Тамнаве. И кад му и Јанко Катић ту од Београда дође са 1.000 момака, умножи се Срба до на 6.000.

Па како је Кара-Ђорђе разбио Турке на Морави, пошто је био овом крају у помоћ, и баш тад стигне на белп брод код Колубаре, пред кога оде Прота Ненадовић у Лајковце око 20. Јула и одатле оду преко Ваљева Братачићу противу Хаџп-бега.

Јаков Ненадовић, Кнез Сима, Јанко Катић и Лука Лазаревић са 6.000 Срба крену се из Дрена и пођу пред Великог Везпра, како су чули да је се из Шабца Београду кренуо, и дошо на конак код реке Вукодражи, гди је и један шапац Србски био. А Хасан-Пашу са војском као десно крило послао је напред преко Месараца, гди га Срби на Бељину код Власанице сретну, побију се с њиме, и после жестоког боја разбију га и потерају га натраг Шабцу; но у терању Турака

на дугим њивама код воде Петковице између Крњића и Власаницо погине Војвода Јанко Катић, кога заробљена једна стара туркешања преваром мучки уби. *) (Овде су Срби у терању мноштво Турака побили да је Хасан-Паша са мало њи једва жив у Шабач издро.)

Кад тако Хасан-Пашу срећно разбију, Јаков, Кнез Сима и Војвода Лука окрену се и одма пођу ударе на Великог Везира, гди су се сву поћ из пушака тукли, а Везир из више Тонов бацајући ђулета и картече бранио се, по у зору Срби повуку се у луг. Кад сване, види Везир да му на путу к Београду опасност прети, и разуме за погибију војске под Хасан-Пашом, па се нагло врати Шабцу и око Шабца улогори се. **) А и Јаков и Лука врате се с војском у Београд.

У то време били су бој Срби у Ваљевској нахији са Хаџи-бегом на Братачићу. Пошто су га разбили и преко Дрине претерали, стигне од Ваљева и Кара-Ђорђе на кобак у Љубинић са једним тоном и 300 момака, гди му Јаков и Лука из Београда пођу у сусрет, и у Орашцу сретну га, па заједно с њиме у Београд дођу. Ту дође од Ваљева Прота Ненадовић и са Братачића Милан Обреновић и Пљакљ са 2.000 људи, и ту се сва Србска војска до 8.000 скупи, која има бити бој са Босанским Везиром са 45.000 Турака. Кара-Ђорђе из Београда крене сву војску у Јаловик, па узме узасе до 300 момака и одпадне у Поцерину те у Белој реци дочена четири кмета, који су се за Турско Кнежевство грабили и скупили били да рађу Турцима посе, те ји посече, и тим принуди Поцерце и нешто од Мачвана те се одметну противу Турака, оде у Двориште и ту Милоша Стојкевића Поцерца Војводом постави, па се одма врати у Јаловик, крене војску на поље Мишареко и ту нешто мања на брзу руку ископа.

Било је у Суботу на покладе Госпојинске 31-га Јула 1806 год. кад је Кара-Ђорђе на Мишар изиша. Србска војска бројала је 6 до 7.000 пешака, са 5 топова и до 1.500 коњаника. Шанац је био на друму Београдеком три четврти сата од Шабца далеко. Ту се Кара-Ђорђе са Војводама и Србима стани да Турску силу под Везиром Босанским, која је преко 45.000 Турака бројала и много топова имала, дочека.

Сутра дан у недељу 1. Августа рано зором оправи Кара-Ђорђе све коњанике под Јаковом и Луком к Добрави речици у честу, да се

*) Мемоари Проте види стр. 172.

**) Мемоари Проте стр. 173.

притаје, на кад им да знак да у десни бок Турски ударе. Кара-Ђорђе остане са пешацима у шанцу, охрабри војску и заповеди да ништо нико пре непуца на Турке док се они близу шанца непрекуче да ји лако у месо гађати могу. на кад им он знак пуцању са пџацајем једног тона дао буде, онда сложио илотупња лпнијским да на Турке ватру оборе. Турска сила тог јутра крене се од Шабца, пређе реку Добраву, и охоло потраже да им се Срби покоре и оружје положе! Кара-Ђорђе им одговори: „Ако хоћеште наше оружје, ево га дођиште и узмите га!“ *) По том Турци, саме њлове поглавице идући пред војском, широм јурише на Србе у шанцу. Кара-Ђорђев гласник тои пукне, а Срби плотун из пушака оборе и прва нападачка Турска линија сва готово мртва падне; ватра из пушака Србски непрестанце се оне и Турци устукну патраг, али по други пут учине на Србе јуриш, но буду опет илотупом, једним, другим, на и трећим дочекани: и кад трећи плотун Срби на Турке из пушака оборе као знак коњници, која сад из шуме излети и у десни бок Турцима удари, отвори се из пушака и тонова жестока ватра и сеча, која је 3 сата трајала, гди Турци разбијени буду, те се у логор за Добраву врате. Ту погине многи Турци и Мехмед-Канетан Виданћ са његова два сина, а од Срба врло мали број.

Понедељник и Вторник прође без боја, само што су се Турци на Кленачкој скели хвалили, да ће сутра у Среду истерати Србе из шанчева и потрти ји све. А за бој у Недељу 1. Августа, говорили су да су само пробали и ишли да виде шанчеве.

У Среду 4. Августа рано, Турске Наше са свом силом вше од 45.000 Турака са више тонова крену се на Србе. Кара-Ђорђе је војску распоредио био као и први дан боја, и урочио кад други његов тои пукне, да коњница тад за леђа Турцима удари, а пешаци да из шанца изиђу и на Турке оспу ватру. Турци сад смотренји буду, и не пођу одма на јуриш, него изјутра прекуче се ближе и стану намештати кошеве и батерије за тонове правити. Кара-Ђорђе тад пџаци из шанца један одељ Срба, који у разеугом строју као стрелци стану на Турке пуцати, и у њином ји послу око прављења батерија узнеправити: чиме Турке изазову, те пођу противу Срба, а Срби пуцајући стану шанцу редовно одетунати, а Турцији генити. Но кад Турци близу шанца

*) Историја Равкеа стр. 120.

онет дођу, Срби тад плотунима осну ватру на Турке, и кад тои пукне, Срби излету из шанаца и на Турке стану жестоку ватру просипати, а кад и други тои Србеки пукне, који је био знак за коњицу, она груне Турцима косо за леђа: Турци се збуне, разбију и у долину Савској страни одступе, и стану се икупљати и одмарати. Овај бој трајао је 4—5 сати.

Кад тако Турци буду разбијени, било је превалило подне. Срби пешаци оду у шанац ручати, а коњица безбрижно разреди се, и неки и у шанац оду да ручају; кад Турци то виде, прикраву се и пазе-надно јурну на расуту Србеку коњицу, Хатлије претеку Војводу Луку а Јаков измакне за времена у шанац. Лука се бранио докле је пуле пушке пшао, на потегне за сабљу, али гајтан се око ње обвие био немогне је извадити; у то један Турчин ухвати под њим коња за узду, други потегне сабљом по руци, а трећи по глави, вичући: „овама одте браћо, ово је наш душман!“ Војвода Лука удари једног арбијом у чело, одскочи од коња, гди му и један рукав пробивен буде, и он срећно утакне у честу и живот спасе. Кара-Ђорђе, како тај нападај Турака види, одма са неколико коњаника под Јаковом и са пешацима излети из шанаца, те се ту на ново крвави бој из пушака и топова отвори, гди погине Синан-Паша из Горажда, Капетан из Дрвенте, а и многе друге Турске поглавице као цвет Босне, браћеки заставе своје, изгину. Но кад их и њии најхрабрији Сераскер Кулли Капетан, који је за турбањом 7 челевака носио, погине, кога Тодор из Каоне уби, клону Турци по све духом и пред само вече око 6 сати разбију јл Срби, у долину стерају и преко Добраве претерају. И они се тог вечера жалостии врате натраг Шабцу, и несмеду више у бој са Србима упуштати се.

У славној овој битки на Мишару, врло вешто и веома дрско Кара-Ђорђем изведеној маневри, Турци буду пометени и са свим разбијени, гди јл много жртви и рањени буде, које са собом жалостии у Шабац однесу.

А на против Срби врло су мало изгубили људи. Али је Војвода Лука Лазаревић тешки рана донадио, за кога је се мислило, кад су на бојишту нашли његов фес разсечен и крвав, који је пре подне тог дана са Јаковом Ненадовићем љубавно мењо, да је погинуо. И стану га са тугом по разбојишту тражити да га саране. Но Лука тад сам, сав крвав

од рана, из честе пред Кара-Ђорђа изиђе. Кара-Ђорђе, кад је видио да је Лука у животу, врло је радостан био. Очевидци казивали су, да га никад дотле, које славном победом, које што је Лука жив осто, радостнијег видели нису. Јербо је он особито јунака Војводу Луку волио, па га је из љубови и великог у њега поуздања звао: „*десном својом руком*“ и својим „*посинком*!“

Па по том Кара-Ђорђе одма нареди те Луку у Праовачку Аду на Сави однесу, где му је породица у збегу била, те је се лечпо и излечило, и онет међане са Турцима делио.

О овом славном и сјајном боју Мишарском има једна народна песма, која је врло дивна, и која исказује смер Турака, који су са огромном својом силом у Србију упали, да покоре и поробе Србе, и потру Србске јунаке. У њој овако Кулинова када пита два црна врапа гаврана, и каже:

„Ја два врана, два по Богу брата!	„Кој' су кавгу најпре приметили?
„Јесте л' скоро од доње крајине	„Јели Ђорђа цару оправно?
„Од Мишара поља широкога	„Је л' Јакова на колац пабијо?
„А од Шабца града бијелога?	„Је ли Луку жива огулијо?
„Јесте л' вид'ли много Турску војску	„Је л' Ципцара на ватри испек'о?
„Око Шабца града бијелога	„Је л' Чупића сабљом посекао?
„И у војсци Турске поглавице?	„Је л' Милоша *) с коња истргао?
„Јесте л' вид'ли мого господара,	„Је л' Србију земљу умирио?
„Господара Кули-Капетана,	„Иде ли ми Кули-Капетане?
„Кој' је глава над сто хиљад' војске,	„Води л' војску од Босне поносно?
„И који се цару затекао,	„Иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
„Да ћ' Србију земљу умироти	„Не гони ли Мачванскијех крава?
„И од раје покупић' хараче:	„Не води ли Србскијех робиња,
„Да ће Црног Ђорђа уватити	„Које би ме вјерно послужиле?
„И жива га цару опремити;	„Каж' те мени кад ће Кули доћи?
„И да ћ' нејек' Србске поглавице,	„Кад ће доћи да се њему надај?“

После јој гаврани кажу: како су видели обе војске, Турску под Кулином, а Србеку под Кара-Ђорђем, како су се војске удариле, Турске поглавице изгинуле, Србска војска Турску надвладала, и Кули погинуо. И да му се више пенада, да јој дође; говорили су:

„Нит' ти иде Кули-Капетане,
„Нит' ти иде, нити ће ти доћи,

*) Стојићевина Поцерца.

„Нит' се надај, нити га погледај,
„Рђни сина пак шилји на војску:
„Србија се умирит' не може“

После ове славне победе Кара-Ђорђе остави Ваљевску, Шабачку и Рудничку војску са Војводама, под управом Јакова Ненадовића под Шабцом. Узме 1.000 људи и два тона, па оде преко Београда Дели-граду противу Ибраһим-Паше Скадарског.

Осим напред наведени бојева и овог славног Мишарског боја, у ком је Лука три грдне ране добио, Војвода Лука са Јаковом у овој години био је бој више пута при обсади Града Шабачког, био је у боју 6. Јануара, 3., 5., 28. и 29. Марта 13. и 14. и 20. Маја, 26. Јуна, и 16. Септембра ове 1806 год. По у свима овим нападима нису могли Шабаци од Турака по други пут освојити, зато што је Турском војском добро подкрепљен био. Но тек се Шабаци на ново по освојењу Београда 26. Јануара 1807 год. Кара-Ђорђу преда; *) који тог дана са тријумфом у Град уђе, и Војводу Луку Лазаревића за Команданта Шабца Града постави, који је у истом седио и у њему командирао до проласти 1813 године.

Војвода је Лука, осим свију досад наведени бојева, и у многим другим омањим бојевима, са Турцима бојак био. За време десетогодишњег ратовања Србског под Кара-Ђорђем, редак је који бој у крају око Дрине да пије Лука у истом учествовао.

Кад су Срби 1809 год. изишли из ван граница дотле освојене Србије, и прешли у Босну да и њу за војују, Кара-Ђорђе отишао је с војском преко Новог-Пазара и Сјенице да се с Црномгором соједини. А Јаков Ненадовић упутно је се био к Сарајеву, и Лука је са Јаковом прешао био дојњу Дрину, и на главници новине Вјељпие између Зворника и Сребрнице потуко је Турке, уком боју погинуо је и разглашени мегданџија и јунак Мехо-Оруклић.

Но због несрећне Каменичке битке морао је, како Кара-Ђорђе, тако Јаков и Лука сва завојевата места оставити, и похитати да у границама дотле пзвојевату Србију, од Турске поплаве спасу.

Војвода Лука био је са Јаковом у боју трипут код Лознице и у крвавој битки на пољу Тичару 6. Октомбра 1810 год. на Светог Тому,

*) Голубица V част, види стр. 290.

гди је сам Кара-Ђорђе војском управљао и гди је преко 2.800 Турака мртви и сам Паша од Сребрнице са многим Капетанима пао. Турци су били разбијени и преко Дрине у Босну претерали.

У овој славној битки Тичарекој врло је мало Срба погинуло; но многе су Србске Војводе, под којима су по трп коња у боју погинула, и мање старешине рана донаднули, као: Стојан Чупић, Мутап, Цинцар Јанко и многи други, а и сам Војвода Лука, секући Турке, здраво је у ногу рањен био.

Војвода Лука био је бој са Турцима на Црнојбару, на Салашу, на Буковици, Братачићу и на Новомселу о Крстовудне, гди је на мејдану Пејзу Мехмед-Агу погубио.

Ево како народна песма и о овоме мејдану, кад је Војвода Лука Пејзу погубио, збори.

3.

ЛУКО ЛАЗАРЕВИЋ И ПЕЈЗО.

Још ни зоре ни бијела дана,	„Господице, Пашо Али-Пашо!
Али-Паша Дрину води дође,	„Ев' у нашој Босни каменитој
Дође Паша и доведе војску,	„Има, Пашо, тридес'т Капетана, 25
Поред Дрине разане шаторе,	„И пмаде седам Паша малих,
Па се Паша покрај Дрине шеће, 5	„И велики Паша учуглија;
А титра се златним буздованом,	„У свакога има по ђевојка,
Ко ђевојка зеленом јабуком,	„У ког шћерца, у ког мпла сеја,
У балчак се сабљи покуцкује,	„Рад је сваки, да ми је поклон, 30
А на Мачву подријеко гледи,	„Сваки жели, да ме зстом зовне;
Па се Паша и сам разговара: 10	„Ал' сам Богу једни учинио,
„Док ми војска из дубљине дође,	„Да с' Туркињом оженим не ћу,
„Дрину воду пребродићу ладну,	„Него ћу се оженим' влахињом;
„Презазићу сву богату Мачву,	„Из Поцерја главитом ђевојком, 35
„Китог протн и у Шабац доћи	„Којано је б'јела и румена,
„У двореве Лазаревић Луке 15	„Која није вино и ракију;
„Хоћу њему назват' добро јутро.	„Та њом ћу се јунак оженим,
„Ал' у з'о час по ме, али поља,	„Влахињу ћу младу обљубити
„По једнога добра бити не ће.“	„На срамоту Лазаревић-Луки, 40
То говори Паша Али-Паша,	„И Чупићу, који Дрину чува;
То говори, ал' Бога не моли, 20	„Веће, Пашо, драги господице!
Веће мисли, тако да уради.	„Дај ти мене до два поглавара:
Ал' бесједи Пејзо Мехмед-Ага:	„Прво дај ми Осман-Барјактара,

„Друго дај ми Тулау Канетана, 45
 „И дај мене три хиљаде Турак’
 „На хатима, а под миздрацима,
 „Да ја пређем преко воде Дрине,
 „Да прегазим сву богату Мачву,
 „Да осванем у Поцерју славном, 50
 „Да поробим села изпод Цера,
 „Да запалим цркву Петковицу,
 „Па к’ оданде уд’рит’ низ Тавнаву,
 „Тавнаву ћу поналит’ до Саве,
 „У за Саву у Шабац ћу доћи: 55
 „А ти хајде Шабцу бијеломе,
 „Онђе мене хоћеш дочекати,
 „Онђе с’, Пашо, састати хоћемо.“
 Кад то чуо Паша Али-Паша,
 То је Паша једва дочекао, 60
 Па му даде до два поглавара,
 Једно прво Осман-Барјактара,
 Друго даде Тузлу Канетана.
 Изабра му три хиљаде Турак’
 На хатима, а под миздрацима, 65
 Па овако Пејзи говораше:
 „Пођи с Богом, Пејзо Мехмед-Ага!
 „Поналите села испод Цера,
 „Све мушкиње под мач ударите,
 „А женскиње под робље довед’те. 70
 „Док ми војска из дубине дође,
 „И ја хоћу Дрину пребродити,
 „Мачву прећи и сву поробити,
 „Китог проћи и у Шабац доћи;
 „Онђе, Пејзо, да се састанемо.“ 75
 Одатле се Пејзо подигао,
 У но ноћи Дрину пребродно,
 И ту Пејзи Бог и срећа даде
 Српска њега не привиђе стража.
 Оста Паша Дрине чувајући, 80
 Оде Пејзо у Поцерје славно.
 Кад се д’јели срећа и несрећа,
 Тавна похца од бијела дана,
 У Поцерју освануше Турци
 Код бијеле цркве Петковице, 85
 Петковицу околише Турци,
 Игумана старца затекоше,
 Три му ђака млада посјекоше,
 А тројица у гор’ утекоше,
 Игумана жива уватише, 90
 Намастпреко благо покунише,
 Како Турци добро задобише,
 Више Турци у села не шћеше;
 Игуману руке савезаше,
 Па га туку перним буздованом, 95
 Пјешке њега поред коња гоне,
 На се Турци Пашин повратише.
 Кличе вила прије јарког сунца,
 Саврх Цера високе планине,
 Дозиваше Српскоме логору, 100
 Украј Дрине шапцу Бадовишцу,
 Из логора зове поглаваре:
 Прво зове Лазаревић Луку,
 Друго зове Чуника Стојана:
 „Кље заспали, Српске поглавице! 105
 „Кље заспали, зао сан уснили!
 „Тешко су вас преварили Турци,
 „Петковицу поробили цркву,
 „Исаију старца уватили,
 „Вијеле му савезали руке, 110
 „Намастпреко одузели благо,
 „Три су њему ђака погубили,
 „А тројица у гору утекла.
 „Ви спавате, за то и не знате.
 „Је ли вама од Бога гријота, 115
 „А од људи покор и срамота?
 „Бе је ваша вала и јунаштво?
 „Што чините? Јер се не бијете?“
 Кад то чуо Лазаревић Луко,
 Он се пљесну руком по кољену, 120

Скерлет чоха пуче на кољену,
 Па поскочи, припаса оружје,
 И повика Чупића Стојана:
 „А на ноге, Чупићу Стојане!
 „Тешко су нас преварили Турци: 125
 „Мачву прешли, очли у Поцерје,
 „Петковицу поробили цркву,
 „Исаја заробили старца,
 „А још више јада може бити;
 „Већ мој брате, Чупићу Стојане! 130
 „Ти принаши свијетло оружје,
 „Па ти узми војске понајвише,
 „Па се спусти покрај воде Дрине,
 „Тврде страже покрај воде врзи,
 „Да не може тига пролећети, 135
 „А камо ли татар прокасати
 „И од Босне књигу проицјети:
 „Бојати се Осман-Капстана
 „Из Градачца из бијела града,
 „Да богате не пороби Мачве; 140
 „Па кад дођеш шеру Парашинци,
 „Ти поздрављ Зека буљубашу,
 „Нек' устане Зеко буљубаша,
 „И пек' крене голаће јунаке,
 „Поред Батра воде нек постави 145
 „Тврде страже све једну до друге.“
 Чупић скочи, припаса оружје,
 Узео Чупић понајвише војске,
 Па се спусти покрај воде Дрине,
 Тврде страже на бродове бацн; 150
 Када дође шеру Парашинци,
 Он поздрављ Зека буљубашу,
 Уста Зеко и голаће крену,
 Тврде страже покрај Батра бацн;
 Да какви су голаћи јунаци! 155
 Убили би под облаком ждрала,
 А камо ли на земљи јунака!
 Како би их Осман преварио?

А кад страже тврде поставише,
 Стаде Луко пребирати војску: 160
 Узео себе четерест коњика
 И стотину младих пјешака,
 И поведе Бакал-Милосава,
 И поведе Марка из Штитара:
 Милосава води ради дике, 165
 Ради дике и рад' разговора,
 А Штитарца Марка рад' јунаштва;
 И поведе Глупца Мијаила,
 Који с'јече мачем без разлога,
 И поведе Гркињића Ђорђа, 170
 Когано је на сабљу отео
 Од Турака из роштва Турскога,
 И држи га као свога сина,
 Који Луку свлачи и облачи
 И свилених онасује пасом. 175
 Пође с њима четерест коњика
 И стотина младих пјешака,
 Оде Луко уз ту воду Дрину,
 Да обиђе шанац у Ђешинци
 И у шанцу свога брата Ђуру, 180
 Свога брата Ђуру капетана,
 Да га млада не преваре Турци;
 А кад Луко Новом селу био,
 Бе су Турци Дрину воду прешли,
 И јоште се повратили нису: 185
 Куд су Турци Мачву прегазили
 На плочама траву су одијели,
 Стаде ука Луке око пута.
 И јошт Лука пута истражује,
 А Турци се пољем помолише, 190
 Савезана Игумена воде;
 Није шала, три хиљаде Турака!
 А у Луке четерест коњика
 И стотина Србина пјешака!
 Кад је Луко опазио Турке, 195
 Препале се Лазаревић Луко:

„Мили Бого! та што ћу ти јако:
 „На злу ти се мјесту затекосмо!
 „У равнине пољу широком.
 „Бе не пма ни трна ни грма, 200
 „Нас је мало, а много Турака:
 „Да с' бијемо, разбит' не можемо,
 „Да бјежимо, утећ' не можемо;
 „Шуме нема, да се заклопимо,
 „Већ можемо лудо изгинути, 205
 „Веће, браћо, стотина пјешака!
 „Сваки своју пушку потирашите,
 „Покријте се по зеленој трави,
 „Па пушака метати немојте,
 „Нека за вас Турци и не знаду; 210
 „Ми коњници одосмо пред Турке,
 „Па ће Турци на нас ударити,
 „Ми с' пред њима пзмаћи хоћемо,
 „К вама ћемо Турке напустити,
 „Ви гледајте сваки по једнога. 215
 „Па на Турке огањ оборите,
 „Са пламеном Турке забушите,
 „А ми ћемо сабље повадити
 „И у Турке јуриш учинити:
 „Не би л' како Турке забушили, 220
 „Не би л' старца од Турак' отели.“
 Тако Луко Србље сјетовао.
 Пјешаци се по трави покрише,
 Оде Луко су четрљест друга,
 Коња љути, а пред Турке пде. 225
 Како Турци опазише Луку,
 Одмах Турци Луку познадоше,
 Па говори Пејзо Мехмед-ага:
 „Ти си курво, Лазаревић Луко!
 „Што сам кео, то сам удесио, 230
 „С тобом ћу се, курво, огледати.“
 Трже Турчин сабљу димшићју,
 Трже сабљу у лијеву руку; *)

Али Луко Пејзе не познаје,
 Него мисли, да је Али-паша, 235
 Па се њему јуначки јављаше:
 „Ја сам курво, пашо Али-пашо!
 „Жена био, ко ти побјегао!“
 Трже Луко сабљу у десницу,
 Један другом добра коња пусти, 240
 Донста се ударити хаху,
 Ал' Србини не дадоше Луки,
 Већ с' утјече један пред другог,
 Да Србима Луко не погине,
 Србима је жао поглавара; 245
 Утече се Бакал Милосаве
 На јагразу коњу високоме,
 Па говори Лазаревић-Луки:
 „Побратиме, Лазаревић Луко!
 „Ја ћу за те на мејдан изићи, 250
 „Ти ћеш мене прије покајати.“
 Трже Бакал сабљу у десницу.
 Па полеће Пејзи Мехмед-аги,
 Ал' тек што се коњи сусреташе,
 И јунаци да с' сабљама ударе, 255
 А Бакала срећа изневјери:
 Под Бакалом јагрз посрнуо,
 Паде Бакал пред коња у траву,
 Бакал паде, а Пејзо донаде;
 Да Бакалу одсјече главу; 260
 Ал' се Бакал и ијенице брани
 Брптком сабљом и десницом руком.
 Бјежи Бакал около јаграз.
 Када виђе Лазаревић Луко,
 Ђе ће Турчини посјећи Бакала: 265
 Скиде Луко пушку крцалијку,
 Која по је обљевена златом
 Од јалмана до горњег ипшана,
 На којој је тридес'т беленизук,
 Све од чиста жеженога злата, 270

*) Како, да је Пејзо био шувалија.

Паразлама од тридес'т дуката;
 На којој је до дванајест слова,
 Свако слово у крв' окаљено,
 На јуначко тело нам'јењено;
 Она бије сваку амајлију; 275
 Па је Луко онда говорио:
 „Та не бој се брате Мплосаве!
 „Тај те Турчини ће погубит' не ће,
 „Нпт' ће виђет' буле ли матере.“
 Крцалпјики живу ватру даде, 280
 Пуче шара, пушта остат' не ће,
 Те погоди Пејзу Мехмед-агу,
 Погоди га под грло бијело,
 Закла Пејзу као јагње б'јело;
 Пејзо паде са коња у траву, 285
 Ал' долеће Осман-барјактару
 С голом сабљом у десници руди,
 Да Бакалу одсијече главу,
 Па му не да јаграа узјати,
 Бакал бјежи око коња свога, 290
 Па се Бакал и пјешнице брани,
 Ал' бп њега Турчини погубио;
 У Бакала вјерна слуга бјеше:
 Павлић момче из града Мостара,
 Когато је Бакал одранио 295
 Уз кољено к'о рођеног сина
 Зарад' Бога и заради душе,
 Павлић собом заклоња Бакала
 Заклоња га собом и врапчићем,
 Младо дјете, одвише слободно, 300
 Трже Павлић двије пушке мале,
 У Османа обје окренуо:
 „Стан' Турцине! куд си наернуо?
 „Не ћеш згубит' мога господара,
 „Док је моје на рамена главе.“ 305
 Обје пукле, Османа згодиле,
 Синцирли га зрна ударила,
 У Осману срце петргала.

Кад падоше двије поглавице,
 Онда Турци патраг устеглуше, 310
 У то доба Бакал-Мплосаве
 Узја коња, на поћера Турке,
 Ал' повика Тузла капетане:
 „Јао Турци, моји јењичари!
 „Нема Лука већ четрђест друга, 315
 „А нас има три хиљаде равно,
 „Ето јако што се од нас ради!
 „Јалах кардаш, јурни на душмана!“
 Тад' се Турци опет повратили,
 На коњике Српске јурни чине, 320
 Србљи сташе пред њима бјегати!
 Та не бјеже да Турцима' утеку,
 Веће маже Турке на пјешаке.
 А кад Србљи Турке дохатише,
 На мах пуче од стотипе Срба, 325
 На мах пуче стотипа пушака,
 Мртвих паде стотина Турака,
 Погибе им Тузла капетане;
 А Србљи онда јурнише,
 Турци сложено огањ оборише, 330
 Под Штиптарцем убише љогата,
 Под Ђорђијом убише дората;
 Ево Ђорђе пјешнице пзмаче,
 А Штиптарца љогат притиснуо;
 На Штиптарца Турци долећеше, 335
 Лежећива да га поспјеку.
 Јадаи Марко лежећи се брани:
 Бритком сабљом и лежећи маше.
 Око себе рашћерује Турке.
 Донста би Марко погинуо, 340
 Ал' опазн Глувац Мпханло,
 Ђе су Марка забунили Турци,
 Трже мача Глувац Мпханло,
 Па кроз Турке јурни учинио,
 Док до Марка путе просијече, 345
 Седамнаест Турака поспјече

С друге стране Пушибрк Остоја,
Док Остоја путе просијече,
Десет Турски глава одспјече;
Те Штитарца скоњем опростише. 350
Кад се Марко ногу докопао,
Како соко крила на планини,
Па поћера Турке на алаје,
Све разбише Турке на алаје,
Даше Турци плека, побјегоше, 355
А на Дрину воду нагазише,
Одведоше Нсанју старца.
Од Турака много и утече,
А много их и онђе остаде:
Седамнаест погibe Србина, 360
Оста мејдан Лазаревић-Луке.
Како Турци Дрину пребродилише,
Али-паша далеко их виђе,
Мало ближе пред њих истрчао:
„Јала кардаш! како ј' у Србји? 365
Турци њеху невесело веле:
„Али-нашо, спља кукавица!
„Никако је у Субји по Турке!

„Колико смо тебе говорили,
„Данешаљешвојске преко Мачве; 370
„Та ће ти је Пејзо Мехмед-ага?
„И ће ти је Осман барјактару?
„И ће ти је Тузла капетане?
„Које Босна нигда стећи неће.
„Погуби их Лазаревић Луко 375
„Су својијех четерест коњика!
„Још да бјеше Чупићу Стојане,
„Не би тебе гласник Дрини преш'о
„Нит' би пм'о ко глас донијети,
„Да ти каже, каконо је било.“ 380
Од како је свјет постануо,
Није Србини Турке дочекао,
Мало Срба а много Турака,
Разма тада Лазаревић Луко
Што дочека Турке код Новог, *) 385
И погуби Пејзу Мехмед-агу
О Крстову дацу јесењему.
Ова пјесма свима Србиниња,
Од мек' пјесма, а од Бога здравље:

За време десетогодишњег ратовања Србског под Кара-Ђорђем са Турцима Војвода Лука велику је славу имену свом задобио. Задобио својим оружијем, задобио својим редким и паметним јунашством, и пожртвовањем за своје домовине слободу. Редак је који Кара-Ђорђево Војвода, који је се у јунаштву са Луком мерити мого. А још ређи, који је у бојевима бијући и секући Турке 14 рана на свом телу, 9 тешки и 5 олакши задобио, и исте преболео.

Војвода Лука себе је својим славе пуним делима узвисио, и име своје код потомства и народа Србског, који га у песмама пева, овековечио.

Па нијел право имао Кара-Ђорђе, што је волио Војводу Луку Лазаревића, зваога „Посинком“, дичио се с њиме, и називао га и својом десном поузданом руком? Вели се у народној песми, кад му је Кара-Ђорђе поручиво да чува народ од Турака, овако:

*) Т. ј. села.

„Поне Луко, моја десна руко.
 „Добро чувај Посавине славне,
 „Посавине и Тамнаве, Луко,
 „Да ми Турци роба не одведу:
 „За роба ћу тебе погубити.“

Овако је песма нацртала поруку Кара-Ђорђеу као строгу. Но и без поруке Лука је бодрим оком чувао народ, да га Турци не поробе. И чувао га је дотле, докле десеторогуба сила варварска, није Србску снагу надвладала, па и Лукину и Кара-Ђорђеу моћ десница њихови сломила.

Сломн много надмашна сила Турска искупивша се противу Србије, из трију части света: Европе, Азије и Африке. Несрећне 1813 год. сломн снагу Србски јунака, па и Лукину и целог народа Србског.

Те 1813 год., после последње битке на Равњу-Засавици, која је трајала биће од почетка до 15. Септембра, кад Турци разбију Србе и заузму Мачву и Поцерпину, дођу Шабцу и прекриле сво поље Шабачко. Војска Србска, како види силу Турску од 100.000, поплаши се, остави Војводе и сва се распршти, оде кућама да своје породице од варвара по шумама и гудурама прикрива, а који је ближе Саве да је у Срем превози и живот спасава.

Тад и све Војводе Србске, сами себи остављени, нагну, себи и својима породицама снасенција тражити, да ји варвари не поробе. Па и Војвода Лука Лазаревић из Града Шабачког кроз водену капију претурп преко Саве своју породицу. Запали своје копаке у Граду, у којима је седпјо, па се нижа Саву са Војводом Стојаном Чупићем и са неколико своји момака спусти до Забрежја, и ту у Срем са многим Војводама и народом пређе.

Кад Лука у Срем пређе, њега Аустријска власт одпрати у Манастир Фенек гди су и друге главније Војводе и Кара-Ђорђе бијо. Одатле, 29. Октомбра одправе ји у Град Варадн. А 7. Јануара 1814 год. Кара-Ђорђа одпрате у Грац; друге Војводе по другим Градовима; а Луку у Еденбург сместе.

А пошто Кара-Ђорђе и његове Војводе буду присмотре ослобођени, главне Војводе па и Војвода Лука са Кара-Ђорђем, у Августу добију Руске пасоше, и 17. Септембра преко Ердеља испраћени буду у Русију, гди у Руску варош Хотин 26. Октомбра те 1814 год. дођу. Ту

добију од Руског Цара пристојно по старешинству издржање; а и Војвода Лука 300 дуката годишње. Гди је са својом породицом у Хотини гди су се и друге Србске Војводе налазиле, до 1832 год. живио.

На пошто је Русија после рата 1829 год. Турску 5. чланком Једренског мира обвезала, те она 8. точку Букурештског трактата од 1812 год. испуни, и права под Кара-Ђорђем извојевата, Србији поврати; а и Кнеза Милоша за Кијаза Србије 1830 год. призна. Тако Русија кад учини Србију полунезависну, коју је она од Порте отргла и којој је виутрења права осигурала, захте и од Милоша те све оне Војводе, које су се налазиле у Хотини на издржавању Руског Правителства, у Србију пријам и службе им даде.

Тако многе Војводе одма 1830 год. у Србију оду, и неки службе приме. А Војвода Лука задржи се и 1832 год. у Србију дође. Кога Кнез Милош постави за члана Шабачког Магистрата.

Кад се у Србији одпочне борба око устава, између зване уставовачке странке и Кнеза Милоша, који је противу устава био, зато што га је у самовлашћу устав ограничавао; и који мораде се Кијажеског достојанства 1. Јуна 1839 год. одрећи и 3. Јуна из Србије у Влашку, на своја добра отићи; на како се и после тога та борба око устава, кад и Кнез Мијаило на владу после смрти свога старијег брата Милана, који и недочека да за Кнеза потврђен буде дође, продужи, Лука Мазаревић био је једино члан суда Шабачког. На ако је и он био на страни уставовачке партије, које није ни одкога тајно, ипак није излазио на јавну борбу.

Кад је у Мају 1840 год. преврженицима уставне странке у Шабцу претила опасност, те се помоћник Началничества Ђука Стојинчевић Милоша Поцерца брат, са једним чланом суда мораде уклонити у Град Шабачки, а чланови суда Шабачког у судском зданију затворити, и од противне странке чувати од напада, — Лука Мазаревић, и ако му је грозила опасност од партије противне уставу, нехте се у суду затворити, изиђе из суда и сам оде својој кући, наоружа се и за одбрану припуготови. Но Шабачки грађани, који су старог Војводу Луку много ценили и поштовали, одберу се најодабранији, оружају се и оду кући његовој, те су га чували. И тако Лука на миру прође.

И кад Кнез Мијаило приморан подлегне уставној Србској странки, Србију 27. Августа 1842 год. остави и у Аустрију пребегне, а за њим

одма 2. Септембра те 1842 год. Кара-Ђорђевић млади син Александер Кара-Ђорђевић за Књаза Србије народом Србским изабрат буде, Портом потврђен и Европским силама признат.

Тад, те 1842 год. одма стари Кара-Ђорђевић Војводама дични јунак Лука Лазаревић, од члана суда Шабачког из уважања неоценими заслуга Србији учињени, Кара-Ђорђевић сином Књазом Александром постављен буде за члана Државног Совета. Те и у том високом звању неколико година послужи земљу своју; а потом, због старости и слабости од многи рана, пониште се те стављен буде у пензију, који из Београда оде у Шабац својој кући, гди је до своје смрти мирно живио.

Безсмртног имена Лука Лазаревић, у својој кући, седећи умро је 29. Априла 1852 год. Сутра дан, с највећим почастица, у копан је код Шабачке цркве. Над гробом његовим уздана је мраморна плоча с овим стиховима:

„Крјенком мишцом, срцем витеш-
кијем

У најгоре доба по Србину
Кад процвиће мало и велико.
И Србија земља поносита
Крвавијем сузам проплакала,

Роду своје послуживши вјерно —
Овде Лежи Лазаревић Лука,
Штит Поцерја, цвјет Србских јунака
А посијак врла Кара-Ђорђа!
Проста земљо! Која по га скриваш,
Својом те је откупио крвљу!“

Лука Лазаревић био је осредњега стаса, тела коштуњаво сувог а доста снажног, главу имао је осредњу, косу на глави носио је кратку неправилно шпичату и зачешљавату, коју је под своју старост имао седу, чело имао је умерено и гладко, обрве повијене српасте, очи осредње граорасте отворене и нуне ватре, лице му је било осредње црномањасто жућкасто, сувољаво и осредње дуго, бркове је имао повисше црне лепе средње величине, имало на више засукате, уста имао је умерена, а глас тапак јасан звечећи.

Лука је био нарави ћутљиве и озбиљне, по волео је о ратовању говорити и са озбиљом тихо причати; био је доста опорит жесток, по у вршико повратљив, био је жив и врло лак и окретан. Спрема млађима био је строг, али и праведан, а спрема старијим послушан. Особито Кара-Ђорђу одан је и веран био.

Лука је у јелу и пићу био умерен, и у кући својој живио је лепо, али без икаквога раскошства, што је год у кући имао све му је било лепо чисто уредно и укусно. Дувар му је собни сав окћен био

леним оружјем: сабљама, пушкама, пиштољима и рахтовима сребрним и позлаћеним. Међу оружјем била је сабља, дуга пушка и пиштољ Турског јунака Пејзе Мехмед-Аге, ко га је Лука на мегдану погубио, и то сво оружје Лука је у боју задобио.

И осим тога носио му је о дувару велики и широк мач панцир-лије Орукић-Ме'хе, за кога се каже да је некад био Принца Евгенија. Тај мач поклопио му је под Беџином у Босни Пуши-Брк Остоја, који је са Глвцем Мијаилом из Ваљевске каменице и убио Орукић-Меју. *)

На оружје тако се навико био Лука, да га је и под своју старост и слабост узасе носио кад је гди на пут ишо, или из Шабца у Београд, или из Београда у Шабац, увек је покрај своји пиштоља за појасом, сабље о појасу, и своју дугу пушку „Кричалијку“ според себе у колима носио.

За сво време Кара-Ђорђевог ратовања, Лука увек је јашао добре Аранске Хатеве, као што је и био ванредан добар јашач, и на себи носио је скупоцено срмал и кадифели Војводско одело; а и до своје смрти носио је народно Србско одело и вес на глави.

Лука није био раскошан, као што ни за богатство грамзно се није. После своје смрти врло је мали иметак деци својој оставио.

Лука је врло уважавао науку и научене људе. И како није било близу школа, он је своју децу шпљо у Карловце да неостану не школовата.

Војвода Лука имао је и једнога рођеног брата Ђуру, кон је свуд с њиме у биткама био и јуначки борио се, као што народне песме веле. А и Сима Милутиновић у Србијанки спомиње га; **) по ништа даље о њему се не зна.

Лука је као свештеник са првом својом женом имао два сина Мијаила и Кузмана; овог последњег је у Хотину и оженио са Љубинком, ћерком Војводе Петра Добрића, с којим је сином у Србију 1833 год. и повратио се. Кузман, у Шабцу зацумао је се с'трговином, и умро; а Мијаило је још у Хотину умро. Са другом својом женом јунакињом Јадранком Данојлом, достојном супругом јунака Луке, имао је три сина: Владимира, Александра и Коју.

О жени Лукиној „Данојли“, која је Луку, и друге забринуте Војводе сакупљене под Шабцем куражила, да убој противу навале Турске иду, ево шта Чубра каже:

*) Србијанка Милутиновића III. част стр. 78—80.

**) Види Србијанку I. част стр. 118.

„Е, под Шабаци збилисте се амо! | Тек' изусти Јадранка Данојла,
Зар ми' жене да вас заступамо?... | Преумили с' и Теодоровићу (Лази)
Је ли за тим?... Ја ћу ево прва, | Ал' и прочи с' повалом је приме:
А и проче тркинице Србке | „Славно збориш од' Србкиње Србко!
Хате посјест', сабље припасати, | Војничка је дужност угинути
По сред Турака што и када удрит', | Из живота привремене дружбе
Па који би од' мужева осто', | Прије него уступити врагу
Нек' се тене из' свог' завичаја, | Опо своје, чим и за што живи!
Недостојан ни зраком му дихат (Luft) | Ми' готови сви с' учинит' исто,
Под сунанцем себ' ненаш'о мјеста, | И на вјерно враг узбит' се мора,
Кад' грудима незаклонит' мари | Ил ће честност наследић' потомство
Што најдраже и најсветије му!“ | Решителних предак' утежењу.“ *)

Жена Лукипа Данојла, још раније умрла му је била. Владимир и Александер, синови Лукипи, које ји је и ожењено, и дочеко упуке, били су оба у државној служби, Владимир у доцније време био је казначеј у Шабцу; умро је 1876 год. и после себе оставио је порода. Александар и данас у Београду живи као I. благајник Управе фондова и има порода.

Лука за живота свог најволно је најмлађег сина свога Коју. Зато што су му оба старија сина била врло мрне и скромне нарави. А Која био му је жив, окретан, врло добар јашач, носио је и заправо се са оружјем, и имао је природну нарав да буде добар војник, а можда и јунак па оца свог. За то његово понашање војничко, Коју је Лука и волно, говорио је: „Мој Владимир и Александер, они су моје Данојле деца; а Која је моје дете и мој прави син.“ За то га Лука да у војену службу, да га за војника спреми. Која, буде неко време у војсци Србској, постане капларом, па нехтене чекати да и официром постане, него из војене службе испише се, и после тог наскоро и умре. Стари јунак Лука много је тужно за својим сином Којом, кога је здраво волно, и Којина смрт много је причинила те је ускорила смрт старом јунаку Војводи Луки Лазаревићу и у гроб га вечне памети свалила.

125.

БАКАЛ МИЛОСАВ КАПЕТАН.

Родом је из Херцеговине. Дошао је у Шабаци око 1800 год. Ту се настањено и држао дућан бакалницу, одкуда је прозват „Бакал Милосав.“

*) Србијанка Милутиновића II. част стр. 167.

Кад је устанак Србски под Кара-Ђорђејем 1804 год. букнуо и Јаков Ненадовић дође са војском под Шабац, а 7. Марта варош за-
нали, Турке у Град стера и варош заузме; тад Милосав, погоревши
му бакалека трговина; као добровољац ступи код Јакова у војску, гди
је се ту са Турцима туко, докле и Шабачки Град 20. Априла од Турака
узели нису.

Доцније Бакал Милосав дође под команду Пона Луке, код је
с њиме увек у бој био, и гди је се год Лука борио, ту је скоро свуд
и Бакал Милосав с њиме у боју противу Турака био. Који изиђе на
гласу добар јунак.

Годише 1806, Јануара 17., кад су се код Лешњице на Раипто-
вачи противу велике силе Турске борили, гди Војвода Лука са Дабичејем
Живком разбије Турке, на Дрину ји и у воду Јадар патера, и многи
се подаве, ту је у води Јадру Бакал Милосав три жива Турчина плива-
јућа, миздраком пробо.

Бакал Милосав кроз сво десетогодишње ратовање Кара-Ђорђево
са Турцима, свуд је се око Дрине са Турцима туко, а и преко Дрине
прелазио је и јуначки бојак био.

Кад су 1810 год. Турци обасели у Лозници у шапцу Милоша
Поцераца, Анту Богичевића и Бакал Милосава, гди стигне Кара-Ђорђе,
Јаков Ненадовић, Лука Мазаревић и многе друге Војводе са војском,
те ји 6. Октобра на Св. Тому обсаде ослободе, и Турке жестоко по-
туку, сво шта песма о том Лозничком боју, кад су у обсади били, за
Бакал Милосава каже:

„С друге стране, на доњу канију
„Излијеће Бакал Милосаве,
„На јагрзу коњу великоме,
„И спјече Турке око града;
„Ту се Бакал незна уморити,
„Већ разгони Турке око града.

„Док под собом коња неумори;
„Кад јагрза у пену учини,
„Тад се с коњем он у град поврати,
„Оног сјаше, на другог узјаше,
„Па једнако он разгони Турке.“

Те три Војводе Поцерац, Богичевић и Бакал Милосав кад су из-
летале из шапца и Турке разгонили, и Анта бринећ се да непадиу уроб-
ство; даље песма овако каже:

„Ал' ето ти Бакал Милосава,
Крвава му сабља до батчака
И десница до рачена рука,
Спјекући око града Турке.“

И Анта каже те пишу Луки, који дође својском те ји обсаде ослободи.

Кад је на Новом Селу Лука Лазаревић полетио Пејзи Мехмед-аги на Мегдан, Бакал Милосав бојећи се да Лука не погине, жалећи Луку, а себе преторевајући истакне се пред њега. Ево како се каже:

„Утече се Бакал Милосаве
На јагрзу коњу високоме,
На говори Лазаревић Луко:
„Побратиме, Лазаревић Луко!
„Ја ћу за те на мејдан изићи,
„Ти ћеш мене прије покајати.“
Трже Бакал сабљу у десницу.
На полеће Пејзи Мехмед-аги,
Ал' тек што се коњи суеретоме,
А јунаци да с' сабљом ударе,
А Бакала срећа изневери:
Под Бакалом јагрз посрнуо,
Паде Бакал пред коња у траву,

Бакал паде, а Пејзо допаде;
Да Бакалу одсијече главу;
Ал' се Бакал и пјешнице браши
Брптком сабљом и десницом руком.
Бјежи Бакал около јагрза.
Када виђе Лазаревић Луко,
Ђе ће Турчини посјећи Бакала:
Скиде Луко пушку крцалијку,
Крцалијки жпву ватру даде,
Пуче шара, пуста остат' неће,
Те погоди Пејзу Мехмед-агу
Погоди га под грло бјјело,
Закла Пејзу као јагње бјјело.“

Године 1813 и Бакал Милосав био је прешо у Срем, па се после 1815 год. вратио у Србију и био у Мачви, народ подиго противу Турака па је на Дубљу и у боју био.

Доцније кажу 1818 год. да га је Кнез Милош шпљо у Цариград као Татарина, те је радио код Порте, ночем је знао Турски говорити. Те су од оних Срба, који су у Лешњици 1813 год. са Стојпљевићем заробљени били 70 њи робства ослобођени, а прочи поумли су били.

Милосав је био човек висок, црпоманасг, стасит, бео у лицу, добре парави и пријатан у друштву, а велики јунак.

Умро је у Шабцу, 1823 год. кажу да му је тад било 53 године.

После његове смрти оставио је једног сина Ђоку, који је био у војсци 1846 год. каплар; али се испише из војске и оде у Шабац, гди је неко врте жпвио, па је тамо и умро.

126.

ТОША БОЈАНИЋ

БАРЈАКТАР.

Тоша Бојанић је родом из Брцеговинце. Кад је он дошо у Србију и гди је се први пут настапио незна се.

Но како су Срби под Кара-Ђорђем устали противу Турака, и Јаков Ненадовић дошао са војском под Шабац и 7. Марта 1804 год. варош Шабацку заузео, освојио, и Турке у Град стеро и кад је Поп Лука Лазаревић као јунак на глас изишао и Војводом посто, Тоша Бојанић непрестано био је уз њега барјактар, и у свима бојевима у којима је Војвода Лука бој са Турцима био; и Тоша Бојанић је у свима учествовао и јуначки се за сви десет година ратовања Срба са Турцима борно њега је Војвода Лука здраво волео.

Кад је наступила несрећна 1813 год., те је Поп Лука Лазаревић морао у Срем прећи, и одатле 1814 год. у јесен и у Русију отићи, с њиме је заједно и Тоша Бојанић отишао, гди су се настанили у Хотину, Бесарабске области, и ту су за њихово издржање од Руског двора добијали оба сарамерно пристојно у новцу издржање.

Па како у Хотину 1816 год. умре Војвода Никола Карамарковић, за ким је удата била Кара-Ђорђева ћи Сара, тако доцније Тоша Бојанић у Хотину ожени се са истом Саром. И кад се Војвода Лука Лазаревић 1832 год. поврати у Србију, с њиме заједно са породицом својом врати се и Тоша Бојанић и оба у Шабцу настане се, гди су и с кућом до своје смрти оба живили.

Тоша по повратку свом у Шабац под Кнезом Милошем био је неки Полицај, у ком је звању, био 1838 год., у Шабцу код своје куће и умро.

Он је после своје смрти оставио у животу своју жену Сару, с којом је имао три ћери имено: *Јелку*, *Надежду* и *Стану* и једног сина *Ђоку*, који је после његове смрти под владом Кијаза Александра Кара-Ђорђевића 1843 год. ступио у стојећу војску и као врло интелигентан и отличан човек ускоро посто је официром, и 1848 год. од колере у Београду као пешачки Поручик умро је, и упокојен код Палилулске Св. Марка цркве. Прву ћер Јелку Тоша за живота свог удо је био у Шабцу са трговца Теју Богатичевића, која је с ним родила једног сина имено Мијапла, који је данас у Краљевини Србској коњички поручик, и три ћери, које су се после Тејине смрти разудале, а Јелка можда и данас живи у Шабцу. Друга ћи Тошина, *Надежда* после смрти његове удала је се за Стеву Радончића, члана Београдског окружног суда, који обоје данас у Београду у пензионерском стању живе, и нису деце имали. Трећа ћи Тоше Бојанића, *Стана* удата је била за Димитрија Стојадимовића, пешачког Мајора, који је у Београду 1864 год.

умро, и после своје смрти оставио једног сина и једну ћер; Стана и данас у Београду у пензионерском стању живи. Сара, Тоше Бојанића жена, умрла је у Београду биће 1852 год. и сарањена је код цркве Св. Марка у Палпцули.

Тоша Бојанић био је крупног и високог раста, здраво јаког и снажног телесног састава, подужи образа, бела и чистог лица, велики обрва, подужи и густе смеђе бркова; глас имао је покрупан. Од нарави био је здраво озбиљан и мало говорљив, иначе пријатац, и носпо је се врло лепо и чисто, и господствено понашао; био је велики јунак и са више рана, које је у бојевима задобио, отишао је у гроб. Слава имену његовом.

127.

ЛАЗА ТЕОДОРОВИЋ

(звани од народа Ђата Лаза)

А ДОЦНИЈИ ЧЛАН СОВЕТА, КАПУ-ЊЕХАЈА, И РАЗНИ ОРДЕНА КАВАЉЕР.

Лаза Теодоровић родио се у селу Свиплеуви, у Тамнави, нахије Шабачке, око 1780 год.

Његовом оцу било је име Теодор и отуда се звао Теодоровић. Отац му је био трговац и пмућан човек у Свиплеуви. Па кад Лаза поодрасте и за школу дојача, њега његов отац даде у Карловце у школу. И кад у Карловцима онда постојеће школе изучи, отац га одведе и у Сегедин, те и тамо школе сврши, и научи Немачки, Маџарски и Латински.

Па кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, Лаза, свршивши науке у Сегедину, у јесен врати се кући у Свиплеуву. Кога Јаков Ненадовић 1805 год. узме себи за писара, и он је за сво време десетогодишње војне Срба под Кара-Ђорђем код Јакова писар био.

Лаза се код Јакова и ожени, и узме себи за жену Деву ћер Капетана Марка Ранковића, сина покојног Кнеза Ранка, кога је Бег Новљанин у Шабцу 1800 год. погубио и који је био братучед Кара-Ђорђевог Војводе Иона Луке Лазаревића.

Дева је била жена достојна свога паметног мужа, јер и она је од природе наметна и достојанствена као неки мудар човек била, и од свакога поштована и уважавана. Но није деце никад имала.

Кад наступи 1813 год. те Србија пропадне, и много Војвода и народа у Аустрију пребегне, тад и Јаков Ненадовић 24. Септембра на

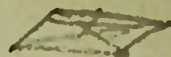
Забрежју код Палежа у Срем са својом породицом пређе, а с њиме пређе и Лаза Теодоровић са његовом женом Девом, и настану се у Ашањи и Купинову. Но кад Јакова Аустријанци отерају у Голубинице, затим у фенек, па и у Варадин, а за њим оде и Јаковљева породица и у Карловцима настану се, са њом оде и Лаза Теодоровић са његовом женом Девом, који су живили лепо и не раздвајали се као једна породица. А кад 1814 год. 17. Септембра пође Кара-Ђорђе за у Русију са више Војвода и други Срба, с њиме оде и Јаков Ненадовић а и Лаза Теодоровић са Девом, и кад 26. Октобра у Бесарабску област Хотин дођу, ту се настане па и Лаза Теодоровић не растајући се од Јакова и његове породице, гди Лаза добије од Руског двора као и други Срби са-размерцу новчану помоћ за своје подржавање. И ту живећи Руски научи.

Кад Кара-Ђорђе 1815 год. пође за у Петроград Цару Алек-сандру, да га моли да помогне Србима и да ји спасе од поплаве Турака, који су учинили противу 8. тачке Трактата Букурештског; он поведе са собом и Јакова Ненадовића, с којим оде и Лаза Теодоровић, те им је толмачио и преписку водио; и тад Лаза Кара-Ђорђу написао онај извештај о стању Србије 1813 год. који је у I-вој књизи од стр. 426—444 пе-чатао, и кога Кара-Ђорђе у Петрограду Цару Александру I., 4. Маја 1816 год. преда.

Кад се Кара-Ђорђе са Јаковом из Петрограда у Хотин 1816 год. врати, врати се с њима и Лаза Теодоровић и остане ту и даље.

Па кад Кара-Ђорђе 1817 год. оде у Србију, и на спавању 13. Јула у селу Радовању Смедеревске пахije од Кнеза Милоша Обреновића чрез изаслате убице Вуицу Вулићевића и Николу Новаковића буде мучки убијен. Доцније Лаза Теодоровић 1819 год. врати се у Србију, гди га Кнез Милош узме код себе за свог Секретара, возљуби га и накло-њен му буде. Но та наклоност Милошева спрема Лазу небуде дуго-трајна, као и спрема свима другим, него омрзне на Лазу и хтеде га 1821 год. и живота лишити. Повод овој мржњи била је Кнегиња Љу-бица Милошева жена, и то због овога.

Кнез Милош Обреновић, као што је после пропасти Србије 1813 год. био једнако уз Паше и Везире, а нарочито уз љутог Сулејман-Скопљак-Пашу, чији је и поспиак био, па напојио је се Турским духом, и свеху је се оно Турско владање, понашање и господство допало, па и домаћи Турски живот, који су по више жена имали. Па тако и Ми-

лошу то допадне се, и осјам што је своји више љубезница имао, допадне му се и нека сељанка имено Петрија, коју себи за своју наложилицу у конак узме, а њеног мужа, који је у Крагујевац са три своја братучеда дошо и с виком тражио да му жепу њеној деци поврати, све побије. А потом намери да се с њоме и венча.

Кнегиња Љубица дозна за ту намеру свога мужа Милоша, па незнајући сама шта да ради, потужи се за то Лази Теодоровићу Секретару и Николи Николајевићу азнадару-благајнику Милошевом, који су оба добро код Кнез Милоша стајали, и његову наклоност уживали, и замолили да јој кажу начини како да се од те намере Милош одврати, да начини бруку и са собом и с њоме. Они то приме срцу, па за одвратити Милоша од те срамоте и сачувати Кнегињу Љубицу а и чест Милошеву, договоре се, те Николајевић написа једно писмо изврнутом руком, у ком саветује и укори Милоша за незаконе поступке његове и таково му преко поште подметнуто доставе. Кад то Милош прочита, разјари се на такови савет, па по мислењу свога Ашице Симе Милосављевића Пантрџца посумња да то писмо нико други пије писмо него Теодоровић и Николајевић. Па њи оба спреми у Брусинцу брату свом Јовану са писменим налогом да ји тајно побије. А њима каже да иду и да му рачуне у ред доведу.

Па тако њи оба у Брусинцу са три жонка, које је за убице одредно одпрате, који с Јованом Николу Николајевића у лову убију. А Лаза, пехтевини пићу у лов, тад жив остане; кога долазак у Крагујевац Руског посланика Строганова живот му спасе, јер по њега Кнез Милош по захтевању Строганова пошаље свог Татарића, тега жива у Крагујевац врати. *) Гди Лаза опет за неко време буде Секретар код Милоша.

Године 1827 пишо га је Кнез Милош као депутирца и у Цариград. Доцније пишо је по посланству и у Русију. Године 1835 био је и члан суда, званог „Исправнишество“. И тако је час овде час онде, сад у већој сад у мањој служби био, од Кнез Милоша постављат, до 1839 год.

Године 1839, кад Кнез Милош принудом 1. Јуна оставку даде, и из земље 3. Јуна прогнат буде, Лаза Наместнишество Кијевске

*) О свему овом види обширније у животопицу Николе Николајевића од стр. 146—152. ове књиге. И у Огледалу Светића од стр. 38—41.

власти, уведши Устав у земљи, за кога је се и Лаза Теодоровић са уставовачком странком између први борбо, постави чланом државног Совета.

Кад Књаз Мијаило по изгнану његовог оца Милоша, а по смрти свог старијег брата Милана, који је 26 дана по изгнану Милоша умре, изабрат буде за Књаза Србије, и кад 5. Марта 1840 год. у Србију преко Цариграда из Влашке од свога оца дође, и Књажеску власт од Наместника у своје руке прими, Лаза Теодоровић остане и даље члан државног Совета.

Но како по доласку Књаза Мијаила опет странка старог Књаза Милоша стане радити да дође Књаз Милош у Србију и да му Књаз Мијаило уступи Кнежеву власт, које странке буде глава његов брат Јован Обреновић, Кнегиња Љубица а и Јеврем брат Милошев, у коју странку увучен буде и сам Књаз Мијаило као младолетан, гди се стане газити и нарушавати уведени Устав у земљи, и подизати народ на буњу противу уведени закона и законн власти. Гди се изроди метеж, и стану се гонити и прогонити најзаслужнији људи и прваци у земљи, који су радили те је Порта посредовањем Русије Устав Србији издала. Међу ових борцима био је и Лаза Теодоровић, који пошавши из Шабца за у Београд у Совет, дође у Палеж, гди затече и Проту Ненадовића, који је такође са одпуста пошо из Ваљева за у Београд на своју дужност у Совет; по њи оба, буштовивши у Палежу 19. Априла 1840 год. ухвате, вежу и везане по заповести Књаза Мијаила и његовог стрица Јеврема *) са четпри оружана момка Књазу Мијаилу у Топчидер, гди је се са више побуњени људи палазно, отерају. Ту Књаз Мијаило заповеди, те Проти и Лази одреше руке, и пустији те оду у Београд, без да злостављаче и укори.

Но како се после овога једнако немир у земљи распростиро, и борба и заборбе бивала, да је напоследку грозила опасност и животу Лазе Теодоровића, Проте Ненадовића и многи други првака Уставовачке странке од странке Обреновића, они принуђени буду те оду у Београдски град под заштити Порте као сицерене власти.

Затим Лаза Теодоровић са другим својим друговима ишо је и у Цариград, и кад Уставовачку странку Порта са Русијом посредовањем својим помири са владајућом Обреновићевом странком, те се одбегши гоњеници опет поврате у Србију и заузму своја првашиња места, тад и Лаза Теодоровић опет дође за члана у Совет.

*) Фактически придатак к осветљењу стр. 13.

Но сво то помирење било је привидно помирење. И тад се странке мукло једна противу друге спремати стану која ће којој удар да зада. И на последку буптовно одпочиу се уставовци опет гонити. Но Тома Вучић Перпић одважи се, продре са неколико своји једномисленика до Крагујевца и заузме топове, гди му се и гарнизон од регуларне војске придружи, а тако и неколико иљада оружани људи из народа притеку му у помоћ. Књаз Мијаило са гарнизоном Београдске војске оде Крагујевцу, отвори бој са суничког поља противу уставовачке страпке, које је се тад пстако за првака Вучић, и који из пушака и топова на ватру Књаза Мијаила ватром одговори и надбије га. Књаз стане бегати Београду, заустави се у Жабарима па и ту се побје са Вучићем, но кад и ту надбијен буде, побегне у Топчидер и одатле 25. Августа 1842 год. ноћу пребегне са својим стрпчевима у Земун.

По бегству Књаза Мијаила Вучић дође са неколико иљада оружани људи на Врачар, и учини се Скупштина, гди 2. Септембра те 1842 год. пзабрат буде од народа за Књаза Србије, син Кара-Ђорђевог Александар Кара-Ђорђевић.

Пошто дође за Књаза Србије, Кнез Александар Кара-Ђорђевић, Лаза Теодоровић остане и даље члан Совета. Но како је пажећу своји другова био најученији, паметан и вешт у вођењу политични послова, тако у Совету 1844 год. изберу га да иде у Цариград и да буде код Порте Капућехаја. Томе пзбору Лаза је се много противио и говорио да оп неможе да иде, да је стар и слаб, и да ће ако оде тамо и кости своје оставити. Но сво то противљење у залудно му буде, мора је за љубов свога отечества отићи, кад га је потреба земље тога доба позивала; и кад другог пије било, који би ту дужност вршити мога као Лаза.

Но заиста што је се Лаза отпмао, да неиде, и што је говорио да ће ако у Цариград оде тамо и кости оставити, пмао је право у свом предсказивању. Јер он после двогодишњег вршења дужности Србског Капућехаје у Цариграду разболе се и 1. Фебруара 1846 год. после кратког боловања умре, гди тамо и погребен буде.

Лаза је после своје смрти оставио своју другу жену (јербо му је прва жена Дева око 1841 год. умрла, па је се по други пут оженио) Јеку Црнобарку, сестру доцнијег члана Совета Димитрија Црнобарца, из нахије Шабачке, са једном ћерком, која је доцније удата за професора Јакшића.

Лаза је био средњег стаса, крупан плећат и меснат човек, у лицу је био пун и бео, а косу на глави под своју старост са свим је белу имао. Нарави је био веселе, и врло пријатан и сладкоречив човек; био је велики родољуб, и народ свој врло је срдечно љубио, и са најпростијим човеком из народа није се либио разговоре водити, и лепо га пријати. Био је гостољубив и у свом дому врло је господски лепо живио. Науку и научене људе здраво је уважавао. Био је у свему честит, одличан, врстан и научен Србин, и врло поштеног карактера. Он је своје Србскоме народу од 1805 год. до своје смрти 1846 год. велике услуге учинио и користи принео.

128.

МАКАРИЈЕ ИГУМАН МАНАСТИРА КАОНЕ.

Гди је се родио и књигу учио, и кад је у монашески чин Макарије ступио, незна се. Но има о њему података да је он још уз Немачки рат од 1788 у и истом Манастиру Каонском у Посаво-Тампави Игуман био. Кад су Немци са војском посели Србију а и Шабачку нахију и Град Шабач од Турака освојили, у ком је седио Генерал. Немци ипсу узимали фрајкор из Шабачке нахије, него су је оставили на миру. Тако и Шабачке нахије кметови, да неби Турци из Босне на њи нападали, куће њм палили и робили ји, кришом од Немаца купили су од народа арач и по Макарији шпљали су га Турском поглавници у Зворник; и тако Турци ипсу на Шабачку нахију наваљивали, у коју су многе породице и из Ваљевске нахије, које су Срби са Немцима противу Турака војевали, досељавале се, и биле су и оне на миру, ипсу у Срем бегале.

Године 1806, биће на крају Јануара месеца, кад је Кара-Ђорђе и Јаков Ненадовић код Лешнице и Дрине у Жичком пољу бој био са Мехмед Капетаном Виданћем, гди Јаков буде рањен у главу, па оде у Бранковину кући да се лечи. Но кад и Кара-Ђорђе буде у врат рањен и одступи у Јеленчу близу Мпшара и ту у једном шљиваку начини нешто шанчића од проића, те дочека Турке, који су устопце за њим ишли и у Шабач дошли. Па из шанчића отвори бој са Турцима под Мехмед Капетаном Видајићем вођени, који је цео дан трајао, гди су Турци били Кара-Ђорђа обтекли, и баш пред само вече, кад је Србима при свој њовој јуначкој борби и одбијању Турака нај-

теже било, однекуд Бог доведе Каопског Манастира Игумана Макарија са Петром Молером са једно 50 момака, који из шуме на Турке у леђа просну ватру из пушака, и завичу; „*јуриш, јуриш браћо, ви одозго, побегоше Турци.*“ Тако се Турци поплаше и побегну Шабцу.

Кара-Ђорђе је ту био у опасности, као што је сам говорио: „*по-душиши те шљиваре босанске, како неће да се без зла окану!*“

И тако ту доласком Игумана Макарија са Петром Молером и са 50 момака изненадним нападом на Турке с леђа, била је крвава битка решена у корист Срба.

Даље што о овом честитом јунаку Игуману Макарију нема се података. Но буди слава имену његовом вечна.

129.

ВИЛИП ВИШЊИЋ ВЕЛИКИ НАРОДНИ ПЕСНИК. (Са сликом на корицама.)

Вишњић се родно године 1767, у селу *Трпави*, у нахији Зворничкој у Босни, у задружној и доста имућној кући. Оцу му је крштено име било *Ђорђе*, а звали су га у селу *Стојан Вилић*; материн пак било је име *Марија*, а прозвали су је *Вишња*, и само су је под тим именом и знали. По том њезином имену и Вилип је прозван *Вишњић*.

Вилип је рано осто по оцу сиротац, те му се мати преуда у село *Међаше* близу Беолине. Ту је Вилип провео своје детињство и младост. А у осмој својој години ослепи од богвиња.

Дар песнички се рано појавио у Вилипа. Он је, као слеп, брзо научно гудити и нево је уз гусле разне песме, које је где коју чуо, одма је пету лако припо.

О рату Аустријском 1787 год., удари велика несрећа на кућу и стричеве Вилипове у Трпави. Турци се косну образа једне његове стрине. Стричеви то спазе, једног Турчина убију, а другог обесе о шљиву уларом с његовога коња. За то, после, буду на мукама уморена у Зворнику три његова стрица и један брат од стрица.

Како је живео Вилип за ово време незна се, али може се знати колико је ова крвничка сила распаљивала у њему мржње спрема Турака.

Кад му је била 31. година, оженио се девојком *Нашом*, из села Мртвице. И њу су обично звали *Бели*. Он је с њом имао шесторо деце, од које је 1817 год. било живо само двоје: *Ранко* и *Милица*.

До први година овога деветнестог века, Вилић је пево само старе песме и старе јунаке: певао је оно што је чуо од други људи; сам се није усуђиво шта да спева, али није смео од Турака да што ново спева.

Па како Србски устанак 1804 год. под Кара-Ђорђем букне у Шумадији, допру и преко Дрпве гласови о бојевима Срба са Турцима и о захтевима Србског народа, да поврати стару славу и слободу Србији. Тад Вилић остави своју постојбину Међаше, пређе у Србију, и кад не може браћи својој са оружјем у руци помоћи, да освету чине над Турцима, то бар да ји својим песмама дражи и улива у њи храброст да освете Косово и поврате стару своју славу и слободу. И онда тек, видивши се међу својом браћом слободан, у душу Вилићу улије се неки животворни задах. И он од стари песама окрене умне очи своје на тадашњост и на све оно што може из тога да изађе. Па удеси струње на гуслама и затегне тавано гудало, па раздрагаи мапе по гуслама, и уз њи стане певати Србске јунаке, и дела њина изпати, славити и висити да дотле ипкад ни један песник тако дивно уз гусле запевао није.

Вилић је разбпрао за сваки и најмањи случај, за сваку личност где је шта било, које шта урадно, како и кад; па тек кад се о свему добро известно, махнуо је тананим гудалом, и из његови уста полила се прва дивотна песма: „Почетак буне противу Дахпја.“

„Кад се шћаше по земљи Србији,

„По Србији земљи да преврне,

„И да друга постане судија, и т. д.

После је ишла све песма пза песме, лепша пза лепше, дивнија иза дивније. Оне су све наипт нашим народним песмама: све су смиље и босиље, с којима је Вилић саплетао венце јунацима Србским, будно ји, уздизао ји, и уливао им у груди дух јунаштва, и обесмертно имена и дела њихова.

Вилићеве су песме сама сушта истинска Историја Кара-Ђорђевог ратног доба. Он је у својим песмама насликао бојеве тако живо, да човек, кад његове песме чита, или уз гусле кад се певају слуша, уђе у неку бајност и драж, па чпсто мисли да гледа својим очима на бојном пољу тај бој Срба и Србски јунака, како са Турцима бојак за своју слободу бију, и мегдан деле. Осим тога:

Вишњић је у својим песмама преставио разговоре и договоре Срба и Турака; преставио је радост и жалост, клетву и хвалу тугу и јадиковање. Тако да кад ји човек чита и слуша, двоуми, да није он баш на том месту, и да он сам својим ушима неслуша и очима негледа.

Узмите што, ма искоје песме Вишњићеве; договор Дахџа како да секу Кнезове и шта им на то стари Фочо од стотину љета збори. Узмите Србске муке и договор Срба за устанак противу Дахџа. Узмите како се Срби јуначки са Турцима бљу и радују својим победама; како се Туркиња када Кулинова разговара са Гавралима; како куне Србске јунаке, тужи и јадкује за својим драгим Кулином и другим Турским јунацима. То све човек престави себи, да види и ушима да слуша.

Поред свега тога у Вишњића песмама, које га у већи вис његове песме дигну, нигде наћи се неће ругоба, лични мржња, непстине и клевета, као што се то код други песника, на жалост окати, налази.

Вишњић ти мана није имао; био је над тим страстима узвишен, које су му под ногама лежале, био је поштен, праведан неумитни судија и некористољубиви песник. Има једна сказка, која се прича. Кад му је један олога времена Србски властник обећавао краву дати на поклон, да и њега опева, рекао: „све певаш! зашто и мене непеваш, па би добио краву?“ Одговорио му је Вишњић: „*ко је још видео да се крава пева и слави!*“ Пево је не у корист своју, него у корист народа свога, и пево је лепим Србским народним говором.

Вишњић слеп без очнићег вида, умном снагом својом више је видео, безпристрастно и истински боље је пропратио тадашње догађаје и у песмама својим потомству Србском оставио, него многи други окати људи и књижевници. Такова појава у песничеству, као што је био Вилип Вишњић, слеп и без очију, тешко ће време икад равног му родити, да се ма и окат са слепим Вишњићем мерити може.

Вилип, кад је стваро своје песме, пишао је по многим крајевима Србије а највише је се бавио у Шабачкој, Ваљевској и Подрињској нахији, па је разбиро за догађаје и бојеве Срба са Турцима, и сављиво казивање са казивањем, тубло, смишљо, и песме у уму склалъо и пево. Гди у случају није шта хваћо од пут праву истину да у својој песми каже, такову је поправљо и дотериво. Певао је такове прво пред народом, потом пред Војводама, па и пред самим Вождом Србским Кара-Ђорђем.

Вишњић, ако и није могао бити очевидац Србски бојева, он је био присуствалац и слушалац исти. Он је у логорима, шанчевима и бојним пољима готово свуда око Дрине био, гди је слушао рику топова, пуцањ пушака, звуку сабаља, врпску коња и писку рањеника. Клоктиле су и повр њега распрскавале се бомбе; око њега звиждали су Турски куршуми и цактале сабље у јуначким рукама. А Вишњић је међ својом браћом у шанчевима, логорима и бојницама седио мпрно, уз гусле гудно, нево и своју браћу храбрио и веселио.

Ево шта прича Милутиновић у својој Србијанки о Вилипу Вишњићу, шта је једном казао Војводи Луки Лазаревићу, кад је се он у Бадовицима са Војводама и другим старешинама договаро, и бринуо како да се сплини Турци дочекају и разбју. Рекао је Вишњић:

„Нестарај се Господаре Луко
Како сплу дочекат' је Турску,
Тек' дај мени сто слијенац' збрати,
И дај сваком' по неукa ждребца,
Нас' усади на бпјесне исте,
Свакоме нам' дај у руке сабље,
Упути нас поред Турак' војске,
Пак јунаке да видите слијепе
Како ничем' уступит' незнаду;
Тад' за нама окати појурте!
Разбићете насрнуте вјерно . . .

А од' наске, штогод' коме бог да;
Нек јунаштво и ми учинимо
Игда цигло даб' сви пропанули.
Дост' пјевамо чуда и витештва
Те дражимо у погипељ браћу,
Већ' докаж'мо да се има право
Бит' и мрети за достојност своју,
Радо житје и обштинуску вољу,
Нпт' смо криви што видимо слепи
Далек' љепше, нег' и с' оч'ма млоги!...“

Лука се на ово насмеје, а Војводе овеселе и војска охрабри; кад и слеп жели, и говори, да убој на Турке иде, шта је остало за окате? Свак у себи помисли.

Једанпут био је и у обсади у Лозници. Па кад су Турци највише наваљивали, Вилип храбрио је Србе говорећи:

„Ха јунаци! Сви за светле пушке,
Ви за пушке! А ја ћу за гусле!
Бог је моћан, пак и мејдан Србски!
Те сваг згађај, ка'ноб' ја их худим!...“

Пак је сео, удесно струне на гуслама, па је гудно, нево песме и храбрио војску, и грто рукама падајуће куршуме око себе! *)

Године 1813 затеко је се Вилип Вишњић у Мачви у шанцу на Равију, у боју, и кад су Срби после кржаве борбе разблјени разбегли

*) Србијанка Симе Милутиновића час. III. стр. 74—76.

се, и он је из Равња пребео преко Саве у Срем и настанео се у селу Грку, и ту је живио десет до петнаест година, и никад се није хтео више вратити у Србију, но ту је и умро.

У селу Грку затеко је Вишњића у животу устанак Срба под Хаџи-Проданом 1814 год. и устанак Срба 1815 год. Но за дивно чудо, из ови устанака ни једне песме певао није, ваљда зато што није било јаки бојева, и што су то за њега неважни били да ји опева! И гусле Вишњићеве већ су за навек умукле биле; он није више пево јуначке песме, угасила се у њему драж и пјесничка његова звезда пропаћу Србије 1813 год. по тамнила је, и он је даље до смрти своје уз гусле певао само Сремачке песме. Вишњић је умро у Срему у селу Грку између 1823 и 1828 год. и ту је и укопат. *)

Вишњић је прославом Србски јунака Кара-Ђорђева доба и своје име прославио, и оставио во веки векова да се Србски јунака име у песмама уз гусле пева и помиње, а и његово име не заборави. Вечна буди слава и успомена највећем народном песнику *Вилићу Вишњићу!*

130.

ЈОВАН ТОМИЋ БЕЛОВ

ЧЕТНИ ЈУНАК.

Рођен је у селу Црниљеву. среза Тамнавског, нахије Шабачке.

Јован Белов био је једао особени човек и врло добар јунак, који није тражио велике власти, но је имао своје момке и гди је тревно се бој Срба са Турцима, ту је притицо Србима у помоћ и Турке јуначки туко.

Он је се теком појавио као јунак 1806 год., кад је Кара-Ђорђе на Жичком пољу код Лешњице 1806 год. био бој са Мехмед-Капетаном Виданћем, у врат рањен и морао одступити патраг у Јеленчу, од прошћа шанац начинити и у једном шљиваку васдан се са Турцима до предвече тући, док му у најтеже доба није дошо у помоћ Каонског Манастира калуђер Макарије и Петар Молер са једно до 50 момака, који из шуме проспу ватру на Турке те ји збуне, и Кара-Ђорђе Турке разбије. **) У тој чети је био и Јован Белов. ***)

*) Огледало Србско од Г. Хаџића књ. I. види стр. 100—101.

**) Мемоари Проте Ненадовића стр. 141—142.

***) Србија од Милићевића стр. 457—458.

Доципје био је Белов и у Мпшарском боју 1. Августа те 1806 год. гди је се јуначки туко, и кажу да је добро и пар Кулинови пиштоља, који се и данас код његове породице налазе. А задобро је и мач у боју од Мехмед-Капетана Виданћа, кога је пасо и Турке с њиме секо.

Белов је био у више бојева око Дрине, а и преко Дрине прелазно је и бојак са Турцима био.

Једном био је од ране болестан и лежо код куће баш кад је био бој на Дрини, гди је могао чути плотуне од пушака, па је плакао од муке што није здрав да се и он бидје са Турцима. И кад га неки запита зашто плаче, одговорио је овако:

„Како л' небг рид'о и тужио!
Ја тек' рањен, пак' и болан дома,
А браћа ми двјеле мејдане,
Чисту крвицу на олтар приносе
Завичаја божества свога,
Наслађују срца и погледе,
Сви калпаке ките перјанкама,
А ја чудњак чамим на пепелу,
Кад мач сам се вади ми пз' крија,
И коре ме Мехмед-Капетаном,
Кога по је свуд' служио верно...

Све л' се бојак умријеђу сраман
И мрцинам, ка' мој нитко досле,
На пољави и на женском крилу,
Па куда б' на он-свијет к' предкам'.
Шта л' би м' рекли, кад би ме пред-
срели?

С' чимели би Ранка и потомство
Оставио да се подупира? . . .
Ил' зар да се свога отца стиди? . . .
Триста л' пута волим погинути,
Нег' хрђавост усвојети вољно!“

Јовану Белову бавећем се на Дрини у Дешњици, кад Турци нису никакo прелазили преко Дрине да се са Србима бију, досади се та беспосленост без боја. Узјаше коња, пође кући својој, да је обиђе и падгледн своје послове кућне, па се уснут уврати воденици, у којој пађе свога брата, гди је засуо жито, брашно млеко и запрећо проју, те је леко. Јован кад је ушо у воденицу, а није на пољу видео никакoвог коња или кола, запита брата, пачим је жито донео? Брат му одговори да га је донео на коњу и да га је на пољу везао те стоји. Јован му каже, е мој брајко, коња нам нема, доиста га је неко украо.

Па појаше свог коња и потера траг за крадљивцем, гди га стигне у селу Коњуши у Јадру, који је коња као свога водио. Белов га ухвати и веже. Па призове пз села све сељане, и мушко и женско, као све-доке да виду крадљивца, и каже им све како му је коња украо. Па онда скине улар са коња и пред тим светом о једном дрвету тог лу-нежа обесп.

Чује зато чак и Кара-Ђорђе у Тополи, па му пише, те му одма дође, и запита га: „Којекуде, јел истина Јово, да си неког Србина обесио?“

„Истина је, Господару Ђорђе, да сам хуљу отреблио једну, да пи-
коме непакости више, и некраде стоку спротињску, с чим се живи и
дечица крме, а ти знадеш да ја много немам; па је мора тако лупеж
и друге подкрадати.“

Кара-Ђорђе му захвали и рече, ако и каквог другог крадљивца
ухвати слободно да га обеси, рече му зар нам је мало крвљења са
Турцима, него још да нам ипсу куће мирне од лупежа. Па га пошаље
одма Совету, да и њему тај случај објасни, па да одма на Дрину иде,
које тако Белов и учини.

У Лешњици, у једном боју, судари се Белов са Турчином, који
га хтене посећи, и мазне му коња сабљом поврату, гди дубоко засече;
Јован устегне коњу дизгине да главом неклоне, предухитри Турчина и
главу му сабљом одсече. Одјаше потом коња и коњ му се посечен
мртав на земљу стропошта.

Јован је погинуо у шанцу више Лешњице на Голом брду, хра-
брећи браћу своју, раздавајући им барут и бијући Турке. Њега је
зрило ударило под грло у сами котлац. Он успје, скупн сепа, мете себи
под главу, опружи се, насме је се, к небу погледи и своју душу испусти.

И тако испуни му Бог племениту жељу његову, те негује код
своје куће на жепском крилу, него као јунак на бојном пољу.

Кад је Јована куршум у коталац ударио, видео је своју смрт,
и кажу да је реко: „Браћо, што могох, помого; не дајте се!“

Јован Томић кажу да је био од неке јуначке породице зване
Беловљеве. Никад се није хтео јунашством својим хвалити. Био је ве-
лики јунак, паметан и добар друг, да га је сваки живи волео. А поп
Лука Лазаревић звао га и својим кумом.

131.

ГЛУВАЦ МИЈАНЛО

МЕГДАНЦИЈА.

Родом је из села Каменице, у Тамнави, Шабачке нахије. Највише
се налазио, као момак, уз Пона-Луку. Команде никакове под собом
није имао нити је тражио. Он је био само лични јунак, који је ме-
гдане делио.

Глувац је често сам делпо мејдане са Турцима. Чеко је против-
пка да га он први нападне, излазио је и обично седно и пушио, док
му близу Турчин не дође, па би онда лагано петресао лулу, мирно је
оставио за појас или у чибучницу, и тек тада би се машао коња
и оружја. Некад би, кажу, узео у уста доста дима од дувана, узео
на нишан своју пушку, па дим из уста испустио да Турчин мисли,
„слага му пушка,“ те полети са сабљом, да га посече, и он га је тада
састављо са црном земљом.

Глувац је погинуо 1810 год. у Шабачком граду од топа по не-
пажњи топице.

Мијапо је био наглув, зато су га и звали „Глувац.“ Нарави је
био веселе; свакад пун шале, која слободн; тако је он у шали уве-
равао да све Турске пушке пале а не састављају. Био је висок, у пле-
ћима широк, црномањаст, коштуњав, а обрве су му биле као стреје
над очима, а очи су му севале као ватра.

132.

ПРОТА НИКОЛА СМИЉАНИЋ КИТОГСКИ ВОЈВОДА.

Никола Смиљанић родно је се у Бадовинцима у Мачви око 1760
год. Отац му се звао Григорије Бујуклић, а мати Смиљана. Кад му отац
развађајући неке у свађи погине, онда му се мати врати у свој род,
у кућу Станковића у Белотићу, из које је се и удала била. И с њом
доведе Николу још са четири његова брата и две сестре. Кад Никола
дорасте, он се прозове материним именом Смиљанић.

Гди је Никола књигу изучио, кад је се и гди заполио и Протом
посто, незна се.

Но ово се зна, да је још од своји млађи година страшно на Турке
мрзост имао, тим још више, кад су му Турци обедили били његовог
једног стрица, да је неког Турчина убио, и отерали у град Шабачки,
оковали и затворили, гди је у тамници на великим мукама и умро.

Па како ускоро после тога 24. Јанура 1804. Кара-Ђорђе устане
противу Турака, гди и у Ваљевској нахији букне устанак, а потом и у
Шабачкој и распростре се до саме Дрине, тако, Прота Никола Сми-
љавић једва дочека да се Турцима светл, и освети стрица свога.

Па како је се у то доба налазила грдна и непроходна шума звана
„Китог“ близу Шабца, која је се протезала од реке Саве к'југу до Цера

планине, причају људи да је тад Кптог тако шумнат и гушћак бло, да ниси могао гују из гушћака за реп извући, и кроз Кптог само просеченим главним путем могло је се од Дрине Шабцу и обратно пролазити; тако Прота Никола Смиљанић прво скупн једну малу четуцу добро поуздани момака, одметне се у Кптог, увати бусије око главног друма, и ту је дочекивао и главни Турке, који је се год усудио кроз Кптог да прође. Мало доцније у Мају месецу 1806. године, Прота Смиљанић приумложи своју чету на 50. до 60. момака, *) и тако узати главни друм и путањице да Турци без велике војске нису се смели ни Кптогу прекучити, а камоли кроз Кптог да прођу, таку је био страу задао Турцима. А 23. Маја 1806. са то мало момака своје дружинне дочека повећу Турску војску, која је пошла Шабцу и тако је жестоко потуче, да је се морала натраг к Дрини повратити, и тим још већу страу Турцима зада.

Те исте 1806 год., кад велика сила Турска од 50.000 пређе Дрину у Јулу месецу, заузме сву Мачву и Поцерину, па и у Шабац свали се, Прота Смиљанић није могао противу такве силе одупрети се, али ипак са својом дружином осто је у Кптогу. Но кад се та сила Турска крене из Шабца и поће друмом Београду, Кара-Ђорђе 1. и 4. Августа дочека је на Пољу Мишару и тако је разбије, да Турци повуку се натраг Шабцу, и непадне им више ни наум да се са Србима бију, него се стану из Шабца спремати да у Босну иду. Прота Смиљанић дозна за повратак Турака, па засече грмовима путове и путање, куда Турци морају ударити. А при том стигне му у помоћ нови Војвода Милош Поцерац и Стојан Чупић, са понешто момака, које му је Кара-Ђорђе са Мишара послао; и они се распореде и увате места и путове куда ће Турци ударити. Па кад Турци 13., 14. и 15. Августа у већим масама пођу из Шабца и стану навирати да кроз Кптог продру, та три дична и велика јунака дочекивали су Турке и покор с њима учинили, побили ји и ојадили ји, отели им све њихово, а и Србско, што су са собом носили. Поцерац Милош задобио је све Кулин-капетанове ствари и сабљу Кулинову и одело његово, које су Турци са собом послали, кад је на Мишару потпуно. Чупић убије Мулу Сарајевског, за кога су држали да уне и „Цару судити“ — и тако многи пљен заплени. Прота Смиљанић, осим што је побил многе Турке, осекоје и 153. турске главе, сами турски коња 200. убио је и 300. живи задобио, и поред тога многи пљен запленио.

*) Устанак Срба од Светића стр. 67.

Мало је Турака живи кроз Китогу од та три велика јунака продрло и преко Дрине у Босну утекло. После овога славног боја — погибје Турске. — Прота Смиљанић дајући известије Кара-Ђорђу писао је, „*да му је башча све самим Турским главама у родила,*“ толпика је мложина побијени Турака била.

Прота Никола Смиљанић, за сво време десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог са Турцима, увек је се налазио у Китогу и чуво богазе, пролазе и друмове, да Турци не преваре и Шабцу не продру. Никад није имао већу војску од 50—100 до 200 момака, с којима је хиљаде Турака разбијао. А кад је велика Турска војска на Китогу навирала, прптицале су му и друге Војводе у помоћ.

Прича се да је он у Китогу сам са својом дружином 5—6. хиљада Турака побијо, и многу Туркињу узвело. Зато тужила је и кледа га Кулинова када, Китогу, и Смиљанић Николу.

Ево шта песма каже:

„Ој, Китоже, не зеленио се!
Смиљанићу, не веселио се!
Што погуби Бешпревни Хасу
Кога лепшег у свој Босни нема,
Остаде му злато непрошено. —“

Прича се да је Смиљанић веровао и говорио да му Бошњак Турчини не може наудити. Кад би јуришао у највећу ватру, па би му ко рекао да се причува и да то нечини, јер би штета била да погине, одговарао је: „Ајој! луд ли си, брате сладки, та зар Шљивар-Бошњак мене да убије? Ако то одиста тревн се, не копајте ме, него бацте где не треба, у. . . .“

Прота Смиљанић је једнако био у Китогу. Но несрећне 1813 год. кад пропаст Србска буде, и на Засавици Турци Србе надбију и распрште, и Прота Смиљанић пређе преко Саве у Срем, гди је се бавио негде око Митровице до 1815. године.

Кад 1815 год. Срби поново устану противу Турака, Прота Смиљанић на Скелп на једној лађи из Срема пређе (биће при крају Априла) у Мачву, и преведе три, момака којима је коње као и себи једног мркова купио, и пренесе нешто џебане кремења и један барјак, кога одма развије, и фишека и кремења ту десившим се људма разда; гди га кметови и сав сакупљени народ једва дочека, свесрдно прими и са добродошлицом поздрави.

Даље прича се овако:

Ту је био у Скели п Стојан Чупић п држо неку скупштину, с киме се Прота Смиљанић састапе, п Чупић исприча све Смиљанићу, како је у Ваљеву био, шта је се Молер са Милошем у Кљчевачком шанцу разговаро, п како је се он са Милошем због узбуне његови момака по-свађо, п како Милош гледи да сву власт у своје руке зграби, па да господари, п каквог је мишлења Петар Молер; да он с Цукпићем п Протом Менадовићем земљом п покретом управљају, докле Кара-Ђорђе из Русије недође; п да је п он тог мишлења. Смиљанић, кад саслуша Чупића усвему се с њиме сугласи. Па савије свој развијени барјак, мете га у бисаге, појаше коња, узме уза се сва три своја момка п оде у Чачак кнезу Милошу. Шта је тамо с кнезом Милошем говорио Смиљанић, незна се. — Но сигурно то, што је Петар Молер, Цукпић, па п Чупић хотео. Јер то довољно сведочи, што је Чупић одма наговором Штитарца издат Турцима те, су га уморили; а мало доцније је п Смиљанића Штитарац отрово. А подоцније п Молер п Цукпић платили су својим главама. *)

Пошто се Прота Смиљанић из Чачка одма врати у Мачву, скупп чету момака, оде у Китог п засече путове; п тако је ту ћутао п чувао богазе од Турака — док Мараш-Паша не пређе Дрипу са војском п не дође на Дубље п ушанчи се. Петар Молер тад пође увече из Црпиљева са војском противу Мараш-Паше, удари на Проту Смиљанића, који је на Јерезу у Китогу био, узме га са собом, дођу ноћу на Дубље, попале

*) Сима Милутиновић у Историји од 1815. год. говори овако: Кад је Прота Смиљанић прешо у Скелу са своја три момка, ту је п Чупић био (стр. 255. од врете 5.), који је неку скупштину држао п договаро се са кметовима да се Турцима предаду! П како је Смиљанић из лаће на обалу изишо, развио је барјачић, па га у обалу Савску побó, гди га сви једва дочекају па п Чупићева дружина п кметови свесрдно са добродошлицом поздраве Проту (стр. 256) п он им даде фишека п кремена (а некаже да је се са Чупићем састајао). По том састапе се са капетаном Илијом Срданом п Пантом Бановцем, који му кажу да је Чупић противан рату са турцима! Прота савије свој барјак, мете га у бисаге, појаше коња, узме сва три своја момка узасе, п оде управо у Чачак кнезу Милошу п каже му како је Чупић противан рату! Кнез Милош каже му да он п нико ништа неслуха, непита п неслужи Чупића, а он шта хоће нека ради, п затим га врати натраг у Китог. Ово Сима Милутиновић говори на стр. 357. да је токор се Чупић био противу рата, а кметови за рат. А одма на страни 258. противно опом каже од врете 14. да су кметови противу рата били, а Чупић са Срданом Илијом за рат, п зато су кметови гледали као да га издаду Турцима да на миру остану. — Чудно је о Чупићу Симино противуречије, п неко завијање, да му се сине разумети неможе, а п веровање поклонити. —

Турске колебе и све Турке у Шанац стерају, где су се 13. Јуна сву поћ тукли, а 14. кад стигне из Црчиљева са кнезом Милошем и Симоном А. Ненадовићем сва друга Србска војска, ударе јурпом на шанац, турке разбију, потуку, и 83 жива турчина заједно са Мараш-Пашом ухвате.

Кажу да је у том Дубљанском боју прота Смиљанић сам 7 турски глава одсеко. Да је некаквог Талаша Турчина до Дрине гонпо, и кад је Турчин напливао на Дрину и препливао је, да је Смиљанић на обалу стигао и реко му: „Побеже ли, Талашу, побеже; није ми тебе ни жао, него жалим што тако добра коња тако лош јунак одјаша“.

После Дубљанског боја Прота Смиљанић узме све заробљенике, одведе јп у Кптог, а после пошаље јп Луки Грбовићу у Шабац, које Грбовић по налогу кнеза Милоша кришом пусти, те у град Шабачки побегну.

Но како се после тог одма у Турцији са везиром Марашли-Али-Пашом мпр учини, ратовање престане, и Турци пропуштени буду [у Београд, тако и Србска војска распуштена буде кућама. Па и Прота Смиљанић напусти Кптог и оде својој кући у Белотић, гди је живио.

Но те исте 1815 године уз Божиће посте, оде Смиљанић с Ђуком Стојћевићем у манастир Каону, Цркви. Марко Штитарац, који је био тад над Мачвом и Поцерином кнез, кажу по налогу кнеза Милоша у кафи отрује Проту Смиљанића, Ђуку Стојћевића Поцерица и јошт једног, који је с њима за ручком био. Кад се поврате кући сустигне јп у путу одма отров, стужи пп се; Прота позна да су отровати, па заште да му даду од патке крви да пије, неби ли се излечио. Но браћа му напомену да је сада Божићи пост и да је срамота и грехота да се он као Прота омрси у те дане. Смиљанић и онај други покоре се тој сјети и оба у путу умру, гди јп кућама мртве однесу. Ђука пак употреби пачију крв и пијућу врућу остане жив.

И тако славни велики јунак Прота Никола Смиљанић, дика Србства, а страшило Турства, на кога су кроз једанест година борбе за слободу Срба, пљадама турски пушчани зрна летили и оштре сабље над главом му севале и цактале, незададоше му ни једне ране, а камо ли да су му живот прекратиле. А у крилу браће своје и у светом храму, гди је отишо да се Богу моли, мучки одузе му отровом Хајдук Марко Штитарац, Милошев, целат а Србски крволок, његов за Србе драгоцен

живот. Но дивног јунака Николе Смиљанића име остало је светло, и светлиће као луча вечно, међ Србством а и целим светом спомњаће се

Прота Смиљанић је укопан у гробљу његовог села Белотића, на месту „Двору“, где је некад и црква била. На његовом белегу пише само ово: „Здѣ починаеть рабъ божіи протосерей Николас Смиљаничѣ“ поживе лѣт (не може даље да се прочита).

Никола Смиљанић био је лица црпоманаста, стаса средњег, тела коштуњавог, браде црне повелике, очију светли и пробијајући, а изгледа у обште озбиљна и страшна.

После своје смрти оставио је Прота Никола Смиљанић у животу три своја брата и једну удату сестру, а имали ко одоћи данас потомака не зна се; а не зна се ни то колико је Смиљанић после своје смрти деце оставио. Само то се познато зна, да је оставио једну своју рођену ћер, која је се доцније удала за Јову Радоваковића трговца у Шабицу, званог Турчију. Тај Јова Турчија кажу да је родом из Босута у Срему, и као млад момак да је дошао у Шабац, ту настануо се, одпочео трговати и стекао је доста добар иметак. Он је био човек осредњег раста, коштуњав и доста плећат, у лицу сув и руменкаст, образа осредњи, дуги, косе смеђе проседе, обрва велики повијени које су му доста очи надкривале, очију жућкасти, а бркова дебели и дуги. Тај Јован носио је се увек чисто, уредно и господски, био је добар, смирен, паметан и врло поштен човек, да га је сваки љубио и поштовао, па ако је се и слабо скине мешо. Године 1865, кад је споменица педесетогодишња у Топчидеру држана, као одличан грађанин добио је споменичну медаљу. Његова је жена, Смиљанићева ћп. Била осредњег стаса, црне масти у лицу, врло озбиљна, парави суморне, слабо је се скине мешала, није тражила у пошњи циврања као друге жене, држала је у кући чистоћу, и била је добра газдарица, а при том уредна и поштена жена, и врло је добро са своим мужем живила.

Њп двоје имали су пет своји одрасли синова, које су дали добро школовати. Најстарији био им је Паја, па Љубомир, оба су били правници и адвокати; Коста и Ђока били су трговци, а Светозар најмлађи био је пижмир. Сви су знали по један или два страна језика да говоре, осим Косте; сви пет њп били су по матери унуци Смиљанић Николе, кога је Штитарац по заповести кнеза Милоша отрово. И где те судбе Божје, гди ти Смиљанића унуци 29. Маја 1868 убише у

Кошутиаку у Топчидеру сина Милошевог кнеза Мијанла. Али и они сви своје главе погубише; осим најмлађи брат њнов Светозар што је осто жив, и данас пегде у свету ван отечества свог живи. Кад су Радовановићи убили кнеза Михајила, кажу да је бивши саветник у пензији стари Лазар Арсенијевић зван Баталака, кад је чуо за Радовановиће, упуке Смиљанића, стао пред икону, пружио небу руке и реко: „О! Боже! сада верујем у силу твоју, и видим да сваком зајам враћаш.“

После грозне те Топчидерске катастрофе, стари Јова Радовановић са својом женом а ћерку Смиљанићевом, приморан, прешо је у Срем, отишао у Нови Сад, гди су одма обоје кроз годину две дана померли и тамо уколани.

133.

СТОЈАН ЧУПЊ

МАЧВАНСКИ ВОЈВОДА

прозван „Змај од Ноћаја“.

Стојан Чупић родно се у Пиви, у Херцеговини. Његово је право презиме Добриловић, а како се прозвао Чупић чућемо сад мало доцније.

Стојанов деда, очин отац, по имену Тода, био је као старешина у месту свога рођења, у Херцеговини. Незна се зашто ни кроз што тек овај Тода, одједном остави тамо своје синове и сву кућу, па дође у Србију, и настави се у селу Црнобарском Салашу. *) После неколико година, помру Тодини синови, између који и Стојанов отац, и само остану деца њихова. Из невоље крену се тада три Стојанове сестре Ђурђија, Ката и Стана, поведу са собом Стојана, и дођу у Мачву, у Село Црнобарски Салаш, к деди своме Тоди, који се ту већ био наставио. Једна сестра Стојанова, наиме Стана, уда се у Балатун, онамо преко Дрине у Босни, и за то неки држе да је Стојан отуда родом.

Кажу да је у Салашу био тада некакав учитељ, и сестре даду Стојана у школу, те тако научи читати и писати.

Кад је Стојан већ изашао из школе, дође једном у село Салаш Црнобарски у госте неки Страхинија Чупић, из села Салаша Ноћајског. То је био човек богат, а без порода. Угледавши Стојана младића здра-

*) Који се тад звао „Али-Агин-Салаш“.

ва, наочита и вредна, а без баштине, он га запиште од деде Тоде, да га узме мешто сина. Тода се разговори са својим унукама и пусти Стојана. Страхинџа га одведе кући, провуче га кроз своју погавицу (као да би га био и родио), усини га, и после га је држао као да му је рођени син.

Тако Стојану дође презиме Чупић поред правог презимена Добриловић.

После неколико година Страхинџа ожени Стојана и да му баштине да може радити, а и новаца да може помало трговати. Прича се да је Стојан, осим ове привреде и помоћи од поочима Страхинџе, још троје новце ископао из земље: једне је, кажу, нашао док је још био код деде Тоде, друге незна се где, а треће је изоро, орући њиву са Страхинџиним спловцем Пером.

За овај последњи случај прича се ово: Стојан и Пера јорали су заједно једнога дана, па се Пери придрема, те оде у хлад и заспи. Стојан за то време, изоре ђуп, пуи дуката. Хотећи окушати Перу, колико му је искреп, Стојан проспе неколико дуката по бразди, па, кад Пера устане, замоли га да сад опет он сам пооре, докле се Стојан одмор и поснава. Пера наиђе на дукате у бразди и брже их покупи, а Стојану нехтене ништа да каже.

Увече о вечери Стојан ушта:

— Богати, Перо, да ли ти испи данас што нашао у орању?

— Нисам ништа, одговори Пера.

— Баш ништа?

— Ништа, за цело!

— Е, мој брате, рекне Стојан, виш како си лукав према мени! Нека сада буде тако према теби. Ја сам нашао ђуп дуката, и да си казао право делно би с тобом, а овако пећу! —

Година 1804 затекла је Чупића као већ на гласу марвеног трговца. Први пут се нашао и видео с Кара-Ђорђеом негде у Ваљевској нахији, куда је ишао да лучи свиње. После тога састанка и разговора Чупић је одма 1805 год. почео скупљати око себе људе и затварати путове по Мачви крај Дрине, ископавши ров из Засавице у Саву, одакле је излетио и Турке, који су Дрину прелазили да народ арају, таманпо. И тако је за кратко време име јунака стеко, да су га се Турци бојали као какве хале.

Како 1806 год. наступи, наступе одма од 6. Јануара и већи бојеви Срба са Турцима. Турци су често са повећим војскама преко Дрине прелазили и са Србима се били. У тим бојевима тек Чупић покаже се као јунак и добар вођа и пзиће на глас; и Кара-Ђорђе га за војводу Мачванског постави.

Чупић је и даље осто поред Дрине и чуво страже да Турци у Мачву неупадају. Босански везир са 6 паша и силном војском у Мају слегне на Дрину по налогу порте, да у Србију упадне и да Србе у покориност доведе. Четири Бега састану се са Чупићем и кажу му, да пошаље везиру људе да приме арачке тескере, да се цару покоре, и да плате данак, па ће се везир вратити са војском и неће упадати у Србију. Чупић јави о том Јакову Ненадовићу. Јаков да би Турке завараво, докле Кара-Ђорђе код Делиграда на Морави Турке не разбије, па да онда са свом спагом србском противу велике Босанске војске ударе, одреди свога синовца Проту Ненадовића са Стојаном Чупићем, пошто је најпре четири бега у таоце узео, и пошаље ји преко Дрине у логор везиру; који су договарањем своим задржавали Турке, и патраг се из таоцства тек 6. Јуна 1806 са великом муком повратили. То договарање и растезање велику је корист Србима учинило, јер зато време Кара-Ђорђе велику силу Турака на Морави разбије, и онда похити к Дрини пред Босанског везира. Но у то време после половине Јула пређу Турци Дрину, заузму Мачву и Поцерину и у Шабац дођу.

Последњег месеца Јула 1806 год. везир са 45.000 Турака крене се од Шабца и пође путем к Београду. Но како је и Кара-Ђорђе са Мораве стигао био, 1. Августа дочека силу Турску са своји 8—9.000 Срба на пољу Мишару и тако је жестоко разбије, да приморани Турци буду са великим губитком повући се Шабцу и одатле бегати у Босну. У овој славној битки био је и Војвода Стојан Чупић. Но после битке одјурн у Мачву да дочекује бегājuће Турке, гди код села Дреповца стигне и посече чувенога *Мулу Сарајевског*, за кога песма каже да су Турци држали да и „*Цару уме судити*“!

Те исте 1806 год. на Салашу Црнобарском разбио је Чупић Мехмед Капетана и сав му пљеп, који је од Срба запленио, отео. И Мехмед једва жив главу је своју на добром коњу пзпео, ког је Чупић до Дрине јурио да посече. О овом славном разбићу Турака ево шта пјесник Вишњић у песми својој на крају исте каже:

„Од како је гавран поцрнио,
 Није змија гују дочекала,
 Као Чупић Мехмед-Капетана
 У широку пољу Салашкоме;
 Ако ли тко вјероват' неће,
 Нека иде те очима види:
 Знати ће се Турска коштурица,
 Докле тече суица и Салаша.“

Ове је 1806 године Стојан Чупић са Луком Лазаревићем и Дабичем разбио Турке и на Али-Агниом Салашу, гди су многе Турке побили, и гди је србски топџија Турску џебапу из топа упалио.

Ове исте 1806 год. Чупић је са Попом Луком на Новом-Селу био бој са Турцима, који су Турке и разбили, гди је турски јунак и поглавар Пејза Мехмед-Ага погинуо, и гди су Срби многи пљени од Турака запленили. Овде је и Чупић задобио Пејзе Мехмед-Аге коња, кога је после Пејзом звао. Ево шта песма каже:

„Скочи Чупић у Шатору своме,
 И припаса свијетло оружје,
 Па долеће до коња дората,
 Који ваља кутје дуката
 А Чупића стоји без динара,
 Јере га је Чупић задобио
 Од Турчина Пејзе Мехмед-аге,
 Па га јаше Турком на срамоту:“

Године 1811 код Лознице на пољу Тичару био је у боју Војвода Стојан Чупић са Кара-Ђорђеом и многим другим војводама противу многобројне силе Турске, гди су на светог Тому 6. Августа Турке жестоко потукли и отели им више топова и музику. У том крвавом боју много је турака пало; а много се и србски војвода нарањавило. У том боју и сам Чупић рана је допао, спасавајући Цинцар Јанка од павесне смрти, кога је хтео један Турски јунак панцирџија погубити, и кога рањеног Чупић једва спасе.

О том случају причаше покојни Узун-Мирко овако: У сред бојног поља Тичара, пазје једна крупна туркешања црни и здраво велики бркова, страшило од човека! прекрстивши поге у седлу, па пушећи из

чибука, звао је ко ће му па мејдан изићи. Угледавши га Цинцар Јанко, излети на коњу пред њега и позове га, да мејдан деле!

— Турчини му се одзове и каже: лажеш влаше, ти ме дочекаш несмеш, ти ћеш побећи. —

— Јанко му одговори, ајд па мејдан ако жена ниси, нећу ти се с пута уклонити. —

— Турчини пестресе лулу, па остави чибук у чибуклук и рече, вала, кад побећи нећеш хетоме! Јурне па Јанка да га посече; Јанко опали из пушака, трефи га, ал му ништа недосади, јербо је Турчини имао панцир на себи; Јанко, кад то види побегне. Турчини га достигне и мазне сабљом, те га кроз шал по глави посече, и носеко би га, но Чупић, видивши то пресретне га на свом коњу Пејзи, потегне и под њим коњу осече главу. Ал Турчини нешке, са сабљом у руци крчећи себи пута, избегне у турски логор, и сутра дан од тешки убоја пушчани умре. Но и у Чупића удари пушчано зрно у прси, па ако му и непробије панцир, који је и он на себи имао, па меца му прси да је крвљу бљуво, али је ипак оздравно. А о овом истом и Сима Милутиновић у својој Србљанки ево како каже:

„Одломачна будалина т'ала . . .
Кранишниче на ђогину своје
Попстакос' и дружину чека
Прекрстивши на јункашу ноге;
Цинцар-Јанко како га је зглед'о,
Зачикну га на мејдан витешки:
„Бре на мејдан! ако имаш петљу!
Што ли ту се утвараш ми нечпм“,
Њему Туро збори разговето:
„Хоћу море! Ал' ћеш ти слагати,
Преварпћеш, нећеш дочекат' ме!“
„Лаж' ти па част! већ' те зовем збпља,
Да познадеш тко је Цинцар-Јанко!“
„Ех! . . . сто ме сада ума' к' теби.“
Пак потэже чибук иза врата,
А тутуна из' кумашли кесе,
Натрпа га у симсију грдиу (лулу)
Размагливши два-три дима с'рклие;
Док причэсти'с по закону пуку,

Облачина обузе га тмушна,
Тад' прифати пул-ђоги дизгине,
А повади демпскију љуту
Те на Јанка, кубурам' га сретна;
Нелишје га, него г' необори,
Већ' окрену њега уклонит'се,
Опазијо да је панцирлија;
Ал' Хришца . . . проћи га се нешке,
Погони га и кроз' Србску војску,
Док свати га сабљом по вр' главе,
И у пола расцјепјоб' је
Да свилени не смете му шалé,
Уто брже и остали Срби,
Да им залуд не погнбе друже,
На Турчини слошке препуцају
И на празно немогну му ништа,
Док' се Чупић злу недосјетно,
Пак напушти за њим бољег пејау
(коња)

Коњу 'Турском' одвракнуо главу,
Кад' његову смакнут' не могао
Прикривену капом од' челпка;
Скочи њого преко своје главе
Здруж скокова, па о раван гесом,
Но и Казак Никлића Витеза
Из' громиле притиск'о га пиком
(копљем)

За вилицу, поможе му насти;

Него ипак Турс' боријаше
Прем устремс' и навале пањ'га
И опурци и кубура' огњи;
Расцавће се на све стране клета
Под' панцир му намуклија бивша,
И он гмиз, гмиз четвероножећи,
Док умаче, изадрије к' своим,
Изнесао на рамен' ма главу,
Оклен меса перје непзноси.“*)

Не само да је Војвода Чупић у овим досад изложеним биткама као славан јунак показао се, већ он је у свима биткама неустрашим био.

Од почетка 1806 до 1813 год. Стојан Чупић у многим је бојевима био, редак је који и најмањи бој око Дрине, да није Чупић у истом учествовао. Он је и дану и поћу чувао и чамао око Дрине, и имао је и свој шанац на Бадовинцима според Дрине, гди је чувао да Турци у Мачву неупадају и села не робе. Ево какову му је и Кара-Борђе писмену поруку шиљо да Мачву чува:

„Ој Чупићу, Змају из Ноћаја!
„Извуди се, море, из бара (Засавице)
„Па се свагда у крај Дрине пађи
„Добро чувај Мачве и Подриња,
„Да тебека Турци не преваре,
„Да из Мачве роба не одведу;
„За роба ћу тебе погубити.“

Чупић на ово, као што народна песма каже, одише Кара-Борђу говорећи му, да пусти на њега Турке, ако су му тешки, и да ји се он небоји, докле му је његови јунака лавова одбрани, који би на живу ватру ударили. Вели док ми је канетана:

Мијаила Ковића
Бјелић Игњатија
Срдана Илија
Зеке Буљубаше
Спића Маринка
Шуманца Васиља
Латковић Јована

Никовић Јовице
Кара Мијаила
Шише Мијаила
Ђорђа с'Бјелотрића
Гацулић Стјепана
Качкина Стевана

и писара Сријемца Андрије, и док му је његовог дората и сабље ма-

*) Србијанка час. 4. стр. 26. и 35—37.

царкиње, да би он на Цара ударио, и с његовим лавовима чадор му бастисао (оборио).

И заиста ови Чупићеви капетани, то су били чудо од јунака, који су славу Чупићеву узносили, и намећу себе падметали се, који ће од кога бољи јунак бити. Они су сви готово добровољци били и звали се „голи синовци“, које је Чупић увек узасе водио и с њима Турке бијо. Главни стан голаћа био је код баре Отоке-Засавице.

На то му Кара-Ђорђе одговори и овако биাগодари:

„Вала спико, Чупићу Стојане!

„Нисам знао, што под скутом држим:

„Кад без мене можеш војевати,

„Сад ја, спико, могу почивати;

„Да би тако, Стоко, и не било,

„Доста мене, што говориш рабро.“

Осим ови разлога из песме, које је народни песник Вишњић јунаштво Чупићево нацрта, стављамо исту песму овде и у целости, под именом:

4.

ХВАЛА ЧУПИЋЕВА.

Често књиге земљу прелазнше	„Посавине и Тамнаве, Луко,	20
Од Тополе села поносите,	„Да ми Турци роба не одведу;	
Од онога Петровића Ђорђа,	„За роба ћу тебе погубити.“	
Од Ђорђије, од Србије главе,	Другу пише, те у Јадар шаље,	
На господу и на војевате,	5 У Лозници Богичевић-Анти:	
На кнезове и на буљубаше:	„Војеводо Богичевић Анти!	25
„Весел'те се, ћецо Србадијо!	„Учувај се од града Зворника,	
„Амо Турке јесам поб'једио	„Да тебека Турци не преваре:	
„На нашему шанцу Делиграду,	„Добро чувај Лознице и Јадра,	
„Разбио сам царску султанпју;	10 „А од Јадра не пусти робинше;	
„Ал' су Турци брижни и срдити,	„За роба ћу тебе погубити.“	30
„Отишли су земљи по ћенару,	Трећу пише, у Поцерје шаље,	
„Невјерници јесу свагда Турци,	Свом посинку Поцерцу Милошу:	
„Чувајте се од Босне поносне,	„Мој посинко Поцерац Милошу!	
„Отуда ће Турци ударити,	15 „Добро чувај Цера и Љешнице,	
„Чувајте се, да вас не преваре,“	„Да тебека Турци не преваре,	35
Прву књигу Шабцу граду посла:	„Из Поцерја роба да не воде;	
„Попе Луко, моја десна руко!	„За роба ћу тебе погубити.“	
„Добро чувај Посавине славне,	Књигу пише, те је шаље Ђорђе	

„Ов' Чупићу, змају из Ноћаја:
 „Ој Чупићу, змају из Ноћаја! 40
 „Извучи се, море, из бара,
 „Па се свагда украј Дрише пађи:
 „Добро чувај Мачве и Подрица,
 „Да тебека Турци не преваре,
 „Да из Мачве роба не одведу; 45
 „За роба ћу тебе погубити.“
 Кад Чупићу ситна књига дође,
 Учи књигу Чупићу Стојане,
 Другу Стојан на кољену пише,
 Те је шаље у село Тополу, 50
 А на руке Петровићу Ђорђу:
 „Ој ти Ђорђе, од Србије главо!
 „Ја с' не бојим цара спленог;
 „Пуст' их на ме, ако су ти тешки;
 „Турци на ме ударић' не смију, 55
 „Док ј' у мене мојих капетана
 „И момака, лава одбранијех,
 „Кој' б' на ватру живу ударили:
 „Док ј' у мене првог капетана,
 „Капетана побратима Луке, 60
 „Он с' не боји једнога везира;
 „Па док ми је другог капетана,
 „Капетана Ковић-Мијапла,
 „Он с' не боји другог везира;
 „Па док ми је трећег капетана, 65
 „Баш од Дрише Бјелпћ-Игњатија,
 „Он с' небоји трећег везира;
 „Па док ми је Срдана Илије,
 „Кој' с малијем боја бити не ће,
 „Веће жели да на трумпу уд'ри; 70
 „Он с' не боји четвртог везира;
 „Па док ми је голог сипа Зеке,
 „Голог сипа Зеке капетана,

„И његових голаћа јупака, *)
 „Он с' не боји петог везира; 75
 „Па док ми је слугу одбранијех,
 „Одбранијех, лава избранијех,
 „Кој' на ватру смију ударити:
 „Та док ми је Сићпћа Марника,
 „И док ми је Шуманца Васпља, 80
 „Па док ми је Латковпћ-Јована,
 „И док ми је Ншиковпћ-Јовице,
 „Па док ми је Кара-Мијапла,
 „Ето Кара из луга Китога,
 „И док ми је Шпша Мијапла, 85
 „И док ми је Ђорђе [с Бјелотића,
 „Па док ми је Гадулић-Стјепана,
 „Он без кавге ручати неможе;
 „И док ми је Качкина Стевана;
 „И док ми је лава одбраног, 90
 „Кога гојим у двору мојему,
 „Од Сријежа писара Андрије;
 „Па док ми је мог коња дората,
 „И док ми је сабље мацаркиње,
 „Ја б' на цара јунак ударио, 95
 „Лави би му чадор бастисали;
 „Бога молим да ударе Турци“.
 Оде књига Петровићу Ђорђу,
 Учи књигу Петровићу Ђорђе,
 И то Ђорђу врло мило било, 100
 Од мплине на ноге скочио,
 И'вако је Ђорђе говорио:
 „Вала спико, Чупићу Стојане!
 „Нисам знао, што под скутом држим.
 „Кад без мене можеш војевати, 105
 „Сад ја, спико, могу почивати;
 „Да би тако, Стоко, и не било,
 „Доста мене, што говориш рабро.“

*) Нека непомисли когод, да су то голи и одриани људи били. Они су одевени били у најлепше Турско одело и најлепше оружје имали су, које су од побијени Турака у бојевима задобијали. Ти су људи били ватра у јунаштву.

Чупић Стојан не само да је у Мачви според Дрине бојак са Турцима био, он је и преко Дрине са својим голим синовима прелазно села Турска палио и Турке таманио. Он је био бој са Турцима на Главници по више Вељине, под Градачцом, и на Бајнојбантн прелазно је преко Дрине, те делно мејдан са сиљним Бегом-Зумбулићем.

Војводу Стојана Чупића, Кара-Ђорђе је много ценно и волео; и с правом га је имао звати „*Змајем од Ноћаја!*“

Има једна прича од покојног Пере Сарајлије кавецнје из Лознице, који је питао једног свог Турчина, који је клав био, како је окилавно. Он му је овако одговорио:

— Вала је срамота да ти кажем, али је по нашем закону опет грјехота не казати истину, кад те човек пита. За то ћу ти казати како сам допао ове невоље.

Дигнемо се једном из логора са Тичара нас 15 Турака у Дринске лугове да што уљачкамо. Све беше пусто. Нигде живе душе. Идући тако, прикучио се чак Лешићци. Кад бисмо у Жичком пољу, сназисмо једног човека на некој мркој кљусини. Коњина отегла вратилу као да насе, он пак погурен клима на њој као да дрема, а у руци држи чибук и пуши. Човек то бјеше огорно од сулица, цри као циганин. Ми се почнемо смјјати гледајући га, и разговарати: шта да чинимо с њим. Најбоље је, рекосмо сви, да га вежемо кљусини за реп, и да га тако одведемо у логор. Кад нам се приближи, ми повичемо:

— Предај се, бре!

— Хоћу, хоћу, ја, одговори он ни мало несправљајући се. Сад одби још два три дима, истресе лагано о длан лулу, остави чибук у чибучицу, па се само маши за дизгине. И у један тренут ока она се кљусина исправи упроннице као каква хала, а на њој већ не бијаше она млтава људина, него пекл Змај а не чоек. Та хала јуриши на нас. Шта би од мојих другара незнам, али ја побјегах После неког времена обазрех се и видех да заном бјеже 7—8 другара. Још сам бегао, па се опет окренем, и тада видим само ону халу да трчи за мном. Од другова нема ни једнога. Кад бијах код Липнице, коњ ми се спотаче, ја се ударих о улкам, осакатих се и скр'ах се у траву.

Човек ме они стиже и викну:

— Јеси ли жив, Турчине?

— Ублјме, тако ти вјере, рекох ја: — већ не могу болове да трпим.

— Не ћу Турчине, одговори ми он. Сад сјаха с коња, приђе к мени, диже ме на мога коња и рече ми:

— Иди Турчине у Логор и кажи како сте дијелили мејдан с Чупићем. Тек сам тад дознао да је то био Стојан Чупић. Ето како сам окиплавно; од оних мојих другова ни један није више дошао у логор, а шта је с њима било, не знам.

Године 1813 од почетка Септембра, био је последњи бој, славног јунака војводе Стојана Чупића који је се за слободу народа Србског са другима војводама и својим јунацима голим синовима, на Равњу 17 дана противу огромне силе Турске, којом су и Француски официри управљали, храбро борпо. Но кад ји Турци надвладају и шапац силом узму, Срби приморани буду у бегству себи спасења тражити; па и Чупић приплива отоку Засавичку и дође у Град Шабачки своје побратиму Војводи Луки Лазаревићу, и стапу се у Граду утврђивати, да Град бране.

Но кад се сва сила Турска, коју су на 100.000 Турака бројали, свали око Шабца, а Србска војска остави Војводе и разбегне се, тако и они виде да Града одбранити не могу; па Лука претурп своју породицу у Срем, запали у Граду своје копаке, па онда заједно са Стојаном Чупићем са неколико момака њивни низа Саву до у Забрежје сиђу, и одатле оба преко Саве у Аустрију пређу и живот свој од варвара спасу.

Војвода Стојан Чупић, кад је у Срем прешо, настанпо је се и бавио у Срему у селу Платишеву и око Митровице са својим сином Томом и са Капетаном Илијом Срданом и другима. Па како је чуо да су Срби 1815 год. у Рудничкој нахији устали противу Турака, он одма у другој половини Априла месеца, баш ти дана кад је и Војвода Петар Молер из Прогара на Забрежју прешо, па Митровици пређе у Србију, изиђе у Мачву и у селу Штитару нађе Капетана Илију Срдана, узме га са собом и брзо оде Ваљеву, гди стигне тог вечера, кад је и Молер од Палежа дошао и кад ће Турци из Ваљева побећи. *) Ту је и Војвода Павле Цуклић, Макса Крстић, Капетан Јо-

*) Историја Милутиновића види стр. 247. А и Вук каже у својој грађи да је Чупић тад у Србију а не раније прешо; види стр. 86.

вица са војском у Кипчевцу био, гди им је и Кнез Милош са Војводом Спашом Ненадовћем дошо са Палежа.

Па како се ту код Ваљева у шапцу Кипчевачком, пошто су Турци из Ваљева побегли, сутрадан један случај догоди, гди при ручку са Цукпћем, Стојан Чупић удари неког Кнеза Петра из Тврдојевца, који се Турака држо, кошћу по челу, укоравајући га зашто је се држо Турака, а не браће своје Срба, па је ипак Турске тамнице дочекло. Уком случају Кнез Петар скочи и за трпезе и хтепе изтргнути нож иза појаса Чупићу да га прободет, гди Кнеза Петра у том магновењу неки поп Жућо Радовановић из Дупљаја, из пиштоља убије; из чега се после породи у војски побуна, подстрекиута момцима Кнеза Милошевим, Спашом Паштрцем и Благојем из Кнића, противу Чупића и Цукпћа, због убића Кнеза Петра, мислећи да су га они убили. Гди се због ти момака Чупић са Милошем у Врани више Ваљева посвађа, и одакле из Ваљева одма са својим Капетаном Илијом Срданом оде.

Војвода Стојан Чупић, како се с Милошем свадн, спђе из логора с Вране и са Капетаном Илијом Срданом, и својим момцима, оде у Скелу, гди ту од неке момчади на тврду веру купи два добра Турска коња под свом опремом, које су та момчад задобили од Турака на Палежу, кад је Капетан Јовица Палеж освојио. Одотн Чупић даде једног коња Срдаву, а другог себи задржи, па појашу и одакле оду, Капетан Срдан оде у село Прњавор, а Чупић у Богатић, да Мачву и Поцерицу противу Турака одмећу.

Мучно је било подићи ове крајеве поред Дрине противу Турака, које су сваку стопу земље Турски коња копите садирале, особито Мачву која је још од првог устанка под Кара-Ђорђем била готово непрестано бојиште Срба са Турцима, гди је народ највише страдао.

Много је се Чупић са Срданом и Војводом Спашом Катпћем прекодрице и другима својим људма усиљаво да народ на устанак покрене, по сво његово успљаване остало је безкористно. Јер народ Мачвански волео је остати и у том злу под Турцима, него да га још веће зло постигне. Нису Мачвани могли ни мислити да се од Турака избавити и отети могу, па су желпили остати на миру, и ако им је зао мир био, бојали су се да и веће зло не дочекају.

ИЗДАЈА И СМРТ ЧУПИЊЕВА.

Мачвански Кметови Митар Лазић и Стојадин Јелић из Петловаче, Ђирко Никוליћ из Пријавора, Симе Тарланић из Рибара и Јован Јуришић из Црне Баре са још неким договором се, кажу тајним наговором самога Марка Штитарца хајдука, који је као момак код Кнеза Милоша Обреновића био, да Чупића Турцима предаду. Па преко Кмета Митра Лазића тајно у Босну турцима поруче да пређу преко Дрине на Бадовицима, а они ће ту довести Чупића и предати им га.

Кад су се тако договорили са Турцима, они кажу Чупићу да и они пристају с њима на устанак, али је рекао му, поручио му неки Турчин из Босне Синаи Јеминић, који му је увек добављао џебане и пријатељ му био, да дође на Прудове да му нешто каже. *)

Чупић је се задуго устезао наваљивању подли људи да нејде Турцима на Прудове; но на последку поверује им, кад и они заједно с њиме хоће да иду; узјаше на коња, па са Митром Лазићем, поп Остојом и његовим братом Стојадиним Јелићем, Ђирком Никוליћем из Пријавора, Симе Тарланићем из Рибара, и неким другим заједно оде к Дрини на Прудове, да се са Турчином Јеминићем састане и разговори.

Но Мараш-Паша, по договору Кметова, прешао је био Дрину са четом Турака, посакриво је по лугу, и очекивао да Чупић на Прудове дође.

Чим је Стојан са Кметовима као с пратњом издајца на Прудове дошо, Турци из чете палете, Чупића увате и вежу, па пошто Кметове по одпуштају, Чупића баце у лађу, превезу га преко Дрине, и одведу га Везиру Рушид-Паши, који га сутрадан оправи у Зворник Али-Паши Видајићу. Он га окује и у доњи Град у тамницу баца. Ту је кажу у тамници у тешким оковима провео Стојан Чупић читав месец дана. И зато време кажу улучи Стојан прилику, те помајчи Али-Пашину мајку, да га избави и живот му сачува, које му она и обећа. Но њега ноћу из тамнице Турци тајно изведу, гајтаном га удаве и на ђубре га мртва и гола, само у гаћама баце; кажу, да га је Али-Пашина мајка оплакала, и да га је у хришћанско гробље саранати дала. И тако

*) Овај је Турчин Јеминић био у служби код доброга Мустај-Паше у Београду Емин, кога су Дахије 1801 год. удавиле, и он је за сво време ратовања Кара-Ђорђевог са Турцима био пријатељ Срба, којим је додаво џебану и друге услужности чинио.

издајом своје браће, славни и храбри Војвода Стојан Чупић Змај од Ноћаја нађе грозну смрт.

Зашто је, по чијој вољи, и ко! издо Војводу Чупића, те су га Турци уморили?

Ево како се прича!

Кад је се Стојан Чупић са Кнезом Милошем у Ваљеву у Вранином шанцу свадно, због момака његови, који су војску противу Чупића и Цукпића бунили, пало је кажу, доста крупни речи! . . .

— Јер јунак Чупић није се ником хтео клањати, па ни Кнезу Милошу. —

— Одакле сместа морао је Милош са Вране сићи у Кличевачки шанец, те његове момке Симу Паштрмца и Благоја из Кипћа умирити.

— А Војвода Чупић разљућен, отишао је одма из Ваљева са својим капетаном и момцима у Скелу. Купио два коња и дошо у Мачву у село Богатић. Почео набављати џебану и покрећати народ противу Турака; но није му пошло за руком.

Тешко је било Мачване на устанак! покренути тим више што Чупић никакове војске узасе није имао, да би се Мачвани ослободили и на устанак пристали.

Озлојеђен Чупић, дошавши из Ваљева, једнако је впоко на Кнеза Милоша гди је год дошо, грдно га је и говорио: „Милош хоће да нам се наметне силом за господара, као гра на Божић код масне печевице на трпези. Хтео би да старешује и господари као Кара-Ђорђе, и да се узбарабари с њима. Он, један бјели Руднички момчуљак да буде старешина, и да се он бије са Турцима? — С којима није могао Кара-Ђорђе да пије на крај! А зар нам он бољи што може бити? — Него иде те лаже, маже, и силом се намеће онима који му верују.“

Ја хоћу рат са Турцима, говорио је Чупић, и треба браћо да ратујемо и да сви устајете противу Турака да се бјемо и држимо, док недође из Московске господар Ђорђе: а он ће за цело доћи, чим чује да смо се ми подигли противу Турака.

Небраним пека нам за сад старешује Прота Ненадовић, а и Молер, док недође Црни Ђорђе. Ал Милош никако! Волим да и Турци још суде, и да ми сутра Везир и главу одсече, него да ја слушам и служим онога, који је мој до јуче слуга био, и коме сам ја заповедо.

Тако је се Стојан Чупић противу Кнеза Милош изражавао, а и много друго противу њега говорио је и више. Но ипак једнако је кроз Мачву пролетао са момцима, народ на устанак подстрекавао, момке прекупљо и џебану прибављо.

Спгурно, кажу, да је зато и Кнез Милош дознао, јербо је то Чупић јавно говорио. Па у једанпут и појави се у Церу Марко Штитарац са дванест хајдука, кога је кажу Кнез Милош послао, да убије Чупића. Сиђоше у Штитар, гди затекоше скупштину, и стадоше народу говорити да се дижу противу Турака. Но Мачвани нехтеше, ни да ји чују, а камоли да противу Турака пођу. И онда на последку Штитарац запита Мачване: „Ил воле за крестом, ил за ибриком?“ а неки Ђироко Николић одговори му да воле, за ибриком! а главни Кмет Живан Чоњага из Салаша, повиче, ко није са хајдучијом, и ко је за ибриком нека пође зампом, и тако сви Мачвани за Чоњагом пођу! А Штитарац побегне са хајдуцима у шуму и уклони се. Но домало час, сам, са неким Павлићем Мостом поврати се, и позове себи неке Кметове на разговор, и то: Јована Јуришића из Црне баре, Митра Лазића, Стојадића Јелића из Петловаче, Ђирока Николића из Прњавора и Спму Тарлаповића из Рибара, који оду те је се с њима Харамбаша Штитарац на само у шуми позадуље разговарао.

Кад су се они од Штитарца повратили већ је у њп ђаво ушао био; и одма пођу тражити Стојана Чупића, гди га и нађу у Богатићу и кажу му да су се предомислили, и да хоће и они с њиме противу Турака да пођу и да Мачву одмећу, и тако као сдруже се са Стојаном Чупићем; но после неколико дана кажу му да га његов пријатељ Спнан Јемин Турчин позива на неки договор, него да он отиде код њега на Прудове, и да се договори с њиме и о набавки џебане, па онда сви да зађу и да Мачву одмећу противу Турака. Чупић задуго јп нехтене послушати, домишљао се да nebude какове преваре. Они навалe на њега и зададу му веру да преваре неће никакове од Турчина бити. и да ће и они сви заједно с њиме на договор Јемину пћи. Митар Лазић, који је тајно на Дрину пишо и с Турцима уговорно, да ће Чупића довести и предати им, наваљиво је на Чупића највише да иде Турцину на разговор: но кад је се Чупић ипак предомисљао, дал да иде или не, рекавши Чупић „немам јел му тврда вера, ја Турцима неверујем,“ онда Митар Лазић онеује и ту веру кад ипкаковој задатој

верп неверује. И тако Чупић поверује им, реши се да иде, узјаше на коња, узме узасе своја три момка Луку и Мирка Ђонлића из Богатића и Станка Копрића из Салаша, па заједно са Кметом Митром Лазићем, Стојадном Јелићем и његовим братом поп Остојом Јелићем Петром Туфекцијом из Петловаче, Ђирком Никוליћем и Мијаилом Јекпићем из Пријавора, оде на Дрину на Прудове, гди су у чести сакривени били Турци, из које излете, Чупића с ченају и вежу и преко Дрине у Зворник одведу, гди су га тамо и удавили.

Момцима Чупићевим пису пишта чинили, него су ји заједно са издајницама слободне одпустили. Издајнице су ту по предаји Чупића уватили коло, веселили се и играли. Митар Лазић уз пгру бројао је оваку подскочницу:

„Хопа, цупа, Марта!
„Сукња ти је кратка!
„Удри ногу о ногу!
„Нека дође под ногу!“

Ову издају Чупића учинили су Кметови по наговору Марка Штитараца, јер кажу, кад ји је Штитарац себи у честу у Церу призвао и пасамо се с њима разговарао и казао им, да га је Кнез Милош посло и казао му да пита Мачване хоће ли они сами да устану противу Турака, па ако пеће, да ји он силом ил нагонити пеће; нека остану на мпру, и да никог неслушају особито Чупића, који хоће да одметле Мачву, и да силу Турску, која је се па Дрини слегла навуче, да у Мачву упадне и да је пороби и понали. И да им је после тога Штитарац казао и научно јп, како да Чупића преваре и Турцима издаду; те су тако они псти, који су с њиме на само у чести мучки разговарали се, Чупића преварили. па Прудове га одвели и Турцима предали. Ову превару кажу да је Штитарац сам измислио што ипје имао куражи да на Чупића, који је на себи папцир имао, насрне, и да га убије, као што му је Кнез Милош заповедио и из Рудничке га нахије за ото са хајдучима и посло.

Кад је се кажу Штитарац са издајницама Чупићевим у чести договорпо, како и на који начин да Чупића преваре и издаду Турцима, он је се одатле са тог места са својим хајдучима повуко у планину

Цер, ту се претајо и није се нигде појављивао, докле год кметови Чунића Турцима предали нису. *)

Да видимо како су сад те издајнице Војводе Стојана Чунића прошле. Ево шта се о њима прича:

Војвода Симе А. Ненадовић, кад је од Сокола са Рожња дошо у Шабачку нахију и у Црниљеву, предузео главну команду над војском, разуме, како је издат Турцима Војвода Чунић. Он одма одреди Капетана Јовицу и пошаље Капетану Илију Срдану стотину момака, који са Ђипашом Симом Катићем и Пантом Бановцем, који су такођер до стотину момака имали, оду у Липолет, ту се искупе, па одатле крену се да издајнице Чунићеве смрћу казне; но почем су издајнице дознале и побегле, ударе прво на кућу Митра Лазича, Кмета Петловачког и похарају му све и понале, па одатле оду кући Симе Тарлановића у Рибаре, па онда кући Тирка Николчића у Пријавор и свима куће понале, опљепе и сву стоку стерају у Црниљевачки логор, те се на рђу војске изда. **)

После тога, кад све Србске старешине из Црниљевачког логора са понешто Ваљевске војске зађу кроз Мачву и обшестаре је, и у селу Клењу уочи Петровдане 28. Јуна призову Мачванске кметове, учине скупштину и принуде ји, те се и они одметну противу Турака. Тад Чунићеве издајнице, који су се по Мачви крили, оду одма у Турке, и то: Митар Лазич, Стојадин Јелић, Ђорђе Новаковић, сви из Петловаче, и Тирко Николчић Пријаворац са својим и још другим неким породицама, које склоне иза Лешнице поред Дрине у збег и предаду је Турцима на аманет; а они оду преко Дрине Везиру зашту помоћи и одбрану од Срба. Везир им одма даде. Одреди Мараш-Пашу Никшићанина са 300. Никшићски и са 1.000 други Турака, који пређу Дрину, и кад види Мараш-Паша Чунићеву издајницу чељад у збеговима, он им с коња каже: »Јадна Рајо! Шта ћеш ту? већ хајде самном сваку своју кућу! Ништа се небојте, ја ћу хајдучију поватати и пазећи, да мирно под царевим скутом живите и благујете.“ И одатле Мараш-Паша са истим издајницама, кога су издајнице водили и Мачване уснут на предају позивали,

*) Ово је причао и све тврдио као истину истинску покојни Пера Мостић кавезија из Шабца и синовац Павлића Мосте, који је заједно са Штитарцем био, и које је он из уста његови слушао, а тако се и у Мачви у обште прича, о Чунића смрти, а у многим чему слаже се и са Милутиновића трогодишњиком

**) Историја Симе Милутиновића види стр. 244.

који су им се неки одзивали и са Мараш-Пашом дођу на Дубље. Ту Мараш-Паша по савету издајника начини шанац, и пошље издајницу Стојадина Јелића Везиру преко Дрине, да му још војске у помоћ пошље. Но кад му Везир Рушид-Паша видата недадне, него му каже да има доста војске да Рају умирн, Јелић се врати натраг да каже Мараш-Паши: по ербека га стража поћу код Лешњике ухвати, и кад чује да је за идат слат, упитају га: „Па камо ти тај идат?“ „Јелић одговори нејма га за сад, јер га неда Везир док nebude му озбиљске муке.“ Тада они њему рекоше: „*Кад нејма идата, нека није ни за идат послата!*“ Одма га јатаганом посеку. И тако тај издајница Стојадин Јелић плати својом главом за издају Чупића.

Други издајници Чупићеви, који су са Мараш-Пашом на Дубљу у шанацу били, и са турцима противу Срба борили се, кад Срби 14. Јула те 1815 год. јурпом освоје шанац, Турке побегну Мараш-Пашу са 83 Турчина заробе, сви бијући се изгинули су: осим јединог Митра Лазича главног издајнице, који је рањен пао у Србеко робство, и кога је кнез Милош са пратићом, да га Срби не премлате, послао његовој кући у Петловачу! — Ево шта каже Сима Милутиновић у својој Историји на стр. 329. о тим Чупићевим издајницима: „Уз остале ту панувше Турке не погубљају и они Мачвански кметови, што су Турке довели, свиколници, а бијући већ и они своју исту браћу и вјеру. Тек ту се по разбињу нађе и кмет Митар Лазич веома рањен и мало жив, којег рече кнез Милош преда се доијети, и унштавши га што шта за Турке, даде му кола и пратићу, те га кући његовој однесу родбини својој, гди се неколико дана сконча, и Бог му се смисловао!“ —*)

*) Ево овај наведени факт довољно тврди, да је повода Чупић по наредби кнеза Милоша Обреновића живота лишен: који је чрез Марка Штитарица и речени кметова Турцима издат, те су га Турци, као што је напред испричато, погубили. Јер од куд Кнез Милош да спрема првом и главном издајници Чупићевом кмету Митру Лазичу, који је Чупића преварио и Турцима издо, а по том отишо Везиру у Босну. Мараш-Пашу са војском у Мачву противу Срба довео и уз Турке Србе туко. Па кад му је Лазич у робство рањен пао, с њиме се лепо разговаро, и на колима посла га кући с пратићом да га Срби не убију! Одкуд Кнез Милош да буде тако милостив према Митру Лазичу Србеком и Чупићевом издајници на Дубљу? Кад није хтео милостив бити на Љубићу? пре тога на месец и по дана, кад су 10 Србеки Кметова из Чачка од Турака побегли, које је Баја-Паша, кад је на Чачак ишао, силом потеро, из Београдског и Рудничког округа, те су му калаузили, и кад су од Турака избегли и њему на Љубић дошли, све ји је до једног исекао. Види Вукову грађу стр. 83. и 84.

Е, тако су те све издајнице одма, а одредници те издаје доцније за смрт славног јунака Војводе Стојана Чупића, који су му живот издајом мучки одузели, Божијом наредбом, казњени били.

„Что Либо дјејем, зло или благо,
Многоцјено ли или зјело драго;
Веја дјела наша, добра и лукава,
Вејем буду јавна, не молчит бо слава“. *)

Војвода Стојан Чупић после своје смрти оставио је у животу две ћери, обе неудате, Василију и Току (Томању), које се обе доцније у Шабачу удаду. И сина Тому, који је седморо деце имао, по пиједно га презимило није; па је и он после скончао се. Василија била је удата за неког Куртовића, који је био дрвар код господара Јеврема Обреновића, и која је родила Николу Чупића покојног бив. Артилериског капетана, који је у војеној Академији по жељи Кнеза Кара-Ђорђевића узео се презивати по матере оцу, а његовом деди, Чупић. И заиста достојан је био свога деде по матери презименом се презивати. Тока удата је била за једног трговчића и имала је сина Јакова такођер трговца, Да ли су живи непознато је. — Кажу да од Стојанове сестре у Салашу има још потомства.

Стојан Чупић био је високог раста, по појасу тапак, широки плећа, осредње коштуњав, имао је снажне мишице и подуже прсте на рукама, дуги образа и велики осмеђи бркова. Кад је погинуо било му је око 50 година, и још просед био није. Чупић је био од парави човек врло добар, озбиљан, према својим поданицима као друг, спротиви велики добротвор, у суђењу праведан, знао је лепо осмејкивајући се пријатно говорити и разговарати се, да га је сваки радо слушао. Тако и Кара-Ђорђе једном приликом рекао је за Молера и Чупића овако: *Ко ми надговори Чупића и надигне Молера даћу што заштражи!*“ Носио је на себи панцир са капом од челика, **) кога куршум пробити није могао, а повр истог народно одело. Јашач је био врло добар и увек имао је под собом добре коње, а најволно је свога мрка дората Пејзу. На сабљи је био тако вешт, да је једним махом одсецо и коњу и Турчину главу. Милутиновић га у Србијанки назива „Крволоком Турства“. Таку је страшну мрзост противу Турака имао.

*) Наравоученије Доситеја, у Езон. Баснама књ. III. стр. 45.

**) Овај панцир кажу да није имао на себи Чупић кад су га Турцима издали, него код његове куће, и после тог налазио је се код његове ћери Василије, а сад се налази у збирци војене Академије у Београду.

Чупић Стојан био је јунак и добар вођа, и тог доба био је у реду први јунака Србски, и потпуно заслуживо је, што га је Кара-Ђорђе својим поспиком звао, и што му је дао име „*Змај од Ноћаја*“.

Приметба. Има у трогодишњој Историји Симе Милутиновића, који је много писао о Стојану Чупићу, почевши од 225 до 263 и од 308 до 318 стране. Сима је писао о Чупићу, о 1815 години, али тако замотано, као што му је и сва Историја неком мрежом обвучена. Добро треба мислити и памтити човек, који је чита, ако хоће да схвати истину казивања његови. Особито о јунаку Чупићу.

Тако писање за тешко разумевање ваљда Сима није писао, што је хтео. — Него истински узети се може, да је Сима тако замотано писао, да би што више истине протурпио, јер другачије ни писати није смео. —

У Симиној Историји о раду, животу и смрти Војводе Чупића 1815 год. има неки противности, које се не слажу са напред изведеним причањем, које је потекло из казивања оновремени људи, а тако се у опште и код народа у Мачви и данас о Чупићу прича, и прича ће се. Но има и Сима такви казивања о Чупићу, која се готово у свему са напред изведеним причањем слажу; а нарочито на страни 247. како је војвода Чупић из Срема 1815 год. око друге половине Априла на Митровици прешао и са Срдањем у Ваљево одма отишао; стр. 248. о догађају у Ваљеву на Кличевцу; стр. 252. како је из Ваљева у Скеду отишао два коња купо и отишао у Мачву да је одмеће; стр. 254. и 260. како је противу Кнеза Милоша вио. стр. 238. и 239. како је Марко Штитарац дошао са 12 хајдука у Цер, како је сишао у Штитар на скупштину и одатле отишао у Мачвину, позвао све кметове, који ће имати да Чупића Турцима издаду и с њима се не само разговарао; после тог 241. ст. како је се у Церу планини Штитарац притајио, и тек се кад је Чупић издат Турцима појавио; стр. 258. и 259. Како су издајнице склањале Чупића да иде на договор Турцима Синан Јешицу, како је се он устезао и не хтео ни, и како су га на последку преварили и склонили те је отишао; стр. 261. и 262. како су га Турци на Прудовима счепали, везали, и преко Дрине Везпру одвели и уморили. стр. 244. како су издајника куће попаљене. стр. 314. како су издајнице отишле Везпру и војску Турску на Дубље довеле; стр. 318. Како је издајницу Јелића стража Србска код Лешнице ухватила и посекла; и 329 стр. како су издајнице бијући се уз

Турке противу Срба изгинуле, осим главног издајнице Митра Лазића, који у робство Срба рањен падне, и кога Кнез Милош са пратићом кући његовој у Петловачу са Дубља пошље.

Има људи, који су покушали да скрију Чупићеву смрт, да баце у засенак славно име његово и на туре му пенатријетство, да је сам отишо међ Турке, а не да је издат! И тако, кад му је одузет живот, да му и чест одузму, као што је покушавато: за Молера, Радича, Цукића и друге. — Но јунака Војводе Стојана Чупића дела такова су, да ји нико помрачити неможе.

И Змај од Ноћаја, узвишен над страстима, са разширеним крилима над својим патријотичним, јуначким, славним делима трептиће и славом сјајити, као јунак међу првим јунацима и родољубцима Србским, да његово име нико засенити неможе, докле траје Србства и Србског имена!

134.

СИМА КАТИЋ

ПРЕКОДРИНСКИ ВОЈВОДА.

Сима Катих родом је из Босне, а из ког места незна се.

Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Тукака, Сима Катих из Босне, биће 1805 год., прискочио је Србима у помоћ, са неколико својих другова, и већ се види да је 1807 год. и Бибаша био. Он је се увек налазио у Мачви, и у Засавици шанац имао. Ту је добровољце Босанске у своју чету примио, који су се звали бећарп-голаћи и с њима је поред Дрине, кад су год Турци Дрину прелазили, бојак био. Он је управо био стража поред Дрине, гди је и дању и ноћу чуво да Турци Дрину непређу.

Катих је прво био под командом Војводе Чупића; но кад за јунаштво своје Војводом постаде, он је имао сасвим оделиту чету својих Босанских голаћа.

Године 1813., кад је велика сила Турска Дрину пребродила, Мачву поплавила и ударила на Засавицу, у којој је био Катих са више Војвода, и кад Турци Србе ту разбију и принуђени буду повући се Шабцу, Сима Катих једва живу главу своју изнесе и под Шабач дође, гди је се Србска војска скупљала и спремала да одпор даде Турцима.

Но кад на Морави пропаст Србије буде п Кара-Ђорђе 21. Септембра 1813 год. пребегне у Земун, п кад се од Шабца сакупљена војска п Војводе рескрипте п стану себи тражити спасења, или по шумама у збеговима, или бегством у Немачку, тад и Сима Катић са Војводом Чупићем у Срем пребегне, гди је се бавио до 1815 год. Но кад те године поново устанак противу Турака букне, гди све Војводе п други јуначки Срби бавећи се у Аустрији полете у Србију у нови рат противу Турака; тад п Војвода Сима на самом ушћу Засавице са неколико момака п са Пантелијом Јовановићем из села Банова-поља, Петром Јолом из Табановића, оба из Мачве, п Крстом Прекодришцем тајно пређе п оду Пантелиног брата Теована кући у Бановце, па кад ји овај понуди са ручком, Катић запита да они немају куге у селу? Пантелину му брат одговори, да је има у свакој кући по да није опасна, људи пребољевају. Катић одма са дружином нехте ручати но побегне у шуму, па се претаји од Мачвана, који нису хтели да устају противу Турака. Но кад изгладне да више глад не узмогну трпети, Катић рече: „Та гди је сад пста куга та? Живу би је прождро, да нестане ја ње, ја мене! Међер ја досад нисам знао шта је глад! Та волим сит п умрети, негол гладан живити.“ Па стане слати Панту своме брату да му пуђени ручак донесе, п кад овај несмедне то учинити због узбуњени Мачвана, опет Катић рече: „Та прву кугу довече, коју сретнем прождрећу је, као курјак вукодлака или вампира, па ја онда сит п народ чист од ње.“ — Па кад се смркне они опет гладни као курјаци оду Пантелином брату Теовану те се сити наједу п папију, небојећи се више због глади куге. *)

Па пошто се на вечерају, те исте ноћи крену се кроз Мачву п оду тражити Капетана Илију Срдана, гди уз пут, док се с њиме не састану, искупе до петдесет момака, п пошто Срдана у Церу нађу п разговоре се, Срдан остане у Мачви да је покреће, а Катић оде Шабцу, те се пропушкара са Турцима, а затим оде у Кптог Војводи Проти Николи Смиљанићу.

Кад је доцније Мараш-Али-Паша прешо Дрину п на Дубљу ушапчио се, Катић са Протом Смиљанићем п другима 13. Јуна поћу одма је противу истог отишо, гди су се сву ноћ са Турцима били,

*) Историја Милутиновића стр. 186 и 231—233.

и кад им сутра дан 14. Јуна помоћ стигне, Мараш-Паша буде разбијен и са 83 Турчина у робство Србима падне.*)

Шта је после овог Дубљанског и последњег боја 1815 год. са вреним и великим јунаком Војводом Силом Катинцем Прекодришцем било, и какова га је судба постигла, нема података. Но буди вечна слава имену његовом!

135.

ИЛИЈА СРДАН

КАПЕТАН.

Рођен је у селу Пријавору у Мачви. Он је из једне богате куће, Кад је Војвода Стојан Чупић у почетку 1806 год. одпочео развијати своју ратну радњу, Илија Срдан је одма престо уз Стојана и посто код њега Капетаном, и увек скоро с њиме био. Редак је који бој Чупић са Турцима био, да није Срдан у истом учествовао.

Срдан је био у боју на Мпшару, у Кптогу, на Салашу, Лозници и свуда око Дрине, а и преко Дрине био је бој са Турцима. Кад је у Лозници у шапцу многобројном силом Турском обкољен био Милош Поцерац и Анта Богинчевић, те из обкола пишу Војводи Луки Лазаревићу и појинту од њега најскорију помоћ.

Лука пође у помоћ Лозници. Но како је у то време Стојан Чупић био болестан, он позове у место Чупића Илију Срдана, те пође у помоћ обкољеним Србима у Лозници; и учини распоред по совету Капетана Срдана који ће с које стране на Турке ударити. Ево како песма отом каже, како је Лука говорио:

„Ви Мачванске чујте 'Буљубаше!	„Ви најпрвијје заметите кавгу,
„Чупићеви лави пзабрали!	„Нека буде сваколика кавга.
„Кад Чупића међу вама нема,	„На онога Срдана Илију,
„Ви хоћете друмом ударити,	„И нек буде срећа Срданова.“
„Ево друмом најнапред на Турке:	

После тога, кад се прекуче Лозници и стану ударати на Турке, ево шта даље песма каже:

„Најнапријед Срдане Илија,	„Барјак носи, војсци калаузи,
„И пред њима Турко барјактару,	„А Илија за њим на ђогату;
„Он пијешнице свилен барјак носи,	„Најпре Турци виђеше Илију

*) Историја Милутиновића стр. 322, 323 и 328.

„И пред њиме Турка барјактара,	„На из града јуриш учинио,
„На се Турци тада препадоше,	„Са свих страна забунише Турке.
„Кад Илију за собом видеше,	„Боже мили и Богородице!
„На се Турци патраг окренуше,	„Кад се двије удареше војске,
„Небп' како убили Илију,	„Једно Србска, а друго је Турска,
„На Илију огањ оборише;	„Стоји цика таманих пушака,
„Ал' Илија успрегнути пешке,	„Стоји јаук рањени јунака;
„Већ подвикну к'о да пије вино,	„Ето гребу мачи гребештаци,
„На на Турке јуриш учинио;	„Ев' шкргућу кости од јунака;
„Са сви страна Срби удареше,	„Јека стоји убојних топова,
„Једнолико сложио удареше,	„Земља јечи, ведро небо звечи,
„И на Турке огањ оборише,	„А све зељом зељона дозива,
„Кано грозна кпша из облака,	„Вин' њих јарко помрчало сунце
„Тако с' просу пушка од Србаља.	„Од онога праха и олова.
„Кад то виђе Поцерац Милошу,	„Турци дане плећа, побегоше
„Он на граду отворио врата,	„Дрини води ладној на обалу.“

Године 1813. Илија Срдан био је заједно са Чупићем у боју на Засавици, гди су 17 дана крвави бој са Турцима и дању и ноћу били. Но кад ји велика сила Турска надбје, они приливају Засавицу, дођу у Шабачки Град Војводи Луки, и одатле заједно спусте се низа Саву у Забрежје и пређу у Срем; и одатле Срдан оде са Чупићем у Платичево код Митровице, гди је се налазио до новог устанка 1815 год.

Како у Срему 1815 год. чују, да је на Цветни Четвртак 8. Априла букио устанак Србски противу Турака, Војвода Стојан Чупић одма пошље Илију Срдана напред са 8 момака, и Савом из Купинова те у Мачву пређе, да Мачву протививу Турака одмеће; а за Срданом на ушћу Босута *) пређе Бинбаша ускочки Сима Катих Прекодрипац, са неколико момака, Крсто Прекодрипац, Панта Јовановић из Балова-поља у Мачви, и Петар Јоло Шабчанин а из Табановића; сви Срдапови познаници и пријатељи.

Срдан, кад из Платичева пређе у Србију, прође кроз Липолист, дође у Рибаре код Попа Јована Миленковића куће, и напомене му за устанак, а овај пехтене га ни чути, ни примити, већ рекле му: „Но си крв из моје куће, пероби ме и некољи!“ и т. д. Затвори се у кућу и непусти Срдана! Срдан одатле правце оде у Пријавор својој кући и

*) Види Историју Милутиновића, Босут, је Засавак, или Трајанов или Пробусов канал стр. 223 и 231.

браћу. Но и ту као и у Попа зло и горе! Браћа повичу: „Што си дошо? Од Бога наша'о! Те нас хоћеш да утамаиш, а тек бијасмо помислили, да остајемо ђегођ живи. Шта ли смо пүстог блага Турцима због тебе дали? Мало ли ти је то свеколико? Пак настао си зар да још и ово кукавног робља и своје несрећне главе за тебе погубимо сад? Нећеш Илија занета више братишвом својим а браћу својој крв нити, и гроб јим спремати, и у пропаст ји отискивати! Нека знаш, да си већ' долијао, и то баш код своје исте рођене браће! И проч.“ *)

Срдан Илија, кад тако зло и код своје рођене браће прође, премда ји је својом речитосћу умекшао, те јаву за ото у селу кмету Ђирку Николићу, по овај дигне хајку противу Срдана, који побегне у Цер, и одатле сиђе у Штитар. Гди тад и Чупић из Срема па Митровици пређе састане се са Илијом Срданом, и одатле одма оба оду Ваљеву, куд прпсију тамап у очи те поћи, кад ће Турци из Ваљева побећи одакле и побегну. **)

Па како сутра дан Срби уђу у Ваљево, и па Кличевцу догоди се због смрти Кнеза Петра Миловановића из Тврдојевца присталице Турске, неки неповољан случај, и узбуна у војсци, због чега Чупић у Врањином шанцу повише Ваљева посвађа се са Кнезом Милошем. И заједно са Срданом остави Ваљево и дођу у Свезду. Чупић купи два коња, једног покљони Срдану, а другог за себе задржи. Па одатле заједно оду у Мачву да је подижу. Чупић оде у Богатић, а Срдан у Прљавор; ***) па кад пнак ништа неуспје, он пређе у Поцерину, те које добровољаца, које млади људи пскупн до 100 момака.

После тога Срдан је прелето из места у место, из села у село, од куће до куће, од човека до човека, небн ли Мачване на устанак противу Турака покренуо; но сво његово родољубиво успљавање остало је без успеха, Мачвани остали су глупи, докле и њповог Војводу Стојана Чупића нису Турцима пздали и уморили га.

Кад Мачвански кметови Чупића преваре и Турцима издаду, Капетан, Срдан по заповести Војводе Симе А. Ненадовића, са Капетан Јовицом, и Симом Катићем, из Црниљева оде издајница Чупићеви кућама, у Петловачу кући Митра Лазића, у Рибаре Симе Тарлаповића и у

*) Историја Милутиновића стр. 228 и 229.

**) Историја Милутиновића стр. 247.

***) Историја Милутиновића стр. 249 и 252.

Пријавор Тирка Николића, те им куће попале, оиљене и марву њицу у логор војсци отерају, и тако у неколико свога Војводу освети. *)

Доцијије изиђе из Црниљевачког логора са Србска војска, Мачву обшестари, и у очи Петровачке 28. Јуна у Клењу учине скупштину и пригуде Мачване на устанак. **) Но тад издајнице Чупићеве оду Везиру Рушид-Паши у Босну и доведу војску у Мачву под Мараш-Али-Пашом, који се на Дубљу улогори и ушанчи. ***) Срби 13. и 14. Јула ударе на Турке све ји побију и 83 жива Турчина заједно са Пашом-Марашом заробе. Ту и сви издајници Чупићеви у шанцу бијући се противу Срба изгину, осим јединог главног Чупићевог издајнице Кмета Митра Лазика, који рањен Србима у робство падне, и кога Кнез Милош пошаље невредима његовој родбини у Петловачу, гди је доцијије од ране и умро. †) У овом боју био је и вредни родољубиви Капетан Илија Срдан.

После овог Дубљанског и последњег боја Срба са Турцима ове 1815 год. Срби одла у Тунизију са Везиром Марашли-Али-Пашом учине мир. Турска војска оде у Београд, а Србска војска распуштена буде кућама. Тад и Капетан Илија Срдан оде својој кући у Пријавор, гди је мирно живио као сваки други сељак до 1835 год., у којој и умре у 65. години свога живота и укопан буде у Пријаворско селско гробље.

Капетан Срдан био је велики јунак, врло велики родољуб, добар и од нарави човек лепоречив. Био је високог стаса, крупног телесног састава, црвеномачастиг лица, посуви дуги образа, чела озбиљног, а бркова средње повећп и лепи.

Врли јунак Капетан Илија Срдан није имао среће, да за своје велике заслуге отечеству свом за 11. година учиниене, награђен буде каквим званијем. Него је живио и умро као сељак морао је повиновати се и слушати бесног хајдука Марка Штитарца, кога му је Кнез Милош за старешину у Мачви метио! Но срећан је што је као Чупићев Капетан и пријатељ и од природне смрти у селу живећи умро. Тако су цењене заслуге тад свију врли јунака.

*) Историја Милутиновића стр. 244.

**) Историја Милутиновића стр. 310 и 314.

***) Историја Милутиновића од стр. 315—316.

†) Историја Милутиновића стр. 329.

ЗЕКА БУЉУКБАША

КАПЕТАН ГОЛИ СИНОВА.

Зека је рођен у Новојвароши, у пахији Сјеничкој. Дошао је у Србију у време Кара-Ђорђевог устанка, и паходило се уз Војводу Стојана Чупића. Доцније му је било одређено да чува Дринску границу од Турака, и имао је колебе за себе и за своје голе синове у шуми Парашинци, у атару Црнобарском, и ту имао је голи синова — додровољаца — кад 50, кад 100, а кадкад и 200.

Зекини су се војници звали „Голі Синови“ зато што су били све сами бећари, људи без кућа и породица, па наравно у почетку били су и голі и боси, али су они доцније били одевени све у чоху и злато, а оклџени најлепшим оружјем, које су од Турака задобили.

Зека је био нарочито лак да дозна, и често да помете Турске војске онамо преко Дрине, али и у великим сукобима он је свакад узимао на се део јуначке заједнице, и свакад се одликовао личним јунашством и мудрим распоредом.

Њему је Војвода Поп Лука овако писао:

„Голі сине, Буљубаша Зеко!
Дед' устави и голаће крепи!
Да си брзо у Лешњици бјелој,
Лозница нам у невољи цвили!“

Даље у распореду за напад на Турке код Лознице, Лука му вели:

„Голі Сине, Зеко Буљубаша!
Добро чувај брда и Гучево,
Утећи ће у планину Турци“.

Кад је 1813 год. спла Турска од 100.000, под везиром Дервиш-Али-Пашом, нагрнула из преко Дрине на Србију, Срби су напали шанац на Равњу, на земљишту између отоке Засавице и Саве, и ту су мислили да уставе Турску силу, док јој друга Србска војска неби у бок ударила, те да тако растроје, сузбије Турке и врате ји у Босну.

Ова се пада не испуни, него на против Турска војска разбије Србе на Засавици, и натера да се повуку из шанца, и то у великом переду. Видећи ту погипбу браће своје, Капетан Зеко, са својим храбрим голим синовима, пачини лапац, те стане заклањати Србе, који су се повлачили.

и узбијати Турке, који су нападали. И тим је многим обезбедно узмицање и спасао живот, а себи и друштву свом кулно право на несамртно име. Уверен да се већ спрема да угаси свећа Србске слободе, Зека са својим голим синовима није ни мислио о свом избављењу; док је трајало барута, устављали су Турке са ватром из пушака, а кад тога нестане, они поваде ножеве своје, још по једном погледају на наоблачено небо над Србијом, осврну се на лене равни Мачванске, на помену Бога и свој народ, јурише са голим ножевима у Турке, и ту, секући се ножевима, бијући се пушчаним кундацима, и у коштац ватајући се голим рукама са Турцима, сви до једног изгину.

Ето тако је свршио низ својих јуначких дела „Капетан Зека Буљукбаша, са својим голим синовима, на Засавници“, као Шпартански Војвода Леонид на Термопилима, са својих 300 јунака, Противу Персеске Ксерксове војске од три милјуна. Овако врли јунаци умеду за своје отацтво телом умрати, ал делом и именом никад! —

Зека је био човек шишкав, глават, необичне телесне снаге, дуги образа, крупног гласа, смеђе косе; нарави је био веселе; у суђењу разборит; а велики јунак. Кад је погинуо, није му било више од 45 година. „Славаму“!

137.

БЈЕЛИЋ ИГЊАТИЈЕ

КАПЕТАН ГОЛИ СИНОВА.

Игњатије је рођен у Црној бару, у Мачви пашје Шабачке. На како је Кара-Ђорђе усто противу Турака 1804 год. и Шабачка паша очистиена од Турака, и Стојан Чупић као јунак у том крају изишао на глас и Војводом посто. Бјелић Игњатије је не престао уз Чупића био и Капетаном над голим синовима посто.

Он је био велики јунак, није уступо у јунашству ни свом другу Зеки Буљукбашу, ни Срдапу, ни другим јунацима и Капетанима Војводе Чупића, који се један од другог у јунашству надметао, који ће веће јуначко дело учинити.

Једном у време примирија Срба са Турцима, Турци пређу мучки Дрину, убију Капетана Мићу Шумаца, Бјелићевог друга, и украду коња Бјелићева под свом оправом и кубурама његовим на седлу. То Бјелића доведе у јарост и зажели осветити се Турцима и вратити им

жао за срамоту, коју су му учинили. Па како је трајало примирје, он песмедне да пређе Дрину и да им се освети. већ оде своје Војводи Стојану Чупићу, потужи му се за учвиену срамоту од Турака, и замоли га да му он допусти да може прећи са дружином Дрину у Босну и Турцима се осветити. Војвода Чупић му то дозволи, и Бјелић Игњатије са Вилбаном Сижом Катихеж, Зеком Буљубашом, Живаном Чоњагом и њиховим четицама пређу у Босну и преко Семберије уза Саву дођу до скеле Суботинке, гди нађу више Турака, који су раније из Немачке примали, и раздвоје се у чете, нападу на Турке, многе побију, а многе на Саву нагнају те се подаве. Ту задобију преко четрдесет оседлаани коња под кубурама и оружјем, запљене многи пљеп, а и новаца, које кад на сто тридесет њи друга поделе, на свакога дође по литра злата (по 100 дуката). Ево како то јунаштво Бјелић Игњатија и његове дружине Вилић Вилић у својој песми црта:

5.

БЈЕЛИЋ ИГЊАТИЈЕ.

Протужко Бјелић Игњатије
Уз кољено славиом господару,
Господару Чупићу Стојану:
„Господару Чупићу Стојане
„Ево има шест година дана,
„Како тебе дворим, господару,
„Боље т' служим него баба мога,
„А од сад те ја служити нећу;
„Ви с Турцима мпра учините,
„Једни другим вјеру задајете,
„Ви Србине своје позантите
„Не дате им ни у Турцију
„Ни Турака бити ни робити;
„У Турцима тврде вјере нема:
„Све нас Турци на вјеру харају,
„Јуче су нам жалост учинили.
„Ев' Шуманца Мићу погубили,
„Уцвјелили и оца и мајку,
„И украли коња испод мене,
„И на коњу одијели оружје,
„Многе јесу учинили спрдњу:

„За живота коња м' одведоше
„И од мене оружје однеше;
„Веће чу ли, Чупићу Стојане!
„Дај ти мене ако Бога знадеш! 25
„Да ја идем у земљу Турцију,
„Не би л' своју покај'о срамоту;
„Ако ли ми ти то дати не ћеш,
„Вјера моја тако ми помогла
„Не ћу служит' тебе, господару, 30
„Нит' ћу служит' цара ни ћесара,
„Већ ћу узет' пушку по средним,
„Па ћу одбјећ' гори у хајдуке,
„Не би л' своју покај'о срамоту,
„Ил' не би ли изгубио главу; 35
„Под срамотом овом остат' нећу“.
„Ал' бесједи Чупићу Стојане:
„Буљубаша, Бјелић Игњатије!
„Да не чиним мпра са Турцима,
„Нит' да држим вјере у Турцима: 40
„Купи друштво по богатој Мачви,
„Па ти поди те покај срамоту,

„Ходи мудро, не погини лудо,
 „И по Мачви избирај друшину,
 „Не остави Чоџаге Живана; 45
 „А кад друштво покупиш од Мачве,
 „Ти позови новог бинбашу,
 „Та повога Катих'-Симеуна,
 „Нек покупи своје Прекодрице,
 „Који знаду стазе преко Дрине, 50
 „Па ако ћеш мене послушати,
 „Не остави голог сина Зеке,
 „Голог сина Зеке буљукбаше:
 „Зеко знаде, по Босни каменој,
 „Ђе се може добит', ће л' изгубит', 55
 „На богазу ће ће дочекати:
 „А кад, Игњо, друштво сакупиш,
 „Тад сви Зеку у образ љубите,
 „Нек вам Зеко буде старјешина.
 „Штогађ рече Зеко, послушајте.“ 60
 Кад то чуо Бјелић Игњатије,
 Капу скиде, на земљу је баца.
 Па Чупића у руку пољуби,
 Ниже руке у четири скута
 И пред Стоком у земљицу чарну; 65
 Па му 'вако Бјелић бјеседно:
 „О вала ти, слатки господару!
 „На твој дару, на слаткој бесједи.“
 Узе Бјелић шару за средину,
 Па он зађе по богатој Мачви, 70
 Те накупи двадесет Мачвана
 И пред њима Чоџагу Живана,
 Оде с друштвом Дрини на обалу,
 Па он пише књигу на кољену,
 Те је шаље новоме бинбашу: 75
 „Господару Катих Симеуне,
 „Да си брзо к мени води Дрини,
 „Доведи ми неколико друга,
 „Да идемо у земљу Турфију,
 „Да срамоту моју покајемо, 80

„Данас моју, ја ћу сјутра твоју.“
 Кад то чуо Катих Симеуне,
 Хитро скочи, припаса оружје,
 Па накупи двадесет Прекодрицац',
 И поведе Прекодрица Раду, 85
 Радивоја, старог курјака,
 Који добро пушком бити знаде,
 Које пушка назалуд по пуца;
 Води друштво Бјелић Игњатија.
 А кад Игњат Симу опазно, 90
 Пред њим скочи на ноге лагане,
 Руке руче, у лица се љубе,
 Па уједно друштво саставише,
 Све се друштво редом изљубило,
 Нерођена браћа к'о рођена, 95
 Ту се њима мало учинило,
 Већ сању шаљу Парашинци,
 Голом сину Зеки Буљубашу:
 „Да наш брате Зеко Буљубаша!
 „Да си брзо Дрини валовитој, 100
 „И поведи голаћа јунака,
 „Да идемо у земљу Турфију,
 „Да срамоту твоју покајемо,
 „И Шуманица Мпћу осветимо.“
 Саји ја је Зеку застацула 105
 У мени, ће он пије вино.
 Када Зеки такм хабер дође,
 То га Зеко једва дочекао,
 Па потеже пушку од појаса,
 Својој пушци живу ватру даде. 110
 Кад Зекина пуче пушка мала,
 Аваз оде по свој Парашинци,
 Сви голаћи пушку познадоше,
 Да је пушка Зеке Буљубаше;
 Сви голаћи Зеки дотрчаше 115
 Под оружјем и под свом оправом,
 Долеће их четири стотине.
 То се Зеки много учинило,

Уста Зеко одбирати друштво,
 Ел' пзабра деведесет брата, 120
 А трпста их патраг повратио;
 Опо трпста сузе прољевало.
 И овако Зеки говорило:
 „Господару Зеко Буљубаша!
 „Што смо горн те нас на бој пећеш?“
 Ал' бесједи Зеко Буљубаша:
 „Нп сте горн, већ мени једнаци,
 „Ко ће море чуват' Парашпицу?“
 Узе Зеко шару за среднију,
 А за њиме деведесет друга, 130
 На он оде Дрпи на обалу.
 Кад га вид'ле двје поглавице,
 Пред Зеком су на ноге скочиле,
 Руке руче, у лице се љубе,
 На међу се Зеку посадише, 135
 А уједно друштво саставише.
 Ту се саста сто и трпест друга.
 Онда рече Бјелпх Игњатије
 И бпибаша Катић Симеоне:
 „Да наш брате Зеко буљубаша! 140
 „Од сад нама буди старјешина,
 „Штогођ речеш, тебе ћемо слушат',
 „А води нас на тјесне богазе,
 „Бе би какве дочекали Турке,
 „Да срамоту нашу покајемо.“ 145
 Онда рече Зеко Буљубаша:
 „Ако мене, браћо, услушате,
 „Виће доста мяса и гавраном
 „И у гору зелепу курјаку.“
 То рекоше, на ноге скочише, 150
 Докопаше нушке по среднип,
 Валовиту Дрпи пребродише,
 Машпише се пуста Семберцје.
 У пустињп обрасла је трава,
 Та добри би коњи посустали, 155
 Јер се трава газити не даде.

Зеко пође, на с друштвом почива,
 Не ће свога друштва да умори,
 Док прегази пусту Семберцју,
 Пак се маши луга Посавскога, 160
 Лугом прође село Црљеново,
 А кад прође село Црљеново,
 Те је био покрај воде Саве
 И на Сави скеле Суботишта,
 У по луга сједе почивати. 165
 Ту спртише торбе пртењаче,
 Отворише дрвене чутуре,
 Све два и два сјеше ужицати,
 А заједно до три поглавице.
 Онда рече Зеко Буљубаша: 170
 „Да мој брате Бјелић Игњатија!
 „Господаару ти Катићу Симо!
 „Куда ћемо, на коју ли страну?
 „Да би ишли Брчко поробити,
 „Далеко је бјежат' пиза Саву; 175
 „А да би се патраг повратили,
 „Бијељци ми би поробили,
 „Бојати се војске од Турака,
 „Па можемо лудо изгинути.
 „На Јаменој скели Суботиште: 180
 „Кад сам гође на њу долазпо,
 „Та на њој сам шићар задобио,
 „Све по једно друга оставпо,
 „Она ми је срећна и несрећна,
 „Нека знате, и сад ће остати, 185
 „Остапути који гође брата,
 „Да радпмо да не оставпмо.
 „Веће, браћо стотпна голаћа!
 „Нпје л' мајка родила јупака,
 „Да се исппе на највише дрво, 190
 „Да погледа дружу Суботишком,
 „А на скелу, прооде ли Турци,
 „Дал' на скелу, јат' са скеле, браћо,
 „Суботиште нигда нпје праздно.“

Сви јунаци ником попикоше, 195
 Не попице Чоџага Живане,
 Веће узе пушку за средину;
 „Ја ћу ићи близу друма, Зеко!“
 (На се крај њег' на дрво понети,) 200
 „Како могу виђет' на све стране,
 „Све ћу теби казат' од испице.“
 Заскака се Чоџага Живане,
 Како јелен од три годиннице,
 На он оде друму Суботишком,
 Украј друма на дрво се пење, 205
 На погледа на обије стране,
 Али Турци цареве ичаге,
 Ал' промичу на скелу Јамецу,
 И на силу рају поћерали,
 Раја гони коње и кохоре, 210
 Јера тада од Босне везире
 С Нџемцима, брате, трговаше,
 Из Њемачке рану узимаше,
 Чим ће везир своју ранит' војску;
 Ту је много свјета и кохора, 215
 Много Турак' царевн ичага,
 Једин истом Саву прелажаху,
 Други топрв на Саву долазе.
 Кад то виђе Чоџага Живане,
 Он се врати, на казује Зеки. 220
 То је Зеко једва дочекао,
 На устаде на ноге лагане
 И овако друштву бесједио:
 „Чујеш брате Бјелић Игњатије!
 „Како ћемо ударит' на Турке?“ 225
 Ал' говори Бјелић Игњатије:
 „Сјетуј, Зеко, ти си старјешина!“
 Онда Зеко поче сјетовати:
 „Господару Катић' Симеуну!
 „Е ти јеси господством најстарји, 230
 „Узми друштва, па ти друма чувај,
 „Господекп су путп и друмови,
 „А хајдучки тијесни богази!
 „А ти брате Бјелић Игњатије!
 „Твоја кавга, за тобом смо пошили, 235
 „Ти удари са својом дружином,
 „Иди, Игњо, лугом зеленијем
 „Уза Саву, уза воду ладну,
 „Ти ћеш најпр'е ударит' на Турке;
 „Ако Турци почну бјежат' млади, 240
 „Не ће Турци бјежат' низа Саву,
 „Нит' ће Турци друмом широкпјем:
 „Знаду Турци, на друму ј' бусија,
 „Већ ће Турци побјећ' уза Саву;
 „Ја ћу моју дружину узети, 245
 „Па ћу засјест' Турке од запада,
 „Недам њима уза Саву проћи.“
 Мучно било Катић'-Симеуну,
 Јер у њега цигло двадест друга,
 Заплака се Катић Симеуне 250
 Голом спну Зеки Буљубашп:
 „Дај ми, Зеко, дружине у зајам.“
 Зеко даде тридесет голаћа,
 Та даде му, рпјечи не рече.
 У Игњата двадесет Мачвана, 255
 Ваља њему најпре ударити,
 Ал' је страшно са мало дружине,
 Веће Игњат Зеки бесједио:
 „Дај ми, Зеко, у зајам дружине.“
 Даде Зеко, рпјечи не рече, 260
 Даде Игњи тридесет голаћа.
 Зеко узе понајмање друштва,
 Понајмање тридесет голаћа.
 Оде Симо друму са дружином,
 Симо оде су педесет друга, 265
 Оде Бјелић право од истока
 Уза Саву са педесет друга,
 И овако Зеко бесјеђаше:
 „Нико пушке прије да не баца,
 „Док не пукне пушка Бјелићева, 270

„На остали на глас полетите
 „Са свих страна, Турке забуните;
 „Мало Србља има са Турцима,
 „Ту хоћемо душу потопити,
 „Све гледајте, Србља не уд'рите, 275
 „Та чувајте, браћо, не шал'те се.“
 То рекоше, па се растадоше,
 Оде Зеко засјест' од запада,
 Да не бјеже Турци уза Саву.
 А кад Симо на друм изашао, 280
 Враг му не да бусије чувати,
 Веће Симо друмом путоваше,
 На на Турке често извпрује
 И дружини својој проговара:
 „Браћо моја, педесет јунака! 285
 „Да ми браћо Зеке не слушамо,
 „Већ да прије уд'римо на Турке,
 „Не би л' више добили шпћара.“
 Ал' бесједе тридесет голаћа:
 „Господару Катић Симеуне! 290
 „Кад смо ћели уноточ радити,
 „Јера си нас од Зеке искао?
 „Ми не ћемо уд'рит' прије Зеке.“
 Ал' не слуша Катић Симеуне,
 Већ се ближе Турцим' прикучује. 295
 У то доба Турци привиђеше,
 Привиђеше Симу и бусију;
 На се болап Турци узодаше,
 Сташе своје потпрашпват' пушке
 И оружје себи привлачити. 300
 Када виђе Катић Симеуне,
 Да су њега привиђели Турци,
 Викну Симо Прекодриница Раду:
 „Земљи падај, старац Радивоје,
 „Земљи падај, пушци огањ даји, 305
 „Веће су нас привиђели Турци,
 „Ти на залуд пушке бацит' не ћеш.“
 Земљи паде старац Радивоје,

Земљи паде, шарци ватру даде;
 Када шара пуче Рад'војева, 310
 Оде аваз на четири стране,
 Познадоше у земљи Њемачкој,
 Да је пушка Прекодриница Рада.
 Те је глед'о, Раде ударно:
 Ев' погоди Мулу евендију, 315
 Удари га међу об'је очи,
 Чело прште, очи искочише,
 Мртав паде Мула евендија.
 А кад чуо Бјелић Игњатија,
 Да је Симо прије ударно, 320
 Ево Игњо с друштвом похитео,
 Кад је близу Турцим' долећео,
 Викну Бјелић Црљеповца Перу:
 „Земљи падај, харамбаша Перо,
 „Земљи падај, пушци огањ даји, 325
 „Јер ти пушком промашити не ћеш.“
 Петар паде, ријечи не рече,
 Земљи паде, пушци ватру даде,
 Те је глед'о, Петар ударно:
 Ев' погоди агу Омер-агу 330
 Из Брчкога, што је Брчком глава,
 Уд'рио га под грло бијело,
 Закла агу к'о и јагње б'јело,
 Мртав паде земљи Омер-Ага.
 Каде пушка пуче Перпишпа, 335
 Оде аваз на четири стране,
 По Њемачкој пушку му позпају,
 Онда Бјелић викну на дружину:
 „Сродна браћо, огањ оборите,
 „А на Турке јурити учините.“ 340
 Од истока Игњат ударио,
 А од друма Катић Симеуне,
 Турци мртво огањ оборише,
 Србињима Бог и срећа даде,
 Ту од Срба нико не погпбе, 345
 Разма Сими у његову друштву.

Турци даше плећа, поб'јегоше
Уза Саву воду валовиту,
Ками мајци да утећи хоће!
Дочека их Зеко Буљубаша, 350
Каде Зеко на њих подвикнуо,
Црвен пламен за небо свезао,
Све са горе одлијеће лишће,
Ту се Турци забуи учипише,
Од стра' сташе у Саву скакати, 355
Више Турак' добит' не могаше;
И Срб'њи од стра' поскакаше,
А у Саву воду валовиту.
Турци вичу: „Богом сестро Саво!
„Прождери нас, не пусти нас Зеки.“
Кад се Срби стадоше гушити,
Зеко бјеше срца жалостива,
Трчи Зеко покрај воде Саве,
Па он с брда дугу пушку пружа:
„Србацја браћо, не топ'те се!“ 365
Сви голаћи Сави полехеше,
И Србиће по Сави ваташе,
Бог им даде, Србље поваташе,
Поватали, па суво извели;
А Турака ни ватат' не ћеше. 370
Од Срб'ња нико не погibe
Разма мочче Катин Спмеуна,
Од Турака нико не утече,
Разма један ев' Асан Ђевојка,
Он утече путем пријекијем 375
Без сарука и без коња свога
И без свога свијетла оружја,
Да казује, какопо је било.
Сава много прождрије Турака,
А двојци, што пајпр'е убише, 380

Омер-аги, Мули евендији,
Њима Бјелић одсијече главе.
Покупише шићар од Турака,
Доста пуста задобише блага,
Цијел' товар везпреве каве, 385
Четрдесет коња задобише,
Под такумом и под хаљинама,
Под пушкама и под кубурама,
Све Турскијех добријех бићака.
Поглавнице коње посједоше, 390
Мртва оног Срба понесоше,
Не хћеше га браћа оставити;
А заједно шићар понијеше,
Па одоше шеру Парашници.
Кад дођоше шеру Парашници 395
На весеље огањ оборише,
Сам је Чучић па радост дошао,
И Зеко му пешкеш учинио,
Учинио једну страну каве,
Другу страну Лазаревић-Дукли. 400
Кад сједоше, шићар подјелише
На добрпех сто тридест' јунака,
Сваком дође све по литра злата.
Од како је гавран поцрпио,
Ипје нико брже покајао, 405
Него Бјелић што покаја Мићу
И својега коња испод себе,
За јединога четрђест добио;
А на Мићин гробак доносно
Тузлелниа Муле русу главу, 410
И из Брчког главу Омерову,
Па је Игњат Мићин бесједно:
„Брате Мићо! ипје по те криво.“

Даље што о овом јупаку, кад је погинуо или умро, немамо података; ваљда ће се ко наћи да његов животопис попуни. Но буди вјечна слава пјесну Бјелић Игњатија и његови другова.

138.

МИЛОШ СТОЈИЋЕВИЋ ПОЦЕРАЦ

ВОЈВОДА ПОЦЕРСКИ.

Милош Стојичевић Поцерац родио се у селу Брањској у Поцерици, нахије Шабачке. У детињству по манастирима научио је читати и писати. Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. усто противу Турака, и кад је Јаков Неандовић очистио Ваљевску и Шабачку нахију од Турака. Милош је био прст војник, а по том постане писар код Грушићскога кнеза Илије Марковића, који је тада био и као Буљубаша у Поцерици.

Кад Турска велика сила 1806 године пређе преко Дрине, поплави сву у Шабачкој нахији Мачву и Поцерицу, и попали и позара села; народ се и кметови предаду, а и Кнез Илија преда се Турцима, и они га учине, пошто у Шабац слегну, оборкнезом Поцерским. Али Милош нехтене се предати Турцима, — па и ако су му Турци матер заробили били и у Шабац одвели. — Него одбегне у Цер у планину, па кад чује да је Србска војска у Тамнави на Бељину, и да је тамо и Кара-Ђорђе са војском приспео, он се с једним момком провуче и сиђе Србској војсци Бељину, гди се прво намери на Кара-Ђорђа.

Ево приче, како је се Милош прво намерио на Кара-Ђорђа, кад је Кара-Ђорђе после Бељинске битке са Хасан-Пашом, који је пред крајем Јула 1806 год. разбјен, у којој је битки Катих Јанко погинуо, од Ваљева, гди је противу Хаци-Бега био у Бељини дошао, и са војводама састао се.

Ту Кара-Ђорђе мало поспава, па после ручка рече стареши-нама, те одберу 250 — 300 момака све бољег од бољег. Онда он заповеди, те његови момци поскидају чизме и обују опанке, па и он сам скине чизме и обује опанке; по том каже те момци оставе сабље и остану само са ножевима и пиштољима за појасом. Па се крепе напред а момци за њим, и понесу два натоварена коња фишека.

Кад се одмакну од логора, запита Кара-Ђорђе људе из тих места:

„Којекуде, гдје је та Њуприја на Думачи, куда Турци често пролазе, и прогоне силну пљачку?“

Ондашњи људи одмах прођу напред, и тако пођу путовали су док у зору не приспједу на Њуприју. Ту се заустави ухвати бусије, а прочи сви око њега. Пред саму ноћ, пошто вас дан не буде никрга,

изађе он из бусије и седне под један храст. На један мах зачује се неки жубор на страни његове заседне страже. Кад, ал стражари воде двоје момчади и доведу ји момцима Кара-Ђорђевић. Момци ји запитају, да ипеу Турске уводе? Они се стану клетн свим на свету да ипеу, него пм, веле, додијала Турска сила, па су дошли Кара-Ђорђу, да с њим живе или да мру. Момци ји запитају, познају ли они Кара-Ђорђа? Они кажу да га не познају.

Момци им покажу које је Кара-Ђорђе. Они се стану сузбијати, мислећи да их момци варају, јер виде на њему гуњ и опанке на погама. На напоследку приђу му ближе, и пођу к руци (од ови двојице био је једно Милош). Он ји запита: Ко су и шта желе? Они њему кажу што су и момцима рекли.

— Кара-Ђорђе рече, којекуде: сад ћу видети јесте ли ми верни. Даћу вам три моја момка да ји проведете, ви мора да сте вични овом месту овде; да виде шта чине Турци.

— Ако погнем, господару, рече Милош Стојпћевић, не стојим ти добар за њих, а за живота те заста нећу издати.

— Лепо рече Кара-Ђорђе; ја ћу сутра доћи с коњаницима на ово исто место и у ово доба.

— Даде им три своја добра момка, пзмеђу који и Алексу Дуклића, и они оду да Турке уходе. — А Кара-Ђорђе са тог места повуче се патраг.

Сутра дан дође на исто место, као што је Милошу казо. Али од њи петорице ни једног не би; Кара-Ђорђе се стане вајкати, мислећи да га је Милош преварно.

— Па рече: Има ли ко, којекуде да заурла као вук? А шта у војсци нема? Нађе се један, те завије као прави горски вук на раскршћу; — али никаква одзива небуде.

— Е, подуши га, рече Кара-Ђорђе, де ме опо балаво дерипште превари. Баците једну пушку на шта му драго. Момци пзбаце пушку; он слуша, слуша, али никаква одзива неби.

На једанпут тек пукне једна пушка.

— А ето их, ето рече весело Кара-Ђорђе.

И одиста они сви петорница дођу. Кара-Ђорђе запита Алексу Дуклића како му се види Милош? Алекса оспети хвалити Милоша, и све додајући да је он још бољи, него што га он уме похвалити. То Кара-

Ђорђу буде врло мило. Милош му тад каже, да се у селу Грушићу састала скупштина, која се договара да носе Турцима порез и све друге потребе. На то ће Кара-Ђорђе рећи:

— Јунаци! Мачва и Поцерина воле Турцима него своје народу; за то вам донуштам да чините што је год ком воља; све вам овде пра-штам напред.

Сутра рано оде Кара-Ђорђе у Грушић, обколи скупштину, похвата главније погурце (присталице турске), испита ји и двојицу заповеди те ји посеку. Кнезу Илији за то је подказо Џинџар-Јанко, те је се раније уклопио. Кад види онај други народ, он се поплаши, па се стрпа све једно на друго. Кара-Ђорђе ји стане питати:

— Хоћете ли се ви опет предавати Турцима?

— Нећемо! гракну сви као из једног грла.

— Ви Турцима дајете волове, овнове, масло, мед, јајца, млеко и паре, а ја вам ништа не тражим, ни једног јајцета, само вас зовем да будете своје газде, а не Турски изшећари (слуге).

— Хоћемо с тобом у гору, у воду, впије народ.

— Е кад хоћете, а ви дајте то што сте спремили за Турке да се моја војска нарани.

— А где би ја могао ноћити? после тог рекне Кара-Ђорђе.

— Има малко горе у Дворишту Милошева вода, рекну кметови. То је извор Милоша Обилића; место врло лепо; ту паше и везирп увек тевериче.

— Добро, ајдемо тамо.

— Кад Милошевој води дођу, заста нађу дивно и красно место.

Ту запоје. Кад се увече постави вечера, седне Кара-Ђорђе и поред њега редом старешине, гди је коме место. Милош Стојпћевић послуживо је око совре. Кара-Ђорђе му рекне, те и он седне. Кад се Кара-Ђорђу наслужи трећа чаша вина, он је узме у руку и онда рече:

„Господари и браћо! ову чашу вина да попијемо у здравље младог јунака Милоша, који је од сад Војвода Поцерски, који с именом насљеђује и јунаштво свога имењака Обилића. „Здрав си Милоше, Војводо Поцерски!“

Милош скочи да га пољуби у руку, а он се с њим пољуби у образ, па га врати те седне на своје место. Ето тако је Милош Стојпћевић Поцерац постао Војвода Поцерски.

По вечери рече Кара-Ђорђе скупљеним Поцерцима:

— Чусте ли ви, да вам ја постави војводом Милоша?

— Чусмо Господару!

— Њега да слушате; што год вам заповеди он, то заповедам ја. Зато кад вас он позове, да идете сви за њим без разговора. Оружје сте предали Турцима, него узмите сикире и мотике; мени требају и такви радници, да копају шапчеве, а пушака имам доста.

— Хоћемо, Господару!

Ово је доде по причању Петра Јокића, буљукбаше Кара-Ђорђевог, изведено.

А Прота Матија Ненадовић у својим Мемоарима од стр. 174—175 мало другачије прича, како је Милош Стојићевић постао војводом Поцерским, који је и он ту с Кара-Ђорђем био, и како су сва причања Протина за истинита призната, то и његово причање, које се доста са Јокићевим слаже, као пуно важно и као допуну једног другог причања: како је Кара-Ђорђе Милоша Поцера завојводио, не можемо да овде не изложимо. Ево шта Прота каже.

Кад је Милош Стојићевић, који дотле није био знатан, добегао од својих Поцераца у Београд, „Кара-Ђорђе обује опанке, узме пушку на раме, па пешке, и ми, нас око сто педесет за њима, премда се његов коњ, дорат, и наши неколико коња а и мој (Протин) по издалека за нама, води, али ми сви у опанцима за њиме пешке уз Добраву, куд нас Милош проводи, више шумом него пољем, до Цера планине; испод Цера дођемо у Двориште Милоша Обилића. Ноћимо. Од нашега друштва оде неколико момака кроз Китогу, на друм, куда Турци већ из Босне слободно у Шабац пролазе, побију се и донесу пет глава Турски. Онде су доведена три Кмета Поцерска, који су ишли и Турцима рану носили. Пита Кара-Ђорђе: „Чије се ово Двориште зове?“ Кажу: Зове се Милоша Обилића војводе Поцерског Двориште. „Е, којекуде, посеките ову тројицу Турски удворица, који воле Турцима него својој браћи Србима; а ово нека буде (руком на Милоша Стојићевића) Војвода Милош Поцерац. Милошу Обилићу на мјесто! а ви Поцерци (окрене се њима, јербо је онде с Милошем дошло неколико, око стотину Поцераца) видите како ова тројица платише својим главама, који воле Турцима него својој браћи Србима; тако ће те и ви сви, који од

сад неуслуша овога мога и вашег Војводу Милоша; а ти Војвода Поцерски, ако моје заповести не испуњаваш, овим ћеш трагом проћи“. Поклонив се Милош и пође му руци, он предаде руке, по се у образ пољубише и рече Милош: „Господару, сто живота да имам сви ћу ето изгубити, а твоју ћу вољу и заповест до смрти испуњавати.“ — Стоје они Поцерци у највећем страу, гледајући ону тројицу без глава; док један рече: Господару, писмо имали међу собом свога Војводе, опрости нам досад, а од сад ми сви за нашим војводом а он за тобом у гору у воду! — а и други сви: у гору у воду, за нашим Војводом. Опи се сготину и више гласова, да човеку и сузе потеку. „Ето којекуде, да је просто, а од сад да вас видим. Чувајте се да вам у такве госте недолазим.“ Сви му се и ми и Поцерци, поклонисмо и благодарисмо. Поцерци пођоше руци, он се с по неким у образ пољуби. Те ти богме и ми с новим Војводом сви и са свима љуби се у образе (као добра фамилија на Божић око пуне софре): наша браћа, наша браћа! Христос посред нас!

Сутра дан навале сви Поцерци као скакавци к својој војводи у логор. Неверујем, говори Прота да је који смео остати, већ ако каков престај да сарањи ону тројицу посечени. Ето шта у своје време важи паметна строгост. Погубити тројицу за сачувати хиљадама. Истина да мени не пристоји овако мислити и говорити, али и Христос Спаситељ себе је дао на смрт, да спасе сав род човечески; тако је и Кара-Ђорђе урадио.

Одатле поврате се патраг, и кад се прекуче близу Добраве, Кара-Ђорђе нађе себи један проштац из ливаде, и заповеди те сваки војник, пешак и коњаник по један проштац узме, кога пушка пробити неможе, и тако дођу у Мишар 30. Јула 1806 године и одма Шанац ископају.

Пошто Милош постане војводом, искупи 200 коњаника и 400 пешака, које Мачвана које Поцераца, узме уза се и самога Кнеза Илију Марковића на успут у Китогу победи 50—60 Турака и узме им своје оружје, одело и пртљаг, и дође на Мишаре, гдје је одма у славном Мишарском боју 1. и 4. Августа јуначки се борио. Њега Кара-Ђорђе и својим осиноком назове; и доцније познао га је као свога сина.

После славног овог боја на Мишару и разбићу Турака, Кара-Ђорђе је знао да ће морати разбијени Турци да нагну бегати преко

Мачве у Босну. Па одма одреди и пошље Милоша са његовим људима у Кптог пред Турке; те са Протом Николом Смиљанићем, који оба та места добро познају, ухвате бусеје и засеку путове, да Турци проћи немогу и да ји добро дочекају.

И заста Турска војска нагне од Шабца да иде у Босну. Но у Кптогу дочека је Војвода Милош Поцерац и Прота Смиљанић, те покор учине од Турака, преко 1.000 турака убију; 153 главе одсеку, 200 коња побију, а 300 живи увате, и сву тевабију Кулини Канетана помлате, и многи богати плен задобију, хатове, рахтове, оружје, џебане, одело, и многе друге које какове ствари.

После три дана врати се Милош у Мишар Кара-Ђорђу. Сав одевен од пете до перчипа у скупоченом златном оделу, и са свом његовом дружином, која је гола била, и која је се сад у депо Турско одело предела. Под Милошем био је хат Кулинов кулаш, у кога је грива окшвена била, и на ком је сва богата коњска опрема, рахт са уздом позлаћеном и решмом. На Милошу било је сво одело Кулиново, и оружје пиштољ, сабља Кулинова и друге којекакове ствари. Милош, како дође, исприча Кара-Ђорђу, како су се Турци посвађали што су им многе њихове вође на Мишару изгинуле, па како су нагли у Босну да иду, и како су ји они у Кптогу дочекали пак разбили и велики плен запленили.

Кара-Ђорђе, кад види свог младог Војводу и посника Милоша тако одевена и окшвена, и кад му повољан глас донесе, милому, буде и врати га опет у Кптог да бије Турке, а он узме 1.000 момака и оде преко Београда Делиграду противу Нишки Турака. За Кулинову сабљу, коју је Милош у Кптогу од Турака задобио, причају, да су на њој били писани бераги фамилије Кулинове, и да је за њу Милошу родбина Кулинова давала онолико злата колико је она тешка била; али он је неко за њу сво србско робље, што су Турци оне године из нахије Шабачке одвели. Родбина Кулинова и да је хтела то није могла дати, јер је робље било испрепродавано и разведено по свом царству Турском. Тако Кулинова сабља остане у њега; а кад се Шабач преда, онда он и матер своју избави из робства.

Године 1807, 1809 и 1810 Милош је славно војевао и са Турцима многи бојак био, а по највише око Дрине. Песма је дивно опевала његов славни мејдап с Мехом-Орукићем године 1809 преко Дрине у сред поља испод Бељине.

Кад Србни ову песму, како је Милош Меху погубио, чпта, разлива се у милинама и дичи се својим јунацима и јунаком Милошем Поцерцем! А Турке, који би је слушали, заиста би грожиња ватала. — Диван је то спев певца Вилипа Вилићпа, који све песме Србске народно истинским спевом надмашује!...

Па тако је овде сву у целости и уврћавамо. Песма је ова:

6.

МИЛОШ СТОЈКЕВИЋ И МЕХО ОРУГЦИЋ.

Закукала сиња кукавица	„Из Поцерја Поцерац Милошу, 30
На главици више Бијељине;	„У кога је сабља Кулинова,
То не била сиња кукавица,	„Турцима је паше на срамоту,
Веће мајка Оругцића Меха.	„Бога туче, сабљом Турке сјече,
Ако кука, јест јој за невољу:	5 „Не стиди се цара ни везира:
Синоћ мајка оженила Меха,	„Оди мудро, не погини лудо, 35
А јутрос га на војску опрема,	„Сачувај се од душманске руке
Остаје му љуба нељубљена,	„А од Срба Турског душманина;
Нељубљена и незагрљена;	„Јер ти јеси Бијељини глава,
Мајка Меха на војску опрема 10	„А нијеси самој Бијељини,
На прудове Дрини валовитој,	„Већ си глава над поБосне славне.“
С њиме иде паша Али-паша,	Ал' бесједи Оругцићу Мехо:
А за пашом сва остала војска.	„Не будали, пашо Али-пашо!
Али-Паша Меха сјетоваше:	„Ево пма три године дана,
„О јолдашу, Оругцићу Мехо! 15	„Од како је Кулини погинуо
„Српска војска Дрину воду пређе,	„У Мишару пољу широкоме, 45
„И пред војском Српске поглавице:	„Сабља му се јесте огласила
„Прво јесте Лазаревић Луко,	„У некаква Поцерца Милоша,
„Који Шабцем комендира градом,	„И ја одим и чету проводим,
„А на Луку Турске мајке туже, 20	„Кудгоћ идем, за Милоша питај:
„Много их је стари уцвјелио;	„Волно б' се с њиме удесити, 50
„А друго је Српска поглавица,	„Нег' цареву благо задобити:
„Ципцар Јанко од Орида града,	„Да покајем Кулини-капетана,
„Који кавге по свијету тражи,	„Да повратим сабљу Кулинову;
„Бе је кавга, да се онђе пађе; 25	„Ако буде Милош преш'о Дрину,
„А треће је Српска поглавица,	„Милоша ћу на мејдан сазвати, 55
„Из Ноћаја Чупићу Стојане,	„С њиме ћу се данас огледати,
„Који није пријатељ Турцима;	„Макар своју изгубио главу.“
„Четврто је Српска поглавица,	Истом они у ријечи били,

Српске страже припазише Турке,
Отрчаше у логор, казаше 60
Под шаторе Лазаревих-Луки;
А кад чуо Лазаревих Луко,
Хитро скочи у шатору своме,
Пак припаса свијетло оружје;
Уста Луко, пође по логору, 65
Стаде дизат' пјешце и коњике;
Пјешацима 'вако говораше:
„Србљи пјешци! браћо моја драга!
„Притежите за ноге опанке,
„Гарибље пушко потпрашујте, 70
„Па у равпо поље излазите:
„Силни Турци у поље дођоше,
„Ваља, браћо, дочекати Турке
„На шарене пушке гарибље.“
Кад пјешаци Луку саслушаше, 75
Сви притежу за ноге опанке,
Гарибље пушке потпрашују,
На алаје у поље излазе;
Шарке пушке по средини носе,
А на Турке попрпјеко гледе 80
Као вуци на б'јеле јагањце.
Коњаници Луко говораше:
„Коњаници, моја браћо драга!
„Ко је коњик, коње опремајте,
„Сабље паш'те, колане притеж'те, 85
„Па у равпо поље излазите:
„Силни Турци у поље дођоше,
„Ваља, браћо, дочекати Турке,
„По равну се пољу поћерати,
„На св'јетлу се сабљу огледати, 90
„Срамота је побјећ' са мејдана.“
Од коњика најпре Милош чуо,
Па припаса свијетло оружје,
А долеће до коња ђогата,
До ђогата ока шаренога; 95
Притеже му четирн колана

А и пету пбрпшиш-ткаицу;
Када Милош ђогу колан стеже,
Ту се ђогат боју осјетио,
Па првијем закона ногама, 100
Ногам' кона, а ушима стриже,
Милошу се живо срце схпје;
Види Милош на коњу ђогату,
Ђе ће тај дан мејдан отворити,
Наком себе спомен остатавити. 105
Друго чуо јунак од коњика,
Чупић Стојан из села Ноћаја,
Скочи Чупић у шатору своме,
И припаса свијетло оружје,
Па долеће до коња дората, 110
Који ваља кутпје дуката,
А Чупића стоји без динара,
Јера га је Чупић задобио
Од Турчина Пејза Мехмед-аге,
Па га јаше Турком на срамоту; 115
Притеже му четирн колана
А и пету ибришиш-ткаицу.
Треће чуо Богђевих Апта
Од Лознице, од бијела града,
Скочи Апта у шатору своме, 120
И припаса свијетло оружје,
Па долеће до коња мркова,
Притеже му четирн колана
А и пету свилену ткаицу;
Узде вргли, а на коње сјели. 125
Луко силну пскупљаше војску,
Искупљаше пјешце и коњике,
А војводе војске очекују.
Под Милошем смиром ђогат по ће,
Већ Милоша забољела рука 130
Устежући вповна ђогата,
Кад с Милошу веће додијало,
Он с' обазре на оба рамена,
'Вако рече двије, три ријечи:

„Браћо моја, пјешници и коњици! 135
 „Ви хајдете, како ви можете,
 „А ја одо, како ђогат хоће:
 „Богат ми је боја пожељео,
 „Моја десна засилила рука,
 „Рада се је с Турцима играти, 140
 „При појасу сабља ожедњела,
 „Пожељела крви од јунака;
 „Ја отидо, да сабљу напојим!
 „Да напојим крви од Турака.“
 То изрече Поцерац Милошу, 145
 А ђогату попусти диггине;
 Тад се слеже ђогат преко поља,
 А за њиме Чупић на дорату,
 Доро ђогу не да одмакнути,
 На сапи му главу наслоно; 150
 За Чупићем Богичевић Анта
 На мркову коњу виловноме,
 Мрков не да дору одмакнути,
 На сапи му главу наслоно.
 Три војводе у једно одоше, 155
 Боже мили! срца слободнога!
 Помислише на старе јунаке,
 Како ваља мријет' на мејдану,
 Њих тројица пред двадес'т хиљада!
 И далеко сусреташе Турке, 160
 Вако с Турци кавгу заметнуше:
 Њих тројица три пушке бацнише,
 Од Турака двадес'т хиљад' пуче:
 Војводама Бог и срећа даде,
 Ни једна им ране не зададе; 165
 Ал' војводе старе мејданције
 Више пушак' метати не шћеше,
 Већ тргоше сабље од појаса,
 Сташе збијат' Турке у буљуге.
 А заост'о Лазаревић Луко, 170
 На се Луко пред логором креће
 Преко поља кано и планина.

Далек' бјеше Оругићу Мехо,
 Далек' бјеше пред својом ордијом,
 На ђогату коњу виловноме; 175
 Под њиме се ђогат помашио,
 Преко себе б'јелу пјену баца;
 Турчки носп сабљу у зубима,
 Па се Српској прикучује војсци;
 Да се Турчки Срба докопао, 180
 Не би ни он главе изпесао,
 Ал' би доста јада почипио,
 И Српскијех мајки уцв'јелио;
 Опazi га Поцерац Милошу,
 Па говори Анти и Стојану: 185
 „Чујеш брате, Анто и Стојапе!
 „Вас двојица Турке узбијајте,
 „Сад ће вама наша браћа доћи,
 „Виђећете јада од Турака;
 „А ја одо на коњу ђогату, 190
 „Да повратим ону потурцицу,
 „Да нам каква квара не учини,
 „Да Србинске мајке не уцв'јели,
 „Свака мајка рада виђет' сина.“
 То изрече Поцерац Милошу, 195
 Трже сабљу у десницу руку,
 Лако пође, па Меху престиже,
 Па са сабљом њега повраћаше,
 И овако њему говораше:
 „Стан', Турчине, куд си насрнуо? 200
 „Видиш, море, да си погинуо.“
 Ал' се Турчки не да повратити.
 По равну се пољу поћераше,
 На чарку се збиља пшћераше.
 Двије војске стале, те гледале, 205
 Ће с' јунаци по мејдану гоне,
 Па се ђешто на пушака туку,
 Један другом ране не задаје
 (Двије војске стоје, те гледају,
 Кој' ће које очи преварити); 210

А кад мале пушке поизбаце,
 Обојница коње зауставе,
 Пушке пуне, са коња говоре,
 Један другом љуте јаде даје;
 'Вако рече Оругићу Мехо: 215
 „Море влаше! из које си наје?
 „Како ли се зовеш по имену?
 „Имадеш ли остарјелу мајку?
 „Јеси ли се, море, оженио?
 „Постаће ти мајка кукавица, 220
 „Остаће ти љуба удовица;
 „С кије си се данас поћерао.“
 Бесједи му Поцерац Милошу:
 „Што ме питаш море потурицо?
 „Ја имена свога крпти нећу: 225
 „Ја сам с врха Шабачке пахије,
 „Из Поцерја Поцерац Милошу,
 „Код кога је сабља Кулинова;
 „Стара ме се нагледала мајка,
 „Младога ме мајка оженила, 230
 „Вјерне сам се љубе паљубио,
 „Турских сам се глава насјекао,
 „Свој сам срцу жељу испунио,
 „Већ не жалим свијет пром'јенити;
 „Веће, море, млада потурицо! 235
 „Ти окле си, из кога ли града?
 „Како ли се зовеш по имену?
 „Је ли тебе у животу мајка?
 „Да се ипси скоро оженио?
 „Постаће ти мајка кукавица, 240
 „Остаће ти була не љубљена;
 „С кије си се данас поћерао.“
 Бесједи му Оругићу Мехо:
 „Ни ја, влаше, имена не кријем;
 „Ја сам, море, испред Бијељине, 245
 „По пмену Оругићу Мехо,
 „Којио сам Бијељини глава,
 „Павицрлија над по Босне глава;
 „Ево има три године дана,
 „Од како је Кулиногино 250
 „У Мишару пољу широкоме,
 „Сабља му се јесте огласила
 „У некаква Поцераца Милоша;
 „И ја ходим, и чету проводим,
 „Кудгођ идем, за Милоша питах, 255
 „Волио б' се с њиме удесити,
 „Нег' цареву благо задобити:
 „Да покајем Кулино-капетана,
 „И повратим сабљу Кулинову:
 „Ала, ала! милом Богу вала! 260
 „Ето, влаше, сад се удесисмо
 „У по поља св'јету на видику,
 „Сад ћемо се море огледати.“
 Кад то чуо Поцерац Милошу,
 Главом ману, зубима шкргутну: 265
 „Ти си, Мехо, ј.. у ли ти нечу!
 „За ме питаш, а ја тебе тражим;
 „Жена био тко ти побјегао!“
 Нахјери се ђетић на ђетића,
 Па на сусрет коње потекоше, 270
 Трже Милош сабљу у десницу;
 Ђаше Милош дочекати Меху
 На десницу и на оштру сабљу,
 Нека виде војске обадије,
 Како ђетић од Србије с'јече; 275
 А кад виђе Оругићу Мехо,
 Препале се, да га Бог убије!
 На далеко свог коња остави,
 Па потрже двије пушке мале,
 Напишани обје на Милоша, 280
 Обадијема живу вагру даде,
 Обје пукле, остануће пуста;
 Ал' Милошу Бог и срећа даде,
 Ни једна му рана не зададе,
 А кад виде Оругићу Мехо, 285
 Ђе остаде Милош на ђогату,

Пренаде се, срамота га било!	Да је коме стати па гледати
Па он од стра обје пушке бацн,	Како Српске сабље сијевају,
Даде плећа бјежат' у ордију.	Мртве Турске главе зијевају. 310
Њега ћера Поцерац Милошу 290	Ту не оста Србин у дружини,
Па ђогату коњу виловноме:	Који Турске главе не одс'јече.
„Стани, море, Оругићу Мехо!	Од Србља мало тко погибе,
„Обазри се, да се огледамо,	Од Турака мало тко утече;
„Срамота је бјежат' са мејдана;	Изгубише Турске поглавице; 325
„Није шала, двије војске гледе.“ 295	Погибе им хоџа из Стамбола,
Ал' се Турчин песмје обазрети,	Који благе р'јечи говораше,
Веће бјежи с главом без обзира.	Ког је царе био опремно,
Злу се Милош послу дошпелно:	Да по земљи благе збори р'јечи,
Он потеже пушку кубурлију,	Не би л' како земљу умирио; 330
Пушци Милош живу ватру даде, 300	С њим погибе дван'ест поглавара;
Пуче пушка, зајева Милошу,	Утече им паша Али-паша,
Оругићу на жалост одјекну;	Утече им шеру Бијељини.
Враг догоди, те Меха погоди.	Весели се, под Цером Поцерје!
Поче Мехо дремат' на ђогату,	Којено си ги'јездо соколово: 335
А Милош му стаде говорити: 305	Кад Србину буде за невољу,
„Море Мехо: Је л' ти мало пића?	У тебе се по соко излеже,
„Много га сам тако напојио,	Те Србину буде у помоћи.
„Па кад засни, више се не диже.“	Весели се, Милошева мајко,
Ману Милош сабљом и десницом,	Ти, која си Милоша родила. 340
Према себе ударно Меха 310	Весели се, Поцерац Милошу!
Па довату по бијелу врату,	Десна ти се посветила рука!
У једном му одсијече главу.	Која знаде погубити Меху,
Кад погибе Оругићу Меху,	Свим Турцима рабром поглавара,
Остали се препадоше Турци,	А Србима свима душманима. 345
Од све војске погибе им глава; 315	Весели се, Поцерац Милошу!
Онда Срби у глас повикаше,	Дуго ти се име спомињало:
А на Турке сложио ударише.	Докле текло сунца и мјесеца!

Године 1811. појави се у Поцерци некакав хајдук Прело. Од Кара-Ђорђа и од Совета била је издана заповест да сваки Војвода у својој Кнежини мора хајдуке гонити и плаћати штету, коју они почине. Милош дозна, да је Прело негде у шуми на даншћу, па се дигне тамо с неколико момака, да га ухвати, или убије. Спазивши Прела, јуриши напред на хату, сам пред момцима, и повиче:

— „Предај се, Прело!“

— Прело западне за дрво, на окрене на њега занету пушку и повиче.

— „Натраг, Војвода погинућеш!“

Милош ипак напред јурећи опет викне:

— „Предај се Прело!“

— Хајдук му одвикне:

— „Натраг негини Војвода! Жао ми је убити такога јунака!“

А кад Милош пехтене одступити и дође близу, скреше пуштик дугу пушку, погоди и с коња мртва на земљу обори Милоша. *) По том хајдук нагне бегати, но и њега стигну те га убију: „Прело паде, Милоша неустаде!“

Ето тако погibe славни јунак, Милош од Поцерја, којег ће се ите похпвати: „Док је Србства и Србског плепа.“

Милошево је тело сарањено, ал име никад! У Добрићу с десне стране Добрићске цркве до самог темеља, био му је на гробу ударен и белег. Но кад су Турци 1813 год. запалили цркву, те је сагорела, онда му је и белег сав испрекао и надпис утрвен, од ког само на једном парчету може да се позна година „1811“.

Кад је Милош погинуо, пије му више од 35. година било. После његове смрти заостала му је у животу жена (а јелп деце пмао незна се). Тако исто и два рођена брата: Јанко и Ђука Стојпћевић.

Јанка је Кара-Ђорђе одма после смрти Милошеве поставио на Милошево место за Војводу Поцерског, кога су Турци 1813 год. у Лешњици заробили на крају Србске пропасти, одвели у Цариград са 300 Срба, где је и умро. Те тако и Кулинова сабља допадне у Турске руке, коју Кулинова родбина опет без одкупа натраг добије.

А Ђука је доципије био окружио Началник у Шабцу, који је 22. Септембра 1844 год. погинуо од бунтовника звани „катана“ под Стојаном Јовановићем из Срема прешавши, које је Кнез Милош спремио, и у Србију посла да дижу буну. Но и они су сви за тај дрски покушај, својим главама на Буковици у Ваљевској пахији 25. Септембра платили.

Милош је, кажу, био осредњег раста, пошироки прсију и плећа, повећи уста, по дужи образа с руменим јагодицама, косе смеђе, дугачки

*) Кажу да је Милош погинуо у месту „Липовици“ између села Метковића и Поцерског Добрића, гди је то место тад шумнато било.

танки бркова, очију граорасте ватрени и погледа оштра; по парави врло весео и шалив, а јупак неискazan.

Много је, кажу, његовом јунаштву помагало и то, што је све помишљо на Милоша Обилића, који је, као што се пева и прича, био из Поцерине, а и Кара-Ђорђе га је опоменуо на „Обилића“, кад га је завојводио.

139.

ЈАНКО СТОЈИЋЕВИЋ ПОЦЕРАЦ

ВОЈВОДА ПОЦЕРСКИ.

Рођен је у селу Врањској у Поцерини. Он је био рођени млађи брат славног јунака Милоша Поцера. Његова дела до 1811 год. нису нам позната. Кад му брат 1811 год. од хајдука Преле, погине, њега Кара-Ђорђе постави на братово место за Војводу Поцерине те исте године.

Војвода Јанко је био добар јунак. Но уколико је његов брат Милош био јунак, и између јунака Кара-Ђорђевог доба, славом јуначства свог светло, као звезда даипца између звезда; у толико је Јанко, несрећом нао у таму, и био најнесрећнији Војвода између Војвода, јер је он једини од Војвода, који је се удесетогодишњој војни Срба под Кара-Ђорђем дао преварити и насти жив у робство Турско.

Године 1813. био је Војвода Јанко Стојићевих у Лешњици заповедник једнога шанца, у ком је било 5—600 људи, највише Поцераца и нешто Мачвана са четири тона. У почетку лета силна Турска војска на Врањеву пређе Дрину, обколи Јанка у шанцу и стане га из тонова и кумбара тући. Јанко је се бранио докле је могао. Но кад Турци, копањем земног рова, до близу шанца дођу, а помоћи Србске неби да га обсаде ослободе, па изгуби моћ да се више одбрањивати може. Турци му пошаљу Владику Зворничког Грка, те их узме на веру, да се предаду, обећавајући им, да ће се пустити да иде сваки својој породици, само да предаду шанец и оружје.

Војвода Стојићевих поверује Владици, па се и преда Турцима. Но Турци ји све до једног преко Босне оправе у Цариград. Онај који је се од Срба у путу разболео, пошеи је на коњу, а ко се ни коња држати није могао, тога су секли, и носеви им одсецали и носили, да покажу од њи рачун да нису утекли, него да су поумирали у путу. Који су живи дошли у Цариград, они су најтеже послове као робови радили, у

терсапи и које куд није им живот штеђен; и тако су сви у Цариграду похрли, осим њи 45, који 1815 год. по пријирју Марашли-Али-Паше са Србима одпуштени буду, те се у Србију врате.

А несрећни Војвода Јанко Стојићевић никад ни довека! Нити се зна дал је у Цариград одведен, дал је посечен, пл гди умро. О њему незна се ни трага, ни гласа.

Па нијел то најнесрећнији Војвода Кара-Ђорђевог доба, што се жив Турцима у руке даде?

Право је имао Војвода Петар Молер, кад Турци после освојења Лешњице, обколе у Лозници и Војводу Молера са 800 Јадрана и 6 топова у шанцу. И ту Турци изашљу петог Зворничког Владика, те му поудн предају, обећавајући му да ће сви пуштени бити кућама. Молер му одговори: „Да се он жив у руке Турцима предати неће, и да он никаковим Владикама, па и њему ништа неверује.“ И тако га одбије, па напише крвљу својом писмо, у ком потражи од Срба скору помоћ; но кад је педобце, он једне тавне ноћи изиђе са војницима из шанца, провуче се според Турака, па ако му у потери и половицу дружине пагине, он са другом половином остане жив и избегне, и тако свој и своје дружине живот, чест и име Србској војсци спасе. Слава му!

Нека су ова два примера свагда код Србског војника на уму.

140.

ЂУКА СТОЈИЋЕВИЋ ПОЦЕРАЦ КАПЕТАН ПОЦЕРСКИ.

Ђука Стојићевић, трећи и најмлађи брат јунака Милоша Поцераца, рођен је у Врањској, гди су му се и друга његова браћа родила.

Ђука је у Кара-Ђорђево доба био Капетан у Поцерини. Дал је несреће 1813. год. и он остављо земљу, и гди је био незна се.

Но 1815. год. чим је устанак букнуо противу Турака, Ђука Стојићевић покупи стотину Поцераца, сиђе у Мачву и оде са Силом Капићем прекодрлицем Војводом, те шапац на Рављу ископају. После тог покушавао је и кроз Мачву пролето, небили је на устанак покренуо. После тог оде са својом четом у Китог, Војводи Проти Николи Смиљанићу, гди увате бусије, и засеку друм поред Јереске ђуприје, да неби Турци из Босне у Шабац продрли.

Но кад Мараш-Паша са војском пређе Дрину, дође на Дубље и ушапчи се. Петар Молер из Цринчевачког логора са војском удари

кроз Китог, узме са собом Проту Смиљанића и Јапка Стојпћевића, на оду Дубљу противу Мараш-Али-Паше, и како дођу 13. Јула ноћу, ударе на Турке, понале им колебе, стерају ји у шанац и обколе, гди су се свуноћ тукли и недали им мира. У том боју Ђука Стојпћевић од Турака буде грдно кроз каблиће рањен, кога однесу кући, гди је једва жив осто и оздравно. *)

После овог Дубљанског боја, кад Срби мир у Туприји са Везиром Марашли-Али-Пашом учине, па крају 1815 год. видимо да је Ђуку уз Божићне поште у Манастиру Каонама, Марко Штитарац, као што причају по налогу Кнеза Милоша заједно са Протом Николом Смиљанићем и још једним тровао; но Ђука, пијући од патке врућу крв, осто је жив, а Прота Смиљанић и онај други, неупотребе то, због поста нехтејући се омрсити, помру.

После тога незна се шта је Ђука радио, гди је био и чим је се занимао, по тек 1828. год. видимо га да је био Емпи (надзорник грађења скела) у Шабцу код господара Јеврежа Обреновића. А после тог од 1839. год. видимо Ђуку у друштву између бораца за устав и права народу да се даду.

Године 1840. био је помоћник Началничества Шабачког, и држао је се верно странке зване „Уставобранителске.“ У почетку Маја те исте године од противне странке принуђен је био побећи и себи заштиту тражити у граду Шабачком, па одатле и у Београд оде Уставобранителским вођама Томи Вучићу Перишићу и Авраму Петровијевићу, који су се са многим другим првим људима и великашима Србским од самовластија бели у Град склонили.

Па кад Вучић и Петровијевић, ради устава и заштите народних права са многим великашима оду у Цариград, а неки склопе се и у Видин, Ђука морао је и у Видин сићи и бавити се дотле, докле се опет после годину дана у земљу сви певрате.

Кад године 1842. и Кнез Милош прижоран буде оставити Србију, гди за Кнеза Србског народом изабрат буде Кара-Ђорђевић син Александер Кара-Ђорђевић, тад Ђука Стојпћевић постављен буде за окружног Началника у Шабцу.

Године 1844., 22. Септембра изјутра рано око 8 сати пређе из Среза на Кленку Стојан Јовановић, прозвати Цукић, са 32 бећара на

*) Историја Милутиновића види стр. 244 263 и 323.

коњма, оденути у одело Аусуријски хусара, које је Кнез Милош спремио и у Србију послао, да дижу буну у корист његову. Дођу са трубећим трубама пред здање Началничества, у ком је и окружио суд био, изненадно. Персонал оба надлежательства излети на поље да види шта је. На и Председник суда Марко Лазаревић, Пона Лукин Синовац, и помоћник Никола Нинић изиђу пред те назови катане, које они оба из пушака побију. Ђука Стојићевић у првом кату, кад је видно, да ови двојица погинуше и да су бунтовници здање обколили, поспе се и прикрије на таван Началничества, но бунташи и њега нађу те га убију. И тако и тај трећи брат славног јупака Милоша Поцерца нађе смрт од Милошем најљепи и за преврат послати у Србију бећара.

Кад Стојан Јовановић са својим назови катанама у Шабцу убије Председника судског Марка Лазаревића синовца Пона Лукиног, Началника Стојићеве Поцерчевог брата, и помоћника Нинића; опљени касу, оде преко Лознице к Ваљеву, но лоше среће буде; дочека га на Буковци Прота Ненадовић и Капетан Павле Ђудовић из Лукавца и 25. Септембра готово све ји до једног побију, од који неку четворицу оставе живе, но и они доцније побијени буду.

И тако плати Стојан својом главом са својим бунташима, за невинно проливену крв у Шабцу, три Србина од најодличнији и заслужни Србски породица.

Ђука Стојићевић био је осредњег раста, пошироки пренју и плећа, средње већи уста, осредње дуги образа, косе смеђе, подужи танки бркова, очију граорасте и доста ватрене, нарави разговорне и веселе. И у свему говорили су да је на свога брата Милоша Поцерца личио. Али да би се у јунаштву са својим братом ма уколико мерити могао, то није нико ни помислио.

Дал је Ђука после себе порода свог и колико оставио, непознато је, но од те јуначке породице кажу да и данас у Врањској има потомака.

141.

ЂУКА МАРКОВИЋ

ПОЦЕРСКИ КАПЕТАН.

Ђука је рођен у селу Глушцима у Поцерини, Шабачке нахије. Његов отац био је Илија Марковић, члан Совета и председник народног земаљског суда у доба Кара-Ђорђево.

Ђука је био Капетан Поцерски под командом Војводе Јапка Стојићевиха Поцера. Кад Јанко 1813 год. у робство Турско падне, а и Србија те године пропадне, Капетан Ђука пребегне у Срем и у Митровици настави се, гди је до 1815 год. био. Када те године устану Срби противу Турака, Ђука скупи о свом трошку до 40 момака и пређе у Мачву, *) гди је и он морао бити у Дубљанском боју 13. и 14. Јуна. Даље се дела његова до 1815 незнаду.

Ђука Марковић био је доцније срески старешина у Посавини, а затим члан а и Председник суда Шабачког.

Кад је умро, пема се података; но он је после своје смрти оставио два сина, Уроша, који је био срески писар, и Антонија, који је био Капетан у Пешадији, а затим срески старешина у срезу Јадранском, нахије Подринско; овај данас живи у пензији, и има од псти потомака.

142.

ЦИНЦАР ЈАНКО ПОПОВИЋ

ПОЖАРЕВАЧКИ ВОЈВОДА.

Јанко је рођен у Ориду, у Турској, а добего је у Србију око 1800 год. Најпре се био наставио у Ваљеву.

Кад је Дахија Фочић 23. Јануара 1804 год. посеко Кнезове Ваљевске Алексу Ненадовића и Илију Бирчанина, после тог и Јанка баце у затвор. Но на молбу Ваљеваца буде пуштен.

Кад Кара-Ђорђе устапе противу Турака, Јаков Ненадовић 15. Фебруара 1804 год. подигне Ваљевску Тамнаву и Посавину и скупи војску на Брапковачком вису, Јанко одма дође к Јакову у војску, који је у почетку уз Јакова као момак био, и јуначки борио се. После тог ступи у добровољце, голе синове, и Кара-Ђорђе постави га над једном четом од стотину момака Бибашом.

Године 1806 био је 1. Августа и у боју Мишарском, и кад су Турци разбијени одступили Шабцу, и одатле враћали се и бегали у Босну, Цинцар Јанко са Лазаром Мутаном потера један одељак Турака уза Саву, који се принуђени пађу и код Митровице пребегну у Срем; Јанко са Мутаном пређе за Турцима и у Срем, гди су ји гонили до Босута, и ту Јанко посече Остроч-Капетана, а Мутан старца Хаџи-

*) Историја Милутиновића стр. 188. 189.

Мосту. Но том повредом границе, Аустрија затвори границу и пребаци одбегшу у Срем чељад Србску, натраг у Србију.

Циццар Јанко при отпиању Београда 29. Нојембра 1806 год. био је бој са Турцима и у Београду.

Јанко је био у боју на Ужници, на Буковци, на Лозници Жичком-нољу, гди је на мејдан једном Туреком јунаку изашао, незнајући да је панцирлија, од кога кроз шал рану на глави добије од сабље, и посекао би га Турчин, да није Чупић претрчо и кољу под Турчином главу одсеко, и тако Циццара спасо.

Јанко је у више бојева био око Дрине, а и Дрину прелазно је под командом Војводе Луке, и био под Вељиком, гди је Милош Пондарац погубио Орукцића-Меју.

Јанко је и оспм бојева око Дрине доцније као Војвода Пожаревачки био бој са Турцима и на Делиграду.

Године 1813 прешао је и он у Аустрију, и у јесен 1814 год. отпиао је заједно са другим Војводама и Кара-Ђорђем у Русију, гди је у Хотину до 1830 год. о подржању Руском живио, а потом вратио се у Србију и у Шабцу наставио се.

Године 1833 ослаби јако, оде у Алексиначку бању да се лечи; и у повратку отуда умре у Ћуприји, и укопан буде код Манастира Раванице, где му мраморна плоча и данас покрива гроб.

Плоча је од црвеног мрамора, али је на средн пребијена. Записник на плочи гласи:

„Надгробник Војводе окружја Пожаревачког Циццар-Јанка Поповића рођеног у Орпду, у Македони; а лѣта 54. живота свога, овде у Манастиру Раваници, 25. Августа 1833 год., упокоеногъ.

„Подигнут од верне му супруге Кумрије и деце своје.“

Јанко је после своје смрти оставио у животу жену Кумрију, две ћери: Милу, која је се удала за окружног началника Милоја Теодоровића, и Ацику, која се уда за Полковника Драгутина Жабарца даље два сина: Ђоку, који је био помоћник началника у Ћуприји, и Љубомира Полковника у пензији.

Циццар Јанко је био велики јунак. Говорио је мало и дружио се мало. Био је средњег раста, смеђ, мали шибљаст бркова, пуни румени образа, очију живог погледа, а гласа крупног. Кажу да његов син Ђока много на њега, у свему па и у нарави личи.

143.

ЦИНЦАР МАРКО КОСТИЋ СОКОСКИ ВОЈВОДА.

Цинцар Марко родно се 1777 год. у Белици, у Албанији. У Србију је дошао први година овога века. Кад је букнуо устанак 1804 год. Марко је одма припасао оружје, пишао је као момак уз Проту Ненадовића *) а после и уз Кара-Ђорђа, и био је готово у свима бојевима с њиме. Свуда се одликовао јунаштом и памећу. И тако Кара-Ђорђе постави га за Војводу Сокоског, на Петра Молера место 17. Јула 1812 године. **)

Дочекавши несрећну годину 1813, Цинцар Марко је прешао у Срем и бавио је се ту до 1815 године.

Кад је 1815 год. у Србији нови устанак букнуо, прешо је у Србију и био у боју 13. и 14. Јуна на Дубљу, гди је и рањен био.

Доцније га Кнез Милош постави за Кнеза у Шабачкој Посавини, гди је лени услуга земљи учинио.

Умро је у Шабцу 10. Фебруара 1822 год., и укупат је у старом Шабачком гробљу.

144.

МАРКО ШТИТАРАЦ ХАЈДУК.

Марко Штитарац хајдук родно се 1789 год. у Штитару у Мачви, од куда је и прозват селским пменом Штитарац. ***)

Марко никако неспада у ред славни и за Србство заслужни људи, да се међу њп уврсти. Но ипак то чудовиште, тај, назови хајдук, дупеж харамџа уврстити се мора, због своји грозни дела, која су скопчана са животом многи славни Србски мужева и други поштени Срба, које је душмански поморно, побијо и крв им попио.

Овај Марко Штитарац био је такови бесап крвник, тирап и насилник, да је надмашно и самог Рудничког-Бика, а и све друге тирапе

*) Види Протине Мемоаре стр. 183.

**) Види дјеловодни протокол Кара-Ђорђевог стр. 50.

***) Има који кажу да је Марко из Јадранског Добрића. Но има који тврде да је баш у Штитару рођен. А и Сима Милутиновић у својој Историји, каже да му је Штитар постојбина била. Види стр. 238.

Турске, који су над Србија, а не над Турцима тираниствовали. Марко није штедно своје браће крв, није штедно чест ни кћери, ни сестара, а и имаће ничије штедно није. То је био један крвопија и пасилик Србски, да дотле, подобном Марку, није ниједна мајка таког сина породила, а можда никад ни породити неће. — Његови крвнички дела сваки се грозити и гнушавати мора.

Хајдук Марко Штитарац, био је верна слуга свога Господара Кнеза Милоша Обреновића и извршиоц воље његове. Марко је био крволук и целат над Србима. Он није ништа размишљао, него да угоди вољи својој и свога Господара. Осим Кнеза Милоша, никог другог бојао се није! Његово највеће задовољство било је то, ако какво зло дело учини.

Још као дечко напустио је Марко Штитарац своју кућу, и било му је 17—18 година кад је 1806 год. ступио у Београду у чету безкућника. И био је у чети славног јунака Бибиаше Конде. Кад Конда 1807 год. о Св. Троицама у боју на Лозници погине, Марко пређе код Војводе Луке Лазаревића, те је уз њега као момак свуда ишао, и отважио се противу Турака до 1813 год. туко. Кад те несрећне године Поп Лука у Срем пређе, Марко Штитарац одбегне у планину. А године 1814 дође у службу као момак код Кнеза Милоша, и од то доба једнако је уз њега ишо, кућу му чуво, и верни му слуга и вршиоц његове воље био, до саме смрти.

Године 1815, кад новоу установу Срби противу Турака, Таја-Паша из Београда крене се са војском Чачку, кога су Срби у обсади држали. Милош из Црнуће пође пред Таја-Пашу и сретне се с њиме у Рудовцима. Но кад види да Турској војсци противу стати неможе, остави ту Милутина Гарашанина, на побегне у Црнуће својој кући. Милошева жена Љубица, млада и лена, видећи свога мужа, да је у очајању, с посмехом упита Милоша и још неке, који су с њиме дошли: „О, зар сте већ ослободили земљу од Турака?“ А кад јој Милош исприча шта је и како је, Љубица га стане корети, говорила му је: „Куд бегате? Зар да вас ја сакријем под моју кецељу, зар није боље умрети на бојном пољу? — Ти се може бити бојини, да ми живи не паднемо Турцима у руке? Ја заклињем нашег верног слугу Марка Штитарца да нас по убија у опасном часу, мене, моје ћери, снаху и свекрву.“ Штитарац, који је био верни слуга и љубимац Милошев, дао јој је реч,

да ће јп све поубијати, чим види да се Турци приближе Црнући. *) И завета Штитараца би то и учинио.

Кад после тог Таја-Паша неударп на кућу Милошеву у Црнући, него оде преко Мораваца у Чачак. Милош одатле преко Рудоваца и Палежа оде у Срем у Прогаре Војводи Петру Молеру, те се с њиме састапе и разговори о набавки зебале и о другом које чему, о управи и вођењу рата са Турцима. Потом врати се у Палеж, ту се задржи неколико дана и оде Ваљеву, гди сутра дан и Петар Молер са војском у Кличевачки шанац дође. Но Турци поплаше се и ноћу из Ваљева побегну.

Сутра дан поведе Петар Молер разговор о управи земље, као што су се у Прогари договорили, да он Молер, Павле Цукић, Милош и Прота Ненадовић земљом заједно управљају докле се Кара-Ђорђе из Русје не поврати. Но Милош, окренувши лист, несогласи се са Петром. Ту се тад и неки случај догоди, који је баш добро дошо за мисао Милошеву, и то овај. Војвода Павле Цукић и Чукић, ручајући у кући једној до Кличевачког шанца, позову на ручак неког Кнеза Петра Миловацкића из Тврдојевца, који је се Турака држо, по ипак Турци су га у кулу у тамничили били, кога је тог јутра Војвода Симе Ненадовић из тамнице пустио. Чукић при ручку укори Кнеза Петра зашто је се Турака држо, а не Срба; овај му одговори да су Турци спили, да и је се морао држати, и да Срби, ако су и устали противу Турака, да им онет ништа немогу учинити и т. д. — Чукића то увреди, па га при трпези удари једном кошћу по челу. Кнез Петар скочи да отме од Чукића нож да га прободе. Нато неки Поп Жућо испод доламе опали пиштољ и убије Кнеза Петра. Тад у логору Кличевачком код војске дигне се узбуна противу Цукића и Чукића а и Молера, кажу подстакнута Симом Наштрмцем и Благојем из Клића по наговору Кнеза Милоша, да би и они потучени били. Због чега Чукић Стојан са Капетаном Срданом и Цукићем оде у шанац Врапу Кнезу Милошу, те се с њиме здраво свади, гди је кажу пало доста крупни речи. — И Милош приморан буде спћи у Кличевац и своје мошке и друге са Симом Ненадовићем, Капетаном Јовићем и Молером умирити. Одатле Војвода Стојан Чукић сам са Капетаном Срданом огорчен противу Кнеза Милоша из Ваљева одма преко Скеле оде у Мачву. А после

*) Србија и Русија од Никола Попова стр. 118.

тог све се и друге Војводе са војском договорно равнју. Војвода Сима Ненадовић и Грбовић оду Соколу, Петар Молер оде у Црниљеву Шабачко, Цукић Крагујевцу, а Кнез Милош Чачку, сви негодујући на Милоша, а он још више на њи све.

Војвода Стојан Чупић, како је дошо озлојеђен из Ваљева у Мачву, стао је јавно викати противу Кнеза Милоша. А Милош, како је стигао у Рудничку нахију, са војском Ваљевском врати се кући у Црнућу; па за осветити се Чупићу, пошаље свога верног слугу Марка Штитараца, да како он зна, убије Чупића. Штитарац ископи око себе дванајест хајдука, оде у Цер планину, па несмејући ударити на Чупића, стане смисљати како да га живота лиши. Чује да је у Штитару нека скупштина од Кметова сазвата, сиђе из Цера у Штитар међ јесту да види шта Мачвани мисле и говоре. Па им одпочише говорити да се дижу противу Турака, и рекне им: „Или воле за крстом или за ибриком.“ Они му одговоре сви да воле за Ибриком, т. е. са Турцима! И стану му претити и говорити да се он торња од њи са његовом хајдучијом, јер, ће бити триста чуда с њима. Штитарац, кад види шта мисле Мачвани, уклони се од њи у планину, остави у Церу своје хајдуке, па се одма врати са Павлићем Мостом патраг у један шумарак, и позове све оне највеће противнике рата на разговор, и то: Кмета Митра Лазића и Стојадића Јелића из Петловаче, Ђирка Николића из Прњавора, Јована Јуришића из Црнебаре и Симу Тарлановића из Рибара, који му сви дођу, и онда Штитарац насамо им каже, *) да га је Кнез Милош послао да ји пита, хоће ли они сами да ратују са Турцима, па ако неће, да ји он ни нагонити неће, а и како је Везир слепо са војском на Дрину, који би ји прегазити и поробити могао. Они му кажу да они никако неће рата, и ако ји Чупић и нагон, због чега су се у Штитару и ископили да се договоре, и да се сви сложио одуру Чупићу, а и свакоме ономе, који ји противу Турака да устану, наговара. Штитарац им каже да они ништа неслушају Чупића; и ако ји он опет стане да нагонити противу Турака, да га они издаду Турцима, па да на мпру осталу; и научи ји како и на који начин. Па кад му Кметови обећају да ће они као што ји је он научно учинити, Штитарац са хајдуцима одатле оде опет у Цер планину и притаји се; а ти кметови одма оду Чупићу у Белотић **) и кажу му, да су се предомислили и договорили да и они хоће

*) Историја Милутиновића стр. 238.

**) Историја Милутиновића стр. 241 од прве врсте.

противу Турака, него да му је његов стари пријатељ Турчин Синан Јеминић поручио, да оде на Дрину на Прудове да се нешто с њиме договори, и види дал би опет додаво џебане, као што је то пре чинио. Чупић се устезо да иеиде на Дрину, по они му зададу тврду веру да неха преваре, и да ће и они заједно с њиме пћи на састалак са Јемнином. Кад Чупића преваре и склопе, Мптар Лазић оде Везиру тајно у Босну и каже, да ће они довести Чупића на Прудове и предати му. Везир одреди Мараш-Пашу са четом Турака, која оде на Прудове, пређе Дрину и у чести се сакрије са Турцима. Кметови по наговору Марка Штитараца преваре Чупића и доведу га на Прудове, Турци искоче из честе, счепажу Стојана Чупића, вежу га и одведу Везиру преко Дрине у логор. Он га одатле пошље у Зворник, те га тамо удаве и на ђубре мртва избаце. Надајнице врате се патраг, а потом и Штитарац сиђе из Цера у Мачву.

Овај начин уморства кажу да је сам Штитарац измислио, кад на јунака Стојана Чупића није смео да удари, тма више што је знао да Чупић увек на себи носи панцпр, кога куршум непробија.*)

И тако Марко Штитарац при крају Маја 1815 године, прво од Војводе Чупића, одпочио најилемепитију крв Србску локати, и најславније Војводе Кара-Ђорђевог и друге честите Србе морити и убијати.

Одма после смрти Чупићеве издајници његови доведу Мараш-Пашу са војском у Мачву и 13. и 14. Јуна 1815 године буде битка на Дубљу, гди готово сви Турци затрвени буду, а од Срба само њи 12 људи погине, и дивне војводе Милић Дринчић Рудничанин из Теочина, Сима А. Ненадовић из Браковице и капетан Милован Зујаловић из Тулара ваљевци. За ова сва три пма предање као истинско, да и је Штитарац, кад су се са Турцима тукли, из своје пушке побии; прво убио је Војводу Симу и капетана Зујаловића, а после Војводу Дринчића.**)

*) Ово је причао и све као истину тврдио покојни Пера Мостић каведница из Шабца, синовац Павлића Мосте, који је заједно са Штитарцем био, и које је он из његови уста сам слушао, а тако се и у Мачви у обште прича о Чупића смрти, а у многом чему слаже се и са Милутиновића трогодишњицом.

**) За ова три јунака, које ји Милутиновић назива „витези“ каже Милутиновић у трогодишњој историји да је од ербске пушке и руке погинуо, само Милић Дринчић, а невели и за Зујамвића и Симу Ненадовића, за кога смрт браћа његова жалили су на Штитарца, да ји је он побии. А вероватно је и по том одкуд баш тај случај да се трети да само 12 Срба погине, и њи три знаменита јунака Србска. Види стр. 325. и 326. у прети 12. и стр. 329.

После овог Дубљанског и последњег боја Срба са Турцима, кад Срби у Буџији са везиром Марашли-Али-Пашом закључе мир, и Турска војска од 8.000 турака пропуштена буде у Београд. Кнез Милош оде у Буџију везиру, и одатле са осталом војском испрати везира за у Београд, до Јагодине, и одатле оде у Палеж, а затим доцније и у Београд везиру, гди тад Марко Штитарац постави Кнез Милош, у договору са везиром, за кнеза Мачванског.

Кад Штитарац постане кнез Мачвански, он продужи још већи варварлук. Више су га се бојали и од њега грозили Мачвани, него дотле од најбешњи Турака.

Уз Божиће поште, славни јунак Војвода Прота Никола Смиљанић, у пратици своја два брата, са Капетаном Ђуком Стојићевићем, братом Милоша Поцерца, оде у Манастир Каону цркви да се Богу моле. После црквене службе седне Прота Смиљанић, Ђука Стојићевић и још неки трећи, те ручају, и после ручка попију каву, у коју је Марко Штитарац дао отров метути. Кад Смиљанић, Ђука и онај трећи, који је с њима при ручку био, каву са отровом попију, пођу кући; њима се грдило смучи, Прота позна да је отроват, па појаште да пије пачију крв, пебили осто жив, а браћа га опомену, да је грота да се он као Прота уз пост окрси, тако Смиљанић и онај други нехтену се окрсити, него у путу умру, те ји мртве кућама однесу. А Ђука Стојићевић ипјући, врућу пачију крв поврати се и остане жив. *) Ово се прича у обшће у Мачви од оновремени људи, да је то Штитарац учинио по заповести Кнеза Милоша, зато, што је Смиљанић и Ђука противао био незаконим и насилним поступцима Штитарчевим, и што су тражили да се Штитарац Хајдук свргне, а други поштенији човек да им се за старешину постави.

Године 1816 дође Кнез Милош у Шабац, да испроси Кара-Ђорђевог војводе Богдановића ћер Томашу за брата његовог Јеврема. Узме узасе Шабачког Владика, у Кара-Ђорђевом ратовању прослављеног Хаџи-Мелентија Никшића, оде с њиме у Град Шабачки Турском Диздару, учини му подворење, и да му неку суму новаца на поклон. Кад су се из Града враћали, Хаџи-Мелентије примети Кнезу Милошу зашто он даје Турцима и расипа сиротињски новац с муком и збојем стеченим? Кнез Милош му на то љутито одговори: „Гледај ти твој требник и не мешај се у моје послове“. Владика на то истим му тоном

*) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 464.

рече: „Ја гледам требник, а, чувам и пушку за неправду!“ И тако се растану. —

Кнез Милош одавно је гледао да Владика Никшића смакне, јер је Владика имао велики глас у народу, и био је много поштовањ, које Кнезу Милошу никако није ишло у рачун. На тад, одма те поћи 16. Јуна 1816 год. пошаље свога верног Штитараца са своја два момка Цукићем и Вулом Глигоријевићем тајно, да убију Владика Никшића. Штитарац дође до двора Владичиног. Но није било лако, ударити на Владика, јербо је и он имао своје верне момке. Но како је Владика близу двора свог у једној ливади имао препете коње на напн, Штитарац досети се, па пошаље своје момке те понуштају коње, и коњи се стану клати и врштати. Владика то чује, па пошаље своје момке да похватају коње. Сад Штитарац јурне у двор, но како су врата била затворена, он ји стане обијати и ломити; Владика чује то, сети се злу, па побегне кроз друга врата и кроз Чаркину авлију, са ђаконом Милетом Николићем и ђаком Митом *) и пође цркви. Штитарац ји стигне и сва три сабљом посече, па се врати у двор те га свог опљени са Вулом и Цукићем и посвлади хаљине са мртви телеса. Повр Владике бацни једну асуру, па ји тако мртве остави, и те поћи Штитарац уклони се у Цер.

Сутра дан Шабчани пађу тако свога обште љубљенога Владика Никшића, ђакона и ђака мртве, и јаве Кнезу Милошу да ји је Штитарац побио. Кнез Милош им само одговори да ји саране, а он да ће Штитарцу судити. —

По том Кнез Милош оде у село Варну, те испроси Томанију за свога брата Јеврема, и тог дана врати се патраг, гди су пушке пуцале и весеље прављено, а и звона на цркви дупала, и од грађана са тугом праћено је мртво тело Архипастира Хапи Мелентија Никшића са две невинне душе Шабачкој цркви, код које су ји и погребли.

Кнез Милош имајући тако две радости, пошаље и позове к себи Марка Штитараца из Цера, помињује га и даде му да буде и над Поцерином старешина!

Осим овн напред наведени невини жртава, многе је и друге честите Србе Штитарац мучки, а и јавно у сред дана пред светом

*) Први је имао 18 а други 17 година.

живота лишио, и на други им свет невину душу послао. Његово највеће паклено задовољство било је убити човека.

У беснилу свом трзао је пиштољ иза појаса и повиком човеку: „Зини закон ти *) твој, да ти кожу некварим“, и у тај пар скресом би у уста пиштољ и човек се мртав на земљу протиро!

Он је наређивом те су му се девојке младе и момчад у свечаном руо обучени у селпма и саборпма код цркви и у свадбама Мачве и Поцерпне скупљали, и коло му играли. Марко је на простртом ћилиму по трави код кола играјуће чељади седно задовољавао се и гледао је које му се чељаде најбоље допада, те га је бесчестно. Штитарац кажу више је пута тако седећи код кола једући и пијући, што му је народ бесплатно доносио, те је доко и ждерао, долазио у таково бесно своје задовољство, да је вадио пиштољ иза појаса, па повикао: „држсе“ и кроз играјуће коло Срба и Србкиња пиштољ оналио, па кога погоди, погоди; догађало је се више пута и жртви, коло се раскидало, па опет морало се хватати и играти; а он је се онда у својој сатањској души смејао, па опет тако пуцајући кроз коло из пиштоља са куршумом повторавао.

Кад су га неки његови пријатељи опомињали да такове бесе не чини, он им је одговаром: „Сердар Марко има такви ћев, па шта је, ако ко и мртав падне од моје руке, више ји се рађа!“

Кад му је ко попретио да ће јавити кнезу Милошу, како он с народом поступа, са смехом одговарао је: „Јавите, Марко се не боји Милоша“. И кад је ко говорио Кнезу Милошу шта Штитарац ради по Мачви и Поцерпни, кажу да је Кнез Милош одговаром: „Хоће, хоће мој Марко, хоће оно песом! Оца му његовом у у; ја ћу њему судити. Па на тим је и остало.“ —

Много има и други грозни прича, злом успомене Штитарчеве у Мачви и Поцерпни, и све га сликају као леку бесну силу и чудовиште, које се није бојало никога, а Бога никако.

Марко је био старешина Мачве и Поцерпне од 1815. до 1830 год., гди је увек као властник и с кућом пребивао. Умро је 17. Септембра 1830 год. у селу Варин, и укупат је код Добрпћске цркве у Поцерпни.

*) У књизи Кнежевина Србија Милићевић на стр. 462. каже, да је Штитарац у том случају негово „у душу те“, али нама су многи причали да је по бесној својој пустоши негово „закон“ и људма у уста из пиштоља живом ватру сасипо.

Има живо предање у народу да је Марко боловао пуне три године дана, да је се жив распадо и да су га црви живога разнели. Он је закопат уз сам зид цркве Добрићке у Поцерини, до гроба славног јунака Милоша Поцерца. Плочу надгробну, коју му је Кнез Милош Обреновић дао направити, нису могли никако по гробу Маркову да положи, због тога, што му се гроб проваљује, и тако плоча стоји и дапас уз зид цркве Добрићке приклоњена. А место гдје је Марков гроб, зија нека дубока провалија, коју су више пута засипали, али је засути нису могли, опет је се земља провалила, из које провале, расте татула, коприва и друга коровица, у којој кажу да се увек гњезде гује и гуштери, и кажу ако, пигди неможеш гују видети, ту ћеш је наћи.

Ово сво казивање о Штитарцу Марку мало је насликано; има много и други још грозни свазки, ко је се о Марку у Мачви и Поцерини прича. Ко неверује, нека се сам од живи још из оног доба људи у Мачви и Поцерини увери.

Па има и такви људи који у својим списима и Марка Штитарца међу славне и заслужне људе уврштавају. Жалост!

VIII. ПОДРИНСКА НАХИЈА.

145.

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

АРХИМАНДРИТ ТРОНОШКИ.

Стеван Јовановић родно се у селу Текеришу, у Јадру. Књигу је учио у Манастиру Троноши, и онде се врло млад за калуђеро, и млад је постао Архимандрит, још за Турско-Немачког рата.

Године 1787., кад Аустријски славни Цар Јосиф II. са Катарином II. Царицом Руском у Херзону учини сајуз да униште Турску Царевину, и кад 1788 год. Аустријска војска уђе у Србију да ослобођава народ од Турског господства, и стане подизати народ Србски противу Турака. Стеван Јовановић био је у реду први људи, који су Аустријанцима на руку ишли и народ противу Турака подизали, гдје Аустријска војска са помоћу Срба сву Србију у кратко време од Турака очисти. Но како Пруска са Турском учини сајуз, Шведска објави Русцији рат, и Енглеска истанке се за посредницу. Тим притиском Аустрија

припућена буде 19. Септембра 1790 год. рат са Турском прекинути, међу тим Цар Јосиф II. 2. Фебруара п. г. умре; а 4. Августа 1791 год. у главни Аустрија и мир са Турском у Шиштову, а и Русија 9. Јануара 1792 год., које обе војске из завојевати Турски земаља морадиу се патраг повратити.

И Архимандрит Јовановић оде са Аустријском војском, и ишо је које гди и молно у име Србског народа, да тако Турцима народ неостављају или да Србском народу даду помоћ у дебани и оружју, па да се они сами бране од Турака. А кад му се то узалудно мољакање а и Немачки укори за то досаде, онда он из Срема добегне опет у Србију, преда се Турцима и дође у Манастир Троношу.

Године 1799., кад у Србији настане велика глад, он отиде Канетан-Паши у Зворник и замоли га, да позајми народу некаку проју, која је као што се преповедало, још од Маџара била остала у кулама градским. Паша се стане затезати, изговарајући се, да он то не може учинити. Онда му Стеван рече: „Честити Пашо! није право, да народ мре од глади код те проје; а та је проја и онако покварена, стојећи од толико година; него дај да је раздамо народу, нека се сад зарани у овој невољи, па кад да Бог те роди година, народ ће вратити и напушити куле новом пројом; ако ли ти недаш те проје, ја ћу искати од Немаца, па ће они позајмити народу жита из њихови магацина.“ На те му речи Паша допусти, да се проја разда народу, и он пође од Паше, да гладијој сиротињи носи тај радосни глас; но кад он наиђе напоље, Паша са осталим Турцима, који су се тада онде десили, стане толковати оне његове речи, што је казао, да ће искати од Немаца жита, и да ће му Немци дати, пак закључе, да се он и сад с Немцима договара, и да ће најпосле опет довести Немце у Србију и отети је од њих; зато Паша пошаље свога човека, да га врати патраг, као да се још нешто договоре, а своје лекару Грку Јанику заповеди, да му начини отров у капи. Докле га Пашин човек стигне и врати, лекар му преправи отров и даду му га, те попије, па оданде отиде у хришћанску варош на свој коњак, и онде умре сутра дан. Тело му по том донесу Срби у Троношу, и онде га саране поред цркве с десне стране.

Архимандрит је Стеван био врло прикладан човек: раста танка и висока, лица бела и весела, косе смеђе, образа дугуљаста; није му било пуно 40 година кад је умро. Истина да није никакови наука

учно, ни други књига осим црквени читао; али је био паметан и поштен човек, и знао је прилично писати и добро читати. Имао је врло леп глас, и радо је појао у цркви. Свагда је о великим праздницима народ поучавао у цркви, и то врло лепо према оном народу: да не краду један од другог и да не отимају; да не иду Турцима на тужбу за сваке бесполице, да ји Турци затворају и оглобљавају, него нека се међу собом братски мире и пампрују; богати сиромаше да надгледају (као што је и он сам чинио). Он је истина као калуђер од богати узимао милостињу, али је сиромасима врло радо давао, и. п. жита, о Божићу печенице, уз белу недељу спра, о васкрсенију опет каква мрса; голоме кошуљу или каку аљину, а сирوماку, који нема чим да плати арача или порезе, и новаца. *)

146.

ЈЕВТА САВИЋ ЧОТРИЋ

ЧЛАН САВЕТА.

Јевта Савић или, иначе како су га звали, Чотрић рођен је у Тршњу у Јадру.

Године 1804 год., кад у Србији букине устанак Србски противу Турака под Кара-Ђорђем, Јаков Ненадовић, пошто Ваљевску и Шабачку нахију од Турака очисти, учини за Јадар и Рађевину Подрињског округа са Мехмед-Капетаном Виданћем, који је са царске стране био, погодбу из 7 пунктова, за олакшање томе народу, и да се Подриње од Београдског Пашалука, с којима су Дахнје заповедале, оцепи, и да ничију војску у Србију преко Подрињске нахије не пушта, а Турци или Турска војска ако би хтела прелазити, нека прелази Дрину почевши од Лознице па до ушћа Дрине. И тај уговор врло је користан за Србе био, да нису морали сву Дринску линију од напада Турака из Босне чувати.

Тад Јаков постави за старешине Јадра и Рађевине Јевту Савића и Анту Богдјевића.

Но кад Видајић 1807 год. погази тај уговор и пропусти Хасан-Пашу са војском кроз Јадар, те чак и у Шабач дође. Јаков крене војску, протера Хасан-Пашу од Шабца, уђе са војском у Јадар и Рађевину, заузме Лозницу и сав Подрињски округ под Србску власт подчини. Тад постави и за Војводу Анту Богдјевића са неколико буљукбаша

*) Даница Вука Караџића за 1828 год. стр. 2—3.

над Јадром *), а мало доцније Јевта Савић изабран буде за Подринску нахију за члана државног Савета, који је у истом члан био, биће и до саме пропасти 1813. године.

Године 1808 Јевта је у Београду као члан Савета уступио своју кућу, те је у њој Иван Југовић отворио велику школу.

Године 1813 Јевта је на народној скупштини у Београду изабрат за депутирца, и са другима слат у Ниш и Софију, Турском комисару Челеби-Ефендији, те су водили преговоре за мир. **) Но почем ништа успети нису могли, вратили су се натраг. Кад те несрећне 1813 год. Турци обвладају Србијом, Јевта као и други побегну у Срем.

Године 1814. кад су Србске Војводе, бавеће се у емиграцији у Аустрији и заоставше у Србији одредили, опуномоћили и 15. Декембра послали у Беч Проту Матеју Ненадовића, да на Бечком конгресу заступничке сила, а и Цареве мол, да би се заузели код Турске Порте да се неугњетава народ Србски у Србији, и да му се олакша у тирацији, а и права какова даду.

Одма по одласку Проте Ненадовића, познати обогатељи Србски лиферант Стеван Живковић Земунцац, узме узасе Јевту Савића Чотрића, па и они оду у Беч, као да за народ Србски раде. И Јевта однесе нека писма од Архипандрита Никшића и Молера, па г. Павковића, Недобу, Фрушића и друге. Јевта јави се Проти, који га упути, те та писма, па кога су писата и испоручена, преда. И Прота Ненадовић прими Јевту к себи за депутата, ако и није имао пуномоћје од Војвода, да се с њиме советује и да сложино за народ Србски раде. С њиме је Прота и излазио пред Императора Аустријског Цара Франца I., који и је врло лепо примио и обећао их, заузети се за Србску ствар. ***) А после тог био је Прота са Јевтом још и код неких дипломата. Но Јевта, кад се мало са Руским дипломатама упозна, начини прозбу на Руског Цара Александра и 14. Јануара однесе посланику Булгакову, те такову преда. У тој Јевтиној просби стајало је, „како је он Србски Саветник, и како проси да га Цар призна, и награди пензијом као и оне у Русији Србске емигранте и пр.“ Булгаков прими ту просбу од Јевте и кад Прота Ненадовић тог дана оде Булгакову, овај му покаже Јевтину прозбу и

*) Види Вукову Даницу за 1829 год. стр. 18—19.

**) Грађа за Србску Историју од Вука стр. 30.

***) Види Историју Милутиновића стр. 355 и Мемоаре стр. 253, 259 и 260.

упита га: зна ли он за то? Прота одговори да пезна. На то Недоба рече: „да би боље било трудити се о општем благоу, а то получив сваки ће учасник бити, и да је у општем благоу получио и наше собствено — за које смо се нарекли депутати. — И тако ти људи више су се старали за свој сопствени, него за народњи интерес. И више су за општу ствар шкодљиви били, него што су у послу Проту подпомагали. А Живковић није хтео с Протом ни да се састаје. После тог мало доцније 1. Марта, Недоба каже Проти да он пише доле у Срем Војводама, да је боље имати у Бечу једног депутата него трп, као што је Стеван Живковић и Јевта Савић Чотра, које каже они ништа не требају. То је вели, моје мишеније, а ви опет како знате.*)

Дал је после овога случаја, Прота Ненадовић Војводама у Срем писао, да се врати патраг Јевта Савић, а нарочито Стеван Живковић, који није хтео с Протом ни да се састаје, ни да се с њиме о народним пословима договара, а камоли да што за народ ради, незна се. Но има једно писмо од 22. Фебруара 1815 год., из Земуна писато Проти Ненадовићу у Беч, и у истом Живковићу и Јевти Савићу, од тајног одбора из Земуна, гди Архимандрит Мелентије Никшић, Петар Молер, Гаврило Николајевић и Павле Цукић жестоко коре Живковића и Јевту Савића, што се нестарају за народне послове, него гледе своје личне интересе, и што пишу и пишу које од кога поваца, саопштавају које коме приватним личностима по Митровици и друг'куде шта се тајно у Бечу и Земуну ради. Напоследку у писму овако кажу: „вама отче Прото ово пишемо да прочитате Г. Живковићу и Г. Јевти да знаду да се знаде све шта они по Срему раде, и од тога посла нека престану да не пишу више тако људма, којима не припадају. — Нама је наравно врло жао да их од таковога поступања неможе одвратити ни дјела сего поредак, ни нужда, народња, ни барем страх или срам од опште, које смо у наше послове умјешали, и да нерасердило онога, кога морамо молити.“**)

После овога Прота је се од њи са станом одвојно и одвојено живио, као што су га пријатељи Србски у Бечу саветовали. А после тог дал су они из Беча у Срем ешли, тако и дал је Јевта Чотрић те 1815 год. кад су Срби поново устали противу Турака и он у Србију прешо, шта је радно, и шта се с њим сбило, о њему нема ни гди

*) Мемоари Проте Ненадовића види стр. 228, 231 и 241—242.

**) Ово писмо предно је сво прочитати, због његове содржине врло зрело написато, и такта укоравајућег, у Мемоарима Проте Ненадовића од стр. 340—342.

спомена. Само у Вуковој грађи за Србску Историју међу предбројницима у Шабцу спомиње се неки трговац Сава Чотрић, која је можно био род Јевти Чотрићу.

147.

АНТА БОГИЋЕВИЋ ЈАДРАНСКИ ВОЈВОДА.

Антоије Богичевић родно се у селу Клубицама, у Јадру, близу Лознице, у почетку друге половине прошлога века.

Године 1804., кад у Србији букује устанак Србски противу Турака под Кара-Ђорђејем, Јаков Ненадовић очисти Ваљевску, па и Шабачку нахију од Турака, а за Подријску нахију са Мехмед-Капетаном Видан-ћем, који је се Царске стране држао, учини за Јадар и Рађевину уговор и одвоји од Београдског Пашалука, и то овакп: 1. да нема чпталука; 2. Срби да плаћају Капетан-Пашин арач и порезу, а више ништа, и те данке да купе они сами; 3. Срби сами да суде и да уређују по својој вољи; 4. Турци никаквим послом да не пду по селима, осим спахије да пзиђу једном у години, да покупе свој десетак и главипцу; 5. да војска Босанска, ако би у напред пошла на ове Србе у Београдском Пашалуку, неможе ићи преко Јадра, него доле па Мачви да прелази Дрину; 6. за знак да војска Турска у напредак ићи ће преко њих ићи доле па Србе, ићи ће њима каква зулума чинити, да им да Капетан-Паша свога рођака Дервиш-Агу да седи међу њима, и 7. за знак да они неће више пристајати с овим Србима одоздо, пошљу они Капетан-Пашин неколико Кметова у залогу и покупе између себе нешто оружја, те га у Манастиру Трноши затворе у једну собу, а кључ даду Дервиш-Аги. *)

Тада у Јадру постану Анта Богичевић из Клубаца и Јевта Савић из Трипћа старешинама ти срезова. И тако је уговором овим овај део нахије Подријске за неко време миран био од Турака, и Турци ни су могли преко Подриња пролазити и ићи Ваљевској нахији, него само од Лознице до утока Дрине; Дрину су прелазили и у Мачву упадали. Тај је уговор много за Србе полезан био.

*) После су дошли неки људи из Ваљевске нахије поћу, те оно оружје све одиели. Ако је и рђаво било, њима је тад добро дошло. (Сигурно мора ји је Јаков за то послати те су га покупили, као потребно народу.)

Но доцније Видајин, необзирући се на уговор с њиме учињен, пропусти Хасан-Пашу с војском кроз Јадар те продре Шабцу.

Године 1807. у Фебруару Јаков Ненадовин протера Хасан-Пашу од Шабца, уђе у Јадар и Рађевину с војском и поседне ји, заузме Лозницу и у њој шапац ископа. И ту за Подрипску нахију постави за Војводу Анту Богдјевића са неколико Буљукбаша; *) гди је од тог доба Анта у Лозници седло, и једнако са Турцима бојак био докле и умро није.

Војвода Анта увек је у Лозници био и чуво је од Турака, а и поред Дрине, да Турци из Босне у Подриње не продиру. А био је у боју са Турцима на Рожију код Сокола, и у Рађевини на Крупљу и Рађевом пољу. Код Лознице бијо је бој са Турцима више пута; и два пута био је великом Турском војском у Лозници обсађиват. Но оба пута бранио је се у Лозници храбро, докле Србска војска с поља није дошла, те га обсаде ослободила.

Године 1808. на Свет. Тронце први пут обсадио је Анту у Лозници Травнички Везир и Али-Паша Топал Видан са снагом војском од 100.000 Турака. Али стигне, Кара-Ђорђе, Јаков Ненадовић и Лука Лазаревић са војском, те га обсаде ослободе, Турке разбију и преко Дрине претерају.

Године 1810. други пут обсадио је у Лозници Анту Богдјевића са Милошем Поцерцем и Бакал Милосавом, Везир Босански Дерен-Дели Али-Паша са војском од 50.000 Турака. Но опет са Мораве стигне Кара-Ђорђе, а од Шабца Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и многе друге Војводе са војском, ударе на Турке, пак Анту, Поцерца и Бакал Милосава муасела ослободе, и на Св. Тому 6. Октобра жестоко Турке разбију, гди мноштво Турака мртви падне, а остале и преко Дрине претерају. Но у том боју, ако је и врло мало Срба погинуло, много је Србски Војвода рана допало.

Како је Анта са Поцерцем и Бакалом у Лозници у муасели био, како су Турци снамо на њов шапац ударали, и како је Анта војску Србску соколно, ево шта народна песма казује:

*) Вук у својој Даници за 1828 год. каже: „Јаков је се, истина, тога лета неколико пута кајао, што није Војводића поставио место Антонија, јер је Антоније непочетка био човек мекаи, и више кмет него појник; али тако остаде.“ Види стр. 18—19.

Но дела Војводе Анте потиру то Вуково мишљење јер, она сведоче, да је Анта био добар јунак и добар вођа, па ће бити неосновано то Вуково казивање, као и много друго које шта. К. Н. Н.

„Како Турци нагло ударају,
За бедем се рукам' приваћају,
Лозница се из темеља креће.
У граду су до три Војводе:
Прво јесте Србска Војвода
Од Лознице Богичевић Анто,
А друго је Србска Војвода
По имену Милош од Поцерја,
А треће је Србска Војвода
Ја из Шабца Бакал Милосаве.
Трци Анто по бедему граду
Како соко по јелову грађу,
По бедему поређа барјаке.
А Србине меће на бусије;

Виче Анто грлом бијелјем,
Виче Анто, к'о да соко клекне,
Око себе Србадију рабри:
„О Србини, не бојте се, браћо!
„Пун'те пушке, а туците Турке;
„Нек је Турак' сто хиљада војске,
„Нас у граду двадесет стотина,
„Нека знате, разбићемо Турке.
„Нежалите праха ни олова,
„У мене је за доста чебане:
„Да ложимо три месеца дана,
„Да ложимо, војску би грпјали:
„Чебане нам нестати неможе...!“

После овог крвавог боја на Лозници 1810 год., није више жестоки бојева на Лозници до 1813 год. било. У почетку те године Анта разболе се и у Лозници напрасно у другој половини месеца Априла умре, *) где је, кажу по његовој жељи, у тврдом Лозничком шанцу, гди је и војевао, укупат.

Кад су Турци несрећне 1813 год. Лозницу освојили, прича се да су Антино тело из земље ископали, главу му одсекли и у Зворник је однели; а тело његово бацили у бару до шанца према реци Штири. Но неки Срби поћу из баре изваде тело Антино и затрпају га опет у пређашњу гробницу.

Данас је у том шанцу, кога зову „Град“, озидаана мена црква са школом. Гроб Антина налази се од цркве пет хвати удаљен са југоисточних црквених врата. Место, гди кости Војводе Анте Богичевића леже, нема никаквога белега што му гроб покрива, осим један пошири камен од калдрме црквене!

Анта кажу био је осредње повишег раста, средњи лени бркова, подужни образа, стасит и врло лени човек. Од нарави био је пријатан у разговору, паметан у суђењу, добар јунак и господствен човек.

Ево како се о Анти пева:

„Цар Везира на диван позива:

„Мој Везире, што ми већ не дођеш?“

„Ах! Мој Царе, како ћу ти доћи?

*) Види Дјеловодни протокол Кара-Ђорђевог стр. 140 и 141.

Кад не могу кроз Лозницу проћи;
Од господства Богичевић Анте,
Од његових силнијех јунака;
Од сарука и од јатагана,
Од сабаља и тапких пушака.“

Војвода Анта оставио је после своје смрти једину ћер Тожанију, која се 1816 год. уда за господара Јеврема Обреновића, и два сина млађег Милоша и старијег Богосава, кога Кара-Ђорђе, акоје и врло млад био, одма на место његовог оца Анте, Војводом постави.

148.

БОЈА БОГИЧЕВИЋ

ЈАДРАНСКИ ВОЈВОДА.

Богосав Ан. Богичевић рођен је у селу Клуцима у Јадру. Отац му је био Војвова Анта Богичевић. Кад му отац у другој половини месеца Априла 1813 год. у Лозници умре, *) њега Кара-Ђорђе одма постави Војводом у Јадру. Но како је Боја био врло млад од 17—18 година, то Кара-Ђорђе поред њега постави и Соколског Војводу Петра Молера, да га у Војводским и старешинским пословима руководи и обучава.

Године 1813, кад Турци Лозницу обседну, и у Лозничком шанцу Петра Молера, ту је био и Боја Богичевић са Јадранцима. Па како им ни одкуд помоћ није доћи могла, да ји обсаде Турске ослободи. Петар Молер на позивање Турско, пехтевини се Турцима предати, него једне тамне ноћи крадимице са 800 Срба изиђе из шанца, провуче се кроз Турке и побегне. Младп Војвода Боја у кога је јединог остао коњ жив, а други сви коњи, на и Молеров, у шанцу од Турски кумбара изгинули су, мора је тад с коњем последњи из шанца изићи, да неби Турци топот коња преко Ћуприје осетили. И тако и он из шанца на коњу избегне и живог свој спасе.

Како после тог Турци заузму Лозницу, разбију Србе на Засавници и дођу Шабцу. Тако одма и Србска пропаде буде, гди већа част Срба и Војвода у Аустрију пребегне. А ји Боја Богичевић са Петром Молером у Срем пређе, гди је у Срему осто до 1815. год.

*) Види Дјеловодни протокол Кара-Ђорђевог стр. 140, 141 и 176.

Кад се 1815 год. Срби наново подигну противу Турака. Воја Богичевић са Петром Молером пређе из Срема у Србију дође Ваљеву, гди је у Кљчевачком шанцу био; одатле са Молером и Ваљевском војском отишао је у Шабачку нахију у Црнићево да подижу народ противу Турака. Шта је даље са тим младим Војводом Богосавом Богичевићем било, незна се.

Млађи брат Војни, Милош Богичевић, пошто је школоват и одрастао, био је чиновник, и у последње време 1842 год. помоћник внутрени дела у Министерству. Но 1844 год. због зашлета политичног у Шабцу погинуо је. После смрти своје оставио је једну ћер Катарину, која је удата била за Капетана Милана Даниловића, који је сам себи живот одузео, и она је и данас као удовица жива; и после себе оставио је Милош три сина, који су данас сва три жива. Аћу, који је Полковник Србске Артилерије, Милана који је данас Министар, и Мијанла који приватно живи, и сва тројица су ожењена, којим је Бог подарио више деце.

149.

БОРБЕ ТУРЧИЈА ИЛИ ТУРТА ХАРАМБАША.

Рођен је у Срему у селу Босуту. Још као млад пређе у Србију и буде у варошници Крупињу, округа Подришког, мајстор ћурчиски, од ког је заната и зват Турчијом. Но он доцније напусти ћурчиплук одметне се у хајдуке, гди је у Подрињу хајдуково, и харамбашом посто.

Кад 1804 год. 24. Јануара Кара-Ђорђе устане противу Турака у Јасеници, Крагујевачкој нахији; 15. Фебруара дигну се Срби и у Ваљевској нахији и на Бранковачком вису под Јаковом искупи се до 800 Срба. Одакле Јаков Ненадовић оде пред Турке у Шабачку нахију; 23. Фебруара на Белину сретне Турке и побједе се с њима, гди падне мртви и од једне и друге стране. Турци окрену Ваљеву и дођу у Свислеу на конач. Јаков претече Турке и ту ји 28. Фебруара разбије, где Турака 280 мртви падне. И одатле оде са војском к Шабцу, те и варош Шабачку 7. Марта узме, и потам стане и Град Шабачки тући. А у Априлу одпочне и преговоре са Турцима водити да му Град предаду.

У то време неки Ножин-ага, отишавши из Београда у Босну, чује отом, на око Зворника, Јањине и Белине искупи 1.500 Турака, пређе Дрињу и дође у Лешњицу, с намером да иде Шабцу Муса-аги у помоћ.

Но како је се тад Ђорђе Ђурчија са хајдуцима појавио био у Церу планини код Дешинце, Ножић-ага напусти да прво на хајдуке удари и да ји похвата. Ђурчија дозна зато, па се уклони у Манастир Чокешину под Цером, и јави за Ножића Јакову.

Јаков Ненадовић, како зато чује под Шабцем, поручи Ђурчији и Мачванском Кнезу Мијаилу Ружичићу, да прекупе штогод могу више Срба код Чокешине противу Турака, и да ће и он с војском доћи. На од обсаде Шабачке узме 400 момака и појити Чокешину пред Турке.

Ђорђе Ђурчија кад види Јакова с мало војске, зашита га зашто није више војске са собом довео, јер има много Турака, неће им се противу стати моћи. Јаков му каже да није много више са собом узети, да неби Шабачку обсаду ослабио; но кад има много Турака да се затворе у камену, а у Манастира Чокешине, па да пограде метерпзе, па да дочекају Турке и да се бију, докле им и Кнез Мијаило са војском нестигне.

Ђурчија рече Јакову да он неће да се затвора у зидове као баба, па да се бије и лудо да гине, него да он мисли да је најбоље да се уклоне испред Турака. Јаков му одговори да он то учинити неможе, јербо би Турци снадили Чокешину, продрли Шабцу и обсађене Турке обсаде ослободили. На укори за ту плашњу Ђурчију.

Ђурчија узме своји 200 момака па оде уз Цер планину, уклони се испред Турака и нехтене дочекаш да се са Турцима бије, пада браћу своју. *)

А Јаков сам са своји 400 момака и са Ваљевским хајдуцима, браћом Недићима и њиновом дружином остане, те је кржави бој са Турцима бије пред Чокешином, више Врањевачког потока, па Лазареву Суботу, 18. Априла 1804 год.

Ево шта каже и народна песма о Јакову и Ђурчији код Чокешине:

„Како дође Ваљевац Јакове,	„Оћеш, болаи, више довест' војске?
„Како дође и доведе војску,	„Ако л' нећеш више довест' војске.
„Те се Јаков саста са Ђурчијом,	„Ја се први с Турци бити нећу:
„У образ се они пољубише,	„Јер ја писам дрво врбовина,
„Ал' за здравље питаи' се не ћеше,	„Кад пос'јеку, да с'омладит' могу.
„Веће одма кавгу заметнуше:	„Па да будем врба, к'о и бпла.
„Вако рече Ђурчја араџбаша:	„Већ Ђурчија горски араџбаша,
„Та Јакове, Србски комендате!	„Кад пос'јеку, омладит' се нећу:“

*) Мемоари Проте стр. 82 и 83.

После овога причао је, колика је сила Турска, како ју је у Лешњици уводио, и како Турци смарају да Поцерницу поробе и цркву Чокешницу запале. На то му Јаков овако одговори:

„Ти Турчија, један пржибабо!	„Ал' је мучно мејдан дјелити
„Ни стари ти четовали нису,	„У по подне св'јету на видику:
„Већ чували краве по Сријему.	„Не ћу, море, више кунит' друштва,
„Ласно ти је море бабе пржит'	„С'ово брата дочекаћу Турке.“
„У попоћи, кад нико не види,	

И тако, док је се Јаков препиро са Турчијом, Турци се крену од Лешњице. Кад Турчија чује да Турци Чокешницу пду:

„Он докопа пушку по средини,	„Пренаде се Ружичић Мијанло,
„Обазре се, рече три рјечи:	„На мах своју распустијо војску:
„Моја браћо, до триста другова!	„Моја браћо, и моја дружино!
„Ко ће са мном, нека иде за мном:	„Кад Турчија бјежи у планину,
„Ја се први с Турци бити нећу.	„Нема данас боја са Турцима,
„Што бијаше огња племенита,	„Ви бјежите сваки своје двору,
„Са Турчијом оде у планину.	„Да се сваки код свог двора нађе.“
„Кнез Мијанло Ружичић пошао	„Ту Мијанло распустио војску.
„Из лијепа села Метковића,	„Чича Јаков остаде пред црквом
„И он води три хиљаде војске;	„Су својијех три стотине друга;
„Кад Мијанло опазн Турчију,	„Су четири своје арабаше.“
„Бе Турчија струже уз планину,	

И тако кад Турчија изневери Србе, остави Јакова и своју осталу браћу код Чокешнице. И Недић пехтецу да се у Чокешници затворе, него изиђу пред Турке по више Врањевачког потока, увате бусије и дочекају Турке, гди су се ваздап тукли на Лазареву Суботу 18. Априла 1804 год. Но кад пред вече нестане Србима чебанае, онда Турци са свију страна обколе Србе, и разбију ји тако, да је Јаков једва жив и са пола своји војника и то по већој части рањени, главу своју изнео и у Шабац тога вечера дошао. Ту на Чокешници погину оба брата Недић Димитрије и Глигорије, Дамњан Котешанин и Дамњановић Панто са њим дружинама. Но и Турака мноштво је изгинуло, да је се Но-жви-ага само са 500 Турака пезапаливши ни Чокешницу, у Јадар без обзирце на копак вратио, кога Сребрнички Паша, који је са Јаковом за Јадар учинио погодбу и ухватио пријатељство, да он неће на Србе нападати и Турке кроз Јадар пуштати, ако Срби у њега ништа неди-

рају, на велики нетак дочека и преко Дрине га са мало друштва претера. *)

Ма да су на бојишту код Чокешине готово најхрабрији Србски војници понадали, опет су зато и Турци уништени били и недођу Шабачким Турцима у помоћ. И тако Шабачки Турци 20. Априла 1804 год. предаду Град Шабачки Јакову, у ком Јаков за управитеље Града постави Павла из Вукопе Н. додавши му и 20 момака, и једног Турчина; и после тога по скелама и по пахљи Шабачкој понамешта Србске старешине, па оде Ваљеву. А после тога на позив Кара-Ђорђа 9. Маја оде са војском Ваљевском и Шабачком и с топом на Врачар, гди су и остале Србске вође са војском дошле и шанце око Београда поградиле.

Тад и Ђорђе Ђурчија Арамбаша дође из Поцерине са неколико својих хајдука на Врачар. И Јаков му за његову непослушност и издајство на Чокешини опрости. Кад Јаков са Кара-Ђорђем пође противу Пожаревца и Ђурчија пође уз војску Јаковљеву. И кад се Пожаревац после нетог дана обсадног боја Кара-Ђорђу преда и Турци Кара-Ђорђу 50 кеса новаца, неколико коња, сребрни пожева и други ствари даду, које Кара-Ђорђе на старешине и добре војнике подели, и Турке низ Дунав на лађама испрати. Па одатле оде на Смедерево Смедеревски Турци кад виде у Срба топове, поплаше се, даду Кара-Ђорђу нешто новаца и остали дарова, учине примирије и обвезу се, да неће из Града у окружије и варош излазити, и да ће се мирно владати. И тако Кара-Ђорђе остави Турке у граду, а с Јаковом врати се на Врачар; гди с њима и Ђурчија са својим моћима дође.

Кад Ђурчија на Врачар дође, незадовољан са Јаковом, што и он није део иљена на Пожаревцу добио, одвоји се од Јаковљеве војске. Па кад његов момак у логору противу строге Кара-Ђорђеве паредбе да се пушке бацати несмеду, пушку на дивљу патку пзбаци и од Кара-Ђорђа буде рањен (овде Прота Ненадовић приметбу чини, и каже да је Буљукбаша Митар Мањеница, Кнеза Пеје Јанковића брат пушку неотично пзбацио, и да му је Кара-Ђорђе зато опростио, а не да је Кара-Ђорђе ма кога за ото рапио), **) Ђурчија се и на Кара-Ђорђа озлоједи, остави логор и са Врачара са својим 10—15 момака бескућника

*) Историја Павла Јовановића стр. 12. и 13.

**) Мемоари Проте стр. 207 и 208.

оде Шабцу. У путу пороби Турчија у Ваљевској нахији у селу Грабовцу у по подне једног трговца Борђа Маџара дућан и робу му сву однесе; и тако је све успут чинио докле и у Мачву дошао није, а и ту што је што Турско било од Срба истраживое. А после тога за ппат Јакову све оне власти, које је Јаков после освојења Шабца у Шабачкој нахији пеностављо, као Буџукбаше, Скелеџије, Ђумрукџије на Сави и друге, растера и место њи своје људе самовољно понамешта, а и свога брата Јована на Митровичкој скели за Ђумрукџију намести. *) На кад то учини, преко Цера оде у Јадар и Рађевину. 2. Јула у вече запали Али-Бегове дворе у Шурицама, и све онде десивше се Турке побије; за које срезове учинио је био Јаков, са Али-Бегом Видајпћем мпр, да Срби неће Јадар и Рађевину узнемиривати, а тако и да Али-Бег неће Турке противу Срба кроз те срезове пропуштати, да се са Србима бију, него изван његовог домањаја нека иду од Лознице до Раче. На ако је Војвода Лука Лазаревић и опомињо Турчију да то нечини и не нарушава уговор, он ипак пошље левом страном Јадра Арамбашу Симу Сарпћа из Цикота са Петром Барјактаром и неколико момака, а десном хајдука старог Тодора Бојновића из горњег Добрића на Лешњицу, Турчија пак са прочима момцима оде у Рађевину на Крупањ. Сима Сарпћ подигне Јадране и дође у Тршић на преноћије, одакле пошље момка у Лозницу, ал је Лозница већ била пуста, Лозничани се разбегли. По-тому оде у Лозницу Турчија сам и опљени све. Ту остави Мелептија Игумана из Манастира Трноше и Арамбашу Митра за судије; одатле оде на Сърдан и стани се на дну Ковилаче на једном брегу, а после спђе у раван, а Бојновић десном страном Јадра удари и протера Лешњичане преко Дрине, а Крупањани сами утеку, пак и он стани се у шуми Ранитовачи на утоку Јадра у Дрину. Турчија, подигнувши Рађевину, разреже на народ и скуп један целеп говеда од народа, и отера у Митровицу на скелу и прода, пак купи барута и олова, врати се на-траг у Јадар и подели војсци.

Овим поступком самовластним Турчија наруши мпр, између Јакова Ненадовића и Али-Бега Зворничког углављени. На тад Али-Бег са Мус-Агом скуп по доста војске, пређу Дрину, ударе на Бојновића ноћу и освоје Ранитовачу. Одатле оду у Лозницу без борбе, настану

*) Види Устанак Србски од Светића стр. 31, 32 и Мемоаре Протине од стр. 100—101.

се у њој, и одатле изилазили су и села уз Јадар палили, робили и гди су год кога Србина уватили, секли су и опет враћали се без одпора у Лозницу. *)

Кад Јаков и за овај самовољни поступак Турчина, с којих је Турке изазвао, те Србе у Јадру и Рађевини без обране робе, пале и секу, дозна; одма јави Кара-Ђорђу и обтужи Турчију код Кара-Ђорђа и други главара: Како га је код Чокешине у боју напустио, како му у боју код Шабца није помогао, по по Мачви тумарао, како је са Врачара самовољно отишао, у Грабовцу дућан Ђорђа Маџара поробно, а и како народ ара, како је у Шабачком округу власти, које је он остављао растеро и своје људе понаместо, и како је за Јадар и Рађевину са Али-Бегом уговорени мир за Србе врло користаи нарушио и тиме Турке изазвао, те Србе секу, робе и пале. На тужбу Јакова, Турчија као издајник, хајдук и у дружитељ буде на смрт осуђен, и Јакову се даде овлашћење да то у дјејство приведе. **)

Потом одма напред пошљу Војводу Милована Грбовића, са неколико стотина људи из Ваљевске нахије, и Кара-Ђорђе пише Војводи Луки Лазаревићу те и он Шабачку нахију подигне, и оду противу Турака к Дрини, уз које и Турчија са својим хајдуцима престане. Но док су они дошли, Турци су непрестано уз Јадар палили и робили.

Тек што су Лука и Грбовић дошли до Јадра, Муса-Ага, који је 20. Априла по заузећу Града из Шабца у Београд прогнат, и одатле у Босну отишо, покупи у Босни неколико добри коњаника, пређе Дрину, мучки според Србске војске прође кроз Мачву, дође у Шабац, 70 Србски глава на Бајиру 6. Августа 1804 год. на Преображење одсече, ископа своји сто ока дуката у Граду Шабачком, и за два сата врати се опет натраг и у Босну оде.

Војвода Лука Лазаревић и Грбовић, како су дознали да је Мусаса Шабцу продро, окрену војску преко Поцерине пред Турке и дођу у Чокешину на препочије. Но кад дознаду да је се Мусага већ у Босну повратио, Војвода Грбовић са војском и Ђорђе Турчија са хајдуцима из Чокешине сутра дан врате се опет натраг, и преко Лешнице оду у Турску Липницу и ту поћ све попале. Одатле сутра дан

*) Види Историју Павла Јовановића од стр. 16—17.

**) Историја Пав. Јовановића, види стр. 18 и Устанак Србски од Светића стр. 32.

оду у Лозницу, гди и ту што је Туреко остало попале, па се у Клубце пзмакну, и одатле Грбовић оде на копак у Тршић, Ђурчија ту поћи па и он сутра даи у Тршић дође. *)

Но како је и Јаков Ненадовћ из Београда са Војводом Јанком Катинем са ценио Београдске, Ваљевске и Шабачке војске дошо да Шабачке Турке казни, зато што су Мусагу у Град Шабачки пропустили, и да казни Ђурчију за његово вероломство. **) Тако Јаков остави код Шабца Катина, узме по неколико момака од Ваљевске и Шабачке војске и ништа недирајући у оне људе, као ни у брата Ђурчиног, које је Ђурчија понаместо, дође у Ново-Село, да по датом му овлашћењу самовољног Ђурчију и његову хајдучију, зване Ђуртовце, казни.

Па из Новог-Села пошље поруку и позове Ђурчију да му на договор дође, да се Ђоја договоре како ће се Јадар и Рађевина од Турака чувати, да села не пале и робе.

Кад Ђурчија тај позив од Јакова у Тршићу прими, ликаковом свом злу нападајући се, узме узасе Арамбашу Симу Сарића из Цикота, и хајдуке Петра и Николу, оба два рођена брата из села Бадање, и оде у Ново-Село Јакову на договор.

Кад Ђурчија у Ново-Село Јакову са та три своја хајдука дође, Јаков га лепо прими, а своје момке одреди да гледају да ји сва три у једно време побију. Кад Ђурчија, после ручка оде под један Јаковљев чадор и легне да спава, Јаковљеви момци седну са Арамбашом Симои на једну кладу, стану ппти, и претворе се да оће да пазаре неке његове пиштоље: а кад он њима да пиштоље да гледају, други га превале преко класе и закољу га ножем. Кад то опази један од оних двојице браће из Бадање, отрчи Ђурчији под чадор пак повиче: „Арамбаша! Од Бога не пашао! Убише Ваљевици Симу!“ Ђурчија скочи, и повиче: „Коња овамо дај?“ А кад види да се коња дочепати неможе, он спонадне пушку посредии, па побегне преко логора, а Јаковљеви војници повичу: „Ај, море, удри те хајдука.“ Онда пушке са свију страна препуцају, те Ђурчију на седамнаест места обране, он побегне у једну колебу гди га ране савладају и он падне на земљу, Јаковљеви војници дотрче, тега у колеби премлате. Исто тако убију и она два хајдука његова,

*) Види Историју II. Јовановића стр. 17 и 18.

**) Мемоаре Протине стр. 100, 133 и 134.

оба брата из Бадање. После тога пошље Јаков момке те убију и Туртиног брата Јована на Митровачкој скели, и разашље људе те по Шабачкој нахији побију више од 30 Туртиноваца, а неки се од њи разбегну и посакривају. И онда Јаков понаместа опет своје оне људе које је Турчија позбациво био; па се врати натраг у Шабац да Шабачке Турке са Катићем казни, што су Мусагу у Град пушћали те је новце ископао и 70 Срба посекао. Но Турци се затворе у Град и нехтену га пустити, и он, кад им ништа неузгогне учинити, оде Београду. *)

Ево овако је за своје самовољство окончао свој живот чувени Ђорђе Арамбаша, прозвани Турчија или Турта.

150.

ТОДОР БОЈНОВИЋ

ХАЈДУК.

Родио се у горњем Добрићу у Јадру. Уз Немачки рат био је у Лозници као мали Буљукбашица над фрајкорима и с Немцима чувао Дрину од Турака. Кад се Немци врате, он се не смеде одма предати Турцима, него се одметне у хајдуке, па се после преда, пошто се већ умири са свим; и од тога је доба живео мирно код своје куће, као и остали сељаци. **)

Године 1804, кад букне устанак Србски против Турака, и Јаков Ненадовић очисти Ваљевско окружје од Турака и пређе с војском и у Шабачки округ. Тад у Церу појави се Турчија Арамбаша са хајдуцима. Турци пођу противу Турчије, он сиђе Чокешини, Турци пођу и Чокешини за њим, и он јави о том Јакову под Шабац, који претрчи Чокешини пред Турке са 400 момака. Но, Турчија кад види толку малену војску код Јакова, нехтене се бити са Турцима, него повуче се опет са хајдуцима у Цер планину.

После, тог кад Јаков очисти и сво окружје Шабачко и са Али-Пашом Виданћем за Подрипски округ уговори мир, и по позиву Кара-Ђорђа оде Београду, и Турчија са неколико своји хајдука оде на Врачар, гди је и на Пожаревцу био. Па кад се од Пожаревца Турчија врати, он остави самовољно и Врачар, дође у Шабачко окружје, послаца званичнике, које је Јаков по Шабачком округу испоставља, па

*) Мемоари Проте, види од стр. 133—134

**) Даница Вукова за 1827 год. стр. 16—17.

своје по наместа, и онда пређе у Подрински округ, наруши уговорени Јаковом са Видајићем мир, и побуни Јадар и Рађевину.

Тад и стари хајдук Бојновић ступи у чету Турчијину. Турчија пошље левом страном Јадра Арамбашу Симу Сарића из Цикота са Петром барјактаром и са неколико момака, а десном хајдука Тодора Бојновића, а са прочим сам Турчија оде у Рађевину на Крупањ. Сима Сарић подигне Јадране и дође у Тршћу на преноћиште, оданде пошље момка у Лозницу, ал је Лозница већ била пуста, Лозничани су се били разбегли. Потом оде Турчија у Лозницу и сву је опљени. Ту постави Мелентија Нгумана из Манастира Трноше и Арамбашу Митра за судије; одатле оде на Сврдан, и стани се на дну Ковиљаче на једном брегу, а после спје у равн. А Бојновић десном страном Јадра удари и протера Лешњичане преко Дрине, па стани се у шуми Ранитовачи на утоку Јадра у Дрину. Турчија потом покупи целог говеда, отера наскелу те прода и купи чебане. Но зато време Али-Бег са Мусагом скупил доста војске, пређе Дрину, ударе на Бојновића ноћу и освоје Ранитовачу. Одатле оду у Лозницу без борбе, настану се у њој, и одатле излазили су и села уз Јадар палили, робили, и гди су год које га Србима уватили, секли су и онет враћали се у Лозницу. *)

Пошто Јаков Ненадовић стигне од Београда и Турчију за нарушени мир и самовољство његовог сурђу казни, и поврати мир у Подрињу, као што је са Видајићем уговорио, Тодор Бојновић оде својој кући гди је неко време мирно живио.

Кад Турци 1806 год. у пролеће ударе на нахију Шабачку, Бојновић немогше срцу одолети, него с неколико момака оде преко Цера и стане се бити с Турцима. Но будући да су му жена и деца била у Јадру, зато где који Срби стану говорити, да он није дошао да се бје са Турцима, него да су га Турци послали, да шијуни. Он ово чувши, обећа се, да ће на првом боју или погинути или Турчина жива уватити и показати им, зашто је дошо. И тако на првом боју потегне из пушке, те убије једног Турчина, други пак Турчин, видећи, да је он избацио пушку, учини јуриш, да му одсече главу, а он распаливши пушком кијачки Турчина по глави, онесвести га мало и обори на земљу, па притисне да га веже; но док он овога свеже, други потегне из пушке, те га рани у кук. И тако његови момци доведу пред Јакова и

*) Историја П. Јовановића стр. 16—17.

њега рањена и Турчина везана. После се излечи у Манастиру Радованици, но остане мало ром, и таче му остане у куку.

Кад Јаков 1807 год. дође, те побуни Јадар и Рађевину, он постави у Јадру Војводом Антонија Богичевића и испоставља неколико Буљукбаша, а Бојновић поред свију његови заслуга и јунаштва остане онако, и сам од своје воље скупи неколико момака, те стане изнад Лешњице онет чувати стражу од Турака. Јаков се истина тога лета неколико пута кајао, што није Бојновића поставио место Антонија, јер је Антоније из почетка био човек мекаи, и више кмет него војник; али тако остаде. *)

Године 1808 подбуне Бојновића његови момци и пријатељи да тражи, да му се даде десна страна Јадра, да буде над њом барем Буљукбаша (под Антонијем). И тако он са верним другом својим Гаврилом Цакленом из Бегове Лешњице отиде у Београд у јесен те и те године да то тражи; но будући да је Антоније, као Војвода и богат човек, имао свуда више пријатеља него он, зато Савет окриви и њега и Цаклена, и пођу да ји обојицу као немирне људе, који се противе постављеној уредби затворе у кулу, но они дознавши то, побегну, те се сакрију у некаку Трговачку лађу, и по том утеку пешнице у нахију Шабачку, а који са свим пртљагом остану им у Београду и пропадну. После тога 1809 год. Цаклен отиде преко Дрине на војску, те погине; а Бојновић, не смејући од Антонија ни у Јадар на своју бантину, остане у нахији Шабачкој у селу Добрићу, и стане опет онако ром и стар (већ преко 50 година) наново крчити, орати и копати, те се ранити са женом и с децом.

И тако је онде живео до године 1813; а кад те године Турци опет обвладају Србијом, он се врати у Јадар, а Турци га увате и одведу у Зворник, те обесе.

Бојновић је био крупан човек, суви дугачки образа с испалим агодицама, голема покучаста носа, повелики и дебели бркова, и страшица јуначкога погледа. Био је не само храбри јунак, него и мудри уредник и велики започица у војски; све је тежио на Немачке уредбе, што је уз рат видео. **)

*) Овако само Вук Караџић каже у својој Даници за годину 1829 на стр. 17 и 20. Али Анта својим леним јуначким делима потро је ово Вуково неосновано казивање, а држим да се Јаков није кајао, што је Анту Војводом именово. К. Н. Н.

**) Из Вукове Данице за 1829 год. стр. 17—20.

В.) РУЈНО, СТАРИ ВЛА И РАШКА.

IX. УЖИЧКА НАХИЈА.

151.

ХАѢИ МЕЛЕНТИЈЕ СТЕВАНОВИЋ

АРХИМАНДРИТ РАЧАНСКИ, ВОЈВОДА СОКОСКИ.

Потоњи Владика Шабачки.

ХаѢи Мелентије Стевановић родом је из Бирча, у нахији Сребрничкој.

Њигу је учио по Манастирима, а покалуђерио се у Манастиру Трноши, у Подрипском округу. Ишао је у Јерусалим, 1794 год., и кад се отуд вратио, добио је од Турака ферман да може оправити Манастир Рачу, у ондашњој Сокоској, а сад Ужичкој нахији. Он је ту оправку одпочео године 1795. Био је човек отресан, заузет за ствар свога народа и није се клонио изложити непријатности Бог зна каквој, само да уради оно што је држао да је право и да је његова дужност.

За Мелентија у почетку 1804 год. Фочић Мехмед-Ага овако је говорио:

„Док запалим Рачу украј Дрине,
„И погубим ХаѢи Мелентија,
„Кој’ је ниш’о преко мора сињег
„Те је Влашку хабу походно,
„Пак се узгред у Стамбол вратио,
„И од Цара Ферман излагао
„За стотину жупијех дуката,
„Да власима богомољу гради

„Да је гради за седам година,
„Начини је за годину дана.
„Ево има шест година дана
„Како зида покрај цркве куле,
„А у куле набавља џебану
„И по мраку тонове привлачи;
„Видиш јолдаш! Да се нечем нада.“

Није познато и исторично признато да је ХаѢи Мелентије џебану и тонове за раније прибављо и за устанак спремо се. Јер године 1804, кад је Кара-Ђорђе, а затим и Јаков Ненадовић усто противу Турака, Сокошка и Ужичка нахија биле су мирне. И тек доцније, кад је Јаков очистио Ваљевску и Шабачку нахију од Турака, и са Мехмед Капетаном Видајићем уговорио мир за Јадар и Рађевину Подрипске нахије. Тек је онда Мелентије ступио у договор са Јаковом Ненадовићем и започео спремати народ за устанак у том крају. Па тек

године 1805, кад по заповести Кара-Ђорђа Јаков Ненадовић са Луком Лазаревићем од Дрине у Јулу ноће противу Ужица и удари според Сокола Града, и Хаџи Мелентијем спремљен народ за устапак у Сокоској нахији подигне на оружје и из сѐла, у којима су Турци били, стера у Град Соко а и преко Дрине претера ји. И тад Јаков Ненадовић Хаџи Мелентија Архимандрита Рачанског постави Војводом Сокоске нахије и главним старешином тог краја. Одатле Хаџи Мелентије са својим Сокољанима и са Јаковом пређе у Ужичку нахију, гди ји Милан Обреновић дочека, и одатле оду к' Ужицу, кога са свију страна војском обколе, стану га бити и кад варош запале, гди 5.000 Турски кућа изгори и Турци збију се са женама и децом у Град и око Града, почем у малом Граду нису се могли сви склонити. Онда Срби стану и на Град пуцати, гди Турци приморани буду понудити Јакову предају, коју Јаков прими, и Турци 20. Јула па Свет. Илију Ужице Јакову предаду, пошто му 50.000 гроша и 80 хатова као глобе даду, које Јаков све на војску и старешине подели, и тако Срби погорелу варош заузму. *)

Кад тако Ужице освоје, Јаков постави у Ужици за Војводу Алексеу Поповића па се врати са Луком Лазаревићем, и Хаџи Мелентијем натраг. Мелентија остане у Рачи, те је Сокоском нахијом од то доба неко време управљао, и око Града Сокола и поред Дрине са Турцима бахтао се. А Јаков са Луком оде у Шабачку нахију на Дрину.

Године 1810. на народијој скупштини Кара-Ђорђе и Совет одреде за посланике Архимандрита Хаџи Мелентија, Милана Обреновића и Мијанла Грујевића, те су 17. Нојембра ишли у Букурешт Главнокомандујућем Графу Каменском, и благодарили му на дотадашњој помоћи Руској и молили га да Србима опет војске у помоћ пошаље. Ту у Букарешту Мелентије остави Милана, који доције 29. Декембра и умре, а он оде и у сами Петербург, те је Цара молио да Србима помогне и ослободи ји господарства Турског.

Хаџи Мелентије као наметаи човек био је у Петрограду врло лепо примљен и том приликом од Цара Руског добио је златан крст на златном дугачком ланцу, који се и сад чува у ризници Манастира Раче, и један скупцеи брилијантски прстен. Овај крст и прстен Ме-

*) О узимању Ужица врло интересантно причање види у Мемоарима Протиним од стр. 178—184.

лентије је увек на себи, као одличје од Цара Александра I. дато му под Кара-Ђорђењ, носно; после пропасти Србске 1813 год., кад је прешо у Срем и тамо га је у Фрушкој Гори носно. Но кад се 1815 год. врати у Србију, Кнез Милош понште од Хаџи Мелентија тај прстен да му га да, говорно је: „што ће теби прстен као духовнику.“ Овај му као Царску успомену нехтене дати. Милош хтевши од њега таковн насилно узети, и тако посвађају се, због чега су у великој омрази живили. Има и даље прича, да га је тај прстен и живота његовог од Милоша стао, и да је тај прстен после Мелентијеве смрти 1824 год. опет Кнез Милош себи узео, којему је Калуђер Моја морао таковн предати.

Године 1811 био је Архимандрит Мелентије изабран за Шабачког Владику, и отпшао је те управљао Епархијом као Администратор, али није још био посвећен за Владику. Има писмо једно Кара-Ђорђево од 4. Априла 1812 год. којим позива Проту Ненадовића да дође, да се Мелентије за владичи, које као интересно сво овде стављамо:

„Поздрављамъ васъ Господару воевода Проту Маосја Алексићу и тако вамъ даемъ на знањ како есмо намѣрени у име Бога поставити Владикомъ Г: Аџи Мелентија сада о цветима гди љу и я онде доћи и радъ есем да буде неколико оближње старешина на ономъ веселю; тако вамъ препоручуемъ да зовнешъ Војеводу Ђврема и Гербовића и Миливоја и одъ Кнежина Ваши по трп кмета поцена и изабрана съ вама коп ће на оному веселю бити и да дођете у очи Цвети рано у Суботу Лазареву да сте онде како ћемо оно дјло совершити на Цвети а оставите у лажн наредбу коју знате да на сващо с матраю остасмъ вамъ свако добро желећн.

У Тополи, Априла 4. 1812 года.

Верховный Вождь Народа Сербского
Георгій Петровичъ.

Надпис: Благородному Господину воеводи Проти Маосю Алексићу да надлежитъ съ честію его у Валѣво. *)

Ир. 368-ма.

Као што се види из дјеловодног протокола и регистера Кара-Ђорђевог од 6. Јануара 1813 год., Хаџи Мелентије је био и постав-

*) Голубица час V, стр. 196.

љен за Владика Шабачког, и он је као Владика и чинодјејствовао. *) Но незна се дал је баш и посвећен био.

Те 1813 по Србију несрећне године, 16. Јуна добио је Архимандрит Мелентије од Кара-Ђорђа и Совета налог, те је по својој Епархији расписао по црквама и манастирима, да се чине богомољства и бденија непрестано за побједу над непријатељем. После тог ишао је и сам и налазио се по граници поред Дрине и по логорима, гди је војску и Војводе одушевљавао и храбрио. **) Но кад огромној надмоћној непријатељској Турској сили мала и храбра Србска војска подлегне, Турци продру Шабцу, а и од Мораве Србном завладају, тад Хаџи Мелентије, Владика Шабачки, пређе у Срем и склони се у Фрушку Гору.

Кад је Србија на ново устала противу Турака 1815. год., а те године и мир закључила са Турцима, Хаџи Мелентије врати се из Срема и морадне отићи у манастир Рачу, у ком је до своје смрти живио.

Он је био хром у једну ногу, за то кажу да је у последње време пред своју смрт ишао на штакама. Причају да је једном, гонећи се са сељацима око манастирске земље, у љутици нагнао хата на некакав јалак, те пао с коња и у гању ногу.

Он је умро 27. Марта 1824. год. у манастиру Рачи, и ту је укопан. На гробу му има плоча с потписом, који је изрезао Игуман Серафим 1851. год.

Оволико за сад знамо о овом славном Хаџи Мелентију Стефановићу Архимандриту Рачанском, Војводи Сокоском и Архимандриту Шабачком. А ваљда ће се доцније ко наћи да и подпуније живот његов опише. Јер има прича да је он због Кнеза Милоша и у Црнугору бего.

152.

АЛЕКСА ПОПОВИЋ

КОМАНДАНТ ГРАДА УЖИЦЕ И ВОЈВОДА УЖИЧКИ.

Радно се у селу Субијелу, среза Црногорског, округа Ужичког. Устанак Срба под Кара-Ђорђем затеко је Алексу као човека одбрана и у народу позната.

*) Види дјеловодни протокол Кара-Ђорђев, стр. 79. и регистер стр. 19 и 71.

**) Дјеловодни протокол Кара-Ђорђев, види на стр. 193 бр. 1592.

Кад је Кара-Ђорђе 1804. год. све Турке из села, варошица и вароши, из шумадије прогнао, или ји у Градове стеро.

Године 1805. много је се Турака у Караповцу и Ужице збило, око који су стајале мале Србске обсаде, само у толико да Турци неби у села излазили и народу штете чинили, а Срби ји никако ни су узнемиравали, и говорили су им да они на њи неће нападати, него да су само противу Дахијске тираније уставни, и тако једини спрема другим за неко време мирни су били.

Но Турци те 1805. год. наруше тај мир иснадиу из Караповца и посеку тројицу Срба, по и Турака 9 мртви падне; а 10. и 11. Маја Мусага побуни Ужичке Турке, иснаде из Града и на спавању 150 Срба, који су као обрана били, побје. Сутра дан опет изиђе и у села око Ужице, 309 Срба изсече, села пороби, пак се у Град врати. *)

Кара-Ђорђе, кад чује за то, пада заповест Јакову Ненадовићу, који је био на Дрини главни заповедник, да, иде противу Ужица. А он сам са више Војвода оде Караповцу, кога 29. Јунија на Петровдан освоји. На одатле оде на Мораву Турцију противу Хафис-Паше, који је са 40.000 Турака противу Срба ишо. Кога 1. Августа код Турпије на Иванковцу дочека и тако жестоко са Милеком разбије, да се Хафис рањен у Ниш врати и на пречац пресвисне. На одатле се Кара-Ђорђе врати Смедереву, те и Град Смедеревски 14. Нојембра од Турака очисти.

Јаков Ненадовић, по издатој му од Кара-Ђорђа заповести, узме узасе Луку Лазаревића и са Дрине из Шабачке нахије оде според Сокола, Соколску нахију очисти од Турака, Хаџи-Мелентија Архимандрита Рачанског постави Сокошке нахије старешином, и преко Ужичке нахије, узевши са собом и Милана Обреновића, а и Прота му Ненадовић од Вањева преко планине Маљена са два топа под Ужице у планину Црнокосу са војском дође.

Чувши Ужички Турци да Јаков противу њи иде, двадесет стари Турака, који ни су мешали руке ни у један учињени покор, изиђу на сусрет војсци да је утисају, ако се може. Сусретну се у планини Црнокоси. С прва пису веровали никако да Јаков Ненадовић вуче са собом одиета и топове, као што је пукао глас, и кад ји виде очима, још су мислили да су од дрвета. А кад приђу ближе, те ји онипају рукама, и

*) Историја П. Јовановића стр. 23.

виде да су истински од метала топови, групу њих сузе из очију, па рекну: „*Куд си пошао Јакове? рашта је пошла Султанова раја, да удара на Градове Цареве?*“ Јаков њм одговори, да он није пошао на Царске Градове, него на Царске бунтовнике на Омер-Агу, Осман-Агу и Бега Новљанина, и да су му и топови од Цара; нити ће кога од њих и глава заболети, само нек му се зликовци предаду у руке. Они одговоре да њима не допушта дин-закон да своје људе издају у руке неверницима. *)

На то Јаков удари на Ужиче, стаде га жестоко тући и запали варош, гди 5.000 кућа изгорѣ. Турци се збију у Град, а и уз Град, и Град се са женама, децом и војском од 8.000 папучи као рој ичела. Срби стапу и на Град нападати. Турци, кад виде да се у Граду одржати немогу, пзпђу Јакову и понуде му предају. Јаков ту понуду прими, пошто му Ужичани напред даду 50.000 гроша и 80 арапски хатова, које Јаков све на своји 3.000 војника подели; **) и осим тога Проти Ненадовићу даду Осман-Аге Фочића хата, којег је брат његов, Дахија Фочић, оца Протиног Кнеза Алексу Ненадовића посекао; и Бега-Новљанина Луки Лазаревићу даде његовог хата са свом скупоценом коњском опремом, што му је братучеда Кнеза Ранка убио. Та трп зликовца пропусти Јаков, те у Босну оду, и Турци Јакову 20. Јула на Св. Илију Ужиче предаду, и Србска војска у Ужиче уђе. Турци даду реч да из Града више излазити и по селима тумарати неће, него да ће се мирно владати. ***)

Тад Јаков постави за Војводу Алексу Поповића Субијелца, остави га у Ужичу, и огласи да свако може у Ужиче долазити, шта има куповати, и слободно продавати. Па одатле са војском врати се на Дрину. †)

Тако Ужички Град остане у рукама Турским, а варош у Србским и Турским. Алекса остане у вароши да заповеда са Србима, и да се споразумева са Турцима о одржању реда и поредка од једне и друге стране.

*) Историја Леополда Ранка, види стр. 107 и 108.

**) У „Војне Срба са Турцима“, од директора школа Петра Радовановића стоји да су Турци дали Јакову 200 коња и 70 хатова, које је Јаков на војску поделио, и да је на свакога војника дошло по 1½ дукат.

***) Проте Мемоари види од стр. 178—184.

†) Устанак Србски од М. Светића, види стр. 43 и 44.

Кад је Кара-Ђорђе 1807. год. дошо са војском, те и Град Ужице од Турака поново у очи Петровадне 28. Јула освојио и Турке у Босну протеро, Алекса је пак остао неко време управник Ужица.

Алекса је био више за грађанску, него за војничку управу; и зато је после њега дошо за заповедника Ужице Рака Левајац, а после овога 1812 год. у Марту Милош Обреновић. *)

Кад је пропаст Србије 1813. год. била, Алекса се затекао у Ужници и ипје у Аустрију прелазно.

Године 1815, кад наово буне устанак Срба противу Турака, Ужички Турци дозову Кнеза Алексу са Радовићем и Васпијем Клезовица, и трговцем Радованом Маслаћем у Ужице, и задрже ји у Граду као таоце. У очи дана, кад су ји хтели погубити, докаже им један Турчин, који је у време Кара-Ђорђево покрштаван био, и Алексу почитом звао, шта ји сутра чека. Они ту ноћ повежу појас на појас, и спусте се ппза зид Градске куле, која је неколико десетина фати висока ка Дјетњи рјецн била. Ту се Алекса и други сви, осим Радовића, грозно скр'ау, а сутра дан ји Турци нађу и главе им одсеку. **)

153.

МИЈАНЛО РАДОВИЋ ВОЈВОДА ЗЛАТИБОРСКИ.

Мијанло Радовић рођен је у селу Равница у срезу Златиборског нахије Ужичке.

Године 1805., кад је први пут Ужице 20. Јула на Свет. Илју узето, у том боју при освајању Ужице био је и Мијанло Радовић, који је се као добар јупак показао и старешином у Златибору постао.

Године 1806. држао је шанац у Златибору на Таламбасима, у ком је он старешина био.

Године 1807., кад Турци из Босне на Вишеграду пређу, уђу у Ужичку нахију и продру до Златибора, Мијанло Радовић је био бој са тим Турцима на сам дан Божића, дочекавши ји у самом шанцу. Ево шта Милутиновић о Радовићу каже, који је знао да Турци на њега иду да га нападу:

„Ал' то' дозн'о Радовић Мијајло,
Свињ' припрде окићени дар'ма,

*) Дјеловодног Протокола Кара-Ђорђевог, види стр. 16 и 119. и регистра стр. 61.

**) Историја Милутиновића, стр. 283—284

Каквог' игда родит' могла нева...

Телемаку б' сравијо се ласно,

Лиш' у сам себ' и Ментора имава.“

У овом боју Радовић разбије Турке и преко Дрине ји претера, и тад га Кара-Ђорђе Војводом постави и диплому му даде:

„Оном' Диплом', да Војводом отле

Млогосретић Радовићу буде,

Ког' би пазит' мор'о и људоура —.“ *)

После тог Мијанло Радовић као Војвода, био је бој по други пут на Ужици; кад је Кара-Ђорђе дошо са војском, те га 28. Јуна 1807. год. од Турака освојио, Турци му Град на Петровдан предали, и у Босну испраћени.

Тако и у свима другим бојевима, који су се у Ужичкој нахији дешавали, био је Радовић са Турцима јупачки бој. Он је био вешт и у батању хајдука, који је у то доба било много у Ужичкој нахији, а и пиаче био је ваљан и паметан старешина.

После несрећне 1813. год. заостао је у Ужичкој нахији, а после предао се Турцима и у свом селу живио до године 1815.

Године 1815., кад паново Срби устану противу Турака, Ужички Турци дозову Радовића са осталим Кнезовима Ужичке нахије: Алексом Поповићем, Васиљем, и трговцем Маслаћем к'себи у Ужице, и затворе ји у Град у тавницу једне куле, бојећи се да неби они и Ужичку нахију побунили.

Ту су они лежали неко време. Но кад Војвода Милић Дрпичић, са хајдучима Јованом Милићем, Тучом и Ковачом 1815. год. на Дружетићу разбију Ваљевске Турке под Селим-Бегашем, који су пошли Чачанским од Срба обседнути Турцима у помоћ.***) Ужички Турци тим огорчени, закључе да поапшене Кнезове псеку. Па у очу тог дана, кад ће бити псечени, поки Турци, који је у Кара-Ђорђево време покрштаван био и који је Кнеза Алексу Поповића поочном звао, докаже им за то.

Кад Радовић и остали, дознаду шта ји сутра чека, они се до-сете и те ноћи навежу појас на појас и кроз пенџер куле провуку се и низ појас низа зад Градски к стрмени к реци Дјетињи, неколико десетина

*) Србијанка III. стр. 99—100.

**) Историја Милутиновића стр. 141.

хвати вписне снуєте се; гди се сви покр'хају и поломе, осем јединога Мпјанла Радовића, што здрав остане, који и Радована Маслаћа трговца на својим леђима сломљеног до на Лубање жива занесе, а оне друге Турци сутра дан поломљене нађу и главе им поодсецају. *)

После тог Радовић је одма одметнуо се и са Србима Србску ствар подпомагао, до самога краја живота свога.

Радовић Мијанло је умро у свом селу Равни 1822 год., и ту је и уконан.

154.

ПЕТРОНИЈЕ ШИША СТАРОВЛАШКИ ВОЈВОДА.

Петроније је рођен у Старом-Влау у Ерцеговини.

Кад је Кара-Ђорђе 1804. год. усто противу Турака, Петроније Шиша је одма дошо у Србију и скуппо чету добровољаца голи спшова, повећој части из Мораче, Ерцеговине и Босне, и главнио је Турке, гди је год кога стиго и нашо.

Па кад су Срби очистили Старовлашку нахију од Турака, он је се по већој части налазио у Ужичкој нахији, и имао је свој шанац у Златибору. Кад Скопљак-Паша 1809. год. после Каменичке пропасти са 30.000 Турака упадне у Ужичку нахију, Шиша Петроније повише села Раснице спрема једне дољанице, куда ће Турци проћи, с обе стране у шуми увати бусије, па кад Туци наступе, са својим јунацима из планине оспе ватру из пушака на Турске, и после жестоког боја, гди двеста Срба мртви падне, тако Турке разбије, да су у највећем переду побегли натраг у Босну, а Петроније Шиша са својим јунацима богати плен од Турака задобије.

Петроније Шиша са својим јунацима, по већој части ускоцима, био је страшило Турака у Златибору, и он је био у свима бојевима у Ужичкој и Старовлашкој нахији и на горњој Дрини, који су се збивали за време Србског војевања под Кара-Ђорђем.

Године 1813., кад је силна Турска војска прешла Дрину и потисла Србе Шабцу и Засавици-Равњу, био је и Петроније Шиша са својим јунацима у Равњу, и кад Турци под Скопљак-Пашом и многим другим Нашима навале на Србе, који су ји више од 17 дана, дању и

*) Историја Милутиновића стр. 283—284.

поћу јуначки одбијали, по на последку кад јл Турци сиљном топовском ватром управљајућом Француским официрима, и дивљом навалом разбију, да се сва Србска војска у бегство са Војводама распршти. Петроније Шиша и Капетан Зека са својим јунацима, њи око две стотине друга, нехтепу бегати, него завере се и остану у шапцу да се бију са Турцима, и да сви изгину, задржавајући јл докле се разбегла Србска војска неспасе. И тако оставши у шапцу на Равиу Петроније Шиша и Капетан Зека са својим јунацима клали су се пожевима са Турцима и секли, докле сви до једног изгинули нису.

Пожртвовањем своји живота ти јунаци сачували су животе неколиким хиљадама Срба, које би Турци све потаманили.

Дали Старовлашани Петроније Шиша и Капетан Зека са својом изгинулом дружином јуначким пожртвовањем, за спасти своју браћу Србе од известне смрти, надмашују Термопилске јунаке? Запста надмашују! Вечна буди слава и успомена овим нашим редким и великим Засавичким јунацима.

155.

ЈОВАН МИТРОВИЋ ДЕМИР

КАРА-БОРЂЕВ

Пожевско Ужичке пехоте Капетан.

Јован Демир је родом из Ерцеговине. Прозват је „Демир“ (гвоздени) због великог јунаштва његовог. Раније него што ће Кара-Борђе устати противу Турака, одметнуо је се био Демир у гору у хајдуке. Кад Кара-Борђе 1804. год. устане противу Турака, Демир дочекује да један барјак Сарајевски богати Турака иде противу Срба под Кара-Борђем; па у гори Романји са своји шест друга поред друма, којим ће Турци проћи, увати бусије, и кад Турци на заседу напћу Демир оспе ватру из пушака више Турака побије и распе, те се бегством спасу, а неколико њи и живи позвата и прецени, које Турке Сарајлије великим новцем, скупим оделом и оружијем искупе; и Демир јл тад одпусти. Ево шта и Мплутиновић о овом јунашству Демировом говори:

7.

ЈЕДИНЦАСТОСТ.

Пропиштало нешто гласовито
С Требевића изнад' Сарајева:
„Бесте Срби, ће јунаци стари!

Романија обудовљела је (планина),
Њом се шећу срне и кошуте
А стадама и то без' пастира,

Нак и турад' силна и пустошна;
 Нит' је вука, ни горска јунака!...“
 Јован-Демир тек' што то дочуо,
 Родно'л своје познајући мјесто,
 Избр'о себи неколико друга,
 Што у догон све на вјерно стижу,
 И хитцима, и догледом ока,
 Нит' јунаштом уступају смрти...
 Спремили се спомен оставити,
 Ко некада Сочивица Станко,
 Ил' риједки Пивљанин Илија —
 Све праметну горе и странпутја
 Док допау на Новака стјену,
 У којој нос' беле пчеле држе...
 И соколи при голуб'ма легу...
 Ту чекали штоће срећа дати;
 Ал' евог им цел' барјак Турака,
 На жéтилис' нх' покосит' Раце,
 Сви пјевају, коње протркују;
 Друг им Суљо давно раскрчио
 По пушкомет с' обадије стране,
 Дивни спомен самосвог му тру-
 да!...
 Све им залуд' кад се Демир зграпу,
 Провали се и пушкама сложи,
 Тек' ачжани...што их забезекну...
 „Каква л' сила, и од'куда овде?!...“
 Дотле с' друштва самседлиног Демир
 Већ' испао међу исте мухе...
 Неколцину скочке праметнувши,
 Под агом им сам за узду коња,
 Друг му другог' и под' барјактаром,
 И сватко их тако понекога!
 Док остали задру и утеку
 Куд' ко мог'о преко врата сама
 Незиђели Дрине ни Рацова;

Од неколик' збиљом храбра друга
 Турака је пуни...барјак прело,
 Да познала ни два за трећег.
 Пофатанé са собом одведу,
 Уцјене их, поруче им роду,
 Да се главам' небоје им пишта,
 Ал' испустак нек'се добро плати;
 Сарајлије к'о богати људи
 Новаца им склопес' дати ласно,
 Колик' пишту, а за живот браће;
 Спорегусе, и пошљу им негда
 Унлапицу ришћанина Царство,
 Подмире их новцим', хаљинама
 Све од саје... пак и сваком' токе,
 И оружје што имали боље,
 Даду радо...капо т' емшерпији —!
 Прам јунаштуру, дас' и диком диче.
 Хоће Демир! А и Подруг може,
 И Каљевпх', и малехин Бојо,
 Но тек' за се, и за друштво своје;
 Што л' га нејма...? Да размисли
 шпре,
 И обшпрно за завичај цели,
 Штоб' се, како л', и кад, учипило!...
 Нашлеби се згоде и начини,
 Те мајке б' им ослободиле се
 На брекива од' туђинства срама;
 Ал' с' певјештим' истекар би горше,
 Риједак је на то упутиче,
 И јунаци сви су прости наши:
 Умудрујтес', пак се усуђујте!...
 Право л' имас' непристат' за слепци,
 Што б' обоји та у прву јаму...
 Времена је у напредак свагда,
 Нит' им нтко...до своје пишто. *)

*) Србијанки III од стр. 32—35.

После овог разбића Сарајлија, Демпр са својом малом ал храбром дружином: Каљевићем, малим Бојом и другима пређе у Србију и у Ужичкој пахији сукоби се са Турцима, који су неку богажу спроводили, разбије ји, рани и друго које шта одићи отме и целу апотеку војничку, и то све Кара-Ђорђу у Тополу пошаље, за које јунаштво Кара-Ђорђе га постави за Буљукбашу у Златибору, који је по већој части ту био, Турке јуначки дочекивао и разбијао.

Јован Демпр је велики јунак био, кога Кара-Ђорђе, пошто је се Демпр и у војничком екзерципу извечбо, постави и за пшачког Капетана и диплому му на тај чин изда, која у целости овако гласи:

Ош Верховнаго Вожда, и Правителствујуща Совѣта Сербскаго народа.

НАИМЕНОВАНИЕ

Сербскому Господару Капетану Јовану Митровићу Демиру.

Благоустройство и доброводство воиске наше вѣскуе учинити наше расположење за ону, равно и отличност Ваша на много мѣста против непријателя показана пще награжденія, и вѣзнак таковаго именуемо вас Капетаном пѣшачким, кои да буду у команди и смотрењем вашим, ви и команда ваше войника покоравати се дужнисте у свему вашему Госпо: Коменданту от Кнежине Г. Николи Карамарковићу, и сва возложенія от онаго, на вас-заповѣдамо вам точнѣйше исполнявати, пбо исполнявајући она-ему от нас возложена, совершиваѣете нашу волю. Будући се ви подчинѣни именуете Господ. Комен. (или Войв.) то потребно е и вам подчинѣне назначити, и тако уређуемо.

Колко под смотрењем у Команди вашей войника имали будете на свако 25 войника по еднога вредна уредника да изберете, Войводи (или Комен:) да представите, кои власт има утврдити, и тако ви, уредника с' войником заедно наређуете се у послушаніе и покорност своему Господару Войводи, кои власт има с' вами полно заповѣдати и управляти — сожителѣ у команди вашей живуще за чест вашу забранюемо угнѣтавати.

Несумњиво да против вас новое наименованіе хоће вас полно задовольна и благодарна предусрести. — Учеш увѣрени даѣете убудуще усугубити труде ваше к полном исполненію сего наименованія,

кое за показати себе достойним и благодарним сего отпчія желимо
вам управлятисе в' полной тишини сего предписанія

У Београду, 26. Маја 1811.

В' Правительствующем Совѣту Верховни Сербскаго
народа Вожд и Предсѣдатель Совѣта

Георгіе Петровић.

Понечитель военный

Младен Милованович.

(Адреса.) От Верховнаго Вождя и Правительствующа Совѣта Народна
Сербскому Канетану

Господ. Јовану Митровићу Демиру *ДИПЛОМА.*

Г. Карамаркович:

у Ужлице.

Јован Демир као Канетан и после ове војничке издате му Дип-
ломе, јуначки са својом четом туко је се са Турцима по граници Ужличке
нахије и око Вишеграда до 1813. год. Но кад ове годшине буде пропаст
Србије, Демир одбегне у планину и чуво је се непрестано од Турака.
Па кад Срби 1815. год. на Цветни Четвртак устану по ново противу
Турака, Демир међу првима је био и Турке таманио. И кад се у Јулу
те исте годшине мир у Турцији са Марашли-Али-Нашом учини и Турци
пуштени буду у Београд, у ком се установи и Србска канцеларија, тад
Јован Демир пуномоћјем*) Кнеза Милоша од 3. Августа именован
буде за Обр-Канетана предјела Црнегоре и Лужнице у нахији Ужличкој,
који је био под влашћу Проте Ненадовића први до њега Канетан.

Доцније је Јован Демир био Канетан Подгорски, као што се из
писма њему писатог види, којег у целости стављамо као интереситно
у том што је испод подписа Кнеза Милошевог и Петар Молер под-
писан, и што обојица у зајамно налог Демиру одпуштају; писмо је ово:

*Благородниѣ Господ. Јовану Демиру Канетану подгорском
поздравлѣ.*

*) На оном пуномоћју испод имена Кнеза Милоша стоји подпис *Втори
Вожд Серб.*

Вама јављамо како сто пишемо петру Симовићу и јављамо да се шалѣ тамо муселим Ужице са 150 Турака човек е добар и поштен, но да гледа заиру и дочек, зато теби брате налажемо да како опи буду наплатину, ви уклопите воиску од Ужица, пак прикажите Муселиму пак онда узми чету и андуке и лопове и стеранте пзвилаета дасе за живот ни сдан нигди не чусе, предаите, побите како можете само некап нема, кога убиете главу подаите Муселиму онѣ Везиру, стосмо и Петру Симовићу писали да стобом у добром лубови живи и слажите се као браћа мпсе за вас старамо, вашу чест како и досад обдержавамо и у напредак, зато и вама препоручујемо слогу лубов, свиѣ нам добро бити какво бог дао, кад андуке пзтребиш онда јави нам да знамо далѣ заповедити вам штаћете радити, остаемо

У Београду, 3. ноембра 1815.

Ваши доброжелателіе Врховни Кнез

Милош Обреновић.

Петар Молер.

Ово писмо адресирато је овако: „Благородному Госп. Капетану Јовану Демиру скоро на *Татинац*.“ А запечаћено је као и горе поменуто пуномоћје са печатом, на ком су неке шаре у средини а по вр исти у мрежу трико обучепа или гола детења слика, које је уздигло десном руком вал више главе, који пзгледа као полу обруч, а левом руком приваћен и пза леђа бачеп, поред којег на десној страни стоји грчко слово θ (*тиѣта*) а на левој δ (*делѣта*); по диу печата стоји као срце а по вр истог дводупли као крст или Турека слова, поред који на десној страни стоји грчко слово Γ (*јота*) а на левој ω (*омега*). Овог печата снимак ппже стављамо под бр. I.

По овоме писму и печату може се судити да је Кнез Милош са председником уставовљене Марашли-Али-Пашом Србске народне Канцеларије Петар Молер 1815. год. једнаку власт са Кнезом Милошем делио и имао, и тек да је од Марашли-Али-Паше за свог *баш Кнеза* (главног Кнеза) 1816. год. најименован, почем је се сам на писмама подписиво и печатом својим писма печатно, од који једно овде у целости у вршћавамо.

Јовану Демиру!

Поздрављѣ.

После нашегѣ одѣ шествија овде е дошао али хахая Муселимѣ Ужички и шине самѣ се много коо очему разговарао, и опѣ врло се са вама похвалюс коо ви гледате те и унапредакѣ јошт се болѣ вла-

дайте, и нѣга као свога оца у свачему слушајте, и порезу штоскоріе купите и нѣму у руке предајте, и одъ нѣга квите узимајте, и што-год имате ново являйтеми, зашто у теби я увѣрованѣ наи болѣ имамъ
У Ватѣву, 27. Юція 1816.

Милош Обреновић,

Врховни Кнезь і правитель Н. С.

Адреса на писму стоји ова: „Благородномъ Господару Јовану Демиру честію у Ужичку.“

Ово писмо запечаћено је са ниже стављеним и верно снимљеним Турским печатом, који је у свему Турски грб са *чалмом-шурбаном* одозго, у којој стоји забодено перо, и поред чалме Турски *шугви* са *коњским реповима*, у среди полу *месеца*, а около Турског грба стоји: „*Милош Обреновић Сербски Обркнез*.“ Овај печат стављамо ниже под бројем II. Овим печатом, као што су и сва остала писма Кнезом Милошем од 1816 до 1821 год. властима писата печачена су као и ова доле стављена писма под 1. 2. и 3. *), из који ће читаоци видети у колико се над Србијом владавина Турска распростирала и да су Срби били права Раја турска, докле је 1829 год. Руска сила није срушила и приморала Турску, те је она по Букурешком уговору од 1812 год. 8. точком права Србији условљена дала.

А од 1821 год., које је Кнез Милош за баш Кнеза Србије (главног Кнеза) и Султанским Бератом потврђен, Кнез Милош изменио је у неколико печат и додо у среди Турског печата, гди је полумесец био, крст са оцплама у угљевима, и овим је се печатом службо и сва писма запечаћаво до 1830 год., које га је године Султан на основу Буку-

1. *)

Благородный Господа Кнезови Нахѣ Ужичке: Јоване Мићићу и Јоване Демире,
Здравствуйте!

Препоручуе се вама обоицы, како примите ово мое писмо без свакога изговора и отлаганя, да пошаљте најбрже овамо отъ сваке Кнежине ваше по 50 люди Сараора съ халатомъ какоће копати Ендектъ около Београда, кудаћесе палисатъ посађивати. Хлеба ће имъ се дати онде. Повторително препоручуемъ да часъ пре пошаљте те люде овамо, ино данисте учинили, ербоћете иначе подъ одговоръ доћи. Сотимъ остаемъ и есамъ.

У Београду, 5. Маја 1819 года.

Вашъ доброжелательный Верховный Сербіе Князь.

Милошъ Обреновићъ.

Благороднимъ Господамъ Кнезовомъ Нахѣ Ужичке: Јовану Мићићу и Јовану Демиру честно скорѣише гдѣ будутъ.

рештског уговора од 1812 год. 8. точком ујамчена Србији права призна, и Кнеза Милоша за Књаза Србије потврдио. Овај печат верно снимљени стављамо ниже под бр. III. А од 1830 год. Кнез Милош и власти земаљске служиле су се са Србским печатом који је био са грбом Србским.

Печати Кнеза Милоша Обреновића били су ови:

I.

II.

III.

Демпр је више година био Капетан над Кнежином Црногорском у Ужичком округу. Затим је посто чланом окружног суда у Ужници, са

2.

Благородни Кнеже Демиру.

Здравствунте!

Будући дае време порезъ Царски од ч. Везира издатъ примити и на народъ расположити, онъ самъ ч. Везиръ позива Кнезове нато: Того ради препоручуемъ вама дави собомъ како ово мое писмо примите тай часъ овамо у Крагоевацъ да доћете, и одавде с' прочимъ Кнезовима да у Београд ради порезе дойдете. Сотимъ остаемъ васъ поздрављајући есамъ

У Крагоевцу, 4. Маја 1821. года. Нр. 525.

Вашъ доброжелателъ Верховный Сербіе Князь
Милошъ Обреновичъ.

Благородному Кнезу Јовану Демиру съ честію у Дражиновићима.

3.

Благородни Кнеже Јоване.

Здравствуй!

Будићи да нови ч. Везир путуе и у дошасту недељу ућиће у Београд, то вама остренне налажем како примите ово мое писмо да похитите вы съ приготаванимъ отъ наше Нахіе Масломъ у Београдъ, да се явите и пољубите ч. Везиру skutъ. Тамоћете наши брата Ефрема и проче Кнезове Нахійске. Сотимъ остаемъ и есамъ

У Крагуевцу, 21. Сентембра 1821. года. Нр. 1324.

Вашъ доброжелателни Врховни Сербійи Князь.
Милошъ Обреновичъ.

Благородному Господару Кнезу Јовану Демиру съ честію Ужичкой Нахіи где буде.

ког је званија постављен и у пензију, и отишо у село Дражиновиће гди је кућу има и ту је живио докле и умро није; а умро је 1852 год. код своје куће у 96. години живота свога, и у селском је Дражиновачком гробљу укопан.

Јован Демир је био ожењен са сестром Старовлашког Кнеза Максима Рашковића, и он је с њоме имао два сина имено Милоша и Андрију, који су оба били у Дражиновићу земљерадници и с кућом добро су стајали и били су одлични људи, тако да је Милош увек до своје смрти био председник општине Дражиновићске, а бивао је и посланик народне скупштине. Покрај ових Демир је имао и две ћери и обе су биле удате за чланове окружног Ужичког суда, једна за Косту сина Војводе Чолак Анте, а друга за члана Спасоја Ерчевића, и како од синова тако и од ћери Јован Демир има данас много потомака.

Јован Митровић Демир као што је напред речено, родом је из Ерцеговине, од неке јуначке породице, као што је и он сам велики јунак био. Његов је рођење синовац познати из устанка Ерцеговачког 1875. год. био Војвода Вуле Хаџић, који је јуначки војујући за слободу Срба, од Турака славно погинуо.

Кажу да је Демир био осредњег раста, плећат, широки јаким прсју, бркова осредње дуги и дебели, обрва велики, изгледа јуначког и сталног, и због његовог великог јунаштва прозвали су га *Демир!*

Х. ЧАЧАНСКА НАХИЈА.

156.

АВРАМ ЛУКИЋ

ЧЛАН СОВЕТА.

Аврам Лукић је рођен у Рајцу под Јелицом планином, 2 сата на југ од Чачка, око 1760. год. а живео је у селу Заблаћу у равни Моравској испод Чачка.

Кад је Совет Србски 1805. год. у Србији установљен под Кара-Ђорђејем, Аврам Лукић изабрат је од народа Пожешког и Кара-Ђорђејем постављен за члана Совета за Пожешку нахију.

Године 1806., 7. Августа, Лукић је одређен и послан из Смедерева, заједно са Јерењом Гагићем у Трст, к браћи Србима за повчапу помоћ; 8. Октобра те исте године, вратио се он с тога пута, и у

логору на Топчидеру, предао је Кара-Ђорђу добровољни братски прилога 12.750 форината. *)

Године 1807. у почетку Јануара изабрани су Аврам Лукић, Петар Чардаклија и Јеремија Гагић и послати у Влашку, те су са Русима сајуз за Србију углавили противу Турске. И кад су се вратили, објавили су Совету: „Да се Султану не поверавају, да ће им се од Руса свака помоћ дати, и да ће Русија помоћу оружја свога будућност среће Србске и независност на вавек од Турака обезбедити. Да ће им једнога свога чиновника имено Константина Родофиникина Генерала, којегу руководству да се Срби поверити могу, послати.“ У почетку Марта дође у Београд Руски курир и објави да ће Родофиникин доћи, који 29. Јуна и дође, гди са Београдског града из топова поздрављен буде. А 7. и 9. Јуна први пут прешла је Руска војска од 2.000 људи са два Руска Генерала и 18 штабс- и жепи-официра. **)

Аврам Лукић је био за сво време десетогодишње војне Срба са Турцима члан Државног Совета Србског. Он је вршио само грађанске а не и војничке дужности.

Кад несрећне 1813. год. пропаст Србска буде, и Кара-Ђорђе 21. Септембра пређе у Земун. Јаков Ненадовић купи советска акта, Совет запали и оде у Забрежје те и он, у Срем пређе. Аврам Лукић се негде претајл, и кад Велики Везир Рушид-Паша 23. Септембра увторник у подне од Смедерева груне у Београд с војском и на Врачару улогори се. Па одма позове Кнезове Београдске пазије да му се предаду, уверавајући ји да се ништа небоју, и разгласи да им свима опрашта. Тад Београдске пазије Кнез Аксентије Милadiniовић из Чибутковице, први пазије пред Рушид-Пашу те му се преда, а за њим десивши се ту и Аврам Лукић пазије и преда му се. Њи Везир лепо прими и оставији да буду Кнезови у својим пазијама, и посове-тује ји, да народ не предају, и да сваки Србин своје послове мирно ради, и да јим Цар свима опрашта, и тако то одма разгласи по свој Србији.

Да би Рушид-Паша све Кнезове и народ не предаво и Србију умирно, одреди свога Делибашу Али-Агу Серческу са његовим Делијама придода му Кнеза Аксентија и Аврама Лукића и пошаље ји кроз народ

*) Архив Срб. Уч. Друштва, бр. 427.

**) Историја П. Јовановића стр. 43 и 46.

да га мире и предају, и тако дођу у Рудничку нахију у Таково, позову из Овчара планине Кнеза Милоша Обреновића и друге Војводе на предају, с уверењем да се ништа немају бојати, да им Цар свима опрашта. И тако по позиву Лукића и Кнеза Аксентија, дође Милош Обреновић са његовим момком Дмитријем, положи своје оружје пред ноге Делибаше Серчесме у Таково, и преда му се. Овај му одузме сабљу и именујега Кнезом Рудничке нахије. А после Милоша изиђу и друге неке Војводе, те се Делибаша Серчесма из предаду, и кад се Рудничка нахија преда, пређу и у Пожешку (Чачанску) нахију, те и њу предаду и умуре. Па Серчесма удари преко Крагујевачке нахије, узевши са собом Кнеза Аксентија и Милоша, те му се преда и Крагујевачка нахија, па потом оде патраг у Београд Везиру, гди Везир и Милоша за Кнеза Рудничке нахије постави. *)

Кад се Делибаша Али-Ага Серчесма врати из Чачанске нахије, Кнез Аврам Лукић остане Кнезом Пожешким, као што га је Везир Рушид-Паша још у Београду именовао. И он је остао Кнезом под Турцима до 1815. год.

Но скоро, од почетка 1815. год. после Рудовачке скупштине, гди је учињена завера Срба да устану противу Турака, Аврам је се крпо по шумама са Мутапом, Ломом, Протићем и другима, и није смео вишећи у Београд и ако га је Везир чрез Кнеза Милоша Обреновића, који је се код њега налазио, позивао. **)

Како по закључењу Рудовачке скупштине 1815. год. на Цветни Четвртак 8. Априла устанак под Војводом Ломом противу Турака букне, Лома погине, и Кнез Милош устанак тај на страсти, Попедељини 12. Априла у Цриући прихвати, и на Љубић код Чачка дође, ту видмо и Аврама Лукића да је сишо из планине Јеличке и дошо са Пожешком нахијом. Па кад Кара-Мустава Везирски Капи-Блибаша, са хпљаду хатлија изиђе из Чачка и оде у Драгачево да парод у шкрипцу држи да се леби и више бупио, за које старешине Србске на Љубићу дознаду, договоресе и одреде Аврама Лукића са нешто војске, који оде те претече Кара-Муставу; но он кад чује поплаши се и пагне са својим Турцима к Сјеници, но у путу у планини Вујо Бјелокаменац из Котраже са петнаест момака у заседи дочека Кара-Муставу, убије га, главу

*) Историја Милутиновића, види од стр. 50—52.

**) Мемоари Проте Пенгдовића стр. 336—338.

му одсече и преда Авраму Лукићу, који такову на Љубић пошље Кнезу Милошу, да виде Срби како је Кара-Мустафа са његовим хатлијама прошо. *) Онда понали куће Петра Илића, који је од своје воље калаузио Кара-Мустафи, и оде Карановцу Радосаву Јелачанину у помоћ, гди је ту био и чувао га докле Карановац и узет није.

Но како после Дубљанске битке 14. Јула 1815. год. Мараш-Паша који је ту заробљен, обрлати Кнеза Милоша да иде у Боспу Везиру Рушид-Паши на разговор, код кога је се и његов побратим Арап Али-Ага-Серчесма налазио и Милош кад пође за у Боспу, узме узасе Аврама Лукића, Мијанла Оташевића, Кнеза Матију Јовчића Тополца из Крагујевачке нахије, газду Николу Симеуновића из Бабини-Луке Ваљевске нахије, Ђорђа Розоглију за писара, свога момка Димитрија Ђорђевића за толмача, свога момка и посирика Вула Глигоријевића за Чибуклију, Јову Пазарца за кавецлију, а за друге момке Богнића из Крушевљева, Пожаревачке, и Илију Божурца из Божурије Крагујевачке нахије. И осим ти узме још уза се два Мачванска кмета Јанка Црнобарца и Живана Врачарића и са том пратњом од 12 људи, и ако су га од тога многи одвраћали да узалудно и лудо без икакве за народ ползе пенде, и сам себе са људма не рескира, но Милош никог не-слушајући Рушид-Паши у Боспу преко Дрине оде, гди по учиненом подворењу и разговору са Рушид-Пашом Милош једва живу своју главу изнесе, пошто у таоцима остави Кнеза Аврама Лукића, Оташевића, газду Николу Симеуновића, Ђорђа Розоглију, оба кмета Мачванска, Црнобарца и Врачарића, и пошто од Аврама Лукића недостатак новаца (стотину дуката) узајам и пашиним момцима на бакшин као што даде, док се искобеља, те га Везир Рушид-Паша одпусти и са Матијом Тополцем и својим момцима врати се патраг у Србију преко Дрине.

Заоставши ови Срби преко Дрине код Рушид-Паше, који су као таоци заостали и животом својим јемствовали да ће се Милош опет Везиру повратити, као што је он њима и Везиру реч дао, мало доцније, када се мпр у Ђуприји са великим Везиром Марашли-Али-Пашом учини, буду пуштени. А Кнеза Аврама Лукића Пожешког и Мијанла Оташевића Крагујевачког, Везир грозно умори, на огласи да су од куге помрли. **)

*) Историја Милутиновића стр. 268—269.

**) Историја Милутиновића стр. 358, 372 и 378.

О њихној смрти прича се овако: „Турци су, веле, ископали две рупе до рамена дубоке, па су у те рупе спустили дубке Аврама и његовог друга Мијанла, и око њи су патрили земљу, коју су маљевима набили што су могли тврђе; и у такој нечувеној муци, живили су ови мученици два дана, па су онда пзданули.“

Дуклићева жена Босиљка после смрти свога мужа саградила је цркву у Заблаћу, за душу Авраму народњем мученику. Она је кажу са своји стаја скидала даске, те је ту задужбину покривала. *)

157.

МИЛУТИН ИЛИЋ

ПРОТА ГУЧАНСКИ И ДРАГАЧЕВСКИ ВОЈВОДА.

Милутин Илић, прота, родно се у селу Гучи, у срезу Драгачевском, нахије Чачанске. Гди је књигу учио и кад је се запопио и запротно. незна се; но био је код народа човек уважен.

Кад је Кара-Ђорђе 1804. год. устао противу Турака одма је и Прота Милутин стао народ у Драгачеву спремати на устанак противу Турака.

Године 1805., кад је Кара-Ђорђе 18. Јуна пошо противу Карановца да га од Турака очисти, одма му је и Прота Милутин са својим Драгачевцима дошо у помоћ, те су Карановац 29. Јуна на Петровдан освојили и Турке к Сјеници протерали.

Године 1806. Прота Гучанин је био бој са Турцима на Лопашу у Драгачеву о Св. Троицама, а после тог одма у Ужичком округу на Пошквима, противу Бул-Бега и оца му Мехмед-Бега, гди ји је тако побјо, да је од 1.500 Турака једва половина те војске живу своју главу пзнела.

Године 1807 био је Прота Милутин са Кара-Ђорђем бој на Ужицу, гди су Град Ужички 28. Јуна уочи Петровдане освојили и Турке у Босну прогнали.

И осим ови бојева био је Прота Гучански за време десетогодишњег ратовања Србског под Кара-Ђорђем и у многим другим већим и мањим биткама, нарочито који су се дешавали у Ужичкој и Чачанској нахији.

*) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 662.

По освојењу Караповца Кара-Ђорђе је поставио Проту Милутина за Војводу Драгачевског, а после био је старешина и над целом Чачанском нахијом. Његове млађе Војводе под његовом влашћу биле су: Милић Радовић из Каоне, Новак Бошковић из Горачића, Илија из Самајла и Ђока Протић из Гуче његов син.

Године 1813., кад буде пропаст Србије, Прота Милутин са својим сином Ђоком заостао је у Србији, и није се предавао Турцима, но скривао је се по шумама и Манастирима; гди у Манастиру Св. Тројице 14. Јануара 1814. год. разболе се и умре.

Прота Милутин био је разборит, врло mudar човек, велики јунак и вешт војсковођа. Био је код народа а и код старешина у великом поштовању.

Има једна песма, коју народ пева, како је на Св. Тројице 1806. год. Прота Милутин на Лонашу у Драгачеву разбио Турке; и ми је овде целу стављамо:

8.
БОЈ НА ЛОНАШУ.
(Трећи дан Тројице 1806)

Лонашу

„Боже мили, чуда великога!	Но падосте на бијеле дворе	
Још зорица не забијелила,	Бјеле дворе мога господара?	
Нит даница лица помолила	С кога ли сте вр'а и планине,	
А од дана ни спомена нема,	Од кога ли града и крајине:	
Полећела два врана Гаврана	5 Нијесте ли од Ужице града? 25	
Од Ужица града бијелога:	Виђесте ли ђе Орд-Агу мога	
Кржаве им ноге до колена	И његову убојиту војску:	
Кржава им крила до рамена	Све по избор младе Сарајлије?	
И кржави кљуни до очију.	И јунаке бољег од бољега!	
Одлећеше шеру Сарајеву	10 Је ли дош'о до Ужице војно? 30	
Орд-Агином двору бијеломе	Је'л отишо равном Драгачеву	
Те падоме на његове дворе.	Је'л Мораву пребродио мутну	
Како на'ше оба загракташе.	Јели с влаом бојак учинио	
Зачула их Орд-Агина љуба	Је л' посек'о црног каурина	
На је млада пред двор ишетала	15 Љуту гују Попа Милутина 35	
Те им вако она говорила:	Од онога Драгачева равна;	
„Вог'т убијо, двије тице вроне!	Јели дворе њему поарао,	
Двије тице, двије злослутнице!	Зароби ли њему понадију	
Зар' је мало дрвља и камења	Пороби ли равно Драгачево,	
Ил' зелени по горици јела,	20 Водили ми танки Драгачевки 40	

Да ме верно у мом двору служи?	У Лонашу табор учинише	
Иде ли ми оће'л скоро доћи?	Учинише, на се ушанише.	80
Када врани каду саслушаше	Глас допаде Попу Милутину	
Орд-Агину вијерницу љубу;	За Орд-Агу и његову војску	
Један гракће, други проговара:	Да је дошо и Мораву прешо	
„Чујеш госпо Орд-Агина љубо,	У Лонашу табор учинио.	
Ми смо ради добро говорити	Па он скочи на ноге јуначке	85
Али ваља право казивати;	Скочи Попе к'о да се помама,	
Јесмо, госпо, од Ужница града	Па сакупи три хиљаде војске	
Од њега смо ноћас полећели;	Врпе синке Драгачева равног	30
Виђели смо Орд-Агу твојега	И са њима Војводу Новака	
Дође Ага до Ужница града	Из зелена села Горачића	90
И доведе шест пљада војске	Са Новаком Радовик Милића	
Лијепо му беше у Ужницу	Са Милићем Кнез Максима храбра	
Шетати се и зпјафетити;	Оде с војском пред Орд-Агу твога.	33
Ал Орд-Ага нешће мировати	Како Попе стиже у Лонаше	
Двије ноћи туна преноћио,	Одма јунак удари на Турке	95
А кад трећа ноћца настанула	Уравноте пољу Лопанкоме,	
Прије зоре и бијела данка	Бојак бише цијелога дана	
Он порани, жалостна му мајка!	Нит' се знаде ко ће задобити.	60
Те отиде низ реку Ђетињу	А кад други данак освануо	
И одведе убојиту војску.	Опета се ударише војске	100
И још с њоме многе Ужичане	Паде тама по земљици црној	
Да кадама заробе влахпља.	Од онога праха пушчаног	
Горобиле село поодио	Те се госпо виђет не могаше:	65
Милићеву селу до'одио	Ко ли гине, ко ли задобија?	
И у њему ноћу преноћио	Док допаде Попе Милутине	105
Па у јутру рано поранио	До Орд-Аге твога господара,	
Те Мораву воду пребродио;	Па овако њему проговара:	
Ал' га туна дочекала стража	„Бре! Орд-Ага, Турски Капетане,	70
Пред којом је Буљукбаша Рано	Оди, Туре, да се огледамо!	
И са њиме јоште Кара-Павле,	На јуначком данаске мегдану	110
Како стража осетила Турке	Мало л' ти је шера Сарајева,	
Одма с њима заметнула кавгу;	Него јаде и овдјена'к тражиш?	
Но је већа сила у Турака	И недаш ми мирно мировати!	75
Не може им одољети стража.	Стани Туре да се намиримо.“	
Одатле се подигоше Турци	То изрече Попе Милутине	115
Те одоше у поље Лопанко,	То изрече Орд-Аги потече,	

Ману сабљом и десницом руком		То је госно што ти казат' знамо	
Те Орд-Аги одсијече главу.		За Орд-Агу твога господара	
Кад виднише Турци Сарајлије		И његову убојиту војску.“	
И са њима млади Ужичани	120	Кад то зачу Орд-Агина љуба	
Да погибе њина поглавица,		Стаде кукаат', кано кукавица	133
Плећа да'ше, бијегати сташе.		Превијати кано ластавица	
Многи шићар туна оставише,		А са њоме многе удовице	
А Срби ји от'ле окупнше		У бијелом шеру Сарајеву.	
За Мораву воду ји прегнаше.	125	Па су клеле Попа Милутина:	
Ту погибе много Сарајлија		„Бог т' убијо Поне Милутине	140
И са њима четр'ест Ужичана,		Турска сабља одсјеклати главу	
Још сувнише доста рањеника.		Што погуби Орд-Агу мојега	
И од Срба нешто пазинуло		И разагна сву његову војску.“	
И допало јуначкије рапа.	130		

После своје смрти оставио је Прота Милутин сина Ђоку, који је под њим Војвода био и свуда шљиме у бој противу Турака ишо.

158.

ЂОКА ПРОТИЋ ИЛИЋ

ДРАГАЧЕВСКИ ВОЈВОДА.

Ђока Протић, Проте Милутина Илића син, родно се у Гучи. После пропаст 1813. год. Ђока је се са својим оцем заједно које гди скривао од Турака, и није им се хтео ни после смрти свога оца Милутина предати. На ако је Сулејман-Паша и тражио да му Кнез Милош Обреновић преда Ђоку, није био у стању и ако је хтео уватити га и Турцима предати. Писо је Мелентије Никшић Архимандрит 17. Фебруара 1815. год. Проти Ненадовићу у Беч из Земана, који у писму вели „сада ништу главне људе и Кнезове Лому, Аврама, Поп Николу и Протића (Ђоку); ви знате да неће они пасти Турцима у руке па макар сви пзгинули —.“ *)

Годише 1815., кад наново букне устапак Срба противу Турака, некако Турци дочепају Ђоку Протића Гучанина у Чачку, гди су га држали непрестано са више Срба у таоцима. Но кад Ђаја-Паша у Чачку на Морави погине, а после тог Турци из Чачка побегну, од-

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 338.

веду заједно са собом и Току Протића, на кад буду према Граду Сјеници, а они у реци Вани на једном огумку учине курбан Мухамеду и Војводу Току Протића Гучанина посеку. Ово ће бити између 16. и 17. Јуна 1815. године. *)

Дали од ове јуначке и родољубиве породице какви живи потомака данас има, непознато нам је.

159.

МИЛИЋ РАДОВИЋ ДРАГАЧЕВСКИ ВОЈВОДА.

Милић Радовић је родом из села Каоне, среза Драгачевског, пахије Чачанске.

Пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке 1804. год. Милић је био хајдук. Како је се похајдучно прича се о њему овако:

Једном Ужички Турци са Спахијама Драгачевским дођу у село Милатовац у Драгачеву на теверич, између који се заметне игра и скакање. Милић њи све надскочи; узму се бацати камена с рамена, а Милић ји све и камењем надбаци. Турцима буде криво, па навале на њега. Отац његов, бојећи се за сина, стане ји развађати и сина кривити Милић тргне ништољ, те скреше и рани једног Турчина, али истим хитцем рани и оца свога у велики прет од поге. И одатле одбегне у хајдуке.

Како Кара-Ђорђе 1804. год. устане противу Турака, Милић Радовић одма дође кући, и с Протом Гучанским Милутином у Чачанској пахији народ противу Турака стане подизати. Гди је год Прота са Турцима бојак био, ту је се и Милић с њиме противу Турака јуначки борио. И тако за своје јунаштво постане и Војвода неког дела среза Драгачевског.

Прича се да је 1806. год. при нападају на Београд, са неколико своји друга, упадао у Стамбол капију и растерао Турке из ње. И тад веле, да га је Кара-Ђорђе поставио Војводом горњег краја Драгачевског.

За сво време десетогодишњег ратовања Србског под Кара-Ђорђем, Милић је био у више бојева и свуда храбро се борио.

*) Историја Милутиновића, види стр. 264, 278, 281 и 282.

Године 1813., кад буде Србије пропаст, Милић остави своју кућу и оде опет у хајдуке да бар у планини слободу ужива. И попланини ходио је, од Турака крпо се и чувао се као и многи други Срби. И био је велику чету узасе, с којом је грозно Турцима.

Пре него што ће Хаџи-Проданов устанак противу Турака букнути, Турци позову Милића да им се преда, и да му неће ништа чинити. Он нехтене. Турци ухвате читаву породицу његову и хтену је у робство одвести. Отац Милићев оде Милићу у планину и склопи га да дође кући да сви непропадиу због њега. Милић дође и преда се Турцима, који му у тај пар ништа не учине, и одпусте га слободна његовој кући, и тако његову породицу оставе на мру.

Кад Хаџи-Продан 21. Септембра 1814. год. устане противу Турака, пошље Попа Радована Вујовића из Трпаве и позове Кнеза Милоша Обреновића на устанак. Милош нехтене се прељубити устанку, него по Попа Радовану поручи да се они умпре. А за тим одма пошље Поп Симу Сјеничанина у Београд Везиру Сулејман-Паши, своје поочиму да му из своји уста јави за устанак Хаџи-Проданов. Па оде у Брусницу Рудничком Муселиму Ашпи-Бегу, да и њему јави за устанак; но он је већ за такви дознао био. Милош се с њиме побратими и зада му тврду веру, да ће он бунташе поватати и устанак са свим угушити као да га никад ни било није. Ашпи-Бег, кад чује те речи од Коџа-Милоша, окуражи се, скупи нешто пандура и своје тевабије, па одма са својим побратимом Милошем оде у Чачак. Ту неке Србе главне, подозриве, и не подозриве, домаме и поватају, између који је био и Војвода Милић. Ашпи-Бег, пошто се увери о Милошевој верности, пошље га самог са својим гавазом Турчином Гор-Зуком — с киме је Милош такођер побратим био — у Небом планину, да вата Хаџи-Продана и друге усташе и главније Србе, а Ашпи-Бег остане у Чачку. У том стигне из Београда и Ђаја-Паша са 800 коњаника, и донесе поздрав од Скопљак-Паше своје посику Милошу да му буде веран, и да му помогне устанак угушити. Ђаја-Паша још многе Србе по Чачанској нахији певине повата и у сицир окује. А почем Хаџи-Продан оде преко Рудничке у Крагујевачку нахију да и тамо Србе на устанак подиже. То Ђаја-Паша напред и у Крагујевачку нахију пошље Милоша са Ашпи-Бегом и Делјама да устанак гуше, а он заостане у Чачку. *)

*) Види Историју Милутиновића стр. 74—78.

А по том и он се крене са заробљеним и у ланце окованим Србима и оде у Крагујевачку нахију, те и тамо многе Србе помоћу Милоша повата, у ланце окује, и одатле ји пошље одма Сулејман-Пашин у Београд, те ји исече и на коље набије. Па из Крагујевачке са Милошем пређе и у Јагодинску нахију, те и ту многе Србе зароби, у ланце баци и одведе у Београд, гди су сви исечени и на коље живи грозно набијани.

Међу овим сужњеницима, које је Таја-Паша из Чачка, Крагојевца и Јагодине у Београд у ланцима до преко 300 душа по најглавнијим Срба довео, и који по већој части ништа криви били нису, па ипак мученичку смрт искусили су, био је и Војвода Милић, кога је Божије провидјеније на чудесан начин спасло, и то овако: Кад сужњеници дотерати буду у Београд и у тамнице потрнати, неки Турчин Хасан-Бег Пранћ родом Ужичанин, који је Драгачевски Спахија па и Милићев био, добро га познава и пријатељ му био, дочекује за Радовића да је и он дотерао и у тамничен, па га преко својих пријатеља Турака из Градске тамнице изчува и украде, и својој га кући одведе и прекрије, те га је код себе чувао тајно више од полак године. Па тек кад се III. устанак 1815. год. развије, мпр у Туцприји учини и Везир Марашли-Али-Паша дође са војском у Београд; онда Милића Радовића Спахија Турчин Пранћ тајно из Београда кући његовој у Каоне испрати. *)

Доцније Кнез Милош постави Милића Кнезом у Драгачеву, но он кажу наскоро учини неку погрешку, и Кнез Милош заповеди, те га близу Карановца Поп Никола из Мрсаћа на путу мучки убије, главу му одсече и у Пожаревац Кнезу Милошу пошље, коју десивши се ту Јефрем Обреновић позна, заплаче се и упока је под неком крушком; а тело му је, веле, упокано где је данас црква Карановачка. **)

И тако врлом јунаку Милићу одузме Кнез Милош живот, и нематне спрема њему као Србину сожалења, ни као Турчин Пранћ што је имао, и сачува га од турске Сулејман-Пашине сабље или коца.

У Милића је био рођени брат Сима, који је био јунак као и он. Кад је Кнез Милош пошао за Турцима, који су из Чачка 1815 год. побегли, и терао ји преко Јелице, изишао је био Сима у Јелицу са својим 37 друга пред Кнеза Милоша и предао му пет товара барута, што је с братом својим Милићем 1813. год. био сакрио по шупљим буквама.

*) Историја Милутиновића стр. 79, 86, 88 и 92.

**) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 668.

Кнез Милош, примивши тако леп дар у оно време, 1. Јуна 1815. год. постави Симу старешином на девет села Драгачевски. Сим је умро пре тридесет година, и укопан је код Каонске цркве. У његови синова има и данас из Кара-Ђорђевог доба сачуватог оружја, застава, сандука барутни и хаљина, које су изрешетане куршумима. На Борово страши се и сад позпају шанчеви Милићеви и Симпши.

160.

ПОП ВИЛИП ПЕТРОВИЋ

СТУДЕНИЧКИ ВОЈВОДА.

Поп Вилип се родио 1775. год. у Горњој Брезови, среза Студеничког, нахије Чачанске.

По Кара-Ђорђевом устанку на Турке 1804. год. Поп Вилип, теком се види у борби противу Турака 1806. год. кад је Кара-Ђорђе послао противу Новог-Пазара Капетана Радича и свога вернога и јуначнога барјактара Танасија Рајића, којима је Вилип помогао склопити и подићи срез Студенички у борбу противу Турака, и скојима је заједно отишао на Нови-Пазар, противу надмоћније силе Турске. Гди су први бој имали на реци Дежеви, где су негда били Двори Немањини. Бој је био дуг и крвав. Трајао је од јутра до мрака. Али кад Турцима придође помоћ из Пазара, Турци Србе потисну и у бегство обрете. У том боју, између други погинувши Срба, погинуо је и Војвода Ђура, под којим је била Подгорска Кнежина.

Кажу да је се Поп Вилип одликовао у бојевима на Подгору и Коштанском пољу, на столу и на Темнићском боју, и био добар јунак.

Осим ових бојева, позна се више у којима је Поп Вилип од 1806. до 1813. год. био. Незна се и за други рад његов, тако незна се и кад је књигу и гди учио и кад је се заполио и Војводах под Кара-Ђорђем посто, а и друго што о њему. Тако и после пропасти Србске 1813. год., гди је био и шта је радно позна се. Но само у толико да је и он између оних 10 Војвода потписан на оно прошепче, које је 21. Априла 1814. год. у Манастиру Благовештењу соопшћено на Руског Цара и послато Проти Ненадовићу да га у Русију однесе. *)

Тек 1815. год., кад су Срби и по трећи пут одпочели борбу противу Турака, види се, да кад је Кнез Милош писао Кара-Ђорђевом

*) Историја Милутиновића стр. 210—211.

Војводи Радославу Јелачанину из Горњегг Ибра, и позво га да дижу народ противу Турака, да је у истом писму позиво и Поп Вилипа. Који су одма сломки одпочели дизати Пожешку (Чачанску) нахију и срез Студенички; и народ у збегове у планине склањати, а Србе у војску пребирати. Гди се Латиф Муселим у Карановцу са Турцима затвори. На пошто се нешто Срба под оружјем прикупи, Радослав оде у Стол планину, те увати пут у бусије противу Адемове војске, која је од Новог-Пазара Карановцу у помоћ Латифу Муселиму пиша, с којом је Радослав бојак био, па пошто им са мало Срба није могао противу стати, повукао је се у Маглич планину, и Адем-Паша Пазарац са Арнаутима продро у Карановац.

Па како се и Јагодинска нахија граничи са Чачанском, Поп Вилип узме ону књигу од Војводе Јелачанина, па пређе у Јагодинску нахију, дође у село Бачин, у Темпићском срезу, позове људе на устанак противу Турака, и за уверити и одушевити народ, покаже им оно писмо Милошево, и каже да се свуд народ противу Турака по Србији диже, који приставу на устанак, и он подчини јл пеком Кара-Ђорђевог Капетану Бошку Н.... Па стом четом Срба пређе у срез Левачки, оде у Сабашту Кнезу Илији Вукомановићу, те тако и њему покаже како народ свуд противу Турака устаје, који се одма склопи; па зађу по Левчу те и ту народ на устанак подигну, па стим Србима дођу више Јагодине и једно шапче на Бјелци начини и улогоре се. Ту се неколико дана Вилип задржи, па пошто Србе са Турцима завади и закрви, даде им упутство какоће се спрема Турцима држати; па се опет у Темпићски срез врати, те и њега свега противу Турака одметне, и постави им за главног старешину врлог Милету Радојковића из села Катупа бившег за Кара-Ђорђа војводског барјактара, с тим да исти подчиниен буде уваженом код народа Кнезу Илији Вукомановићу, и то објави народу и строго закаже свакоме да њи као главне старешине Јагодинске нахије слушати и покоравати се њовим заповестима имаду. Па кад Поп Вилип све тако уреди врати се натраг у Чачанску нахију; и после о том све каже Кнезу Милошу шта је учинио. *) А после тог незна се даље шта је Поп Вилип радио и шта је с њиме било.

Кад се тог лета и ратовања после Дубљанског боја 14. Јула те 1815. год. мир у Буприји са Марашли-Али-Пашом учини, Поп Вилип

*) Историја Милутиновића, види стр. прво 156—157 и 150—151.

је био код своје куће у селу Брезови, и живио је без икаквог зва-
нија и власти до 1820. год. Но те године 18. Октобра на његово
крсно име славу Св. Луку, убије га мучки из пушке неки Тома Пауно-
вић из Горичана, по заповести Кнеза Милоша. И огласи се „да је
Тома убио Попа Вилипа нехотице. . . .“ Зашто га је Кнез Милош гонио,
зашто му службу дао није, и зашто га је напоследку дао мучки убити,
незна се.

Поп Вилип је укопан код Тринавске цркве, баш до јужни врата.
На гробу му стоји бела плоча и на њој крст, а без икаква записа.

Док је попово, прича се, имао је обичај, кад куд на коњу иде,
носити у терџијама бременце сена и увек свој сапак, из кога је сва-
кад пио воду и друго пиће. *)

Дали је после себе оставио деце, и имали кога данас од њего-
вог потомства у животу, непознато нам је.

161.

МАКСИМ РАШКОВИЋ

СТАРОВЛАШКИ КНЕЗ И ВОЈВОДА.

Рођен је у Штитковцу у Старовлашкој нахији.

Кад је Кара-Ђорђе 1807. год. изаслао Србе под Војводом Мила-
ном Обреновићом и Капетаном Радичем да и Старовлашку нахију за-
војују. Турци, подозревајући на Кнеза Максима да и он у договору
са Србима стоји, па га увате са још осамнаест главни Срба из Старо-
влашке нахије и у Сјеници ји окују и у тамници баце да и они са
Србима неби противу Турака пошли, па су ји у тамници њи до че-
терест Турака чували. Но некојим начинем Кнез Максим са својим
братам Јованом и сиповцем Николом Рашковићем и са другима Србима
у тамници скину окове, провале апсапу и ноћу пребегну Србима у
Србију, да чувајућији Турци ни опазили ји нису.

После тог Кнез Максим Рашковић искоупио је чету око себе, до-
бри јунака Старовлашана, и душмански Турке тукући сатирио је. Па како
је се у Сјеничкој нахији налазила једна Турска Беговска породица, у
којој је било шест браће који су јунаци били, и који су многа зла

*) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 667.

Србима чинили, и на које је Кнез Максим здраво мрзео, и тако четнички вребоји је и петорицу браће звапи „Бјелобрковића“ побијо је, а остало је било још и шестог да смакне.

Па кад Руси 1812. год. учине примирје са Турцима и стану о коначном миру радити; у сљедству ког по захтеву Руском, Правителство Србеко изда строгу наредбу да се по граници Србије мир обдржава и да нико за живу главу на Турке ненапада, нити повода рату даје; а тако је и од стране Турске власти пограничним Турцима налог издат да мирују. Но Кнез Максим толико је мрзео на Бјелобрковиће да он зажели и шестог смакн, па пренебрегне издату строгу заповест, изађе изван границе Србеке, нађе се са последњим Бјелобрковићем, побије се с њиме, од кога две ране добије и он га тако рањен са коња кијачки дугом пушком убије, главу му одсече и врати се у Србију.

Тим поступком Кнеза Максима нарушено буде примирје, и Турци пожале се Србеком Правителству, а и Русима, од који Правителство добије жестоки укор. Совет Србеки за удовлестворити Русима а и Турцима, позове Кнеза Максима Рашковића у Београд, узмега на одговор, и почем он то призна, њега Совет, немогући с њиме другојачије поступити, бацн привидно у апс, да се увере и Руси и Турци да није Кнез Максим по налогу Правителства или Кара-Ђорђа мир нарушио и Бјелобрковића убио. И тако је неко време морао због спољне политике у апсу бити, а по том је пуштен у слободу, гди је опет Кнез био и Турке туко.*)

Кнез Максим Рашковић пошто је пуштен из апса и повраћен му чин Војводе Старовлашког, опет је војево противу Турака до проласти Србеке 1813. год., а затим незна се ништа даље о Кнезу Максиму Рашковићу казати до 1817. год. Но те године кад је се Кара-Ђорђе из Русије за у Србију вратио, он је био Ђумрукџија у Раму и после

*) Сима Милутиновић у Србијанки час. III. од стр. 1—23 у песми „Дивотник“ страшно је напао на Србеки Совет, и тад по незнању корио га, да је неправдоу уапсео Кнеза Максима, и да је то све чиниено из зависти што је Максим јунак био. А Прота Ненадовић у својим Мемоарима од стр. 266—268 разлогом својим побио је то неправедно нападање Симина на Совет због у апшења Кнеза Максима. А да је Прота у свом пуном праву, то и сам Сима Милутиновић доцније у књиги „Умотворинама Томе Милиновића у Београду 1847. год.“ печатаној на стр. 12 подпуно призна је да није то у апшење било из зависти и пакости, него да је чиниено само из политике. К. Н. Н.

од тог времена ништа се ипак незна шта је с њима било, какова га је судбина гонила и гди је умро.

Кнез Јован Рашковић, брат Максимов са својом женом Кнегињом Александром и осталом породицом својом и свога сина Николe пребегло је 1813. год. у Аустрију, и одатле 1814. год. са осталим Србима отишли су у Русију и настанили се у Кишињеву у Бесарабији, и ту добијали од Руске владе подпору за своје падржавање до 1826. год.; а после тог и о њима ништа се незна шта је даље било, и дали још потомака има од те старе и славне Старовлашки Кнежева Рашковића породице.

162.

РАДОСЛАВ ЈЕЛАЧАНИН

ТРИАВСКИ ВОЈВОДА.

Радослав је рођен у Карановцу, нахије Чачанске. Њега је Кара-Ђорђе поставио Војводом на горњем Пбру на место Димитрија Кујунџије.

Кад је пропаст Србије 1813. год. била, Радослав је се одметнуо био у плашну, а после изишао је те се предо Турцима као и остале Кара-Ђорђеове Војводе и старешине, и отишао кући у Карановац.

Радослава тад ипсу Турци узнемиравали, по Карановачки Муселим Латиф-Ага доцније узео га је узасе те је он са Кнезом Аврахом Лукћем и Ђоком Протићем и Хаџи-Проданом 1814. год. ишо по народу те позиво Србе, који су се по планинама крчили, да изађу да се предаду и слободни да иду својим кућама. Но кад дођу у село Лазац у Драгачеву на конак, Хаџи-Продану дође Борислав Палалић из Атепице и на само каже, да су му браћа повезали у Манастиру Триави Латифове момке. Хаџи-Продан кад то чује, ипком иејавивши се, и сам у Триаву оде, и 21. Септемвра одпочио дизати народ противу Турака. Сутра дан кад види Муселим Латиф да нема Хаџи-Продана, он уишли да нешто мора важно бити кад је се Хаџи-Продан, ипком ие јавивши се, измако. На пошље Радослава Јелачанина са његовим момком Арнаутином у Триавски Манастир да види шта је: Радослав оде и кад види шта је, врати се патраг и каже му да су му момке, који су у Триавском Манастиру били, повезали, новце покупили и у планину одбегли. Одатле Муселим Латиф несмедио нић даље кроз народ, него се врати

са својом тевабијом, непуштајући од себе Лукића, Протића и Јелачанина у Карановац, и ту ји задржи да и они уз Хаџи-Продана на устанак непрестану, и тако они 1814. год. остану на миру и не уметају се у устанак Хаџи-Проданов.

Године 1815. Војвода Радослав, како чује да су се Срби у Рудничкој нахији подигли противу Турака, он са Кара-Ђорђевићем Војводом Иона Вилипом Петровићем одма оде у нахију Пожеику и Студеничку и у Столу планини етانه искупљати народ на оружје и у збегове у шуму нејач склањати. На кад нешто Срба на оружје искупи и чује да 1.500 Арнаута под Адем-Пашиним Ђехајом Махмуд-Агом Ђипбашом и Јусуф-Агом Ђајом противу њега иду, он увати у планини заседу и с њима отвори бој, по кад Арнаутима у помоћ дође из Карановца и Љатиф Муселим с Турцима, он немогне се њима са мало Срба одупрети, повуче се у планину и Турци врате се у Карановац.

После пошто Војвода Јелачанин искупи више бораца, он сиђе из планине и обколи Турке у Карановцу и тако ји стесни да нијде ни један није се мога маћи, докле на последку после предаје Пожаревачки 1.500 Турака, у Јуну месецу и они Карановачки Турци предаду се и у Турску одпуштени буду. И после овога Војвода Јелачанин једнако је чувао границу Србије од Арнаутске стране да Турци у Србију не продру. *)

По пошто Срби у Ђуприји са Марашли-Али-Пашом у Јулу учине мир, и пуште га те с војском дође у Београд. Даље се о том добром јунаку Војводи Радославу Јелачанину незна ништа какова га је судбина по стигла, и дали данас има своји потомака.

163.

ПАЈСИЈЕ РИСТОВИЋ

ИГУМАН.

Манастира Трпаве.

Игуман Пајсије кад је се и гди родио, кад је се закалуђерио, шта је радио и гди је био од 1804. до 1814. године извесно се незна. Но при свем том биће да је Пајсије рођен баш у селу Трпави, гди је и Манастир, да је ту књигу изучио и закалуђерио се, почем је у

*) Историја Милутиновића стр. 156—158, 205 и 303—304.

Трпави имао 1814. год. стару живу мајку, једног свог старијег брата имено Димитрија и млађег брата дечка од 13 година Стевана Ристовића, који је код њега у Манастиру књигу учио, и који су у Трпави живили; о којима ће се ниже говорити.

Трпава Манастир благовештења налази се у селу истог имена изнад Мораве под планином Јелицом, на 2 сата испод Чачка, уком је Хаџи-Проданов устанак 1814. год. у самом Трпавском Манастиру склопљен и у њему запаљен, гди су Игуман Пајспје Ристовић са браћом Хаџи-Продановом Мијаилом и Гаврилом Глигоријевићима, Барјактаром Хаџи-Продановим, Јосифом Алтобабићем и духовником Ђенадијем, навалично свађу учинивши Турске момке Латифа Слишанилије Муселима Чачанског 21. Септембра на Крстовдан 1814. год. повезали. И одатле је се пламен Хаџи-Продановог устанка даље распростро.

Од тог доба видимо Трпавског Игумана Пајспја као родољуба и мученика за Србски народ. Дакле се о Пајспју и смрти његовој што боље знати могло, мора се нешто и обширније причати.

Кара-Ђорђевић Старовлашки Војвода Хаџи-Продан Глигоријевић после пропасти Србске 1813. год. склопио је се био са својом породицом у нећинцу Шљепажу, налазећу се у селу Рашчићу по вр' Драгачева Чачанске нахије. Па како Везир из Београда пошаље свог Делибашу Али-Агу Серчесму са Кнезом Аксентијем и Аврамом Лукићем, те се све готово Војводе, па и народ Рудничке и Чачанске нахије испредаје; само на последку остане Хаџи-Продан, који се једва на молбу Војвода и народа, да с њега пестрада, преда; и из Шљепаже премести се Продан у Манастир Трпаву с породицом и браћом својом. Но у шумама остане још доста главни људи непредати по четата, који су се од Турака крпили.

Но како се 1814. год. појави у том крају куга. Латиф Муселим Чачански живећи се добро са Хаџи-Проданом, досели се и он са својим момцима у Трпаву као здраво место, где је живео, и договаро се с њиме о умирењу народа, којег се још по збеговима у шумама налазило. Но Хаџи-Продан имао је другу мисао у глави, и потајно са народом договарао се да нови устанак произведе, и већ је такови приуготовно био.

Али баш тад Муселим Латиф зовне Кнеза Аврама Лукића, Ђорђа Протића, и узме са собом Хаџи-Продана на изиђе у нахију, да народ

мпри и да по планини непредавне се људе на предају позове и склопи, или ако то неучине да ји убија и треби; и тако дође у село Лазац 21. Септембра на Крстовдан 1814 год. на копак код Милована Милутиновића.

Но тог дана Пајсје са браћом Хаџи-Продановом и другима у Манастиру Трнави хотимично заваде се са момцима Муселима Латифа, вежу ји, благо покуне и у планину Небош склопе се, и одма пошљу Борислава Палалића Хаџи-Продапу у Лазац, те га он поћу на само изазове и јави му све пореду шта је учињено. Хаџи-Продан ником неказавши, пекраде се те ноћи и одма у Манастир Трnavу оде. Латифове момке слободне одпусти, па и он оде у Небом планину дружини прикупљати и подизати народ на оружје.

Брат Хаџи-Проданов Мијанло и Игуман Пајсје тог истог дана послали су били Попа Радована Вујовића из Трнавe да јави и Кнезу Милошу Обреновићу у селу Шаранама, и да га позову на устанак противу Турака, и кад му овај оде и позове га, Милош одбије тај позив и каже да он никако с њима пристати на устанак неће, него им још каже да се разиђу. *)

Па одма Кнез Милош пошље неког Попа Симу Сјепичанина у Београд Везиру Сулејман-Паши своме по очиму, те му овај све устмено јави да је и како је Хаџи-Продан устао на оружје. Зли Сулејман пошље Таја-Пашу са неколико стотина хатлија Чачку, с преноруком и поздравом Милошу опомињући га на поспство, да му буде веран и да рају умири и утиша, и да никог глава забољети неће.

Милош пошто испрати Попа Симу у Београд, оде у Брусницу Рудничком Муселиму Ашми-Бегу, да и њему јави за устанак Срба; по он је већ дознао био. Милош се с њиме побратими и зада му тврду веру, да ће он бунташе поватати и устанак са свим угушити као да га ипкак ни било није, само нека се он па њега ослопи. **) Ашми-Бег кад чује те речи, окуражи се, пекуну нешто ландура и своје тевабије, па одма са својим побратимом Милошем оде у Чачак, ту неке Србе главне и невинне домаже и поватају. И пошто се Ашми-Бег увери о Милошевој верности спрема њему и Турцима, одреди га самог са својим гавазом Турчином Ђор-Зуком да иде у Небош планину да вата Хаџи-Продана и друге усташе.

*) Историја Милутиновића стр. 68. 69 и 74—76.

**) Историја Милутиновића стр. 75.

Милош покупи нешто Срба на оружје, па са својим побратимом Ђор-Зуком и његовом четом Турака оде Небош планини, да увату жива Хаџи-Продана или да га убију. Кад тако спремљени дођу Небош планини, ударе на Хаџи-Продана и побију се, гди од Хаџи-Проданове стране један мртав падне имено Ђока Живковић из Трпаве. Хаџи-Продан видивши да већој сили одолети неможе, са својом браћом момцима и усташима побегне уз Драгачево и оде у Рудничку нахију преко Мораве, и дође у село Жењевац Јовану Жујевићу, с којим је у договору за устанак био, па призову и Николу Вукићевића из Светлића нахије Крагујевачке, који је већ одпочео био народ подизати на оружје, па пређу у Гужу и Ленешицу, те и ту народ на оружје подигну, па одатле пошљу људе те и Јагодинску нахију подигну на оружје и започну Турке бити.

Па како је у Небош планини била и сва Хаџи-Проданова породица и сва чељад његова и браће његове Мијапла и Гаврила, коју је Игуман Пајсје водио да је прикрије да уробство непадне. Они бегашу дођу до у село Горачић. Но ту ји Милош са својим побратимом Ђор-Зуком пристигне и све ји повата, па са њима и Игумана Пајсја. И одатле ји све у Чачак као робље одведу и Ђаја-Пашу, који је већ са хатлијама из Београда приспео био предаду, које ји све у ланце баца, осим једине Хаџи-Проданове снае Истрије, а Пљакићеве синовце, која је млада и лепа била и која је скоро удата била за Хаџи-Продановог сина Николу, који је при паденицу Србије 1813. год. у боју са Турцима у Поречу погинуо. *) Њу Милош са одобрењем његовог побратима Ђор-Зуке издвоји је, и пошље потајно његовој кући у Шаране на стан код стоке; за коју у Чачку и Ђаја-Паша питаше Милоша.

Ђаја-Паша кад чује да је Хаџи-Продан продро у Крагујевачку нахију и да је диже на оружје, одма одреди свога побратима Кнеза Милоша, са његовим побратимом Ашип-Бегом, да трче напред да и тамо народ уталожу и умпре.

Милош скупн до 2.000 Срба и оде у Крагујевачку нахију до у Кипћ, сукоби се са усташима под Хаџи-Проданом, па позове ји да му се предаду, но они нехтепу.

*) Види Грађу Вукову стр. 61. и Војне Срба од Петра Радовановића стр. 40.

Милош тад удари на њи и побије се. Но и ако је под Хаџи-Проданом било само до 600 Срба, опет Милош буде сузблјен, јер Срби под Милошем нису хтели да се бју са својом браћом, који су сви онако мислили као и усташи, и који су сплом напати, те су противу своје браће оружани пошли. *)

У то стигне у Кнић од Чачка и Таја-Паша, који је заостао био те одбраније Србе вато, секо, и у ланце окиво, гди је и Пајсијевог старијег брата Димитрија Ристовића, који је код своје куће у селу Тринави био и ништо се умешо није, ухватио и у синџир га бацио, уком му је и брат Пајсије Игуман био; и те робове са свом Хаџи-Продановом породицом и многим другим Србима у робство узетим у синџирима доведе.

Таја-Паша, кад са тим робљем дође у Кнић и чује да су усташи Кнеза Теодосија из Кнића, кога је Милош и Ашин-Бег шпљо у усташки логор и нудпо ји да им се предаду, одбили, и једва га жива испустили, и тако да су нападај Милошев на њи сузбили, уплаши се и стане Милоша молити да гледи да усташе умри и да им он све прашта. Милош онда пзиће из Турака у страну и позове неке од усташки вођа на разговор, и стане им говорити да од тог усташка неможе ништа бити, него да се разиђу, да им Паша све прашта, да ни једног неће ни дирнути, тако и све Србско робље које Паша у синџиру води, само да народ боље застрашава, да ће све до једног одпустити, и да никоме ништа учинити неће, ипти ће кога и глава забоleti! **)

И тако Милош својим притворним говором превари Србе и њине неке вође, као: Тому Вучића Перишића из Вучковце, који је био Кара-Ђорђев момак, Симу Милосављевића Паштрмца, који је био код Војводе Ант. Пљаквића барјактар, и још неке, те се Милошу на његову душу предаду под оружјем — а Петар Туцаковић нехтене му се предати — које Таја-Паша нехтене дирати, него ји остави уз Милоша као момке његове. А обрлаћени таковог лацкавошћу Милошевом и остали усташки те поћи сви се разиђу кућама и разбегну се које гди по шумама. А Хаџи-Продан са својом браћом и момцима, кроз шуме провуче се, дође до Великог-Дубоког и преко Саве у Срем пређе, кога одатле одирате

*) Грађа за Србску Историју од Вука Караџића стр. 63.

**) Историја Милутиновића стр. 81—82.

у Земуиски контроманац, па одма одатле, и не одржи контроманац, пошљу га у Град Мухач, па после неколико месеци пуштен буде, те оде у Русију, гди је и умро.

Кад тако Кнез Милош превари усташе и склони јл, те се развију, њега Таја-Паша са Ашип-Бегом пошље у Крагујевац, те и ту устанике умире и неке поватају, па одатле оду и у Јагодину, те и тамо тако исто учине.

Одатле Таја-Паша из Кипћа одма пошље у Београд до стотину заробљеника у сниципу, међу којима је био и Игуман Пајсије са његовим старијим братом Димитријем Ристовићем, као знак победе љутом Сулејман-Скопљак-Пашп на кланицу, које Скопљак све у тамницу баца; но ни два дана у тамници небуду, него Скопљак изведе прво Тринавског Игумана Пајсија, те га на варошкој Стамбол-Капији жива на колац набије; а после њега изведе и брата његовог Димитрија, те и њега поред брата му Пајсија жива на колац удари; *) после њи ударе одма на Стамбол-Капији на коље неког храброг хромог Васиља Прекодриница из села Сकोчића са два његова друга, који су из Срема прешли, чувши за Србски устанак, па пошли браћи својој у помоћ. И тако скоро сваки дан изводили су по неколико Срба, секли јл и на коље набијали; и та кланица трајала је више од три месеца, а највише је по Божићу на Савиндан мученички жртви пао.

Па потом Таја-Паша из Кипћа оде за Милошем и Ашип-Бегом у Крагујевац, те и ту неке посече и у сниципре баца, извећу који главне газде и трговце Александра и Николу Вукчевиће браћу из Светлића, и водивши једнако узасе Хадп-Продапову породицу са више Чачанског робља оде у Јагдину, те и ту робља Милошем и Ашип-Бегом наробљеног побаца у сниципре, извећу који храбре Војводе Јована и Стевана Јаковљевиће браћу са њином породицом, и пошто и ту неколико жртви учини, са 300 робова и до 100 робља жепи и девојака, најлепши и од најбољи Србски породица у сниципр оковати оде с тријумфом у Београд, да поклоне чини за Турске Хареме, који су сви

*) Пајсијева мати Смиђелија, кажу да је ту била, и пролазећи у Град другом свом сину Димитрију, који је у кули Небојши затворен био; несрећна та мати гледала је очима спојим сина свог Пајсија на коцу набијена, докле јој и другог сина Димитрија Турци не изведу и на колац набију. Вуића пушество стр. 300—302.

осим женскиња изсечени и грозно на коље живи понабијаши, и који су по три дана на коцу живећи увјали се као црви, гди су им живим на ипском кољу нарочито начињеном, турски исп месо од костију, ногу ребара, и утробе одкидали, ждерали и удове по улицама развлачили и глодали; на таким су мукама јединици душу своју испуштали.

Тако Кнез Милош Обреновић утиша устанак Срба под Хаџи-Продањом, по препоруци његовог поочима љутог Сулејман-Паше Скопљанина, и павата доста Србског робља са његова три Турчина сва три побратима: Ашпи-Бегом, Ђор-Зуком и Ђаја-Пашом. Но ипак нехтене му се из Јагоднице у Београд ићи, и ако им је велике услуге учинио, и толике им Србе и Србиње на Клање и мучење предо. Нехтене зато, што је у Јагодници у спизиру многобројно Србско робље, за осветити се Милошу, што ји је преварио, премашио и Турцима ји у робство предо, те су ји у спизир оковали, јавно викало противу Милоша, говорили су и доказивали: „Да је и Милош као Кнез Рудничке пахије шћима у договору за устанак био, и да ји је он подговорио и на устанак охрабрио, те су се подигли, па после предомислио се или се препадио, кад је видео сплу Турску, па ји одусто и изневерио.“ *) Па ако га је побратим његов Ђаја-Паша и звао да иде с њима у Београд, ипак Милош тад нехтедне, него се замоли од њега да остане; па пошто Ђаја-Пашу са Србским робљем испрати у Београд, оде у Рудничку планину својој кући у село Цриуће, и тек мало доцније по позиву оде у Београд своје поочиму Сулејман-Скопљак-Паши, гди га код себе до 1815. год. задржи те му је послове вршио, и својим очима гледо њиме предате и на коље живе набијате Србе, како се као црви превијају и мученичку душу своју испуштају.

Али кад Милош ипје имао срца као Србини, да Србе у колико је могуће, па ма кога, да од Турске сабље и коца, заклопи и сачува, и да ји Турцима не предаје, осим једине лепе Петрије Хаџи-Продапове снаје, а Пљаклићеве синовике, то је се нашло срца код Турака, који су са оружјем у руци од покоља бранили невинне Србе! Ево примера:

Неки Хасан-Ага Тоска стари добар пријатељ Трнавског Игумана Пајсија, и у Чачку међу Турцима важан човек, чује за најмлађега брата Пајсијева по имену Стевана Ристовића, који је код њега Пајсија у Манастиру Трнави био и књигу учио, момче од триест година. На

*) Историја Милутиновића стр. 85—87.

Историја Милутиновића

кад се са Пајспјем и Турцима речени догађај у Манастиру Трпави догоди, гди после тог Турци и Пајспјевог брата старијег Димитрија из Трнавe узму и у робство одведу. То момче Стеван, бојећи се да и њему што небуде оде у Драгачевско село Јежевицу, к' једноме своме и његове браће пријатељу и сроднику, и учини се код истог да је страно спроче из далеке земље под најам као служче стало.

Хасан Тоска дозна за њега, гди је и код кога је. Па знајући да за њега могу други Турци дознати које, и чији је, те би могло младо, лудо и нејако дете на правди Бога погинути. Нађе га и узме к себи у Чачак. Но Латиф Муселим дозна за Стевана и стане га некади од Тоске, и још стане овог кривити, како код себе хајдучку браћу држи и чува; Тоска бојећи се да Стевана неби у пропастили, педадне га.

Но Латиф као старешина Чачански нађе се тим увређен, викне на своје момке те сви пођу с пушкама на Тоску да из конака његовог сплом Стевана узму. Овај пак зграби са својим момцима оружје и побјеиу се, гди се по дугом пушкарању Латиф са више своји рањеника а и мртви врати срамотан у свој конак.

После тог боја, тог истог вечера, Тоска са једним својим момком крадом пошље Стевана кући својој у Турску чак у Топлицу, те га одведе и тако му живот сачува.

Године 1815. у пролеће, кад се наново Срби противу Турака стану дизати, Турци оставу Чачак и оду из Србије; а и Хасан-Ага Тоска остави Чачак и оде његовој кући у Топлицу, и отуда поштено пошље Стевана Ристовића кући његовој у Трпаву, гди нађе још у животу само своју стару саморану мајку и у неколико је утеши.

Овај Стеван доцније се покалуђери и остане у истом Трнавском Манастиру на свога брата место Пајспја.

А овако је исто и Хасан-Бег Прапћ Ужичанин у Београду у истом Хаџи-Продацовом устанку укро из Таџице Кара-Ђорђевог Војводу Милића Радовића, па га је код своје куће крио и сачувао, и кад је Марашли-Али-Паша 1815. год. дошо у Београд, он га тајно пусти, те оде својој кући у Драгачево. *) Но њега Кнез Милош Обреновић доцније мучки убије и главу му одсече.

*) Историја Милутиновића стр. 92, 94 и 95.

164.

БЕНАДИЈЕ ШУВАК

КАЛУЂЕР

Манастира Трнаве.

Бенадије је родом из Босне, из села Грбаваца близу Бање-Луке. Он је био најпре мпрскп свештеник и звао се Ђорђе Шувак. Па како му умре попадија, с којом је имао једног сина именом Стојана, он као удов оде у Манастир Моштаницу па се покаљуђери и добије име Бенадије. Па и сина као једница узме код себе у Манастир за ђака, гди га је књиги учио.

Ту у Моштаници неколико година поживи као прави калуђер и узме себи у помоћ једнога ђака имено Авакума, који је тако једница и сиротаи био, пеплавши никогa до старице мајке, која се уза сина привије, те је и она у Манастиру код њега живила. Старац Бенадије духовни отац, назпо је тог младог ђака Авакума као свога сина, па и његову стару мајку.

Но Бенадије немогне прекомерне зулуме Турске једнако трпџти; узме свог сина Стојана, ђакана Авакума, за киме и његова мајка пристане, остави пуст Манастир и пребегне у Србију; гди неколико Манастира обиђу, па се настане у Манастиру Трнави, које све Игуман Пајспје Ристовић једва дочека.

Бенадије је са својим сином Стојаном, Авакумом и овога мајком, старицом, као пришелци из Босне у свему Пајсији услужан био, и он ји је назпо. Тако је он у Манастиру Трнави, кад је Пајспје са Хаџи-Продановим братом Мијаилом и Јосивом Алтобабићем Латифове момке везао, помагао им исте везати. И кад и Хаџи-Продан ту одма стигне, оче му су га известили, пошље Бенадија у Јагодинску нахију, да он тамо почетак устанка објави и ради да се народ на оружје диже и да Турке бије. И тако Бенадије оде и дође у Манастир Јошаницу, гди је народ на оружије подизао.

Но кад Хаџи-Продан немогне ништа учинити, него устак његов угушен буде, и он побегне у Аустрију. А Турци, вођени Клевом Милошем Обреновићем и Ђор-Зуком, у Небош планини у селу Горачићу још у почетку устанка ухвате Хаџи-Проданову породицу, па с њоме и Трнавског Игумана Пајспја, и у робство ји одведу; и потом оду у

Тринавски Манастир те га похарају, Бенадиног сина Стојана и Авакума Ђакона ухвате, одведу ји у Чачак, баце у сивир, и одатле као робове у Београд одведу; гди за њима оде и старица мајка Авакумова.

Тад Турци у Тринави потраже и калуђера Бенадија, и кад разуму гди је отишо, пошаљу људе, пронађу га, ухвате, одведу у Јагодину, баце у сивир на и њега у Београд одведу, гди нађе и види Пајсија и многе друге Србе већ на кољу, а свог сина и Ђакона Авакума још живе у тамници затече. Онда Бенадије нађе се у чуду, у ком никад ни помишљао није да се човек наћи може. Заборави на сам себе и стане премишљати како да свом сину и Авакуму живот спасе, а радо би себе за њи жртвовао кад би хтели варвари. У премишљању, јадовању и молењу Бога, нађе да понуди Турке да се потурче да само живот њинов спасе, па ако Бог да, да се опет временом у своју веру врате. Он то саопшти најпре своме сину, и једва га преволи да Турску веру за време прими, па после опет да се у своју чисту веру врате. Пошто они тако завере се, јаве они за ото и Авакуму и понуде га да и он тако учини, по он нехтење вере променути и воледне грозну смрт претрпети него Турчином се звати.

После неколико дана истога Ђакона младша око 20 година дивног, дивног лепотом и отважностју, изведу Турци из тамнице, даду му заострен колац, на којиће га набити, те упрти на раме и сам попесе на губилште, и идући тако полако до места, гди ће га погубити. Турци стану му престављати грозну смрт и сви редом склањати га, и Бог зна шта обећавати му, да се потурчи, и да негипе тако леп и млад у залуд, кад може шљима да живи и да срећан и честит навек буде.

Но он идући уншта Турке: „*А умиру ли кад год и Турци?*“ Па смешекн се у име одговора запева Србским гласом овако:

„Нејма вјере боље од Ришћанске!
Срб је Христов, радује се смрти,
Божји страшни суд, а и Турке чека.
Па ви чин'те, што је вама драго,
Скоро ћете Турци долијати,
Бог вам јемац и Божија правда.“

Његова биће баш жалосна стара мајка, преставши за њим, стане му говорити и молити га да се потурчи само да остане жив. А Бог

види шта је нужда и невоља, па му то неће у грех уписати. Али он и њојзи, на њеном савету и сакалењу, као својој мајци, у песми овако одговори:

„Мајко моја, па млеку ти хвата!
Брзо ћеш се обрадоват сину,
Док пред лице Бога изађемо:
Смрт избавља од сваки је бједаа,
Цват пролећа по зими се јавља,
Благо сваком ко раније умре,
О мање је муке и гријеха,
Па што дадне спас и вјера коме,
А још пма браће на свјету —.“

Толпком јунаштву и непоколебивости у вери, зачуде се и сами Турци, па му се смиљују и не набију га жива на колац, него га нај-пре прободу ножем кроз срце, па га мртва набију на колац. И овај колац с њиме усправе поред осталих пза варошке Стамбол-Каније пошав к' Теразиској данашњој улици.

Духовник Бенадије, кад склони свога сина да Турску веру прими, јави Турцима да жели заједно са својим сином да се потурчи. Турци то кажу Каја-Паши, који ји тог часа ослободи тамнице и робства, тако и сгреха и грозне смрти; узме ји у свој конак и оба за себе задржи и торжествено ји потурчи. Бенадија назову „Мула-Салија“, а сина му Стојана, „Реџеп“. *)

Но 1815. год., кад настане частни пост и мало се по улепша време, принуђени Мула-Салија узме свога сина Реџепа, Крушевачког Војводе Петра Ђукића ћер Спасенију, која је потурчена била, тако и Левачког Војводе Стевана Јаковљевића ћер Н. **) и Хаџи-Прода-новог најмлађега брата Гаврила жену Ану, која је једнако плакала, а ипје потурчена била, које се обе обуку у мушко одело, па искраду се, и једно вече сви петоро сићу на Дунав испод Града, и у приготовљеним подкупљеним чамац седну и преко Дунава прејуре у Борчу, па одатле и у Земун оду.

Па како мало доцније опет Срби устану противу Турака и у целој Србији лате се оружја, Мула-Салија са сином, узме из Земуна све три

*) Историја Милутиновића стр. 91 и 92.

**) Види Грађу Вукову стр. 65—66.

заробљене Српкиње, одведе ји у Купиново и преко Саве претурџи у Србију, које оду своме роду и пријатељима, гди се одма наново покрсте. А одатле Мула-Салија са сином Реџепом управо оде у Карловце Митропољу Стратимировићу, те ји он на ново покрсти и од Мула-Салије постане онет Бенадије, а од Реџепа Стојан. Митрополит помаже ји мпром, и Бенадији допусти да може све свештеничке послове вршити, осим једне Литургије.

После тога Бенадије из Карловаца са сином оде у Градишку, у Славонији у Аустрији, да се са својим родом види, па ту и заостане близу њи у Градишкој, гди је три године попово, па у 1818. год. у Градишкој и умро, а и син му Стојан умре после на фришко. *)

165.

ТЕОФИЛО И БОРИСЛАВ ПАЛАЛИЋ

ПРВИ ПИСАР СУДА КАРАНОВАЧКОГ.

Теофило Палалић родом је из села Атепице, среза Трнавског, нахије Чачанске.

Гди је књигу учио незна се. Но он је у време Кара-Ђорђево прво био код Војводе Антонија Пљаке писар, а потом у суду Карановачком.

После несрећне 1813. год. заостао је у Србији и био је уз Хаџи-Продана, заједно са његовим братом Бориславом Палалићем или Поповићем.

Године 1814. на Крстовдан 21. Септембра, кад Хаџи-Проданов брат Миланло, Игуман Пајспје и други, у Манастиру Трнави повежу Муселима Латифа-Аге момке и одпочиу са Турцима кавгу, које је то морало бити по заповести Хаџи-Продана, који није се ту трепло, него у Драгачеву у селу Лазцу, по позиву Муселима Латифа да призивају на предају и ватају Србе, који су по четама по Драгачевским и Старовлашким планинама ишли, — Борислав Палалић одма потом оде Хаџи-Продану у село Лазац, и тајно му каже како су Латифови момци у Трнавском Манастиру повезати и кавга одпочета. Хаџи-Продан одма те ноћи, ником неказавши, од Латифа украде се и оде у Манастир Трnavу, и одатле запали устанак, који букне и разшири се.

*) Историја Милутиновића стр. 94—98.

Теофило Палалић је по налогу Хаџи-Продана многе главне Србе пописао, писо им и звао ји да устају на оружје противу Турака. Њега у устанку некако Таја-Паша у Чачку докона у своје покте, којим је морао све редом исказати, који су у устанку, а њи Таја-Паша повата, у ланце окује и заједно ји са Теофилом Палалићем у Београд отера, кога одма првога на колац удари. *)

166.

ПОП РАДОВАН ВУЈОВИЋ ТРНАВАЦ

и

ПОП СИМА СЈЕНИЧАНИН.

Радован је родом из Трнавe, а Симa из Сјенице, Старовлашке нахије. Године 1814., кад је Хаџи-Продан из Трнавског Манастира одпочео устанак противу Турака, он одма пошаље Радована Вујовића у село Шаране Кнезу Милошу и позове га на устанак, обећавајући му првенство власти уступити.

Кнез Милош Обреновић одговори Вујовићу: „*Да он неби на устанак пристао баш ако би знао да би и са самим помислом могао све дошле изгинуле Србе воскреснути.*“ Па му онда каже: „*Да се они умире и да у лудо негину, а и да сваког свештује да с њима на устанак непресхаје, а и они који су устали да гледе да беже гди ји очи воде.*“ Вујовић врати се, пађе Хаџи-Продана у Небош планини и саобшти му одпоруку Милошеву; по Хаџи-Продан негледајући на то продужи устанак Срба противу Турака. **)

Кнез Милош по том одма оде у Брусницу, јави Муселлиму Ашип-Бегу за устанак, па се с њиме и са његовим Кабадахџом Ђор-Зуком побратими и покуди се Ашип-Бегу да он ту побуну угуши. Ашип-Бег једва то дочека и одма пође противу Хаџи-Продана, гонити га.

Но Милош, како је чуо за устанак Хаџи-Продапов, од попа Симе Сјеничанина он га одма оправи у Београд своје поочиму љутом Сулејман-Скопљак-Паши, те га је устмено а и са писмом својим известио о устанку Хаџи-Продаповом.

Сулејман-Скопљак-Паша, како од Кнеза Милоша извештен буде о устанку Срба под Хаџи-Проданом, одма изашље војску под Таја-Пашом,

*) Историја Симе Милутиновића стр. 69 и 473.

**) Историја Милутиновића стр. 74—75.

и по истоме нише своје поспикну Милошу, опоменувши га да му као поочиму свом веран буде, и да Таја-Паша помогне устак Срба угушити, на које Кнез Милош Обреновић са Турцима пође противу народа и устак угуши. *)

Шта је даље са попа Радованом Вујовићем и попа Спном Сјеничанском било, незна се, по по свој прилици и они су на које Сулејман-Пашом набијени и мученички своју душу испустили, као што су и стотинама други Срба.

ХІ. КРУШЕВАЧКА НАХИЈА.

167.

ЧОЛАК-АНТА СИМОНОВИЋ

КРУШЕВАЧКИ ВОЈВОДА.

(Са сликом.)

Чолак-Анта је родом из Призрена од неког на гласу племена.

Он је дошо у Србију пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке, и у Београду замио се Ђурчиском, радићом кога су Турци због његовог повишег раста звали Узун-Анта.

Пред сами устак Кара-Ђорђев на Турке, Анта оде у Призрен да нешто Ђурчиског еспапа купи и да се са својом породицом види. Дахије Београдске поруче му да им нешто оружја за Јанчаре у Призрену купи и кад се враћао буде дошесе. Анта то и учини, и поред Ђурчиског еспапа узме и седам товара које дуги пушака, а које пиштоља, и крене се за у Србију. Но како је баш у то доба Кара-Ђорђе одпочео тући Турке, Анта кад буде код Карановца са својим товариша, Карановачки Муселим Пљака дознавши за Анту да он оружје носи, на изашље неколико Делија да то оружје од Анте на путу отму. Али Анта са својом пратићом Делије одбије, на и неуђе у Карановац, него окрене другим путем и оде право у Тополу Кара-Ђорђу и то сво оружје однесе, те се с њиме Срби наоружају. Од то доба Анта остане уз Кара-Ђорђа, гди је увек с њиме у бојевима био и јуначки Турке туко, за које јунаштво и Буљукбашом постане.

Године 1806. сретне Анта по ниже Остружнице једно оделење Турака које је изишло из Београда да народ хара; Анта пусти се убој са Турцима, поглавица ти Турака на хату полети са сабљом на Анту

*) Историја Милутиновића стр. 76—87.

да га посече, Анта опали из пиштоља и Турчина смртно тревн у прси, по Турчини долећивши до Анте хтеога по глави онако врућ мазнути сабљом, Анта подбаци под сабљу избачени пиштољ и сабљу одбије, по Турчини га сабљом преко пиштоља завати и леву му руку, у којој је пиштољ држо — јербоје левак био — по више шаке на прегибу жглавка завати, дополовине засече, и по том турчини мртав са хата падне. Од те ране Анта се излечи, по у руку остане сакат, али ипак мога је оружјем владати. Од тога и прозват буде Чолак-Анта.

Године 1809 у почетку Маја, кад је Кара-Ђорђе изашао са војском изван Србске границе догле постојавше и отишо у Херцеговину, да и њу од Турака очисти и са Црногором соједини се, повео је са собом и Анту Симоновића. Пошто Кара-Ђорђе освоји Сјеницу, одакле оде на Новуварош те и њу завојује, остави у њој посаду, па се врати натраг к Сјеници, гди на Суводолу сиљног Пећског Нуман-Пашу, који је под собом 20.000 коњаника Арнаута имао, разбије, и у Сјеницу опет дође. Те победе Кара-Ђорђеве пукну по свој Херцеговини и стане се на оружје народ подизати и Кара-Ђорђу гомилаха у војску долазити.

Свети Петар Петровић Његуш I., Владика Црногорски пошље Кара-Ђорђу у сусрет у Сјеницу свога Војводу гласовитог јунака Гавру Шибалију са 300 Црногораца, те у име Владике поздравн Кара-Ђорђа и писмо му од њега преда. Тад и из Васојевића дође Кара-Ђорђу депутација, те га и она поздравн и изјави му у име народа верност и оданост, и да су сви готови с њиме у бој противу Турака поћи. Кара-Ђорђе им захвали, обдарији и пошље ји патраг, да народ покрећу, а он да ће им Војводе послати, који ће ји руководити.

Па како су се Анта Симоновић и Рака Левајац у бојевима као вешти и добри јунаци показали, ил Кара-Ђорђе заволе и оба одма у Сјеници Војводама учини, и пошље ји у Васојевиће, да народ дигну на оружје противу Турака и да с њима управљају како најбоље знаду.

О свему овоме и како је се народ Црногорски, Васојевачки и Херцеговачки обрадово доласку Кара-Ђорђевог у Сјеницу, ево шта и Симе Милутиновић говори:

„Како л' тад' је сваком Србу било?... | Даљна браћа, Црногорци знатни
Кад' му к' Вожду та побједоносцу | Срадоват' се, и споборствоват' му

Подолазе, приклањат' се почпу;
Шибалија многоважни Гавро, *)
Што Бошњак' ма додијао бјеше...
(Турцима)

На Сјеницу најпре допаноу
С' три стотине све одборне браће,
И с' књигама свог' Владике светог',
Да поздравн Србска Господара,
За к'пмно се од' некада чезло;
Честита му мишцу и оружје,
По жеље му срећу к' предузећу
Каже да га свуд' чекају радо
Црногорци к'о сви Херцеговци;
Благославја рођења му часак.
Благодарн на том' дару вишњем',
И мајци му и блажену отцу,
Родившијем само дјку Србства.
Вожд га врати, пожаловав нечм',
Нек' Владици безсумње покаже,
Да мост готов с' Дунава на море...
Већ да и он дигне Црногорце
На све страпе бит' и нанадати,
Док и продрет' к' вјечноруковању

С' торжественим' шумадије друз'ма.
Оде витез благовјествовати
К'а окриљек, што опојен дјел'ма
Обшче слоге и врлости славне;
Ута доба и Васојевићи
Кара-Ђорђа давњашни земљаци:
„Добра т' срећа и светá ти мишца,
Господаре и наш кано Србски!
Сви смо спремни под барјаке твоје
На којим' је стар-сједи орле
И крст частни Срба спасеније...
Наске труба т' све сазива војне
За изхрват' свог народа дијел;
Сви охотни жртвовати крвју,
И мејдан'ма доказат' у с'рдје!“
Вожд пофалив тако превржење,
Чолак-Апту и Раку Левајца
Учинио с' Војводама оба,
И посл'о их у Васојевиће
Одметнув их љима и управљат'
Како знаду боље и сходније
Обштој жељи, и Државе виду.“ **)

*) О овом великом јунаку Црногорском Војводи Гаври Шибалији, има гди се на више места у разним списима спомиње, а и у Историји Јована Хадина на стр. 55. Кад је Кара-Ђорђе 4. Априла и 29. Маја 1806. год. Владики писао, говорио је о Шибалији овако: „И пређе свега подајте довољну силу храбро-чувеному витезу Шибалији, да к' сајединењу с нама теглећи учини скоро једну јаку и силу диверзију.“ — И после овога кад је год Кара-Ђорђе Црногорском Владики Светом Петру писао, увек је и име Шибалије у писму његовом било споменуто. Његов брат Јован Шибалија по Србској Историји, кад су се Срби са Црногорцима 1809. год. сајединили на Кукутици, бијући и јуначки секући Турке са 13 Црногораца погинуо је за слободу Срба. По деловном Протоколу Кара-Ђорђевог од 28. Јуна 1813. год. под Нр. 1671, 1678 и 1679 писао је Кара-Ђорђе Владики Св. Петру и молио га да он заповеди Гаври Шибалији да отуда збуни Арнауте и одиратији да неби сви противу Србије пошли. А тако писао је Кара-Ђорђе непосредно и Шибалији да он тако учини. И по том Протоколу види се да је Гавра Шибалија по налогу Владике стајао на расположењу Кара-Ђорђевог. Штета што немамо података да врлог тог јунака Гавре Шибалије живот опишемо, који је у то доба при ослобођавању

**) Србијанка час III, стр. 147—149.

Војвода Анта Симоновић и Рака Левајац пођу у Васојевиће, но са мало друга, с којима пође и Хаџи-Продац са 700 момака, но он непопевши за војнике раће врати се натраг; а Анта и Левајац допру до Пријепоља, гди се ту са Турцима жестоко побију, које Турци сузбију, па одатле с њиним оделењем војника окрену Никшићу, пређу реку Тару, и преко Дробњака дођу до под Никшић, и на Превлју шапац ископају — који и данас постоји — и тако се са Црномгором соједине.

Другу јаку војску од 3.500 људи Кара-Ђорђе пошље под Миланом Обреновићем и Милошем управо Црногорској граници, којима се придружи Јован Шибалија, брат великог јунака Гавре, са Црногорцима, које је Владика послао, и који се са Сулејман-Пашом на Кукутници побију и Сулејмана, у дружено са Црногорцима, тако жестоко разбију да је до 1.000 Турака мртви пало, но и јунак Јован Шибалија са 13 Црногораца погине. А одатле оду те и на Колашину мали број Турака разбију.

Кара-Ђорђе, кад пошље Анту и Левајца у Васојевиће, а Милана к' Црнојгори, од Сјенице окрене се и оде, те освоји и Нови-Пазар. Но ту му стигне књига од Делиграда да је силна Турска војска навалила, да је Ресавски Војвода Стеван Спихелпћ на Каменици у шанцу на Чагару, издајом Милоја Петровића и Добрића, са свом својом војском Ресавском уништен, и да Турци иду Делиграду.

Кара-Ђорђе, кад чује тај несрећан глас, одма пише свима Војводама да напусте сва завојевата места, па да се повуку натраг у Србију у старе Србске границе. А и сам остави Нови-Пазар и полети Делиграду за спасти Србију од позвестне пропасти. Ту стигавши једва Турке по многим биткама на Морави заустави и доцније натраг у Турску у Ниш прогна.

Чолак-Анта и Рака Левајац из Васојевића, почем их Турци пут за повратак у Србију пресеку, уђу у Црнугору и оду на Цетинје к' Св. Владика, па одатле с четицама тајно хајдучки преко планина кроз Турке провуку се и у Србију дођу.

Србије много Србима са својим братом Јованом и Црногорцима помагао. Велику би доброту Србству онај учинио који би живот Гавре и Јована Шибалије браће описао. А ваљда ће се ко наћи од браће Црногораца да то учини, а ји друге Црно-горске јунаке, бар из оног доба да спомене. Од потомака Шибалини има потомака и данас, од који се налази један у Никшићу Срески Канетан имено: Богдан Дробњак добро научен човек, и кажу да има више писама Кара-Ђорђеви која су му од његовог деде јунака Шибалије за остала и која код себе чува

Кад се Анта из Црпегоре врати, Кара-Ђорђе га постави, те је био Војвода у Крушевцу до самог падења Србије 1813. год. и био се са свим Арнаутима.

Године 1811. кад се у Јануару месецу на скупштини преустроји Совет, испостављају Министри и уведе се други ред у земљи, гди све Војводе и други чиновници на своја звања и *Дипломе* добију, тад и Чолак-Анта под 3. Јулијом диплому као Војвода Крушевачки добије, у којој су му назначена села и одређене дужности како да се управља. А 11. Јануара 1812. год. одпуштено је Чолак-Анти и *Наставленије* из 11 точки, као допуне дипломе, по ком се он и друге власти, а и народ у Крушевачкој нахпји управљати имаду. Како *Диплому* тако и *Наставленије* као важна документа из оригинала верно овде печатамо. Диплома гласи овако:

ДИПЛОМА.

Србскому Воиводи Господару Чолак-Анти Симоновићу.

Храброст ваша на разним мјестима против непријатеља оказана, обратила е наше внимание на вас; и в'знак вашег отличія пменујемо вас воиводом Кнежине бивше Андрије Илића и од пиже именвати села слѣдующим образом —

1-во. Вам власт дамо с' Кнежином Вашом управљати, и полно заповедати што се вам предпише, а общество коеће бити под Вашом властію неугиѣтавати —

2-го. Ви да будете полни исполнитель воли Правителствующа Совѣта и воли моеи —

3-ће. У дѣлам военим одсад у будуће заповести, наставленія, и требованія примаћете из Правителствующа Совѣта Народна од Господина Попечителя Господ. Младена Миловановича и у таквим що вам потребно буде од њѣга искати —

4-о. У дѣлам Внутренних Ваше Кнежине щогод бива и треба, да являете у Правителствующи Совѣт Господ. Попечителю внутренних дѣл Господ. Якову Ненадовићу, от коего у таквим примаћете наставленія —

5-о. В' кромѣ намои под никога власт неподпадате, касателно Кнежине Ваше, слѣдуе вам знати кому се убудуће имате покоравати —

6-то. У време војеваня под коего командующаго послушаніе и покорност вам препишесе бити, святѣише да заповести онаго исполня-

вате; пбо сваки такови командующи битиће од нас избран и наименован. — Увѣреніємъ ми даѣте вы с' нашимъ признаностію, кою вамъ указуемо, задовольни бити; усугубите труде ваше у дѣламъ касающи-ся благополучія народа, за показати себе достойнимъ у будуще сего уваженія — У Београду —

Назначеніе села подъ Команду Войводе Чолак-Анте Симоновића у нахиі Крушевачкой —

1. Кобилѣ.	12. Ступань д.	22. Церова.
2. Головода.	13. Лаћислед.	23. Пенелѣвац.
3. Степош г.	14. Себечевац.	24. Чптлук.
4. Степош д.	15. Млимош.	25. Лазарица.
5. Шаврац.	16. Вербница.	26. Масковац.
6. Ђеліе.	17. Вербница м.	27. Глободере.
7. Цитари.	18. Терепотни.	28. Бреспо-полѣ.
8. Злегниа г.	19. Мешево.	29. Оманца.
9. Злегниа д.	20. Луковац.	30. Вучак.
10. Гаравана.	21. Гар —.	31. Ступань г.
11. Ступань г.		

С тимъ ѣте селима комендирати, и рачуне од свашта давати, и у договору са осталимъ Господ. и Кнезовима од Нахиі у согласію бити, свакадъ ѣе вамъ едне заповести долазити, а по наособ, како за войну тако и за проче. У договору са свима кметовима од Нахиі да избере-те по 3 кмета за судіе у Магистрат, и те кметове и писара пошлите у Совѣтъ гдиѣ они приимти поученіе и наставленіе какоѣду посту-пати и пресуѣивати. Вы Войводе да уредите у свакому селу сеоскогъ Кнеза копѣе са селомъ оградити кошеве, и амбаре, за десетке, и вами рачуне давати, и да се пемешате у Священнички и Духовни чини, коимъ пма Митрополит да суди; вы пакъ гди се копъ на судъ позовете да одма онде отидете, а за млаѣе що копъ гди учини зло поара или што буде, дага имате сваки предати суду у Магистрат. Коему Магистратъ пресу-дити неможе, онѣе онакове слати у Совѣтъ а особито за свашто да являте, како мени, тако и Совѣту, како за добро, тако и за зло — завистъ и противностъ меѣу вами да nebude — Акобисе еданъ другому противію, даѣе морати на отвѣтъ доѣти. За свашто од Совѣта настав-ленія да иштете, и да познаете, да е онъ Верховна Власт. Заклетве оне у Собору коесу биле, копъ преступи биѣе лишенъ старешинства, а што се коимъ опредѣли да са онимъ буде задоволян; у овоме пункту вама

описуем потребне ствари и наставленія од когаћете шта тражити, то ест од Совѣта, коесу сада членови раздѣлени поособ удѣлима.

1-во. Господ. Младен Миловановић Попечитель военных дѣл што за воиску потребуе, чебане, олова, барута, фулета, вишека, топова и проче воене муниције од онаго да тражите.

2-о. Г. Михаил Радонић попечитель иностранных дѣл то есте акоби какав човек из друге землѣ прешао к' нама што тражіо таки да такова човека пошлѣте к'нѣму.

3-е. Г. Иван Юговичъ попечитель просвѣщенія народнѣга, онѣ знати комеће просвѣщеніе издавати, коп за просвѣщеніе ест од онагоћете тражити.

4-о. Г. Яков Ненадовић попечитель внутренних дѣл од нѣгаћете просити внутреняя дѣла, онѣ вам наставленія давати у таковима дѣлима.

5-то. Г. Ілія Марковић он е велики вилаетскій Судія, коећете за таково од нѣга наставленіе искати, коп скриви какоћега каштиговати.

6-то. Г. Сима Марковић попечитель кассе Народнѣ, кое наставленіе од нѣга тражите, будући даћесе сви приходи обрнути у Народню кассу, и одандећесе искати потребная за топчіе плата и прочая за содержаніе. Ови преименовати 6 членова Совѣта, биће сви у едном есогласію. Сваки од свое Кнежине главе да препишете право и одма да дате на знаѣ.

Од муниције свака 3 месеца рачун у Совѣт шалите, колико есте примили, поарчили, и шта још има.

В' Прочем управляйтесь вољом нашим чрез кою моретесе отличити. Дано у Београду 3-г Юлія 1811.

В' Правительствующем
народнѣм Совету
(М. П.) Младен Миловановичъ,
попеч: военни.

Верхов. Серб. народа вожд'
(М. П.) Георгиј Петрович.

Од' Верховнога Вождя и Правительствующег Совѣта Народнѣ.

Благородному Господару Воиводи Чолак-Анши

НАСТАВЛЕНІЕ.

Пособранію нашем прошлаго года у Январію месецу у издатим вам дипломама назначено е све оно, што сте ви као служительи На-

вате; ибо сваки такови командующи битиће од нас избраи и наименован. — Увѣреніємъ ми даѣте вы с' нашимъ признаностію, кою вамъ указуемо, задовольни бити; усугубите труде ваше у дѣламъ касающіхся благополучія народа, за показати себе достойнимъ у будуще сего уваженія — У Београду —

Назначеніе села подъ Команду Войводе Чолак-Анте Симоновића у нахій Крушевачкой —

1. Кобилѣ.	12. Ступань д.	22. Церова.
2. Головода.	13. Лаћислед.	23. Пенелѣвац.
3. Степош г.	14. Себечевац.	24. Чптлук.
4. Степош д.	15. Млимош.	25. Лазарица.
5. Шавран.	16. Вербица.	26. Масковац.
6. Беліе.	17. Вербица м.	27. Глободере.
7. Щитарц.	18. Терепотни.	28. Бреспо-полѣ.
8. Злегиня г.	19. Мешеве.	29. Оманца.
9. Злегиня д.	20. Луковац.	30. Вучак.
10. Гаравана.	21. Гар —.	31. Ступань г.
11. Ступань г.		

С тимъ ѣте селима комендирати, и рачуице од свашта давати, и у договору са осталимъ Господ. и Кнезовима од Нахіе у согласію бити, свакадъ ѣе вамъ едне заповести долазити, а по наособ, како за войну тако и за проче. У договору са свима кметовима од Нахіе да избере-те по 3 кмета за судіе у Магистрат, и те кметове и писара пошлите у Совѣтъ гдиѣе они примити поученіе и наставленіе какоѣду поступати и пресуѣивати. Вы Войводе да уредите у свакому селу сеоскогъ Кнеза коиѣе са селомъ оградити кошеве, и амбаре, за десетке, и вами рачуице давати, и да се немешате у Священнички и Духовни чини, коиимъ Митрополитъ да суди; вы пакъ гди се кои на судъ позовете да одма онде отидете, а за млаѣе що кои гди учини зло поара или што буде, дага имате сваки предати суду у Магистрат. Коему Магистратъ пресудити неможе, онѣе онакове слати у Совѣтъ а особито за свашто да являете, како мени, тако и Совѣту, како за добро, тако и за зло — завистъ и противностъ меѣу вами да nebude — Акобисе еданъ другому противію, даѣе морати на отвѣтъ доѣти. За свашто од Совѣта наставленія да иштете, и да познаете, да е онъ Верховна Власт. Заклетве оне у Собору коесу биле, кои преступи биѣе лишенъ старешинства, а што се коимъ опредѣли да са онимъ буде задоволян; у овоме пункту вама

описуем потребне ствари и наставленія од когаћете шта тражити, то ест од Совѣта, консу сада членови раздѣлени поособ удѣлима.

1-во. Господ. Младен Миловановић Попечитель военнх дѣл што за воиску потребуе, чебане, олова, барута, ђулета, вишека, токова и проче воене муниције од онаго да тражите.

2-о. Г. Михаил Радонић попечитель иностраних дѣл то есте акомби какав човек из друге землѣ прешао к' нама што тражио таки да такова човека пошалѣте к'пѣму.

3-е. Г. Иван Югович попечитель просвѣщенія народнѣга, онѣ знати комеће просвѣщеніе издавати, кои за просвѣщеніе ест од онагоћете тражити.

4-о. Г. Яков Ненадовић попечитель внутрених дѣл од иѣгаћете просити внутрепая дѣла, онѣ вам наставленія давати у таковима дѣлима.

5-то. Г. Ілія Марковић он е велики вплаетскій Судія, коећете за таково од иѣга наставленіе искати, кои скриви какоћега каштиговати.

6-то. Г. Симе Марковић попечитель кассе Народнѣ, кое наставленіе од иѣга тражите, будући даћесе сви приходи обрнути у Народню кассу, и одандећесе искати потребная за топчіе плата и прочая за содержаніе. Ови преименовати 6 членова Совѣта, биће сви у едном ссогласію. Сваки од свое Клежине главе да препишете право и одма да дате на знаѣ.

Од муниције свака 3 месеца рачун у Совѣт шалите, колпкосте примили, поарчили, и шта још има.

В' Прочем управлятесе вољом нашим чрез кою моретесе отлпчити. Дано у Београду 3-г Юлія 1811.

В' Правителствующем
народнѣм Совету

(М. П.) Младен Миловановичъ,
помоч: воіенни.

Верхов. Серб. народа вожд'
(М. П.) Георгіи Петрович.

Од' Верховнога Вожда и Правителствующег Совѣта Народна.

Благородному Господару Воиводи Чолак-Анчи

НАСТАВЛЕНИЕ.

Пособранію нашем прошлаго года у Январію месецу у пздатим вам дипломама назначено е све оно, што сте ви као служителии На-

родии у исполненію службе Ваше дужни чинити. То исто и сад вам предписуемо и управлямо вас па исте дипломе да се у свему вообште по њима владате. Ктому вам назначуемо слѣдующа:

1. Све оно штовамсе от нас и правителствующег Совѣта паложѣ касателно службе обще Народнѣ какоти Порез, и Говеда и све штосе зашите да имате точно и навреме без сваког отлаганя послати иначе-ћете одговарати за непослушаніе таково, коеће се преписати вашои немарности за службу Народню, и приимићете по обстоятелствам при-стоинну казни.

2. Како и свагда штосмо вам препоручивали тако и сада вам твердо налажемо с Магистратом Нахіе Ваше у добром поразумію да будете: позната су вам и означена дѣла службе Ваше слѣдователно у Суденске послове нематесе мешати, но на против тога надлежи вам у свако време Магистрату сваку рукупомоћ чинити, и кривце кос овап зашите предати.

Равно и Магистратусе налаже у воена дѣла да се немешаю шти Воиводама утом сметаю, по попропису своему да се владаю. Свакому члену Магистратскому опредѣленае Годишня плата по 400 Гроша, писару 360 Гроша ове Новце и трошак на Менаулане разрезаћете на Вплает испрочим порезом даћете у касу Народню от кудаћесе свакому издавати. Рану пак по 500 ока жита и едно Говече свакому даћете от десетка што точно да пздате да се нетуже.

3. Десетка да одвоите у сваком селу по особ и од тога да пздате рачун.

4. Све штосе у Вашои Нахиі догаћа дужнисте што скоріе об-явити.

5. Порез на ову Годињу налажемо равно онољко колико и прошасте Годиње на Крушевачку Нахию 7.000 Гроша ктому уредите Менаулане као и прошасте године и оно штосе на Магистрат отрећено разрежите. Састапите се са прочим Воиводама Нахіе Крушевачке и соразмѣрно по главама разрежите порез, па колпко на вашу Кнежину припадне, явите нам.

6. За воена преступленія дозвољавамо вам каштиговати кривца соразмѣрно преступленію с штаповима а бѣгуица из воиске и опога, кои на позиваніе у воиску непоће морете каштиговати с шибом по наи-

датъ кроз 300 момака трипут проћи, Капетан може са согласіем вашим кривца военог каштиговати с 25 штана више не.

7. Од Капетана Ваши, које непослушна или способна у служби паћете дужинстега објавити нама и у Совѣт Народни са описаном његовом кривицом на ког мѣсто представите нашему одобренију другог, коѣмо ми и Совѣт народни ако Благоразсудимо потврдити.

8. Чебаће колико се сад код вас паходи да јавите; пикому до времена кад се на Битку поће да недаете, пушке кон напразно меће да каштигуете с 25 штапа и ансом.

9. Заказати пмате у Вашој Нахији и особито нато мотрити да кон девојку удае неузима више от 12 Гроша за ико штоје уречено више колби узео изгубиће све и тоће препасти у касу Народнију а онаиће бити каштигован.

10. Проче палогѣ кон буду јавићемо вам своим временом.

11. Ово писмо налажемо вам објавити и Магистрати у нахији Крушевачкој да члени онога западу против вас пристопно обходити се.

Закључително и повторително налажемо вам употребити све стараніе ваше за извршити возложеное на вас. Точно извршиваић заповести припеће вам од нас чест и награжденіе, а наимаић небреженіе и непослушаніе узроковаће вам Безчестіе и припићете по обстоятелствам соразмѣрну казн.

У Београду 11-го Јануара 1812.

Врховни Народа Србскога Вожд
(М. П.) Георгие Петровић.

Управителствујущем Совѣту
(М. П.) Младен Миловановић.

Годише 1813. пребегне и Чолак-Анта са својом породицом у Аустрију, гди отеран буде у Град Варадн и ту под присмотром као и друге Војводе буде. А годише 1814., кад дјејством Руског Цара Александра I. буду све Војводе притвора ослобођене, тад буде и Анта, коме Петроварадинска Генералкоманда 2. Септемвра 1814. год. под Нр. 147 изда за у Русију пасош, и он са његовом женом Јелом, ћерима: Јованком, Анђом, Стеваном, сином Костом и служавком Станом Нешић крене се из Варадина, и преко Новогсада, Темерина, Рац-Бечеја, Турск-Бечеја,

Беодре, Кикинде, Комлоша и Рац-Бечкерека оде у Темнишвар. *) Ту се Темнишварској команди јави, и пошто се ту сви Срби и Војводе за у Русију искупе, 17. Септембра из Темнишвара крену се и преко Брдеља у Русију оду; и Анта с породицом својом настави се у Кишиневу, гди је од Руске владе добио пристојно издржање као и друге Војводе. А доцније **) по наредби Цара Александра прикљен му буде и син Коста у I. кадетски корпус у Петрограду, те је изучавао војене науке до 27. Августа 1829. год. и тад због болести добије одпуст под Нр. 1573 и оде у Кишинев своје оцу, од куд се више у Петроград ни враћо није.

Године 1831. Анта кад и друге Кара-Ђорђево Војводе врати се у Србију, кога Кнез Милош постави за члана суда Чачанског онда звапе нахије Пожешке. Акт постављења тог гласно је овако:

Славни Суде Наје Пожешке.

Неко чело дошавши Бесарабаца са Ненадовићем, примљени су милостиво и човекољубиво одъ њихове свѣтлости неки су по способности и по службама на-мещени од кои се еданъ и у Најо Пожешку за службу Мајнстрата опредѣлава, то е Чолак-Анта бивши Војвода Крушевачки, кое га изволите за члена Суда Нанског и за содруга Вашегъ пријимити и признати и показитему сва Судейска наставленія редом и тако опресуђивањъ и заведенія Протокола; он ће тамо са фамилиомъ доћи, које га примите и намѣстите у кућу бившу Муселинску. А Елесја склоните на друго мѣсто бивше. Више речениѣ Анто знаће според себе сина кои ће у дѣлима Писарски помагати и упражњавати се. 16. Августа 1831. Године у Крагујевцу. ***)

Вашъ доброжелѣћи

Василие Поповић с. р.

Доцније Чолак-Анта постављен буде у пензију, а на његово место дође за члена суда у Чачку његов син Коста. На пошто исте по потреби службе 1843. год. премештен буде у Крушевац за члена суда, тако и Чолак-Анта у Крушевац се са сином одсели, где је живио до 1848. Но кад му те године син Коста умре, Анта пре-

*) Ова сва места означена су овако у насому Чолак-Ате, као и имена његове породице. К. Н. Н.

**) По декрету под Нр. 1289 од 11. Септембра 1824. године.

***)) Види копију потврде овог постављења у суду округа Чачанског од 1. Септембра 1843. год. под Нр. 1860.

сели се са својом снаом и унукадима у Крагујевац, гди је живио до 1853. год. Но те године разболе се и умре, и уконат буде у гробље Крагујевачко.

Чолак-Анта је после своје смрти оставио пет удати ћери, које су све лено, здраво, и крупно женскиње, и од исти много унучади, а од сина му Косте, који је ожењен био са ћерком славног јунака *Демидра*, једну унуку и три упука, и то: Илију, Лаза и Павла; ова сва три брата официри су стојеће војске у Краљевини Србској (прва два су Подполковници Артиљерије, а трећи Поручик коњице); оба прва брата били су команданти Србске војске у рату Србије са Турском 1876.—1877. год. Илија Командант Ибарске војске, а Лаза Командант на Јанковој Клисури; они су се показали достојни унуци своји јуначки дедова. Но Лаза прозебе у рату, добије запаљење и немогне спавати, докле 30. Септембра 1877. год. сам себи живот у Крушевцу из револвера одузме, и после себе остави младољетну ћер Милицу. И Илија је ожењен са Јеленом ћерком Советника Димитија Матића, и има једну ћер имено: Јованку и два сипчића Бошка и Војина; нека буду живи здрави и достојни прауници своји славни прадедова.

Чолак-Анта је био високог раста, витког стаса, тела коштуњавог и снажног и јаки руку. Главу имао је соразмерну, косу смеђу, чело имао је високо, обрве веће повијене; био је очију граораста, носа поширег образа подужи црипурасти; бркове је имао осредње величине напике оборене, а уста умерена. Анта је био по нарави озбиљан, по у разговору пријатан, а велики јунак; одево је се увек чисто и господски се понашао. Кад је умро било му је 76 година, по нигди проседе косе на глави имао није.

168.

ПЕТАР ЂУКИЋ

КРУШЕВАЧКО-ЖУПСКИ ВОЈВОДА И ЊЕГОВА ПОРОДИЦА.

Петар Ђукић Војвода Крушевачко-Жупски, кад је се родно, гди, и кад је Војводом постао, као и какав је јунак у ратовању под Кара-Ђорђем био, незна се. Но само у толико зна се, да је као јунак у Делиграду 1813. год., борећи се за слободу Србеку, од Турака погинуо.

После смрти Војводе Петра Ђукића остала је у животу његова

честита жена Станица, са једним сином имено Бошком и ћерком Спасенијом.

Године 1814. кад Хаџи-Продан 21. Септембра устане противу Турака, пукне глас о том устанку и по Крушевачкој нахији. Кара-Ђорђевог Војводе Петра Ђукића првенац син Бошко, дечац момак од преко двадесет година, дочекује за тај устанак Срба у Чачку, па из Жупе оде у Левач Јагодинске нахије к'очницима и својим сродницима и пријатељима Војводама Стевану и Јовану Јаковљевићима браћи и другима, да боље разбере за тај устанак, да се с њима разговори и да прими од њи настављења и упутства за рад о устанку.

Но кад Кнез Милош Обреновић са Турцима тај устанак угуши у Чачку, потом и у Крагујевачкој нахији, гди и Хаџи-Продан у Срем пребегне, па са Ашип-бегом дође и у Јагодинску нахију, те и ту устанак угуши, а превари браћу Јаковљевиће и друге, те му се на веру предаду, и Ђаја-Паша стигне за њима од Крагујевца у Јагодину и све ји у сипцир окује. Турци ту прочују и за младог Бошка Ђукића, докопају га у своје покте, доведу у Јагодину, баце га као и друге у сипцир и одатле одведу у Београд на кланицу. И поред ти Војвода и други Срба и Стевана Јаковљевића ћер Н. одведу и до стотину најлепши жена и девојака од најбољи Србски породица робња за поклон у хараме Турске у Београду. *)

Тужна мати Бошкова, Станица кад за то чује, стане јадиковати и кукати за својим јединцем сином, па прене; остави се јадиковања као безполезне беспослице и забацаи све друге бриге, а узме мислити и довијати се како би сина свога избавила из робства, и спасла га од грозне смрти. Дође јој на ум да понуди Ђаја-Пашу да му ћерку своју Спасенију у размену за сина Бошка у робство даде, а да јој сина одпусти. Па ту мисао саопшти својој лепој тужној ћери и упита је да ли би се за свога брата жртвовала и од очевне га грозне смрти спасла. Спасенија љубећи свога брата као своје очи у глави, љубећи га силно, рече матерн: *„да све па и њен живот радо ће за свога љубећег брата жртвовати, само ако његов живот својим животом одржати и очувати му може.“* Умолн своју стару мајку Станицу да се нимало више не домишља, не одлаже и не закасњава, него да је одма води у робство у Београд варварима, док јој брата погубили нису.

*) Историја Милутиновића види стр. 85—86.

Тако оне одма спреме се и обе пешице пођу и с нестрпљењем ужасним побрзају и у Београд дођу. Гди срећом њиновом, мајка спна, а сестрица свога милог брата, још живога у тамници застану; па одма изађу пред Таја-Пашу. Старица му каже своју намеру, и ћи њепа Спасенија рече Пашп: „*да она драговољно за избављење свога брата хоће да његова робинја буде, и да је зашо с мајком к њему и дошла.*“ Па обадве бризну плакати, сузе проливати и молити Пашу, да им вољу испуни. Турчини Таја-Паша умекша окорело своје варварско срце, осмене се па им рече: „Нека вам то буде зашто молити, када сте дошле тако молити.“ Па одма узме к себи девојку у свој харем, па наскоро и потурчи је, а брата јој тај час из тамнице изведе, мајци њеној Станици преда, која га својој кући у Жупу одведе.

И тако Спасенија, жртвовавши себе за брата, туркињом постане, али свога милог брата Бошка од грозне смрти спасе. Редкост је у свету такви сестара, које своју браћу жарко љубе, као што је то код Србски сестара.

Но непрође много времена, гди Божја промисао чудесно учини. те се иста Спасенија Назли- када и Бани-Ханума робства спасе, и опет у Србску веру поврати. И то овако:

Неки Бенадије Шувак, калуђер Трнавског Манастира код Чачка, у истом Хали-Продановом устакпу био је са својим јединцем сином Стојаном заробљен и у Београд на губилиште доведен. Он за спасти свој, а више свога младог сина ђачића живот, потурчи се заједно са сином. Но кад насташе частни пост 1815. год. и мало се поу-мекша време, он науми да избегне од Турака са својим сином и да се опет у своју веру поврати; нађе човека, подплати га, који му припуготови на Дунаву чамац, па онда каже потурченој Спасенији ћерп Петра Ђукића и Левачког Војводе Стефана Јаковљевића ћерп Н. *) а и Хали-Продановог брата Гаврила жени Аили, те се и оне за бегство спреме и у мушко одело обуку; па једне вечерп пекраду се, сиђу на Дунав сви петоро, поседају у чамац и срећно у Борчу преко Дунава прејуре, и одатле у Земун оду. Но мало доцније кад се Срби наново опет противу Турака Цветле недеље подигну, о ускреу ји све три калуђер Бенадије, или Мула-Салија одведе у Купиново и преко

*) Види Грађу Вукову стр. 65—66.

Саве у Србију испрати, које оду својој родбини, па се одма покрсте и опет стара своја имена добију.

Но у то време, кад су оне из Београдског Града из харема избегле и у Аустрију пребегле, још није био план устанак Србски 1815. год. Турци љути на то, што су им робинје из харема побегле, а особито Ђаја-Паша на своју Хануму (Спасенију), па пошаље онога часа Турке, те увате њезина — Спасенина — два братучеда у селу Медвеђи у Левчу жививша, одведу ји у Јагодину и у тавницу и синцир баце.

Њина мајка, а Спасенина стрина Иконија, жена Милоша Ђукића Војводе Левачког, после пет недеља оде у Јагодину и крадом у тамници дода им два јегета — дурпије, те они престружу себи синцир на врату, па и резу од врата тавнички; отворе врата и још са четири сужиња Србина, једне тамне кишке ноћи изиђу из тавнице напоље, и од Турске страже тајно дочепају Турски дванест дуги пушака, и тако по киши из Јагодине срећно утеку да ји нико, па ни Турска стража, осетила није. *)

Није ли и за ове као и за горње невинне сужњике и заточнике Божија промисао наредила, да се спасу; кад ји Турци ни на многе молбе, ни за повчани одкуп нису хотели пустити, него су ји хтели погубити ако се не потурче? И где, гди се сви вољом Бога спасоше!!! „Ти Господе твориш чудеса! И вера у тебе спасава човека.“ А и народна изрека право вели: „Робом и кад, гробом никад.“

*) О овој сцени из Хаџи-Продановог устанка 1814. год. имало је неки људи, који су казивали да је Војводе Петра Ђукића жени било име Иконија, а и Милутиновић у Историји на стр. 94 тако вели, а на стр. 474 каже да јој је било име Станица. А на стр. 98 вели да је Петру била Станица снаа. Но ово је погрешка. После на стр. 94 говори да је Ђукићевом сину било име, у место Бошко (Милић), а место Спасенија (Милосава). Но овде смо у овој сцени, као по најистинитије ставили овако: да је Војводе Петра Ђукића жени било име Станица, сину његовом Бошко, ћери Спасенија, а његовој снаји Иконија, жени његовог брата Војводе Левачког Милоша Ђукића, који је у Левчу Војвода био, и у Медвеђи живео (види у Кара-Ђорђевог протокола регистру „Милош Ђукић“ стр. 81), која је у Јагодини у тамници додала њеним синовима дурпију, те су синцир пресекали и из тамнице побегли (види Историју Милутиновића стр. 98) а то је била Иконија. Но све то ништа у именима нечини, како се ко звао, да звао, они су муке трпили, и Бог им је свима као невиним живот и веру спасао. О овој сцени види Милутиновића Историју, прво стр. 474, па 93—94 и 97—98, а и Вукову Грађу стр. 61, 65 и 66.

169.

ДИМИТРИЈЕ КУЈУНЦИЈА И КОСТА-БЕГ

ВОЈВОДЕ НОВОПАЗАРСКЕ И ЈОШАНИЧКЕ. *)

Димитрије Кујунџија, Коста-Бег и Дели Милисав рођена су браћа били. Они су родом из села Штиткова, близу Новог Пазара, а живили су с кућом у Новом Пазару. Димитрије звао се Кујунџијом зато, што је био ковач златни и сребрни ствари, а Косту прозвали су Турци Коста-Бегом за његово господско држање. А Милисава прозвали су Дели-Милисав због јунаштва. Они су имали још једног најстаријег брата имено Јевтана, по кад су га Турци у Пазару посекли, и главу му на бедем Градски на шиљак метули.

Тад се Димитрије са братом својим Костом, Милисавом и целом њиховом породицом и са своја три одрасна сина, коме најмлађем било је име Илија, од Турака искраде и у Србију 1807. год. пребегне. И баш тад кад су Срби под Младеном Крушевац освојили и пошли да плаћенином Јастребцем границу Србје учине, гди Димитрије, Коста и Милисав стигну, и сместивши своју породицу, одма се Србима придружи, и Турке жестоко одпочну тући и брата свога светити.

Доцније Димитрије и Коста-Бег скупе чету добровољаца, који су Турке у више битака храбро јуначки разбијали, и Кара-Ђорђе је оба за њихово јунаштво Војводама учини.

Године 1809., кад Кара-Ђорђе у пролеће Маја месеца пође са војском да Херцеговину освоји и да се са Црногором соједини, и Румелију од Босне одцепи, па да и њу завојује, узме Димитрија а и Косту узасе, који су били вични том предједу.

Па кад је Кара-Ђорђе по освојењу Сјенице, Нове Вароши и други места дошо и под Нови-Пазар, он учини ратни Совет за освојење Новог Пазара, у ком је 12.000 Турака са више топова било. Ту одреди Војводу Димитрија и његовог брата Косту са 3.000 Срба и са 5 топова под управом Павла Поповића Топчибаше као вична местима те вароши, да топове на згодна места наместе, па да упола ноћи у варош груну, и да му по том знак запалењем једне куће даду, да и он из неког великог топа, званог „Брадоње“, знак војсци свој даде, па да

*) Први је био Новоназарски, а други Јошанички Војвода. Ист. Милутиновића стр. 457 и д.

и он јуриши, да у једанпут и варош и Град изненадно јуришем од Турака отму. Обећавши му ту Кара-Ђорђе и градоначалником га Новог Пазара учинити. Димитрије Кујунџија са својим братом Коста-Бегом тајно прикучи се Новоме Пазару ближе, понаменита топове одакле је се згодно могло на Град и варош пуцати, на из тонова групе у једанпут и једну на шанцу капију, кроз коју се могло у варош ући, разруши, и онда с војском јуначки упадне у варош Ново-Пазарску, стане сећи и убијати немиле Турке. док једва се доцкан сетн, те запали печији сарај, а и његов брат Коста-Бег неки кемерли хан, у ком су Турци многе хришћане затворили били и у забуни мало га на пушака запалили, хришћане попушта, и ватру му већу дода, те букне. Кад се тај знак укаже, Кара-Ђорђе да уговорени знак пубацајем Брадоње топа, и онда сва војска јуриши у варош и запали је, гди се сви Турци у Град збију, на пошљу Кара-Ђорђу неког Кара-Мустафагу, који је био до 1804. год. Муселим у Крагујевцу, те уговоре с њиме предају Града, и у том преговору учине услов, да Кара-Ђорђе уклони гдигод Димитрија и Косту, да неби исти уговор нарушили и на Турко напали и потукли јн. *) Кара-Ђорђе по уговору тако и учини, и пошље Димитрија и Косту са Павлом Цукићем у Рогозне кланце, те јн с војском заузму да неби Турци од Косова Ново-Пазарцима у помоћ претекли, а он по уговору сам многе новце од Турака прими и на војску подели.

О Димитрији Кујунџији и Коста-Бегу при заузимању Новог Пазара ево шта једна песма говори:

„Протужиле буле у Пазару,
Тугујући каде говориле:
„„Авај нама до Бога милога!
Од зулума силна Коста-Бега
И његова брата Димитрија,
Злих Војвода од Новог-Пазара:
Тугујући Црног-Ђорђа моле
Да остави и Косту и Дишу,
Да нешале Новог-Пазара.
Кара-Ђорђе њима одговара:

„Уставићу све војводе редом.
Ал не могу ни Косту ни Дишу.
Турци су им брата погубили
Јевтан-брата главу одгракнули:
На бедем је на ивиљак патакли
Ка Штиткову лице окренули
Те да гледа свога завичаја
Недалеко од Новог-Пазара.
Не могу их за то уставити...“

И заиста Кара-Ђорђе јн именује Војводама Ново-Пазарским. Но

*) Србијанка III. стр. 166.

како ту одма стигне глас од Делиграда, да је силна Турска војска навалила, и да је Ресавски Војвода Стеван Синђовић на Каменици у шалцу на Чагару издајом Милоја и Добрића са свом својом Ресавском војском уништен, и да Турци иду Делиграду. Кара-Ђорђе кад таку вест добије, као громом поражен, ишпе Војводама по Херцеговини и онима, који су кроз Босну Сарајеву ишли, да сва завојевата места напусте, па да се врате натраг. А он и сам са свима својим Војводама, као и са Војводом Димитријем и Коста-Бегом појурн Делиграду, гди је се ту са Турцима био. Но кад се немогне противу велике силе Турске, која је узела мах, у Делиграду одржати, повуче се Јагодини, а олатле на Мораву, гди ту Турке једва заустави, и после велики бојева опет ји у Турску прогна и своје отечество Србију од грозеће пропасти спасе. У тим бојевима био је и Димитрије Кујуџија и Коста-Бег.

Ови Ново-Пазарски јунаци Војводе Коста и Димитрије били су јуначки бој на много места са Турцима. Но по Кара-Ђорђевој Деловодном Протоколу од 19. и 20. Септембра 1812. год. Нр. 956 и 957 види се да је Димитрије неке преступе и штете народу починио, да је у апсу за то био и Советом осуђен, да продајем његовог имања народу Јошанице Пазарске штета се подмири; а он Димитрије са својим синовима за његова преступленија да не буде више народни старешина. А његов брат Коста да остане и даље Војвода да се не забатали, почем на њега нема никакве даве. Шта је даље са Димитријем и његовим синовима било незна се, нема података. А Коста, његов брат, остао је и даље Војвода Јошанички у Крушевцу.

Године 1813., кад буде пропаст Србије, Коста-Бег заостао је у Србији, и са својом породицом крпо је се које гди по дубравама и шумама сву зиму од Турака. Но како му се то досади и немогне се више чувати, а несмелне се Турцима предати, уз чисти пост 1814. год., пре него што ће се Хаџи-Продак противу Турака дићи, узме сву своју чељад и тајом дође до на Остружницу, да ту на скели потајно пређе у Аустрију. Но како су Турци ту на скели увек стражарили, опазе ји и принудо скелецију Никољу Станковића, те им искаже које, шта је и куда ће, па га ненадно склептају-увате, вежу, опљене и везана са његовом свом породицом у Београд Везиру Сулејман-Паши одведу, који га одма на Калемејданском дорћолу посече, а сву његову чељад Таја-Паша код себе, као робље да га служи, узме. Доцније Коста-бегову

је жепу Кнез Милош 1815. год. пред устанак од Таја-Паше одкупио и кући је послао, а друго све је пропало, и о њему се више не зна. *)

Г.) ТИМОЧКА КРАЈИНА.

XII. АЛЕКСИНАЧКА НАХИЈА.

170.

ЂОРЂЕ И ПЕТАР КРАГИЋ

АЛЕКСИНАЧКО-РАЖАЊСКЕ ВОЈВОДЕ.

Ђорђе и Петар родом су из села Скорица, нахије Алексиначке. Петар је био син Ђорђев.

Ђорђе је био Војвода над малом нахијом Ражањском. Под његовом влашћу био је и неки Милић из Ђићевца, и они су се по већој части налазили у Делиграду и нападе Турске одбијали.

Године 1809., кад Кара-Ђорђе изиђе изван Србске границе дотле постојавше, и оде у Ерцеговину, те и њу завојује и са Црномгором соједини се, тад изда заповест те Војводе оду Нипу да га завојују и Косову да се шире.

Србска војска кад је дошла под Нип, она се око Нипа у шест шанчева обкопа. У првом шанцу у Каменици на Чагару стане Ресавски Војвода Стеван Сипћелић са Ђорђем Крагићем из Скорица са 3.000 Срба. Но кад Турци на њи навале, а издајници Милоје Петровић и Петар Добрић нехтедоше им упомоћ претећи, тад Војвода Сипћелић, кад Турци у шанец провале, из пиштоља 19. Маја запали Ђебану и Сипћелић заједно са Ђорђем Крагићем и другим Србима, који су још у животу били, у воздух одлети. И тако конач буде овим безсмртним јунацима.

Кад се Кара-Ђорђе из Ерцеговине, за спасти Србију од пропасти у Делиград врати, он постави на место Ђорђево његовог сина Петра Крагића за Војводу Ражањског, који је доцније на Делиграду 1813. год. јуначки погинуо.

Дали од ови јунака данас има потомака није нам познато.

*) Види Историју С. Милутиновића стр. 86 и 112.

171.

СТРЕЉА

ЛЕСКОВАЧКИ ВОЈВОДА.

Одакле је Стреља родом незна се. Но кад је Капетан Жикић 1806. год. утврдио Делиград, он је тад прикупио неколико стотина бећара да га чувају и над њима поставио за старешине: Стрељу, Першу, Николу и Циду од Лесковца. После је Стреља остао дуго у Делиграду и бранећи га као јунак пзиђе на глас, и Кара-Ђорђе га постави за Војводу Лесковичког и назовега својим побратимом. Стреља је осто за сво време десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог у Делиграду и као велики јунак борио се противу Турака. Но кад 1813. год. буде пропаст Србије и он са другима пребегне у Банат.

Али год. 1815., кад Срби поново устају противу Турака, он скупи једну четницу људи, па из Немачке преко Дунава код Кулича пређе у Србију и оде на Мораву, пак ту ископи неколико људи на оружје, а сутра дан дође му Пожаревачки трговцић Раица Милетић са једно десет оружаних друга, и после из Смедерева више момчади добро наоружани, и он онда са Павком из Сараораца и Ђор-Стојаном пређе на Осипаоници преко Мораве у Пожаревачку пахију, те ју је подизе противу Турака, и док дође до села Пругова ископи до петдесет сељака, који су чували село да га Турци не поробе. Па како чују да је из Пожареваца изишло око 200 Турака и отишло у село Смољинац да га харају, тако Стреља псте те поћи са ископљеном четом Срба оде селу Смољинцу да на Турке удари; но како је Тахир-Ага у Пожаревацу извештен од неког Србина да је Стреља отишо противу Турака у Смољинац, то им он још 200 Турака у помоћ пошаље, који су као у тефтиниш ишли из села у село те га харали. Стреља хтене, ако је и мало Срба имао, ударити на Турке, но њему сељаци не допусте, да Турци неби и горе с њима учинили. Али кад му други дан стигне Кара-Ђорђев Војвода Милосав Здравковић Ресавић и Војвода Павле Цуклић са по педесет оружаних Срба, тад сви и без дозволе сељака ноћу ударе на Турке, неке куће попали и Турке тако разбију да ји је једва до стотину живи у Пожаревац измакло. Ту су Срби многи и њен од Турака задобили као коња, оружја, цебане, петора кола некамета и другога леба, и две возионице пуне кисела млека, које су Срби уз њи возили те су Турци уместо воде пијући жећ гасили.

По разбићу ови Турака у Рановцу Војвода Здравковић и Цуклић оду у Ресаву, а Војвода Стреља са Рапцом оде опет у Пругово на Мораву, те је чуво да неби Турци у села изишли да арају народ. Но како у Пожаревац од Видинског Везира дође Јосип-Ага са 500 Делија и Пожаревачки Турака умножи се свега на 1.500, тако од ги Делија изиђе из Пожаревца да ударе на Војводу Стрељу са малом четницом стојећег у Пругову; по предомисле се и несмеду ударити, него запљене Пруговска говеда те у Пожаревац потерају; Стреља протече ги, Турке разбије и говеда, отме и патраг врати. *)

После овога шта је даље Војвода Лесковачки Стреља Кара-Ђорђево побратим радио, шта је с њиме било и пмали кога данас од његове породице и гди, ништа се не зна, нема података.

ХИИ. ЦРНОРЕЧКА НАХИЈА.

172.

ПЕТАР ЂОРЂЕВИЋ ЏОДА ЦРНОРЕЧКИ ВОЈВОДА.

Петар Џода родио се у селу Стењевцу у Ресави. Ко су му родитељи били, шта је он пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке био, чим се занимао, кад је Војводом постао, и због каквих заслуга земљи учинио, не зна се.

Но у толико се зна, да је био Војвода прво у Ражњу; после одатле премештен је у Црпу-Реку, те је у Вражогриначком шанцу заповедао и ту, као што се види из Кара-Ђорђевог протокола, псово је људе и тиме ги у непослушност довео, гди му је препоручено да грубо људе не псује и да с њима лепо поступа. А одатле је на крају Марта 1813. год. премештен у Зајечар, код неког Војводе Милисави, те је и ту у једном шанцу заповедо и чуво га. **)

О овом Војводи Џоди мало се што зна, а и што се зна, рђаво га карактерише.

Џода је у договору са Петром Добрићем и Хајдук-Вељком, из једине зависти, убио највећег јунака онога доба Бугарина Папазоглу из Студенобучја. Најпре се с њиме побратимио, и једне вечери опојио

*) Историја Милутиновића стр. 174—178, 183 и 474.

**) Види Дјеловодни Протокол Кара-Ђорђевог Пр. 1073 и 1230.

га, и кад је Паназоглу легло да спава и заспо, мучки га сикиром убио.

Ево како Милутиновић карактерише Цоду:

„Чжода клети' те поган последња,
Крвник браће и мрзитељ добра,
Подлизица и слабежи гњавче,
А прам врагу ни жив се неказав!...
Побратно с' лицемерно ш' њиме (Паназоглом),
Да га тако тек' превари љашње;
С' Цодом Вељко и Добрицац Петре
Поштења се од кажу витежка
Пазит' вр'ска, дичит се храбрима
Не држати себе најбољима.“ —

Кад тако мучки убију Паназоглу, пошљу његоу главу тајно Кара-Борју; коју кад је он видио плакао је над њом и жалио Паназогла као свога прворођенога сина. А Турци кад су у Видину чули, да је њин велики душман, а Србски пријатељ и јунак Паназоглу мучки убијен, од прекомерне радости учинили су шендук, и са града Видинског избацили су 36 топова. *)

После пропасти Србске 1813. год. Петар Цода пребегао је у Аустрију и живио је у Новој-Паланци, а 1815. год. повратио је се са другима Србима у Србију. **) Шта је даље шипме било незна се; кажу да је се Цода одметнуо у хајдуке, и држе да је у хајдуцима негде и погинуо.

XIV. КРАИНСКА НАХИЈА.

173.

ХАЈДУК ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ

КРАИНСКИ ВОЈВОДА.

(Са сликом).

Хајдук Вељко Петровић родио се у селу Леновцима у Црној Реци, Цриоречке нахије, око 1780. год. Оцу му је било име Петар, а мајци Петрија, и тако по очинком имену презивао је се Петровић; и имао је још и два млађа брата Милутина и Мцљка.

*) Види Србијанку III. час. стр. 90—91 и 94.

**) Историја Милутиновића стр. 186.

Отац Вељков био је врло миран човек. Богат је био са стоком тако да су му се овце трипут хиљадиле. Зато су га Турци звали Петар Сирењар. Вељко је од детињства био несташан. Кад је чувао стоку још као млад, био је чобанбаша међу чобанима.

Турци су врло често долазили на њихову бачију (стан), те јели, пили и односили: сир, масло и млеко.

Једанпут кад се Пасванџије Крџалије, који су однаи били као бунтовници од Султана, у Црној Реци побију са царском војском, гди Крџалије надбију Цару превржене Турке, и тад Крџалије попале и похарају више села, па и село Ленковце. После таког страдања, Вељко као младш од десетак петнајест година, остави оца, мајку и браћу и оде у Видин, те се најми у некаква Турчина, да му чува овце; а после неког времена дође у Пожаревац и ту се најми код Војводе, да му готови јело. Пошто и ту проведе неко време, задоцни се једном на васкрс, играјући с момчадима у колу, те своме господару не зготови на врте вечере, за то га господар потера да бије, а он утече и оде у хајдуке Станоју Главашу, код кога је био у чети хајдука, гди се као хајдук 1803. год. зими, бивши на јатаку код неког човека у селу Дубоњи, код кога га је Главаш наместио да му као чобанин овце чува, у истом селу ожени са једном удовицом Маријом, која је Главашу нешто род била, ушавшијој у кућу. Непрође дуго после женидбе, у почетку 1804. год., кад Дахије одпочну сећи кпезове и чује се за устанак Кара-Ђорђе. Вељко одма потражи од жене хајдучко одело и оружје, да иде у чету станоја Главаша. А жена цикне: „јао, тешко мени, где поћо за хајдука!“ Вељко јој рече: „небој се жено, сви су Срби сад хајдуци.“ Па оде у чету Станојеву. *)

Кад Кара-Ђорђе 1804. год. дође у Орашац на Сретеније господње 2. Фебруара, и буде од народа, Станоја Главаша, Катина, Чарапића, Јаковљевића, Вула и други изабрат за Врховног Вожда народа Србског, ту је и Хајдук Вељко са четом Главашевом био, и кад се Србски устанак развије, хајдучество Станоја Главаша престале и прелуби се народњем устанку. Онда Хајдук Вељко пређе, те је као момак код Смедеревског Војводе Ђуше Вулићевића био и уз њега противу Турака војев. Но пошто Ђуша у Смедереву од Турака у јесеп 1805. год. погине, и Кара-Ђорђе на његово место постави његовог брата

*) Историја Ранкеа види стр. 91.

Вујицу Вулићевпћа, Хајдук Вељко остаје и код Вујице у служби и постане неки Буљукбашица над неколико момака.

По заузећу Београда 30. Нојембра 1806. год. 1807. година затекла је све крајеве Србије ослобођене од Турака, само Црна-Река била је још под Турцима. У почетку ове, Хајдук Вељко замоли Кара-Ђорђа да му дозволи да може скупити бећара да и Црну-Реку од Турака одметне. Кара-Ђорђе му даде писмену дозволу, оружја и џебане, и Вељко оде у Манастир Раваницу. Ту скупи доста бећара и одатле унадне у Црну-Реку. И у селу Подгорцу обколи у кули Бега Осман-агу, сипа Осман-Беговог, и позове га на предају. Но кад се овај нехтене предати, Вељко повисоко око куле Бегове наслаже мноштво буради палуњене сламом, па онда запали, да је све пламен у кулу лизао; и тако га примора, те му се преда. Бега пусти слободна с пратњом у Видин, само се најпре измеси са њим са коњем *) и хаљипама и узме му благо, које је нашао код њега. Од овог блага даде по један дукат својим људима, а друго нешто задржи за себе, а нешто пошље у Совет у касу народну. После тог, макар ако је и био сам од млађи старешина, испоставља у Црној-Реци заставнике, Буљукбаше, па и Билбашу. И тако, ако Вељко на то пије ни имао овлашћење, Совет због тог доброг успеха, то његово величање ипак пропусти.

После пораза Бега у Подгорцу, Турци многи из Црне-Реке побегну неки у Видин, а неки у друга места.

Једном дође из Видина Турска потера да нападне Хајдук Вељка у Кривому Виру. Но Вељко поћу са својим момцима увуче се у сред њиховог стана, па викне Турски: „Ето Вељка, разби све,“ па ожеже одмах на оне, који су се будили, онако поплашене, те их разбије све, и распршти куд кога. И од тог доба Вељко постане страшило Турцима, па кога ипсу више нападали. **)

Вељко је после овога поградио шанчеве у Вражогрињу, Грљану и Сумраковцу, и сам је собом и са својим бећарима држао све ове шанчеве. И тако Вељко, истеравши Турке из Црне-Реке, старешовао је у овом крају и седио у Бањи.

*) Ово га је коња Вељко прозвао Кушњом, зато што је кулатаст и кус био, и врло добро обучен (дресират) за бојеве, ко га је Вељко доцније једнако јашо, па њему јунаку коњу међане са Турцима делио и у Турске трупе улето, докле и погинуо није.

**) Историја Ранкеа стр. 130—134.

Године 1809. постављен буде Вељко да од Турака чува Бању, и Совет дода му Стевана Живковића за саветника, да га чува и уздржава да неби он по својој превеликој храбрости где год своју војску у лудо потро и у пронастро. Тукући се око Бање са Турцима, рањен буде и он и Живковић. Но кад после Каменичке пропасти 19. Маја дођу Турци, те га са свију страна обколе, гди су га неколико недеља у обколу држали, докле Кара-Ђорђе није стигао од Новог Пазара, те га 9. Јула обсаде ослободио.

Кад је Кара-Ђорђе к Бањи са војском стигао, Вељко науми да се кроз Турке пробije и са Кара-Ђорђем саједини и обсаде ослободи, па стане се спремати у својој соби за испад. Момци га његови запитају:

„А шта ћемо с оним? (за Живковића.)

„Шта ћете? ако може пћи, нек иде као и други људи, ако не може, ви му одсеците главу, па понесте, да је Турци не носе.

Кад Живковић, који је лежао у другој соби, чује те речи, помисли у себи: — Да! овај, какав је луд, хоће то и учинити, па скочи онако рањен и пада између први.

И тако, кад Кара-Ђорђе удари с леђа на Турке, Вељко јурне па Бање кроз Турке, те се саједини са Кара-Ђорђем.

Кад Турци продру до на Мораву, Вељко им је са својим бећарима из окола чинио велику штету, узнемириво ји и плашио, докле не дођу па ушће Мораве и ту у пространом пољу Петки, поред Мораве и Дунава спрема Аустријском острву, улогоре се и чадоре разациу.

Једног дана изпосле подне, код Петке пређе Вељко са неколико момака у Остров да види расположеја Турске војске, па ходајући пред вече обалом Острова са Аустријским официрима, кад расмотри Турски логор како је расположен, рече им: „Видите ли оне Турске шаторе? Чекајте до мало час, па ћете видети шта ће од њи бити; идем у сред Турског логора да ји по обаљујем!“ На заште одма скелу да га на Србску страну превезу. Официри су га од тога одвраћали, по он остапе при своме. Они му даду скелу, он се с нима опрости, и изведе се повише Кулича на леву обалу Мораве. Ту узме још неколико момака, пређе Мораву испод Дубравице, дође до Турског логора и у пети јурне као вијор, па пошто у средини буду, избаце по једну пушку, а Вељко виче: „Беште ето хајдук Вељка!“ Сукну сабље и у трку

секли су од шатора конопце и по неког у сукобу Турчина, пројуре и излете из Турског логора својој браћи. А Турски логор сав узбунивши се, поплаши се и пообаљује шаторе. (Ово се и данас у Петки прича.)

Вељко је и осим овог пута на Петки, и горњег случаја на Бањи, гди је морао пробити се кроз Турке и Бању са свим напустити, више пута обкољен бивао, по свагда је Бању одбранио. Једанпут тако буде у Бањи од Турака обкољен са свију страна. И једног дана, кад угледа Србске барјаке у војске, која му је под Тапаспјем Чарапићем и Вуицом у помоћ долазила да га обсаде ослободе, Вељко желећи да се са Војводама састане и договори с којеће стране на Турке ударити, узме из Бање своји до четердесет момака на коњма, на посред Турског логора викнувши »ево хајдук Вељка“ обори из пушака, продре и напоље излети, на саставши се и договоривши се са Војводама, гди и на коју страну да ударе са леђа на Турке, а он из путра и да ји тако разбију. опет тако исто споља јурне кроз Турке у Бању, и к својим уђе; после ударе сложио и Турке разбију, и од Бање протерају јп. *)

Године 1810. о новом лету на народњој скупштини у Београду обтуже Вељка неки кпезчићи. Буљукбаше и други из Црноречке нахије. да је он некакве девојке спљово, и друга насилља и погрешке чинио, а момци његови да су неким људма поотимали говеда и овце, и продали као Турско добро. Зато га Совет на скупштини осуди, те изгуби чин Војводски и диплому, и осуди га на затвор у тамницу. Али срећом његовом не затворе га онај дан, већ оставе до у јутру, а он у вече скуп своје момке на њм каже: „Кад сам дошао амо, мислио сам, да ће ме питати колико сам рана задобио, колико сам добри коња изгубио, колико је коња подамном изгинуло; а они ме ево питају: колико сам девојака пољубио, на сутра хоће да ме затворе у тамницу, него хајте да бежимо одавде.“ И тако те поћи са својим момцима побегне из Београда. У Смедереву се заустави те коње одморе, и ту рекне: „Довде сам бегao, а одавде ћу кћи полако; акоје ко рад бити се и мрети, нека иде замном.“ **)

Одатле Вељко оде у Пореч Миленку Стојковићу, који га једва дочека, и одреди му по 500 гроша на месец, а његовим Бишбашама и Буљукбашама ком 200 ком 100 гр., а момцима као и осталим бећарима.

*) Историја Л. Раика стр. 164 и Србијанка ч. III. стр. 70.

**) Историја Раика стр. 177—178.

Кад те 1810. год. пређу Русн у Крајину, отиде и Вељко са својим момцима пред њп, и цело је то лето војевао с њима против Турака, око Дунава и Тимока. *) Ту је за храброст добио златну колајну, коју му је Граф Каменски с писмом својим из Шумље 28. Јула под Нр. 185 послао. Пред јесен водећи Вељко Руску војску на Варварин, под Графом Орурком удари на Бању, коју су Турци прошле 1809. год. заузели били те је опет освоје, и одатле оду на Варварин, гди се и у овој славној битци, од 6—10. Септембра рани у леву руку, у коју је мало у шаци и сакат осто. Није могао прете ни добро скупити, ни исправити. Тога је лета добио негде од Турака врло лепоу сабљу, оковану сребром и златом, и камењем исклпћену, па је преко ондашњег поглавара Руске војске пошље на дар Графу Каменском; но он му је врати натраг, изговарајући се, да он није вредан таку сабљу носити, него нека је носи онај јунак, који је исту од Турака и задобпо; и пошаље му 200 дуката на дар.

У овој 1810. години, учинивши Вељко доста знатне услуге у рату противу Турака, буде му опроштено за починене њиме самовољне преступе. И кад се на скупштини 1811. год. чује, да су Турци ударили на Бању, Кара-Ђорђе га обдари са неколико стотина дуката и пошље га са скупштине к Бањи да Бању одбрани, и да опет над Црном-Реком старешује.

Но како у лето те године опет поновљене буду тужбе од стари Вељкови тужитеља, Кара-Ђорђе премести Вељка из Бање у Неготину, на место Мише Карапанџића, који је те године умро; постави га опет Војводом и изда му диплому. **)

Ево целог тог акта, којим је он утврђен за Војводу нахије Неготинске 1811. год:

„Нр. 998. Сербскому Војводи Вељку Петровићу нахије неготинске.

*) Прича се за Вељка да је после битке на Брегову, гонећи Турке са својим бећарима, до самога ји Града Видина дотерао. Но кад из Видина хатлије појуре, Вељко се навалице измицао, само да ји даље упоље измами. Па кад козаци стигну и на Турке с Вељком ударе, ови се окрену и побегну натраг у Видин и у Град се затворе. Вељко долетивши до градске каније сабљом је спомена ради засече, која се кажу засека и данас видити може. Војне Срба од Проф. П. Радовановића, види стр. 35.

**) Историја А. Ранка стр. 178—179.

Труди Ваши за отечество поднети, и истинная храброст ваша против неприязнел на разним мѣстима оказанаја обра-тила е наше вниманіе на вас и въ знак вашего отличія и воз-гражденія потверждавамо имено вас Војводом нахіе негошинске, и онѣ ниже именовати села слѣдујуцим образом:

1. Вам власн дајемо с нахіом вашом управляши, и полно заповедати что вам се преданше, а общество кое ꙗко биши под вашом властію не угнѣтавати.

2. Ви да будете полни исполнители воли правительствующа Совеѣта и воли моеѣ.

3. У дѣлам военим од сад у будущее заповести, наставленія и требованія примити ꙗкоже из правительствующа Совеѣта на-родня, од Господ. военнаго попечителя Господ. Младена Миловано-виѣ, у таковим що вам потребно буде од нѣга искати.

4. У дѣлам внутреним ваше нахіе що год бива и треба, да являше управительствующи Совеѣт, Господину попечителю вну-тренних дѣл, Якову Ненадовиѣу, од коега у таковим принаѣше на-ставленія.

5. Кромѣ наших, под никого власт не подпадате касателно нахіе ваше, слѣдуе вам знати кому се убудуце имате поко-равати.

6. У време војеваня под коего командующаго послушаніе и покорност вам преданше се биши, святѣйше да заповести онога исполнявате. Ибо сваки таки командующи биши ꙗкоже од нас иза-бран и наименован; увѣрени смо ми, да ꙗкоже ви с нашим при-знаностію кою вам указуемо задовольни биши. Усугубите труде ваше у дѣлам касающим се благополучія народа, за показати себе достойним у будущее сего уваженія.

У Београду, 21. Августа 1811.

Верховн Серб. народа вожд
(М. П.) Георгіе Петровичъ.

Въ Правит. народнѣм Совету
(М. П.) Младенъ Миловановичъ.

„Назначеніе села под команду воиводе Велька Петровича:

1. Мокраня, 2. Кобишница, 3. Буковча, 4. Србовласе (Србо-влах), 5. Радугевац, 6. Короглаш, 7. Самариновац, 8. Праово,

9. Чаново (Чањєво), 10. Дупљане, 11. Каменица, 12. Оштрово, 13. Сухая, 14. Паланка, 15. Купусиште, 16. Слапина, 17. Уро-вица, 18. Вратна, 19. Јбуковац, 20. Малайница, 21. Шшубик. 22. Плавна, 23. Поповица, 24. Шаркали (Шаркамен), 25. Есе-ница (Јасеница), 26. Карболова (Карбулово), 27. Вировац (Видро-вац), 28. Трњане, 29. Сиколє, 30. Луке, 31. Глоговица, 32. Еси-ково (м. Јасиково), 33. Копривница, 34. Јасикова, 35. Салаш (м Салам), 36. Метриш, 37. Табаковац, 38. Брусник, 39. Тавнич, 40. Раіац, 41. Смедовац, 42. Роглево, 43. Благовановац (Бљува-новац), 44. Речка, 45. Брестовац, 46. Чоконар, 47. Чубра, 48 Негошин.“

С тим ћете селима командираши и рачуне од свашта да-вати, и у договору са свима кметовима он нахїє у согласїю бити. — Свакад ће вам едне заповести долазити, а понаособ, ако за воину тако и за проче. У договору са свима кметовимао кт нахїє да изберете по 3 кмета за судїє у Магистраті сваки, и те кметове и писаре (коїє изберете) пошљите у Совѣт, где ће они примати поученїє и наставленїє, како ће поступаши и пресудїсати.

По нахїи вашої да разредите Мензулане: у сваку по 4 коня и 3 мома уз те конї за мезулїє; коньма и мезулїяма рана и плаши да буде од нахїє, и то у еданиуш да уредите, што им за сваку годину треба, како за право ви с кметовима наћете.

Ви воиводе да уредите: у сваком селу Кнеза сеоског, кои ће са селом оградити кошесе и амбаровє за десетке, и вама ра-чуне давати, и да се не мешате у свешенички и духовни чин, коим Митрополит да суди. Ви пак где се кои на суд позовете, да одмах онде отидете, а за млађе што кои где учини зло, по-ара или што буде, да га имате сваки предавати суду у Маги-страш; коме Магистрат пресудити не може, он ће шакове слаши у Совѣт, а особито за свашто да являє како мени тако и Совѣту, како за добро тако и за зло. Зависш и противност међу вами да небуде. — Ако би се један другоме противїо, да ће мо-рати на одвеш доћи.

За свашто од Совѣта наставленїє да имате, и да позна-ете, да є он врховна власш.

Оне заклетве у Сабору кое су биле, кои преступи бити ће лишен ситарениства а што се коим определи, да са оним буде задовољан. У овоме пункту вама описуем потребная, ствари и наставленія, од кога ћете шта тражити, то ест од Совѣта, кои су сада членови разделени по особ у дѣлима:

1. Госп. Младен Миловановић, попечителъ военнх дѣл: што за воиску потребуе, зебане, олова, баруша, фулгста, вишека, топова и проче воене муниције од онога да тражите.

2. Господ. Милко Радонић попечителъ Иностраннх дѣл, што еште ако би какав човек из друге землѣ прешао к нама, шта тражити, тако да такова човека пошаљете к њѣму.

3. Госп. Јован Југовић попечителъ просвещенія народна; он ће знати коме просвещеніе издавати, кои за просвещеніе ест, од онога ћете тражити.

4. Госп. Яков Ненадовић попечителъ внутрених дѣл, од њѣга ћете просити внутрешја дѣла; он ће вама наставленія давати.

5. Госп. Илія Марковић, он ест велики вилаетски судія, кое ћете од њѣга наставленіе искази, кои скриви како ћете га казнитьовати.

6. Госп. Кнез Сима Марковић попечителъ касе народне, кое наставленіе од њѣга зашражите, будући да ће се сви приходи обрнути у народню касу, и онда ће се искази потребная за топріе, за плашу, и прочая за содержаніе.

Ови предименовати 6 членова Совѣта биће сви у едном согласію.

Друго, од сваке нахіе да пошаљете 10 топрія, и 5 добошара на науку у Београд. — Сваки од своје Кнежине главе да попишете право, и колико препишете тако нама на знањ да дате.

Од муниције свако 3. месеца рачун у правителствујуци Совѣти шаљите, колико сте примили, похарчили, и шта још имате.

С тимъ заключено въ Правительствующемъ Совѣту народнѣмъ.

У Београду, 21. Августа 1811. *)

*) Ово је извађено из књиге Кнежевине Србије од Милићевића, које је он из оригинала, кој му је унук пок. Милутина Петровића Хајдук Вељкова брата, Јеврем Петровић дао, те је печато. Види Кнеж. Срб. стр. 892—893.

Вељко кад је дошо у Неготин, није имао никаква богатства осим добри коња, господскога одела и оружја; јер све што је на војсци добијао, делио је са својим момцима. Али године 1812. закупи скеле и ђуруке на оном крају, те се срећом врло обогати, па и тај добитак готово сав делио је са својим Ђипбашама и Буљукбашама.

Године 1813., пре него што ће сила Турска на Србију навалити, одреди му Совет и Кара-Ђорђе још три Кнежине из пахије Пожаревачке у помоћ, да чува онај крај од Турака.

Па како је Вељко увиђао да ће велика Турска сила на Неготин навалити, он из Неготина испрати жене и децу у збег у Пореч, и кад је, с осталим женама и децом, из Неготина био испратно и своју жену са снахама и децом у Пореч, дође му пријатељ један, и видевши по себи различне сребрне наките коњске и друге које какве скупоцене ствари, запита га у вече пасамо, зашто и то није послао са женом у Пореч, а он одговори: „Нека жене носе и чувају своје кошуље, чаране, платно, пређу и плетиво, а ово су ствари јуначке које сам ја на сабљу добио, и сад са сабљом ваља и да чувам; а који то није кадар сабљом чувати и бранити, није га вредан ни имати. Срамота би било, да Турци дођу у моју кућу, па код толике славе и племена мога, ништа у њој да немају.“ Пријатељ је тај његов намеравао да иде у Београд, а он га задржавао и устављао говорећи:

„Ми смо овде доста весели дана провели, остали и сад да разбјемо Капетан-Пашу (за кога се говорило да ће ударити на Неготин), па барем и славу да делимо.“

„А како мислиш разбити Турке?“ упита га пријатељ.

„Е! како? извешћу моје солдате и бећаре пред њи, па ћу им ј. . . . матер.“

Свега војске под својом командом није имао тада више од 3.000 људи, па и то је било нешто у Брзој, а нешто на велпком Острву. А за Турке се знало да ји иде на Неготин више од 15.000; за то му пријатељ рече:

„Али сад неће ударити на тебе само субаше, него ће доћи Царска војска, и довући убојне топове и кумбаре; зато може бити да би боље било да се ти незатвораш у Неготин, него да начиниш још један мали шанчић где год у планини, а овде да одредиш само толико пешака, колико је потребно за чување шанчева, и да им поставиш добре

уреднике; па кад Турци ударе на Тимок, ти пзпђи те ји дочекај. Ако ји разбијеш, хајде у Неготин, ако ли Турци разбију тебе, не иди више у Неготин, него са свим коњницима и осталом војском што је сувише у шанчевима, иди у планину, па ће се Турци више бојати тебе из планине са 1.000 људи, него да имаш десет хиљада, па да те обколе.“

Вељко се грохотом насмеје и рече: „Е, ти си се уплашио од Турака. Моли се ти само Богу да Турци ударе, па кад дођу моји козаци *) с Тимока и рекну: Ево Турака! Онда ћу ја припасати сабљу и узјати Кушљу, па идем у поље пред њи; а ти вици Петра Кључара, пека ти донесе олбу пеленаша, па ево овде седн и пиј, и узми дурблин па гледај како ћу ја њима да ј... матер.“

После неколико дана тај његов пријатељ оде у Пореч, па одатле у Београд, а Вељко остане те дочека Турке.

Турци се Реџепови из Адакале, око 24. Јуна прво покажу код Кладова, ударе на сељаке, који су своје пмање и чељад у штампине склањали, четирн села опљене и у робство у Адакалу поведу. Први се с њима брат Вељков Милутин побије, и разбије непријатеље, али им немогне отети свега робља и пљачке, јер ји није могао својом коњцом јурити на све стране по брдима. Но одма затим Срби се по налогу Кара-Ђорђа довољно освете Реџепу, запале му његово село Џаврап и све његово што се назвало, и што су докопали опљене и побију. **)

Затим изађе и Вељко, те очекујући непријатеља промути кроз Видинско поље. Отера тада неколико хиљада говеда и оваца. Вељко се залетао и пред саме капије Видинске. Из Видина су га гледали с Града, како трче по пољу свога хата. И том приликом побије неколико Турака, па се врати патрат.

После на Буковчи растера прву Турску војску, која је противу њега ишла и која се показала на Тимоку- ***)

*) Вељко је држао узасе неки број момака бећара на коњима, које је одео у неко одело подобно Руски козака, и звао ји његовим козацима.

**) Дјеловодни Протокол Кара-Ђорђевог од 26 и 27. Јуна 1813. год. види Нр. 1659—1662 и 1667—1668.

***) И ово ће бити као што се у Дјеловодном Протоколу Кара-Ђорђевог помиње на стр. 218 од 27. Јула под Нр. 1710 (између 20.—25. Јула), гдн каже, да је Вељко потукао Турке. И ако би Турска војска од Ниша к Видину пошла, да па Вељка у Неготини удари, да ће се и Србска војска са Делиграда, чим се Ниша разбије, Неготини у помоћ кренути.

Но чим Турци изведу војску од 18.000 људи, Вељко се затвори у Неготину; одакле је непрестано сваки дан и сваку ноћ излетао, те ударао на непријатеље и никако недајући им мира, многу им је штету починио, према којој је врло мало војника изгубио. Али му ипак изгину све бољи и бољи људи, и из дана у дан га је сваки губитак све већма болео. Еле су морали на последку тражити и једини и други помоћи. Турци од великог Везира, а Вељко од Сената.

Турци нису дуго чекали. Њима доведе помоћ Реџеп-ага, Кнез Влашки Караџа, па и сам Велики Везир, и умножи се на 30.000 Турака. Онда се Турци стану све већма прокопима земним примичати Неготини и шавченима Вељковим. Куле Неготинске стану из топова обарати једну за другом. Изрешетају најпоследње и ону највећу и највишу звану „Баба-финку“, у којој је боравио сам Вељко. Но и то Вељка нимало непоколеба; он сиђе у подрум, те је у време одмора боравио. На последку престане му цебање, а нарочито топовске и пушчачке напади. Он покупи по Неготини што је год било олова, калаја, калајлија, кашика и чирака, кандила, па и сами кантарини јајца, од којих је ђулета и куршуме сапицао, и с њима топове и пушке пунио и Турке туко, па на последку у место картеча пунио је топове и са сребрним талирима, те је и с њима душмане таманио, и бранио се док му муниција и помоћ нестигне.

Вељко је писао војеном Попечитељу Младену Миловановићу у Делиград, а и Совету, да му се пошаље што пре помоћ и цебана. И на последку писао је Совету најжешће и претио је: „како ће доћи мали Божић (т. ј. народна скупштина, која је се сваке године о новом лету скупљала), те ће се онда упитати сваки како се земљом влада.“ На последку Совет му пошаље из Београда Дунавом лађу муниције, али она узаман и у зло доба стигне. *)

Младен Миловановић немогавши од Делиграда војске одвојити и Делиград ослабити, па одма јави о том Кара-Ђорђу, како је Вељко у невољи и како помоћ ниште. Кара-Ђорђе час пре пише у Крушевац Војводи Антонију Пљакићу, да он одвоји од своје војске нешто и да остави да чува границу Крушевачку од Арпаута, а са свом осталом војском да појити у Делиград к Младену, како би он могао Вељку од Делиградске посаде помоћ послати. Но док су те наредбе и ако нај-

*) Историја Ј. Ранкеа стр. 201—202.

брже чињене, Вељко дан поћ бранећи се, по шанчевима ходајући, и такове порушене поправљајући, људе на одбрану слободехи, топције са ракљом појећи, да храбрије из топова Неготин бране, погођен ђулетом из Турског топа мртав падне. *)

Вељка је издо Турцима неки Циницарин Настас Армаш, од некуд из Турске родом. Он је код Вељка био у чети добровољаца Капетан, на нешто се свади са Вељком, те године остави га и оде у Влашку, на из Влашке пређе Турцима у Видин. И за осветити се Вељку, оде у логор Турски и каже им како Вељко свако јутро на шанце излази, те се шета. Турци наместе и на пишање више топова на једну точку на мали шанац, и чим се Вељко на шанцу покаже, позна га Армаш **) и каже Турцима, ево Вељка; топције готове на пишањене топове опале, и Вељка смр'ве. Вељка је ђуле ударило у лево раме до сисе и однело му до пола пренију, и кажу да је у том магновењу само полу речи изговорио „Држс—!“ и пао мртав на земљу. ***)

Момци Вељкови кад виде где он паде, узму га и одма покрију са сеном да га људи не виде и да се не уплаше. А тог вечера узме га брат његов Милутин са момцима и сарапи с десне стране до цркве Неготинске, пошто одозго по вр' њега мете још два три бећара и одозго гроб са земљом поравни, да се непознаје, јер би Турци дали много блага за главу Вељкову, да су је наћи могли.

Но ако су Вељка и саранили крадом да нико незна, и ако су крпili његову смрт, све залуду, војска још тог дана позна да Вељка нема више међ живима. На кад види војска да Вељка нема и да је погинуо,

*) Кара-Борђе је, као што Дјеловодни протокол његов од 1813. године гласи, одма под 22. Јулом Пр. 1703 и 1716 писао Младену, да Вељку одма помоћ пошаље, како Пљакћ од Крушевца дође и подкрепи Делиград. А и Пљакћу послао је да иде од Крушевца Делиграду; види Пр. 1704. и у Регистру писма његова и Младеново од стр. 15—18. и од 80—82.

**) Овај Настас Армаш кад Турци Србијом 1813. год. завладају и у Београд дођу, и он је с њима у Београд дошао и у Турској служби био. После 1818. год. настави се у Кладову; ту се ожени, и био је надзиратељ Кнеза Милошеви Гарди (Риболова); после тог, кад Кнез Милош у Влашкој купи моштију (снахилук) Појану, он га онде намести, те је био у његовом снахилуку капетан (надзиратељ) снахилука. Тамо је кажу и умро. Од тог издајничког порода кажу, да има ји и данас живи у Кладову. (Нил Поп. у Истоп. Србија и Русија вели, да је Армаш био у Херешту Кнеза Милошев економ; види стр. 18. и 19.

***) Историја Милутиновића стр. 47. Тројебратство стр. 30. И Историја Рашкеја стр. 202.

сви стану говорити да се више држати у Неготини немогу, него да се беж на макар како.

Брат Вељков Милутин, предузевши команду над војском у Неготини, бранио је Неготин још пет дана. Но кад и он види да силној навали Турекој одолети неможе, кога је Турска војска спред и с бокова обко-
лила била. Он једне ноћи остави сви 10. тонова које је имао, шанчеве и Неготин, па се са војском назад повуче и преко једне блатне дубоке баре, зване „Тресет“ пређе, гди се многи коњи, а и Вељков Кушља и јунаци углибе и подаве. Пренавши тако бару Милутин себе и људе од известне погибели спасе и оде к Почеру.

Турци заузму Неготин, па и сву Крајину и Црну Реку, и шпром уз Дунав пошавши узимали су место по место скоро без боја, докле и до ушћа Моравског дошли нису и са војском великог Везира Рушид-Паше сајузили се. Неста Вељка! Неста и Крајине.

Вељко је био танка стаса, а повишег струка, главе осредње, косе мање смеђе, чела осредњег, обрва лепи срнасти, очпју граораста, носа римског типа, образа чисти лепи жућкасто црпурасте боје и мало по-
дуњи, бркова омањи и више црни, уста умерени, и био је гласовит. Он је у свему напчио, по самом казивању његовог брата Милутина и други сувременика, па таста Књаза Црногорског Николе, Војводу Петра Вукотића, кога је у Београду 1850. год. Кнез Александер Кара-Ђорђевић дао чрез живописца Уроша Кнежевића за своју галерију слика, сасли-
кати, чија се слика у Београду у музеуму у галерији други славни мужева и јунака из доба Кара-Ђорђевог, и Вељкова слика храни; а и литогра-
франа је слика Хајук Вељкова и продавата, која је са исте снимљена.

Вељко је био леп човек. Војводско одело носио је на себи од кадиве сво извезено златом, и можда најскупоценије него што је и један Војвода Кара-Ђорђевић таково у оно доба имао, што кажу: све је на себи имао свилу, дибу и кадиву, са сувијем извезену златом; а на глави вес, као што и сама слика његова показује, коју смо напред литографисану приложили. Тако исто и оружје, као: сабљу, пушку и ништоље скупоцене је имао. Па и момци Вељкови имали су богато Турско одело и оружје.

Вељко је од нарави био свагда добре воље, ведар, добар и про-
стодушан, могао ел му слободно поверити све па и живот, али тајну никад. Но био је самовољан, да су му морали увек строге запо-

вести одпуштати, *) и опет често је правно погрешке и иступе, и преко одпуштати му заповести радио је; мало је се исти предржаво. И зато је био осуђиват, често укорават и на одговор позиват. И једино због јунаштва његовог праштато му је. Њему није право било никад, ако се само радило што за ред и поредак. Рекао је једном Кнез Милош о Вељку: „Море кад је мир, Вељка да затвориш у онај кавез, у ком се носе тигрови и лавови по свету, он би се истргао и учинио би што безредно; а кад је рат, само га пусти, па не бери брбгу за њега.“

Вељко није био за старешину да лепо управља са народом, а није био ни за вођу да са већом народном војском располаже. Он је био за плашкину брђанску војну и да брани теснаце. Њему су први пут поверени шапчеви 1813. год. у Неготину, да ји он сам брани и сам да том војском на Крајини управља.

Вељко није марно за народну војску, њему су душа били прави војници и момци бећари, које је узасе пскупљо из разни крајева света, све по избор бољег од бољег, које је ранио, плаћо, од пљачке одевом и заједно пљачку с њима делио.

Вељко за рат није марно ради какве тежње, него онако, што му се допадало, и свагда се Њогу молио, да се у Србији за његова живота непрестано војује, па кад он умре, нека онда поклоним земљи мир.

За Русе је био тако јако заузет, да није хтео никако веровати, да је Наполеон продро до у Москву. Кад су му Руси једном говорили, да се не назива хајдуком, јербо то значи пустања, он им одговори: „Да би њему жао било, ако би било већег од њега.“ И дојиста једнако, ни за чим није био тако лаком, као за пљачком; био је готов за два гроша животом се по играти, а после би онај час све испоклањао. Имао је обичај рећи: „Кад има у мене, нећ има у свакога; а кад нема у мене, тешко о коме у кога има па ми педа.“ **)

Да је лаком био за паре и да је истину говорио, да ће од свакога узети кад му затребају, сво једног случаја. Примети да му Мати неће никад да однаше неки појас, који је поспла око себе, пападне је једном питати, зашто га никад неодпасује? Она се изговарала да је немоћна, али је он натера те се отпаше, и он у појасу њеном нађе

*) Дјеловодни Протокол Кара-Ђорђеви, види осим другог Нр. 724, 918 949, 1350 и 1352.

**) Историја Раицеа, види стр. 200—201.

400 рубија. Упита је којој је дао те паре, а она му каже да је Милу-
тни заштедио од плате и дао јој. Вељко плане и полети да посече
брата, али овај утече. Онда он све те рубије подели момцима.

Кад су Турци поново први дана месеца Септембра 1810. год.
прогнати преко Тимока, Вељко тад заузео је Неготини и утврдио га новим
шанчевима, у ком су му послу и Руси помагали. Код ти шанчева у
Неготини подигао је Вељко један шанец и јако утврдио га напасадом,
кога назову Градом. У том Граду Хајдук Вељко саградио је себи конач
или кулу. Та кула била је од три или четири ката, а на врху је имала
као неки трем (диванану) на стубовима, отворену на све стране; кров над
тим тремом држали су дебели диреци. Тај трем зван је „Баба-Финка.“ *)

На тој Баба-Финки седно је обично Вељко, пушио и разгледо
пољем око Неготине, и мотрио на кретања Турака. Чучук-Стана или снаа
му Стапојка двориле су га и служиле му вино или ракију, чему је кад
време било. Догађало се и то, да по које топовско ђуле промету кроз
Баба-Финку и по којим дирек окрзне, те се чељаде, које је служило
пићем, тргне и окрене од оне силне. Вељко би реко:

„Море, не окрећи ми леђа!“

„Занесе ме ветар, одговорила би Стана или Стапојка.“

„Држи се зубима за ветар, да те неокреће, рекао би Вељко
шалуиво.“

Тако је Вељко био на Баба-Финки; Цигани су му свирали и пе-
вали, а у авлји му се коњи спремали, и кад су му коњи и момци
готови били, и кад је хтео да иде да се биде с Турцима, излазно му
је Абраш и рекао:

„Побратиме, коњи су готови!“

„И ја сам!“ одговарао је Вељко, и наргиле би онда наслонио
на јастук, па се одма дигао на ноге. Стао би на сред трема; Чучук-
Стана би пришла, уздигла му на леђа његове чепкен-рукаве од до-
ламе пзакопчава му их иза врата, тако да му низ руке остану само
тапки рукави од свилене кошуље.

После тога додавала му је сабљу, коју је он о рамену вешао, и за-
тим је низ степену куле полако силазио. Пред кулом му се Кушља вадао
и готов чекао га. Пре него што га је узјашати хтео, он му је свагда

*) Финка значи Влашки „леван“; а Баба-Финка кажу да се зове она ко-
тарица на катарки лађе, у којој седи по један човек, те назив куд лађа плочи.

загледао да ли су му колани добро потегнути, и да ли је добро зауздат. Па је онда наново подирашиво чайке у ништоља кубураша и узјанво Кушљу.

Кад је коња појахао, излазио је на велику капију (онде негде кажу била је између садање цркве и зградња Началничества). Онда су сви за њим момци на коњма полазили, и Цигани су му свирачи свирали и певајући за њим ишли. А Вељко би на Кушљи ишао полако и у корак.

Пошто је Вељко тако излазио у поље окренуо би се и мануо руком, које је то знак био, те су се Цигани враћали натраг, и да се склања куд ко може; а он би онда упародно момке и обично им рекао „Ј...у му оца ко прође мимо мене, а и ко заостане!“ Па је онда ишо напред међу Турке.

Кад је долазио близу на дохват непријатељу, сваки би само опалио по једну кубуру (пушку), па би се онда дохватили за сабље и јуринули у најгушћу гомилу Турака. И у таком су нападу готово свакад Турци сами крчили им пут.

Кад је год тако Вељко улетао, никад се није враћао без Турске главе; а пуцњава на Град Неготин и на Баба-Финку *) прекинула би се за неко време после такога силнога напада.

Кад је Вељко при самом крају Јула 1813. год. погинуо, њега његов брат Милутин, као што је речено, код Неготинске цркве кришом сараип и гроб му поравни, да му се место, гди је укупат ипкакo знало није. Но године 1854., 3. Априла, кад је умро Неготински Владика Доситије, и кад му почпу копати раку с десне стране Неготинске цркве, нађу се кости и глава од човека, а на ногама тозлуди од црвене кадиве са срмали гајтаном и копчама заклопчарама. Најстарији тахошњи људи познаду да су то тозлуди Хајдук-Вељкови, у којима је укупат. Упита се о том и брат његов Милутин Петровић Хера и снаа Стапојка, и они признаду да је то Вељко. Кости се одма прелију и унесу у гробницу брата му Милка, а тозлуди се пошљу у Београд у Музеј, где мора и сада да су у музеуму. **)

*) После смрти Вељкове кад су Турци заузели Неготин, Град је био готово сав од тоновски зрна порушен, осим палисада, који је трајао до 1833. год., а Баба-Финка сва прорешетана ђулетима, трајала је до после 1844. год., и кад су је разваљивали нашли су њене стубове све искрзане и у њој много тоновски ђулади и пушчани куршума, који су у њу ударили, и некробивши заостали.

**) У музеу се хране још и наочари мајке Хајдук-Вељкове, бабе Петрије. Види акт Министарства просвете од године 1834, Пр. 400.

Кад је Милутин брат Вељков, млађег свог брата Миљка, препео кости из Влашке и укопо код старе цркве неготинске 1844. год. доцније узидо је и мраморну плочу у дувар црквени до олтара и Миљку, и Вељку. Па кад су 1854. год. нађене кости Вељкове укупате су пете у Миљкову гробницу, па плочи Вељковој Милутин дао је написати овај надпис:

„Овдес' хране овде почивају
Текъ остатци бесмртнога Срба,
Србскій юнакъ Вељко Петровићу
Кара-Ђорђево преславниѣ войвода,
И господар неготинска круга,
Смрт на мейдан изазвао саму,
Најпосле се и шъ њом огледао;
Смртъ га пста побѣдит' нехогша,
Загрлила, шъ њимъ се побратила,
Пак съ лаврица и подъ оружіемъ
Крозъ гробъ самыѣ у вѣчност спровела! (1813.)

Собомъ Вељка творцу представила,
Ограшила истимъ небовладца
Те га прими одма у блаженство,
Те се душе понайдостойниѣ
Изнад свега поставляю суда,
Рекавъ едну њѣму божествену:
„Простъ од свег' си подируный впитеже!“
Пакъ споменомъ свеслави га дика
Док е Србства, та и док е људства.
Брат му средній оваѣ споменъ диже
(године 1844).“

После смрти Вељкове остала су му два млађа брата у животу: Милутин, који је био код њега Биѣбаша, и кога Кара-Ђорђе одма по смрти Вељковој постави 4. Августа 1813. год. за Војводу Крајинског на Вељково место; а Миљко, који је био момак уз Вељка, за тад остане момак и уз Милутина. И осим браће, оставио је Вељко жену Стану и сина Раку.

Вељко се два пута женио, или управо имао је две жене. С првом је женом Маријом рођаком Станоја Главаша, с којом је се 1803. год. као хајдук оженио у селу Дубољи као удовицом ушавши јој у кућу, и сињоме изнајире живео доста лепо, а после се заваде, што није хтела да му служи момке, кад зими дођу с њим с војске. Кад му опа једином срдито рекне, да неће да служи његове хајдуке, он јој одговори:

То су моја браћа; с њима сам ја добио чест и славу, и све што имам; зато ти њи мораш служити као и мене; ако ли нећеш, ја ћу те отерати, па узети другу жену.

Док је жив Кара-Ђорђе и мој брат Станоје, не ћеш ти мене отерати, одговори она.

Тамо њој матер и са Станојем! викне Вељко; а Кара-Ђорђе

пека суди и заповеда својој жени; ти ћеш пак видети смем ли, или не смем!

После 1809. год., та његова жена Марија дође у Београд и ту се настани, а он, кад су га хтели те године у Београду за кривичу да затворе, утече к Миленку у Пореч и нађе тамо лепу девојчицу Стану. Ова је била родом из Крајине, из села Сиколу из куће Нерпића или Пљештића. Њи су три сестре биле у оца: Стана, Стојна и Стана. После њи свију имали су млађег брата Милана. Стана је била дошла у Пореч да се жали Миленку и другим старешинама, не би ли јој они повратили њене дарове и хаљине, које су јој били однели бећари, који су похарали Сиколу и друга нека Крајинска села. Девојчицу ту види Вељко најпре у кући Крајинскога Капетана Стојана Абраша, па је одма позове к себи и узме да га служи. Кад чује његова жена Марија да он живи са Станом као са својом женом, она се стане спремати да иде к њему у Пореч, а он јој одма поручи да ће је бацити у Дунав, ако му дође.

После развенча се и плати Владки 1.000 гроша, који му допусти да се са другом венчати може. И тако се по други пут Вељко ожени са Станом; а првој жени Марији даде кућу и још неко имање у Јагодници, од ког је живела.

Али он ни Стани није остао за дуго веран; па не само што је грешно с другима, него се опет и првој жени својој Марији навраћао, те је она 1812. год. од њега и дете родила.

Са Станом није имао деце, а са Маријом осим ово 1812. год. рођено, имао је сина Раку, који је, кад је одрасто, кажу, био врло палик на Вељка.

За Чучук-Стану причају да је била врло добра и Милостивог срца, и да је многе замолила да ји Вељко не посече.

Њу је Вељко 1813. год. био послао са снаом Станојком и другим женама у Пореч. Али кад разбије Турке на Буковци у Јулију, учини му се срамота да своју жену крије по Поречу, па поша, те и њу и Милутинову жену Станојку доведу опет у Неготин. Кад Вељко погине, и Срби и војска напусте Неготин, Милутин с момцима изведе и своју жену и Стану, која је била трудна, па у Неготини од пуцњаве топова и кумбара побацила дете и оду у Пореч; а за тим пређу и у Банат.

У збегу код Паичева, после пропасти 1813. год. нађе се Стана и Марија прва жена Вељкова. Марија цикне на Стану:

„Камо, кучко, мој муж? ти си ми мужа појела!“

„Иди, друго, с милим Богом!“ рекне јој Стана, „немој ми стајати на јаде; док је био жив, био је и мој и твој, а сад га нема ни мени ни теби.“

Стану је, кажу, после у Банату просио некакав богат трговац, али она није хтела поћи: „Ја сам била за јунаком, рекла је она; и ако се још који пут узудајем, опет ћу отићи за јунака.“ И одржала је реч: уда се за Капетана Јоргаћа, који је био родом из Трикале, и који је дошо први пут као Хајдук Вељку са седам друга (међу којима су били Загла и Фармакија Нулин и Шанин отац; прва је доцније удата била за Тому Вучића Перпишића, у доцније време бив. кабинетског Советника за владе Књаза Александра Кара-Ђорђевића, а друга за Јосу Куртовића благајника, који и данас у Шабцу као пензионер живи). Но после пропасти Србије прешо је и Јоргаћ у Аустрију, и у својој променљивој судбини узме Стану себи за жену, оде у Влашку и стави се на чело хетириста, и борио је се као прави јунак противу Турака, но 1821. год. обкољен буде у манастиру Сего у Молдавији од Турака, и немогавши кроз њи проћи се, као Синђелић на Чагару запао у манастиру џебану и оде у воздух!

И тако јунак Јоргаћ покаже да је достојан био узети себи за жену Чучук-Стану, жену великог јунака Вељка.

После смрти Јоргаћа Стана оде у Грчку, гди је у Атини до 1849. год. живила, а после себе оставила је сина Милана, који је код Грчког Краља Ађутант у чину Полковника коњаничког, и ћер Јевроспму, (а једна јој је ћи за живота њеног умрла) она је све ово троје деце изродила са Јоргаћем.

Хајдук-Вељко за живота свога од свега најволио је три своја добра: „коња-Кушљу, пушку и Чучук-Стану.“ Плаховити јунак Хајдук-Вељко, као што се из дела његови види, није био добар управник над народом у време мира и рата, и није био добар вођа веће војске. Но био је јунак оног доба, да је се мало који у Србији с њиме успоредити могао; а у свету скоро нико! И тешко ће и кад време такога јунака као што је Вељко био дати; који је улето међу дивље непријатеље са по неколико својих можака, ал јунака! Као соко међ граб-

љиве тиге. Није се Вељко страшно од многобројне силе Турака, од пламтења и цактања пушака, севања бритки сабаља и грмљаве адски тонова. Играчка је Вељку била међу хпљаде Турака улетити, сећи ји, по једну Турску главу уграбити, кроз ордију Турску пробити се, пројурити и са осмехом и поносом враћајући се на свом халовитом Кушљи у свој стап међу Србе Турску главу у руди донети. Таковог јунака достојно је, што га је велики Кара-Ђорђе својим поспиком звао.

Не устрашени Вељко волео је са својим момцима и бећарима са Турцима бојак бити, него са Србском народном војском. За њу није марио; није марио види се зато, што Срби војници нису увек уз њега били него се мењали, данас једни сутра други, и ишли у бој час овамо, час онамо, па и под другим вођама. А по избор момци и бећари Вељкови увек су уз њега ишли и с њиме заједно бојак били, Турке секли и пљенили; које је он својом одважношћу напајао јунаштвом, очелничко ји и у лафове претварао, да су се они један над другим надметали, који ће већи јунак бити, па зато је Вељко и волио момке и бећаре. Причају, било је више прилика, да момци Вељкови, који су обитавали под кулом његовом, кад су по њи 200 за ручком и вечером за савром седели, да су се између себе хтели да покрве, преговарајући један другом који је бољи јунак и који је веће јунаштво, секући Турке, учинио; преко софре пуцали су један на другог, и Вељко је морао са Баба-Финке слетати и мирити ји, подвикнувши им по његовски да ли њп овог оца

Било је у Вељка тако очеличивши се уз њега момака јунака, да нису ни самом Вељку своје Војводи у јунаштву уступали, од који су ови: Пешачки Бибаџа Дели-Балта, његов побратим Капетан Стојан Абраш, Јоргаћ и Бело-Црногорац, који је самога Вељка на двобој звао; а и други, које је све Вељко волео, пазно и с њима се дичио, и није им завидно што су његови и под њим јунаци.

Но Вељко је имао и своју слабост спрам других јунацима, који су се с њиме у јунаштву равњали, и који нису били под његовом влашћу; тима је Вељко завидно и није ји трпео. Као што није трпео ни великог јунака Бугарина Паназоглу од Цолемља из Студенобучија, него га је са Цодом и Добрињцем мучки на снавању из једине зависти због његовог великог јунаштва убио. Ево како Сима Милутиновић о том говори и пресуђује:

НЕОПРОСТНОСТ.

Ђуто куле сва Бугарска земља:
 „Душе вам' се за ребра припекле,
 Божијег невидјели лица,
 Немоглес очистјети вјечно!...
 Род вас клетвам' прегрузно људски.
 Устопце вам' зајм враћали се,
 Одужит' се пикада немогли,
 То л' утјешит' нутрост плачу пгда!
 Од' Поломја, из' Студенобучја
 Паназоглу чудна јуначкву
 Тко убити прегоре курварски!...
 Једном исти са пјешака трпста,
 И толико равно коњаника
 Оде, дже с' из'сред Црноречке,
 Ш' њим' неколик' и херака... друга,
 Туфекције... пачел' Шћарције,
 Од' крајине, а из' Подгорнице,
 Све што срцам' одољет' немогли,
 Да на мјесту Турци се чекају...
 Већ' па крила браћа витезови
 Налазити ће их прије спазе,
 Те кроз' Витош планину Софискју,
 Пак у поље под' исту се свале;
 Ал' ево т' им војске из' Шехера,
 Хпљадама најбољи хатлија,
 Док и пјешак за њим' дотрчао;
 Поздраве их дугим пушкам' ови,
 Плотунима доста огња проспу,
 Пак излети Паназоглу најпре,
 А за њиме триста вјерни' друга,
 Окуле нам' туд' по пољу Турке,
 Док опуче, ал' једин' их пехте,
 Дели-долу, јуначина силна...
 Брци ма је груди поклопи,
 А рамеја, и самцата плећа
 Канатима злаћеније тока,

Хат пропео с' мјесто трка к' лѣту,
 Још повадив оба од' појаса
 Причекни'о ближе најбољег,
 Даг' обама прожгав и разнесе...
 Кад' истима несвати га сретка,
 А виђевши да баш неузмиче,
 Кубурама г' срета обадвјема,
 Но у вјетар к'о и прве поју;
 Док допавши Паназоглу викне:
 „Сабљу повад', бре капоглу синко!“
 Токалија брж' измахну бритку,
 По-једном се к'о у шали клену,
 Пак намјерис' јоха на сјекиру,
 Прч смрдљиви на негава риса;
 Ухитрио Паназоглу махом,
 Ударе га по свилену пасу,
 Пола паде у траву зелену,
 А полу му крхат' однесао
 Кроз' све Турке у Софију двору,
 Нек' је Када види и прифати,
 Обрадује с' најмилијем' своме...
 Куку л' њојзи!...кад' је угледала —
 Ту кад' тако Турке раскрхао,
 С' помлаћењих напљачкавши доста,
 Смисли јоште штокуд' их потребит',
 По селима и Паланкам' неким',
 Пак се вратит' умајичја педра
 Завјетроват' у безбеја боку...
 Гопт' друштво, и одмарат' мишице,
 До прилике опет' изметјети;
 Чжода клети' те поган последња,
 Крвник браће, и мрзитељ добра,
 Подлизна, и слабеж гивавче,
 А прам врагу ни жив се показав!...
 Побратим с' лицемјерио ш' њиме,
 Да га тако тек превари лашње:

С' Чжодом Вељко и Добриџан Пистре
Поштења се одкажу витежка
Пазит' вр'сна, дичит' се храбрима,
Иностранца л' чуват' као брата,
Особито знатнога печиме;
Не држат' је себе најбољима,
Нит' врлости порочит' је праве,
Већ' туђима пздраживат' своје,
Јера добри сам бољега љуби,
А неважни мрзи пакостљиво!
Себељубчел' унижава туђе,
За малешност своју предбљешташи...
Још недосег све презире радо,
И завистник мари затирати.
Та тројица тајно саглашена
Вожда писмо на зло употребе,
И по својој истолкују г' страсти:
„Да га хоће погубити Вожде.
Нека би га опремили к'њему;
Ал' га може виђевши риједка
Опет' пусти'т, и да нам влада,
Па колики тада наши јадн? ...
Већ' те сложке да га умлатимо,
И да Вожду опремимо главу,
Слагавши га да је нехотно
Знати кога за свог' Надглавара,
Но тек' за се и дружину мисље,
Нит' се коме док му сабље клањо:
За истину тоће нам' се примјет',
Њега нестат', к'о на гори сјега,
Кад' га Жарњак пролећемокупн, (југ)
А ми остат', и пробират' јањце —
Несјете се да се открит' мора,
Што се где здјелá на свијету;
Сраж за гадност и презрење вјечно',
Пак нека им хилáде жпвотá,
Већ' дас' бољим' кад' одплате дјел'на,
Ал' о себи свако с' пресуђује.

Неки с' печег' пауз'о се пањ'га.
Она оба што су се надала
Да је у њег' бог зна које благо,
А с' тог' ови што подкид'о боље,
Да му мјесец не засјења сунца,
Што л' је проги'о њега и момке му,
Како јастреб плахе јаребнице ...
Изпишао и чек'о га Вељко
Да смандрља ... опљени му друштво:
Папазоглу јако г' угледао,
И сјетно с' ... духом доказана,
Пак се стинте на вранчићу своме,
К'о звијезда преко ведре веба,
И к'о дане у предзорне мраке,
Тек' међу њи, одскочно с'коња,
Пјешнице пх и српачом брптком
Ок'упно, и самога Вељка,
Да неум'че, баш би посјекао ...
Упустио г' упудивши само,
Нека позна ком' о главн раде;
Камо л' да је сва три о једночке! ...
Већ' поступе ка'по свијећају,
Чжода узме довршење на се,
Ласкајућ' се сам највише склапит;
Ка'по побру ласно га домами,
Облаже га и угости братски.
А овај ти к'о у пријатеља
Развеселис' и безбрижно засни;
Ондај Чжода сјекиром по цпку,
Као худни ... к'о кр'внички одбјуд
Ил' о једном врат му пресијече,
Па му главу тајно пошљу Вожду,
Који не се над'њом распљакао,
К'о б' над својим првородним списем,
А топова тридест и шест врази
У Видину ончас изметнули
Рад' весеља и ненадне среће,
Кад' на вјерно уђен Папазоглу;

Јербо орле своја перуш стрела,
И надскок се у њедрима гаји...!
Зашто тако?... На главе вам дошло!
Као што вас ни минуло пије
Зло и грђе од' сам'рти накле;
Васке цигли од' тројнице Вељко
Што уграби скопчат' се поштено,
Зар гријехе својом спрао крвљу
Са свим срцем бранећ' Неготина,
Док' барута и олова траја,
По кућама и у цркви кандил',
Костерип'ца'... и кантарских јаја,
Од' чег' стап'о зрије и картаче...
Пак сподоби с' тоном погинути,
Да остане ситног' оружија
Презиравцем чрезвичајним вазда,
К'о и свије жпзни грожавала — “
Неможе л' се Папазоглу равно
Оправдати, ка оправдас' Вељко?...
Кад' парипцу Турци уздигоше,
Штосе неко примирије кварп
Страном Србљи, у том и кривије!
Мула-Паша Видинскога краја
Потужи се на Србчадцу Рус'ма;
Ови реку' извидјети кривду,
И од' стране повод чвји буде,
Да подиуни све убитке другој;
На то пошљу неког' челечара...
Секретара л' Стеву Живковића
Совет Србски, и Народни Војде
Одредили уз' речења Русса
Тер' у Видин на парољу Паше;
Окле Пашо... свог' им једног' даде,
Пак пзађу по граници проћи,
Сва сабрати обичења взајмна,
И пресудит' куда што претеже.
Свпсе слегли у Велик'-Извора,
Ту и Вељко к' Јурук-Барјактару,

Њег' окривјет', пл' ш'њим изаз-
ват' се,
Ком' опаници, ком' обојци буду...
Хеле пајпре разговор гладивци
Тихо почну, и све записују,
А кад' виђе мал' разборни Вељко,
Да кривице више пада на њ'га,
И на друге поглаваре Србске,
Нег' на Турке вјечне своје враге,
Згранус', Викну: „Бре Јурук-Бар-
јактар!
Још ли мислиш ти осуђиват' Срба?...
Хајдук-Вељко жпв небо више,
Ако т' главу сада неодејко!
Већ' на мејдан Пашини Ђувендио!...“
Пак поскочи а за оштро гвожђе:
„Ам' бре трто на мејдан убојни!“
Сврзнуо се Јурук-Барјактаре
Од' Вељкова и Пашина страха
Зло му пзаћ', а горе непоћи...
Тјесно буде и осталим' свјема,
И најмрже Руској посреднику;
Али штаћес' неокресан'-глогу,
Влакна цјепат' кад' је несвикао!
Једвас' Јурук уклони некуда,
Докле Ст'во утиликава Вељка;
Так' разметпус' тај оцјенак исти,
Што би мекши од' Србепде Туро,
Што ли наче изљест'му несмједе,
Ка'по т' једном' св'ету извјестипку
А таковим' честократним' дјел'ма,
Ђе оружјем доказат' се пиште;
Хеле отле куд' ко знао дома.
Војде дознав насмеј'о се на то:
„Хоће Вељко, што поспинак ми је?
Како другде, пак' п ће нетреба...
Нпт' зна пио, пити воли пишто,
Нег' Турчина изгледав истребјати.“*)

*) Србијанка част. III. стр. 88—97.

По овоме Палазоглу је био већи јунак од Вељка, а Јован Курсула из Цветака, који је са 15 рана и последње копљем прободен смртну рану на Делиграду добивши, у гроб спашао; показао је увек, а нарочито на Варварину пред свом војском, а и пред самим очима Вељковим да није мањи јунак од Вељка, па и од Палазогла био. (Види Курсулин животопис на стр. 279.)

Ова три ваљредна јунака може се рећи били су сва три једнака. А имали су и коње јунаке и подједнаке. Вељко, Кушљу; Курсула, Стрину; а Палазоглу, Вранца. Они сва три нису били за вођење и расположеај веће војске. Они су били засебни јунаци; сва три Делије мејданције.

Но Курсула и Палазоглу, по нарави били су оба једнаки, скромни и (флегматици), ладнокрвни јунаци, без разметања, хвале и сјајности.

На против безсмртни јунак Ајдук-Вељко био је плаховит и више љубио је сјајност, господствени живот и уживање. Љубио је и женски пол, кога су жене служиле и двориле, а свирачи свирали му и јунаштво његово славили и узвишавали га у песмама. Од који неке песме овде стављамо, које су онда певате, а и данас се певају:

СРЕСКОМ ЈУНАКУ АЈДУК ВЕЉКУ.

І. Песме.

„Болан ми лежи Кара-Мустафа;
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафа.
Болан ми лежи оће да умре;
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафа.
Крај њега седи вјерапа му љуба;
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафа.
Крај њега седи, тихо беседи;
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафа.
Који да ти јаше твог враног коња?
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафо?

Нека га јаше, тај Ајдук-Вељко,
зашто јѐ,
бољи јунак од мене.
Који да ти паше-твоју бритку сабљу?
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафо?
Нека је паше, тај Ајдук-Вељко,
зашто јѐ,
бољи јунак од мене.
Који да ти носи светло оружје?
бре Ђидији,
Дели-Кара-Мустафо?
Нека га носи, тај Ајдук-Вељко,
зашто јѐ
бољи јунак од мене.

Нека га носи, па нек' с' поноси,
зашто је
бољи јунак од мене.
Који да ти љуби, твоју вјерну љубу?
бре Њидиј,
Дели-Кара-Мустафо?

Нека је љуби, тај Ајдук-Вељко,
зашто је
бољи јунак од мене.
Нека је љуби, па нек' се фали,
зашто је
бољи јунак од мене.

Дели-Кара-Мустафа био је из Видина и на гласу јунак, који чује да Ајдук-Вељко у Крајини чудеса чини, и Турке разбија; па га позове на мејдан. Ајдук-Вељко му на мејдан изађе и Дели-Кара-Мустафу рани, те он с мејдана онако рањен утече у Видин. Као што се прича, Дели-Кара-Мустафа ову рану није ни преболео, и да је у болести пред смрт, признавши Ајдук-Вељка за бољег јунака, од себе, послао му свога оња и оружје, да му после смрти горн јунак од њега; коња мејаше. сабљу не паше и оружје непоси. Али није дао и верну му љубу, да је Вељко љуби. И отуда је ова горња песма и спевата.

После ове има једна Влашка песма, коју свирачи Цигани певају, како је се заклињо Пасванџија да ће, где год пађе стару Србску бабу патерати да пасе траву, а старца да гризе сено. А Вељко пак зарницао се да ће њега погубити, чим се с њим сретне, и то је песма ова:

II. Песма.

„Пјесманџија са зђјурат:
Упђау прииђе бабе слабе
Со пуне се паске јарбе;
Упђау прииђе мош бђетриц,

Сел' пуне се р'оде ф'н!
Ајдук-Вељко са зђјурат:
Упђел' прииђе л'ва теја.“

Сад долази песма уживања Хајдук-Вељкова, коју су му Цигани свирачи певали на уранку, кад је он на Баба-Фипки од спавања устајо и облачио се.

III. Песма.

„Растло ми је бадем дрво
Тапко Високо.
Под њим лежи Ајдук-Вељко
С' лепом девојком.
Без јастука, без душека
На црној земљи.
Јастук јим је десна рука
Ајдук-Вељкова.

Душек јим је детељина
Трава зелена.
Јорган јим је виџа грапа
Сладка бадема.
'Туд' се дала танка стаза
Танка танана;
По њој меће стара мајка
Ајдук-Вељкова.

На беседи своје сплу
Ајдук-Вељку:
Устан' горе, мили сице,
Веће зора је.
Сестре су ти ураниле
Коња појиле;

Браћа су ти уранила,
Коња зобили.
Устан' горе, мили сине!
Иди пред Турке:
И одбрани твоју браћу,
Да пак не плачу."

Сад песма долази која се пева, и која мора да је попијкла, онда кад је Вељко био у Неготину или Поречу 1810 год. од Турака обкољен, докле није дошо Кара-Ђорђе с Тапасијем Чаранићем те га обсаде ослободио, и то ова:

IV. Песня.

„Ајдук-Вељко по ордији шета,
На дозивље Чарапића Тасу;
Чујеш мене, Чарапићу Тасо:
Спани су ме обколели Турци!
Од Видина па до Негодина,

Неготину оће да запале;
Пошли мени једну чету војске,
Да растерам око себе Турке;
Ако Бог да, те растерам Турке:
Питаћу ји чије ћ' бити Царство."

И ова песма што сад иде, мора да је спевата, од свирача Цигана 1813 год., после смрти Вељкове коју Цигани свирачи, уз кимане-виолону, свирајући певају.

Р. Песня.

Хеј! хеј! књигу пише Мула-Паша,
Мула-Паша азнатара,
Азнатара из Видина,
Па је шаље у Неготина,
Неготина Хајдук-Вељку.

Хеј! одговара Хајдук-Вељко: хеј,
хеј, хеј!

„Чујеш ли ме, Мула-Пашо!

Да ме чекаш за три дана,

За три дана и три поћи,

Док ја збирам моју војску:

И ја пшам силцу војску,

Спашу војску три нахији:

Прва нахија Шумадија

Где удары не превари;

Друга пахпја Црпа-Река,

Уигуранн са шишане,

Куд удари не грешаје:

Трећа нахија љута Крајна,

Љута Крајина баш Неготин,

Све хатлије, пусатлије,

Беле кане, дуге пушке,

Хей! много здравье, Хајдук-Велько!

Да си спремш све логоре,

У догоре и топове:

Ће ти иде силна војска.

Три Везпра, до три наше:

Једно Везир Г'ушанц-Алп.

Друго Везир Берковачки,

Треће Везир Мүла-Наша.

Мула-Паша из Видина:

А то Велько абар нема!

此

Куд год прође поље шире,
А куд бије сокак прави!“
Хајдук-Вељко ипшт' не мари.

* * *

Хеј! па се прение на чардака,
На чардака Баба-Финка
Пет лаутара му свира,
А три ћочека му игра,
Дилбер-Стана диван стоји,
Диван стоји, чашу служи,
Та ракија амберџа,
Баш је љута Неготинска,
Префакута до три пута- (препечена)
Ије Вељко, абар нема.

* * *

Хеј! па ми узе та ојкјана, (дурбин),
Па намери кроз пенџера,
Па погледа тамо доле,
Тамо доле, Буковче поље,
Има Вељко шта да види:
Иду Турци баш ка вуци!
И то Вељко абар нема.

* * *

Хеј! кад то виде Хајдук-Вељко,
Он ми зове Дилбер-Стану:
Чујеш ли ме Дилбер-Стано!
Иди кажи сензбаши
Нек ми спрема љутог хата,
Куса хата баш кулаша,
Намести му златно седло,
Па му мети три кускуна,
А стегни му три колана,
А у уста златна узда,
Доведи га на бишекташ
Да га јаше Хајдук-Вељко.

* * *

Хеј! није прошло чпрек сата, хеј!
хеј! хеј!

Није прошло чпрек сата,
Спренише му кусог хата,
Сиђе Вељко из чардака,
Па засука свилене рукаве,
А запрегне златни скутове,
Па припаса остру сабљу,
Ону сабљу димпскију,
Што је добио из Русију,
Па узјаши кусог хата,
Пође Вељко тамо доле,
Тамо доле, Неготинско поље,
Има Вељко шта да види:
Курдисала Турска војска.
Шатор до шатора, барјак до бар-
јака,

Барјак до барјака,
Миждрак до миждрака,
Као густа Црнагора,
И то Вељко абар нема.

* * *

Хеј! кад то виде Хајдук-Вељко,
Он затегне те диггине,
А удари куса хата,
Удари му три зенгије,
Те расрди љутог хата,
Хат му скаче, Вељко виче:
„Беж'те Турци, ето Вељка!“
Поче Вељко да се јури,
Расече ги на четири стране,
Паде логор до колена,
Сташе Турци да говоре:
„Чујете ли, Турци, браћо
Хајде сви ми да бежимо,
То је Вељко луда глава,
Хоће све нас да посече.“

* * *

Хеј! кад се врати Хајдук-Вељко,
хеј, хеј, хеј!

Кад се врати у Неготини,
Хат му газн крап до кичице,
Па отиде у конаци,
У собици распаса се,
Па истресе из недара,
Седамдесет п седам куршума,
Све куршума из пушака.
Хеј! кад то виде Дилбер-Стана
Уплаши се, па говори:

„Меле мене, господар Вељко!
Ти ћеш Вељко да погинеш,
Хоћеш Крајину да оставиш,
Неготину да издаваш.“

* * *
Хеј! ал говори Хајдук-Вељко:
Ђути, Стано, Бог те не убио,
Што си ми се уплашила?

Нећу Крајину да оставим,
Нећу Крајину да издавам,
Главу дајем, Крајину педајем,
Главу дајем, Неготини педајем!“

* * *
Хеј! кад у јутру у недељу, хеј, хеј, хеј!
Кад у јутру у недељу,
Само цемадан обуче,
И то дреје Арнаутско,
Па ми пође тамо доле,
Тамо доле до шарампова,
Да ми гледа велика топа.

Топија му москов (?) беше,
И од Вељка утекао,
И код Турци се предао,
Лепо Вељка познаваше,
И докаже Мула-Паше.
Мула-Паше говораше:
„Де напуни брза топа
Де му мети сребро Ђуле,
Да убије Хајдук-Вељка.“

* * *
Тона пуче, Вељко паде,
Однесе му десну руку,
Десну руку из рамена,
Паде Вељко у јепдека,
Викну Вељко како Лава,
Те се чуло у Стамбола,
А из уста проговара:
„Чујете л' ме, Срби браћо!
Држите се, не бојте се!
И кој пита не казујте
Да је Вељко погинуо;
„Чујеш ли ме брате Милутине!
Мене копај на три места,
На четврто закопај ме,
Усред цркву, неготинску,
Преко мене три бећара,
Кад ме траже да ме не нађу. —
Барут нема — куршум нема —
Хајдук-Вељко нигде га нема!“

И осим овн песама, које су Неготински свирачи Цигани о Ајдук-Вељку певали, и уз ћемане (вполину) певали и певају, има још више пасама, па и на њеном Циганском језику, које су они за живота Вељкова, а и после његове јуначке смрти, која му је живот пресекла, певали му, певали и дан дањи свуд по Србији уз ћемане певају: и њенов отаца и дедова витешког Војводу господара Вељка и његова јуначка дела узвирили су, прославили, славе и узвишавају. Редко ће се наћи у Србији и један свирач Циганин да ма што о Вељку не пева,

славни га и славна дела његова неузвишава. Неможе ли се с правом одати Циганима лаутарима (ћеманчеџијама — вполинистама) захвалност, који су умели оценити великог јунака свог и Србског Војводу Ајдук-Вељка, који је казао, као што они у песми веле; „*Главу дајем! Негошину не дајем!*“

Цигани су ову горњу последњу песму, после Вељкове славне смрти створили, а и многе друге, у славу његову и његови славни јуначки дела. Цигани да речемо, ако су се што Вељка бојали, и за живота његова, што по вољи му и удворно певали, ни су га се после смрти његове бојали, нити ји је икаква нужда ни интерес њив нагонпо, ни данас не нагонп. да мртвом јунаку тамиан пале, кадé, њега, и његова славна дела вписе и узвишавају; као што је то код други људи, из политички, партајички и интересни обзира бивало и бива. Него Цигани су истинито ма нешто и претерано увеличато по њовом начину певања, певали, славили, прославили и славе Вељка по јуначком делу, а не по интересном, злобном и подљом срцу, као што су то други неки песинци и пијци, спрема другом ком чинили и чине. За то фала Циганима.

Да пису Цигани тако прославили и славе Србског и свог великог јунака Ајдук-Вељка, кога му је мало равни у Србској повестинци свију времена. Бог зна дал би Вељково име данас на такој висини стајало и дела његова Србству светлила, као што се данас светле и славе; јер Цигани су у својим срдачним песмама Вељку и његовим делима, темељ славе засновали, на ком се Вељко данас слави и вечно слави ће се.

На истоку Србије прости и неписмени Неготински лаутари Цигани прославили су и славе свог и Србског јунака Вељка у песмама праведно. А на западу Србије неписмен и без очију сленац Бошњак Вилин Вишњић без пристрасно у својим песмама прославио је више Србски јунака и њова славна дела узвисио, и тим оличпо сво Србство и обасуо сјајом славе, и за потомство Србско данашњој независној и будућој увеличати се имајућој Србији положио је темељ славе. На ком истином утврђеном темељу остала је скоро и једина истинна ратне Историје Србске од 1804—1813. год. као основа. И на ком још нико од Срба до данас од истиног и тврдог градива, на чврстом темељу основе Вишњићеве дворе Србској Историји несагради.

Било је људи — било је такви — који су покушавили и гра-

лили двор славе заслужним за Србство Србима и Србској Историји; и саградили су га, али од слабе и труле плесњиве грађе, која се кроз углађени леп-провиђа, па и ништа не важи и урвасе, почем је заснова слепца Вишњића на себи не трпи, него је руши и обара. Вишњићев темељ истине за двор Србске Историје, хоће истиниту, и у истини чврсту грађу да се на темељу њиме основаном двор Србске Историје не од пријави и трулежи, него од чврсте и истине грађе двор гради.

Спремимо тврду истинску грађу, будимо једанпут праведни и од збиље истински људи, а не кукавице подљаци и удворице, па изградимо солидан двор Србске Историје, за потомство Србско, да нас не-купе и не назове свакојаким — и безумнијим од Цыгана, и код очију. слепљим од слепца.

174.

МИЛУТИН ПЕТРОВИЋ

КРАЈИНСКИ ВОЈВОДА.

Милутин Петровић, рођени је млађи брат Хајдук-Вељков. Он је се родио у селу Леновцима у Црној-Речи, Црноречког округа, око 1791. год. Оцу му је било име Петар а мајци Петрија, и по очинском имену презива се Петровић.

Милутинов отац Петар био је богат са стоком, и зато су га звали Петар Спрењар. Њему су често Турци на стан долазили, гостили се и односили млеко, сир и масло. Но кад га Турци поробе и попале. Петров син Вељко напусти оца и оде у свет у пајам; а доцније и у хајдуке Станоју Главашу. А Милутин са својим млађим братом Милком савије се уз свог оца.

Године 1804. кад Кара-Ђорђе 24. Јануара устане противу Турака. Станоје Главаш са својом четом хајдука у којој је и Хајдук-Вељко био присоједини се устанку Кара-Ђорђевог у Орашцу, и одпоче се борити за слободу Србску.

Године 1807., кад се Београд са свих од Турака очисти, Кара-Ђорђе пошаље Вељка те побуни и подигне народ Црне-Реке противу Турака. Тад и Милутин пође са својим братом Вељком у борбу за слободу Србије и од то доба једнако је уз њега ишао, и доцније као Вишњић борио је се противу Турака до 1813. год., докле Вељко није погинуо.

Кад Вељко при крају Јула 1813. год. од тона Турског у Неготини погине, Милутић брат његов предузме команду над војском у Неготини и одма о смрти Вељковој писмом својим извести Понечитеља војеног Младена Миловановића у Делиграду, и Кара-Ђорђа још боловавшиг у Тополи. Кара-Ђорђе Милутића одма 1. Августа постави за Војводу на Вељково место. Ево како у Кара-Ђорђевом протоколу на стр. 222 његово писмо, писато Милутићу гласи:

1. Августа Нр. 1718. Писамо Милутићу, брату Војводе Вељка, како смо разумели из његова писма за смрти његовога брата војводе Вељка, да је погинуо, и тако јављено му, како ми њга сада Војводом на мјесто његовога брата постављамо, да буде старешина над свом војском и момцима и бекарима војводе Вељка, и свима он да заповеда, а они сви њему покорни и послушни да буду, и каквог год Г: Вељко управљао и држао, онако исто и он сада на ону руку да држи, и да буде у договору са прочим тамошњим војводама, и да чине наредбе како најбоље зна противу непријатеља, и добро у шанцу да се држи и шанца да чува; и јављено му како је Г: Младен 3.000 коњаника на онај крај к њима послао у помоћ, и да ће са свом војском његовом онамо к њима у индаш ићи.

Осим овога, ево једнога писма, које му је писао и Младен Миловановић, после Вељкове смрти:

„Благородному Господару, Војводи Милутићу Петровићу, и свим прочим старешинама у Неготину.

„Разумевши ја да је господар Војвода Вељко погинуо, за то ја у име Верховнаго Војводе и правителствујућа совјета, од данас назначујем за војводу на мјесто Вељково његова брата Милутића; тако налажем свим капетанима и прочему војству, да од данас за свога војводу признаду Милутића, и да га слушају, како год што су и Вељка слушали. Ништа да се нестрашине, што је Вељко погинуо него да се храбро држите, и тај град чуваше, немоште у мало испустити док и ми тамо дођемо, а цјело да знате, да ћемо доћи у индаш, само кои сам очекујемо, док с овим Турцима овде раскрсимо.

„Господару Војвода Милутићине! Ми смо вас изабрали пред свим старешинама за војводу на место вашег брата Вељка, и

од сад да ви комендираши имате свом воиском коим је год ваш браш комендирао, и да се постарате показати себе достоиним лбсша вашег брата. С тим остаем.

„Попенишл воених дбл и кавалер, Младен Миловановић Главноком. пр. ур. у Дзлиграду 4. Августа*) 1813.“

Милутић се није могао дуго одржати у Неготину после Вељкове смрти, него само пет дана, па је се повукао и напустио Неготин. Ево писма Кара-Ђорђева из Тополе од 8. Августа 1813 год., у коме се види, да је он већ оставио Неготин.

„Поздравлим вас (ишче вожд), Воєвода Милушине Петровићу, и тако вама даем на знањ, како сам разумбо за несрешни случај, да сие Негошину оставили, и како су Турци у Негошину ушли, и ви нишча изнели нисте, но сва муниција остала є унутра. То є доста велика несрећа за нас учинбна, али се сада већ повратити не може. Тако вама даємо на знањ, како нама иде Москов у помоћ, и већ има три неделб дана, како еднако иде на границе наше, да нам помоћ учине, за то вама препоручуем, да, како примише ово наше писмо и разумете, одма сву воиску под командом вашом да иступите, и друмове по планинама засбциите, бусіе шврде поставите, где видите способно место, да се могу Турци дочекаши и разбиши, и ту на врашима добру и шврду бусию поставите и на Турке добро смирашите, где ударе и куда се крену, да се онде дочекаю, и тако добро чуваите планину, да Турци преко планина не пређу, а они прећи не могу, и ви ћете их лако одбјаши, само ако друмове све лепо засечете и заломите и на способном и згодном месту ако бусіе (тако) поставите, и ико се храбро држите, заиста проћи не могу. И тако објавите народу овај весели глас, како су се Немци и Руси саединили, и како нама ево три неделб дана Москови еднако у помоћ иду, и тако да се држите, само ово до Крстовадне, а Москови ће до тога времена и пре на сваки начин доћи, зашто давно пушчу, и већ су се приближили. И онда ће сунце нас од своју страну огрјати и нашега ћемо непријатеља, с помоћу Божиом и нашега покровишеля Цара Александра, поббдити. Тако све да на-

*) У оригиналу стоји 4. Јула, но то је погрешно, написано Јула, у место Августа.

роду објавише, и воиску слободите, зашто се воиска, знам, доста уплашила, и тако нека се сви охрабре, и сви јуначки на ноге устанише противу непријатеља, и не дајте му само преко планина унутра у њи, пак (ће) све вала Богу, добро бишти, ако су они Неготину и узели. И ми наређујемо да вам се пошлѣ још ишта, и тако до два три дана доћи ће вам ишта и од наше воиске тако да знате. Особито вам препоручујемо, да сво роблѣ унутра уклоните, што далѣ можете, а за роблѣм, за леђима, бусје све постављайте, и оштро се воиски покажите, нека се сваки бои, и по заповести влада, а кои неће путем и по заповести да иде, онога казнијте, а ја ето пишем сада оваи час Г. Младену да пошлѣ едно 600 људи да буду туна на вратима на бусји, и немојте се ништа сумњати, и оваи радосни глас донео нам е московски посланик, кои нам (е) дошао с Царским писмима. То да знате и како што вам пишемо, и како најболѣ знате онако и уредите. Остајемо вам свако добро желећи у Тополи, 8. Августа 1813, Верховни Вожд народа Србскога, Кавалер Георгије Петровић. *)

Кад Милутин после смрти свога брата Вељка, јуначки бранећи се пет дана у Неготину, види да мора пропасти и да се од велике силе Турске, која га је са три стране у Неготину обкопила, одбранити неможе. Он једне ноћи напусти Неготин, остави шалчеве и у њима 10 топова и сву муницију, па преко једне баре, која се зове „Тресет“ на западној страни испод Буковче до самог Неготина лежеће, од куда није био од Турака обкољен, пређе с војском, у којој се многи коњи и јунаци, а и Вељков хат Кушља заглибе и подаве, но војска од известне смрти спасена буде, и повуче се у Омољске планине.

Но кад Турци узму Неготин и сву Крајину, продру сувим и уз Дунав, узму Пореч и сав тај крај притисну, и на лађама изиђу до ушћа Мораве у Дунав, и на Петки са војском Великог Везира сојузе се; а одатле пређу Мораву и пођу Београду. Милутин кад то чује, а војска му се и бећарп распу, он онда из Омољски планина провуче се до Дунава и на лађи са својим братом Миљком, братучедом Милеком,

*) Ова су писма по оригиналу, који се налазе, код увука Милутиновог Г. Јеврема Петровића, која је печато у Кнеж. Срб. Г. Милићевић, види стр. 907—909.

Здравком Бипбашом и другима, и са свом његовом породицом и снаом Чучук-Станом, преко Дунава пређе у Аустрију и оде у Бечкерек, те се ту настане. *)

Године 1814., кад Кара-Ђорђа и многе друге Војводе у јесен преко Ердеља у Русију псирате, који се у Хотину настане и од Руског двора издржање одма добију, Милутин, заоставши у Бечкереку са породицом, кад то чује, остави своју породицу у Бечкереку, па сам оде за њима у Хотин, и ту од Кара-Ђорђа добије писмену сведочбу, **) да је био Војвода и да је заслужио за свој народ.

Године 1815. из Хотина Милутин оде у Петроград, где добије издржање од Руског Цара. И отуда се врати преко Беча у Бечкерек к својој породици. Но кад чује да су Срби устали противу Турака, он потражи пасош да иде у Србију, и кад му Аустријске власти немогу дати, Милутин купи чамац и тајно са својим братом Милком, братучедом Милеком и момцима спусти се низ Дунаво, и не пристајући нигде уз обалу, у Србију пређе.

После преласка свог у Србију види се да је Милутин био у првој половини месеца Јула 1815. год. у Шабачкој нахији у Церу планини са Капетаном Бакал Милосавом и Узун-Мирком и уз њи иљаду момака што бећара, што Поцераца, Шабчана и Мачвана, који су дошли те Мачву противу Турака одметали. ***) А после тог сигурно су били и у последњем боју, те 1815. год. 14. Јула на Дубљу.

После овога боја на Дубљу, кад се мир у Бурији са Везиром Марашли-Али-Пашом закључи, Милутин оде у Пожаревац, гди је породицу своју сместио, ту се наставио, и као приватан човек живио.

*) Историја Милутиновића стр. 186.

**) Ова оригинална сведочба, која се код Милутиновог унука г. Јеврема налази и која је невештом руком подписана, уверавају да је пок. Милутин казивао, да је то сведочанство својеручно написао сам Вожд Кара-Ђорђе. Види кнеж. Срб. од Милићевића стр. 909. Но има тврдње и са друге поуздане стране, да је Кара-Ђорђа после пропасти 1813. год., кад је одпуштен са његовим сином Алексијем у Штајерску у Грац, у Грацу 1814. год. докле није у јесен отишао у Русију, поред сина његовог Алексија, научио за тако кратко време читати и писати неки интелигентан човек, имено *Јосан Тривић*, из Костајнице. И то је истина да је знао Кара-Ђорђе читати и писати, и тако веровати се може да је сведочба Милутину издата, Кара-Ђорђевој руком подписана. К. Н. Н.

***) Историја Милутиновића види стр. 310.

Тек 1822. год. Кнез Милош постави Војводу Милутина за Кнеза Омољског у Пожаревачкој нахији, а после тог 1828. год. предана му буде и Кнежина Млавска да и њом управља, гди је у Бистрици са канцеларијом у кући умрлог Кнеза Павла Радовановића седио.

Године 1833., 8. Јуна постави га Кнез Милош за Зајечарског Капетана, пошто су Турци по 8. точки Букурештског мира од 1812. год. и 5. точки Акерманског мира 1828. год. између Руса и Турака закљученог, морали из Црне Реке као границе, докле је Кара-Ђорђе пазовао и држао, пазити.

Године 1835. Милутин постане члан исправничества (суда) Чачанскога. А породица му остане у Пожаревцу.

Но одма по одласку његовом на дужност догоди му се у породици несрећа, и то ова:

Кнез Милош, као што је имао свој силени нагон, гди је год у коју варош у Србији дошао и у квартир одсео, и који дан бавио се, морале су му те вароши најлепше младе и девојке у празничне дане у лепо одело одевене икупљати се и пред његовим конаком коло играти и певати му. А он посматрајући са каквог чардака у колу играјуће младе и девојке и која му је се донала, морала је његовом силином страстном нагону, њему доведена бити. *)

У Крагујевцу на плацу код дуда пред шареним конаком његовим и у Пожаревцу, гди је свој конак имао, морало му је сваке недеље и празника коло девојачко играти. Поред тога у *Крагујевцу* и *Пожаревцу* (а у доцније време и у *Београду*) морале су му девојке и друга женска чељад у конак долазити, те га на изменце служити и дворити.

Једног празничног дана у Пожаревцу биће кажу на свете Тројице, догоди се тако и са Милутиновом ћерком, девојчетом од 16 година, Станицом младом и лепом, која је са матером својом Стапојком по њену несрећу у цркви била. Милош је у цркви загледа, и после цркве пошље момка те је позову и обрлате да иде да господару руку пољуби, па ће је

*) Причају, имао је Кнез Милош обичај дати своју мараму момку свом, и послати га, те у колу играјућој девојци или млади, која му је се најбоље донала, мете на њено раме, и то је био знак обележења да мора ићи господару да му руку пољуби и да је обдари — чим за њено лепо играње — и тако она је морала лепо спремљена бити, за коју је долазио његов гаваз (момак), те је свом господару на усладу водио. А ово тврде и новине „*Народни Гласник*“ у броју 37. од 1880. године.

с чим даривати. Девојче скромно и поштено, а притом јуначког срца и од јуначког оца, наговорено и склоњено буде, те оде у конак да пољуби руку своје господару. Милош по страстином обичају свом, навали на то девојче у његовој соби, да је поштења лиши. Но она цени своју чест, а немајући снаге и моћи да се од Милоша одбрани и поштење своје сачува, јурне кроз прозор из другог ката Милошевог конака, падне на земљу, сва се здружи и свој млађани драгоцен живот сконча, и своју племениту душу наместу испусти! Али млада јунакиња од јуначког оца и достојна Хајдук Вељкова синовца Станица, покаже Милошу и целом свету, како се цени образ и поштење више него живот!

Несрећна девојка однешена буде њеној жалостној матери Станковици, гди тело њено сутра дан са великом пратњом грађана, у Пожаревачко гробље испраћено и сарањено буде. *)

А Милош тог јутра одпутује у Крагујевац, гди му је се жена Љубица налазила.

Несрећни отац Станице, Милутић Петровић, који је дотле преврженик Милошев био и са својим братом Милком бранио га, кад чује за грозну смрт своје ћери, одпадне од Милоша и стане гајити у срцу свом освету.

Па како су тад у Србији народни људи прваци радили, да се устав и закони у земљи уведу, и Милошево самовољство ограничи, Милутић придружи се тој уставној народној странци и те 1835. год. у позватој Милетиној и Кнегиње Љубице буну, одма буде учесник исте. Али Милош некако дочепа га у Пожаревцу са Цветком Рајевићем и баци ји у тамницу у Пожаревцу. Но на претњу и захтевање Милете Радојковића, Милосава Ресавца и други, Милош га пусти из тамнице, који оде противницима Милошевим и који је на том крају са својим пријатељем Милосавом Здравковићем Ресавцем живо радио, докле Србија устав није добила, који се и 24. Фебруара 1839. год. народу прочита. **)

Па одма сутра дан 25. Фебруара Милутић постављен буде за Началника округа Крајинског.

Но како Милош на тај устав, који га је у самовољни ограничавао, нехтене пристати, него га стане газити и своју вољу као и дотле што

*) О овом жалостном догађају, и данас има живи људи, који овако причају а и у новинама „Народно-и Гласнику“ од 6. Марта 1880. год. броју 37 ово се потврђује.

**) Огледало Србско од Јована Хаџића Светића види од стр. 65—68.

је чинио, вршити, великаши Србски сви, на с њима и Милутини скоче, покупе народ и Милоша 3. Јуна те 1839. год. из Србије протерају.

Кад после изгнања Кнеза Милоша и смрти Кнеза Милапа дође Кнез Мијанло на владу, Милутин 1. Јула 1841. год. постављен буде за члана државнога Савета. У ком је достојанству остао до 10. Фебруара 1853. год. Тад Милутин по молби његовој стављен буде у стање мира са пуном пенсијом саветничке плате.

Милутин премину је 21. Фебруара 1861. год. у Пожаревцу и сахрањен је у породичној гробници, 18 хвати источно од олтара.

На мраморном крсту Милутиновом, који му је породица подигла, стоји овакв падпис у стиховима:

„После горких тешки и големи јада
У којима живот човечији страда
Мира даје гроб.
Овај живот земски то је само беда,
Који нам суморна туга пзуједа
Па спусти у гроб.
Смрт не долази кад је човек зове,
Већ човек одлази, кад га смрт позове
У студени гроб.

О, у ладном гробу, тек је покој прави,
Ту се живот кида, да с бољи настави.
И ви горди смртни, што сте још на земљи,
Сви ћете се вратит' нашој мајци земљи,
Па у њеном недру, чекаћемо тпо,
Шта нам буде вечни Господ досудио.
А наша ће дела да нас прате свуди,
И по њима ће се души да досуди.“

Милутин је ожењен био са Станојком из села Спкола, Крајинског округа, из куће Радичеве.

Колико је порода Милутин с њоме имао и колико је после своје смрти таковог оставио, непознато нам је. Но у толико се зна да има данас једног свог унука имено Јеврема.

Милутин је био осредњег раста, тела коштуњавог, главе осредње, косе смеђе, чела омањег, обрва мало повијени, очију жућкасти, образа

не дуги и припурасти, бркова омањи, а носа и уста умерени. Кад је умро мало је проседе косе на глави имао.

Нарави био је тихе и пријатне, гласа потањег, понашања срдачног и не гордећег; био је међу својим старим друговима шaljив, особито је лепо живио са Милосавом Ресавцем Саветником, који се ипсу један од другог раздвајали, него као добра браћа живили, и Милосав звао га је из милости увек „Милуљом.“

Био је врло добар јашач, и са цилитом с коња у трку знао је врло вешто згађати; био је бистар, паметан, скроман, веран својим господарима, и разборитији него његов брат Вељко, а добар јупак.

Има једна прича, коју је сам Милутин пред људма причао, како је први пут по заповести и упутству свог брата Вељка изашао неком (биће Пазванцићу) Турчину на мегдан, и то ова:

Једном у лето, причао је Милутин: „беше брата Вељка захватила љута грозница. Наша је војска била где је сад неготинско гробље, а Турска на брдашцу, које се зове Буковачки доо. Два дана узасоб један Турчин, на белом коњу, долази пред наш шанац и чика: Ко ће да му пзађе на мегдан! Ми смо били у шапцу сами. Вељко је, као што реко, био слаб и находио се у конаку. Ни Абраш нити који други неусуђиваху се да пзађу пред тога мегданџију.

Први дан је Турчин изишао у подне, а други дан дође чим пзгреја сунце. Стаде викати, ружити и пазивати нас страњљивцима.

На једанпут угледасмо ми Вељка; он пешке дошао у логор. Ноге под њим клецају, зуби му цвокоташу од зиме, а око уста беше му се изасуло као у људи, које је хватала грозница:

„Добро јутро, јунаци! А какав је оно Турчин у пољу; шта тражи он, кога зове?“

Ми сви онемисмо. У неко доба рече Абраш:

„Зове на мегдан, побратише!“

„Па шта чекате? упита Вељко. Од јуче га гледам с Баба-Финке, како се туда размеће. Мене једва држе ноге. Него сутра да га писам видео!“

То рече, па се окрете и оде:

„Не учи ђаволе“, прича Милутин, „сутра дан, чим зора, ето Турчина опет.“

Вељко га види с Баба-Финке, па сиђе и полако дође опет у логор.

„Шта вама ја реко јуче?“ упита он срдито.“

Сви ћутаху; ја се усуди и реко:

„За Бога, па ко да му пзађе на мегдан?“

„Ти, Милутине, ти!“

„Мени се, чини ми се, следи крв у жилама, и не могух стога ни чути шта је даље казао. Друштво ми рече да је заповедио да идем за њим.“

„Одем; пзађемо оба на кулу. Он лупи длан о длан. Дилбер Стана уђе.“

„Кажи сепзу“, рече Вељко, „нека спреми Кушљу, али онако као кад идем на Чарку.“ Она пзађе. Он скиде сам својом руком ку-буре с чивчије, и сам ји напуни. Набијајући их арбијом каже мени:

„Милутине, ти испи досад излазио на мегдан, добро памти што ћу ти казати. Кад изјашеш Кушљу одавде, окрени чаршијом, па кад пзађеш у поље и будеш спрам нашег логора, добро се држи на коњу и притегни узду, јер је Кушља научио, чим војска викне ура!! да скаче и да подиграва, па те може свалити.“

После тога настави овако:

„Чим из нашега логора пзађеш (добро памти што говорим), иди слободно к Турчини, али све држи десно, да ти он увек буде с леве стране, а никад с десне; јер сам Кушљу научио окретати све у лево, а никад у десно, па ако то заборавиш, и почнеш га у десно окретати, ти си пропао.“

Сад ме све испита, да види јесам ли добро упамтио:

„С које стране треба да ти стоји Турчин у пољу?“

„С леве, реко ја.“

„Е, добро! Сад слушај: Турчина се не плаши ни мало, али за живот главе не пуцај, докле он не опали. Ако је прави Турчин, он те не ће убити докле најпре не рекне: „„Вурун брѐ““ (удри). Нешали се, да га послушаш!“

„Кад дођеш на 50—60 корака, он ће те све више чикати да ти први пуцаш, и кад види да не ћеш, а мегдан је све краћи, онда ће цариути коња, псгрнути кубуру, и, јурнувши на те, викнути: „„Вуруи!““ и опалити, па у тај мах поред тебе пролетети. Кушља ће се онда сам

у лево окренути, а ти за Турчином пуцај ласпгурно. Него, брате, добро се стегни коленима у онај мах кад Турчин викне: „Вурун!“ јер ће Кушља поклекнути и бољи мах заузети да се лево окрене, а ти ту можеш пасти, ако се добро не удржиш.“

Пошто ми је све то изговорио, сиђемо оба с куле. Доле сенз-баша вода спремна Кушљу. Још једном Вељко сам прегледа пушке, је су ли подпрашене, остави ји у кубурлуке на њено место, прегледа колане и узду, па ми рече:

„Јаши!“

Мене прожма нека језа; поге ми клецаху; прекрстим се и у сед-ном на коња. Вељко ми рече: „Срећан пут!“ па оде на кулу.

Ударим куда ми је рекао; Кушља, бесап, подамном вришташе и подиграваше. Кад чу ура! ура! од војника, он се поче бацати час на једну час на другу страну. Би ме збацио, да ми брат не беше казао како да се држим.

Изађо у поље. Турчин ме на белцу чекаше, па се већ поче кретати. Мени се пред очима показиваху непрестанце некакви котурџи: плави, жуги, црвени и од свакојаке боје. Бејад се препао; али сам се све сећо Вељкови реч, да коња добро стегнем коленима, да први не пуцам; и да ми је Турчин свакад на левој страни.

Приђо му на једно 100 корака. Туркуша повика: „Вурун бре!“ Ја премрех, али Кушља, стрижући ушима, пђаше попосито. Турчин ме понуди и по други пут, да пуцам. Ја ћутах и пђах све ближе, гледајући да ми је он увек на левој страни.

На један ма бакрачлија спну, Турчин полете, кубура пуче, а он пролети мимо мене као муња, и правце се упуту у Турски логор. Али Кушља учини онако исто како ми је брат казао, и не даде Турчину патраг, него је морао градити велики круг, па да се врати. Кушља га готово пристиже, ја пзади кубуру и опали за Турчином. После тога пуцња ја не знадо шта би, док не видо да ме Кушља у трку донесе одакле ме је и почео...

Све је то гледао Вељко са Баба-Финке.

Сиђем у авлији с коња, одем на кулу. Брат ме дочека на вратима, пољуби ме у чело и рече: „Срећан ти, брате, први мегдан! видел ти како се с бесна коња Турчин стропошта?“

Па погледавши у мене настави:

„А што тај ништољ држиш у руци?“

Ја се тад тек сетн да је требало ништољ заденути у кубурлук.

Вељко зовну Дилбер-Стану, те донесе по једну љуту ракију, а кад пописмо, он рече:

„Е, сад иди у собу, те се мало одмори, знам како ти је.“ Онај пољубац био ми је први и последњи од брата, Бог да га прости. *)

Овај мегдан мора да је Милутин делио са Пазванџићем из Видина 1811. год., о ком и песма говори, која је тад у Неготини спевана и коју овде стављамо, нека и она тај мегдан потврди:

Песма.

„У хиљаду и осме стотине.

Летописа једанесте године,

Када Вељко у Крајину дође

И са њоме заповедат' пође,

Кара-Ђорђу он заповест слуша,

Од Московске никад не уступа,

С Русима се лепо соглашује,

За Србију добро уређује.

* * *

Јао, тужни и жалостни Турци!

Што ли ћете кад вам дођу вуци,

И лавови Србски соколови

Кад вас стану по свуда терати

И утробе ваше растрзати?

Онда ћете Хајдук-Вељка знати

И његову десницу познати.

* * *

Кад је било месеца Октобра,

Хајдук-Вељку сва је војска добра,

Сва је рада и весела била

И ка боју свагда је готова.

Сви будите спремни и готови,

Нека пођу с нама и топови,

Иак пођоше у име Господа,

Који прима славу у свако доба.

* * *

Засвираше свирке свеколке,

Издавају гласе превелике;

Кад је било близу код Видина,

Они чуше Пазванџина сина,

Да ће и он у поље пзићи,

С Хајдук-Вељком мегдан поделити.

Кад потрча Милутин дората,

Љуто беже Турци преко врата;

Кад потрча Пазванџић ђогата (белца)

Паде и он и коњ преко врата,

Остаде му тарабулус шала,

Ту је била, мала Турком фала,

Отрчаше Турци без обзира

Да казују код њиног везира*...“

175.

МИЉКО ПЕТРОВИЋ

КАПЕТАН.

Миљко Петровић рођени је брат Хајдук-Вељков и Милутинов. Он је се родио у селу Леновцима у Црној-Реци, Црноречког округа. Оцу

*) Ова прича извађена је из кнеж. Србије од Милићевића види стр. 904—907.

му је било име Петар а мајци Петрија, и по очиниом имену презиво се Петровић.

Кад је Вељко 1807. год. послат од Кара-Ђорђа у Црну-Реку, те је са бећарима заузео и из ње истерао Турке, Миљко тад присто је уз свог брата Вељка, и био код њега момак за сво време ратовања Срба противу Турака до 1813. год., докле његов брат Вељко није у Неготини и погинуо.

После смрти свога брата Вељка, био је момак уз свог брата Милутина. И те године кад буде пропаст Србије, пребеге је и он заједно са својим братом Милутином и братучедом Милеком у Банат, настану се у Бечкереку и ту је живио са породицом његове браће до 1815. год. *)

Кад 1815. год. пакново букне Србски устанак противу Турака, он са својим братом и породицом пређе у Србију, гди се доцније настане у Пожаревцу, гди је ту неко време живио.

Доцније Кнез Милош узме Миљка себи у Кабадахџе, гди је код њега као момак служио у Пожаревцу.

Године 1821., 24. Марта, кад главни Кнезови Пожаревачке пахије Марко Абдула и Стеван Добрић дигну буну противу угњетавања Кнеза Милошевог, најпре повере и Миљку ту заверу њинову, и понуде га да и он с њима пристаје. Но он открије ту заверу Кнезу Јоксину, па из Пожаревца пођу оба у Крагујевац да за то јаве Кнезу Милошу. Абдула и Добрић дознаду за то, да ће ји они да прокажу, па пошљу напред у Црну Вр' своје људе да ји из заседе на путу побегну. Но Миљко кад на заседу удари, потегне пиштољ, јурши на заседу вичући: „Стани, курво“, растера ји и продре Крагујевцу и ту заверу одкрије Милошу. **)

Кажу да је Миљка доцније Кнез Милош поставио за Кнеза Пекског у Пожаревачкој пахији, који је такови у 1826. год. био. ***)

Године 1828. кад Руска војска, по објави рата Турској, уђе у Влашку и заузме је, Миљко скупн до 400 добровољаца и тајно оде Русима у Влашку, а после је војевао с њима против Турака.

Једанпут замоли Руског Ђенерала, да му допусти, да удари на неки Турски шанец близу Дунава, да Турке са својим бећарима разбије и из шанца истера ји.

*) Историја Милутиновића, види стр. 186.

**) Грађа Вукова види од стр. 174—178.

***) Види путешествије Вукића стр. 39.

Бенерал одбије га, говорећи му: „Какоћеш ти са 400 људи разбити толике Турке обшанчене?“

Миљко остапе при своме. Приђе шанцу. Затече пеке Влахе да вуку сено у шапац Турцима. Задржи ји до ноћи, па нешто војске потрпа на сено у кола, а нешто пусти око кола, као божем да гоне кола, те тако уђе са свима својим у шапац, и онда учини јуриш у шанцу на Турке, а Руси су били готови с поља да ударе. И тако ту разбију Турке са свим.

Одатле сиђе с Русима низ Дунаво до спровоу Силистрије. Ту је био један Турски стап, који они разбију тако, да су многе Турке живе поватали. Миљко спази једног Турчина у трњу и узме од момка копље, да га прободе копљем. Турчин је био стар, па му рече: „Војвода Миљко! — ја тебе познајем! Брат ти је био добар јунак, он је војнике секао, али побеђене није клао. Негини ни ти лудо! Одби се од мене. Доста ти је што сте нас разбили.“ —

Миљко не послуша, него се залети на Турчина. Турчин из трња опали и убије га на место.

Ту је и укопан.

После неког времена брат му Милутин ископа и пренесе кости и смести у гробницу код старе цркве у Неготини, у коју гробницу доцније, кад су пронађене и Хајдук-Вељкове кости 3. Априла 1854. год. положене су, гди обоје и данас леже.

Милутин, његов старији брат, после тог јузидо је узид црквени, спрам гроба, плочу са овим надписом:

„Јунакѣ надне тѣломѣ на мейдану (1829)	„Дас' предаду праху и шиѣту!
„Ал' обрете с' на Божѣмѣ дивану,	„Но Кнез-Миљка слава слави Руска,
„Како духѣ му сѣ тѣлом растави се;	„Но Кнез-Миљка пѣсма пѣва Србска
„Кнеже Миљко, братѣ честита Срба,	„Но и мплостѣ вѣчита Божія
„Братѣ наймлађијѣ свевитежиа Вељка,	„Кнеза Миљка у наручія прима,
„Вѣри вѣранѣ, брата свог достојанѣ,	„Дасвом' Србству, посталомѣ људству
„Сабљомѣ себи путѣ живота крчи,	„Незаходном јасно сјас звездомѣ,
„Оружјемѣ вѣчностѣ постизава,	„У свиѣту духа и срдашца,
„Пушкел' зрице груд му пронизавше	„Ка по сунца свѣтлостѣ животвориа.
„С пушкетомѣ худнимѣ ништожан-	„Таквом Србу вѣчними покой буди,
цемѣ	„Заслужѣва свег' живота трудѣ.
„Ам' осташе на овом свиѣту	„Брат му срединый овай споменѣ днѣс (1844 године.)“

После смрти његове дошла му је од Руског Цара диплома и сабља. На сабљи је записао: „Князю Милџку Петровичу, за храбрость.“ Ово се обоје, кажу, сада нахоми у Г. Тасе Пантелића, телеграфисте, за ким је Милџкова унука од ћери.

ХV. ПОРЕЧКА НАХИЈА.

176.

ХАЦИ НИКОЛА МИХАИЛОВИЋ

ПОРЕЧКИ ВОЈВОДА.

Хаџи Никола је родом из Сарајева. Он је био учен човек и умео је вешто са шанчевима управљати.

Године 1807., кад је Кара-Ђорђе послао Хајдук-Вељка, те је са бећарима ушо у Црну-Реку и истеро Турке из ње, поградио је шанчеве у Врагогрицу, Зајечару, Грљану и Сумраковцу, и поставио је за старешину ти шанчева Хаџи Николу, те је са њима управљао и чуво туда путове да Турци непродуку.

Доцније био је Хаџи Никола уз Вељка Бибаша.

Године 1813. постављен је био Никола старешиниом шанца на великом Острву у Дунаву с прођу Кусјака, који је оружан био са великим топџима и чуво да Турци уз Дунав са лађама непродуку. Но кад падне Вељко и Турци заузму Неготин и пођу уз Дунав, Хаџи Никола и Срби у Острву и Брзојпаланки напусте шанчеве и у њима топове, и повуку се у Кладово; но кад Турци уз Дунав и спрема Кладова са војеним лађама дођу и на Кладово избаце неколико топова, Живко са својом одбраном напусти и Кладово и дође у Пореч, гди је и Хајдук-Вељков брат Милутин напустивши Неготин дошао био, и у длу Пореча на малом Острву према селу Рибници ископају шанца, наместе топове, и ту стане Хаџи Никола са 500 бећара да неда Турским лађама да уз Дунав прођу к Поречу, да би се бегалући народ у Аустрију преко Дунава превозити могао. Но Турци једне тамне ноћи превезу се поред Хаџи Николниог шанца, стану према Поречу извезу војску на суво и одсеку Хаџи Николу од вароши.

Војвода Јован Стефановић, који је био заповедник Пореча, поплаши се и са својом малом одбраном прене куд који, и стану се у Немачку са бегалућим народом из Пожаревачке нахије преко Дунава превозити, који на лађама, чамцима а који и на самим даскама и вратима који је шта само докопати могао, превозио је се да варварство Турско избегне.

Турци, кога су у своје руке дочекали, секли су без разлике људе и жене и на коље живе набијали, а децу пејаку секли су и за насмејати крштење у врућу воду потапали. *)

И тако заузећем Пореча Турци одсеку Хаџи Николу од вароши и са свју страна обколе га у Острову, да није имао одкуд ни ране добијати. Посада Хаџи Николина пађе се у чуду, узбуну се, клоне духом, на и без питања његовог и воље његове стане се договарати са Рецепом, који и је обколио и стеснио, да му се предаду. Па почем је између њи у шанцу био и Кнез Кладовски Крачул, кога је сестра насилно удата била за Рецепом, Командантом Адакале. Крачуна бећарска посада пошље Рецепу зету његовом да му се на милост предаду. Рецеп ту понуду прими и зада им тврду веру Муслуманску да им никакову досаду учинити неће, и тако му се сви предаду. Па и сам Хаџи Никола, кога су његови војници чували да се не убије или у Дунаво нескочи.

Но Турци Рецеп, Хаџи Николу са Кнезом Поречким Тешом одма посече и главе им на коље набије. Шурака свог Крачуна обдари и пусти слободна те у Аустрију пређе. А остале предаване се заробљенике посвлади и по војски раздели, а после у једанпут заповеди те ји све побију, главе им одсеку и пред њега на гомилу донесу.

Само једног Ристу Мојлћа, младог и прикладног момчића, који је био писарчић код Хаџи Николе и кога су се родитељи из Сарајева доселили и у Београду живили, од смрти поштеди. **)

XVI. ПОЖАРЕВАЧКА НАХИЈА.

177.

ЈОВАН ПРОТИЋ

ЧЛАН САВЕТА.

Јован Протић родом је из Пожаревца. До устанка Кара-Ђорђевог на Турке био је трговац и знаменит човек.

Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804. год. у Јасеници устане на Турке, дође на Врачар под Београд с војском, и одатле оде Пожаревцу, те и Пожаревац између 16. и 20. Маја, ког је Миленко Стојковић у обсади држао, освоји.

При узимању Пожаревца био је и Јован Протић, и после одатле

*) Види Историју Ј. Ранкеа стр. 203.

**) Историја Милутиновића стр. 47 и 48 и сравни са Вуковом грађом на стр. 38.

са Кара-Ђорђе и једном четом Пожаревљана оде Смедеру, гди се Кара-Ђорђу Турци предаду и он ји остави да у Граду мирно живе; па одатле дођу под Београд, гди Јова Протић у Кумодражи начини шанац и са Пожаревљанима стане, докле и Миленко Стојковић из Пожаревачке постигне, који је отишао био да предаваше се Пожаревачке Турке на Дунав за у Видин испрати.

Кад Бећир-Паша из Босне с војском у Србију у Јулу месецу 1804. год. пуштен буде, који је од Султана одређен и послат био, да помори Србе са Дахијама и да казни криве, и кад Бећир-Паша по захтеву Кара-Ђорђевог код Бели-вода у Жаркову на конаку пада му све четири Дахије, те ји Миленко у Адакали посече, Бећир-Паша дође на Врачар и потом и у Београд уђе, гди притешњен буде од Гушанца-Алије, ипак Србе не задовољи, ни ти до помирења дође.

Кара-Ђорђе тад у договору са Војводама напише прошење на Руског Цара Александра I. одреде Проту Ненадовића, Петра Чардаклију Ритмајстора, који им је из Аустрије у помоћ прешао, па и Јову Протића за посланике и пошаљу ји у Русију, да ишту помоћ и заштиту од Руског Цара, да помогне Србском народу и заштити га од тираније Турске. Који се спреме и 1. Септембра 1804. год. низ Дунаво на чамцу оду и преко Влашке 26. Октомбра на сам Митровдан у Петроград дођу. Па пошто сврше посао, за који су послати, 14. Декембра из Петрограда врате се и око 10. Јануара 1805. у Србију дођу, и јаве Кара-Ђорђу шта Руси мисле и шта су ји саветовали да чине. *)

Кара-Ђорђе тад 17. Априла 1805. год. сазове народњу скупштину у Пећане, на којој изабрат буде између других опет за посланика Јован Протић да иде у Цариград, да Султана моле да Србима подари права, по њега замени Петар Новаковић Чардаклија, као ученији човек, те у место њега у Цариград оде.

Те исте 1805. год. 15. Августа Кара-Ђорђе опет сазове народњу скупштину у Борак, на којој установљен буде земаљски Совет од 12 чланова, гди и Јова Протић за члана Совета за Пожаревачку нахију изабрат буде, у ком је до 1809. год. остао.

Године 1809., после несрећне Каменичке битке на Чагару, између 27. и 28. Августа, кад Руски повереник Родофиникин, Недоба и Ми-

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 95, 101, 118—119, 121, 127, 130, 190 и 196.

трополит Леонтије са Петрот Добрињцем побегну из Београда у Пачево и одатле оду у Влашку, и Јова Протић преварен заједно је с њима отишо. И кад виде да Србија није пропала и да су Турци, који су у њу упали били, истерати, Митрополит Леонтије, Недоба Родофиникин и Добрињец издаду сами себе код Руског главнокомандујућег Кнеза Багратиона за посланике Србске, и стану интриговати противу Кара-Ђорђа и Совета. Но доцније им Кара-Ђорђе опрости, те се опет у Србију 1810. год. врате. *)

Годише 1812 кад је Кара-Ђорђе у Манастиру Враћешници сазвао о великој Госпојини народну скупштину, где је стигао и посланик Руски Гроф Ивелић, те обзнами закључење Букурешког трактата од 16./28. Маја те 1812. год., донесавши и многе ордене Србским Војводама, на тој скупштини изабрати буду Србски посланици Стеван Јевтић, Кнез Миле Ражањски, па и Јова Протић и послати буду у Цариград да преставе Султану захтеве народа Србскога. **)

Годише 1813. и Јован Протић пребеглао је у Земун, а 1815. год. повратио је се натраг у Србију, и живио је у Пожаревцу код своје куће, као сваки други приватан човек.

Умро је у Пожаревцу и у Пожаревачко гробље сарањен. О Јовиној смрти прича се да је он позват у село Братинац на Млави на ручак, и да је по наредби Кнеза Милошевог брата Јована, а по палогу Милошевом, тог дана после ручка отроват, однешен жив у Пожаревац и сутра дан да је у мукама душу испустио. А по вароши разглашено је да га је каплја ударила.

Јова Протић био је паметан човек и знао је Србски читати и писати, а поред тога Турски и Грчки добро говорити.

После Јованове смрти остао је у животу син његов Ђока и брат му Стеван Протић.

Стеван Протић рођени брат Јованов, био је богат и на гласу марвени трговац, у народу познат и здраво поштоват. Но како је и Кнез Милош тад трговину, имајући ортаке, водио, ортаци Милошеви Ђока Н. и Мита Савић из Пожаревца оптуже Стевана Кнезу Милошу, да им он велику штету продајом свиња његови такмачећи се нанеси. Милош пошаље своје момке, те дотерају Стевана к њему у Топчидер. И

*) Историја Павла Јовановића стр. 22., 23., 62.—64.

**) Дјеловодни протокол Кара-Ђорђа стр. 32. и Мемоари Проте стр. 220.

он му рече: „А, оволико чиниш, је . . . и оца, како ти смеш да продајеш твоје свиње на скели пре моји господарски?“ Протић му одговори: „Ја моје свиње могу да продајем у свако доба и свугде кад ми се купац јави.“ Видићемо, викне му Милош, и рече, водите га одма у Пожаревац чича Јокси, а ја ћу већ писати, шта даље треба . . . Абраш, момак Милошев, веже Протићу руке наопако, па пошто прими заповест Милошеву, погнега на коња и поге му испод коња букагијама окује, на врат му мете конопц, и држећи крај од конопца у руци узјаше на свог коња и тако везана и окована потера Протића, као за у Пожаревац по кад буде код Орашца (а пеки кажу код Провалије, по заповести Милошевој удави конопцем Стеву Протића одкопча му букагије испод коња, веже му камен о врат и баци га онако везани руку у Дунав. Сутра дан као што је имао упутство од Милоша, дође Абраш, верна слуга Милошева, у Смедерево и каже власти како је по заповести Милошевој потерао Протића у Пожаревац и како му је он у путу измакао, напливао на Дунаво да побегне у Немачку, па се удавио . . . После неколико дана Смедеревски аласи, ловећи по Дунаву рибу, закаче га са аловом и са рибом заједно извуку га на суво. На трупу његовом биле су још руке наопако везане, а о врату висео је велики камен. Смедеревски грађани узму тело Протићево, те га укопају близу Тулбе крај Дунава.

После смрти Јове и Стевана Протића остао је син Јовин, Ђорђе Протић, који је се учио прво у великој школи у Београду за време Кара-Ђорђа. А после пропасти Србске 1813. год. пребегао је био са оцем у Аустрију, продужио школе и научио Грчки и Немачки читати, писати и говорити. После је прешао у Србију, био писар, а даље постепено за Кнеза Милоша посто је и члан народног суда.

Године 1828. Кнез Милош једанпут наљути се на Ђоку Протића, што он пије у нечем онако судно, како се њему хтело. Па у Крагујевцу Ђоку тог судију народног суда, повали на мацке пред његовим конаком, те му 70 батина по дебелом месу ударц, и тако га жестоко избје да му је кажу, крв из меса лоптила и пије могао отићи кући, него га положи у ћебе, те га онако крвавог четири човека између себе кући његовој однесу. Но кад оздрави, морао је опет судија бити и судити људма онако како му је Милош заповедао.

Године 1835. у почетку Јануара, кад Милета Радојковић са другим великашима дигне буну противу Кнеза Милоша, да га у његовом само-

властију ограниче или из земље протерају, Ђока Протић највише је на том радио да се Милош из Србије протера, а на његово место да дође, који од његових синова. *) Но пошто се та буна утиша, и њега Кнез Милош хтене смањити, он побегне у Аустрију, гди је живио докле год Кнез Милош из Србије није прогнат.

Године 1839. кад Кнеза Милоша из Србије у Влашку Срби протерају, тад Ђока Протић врати се у Србију. На кад Кнез Миланко по изгнању из Србије његовога оца Кнеза Милоша, и после смрти свога брата Милана, дође за Књаза Србије, тад узме Ђоку Протића за свога Министра внутренних дела. Који је за време Књаза Милоша држао се странке, која је тражила за земљу устав. Тад он као Министар био је противу исте странке. И за дивно чудо подржавао је странку Обреновића, који су му оца Јову уморили, стрица Стевана удавили, и њему самом бесчестно 70 батина ударили! И кад и Кнеза Милана 1842. год. Срби из Србије у Земун протерају, и Ђока Протић с њиме заједно пребегне и тамо као преврженик Обреновића заостане, гди је се више година у Аустрији које гди потуцао. Потом 1857. год. под владом Кнеза А. Кара-Ђорђевића пређе у Србију, добије пензију и после тог наскоро у Београду 25. Нојембра те године и умре.

178.

МОМИР ИЗ ЛУЧИЦЕ

КНЕЗ ПОЖАРЕВАЧКИ.

Момир је родом из села Лучице, недалеко од Пожаревца.

Кад је устапак Србски прво у Јасеници под Кара-Ђорђем 1804. год. противу Турака букупо, Кара-Ђорђе из Орашца пише Миленку Стојковићу Бинбашу из Кличевца, да и он одпочне преко Мораве Пожаревачке Србе противу Турака на оружје подизати.

Кад Миленко стане Србе противу Турака покретати, и Момир, из Лучице придружи му се, подигну нахију Пожаревачку, па и Пожаревац обколе. И кад Кара-Ђорђе са Врачара са војском и тоном дође и Пожаревац обсадом стесни, гди му се Турци после кратког боја између 16.—20. Маја 1804. год. предаду, тад Кара-Ђорђе у Пожаревцу постави старешином Момира из Лучице. **)

После о овом Момпру ништа се даље не зна, по само казују да је

*) Огледало Србско од Јована Хацића види стр. 65—67.

**) Мемоари Проте стр. 93.

као Кнез код своје куће године 1811. умро. После своје смрти оставио је Момир сина Ивана, кога Кара-Ђорђе постави за Војводу.

179.

ИВАН МОМИРОВИЋ

МОРАВСКИ ВОЈВОДА.

Иван је био рођени син Кнеза Момира из Лучице.

Кад је Момир године 1811. умро. Кара-Ђорђе постави његовог сина Ивана Момировића за Војводу среза Моравског, и он је војевао храбро до саме пропасти Србске 1813. год.

Иван Момировић је био код Милепка прво писар, после тог посто је Бипбаша, и у боју на Праову за храброст добио је од Графа Цукатова златну медаљу, а по том га Кара-Ђорђе и Војводом постави.

Године 1813. бранио је Иван са Војводом Вулом Илићем на левој обали Мораве код Кулича, прелаз Турака преко Мораве; једног дана седео је Иван са Вулом Илићем под чадором и с њиме за совром ручао, по из тона Турског долети кумбара, ударн у стожер од чадора. чадор обали и њи обојницу чадор поклопи, но њином срећом кумбара се угаси и нераспресе, и тако живи остану. Кад Турска војска пређе Мораву и Срби се распрсну, Иван Момировић пребегне у Ковин, и ту је живио до 1815. године.

Кад те 1815. год. устану наново Срби противу Турака, Иван Момировић Војвода Моравски заједно са другим Србима прешао је у Србију да се поново бори. *) Даље шта је с њиме било и кад је умро, ништа се незна.

Прича се још и ово, да су Турци после пропасти 1813. год. Момировића кућу, која је била ограђена палисадом, превукли целу целнату из Лучице у Пожаревац. **)

180.

МИЛЕНКО СТОЈКОВИЋ

РАМСКИ ВОЈВОДА.

Миленко Стојковић родио се у селу Кличевцу поред Дунава, среза Рамског, пахнје Пожаревачке.

*) Историја Милутиновића стр. 30. и 186.

**) А има помена о Војводи Ивану Момировићу да је био и у Морави као што у деловодном протоколу Кара-Ђорђевићу на стр. 42. стој, гди се каже да му се неко жито посејато пожње, и да му се ништа неодузима.

Пре него што је Аустрија Турској рат објавила и у Србију 1788. год. с војском ушла, Миленко је седио у Пожаревцу и држао дућан, и Турски говорити научио. Но кад Аустријска војска по учипиеном Свиштовском муру од 4. Августа 1791. год. доцније из Србије пазе, Миленко се врати у своје село кући у Кличевац, гди је живио и земљеделске послове радио.

Но како је Аустрија, Турску Свиштовским миром обвезала, да не пушта више Јаничаре у Србију. Но они ипак од 1796. год. стану од Видина наваљивати да опет Србију поплаве.

Београдски Безир Хаџи-Мустафа-Паша Султаном постављени, не могући сам са својом малом војском противу Јаничара стати, позове и Србе у помоћ, те су Јаничаре одбијали да у Београд не продру и Србију под своју власт не узму. У тој Србској војски био је и Миленко као Буљукбаша, а доцније звао се и подписивао се као Блибаша.

Но сво то напрезање доброга Мустафа-Паше и Срба буде осујећено. Јаничари Мустафа-Пашу преваре, Београд заузму, Мустафа-Пашу 1801. год. удаве, четирџи Дахије у Београду као владари наместе се, сву Србију под своје господство подчине и над Србима стану тиранствовати, глобити јџ, бесчестити, убијати и сећи.

Та тиранија изазове Србе на одпор противу Дахија своји утњетача.

Кара-Ђорђе, кога су Дахије тако хтеле у Тополи посећи, 24. Јануара 1804 год. побије Турке, који су дошли да га убију, зађе са своја четирџи момка у народ, искупи чету људи, и, палећи Турске ханове и убијајући Турке, дође у Орашац, одакле позове све околне главне људе и народ да се на оружје противу своји тирапа Дахија дижу. Гди се на позив његов доста људи искупи и скупштина учини; на којој изберу Кара-Ђорђа за Врховног Вожда Народа Србског, и закуву му се да ће с њиме сви за слободу Срба гинути.

Кара-Ђорђе одма из Орашца пошаље поруку на све главне Србе по Србији и 9 писама напише и пошаље јџ старешинама, главнијим људима и својим познаницима, и позове јџ да дижу народ на оружије, за обрачу чести, вере и живота свога. Између ти писама било је једино одаслато и Миленку Стојковићу у Кличевац, с киме је се Кара-Ђорђе из раније познавао, у ком и њега позове да устане противу Дахија.

На позив Кара-Ђорђевог, Миленко одма први преко Мораве одзове се и одпочне народ дизати противу Турака; и кад се устак Кара-

Ђорђевић у Шумадији и свуд по Србији као успјешан и победоносан рачује, и кад Кара-Ђорђе под Београд на Врачар са војском изађе. Миленко са Петром Добрићем и Момиром из Лучице стану изгонити Турке из села, и покупи толико Срба да и на Пожаревац удари и са Србима обколи га.

Потом Миленко пише Кара-Ђорђу на Врачар и замоли га да дође да узму Пожаревац. Одакле Кара-Ђорђе са Јаковом Ненадовићем и другим старешинама с војском оде и Пожаревац боље обколи, гди му се Турци после петодневног боја пред Ускрс 16—20. Маја предаду. *) Кара-Ђорђу даду Турци 50 хиљада гроша, које у војску касу обратити, доста хатова, пушака, сабаља и пожева у сребро оковати, које он на старешине подели, а Миленку остави више од 10 хиљада оваца Арпаутски, које су се на пашу у Пожаревацкој нахији у Кривом Виру налазиле; но он од исти узме један део себи, а друго на војску подели. **)

Кад Кара-Ђорђе узме Пожаревац, сви Турци из Пожаревацке пахије побегну. Он ту у Пожаревцу постави за старешину Момира из Лучице. Миленка пошаље те предаваше се Турке до на Дунав испрати, који оду у Видин, а неки и у Градишту задрже се. Кара-Ђорђе одатле оде те и Смедерево на предају принуди, но Турке остави да у Граду мирно живе, па се врати на Врачар. А за тим и Миленко са својом војском по палогу Кара-Ђорђа дође под Београд са једним четобајником, гди га је негди од Турака добио. ***)

Но како је Porta желела да помире Србе са Турцима, тако одреди и пошаље у Србију Бећир-Пашу с ферманом да извиди ту размирицу између Срба и Дахија, да ји умири, па да и казни које крив. Срби пропусте Бећир-Пашу са 4.600 војника, те из Босне уђе у Србију и дође после половине Јула 1804. год. код Београда у Жарково код Бели-Вода на конач.

Кара-Ђорђе, који је имао на Врачару трипут већу војску, са 2.000 коњаника оде Бећир-Паши на договор. Но тог вечера све четри Дахије из Дунав на лађи побегну у Адакале. Кара-Ђорђе, разговарајући се са Бећир-Пашом, рече му; како су Дахије побегле у Адакале, и да од мира ништа неможе бити докле му се Дахије или

*) Види записку Проте Пејића, у Арх. Срб. учен. Друштва бр. 375. А Прота Ненадовић у мемоарима каже да је било између 16. и 20. Маја; стр. 93

**) Мемоари Протини стр. 93.

***) Мемоари Проте стр. 94.

живе или мртве пензаду, и потом скочи да иде. Бећир-Паша рече му: „Бег Ђорђе, отур! отур!“ (седи) и запита га, имали кога да пошаље у Адакале, да ји побије и да им главе донесе. Кара-Ђорђе му одговори: „Имам Миленка Билбашу.“ Бећир-Паша написа писмо на управитеља Града Адакале Реџенова стрица Ибраим-агу, а и Реџе од своје стране, у којима строго му препоруче, да Миленку све четпри Дахије пзда, да ји побије, главе им одсече и да такве донесе у Београд.

Миленко, примивши Бурунџију од Бећир-Паше и писмо од Реџепа, узме узасе 40 момака седне у свој четокајик и спусти се низ Дунаво до према Адакале. Ту остави момке па оде у Адакалу и преда оба писма Ибраим-аги. Кад он види шта му Везир у Бурунџији и Реџе у писму пише, Миленку рекне: „Иди, пак дођи до вече кад се смркну.“ Миленко се врати к' својим, а увече 25. Јула 1804 год. дође са неколико момака. Ибраим-ага, заповедник Града, покаже Миленку собе, у којима су биле Дахије. Миленко ји обколи, они осете и погасе свеће; Миленко запали крпе и баца кроз пенџер у собе, те ји осветли па ји из поља из пушака све побије. *) Уђе унутра, те свима Дахијама, Агаплији, Кучук-Алији, Мула-Јусуфу и Фочић-Мехмед-аги главе изосеца: и такве да једном Цигапину да ји од крви изопира, но он главу Агаплину неопице испусти у Дунаво, коју вода однесе. За коју Ибраим-ага удари му 500 батина, по табанима. А оне три главе узме Миленко, те ји у Београд донесе Кара-Ђорђу, које буду на Врачару у логору Србском на пиљцима на углед пложене.

Године 1805. кад Порта види да су Срби узели мах, и да оће да се од ње отргну, пошаље Афис-Пашу са 40.000 Турака да Србе покорп.

Кара-Ђорђе стане са 6.000 Срба на левој обали Мораве у Таборишту на друму код Јагодине.

Миленка са његовим Буљукбашом Добрићем са 3.600 Срба и са једним топом пошаље, те се на Ивалковцу у два шанца утврди и стане да дочека Афиса са његовом силном царском војском.

Афис-Паша крене се од Ниша, и кад дође до Параћина, пошаље Смаил-агу Бањскога са неколико Турака и поручи Миленку да он оће да иде у Београд десном страном Мораве на Пожаревац, него да му

*) Мемоари Проте 96—97.

спреме конаке и рāпу за војску, да народ положи оружје и да буде раја као што је и пре била.

Миленко му по истом одпорџи, нека он иде левом обалом Мораве на Јагодину и на Хасан-Пашину Палаику, царским путем, куда су и досад Везири ишли, гди су коначи за њега спрењени. А десном обалом Мораве да је све попаљено и народ осиротео, да и он нема шта да једе. За оружје пак, кад дође у Београд, гледаћемо како ћемо; а ми смо Царева раја и онако.

Афис-Паша, као да је знао гди га Кара-Ђорђе код Јагодине чека, па опет пошље Миленку своје људе и обећа, ако се уклоне с пута и покоре, да ће добити царске берате, ако ли не, загрози им најжешћом казњу.

Миленко му ипак одговори, да њему берат ништа не треба, а што прети, да се он те претиње не плаши. Нека удари слободно на њега; рђа био ко му се измакао. Него му онет каже нека иде царским друмом на Јагодину.

На ту поруку Афис-Паша срдито рече: „Знам ја и сам где је Београд, нити требах хајдука, да ми казује и заповеда којим ћу ја путем ићи.“

Па из Параћина крене војску и 1. Августа 1805. год. удари на Миленка са свом силом, бој се жесток отвори, који је цео дан трајао: но Турци, ако и заузму мали шанац, у ком је топ био, ипак пред вече повуку се са грдном великом штетом у Параћин, гди тог вечера и Кара-Ђорђе са војском од Јагодине стигне и на брду више Параћина улогори се. Сутра дан Кара-Ђорђе избади на Параћин неколико топова, а Афис-Паша кад види како је и без Кара-Ђорђа са Миленком зло прошло, побегне у Ниш, где на пречац умре.

У овом боју погинуло је 7.000 Турака и преко 400 коња било је убијено.

Овај јуначки бој на Иванковцу уздигне име Војводе Миленка Стојковича.

Године 1806., кад Кара-Ђорђе нареди, те Младен заузме Крушевац и границу Србије Јастребцем учини, Добрњац Буџукбаша узме Параћин, Ражањ и у Делиграду утврди се. Миленко оде к Истоку ширити се, те освоји Пореч и заузме Мирочке планине, тако да Турци

нити Дунавом од Адакале, ни сувим од Кладова и Видина проћи могу. А потом се у Пореч пресели.

Године 1807., кад Срби са сали Београдом и Шабцем завладају, учине сајуз са Русима, и почну да се даље из дотле постојавши граница Србије на све стране шире и Србска земљишта завојевавају. Миленко са Добрицем продре у Крајину и на Малајинци код Штубика ушачи се. Но од Видинског Мула-Паше, Гушанац-Алије и Кара-Фејзе силном војском буде обкољен, гди је шест недеља у обколу био, и брашно се. О тој обсади ево како Милутиновић у Србијанки вели:

„Од како је гавран поцрпио
Нису Срби мухасеру (обкол) жешћу
Ни тјеснију, ни чешерију
Прекужли, него тада овде
На Штубику према Малајинци,
С'мало друштва, прикром оскудна.“ *)

У тој обсади Срби, нису имали на последку шта ни да једу, него су по 80 драма суве пшенице на друга дневно делили; а потом кад им Турци и воду одврате, те остану и без воде, тад ји срећа послужи те Кара-Ђорђе, пошто 31. Маја јуришом освоји Неготин, одма 3.—5. Јуна 1807. год. са Руским Гепералом Исајијевом са мало нешто Руске војске стигне им упомоћ, груне на Турке, разбије ји, и 4 топа, 13 барјака муницију, војену касу и мноштво други ствари задобије и Турке у Видин протера; и тако буду Срби обсаде ослобођени.

За ту победу Сима Милутиновић овако сад каже:

„Мула-Паша! пофал'де се цару
Оправдај му себе одметника,
Дичидер се при Хапумам' дражим,
Гордећи се својим' Вптезов'ма,
А војинцима знатног' Пашалука,
Особито Гушанц Хајтарпјом...?
Како л' хазну и све рањенике
И топове остависте скупе,“ **)

Године 1809., кад је Кара-Ђорђе упао у Херцеговину и освојио

*) Србијанка ч. III. стр. 58.

**) Србијанка ч. III. стр. 61.

Сеницу, Нову Варош и Нови Пазар, Војвода Миленко је отишао на Тимок.

Године 1810. Миленко Стојковић, наговором свога писара Стевана Живковића, *) забразди, постане самовољан, стане чинити иступе и непослушан се врховној власти показивати. И шта више стане са управитељем Адакале Реџеп-Агом уговорати, да му Пореч са топовима и цео онај предел преда, ако му он предел од Клокочевца у пријажњање његово уступи. **)

Године 1811. у почетку Јануара, на народној скупштини, кад изађе ново устројење Совета, којим се министерска званија усталоуе, и преображај у земљи, гди многе нове Војводе постављене буду и изједначене са другим Војводама, и да сваки у кругу власти свога војводства има зависити само од Совета, надлежни попечитеља и Врховног Војвода, коме се и на верност сви закупу. На истој скупштини закључено буде и то, да се сваки тој уредби има покоравати, и онај, који неби ту уредбу признао и званија, на које се постави, неби примио, да се из отечества прогна.

Тад поставу се попечитељи, између који постављен буде за попечитеља поострани послова Миленко, а за провосуђе Добрџац и пошљу им се на та званија дипломе. Но како они нехтену се тог званија прижити, него зажеље да остану у старим званијама, да и даље самовољства своја терају. Тако други дан пошље им се Советска решења, као непокорним уредби, да се из отечества прогнају; у ком решењу побројате су биле њпове дотадашње кривице, и то за Миленка ове: „Како се био одметнуо и пеке повце, који су из Русије били послати правитељству за народне потребе, самовољно узео и на своје бећаре потрошио; како је код Пореча заграђивао Дунаво, под видом да вата рибу, а он хватао људе са писмама, која су носили из Влашке од Руског Војсковође Совету и Кара-Ђорђу, и обратно; како је опадо врховну власт да пије Русима превржена, и још други његови неки иступи били су у том решењу побројати.

*) Живковић је родом из Аустрије и био је Секретар Совета, па због његови велики погрешака буде 1808. год. истеран из Совета, и он оде код Миленка те је код њега писар био, и као велики интригант, за освети се Совету, наводио је Миленка наговором својим, на иступе. Голубица V. ст. 311. и Историја Павла Јовановића стр. 73.

**) Историја Павла Јовановића стр. 66.

Па како је све то Миленку било опроштено и постављен за по-
печитеља био, гди он ипак хтене самовољан да остане, и кад тог звања
нехтене се примити, узет буде под стражу и са неколико Срба и Руски
Козака заједно са Петром Добрићем преко Пореча и Кладова, гди узму
њихове породице, а њихово имање остане у браће њихове, и одатле преко
Дунава у Влашку прегнати буду.

После ове слабости Миленкове, он је био слаб и у моралу спрема
женскињама. Кад је Београд узет, нашло је се у њему много Турски
жена, млади удовица девојака и друге Турске сирочади, који нису
имали од шта живити. Кара-Ђорђе са Советом нареди, те се потоваре
све у две лађе, па се одправе Дунавом за у Видин. Кад лађе дођу
до у Пореч, Миленко ји остави онде, па уђе у лађе, избере најлепше
жене девојке, девојчад и женску децу, узме ји к'себи и тако на-
чини читав харем. У томе му умре и жена, која је седнела у Кличевцу.
Но Миленко според свега његовог харема ожени се са Миленом, бога-
том удовицом Кнеза Крајинског Перче Стапковића Карапанце, обећавши
јој да ће све Туркиње одпустити и с њоме једном лепо живити; али он
то не учини, него је пошље у село Кличевац, а он ипак остане, те је
с Туркињама живио. Но Милена у пркос Миленку стане и она у Кли-
чевцу развратно са другима живети; Миленко оде у Кличевац, те је
топузом пстуче, поврати јој све што му је донела и отера је.

Те Туркиње не само да је Миленко држао код себе у Поречу,
него ји је на соблазань водно узасе и по народу, те су га двориле и
служиле са кавом и чибуком, и друге му угодности чиниле. Па кад је
коју изгустирао, он ју је поклањо својим момцима, а децу женама, које
деце имале нису.

Између ових Туркиња, које је код себе читав чопор држо, било је и
Влахиња, које није могао поклањати као Турске робиње, него ји је удаво.

Кад су га 1811. год. прогнали из Србије, повео је са собом све
те жене у Каравлашку, и кад ји није могао све издржавати, јербо није
имао никакви своји доходака, него од Русије само 300 дуката. Он ји
једног дана искупи све око себе, па између њи избере и задржи за
себе неку Катинку, а прочим женама каже да иду гди која хоће воља
им у Турску или Србију, извади им пасош и тако ји распусти.

Миленко је био средњег стаса, леп и приомањаст човек. По ка-
зивању људи, који су га познавали, био је ипаче паметан човек, а добар

јунак. Врло је мало говорио, и сви његови подчињени бојали су га се као живе ватре.

У Србији док је био, учио се и мучио, да научи читати и писати, али ништа није могао успети; но кажу да је у Русији научно књиге читати и писма писати.

Од прве жене имао је три сина: Милана, Ивана и Живана, и једну ћер, која се у Каравлашкој удала за некога Легатовића.

Кад су Руси 1812. год. изашли из Каравлашке, и Миленко је тада с њима отишао у Русију и умро је, кажу у некаквој вароши поред црног мора. Али још 1831. год. 24. Фебруара Кнез Милош у једном писму вели да му је долазио Милан, Миленков син, и искао новаца да Миленко одкупи од дуга неке земље у Криму, па после и он с осталим Србима да дође у Србију.

Но даље никаква помена нема о Миленку и о његовим синовима, да су се вратили у Србију. Кад је Миленко и гди умро местимиче, тако и дали кога данас од његови синова живи, или порода гди од истји има, незна се.

181.

ЖИВКО И ЈОВАН ШЉИВИЋ БРАЋА ПРВИ РАМСКИ ВОЈВОДА.

Војвода Живко Шљивић и брат му Јован родили су се у селу Брадарцима у Сипгу, нахије Пожаревачке.

Кад је Живко одпочео војевати противу Турака незна се. Но држати се мора, да је заједно са Миленком 1804. год. одпочео бојак бити са Турцима. Па је посто прво Буљукбаша, а потом и Војвода Рахског среза.

Ево писма, којим га Кара-Ђорђе поставља за Војводу:

„Благородни г. војвода Живко Шљивићу, Здравствујте!“

„Јављам ти како су ми кнезови и кметови од рамске (стоји рашке) нахије писали и моле се и тебе ишту да си им војвода на Катићево место. Зато ти препоручујем да како примиш ово мое писмо такм да си отишао онамо међу оне људе, и да уређуеш рамском нахиом. И сад оће бити скупштина онамо у нахи: оће порез разрезивати, него ти час пре иди упатио и уређујте тамо како најбољ знате. Све заповести я сам послао, ви пак кад будете у скупштини ви ћете читати; него такм од истога часа да си отишао. Ово ти писмо дај код себе да имаш бол-

шега веровања ради. У Тополн, Јулія 26, 1809. Караџорђе Петровић,
(в(рховный) пр(едводителъ) н(арода) Срб(ског).“ *)

Живко Шљиваћ је био редак војник и велики јунак Кара-
Ђорђевог доба, а имао је и брата свог Јована, који је тако исто
велики јунак био и Турке ничтожно. О јунаштву њиховом у боју на
Малајници 1807. год. од 3. до 5. Јуна бијеном, ево шта Милутино-
вић говори:

„Шљивић' Живко и брате му Јово,
Унатјеч'це заслужисте хвале!
Та чувате се по свој Румелији!...
Ка'но негда болапи Дојчини
Под' ранама'сте вас значила више
Нег' другвије наоколо много;
Турке бити Вељка научисте,
Озбиљи сте Милепка достојност,
Разгласи сте Срба миш'цу с' нова,
Уздиго сте ише Кара-Ђорђа,
Непогинути' доказа сте моћи;
Грдне ране држасте за спрдњу,
И к'о јајца ђулад' и картаче,
Малајиницу с' Командантом својим,
Окружену шапцима и топов'ма,
Турске силе,
Браћилисте непосрамивши се,
Но вјечиту славу приобрели
Ту с' рањивша и опет' боривша.
Шест педѣља отпираше с' Турцима
И воду им близу пресекавшим',
А и пасја б' дукат била глава (за-
јело),
Да их одкуд' тек' достат' могоше,
Према редом прокрађивали се,
И што могли доносили јести,
Ал' пјешнице мало с' у нест' даје,
Бе ли за ноћ паћи и враћат' се—.“**)

У овој шестонедељној чемерној обсади били су Срби обсађени Мула-Нашином војском, гди стигне Кара-Ђорђе са Србима и нешто Руса под Исајијем Генералом, те ји обсаде ослободи и Турке до у Видин протера са највећом њиповом штетом.

У овом боју под задобивеним рапама прославила су се та два брата Шљивћи. Мплутпновћ каже: Живко и Јова билили су рођена браћа, Срби родом из Звизда, оба велика јунака. За Живка каже да је био онога доба највећи јунак.

Живко у доцније време никако није могао пешке ни преко улице да пређе, зато што су му Турски куршуми из пушака оба стопала пробили; зато га он и назива боланим Дојчпом, и Живко је увек под

*) Ово писмо неможе се узети да је точно преписато и печатато у По-
дунавки од 1848. год. бр. 23., а није речено ни гди се оригинал налази. Даље
ово писмо потиरे Вуково казивање у његовом Правителств. Совјету, гди на
стр. 64. каже да је Шљивић тек 1811. год. Војводом постао.

****)** Србијанка час III стр. 57—58.

ранама на коњу у бој пшао и с Турцима се туко, а под тим је ранама и умро. *)

Године 1812. Живко је са Хајдук-Вељком и Живком Константиновићем управитељем Кладова, у Октобру прогонио Речепове Турке, хајдуко који су из Адакале излазили и народ харали.

Године 1813. пред саму пронаст у Августу месецу Живко је код Голубца био обкољен од Турака, по паденију Крајине и Пореча. **) А после тог избега је одатле Живко и са својим братом Јовом, дошао је на Мораву под Кулич Србима у помоћ, и противу главне војске великог Везира стао. Но кад ту копац Србске војне буде, Живко са његовим братом Јовом, Подом и другима Србима пребегне са Кулича у Аустрију и настану се у Белој Цркви. Дал је ту у Аустрији и где Живко умро, или је до 1815. год. живио на прешо у Србију да се на ново са Турцима блје, незна се. Но његов брат Јова Шљивић прешо је у Србију те 1815. год. и учествовао је у устанку. ***)

Шта је даље и с Јовом било, и кад је и од шта умро, и гди је у копац, незна се. Но од те јуначке породице Шљивића има и данас живи потомака. Жао нам је што о њим немамо података.

182.

ПЕТАР ТЕОДОРОВИЋ ДОБРЊАЦ

МЛАВСКИ ВОЈВОДА.

Петар Теодоровић родио се у селу Добрњу, среза Млавског, округа Пожаревачког, и по пмену села зват је Добрњац. Он је за млађи своји година био неко време хајдук, а после је тргово живио малом-стоком и другим којекаким ситницама.

Године 1804., кад је Кара-Ђорђе усто противу Турака, Петар Теодоровић био је Миленков Буљукбаша и заједно с њиме пошо је противу Турака, и уз Миленка био је у боју на Пожаревцу, а 1805. год. био је са Миленком Стојковићем у боју и на Иванковцу код Параћина противу Афис-Паше, у ком боју изиђе на глас и постане Бинбашом.

Године 1806. пошље га Кара-Ђорђе са Капетаном Жикићем к Нишу, који успут скоро без боја узму Туприју, Параћин и Ражањ, а у Делиграду Жикић подигне утврђења-шанчеве, и стану очекивати Турску

*) Историја Милутиновића стр. 449.

**) Види Дјеловодни Протокол Кара-Ђорђев стр. 66—80 и 211.

***) Историја Милутиновића стр. 24, 186 и 449.

навалу. Но кад Ибрахим-Паша Скадарски удари на њи, Петар, са Капетаном Жикићем бранећи се из Делиградски шанчева, изиђе на глас да га Кара-Ђорђе и Војводом постави, гди је ту у Делиграду остао до пролећа 1807. год.

Тад су му жене у Београду ову песму певале:

„Господар Петар на Цареву друму,
Он ми чека седам паша војске,
И осмога царева везира —.“

Те исте године 1807. одређен буде, те с Миленком оде у Крајину, гди је на Малајнци шест недеља са Миленком у обсади од Видинског Мула-Паше био. Гди З. Јупа стигне Кара-Ђорђе са војском, те ји обсаде ослободи и Турке прстера. После опет је Добрињак дошо у Делиград.

Године 1809., кад се Кара-Ђорђе реши, да и даље завојевања извап дотле постојећи граница Србије учини. Повери главну команду Војводи Милоју Петровићу противу Ниша и одреди Петра Добрињака, да заједно и споразумно на тој страни војују. А он узме војску и неколико Војвода, унадне у Херцеговину, освоји Сјеницу, Нову-Варош. Нови-Пазар и са Црномгором соједини се.

Но кад се Србске Војводе код Ниша са 11—12 шанцева утврде и Турци на Србе ударе. Петар Добрињак неслагајући се са Милојем, а Милоје са Петром, и тако један другом у пркос радећи, нехтепу согласно и сложено ударити на Турке, него својим пркосењем издају учине, Петар Добрињак пред саму навалу Турака на Спихелића шанац у Каменици на Чагару оде Тургусовцу под видом улскоћ Хајдук Вељку, по ту пшти Турке види, ви пушке избаца, врати се у Делиград, гди стаде куњати.

Турци ударе на Ресавског Војводу Стевана Спихелића, који је у шанцу на Каменици у месту Чагару са 3.000 Ресавца био, обколе га, и он јуначки тукући се са Турцима, кад види да Турци у шанац његов продру и стану сећи Србе, 19. Маја те 1809. год. из пиштоља запали џебану, и заједно са многим Турцима у воздух одлети; а Срби сви покошени буду.

То позорије гледао је Милоје из свога шанца и није му хтео у помоћ претећи. Но кад види да Војвода Спихелић са својим храбрим Ресавцима уништен буде, остави своје шанчеве и у њима топове и џебану, па побегне с војском у Делиград те се затвори, а Турци за њим устопце пођу и многе Србе изсеку.

Кад за то у Херцеговини у Новом-Пазару чује Кара-Ђорђе, напусти сва завојевата места, пише Војводама, који су у Босну упали и предузели пут Сарајеву, да се врате патраг; па похити у Србију к Делиграду да Србију од извештне пропасти спасе.

Добрић, кад чује да Кара-Ђорђе са војском брза к Делиграду, недочека га, него сам са Делиграда побегне у Београд, и кад дозна да су Турци до на Мораву продрли. Он са Руским агентом Родофиникином, његовим помоћником Недобом и Митрополитом Леонтијем, побегне између 27.—28. Августа из Београда у Палчево, и одатле заједно с њима оде у Влашку у главни квартал Руског Војсковође Кнеза Багратиона. *)

Но кад лукави Грци Родофиникин и Митрополит Леонтије са Петром Добрићем и Јовом Протићем, који је и он преварен, побего бпо, чују да није Србија пропала, и да су Турци са Мораве и из Србије прогнати. Ова последња тројица издаду се код Кнеза Багратијона да су као Србски посланици дошли и Багратијон им поверује. После они одпочну пилтриге противу владе Србске правити, и са Војводом Миленком Стојковићем с помоћу Стевана Живковића Миленковог писара дописивати се.

Кара-Ђорђе и Совет, кад дозна за пилтриге бегунаца, а нарочито Леонтија Митрополита. Пошље депутацију у Влашку главнокомандујућем Кнезу Багратијону, да га увере о њловом пријатељском расположењу спрема Русији и обтуже одбегше. Но Багратијон је више веровања поклања бегунцима, који су се истакли сами за посланике, него правим Србским посланицима, па пише под 18. Фебруара 1810. год. бр. 164. из Крајове Вожду и Совету.

Да им пише опет Родофиникина и Митрополита Леонтија и друге бегунце. Но Кара-Ђорђе са Советом одговори му, да они Родофиникина, Недобу и пи једног бегунца од њлове свите, а и Митрополита Леонтија непримају. Међу тим Кнез Багратијон смењен буде и на његово место за главнокомандујућег дође Граф Каменски, који у Право пошље Графа Цукатава, те се с Кара-Ђорђем састане и у име Каменског предложи, да прими Леонтија и Недобу; но Вожд му на то одговори, да побегавшој преварецој браћи Србима прашта и прима ји натраг; што се пак Митрополита Леонтија и Недобе тиче, да му ји непреставља, нити о њима говори. **)

*) Види у Историји Павла Јовановића на стр. 62., и Мати Србија и син Србин стр. 27. А и Вуков Совет, стр. 30.

**) Историја Пав. Јовановића стр. 65., 71., 72.

После овога Петар Добрињак и Јова Проткић врате се у Србију, сваки на своја места. И Добрињак те 1810. год. био је у боју при отимању Кладова, и ту као старешина и заостао. Но ако су му до тадашње кривнице Кара-Ђорђем и опроштене биле, Петар непрестане са Миленком Стојковићем иступе чинити, иштригирати противу Кара-Ђорђа и Совета и радити на несрећу свога отечества.

У почетку 1811. год. главнокомандујући из Влашке јави Вожду и Совету: „Да ће један полк Руске војске у Србију послати, који у Београду да стоји, и јединог дипломата; и опомене од стране Цара Александра I. Вожда и Совет, да шаље и Митрополита Леонтија, кога да приме.“ Но они на то главнокомандујућем не одговоре, него пређуте. Главнокомандујући у Фебруару те године пошаље Нејшлотски полк у Србију, са којим опет Недоба у виду Дипломата а и Митрополит Леонтије дође. С њима и Руском војском под командом Полковника Бале из Крајине дође и Војвода Миленко и Петар Добрињак, и допрате их у Београд.

Кара-Ђорђе је до доласка Руса у Београд у почетку Јануара те 1811. год. као, сваке године што је скупштину о малом Божићу сазиво, скупштину сазвао. На истој је изишла уредба, преустројен Совет, установљена Попечитељства и преображај у земљи, гди су многе нове Војводе представљате, и дужности им у кругу њине власти у Војводству свом одређене, да од други Војвода независе, него само од Совета, Кара-Ђорђа и надлежни Попечитеља, којима се по стручним делима обраћати имају, и од исти настављења и заповести примати. И 11. точком уредбе закључено је било, да се сваки тој уредби покоравати има, и онај који неби ту уредбу признао, ил званије, на које се постави, неби примио, да се из Отечества прогна. И на последку сви су се на верност Кара-Ђорђу заклели.

Кара-Ђорђе, на основу те уредбе на скупштини издате, испоставља и Попечитеље, између који, постави и Миленка Стојковића за Попечитеља инострани послова а Петра Добриња за Попечитеља правосуђа. Кад они прислу у Београд, пошаљу им се и дипломе на та попечитељска звања, но они исте врате и нехтеу се тог одређеног им званја примити, него захту да у тадашњим дужностима њиовим у народу остану. *)

*) Историја Павла Јовановића стр. 74—75.

Тако Совет по точки 11. издате уредбе, други дан пошаље им своја решења, да се као противни и непокорни уредби, из отечества прогнају. У том решењу побројате су биле све њлове дотадашње кривице и то за Добриња ове: Како је на Каменици 1809. год. браћу своју издо, није хтео помагати Војводи Стевану Смиђелићу, него је отишо самовољно Гургусовцу, гди није било Турака, па се вратио у Делиград и ту своју војску оставио, па побегао у Београд, а одатле са Родофикином и у Каравлашку; *) како се онамо сам начинио народни посланик; како је задржао некакве повце, које је у Кладову скупно од Ђумрука и т. д. Па потом у истом решењу казато им је, како им је било опроштено за све кривице, и како сад на уредбу народом издату непристају, тако да се имаду из земље изгнати.

Па како је све то, као што се рече, Петру Добрињу било опроштено и он за попечитеља постављен био, који нехте то звањује примити једино зато, да остане у народу да се опет самовољно влада. Тако узет буде под стражу и са неколико Срба и Руски Козака заједно са Милеком Стојковићем преко Пореча и Кладова, гди узму и њлове породице, преко Дунава у Влашку прогнати буду; а имаће њново остане у притјажању браће њлове.

Петар оде и настави се у Каравлашкој. Но кад Руска војска по Букурештском уговору мира 1812. год. из мале Влашке изиђе, Добрињац се пресели у Русију у Бесарабију, гди се у Кишињеву настави и ту је живио, нека ссла узео под закуп, и тргово, поред тога од Русије добио је 300 дуката годишње за своје издржање.

Петар је у прогонству покушавао више пута небити се у Србске послове умешао, но нико није хтео ни да га чује ни погледа, као човека, који је једанпут из земље протерат и који нема никакве власти.

Године 1815., кад Кара-Ђорђе са Јаковом Ненадовићем из Хотина оде у Петроград Цару Александру, да га моли да избави народ Србски од Турског тираниства, Добрињац мрзећи на Кара-Ђорђа и на све главне Србске Војводе, који су га из Србије 1811. год. протерали; одма о том јави Кнезу Милошу у Србији. Кнез Милош Обреновић у почетку 1816. год. у договору са Марашли-Али-Пашом Безпром Београд-

*) Види подробности о издаји Добриња на Каменици животног неумрог Војводе Стевана Смиђелића.

ским тајно пошље Млјанла Германа у Бесарабију, те узме Петра Добрињаца и с њиме заједно оде у Петроград, да моле Цара Александра у име Милошево, и лажно у име свију Кнезова Србски и народа Србског, да би се Цар састарао: „Да бивши десет главни Војвода Србског народа и Кара-Ђорђа, који се у Русији налазе, одлучи од сваки Србски послова и да ји непушта да дођу у Србију.“

Герман, са Добрињцем, дође у Петроград, гди још затече Кара-Ђорђа и Јакова Ненадовића.

Добрињац одма стане налог и вољу Милошеву, а не народну тако кивно и простачки вршити, и јавно пред сваким говорити, како је опуномоћен: „Цара молити, да непушта Кара-Ђорђа са оним десет Војвода, који се у Бесарабији налазе, у Србију.“ Кара-Ђорђе је слушао то са највећим болом срца, по знајући у каквој се онда народ Србски ватри и опасности налазио, и знајући, да се питригама и два човека народ упропастити може, предполагао је срећу свог милог народа својој срећи, слушајући то! Трпιο је! Но кад за ту глупост и Двор Руски дозна, Петар Добрињац одма из Петрограда за двадесет и четири сата протерат буде. А Цинцарин Герман, песмеvши о својој мисији ни споменути, врати се 15. Јуна исте 1816. год. без успеха Милошу у Србију. *)

Кад се Добрињац из Петрограда у Кишињев врати, он је држо села под аренду и тргово, а и частно почесће Губерниске чиновнике, да би љубов њову задобιο и да би му кроз прсте гледали његове које какове неупутности, које је тим у многом чему и успјево. После неког времена Петар Добрињац добије пеку неизлечиму гадну болест, од које је више времена болово, па оде у Јаш да се лечи. На последку досадан му и живот буде, па потрешен грижом совести, једном 1828. год. у Јашу позове к себи неколико Срба, који су се ту тревили; између који оде му Војвода поп Лука Лазаревић, Цинцар Јанко, Илија Чарапић, Петар Чардаклија и Јеврем Ненадовић, који је тад као Интендант у Руској војеној служби у чину Поручика био. Пред њима се Петар Добрињац исповеди овако: „Браћо, ја се не

*) Преодница све обште Историје света од Професора Исидора Стојановића, стр. 128—129. Даље и Вук у својој погрди, — Прав. Совету на стр. 75 и 76. јој замотавајући и пехтејући истипу казати каже, како је Добрињац због његови речи, што је противу Кара-Ђорђа викао, срамно протерат из Петрограда; о том прогнању сам тврди, ал не каже зашто је протерат. К. Н. Н.

могу моји мука опросити, док вам год не откријем једну моју досад притајану кривицу. Ја сам издао на Каменици. Свадио сам се са Милојем Трнавцем, па сам наговорио Вељка да иде у Гургусови, па сам за тим и ја отишао за њим, а Турцима поручио да ударе. Но опросите ми!" Они му опросте. И за тим Добрњац онако мучан у Јашу ускоро 6. Октобра 1828. год. умре и сарањен буде код цркве Св. Спиридона, гди му се при смрти кажу тревно само Тодор Хербез. *) Кад је умро био је стар око 60. своји година.

Петар је био крупан, пун и више плав него смеђ. Био је шалив и говорљив; кад је што причао тако је знао лепо, као да из књиге чита. Читати и писати није знао, али је умео лепо казивати (диктирати) писарима, који су му писма писали, кад је коме писати имао.

Био је тако гостољубив, да му је кућа увек гостима свакиш отворена била. Ако је ко од њега новаца тражио на поклон или у зајам, сдма му је дао, и никад више спомињао му није да му врати. Тако од кога је он на зајам узео, није се сећао да му врати.

Према себи равним и подчињеним, док је био у Србији старешина, био је добар и љубазан и знао и је за себе придобити. А према

*) Да је ово све овако, о признању издаје Петра Добрњаца на Каменици 1809. год., о болести и смрти његовој, то потврђује и пок. Г. Јеврем Ненадовић у Гласнику III. на стр. 154. Тако су и нама људи из оног доба причали, који су у Бесарабији били. Да је Добрњац на Каменици издо Србе, то потврђује и Симе Милутиновић у Србијанки III. на стр. 170. То потврђује и само дело Петра Добрњаца. Јер какову је он нужду имао, да остави своју војску у Каменици, па да са своји 600 људи, без ичије наредбе, позива и потребе, да иде Хајдук-Вељку Гургусовцу. А одатле, гди никако није било боја, после пропасти на Каменици да оде у Делиград и ту да остави своји 600 људи, па да побегне у Београд, и одатле да 27. и 28. Августа са Митрополитом Леонтијем и Недобом пребегне у Панчево; а одатле да и у Влашку оде. Нијели то издајство? Па и Вук осим други у књизи његовом „Совету“ на стр. 30 овако вели: „Петар Добрњац више се и не врати својој војсци, него како чује (у Гургусовцу) шта је било на Каменици, отише у Београд к Родофиникину и оданде последи с њиме преко Банаши у Караваљку.“ Зашто, осим свију Војвода и други Срба да бега и своју војску и земљу да оставља, кад није издају учинио и није крив?

Да је Г. Јеврем Ненадовић истину говорио о Петру, и да је Петар Добрњац умро у Јашу, не 1831. год., кад је Јеврем Августа месеца те године дошо у Србију, него 6. Октобра 1828. год. још док је тамо Г. Јеврем Интендант у Руској војсци био. А г. Мидићевић у књизи Кнежевини Србији на стр. 1042. хтеоби да докаже да је Добрњац умро 6. Октобра 1831. а не 1828. год. и тим да побије Г. Јевремово казивање о смрти Добрњаца! Нама је жао што Г. Мидићевић није боље разабрао о том. А чудно нам је, како у Вуковом Совету, на

старијим био је непогодан и непослушан; и доказао је непослушност своју спрема старијим, издајством Срба на Каменици; а иначе добар јунак.

Добрињак је имао два сина, која су оба умрла у Петрограду у кадетском корпусу, и ћер Љубинку, која је после њога жива остала, а и данас живи у Београду, и она је удата била још за живота његовог у Бесарабији за Кузмана, сина Војводе Луке Лазаревића.

Петар Добрињак, кад је из Србије 1811. год. протерат, имао је и једног млађег брата Стевана, који је у Србији заостао и који је се трговниом занимао. Године 1815, кад Срби устану напoво противу Турака, и Стеван Добрињак подигне парог среза Млавског и био је у боју при освојењу Пожаревца.

Кад Марашли-Али-Паша учини у Букурџи те године са Србима мпр, Стеван Добрињак постане доцније Кнезом среза Млавског. Но 24. Марта 1821. год. са Марком Абдулом дигне буну противу Кнеза Милоша због насипља његовог. Но како Милош ту буну угуши, Стеван побегне у Лесковац, гди га Паша Милошу преда. Милош га бади у окове, а после неког времена и њога и Абдулу пусти те оду својим ког је готово сав Добрињчев животопис за своју књигу извадио од стр. 75—77 како на овој последњој страни у последњој врсти није могао видити и прочитати, да и Вук тврди и каже: „Петар је умро у Јашу 1828. године.“ Тако упућујемо Г. Милићевића да он то прочита, па нека он сам, а не други процени да ли је погрешно његово казивање, или старог заслуженог незлобивог Војводе Јеврема Ненадовића, а и Вука Караџића. — Нијели то грех? Што га прост народ верује да га има! Ако Г. Милићевић не?

После неможемо да неупитамо, Г. Милићевића да ли спада у биографију људи да се увршћава косе с ним свађа, и ко кога боље нагрди да му се јунаштву приписује и хвала одаје? Као Добрињу, који није био у боју на Каменици јунак — него у Јашу у грдњи? Држим да то непрактикују Европски научени, а ни прости наши људи, грдњу нехвале и погрде презиру. —

И напоследку желили би знати за драстичну пресуду, о којој Г. Милићевић на горереченој стр. 1042 надиу под 2.) напомиње. Да није та пресуда на жалост драстичнија од оне која је 1825 год. извршена над учитељем Мијаилом Берисављевићем, Радосавкићем и другима, гди им је у Крагујевцу Циганин Пале ускланим Кљештима живим месо од тела кидао, и језике им и руке по више дланова по заповести Кнеза Милоша пред њим у Копаку по одсецо?! И дал и она није поникла из уста помрли људи; као на пример покојног Буљукбаше Петра Јокића. Јер Г. Милићевић у свему и за свашто тврди, да су му причали помрли, а не живи људи! — Јесте велика досетљивост! Оће с тим да каже, ко му не верује, нека иде у гроб па нека ји пита, јер мртва уста неговоре! А ми кажемо: ко верово такoвим у обште Милићевићевим мртви људи, причама, опашке му подеро! — К. Н. Н.

кућама. Но како у скоро Абдула тајно од Милоша убијен буде, Стеван се поплаши на побегне у Банат; али после годину дана врати се у Србију, гди га људи Кнеза Милошем послати мучки убију.

Од овога Стевана Теодоровића Добрића има и данас живи унука, од сина му Петра, који је био писар у Крагујевцу, а и једна унука удата је за Стеву, сина бившег великодостојника Србског Томе Вучића Перпића.

183.

ПАУЉ МАТЕЈИЋ

МЛАВСКИ ВОЈВОДА.

Пауљ Матејић је родом из Мељнице, среза Млавског, пахије Пожаревачке. Његови су родитељи били Власи, а и он је био Вла.

Пауљ је у устанку Кара-Ђорђевог од 1804. год. био прво Буљубаша у Горњој Млави. Па како се као добар јунак у бојевима против Турака покаже, њега Кара-Ђорђе и за Војводу Млавског, брће 1807. год., постави.

Године 1809. кад је Кара-Ђорђе отиша с војском у Херцеговину, да је завојује и да се са Црномгором соједини, одредио је за Главног команданта Милоја Петровића противу Ниша, гди се у 11—12 шанчева сирама Нишу Војводе са војскама утврде. Војвода Стеван Спихелић подиго је шанец на дну села Каменице на Чагару најближе Нишу, а Војвода Пауљ Матејић утврдио је се у шанцу по вр' села Каменице; друге су Војводе по другим местима изподизали шанчеве; и у Мају месецу имали су више бојева са Турцима. Но кад Петар Добрићан учини издају, остави свој шанец и оде Гургусовцу, 19. Маја силно Турци навале на Војводу Спихелића. Милоје Петровић, главни командант војске, нехтепе му притећи у помоћ, нишпи дозволити другим Војводама да на Турке с леђа ударе и Спихелића од погибије спасу. Ту се и преко заповести Милојеве једини Војвода Пауљ Матејић истакне и из свог шанца са својим војницима полети на одбрану Спихелића. Но како је он имао мало војске, дочекају га Турци, разбију и многе му војнике побију, а он једва жив измакне са нешто војника натраг у свој шанец. И кад Војвода Спихелић, бранећи се сам у свом шанцу са Ресавцима, запали барутану и са свима својим људма пронадне, Милоје поседне коња, остави шанец и у шанцу муницију

и топове, и побегне к Делиграду. Онда и Пауљ Матејћ са остатком своје војске и са другим Војводама избегне у Делиград.

После ове пропасти на Каменици Пауљ је се борно са Турцима те исте године у Делиграду, а после у одступању из Мораву; и кад Турци потиснути буду са Мораве натраг, Пауљ је се јуначки борно докле Турци из земље прогнати нису.

После тога Пауљ је се са својим војницима из Млаве борно противу Турака у свима борбама, које су се дешавале на Делиграду и јужној страни Србије око Ниша, горњег Тимока и Мораве.

Године 1812. био је готово непрестанце у Делиграду и бранио га од Турака. То потврђују и девет писама Кара-Ђорђеви, као што његов дјеловодни протокол гласи. *)

Године 1813. био је у боју на Делиграду под Младеном, а потом бранио је прелаз Турака преко Мораве по више Кулича. Но кад Турци продру преко Мораве, војска се распрсне, Војводе побегну у Аустрију, и он заједно с њима око 23. Септембра у Аустрију преко Дунава пређе.

Године 1815., кад наново Срби усташу противу Турака, он се врати у Србију и живио је мирно код своје куће у селу Мељинци, гди је и умро.

Кажу да је био врло добар јунак и добар вођа, и да је врло лепо управљао са народом.

Да ли има од његови потомака данас кога живог, незна се.

184.

ГЛИША ГУСЛАРОВИЋ

БАРЈАКТАР.

Глиша Гусларовић је био барјактар код Петра Добрића, и кажу да је био омален човек да га немаш шта видети, али се јунаштву његовом дивно и његов Војвода. Једном на Делиграду рањен је био и Добрић и Глиша, и оба су лежали под шатором, а битка је трајала. Добрић је излазио овда онда и наређивао што треба у војсци, па се опет враћао и завијао своју рану. На један мах потегне кумбара, па падне у сред шатора, у ком је лежао Добрић и Глиша.

„Ја помисли“, причао је Добрић, „сад је крај свему, па се чисто збуним, и тек гледо сам кад ће да прсне, али Глиша чека, чека да се

*) Види Нр. 778, 783, 862, 1014, 1066, 1171, 1206, 1243 и 1255.

она распрсне, па кад виде да неће, него се само okreће, он се подиже и повика:

„Та пуцај, над нашипом главом пукла, да видим већ и твоју силу!““ Иза тога се саже, узне крчаг с водом, тресну њим о кумбару и угаси је!“

Другом једном приликом у боју, где су били, причао је опет Добрић: „Кушуми су падали као кша, Глиша је држао барјак, као обично; тада је већ имао 10 рапа. Усред кише од танета, Глиши се притера на поље. Он, с барјаком у руци, окрене стражњицу онамо одкуда лете кушуми и повиче:

„Да видим могу ли погодити у готово место, јер су ме на здраву већ доста избушили.““

„Хтео сам пући од смеја,“ говорио је Добрић, „кад сам тај покор видео, и ако ми је више до плача него до смеја било.“

Глиша је погинуо у Јашу пред својом кућом. Пројављивао је коња на се враћао кући; и нехтене сјашати, него хтене кроз вратнице да уђе у авлију. Горњи га рагастов закахи и пребје по средини на коњу. И од тога је одма умро. Њега је испратила Руска војска с почастима војничким.

То је могло бити око 1823—1825. године. *)

XVII. ЋУПРИСКА НАХИЈА.

185.

ОБОР КНЕЗ ПЕТАР

из ГЛОЖАНА.

Кнез Петар из села Гложана био је на гласу човек, не само у Ресави, гди је кнезово, него и у целој Србији.

Он је у Ћупријској нахији кнезово још пре Аустријског рата од 1788. год., а и после тога кнезово је и под Мустафа-Пашом.

Па пошто Дахије са Јаничарима противу Свистовског мира, који је Аустрија са Турском 4. Августа 1791. год. углавила и уговорила да се несмеду више Јаничари у Србију пуштати, а они стану насилно у Србију продирати, то Мустафа-Паша, немајући довољно војске да Јаничаре одбије, договори се са Кнезом Алексом Ненадовићем, Кнезом Бирчанином,

*) Кнежевина Србија од Милићевића стр. 1013.

Кнезом Петром и још другим Кнезовима, те оружају и подигну Србски народ противу наваљујућег Јаничара.

Године 1795. Кнез Петар из Гложана са Стеваном Јавоаљевићем подигну Србе Ђуприске нахије, ударе на Ђуприју и после знатне битке истрају Тосун-агу, освоје Ђуприју и Турску војску Јаничарску у Видни протерају.

Но мало доцније, кад Дахије са Јаничарима од Видна навале, Мустафа-Пашу преваре, Београд заузму и сву Србију притисну, и кад по том и самог доброга Мустафа-Пашу, 26. Јануара 1801. год. удаве, тад одпочну највеће зулуме над народом Србским чинити. *)

Па да би још боље над народом Србским тиранствовати могли, у почетку Јануара 1804. год. закључе Дахије у Београду да све најглавије Кнезове по Србији изсеку. И тако пошаљу тајне заповести на Муселиме по свој Србији, да сваки свот Кнеза, кога су им они назначили, убије.

Ту је означен био и Кнез Петар, као што и сама народна песма, „буна противу Дахија,“ каже.

Кнез Петар, нападајући се злу, око 20. Јануара 1804. год. однесе дамак Турцима у Ђуприју. Но они га увате и одма посеку. Такове сече било је по целој Србији, и свуда потекла је крв најбољег и најчеститијег Срба.

На тој пушећој се крви Србски мученика, 24. Јануара 1804. год. одма диже се велики Кара-Ђорђе, подиже Јасеницу, с њоме Шумадију, а затим сву Србију, и освети невинио проливену крв своје миле браће.

186.

МИЛИЈА ЗДРАВКОВИЋ

ЧЛАН СОВЕТА.

Милија Здравковић је родом из села Ломнице, среза Ресавског, нахије Ђуприске. Он је Советником посто у почетку 1806. год. и то овим случајем.

Кад је Совет Србски у селу Борку 15. Августа 1805. год. на Скупштини установљен, сместио је се и одпочео рад свој прво у Манастиру Вољавчи, па се одатле преместио у Боговађу; и кад Кара-Ђорђе

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 33, 35, 38, 42 и 46.

те 1805. год. 14. Нојембра отме Смедерево, Совет пресели се из Манастира Боговађе у Град Смедеревски.

Међу члановима тог Совета био је чланом и неки Ђурпца за пахију Ђурпску, кога Кара-Ђорђе у Смедереву из Совета одпусти, зато што је пренебрего заклетву народу положену испунити, и то овако:

Једном дође Кара-Ђорђе у Смедерево и седне у заседање Советско. На упита Проту Ненадовића као председника, јесу ли му сви Советници од пахије пуномоћја донели? Прота му одговори да јесу: „Да видим“ рече. Секретар Божа Грујевић пађе у архиви, и неколико такви прочита. „Наћи“ вели „и брат Ђурпчино пуномоћје и прочитајте ми.“ Божа пађе и чита, он слуша, како се Ђурпца у скупштини заклео највећом клетвом: „живим Богом, и триста и осамнајест богоносни отаца и свим светим — по калуђерски — „да ћу ја Ђурпца са другим Советницима старати се о свему нашем народу, а најпаче о својој пахији, мотрити, истраживати, распитивати и чувати, да неби јачи слабијега, старешина, буљубаша или газда спромаха праведнога нападао и газпо, и ако то не би могао мојим добрим саветовањем прекратити, да ћу без лицемерија и без пристрастија по мојој чистој совјести, у Синоду јављати, да Синод како знао буде, права одбрани а крива да кастигује и проче.“ Кара-Ђорђе: „Е браћо Синодци, *) јели вам Ђурпца јавио, да је њему познато, како је једао буљукбаша једнога поштена и права човека испребијао, погама и чизмама газпо, и да је тај човек после четпри дана сав испребијан умро? — „Није господару!“ — Ђурпца устане и рече: „Заборавио сам господару!“ Советници се тад застиде и стану се договарати за свога другара, шта заслужује што је заклетву погазпо. Док Кара-Ђорђе пресече њишпо договарање и рече: „Брат Ђурпца, кад си преступио заклетву и ниси над народом надзирао и ниси чув ове, а ти узми капу пак иди чувај свиње и срећан ти пут!“ Ђурпца пође му руци, а он тргне руку и педаде му. И тако ти Ђурпца оде из Совета кући.

После тог Синод под именом Кара-Ђорђа пише у Ђурпцу, те народ избере Милију Здравковића, и он дође за члана Совета, који је остао у Совету до пропасти 1813. године.

*) Вели Прота Ненадовић: „Онда је било више браће него госпде,“ зато што је њи Кара-Ђорђе у саветовању браћом називао. Мемоари стр. 197.

Године 1813., кад пропадне Србија, Милија са својим сином Милосавом, који је био Војвода, изиђе пред великог Везира Рушид-Пашу те му се преда, који га одпусти кући, а његовог сина Милосава Здравковића поклони његовом Србског језика секретару поп Дини Нишлији, те га са собом одведе у Београд, који је код њега писар био. И кад Рушид-Паша 23. Септембра у подне дође у Београд, у скоро свога љубимца попа Дину, који је био удов, постави Владиком у Београду и после кратког времена опет оде у Турску; а Милосав и даље остане као писар код Владике Дioniсија.

Године 1814. кад Хаџи-Продан 21. Септембра устане противу Турака, и кад исти устанак с помоћу Кнеза Милоша угушен буде. Зли Скопљак-Сулејман-Паша у јесен после угушења тог устанка збирајући једног поједног од главнији Срба по Србији и доводећи у Београд на кланицу, доведе и Милију Здравковића. Владика Дioniсије заузме се за њега код Сулејман-Паше, обећавајући му сво његово и Милино благо дати, само да му живот поштеди. Сулејман-Паша види Милију онако старог и слабог, а знајући да није у устанак Хаџи-Проданов умешан, смилује се и поклони му га на јемство његово, да код њега у Београду живи докле неумре. И Владика га узме код себе, код кога је се налазио и син му Милосав.

Но после тог опроштаја наскоро Таја-Паша једне вечери, по свој прилици без знања Сулејман-Паше, пошаље Турке, те узму од Владике Милију, одведу га у Град, одма га посеку и главу му па шипљак над Стамбол-градском капијом између други Србски глава натакну. *)

Е тако Милија Здравковић Србски Советник и Кнез, на мученичким начин живот свој оконча.

А после његове мученичке смрти за народ свој, остане му у животу његов старији син код Владике Дioniсија Милосав, бив. Војвода Кара-Ђорђевић, и један млађи код куће у селу, Добросав Здравковић.

187.

КНЕЗ МИЛИСАВ ИЗ МЕДВЕЂЕ.

Кнез Милисав из Медвеђе био је Кнез Параћински, данашњег среза Деспотовичког, у време Мустафа-Пашино, па и за Дахијске владавине. Био је човек у народу чувен и у важен.

*) Историја Милутиновића стр. 179—180.

Године 1804., кад су Дахије секли Кнезове Србске по Србији, и кад су Кнеза Ресавског Петра из Гложана посекли, хтели су и Кнеза Милисаву да посеку. Но он некако дозна за намеру Турску, пак побегне у народ и свој живот сачува.

Кад је Кара-Ђорђе усто противу Турака, и он је устанак Србски подпомаго и за Кара-Ђорђево владу у Параћину Кнезово, а и у бој противу Турака ишо.

Године 1809. у боју на Каменици 19. Маја, заједно са Ресавским Кнезом Стеваном Смиђелићем и са својим људма, бијући се са Турцима славно је погинуо.

188.

МИЛОСАВ ЗДРАВКОВИЋ-РЕСАВАЦ

РЕСАВСКИ ВОЈВОДА,

а доцнији Советник.

Милосав Здравковић-Ресавец из Ломнице рођени је син Милије Здравковића, кога Турци у Београду 1814. год. погубише.

Кад му је отац Милија за Кара-Ђорђево владавиње био Советник, Милосав је био Војвода и борно је се за своју домовину јуначки противу Турака. Војводом Ресавским посто је 1809. год. после пропасти Стевана Смиђелића на Каменици.

Године 1813. кад падне Србија под Турке, Милосав са својим оцем Милијом Здравковићем преда се великом Везиру Рушид-Паши. Везир му оца Милију нусту те оде кући, а њега — Милосаву — поклати његовом љубимцу Секретару Србског језика попу Дини Нишлији, који га одведе у Београд. И кад Везир попа Дину, који је удов био, за владичи у Београду, који добије име Дионисије, Милосав је био код Владике Дионисија и даље као писар.

Но како Везир Рушид-Паша по том оде из Београда, а на његово место остане Сулејман-Паша, Милосав и даље остане под заштитом Владике Дионисија као писар његов.

Године 1814., кад Хаџи-Продан 21. Септембра устане противу Турака, и Таја-Паша са Кнезом Милошем тај устанак угуши, гди зли Сулејман-Паша преко 300 најобранији Кнезова, Војвода и други Срба у ланцима дотера у Београд, и изсече, а и на коље живе набије. Те јесени доведу у Београд и Милосављевог оца старца Милију. Владика Дионисије заузме се својски код Скенљак-Паше, давајући му сво своје

и Милино благо да му живот поклони. Скопљак знајући да стар и слаб Милија није умешан у устанак, пак поклони му га, а Владика узме Милију код себе. Но после на скоро Таја-Паша, сигурно без знања Скопљакова, једне вечери пошље своје Турке те одведу Милију у Град и одма га посеку, а главу му на шиљак над Градском Стамбол-кашијом између други Србски глава патакну. *)

Милосав, кад му оца посеку, згрози се на тај поступак Турака заједно са Владиком Дионисијем, који га је особито жално, и видећи сваки дан сечу Срба, очекивао је и сам да жертва свирепства Турског буде. Но шта је радио? трпио је као и сви други Срби и чеко само пролеће да бега из Београда у шуму па да устају противу Турака. Та мисао зачета је била и код свију Кнезова и Војвода Кара-Ђорђеви, да се устаје на тирани, па или живити као људи, или сви изгинути. Тако и у Рудовцима, Београдске нахије, у сред зиме Јануара месеца 1815. год. искупе се тајно више Војвода и други Србски јунака, и на том збору (скупштини), закључе и зајму се сви да чим пролеће пукне да се дижу противу Турака, и одреде дан Цвети за општи устанак Срба противу Турака. **) Ти созаклетници стајали су у договору тајно и са Србским Војводама, који су се у Аустрији у емиграцији налазили, и сви сложено, радили су и спремали народ преко зиме за нови општи устанак противу Турака.

За тај устанак знао је и сам Владика Дионисије. Па кад наступи пролеће, пред сам устанак уз частни пост, Владика Дионисије пошље Милосава Здравковића-Ресавца под видом да му купи ђоја димницу по народу. А Милосав оде управо у Ресаву међу своје и свога оца људе. Гди тад под Војводом Арсенијем Ломом у Руднику и у Гружи на Цвети Четвртак букне Србски устанак 1815. год. ***)

Кад 1815 год. букне устанак Србски прво под Војводом Ломом, сви Срби и Војводе Србске, у емиграцији у Аустрији бивши, полете у Србију сваки међу свој народ у своја Војводства. Војвода Стреља

*) Историја Милутиновића стр. 179—180.

**) Историја Милутиновића стр. 119.

***) Овде Сима Милутиновић у Историји Србије за Владика Дионисија и за Србски устанак вели, да је и Владика знао да ће Срби устати противу Турака 1815. год., каже: „Ев' и ово је јавно доказателство да је то све и одире и с намереном рађено; одкуд' ли би угодити могао и сами Ресавца Милосав код Владике онако удобно...? Те га одпусти и спрем, у исто доба устанка да му димницу купи?“ Историја Милутиновића од стр. 182.

Лесковачки, побратим Кара-Ђорђе, пређе у Смедеревску нахију са једном честицом добровољаца и подигне је на оружје, па потом пређе преко Мораве и у Пожаревачку нахију и са Рајицом стане је на ору-
жје дизати, гди му од Ваљева стигне и Војвода Павле Цукић, који је на Забрежју из Срема прешо, те подигну народ противу Турака. А у то доба стигне им и Војвода Милосав Здравковић са својим Ресав-
цима, те на Рановцу тако разбију Турке, да куд који прече и мал који
живу своју главу пашесе. Овде Турци оставе Србима сав свој пртљаг,
коње, џебану, оружије много, од изгинувши Турака, и све друго што
су од народа поотимали, као и новца, петора кола пексимета (џи-
бака) и другог леба, и три возионице (каце) на тројим колима нато-
варене и пуче...!...? кисела млека!...!? које је народ уз Турску
војску возио, те су Турске Дели-Гаџе (јупаци) у боју, кад ожедне, пили
и жеђ гасили. *) — Одавде Милосав Здравковић са Цукићем оде натраг
у Ресаву, те у селу Миливи начини нешто шалчића. Но Турци из Ђу-
прије испадну и разбију ји, а они се повуку у Манасију. Али кад се
Турци врате у Ђуприју, и они се врате и на Миливи боље утврде.

После овога Милосав Ресавца пмао је још гди гди омањи бојева са
Турцима, докле ускоро недође у Ђуприју Везир Марашли-Али-Паша,
те са Србима мир учини и престале се од ратовања, а он пуштен буде,
те оде с војском у Београд, Сулејман-Пашу из Београда крене и нове
Кнезове у Србији испоставља, и тад Милосав остане Кнезом у Ресави,
а доцније постане Кнезом над свом нахијом Ђуприском, пресели се у
Свилајенац и ту се са кућом за свагда настави.

Кад се у Крагујевцу установи народни суд или народна канце-
ларија, Кнез Милош 1826. год. постави Милосава Ресавца за члана
тог суда; по доцније опет га врати за Кнеза пахије Ђуприске.

Пошто Турска на основу Букурештског трактата од године 1812.,
точке 8. и Акерманског 5. точке од 25. Нојембра 1826. год., па најпосле
и Једренскога од 2. Септембра 1829. год., којим је Русија Турску обвезала
и приморала, те она Србији права даде, тако и они 6 округа, који су се до
1813. год. под владом Кара-Ђорђа налазили, натраг Србији поврати. Па
на основу ти обвеза, Султанским Хатишерифом од 3. Августа 1830. год.
Србија права и добије, и Турска Србији отргнуте округе натраг поврати.

*) Одавде је изишла и она пословица у народу, на питање, штаћемо сад
без тога, овога ил другог чега, одговор: „Што и војска без кисела млека!“

Видевши Срби себе с поља од Турака ослобођени и у једнићени, стану тражити и внутрење уређење законима, којима је Кнез Милош противан био, и није рад био да се његово самовлашће законима ограничава. И тако тим 1835. год. 8. Јануара изазове буну противу себе, под главним водством члана народног суда Милете Радојковића, Милосава Здравковића-Ресавца и свима већим великашима, који су ишли да Милоша у самовластију ограниче, и принуде га да народу Србском права даде или да га из земље прогнају.

Милош кад чује, гди је се народ у Крагујевцу слега, поплаши се и из Пожареваца са Јоксом нагне да се уклони у Влашку. Но Коца Марковић на путу охрабри га, те се патраг у Пожаревац врати, од куда пошље Вула Глигоријевића у Крагујевац, да ји пита шта хоћеду. Вође му народне одговоре и по истом Вулу поруче да одма из апса Хајдук-Вељкова брата Милутина Петровића и Цветка Рајевца пусти, ако не жели да с њим зло буде; и Милош одма оба апса ослободи. Даље пишу му у 5 пунктова, да захтевају слободу личности, имања и чести, законо правосуђе и устав, по ком ће се свето владати и т. д. Милош пристаје на та захтевања и каже да ће се све то уредити на народној скупштини, која ће се сазвати на Сретеније 2. Фебруара 1835. год. И тад се вође са народом из Крагујевца разиђу (само остане Милосав Ресавец и пође у копак, но солдати га са коња свуку и добро избију) и кажу народу да буде на опрези, ако Милош скупштину несазове и народу права неда, да се опет скупе. Милош скупштину сазове и на истој све обећа, да ће се закони дати, кулуци укинути и т. д. Установи Совет, постави попечитеље и друге власти, и закупе се да ће сва та установљења ненарушимо хрвити. *) На тој скупштини било је преко 12.000 душа, гди је се он пред Митрополитом на частном крсту и еванђељу заклео. Но кад се скупштина разиђе и Милош види себе слободна, окрене стари свој лист и све то 17. Марта исте 1835. год. поруши; укине Совет и попечитељства и проче све, и остане по старом да сам самовластно влада. Неће Милош Обреновић законитости.

Од тог доба одпоче се борба још већма за устав и народња права. И Милосав Ресавец непрестано је са Аврамом Петронијевићем, Вучићем и Милутином Петровићем борбу борно са Милошем и радио, те

*) Кажу да кад је се Кнез Милош пред народом заклињао на частном крсту и еванђељу да није изговоро ненарушимо, него „рушимо.“ т. е. даће рушити и даће народна права. Види Огледало од Светића стр. 69.

је Порта у договору са Русијом устав Србији 1839. год. дала, који је у Београду 18. Фебруара на Кали-мегдану прочитан. Но Милош ипак пехтено се подчинити уставу, и они га с народом 3. Јуна 1839. год. из земље прогнају. На његово место дође старији његов син Милан; но како је он био болестан, и недочекавши потврђење од Порта, после 25 дана умре. А после њега млађи син Милошев, Мијаило за Кнеза Србије изабран буде.

Па како је Књаз Мијаило тад био код свога оца у Влашкој, Наместништво 1839. год. узме владу у своје руке и уведе устав у земљу. На основу ког установи Совет, попечитељства, апелелациони суд и судове, и друге законе установе у земљи уведе, и званичнике поставља. Тад и Милосав Здравковић-Ресавац и Милутин Петровић, као заслужни за народ људи, постављени буду за чланове државног Совета.

Но и ту Милосав Ресавац не доконтча своју борбу, остане још и даље да се бори за народ и народна права.

Кад Књаз Мијаило тек у пролеће 1840. год. дође у Србију и прими Кнежеву власт, *) Наговором свога оца Милоша, матере његове Љубице, стрица Јована и други који су хтели опет да доведу у Србију Милоша, стане кињити и гонити оне најзаслужније људе за народ, који су израдили за Србију устав и дали народу права и оца му из земље прогнали. Тако Милосав Ресавац са уставо-народном странком опет ступи у борбу, покрене народ и са Вучићем и другима устане противу Књаза Михајила и његови наговорача, попечитеља и други, који принуђен буде из Топчидера 26. Августа 1842. год. пребећи у Земун и одрећи се књажевске власти. А на његово место народ на Врачару 2. Септембра одма те 1842. год. изабере себи за Књаза Александра Кара-Ђорђевића, сина Кара-Ђорђевог под којим је Милосав Здравковић Војвода био. Кога Порта за Књаза Србије потврди и силе га Европске признаду.

После овога стари Кара-Ђорђев Војвода Милосав Ресавац сазида лепу кућу у Београду, досели се у Београд, и под владом Књаза Александра Кара-Ђорђевића био је непрестано члан земаљског Совета више година. По том због своје старости ступи у пензију, оде у Свилајенац својој кући и ускоро међу својим народом престави се у вечно блаженство.

*) Јербо је отишо био из Влашке у Цариград на подзорење Султану, и отуда у Србију дошо.

После своје смрти Милосав Ресавић оставио је грдно велико имање, као: земље, ливаде, шуме, воденице, куће, дућане и т. д., а и у готовом новцу, које је све на поштен начин стекао. Он је после Књажева био најбогатији човек у Србији. Причају, кад је се родио Кнез Милан први син Милошев, да му је послао на повојници колевку од чистог сребра.

Даље причао је сам Милосав, кад је био Кнез над нахијом Ту-пријском, и од народа купио данак, онако од ока, како му је се заповедало, те је таковн носио у Крагујевац и предавао Кнезу Милошу, да је у путу по наблизу Крагујевца одвајао по коју зобиницу новаца и остављао у каквом шупаљ грм, и мочка, те је такове чувао, а друге новце односно. И кад би га Кнез Малош стао посвати, зашто је тако мало новаца донео, он је и заоставише дао донети и предати му. А кад би се са допетим новцима задовољавао, он је заостављене прекривене новце враћао кући и чувао, па другог купљења данка од народа мање узимао, тим подмиривао. и Милошу такове односно. Каже, то сам морао чинити за то, што кад Милошу однесем мање, он ме псује, а кад му однесем повише, опет тако, коће му угодити? Зато морао сам тако радити.

После своје смрти Милосав Ресавић је оставио оделитог једног свог млађег брата Добросаву Здравковића, који је био окружни Началник и који је наскоро после њега и умро. Да ли је овај оставио деце и колико, непознато нам је. И после Милосав од прве жене своје (јербо је се двапут женио) оставио је старијег, оделитог сина Јову, од кога су биле три ћери, Катарина удата за Пају Куртовића, Јуцу, и Цану удату за чино-вика Милосаву Протића, које и данас живе и имају породе, осим средње ћери Јуце. А и Јова је ускоро у шлогу после смрти оца свога умро. Даље је Милосав оставио у животу другу жену своју Станицу, и с њом рођеног сина Јосу, који је данас ожењен и живи на свом добру као приватан човек, и две ћери Милеву доцније удату за неког Стојана Н. Ресавца трговца, и Цану (Стану) удату за чиновника Таласија Јелића Николаревића, који се и данас сви уживоту налазе.

Милосав Здравковић-Ресавић био је вишег раста, плећат, крупан, снажан, пун и темељит човек; спрема телу имао је и повећу главу; био је ћелав и косе смеђе, и кад је умро за дивно чудо редка му је се која проседа длака у коси на глави видети могла; бркове имао је тако смеђе, густе и повеће; чело је имао умерено; очи граорасте; образе је имао

осредње дуге и пупе; нос је имао осредње већи, а уста умерена; руке је имао велике, а мишице врло снажне.

Милосав је по нарави својој био врло добар, благ, тих, наметан и праведан човек, а кажу и добар јунак. Био је са сваким љубезан и пријатан без притворства. Он је се радо разговарао са наупеним људима, а тако љубезан је био и спрема сељацима и с најпростијим људма. И зато га је сваки волео и здраво поштовао.

Док је био у млађим годинама носпо је на себи одело народно турског кроја; а почем је постао Саветник увек је имао на себи Европско одело од црне чоје, а на глави шубару или фес. У јелу није много полапао био, а почешће је преко дана срко каву, пушио и по чашицу по чашицу пеленашке ракије.

Милосав је био шалтив и умео је свашта лепо у причала својим преставити, да га је сваки радо слушао кад што прича. Он је се више пута и у Кнежевом Дводу пред Њазом Александром што шта шалпо, и његове су шале са задовољством приimate.

Своју жепу Стаипју и децу здраво је волио, а од своји другова најволио је Милутина Петровића, брата Хајдук-Вељкова. Они се скоро један од другог пису растављали. Милосав је звао Милутина „Милкуља“, а он њега „Мика“; тако су један другог из милости звали и лепо називали се, а између себе никакова својта били пису.

Милосав Ресавац имао је у Свилајенцу лепу кућу и око ње у авлији више мали кућница, у које је госте примао. Кућа његова звата је „конак“ Ресавчев, а он је зват од народа „Господар Ресавац“. Не само из Бузирског него и из други околини округа тог краја тако га је народ звао и здраво уважавао и волео.

Његова кућа или конак била је сваком увек отворена, па био он сељанин, каков путник, трговац чиновник и ма ко други. Његова кућа никад није била без гостију. Он је сваког лепо примао на преноћије и угошћаво. Милосав Ресавац чинио је и многе милостиње спромашним и нужду трпећим сталекима, даво им је у јелу, пићу, брашну и огреву, а и новчано спротињу је помагао. Он је управо био народњи човек и отац спротиње.

Кућа његова са више соба била је лепо изнутра намештена. Усобн његовој, гди је он спавао, били су дувари окићени са разним оружијем, сабљама, пушкама, пиштољима све у сребру окованим, сре-

брним палацкама (кесама), коњским рахтовима и другим скупоценим стварима. Имао је у тој кући једну собу оцаклију, у којој је у кошну ватра горела, у којој је пушио, каву срко, а обично и госте примао.

Имао је и своје каруце, на којима је се возио, и више телећи и за јашање лепи коња, и све од његове пасмине, коју је велику имао.

У кући својој имао је више слугу и слушкиња, који су њега, његову породицу и госте послуживали. И тако у свему живео је лепо господски; и с правом народ имао га је Господаром звати.

189.

СТЕВАН СИЊЕЛИЋ

РЕСАВСКИ ВОЈВОДА.

(Са сликом безсмртија.) *)

Стеван Сињелић родио се у селу Грабовцу, среза Ресавског, пахије Ђуприске, и био је на кући богат човек.

Пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке био је Стеван Сињелић момак код Ресавског Оборкнеза Петра из Глојана.

Кад Дазлје пред устанак многе Кнезове и друге одбраније Србе на Србији изсеку, па и Кнеза Петра посеку. Тад пређе некако сва власт Кнеза Петра на Стевана Сињелића, који је такову као Кнез вршио.

Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804. год. у Јасеници устане противу Турака, очисти села и Рудник од Турака, дође с војском под Београд и обсади га. А после тог и више пахија од Турака очисти. Па кад године 1805. пође с војском да и јужне крајева Србије од Турака ослобођава, и да стане напут силној Турској војсци, која је се противу Србије под Апис-Пашом спремила, да у Србију упадне, тад Стеван Сињелић покрене Ресавце и први пут побије се са Турцима на месту *Јасенару*, 3 сата далеко од села Медвеђе, а на данашњем путу, који води од Свилајенца к Ђуприји. Он ту са Ресавцима и с неким Кривокућом, одбраним јунаком из Смедеревског села Марковца, у заседи дочека Турке, многе потуче, а остатак Турака отера у Ђуприју.

У овом боју пао је јупак Кривокућа, и прича се да га је убила пушка од Србске стране, само се не зна, јели то било нехотице или навалице из какве освете.

*) Види слику приложену у I. књиги „живот Кара-Ђорђа“ између стр. 208 и 209.

Срби врло зажале за тим јунаком; за то узме сваки по камен у руку и, бацивши на једно место на гомили, сваки рекне: „*Проклет био ко уби Кривокућу!*“

После овога боја, био је Стеван Сипћелић са нешто Ресавца у боју 1. Августа и на Иваковцу са Кара-Ђорђем и Миленком противу Афис-Паше и врло се добро у јунашству показао; гди је Афис био надбијен, рањен, вратио се у Ниш и одма скапао. И по свој прилици, после овог боја, Кара-Ђорђе је Сипћелића тад и Војводом те 1805. год. поставио.

У почетку Јануара 1806. год., кад Кара-Ђорђе нареди те Миленко с војском оде низ Дунав Поречу, а Јаков Ненадовић на Дрину противу Босански Турака, Младен Миловаповић оде Крушевцу, освоји га и Јастребцем планином границу Србије учини; а Петар Добрицац са Жипкић Капетаном оде, те истера мали број Турака из Бузрије, Параћина и Ражића и у Делиграду противу Турака од Ниша стане и утврди се.

Тад је с Добрицацем био и Стеван Сипћелић са Ресавцима, и у Делиграду осто је, и готово непрестанце бојак са Турцима био и Делиград чуво.

Године 1809., кад Кара-Ђорђе види целу земљу и Градове од Турака очишћену, смисли да се и даље из дотле постојећи граница Србије шири и народ Србски испод Турског ига ослобођава. Тако те исте године разреди Војводе са војском, те пођу у четири правца и предузму офензиву. Војвода Јаков Ненадовић са војском пређе Дрину и предузме пут преко Босне к Сарајеву; по пошто се Јаков у Босни у боју рани, врати се натраг у Бранковину те је се лечио. А Кнез Сима Марковић предузме команду и пође даље Сарајеву.

Кара-Ђорђе упадне у Херцеговину, освоји Сеницу, Нову-Варош и Нови-Пазар, и пође те се с Црномгором преко Пријепља саједини. Миленко Стојковић оде низ Дунав к Тимоку. А Милоје Петровић пође противу Ниша.

Ова последња војска под Милојем оде од Делиграда и преко брда спусти се Каменици на два дана пред Ђурђевдан 1809. год., постави се и распореди се по нахијама на по сата од Ниша, а неке чете прођу чак и иза Ниша, и тад шапчеве пограде. Начине 6 шапчева, и то: 1-ви на Чагару с оне стране Нишаве-Бинче, за који су се Војводе највише

препирали, начини шанац Војвода Стеван Смиђелић из Грабовца у Ресави и са 2.000 Ресавца у њега смести се. 2-ти шанац у горњим Матејевцима, где се кула налазила, начини Петар Добрић и он са његовом војском, и Хајдук-Вељко са својим 100 коњаника стане да претиче у помоћ оним Србима, где потребно буде. 3-ћи шанац начини се више гор. Матејеваца одонуд Каменице на брду Репишту, у који се смести Војвода Параћински Илија Барјактаровић из Извора, нахије Буџијске, да не да Турцима међу Србе. 4-ти шанац ископа се у Каменици као средиште, у који стане главни заповедник Милоје Петровић са нахијским четима, комором и чебаном. 5-ти шанац ископа се изнад Каменице по више цркве, у ком стане Војвода Млавски Пауљ Матенћ из Мељнице, нахије Пожаревачке, са Пожаревљанима; и 6-ти шанац ископа се у доњим Матејевцима, у ком се сместу Милојеви бећари. *)

Милоје Петровић био је главни командант те војске. Но с њиме нимало није се слагао Петар Добрић, који је изишао на глас због бранења Делиграда; па ако им је од Кара-Ђорђа и Совета препоручено било, да се слажу и слушају, ипак слагали се нису.

Па како су дошли под Ниш, у ком је мало Турске војске било, а и шанчеви били су забатаљени, Турци се јако забрину и поплаше. Милоје хтеде да одма на Ниш удари, али не даде му Добрић, него му каже да Турци имаду доста тонова па ће им досадити. Но после два три дана дође велика помоћ Турцима у Ниш, и тако се нападање на Ниш осујети, а Срби поставе се у шанчеве за одбрану.

Па како Руски главнокомандујући из Влашке не пређе доњи Дунав у Бугарску с војском да удари на Турке, као што је Кара-Ђорђу и Совету јавио да ће, тако велика сила Турска, чекајући с Русима посла, испуни се код Ниша и стане нападати на ушанчене Србе. Бојева је било сваки дан, али Срби су ји јупачки одбијали. Но кад Хајдук-Вељко после 7—8 дана оде с коњаницима да брани Гургусовац, Турци стапу још жешће на Србе нападати. Но кад самовољно и без икакве потребе и Добрић, мрзећи на Милоја, напусти свој

*) Ово је по причању очевидца Илије Ђосе, родом из Делиграда. Види Гласник, III, стр. 150 и 151. А Подполковник Јован Мишковић у новинама Истоку, броју 74 и 75 за 1878. год. говори да је било и на брду Пошаницу шанчева и свега њи 11—12. А и Милутиновић каже да је било 11 шанчева, види у Србијанке части III. на стр. 171.

шанац и оде после три дана за Вељком и издају учини, *) Србска војска ослаби.

**ТАД НАСТУПА СЛАВНА СМРТ БЕЗСМРТНОГ ЈУНАКА ВОЈВОДЕ
СТЕВАНА СИНЂЕЛИЋА И ЊЕГОВИ 2.000 ЈУНАКА РЕСАВАЦА.**

По одласку Петра Добрињац други дан 18. Маја кад виде Турци празан шанац, ползујући се тим, ударе на усамљени 1-ви шанац, који је био најближе Нишу и у ком је Синђелић био. Бој је вас дан трајао, но Синђелић Турке са својим јунацима Ресавцима јуначки тог дана одбје. Али сутра дан у среду но Св. Тројници 19. Маја 1809. год. Турци са свом силом ударе на Синђелића.

О нападу Турака на Синђелића шанац очевидци причали су овако: „Изиђоше, веле, коњници Турски прво све на белим, па за њима на зеленим, па на алатастим, па доратастим, па најпосле на црним коњма, а пред њима првим два коњичка топа. Па пошто свршише дову (молитву), избацише два топа, па се почну лагано од Ниша приближавати к шанцу на Чагару. И кад се шанцу приближе, Срби на њи осну само један плотун, па више немадиу кад, јер Турци јурише, па управо преко шанца у шанац међу Србе улете, гди су се клали са пожевицама и тукли кундачки са пушкама и с чим је се могло. Синђелић се са својима држао јуначки, али ко ће сили Божјој одолети? Војници Србски из други шанчева нису притрчали у помоћ Синђелићу: — или што нису могли без коњика, или што Милоје није дао? ово је тешко данас пресудити. О узроцима ове пропасти разпо се говори. Еле кад Турци својим мртвацима напуне јепдеке, пак живи преко мртви, навале у шанац и стану се клати и чупати са Србима, онда командант од шанца, Ресавски Кнез *Стеван Синђелић* потегне из пиштоља те упали дебану, и с многим Турцима и с оно Срба, што је још било око њега живи остало. одлети у ваздух. Тако пропадне сав овај шанац, осим три четирп човека, који су се међу Турке умешали и некако живи Божјим чудом остали, и то: Милош Ђук из Ђићевца са 7 рана и Дача из Дреновца са 12 рана, оба из Алексиначке пахије, и један из Ресаве. који је рањен изишао из шанца и поштанајући се јатаганом, коме је до пола глава разсечена била и патраг запосила га, и кад је он међу Србе дошо,

*) Да је Добрињац издао Србе, то је сам у Јашу пред смрт своју 1828. год. признао. Види Гласник III, стр. 154 и Србијанку час III, стр. 170.

превезе му главу Стеван Кара из Ресаве и доведе га жива до у Дели-град. *)

Е, тако јунак Спиђелпћ са својим Ресавским јунацима покаже свету и остави спомен потомству, како се умпре за слободу своје миле домовине. У Каменици на месту Чагару 19. Маја 1809. год. сдими у барутану пиштољ, оде телом у ваздух и на више к'пебу, ал славно по његово оста вечно на земљи; оста да се помње докле траје сунца и месеца.

Каменички бој, неслогу проклету и издају Милоја Петровића и Петра Добриња, а јунаштво и смрт Спиђелпћа и Ресавца, ево како Милутиновић црта.

10.

ОТПОБЈЕДИЈЕ.

„Право 'мате лијепе Ресавке
Неженит' се ни удават' муж'ма
Који ране показат' нејмаду,
И јунаштва, и заслуге обште
Као ваши перви и посљедни
Јунак-момци, вам' и Србству дика!
Каменице окршај знатан је,
Срб се разби, ал' при чести оста,
И варвари познаше оружје,
Нит' ће умрет' док' живота игде,
И у коме под небесног' свѣта,
А Војвода Ресавца Стеване,
Англеством се обесмрће самим —
По несретној мучно л' заборавној
Овда распри двојнице презреппх,
(Милоје и Добрињац)
Глупљи оста, (Милоје), а отиде ја
— ја... (Магарац-Добрињац)
Су шест стотин' Гургусовцу правце
„Браниг' Вељка?“ Та да није амо,

Ђе и треба, и збиљост се иште;
Пак ни тамо кад' небило боја,
Паче ли га сам нехтевши паћи,
У Делиград!...? сан боравит' пош'о!**)
Кад' глас војне и бакице креће...
Ово ли је Завичајца дело?
Срдјети се к'о балавче мало,
Што му с' педа, колико му зјаје;
И мамељук упорностће јавит',
Ал' је Христјан дужан повинењем
Вишим' судбам', та врлости путма.
Онај оста, него да не поста! (Мп-
лоје)
Како зглед'о многољудство Турско
Напанувше Ресавчева шанца
Усред' поља, и најближи'м бивша
Постављена с' две тисуће браће,
Ал' све Србка какве игда роди...
Да лчекају на плотуне Турке,
На топове, и на срца чврста;

*) Гласник III. стр. 152.

**) После у Делиграду несмелне Петар Добрињац дочекати Кара-Ђорђа од Новог-Пазара, него побегне у Београд, а затим одма пребегне у Панчево и оде у Влашку. И ово је јаван доказ издајства, као што је и сам пред смрт у Јашу признао; види Гласник III. стр. 154.

Ипак с' окола из' једанест шапцев'
 Удрит' прочи на плећа душману,
 Тим' га смести, узбит', и разбити.
 По разреду да се поступило
 Слава б' чиста побједу вјенчила,
 А' с' Милојем ткоб' зборпо после.
 С' тог' пстоме дух исчезе бречње,
 Како смотри пасртаје Турства,
 Сам несмједне, ни позволи коме,
 Већ' неколик' још својије сматље,
 Да нет'рче помагат Ресавцам',
 Борећим се, и близ' доспјевавшип'
 Тек' од' огња изгорјети силна;
 Још проклетипк!....? (Милоје)
 Младелова свећа и рукосад
 На свог' хата, па што пгда тутањ!
 Не остави с' чак до Делиграда,
 Не он да град, већ' град њег' да
 чува;
 Ал' од' правде и узајма свога
 Нејма с' куда, најзад' под мач' шију,
 Кад год' било, и ђегод-му-драго;
 Судија нам' посред' грудџи сједи,
 А судбина невиђиво срета,
 Док и Цербер палане нас грдни —
 Само Пауљ и су мало друштва
 Што с' усуди, те удари здвора
 Слабо, поздно...попадали храбри,
 И сав обкоп већ' испуњен Турцима
 Мрт'вим, живим', па преко њи здрави;
 Сам седми се Стеван затворио
 У џебану, одкле још се брање,
 А кад' виће, да и над њу псту
 Успјеше се па врвјевши Турци,
 Рече својим, на вољу им даје
 Од' два гора једно да загре.

Ил' ш'њим скапат', пл' на јуриш поћи.
 Отворио, радé поипсупшто
 Са јединим јатаган'ма бритким,
 Тер' пешто их што пзадр'о цигли,
 И оп јадник сав у ранап' тешким',
 Нит' мимош'о тко га не кључио;
 Донекле се једва одмакнувши
 Зацјепио од' муке и жеђи,
 Чак у шуми негди неког' Срба
 Пристигао, сустапша ли наш'о
 Уставио г' Богом побратив га
 Да причека расказат' му случај,
 Ипак на рукап' издахнут' му одма
 Вратив душу велерадо врукту...
 „Стеван нам' је Војвода остао
 Сам у Турц'ма, паске испустјевши,
 Ткоб' пзипш'о да за њега каже,
 Нек му стара ненада се мајка,
 Верна' љуба за бољег' удаје;
 А он пиштољ у џебану здими,
 Дигну себе, но и Турак' млоштво,
 Што их год се ту десило близу.
 Све у лагум, у небеса л' живе,
 Нек' причају Азретп-Алији
 Срб једини шта их потријебља;
 Себ' прегорјев највише се може!
 Сами Турци признавали посље
 Много хлџад' на број да их мање,
 Чак побједе већ' клонили' с' такве,
 И ако су кулу сазидали
 Од Србскије сву тобоже глава...
 Нег' видјевши да је чпсло мало,
 И побједи да придаду вида,
 К'врху псту својим' надзидају,
 Ал' памети с' не изградје случај.“*)

*) Овај је нацрт од Милутиновића цео штампат; из Србијанке, част III. од стр. 170—174.

Ово причање о смрти Војводе Сипђелића и погбији Ресавца на Каменици, а и сва друга причања и сви исторични списи овако тврде и криве Милоја Петровића и Петра Добрића да су они узрок пропасти Србске на Каменици били. Јер Добрић уочи саме пропасти узме своје људе и сам својевољно, непитајући никог, оде Вељку Гургусовцу Ђоја у помоћ, гди непријатеља није било, па нити га је видео ни пушке на њега опалио, и од Гургусовца одма врати се у Делиград, па се у њему затвори, као што Милутиновић каже, да у њему мирно спава. На ту несмелу дочекају Кара-Ђорђа од Новог-Пазара, него остави своје људе, па побегне у Београд. А за тим 27.—28. Августа са Митрополитом Леонтијем и Родофиникином пребегне у Панчево и одатле оде у Влашку. *) А заоставши Милоје Петровић, кад Турци навале на Стевана Сипђелића шапац, нехтеше ни он, а ни другима Војводама ни други шапчева нехтеше дозволити, да Сипђелићу притеку у помоћ и да ударе Турцима с леђа, које би ји сигурно разбили, а и Сипђелића са Ресавцима спасли. Један једини Војвода Пауљ Матејић, Влах из Мељнице, Пожаревачке нахије, што без ичје заповести са нешто мало својих људи искочи из свог шапца и пође Сипђелићу у помоћ, по и његови људи по већој части пагину, и он се у свој шапац врати.

Милоје кад види ту пропаст Срба, узјаше на коња, остави топове и муницију и у највећем переду са другим Војводама побегне у Делиград к Добрићу, гди се ту и он затвори, као што Милутиновић каже да њега Делиград, а не он Делиград да чува.

У овом боју, које на Каменици, а које у бегану к Делиграду, гди су Турци устопце Србе гомили, више је од три до четири хиљаде Срба погинуло. **)

Кад Кара-Ђорђе у Херцеговини чује за ову несрећну Каменичку: поразу, он одма пише Војводама, које су прешле биле Лим, упале у Васојевиће и сојединили се са Црногорцима, а и оним, које су упале у Босну и ишле Сарајеву, да напусте сва завојевата места, па да се врате у старе границе Србије. А он по том са својом војском појурити дању и ноћу к Делиграду, да остави Турке да пеби даље у земљу продјерали.

Тако је несрећни на Каменици пораз, издајом Милоја и Добрића

*) Види Совет Вуков на стр. 30.

**) Гласник III. стр. 133.

проузроковани, обуставио на све стране победоносно напредовање Срба, и да те несреће није било, како су и Русп на скоро у почетку Септембра преко Душава прешли, у Бугарској на Турке напали и од Србије на себе Турску силу одвратили, Кара-Ђорђе би можда тад, те 1809. год. сво Србство од Турског ига и господства ослободио.

Кад Турци Каменицом завладају и за Србима Делиграду оду, Паша Нишки пареди, те Срби сва телеса Србски јупака на Чагару са Сипђелићем изгинувши, у један јарак потрпају и земљом засну. А сутра дан пресети се и заповеди те Срби пста телеса опет из земље поваде и по пољу растуре, гди су ји пси и птице појеле.

Главе од погинувши Срба заповеди те се изодсецају, и за сваку обрече по 25 гроша опоме дати, који му такову донесе; наравно да је између ти допошено и Турски глава. И кад се такове доносити стану, Србима ћурчијама заповеди те су са такви кожу здерали и памуком пунили, које, кад се такви доста накупи, пошље ји у Цариград Падшии свом на пешкеш, као знак победе над Србима.

А потом заповеди те се од Србски одерали глава — лубања — на $\frac{1}{4}$ сата од Ниша поред Пиротско-Цариградског друма, а $\frac{3}{4}$ сата од села Каменице северно, између горњи и доњи Матејеваца, кула сазидана.

Та тужна кула, названа од Турака Беле-кула, која је од на Чагру погинувши са Сипђелићем јупака Ресаваца глава сазидана, и данас постоји. Та кула има изглед поред кржаве борбе Срба са Турцима у шанцу и запаљења барутане, гди су удови људски увне у ваздух одлетили, као што је на приложеној литографској слици са Сипђелићем, који је са пиштољем у руци сдимио у барут, насликано.

БЕЛЕ-КУЛА.

Сазидана од глава Србски јупака Ресаваца, славио са својим Ресавским Војводом Стеваном Сипђелићем изгинувши у Каменици у шанцу на месту Чагру 19. Маја 1809. год.

Кула је ова четвороугља, висока око 15 стопа. Две њене стране широке су по 13 стопа и 4 палца, а две по 13 стопа. Има наоколо у све четири стране по 56 редова глава, а у сваком по 17, дакле свега 952 главе. Главе су међу циглама у квадрату положеним уметуте, око глава, малтером кречаним углављене и узидане. Кула је покривена ћерамидом,

но кров јој је у рђавом стању. Унутра, у кули кажу, да нема глава, него само споља. *)

Кад ветар дува, онда неки тужни звук из свију они шупљи суви лубања зуји, и као да напомиње мимопролазеће путнике и потомке изгинувши на Чагру у Каменици Ресавски јунака са Спићелићем, како се за слободу свог отечества славно гине, и да се и они уче своје отечество љубити и за њега жртвовати.

Бесмртни Војвода Стеван Спићелић, какав је јунак био, то нам Каменица, Чагар и кула каже! А био је осредње висок, у плећима шпрок и кошчат, мало плавушаст, бркове је имао жућкасте, а косу на глави кудраву.

Славни Спићелић после своје смрти оставио је два сина, Петра и Николу. Од обојице има Спићелић унука и праунука, који и данас живе у селу Грабовцу у Ресави, Букуриског округа, као земљорадници.

Које крив за ову пропасти Срба на Каменици?

По свима списима историским — осим Вукови, који замотано по његовом начину брани Добриња, а баца кривицу на Милоја и на Младена, што га је упливом његовим Кара-Ђорђе поставио за главног команданта **) — и народним причањима за ову пропасти на Каменици, крив је тадашњи главни Командант код Ниша Милоје Петровић и њему подчињени Петар Добрињац. Обојица узети се могу под једнако за криве и издајце. Они се немогу кривити због њихове неуметности у ратовању, нити због оскуднице у храбрости, они су оба били поједнако доста вешти и храбри ратници. Но све је то код њих обојице ништа било, кад они режећи један на другог нису имали љубави према свом отечеству, ни срца према браћи својој, него су тако ниски били, те су због своје међусобне личне мрзости један према

*) Гласник III. стр. 149 и 150.

**) Овако као што је Вук полу бранио Добриња, у новије доба нашо је се те му подража и Г. Милићевић у Кнежевини Србији на стр. 800 и 801 и баца управо за то одговорност на оне, који су Добрињу, Милоја предпоставили, каже, да је Добрињац био старији и способнији и већи јунак од Милоја! А то све троје није постојало, него су равни један другом били (а да је Милоје био добар јунак доказа је то на Савакапији при отимању Београда 1806 год.) А на стр. 1041 и 1042 брани и Добриња, и старао се да потре оно казивање о издаји Добриња у Гласнику III. на стр. 154., које је доста сугласно са Вуковим казивањем у његовом Совету на стр. 77.

другом, оба издали браћу своју и толику многу честиту крв Србски Ресавски и многи други јунака дали крволочним Турцима на жртву.

Петар Добрињац је у очи самог грозног клања Срба са Турцима у Каменници оставио браћу своју и отишао без икакве потребе Гургусовцу, гди непријатеља није ни видео, а камоли пушку да је на њега избацио, и одма вратио се у Делиград, па је ту спокојно, по безсавестно дремо. *) И кад је чуо да Кара-Ђорђе из Херцеговине брза Делиграду с војском, Петар остави Делиград, па сам оде у Београд, одатле измеђ 27. и 28. Августа **) са Митрополитом Леонтијем и Руским повереником Родофиникином и његовим помоћником Недобом, побегне у Панчево, а одатле оде у Влашку. ***)

Није ли то издајник свога отечества и своје браће? Па има неки пристрастника — или нешто више — који би хтели да нешто Петра оперу и све на Милоја и на другог кога лагу да баце!

Переду Добрињаца с тим што он није био главни Командант код Ниша него Милоје, који су оба један другом и по заслугама и по вештини војевања и по старешинству равни били. Па које могао напред прорећи да ће они због тога, што нису у добром пријатељству били, и један на другог срдњу као балавчад имали, издају учинити? Неможе се тим нико прати ни правдати; а који такове људе пере и његова је савест прљава и нечиста. — Добрињу ако повољи било није, да му заповеда Милоје, требало је да непође с њиме у рат, па да и одступи од свог звања, тим више, што онда никакву плаћу Војводе имале нису, а не да изда браћу своју и отечество, па да побегне из боја, а и из земље. Ово последње је могао и пре Каменичке катастрофе учинити, па би онда светал му образ био.

Милоје Петровић, као главни Командант Србске војске код Ниша, из свога шанца мирно је гледао како Турци своју браћу кољу, па није им хтео у помоћ притећи, а ни другим Војводама допустити да то учине. Него кад Сипђелић са Ресавцима пропадне, остави топове и муницију, па с војском у највећем переду побегне у Делиград и ту се затвори. Нијел то право издајство? Још за Милоја кажу и то, да је

*) Види Србијанку част III. стр. 170.

**) Историја Павла Јовановића стр. 62.

***) Вуков Совет стр. 30.

од Наше Нишког нуну лубеницу дуката примио да изда Србе на Каменици.

Но ова издаја Милоја и Добриња није само по Каменичке јунаке грозна и убиствена била, гди је три до четири плјаде Срба мртви пало. Она је била удар за сву земљу. А где су они јунаци, који су на Тимоку, Морави, у Босни и у Херцеговини, ослобођавајући браћу своју, изгинули? Коју последњу област Кара-Ђорђе је готово сву од Турака ослободио био, и 35 хиљада Херцеговаца под своју заставу скупио. А шта би даље било, и дал би сво Србство те 1809. год. ослобођено било? За шта предпоставити се може да би, само да неби Каменички издајница Петра и Милоја.

То издајство и то проклетство Косовско улило се у Каменици у душу Петра Добриња и Милоја, те они издадоше браћу и земљу своју, и доведоше Србију скоро до пропасти. О! издајо нечуло ти се никад више у Србству то злокобно име.

Сад да видимо како су прошла ова два издајника? Ево како:

Кад се Кара-Ђорђе врати из Херцеговине и пстера из земље Турке, Милоје Петровић народном скупштином у Паланки буде избачен из службе и прогнат у Остружницу. Но он доцније започне опет о издаји радити, а кад се дозна, он побегне у Аустрију. Кога Кара-Ђорђе захте од Аустријске власти, да му га изда, и она га у Шабцу Војводи Луки преда, који га баца у тамницу и после га убије, главу му одсече и у Београд пошље, гди пред црквом на таџиру на углед и гнушање изложена буде.

Петру Добрињу Кара-Ђорђе опрости, и он се врати из бегства у Србију и да му се опет служба. Но он опет започне по својој глави и вољи противу правитељства и отечества свог радити и непослушан бити; за то он у Јануару 1811. год. буде осуђен скупштинским законом и у Влашку прогнат. Гди у прогонству патио је од тешке неке гадне болешчине и није се могао с душом пре растати, докле није пред Србима, које је к себи призвао, исповедио и признао, да је издо Србе на Каменици; тек је за тим у кратко време као издајник 6. Октомбра 1828. год. у Јашу умро. *)

*) Совет Вуков о смрти Добричевој стр. 77. А да је издају Добриња учинио и признао види Гласник III. стр. 154. И тврђење Милутиновића види Србијанку III. на стр. 170.

Како од Милоја тако и од Петра никакви потомака од свога рода данас живи нема, осим што Петар има још једну живу ћер удову у Београду, а друго од обадва, сво им је се семе затрло. А Петровог брата Стевана Добриња 1821. год. убио је Кнез Милош, зато што је противу њега буну дизо, по од њега има потомака.

190.

СТОЈАК КОНСТАНТИНОВИЋ

РЕСАВСКИ КАПЕТАН.

Стојак се родио у Призрену. Па како чује да је Кара-Ђорђе 1804. г. усто противу Турака, он се одма досели са породицом у Србију, настани се с кућом у Свилајевцу и стане у војску под командом безсмртног Војводе Спићелића, под којим за своје јунаштво и Капетаном постане, гди је у свима бојевима, у којима је Спићелић бој био, учествовао.

Године 1809., кад је Војвода Стеван Спићелић отиша са војском противу Ниша, и Капетан Стојак Константиновић са својим војницима био је, и на Каменици у шанцу Чагарском, јуначки борећи се 19. Маја славно са својим Војводом Спићелићем и својим војницима погинуо је.

После славне смрти своје оставио је Стојак два сина, Јована и Димитрија. Од Јована и данас налази се у животу син Јанко, презивајући се по очиниомену Јовановић; а од Димитрија, који је се оженио са Великом, ћерком Буљукбаше Првула Павловића из нахије Пожаревачке, налази се у животу син Константин Великић, који се призива по материниомену, зато што му је отац у младим годинама умро и мајка га имено Велика одгајала.

Константин Великић је земљерадинк, а и трговинио занима се, добро је имућан и човек врло разборит, паметан, окретан, добар беседник, добро писмен и народни човек, кога је народ Ресавски и за посланика бирао и на народњу скупштину од 1875. год. слао.

ИЗ РАЗНИ МЕСТА.

НЕКОЛИКО ЖИВОТОПИСА СЛАВНИ ЛУДИ НА ПОСЛЕДКУ ИЗРАЂЕНИ.

191.

ЈАКОВ ПОПОВИЋ

прозвати

ЈАКШИЋ И ПАНЦИРЛИЈА.

Одакле је Јаков Поповић родом, гди је одрасто и књигу изучио непознато нам је. Но он је био добро писмен и доста учен човек.

Његово је право име Јаков, а презиме Поповић, но он је познат са придодатим му презименом „Јакшић.“ Одкуда је он тим презименом прозват, ево како о том Симе Милутиновић прича:

Јаков је био у Београду код коњаничког и пешачког екзерцир-мајстора Капетана Михаила Ђурковића ађутант, па у Београду о свом трошку оправн старе неке развалине двора негдашњи . . . Јакшића, у које се смести, те је ту становао. И одтуда из шале прозват буде „Јакшић“ и под тим презименом осто је за целог живота његовог. А панцирлија зват је што је на себи панцир поско.

У каковом је чину или звању Јакшић у доба Кара-Ђорђево био, није нам познато, но само у толико да је код Ђурковића службу ађутантску вршио, и мора да је и он у екзерципру војничком познат био.

Кад је пропаст Србију 1813. год. задесила, и кад су многи Срби и Србске старешине, за спасти свој живот од Турака, у Аустрију пребегле, тад је и Јаков Јакшић у Аустрију прешо и у Новом Саду настанно се, гди је живио.

Године 1815. кад поново Срби устану противу Турака, Јаков Јакшић дође у Срем у село Прогаре и са Војводом Симом А. Ненадовићем пређе на Забрежју у Србију и заједно са капелмајстором Аксентијем Добошаром званим, и знаменитим ајдуком Станком, који је код Генерала Црвенке у Земуну као слободњак и љубимац његов у служби био, и оду Ваљеву, гди Јакову Симе повери коњанике, те је с њима управљао. Из Ваљева оду на Рожањ, а потом сиђу у Мачву у Црниљево, гди је Симе Ненадовић у одсуству Војводе Петра Молера главни Командант над војском био.

Кад се Петар Молер из одсуства од Пожаревца, гди је при узимању истога у боју био, врати, пређе Мараш-Паша са војском Дрицу, дође на Дубље и ушанич се. Петар Молер одма 13. Јула узме неки део пешака и са њиме Јакова Јакшића са коњаницима и увече поћу по највећој киши оду Дубљу противу Мараш-Паше, кога Петар Молер са војском обколи и стане на њега са свију страпа пуцати, узнемирати га и недати му да спава него да га са Турцима замори, како сутра да се лакше над њим победа одржи.

Јаков Јакшић са коњицом стајао је подаље од Турског шанца и без дјејства. Но како је непрестано киша јако надала и помрчина таква била, да се ништа видити није могло, у стојећу у помрчини покис-

питу коњицу негову уђе нека стра, па у трупи нагне бегати Шабцу и не заустави се до *Јереске* ћуприје, с којом и сам Јакшић оде, па кад види да су му људи без икакова узрока побегли, он ту остави коњицу, па се сам к Дубљу врати, да се увери зашто му људи побегоше. Идући путем певао је гласно оваку Руску песму: „*Ој Марушка, мила душка, голубушка*“ и даље. Ову песму по Руски певао је зато, да Србе гласом обрадује и боље окуражи, а Турци да чују и да мисле да противу њи и Руска војска долази, да ји застраши. Чувши ту песму Војвода Прота Никола Смиљанић, позна да је Јакшић, па изађе пред њега и кад види да је сам, пошље га одма да одтрчи натраг и да коњанике доведе, почем нема никакове за њи опасности, да су бегати морали. Јакшић се врати опет натраг без певања и код *Јереске* ћуприје нађе све у скупу коњанике, па кад ји увери да нема никакове по њи опасности, склопи ји, те се сви натраг врате. Јакшић је ипак пред коњицом по даље напред ишо, пево и коњицу куражио да се ништа не боји, и тако у село Дубље дођу, препоће, и сутра дан 14. Јула, кад им јошт Кнез Милош и Сима А. Ненадовић са војском у помоћ дођу, ударе на Турке, разбију ји и Мараш-Пашу са 83 Турчина заробе.

Па како Срби одма после ове битке у Ћуприји мир са Везиром Марашли-Али-Пашом учине, и Турска војска дође у Београд и смести се, Марашли-Али-Паша, за стишати Србе, установи неку народну Србску канцеларију, у коју дође из сваке нахије по један човек за Кнеза са писарским персоналом; у ту канцеларију намењен буде и Јакшић Папирлија за комесара, те је од народа примио и рачуне водпо од ране, мяса, масла, дрва за огрев, зоби за коње, и други дацција које је народ за издржање Везира Марашлије, његове тевабије и војске Турске бесплатно доносио. *)

Доцније кад се та канцеларија преустроји и у Крагујевцу под Кнезом Милошем установи народни суд, Јакшић је био при народној каси као рачуновођа, а за тим је посто и био главни благајник народне касе до 1839. год. докле Кнез Милош пије из земље прогнат, а потом кад се установи нарочито Министерство финансије, Јакшић стављен буде у пензију и као пензионер живео је биће до 1850. год., гди у Београду умре и укупат буде у Палилули код цркве Св. Марка.

*) Историја Милутиновића стр. 186., 209., 323., 328., 394. и 485.

Јаков Јакшић Папцирлија био је вредан раденик и веран служитељ свога народа; он је преко своје руке претурнио милионе народних дуката, од који пишу тад вођени рачуни и контролисани као што се то данас чини. Он је новце народне сам примио, у свој једини дневник заводио и у касама чувао као своје добро, такве је по устменом налогу Кнеза Милоша коме је он заповедао, падаво без признаица, и никад није било случаја да му је новац из благајне фално, за које он неби знао, коме је колико издато. За целог свог живота штедно је, али ништа више после смрти своје оставио није, до једну кућу у Београду у Савској улици.

Он је био средњег стаса, тела пуног, главу је имао умерену и округлу, био је косе смеђе, а у лицу руменкаст. Био је врло бистар и велики раденик, а у нарави и у свом понашању био је врло добар, у друштву био је весео, шаљив, пун досетљивости и прича. Јаков је после своје смрти оставио јединица сина имено *Владимира*, који је био професор велике школе, а данас је у Министарству финансије одељења статистичког Началник I. класе; он је врло научен човек, говори више страних језика, велики је книжевни раденик, врло смиран, више љуби самоћу, и у свему свом понашању достојан је син његовог оца Јакова Јакшића. Даље што о Јакову Јакшићу није нам познато, но мислити се може да ће његов син Владимир ма кад подпуни животопис његовог оца написати, а за сад од нас је оволико.

192.

ГЕНЕРАЛ ЗАС

РУСКИ КОРПУСНИ КОМАНДАНТ

и

ПОЛКОВНИК ЦВИЛЕНЕВ.

О Генералу Засу и Полковнику Цвиленеву, гди су рођени и даље о животу ранијем њиновом немамо података. Но 1810. год. кад је се Србска и Руска војска на Варварину под Графом Орурком против Турака борила, Зас на крају Септембра са 6 баталјона пешака, 5 ескадрона коњаника и једном четом козака на Дуду прешо је преко Дунава у Србију. Видински Паша кад види прелазак Руса, повуче посаду из Негодине и Праова к Брегову. Потом Зас пошаље Полковника Цвилењева противу Кладова, кога су Срби под Добрињцем у обсади

држали, гди им се посада од 500 Турака преда, коју Цвиљењев у Турску одпусти под уговором да не војују више противу Руса. У Граду нађу 21 топ и 6 застава. А у половини Октомбра сва ова, као и друга Руска војска остави Србију и оде у Влашку.

Оволико се зна о раду у Србији ова два Руска официра.

193.

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР БАЛЛА

и

ПОЛКОВНИК КОНСТАНТИН ПОЛТУРЕЦКИ.

Кад је Русја помоћ Србији у војсци 1810. год. дала, и кад сва Руска војска патраг се из Србије у јесен у Влашку поврати, Кара-Ђорђе са Советом пошље своје посланике у Влашку, те благодаре главнокомандујућем на тој помоћи и умоле га, те им на крају 1811. год. *Кушуров* пошље *Балу* са Најшлотским баталионом, који у Београд дође и кога Срби са највећим одушевлењем приме. Од које војске одређен буде Полковник Полтурецки, те поседие Бању и Гургусовац. Но кад *Кушуров* 1812. год. 16.—28. Маја у Букурешту са Турцима закључи мир како за Русју тако и за Србију, сва се ова Руска војска у јесен патраг у Влашку врати и противу Француза оде.

О овим официрима оволико се зна, а о њиховом ранијем и доцнијем животу непознато нам је.

194.

ГЕНЕРАЛ ГРАФ МАРКО КОНСТАТИНОВИЋ ИВЕЛИЋ.

О Руском официру и државнику Ивелићу немамо о ранијем и доцнијем животопису његовом података. Но само он је се у Бокн Которској у Далмацији као Руски посланик налазио.

Кад је Кара-Ђорђе 1804. усто противу Турака у Јасеници, тад и Јаков Ненадовић подига је Ваљевску и Шабачку нахију, и пошто је Шабац од Турака освојио, писа је Графу Марку Ивелићу у Котор, посло му молбу за Цара Александра I. и молбо га да поради да би Цар помого Србском народу и избавио га од Турског зулума. *) Марко Ивелић је ту молбу Јаковљеву посло Цару Александру у Петроград,

*) Види Ивелића одговор на то писмо од 27. Октомбра 1805. год. у ово књиги напред на стр. 350.

у сјед које је Руски Министар инострани дела Киџаз *Чарториски* по заповести Царевој, под 3.—15. Фебруаром 1806. год. писо Руском посланику код Турске Порте у Цариграду господицу *Италијском*, и наложио му да он представи Порти и Султану *Селиму* у име Цара Александра као његовог сајузника и пријатеља, и најави му да он преставе од оружања противу Србије, и да народу Србском у Србији подарп права, да се неби они принуђени нашили, бацити се у наручпје Француза и даље. *) Од после овога нема података да је Граф Марко Ивелић утицо у Србске послове Кара-Ђорђевог доба.

Но тек кад је Русија са Турском 16./28. Маја 1812. год. у Букурешту мир како за Русију тако и за Србију углавила, Марко Ивелић послат је од Руског Двора у Србију као посланик, те је он на скупштини у Манастиру Враћешпици 8. точку Букурешског мира Србима објавио и преволео Србе да на тај мир престану, гди су му морали и заклетву на чистом белом папиру положити, који је он сам својим рукописом испунио, пошто су му се на пети све Војводе подписале и печате своје заједно са Кара-Ђорђем удариле. — Ту је донео и многе ордене, те ји је Србским Војводама пораздаво. **) Даље се о њему ништа више незна.

195.

ЈАНКО ГАГИЋ

ГРОЧАНСКИ БУЉУКБАША.

Јанко је рођен у Болечу, нахије Београдске и ту живио. Он је био под добрим Мустафа-Пашом Буљукбаша, и на гласу народни човек.

Кад Дахије у почетку Јануара 1804. год. започну да по Србији све Кнезове и друге главне људе тамале, тад и на Јанка Гагића пошљу Турке да га убију. Но Јанко некако дозна, па из куће избегне.

Но Турци кад дођу његовој кући и пенађу га, они увате његовог синчића и поведу га у Београд, и кад буду на једној ћуприји, зауставе се и стану говорити да му дете посеку, кад му оца уватили пису. Гагић је непрестано ишо поред Турака кроз честу, да га ни опазили пису. Кад чује договор Турака, зажали сина, па прсзре свој

*) Види писмо у Голубици V. од стр. 142—146.

**) Историја Милутиновића стр. 20. и Мемоари Проте Ненадовића стр. 220.

жпвот, п из честе повиче: „Ако је шерда вера Турци, да ће те пустиши дече, ја ћу вам се предаши сам.“ Тврда је вера, одговоре Турци, да ће мо ти пустити сина, а теби шта буде. Гагић пзађе из честе положи оружје! Турци му сина пусте, а њега одма посеку.

196.

КАРА-ПАВЛЕ СИМОНОВИЋ.

Кара-Павле је родом из Смедерева. Шта је био пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке, п шта за време ратовања Срба са Турцима незна се. Но он је 1813. год. у време пропасти Србске пребегу у Аустрију п одатле 1814. год. са другим Србима отишо у Русију п у Хотину наставио се п ту живио.

Године 1817. кад је Кара-Ђорђе пошо за у Србију, дошо у Букурешт п ту се неко време задржо, одатле поручио је у Хотин да му се коњи у Земун доведу.

Тад Кара-Павле са Радованом Сењом, момком Кара-Ђорђевић, одведе коње у Земун п по палогу Кара-Ђорђевог кад се јаве Буљукбаши Петру Јокићу, од истог узпаду да је Кара-Ђорђе у Смедеревској нахији у селу Радовању погинуо. Они се тад преко Темшвара врате натраг жалостни у Хотин.

После Кара-Павле осто је у Хотину до 1830. год. п потом дошо је у Србију п у Смедереву наставио се. И тек види се да је 1848. год. био члан окружног суда у Букурџи. Кад је умро п јели после себе потомака оставио непознато нам је.

197.

ВЕЛИСАВ СТАНОЈЛОВИЋ

ЧЛАН СОВЕТА.

Велисав је родом из Трешњевце, среза Бјелпчког, нахије Јагодинске.

Шта је Велисав био пре устанка Кара-Ђорђевог противу Турака п за време борбе Србске, незна се. Но он је као човек уважен од народа после смрти Советника старца Вукомана, изабрат на његово место, за члана Совета, у ком је осто до пропасти Србске 1813. год. Те године пребегне п он у Аустрију, а 1814. год. са Кара-Ђорђем п другима оде у Русију п настави се у Кишиневу, гди добије од Руског

Двора издржање као и други његови другови, гди је ту живио докле и умро није.

После своје смрти Велисав оставио је једног сина Симу, и ћер Стану, и они се из Кишињева 1831. год. врате у Србију.

Доциније Стана под владом Кнеза Мијаила уда се за његовог Министра Стевана Радичевића с киме није деце имала.

А Сима био је у Министерству внутрени дела писар. Но кад Кнез Мијаило 1842. год. побегне из Србије, оде и Сима за њим и настави се у Новом Саду. Но кад Кнез Александар Кара-Ђорђевић дође за Владара Србије, по кратком времену врати се и Сима у Србију, кога Кнез Кара-Ђорђевић доциније узме за свог ађутанта, гди је био код њега до 1858. год. И кад на концу те године Кнез Кара-Ђорђевић напусти владу и оде из Србије, а на његово место дође Кнез Милош; Сима онет без службе остане, али ипак кроз неко време постављен буде за Началника среза Посавског, округа Ваљевског, на Убу. Но кад Милош 1860. год. умре и Кнез Мијаило предузме владавину, он Симу премести у Шабачку Посавину за среског Началника, а потом Сима постављен буде и за помоћника Началства Шабачког, у ком је званују 1866. год. у Шабцу и умро.

Сима је био ожењен, но са женом није деце имао.

Сима је био врло поштен, веран својим владарима, и точан вршиоц закона. Кад је умро било му је око 56. година.

198.

МАРКО ОБОР-КНЕЗ

ЈАСЕНИЧКЕ КНЕЖИНЕ.

Кнез Марко Н. родом је из Орашца, среза Јасеничког нахије Крагујевачке.

Кад је Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804. год. победио Турке у Топли код његове куће, и пошо кроз села, те народ на оружје дизо, и Турске ханове палио и Турке тамашно, идући тако састане се са Станојем Главашем, око кога скупи се већи број Срба и Кара-Ђорђе са истима оде у Орашац Кнеза Марка кући, гди се ту скупштина на Сретеније Господње 2. Фебруара у једном шумарку испод куће Кнез Маркове учини, на којој Кара-Ђорђе од сакупљеног народа од 2.000 душа изабрат буде за Врховног Вожда народа Србскога, гди му се сви закупу да ће му вери бити и слушати га. На тој скупштини био

је и Обор-Кнез Марко, који је се и он на верност Кара-Ђорђу заклео, и даље остао, те је у Јасеници кнезово. *) Даље што о Кнезу Марку незна се ништа.

199.

БУКА КНЕЗ ЛЕПЕНИЧКИ.

Кнез Бука је родом из Јагњила среза Лепеничког, нахије Крагујевачке.

Буку је као Кнеза Лепеничког застао устанак Кара-Ђорђев на Турке 1804. год. и он је био на скупштини у Орашцу на Сретење Господње 2. Фебруара 1804. год., на којој је Кара-Ђорђе за Врховног Вођу народа Србског од главара и од сакупљеног око 2.000 уставшег на оружје народа изабрао. И пошто су се заклели Кара-Ђорђу на верност, Кнез Бука остао је и даље над Лепеничком Кнежином. По паденију Србије 1813. год. он је заосто у Србији па и под Турцима био је Кнез у Лепеници.

Кад Срби 1815. год. наово устану противу Турака, Кнез Бука са својим Лепеничанима и он је одма усто, гди у Црном Врху од Крагујевачки Турака у боју многе ране задобије, но јп ипак преболе.

Шта је даље с њиме било и кад је умро незна се, по кажу да је био врстан и добар старешина, и добар јунак.

200.

МАРКО И СТЕВАН Вилиповић

ЛЕПЕНИЧКИ КАПЕТАНИ.

Марко и Стеван Вилиповић рођена су браћа, родом из Јагњила у Лепеници нахије Крагујевачке.

Како је Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804. год. усто противу Турака они оба одма пошли су уз Кара-Ђорђа, и били су у Орашцу на скупштини 2. Фебруара на Сретење Господње, на којој је Кара-Ђорђе за Врховног Вођа народа Србског изабрао.

Марко био је и пашеног Кара-Ђорђевог, за ким је била удата сестра госпоје Јелене жене Кара-Ђорђеве. Они су оба прво пошли уз Кара-Ђорђа и били су момци његови. Но кад су изашли на глас као јунаци, њи је Кара-Ђорђе оба поставио за Капетане.

Да ли су гди у боју погинули или код своје куће поmrли немамо података.

*) Историја Милутиновића стр. 210.

НАУМ КРНАР

СЕКРЕТАР КАРА-ЂОРЂЕВ.

Наум Крнар је био Грк, родом из Тесалије.

Дал је Наум пред паденије Србпје 1813. год. био као Секретар Кара-Ђорђевић и сљедио у Аустрију пребего, а потом и у Русију 1814. год. отишао, незна се. Но пре узети се може да није, него да га је Кара-Ђорђе у Хотину у Бесарабији себи за Секретара узео, а нарочито кад су се у Бесарабији 1816. и 1817. год. многи Грчки добровољци оружали, у екзерциру вичбали, и за обштин устакан християна у Турској царевини спремали се, да га је тад Кара-Ђорђе себи за секретара и тумача Грчког и Турског језика, на препоруку Грчки Етериста, а може бити и на препоруку самог Графа Каподистрије бившег Министра Руског, а и Влашког Књаза Империјалца к себи узео.

Јер Крнара теком је познато име постало кад је Кара-Ђорђе на Петровдан 1817. год. тајно у Србију прешо, и кад су оба у селу Радовању нахије Смедеревске 13. Јула живот свој од намештеног Кнезом Милошем Обреновићем крволочног убице Николе Новаковића, Вучићиног момка живот свој изгубили. Никола је, као што је у животопису именован неумрлог Кара-Ђорђа у I. књиги нацртано, прво убио сикпиром спавајућег Кара-Ђорђа, а по том из дуге пушке Наума Крнара умивајућег се на извору, који је пониже колебе, у којој је Кара-Ђорђе боравио спавао био, да се умиве у тиквици воде завати и своме господару Кара-Ђорђу донесе. Тад је тог магновења Никола, Наума убио.

Крвник Никола Новаковић пошто је у колеби паслоњеног на грм седећег и спавајућег Кара-Ђорђа сикпиром убио и главу му одсеко, теком је онда убио из пушке и Крнара, стрчо к извору, те и њему главу јатаганом одсеко, узео је са собом, однео у колебу и обе метуо у коњске зобнице, однео ји у Коларе, а потом одма одатле однео у Београд и предо Кнезу Милошу Обреновићу, које је Милош однео у Београдски Град Марашли-Али-Паши, те ји је видио и позно, а потом дао је, те је са исти Пеја Н. Турчија кожу са глава одеро, памуком напунио, и потом опет Марашли-Али-Паши однео, те ји је у Цариград по Татарицу Султану на пешкеш и увиђење посло, које су обе пред Султанском палатом-серајом 7 дана на увиђење изложене биле, а потом су смештене у Турски музеј знатности те су чувате, одакле кажу

да су ји чак доцније пеки Грци украли и у Атину однели, гди се и данас у музеју чувају.

Пошто је погинуо Кара-Ђорђе и Крнар, и главе њихове одишене, тела њихова укопо је у једну гробницу поп Јован са Драгићем Војкићем из Радовања, по пиже колебе под једним брестом, одакле, Кара-Ђорђево тело 1819. год. пренето је у Тополу и у њиме сазидатој цркви Св. Богородице сарањено, а Наумови остатци и његов пепео и данас се у тој првој гробници под брестом у селу Радовању налази.

Главу-лубању Крнаруву Пеја Ђурчија, кад је са ње кожу с косом одеро, укопо је исту близу врата са источне стране старе Београдске цркве уза зид, и кад је стара Београдска црква срушена и нова издана, Бог свети зна шта је с њом било и дал је гди укупата.

После смрти Наум Крнар оставио је једног синчића пмено Јоцу, који кад је по одрастао, презиво је се по очином имену „*Наумовић*.“ Он је био коњанички официр у Србији, а у доцније време био је и први Ађутант код Књаза Александра Кара-Ђорђевића у чину Полковника, а затим је био окружни началник, потом стављен је у пензију и као пензионер 28. Децембра 1878. год. умро је у Београду и укопан код цркве Светог Марка у Палилули на Ташмајдану. Кад је умро било му је око 64 године.

Јоца Наумовић, *Крнаров* син, био је врло леп човек, повишег стаса, тела коштуљавог, крупног и облог, главу је имао о средње већу, косу на глави црну, чела умереног, очију граорасте, носа римског типа, бркова црни густе и повећи, уста умерени, а лице имао је црпурасто и руменкасто, са осредње дугим облим образима. Нарави био је доста озбиљне и врло пријатан, окретап вредан и умно блстар, био је врло ваљан способан и точап официр.

Јоца био је ожењен и после себе оставио је у животу једну ћер имено: Мацу и три сина Михаила, Мирка и Боју, ученика гимназијални школа.

Оволико нам је познато о Науму Крнару и његовом сину Јоци Наумовићу, и њиховом потомству, можда ће се ко доцније наћи да о овој породици више што рече.

202.

ИСАИЛО ЛАЗИЋ.

ПОСАВСКИ БУЉУКБАНА.

Исаило је родом из Уроваца, среза Посавског, нахије Ваљевске.

Исаило је пред Немачки рат са Турском 1788. год. био у Аустријским фрајкорима и екзерциро се у Каменци код Варадрина, а потом под Кнезом Алексом Ненадовићем војево је противу Турака, а после окончаог Немачког рата 1791. год. вратио је се у Србију и био Буљукбаша код Кнеза Алексе.

Кад Кнез Алекса 23. Јануара 1804. год. од Дахије Вочића у Ваљеву посечен буде, и Јаков, брат Алексин, стане у Ваљевској нахији са Протом својим, синовцем, подизати народ на оружје противу Турака. Исаило Лазин одма са Попом Леонтијем тако из Уроваца ископи на оружје 1.000 Посаваца и 17. Фебруара те наоружане Србе одведе Јакову Ненадовићу и одма оду пред Турке у Бељин, који су пошли Ваљеву. Ту се са Турцима 25. Фебруара побију, њи разбију. гди много Турака мртви падне, но и храбри Исаило Лазин погине. *)

Исаило је био вешт и извечбан војник и кажу добар јунак, да ли кога од те породице данас има непознато нам је.

203.

ПОП ПАНТА И СИМА ПАВИЋ.

ТАМНАВЦИ.

Оба ова свештеника родом су из Бранковине, среза Тамнавског нахије Ваљевске, Симе је био син Попа Пантин. Оба ова свештеника како је устанак Србски букнуо у Ваљевској нахији 1804. год. противу Турака, полетили су у бој са крстом и оружијем у руци и храбро војевали су под Јаковом Ненадовићем.

Кад је Војвода Јанко Катић у Месарцима пред Мишарску велику битку 1806. год. од једног старкеље Турчина, који је Србима у робство пао, невером погнуо. Панта је скочио с коња Турчина с чепо и везо, кога после брат Јанков, Марко Катић посече. Приче је Поп Панта да тај стари туркешања, који је убио великог јунака Катића, заједно са његовом кратком од једног аришина дугом пушком, из које је Катића убио, није вредно ни два гроша, тако је Турчин одрпако био, и злочеста његова пушка. **)

Поп Панта и Поп Симе оба умрли су од природне смрти код своје куће у Бранковини, и од Попа Симе и данас налази се у животу његов син Поп Данило, врло скроман свештеник, и он је члан конзисторије Шабачке.

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 6., 60., 66. и 67.

**) Мемоари Проте Ненадовића стр. 172.—173.

204.

ДАМЊАН МИЛЕНКОВИЋ

ТАМНАВСКИ БАРЈАКТАР.

Дамњан је родом из Котешице, среза Тамнавског, нахије Ваљевске.

Како је Кнез Алекса и Бирчанин Илија у Ваљеву 23. Јануара 1804. год. од Дахије Вочића посечен, одма је Јаков Ненадовић брат Алексин отишао у народ и започео га на устанак противу Турака дизати. Уз Јакова је одма престо и Дамњан Миленковић и војево је јуначки, докле при освајавању Ужица на Св. Илију 20. Јулија 1805. год. и погинуо није.

Дамњан је прво уз Јакова био његов момак, а пошто је се као јунак у боју противу Турака показао, њега је Јаков узео и за свог барјактара, и био је са Јаковом свуда у боју, гди је год он бој био

Јаков је Дамњана 1805. год. шиљао и у Црнугору Св. Владимиру Петру Петровићу Његушу I., а и у Рисањ Руском посланику Графу Марку Ивелићу са писмама, у којима ји је молио да помогну Србском усташем народу у Србији, и да Ивелић од своје и народа Србског стране умоли Руског Цара Александра I. да се код Султана заузме за Србски народ да му се права даду. Дамњан је ајдучки преко Босне и Херцеговине провукао се, писма однео и одговоре Јакову донео. *)

Он је, причали су, био врло трезвен паметан човек, и велики јунак.

205.

САВА САВКОВИЋ

ТАМНАВСКИ СТАРИ ВОЈНИК.

Сава је родом из Котешице, среза Тамнавског, нахије Ваљевске.

Кад је Кнез Алекса Ненадовић и Бирчанин у Ваљеву 23. Јануара 1804. год. од Дахије Вочића посечен; Ненадовић одбегну са породицом њином у планину Посово у збег, и стану се спремати да подижу народ противу Турака. Но Турци у Ваљевској нахији поплашени том сечом Кнезова, а, чувши да је Кара-Борђе у Јасеници већ усто противу Турака, увиде да је и у Ваљевској нахији узмућен народ, и да

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 99. и 180. Види и одговор Графа Ивелића у Јаковљевом животопису на стр. 350. ове књиге.

Ненадовићи спремају се за устанак да освете Кнеза Алексеу и Кнеза Бирчанина, стану гомилом селити своје породице за у Босну.

Прота Ненадовић види и он бегајућу са Уба гомилу Турака, па за уверити се дал би народ на позив њихов усто на оружје да светн Кнезове, и да себи слободу извојевава, да ји више Турци једног по једног не секу. Оде у Котешницу своме куму старцу Сави Савковићу да га запита и опроба шта ће он за устанак рећи. И кад га за совет упита шта да раде? Савковић му рече: „*А шта ћемо кума Прото, што је било биће опет; но ми сви жене и децу у шуму за брдо, а ми пушке па на брдо, па што коме Бог да!*“

Прота ободреп речима овог старог опитног војника, обвесели се, и стане с поуздањем дизати са стрицем својим Јаковом народ на оружје, гди се 15. Фебруара на Браковачком вису до 700 оружани људи под развијени барјак пскупи. *)

Нека је слава покретачу за Србску слободу старцу Стави Савковићу Котешанину.

206.

ПЕЦА-ПЕТАР

ИЗ КЛУБАЦА.

Пеца је родом из Клубаца, у Јадру, нахије Подришке.

Пеца је пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке био ајдук. Кад устанак Србски под Кара-Ђорђем 1804. год. будне, Пеца приљуби се Србском устанку, и он је са Србима храбро војево, и као што су му места у Подрињу као ајдуку позната била, он је у спровођењу Срба велике им услуге чинио.

Године 1813. кад је Војвода Молер у Лозничком шанцу од Турака обседнут био, па се нашо принуђен, те је својом крвљу писмо написао, и у истом тражио помоћ; предо га је Пеци, и он провуче се између Турака, однесе га и преда Војводама, но помоћи није могло бити, те после неколико дана и Молер са својим војницима прокраде се ноћу, и из Лозничког шанца избегне.

Пеца је живио до 1851. год. код своје куће у Клубцима, по те године разболе се и умре.

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 59.

ШТАМПАРСКЕ ПРЕДВИЂЕНЕ ВЕЋЕ ПОГРЕШКЕ.

На страни	у реду	стоји	а треба
2	22	чезме	чесме
10	30	сређом	срећом
11	32	Червец	Чернец
15	33	гуђајући	гунђајући
16	13	нејмаи	нејмам
44	20	ми	му
45	26	одговоримо	одговорили
48	9	езика	језика
52	1	Ставава	Стевана
71	13	пречаи	пречац
73	9	подпомага	подпомагала
73	17	несплушавиш	несплушавши
80	24	границата	границама
83	35	Србског	Србском
83	36	неваље	неваљале
85	9	несрећу	несрећи
89	9	номоћ	помоћ
93	9	турпи	турци
94	25	зајурим	за јуриш
96	32	но пет	и опет
102	10	немо	нема
113	30	тако	врло
122	6	за штому	зашто му
122	6	доно си	доноси
122	23	у даре	ударе
128	32	вредно	вредно
147	2	Карловима	Карловцима
154	1	бегајули	бегајући
173	27	једког	једног
177	4	пословиша	пословима
183	5	Еванље	Еванђеље
186	13	власи	власти
214	17	Добрара	Добрача
221	7	главим	главним
229	11	отровено	отворено
239	27	подпис	погпне
263	27	поћи	ноћи
272	32	Инда	Онда

На страни	у реду	стоји	а треба
276	6	поћи	поћи
293	20	мм	им
360	32	шинану	шинану
377	29	писмо	писмо
410	10	нужду	у нужди
413	10	брага	брата
498	7	лукаго	лукаво
500	18	гипу	гипу
516	14	срти	срти
610	27	не само	на само
624	17	Чучић	Чучић
647	36	Зујамвића	Зујаловића
669	30	агодицама	јагодицама
714	4	а	те
729	12	њиновон	њиновом
736	16	врете	време
764	28	праведоо	праведно
813	11	пруге	друге
815	5	наученим	наученим
815	11	поланам	полапан

Протисао Ј. Чучић

Handwritten text, possibly a signature or date, including the word "March" and the number "18".

